

Georg Ernestus Stahl, Onoldo Francus,
Med. Doct. h. t. Prof. Publ. Ord. Hall.

GEORGII ERNESTI STAHLII THEORIA MEDICA VERA,

PHYSIOLOGIAM
ET
PATHOLOGIAM,
TANQVAM
DOCTRINAE MEDICAE PARTES
VERE CONTEMPLATIVAS,
e *NATVRAE & ARTIS*
VERIS FVNDAMENTIS
INTAMINATA RATIONE ET INCONCVSSA
EXPERIENTIA SISTENS.

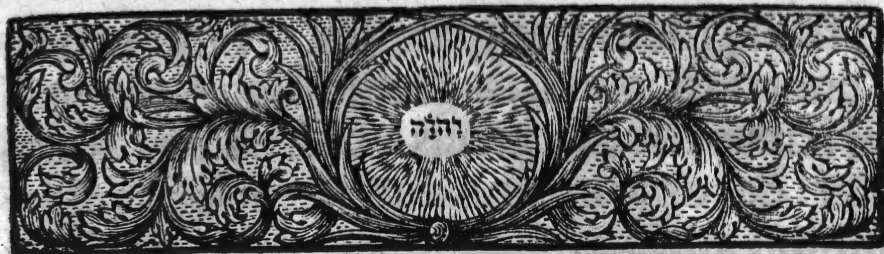
EDITIO ALTERA CORRECTIOR
ET
INDICE LOCVPLETIORE PRAEDITA
CVM PRAEFATIONE
D. IOAN. IVNCKERI
M. P. P. O.

HALAE, IMPENSIS ORPHANOTROPHEI. MDCCXXXVII.

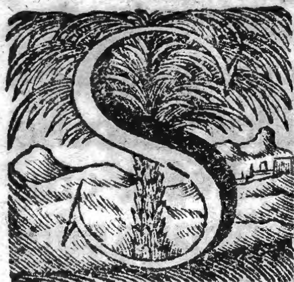

BENEVOLO LECTORI

S. D. P.

IOANNES IVNCKER.

STAHLII *Theoria medica* cum typis chalcographicis de nouo expreſſa in lucem iterum emittatur: de veſtitus externi immutatione, quam altera hæc impreſſio ob oculos ponit, paucis exponere congruum iudicamus. Trecennium fere elapſum eſt, a quo tempore eximius hic liber primum editus fuit; ac tum quidem illius viſendi tam magna multorum erat exſpectatio, vt merci vendibili, quæ plures mox emtores habitura

 ſit,

ſit, facile illum æquiparaſſes. Iam vero ſi in contrarii euentus cauſſas inquiramus, cur ſcilicet huius mercis exactus non adeo celer & opportunus fuerit: confidenter omnino adſerere audemus, valorem illius *intrinſecum* minime hic eſſe accuſandum. Sicut enim hæc *Theoria* medica nouum plane ſyſtema orbi erudito contemplandum offert, validisque rationibus & ſolidis argumentis ea, quæ a Maiorum placitis recedunt, vbique defendit & confirmat: ita doctiſſimorum Virorum plures mox habuit admiratores; quorum non nullos iudicaſſe nouimus, non facile librum ad eam eruditionem & dignitatem conſcriptum eſſe. Interim multi dum nucleum æſtumando laudant, de cortice conqueruntur: videlicet veterem de ſtili obſcuritate querelam canunt, & præcipue periodos nimis longas modumque interpungendipro perſpicui ſenſus impedimentis habent. Neque diſſimulamus, hoc ſcribendi genus ſuas habere difficultates, ideoque vires non omnibus

eſſe

esse concessas, vt huius corticis duritiem leui labore diffringere possint: quando enim graues ac sublimes doctrinæ stilo grauiore & dictionibus sæpe emphaticis ac figuratis proponuntur, tum maior omnino difficultas lectori obiicitur. Verum enim vero si potiorem harum querelarum rationem inire velimus, re vera in neglecto linguæ latinæ studio maiorem culpam apud plerosque ponendam esse comperiemus. Nam plures illorum, qui medicinam addiscere cupiunt, adeo hanc linguam negligere solent, vt neque latine loqui, neque auctores paullulum sublime scribentes intelligere, sed vix ac ne vix quidem stilum tenuem & familiarem legere valeant. Quare minime miramur, si eiusmodi inexercitati lectores auctori nostro obscuritatem opponant: res enim grauioris momenti lingua non satis cognita percontari, duplicem inuoluit difficultatem. Quæ vero vt altera hac editione quodam modo auferatur, forma extrinseca, fratris mei opera, passim mutata, &

ſenſus difficilis, quantum fieri potuit, clariori ſenſui redditus eſt. Quem in finem breuiarium cuiusuis paragraphi in marginem poſitum videbis, & diſtinctiones nimias, vbi ſenſum obſcurare videntur, hic omiſſas, illic mutatas reperies. Interim abundantes illas particulas, e. g. *ita omnino vtique*, *vltimo denique tandem*, aliasque, quibus auctor noſter res memorabiles præcipue inculcare voluit, quæque ſenſum minime obſcurum reddunt, reſcidiſſe incongruum fuiſſet. Quæ porro externæ formæ immutationes, ad eumdem clarioris ſenſus finem collineantes, nouæ huic editioni acceſſerint, ipſa ocularis inſpectio docebit. Cæterum ſicut prior index perquam breuis & incompletus fuit, præſens autem adeo locuples factus eſt, vt non facile obſeruationem quamdam notabilem in illo prætermiſſam inueneris: ita vel hæc acceſſio librum hunc reddet commodiorem. Vale! d. d. IV. Non. Ianuar. MDCCXXXVII.

PRAE-

PRAEFATIO AVCTORIS.

BENEVOLO LECTORI.

FELICITATEM!

APud Plutarchum de Rhetoribus celebribus inuenimus, quod Corinthius quidam Orator tabulam fixerit, qua promitteret Medicinas verbales aduersus omnis generis afflictiones: quomodo vero ipsi cesserit negotium, non itidem memoratur. Ad illas certe ægritudines, quæ ab existimatione potius humana quam vera æstimatione pendent, verba, sed prudentia tamen, & vero ac intaminato sensu λόγοι, orationes & rationes, quin exquisite conducere possint & vere

prodeſſe, nemo dubitat. Ad vera vero ipſius
corporis damna verborum ſolatia nuda adhibere,
irritum certe foret & inane; tantisper vtique, dum
adhuc efficaciora occurrunt remedia, quæ corpo-
rea etiam efficacia corporis malis condigne con-
ſulere poſſint, nempe potenter mederi. Tanto
magis itaque cauendum certe eſt, ne ordo per-
uertatur, & loco efficacium remediorum inania
conſilia, & quolibet vocis ſenſu perſuaſiones in-
ſtruantur: id eſt, quod prouerbium habet, ver-
ba nobis dentur. Puto neminem fore, quin
agnoſcat, quod omnino iuſtum atque æquum di-
cam: ſed & aliquos fore auguror omnino, qui
illud in dubium trahant, quod hoc monitum vſum
quemcunque habere poſſit, cum nemo facile cre-
di poſſit, tam ſeriis atque neceſſariis rebus nuda
verba deſtinare velle. Interim, quod hoc aliter,
& eo maxime modo, ad quem mea reſpicit ora-
tio, ſeſe habeat, documento eſſe poſſunt partim
tot diſſonæ ſententiæ, de intelligendis atque me-
dendis corporis humani malis, hodie paſſim lar-
giſſimo prouentu oberrantes, partim numero plu-
rium Medicorum, de vno eodemque morbi gene-
re rogatorum, diſcrepantes opiniones, partim de-
nique artificiorum tam prolixe laudatorum com-
muniſſime, ſi res ſine omnibus præiudiciis æſtime-
tur, adeo dubius, languidus, imo ſæpenumero
manifeſti ancipitis periculi euentus, vt paſſim ni-
hil

hil fidum, nihil solidum, nihil constans, aut ad minimum nihil promtum atque praesens impetretur, quod non alibi, auscultando & obsequendo spontaneis naturae actionibus, aut insistendo eiusdem vestigiis, multis modis felicius obtineatur. Haec certe res cum exquisitam considerationem, si quae alia, omnino mereatur, cauendum vtique esse existimo, ne verbales illae Medicinae, etiam ad corporis necessitudines temere translatae, & ab ipsa rerum natura in diuersum abeuntes, non ipsae solum nos deludant, sed etiam meliora subsidia atque media nobis eripiant, dum illis operam dare, imo inuigilare, prae istorum lenocinio negligere auderemus. Ingens certe est opprobrium, quod Plinius hist. nat. lib. xix. mortalibus impingit, dum nihil homini sic, quemadmodum rerum naturae, placere ait. Quid autem verum, quid certum, quid ratum habebunt mortales, si naturae placita, acta atque gesta, cum rescindere non possint, negligant ad minimum & contemnant? Sane vero hanc viam insistere nihil vtique aliud fuerit, quam a rebus, quae vere exsistunt, simpliciter ad fictiones mentis & inania somnia digredi. Quisquis hoc non probat, insistet potius Senecae monito sane aureo, adserentis, hanc esse sapientiam, in naturam conuerti, & eo, vnde error expulit, restitui. Certe ipsae corporis aegritudines sunt hi ipsi lapsus, quibus e naturae inte-

 grita-

gritate corpus excidit. Vbi ſteterit, quomodo conſtiterit, qua ſemita deflexerit, quorſum reuertendum ſit, quis pateat aditus, quæ via? aliunde, quam ex ipſis hiſce comparationibus, fruſtra quisquam ſperauerit comprehendere. Hæc itaque via digna certe erit, quam eligamus, quotquot veram atque ſolidam reſtitutionem concuſſarum rerum corporis in integrum feliciter adſequi anhelamus. Non placet vllo modo ab hac ſimpliciſſima via digredi. Vnde, miſſis aliorum περιέργοις, per planum & directum incedendo hoc vnum dico, producere me in præſenti opere viam ſinceram penitus, ad remedia vere appropriata, ipſis naturæ greſſibus atque methodis conformia, agnoſcenda. Ipſam, dico, veram methodum, non magis corpus, quam motus corporis conſeruatorios, damnorum auerruncos, alienorum victores, propriorum ſtatores & reſtauratores, tanquam in poteſtate habendi, aut certe optimum conſilium illis adhibendi, ſi vlla ſpes auxilii locum admittat. Siſto tibi Lector, naturæ humanæ ſolers indagator, PHYSIOLOGIAM, de veris illis operationibus loquentem, quas φύσις humana adminiſtrat; PRINCIPIVM, inquam, MOTVS ET QVIETIS, in hoc corpore rerum potiens. Commonſtro, quid hoc agat atque præſtet, a corporis, quatenus corpus eſt, tota indole alienum; VITAM STRVCTVRAM, VSVM, & perennem harum rerum, & pro his rebus,

rebus, non magis ACTIVITATEM, quam etiam agendi NECESSITATEM, non PHYSICAM simpliciter, propter MATERIAM, aut CORPVS, quatenus tale, sed MORALEM, FINALEM nempe, PROPTER VSVS, non CORPORIS, aut CORPORI, sed ANIMAE, vt INTELLECTVM atque VOLVNTATEM in multa atque varia obiecta exercentis. Eadem regia certe via perlustro penetralia PATHOLOGIAE. Non CORPORIS, quatenus simpliciter tale, MIXTVM aut STRVCTVM est, varias atque faciles LABEFACTATIONES, quæ POSSINT ipsi obtingere in momenta & innumeris quasi modis, sed VITAE impedimenta, SCRVPVLOS quasi & qualiacunque OBSTACVLA, quæ vsitatis huius laboribus, indesinentibus vtique & irreuocabilibus, noua negotia obiiciunt, & CVRIOSOS imo SOLLICITOS ANFRACTVS imperant, & labores facessunt, SALVTARES interim corpori, aut certe eo tendentes, imo connitentes, sicuti PROPORTIONE respondentes & ad necessarium scopum impetrandum collineantes. Euoluo ibidem PATHETICAE certe huius naturæ etiam generalia in hoc genere πάθη, CONSVETVDINES, INDIGNATIONES, TERGIVERSATIONES. Puto autem me hic etiam reperiisse, quod alias sine controuersia RATIONALIS ANIMAE, vti est post lapsum suum, præcipuum est vitium: BONAM INTENTIONEM,

SED MALAM INVENTIONEM, IN GENERE, inquam, BONAM voluntatem, BONVM intellectum; IN SPECIE vtrumque ERRABVNDVM, INSTABILEM, VAGVM, imo plane, vt ſcriptura notat, TEMERARIVM ET METICVLOSVM, (ein trotzig und verzagt Ding.) Quid ab hoc principio, & nusquam aliunde, exſpectare debeat tam THEORIA quam THERAPIA, ſpero me indicaſſe. Hoc ipſum proprie volui; hoc nunc ſatis eſt. Ego diuinæ benedictioni habeo gratias, quod hactenus, pro immenſa ſua bonitate, ſuppeditauerit res & vires. De hominum iudicio parum ſollicitus ſum, tanto minus, cum non amplius ſim puer: iam autem etiam puer riſerim Gallum Aeſopi. Tu mecum Deum ora, vt nobis largiatur ἐν ἀληθείᾳ αὐτάρκειαν. Dei dona non bona ſolum ſunt ſed perennia. In tuo autem ordine eo enitere, vt compos fias voti illius; imo moniti Homerici:

Ἄλκιμος (ἄξιος) ἔσσ' ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ.

CON-

CONSPECTVS
TOTIVS LIBRI

PRAEMISSA SVNT NONNVLLA B. AVCTORIS SCHEDIASMATA, ANTE HAC SEORSIM EDITA.

A. PHYSIOLOGIA.

B. PA-

B. PATHOLOGIA.

DISQVI-

DISQVISITIO
DE
MECHANISMI
ET
ORGANISMI
DIVERSITATE:

QVA

MONSTRATVR,

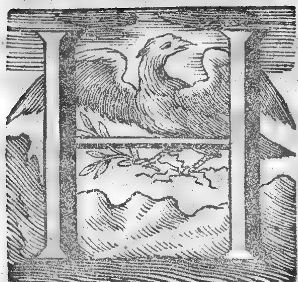
Quod peculiaria genera physicarum rerum, quæ & species numerosas, & indiuidua numerosissima quin innumera complectuntur, & præ reliquis rebus naturalibus ad fiendum, transeundum, redeundum aptæ immo natæ sunt, non simplicem mechanicam sed vere organicam a priori & a posteriori rationem, destinationem & adplicationem habeant; adeoque talia, qualia sunt, non solum, vt propter finem, fiant, sed etiam omnino fieri debeant.

A. Ω.

§. I.

HVmanus animus vti peculiari ratione præ omnibus aliis, quæ ipsi notæ sint, creaturis sciendi ita auidus est, vt etiam intentione agili ad hunc effectum feratur, & reuera inquietus sit, donec illud, quod sibi noscendum proposuit, assequatur: ita hoc ipso documentum edit *intimioris* suæ *indolis*, quæ in *actione*, in *motibus agitandis*, in progressu & circuitu inter res, & de re ad rem ita consistit, vt quicqnid nos de ea, (illa inquam de se ipsa,) scimus, hoc vnum sit, quod scire, assequi, deprehendere, comprehendere velimus. Sciendi auiditas de intimiore indole humana testatur.

§. II. *Voluntas* ipsa, actus ille humanæ indolis vltimus, quid est, nisi contentio ad deprehendendum, ad comperiendum, imo experiendum seu percipiendum τὸ quale rerum, nempe secundum quod vel gratæ, iucundæ, acceptæ iudicantur, adeoque dignæ ad quas moueatur easque propius sibi admoueat, aut quæ molestæ amoueantur, & longe a contactu & commercio totius indolis humanæ absint. Voluntatis contentio idem docet.

§. III. In hac quidem non tam actione quam agendi intentione notatu omni modo digna est intima illa, & promtissima quidem, *assequendi dexteritas*, qua ingentem numerum rerum, non solum speciebus sed inprimis ipso numero differentium, incredibili velocitate ex aliqua quidem parte assequitur, ex altera vero parte peculiari prorsus Assequendi dexteritas, quæ per intellectum & voluntatem exercetur.

ſus intentione & cupiditate inſequitur. Illud *intellectu* agit vero, & omni modo ſolido atque firmo, hoc *voluntate*, peculiari quadam ratione ita etiam conſtante, vt communiter per vniuerſum vitæ tempus inconcuſſa maneat, & conſtanter has res perſequatur.

Hoc vberius explicatur.

§. IV. Loquor de ſubtiliſſimis rerum ſpeciebus, quæ tenerrimis ſenſoriis actionibus, olfactu, guſtu, auditu, ex parte etiam viſu, & tactu teneriore percipiuntur. Intellectum ibi exerceri ex eo manifeſtum eſt (1) quod præſentiam illarum veram, dum reuera præſto ſunt, non ſolum agnoſcit, ſed etiam (2) dignoſcit: neque ſolum in genere negatiue, quod non ſit hoc, non ſit illud, iuxta quæ ſentitur, vt nullum vnum horum idem eſſe quod alterum agnoſcatur: (quamuis vel leuiter animum aduertentibus ſatis diluceſcat, quod etiam hæc diiudicatio non poſſit fieri ſine penitiore intellectu ſeu iudicio veræ & realis differentiæ, ſeu formalis habitus) ſed etiam (3) poſitiue & directe illud quod eſt definiatur, adeoque non tam alienis quam ſuis propriis terminis circumſcriptum comprehendatur. Quamuis autem hæc ſufficientia & directa quidem documenta ſint, quod intellectu hæc negotia abſoluantur, præſto tamen eſt vltimum adhuc veluti princeps, quod (4) voluntas communiter has diiudicationes præſentiſſime ſequatur, vt illas ſpecies rerum, quas tales deprehendit, etiam velit aut nolit, cum nempe non ſolum iucundas, gratas, expetendas, pulchras habeat & declaret, id eſt, aliquo voluntatis motu ad illas vergat, ſed ſubinde & multis exemplis, etiam impetu quodam & quidem pertinaci easdem proſequatur, & manifeſto non ſolum petat, ſed etiam operoſioribus inſectandi apparatibus magnopere connitatur, ad illas ſæpius, diutius, imo perpetuo impetrandum atque iis fruendum.

Modus intelligendi non comprehenditur.

§. V. Digniſſimam conſideratu eſſe hanc rem, veram hanc atque ſolidam *rationem* (ſine vulgo dicta ratiocinatione craſſa) & *electionem*, puto facile mecum ſenſuros eſſe, qui vllo exactioris iudicii vſu pollent imo gaudent, eumque ad huius negotii contemplationem transferre cordi habent. Quæ vero ibi rationes ſubſint, vti de modo intelligendi, quomodo ille intellectus tot rerum, tam præſentiſſimus, exerceatur, comprehendendo nihil ſpero; ita de ratione iſtius voluntatis, appetitus inquam, ſecundum quem res aliqua, imo tantus rerum numerus grati, accepti, iucundi nominibus inſignitur, quin potius ipſo actu appetitur, optatur, placet, in mentem venire poſſet, ac ſi propterea voluntate ad illas res earumque frequentiorem vſum ferremur, quod illarum veram conſtitutionem etiam ita penitus pernoſcere cupiat

Voluntatis aliqua ratio reddi poſſet.

cupiat mens humana, vt ipſa etiam *ratiocinatione* illas complecti, adeoque velut abſolutum de illarum abſoluto habitu intellectum, ſeu potius conceptum, aſſequi tentaret, aut ad minimum tenderet.

§. VI. Sed obſtat alterum oppoſitum, nempe voluntatis remouentis atque recedentis actus, ſeu declaratio pro iniucundo, adverſo, odioſo, fugiendo atque amoliendo. Quæ animi propenſio cum facile in tantum rerum numerum cadat, in quantum oppoſita illa appetendi intentio, nullum cum noſtro negotio admittit nexum, nempe cognoſcendi penitius intimiorem & magis abſolutum rerum habitum: ſiquidem ipſam cognitionem rerum quarumcunque, etiam in ſe ſpectatarum, refugere, nouum certe adhuc magis implicatum cauſandi & concipiendi impedimentum inuolueret.

Sed obſtat eiusdem fuga & auerſio.

§. VII. Quemadmodum autem facilior certe huius æſtimationis vt grati vel ingrati ratio reddi poteſt, & ſolidior quidem e comparatione talium rerum ad vſus corporeos, quæ tamen præſentem locum iam non poſtulat: ita ducit tamen nos ad conſiderandam ad minimum facti veritatem, quod nempe etiam humanus animus peculiari quodam voluntatis ſtudio feratur ad talium rerum etiam magis abſolutam conſtitutionem ita intelligendam, vt etiam *ratiocinationi*, id eſt, figurali repræſentationi atque conceptui, ſub ſtabili figura, menſura, adeoque etiam numero & loco innoteſcerent.

Animus humanus cur peculiari voluntatis ſtudio feratur ad intimiorem rerum conſtitutionem pernoſcendam.

§. VIII. Si vnquam excitata ad hoc negotium comparuit indoles humana, fuit hoc certe ab aliquot hucusque luſtris, quibus ad minimum reſuſcitata emicuit diligentia, quam iam ante plura ſecula aliquibus cordi fuiſſe monumenta teſtantur, a *Democrito*, *Epicuro* & ſequacibus eorum ad nos transmiſſa. Nec inſequi eam ſolum hæc propoſita vidimus, ſed etiam hinc inde tanquam de re perfecta feliciter gaudere, & multum ſibi ſumere, quaſi penitus in intima totius rerum creatarum myſterii penetraſſet.

Diligenter hæc res exercita fuit.

§. IX. Teſtatur autem contrarium non ſolum ingens ſed plane capitalis difficultas, quod in illa ſua gloria ſui ipſius obliuiſcatur, & nullo modo meminerit, quid ſua hic interſit. Dico, quod qualicunque tandem illa ſua præfiguratione ne in vnica ſpecie ſeorſim, neque vniuerſo etiam complexu totius huius intuitus, æſtimationis atque comprehenſionis in genere, nullum vsquam *reſpectum* complectatur, non ſolum propter quem, ſed ne quidem ſecundum quem vlla res totius huius vniuerſi ſibi, humanæ inquam indoli, bona aut mala, grata aut ingrata eſſe poſſit aut plane debeat.

Specialis autem reſpectus rerum nondum innotuit.

quia propria singularum conditio adhuc latet.

§. X. Enim vero debuerat certe huius respectus tanto magis comprehendi ratio, si vera *propria singularum conditio* innotuisset; ita enim e plurium comparatione elucere vtique deberet illa etiam mutua proportio, & inde etiam probabiliter aliqua huius ratio: sed non solum nihil horum in mentem venisse apparet, verum comparet etiam abunde huius defectus causa, quod nempe non nisi generalissimæ quædam affectiones in mentem venerint, eoque ipso nulli speciali respectui aut effectui adhibendæ.

Generalis respectus seu adfectionis ratio adhuc defectu laborat.

§. XI. Quamuis iterum iterumque merito vrgeam, quod etiam generalissimæ illius affectionis ratio eo adhuc næuo & insigni omnino defectu laboret, quod nullam plane proportionem præ se ferat, qua vero illi effectui respondeat, vt voluntati humanæ τὸ gratum aut aduersum offerat. Non in hunc locum aut præsens tempus cadit, expressiones illas taxare, quibus huic negotio consuli putatur, quando *suaue* inde nominari dicitur, quod partes corporis sensorias suauiter afficiat, & hoc quidem omnino per illum sui habitum, qui etiam absolute spectati essentiam absoluat, nempe per proportionem figuræ, magnitudinis, mobilitatis specialis. Cum enim hoc ipsum assertum nihil sit, nisi nuda crassa petitio principii, illa non solum indigna est, quæ operosius refellatur, sed ansam etiam præbet iustissimam præmonendi, vt ab huiusmodi argumentis & vlla aduersus ea, vt insanabilia, disceptatione alienissimos nos esse constet: & si locus esset bene monentibus, vt etiam, qui alias aliquid intelligere videri volunt, a talibus proferendis sibi temperent. Quis enim logicam in triuiis adhuc manu terens adolescentulus audiat eiusmodi ratiocinia: *suaue*, seu *suauitas* sensui oblata, seu actiue conciliata, est certæ figuræ alicuius subtilis corporis talis peculiaris effectus, quem nomine suauitatis exprimunt homines, sermonis adeoque discretionum vocalium compotes? Apage talia.

Probatur ex inepta definitione, quid sit suaue.

Hi respectus generali rerum essentiæ quadrant.

§. XII. Sicut autem interim hoc humanæ rationis seu considerationis ratiocinantis inuentum exiguum vtique est, & in generali suo imo generalissimo habitu & re admodum simplex, & vsu certe sterile: ita tamen non est plane nullum, seu simpliciter ab omni veritate alienum. Assequitur enim vtique tales rerum respectus, qui, si voluntatis cuiuscunque immediatus inprimis concursus absit, generali rerum essentiæ sic satis quadrent, & satis verisimilitudinis veluti subindicent, de potentia etiam specialiorum factorum & existendi modorum. Quemadmodum enim duæ sunt distinctæ considerationes, *rei vt est*, &

& *rei vt fit*, & iterum huius posterioris duplex diuersitas, *vt fieri potest*, & *vt fieri debet:* ita certe sic satis quadrat illa consideratio essentiæ rerum, quæ illam in numero, figura & magnitudine ponit, ad habitum rerum simpliciter vt sunt, & vt esse possunt.

§. XIII. Sed non subest in hoc respectu vllus siue simplex siue reciprocus habitus ad voluntatem. Plane diuersa vero est consideratio *rei vt fieri debet*, vtpote quæ non solum ipso effectu, vt fine obtinendo atque præstando, voluntatem Agentis & vlteriorem destinationem effectus ipsius præsupponit: (ipsum enim τὸ debere fieri semper inuoluit etiam ipsius facti finem, propter quem non fieri tantum sed debere fieri intelligitur) sed talem etiam mediorum ad illum effectum habitum erga ipsum Agens, vt illud propter illum habitum etiam hæc talia media velit, & vtilia sibi, id est, ad summam destinationis suæ grata, iucunda reputet.

Non autem speciali habitudini, qua res fieri debent.

§. XIV. Quantumlibet autem, vt diximus, parum quidem sed tamen non nihil assecuta sit humana mens, in allegata illa consideratione rerum simplicis magis existentiæ, vti sunt, aut casu veluti esse possunt: ita animum prudenter aduertendo satis certe dilucescit, quod nimio minus profecerit vel in agnoscenda, ne dum cognoscenda illa habitudine, qua res fieri debent, ita, inquam, certo omnino modo & non alio fieri; & debent omnino, seu non possunt non, & insuper ita fieri. Iterum dico, quod huius intuitus paruam rationem habere hodie, nedum habuisse appareant homines, dum adeo parum de ORGANISMO in animum admittunt, imo comprehendunt vsquam seu intelligunt, sed vnice in MECHANISMO hærent, quamuis ipso etiam re vera perperam sumto atque intellecto.

Hæc habitudo non recte cognoscitur,

hinc adeo parum de organismo intelligunt.

§. XV. Certe quoties fragmenta illa, hinc inde ab antiquitate ad nostra tempora adhuc transmissa, attentius considero, miror non tam antiquorum sagacitatem, quam posteriorum animi auersionem loco aduersionis, ad illam recte accipiendam, ne dum prosequendam, imo vero pariter vtili propria sponte & habilitate præstandam. Loquuntur antiqui in ordine causarum physicarum de CASV. Nempe dicunt, quod variæ mutationes physicæ, generationes & corruptiones Casu fiant. Equidem Casum inter causas rerum quocunque modo efficaces numerare nec ego susceperim, neque forte quisquam alius attentius loqui amans, vt nempe intelligi velit, a Casu aliqua agitari seu produci. Interim casu aliqua imo multa fieri ad minimum distinctioni consonum erit, quando perpendetur, fieri aliqua, imo multa, alia vere positiua quadam & euidentius causali ratione, casui contraria.

Fragmenta antiquorum de hac habitudine.

Casu aliqua fieri dixerunt.

§. XVI.

Fatum causis physicis immiscuerunt.

§. XVI. Ridentur plerisque veteres, qui etiam FATVM causis physicis immiscuerunt. Quomodo hoc describant, & an illo sensu proprie adeoque & vnice agnosci mereatur, minime contendo. Illud autem certe contendo, non tam quid dicant veteres, verum quid voluerint aut certe potuerint quin debuerint dicere, merito considerandum esse.

Digressio de peruerso refutandi modo.

§. XVII. Inepta enim vulgo habetur disputatio in tractatione rerum, simpliciter aliorum errores circa illas res refellere; interim neque rei ipsi melius consulere, neque solum vel verbo innuere, quod illud quod refellitur, opinionis potius de rebus, quam ipsarum rerum sit vitium. Quamuis enim alias in disputando simpliciter ingens subinde sit παρέργημα, si loco simplicis refutationis contrariæ theseos temere se immisceat, qui ita opponit, in ipsius theseos positiuam emendationem; cum plane diuersæ sint res, aliquid vere docere, aut e contra falsum pro vero obtrudere, adeoque recte & omnino sufficienter monstrari possit, quod falsa assertio pro vera haberi non mereatur, quantumlibet etiam non proprie rei ipsa veritas in se deducatur. Valet tamen omnino contrarium, quando vel in te susceperis rem melius deducere atque explanare, vel, loco falsæ hypotheseos de aliqua re destruendæ, in vniuersum totius rei existentiam atque veritatem temere in dubium vocare, aut simul tollere & negare susceperis.

Sententia de casu & fato explicatur.

§. XVIII. Ego veterum sententiam de Casu & Fato circa res physicas intueor pro conceptu, de vera illa distinctione circa productionem specierum, vel indifferentem magis, vel consulto, destinato, & propter euidenter certum finem, susceptam. Vt sit sensus, alias quidem rerum corporearum species, & inprimis in variis speciebus ingentem indiuiduorum numerum nasci & corrumpi, sine vlla euidente destinatione, sine vllo certo præfixo *Fine*: adeoque etiam occasionem ita gignendi, nihil certi, nihil firmi, nihil destinato seu finaliter necessarii inuoluentem, *Casum* dici posse; cum hoc vocabulum, etiam de aliis quibuslibet rebus vsurpatum, perpetuo talem circumstantiarum indolem atque seriem denotet, vbi nihil vlla intentione aut consilio agitur, sed omnia, quanquam fiant, improuisis & inconsultis concursibus nituntur. Alias autem species partim euidentius a priori certis vsibus, vti fini constanti atque certo destinari, adeo vt illis vsibus necessariæ sint, nec illi sine his vsquam perpetrari atque præstari valeant; partim a posteriori, nunquam vsquam talis species, aut vllum eius indiuiduum occurrat & reperiatur, quin euidentissime & penitus indubie talibus vsibus,

bus, tali inquam vſui, & nulli vſquam alteri rei, formali ſua conſtitutione ſeruiat, & non magis dicatum ſit, quam ipſo actu addictum. Hanc autem deſtinationem veriorem aliquem cauſalem reſpectum habere, poſitiuum inquam, non ſolum propter quem velut in genere, ſed etiam ſecundum quem ſpecialius actus producendi non tantum ſuſcipiatur, ſed etiam ita, vti tali ſcopo exacte congruit, dirigatur, & tanquam ad amuſſim abſoluatur: putamus ſatis manifeſtum fore, reſpondere ſano ſenſu *Fatali neceſſitati fiendi* phyſice ſumtæ. Caſum e contra non pro notione rei cuiuſquam poſitiuæ, nedum vllo modo efficacis, accipiendum interpretamur, ſed pro pura notatione abſentiæ iſtius indolis, qua deſtinationem & ordinatum progreſſum ad certum finem niti, tam numeroſis & maxime ſpecioſis exemplis corporeis diluceſcit.

Diſtinctio inter deſtinationem & fortuitum impetum cur neceſſaria.

§. XIX. Propioribus his temporibus, quibus non ſolum *Democritea* ſed etiam *Epicurea* principia iterum coli cœperunt, apparet harum rerum diſtinctio denuo tanto magis neceſſaria. Democriti certe tanquam ſimplicior ſententia ſic ſatis euidenter vera atque dilucida comparet, nempe quod omnia, quæ non ſolum in craſſos ſed etiam ſubtiliores ſenſus incurrunt, coagmentata & coaceruata ſint e corpuſculis numero incomprehenſibili, magnitudine vero ſigillatim inſenſibili. Quomodo autem hæc ipſo actu coaleſcant, a quo *agente* ita coniungantur, vix quicquam adeo diſerte ab ipſo conſtitutum comparuerit. Epicurus autem, poſtquam diuinitatis concurſum his rebus eximere auſus eſt, neſcio quos *impetus* illis affinxit, inter neceſſitatem generalem & fortuitas fluctuationes ſpeciales ita titubantes, vt fruſtra ab illis quidquam exſpectetur, inprimis deſtinatarum phyſicarum rerum indoli quoquo modo reſpondens.

Corpuſcularis coagmentatio.

§. XX. Non tam ſecuti illum ſunt quam in eosdem fluctus abrepti multi ex his, qui reliquum illud dogma de *corpuſculari coagmentatione* agnouerunt: vt nempe pariter de deſtinatis illis effectibus nihil cogitantes, aut ipſos plane longe aliter, quam in vero facto ſunt, effingentes, re vera plane peruerſo ordine præcipua *caſui* attribuant, leuiora *neceſſitati*.

Epicuri ſectatores deſtinatos effectus phyſicos peruerterunt.

§. XXI. Enim vero quis vel ipſum Epicurum, ſi hæc vere eius ſunt ſcita, vel hos, qui talium autores fieri adfectant, audiat, tanquam abſolute credendam veritatem vniuerſalem præſcribentes, quod vniuerſa hæc tam latiſſime patens vniuerſi moles, & tantum ſyſtema tot rerum, de quarum magnitudine & multitudine ipſis ne quidem quidquam in mentem venit, in illam diſpoſitionem *caſu* aliquando ita diffluxerit.

xerit.

xerit, vt singula eum situm, quem hactenus habent, ita arripuerint, aut in illum ita lapsa sint, postquam autem hunc talem semel ita subierunt, post hac *necessitate* nuda & inuiolabili illum seruent. Quis a talibus, qui tantas res tanta temeritate in talem ordinem non tam coniiciunt quam disiiciunt, exspectet considerationem v. g. leuissimarum apparentium sed sane etiam nullo intuitu ita absolute minimarum rerum, quæ circa corporea subiecta per voluntatem humanam geruntur, imo voluntati humanæ magno numero, & specialissimis neque profecto ita oscitanter negligendis modis, & adhuc magis methodis, inseruire atque obsequi conspiciuntur, omnino tamen sine vlla alia a priori necessitate, imo absolutissime nulla dispositione directa ad ita fiendum aut non fiendum, nisi vnice secundum intentionem voluntatis humanæ, quomodo, quando, & quantum huic placuerit.

Non considerant, minimas res voluntati humanæ inseruire.

§. XXII. Viderunt quidem paulo circumspectiores nodos hosce, sed pœnitendis plane inuentionibus illos soluere aggressi sunt. Vna harum est, tales res tanquam difficiliores seponere. Sed pessimo profecto more hoc fit, vt reliqua quidem tanquam indubiæ veritatis constituantur, & illis plane *æternæ* quædam *leges* prætexantur: quando vero in medio suppositarum harum legum cursu promptissima quædam, subinde etiam quolibet intuitu friuola, præterea ratione ab istis præsuppositis legibus alienissima interuersio contingit, toti proinde systemati istarum præfiguratarum legum atque rationum e directo opposita; præterea non rarissime forte, & per longam seriem insolitarum occasionum, sed familiarissime, imo potius numerosis exemplis seu potius totis speciebus solenniter & ordinarie non tam contingit quam competit atque debetur, neque leues quidem sed maximi momenti in speciebus rerum physicarum res atque actiones, neque paucas illas sed multas inuoluit: quis inquam amabo hic sese submittat æquo animo nouo tali &, si cætera æqua essent, profecto iniquissimo edicto: ista quidem reliqua pro veris atque certis vtique habenda esse & agnoscenda, quæcunque autem, & quidem circa easdem res indiuiso reliquo nexu comprehensa, illarum suppositionum contrarium sistant & exhibeant, seponenda esse. Nemo vtique damnabit ingenue factam confessionem, quod multa talia explicari non possint: at nemo etiam feret calidam illam & contentiosam assertionem, quod talia principia explicandi, quæ de tot eiusmodi rebus non vera sunt, de aliis nihilo secius vera esse debeant, & quidem in vno eodemque genere efficiendi aut essendi.

Prudentiores quomodo hos nodos soluere voluerint.

Aeternæ leges.

§. XXIII.

§. XXIII. Alii ambitu quodam vtuntur, admirabilia talia esse. Certe! sed adhuc mirabilius est, quod inter medias illas necessitates, tam confidenter non vt admirabiles sed vt simplicissimas propositas, constituta talia & profecto inseparabili nexu cum istis sociata, in illis iisdem rebus, in quibus nexus ille consistit, veritatem istarum suppositarum necessitatum irritam reddant, & adeo quidem penitus etiam omnem similitudinem veri subterfugiant, vt loco vllius applicationis nihil nisi nudam admirationem relinquant. Alii effectus physicos admirabiles declarant.

§. XXIV. Alii alia vtuntur techna, & sane vel admittunt dolum, quo ipsi fallantur, vel committunt, vt alios fallant. Tragica loquuntur. Damnant nimiam sciendi cupiditatem, æquitati animi hoc imputant, vt velit placide & bona sua pace aliqua nescire. Pulchre certe, si cordate atque candide! Sed nihil minus fit ab his, qui ita suadent, dum saltem ita dissimulatam volunt reliquæ suæ scientiæ re vera falsitatem, quandoquidem hæc propositio, secundum rei naturam vere intellecta, nihil aliud quam hoc vult: Opiniones certas debere pro veris agnosci, adeo quidem, vt etiam diuinæ voluntati directe adscribantur; vbi vero in multis & præcipuis aliis negotiis non veræ sed re vera falsæ deprehendantur, illud æquo animo dissimulandum, neque de veritate ipsarum absoluta quicquam detrahere etiam propugnandum esse. Hæccine virtus est, moderationis nomine aliis iniungenda? Alii cupiditatem hos effectus perspiciendi moderandam suadent.

§. XXV. Certe si hæ res, quantum fieri potest, circumspecte dependitentur, nihil euidentius dilucescet, nisi quod vniuersa hæc implicatio ortum suum habeat e neglectu distinctionis vniuersalis illius differentiæ factorum & fientium, siue secundum manifestam intentionem seu destinationem debito modo ad certum finem, siue simplicius, sine euidente aliqua siue intentione siue vera directione, sed magis nudo veluti quodam fluxu & fortuito impetu, velut a priori temere inter sese occurrentium & concurrentium causarum. Neglectio distinctionis inter destinationem & fortuitum impetum.

§. XXVI. Cum interim hæc res non solum ad veritatem tam factorum quam modorum fiendi melius & agnoscendam & quadantenus etiam cognoscendam plurimum conducat, imo etiam vsum habeat eximium, & alicubi certe talem, quo sine magno rerum nostrarum dispendio carere non possumus, dignissimam certe semper habui, imo hodieque profecto habeo huius rei debitam considerationem. Distinctam dico euolutionem istorum modorum, atque methodorum fiendi, quibus ingens numerus rerum corporearum nascitur, denascitur, & variis modis renascitur atque subnascitur, nullo certo consilio, nullo Veritas factorum & modorum fiendi vsum habet.

præfixo tempore, numero, exquiſite neceſſario ſitu, ordine, ambitu, quin etiam nullo certo (inprimis ſi æſtimatio aut exiſtimatio detrahatur) fine ſeu vtili, ſeu neceſſario. Et contra ingens numerus, & operoſiſſimarum inprimis ſpecierum, ita prouenit, imo producitur, confit, coordinatur, coaptatur, & certiſſime propter ſpecificum & quolibet intuitu nobilem atque ſpecioſum finem, & inſuper etiam ſecundum illum finem, phyſica proportione illi fini reſpondente.

Specialis vſus.

§. XXVII. Quemadmodum enim hæ res, his modis conſideratæ, multum lucis affundunt, etiam ſimpliciter ad hiſtoriam reliquæ indolis rerum luculentius percipiendam; ita habent etiam tanto digniorem vſum, ad ſubueniendum ſubinde atque ſubſeruiendum eiusmodi rebus, & quidem illud ipſum etiam non ſolum cum & ſub certa aliqua intentione ad finem deſtinatum directa, ſed etiam modo atque methodo, intentioni ſiue deſtinationi tali decenter quadrante.

Tranſitus ad hanc tractationem.

§. XXVIII. Nondum autem placet rem hanc ſtatim ſpecialiſſime, antequam quocunque modo explicata ſit, ſtatim applicare, & ad illum vſum adhibere, quem vtique in Medicina habet non ſolum eximium, ſed excellentem plane imo vnicum; ita certe, vt quicquid hoc modo atque more non agnoſcitur, cognoſcitur, imo etiam poſthac artificiali directione inſtruitur, omne irritum ſit & vanum. Quod etiam aliter eſſe aut fieri abſolute omnino nequit: cum enim veritas non niſi vna res ſit & ſimplex, quicquid ab illa quoquo modo abeſt, alienum omnino ſit neceſſe eſt. Vnde potius in genere totam hanc rem perluſtrabimus, MECHANISMI ſimpliciter & ORGANISMI non ſolum diuerſitatem, ſed vtriusque etiam in diuerſis neque certe leuibus aut exiguis imo etiam minime paucis rebus exiſtentiam atque veritatem cordi habentes.

Appellatio mechanismi

§. XXIX. Maximo hodie imo paſſim perpetuo & abſoluto in vſu eſt appellatio *Mechanismi*, *mechanici*, *machinæ*, *poteſtatum mechanicarum*: ſed vbi vsquam vera huius appellationis ſignificatio reperiri poſſit, talis inprimis, quæ vſitatis applicationibus variis quadret atque ſatisfaciat, non ſatis ſcimus, vbi diſerte propoſita inueniri poſſit. *Proprietates* quidem *mechanicas* paſſim appellari conſtat, figuram, magnitudinem, ſitum, imo etiam mobilitatem. Has etiam aliquibus *potentiarum mechanicarum* nomine venire non ignotum eſt: ſed ſimul etiam paſſim occurrit, magis tamen in fragmentis explicationum quam ſyſtematibus poſitionum, poteſtatibus mechanicis additus *motus*, ſiue, vt alii loqui amant, *niſus motorius*, *vis motoria*. Vt ita hoc ſenſu illud

eiusque explicatio.

tan-

tandem mechanicum, tanquam in concreto aut potius toto complexu, intelligendum ſit, quod & certa figura, & certa magnitudine, & certo habitu ad motum, imo denique actuali certo motu, quin inſito mouendi principio inſtructum ſit.

§. XXX. Interim ſub aut cum his ipſis conditionibus nusquam æque ſupponitur ſiue motuum illorum, ſiue niſuum in diuerſis ſubiectis vllus reciprocus reſpectus tendentiæ ſtricte inter ſe mutuo deſtinatæ: quaſi nempe vllum vnum tale ſubiectum ad quodcunque aliud ſimpliciter, finaliter, tanquam propter certum finem impetrandum, tendat ſeu nitatur. Quales nempe peculiares propenſiones antiqui paſſim aſſignauerunt rebus naturalibus, ſub nominibus *adpetitus naturalis, ſympathiæ, antipathiæ*, naturam vnam altera, ſimile ſuo ſimili gaudere, tendere ad ſuum ſimile & eniti aſſerentes.

§. XXXI. At hodierna ſententia quodlibet corpus in ſe mechanicum eſt, & non ſolum per ſe ſed etiam ſimpliciter pro ſe mouetur, nullo alio, ſiue cur moueatur, ſiue cur ita moueatur, quomodo, aut quare in ordine ad alterum, ſcopo. Dum vero concurrunt, quos ſub tali, aut ipſo tali concurſu effectus edunt, illos quidem ita fieri, vt a poſteriori neceſſe ſit factos eſſe; nusquam autem a priori, vt fiant. Adeoque nullum etiam vsquam ſubeſſe talem reſpectum, qui tales concurſus quoquo modo prouocet, aut dirigat, vt ille finis per ipſos obtineatur, ſed re vera ſemper euentus tales potius quam effectus, tanquam a priori conſiderando, per accidens fiant.

Quid hodie per mechaniſmum intelligatur.

§. XXXII. Ita quidem vulgo obſeruo explicari τὸ Mechanicum & Mechaniſmum. Interim cum vtique ingens numerus actionum & effectuum occurrat, vbi concurſus certus plurium aliorum non æque ſolum immediatorum quam etiam mediatorum *agentium* ſatis manifeſto cooperari, & tanquam ſubordinato actu ad effectum procedere obſeruetur, nullam difficultatem fecerunt, quicunque ordinis & æſtimationis cauſarum periti ſunt, etiam agnoſcere, quod paſſim peculiaris *reſpectus inſtrumentalis*, *ordinis* atque *modi* occurrat.

Reſpectus inſtrumentalis, ordinis atque modi.

§. XXXIII. Interim ſicut ex omni antiqua acceptione philoſophica notum eſt, quod *inſtrumentum*, ſolenniore ſenſu intelligendum, ſit tale agendi medium, quod non ſolum ab ordine priore, ſed dignitate efficiendi re vera ſuperiore cauſa aſſumatur ad effectum, tanquam finem & ſcopum propoſitum producendum; ita facile eſt intelligere, quod hæc talis intercedendi atque concurrendi ratio, qua euentus quicunque ſequitur, analogiam quandam generaliorem inſtrumentalis

Inſtrumentum quid ſit.

 indo-

indolis equidem ſeruet, interim veram formalem rationem inſtrumentalitatis minime exhauriat.

τὸ efficere differt a τὸ facere.

§. XXXIV. Sicut enim citra omnem λεπτολογίαν, nedum σπερμολογίαν, ſed per veras rerum eſſentias & totas ſpecierum claſſes certum eſt atque firmum, quod etiam τὸ *efficere* a τὸ *facere* ſimpliciter omnino differat, adeoque τὸ *efficere* de talibus *agentibus*, quæ non directo actu ad illud, quod fit, veluti tendunt & feruntur, ſed veluti per accidens, nempe fere fortuitos occurſus euentuum potius ſub reliquo ſui actu, quam directum effectum ſui actus producunt, vniuoce & κυρίως re vera prædicari non poteſt: ita ex aduerſo illud demum *efficere* vere & eminenter dici meretur, quod toto ſuo actu ad certum effectum ita tendit, atque ſimplici progreſſu vergit, vt propter hunc maxime *finem* agere, imo cum illo *fine* ita reciproce conſpirare videatur, vt vbi ille finis non ſubſit, neque hoc agens aut actus eius compareat, & contra, vbicunque hoc agens comparet, ibi inſeparabilis ſit ille finis, & reciproce, vbi ille finis, ibi illud agens. Tanto maior autem eſt euidentia huiusmodi etiam reciprocæ indolis *efficientis* & *finis*, quando efficiens illud non ſolum ita directe ad illum tendit, ſed etiam de reliquo, neque per ſe exſiſtere aut ſubſiſtere apparet, niſi quatenus ad illum finem agit atque tendit, neque effectus directus & primarius vlli alteri rei æque quadrare, imo vel ſolum directe ſubſeruire apparet, quam ſolum vt illud efficiens energiam ſuam non magis exerceat quam exhibeat, adeoque vere & ſimpliciter effectus de ſua cauſa teſtetur.

Efficientis & finis reciproca indoles.

Inſtrumentum ad hunc finem obtinendum.

§. XXXV. In hoc tali ordine atque ſyſtemate cauſandi eluceſcit tanto magis atque euidentius vera indoles veræ inſtrumentalitatis; quando nempe a tali cauſa, hoc modo atque methodo ad talem finem tendente, atque adeo re vera ſuperiore non ſolum aſſumitur ſed etiam eligitur, & præterea ſpecialiſſimo modo actuatur, vt loquuntur, id eſt non ſolum in genere mouetur, admouetur, ſed etiam in ſpecie regitur atque dirigitur tale certum medium, quod ad illum finem attingendum imo ita præſtandum ſpecialiſſima ratione quadret, neque proprie imo potius abſolute illa ſua formali habitudine, qua inſtrumentum eſt ad illum finem, vlli alteri vſui ſiue exiſtentia ſua ſiue hac etiam eſſentia quadret, aut quoquo modo inſeruiat, imo vel inſeruire poſſit.

Organiſmus.

§. XXXVI. Talem inſtrumentalis rationis tanquam ſupremo loco exquiſitam indolem vere κυρίως *Organiſmum* appellandum eſſe nemo dubitauerit, qui cogitandi atque ſubſumendi compos fuerit. Aſt vero neque quenquam rerum humanarum tam parum prudentem puta-

putauerim, qui dubitet, vtrum talia vel *agentia*, vel *instrumenta*, vel *effecta* siue producta dentur. Si enim nihil aliud, at certe artificialium operum exempla indolis huius vera specimina omnino exhibitura essent. Possemus huius rei statim documenta dare & in medium producere, sed placet rem potius synthetica methodo exsequi, atque commonstrare, *qualem subordinationem mechanismus ad organismum habeat*, & *quo modo mechanismus quidem etiam per se subsistere possit, vt non æque simpliciter & directe organismi indolem assequatur.*

§. XXXVII. Ad *mechanismi* itaque *formalem rationem* sufficit in genere aliqua, quantumcunque mutabilis, magnitudinis, figuræ, situs, motus, aut cuiuscunque mobilitatis præsentia, vt nempe res his modis affecta mechanice disposita dici mereatur. Absit autem ab illa omnis pecularis immediati vsus respectus, quandoquidem illius intuitu statim ad instrumentalem indolem deflectere possit. Mechanismi formalis ratio.

§. XXXVIII. Huiusmodi mechanica constitutio est tam in minimis quam maximis speciminibus passim obuia. Ita enim, verbi gratia, in quolibet *acido liquore* insunt vtique corpuscula salina, siue, vti vulgo volunt, rigidæ acuminatæ siue cuiuscunque tandem certe indubie alicuius figuræ. Habent mobilitatem illam, vt fluido aqueo innidulari, & cum eo sub fluida consistentia comparere possint. Imo habent etiam effectum, vt gustum peculiariter afficiant distincto illo *sapore*, quem *acidum* vocamus; quando cum terreis, cum alcalibus quacunque occasione concurrunt, vt intimius cum his coalescant, & sub illo coeundi actu *strepitus* atque bullas seu spumam ingentem forment, certa etiam cum certis rebus actualem calidum feruorem concipiant, &c. Ita, maiore exemplo, mechanicæ rationi debetur, quod *aqua fluida* magna cogia profluens *riuum*, imo *fluuium* formet, qui pro fortuito situ alueorum & reliquæ altitudinis terræ, quam alluit, alibi arctius, alibi laxius, alibi segnius, alibi rapido lapsu succedat. Eodem intuitu mechanicum est, quando in dissitis quibuslibet imo hominum industriæ hucusque forsan inaccessis orbis terraquei locis alicubi *longus terrarum tractus*, alibi *insulæ* quædam subsistant, nullis in hunc diem hominibus cultæ aut occupatæ: Interim & reliquo vniuerso situ, & spontaneo terrarum, aquarum, fundi superioris & profundioris situ atque conditionibus, syluis, campis, animalium varii generis aditu, transitu, incolatu pulchre exornatæ, ita mechanice, quales pingi imo vel fingi ornatiores non possunt &c. Habere hoc a mechanismo, nemo, puto, contradicit. At sub omnibus hisce circumstantiis Exemplis demonstratur.

tiis nihil in ipſis præſto eſſe actu organicum, eadem euidentia facile puto eluceſcere. Accedit huic mechanicæ indoli, quod etiam in talibus ſui conditionibus ſubinde diu ſatis ſubſiſtere poſſint, imo vero potius ita continue & perenniter perſiſtere, vt ſi tandem quæcunque durationis mutatio ſuccedat, illa etiam ex alia, quam vlla cum directo organiſmo relatione aut conſpiratione, indifferenter proficiſci poſſit.

Organismus in quo conſiſtat generatim.

§. XXXIX. *Organiſmi* vero (loquimur autem hic de illo, qui inter res & actiones phyſicas contingit) proprium omnino eſt ſeu eſſentiale requiſitum, vt *mechanicam* habeat *diſpoſitionem*; & quidem hanc non ſolum in genere, quatenus in omni ſubiecto corporeo mechanica diſpoſitio abſoluta neceſſitate præſto eſt: ſed prorſus etiam in ſpecie ita, quemadmodum illi rei, cui proprie deſtinatur, omnino etiam mechanica proportione conſpirat atque quadrat. Habet autem hæc in organo circumſtantia non aliam rationem, niſi ſolum genericæ & materialis conſtitutionis: ſpecifica autem & formalis abſolute alterius eſt capitis, & præcipua ſui parte a mechanismo penitus alieniſſima. Conſiſtit enim non ſolum in *deſtinatione*, ſed etiam actuali *adhibitione ad effectum ſpecialiſſimum*, adeoque re vera vnicum, vt illa vere ſpecialiſſima ſui conſtitutione, qua certum plane finem reſpicit, nec vllam aliam exſiſtendi, nec etiam ita eſſendi vllam rationem habeat.

Speciatim.

Exempla allegata adplicantur.

§. XL. Ita, vt maioris euidentiæ cauſa etiam in exemplis allegatis maneamus, dicti illi *acidi liquores* organa fiunt, non ſolum variarum diſſolutionum & compoſitionum, arbitraria artificis directione, quando ipſi placet, quanta menſura, in quæ proprie ſubiecta, ad quos tandem reliquosque vſus &c. ille reſpicit atque animum intendit: Sed etiam v. gr. variarum mutationum, colorum, ſaporum, ſeparationum, omnia ſecundum arbitrarias non ſolum circumſtantias, ſed arbitrarios etiam fines. Ita *aquæ* ſub ante dictis pure mechanicis circumſtantiis organicam rationem induunt, quando ab humana induſtria propter arbitrarias ciuiles intentiones ſeu fines foſſis ducuntur, aggeribus cumulantur, rotis atque volutabris inducuntur, inſtrumenta fiunt, ſeu organiſmum ſubeunt ad molendum & ſimiles fortiores volutationes adminiſtrandum. Ita integri tales *tractus locorum* organa fiunt ad varios vſus humanos, domus ſuppeditandas & ferendas, cellas præbendas, hominibus & domeſticis animalibus victum producendum, & certa ſibi ſeorſim concreta plantarum, frugum atque fructuum genera alenda, imo ad maturitatem vsque perducenda &c.

§. XLI. Sicut

§. XLI. Sicut autem hæc omnia sua, quod aiunt, luce radiare confidimus, ita placet etiam, & e causis quidem plane peculiaribus, adhuc adiicere exempla operosiorum *machinarum artificialium*, & considerandum commendare, quid in illis diuersitatis subsit, secundum respectum alibi pure atque nude mechanicum, alibi organicum. *Horologium* artificiose & affabre constructum habet omni modo multas exquisite mechanicas circumstantias. Et licet directa artificis intentione ad vsum specialissimum, nempe horas exquisite indicandas destinatum sit, & tam hoc intuitu, quam etiam vera illa aptitudine, quam ad huiusmodi effectus habet, potentia, vt aiunt, sit & maneat organon: est tamen etiam & manet tantisper machina simpliciter, quamdiu non perite, tempestiue, & quoquo modo conuenienter tenditur atque dirigitur, vt cum veris horis iuxta loci meridianum conspiret. Re vera enim, quotiescunque vel per intentionis vel per sufficientis peritiæ defectum temere intenditur tale horologium, vel nullas certas horas distinguet, vel omnino nullas veras. Interim quod simpliciter pergat elastice moueri, in respectu ad specialissimam suam efficaciam, qua horis exquisite distinguendis aptum, directioni etiam ad veras horas diei naturalis distinguendas sub iusta directione destinatum est, quoties, & quam diu, & quocunque tandem defectu hunc effectum non assequitur, *organum* stricto sensu *absolute non est*. Imo hoc eodem sensu vero atque in re fundato machinula eiusmodi, etiam quocunque interno defectu, effectui huic horas recte atque vere demonstrandi impar, re vera nuda absolute & simpliciter *machina dicenda est*, minime vero *instrumentum* certæ rei idoneum ac vtile.

Alia exempla.

§. XLII. Iam quemadmodum omnibus hominibus a sana ratione alienum apparere pro certo habemus, si quis propugnaret, eiusmodi machinas non ea intentione ita specialissime, vti sunt, factas esse, vt cuiquam intentioni proprie & directe inseruiant; sed simpliciter vt sint, aut ad summum, vt illum crasso modo ita dictum *automaticum motum* exhibeant: Ita potius rationi sibi constanti quam maxime consentaneum est, comprehendere, quod specialissima constitutio operosa vni cuidam specialissimo effectui non solum exquisite, sed etiam vnice huic & nulli alteri rei ex amussim quadrans, re vera etiam a priori ea intentione & in eum finem instituta sit, vt tali effectui a quacunque tandem causa dirigente applicetur & adhibeatur.

Machinæ ad certum finem exstruuntur.

§. XLIII. Quæ res cum altiorem considerationem omni modo mereatur, imo vero in hac nostra tractatione, vbi proprie de *Orga-*

Specialior tractatio de indole organismi.

Organiſmi indole tractare tota fert intentio, præcipuam contemplationem poſtulet; proinde tanto preſſius vtique illi inſiſtere, & illam debite euoluere noſtrarum eſt partium. Vt alia multa ab illis, qui non tam rationem quam nudum ſenſum ſequuntur, communiter ita ſimpliciter vt in illum incidunt arripiuntur: ita hoc etiam fit circa aſſertum aliquod, ſano ſenſu non temere reprobandum, ſicuti certe neque temere formatum eſſe apparet. Eſt autem: *non anxie in fines rerum inquirere neceſſe eſſe.* Prolata eſt hæc animaduerſio inprimis in res ab humana cognitione adeo remotas, vt nulla ſpes ſit in abdita illarum penetrandi. Verbi gratia, quonam, & quidem in ſuo ordine, atque adeo phyſico fine facta & ita diſpoſita ſint tot tam immania corpora cœleſtia? & contra, quem in finem non ſolum tot innumera indiuidua, ſed omnino ſingulæ ſpecies inſectorum factæ ſint, & indies propagentur? Imo valet hæc conſideratio vel de omnibus rerum creatarum ſpeciebus, quarum æque atque totius illarum ſubordinationis, ſi voluntatem glorioſam Diuinitatis, & quidem etiam abſolute talem negligamus, nullam ne quidem ſuſpicionem ne dum rationem inuenerimus.

Fines rerum num anxie inquirendi ſint.

§. XLIV. Quantumuis autem hæc ita ſatis recte ſeſe habeant, quilibet tamen facile percipit, quorſum tota hæc locutio tendat. Nempe quod primo nec in ſe legis vim habeat, tanquam piaculum foret, animum ad hanc cogitationem adiicere; ſed magis conſilium quoddam & prudens quaſi monitum. *ne eiusmodi rebus temere fatigetur intellectus, ad quas aſſequendas nulla ſpes aditum promittat, ſed potius denegare illum appareat.* Deinde autem, & quod fere palmarium eſt, ſatis vtique ex omnibus circumſtantiis apparet, quod hæc adſerentibus ſermo inprimis ſit de *vltimis* abſolute *finibus;* non vero finalibus & inprimis ſimplicioribus atque euidentioribus inſtrumentalibus reſpectibus. Tantum enim abeſt, vt hos tales conſiderare non deceat, vt re vera potius omni iure & quolibet intuitu dedecere debere videatur, ſi ad quamcunque ſcientificam conſiderationem adſpirantes non fines rerum, ſed exſiſtentiam & manifeſtam paſſim indolem, ſeu exſiſtentiam inſtrumentorum, vel temere negligant, vel vllo modo, & ſi nihil amplius certe hiſtoriam, quod hæc ita fiant, aſſequi deſperent.

Quo ſenſu hoc accipiendum.

§. XLV. Tantum itaque certe abeſt, vt abſolute de finibus rerum cogitare ius aut fas non ſit, vt certe hic nusquam quidquam ad ſcientiæ methodum vocare eſſet integrum, imo ſubinde etiam nudæ hiſtoriæ deficeret notitia, ſi nullus ad fines dirigi poſſet aut deberet conceptus.

Fines rerum vniuerſales non anxie inueſtigandi.

ceptus.

ceptus. Ita v. gr. vſus partium organicarum diſſimulandus eſſet, quod ſenſoria ſenſibus, muſculi motibus, lingua ſermonibus, &c. deſtinata ſint. Omittenda ita omnis perueſtigatio diſpoſitionis mechanicæ ad hos vſus, oculi ad recipiendum lumen, aurium ad ſonum &c. Sin autem hæc eo ſaltem ſenſu, quem vnum verum habent, intelligi debent, vt *vniuerſales*, quos aliqui non male iuſto ſenſu *Coſmicos* vocent, *fines*, quos hæc generalia vniuerſi concreta, vt in ordine ad hoc vniuerſum habere poſſint, fines intelligantur, & non anxie veſtigandi nedum fingendi reputentur; *ſpecialium* autem rerum, & inter ſe euidenter, connexarum, tanto magis, ſecundum illud quo connectuntur, conſideratu vtique digni habeantur fines: tunc debita vtique contemplandi ἀκρίβεια hæc expendere, nihil autem obiter præfigurare conueniet. Vt autem hæc intentio etiam decenter ad obtinendum effectum inſtrui poſſit, remouendum omni modo eſt ex animo *præiudicium* illud, quo omni potius modo quibuslibet rebus denegare fines, quam de illis diſpicere vulgati magis moris eſt. Inſiſtendum potius vnice *hiſtoriæ*, & quæ illa offert, iuſta mentis applicatione in ordinem redigenda ſunt. Ita paſſim diluceſcet, quod *magnus rerum numerus reſpectibus illis ad fines omni modo ita alligatus ſit*, vt ſi fines tollerentur, non ſolum res ipſa talis, ſicubi de reliquo vsquam occurreret, abſolute nullum vſum etiam vniuerſalem haberet aut habere poſſet, quod tamen ab vniuerſa indole omnium & ſingularum huius vniuerſi rerum re vera alienum eſt; ſed etiam ipſa illa talis res re vera a priori nusquam fieret, adeoque minime exſiſteret, niſi directe propter illum finem efformaretur.

Speciales autem conſiderandi ſunt.

§. XLVI. Denique ad feliciorem harum rerum æſtimationem non obliuiſci vtique decet eiusmodi indolis, tum finium in genere, tum æſtimationis ſiue dignitatis illorum, tam reſpectu ſimplicius vniuerſali, quam in comparatione cum aliis in hac rerum vniuerſitate. Priore modo conſiderandum vtique venit, quomodo multi huiusmodi *peculiares fines* & reſpectus ad eosdem non ſolum *ſpecies veras* in ſyſtemate huius vniuerſi conſtituant, ſed *totas ſpecierum talium claſſes*; adeo, vt ſi fines illi tollerentur, totæ ſpecierum rerum naturalium claſſes eo ipſo abolerentur. Deinde non ſolum certæ ſpecies, ſed omnino nobiliſſimæ, nempe operoſiſſimæ, artificioſiſſimæ, & numeroſarum ſimpliciorum huius vniuerſi aliarum rerum compendia quædam complectentes, ita auferendæ eſſent. Hoc ipſum autem cum ita temere fieri minime poſſit, neque deceat, diſpiciendum propterea erit, quanam ratione & omnis confuſio impediri, & veritati teſtimonium firmum

Fines ſpeciales totas ſpecierum claſſes conſtituunt.

atque

atque ſolidum perhiberi poſſit, ne interim quidquam temere in partes noſtras trahere videamur: quanquam hic nullus ſit metus ab illis, qui veram rerum indolem, & tam fiendi quam exſiſtendi ſeriem compoſita mente intelligunt.

Animalibus iudicium denegatur.

§. XLVII. Non iam dicemus de vniuerſo *animalium* genere, eiusque tam numeroſiſſimis ſpeciebus. Cum enim hodiernis moribus, quibus ordo & reſpectus cogitandi ipſis, ſed ſane inordinatis, ſpeculationibus paſſim confunditur atque temeratur, aduerſus omnem ſeriam, veram & cum re conuenientem diſcernendi, diſtinguendi, & vſitatis rerum nominibus vtendi methodum, animalibus non ſolum *iudicii* ſeu diſcretionis, & ita neceſſario etiam *phantaſiæ*, vtpote circa res diſcretas occupatæ, poſſeſſio in dubium vocatur: *memoria* vero rerum, vt diſtinctarum, non ſolum adſeritur; ſed & inſuper, inaudito in hoc vniuerſo & ab omni ordine contemplationis rationalis alieno exemplo, memoriæ tribuitur actus, *organa corporis fortiſſime impellendi*, totum corpus exagitandi, & laborioſiſſime, imo vel vsque ad ruinam eius impellendi: nobis vero iam directe hos errores enodare non placeat, inſiſtemus propterea magis vnice atque directe illi ſpeciei, de qua in confeſſo eſt rei ſeu facti ipſius veritas, nimirum Humanæ.

Memoria ipſis conceditur, quæ corpus regat.

Anima humana exſiſtit in & cum corpore.

§. XLVIII. Animam humanam quando ſecundum illas ſui proprietates conſideramus, quas veras atque certas eſſe non ſolum certo ſed vnice intelligimus, agnoſcimus *primo*, ratione veræ eius exſiſtentiæ, quod *exſiſtat in & cum illo corpore*, quod, vt illi ſoli vſitatum, propterea *humanum* vocamus. *Secundo* ratione efficaciæ & cuiuscunque tandem energiæ ſcimus de illa hoc vnum, & nihil aliud, quod quibuscunque tandem ſuis actionibus occupata ſit circa *affectiones corporum*: in corporibus inquam ita, vt loquuntur, eſſentialiter inhærentes, vt ne quidem cogitatione ab illis ſeparari poſſint, quin eo ipſo, ſimul atque vel cogitando talis res abſtrahitur, non ſolum corporis conceptus pereat, ſed omnino illius eiusdem rei, vtpote quæ ſine corpore neque concipi quidem poſſit. *Tertio*, & ſi quid de hiſce rebus magis poſitiue nominare velit, velut in abſtracto erit illud τὸ FINITVM. Nempe quod nihil aliud in vllam eius poteſtatem cadat, quam finitum: eo vsque vt etiam omni ſua potentia nihil poſſit aſſequi, niſi vt quam maxime finitum, nempe abſolute vnum.

Multitudine rerum obruitur.

§. XLIX. Ne quid, non tam generaliore quam re vera potius nullo, niſi confuſo & perplexo loquendi modo & vſu, dicam de illa in vulgus, nempe vix obiter huc conuerſos animos, notiſſima eius

im-

impotentia, quod multitudie rerum obruatur. Iubeo potius secum habitare, & dum sui meminit, illius recordari, quod vere & positiue nihil possit, nisi absolute vnum solum comprehendere; nempe vno temporis momento non nisi de vna re cogitare aut iudicare: quicquid autem composito numero nititur, omnino non nisi compositis etiam, nempe successiuis actibus illa attingere, seu in illis versari.

§. L. Quod plus est, vt iam dudum veteribus notatum est, *abhorret ab infinito* trepidatione vera, & omnis suæ potentiæ velut in irritum quodam lapsu, tanquam sui impos, hinc euadit; tantum abest, vt fines migrare, adeoque summam rerum corporearum & præcipuam proprietatem transcendere possit. Abhorret ab infinito.

§. LI. Quod autem longe plus aut certe pluris est, ille eius actus, quem vulgus hominum, imo vero, si dicere fas est, philosophorum, pro supremo ipsius (animæ inquam humanæ) & absolute proprio, specifico & formali scholis dicto, interpretantur, cogitandi, simulacra quædam pingendi, iuxta se ponendi, & in illo, quod ex his prominet, aut subsidet, aut deflectit, tandem immorandi seu acquiescendi; hic inquam actus, supremum est & prorsus eminens exemplar vnicæ illius energiæ, corporeis affectionibus insistendi. Circa affectiones corporum occupata est.

§. LII. Certe enim hic actus, vt omnium reliquorum crassissimus, ita etiam tardissimus est omnium illorum, quos vera sua potentia anima humana exercet. Primo enim ratione subiecti non æque circa affectiones corporum sed molium versatur. Quandoquidem nulla cogitatio de vlla re in animum venit vera ac realis, nempe quantum datur absoluta seu distincta, quin numerum seu fines, locum seu mensuram finium, figuram seu modum & respectum mensuræ inuoluat. Imo, cum figura, loco atque numero in rebus corporeis veluti formam specificam præbeat, adeoque illa duo, vbicunque ipsa est, absolute sub se comprehendat, adeoque veram plenam formalem rationem corporeitatis absoluat: tanto magis dilucescit, *quantum anima humana hisce corporalibus adfectibus alligata sit*, neque facilius neque certius seu luculentius, atque adeo stabilius quidquam cogitatione complecti potest, quam ipsas figuras, res vt figurabiles, res sub schemate, seu schemata de rebus. Has affectiones non nisi sub figuris & schematibus comprehendit.

§. LIII. Imo accedit, quod ne quidem compos, aut certe minime omnium facile compos sit, de vlla re, etiam sub schemate seu figura distincte cogitandi, ne dum de pluribus rebus cogitandi seu comparandi, quam crassissimo modo atque vocis significatu crassissimo, sub De his figuris sibi prius conceptum formare debet.

ſpecie figurata corporea, nempe vulgari loquendi formula, & craſſiore acceptione magna. Vnde etiam eſt, quod de nulla re cogitare integrum eſt, niſi ſub conceptu, vt in ſenſus incurrere ſeu ſenſibus comprehendi poteſt. Vnde nullius figuræ conceptus ſeu cogitatio de figura in humana poteſtate eſt, niſi ſub fictione ſeu præfiguratione, tanquam ſi extra corpus noſtrum præſtituta oculorum vſu ſentiretur. Et certiſſimum eſt, hominem nullum abſolute vnum realem conceptum diſtinctum habere ſeu exercere poſſe de corpore aliquo figurato minimo, quin illud ſibi adhuc pingat illa magnitudine, quanta ipſum adhuc legitima diſtantia oculis ſuis obſeruans tale conſpiciat ſeu intueatur; de nullo ſono ſubtiliſſimo conceptum vllum habeat, niſi in quantum illum adhuc audiri poſſe ſupponat &c.

Iudicium tamen de his ſpeciebus ferre non poteſt niſi ſub aggregatione.

§. LIV. Et licet aliæ adhuc dentur diſcretiones, iudicia, inquam, & intellectus rerum adhuc multo ſubtiliorum, odorum, ſaporum, colorum, imo ſingularum tactilium ſpecierum, quatenus ſpecies ſunt: debet tamen de his ipſis maxime in rem noſtram notari, quod non ſolum de his, qua talibus, anima nullam habeat poteſtatem cogitandi, aut per ſtricte dictas ratiocinationes & per modum concluſionis ſecundum manifeſtas & ſigillatim agnoſcendas comparationes aut rationes intelligendi; ſed nec habeat inſuper abſolute vllam eminentem adeoque familiarem potentiam, haſce res etiam illo ſuo, ſi non λογιστικῷ tamen λογικῷ intelligendi actu aſſequendi, niſi ſub conſtitutione illarum etiam craſſo modo corporea, nempe ſub AGGREGATIONE, hoc eſt, vere & realiter ingenti multitudine. Vnde & odorum, niſi nimis quam confertim quaſi conſtipatis exhalationibus congregatorum, nullus olfactus, nulla inquam agnitio, quod re vera iam ſint, ne dum dignotio ſeu ſpecialior intellectus, qui, vel quales ſint.

Anxietas ex præſentia felis in conclaui his dictis non poteſt opponi.

§. LV. Licet enim exemplum ſit, certe non temere negligendum, ne dum data opera diſſimulandum, agnitionis cuiusdam peculiaris caſus ille, quando homo aliquis a materna imaginatione terrifica atque anxia diſpoſitionem illam contrahit, vt verbi gratia felem in conclaui aliquo (non tamen, quod vti certum, ita notandum, nimium ſpatioſiſſimo) præſentem ita agnoſcat, vt ſolitos effectus, non tam in corpore quam in corpus, anxii terroris inde ſuſcipiat: tamen conſideranda ſimul omni modo eſt certiſſima illa imo euidentiſſima huius energiæ intelligendi, ſumma omnino *perplexitas*, (ſit venia verbo) vt in illa nihil quidquam, ne quidem a poſteriori, vere atque ſolide certum, ne dum diſtinctum ipſi menti, nempe cuicunque animæ actioni, obuer-

uerſetur, cuius illa vllam diſtinctam rationem poſſit inire, ne dum ipſo actu ineat aut habeat. Nunquam enim niſi ſimpliciter longo & multiplici vſu illud intelligit, ſeu tandem denique reminiſcitur, quod vere illa certa res nunc adſit, ne dum illud ſit, propter quod iam hæc ſibi eueniant; ne dum vt vllum ſiue diſtincte ſentiendi ſiue cognoſcendi actum, reliquis ſibi conſuetis analogum, exerceat.

Exemplum ad illuſtrationem dictorum.

§. LVI. Quamuis huic rei hoc quidem loco prolixius immorari neque tractationis ſeries, neque certe animus ferat, placet tamen huius rei ſpecimen pro illuſtratione dictorum commemorare. Generoſa virgo, & animo & temperamento, vt loquuntur, certe alacris, & a friuolis timoribus, terroribus & animi anguſtiis alieniſſima, & iam a multis hactenus annis æque atque illis diebus ab omni ſanitatis detrimento liberrima, cum alicubi hoſpes, vt illi vndique commode eſſet, lecto inſtrueretur, plumis illis molliſſimis, quas vulgo Eider-Dunen vocant, concinnato, noctem illam, quam in hoc lecto conſumere cogebatur, mirifice laborioſam atque inquietam, omnisque ſomni impotem, & adeo variis perturbationibus violentam habuit, vt quiritando maxime illam conſumeret, citra vllam tamen, quam nomine aliquo inſignire valeret, peculiarem ſenſationem, niſi quod ex inſolito ſibi prorſus & inſuper anxio peruigilio verſus matutinum tempus graue magis & perturbatum quam dolore aliquo nominando affectum caput accuſaret, & ita etiam illum dimidium diem ad prandium vsque, & poſt aliquandiu inſumeret, niſi quod animo, pro reliquo ſuo more, ſtatim iterum alacrior euaſiſſet, ſimulatque lectum deſeruerat. Poſtquam autem a prandio ſomnolentia tentabatur, cui etiam indulgendi otium ipſi plenum obtigerat, cum iam omnium illarum rerum, quibus præter ſomni inopiam præterita nocte inquieta fuerat, non ſolum immunis, ſed fere oblita eſſet, ſimulatque lecto illi iterum incumberet, inſolitum quiddam, ſed & eo ipſo nullo nomine diſtinguendum, incurrebat, quod magis magisque augeſcens noctis præteritæ ſcenam reſtituit. Vt nemini alii homini, quid ſubeſſet, in mentem venire poterat, ita nec ipſa hæc patiens vllo modo recordari poterat, vnde ſibi hæc obtingerent, niſi quod poſt longam ſanitatem tandem morbum ſibi impendere auguraretur, & iter, quo non admodum commodo biduum aut amplius proxime præterlapſum abſumſerat, in partem culpæ vocaret. Forte fortuna euenerat, vt dum de lecto quietis ferendæ impote iterum deſcendens linteamina, quibus aulico more omnia puluinaria ſeorſim ſolum tecta non incluſa eſſent, a maximo, quod cooperiendi munus gerit,

g rit, alicubi deuoluta sisterent illud Xylino texto contentum seu inclusum, vulgatiore, vsu huic speciei plumarum adhiberi solito (Daß man E Derdunen, ja auch andere Dunen oder Pflaumfedern, in Cottonen oder Catun einfasset.) Vnde illa demum recordata aduersitatis sibi familiaris cum hisce plumis, & sane vt ab alio metu liberata, hilaris inde mutato lecto, quod somno hactenus decesserat, tam facile quam affatim compensauit.

§. LVII. His certe ita quocunque tandem respectu pensitatis, satis puto dilucescere, quod vndique corporeis rebus, & maxime sub complexu corporeo comprehensis, id est, vti vulgo quidem loquimur, vnice in concreto alligata sit & adstricta vniuersa animæ humanæ energia. Cui quidem rei *quarto*, secundum iam dicta, loco iungi omnino meretur affectus potius ille quam effectus, animæ omnino magis a priori, vt adparet, adscribendus, *desiderium* nempe rerum impetrandarum, & gaudium de ipsarum impetratione & vsu, aut contra *auersio*, metus, odium, tristitia propter illas & ex illis. Et hæc omnia non tam e contactu corporeo & præsentia physica, sed etiam e nuda talium reminiscentia; imo vero nuda solum similium arbitraria fictione.

Animæ affectus desiderii rerum & auersionis ab illis.

§. LVIII. Quemadmodum autem hæc iam memorata ita vtique comparata sunt, vt ex illis satis dilucescat, quod omnino anima humana circa hæc, quæ vndiquaque meræ corporum adfectiones sunt, & quidem simpliciter & absolute tales, non solum occupetur, imo illis velut a priori inhiet, & a posteriori oblectetur; sed etiam quantum vsquam assequi integrum est, hoc vnum absolute, & nihil aliud, quod nobis certo cognoscere detur, possit atque agat: ita accedit huic constitutioni etiam illa vlterior, paris vtique in hoc genere energiæ atque indolis, circumstantia, quod singula hæc & vniuersa non immediate siue operetur siue assequatur, sed plane per *media* quidem, sed & illa ipsa maximam partem, & numero etiam multiplici omni modo *corporea.*

Anima circa adfectiones corporeas occupata etiam mediis corporeis id peragit.

§. LIX. Merito certe *quinto* loco hoc ponimus documentum, ad considerationem, quam respicimus, propius vtique & quantumcunque tandem euidentius ducens. Licet enim dici forte possit, quod media illa materialia quam maxime respiciant obiecta, & præcipuum habeant vsum in illorum obiectorum imo subiectorum, v. gr. concentratione; vt dum oculus radios lucidos concentrat, meatus aurium, labyrinthi, cochleæ magis magisque colligunt, & velut in vnum apicem plures varie diuertentes compingunt; plexus illi, quasi penicilli,

Hæc media corporea non ad obiecta sed ad ipsam animam relationem habent.

neruei, in linguæ ſuperficiem adſurgentes, veluti excubant pro comprehendendis, retinendis, imo in arctius demittendis corpuſculis ſapidis, &c. tamen manifeſtum vtique eadem conſideratione ſatis ſuperque eſt, quod vniuerſus hic adparatus nullum tamen vtique finalem reſpectum habeat, ſiue ſolum formalem, ad ipſas illas, ne dum quascunque alias materias; ſed vnice ad ipſam animam, vt nempe illi hæ materiæ ita ſiſtantur atque offerantur, & quidem, vti ſupra etiam monuimus, magis ſeu craſſius corporaliter, nempe non ſolum numero plures, ſed etiam denſius inter ſe mutuo vnitæ, & omnino congregatæ. Tanto facilius autem elucet, quam certam & abſolutam relationem hæc habeant ad ipſam animam: cum ſine illis anima omnium illarum rerum abſolute impos exſiſtat, neque vllam cum illis conuerſationem, aut de illis præfigurationem, adſequi poſſit. Vnde merito, imo vero certo, concludere licet, *quod anima humana de illis rebus, ad quarum perceptionem organis conuenientibus deſtituta, nullum vnquam vti typum, ita nullum etiam conceptum, adſecutura eſſet. nec vllam etiam illarum ideam quoquo modo formatura.*

§. LXI. Cum vero omnium conſenſu tota quam ſcimus, & quantum ſcimus, animæ humanæ non ſolum indoles, ſed vniuerſa etiam deſtinatio in eo vnice verſetur, vt illas adfectiones rerum corporearum, tanquam verum ſuum vnum & vniuerſum ſcopum, exſequatur: fieri vtique non poteſt, quin ſimul eodem ipſo tempore atque actu cognoſcendi agnoſcamus, *quod etiam illa media illi fini* non ſolum directe, ſed vere etiam vnice, *ſint deſtinata atque dicata.* Sicut enim per ſupra dicta minime dubitamus, quod facile nobiscum ſenſuri ſint omnes (quod quidem iterum allegari, cum hodiernæ res hoc certe exigunt, nemo vitio vertet) harum rerum compotes, conceptuum, inquam, horum, qui de finibus formandi veniunt, intelligentes, quod vbicunque certus aliquis finis neceſſitate quacunque ſubeſt, ibi etiam media ad illum finem facientia neceſſaria ſint, non alterius rei (nempe quatenus talia ſunt) quam vtique illius finis, directe atque vnice, intuitu.

Media illa certo fini deſtinata & dicata ſunt.

§. LXII. Cum itaque, ad minimum humanæ indolis exemplo, dentur tales ſpecies rerum naturalium, quæ vere & euidenter ad certum finem factæ ſint, ſine quo ne quidem tales exſiſtere poſſint; neque vero illum finem ſine aliis mediis, ad illum finem exquiſite idoneis, aſſequi poſſint: certe ſimpliciſſimæ & euidentiſſimæ conſequentiæ ducimus, hæc ipſa etiam media eſſentialem *nexum* cum illo *agente*, ſeu

Media illa ſeu inſtrumenta nexum habent cum illo agente ſeu propter finem exſiſtente.

ſeu quoquo modo exſiſtente propter finem, habere; *Inſtrumenta*, inquam, directa, & eſſentialiter, non per accidens, aut ſecundario, exſiſtere: illius agentis & actus inſtrumenta nullam actionem propriam, vt ad hunc actum, & in hoc actu, habentia; ſed potius, quandoquidem ille actus in ſe & tota ſua ſpecie neceſſarius eſt, & vnice ad ipſum in actum deducenda, & abſolute propter ipſum exſiſtentia, ſeu ad ipſam exſiſtentiam producenda.

Alia ratio de inſtrumentis reddi non poteſt.

§. LXII. Quæ omnia vti non ſolum ita ſe habent, ſed etiam aliter ſe habere non poſſunt; ita notanda inſuper eſt tanto euidentior huius conſtitutionis certitudo, quia etiam a poſteriori nulla vsquam alia ratio dari poteſt, ſiue exſiſtentiæ nudæ atque ſimplicis, quamobrem vtique ſint; ſiue eſſentiæ, quamobrem talia ſint, talibus actionibus ita exquiſite, imo vnice idoneæ; ne dum ſi plane in actum deduci fingantur, actus ille cuicunque vni aut vlli vſui aſſignari poſſit.

Hæc propter multorum incuriam tam operoſe inculcantur.

§. LXIII. Peritiores harum rerum, & vniuerſæ adeo acceptionis τȣ̃ ὀργάνȣ, ſeu inſtrumenti & inſtrumentalitatis, facile ſtomachari poterunt, quod rebus tam ſimplicibus & in propatulo poſitis, tam operoſe & prolixe immoremur; ſed veniam dabunt intentioni, ad imperitorum, aut certe incurioſorum neceſſariam inſtitutionem directæ: non tamen meæ fidei, ſed experientiæ, imo demonſtrationi hoc dabunt, quod talis incuria hodie non ſit ſolum, detur, exſiſtat, ſed ſolennis ſit, obuia paſſim, imo recepta.

Num bruta ſint nudæ machinæ.

§. LXIV. Non placet, nec profecto vacat, circa omnes luſus magis actiuos, imo vero etiam ludibria magis paſſiua, occupari, quæ humanæ ſpeculationi hodie non ſolum familiaria, ſed chara etiam atque grata ſunt, circa fugitiuas quaſdam phantaſias, ſeu præfigurationes, de *brutis animantibus*. Dicunt bruta eſſe nudas & abſolutas quaſdam machinas, quæ nullum finem habeant, quamobrem ſint, aut tales ſint, niſi illum vnum, quod Deus & eſſe voluerit, & tales eſſe. Pergunt dicere, quod totus ille actus, qui in corporibus illorum, imo per corpus, & tam ſingulas eius partes, quam ſocias, peragitur, imo qui & quot tales actus ita peraguntur, omnes atque ſinguli agantur a cauſa, iam quidem non amplius ſimpliciter efficiente, adeoque propter finem agente: ſed ſimpliciter ita inſtituta, imo vero ipſamet abſolute ita agitata, vt hoſce actus, hos tales quoslibet ſpecialiſſimos effectus, ſine vllo fine, ſine vllo ſcopo, ſine vlla deſtinatione, perpetret: adeo, vt horum agentium nihil abſolute interſit, ſiue fierent hi actus, ſiue non fierent.

§. LXVI.

§. LXV. Quantumlibet autem, etiam ſecundum has ipſas præfigurationes, minime neceſſitatem & veram eſſentiam organiſmi ita vlla ſolida ratione tollant; cum vtique quod Deo ita expreſſe volente non ſolum fit, ſed ita proinde fieri omni modo neceſſe eſt, vt abſolute vtique fiat propter finem, nempe illam intentionem atque voluntatem Dei, qua, ſeu impletione eius, quis poteſt eſſe alius verior & nobilior finis? Tamen, ſi hæc, quæ fiunt, certe ad hunc finem ad minimum, ſi nullum intermedium alium, ita fieri intelligantur, imo diſerte dicantur; certe illa omnia, quæ etiam ita fiunt, deſtinato omnino fieri intelligenda erunt, nempe omnino per ipſam diuinam intentionem; qua quæ verior eſt, certior, ſimplicior, deſtinatio? adeoque etiam quæcunque vsquam hic fiunt, organice omnino fieri, vere atque ſimpliciter dicenda ſunt, & directio illa, quæ a diuina voluntate non tam profecta eſſe, ſed potius dum vtique eſt, quandocunque eſt, vbicunque eſt, tam diu continuo & perpetuo actu proficiſci, fieri, continuari, intelligenda venit &c. Voluntas & intentio Dei certum finem iam inuoluit.

§. LXVI. Nolumus tamen in hac vniuerſa deductione operoſius occupari, cum vtique vel quilibet hanc conſiderationem ſua ſponte proſequi poſſit, vel etiam noſtra vlterior deductio reliqua ad illam pariter applicari. Inſpiciemus itaque potius humanum corpus, quod vulgo recentiorum temporum philoſophis αὐτόματον audit; nempe ipſum in ſe, quatenus viſibile hoc, quod oculis noſtris obuerſatur, corpus eſt, in omnes illas partes diſtributum, quas etiam omnes organicas eſſe profitentur: noſtri vero nec ipſi hoc inficias eunt, quin vtique in reliqua vniuerſa machina hæ partes ſigillatim ſpectatæ, ad minimum ad machinæ vniuerſim conſideratæ vſus, & ad actionum, quæ huic competunt, ſyſtema *organicam* talem *rationem habere* omnino videantur. Corpus humanum, ceu machina, ita inſtructum eſt, vt omnes partes ad eius vſus & actiones organicam rationem habeant.

§. LXVII. Non autem placet remouendo, vt loquntur, hic progredi, aut contra illam opinionem directe argumenta nectere: ſed placet potius, vt in theſi rem exequi, & ſecundum hactenus deducta, conſiderare, *an corpus humanum* vllo etiam intuitu *per ſe ipſum ſubſiſtere*, non propter aliud exſiſtere, aut vllum quemcunque, præter vnum certum vſum habere, imo vel habere ſaltem poſſe appareat. Et hoc de corpore, vt in ſe conſiderato, & in ordine ad animam humanam, a priori. Deinde vero contemplationem hanc etiam inſtruemus a poſteriori, nempe ab ipſius animæ humanæ I. intrinſecis magis & ipſi abſolute debitis proprietatibus; tam ratione intellectus quam voluntatis: Modus tractandi hanc materiam.

II. a proprietatibus eius relatiuis, mutuis, & κυρίως effectiuis atque principaliter actiuis, & ibi inprimis ratione voluntatis, tam ad agendum, quam in agendo, in corpus libere exercendæ.

Corporis constitutio materialis per motum conseruatur.

§. LXVIII. Quod ad corpus ipsum attinet, ante oculos est 1) tota eius *materialis constitutio*, *ad corruptionem* & intimam & velocissimam ita tota sua essentia disposita, vt re vera appareat, nude in se considerata, ad corruptionem talem ex instituto facta, siue, vt loquuntur, destinata esse. 2) Videmus hanc materialem corporis constitutionem contraria ratione affici; nempe opposito corruptionis, *conseruatione*, ad perennitatem instrui, re aliqua ab illa sua simpliciter corporea & materiali indole in oppositum vsque aliena: nempe re vera *incorporea*, & quicunque tandem nobis de illa indole conceptus suppetit, *immateriali*; adeoque si vt effectus consideretur, a pari certe causa, nempe ipsa etiam immateriali, per omnem sanam rationem arcessenda, nempe MOTV. 3) Nulla etiam vsquam comparet, conseruationis corporis tam heteroclitæ, (nempe tam materiæ eius contrariæ, quam modo, indoli ipsius opposito, factæ) ratio, quamobrem corpus hoc durare, contra suam propriam indolem, & diu seruari debeat. 4) Quod quidem minus adhuc est eo, quod etiam nulla compareat ratio, quamobrem ipsum vniuersum corpus exsistat; inprimis tale, quale vtique exsistere agnoscitur, nempe quod tales actiones edat. Sicut etiam 5) nulla comparet ratio, quemnam absolutum & plenum actum hoc corpus in se, & extra directionem animæ consideratum, habeat; ne dum vt 6) compareret, quemnam vsum haberent, aut habere possent similes actus. Ex aduerso vero 7) comparet non solum exquisitissima, siue, vt loquuntur, absoluta huius corporis & horum actuum eius necessitas & respectus, vtique exquisitissime conspirantes ad animæ proprietates, earumque vsus & effectus: sed plane 8) directus etiam habitus vniuersalis corporis, quatenus tale est, ad auimæ indolem, pro vt illa nobis, ad minimum generice, innotescit.

Huius conseruationis ratio non est manifesta.

Anima triplici intuitu ad res materiales tractandas destinata est.

§. LXIX. Nempe, vt hanc etiam præcipuam partem fundamentalem considerationum harum exponamus, *anima*, quantumcunque in se & absolute æstimari possunt eius actiones, *est ens* triplici intuitu *ad res materiales tractandas* quasi *destinatum*; quia (1) generalissime est *ens actiuum*: nihilo vero certius, quam materia passiuum, adeoqne ad τὸ actiuum relatiua hac sui indole destinatum. (2) Generaliter est *ens mouens*, quia omnes eius etiam vere propriæ, & ipsi omni modo vt in abstracto competentes actiones (non solum eo ordine,

quo

quo in corpore & per corpus fiunt, ſed vt quolibet intuitu in ſe & per ſe conſideratæ ſunt) generice ſunt MOTVS; nempe progreſſus de re ad rem, quo intuitu Ariſtoteles cogitationem humanæ animæ *deambulationem* eſſe deſcripſit. (3) Specialiſſime, vt *ens intelligens*, abſolute opus habet *tempore*, tum propter numerum actionum, tum rerum, quæ obiectum intellectus conſtituunt; quandoquidem comparatio abſolute eſt plurium, varia vero & multipex comparatio ſane multorum.

§. LXX. Cum itaque (4) anima intelligens non ſolum *ſimpliciter* facta fuiſſe appareat, vt ſimpliciter & abſolute, nempe ſemel & rem forte vnam intelligat; ſed intellectus illam energiam etiam in multis obiectis exerceat, imo monſtret & exhibeat: non potuit hinc proinde fieri, quin ipſi animæ ad ſuas proprias neceſſitudines deberetur (5) *tempus* ſeu *duratio*, tam ipſi atque eius actionibus, quam (6) quibuscunque eius, ſi quibus opus habere agnoſcitur, *inſtrumentis*.

Anima opus habet tempore.

§. LXXI. Quod autem (7) omnino etiam inſtrumentis indigeat, monſtrat non ſolum a poſteriori *vſus* eius, ſiue vti loquimur, *mos & conſuetudo*, dum vtique corporeis organis ſenſoriis in ſubſidium intellectus, & locomotoriis in ſubſidium voluntatis vtitur: Sed etiam (8) tanquam magis a priori, non ſolum *indoles rerum*, in quibus intellectus exerceri debet, vt corporearum, hoc exigere videtur, vt proportionatis etiam inſtrumentis opus ſit: verum etiam (9) *modus*, quo inſtrumenta pleraque his animæ vſibus re vera inſeruiunt, vt nempe pleraque corporea ſenſuum, & per illos intellectus obiecta, tanquam magis corporalia reddi, nempe colligi, congregari, coaceruari neceſſe ſit. Quandoquidem (10) non ſolum per ſenſum, ſed omnino per ipſum intellectum (loquor de ſchemate, ſub quo res intellectu complectimur) nihil niſi ſub ſtatu *aggregationis*, aut ſpecie *diuiſibilitatis*, nempe tantæ magnitudinis, quæ etiam adhuc diuidi poſſit, familiariter percipere, concipere, aut nobis imaginari valemus.

Anima indiget inſtrumentis.

§. LXXII. Confirmat has res (11) ipſe modus his inſtrumentis, quatenus inſtrumenta ſunt, vtendi; qui nempe eſt iterum MOTVS. (12) Neque talis ſolum in genere & ſimpliciter, ſed ſpecialiter plane inſtructus atque directus, non ſolum ſecundum varietatem obiectorum, ſed etiam ſecundum tempus, & inprimis quidem illud velut arbitrarium. (13) Quandoquidem de *organiſmo ſenſuum* vel leuiter intelligendi peritis omnino manifeſtum eſt, quod organa ſenſoria generatim, qualitercunque directa, aditum quidem ſpeciebus ſenſibilibus præbeant, imo veluti concilient; interim re vera *ſenſus* vere & ſtricte dictus

Motus ſpeciatim ad organa ſenſoria debet eſſe directus, ſi ſenſus formalis fieri debet.

dictus non fiat, v. gr. dum inter varios, inprimis leuiores, quin imo subinde vel grauiores strepitus sedemus, alii cuidam rei siue sensibus, siue nuda animi intentione maxime addicti; ibi licet illi strepitus omnino vere & realiter ita in aures nostras illabantur, vt exquisite audiri possent, si intentio adesset, quæ species ita oblatas etiam formaliter adsumeret atque compararet: tamen cum hæc desit, deest etiam ille effectus, & nullo modo formaliter fit sensus.

Anima organis sensoriis pro arbitrio vti potest.

§. LXXIII. (14) Ex aduerso potest vtique anima, etiam pro suo arbitrio & reliquo proprio suo actiuitatis modulo, sensoriis organis vti; nempe tam ratione temporis, quando & quam diu vult, quam ratione subiecti, in quod vult, & ratione obiecti, circa quod & secundum quod directe vult: nempe tam a priori, vt in illud obiectum, quod proprie vult, organum dirigat, quam a posteriori, vt ad obiectum, quod vult, etiam illud organon, quod conuenit & necessarium est, & seligat atque assumat, & omni proportionato modo actuet atque regat.

Duæ considerationes de exsistentia animæ humanæ, destinatione.

§. LXXIV. Sicut autem putamus, hæc sufficere posse ad demonstrandos *respectus* illos, non solum veros sed etiam necessarios, *qui inter animæ* in se consideratæ *proprietates*, & vicissim *corporis organici habitudines*, nexu absolute directo atque indiuiduo, intercedunt: superest vt (15) tanquam pro colophone huius considerationis recordemur destinationis exsistentiæ animæ humanæ, seu rationalis, vt e duabus considerationibus, quænam vero sit similior, dispiciamus; nempe *an anima absolute & simpliciter intelligendi fine exsistere* intelligi possit aut debeat, per media atque ministeria ipsi directe propria atque addicta, & eius intentionibus atque directionibus, a priori formatis, & in effectum deducendis, puro instrumentali more (actus nempe suscipiendo, atque continuando & transmittendo) obsequentia atque seruientia: *An* vero contra *anima specialissime, & absolute secundum quid, vni solum machinæ in hoc vniuerso ita adscripta censenda sit, vt nihil* nisi quod in illa, imo in illam, & quidem quatenus in illam fit, aut contingit fieri, *proprio suo & absolute essentiali actu*, non solum intelligendi, sed etiam volendi, *præstet & exsequatur.*

Mechanismus corpus vt machinam absolutam considerat.

§. LXXV. Spero autem, rem vniuersam de *absoluta animæ ad intelligendum simpliciter habitudine* non solum in se parum dubitationis inuoluere, sed etiam tanto euidentius dilucescere posse, si prius remoueatur oppositus ille, quem secundo loco allegauimus, respectus. Nempe volunt illi, qui *corpus humanum machinam absolutam* esse volunt, produci hoc corpus proprie atque directe *propter se ipsum*, & fieri

eri in illo non ſolum vitales motus (quamuis re vera nusquam intelligant, quid proprie ſit *vita*) ſed etiam animales, ſenſum non ſolum, ſed etiam localem motum; dum nempe per ſenſus res illæ, quæ ſentiri dicuntur, continuata energia (illæ res inquam, ſui actus, ſeu incurſus energia) totas quasdam moles corporis pellerent, qui actus ſit motus localis. Hiſce rebus *ſuperinduci Animam*, vt illas ita, vti fiunt ſimpliciter, intueatur, &, vel vti fiunt, vel magis forte paſſim, vti factas experiatur. Ita tamen, vt liberum ipſi omnino ſit (nempe vt in re aliena, prout libet, etiam temere atque friuole, cum nempe in ipſam nihil inde incommodi redundare poſſit, vt e re aliena) pro ſuo arbitrio his illis, quæ fiunt, rebus accurrere, adeoque ſenſus illos, qui etiam ipſa non cogitante aut volente fiant, ſaltem adire, atque abſtracto quodam actu agnoſcere. Cum tamen hæc, etiam craſſa qualibet ratione, deficiant circa nudas voluntates, organa ſenſoria abſolute dirigendi; etiam noua vis corpori facienda fuit, & quidem vnde minime putares, aut, ſecundum ſuppoſita, exſpectares, ab ipſa hac anima.

§. LXXVI. Exemplis res clariores fieri ſolent. Si a tergo alicuius, ſeu potius aliquorum plurium, ſtrepitus oriatur, ad quem ſe vnus e pluribus conuertat, diſerte, inquam, propria ſui expreſſione atque confeſſione, vt videat, ſeu cognoſcat, quæ & qualisnam ſit illa res, a qua ſtrepitus ille proficiſcitur. Hoc factum ſi qui veritati ſimplici ſine ambitu intenti perpendant, dicent ſine dubio, a voluntate ſciendi, quidnam ſit illud, quod ſtrepitum excitat, dirigi motus corporis, vt oculi, tanquam organa aſſequendi materiale ſubiectum a quo, interdum & in quo, ille ſtrepitus fieri æſtimatur, ad illud dirigantur. At iſti nudi mechaniſmi patroni maiore cura hic ſuam inſtruunt ſcenam. Dicunt, certas particulas, quæ alias in genere aptæ ſint ad organa ſenſuum &, mediantibus his etiam organa motuum impellenda, in certis corporibus non tam ſimpliciter inuenire, quam ſenſim nanciſci talem ſpecialiſſimum aditum (quem etiam efformationi nouæ figuræ pororum, meatuum, imo ſtaminum fibroſorum affingere non erubeſcunt) ad huius corporis hasce partes motorias, vt quando in poſterum per ſenſum, ſeu organa ſenſus, irrumpunt, ibi etiam organa motus tali peculiari ratione afficiant, nempe directe impellant, vt non ſolum motus, ſed etiam ſpecialiſſimus, inde ſequatur, & quidem mechanice, imo abſolute mechanice: nempe ex talium particularum ſpecialiſſima mechanica proportione, ad illum actum ſpecialiſſimum, ad illum locum ſpecialiſſimum, & quidem non tam immediate attingendum, ſed etiam cum ſtudio

Exemplo res explicatur.

Particularum efficacia ad motum excitandum adlegatur.

studio atque anxia intentione quærendum &c. Quanto conatu quantæ nugæ!

Alio exemplo hæc hypothesis refutatur.

§. LXXVII. Si v. gr. adplicatio facienda sit ad hunc, e millibus talium, casum. Audit aliquis, vel quacunque ratione non plane negligens, vel magis auidus pecuniæ, circa se sonum labentis cuiusdam rei tinnientis, forte frustuli vitri, aut cuiuscunque tandem metallici fragmenti; ibi ille certe suis æstimationibus intentus, non solum conuertit oculos, & quantum his necesse est dirigendis etiam reliquum corpus, ad illum locum, vnde allatum esse sonum opinatur: sed flectit etiam & agitat mirifice corpus sub mensas, sub scamna, sub tabulata, ad rimas & fissuras asserum, ad dimouenda, volutanda, excutienda varia, quæ quoquo modo interposita videntur, neque desinit ante his rebus agitandis, repetendis, denuo suscipiendis, imo huic sententiæ (quod pecunia fuerit, quam cecidisse audiuerit,) insistere, quoad inuenerit, & si non inuenerit, dimoueri ab illa sententia nunquam potest. Quanta hæc est efficacia particularum! Semel hoc dicere suffecerit, quod nequidem honeste dici possit, quod aliqui dicunt in aliorum honorem, quod sarcasmus sit, tales res ridicule commemorare; cum illæ, quo magis simpliciter, & vt re vera sunt, dicuntur, non solum auditu ridiculæ sint, sed deliriis exquisitissimis pares.

Columbas campestres. quid impellat ad victum in aruis quærendum.

§. LXXVIII. Volui abstinere ab illa de animantibus brutis, secundum hasce fictiones, fabula: sed cum præsens res me quasi mechanico impetu eo impellat, paucum quiddam ὥς ἐν παρόδῳ, breuiter sed nihil leuiter de ipsa re detrahendo, inseram. Quando *columbæ* in domum aliquam, eiusque quemcunque angulum, adsuefiunt, *campestres* inprimis, seu victum suum in aruis quærere natæ, quas Germani Feld-Tauben appellant, hæ si non solum in vna aliqua domo, sed etiam post hac in altera, imo amplius eiusdem ciuitatis, consuefiant; quando inde ad aliquot millia passuum extra vrbem in dissita arua volant, & pastum suum ibi non tam inueniunt immediate, quam laboriose quærunt, satiatæ non solum simpliciter retro in vrbem volitant, sed etiam insuper variis aliis ex eadem vrbe, turbis, seu turmis columbarum ex aliis domibus, immixtæ volant: & ita exquisite non solum suam domum inueniunt, sed quando etiam, quod familiariter fit, cum illis alteris ad istarum domum seductæ, ab illis illectæ, vt diutius ibi oberrent, ad ipsius columbarii aditum vsque obsequuntur, serius ocyus tamen ab his columbis atque locis iterum diuertunt, auolant, circumuolant, donec tandem suos penates iterum reperiant &c.

§. LXXIX.

§. LXXIX. Si iam hæc omnia, & inprimis singula, ex illis hypothesibus explicentur, primo quidem *effluuia* subtilissima granulorum (non vnius, sed variorum generum, tritici, secalis, hordei, auenæ, pisorum, lentium, cicerum, viciarum, nigellastri, imo tithymali cyparissiadis in aliorum defectu &c.) per aërem volitantia, non solum commouent columbas, sed ita etiam præcise impellunt, vt non, vti emanauerunt, sed directe eo, vnde emanauerunt, illas pellant: (certe contrario actu eo mouendi, vnde ipsæ abeunt) sed etiam, postquam illa organa, propter quæ hic impulsus tam longi volatus factus est, ita repleta sunt, vti nos saturatum esse vocamus, tunc iterum aliæ particulæ (certe campestres, nam domi oblatis frugibus saturatæ minime volant, sed ad quietem se componunt) non solum simpliciter ipsas ad subuolandum impellunt, sed specialissime versus vrbem, vnde profectæ, siue, vt isti loquuntur, expulsæ sunt. Postquam vrbem attigerunt, pellunt illas adhuc specialiores aliæ particulæ de sua domo specificæ, ad hanc ipsam. Imo si ad alias domos, (nescias autem quomodo per illas particulas, omni modo & respectu insusitatas,) seducantur, incertum, an ab illis, a quibus ita adductæ fuerunt, simpliciter iterum repellantur, an præualentibus tandem suæ domus particulis ex alterius illius (quæ certe tanquam præsentiores præualere debebant) iterum extrudantur.

Num effluuia granulorum hoc efficiant.

Et quænam particulæ eas in columbarium reducant.

§. LXXX. Puto autem superuacuum fore monere, quod mirifice ἀμήχανον habenda videatur illa efficacia particularum domus & columbarii, ad illum effectum non solum finalem, sed re vera magis pure moralem, vt columbæ illam domum quærant; cum vel pueris notum sit, quod de eiusmodi liberioris volatus columbis pleræque, si etiam in vna domo diu asseruatæ fuerint, simulatque in liberum aerem emittuntur, pristinam suam repetant, imo in vna alia iam adsuefactæ satis facile in aliam seducantur. Dico superuacua hæc esse, cum quomodocunque tandem inspiciatur hic mechanicæ retropulsionis mimus, nulli homini facile assensum extorquere possit.

Hæc particularum efficacia admodum simplex est.

§. LXXXI. Ad rem potius nostram reuertentes merito vtique illud iterum allegamus, quod in motibus voluntariis a nemine in controuersiam vocatur, quod anima *positiue motus corporis* non solum *prouocare* possit, seu suscitare, sed etiam tam ratione quantitatis, quam ratione scopi absolute *dirigere*. Vbi tamen cauendum esse puto, ne, dum alias vehementer protestari mos est, metaphysici conceptus physicis negotiis immisceantur, & hoc quidem iure, modo recte fiat; ne

Anima motus prouocat & dirigit.

inquam hoc loco re vera metaphyſicus, abſtractus, & vt rei magis abſolute immaterialis conceptus ingeratur de DIRECTIONE, ſimpliciter actui motus ita contradiſtincta, vt etiam ab alio agente proficiſci, & motui ſuperaddi ſeu adiici poſſit. Motui inquam phyſico, vel etiam mouenti phyſico, directio, vt res pure metaphyſica in abſtracto, realem phyſicam concretionen, imo vero transmiſſionem a cauſa immateriali in ſubiectum corporeum, ſuſcipere & ſubire poſſit. Quaſi diceres, fictionem mentis ſimpliciter & abſolute in effectum realem & corporalem deduci poſſe, immediate. Ita enim philoſophantur illi, qui animæ nec ipſum motum, nec vllum ius in eundem qua talem, permittunt, ſed ipſum penitus aliunde, & plane ſua ſponte fieri adſerunt, fienti autem, imo vigenti ſolum adiici atque immitti directionem.

§. LXXXII. Sane vero directio hæc cum ſit res immanens & durabilis, nempe motum totum comitans & veluti complectens, vt ille nusquam aliter, quam ſub ipſa & ſecundum ipſam fiat, v. gr. in moderando motu brachii ad modulos muſicos, ad ſculpturas chalcographicas &c: ingens omnino eſt confuſio, illi vt ſimpliciter metaphyſico enti tam immediatam phyſicam efficaciam in motu corporeo, in ſubiectis motis & mouendis, & ipſis effectibus vndique corporeis adſignare. Præcipue autem rerum metaphyſicarum differentiæ a phyſicis recte peritis nunquam perſuadebitur immediata transmiſſio rei vt abſtractæ, ſimpliciter in non ſaltem concretum, ſed etiam phyſicum & corporeum.

Vide §. LXXIV. Animam humanam ſimpliciter intelligendi fine exſiſtere probatur.

§. LXXXIII. Quod autem alteram illam ex hisce duabus ſupra propoſitis conſiderationibus concernit, nempe an veriſimile ſit, quod *Anima humana abſolute & ſimpliciter intelligendi fine ita exſiſtat*, vt res ſuas vere per ſe, abſolute inquam proprias habeat, non autem nudis alienis interueniat, quibus ad ſuos vſus, tanquam precario & ſecundario (rerum illarum in ſe ſpectatarum intuitu) fruatur: putamus omnino affirmari poſſe hanc veriſimilitudinem inprimis ex eo, a priori 1.) quoniam actus hic animæ humanæ, intelligendi ſeu agnoſendi tum totum ſyſtema rerum creatarum, tum illas eius circumſtantias, e quibus vnum illud ſtupendum & inimitabile, imo intimius ne quidem vsquam comprehenſibile non ſolum artificium, ſed agnitio etiam vnius cauſæ ſeu artificis, colligatur hoc ipſo actu: quod inquam hic ita intelligendi actus maioris ſit dignitatis, quam quicunque alii in toto reliquo orbe inueniendi. Atque proinde 2) etiam ſine vllo dubio inſtitutus,

ſiue

siue vt loquuntur, destinatus sit, vt omnino absolute & simpliciter per se, non secundum quid, per tota essentia aliud, secundario, & ita omnino respectu primarii per accidens fiat. Tali constitutioni 3) vero simillimum vtique ducimus tribui debere etiam proprias causas concurrentes; intelligo, quæ simpliciter & absolute propter hunc actum, & nihil aliud, aut ad minimum primario & directe propter hunc & exsistant, & agant seu concurrant. Iudicamus autem etiam 4) elucescere hoc tanto euidentius a posteriori ex illo, quod non solum vniuersum corpus in tota sua mechanica constitutione organicis scopis atque intentionibus ex amussim exquisitissime congruat, adeoque ad illos vsus directe prorsus atque proprie productum eo ipso videatur: Sed etiam 5) re vera nulla vsquam verisimilitudine ad vllum alium vsum, atque adeo scopum inseruire posse appareat, ne dum debere. Cui rei 6) omnino accedit libera illa actiuitas, quam anima habet, non solum in organa sensuum secundum suam voluntatem instruenda, sed etiam in præcipua organa vitalia, imo totos complexus actionum vitalium, per ita dicta *animi pathemata*. Quibus rebus colophonis loco accedunt appetituum, vti vulgo vocamus, tam iucunditatis quam aduersitatis arbitrorum, si penitius æstimentur, non obscuræ relationes atque proportiones, ad melius atque commodius conseruandum, defendendum, fouendum corpus, & nocumenta ab ipso arcendum inseruientes, & vltimo sui effectu etiam ad hoc habiles; aut vltimo sui effectu ad speciei conseruationem tendentes, vel etiam speciali conuenientia typi, structuræ atque motuum, similitudine inquam corporis atque morum, nitentes.

Corpus immediatum animæ organon est.

§. LXXXIV. Hæc omnia, quæ de *organismo* partim in genere, partim corporis humani organica ratione in specie ita diximus, putamus satis euidenter commonstrare posse, quod *corpus* hoc verum & immediatum sit *animæ organon*, non solum ad eius vsus, sed directe & absolute propter illos a priori institutum atque factum, illis etiam & re vera nulli alteri rei, organica sui constitutione, ne quidem vtile aut idoneum, nisi illa res paris esset ad mouendum & regendum energiæ compos, (vti de spiritibus etiam malis creditur.)

Energia animæ humanæ ad corpus suum mouendum.

§. LXXXV. Non equidem necessarium ducimus illam, quæ iam supra a nobis commemorata est, *energiam* humanæ animæ ad corpus suum debite vsurpandum, nempe mouendum, prolixius statuminare; quod tamen ita vtique fiat, saltem rationes ipsas nude ac sincere

adducere, & cuiuslibet propriæ considerationi relinquere satis esse iudicamus. Sunt autem sequentes.

Motus ab agente seu mouente numquam secludi debet.

§. LXXXVI. Singuli vsus & actus, qui in corpore, aut per corpus, quatenus organicum est, peraguntur, generice non nisi vnus sunt actus, nempe *motus*. Neque vero etiam specifice aliud quicquam sunt, quam species motuum, nempe motus varie directi. Motus non solum in se est res per omnem conceptum incorporea: sed manet etiam talis, quandocunque, quamdiu, imo eo ipso dum in corporibus & in corpora agit. Habet etiam insuper attributa, siue vti vulgo loquimur, affectiones atque proprietates pariter incorporeas, tempus, gradum energiæ, respectum tam directionis ad finem, adeoque proportionis, tam sui ipsius, quam idonei organi, & tandem respectum finis ipsius. Effectus vti semper testatur de sua causa, ita motus, vt res incorporea, de causa sibi congenere. Motus vt actus frustra secluditur ab agente: ita enim in abstracto consideratus non est ens physice exsistens, sed metaphysicum solum. Vnde physico sensu de motu, qui re vera fit, nunquam dici potest simpliciter vt de actu in abstracto, sed semper dicendum & intelligendum est de agente in concreto. Vnde frustra in rebus physicis nominatur motus, vllo intuitu immanens aut insistens, quin potius & verius nominari debeat mouens. Quo intuitu penitius vtique agunt, qui, vbi de hisce rebus sermo est, vere *substantialem* quandam *vim* supponunt *mouentem* (quod suo more iterum ineptissime intelligendo corrumpunt, & in sterilissimam metaphysicam σπερμολογίαν proiiciunt, qui loco vis substantialis mouentis, vim mouendi, se ipsum mouendi, vim sui ipsius secundum se ipsum, & in se ipso, philosophantur) dico, quod hæc sententia de *vi substantiali mouente* vtique in ipsa re verior sit: modo recte distinguatur, vbi re vera sit, & quibus rerum physicarum speciebus vere & realiter competat & insit. In quibus enim vere inest, *Animata* dici consueuerunt. Veteres etiam *Naturam* vocauerunt.

De deriuatione vocabuli ψυχῆς.

§. LXXXVII. (Inuenio in lexico græco antiquiore post alios, & Budæum inprimis, iterum iterumque reuiso, nomenclaturam nimis quam fugitiue allegatam: Φυσεχὴ poëtice, pro ψυχή. Incidit animo suspicari, an non verum primum nomen animæ antiquissimis Græcis fuerit hoc Φυσεχὴ, quasi ἔχων τὸ Φύειν: e cuius vocis pronunciatione deflectente, vti vere familiariter solet per vocalium, inprimis sub accentibus, fugitiuam enunciationem, sensim natum sit Φυσ-Χὴ, Φσυχὴ, & denique ad faciliorem pronunciationem in locum

φσυχή, ψυχή. Quam ſuſpicionem fouere mihi videtur illud, quod vocabuli ψυχῆς pro anima nulla idonea analogia in lingua græca occurrat: nam quæ a ψύχω ducitur, cum verus huius & directus ſignificatus notorie ſit refrigero, indirectus autem magis ſpiro, nihil certe hæc ad animam puto.)

§. LXXXVIII. Sicut autem ſatis euidenter diluceſcere confido, quod hæc corporis humani ratio, abſolute organica ad animam humanam, ſatis monſtret, quod corpus etiam abſolute & ſimpliciter propter animam exſiſtat: ita ſunt adhuc aliquæ circumſtantiæ, quæ ingens & euidens hoc ſymbolum inter animam & corpus plane euidenter confirmare appareant. Inter quæ *primo loco* numeramus *energiam illam, etiam alienæ animæ*, & quidem nudo actu rationali (rationis ratiocinantis, vt loquuntur) fictitio, in ipſam efformationem ſeu ſtructuram corporis; quando videlicet ex imaginatione matris corpori infantili non ſolum aliquid forte ſuperinducitur, ſed omnino etiam iam abſoluta propria atque debita ſtructura iterum diſſoluitur, & noua in eius locum ſubſtituitur: Et hoc quidem ſubinde immenſum minore temporis ſpatio, quam de reliquo ordinaria ſtructura abſolui ſolet. Vbi etiam tanto magis notari meretur, quod huiusmodi effectus non ſolum ordinarie comitem habeat in ipſa matre abſolute moralem, patheticam æſtimationis & intentionis peculiarem intenſionem; vt ſub fortiſſimo appetitu, aut vehementiſſima auerſione, formidine, terrore iſtæ vt loquuntur impreſſiones quam maxime efficaciam ſuam exhibere ſoleant: ſed meretur vtique parem conſiderationem, quod ab eadem cauſa, & per ſimiles penitus circumſtantias etiam impreſſiones ſimiles in ipſum animum fiant, & rerum pares æſtimationes ex animo materno in animum & λόγον ſobolis transmittantur. Vbi inſuper conſiderationem meretur peculiarem illa circumſtantia, quod quam maxime tranſitorius huiusmodi actus patheticus in fœmina prægnante tam firmum atque conſtantem effectum in fœtum edere ſoleat, non ſolum in corpus eius, ſtructura indelebili, imo potius indies augeſcente: ſed inprimis in animum, irreuocabili illa huius perturbatione, & nullam λογιστικὴν emendationem admittente.

Nexus organicus inter animam & corpus probatur 1) ex energia animæ matris in ſtructuram corporis infantis.

§. LXXXIX. *Secundo loco* ſtatuimus ingentem illam *efficaciam*, quam anima in proprio corpore exſerit iisdem patheticis intentionum ſuarum perturbationibus. Quæ certe res multo altiore conſideratione digniſſima eſt, nempe quomodo a terrore, iracundia, repentino magno gaudio, intenſiſſimo deſiderio eodem etiam phyſico momento motus vni-

2) Ex animi pathematum efficacia in corpus.

vniuersalis sanguinis, non solum pulsu cordis, eminenter alteretur: verum etiam tono vniuersi reliqui corporis subinde momentanea mutatio accidat, imo subinde etiam in momenta varians & alternans huiusmodi alteratio eueniat.

Anima habet notitiam organorum.

§. XC. *Tertio loco* euidens vtique esse putamus, quod peculiaris aliqua imo exquisita animæ inesse debeat horum sui *organorum notitia*, per quam non solum proportionis illorum ad varios fines gnara esse debeat: sed etiam proportionis & habitus vniuersi eorum, ad subeundum motum; & motum quidem peculiariter prorsus moderandi compotem, pro ipsius animæ arbitrariis intentionibus. Vbi quidem extra omnem considerationem posita est illa exceptio, quod anima ab hisce rebus aliena esse appareat, & illæ potius quibuslibet causis atque modis adscribendæ videantur: propterea, quod anima sibi vllius concursus, ne dum totius actionis huiusmodi, nusquam quicquam conscia sit; quod nempe fieri minime posse interpretantur, si anima vere his negotiis implicita esset. Cum enim illud quod ipsi conscium esse volunt, siue phantasiæ simpliciter sit actus, siue memoriæ tanquam compositæ phantasiæ, in hos autem actus nihil cadat, quod figuræ expers sit, & quidem crassioris: tantum abest, vt hæ res talem animæ actionem, qualitercunque imaginatiuam, subire deberent, vt potius rem vere æstimando talem subire omnino ne quidem possint. Sicut etiam circa hoc negotium pari consideratione digni sunt illi actus, quos anima absolute administrat, v. gr. moderationes organorum secundum certas proportiones, tam structuræ illorum, quam finium, ad quos diriguntur, & non dicam, quomodo dirigantur, sed quod omnino dirigantur; quod, inquam, anima hoc ipsum iam ita agat, v. gr. in cogitanda mensura motus ad transiliendam fossam, ad subsultandum ad numeros; ad dirigendum iactum, non solum ad certam distantiam, sed etiam ad certam lineam, imo punctum quasi metæ, &c. Imo, quando, quæso, seorsim conscia sibi est anima, seu cogitat aut meminit directe, quod iam cogitet? vbi altiorem certe considerationem postulat distinctio illa, alibi a nobis commendata, inter λόγῳ & λογιστικῷ, *rationem & ratiocinationem*, intellectum simpliciter, & collectionem e multitudine rerum qualitercunque intellectarum, inter agnitionem, cognitionem, & distinctam imo diffusam cogitationem.

Exceptio remouetur.

Distinctio inter rationem & ratiocinationem.

Quem vsum habeat hic nexus organicus

§. XCI. Quemadmodum autem rectissime olim Cicero monet, quod nisi vtile sit, quod facimus, stulta sit gloria: ita valet hoc quam maxime in hoc negotio *Organici nexus inter corpus & animam* huma-

humanam. Neque hoc ſolum in ſtatu, vt loquuntur, ſecundum naturam, in ſanitate ſeu ſimplici conſtitutione atque debita conſeruatione corporis: ſed tanto magis vſum habet vnicum (nempe quem nulla alia res compenſare valeat, ſi ille deſit) in vera ætiologia morborum & ſymptomatum variorum, circa comprehendendam non ſolum cauſam perturbationis variarum animæ actionum ad deliria vsque: ſed etiam deprehendendos varios veros vſus, quos diuerſa commotionum genera, vero atque iuſto organico modo, habent ad certos non vtiles ſolum, ſed etiam neceſſarios ad conſeruandum corpus ſcopos. inter animam & corpus.

§. XCII. Quemadmodum enim ne quidem vsquam concipi potuit hactenus, quidnam vere & realiter ſit *vita* corporis; ſecundum quid nimirum corpus dicatur viuum? quisnam ſit, imo an vtique ſit quisquam reſpectus aut actus organicus, qui ſimpliciter &, quod aiunt, formaliter ad vitam neceſſarius ſit; quis ſit nexus materialis reliqui habitus corporis ad eius ſiue vitalitatem, & hoc quidem inprimis, ſiue mortalitatem &c. Ita tanto minus quicquam veri organiſmi agnoſci potuit, nedum vt quicquam eius cognoſci obtigiſſet circa vtiles illas & ipſa proportione multiuaria ſubnixas vere vitales actiones, paſſim in morbidis corporis conſtitutionibus fientes, ſed non ad damnum, nedum deſtructionem, ſed omnino potius conſeruationem tam corporis, quam vniuerſæ eius œconomiæ. Huic enim fundamento deficienti vnice imputare neceſſe eſt ingentem illum defectum pathologicum, vt non ſolum pro morbi directi ſymptomatibus, corpori non ſolum moleſtis, ſed omnino noxiis accuſarentur tales paſſim actus, & motuum inprimis corporeorum conatus quin effectus, qui non ſolum ad expugnandas alias quasdam vere noxias aut nocituras res egregie conuenirent & quadrarent: ſed ſubinde etiam ita neceſſarii eſſent, vt ſine illis corpus inter res reliquas ita conſtitutas vix aut plane non ſeruari, & ab interitu eripi poſſet. Si verus conceptus de vita deficit, etiam actiones illæ vitales, in morbis euenientes, non recte agnoſcuntur.

§. XCIII. In qua ipſa etiam magnæ vtique conſiderationis varia ac multiplici eiusmodi organica energia duo inprimis occurrunt, quæ huius noſtræ præſentis tractationis verum intellectum & vſum omnino poſtulant, imo illo indigent. *Primum* eſt, quod hic illic quidem poſt totuplices laborioſas inculcationes *veritas ſucceſſuum* talium *organicorum* ad conſeruationem vitalem agnoſcatur imo adſumatur: interim *nexus organicus* & eius reſpectus cum anima humana adhuc vtique vel ſimpliciter negligatur; vel miris paſſim hiatibus & fluctuationibus iam admittatur, iam negetur. Quamuis ſubinde alia prorſus ratio Veritas ſucceſſuum organicorum quidem agnoſcitur, nexus tamen organicus inter ani-

parti-

mam & corpus negligitur.

particularis subsit, nempe licet a se ipso dissentire necessarium videatur, tamen directe in sententiam alterius transire durum appareat. Vnde quidem rem ipsam suam facere non graue est; interim eandem quadantenus aliter effingendo, eo ipso quasi sibi propriam facere tentatur: sed certe vtrumque frustra, cum non solum veritas, vt vna, aliena schemata non ferat, sed illos etiam, qui rem ipsam comprehendunt, tanto minus latere possit, vnde prodeat, cum vt vna inter prorsus alienarum magnum numerum emergens non facile ad diuersos fontes referri possit. Deinde *altera* quæ subest huius considerationis meliore applicatione digna, recentior difficultas est implicatio illa, non solum crasso modo a posteriori omni verisimilitudini contraria, sed etiam a priori plus vno modo ab omni tali aliena; quasi huiusmodi effectus, quos vt vere organicos ad necessarium finem corporis conseruandi agnoscimus, æquiuoco quodam organismi genere, per ita dictas seu fictas *Irritationes* simplices & immediatas, magis pure sensitiuo-mechanicas procederent, & varias varie implicitas, iam neruorum, iam fluidi in neruis, per neruos, iam neruorum per hoc fluidum in ipsis, commotiones suscitarent, quæ passim ἀπὸ μηχανῆς, e stricte particularibus vniuersales, e minimis & subtilissimis maximæ & crassissimæ euadant. Et quidem hoc vniuersum sine vllo directo vsu, nedum scopo ad totius corporis conseruationem, sed vnice accidentalem, & plane aliud agendo, huius consecutionem.

Effectus organici irritationibus & commotionibus neruorum adscribuntur.

Quia hæ fluctuationes rem medicam magis confundunt, necesse est, vt organismus recte perpendatur.

§. XCIV. Hæ vero, tam circa ipsas res earumque veram historiam, quam circa explicationem, collectionem atque conclusionem de illarum vera indole, perpetuæ fluctuationes cum doctrinæ medicæ nunquam superandam confusionem & implicationem directe inferant, antiquos quoslibet errores non solum foueant, sed etiam nouos nimis quam fœcunda segete parturiant & introducant: ingens profecto operæ pretium subesse quilibet has res condigne æstimans cognoscit, vt *quid in machina corporis humani vere organicum subsit* decenter dispalescat. Cui quidem rei e præsente nostra deductione desideratam lucem affulgere posse confido, si nempe tam a priori perpendatur, quid ad talem finem propria dignitate vtique conspicuum, *Animæ effectum & vsum rationalem* quatenus talem, essentialiter necessarium sit; quam a posteriori, quomodo hoc corpus mechanice fabrefactum, si hic vsus ad hunc vnum finem auferatur, nullum vsquam alium haberet, imo nullo vsquam actu nisi ad hunc finem euidentissime conspirante affici deprehendatur.

§. XCV.

§. XCV. Iterum, pro conclusione totius huius tractationis, dictum hoc atque ratum volo, quod sine hac solida atque certa *organici habitus theoria* non solum in ipsa physiologia atque pathologia, sed consequenter etiam in ipsa rationali methodo medendi, nullum vsquam vestigium veri nexus, imo ipsius rerum veritatis compareat; & illud quidem passim in casibus non exigui sed longe maximi momenti: adeo vt ex hoc defectu in theoria quidem passim illud, quod veritati directe contrarium sit, in tota schola medica sustentatum atque propagatum sit; in praxi vero directe & vere efficaci re vera contrarium talis theoriæ non solum seruandum, sed etiam commendandum atque docendum sit. Manifestissimo iterum & proinde consideratione vtique dignissimo documento, quod theoriæ tales sint falsæ & a veritate alienæ, quoniam praxis, nempe veritas effectuum aut minimum euentuum, si talis nempe verax esse debeat, theoriæ eiusmodi contraria esse necesse habeat.

Sine huius organismi cognitione neque in theoria neque in praxi vllus nexus aut veritas comparere potest.

§. XCVI. Non solum non dissimulo sed quam maxime vtique indico, quod documentum, quod etiam me ad hanc rem funditus excolendam primo omnium manuduxit, & tam argumentorum realium euidentia, quam reliqua sua in praxi clinica dignitate præcipuum, sint FEBRES. Quamuis autem *harum pathologia*, veræ & intemeratæ earundem historiæ innixa, non solum solidissimum sit fundamentum huius nostræ ætiologiæ Organismi; sed etiam solidissimum eius *obiectum*, vtpote quod sine hac nunquam secundum veritatem comprehendi, explicari ne dum demonstrari posset: est tamen simul etiam illud inuictæ veritatis, quod etiam reliquæ œconomiæ non solum animalis sed omnino etiam vitalis in genere nullus vsquam intellectus, sed nihil nisi varie fluctuantes de illa conceptus, imo figmenta & hinc inde ludibria subnasci possint, tanto maiora, quanto largior ab hisce solidis & proinde vnicis fundamentis fit secessus.

Febrium pathologia est fundamentum ætiologiæ organismi, immo eius obiectum.

§. XCVII. Poterunt itaque hactenus dicta sufficere ad sufficienter intelligendum, quomodo *agens intelligens atque volens*, finem & propter finem volens, *debeat habere organa illi fini proportionata, & illa ad eiusmodi finem etiam debite & conuenienter dirigere atque regere*: & quod organa tali fini ita ex amussim & ipso effectu inseruientia, propter hunc vtique finem exsistere omni iure meritoque intelligi debeant. Hoc enim si ita debite fiat, vt non solum vniuersum vitale negotium, & quicquid in eo ordine fieri obseruatur, exquisita proportione ad necessarios fines ita administrari sentiatur, atque adeo *verum na-*

Verum naturæ ἔργον, eiusque συνεργία si recte cognoscitur, vera etiam pathologia & methodus medendi inuenietur.

turæ ἔργον scita atque dextra administratio œconomiæ huius agnoscatur; variorum appetituum & auersionum tam sensitiuorum, vt loquuntur, quam animi patheticorum causæ & respectus, ad conseruationem & præseruationem corporis, intelligantur: quin etiam ratio percipiatur tum efficaciæ in genere, tum modi seu effectuum in specie animi pathematum in corporis actiones; ante omnia vero συνέργεια naturæ, arti medicæ non solum in subsidium exoptatissimum absolute necessaria, sed etiam passim, cum magna prudentia & dexteritate assistendo, obsequendo, subleuando, & extricando, materias & vias præparando, amicissime habenda atque fida societate colenda decenter cognoscatur: tunc demum & non aliter assequi continget veram implicatorum variorum adfectuum pathologiam, & veram atque solidam methodum medendi vere artificiosam, nempe cum recta ratione efficacem, inuenire. Hac demum solida considerandi methodo vere dilucescet, quid actiuum in corpore, vtile imo necessarium, pulchro ordine atque nexu vere mechanico-organico ad conseruationem, vindicationem, & restaurationem corporis fiat atque faciat, & quantæ considerationis sit illa vulgo tam leuiter atque obiter nominata magis, quam quod omnino decebat celebrata diuersitas subiecti medicinæ συνέργυ ab aliarum simpliciter mechanicarum artium subiectis, & consequenter etiam ad effectum subsequentem respectibus, dispositionibus, concursibus.

Corpus humanum est organicum, & animæ rationalis organon seu officina.

§. XCVIII. Firmum itaque atque ratum omnino volumus, & fundamenti loco vniuersis nostris dogmatibus substernimus, quod *corpus humanum* simplici & genuino penitus sensu sit *organicum;* & quidem *animæ rationalis organon*, (seu officina) illius necessitudinibus tam efformandum quam conseruandum; vndique & vndique motibus gubernandum, & illis quidem scite atque recte ad finem optatum proportionatis atque conspirantibus: vnde varia efficacia tam corporis periculorum in animam moralis atque pathetica; quam animæ in corpus pathetico-physica, tam in eius structura seu ortu, quam vsu atque motu; imo etiam in eiusdem vindicatione a variis periculis, aut iam alicubi illatis detrimentis.

§. XCIX. Ita quidem tractationem hanc de differentia Mechanismi & Organismi, & huius in corpore animali, inprimis humano, veritate imo necessitate, sub diuinæ benedictionis concelebratione obsignamus.

PARAENESIS
AD
ALIENA
A
MEDICA DOCTRINA
ARCENDVM;

Quoniam non ſolum medicam doctrinam morentur, turbent, fallant: ſed etiam aliena ab ipſa veritate & vſu practico animis obiiciant.

VBI SIMVL MONSTRATVR,

Quod communes opiniones phyſicæ per inſcitiam mixti & viui & confuſionem materiæ propriarum atque motus, proprietatum, imprimis autem per imperitiam motus, a priori ad finem dirigendi, & a poſteriori per nudas intentiones peruertendi, & ſe & medicam theoriam vulgarem peſſum dederint.

§. I.

INter difficultates, quæ artem medicam circumſiſtere iam ab ipſo Hippocrate notantur, nominanda vtique & in hoc ipſi diuo ſeni ſubſcribendum eſt, quod breuitas vitæ humanæ ſuas etiam partes habeat in impediendo facili atque profundo artis huius comprehendendæ progreſſu. Vt alia Senecæ innumera ita in hanc rem inprimis optime congruentia aurea dici merentur illa eius verba, quibus de vanis ſtudiis & λογομαχίων oſtentationibus loquens Sophiſtas corripit: an in hoc ſupercilia ſubducant, in hoc barbas alant atque demittant? hoccine ſit, quod triſtes doceant & pallidi? (nempe ſophiſmata & captioſas cauillandi formulas) Subiungit: quid nobis iocularia iſta proponis? non eſt iocandi locus: ad miſeros aduocatus es, &c. Nempe Philoſophos, qui vitæ rationem doceant, vitiis eripiant, animi metus, anguſtias, anxietates, triſtitias, impotentias expugnent, tranquillitati, hilaritati, ἀυταρκίᾳ vindicent, indigna hæc ſuo inſtituto perperam agere conqueritur, & quæ debebant profiteri negligere. Quid conuenientius dici poſſit in medicum etiam ſtudium, a ludicris aut quoquo tandem modo alienis occupationibus reuocandum, & ad verum ſuum ἔργον adigendum? Certe ad miſeros aduocatur Medicus, non ſolum inter varia ſanitatis incommoda atque detrimenta fluctuantes, & ſub his ſubinde neque ſibi neque aliis vtiles: imo frequenter etiam inter vitam ipſam atque mortem ambigentes, & propiore periculo moram auxilii ſegnioris non ferentes. His certe vt efficaciter ſubuenire poſſit, neque diſcere ſegniter debet Medicus, neque agere; nec aliud ipſi, ſed hoc agere incumbit, niſi officio ſuo male fungi velit.

Vitæ breuitas & ſerium artis ſtudium iubent, vt aliena mittantur.

§. II. Nemo facile ſit, quin de hoc nobiſcum conſentiat, quod res ita ſerio atque grauiter incumbentes non ſimpliciter negligi poſſint atque debeant. Neque forte quisquam ita vecors fuerit, qui hoc temere facere audeat, ad patientes aduocatus, ſepoſita illorum cura, alienis rebus imo ludicris vacare. Sed ſubeſt occultior ἀλλοτρίωσις,

Aliena ſemper placent, immo pro fundamento ſunt.

 non

non solum hominibus promiscue, sed quod profecto meretur admirationem, Medico subinde ipsi minus manifesto agnoscenda, quin & obrepat facile, & semel admissa vario modo imponat, & a vero atque simplici officii sui tramite vix intelligentem abducat. Non de πολυπραγμοσύνη simpliciter loquor, manifesto alienarum rerum perperam curiosa; sed illum næuum intelligo, quo *ipsa medicina alienis rebus & respectibus implicata a sincero suo scopo in rebus suis gerendis aberrat*, & variis difficultatibus in transuersum rapientibus ne quidem est, quod esse videbatur, nempe medicina.

Hæc labes cum per omnia secula quasi perpetua mansemrit, dubitari posset, an non potius rei ipsius, quam methodi sit vitium.

§. III. Admiratione certe dignum ducere posset, quisquis humanarum rerum minus peritus aut sincerus est arbiter, quod in medica doctrina ab omni propemodum æuo vsque ad præsentem horam alieni respectus non solum tot viguerint, sed etiam tanti, vt illa nihil minus adsecuta sit & exhibeat, quam illud, quod nomine suo præ se fert, nempe veram corpori humano salutariter succurrendi rationem: nisi in aliis etiam ad systematicam seu doctrinæ formam coagmentatis disciplinis eadem tractandi methodus ita exquisite seruata occurreret, vt merito dubitare quis posset, an hoc solius methodi, an forte ipsarum rerum sit vitium, vt aliter conciliari non possint.

Physica qua methodo hactenus tractata sit.

§. IV. Notissima certe in hoc genere est physicæ doctrinæ labes, dum hæc ab antiquissimis temporibus nudis propemodum abstractis loquendi atque concipiendi formulis a vera corporea, & actionum vt in corpore, æstimatione atque consideratione plurimum aberrauit; propioribus autem in generalissimos quosdam de materia conceptus dissipata nihil nisi paucissimas quasdam obseruationes inde collegit, posthabitis aut certe minime assequendis verioribus actiuis illarum causis, & fiendi aut concurrendi rationibus & energiis.

Sic in medicina materiæ ratio habetur, neglecto motu, fine & nexu organico.

§. V. Vndique & vndique hinc materiæ aduertitur animus, & quæ crassius in sensum impingit conformatio & mutua corporea proportio consideratur. MOTVVM ordo, vis, & absoluta magis in materiam energia, tempora eius, gradus, vices, maxime omnium autem FINES vix obiter in animum admittuntur. Vnde & inprimis ab hoc postremo defectu atque ἀλλοτριώσει, iam vix vsquam animo amplius oberrat nexus ille, quem tot materiales res huiusce mundi; maxime autem & absolutissime corpora ORGANICE structa tum ad proprios certos fines habent, tum ad socios.

Aliena medicinæ damnum inferunt.

§. VI. Ne vero etiam in hac re ipsimet alienius occupari nos patiamur, dicemus potius, quorsum nostra tendat intentio; quod videlicet

delicet etiam in medicina nimis alienæ considerationes graue damnum vero atque solido intellectui inferant, atque iustas & quam maxime vtiles theorias non solum frustrentur, sed etiam perperam præoccupent atque interuertant.

§. VII. Recte profecto ab antiquioribus iam Medicis dictum videtur, Medicum incipere vbi Physicus desinat. Minime vero recordari possum, vbi etiam non dicam inuenerim, nam certe non est factum, sed potuerim inuenire, aut quærere debuerim illam terminorum veram præfinitionem, quæ physicæ limites constituat, quibus illa a medicina ita dirimatur, vt hæc illinc veram suam ditionem vindicare, & vere suas res sibi habere possit. Puto ex hoc defectu pullulasse verum illum atque maxime realem alterum, vt in medicinam introductæ atque receptæ sint eius indolis speculationes, imo etiam aliquarum veriorum rerum considerationes, quæ, si vel essent veræ, vel quam maxime etiam sint, tamen ad verum stricte dictum medicum scopum re vera nullum vsum habeant.

Medicum incipere, vbi Physicus desinat, inutile dicterium.

Inde confusio, quæ ex physicis in medicinam pertineant, aut minus.

§. VIII. Fatigauit profecto nimio sæpius meam mentem in ipsa iam adolescentia, qua medici studii curam susceperam, vulgatissima illa inter ipsam plebem de medicis loquendi formula, quod optimo sæpe (doctissimo dicunt illi) theoretico praxis infeliciter succedat. Cui suffragabatur exercitatiorum practicorum propria assertio, interdum etiam ne inuida quidem malitia aduersus iuniores vacans, quod immensum diuersa res a theoria sit praxis: imo, quod in praxi etiam speciosissimarum theoreticarum opinionum obliuio non solum facile superueniat; sed, quod re vera prudente consideratione dignum est, obliuio illa ad praxin feliciter administrandam necessaria sit.

Alia formula: theoriam non reddere felicem practicum.

§. IX. Non falsa loquor, sed notæ veritatis mihi certa atque comperta. In contradictorio, vt causarum aduocati loquntur, hanc loquendi formulam sæpius vsurpatam optime commemini; quando nempe iuniores, quibus adhuc a recentiore vsu altius insidebant illæ, vti loquuntur, theoriæ, illas vel in consultationem adferre, vel exercitatiorum consiliis illas obiicere suscepissent: hos cum supercilio hac locutione vsos edixisse, oportere (vt inprimis Germani loquimur) ab opinionibus talibus in casibus practicis animum abstrahere, & experientiam potius quam theoriam sequi.

Itaque in casibus practicis eam non oportere sequi.

§. X. Durissimum hoc mihi videbatur, qui vsuum horum loquendi nondum satis gnarus (certe enim Cabalistica hæc sunt Medica) semper eo sensu hæc accipiebam, quod ratio deserenda sit, & experientiæ

An experientia a sana ratione aliena?

entiæ nunquam conſpiret. Nec enim certe paradoxon ſed παράλογον agnoſcebam, eſſe aliquid verum, & in rebus quidem corporeis, & tamen ratione non ſolum non poſſe comprehendi, ſed alienum etiam a ratione eſſe, imo cum ipſa pugnare. Tanto magis inquietam hoc habebat mentem, quod non ſolum rei ipſius a priori, vt loquuntur, tanta eſſe poſſit difficultas, imo cum ratione contrarietas: ſed etiam a poſteriori. Adeo vt cum etiam experimenta accedant, quibus illi rei in ſe ipſa tam heterodoxæ vere & efficaciter conſuli poſſit, tamen etiam horum ipſorum ad reliquam rem acceſſio, nempe mutua & reciproca comparatio, ſummæ illi caligini vllatenus quidquam intelligendi nihil detrahant. Quid autem dico nihil detrahant? addant, dicendum eſt. Horum enim inprimis experimentorum eſt illa præcipua difficultas, quæ cum illis rationibus conciliari nunquam poſſit. En autem Θεὸν ἀπὸ μηχανῆς & temere elapſum totius huius religionis myſterium. Cum ILLIS rationibus dico, adeoque non ſimpliciter cum ratione; cum ILLIS ſpeculationibus, non ſimpliciter cum omni conſideratione.

Ex aliorum conatibus, licet adhuc imperfectis, deſiderium ortum, in fundamentum horum errorum inquirere.

§. XI. Poſſum aſſeuerare, quod hanc contemplationem vix animo comprehenderim, quin ſtatim ingens deſiderium cooriretur, quantum per vires liceret, profundius in verum fundamentum harum difficultatum introſpiciendi, & quid ex illis [illegible] meliorem ſpem aditum quendam promittat, imo quid illum hact[illegible] intercludat detegendi. Non eo infieias, quod ad hos auſus quaſi dig[illegible]am intendere mihi viſæ ſint liberiores illæ ſentiendi, & de antiquis pertinacibus opinionibus dubitandi methodi, quæ non ſolum arguere antiquos defectus, ſed etiam tollere & ſanare præ ſe ferebant. Interim nec illud etiam diſſimulo, quod, quantumcunque merito probarem hunc ad meliora perueniendi conatum, non tamen pari aſſenſu comprobare potuerim etiam methodum; vtpote in qua magis ſubinde verborum, quam vere ipſarum rerum diſcrimina valere, tanta cum animi attentione veſtigantem non poterat fallere. Et hoc quidem tanto magis, cum etiam in ipſis phyſicis dogmatibus, a quibus hic quoque medicorum dogmatum Medici initium facere laborabant, licet re vera multa proferrentur antiquis minus, vel cognita, vel quæſita: magis tamen plura hæc mihi viderentur, quam certiora, aut, vt generali quidem ſed ad quoslibet harum rerum reſpectus commodiore quoque locutione vtar, meliora.

In phyſicis aliena conſideratio nudæ ma-

§. XII. In omnia, quæ in ſenſus incurrere hic poterant, vigilantius intento conſtanter apparuit, præcipuum in his conaminibus peccatum in eo hærere, quod ALIENIS reſpectibus nimium indul-

geatur;

geatur; reliqui autem, & quod præcipuum erat, passim etiam magis necessarii, atque ardui negligerentur, aut quoquo tandem modo deficerent. In physicis quidem omne bonum conamen irritum reddere videbatur constans & vere tota consona cum antiquis negligentia, aut facilis vtique & incuria opinio de MOTIBVS: confusio vniuersalium cum particularibus; aduentitiorum, atque transitoriorum cum insitis & immanentibus; inprimis autem vere & simpliciter organicorum, ad certum finem non solum directe sed etiam proxime pertinentium, cum adiaphoris, & strictore sensu inorganicis & magis aptis tantum ad particulares vsus, quam certo ad illos destinatis.

teriæ fine motuum intuitu.

§. XIII. Sicut autem hæc quidem talia & sane non leuia incommoda physicos conatus ita premere animaduertebam, vt illi præ his ad meliorem frugem peruenire non valerent: ita tanto magis medicinæ officere perspexi, quod hæ tam crudæ & in præcipuo sui neruo deficientes opiniones libere, imo, sine iniuria dico, temere in medicinam etiam translatæ, omnem meliorem conatum ibi etiam frustrentur, & a vero suo scopo alienum imo irritum efficiant. Præcipuas autem turbas hic dare mihi apparuit multiplex consideratio corporis humani re vera magis simpliciter *physica*, in theoriam medicam traducta, quam vllo modo medicæ artis vero directo scopo respondens, ne dum solide seruiens.

In medicis contemplatio corporis simpliciter physica.

§. XIV. Cum enim ingens certe sit discrimen inter nudam historiam corporis humani, vti illud in se spectatum sese sistit & offert, & contra illam eius considerationem, quomodo tam ad læsiones varias, quam ad harum expugnationes, imo in integrum restitutiones sese habeat atque gerat; prius illud ad nudam directam corporis sibi debite constantis notitiam pertinet, qua simplex eius indoles, siue vti vulgo confusius huc illud nomen trahunt, natura eius innotescat; ita nascitur inde ἀνθρωπολογία quidem, historia atque consideratio hominis simpliciter physica: tantum autem hæc a medicina abest, vt vix quicquam intimioris nexus aut vsus ad illam præ sese ferat.

Quæ multum differt a consideratione eius læsionum, & harum medelæ.

§. XV. Quemadmodum enim irritum profecto fuerit, ex inspectione imo descriptione quantumlibet exquisita machinulæ horologicæ siue immediate mathematico-mechanicas rationes atque proportiones talium inter se mutuo conspirantium tam numerorum, dentium atque rotarum, quam per mensuras temporis successuum comprehendere velle; siue plane struendi, & si quid effringi contingat reparandi, redintegrandi, restituendi artificium imo operandi habitum

Læsiones enim, non tam quæ fieri possunt, sed potius quæ fieri solent, earumque methodus me-

dendi ex historia corporis physica non comprehenduntur.

consequi: ita eiusdem profecto commatis est, ex illis nudis physicis corporis humani historiis non solum quibus modis lædi possit, inprimis autem quibus maxime modis lædi SOLEAT, velut immediate comprehendere; sed plane etiam methodum inuenire, imo velut in ipsa re iam statim reperire, quomodo talibus læsionibus etiam iterum consulere, subuenire, vere reparationem atque restitutionem adhibere detur.

Hinc scrupulosa anatomia vana est.

§. XVI. Possum veritatem intemeratam testem aduocare, quantum incommodi mihi pepererint non solum apparatus illi ingentes hodiernorum laborum anatomicorum, (nam chymicorum crassiores inanitates vulgares iam satis diu cognitas habebam) sed inprimis etiam tantæ illorum non commendationes nudæ atque simplices sed prorsus ostentationes in medicina, ad explicandum quoquo modo a tanto numero tantoque strepitu horum præiudiciorum animum. Abripiebar certe non tantum, sed fieri omnino aliter non poterat, ad res has omni studio comprehendendas; imo si verum dicere necesse sit, ne debebat quidem aliter fieri: qui enim de rebus his aliquid solide dispicere aut decernere datum esset, nisi penitus introspecta atque satis percepta tam indole harum rerum quam vi, quæ illis inesse ferebatur.

Defectus historiæ physicæ

§. XVII. Postquam omnia, quæ quidem ad meam notitiam peruenerant, & conquisiuissem cum cura, & omni studio & quantacunque in me cadebat solertia perspexissem etiam, quomodo inter se hæc cohærerent, imo cum ipsarum rerum veritate consentirent, adhibita paulo tranquilliore & ab obiectis aliunde figuris liberiore animi intentione: deesse animaduerti non modo multa, sed certe non exigua aut postrema, etiam in ipsa mox harum rerum historia. Ante omnia offendebat in ipso limine destituta & nusquam alibi inuenienda VITA. Quid inquam sit illud, in quo consistat, a quo dependeat, quibus modis, quibus mediis nitatur, quod VITA dicitur; per quod, & cuius intuitu corpus VIVUM dicatur. Enim vero ingenue confiteor, veteribus hoc me debere; illos hunc mihi iniecisse scrupulum distinctione illa ipsis solenni, inter temperiem *mixti* simpliciter, imo vero corporis humani quatenus mixtum est, & *viui*. Iniecerunt, repeto, hunc scrupulum, sed nusquam exemerunt. Puto autem re vera hanc ipsam etiam distinctionem ipsis, præcipue ab antiquiore quadam simplicioris veritatis traditione residuam, non magis nudo neglectu quam varietate explicationum ita ad nihilum redactam esse, vt nihil nisi memoriam refricare possit, quod harum rerum ratio & habita sit aliquando & habenda.

1) nusquam recte dicitur, quid sit vita

Veteres differentia mixti & viui aliquid de hac re sed non totum inuenerunt.

§. XVIII

§. XVIII. Ad latus huic defectui hærebat par ſecundus, (niſi quidem in ordine ad cognoſcendum, adeoque vera dignitate in hoc ordine prior & ſuperior) circa veram *indolem* humanæ MIXTIONIS, ſecundum quam corpus *vitalitate* diſcernendum habetur. Ibi aliquid quidem (quod in vitæ negotio neutri recte cordi habuerant) vtrique dicunt: cum autem veteres in nuda remota materia, imo vniuerſaliter communi hærerent: recentiores vero, hac vel nihil in vniuerſum vel alienioribus ſolum reſpectibus æſtimata, non ſolum præcipue ſed potius magis vnice formæ corporis, (corporis inquam) ſtructuræ ſcil. eius intenti eſſent, vtrique nihil ſolidi demonſtrauerunt. Quemadmodum autem veteres ex illa ſua generaliſſima allegatione primæ vniuerſaliter communis materiæ ad tale ſpecialiſſimum mixtum conſtituendum nulli conceptui locum relinquebant nedum præbebant: ita mirum etiam merito videbatur, quod alteri illi ſtructuram quidem curioſe perquirerent, imo paſſim etiam ſcrupuloſe atque ſolicite depingerent; interim a quo hæc ita efformaretur, & in quos veros atque euidenter neceſſarios fines atque vſus paſſim vel hæſitarent vel negligerent. Conueniebant interim hi vtrique in eo, quod mixtionis neque rationem aliquam haberent, nec afferrent: eoque ipſo vtiliſſimam illam corporis, quatenus *mixtum* eſt, diſtinctionem ab eo, ſecundum quod *viuum* dicitur, vel non poſſent conſtituere, vel non curarent.

2) Vera mixtionis indoles & ratio neglecta eſt. Veteres corporis elementa, recentiores eius tantum ſtructuram penſitarunt.

§. XIX. Quod in numeris coordinandis aut diſtribuendis euenire ſolet, vt primorum neglectius inſtitutus computus, non ſolum totius collectionis ſummam grauiter deprauet atque corrumpat; ſed ipſis etiam progreſſibus ita augeſcat, vt quo longius extenditur, eo latius a veritate aberret: illud artibus etiam atque doctrinis pariter euenire res ipſa docet. Quando, inquam, vel aliena adhibentur, vel plane inſuper habentur atque negliguntur ipſa omnino principia, rerum naturæ aduerſatur, poſſe talibus deficientium fundamentorum hiatibus aliquid ſolidi ſuperſtrui.

Simili hoc explicatur.

§. XX. Quam longe vero aberrandum his fuerit ab illo, quem nos quærendum fuiſſe innuimus, ſcopo, ex eo colligi poteſt, quod vniuerſa ſua laborioſa ſpeculandi ratione nequidem ipſimet obſeruauerint, nedum vt obſeruandum aliis commendauerint, quam *corruptibilis res ſit humanum corpus* in ſe conſideratum, ſuæ materiæ intuitu, vnde hoc habeat, & vnde ex aduerſo & prorſus in contrarium illud habeat, vt hæc ad *corruptionem* ſubeundam tam ingens atque plena *aptitudo nihilominus non in effectum deducatur*, ſed potius aduerſus

Circa corporis temperiem non reſpexerunt, illud ſumme corruptibile eſſe, & tamen non corrumpi.

uersus tantam ad corruptiones dispositionem intemeratum & incorruptum persistat, & in amplum annorum numerum duret.

3) Vsus excretionum non debite consideratus est.

§. XXI. Sub his duobus cardinalibus prorsus defectibus non poterat fieri, quin adhuc vnus, ordine quidem tertius, sed dignitate cum istis quasi certans, hæreret, aut radices altius ageret, nempe ingens *neglectus veri vsus*, veræ efficaciæ, imo summæ adeo dignitatis ad verum vitale negotium, *excretionum*. Tantum abfuit, cum ne quidem eximius vsus aut necessitas excretionum satis consideraretur, vt suprema illarum energia ad vniuersum vitæ negotium in debitam contemplationem veniret, & ex illa tandem colligeretur, tum *quid sit vita*, tum *quibus mediis nitatur*, imo præstetur & absoluatur.

Verus mechanismus & organismus ita non recte potuit agnosci.

§. XXII. Multus & prolixus inter recentiores sermo de *mechanica efficacia* vt alias passim in respectibus minimæ considerationis fatiscit atque pessum it, ita specimen certe exhibet in hoc ipso, de quo verba facimus, negotio, quam parum profit speculatio vero fundamento destituta. Cum enim ingens illud artificium, quo & vera anthropologia & vera simplicior efficax medicina nititur, eminentissime vtique simplici potius mechanica, quam quacunque physica materiali atque corporali cohæsione aut, vt corporea, actione absoluatur: non solum altum de hac re silentium vndique regnat, sed potius quibuslibet aliis considerationibus animus implicatur, quam vt verarum harum rerum iustæ pensitationi inuigilaret.

Allotria in anthropologia physica euitanda sunt.

§. XXIII. Vnde quidem primo loco peccare prædicimus, atque penitissime euitandam esse monemus ἀλλοτρίωσιν illam, qua tum in ipsa physica ἀνθρωπολογία res afferuntur, quæ præcipuæ constitutioni corporis humani non quadrent, aut certe non satisfaciant; tum inprimis medicæ corporis humani contemplationi non respondent, sed quicquid etiam veri forte continent, magis ad nudam historiam physicam faciat, quam ad intentionem atque directum finem medicæ artis, imo ad verum eius subiectum & obiectum.

Defectus quomodo corrigentur.

§. XXIV. Non placet de physicæ ἀνθρωπολογίας defectibus prolixius hic agere, nisi quod vnice verum intellectum illarum rerum commendandum censeam, de quibus paulo ante sermonem institui: MIXTIONIS inquam humanæ, aut ad minimum animalis, eiusque propriorum principiorum atque conditionum: secundo VITAE, quid illa sit in corpore, secundum quam corpus viuum appelletur: tertio vera instrumentalis & illa quidem vere pure mechanico-organica ratio vitam præstandi, seu corpus incorruptum conseruandi. Ita demum

illa

illa physica reuiuiscet, de qua cum veritate dici possit, quod ibi incipiat Medicus, vbi desinit Physicus.

§. XXV. Maior autem profecto & ille quidem absolute necessarius medicæ doctrinæ adhibendus est labor, ne illa non solum alienis oneretur & impediatur, cum certe etiam sano sensu vita breuis sit, ars longa: sed adhuc magis caueatur, ne sola illa aliena pro genuinis atque domesticis admissa (quod ita aliter fieri non potest) omnem spem quidquam solide constituendi eripiant, & potius absolutam illam opinionem nobis imperent, quod in tota medicina plane nulla intelligendi ratio locum inueniat, quando tales alienæ allegationes atque appellationes in irritum reciderunt. Nemo certe facile crederet, quod huiusmodi admonitionibus, imo profecto conditionibus ferendis locus esse possit in illis disciplinis, de quarum ad summum apicem & euidentiam, etiam corporeis externis sensibus luculentam, progresso ascensu tam confidenter polliceri ausum est exspirans nuper decimum septimum seculum. Admonitio.

§. XXVI. Sed non tam integra amplius est res, cum etiam illi, qui obstrependi atque strepitu tumultuaria vsitata obtinendi vsum magis quam artificium strenue in subsidium adhibere laborauerant, constantia inconcussæ & intaminato suo iubare præfulgidæ veritatis, & rerum potius inuicta phalange quam verborum vaga atque leui armatura, statariæ virtutis immobili robore, turbatis suis ordinibus & nusquam consistere paribus pedem referunt; imo de summa suarum rerum spem abiicientes nefariis artibus aduersas copias in sua castra perlicere machinantur: aut indignum illud ab omni æuo postulatum in animos inducunt, vt victi, nec vlla iusta spe bonæ fidei sed manifestis animorum dissidiis conspicui, non in societatem solum æquam, sed statim in ciuitatem recipiantur. Nullæ vero hic sunt societatis leges. Vna est veritas. In huius castra transire oportet, si vera pax & fida placet. Veritas semel recepta perfide non est deserenda.

§. XXVII. In aprico positam habet rerum suam iustitiam & æquitatem veritas, cuius vt aliqua specimina exhibeamus, demonstrare placet ad oculum, quomodo aliqua quidem in corpore humano vere exsistere possint; & quia vere exsistunt, etiam ad physicam historiam vtilia, imo, nisi hæc mutila manere debeat, etiam necessaria esse: & tamen vere medico foro atque scopo non solum inutilia & ab illo aliena exsistere, sed etiam illi re vera confusionem aliquam obiicere, atque medicum de omni non solum opera sua (in quo non fallitur) sed etiam ope desperare efficere. Fœcundissima hisce rebus inprimis est *anatomia recentior curiosa*, e qua vt non solum quid forte possit in nostros Ex anatomia probatur, quod physice vera medicinæ inutilia sint.

vſus aduocemus, ſed etiam quid omnino velit aſſumemus exemplum, in quo hactenus etiam ſine vllo optato euentu fruſtra deſudauit.

Exemplo muſculorum ſtructura.

§. XXVIII. Scrutata eſt anatomia curioſa *muſculorum intimam ſtructuram*, & ex illa duo cumprimis ſtabilire laborauit, quod tenerrimarum & capillarium in muſculis fibrarum 1) ita abſolute mochlicho-mechanicus ſit numerus, ſitus, ordo atque poſitus, vt 2) in illo non ſolum in genere vis motrix, ſed in ſpecie ingens illa imo in tam parua mole ſtupenda conſiſtat. Iam cum facillime fieri ſoleat, quin etiam quotidianis exemplis contingat, vt per vulnus hæc muſculi conſtitutio quoquo modo, inprimis autem forte grauius & profundius lædatur, adeoque ad Medici conſiderationem atque curam negotium reſpiciat, quæritur: quid illi hæc ἀκρίβεια anatomica commodi afferre poſſit? Fingamus potuiſſe illum adſequi, quod tamen non poteſt, verum illarum fibrarum numerum, quæ in muſculo præſto ſint; quomodo poterit numerare, quot illarum in quolibet oblato vulnere læſæ ſint atque diſſectæ? Fingamus hoc etiam connumerare poſſe; quomodo ſingularum exquiſitas mutuas extremitates agnoſcet, vt quælibet propriæ ſuæ, cui competit ac debetur, iterum reſpondeat atque ſocietur? Fingamus hoc etiam perquirere valiturum; quomodo tandem in integrum reſtituet, ſeu ſingulas cum ſingulis in verum, ſolidum, firmum nexum reſtituet atque vniet?

Quia hæc ſtructuræ notitia nullæ vtilitatis, imo potius damno eſt,

§. XXIX. Quando autem omnium horum nihil poteſt, ſed omnia hæc abſolute & ſimpliciter non poteſt, quid attinet quæſo ad vniuerſum eius ſcopum, ſcire illa aut neſcire? At non hic ſubſiſtit aut in his acquieſcit fatalis hæc difficultas; non ſolum nihil prodeſt, *obeſſe* poteſt, ſi ita ſimpliciter aſſumatur atque conſideretur. Certe enim in his terminis non ſolum Medicus hiſce ſpeculationibus intentus facile agnoſcet, quod ipſe nihil hic poſſit: ſed profecto ſecundum rationem ſuam nunquam adſerere aut comprehendere poterit, quod quidquam his damnis raparandis ſuffecturum ſit; dum omnino huius rei ex vniuerſa illa ſtructuræ notitia, quantumcunque etiam ſolidiſſimam illam habere poſſet, nihil ipſi diluceſcere, imo ne quidem in ſuſpicionem iuſtam venire valeret.

Hinc medico non abſolute neceſſaria eſt.

§. XXX. Ne præter rem in allegandis huius commatis exemplis tempus atque operam perdam, abſoluam potius rem breuiore quodam adſerto. Nego videlicet, quod ex vniuerſa ſtructura, ſtructura inquam atque textura partium corporis organicarum non ſolum ſpecifice, quatenus mechanicæ ſunt, ſed etiam generice, quatenus textæ atque

ſtructæ ſunt, quidquam ſubſit, quod vere ad Medicum pertineat, ſeu Medico quatenus tali abſoluta, imo vero abſolute vlla neceſſitate cognitum eſſe debeat. Plus dico. Nego quod talis cognitio aut notitia Medico ſtricte dicto, quatenus tali, ad ſcopum ſuum medendi, reſtituendi, reparandi, vel præoccupandi ſpecialiſſime, vel reſarciendi, etiam ſolum vtilitatem eximiam afferat. Ingens paradoxon! nempe vt ego hæc eripiam medicinæ, in quibus illa hodie non ſolum tam prolixa ſed certe modo non tota eſt, exultatque atque ſibi placet. Sed eſt ita & non aliter. Non adſpernor rem ipſam, aut ſimpliciter diſſuadeo, aut negligi volo; in medicinam ſolum ingeri, ad medicinam pertinere, ad medicinam facere, ne dum ad medicinam neceſſariam eſſe, vt vere ita firmiter & conſtanter nego. Imo ita a Medicis etiam abeſſe volo atque iubeo, quando illi non ſolum hæc ad ſe pertinere arbitrantes, ſed etiam in his proprie imo vnice ſcientiam ſuam collocantes, & hæc proprie eſſe, quæ non deceant ſolum ſed faciant Medicum opinantes, his ſtudium atque ſtadium, laborem & tempus conſumunt: neceſſaria vero non ſolum præ his, ſed plane per hæc negligunt, dum his maxime medicam ſuam artem atque ſententiam abſolui perſuaſi ſunt.

§. XXXI. Adhuc alienior eſt ab vlla ſpe boni atque ſolidi vſus ad medicam theoriam *chymia*. Vt enim taceam, quod ne quidem illa ipſa inter Medicos, aut in ſyſtematicis tractationibus vllam veram &, quantum decebat, late patentem & nexu vero inter ſe deuinctam dogmaticam theoriam adhuc aſſecuta ſit: certe in formando conceptu de mutationibus humorum variis atque facilibus in corpore humano nihil quicquam hactenus aſſecuta eſt, quod vel ipſi chymicæ veritati, imo vel ſolum hypotheſi quadret & reſpondeat; ne dum vt cum veritate indolis ipſius vitæ humanæ conſentiat atque conſiſtere poſſit. Chymia tota veræ theoriæ medicæ inutilis eſt.

§. XXXII. Quod enim tanto promittit hiatu chymicorum nomine ſibi placens multitudo, in paucas profecto opiniones fatiſcit, dum de *coagulatione* per aciditatem, de *colliquatione* per alcalicam volatilitatem, de *efficacia ſtimulante* per acrimoniam ſulphureo-ſalinam, de *fermenteſcente* mutabilitate Κράσεων loquendo, quadruplici hac generaliſſima præfiguratione nemini certe rerum ſuarum curioſius ſatagenti perſuadebit, quod hac tam generali ſubindicatione ſatis factum videri poſſit tot ſpecialibus fiendi modis, quot ipſi hi paſſim contingere fingunt. Humorum mutationes quatuor modis contingere fingunt.

§. XXXIII.

Acidi innumeras ſpecies fermentatione produci.

§. XXXIII. Ita enim, verb gratia, dum aliud acidum hemicranicum, aliud ophthalmicum, aliud odontalgicum, aliud anginodes, aliud pleuriticum, aliud nephriticum, aliud hyſtericum, aliud fixum, aliud volatile, aliud vagum comminiſcuntur, neque vero vllam ſpecialiorem originem ipſis e tota ſua chymia aſſignare valent; niſi quod per modum *fermentationis* hæc ita fieri loquantur: cui quæſo ſatis faciet hæc explicatio, nec a priori rei ipſius certa veritate nixa, quod vtique talis materia reuera præſto ſit, nec a poſteriori vllo ſolido experimento artificiali fulcienda, quod artificiali fermentatione tale quiddam produci valeat, imo vlla fermentatione in humana viua craſi tales alterationes in totuplices aciditates contingere poſſint.

Humores ab aceſcente fermentatione alieniſſimi ſunt.

§. XXXIV. Quemadmodum autem hæ ipſæ expreſſiones in ſe nihil niſi generaliſſimum quendam conceptum ita offerunt, ab omni ſpecialiore vſu adeoque ſcientifica perceptione re vera alienum, & vere maximam partem ſterilem: ita fundus calamitatis in eo adhuc ſitus eſt, quod vere contra omnem probabilitatem vniuerſa hæc ſcena adornari appareat; dum *humores* quicunque humani corporis *ab aceſcente fermentatione alieniſſimi*, & non niſi vel in ſpontaneam coagulationem mucidam, vel, ſi quid fermentatiui ipſis accidat, in putrilaginoſam corruptionem præcipites ruunt. Premit præterea totam hanc ſpeculationem etiam illa difficultas, quod nulla quoquo modo probabilis aut veri ſimilis ratio reddi ex huismodi opinionibus poſſit, tum tam rari prouentus talium fermentationum; cum vtique fermentatio actio ſit, vti cito procedens, ita prompte profecto etiam atque facile cooriens: tum commotionum earundem, imo productionum per nuda animi pathemata.

Homo fermenteſcentium rerum vſu viuit.

§. XXXV. Cum enim homo præcipue fermenteſcentium rerum vſu proprie viuat, & nihil a fermentatiuis mutationibus prorſus alienum ad æqualem totius corporis, & inprimis ſanguinis nutritionem idoneum ſit; præterea hominibus laxius atque lautius viuentibus, vel intemperantius etiam ſolum vel inordinatius, multiplex omnino heterogenearum rerum ingurgitatio veri ſimillime etiam materiam præbere poſſet pro multiplicibus eiusmodi fermentationum inſultibus: docet tamen quotidiana & immenſo numero re vera admiranda experientia, quod rariſſimi ſint eiusmodi affectus, qui per hos fermentationis modos atque motus non poſſent non propemodum quotidie affatim cooriri.

§. XXXVI. Altioris profecto indaginis est, sed & sollicita atque solertissima omnino digna, INFREQVENTIA illa insignis morborum, qua non solum vnus idemque homo communiter numero paucis atque raris, sed etiam specie non multum diuersis morbis per longum vitæ suæ spatium insigniter adfici obseruatur: sed etiam adhuc maior hominum numerus per longa ætatum suarum spatia penitus immunes ab omni morbi insultu vegeti & alacres viuunt. Quin etiam ingens hinc inde numerus eorum, qui ne quidem robore conspicuo externi habitus corporis muniti per varias diætæ etiam grauissimas temeritates vitam suam exigentes, a morbis plane tamen liberi persistant. Quod certe fieri nunquam posset, si supposita illa humorum mutabilitas, & inprimis ille promptissimus eius modus per fermentatiuam inuersionem locum haberet.

Infrequentia morborum has fermentatiuas mutationes infringit.

§. XXXVII. Vt nihil iam dicam de duabus illis plerorumque affectuum, qui humorum corruptioni fermentescenti per hanc opinionem affinguntur, circumstantiis solennissimis, ab huiusmodi conceptu quantum cœlum a terra alienis. Intelligo primo *reditum talium morborum per certas temporis periodos*, ne quidem vna specifica ratione constante determinatas, sed vel per singula indiuidua aliquid particulare habentes, vel ad minimum numero plures species sistentes, quæ ne ipsæ quidem aliquid ita absolute exacte specifici sistunt & præ sese ferunt. Secundo promptissimam huiusmodi *morborum*, qui alias fermentationibus tribuuntur, tum prouocationem tum præcipue *reuocationem per animi grauiores perturbationes atque commotiones.* Quæ sane vtraque cum illis præfigurationibus de humorum alteratione, quoquo tandem modo crassius materialiter eueniente, nullam vsquam verisimilem conspirationem aut conuenientiam habere apparent. Vt adeo re vera etiam omni modo theoria chymica ad medicam peregrina sit, & illi minime quadret ne dum seruiat.

Periodica etiam repullulatio variorum adfectuum, & reuocatio insultuum per animi pathemata minime cum illis conspirant.

§. XXXVIII. Quia vero hæc res, vera nimirum atque solida *differentia theoriæ medicæ & non medicæ*, positiua aliqua ratione discerni quam maxime meretur: operæ pretium facturus mihi visus sum, si discretionis huius veram rationem edisseram, atque solidæ contemplationi non sistam solum, verum etiam commendem. Medicum dici sine dubio nihil aliud meretur, nisi quod ad scopum artis medicæ recte ducit atque facit. Scopus artis medicæ est, *læsiones* corpori humano eiusque vitalibus inprimis actionibus impendentes, aut iam illatas, via

Quid ad theoriam medicam pertineat.

quadam vel cum solida atque certa experientia, vel insuper etiam cum sana ratione conspirante præoccupare, abigere, depellere, in integrum aut in ordinem restituendis operam nauare. Dico secundum hanc considerationem, quod illæ speculationes atque contemplationes inprimis huic scopo seruiant, quæ verum aliquem vsum ad illum obtinendum indigitare aut præbere possunt.

Et quid ab illa alienum sit, immo abducat.

§. XXIX. Quæcunque vero hoc non possunt, quantumcunque etiam de reliquo res veras complectantur, easque speciosas, curiosas, solertibus argumentis, difficilibus & operosis experimentis vere demonstrandas, dico, quod illæ omnes *a medico vsu alienæ* sint; adeoque *otiosæ in medica theoria*, praxeos vtique & effectuum rationes complectente, quin imo facillime, quantum illa nexum cum vero vsu medico habent, id est, non nisi alienos a medico scopo respectus inuoluunt, Medicum, inprimis in vero suo scopo & theoriis vere ad illum collineantibus atque directis minus firmiter fundatum, in transuersum agere, confundere, imo a suo vero scopo abducere possint. Quid vero dico possint? non sanantur profecto sed corrumpuntur vlcera dissimulatione atque neglectu, & tanto certius atque grauius, quo magis cacoëthea & inueterata sunt. Non potest hoc facere ἀλλοτρίωσις illa, sed facit, fecit, faciet. Fefellit in hunc vsque diem, imo quam maxime hodieque fallit vniuersam exspectationem medicæ theoriæ. Hæc talis, inprimis vbi vera fuit & quadantenus euidens, imo ipsa quoque vel ficta passim speculatio pro medica imposuit, vt ita vlla alia opus esse non in mentem veniret.

Antiqua praxis solidiore experientia nititur, quam recens.

§. XXX. Parum esset, si hic substitisset malum. Mansisset antiqua querela, quod theoria cum praxi non cohæreat, sed hæc sola experientia niti necesse habeat. Plane alia vero subnata est rerum facies, dum volunt huius theoriæ architecti opprobrium illud antiquare, ex illis suis, inprimis tamen, quod optime notandum est, commentitiis theoriis atque speculationibus praxin, quæ cum illis cohærere debet, efformando. At vero quemadmodum infelicitas aliqua fuerat in illa pristina theoriæ discrepantia, quod hæc theoria nullum vsum suppeditaret ad praxin felicius instituendam; cedebat interim praxis feliciter, dum experientiæ innixa, & illa, quæ hæc ostendebat, solerter imitando & exsequendo ipsa quoque effectibus felix erat, & experimenta, quibus institerat, etiam ipsa adsequebatur & paria impetrabat.

§. XXXI.

§. XXXI. At in hac praxi, quæ talibus alienis theoriis ita ſuperſtruitur, vt cum illis conſpirare appareat, nimio grauius atque magis metuendum eſt damnum, quod triſtem experientiam habeat, & directis ſuis tentaminibus ſcopos, quibus deſtinata erat, nunquam (ſine tropo dico, & vt verba iacent intelligi volo) directe adſequatur, nec vllum ſolidum experimentum abſoluat. Durum videtur; verum eſt. Niſi heteroclitis naturæ ipſius moliminibus, motibus, ſucceſſibus, imo exitibus (dico ad has theorias atque praxes heteroclitis) aliquid felicius obtineatur, ſeu potius ita ad hanc praxin per accidens ſequatur; aut feliciores talium πρά͂ξεων fautores adhuc aliqua ex antiqua praxi eiusque ſolidiore experientia retinuerint, & ſuis etiam theoriis adſuant, quo felicem aliquem euentum impetrent, quem per errorem alteri illi ſuæ recentiori methodo magis imputare pertinaces ſint: niſi, inquam, horum aliquid fiat, nunquam bene cedit hæc recens praxis.

Hæc enim nouis tentaminibus & fallaci experientiæ ſuperſtructa eſt, quæ numquam feliciter cedit, niſi per heteroclitas occaſiones.

§. XXXII. Quemadmodum autem vere medica theoria neceſſario veriora etiam, certiora, conſtantiora habere debet principia atque fundamenta, & ab illis alienis neceſſario diuerſa: ita & illa breuiter & per ſummos apices hic nominare non erit ἄτοπον, & ſimul etiam rationem diuerſitatis eorundem tam a theoria illa aliena, quam irrita etiam illius experientia breuiter explicare. Qui generalem conceptum qualemcunque de *vita* habere memores ſunt, dicere ſolent, quod *vita conſiſtat in motu*. Iam ſi medice hæc adſumere debeamus, vt nempe vſum habeant ad ſaluandam vitam, aut periclitationes ipſi iam obiectas iterum expugnandas, vitamque plenæ ſuæ libertati reſtituendam, motibus his vitalibus conſulendum erit, vt recte, libere, expedite, ſine impedimento, ſine detrimento fiant & procedant.

Principia theoriæ alienæ.

Vitam conſiſtere in motu nimis generatim dicitur.

§. XXXIII. Volunt hoc præſtare per materiarum mouendarum craſeos talem temperiem conſeruandam aut reſtituendam, quæ motibus moræ eſſe non poſſit, ſed liberrime illis obſequatur. Hærent autem hic in eximio præiudicio, ſupponentes, quaſi motus vniuerſa integritas abſolute & ſimpliciter dependeat a materiæ & corporeorum organorum iuſta proportione; adeoque, vt in ſcholis loquuntur, ſimpliciter a poſteriori, materiæ vera atque illibata proportione præſente, & intemeratus perſiſtat, & ſi alicunde labefactetur, illa in integrum reſtituta pari paſſu incedat, & integritatem ſuam recuperet atque conſequatur.

Motus non dependet a materiæ proportione.

Alteratur ab animi pathematibus & consuetudine.

§. XXXIV. Quemadmodum autem hanc opinionem statim irritam reddunt non solum vera atque simplicissima experimenta, sed quotidiana etiam & familiari suo prouentu etiam hominum vulgo notissima, quod sine vllo vero imo saltem probabili subinde, tanto certius autem sine vllo proportionato corporeo siue humorum siue partium vitio prorsus a priori motus iam vehementer concitari, iam potenter inhiberi, in genere vero ab ordine suo & consuetis successibus in transuersum agi indies imo in horas deprehendantur; quod nempe tam animi pathematibus præsentissime, quam consuetudinibus contumacissime fieri notum est: ita non potest hoc intuitu hæc opinio latifundium scopi illius, vitam per talem methodum satis securam atque liberam præstandi, plenam suam certitudinem obtinere.

Confusæ fictiones de materiarum vitiis & eorum correctionibus.

§. XXXV. Neque vero hoc solum, sed premit huic difficultati vestigia altera nihilo minor atque dispar: qualesnam vere esse debeant atque soleant illæ *deprauationes* materiarum, quæ motibus impedimenta obiiciendo tot periclitationum speciebus, dico tot morbis atque symptomatibus ansam præbeant, & causam constituant? & quomodo consequenter etiam illis singulis ita consuli possit, vt vera & theoriæ tali quadrante correctione & simplici *alteratione*, seu noxiæ illius craseos inuersione, imo in meliorem adeoque corpori tolerabilem conuersione vitalibus motibus negotium facessere desinant. Sunt illi certe, qui illam opinionem fouent, in hoc toti, vt materiis ita succurrant, & quas illis labes suis inculpationibus imposuerunt, variis materialibus remediis iterum detrahant. Vndique certe vt accusant materiarum vitia, ita correctionibus illorum toto animo intentos esse necessarium ducunt.

Aliter natura agit, quæ non motu generatim, neque sanguinis motu speciatim, sed se- & excretionibus vitam præstat.

§. XXXVI. Hæc quidem hominum sunt commenta atque tentamina: alia vero via incedit *natura rerum*, *vitæ auctor*, seu potius Animalis Natura vel *Anima*. Agit quidem illa imo peragit felicissime, quantum & quamdiu potest, *motu*: sed ille motus non est vita absolute & simpliciter & qua talis. Præstat vitam mediante *motu humorum circulatorio*: sed hic motus circulatorius non est vita, sed tantum instrumentum vitæ, & quidem remotum. Proxime præstat vitam per *secretiones* perpetuas, & *excretiones* tempestiuas materiarum non solum inutilium, sed etiam nociturarum: interim neque secretiones hæ neque excretiones sunt vita, sed solum verum, vltimum & magis immediatum *instrumentum* vitæ, nempe eliminando aliena, vt maneant propria & ad corpus vere pertinentia. Ita demum vita efficitur, nempe

pe *conseruatio corporis* & mixtionis eius, atque vindicatio aduersus omnem corruptionem, cui alias e materiali sua indole expositum imo obnoxium est.

§. XXXVII. His motibus, hac methodo vtitur natura ad conseruandum suum corpus, ad præseruandum illud ipsum, ad liberandum, a læsionibus etiam iam ingruentibus, imo incussis in partes fluidas, aut sub specie fluida. Nam ad solidarum partium læsiones iam profundius actas ipsa vtique sola satisfacit natura, nec est quidquam in arte præsidii, quod naturæ cessantis vices in hoc negotio vllo modo satis supplere, ne dum penitius subire possit. Habet etiam hæc humanæ naturæ methodus sanam rationem omni modo autorem atque ducem. Quid enim simplicissime certius est, quam quod illud ab omni nocendi energia solidissime remotum sit, quod toto loco dimotum est, & ne tangere quidem amplius valet corpus, ne dum materiali contactu ita in illud agere. Ita certe longe verius atque simplicius est, quicquid nocere aptum est, illud potius ex vniuerso corpore eiecisse, quam segniori eius & omni modo dubiæ conuersioni in bonum labores varios & anxios conatus impendere. Conseruationis vitalis ratio.

§. XXXVIII. Et certe ab omni etiam simpliciore ratione alienum est, res vario modo corruptas in corpore obstinato quocunque conatu atque studio in bonum seu integrum statum reducere velle; cum sincere bonas & œconomiæ corporis penitissime idoneas e simplicissimo quoque quotidiano victu affatim conquirendi atque reparandi copia suppetat. Quis enim non proteruum hoc dicat obstinationis genus, cum omnium necessariarum rerum libera facultas atque copia ad manus sit, loco huius liberaliter recipiendæ temerariis tentaminibus insistere, & potius res nunquam ad bonam frugem perducendas conquirere, iisque peruicaci labore & opera in talem bonitatem, quæ aliunde sponte affluere possit, redigendis non solum insudare, & præfracta prorsus contumacia huic negotio insistere; sed etiam pericula, quæ sub dubio huiusmodi tentamine impendere possint, antequam illud vere in effectum deducatur, non tantum adire, sed quasi temere sollicitare, & friuola tali audacia re vera lacessere, imo in se non magis suscipere, quam directe recipere. Correctio materiarum noxiarum admodum operosa & dubia est.

§. XXXIX. Longe abest ab hac *insania* humana natura, vt, quæ illi vias suas præmonstrauit, & limites descripsit suprema sapientia, talia nunquam voluerit. Vnde etiam in *brutis* omnibus in genere nihil tam Hæc conseruationis methodus in animalibus omnibus eadem est.

tam ab omni ſana methodo abhorrens locum habere obſeruatur. In vniuerſo, inquam, animalium genere ſicuti mixtionis genericæ ratio eſt eadem, ad præſentiſſimas corruptiones apta atque nata: ita hæc etiam *vitalis conſeruationis methodus* eadem vtique eſt in omnibus, vt potius perpetuis lenibus ſucceſſibus expellendo, quicquid ad nocendum aptum vsquam emicat, ſublata ipſa cauſa, omnem effectum ſolidiſſime occupet, atque tollat, quam contra, non expellendo, ſed tolerando potius, atque ita collectioni, imo concertationi conniuendo, quin indulgendo, periculum grauioris damni, & aucta noxiæ materiæ toleratæ quantitate magis magisque dubii, non tam exſpectare, quam inuitare, imo receptare.

Natura humana hanc methodum non ſolum in ſtatu ſano ſed etiam in morbido & periclitante obſeruat.

§. XL. Hanc viam atque methodum corpus vitaliter conſeruandi exſequitur natura humana non ſolum iugiter & indeſinenter in ipſo ſano & tranquillo corporis materiali habitu atque ſtatu: ſed vtitur etiam eodem in ingruentibus illius periclitationibus, atque magis iam gliſcentibus corruptionum validiorum rudimentis quin augmentis. Sicut enim naturæ humanæ nihil magis promptum & expeditum eſt, quam *mouere*; nihil autem minus in eius poteſtate poſitum, quam *materias efformare*; e materiis autem vndecunque oblatis conquirere, colligere, coaptare mediocri quidem energia ipſi conceſſum, ſed quæ tamen ſemper non ita exiguum temporis ſpatium inuoluat: ita tanto conuenientius in hoc negotio vtitur illa ſua maxima *energia*, vt potius penitus emoueat & eiiciat, & hoc quidem mature atque tempeſtiue, quicquid noxium occurrit aut incumbit, quam vel irrito & ſuæ energiæ incognito auſu & tentamine totam materiam in aliam indolem ſimpliciter conuertendi, vel longa temporis mora aliquid ex illa veluti ſeligendi, reliquam noxiam portionem in corpore tolerando grauiſſimas huic noxas & irreparabilia damna accerſere malit.

Hæc eſt vera naturæ therapia ſpontanea.

§. XLI. Huic methodo ſicut a priori *ratio* auctor eſt, potentia etiam & indoles *actiuitatis vitalis* par & idonea eſt: ita eidem etiam omni modo vacat, eamque conſtanter & ſolenniter exercet anima. Hac inquam methodo non viuit ſolum, ſiue in intemerata ſuæ mixtionis integritate conſeruatur humanum corpus, ſed vindicatur etiam ab inerrantibus imo iam etiam infeſtantibus corruptelis. Hæc eſt vera illa *medicina naturæ*, qua ſine medico externo conſilio & auxilio multos homines ſanari iam pridem monuit Hippocrates. Hæc eſt methodus illa αὐτοκρατική, ſummæ dignitatis, ad conſiderationem atque penſitatio-

tationem ſolertiſſimam adhibendam, qua homines e grauiſſimis etiam quibuslibet morbis ſponte naturæ, vt loquuntur, mortis periculum euadunt, & ad ſanitatem reuertuntur. Cum autem de his rebus ſingulatim, pro ingenti illarum dignitate & vtilitate, paulo prolixius dicendum videatur, propterea hoc quidem loco illas nominaſſe, & non magis vſum illarum eximium, quam vnicum potius atque certiſſimum ad vere medicam theoriam non tam prædicaſſe quam prædixiſſe ſatis fuerit.

Vera theoria medica huic methodo naturæ ſuperſtructa omnes alias ſpeculationes excludit.

§. XLII. Vere enim medica theoria nihil aliud inuoluit atque tractat, quam quomodo ſecundum naturam illa omnia, quæ in detrimentum corporis vergere poſſent, perpetuis ſucceſſibus & ex humoribus & per humores perpetuo illorum motu & circuitu paulatim, & antequam augeſcendo præualeſcant, adeoque etiam tranquille & ſine magno negotio, e toto corpore eiici ſeu excerni ſoleant: præter naturam autem hi excretionum liberi atque iuſti ſucceſſus varie lædantur, non ſolum, aut certe non directe imo ne quidem principaliter, materiarum atque viarum corporeis vitiis; ſed etiam ipſius (motuum magis a priori) intentionis, directionis, ordinis, conſtantiæ, vsque ad debitum finem perſeuerantiæ, proſecutionis & exſecutionis culpa. Quibus tandem rebus theoria praxi præludens, pathologia vere clinica & therapia, ſeu iudicioſa inuentio auxiliorum & vere rationalis methodi medendi ſuperſtruitur. Et his adeo abſoluitur vera medica theoria, veris factis & actis naturæ ſuperſtructa & reſpondens, nihil propriis ſpeculationibus aut opinionibus indulgens aut auſcultans.

Differentia inter ea, quæ in corpore viuo fieri poſſent ſed non ſolent, & quæ in viuo fieri ſolent, quæ in non viuo non poſſent, negligitur.

§. XLIII. Vt etiam vltimo loco adhuc vnum ingens offendiculum alienarum theoriarum breuiter quidem (quoniam alibi ſolertius detegendum erit) indicem, iterum moneo, quod illa ſuis propriis ſpeculationibus indulgens atque inſiſtens theoria nimium quantum exerret in reputando atque recitando, quid & quantum damni corpori humano ex illa nuda atque abſoluta materiæ & mixtionis eius in ſe, ſine vita, indole atque habitudine euenire POSSIT: mirifice autem eo ipſo aberret in demonſtrando, imo ſolum animaduertendo, quam parum, & per immenſam quaſi temporis intercapedinem, re vera nihil huiusmodi eidem euenire, & in ipſum effectum deduci SOLEAT. Cuius profecto veræ atque ſolidæ experientiæ neglectus iam inde ab antiquiſſimis temporibus ſine dubio impediuit, ne in talis rei veras circumſtantias, & proinde tandem etiam cauſas penitius introſpicere cordi eſſet. Certe enim,

enim, nisi res hæc ipsa in facto, quod aiunt, neglecta omnem considerationem effugisset, fieri nunquam potuisset, quin ratio humana paradoxorum conciliandorum perpetuo pruritu laborans aliqua incubuisset eminentis huius contrarietatis discussioni, qui fiat, vt aliquid, quod non solum tam multis, sed etiam vere tam promptis modis & successibus fieri & in effectum deduci possit, vt etiam fere potius non posse non fieri appareat: tamen in ipsa experientia, in ipsis naturæ rerum actis atque gestis quotidianis propemodum ad miraculum raro, segniter, atque tarde vim illam sortiatur, & ab illa sua summa & velut in præcipiti posita, vt scholæ loquuntur, potentia in actum deducatur.

Conclusio: aliena a theoria medica sunt præscribenda.

§. XLIV. Non placet in rebus ita manifestis prolixioribus deductionibus immorari. Vnde potius hanc admonitionem obsignamus. Nempe iterum iterumque commendantes, vt recte consideretur & exquisite peruestigetur ἀλλοτρίωσις illa perplexa, anceps, & per exempla perpetua veræ atque solidæ medicæ theoriæ nimium quam scandalosa imo fatalis & funesta, quæ alienis rebus animum temere implicans & occupans propriarum, vere vtilium, imo necessariarum considerationi tanto plus impedimenti adfert, quoniam inter has & illam nullus nexus, nulla conspiratio apparet, adeoque hæ ad illam ne quidem pertinere aut illi respondere iure meritoque reputari debent.

GEOR-

DE

MIXTI ET VIVI CORPORIS

VERA DIVERSITATE,

ET VTRIVSQVE

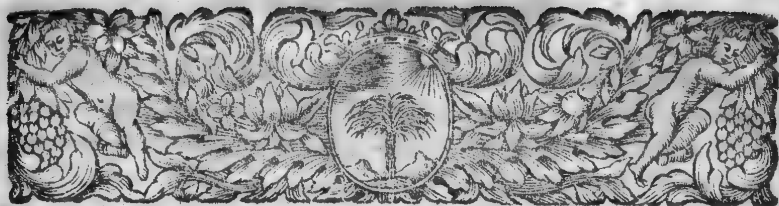
PECVLIARIVM CONDITIONVM ATQVE PROPRIETATVM NECESSARIA DISCRETIONE

DEMONSTRATIO.

Qua vberius declaratur, quod non solum decens atque sufficiens consideratio viui corporis, quatenus talis, nec in physicis nec in medicis scholis hucusque instituta sit: sed in primis etiam in medica schola huius rei defectus in culpa sit, vt non solum theoriae, sed & rationalis praxeos omnis spes atque conatus in irritum hactenus ceciderit.

PRO

VERO ATQVE SOLIDO FVNDAMENTO medicae doctrinae proposita, & tanquam apex praecognitorum physico-medicorum exhibita.

§. I.

CVm iam inde ab antiquiſſimis temporibus non ſolum theoriam medicam, ſed etiam reuera ſub hac ipſam therapiam, ſeu methodum inueniendi & applicandi conuenientia auxilia, grauiter afflixerit atque fruſtrata ſit perplexa illa implicatio, qua corporis MIXTIO & corporis VITA inter ſe mutuo confunduntur: poſtulat omnino neceſſitas, vt, antequam vllam bonam ſpem concipiamus de medica qualibet, imo in ſpecie therapeutica conſideratione, hanc rem prius enodemus, & ab illis difficultatibus, quibus in hodiernum vsque diem grauiter premitur, illam explicemus atque liberemus.

Corporis mixtio & vita inter ſe confunduntur.

§. II. Nullum dubium eſt, quin verus fundus mali, inprimis in antiquiore ſchola, hæreat in illa Ariſtotelica ſpeculatione, a vero phyſico conceptu æque atque actu aliena, de *diuiſibilitate corporum mathematica* ſeu *in infinitum.* Hæc enim, ſi res decenter æſtimetur, eſt illa *prima* aberratio & verum πρῶτον ψεῦδος, cui ſuperſtruere neceſſe fuit *ſecundum* illum non ſolum perplexum ſed re vera plane nullum conceptum, ſeu verius defectum conceptus, de *mixtione.* Dum videlicet mixtionem ſibi figurauit tanquam actum imo effectum, qui corpus illud, cui obtigiſſe dicitur, ita penitiſſime penetret, vt quæcunque corporis talis particula, etiam *infinite minima*, adhuc retineat illam *eandem per omnia & æqualem* penitus *mixtionem*, quæ in corpore tali ſupponi poſſit, quantacunque tandem maiuſcula *mole*, quantitate atque dimenſione ſenſibili illud inſtructum ſit.

Fundamentum huius confuſionis, ſeu πρῶτ. ψεῦδος.

§. III. Quamlibet autem *Democritus* huic ſententiæ aduerſaretur, & recentiores, quotquot hanc rem non ſolum loquuntur, vti memoriter didicerunt, ſed etiam intelligunt, ſatis commode moneant, quod in phyſicis acquieſcendum ſit certæ cuidam *vltimæ magnitudini ſimpliciorum*, imo *ſimpliciſſimorum* corporum naturalium; adeo, vt

Phyſici recentiores non admittunt diuiſibilitatem elementorum in infinitum.

vt illa quidem *combinationem* variam subire, & sub hac maiorem molem formare possint, minime vero quocunque dissolutionis genere vlterius ita comminui, vt magnitudinem illam suam vltimam amittant, quam siue in statu combinato siue in simplici re vera habent atque retinent: non potuerunt tamen hanc assertionem satis firmiter stabilire, neque possunt hoc hodie, nisi illi soli, qui *chymiæ* æque atque *mechanico-geometricæ* tam experientiæ quam rationis satis compotes sunt.

Hoc non solum ex geometria & mechanica, sed præcipue ex chymia demonstrari potest.

§. IV. Quamlibet enim geometria atque mechanica conceptui facile persuadere possit, quod etiam simplex arctissima & intima *appositio*, *innexio* & mutua *compressio* formare possit atque fouere siue sustentare *combinationes* tales, quas partim *mixtiones* partim *compositiones* vocamus; & quod sub tali statu nulla vera *physica diuisio* (seu vera atque realis *diffissio*) locum habere possit solum in numerosas nedum in infinitas minores minutias: sed vnice illa *duo* vel *tria* corpora, quæ combinatione seu complicatione sui præsentem aliquem statum mixtionis subierunt, per *dimotionem* ex illo situ, sub quo iam inter se cohærent, primo & immediate magis seiungi possint; dico per vnam solam lineam, nempe *commissuram* illam, qua se mutuo exquisite contingunt, minime vero (in ordine directo ad præsentem mixtionem) per vllam aliam lineam &c. Quamlibet, inquam, hæc ita sese satis recte habeant, & conceptui respondeant, quod ita esse & sese habere POSSINT: veritatem tamen facti ipsius, quod non aliter se habere SOLEANT, adeoque vere probabiliter non *possint* aliter se habere, sola vtique chymia commonstrare valet.

Distinctio inter corpora mixta & composita.

§. V. Ex hac certe sola eluxit luculenta illa distinctio, quam primus in hoc genere ita dilucide ob oculos posuit *Becherus*, inter corpora *mixta* simplicius, & *composita*: quorum illa quidem ex vltimis illis physice *indiuisibilibus* per combinationem coalescant: hæc vero *composita* e *mixtis*, aut ad minimum valde inæquali numero *homogeneorum* simplicium corpusculorum in vno huiusmodi physico posthac indiuiduo. Sane vero chymia magno exemplorum numero hoc testatum reddere potest, quod *compositiones* tales, imo hinc inde etiam *mixtiones* subtiles variæ, iterum dirimi possint in eadem illa intemerata priora seu *principia*, e quibus coaluerunt; & subsistant etiam sincere talia, quoad nouo illo artificioso interuentu dirimantur.

Differentia inter aggregatum & indiuiduum.

§. VI. Verum enim vero offert sese hic noua charybdis, in qua Aristotelica certe, & omnino etiam per indiuidua non paucorum modernorum theoria in voragines ruit. Est hæc perplexus, imo verius

eius nullus conceptus de AGGREGATO physico, eiusque vera atque reali differentia ab illo physico *indiuiduo*. Aristoteli quidem non potuit non incumbere hæc confusio, cum ille non agnosceret *indiuiduum* physicum, adeoque necessario *aggregatum homogeneum* etiam non posset agnoscere: quandoquidem aggregatum ex multis indiuiduis consurgit; adeoque si indiuiduum non detur, etiam aggregatum e multis indiuiduis dari non poterit. Interim etiam aliis, qui chymicorum experimentorum nullam habent notitiam, satis certa esse minime potest hæc *aggregati* & *indiuidui* diuersitas. Chymia vero monstrat vtique & confirmat ingenti exemplorum numero, imo vndique ab omni dubio liberum reddit, quod corpora illa, quæ *physice indiuidua* dici atque haberi merentur, ita sigillatim tantæ sint *exiguitatis*, vt omnes humanos sensus sub illa constitutione, vt singula, omnino effugiant.

§. VII. Vt tamen etiam huic rei lux sua atque veritas constet, tenenda vtique primo loco est differentia inter aggregatum *homogeneum* atque *heterogeneum*. *Homogeneum* enim aggregatum vti secundum dicta & manifestam atque euidentem veritatem nunquam dari potest, si illa Aristotelis *diuisibilitas in infinitum* vnius eiusdemque corporis valere debet: ita in aggregatis *heterogeneis* aliquibus alia est ratio partium minorum, e quibus illa constant, vti mox dicemus.

Differentia inter aggregatum homogeneum & heterogeneum.

§. VIII. Interim illud tanto magis primo hoc loco fundamenti „instar solidi atque inconcussi valere debet, quod aggregatorum mixto„rum, qua talium, indiuidua, e quibus constant, omnino tantæ sint „*exiguitatis*, vt illa sub isto numerico sui statu, singula inquam, nullus „vsquam humanus sensus assequi valeat. Proximum huic est, quod corpora hæc *minima*, mixta atque composita, hoc sui respectu, *quatenus*, inquam, *mixta* sunt *per & ex se*, prorsus indifferenter se habeant ad omnem *aggregationem*. Aggregationes autem hæ magis solum a posteriori peculiarem aliquam diuersitatem ex illis differentiis *mixtionum* seu corporum ita mixtorum nanciscantur; prouti nempe vel e concursu *instrumentorum* aggregationis certa alteratio oritur, vel e destinato *fine* plane peculiaris aggregationis specialissima *distributio* & ordinatio, *vt propter finem*, adornatur.

Mixtorum indiuidua exiguitate sua sensuum aciem eludunt.

§. IX. Nempe sunt, per dicta, aggregata vel *homogenea* vel *heterogenea*; porro, vel euidentius peculiariter *ordinata*, vel *minus*: *Ordinata* iterum vel simpliciter, vti vocant, *mechanica*, vel peculiariter *organica*, seu ad organicos *vsus* adaptata. In simpliciter *mechanicis* valet multum ipsarum *materiarum* peculiaris mutua pro-

Differentia inter aggregatum ordinatum & inordinatum, organi-

cum & mechanicum exemplo ferri explicatur.

proportio; in *organicis* particulariter nihil. Vt exemplis res fiat clarior: Ferri corpuscula minutissima, in corrosiuo aliquo liquore dissoluta, sigillatim inuisibilia sunt: (quamuis enim in aqua forti colorem fuluum efficiant, tamen si huius coloratæ solutionis gutta vna in aliquot vnciis aquæ limpidæ diluatur, perit omnis visibilis color; & quamdiu etiam ille durabat, nullum vsquam corpusculum ferri ibi seorsim dignosci poterat.) Quando hic puluis ferreus e tali solutione nihil alteratus præcipitatur, coit mox in moleculas iam magis visui propinquantes. Quando hic puluis funditur, exhibet *aggregatum homogeneum*, sed ad sensum *minus ordinatum*. Quando vero malleo, lima, cote frustum tale ad peculiares instrumentales vsus *efformatur*, fit ita aggregatum peculiari plane modo atque more *ordinatum*. Et sicuti eadem massa ferri, pro lubitu artificis, in hanc aut aliam figuram efformari potest, ita patet inde, quod *materiæ* conditio ad *organicam ordinationem* aggregationis qua talem, simpliciter & in genere, nihil cooperetur. Quemadmodum etiam omnes *musculi* sunt *carnosi*, interim singuli diuersæ configurationis &c. Ita etiam *inorganica*, & tamen *ordinata*, sed a simplici materiarum & fortuitorum motuum concursu oriunda, aggregata sunt v. gr. *crystalli* tam montanæ quam salinæ: contra *inordinate* aggregata, *coagula* simplicia talium materiarum &c.

Diuersitas corporum mixtorum & viuorum duodecim argumentis ostentitur.

§. X. Imo vero vt ex hisce rebus *philosophico-physicis* progressum faciamus ad res nostri fori *physiologico-medicas*, quin imo etiam ipsas *zoologico-physicas*, facimus statim differentiarum harum hucusque ita traditarum applicationem, pro explicanda diuersitate conspicua corporum *vt mixtorum* & *vt viuorum*. 1. Vbi primum omnino locum occupat *contrarietas* illa non solum euidens & conspicua, sed etiam ex vtraque parte *necessaria*, & vt vocant *essentialis*, quod corpora *mixta*, qua talia, in *indiuidua* & numero *singula*, non solum ab *aggregatione* famoso sensu aliena sint: sed etiam re vera aggregationis statum sub hac consideratione respuant, dum non nisi *vt in vnitate* sui *mixta* sunt. Ex aduerso vero *viua* corpora tantum absunt ab hac indole, vt potius *absolute & simpliciter* de horum essentia sit, vt *aggregata exsistant*. 2. Secundo: *mixta* quatenus talia etiam indifferenter sese habent absolute ad aggregationem siue *homogeneam* siue *heterogeneam*. Ex aduerso vero illa aggregata, quæ *viua* corpora dicuntur & constituunt, sub absoluta necessitate ex *heterogeneis* aggregata sunt. 3. Amplius: corporum *mixtorum* numerosa est varietas, & sunt fere illa, quæ stricta vocis acceptione *mixta* dici merentur, a

promta

promta *diſſolutione* plurimum aliena: imo etiam *compoſitæ* ſpecies, ingenti numero, tam firmo nexu materialium ſui principiorum prædita, vt, niſi *arte* aut plane peculiari & rariſſimo concurſu *inſolito* fortuitarum cauſarum, minime *diſſolutionem* experiantur. E contra *viua* corpora, ſimpliciter ad vnum omnia poſſident imo poſtulant *mixtionem* aut compoſitionem e materiis minime firmiter & arcte cohærentibus: nempe *diſſolutioni* ſeu corruptioni *putredinis* peculiariter expoſitam. 4. Vlterius: *mixta* corpora, vt ex ſe directe ab aggregatione aliena ſunt, & ſolum per accidens & per *externarum* cauſſarum concurſum aggregationi expoſita: ita tanto magis, iterum dico, *ex ſe & per ſe*, etiam ad aggregationis *modum* certum, vt a priori, indifferenter ſe habent. Aggregatio vero in *viuum* corpus abſolute vt a priori penitus certam atque peculiari modo per ſingulas ſpecies *ordinatam* aggregationis *diſpoſitionem* requirit, ſine qua exſiſtere nedum ſubſiſtere neutiquam poſſint. 5. Interim: corpora ſimpliciter mixta ad *durationem* ſui nullam peculiarem rationem habere comparent, inprimis alio quocunque quam ſimpliciter *materiali* reſpectu. Contraria penitus etiam hic iterum eſt ratio viuorum; vtpote quæ ſimpliciter a *longa duratione* alieniora ſunt. Vbi inprimis ingens eſt differentia proportionis ex *magnitudine viuorum* corporum erga ſimpliciter *mixta* collatorum; dum mixta tam *exigua* immenſum quantum *durabiliora* ſunt, quam quælibet ingentia *viua* corpora. 6. Præterea mixta aut compoſita corpora, qua ſimpliciter talia, ſimplicem etiam rationem habent durationis ſuæ, ad ſimplicem *proportionem aliorum* mixtorum aut compoſitorum, inter quæ verſantur. *Viua* corpora prorſus oppoſita ratione longe diuerſiſſimam *rationem* habent durationis ſuæ mixtionis. Cum enim hæc ad diſſolutionem aptiſſima omnino ſit, & præſentiſſimam quidem atque velociſſimam; tamen contrario penitus modo ipſi euenit, vt contra omnem hanc ſui propriam atque directam conſtitutionem, & illorum etiam aliorum, inter quæ verſatur, proportionem, mixtio hæc, in hac comparatione, etiam immenſum quantum diutius duret, quam propriæ ſuæ materiali indoli conueniret. 7. Neque vero etiam videtur ſolum ſubeſſe, ſed ſubeſt omnino vere & realiter peculiaris plane diuerſitas in eo, quod durabilitas *mixtorum* reliquorum qua talium, maximam partem pendeat a *materiæ* eorundem conditione atque proportione: *viuorum* ex oppoſito durabilitas alieniſſima ſit a *materiæ* illorum quacunque conditione, imo eidem omnino *contraria*. 8. Quid? quod hiſce conſiderationibus, præter iam dicta, etiam re vera ſeorſim

ac-

accenseri debeat, quod in vniuerso regno *mixtorum non-viuorum* illa indoles ita summopere corruptibilis seu *dissolubilis*, qualis in *viuorum* vniuerso regno viget, neutiquam occurrat, sed huic seorsim *propria* obseruetur. Vt illud silentio præteream, quod *vitalis* quidem mixtio tota e *non-vitalium* materiis conflari necesse habeat; sed non æque pariter etiam sui dissolutione ad reliquorum mixtorum geneses tam promte iterum tota reuerti possit, quam ex illis coaluisse visa est. 9. Præter hæc omnia autem primaria diuersitas *caussæ* talis cuiuscunque durabilitatis in eo occurrit, quod simpliciter *mixta* nullam propriam *internam* caussam durabilitatis suæ possideant, præter nudam proportionem *materialem* illorum principiorum, e quibus conflata sunt; & huius *proportionis analogiam* ad *externarum* occurrentium materiarum, & harum quoque proportionis mensuram: vbi inprimis, & specialissime quidem, etiam in ipsam *vitalem* mixtionem, *quatenus mixtio* est, ingentem efficaciam habent abyssi illæ mobilissimarum materiarum, *ignis & calor*, *aër*, *aqua & humiditas*. Interim plane opposita ratio est *vitalis* durationis, vtpote quæ etiam contra hæc omnia tam *materialia* quam *instrumentalia dissolutionis* principia a caussa specialissime peculiari, & interna quidem, sibi omnino *propria* & a toto regno mixtorum non-vitalium alienissima, directe dependet. 10. Iuxta hoc, specialissimæ vtique vlterioris considerationis subiectum præbet illud, quod etiam totus *modus agendi atque fiendi* in hac *vitali* duratione mixtionis longe diuersissimus vtique sit ab omni respectu atque effectu durationis aliorum mixtorum; dum hæc *vitalis* duratio simplici, *formali*, *incorporeo* & toti *materiali mixtioni* vere *externo* actu nititur imo absoluitur. 11. Et hoc tamen iterum noua diuersitatis ratione a principio agente, aggregato illi vitali vtique tantisper, quam diu hæc omnia præstat, *insidente*, *inhabitante*, *immanente*. Cui in omnibus reliquis mixtis non vitalibus nihil vsquam geminum occurrit, sed omne huic etiam analogum illis omnino deest. 12. Supremo loco commemorari meretur etiam illa diuersitas, quod *indiuidua viuarum* specierum, quando iterum dissolutionem mixtionis suæ incurrunt, per plane specialem directionem (instinctu, huic vitali agenti primitus statim impresso) semper nouorum indiuiduorum productione reparentur: & hoc profecto in toto genere seu regno *viuorum*, non solum in annos, imo in dies, sed etiam *omnino in momenta*, velut *immenso numero*. Corporum e contra mixtorum non viuentium pleræque species, nisi quidem potius omnes, sicuti per iam dicta ad *dissolutiones* difficulter pro-

procedunt: ita etiam ad *induiidualem restitutionem*, seu *regenerationem* multorum in singulis speciebus indiuiduorum, si verum æstimamus, minime facile perueniunt. Quicquid autem vtique in hoc genere vere contingit, simpliciter *fortuitum* est, & ab externarum potius caussarum concursu & occursu pendent; plane contraria ratione, quam in *viuis*, vtpote e quibus *vegetabilia* quidem ipsamet semina suæ speciei, aut germina simpliciter propagando augescentia proferunt: *animalia* vero peculiari *instinctu*, *appetitu*, *voluntate*, *desiderio* tum *a priori* ad actus eo pertinentes feruntur, tum *a posteriori amore sobolis suæ* afficiuntur. E iam dictis autem num. IX. fluit, quod mixtarum specierum non solum *destructio*, sed etiam *regeneratio*, vt in genere *externis*, non raro etiam fortuitis, violentis & inordinatis caussis, ita etiam *artis* arbitrio, ordinationi atque directioni passim obsequatur & subiaceat: ex aduerso vero *viui* corporis *corruptio* (licet illa quoque non ita simpliciter *immediata*) *arti* quidem exposita sit: positiua vero *regeneratio* absolute & in solidum ab omni potestate *artis* simpliciter alienissima sit. Tanto magis, cum etiam, vt iterum e iam dictis colligi potest, ne quidem nudæ *mixtionis vitalis* imitatio, e materiis non ex iisdem, speciebus solum diuersis, depromtis, *arti* concessa sit: nedum vt præterea ad illam *ordinationem aggregationis* quicquam directe contribuere ipsi permissum esset.

§. XI. Hæc talis diuersitas *mixti* atque *viui*, & vera constitutio *materialis* quidem ad mixtionem, simpliciter autem *formalis* solum habitus ad actum & effectum *vitæ*, vt in se vtique summam differentiam inuoluunt: ita in ordine ad physicam atque medicinam summopere necessaria est scientia sufficiens, & minime superficiaria, quidnam harum rerum in artis potestatem cadat, vel etiam non cadat. Hoc, ne frustra intentiones suas atque sollicitudinem ad illam partem harum rerum dirigat, in quam ipsi nihil iuris concessum est. Illud e contra; vt quam maxime illarum rerum rationem habeat, in quas efficacia ipsi data est, vt illis, & per illas toti negotio *vitæ* atque *sanitatis* humanæ subuenire possit. (Quem vsum scientia huius differentiæ habeat in physica & medicina.)

§. XII. Monstro vero simile videri posset, asserere, quod hæc discretio in medicis scholis nondum decenter, imo potius nondum abunde tradita & inculcata prostet; interim si nudam veritatem eloqui volumus, aliter profecto res se nequaquam habet: quod vel illo argumento, imo vero documento firmare licet, quod etiam hodie propositio atque commonstratio harum rerum non solum hinc inde assensum (Hodie autem non vbique assensum invenit.)

non inueniat; & quidem inprimis in scholis, & inter Magistros earum: sed etiam ne quidem intelligatur, verum sub multis præconceptis alienis opinionibus passim nescio quomodo effingatur & refingatur.

Transitus ad sequentia.

§. XIII. Hoc itaque intuitu commodum erit, negotium totum ordine persequi, & ante omnia positiue commonstrare *proprium habitum corporis viui*, quem hactenus in *contradistinctione ad* corpus simpliciter *mixtum* delineauimus: vt ita tam *materialis viui*, quam *formalis*, *quatenus viuum* est, constitutio sufficienter dilucescat.

Mixtio animalis ad dissolutionem & putrefactionem procliuis.

§. XIV. Notabilis omni modo est in corpore *viuo* primo *mixtio peculiaris*, secundo *structuræ* seu *aggregatio specialis*. *Mixtio* duobus modis considerari potest, vel simplicius *materialiter*, vel etiam *finaliter*, nempe quamobrem, quem in finem & vsum talis maxime, qualis deprehenditur, esse debuerit. *Priore* intuitu est mixtio viuorum coagmentata e *subtili terra*, *pinguedine*, & *aqua*. Harum materiarum non potest fieri vere firma atque constans *vnio*, sed nihil nisi qualiscunque, minus arcta atque vere tenax *cohæsio*. Vnde etiam est, quod hæc talis mixtio nimium quantum propendeat ad subeundam harum sui partium constituentium *dissolutionem* atque diuortium; & quidem illa maxime methodo, quam vulgo *putrefactionem* appellamus. *Terrea* quidem portio cum eius tenuitatis sit, vt propiore gradu ad *salinam* prorsus extenuationem accedat, subit cum aqua satis *promtum* quidem sed non satis *firmum* nexum, (quod sub maiore *salina* extenuatione facit) adeoque format consistentiam *mucilaginosam*. Huiusmodi indolis terrestreitati adhærescit iam pronius *pinguedo*, & hoc intermedio copulatur *aquæ*, quam alias immediate complecti respuit.

Fit hæc dissolutio per intestinum motum.

§. XV. Exserit se huius rei veritas in motu *corruptiuo* seu *dissolutiuo* harum materiarum, ex hac mixtione disturbatarum. Dum enim hæc diuulsio per modum subtilis *intestini motus* celebratur, quo ipso hæ materiæ præter simplicem *diuulsionem* a se mutuo, etiam partim *in se* vlterius diuelluntur seu *extenuantur*, fit ita, vt aliqua portio illius terræ subtilis, quæ salinæ tenuitati hucusque proxime solum *accesserat*, iam etiam actu ipso in talem eandem *deducatur*, & e subtili *mucilagine* verum *sal* euadat. Cui quando etiam *pinguedo*, vlterius *extenuata*, intimius innectitur, nascitur inde *sal volatile oleaginosum*, olidum, *inflammabile* (experimento *salis armoniaci* cum *nitro*, vbi inflammatio certe non oritur ab acido *salis communis* cum *nitro*, sed a sale *volatili* cum eodem &c.) Vbi vero pinguedo iam ante valde sub-

subtiliata *abundat*, ibi *spiritus ardens* ex his extenuationibus prognascitur atque resultat. Reliqua vero *crassior* terrea & oleaginea pinguis substantia, extrusa aqua, in spissiorem terream subpinguem concretionem fatiscit. Sed de his experimentis atque documentis chymia potius vere experimentalis, quam præsens nostra tractatio prolixius testandi ius habet.

§. XVI. *Finalis* respectus huiusmodi mixtionis fundatur in eo, quod corpora *viua*, in specie *animalia* manifestissime, propter suas operationes *loco-motiuas* imo etiam *sensitiuas* consistentiam requirant tenuissime *flexilem*, minimeque sub tenuibus flexionibus *fragilem*, sed sub media mollitie *tenacem*. Tali fini atque vsui non poterat inseruire vel nimium *rigida terrea* temperies, vel nimium tenuitur terrea *salina* crasis, ad *fluiditatem* omnino prona atque promta. Mixtionis respectus finalis.

§. XVII. Interim sistit solertiori considerationi pulchra harum rerum schemata prudentior pensitatio illius diuersitatis; nempe diuersæ *proportionis*, *rigidius* terreæ immixtionis in *eiusmodi* partibus viuorum, quæ non æque *flexiles* sed *firmæ* esse propter certos *fines seu vsus* debebant, vt *ossa*, *stipites*, *caules*: & contra, subtilissimæ terreæ *salinæ* indolis (quantumlibet etiam saltim adscititiæ *interspersæ*, *intermixtæ* magis quam *immixtæ*) in illis partibus, quæ ne *flexiles* quidem, sed prorsus *fluidæ* esse debebant: vnde (in *vegetabilibus* manifestior & copiosior) in *humoribus* seu succis sincerior *salsedo*; in *animalibus* ad minimum *excrementitia*, & illa *transitoria* quidem sed semper *repullulans serosa* salsedo. Diuersa proportio mixtionis principiorum in partibus diuersis.

§. XVIII. Quemadmodum autem hæc in corpore viuo in genere, & omnibus eius speciebus, omni modo dicta hac ratione sese habent, ita commemoranda insuper est *specialissima* illa circumstantia singularis in singulis speciebus *intimioris* admixtionis seu *immixtionis* vere ἀῤῥήτου, qua etiam species vna ab altera ita differt, vt peculiarem etiam *saporem* & *odorem* exhibeat. Imo vero ratione *odoris* etiam vix credibilis huius rei adhuc per *indiuidua* ipsa *variatio* subesse videri possit, e canum sagacium exemplo: qui non solum animalium *specie* diuersorum discretionem ex illorum odore assequuntur; sed etiam *indiuiduorum* omnino, *heri* sui ab aliis hominibus, differentiam, e solo vestigiorum eius odore deprehendunt. Specialissima circumstantia mixtionis ratione saporis & odoris.

§. XIX. Sicut autem hæc omnia & vera ita sunt, & consideratu proinde omni modo digna: ita succedit porro *structuræ*, *constructionis*, *ordinationis* atque *distributionis* illa peculiaris ratio, qua non Structura corporis.

ſolum in *ſolidum*, *ſolidarum* inquam partium, exædificatio celebratur, ſed etiam *fluidarum* diſpenſatio ad, & per ipſas ſolidas peculiaribus per ſingulas ſpecies *modis* atque *modulis* peragitur.

Texturæ & ſtructuræ differentia.

§. XX. Non incommode diſcernitur in hoc negotio *intimior* atque ſubtilior conſtructionis pars a *diffuſiore*, illis vocabulis, vt illa *texturæ* nomine veniat, hæc communiore illo, & paſſim craſſioribus compoſitionibus adhiberi ſolito, *ſtructuræ*. Quamlibet enim, teneriore accipiendi modo, *conſtructio* etiam ſimpliciter accipi poſſit pro *collocatione*; omnis autem *conſtructio* in corpore abſolute vtique abſoluatur *collocatione*, ita vt tota corporis moles tam in *elephante* aut *ceto*, quam in *pulice* aut *acaro locatione* puncti vnius phyſici, ſeu corpuſculi, viſibili puncto minoris, iuxta alterum peragatur: cum tamen *ſtruis* nomen, vulgata magis acceptione, de laxiore atque craſſiore ſolidorum corporum inter ſe coaptatione in vſu eſſe ſoleat, *texturæ* vero vox de teneriore huius generis coniunctione in ſolemni vſu ſit; poteſt proinde etiam in hoc negotio locum ſuum tueri, vbi omni modo tenera maxime coaptandi ratio primatum omnino obtinet, & omnia vtique prius per *lineolas* phyſicas atque tenerrima *ſtamina* contexuntur, quam viſibili *conſtructioni* in vniuerſam illam molem corporis locus & tempus obtingant.

Vtrumque in ſuo ordine & mutua proportione procedit.

§. XXI. Vtrumqe vero hoc negotium vti ſimpliciter *ſponte*, quod aiunt, & ſine vlla directa ope *externa* procedunt atque ſuccedunt; ita exquiſitiſſimo penitus *ordine* & *ſucceſſu* agitantur non ſolum in *ſingulis* quibuslibet partibus imo particulis, ſed, quod inprimis conſiderationem tanto exactiorem ad ſe vocat, etiam in *mutua proportione* ſeu proportionata proſecutione omnium, ſed tamen *vt ſociarum*; breuiter: *ſocia* proportione. Quæ res profecto, & eius quaſi ſimplicior pars, efformatio *ſecundum dextrum aut ſiniſtrum*, decentem omnino conſiderationem meretur.

Specificæ mixtiones non fiunt ſpontanea concretione.

§. XXII. Hæc hactenus; neque enim inſtituti mei ratio æque permittit, nedum poſtulat, vt haſce res ita exquiſite exſequar, vt quicquid de illis vel poteſt dici, vel meretur, abſolute percenſere ſit animus. Primo enim loco denotanda foret conſideratio illa, quod hæ allegatæ ſpecificæ mixtiones minime omnium ſpontaneæ cuiusdam *concretionis* methodo fieri videri poſſint: cum ab omni ratione alienum ſit, quod in vno loco, *vt loco* ſimpliciter, ita plane diuerſarum rerum, quam in proximo alio loco, *determinata* collectio non ſolum poſſit fieri, ſed quod longe plus eſt, *non poſſit non fieri*.

§. XXIII

§. XXIII. Vbi nempe vere latus pateret campus notandi, quomodo illa *vitalia agentia*, quæ ſincerioribus antiquis philoſophis *Naturæ* & *Animæ* nomine notata fuerunt, vere *electiuo* actu has *ſpecificarum* etiam *mixtionum* diuerſitates adminiſtrent, quæ & quales extra ipſorum energiam nusquam alibi reperiantur; ne in illis ipſis quidem ſiue *rebus* ſiue *locis* & *materiis*, e quibus hæc ſuarum harum diuerſiſſimarum mixtionum materiam omnino deſumunt. Vt adeo hæc *agentia* ſint *mixtionum* illarum ſpecificarum veri atque directi *architecti*, & vere poſitiue *efficientes* cauſſæ &c.

Sed electiuo actu per agens vitale ſeu animam.

§. XXIV. Sed iam non placet tam late diſcurrere, imo diffundi. Sufficit ſimpliciter acquieſcere in illis, quæ ex his rebus medico foro atque ſcopo preſſius inſeruiunt; aut etiam e generalibus illarum contemplationibus dignoſcere, quæ & quatenus *medicæ* conſiderationi *non* faueant aut ſeruiant. Vt autem, ad minimum quantum huic intentioni ſatisfacit, ipſas quoque *circumſtantias* atq; conditiones *ſtructuræ* percurramus, tenendum omnino eſt, quod vtique omnes atque ſingulæ partes corporis hoc, maxime pro *organico ſuo vſu*, veluti directe & formaliter habeant, vt *ſpeciali* ſtructura efformatæ ſint, a minutiſſimis *ſtaminibus* ad vniuerſum ſui ambitum & *complexum*.

Circumſtantiæ & conditiones ſtructuræ.

§. XXV. Occurrit hic vtique conſideranda *magnitudo*, non ſolum *in genere* conueniens, *interna* quaſi, ſingularum partium & *propria*; verum etiam *mutua* & *ſocia*: *Continuitas* (in ſolidis) tam *interna*, per omnia ſua ſtamina & filamenta; quam *externa*, *ſocia*, cum aliis partibus *cohærens*, *conſpirans*, atque *communicans*: *Figura*, per ſingulas intimiores ſui minutias ad vniuerſum complexum: *Situs* conueniens, tam *proprius* quam reſpectiuus, *ſocius*; cuius poſterioris non poſtremum exemplum eſt, aptatio configurationis ſecundum latus *dextrum* aut *ſiniſtrum*.

Eius magnitudo, continuitas, figura & ſitus.

§. XXVI. Vniuerſæ hæ conſtructionis circumſtantiæ pertinent vtique ad reſpectum corporis *vt viui*, non ſolum generali accipiendi modo & vſu, quo inde antiquitus ſub ambitu *actus vitalis* ſeu *facultatis* vitalis comprehendi ſueuit *vita & nutritio*: ſed etiam vero aliquo *ſubordinato* progreſſu *actus*, etiam ſtrictiore modo vero & reali (nempe cum ipſa re conueniente) ſenſu, *vitalis*. Cum enim quam maxime ſtricte dictus *vitalis* actus, qui omnino *conſeruationem* corporis pro pleno ſuo *obiecto* habet, quomodocunque tandem adminiſtretur atque celebretur, non poſſit tamen hunc ſuum *ſcopum* atque *finem* ita ſimpliciter & abſolute exſequi, quin de principe totius corporis

Hæ conditiones ſtructuræ reſpiciunt corpus viuum & actus vitales.

parte, *sanguine* & humoribus vitalibus indies aliquid fatiscat & intereat: certe, nisi quidem ita paucissimo tempore interire debeat corpus, necesse omnino est, & aliter non potest fieri, quin & *reparatio* illius quantitatis, quæ ita *absolutam conseruationem* omni modo fallit atque subterfugit, omnino præstetur atque celebretur. Qui ipse effectus cum vtique nihil aliud sit, quam vera *nutritio*, patet ex hoc immediata *subordinatio* nutritiui actus cum simpliciter *conseruatiuo* seu strictiore sensu *vitali*.

Principium vitæ actiuum est etiam principium nutritionis.

§. XXVII. Quorsum etiam facit, quod ipsa *instrumentalis* methodus strictissime sumtæ *vitalis* actionis absolute requirat & *integritatem* partium omnium etiam *solidarum*, & *aditum* vndique conuenientem, sufficientem atque liberum *fluidarum*: propterea absolute vtique *connexus* & *subordinatus* sit ipse quoque *nutritiuus* actus *vitali* strictissimo sensu appellato. Neque tamen vlla necessitas æque postulat, vt ordinem atque nexum structuræ ad ipsam vitam curiosius excutiamus; alias enim ex alio capite tractanda esset hæc propositio, *quod principium vitæ actiuum sit etiam principium nutritionis*: & cum tam vita quam nutritio *actus* quidam sint, quod vnum idemque vtrorumque sit *agens*, quod non solum neutrum horum actuum sine altero peragat, sed etiam, per ante dictam rationem, etiam *non possit* hoc agere, sed necessitate realis dependentiæ & ineuitabilis *subordinationis* atque conspirationis etiam teneatur vtrosque hos actus iugiter, & quidem *nutriticum* etiam in *subsidium vitalis* exercere.

Viuum corpus nullum aliud est quam structum.

§. XXVIII. Nobis autem omnino sufficit stabilire, quod nullum aliud corpus sit vero sensu *viuum*, quam ipsum *structum*. Vnde quantumlibet etiam magna pars structuræ in quolibet tali corpore neque directe a *vita* sit, neque directe ad vitam pertineat; cum tamen ad alios vsus & instrumentales effectus, qui omnino e propriis suis finibus necessarii omnino sunt, ipsa quoque necessaria sit: interim huius ipsius structuræ ratio inuoluat eiusmodi *texturam* atque *consistentiam*, quæ sine plane peculiari *conseruatoria* ἐνεργεία eiusque perpetuis subsidiis nequaquam posset subsistere; fluit propterea etiam ex hoc fonte hæc vera mutua subordinatio atque indissolubilis nexus.

Repetitio eorum, quæ in antecedentibus dicta sunt.

§. XXIX. Pressius autem ad nostrum scopum pertinet consideratio FORMALIS RATIONIS ipsius vitæ, siue quidnam vere sit *vita*, & quid directe præstet illi, de quo dicitur, & cui obtingit, corpori. Egimus hucusque de *corpore viuo*; demonstrauimus summam eius *corruptibilitatem*, intuitu materiæ, e qua conflatum est; notauimus

mus memorabilem eius *durationem*, huic eius corruptibilitati ſimpliciter contrariam, interim *fini* atque deſtinationi ipſius abſolute neceſſariam; nominauimus proinde etiam huic neceſſitati conſulentem verum actum *conſeruationis*, cuius vtique præſidio fiat, vt non ſolum *duratio* illa aduerſus *corruptionis* actum ſtabiliatur atque præſtetur; ſed etiam interim *diſpoſitio* illa *corruptibilis*, nihilo ſecius etiam in hac ſua conſtitutione nihil mutata relinquatur; id eſt, nequaquam *corruptibilitas*, ſed vnice ſolum ipſe *effectus* ſeu *euentus corruptionis*, perpetuo præoccupetur atque arceatur.

§. XXX. Quia tamen hæc res, vera hæc, inquam, eſſentia atque *formalis ratio vitæ*, conſideratione exquiſita omni vtique modo digniſſima eſt; placet ipſam paulo clarius ob oculos ponere, & verum eius habitum cognitioni ſiſtere. Reperimus e dictis, quod *corpus viuum* non ſolum *a poſteriori*, & vt in ſenſus incurrit, ſumme *corruptibilis* ſit conſiſtentiæ; ſed etiam, vt *a priori* æſtimando, non videatur alterius conſiſtentiæ eſſe *poſſe*: cum hæc ipſa, qualis adeſſe deprehenditur, *ſola & nulla alia* idonea ſit vſibus & effectibus illis ſeu vſibus, quibus corpus hoc, vt inſtrumentum, proprie & directe deſtinatum eſt. Interim cum hi ipſi vſus & effectus multi atque varii prorſus ſint, qui *ſimul & ſemel*, aut breuibus tantum *temporis* ſpatiis expleri & abſolui etiam a priori non poſſint; a poſteriori vero, & ex ipſo ſolenni facto, altioris inſtituti atque ordinationis diuinæ lege niti videatur, vt omnino tam operoſe concinnata corpora non propter breuem & euanidum ſed potius diuturnum vſum & effectum exſiſtant; quemadmodum etiam ipſa prima productio illorum corporum, antequam vſus ſuos ſpecialiores aſſequi idonea fiant, non niſi longi *temporis* mora & ſucceſſibus *diuturnis* nititur & abſoluitur: Propterea neceſſaria vtique eſt poſitiua actualis *conſeruatio*; & quidem, rebus ita conſtitutis, re vera *externa*, & ab *alio* principio, quam hoc quocunque, ſiue *materiæ*, ſiue *conſiſtentiæ atque ſtructuræ* eius habitu, dependens: tanto magis, cum huic harum rerum habitui etiam contraria & *oppoſita* ſit.

Formalis ratio vitæ.

Quia corpus ſumme corruptibile, neceſſaria eſt eius conſeruatio.

§. XXXI. Inuoluit autem hæc *conſeruatio* primo atque principaliter integritatem huius habitus *materialis*; vt nempe corpus nec in ſui *materia*, nec in efformata inde *conſiſtentia*, *textura atque ſtructura* vllatenus mutetur; ſed quam maxime tale, quale per hunc *materialem* habitum eſt, imo, ſecundum dicta, propter ſuos *fines* eſſe etiam *debet*, *tale* omnino ſimpliciter maneat, relinquatur, quin exquiſite ſeruetur,

Hæc conſeruatio requirit tale ſubiectum & obiectum, quod corruptibile eſt.

uetur, & si quid illi decedit, aut ab ipsis primis initiis adhuc passim deest, etiam *ita*, & non *aliter*, *tali* ipso, vno, eodem habitu suppleatur atque restituatur. Nempe vno verbo, *corruptibilis* ille habitus *talis & non alius* verum & adæquatum est *conseruationis* huius *subiectum*, & certo respectu etiam *obiectum*: quamuis curiosiore magis æstimatione verius euentus actualis corruptionis præoccupatio atque prohibitio pro *obiecto* constitui mereatur.

Adparens contradictio remouetur.

§. XXXII. Hæc *conseruatio* cum non solum a priori, *ne* corruptio *fiat*, sed etiam a posteriori, vt corruptum *resarciatur*, necessaria æque & actu efficax a nobis, per modo proxime dicta, celebrata sit, ne videatur contradictione qualicunque implicari, dum videlicet memoratur instituta imo efficax esse ad *auertendam* corruptionem, imo ad hunc scopum & vsum necessaria; & tamen simul indicatur, quod sub qualicunque eius concursu nihilo minus corruptio fiat, quæ proinde nutritiuo-vitali actu *resarcienda* & materialiter *supplenda* veniat; imo præterea diserte etiam enunciatum a nobis sit in proxime præcedentibus, quod ipsa actio hæc vitalis illam corruptionem, quam ita postea *resarcire* tenetur, etiam ipsamet quadantenus *efficiat*, aut certe magis promoueat quam impediat: necessarium proinde erit hanc ipsam quoque rem e veris suis fundamentis eruere, atque clariori luci sistere.

Corruptibilitas illa est putredinosa, cui mox occurrendum est.

§. XXXIII. Sciendum itaque omni modo, quod *corruptibilitas* illa specialissima, cui simpliciter atque directe exposita est mixtio *viuentium* corporum, cui *vitalis actionis* interuentu atque energia occurrere atque resistere ita necessarium est, sit *simplex*, nuda atque directa PVTREFACTIO. Hæc cum non solum vera, sed etiam summa atque efficacissima sit species *fermentationis*, quæ præsentaneo successu, breuissimo tempore latissime se diffundat atque serpat: propterea adeo necesse est, *præoccupando* ipsi occurrere, vt nisi hoc fiat, sed vires, spatium acquirat, imo vero materiæ plexum copiosiorem semel occupauerit ipse huius corruptionis effectus, irritum in posterum sit, & per statas leges methodi huius vitalis etiam impossibile, damnum hoc iam actu susceptum postliminio iterum depellere, & *positiue corrigere*; sed absolute nihil aliud supersit auxilii, nisi illud vnicum, vt in locum ita corrupti, *ablata* omnino a reliqua viua parte ista ita corrupta portione, simpliciter positiua noua *restitutio* peragatur atque præstetur.

§. XXXIV.

§. XXXIV. Circa hanc præſtationem autem, inprimis in *humana* viuentium ſpecie præ omnibus reliquis quæ notæ ſunt, occurrunt circumſtantiæ quædam exquiſitiſſima obſeruatione æque atque conſideratione omnino quam digniſſimæ; eo magis, quoniam inprimis *rationi*, quantumlibet vacillanti, atque circa præſens magis *trepidanti* quam futuris demum inuigilanti euidentius inniti videtur: vnde apud alia animalia minime pares huius rei, ad minimum non tam promti atque perpetui ſunt euentus.

In homine peculiare quid obſeruatur circa præoccupationem putredinis.

§. XXXV. Conſiſtit autem in eo, quod, coorta ſemel & vere in actum deducta huius ſpeciei corruptione in parte aliqua ſeu loco corporis, ipſi illi actus *vitales refugiant* quaſi, i. e. non ſufficienter amplius protendantur atque continuentur ad & per partem ita affectam, imo quod plus eſt, ne quidem vsque ad verum *ambitum* ſolum illius partis, cui actualis hæc corruptio iam innidulata eſt, ſed longius atque longius, propemodum per momenta circa ambitum eius deſtituantur. Vnde fit, vt omiſſa hac prophylaxi, adeoque *ſibi* directe *relicta* materia illa corporea, imo potius illis cauſſis, quæ in eandem directum ius & energiam corruptiuam habent, ita deſtituta atque permiſſa, etiam ſubeat illam diſſolutionis, ſiue vti nos per æſtimationem appellamus, *corruptionis* ſpeciem, cui ita directe & ſimpliciter *ex ſe* quadrat: adeoque procedente ita dicto modo deſertione illa *conſeruationis*, energia vero *cauſſarum* perpetuo præſentium, & *materiæ* receptiuitate iam vere ſincera, & ſibi ſimpliciter reddita, nihil aliud vtique ſequitur, quam ad *cauſſas* habiles promtus etiam *effectus*. Cum vero non ſolum a priori ex ipſa rei natura certum, ſed etiam a poſteriori ipſis exemplis firmum atque ratum ſit, quod hæc talis tam promta & tam lata per partes etiam vere adhuc ſanas diffuſio huius corruptelæ auerruncari poſſet, ſi modo *agens* illud *vitale* officium ſuum ſeu *actionem* ſuam ſolitam facere continuaret; dico diſertius, non ſimpliciter & directe deſtitueret a priori, nulla adhuc vera a poſteriori corruptionis continuatione actuali in illis locis prohibente: apparet hinc abunde agentis huius directa culpa & defectus in agendo *a priori*.

Fuga & defectus agentis in reſiſtendo.

§. XXXVI. Iam ſi conſideratio vere ordinata atque circumſpecta inſtituatur, quam ob rem hæc *vitalis* actio deſinat in huiusmodi caſu, ſeu verius *deſeratur*, & quidem in parte etiam adhuc omnino incorrupta atque ſana? certe in conſtitutione illius ſimpliciter *materiali*, ſub qualicunque reliquo vicinæ portionis ſtatu, culpa directe hærere non poteſt, quod tam *a priori*, quam *a poſteriori* intelligi poteſt. A priori, quia

Culpa huius deſertionis in materiali conſtitutione hærere non poteſt.

quia in illa parte, quæ vere adhuc incorrupta atque ſana eſt, eo ipſo vtique nihil noui ineſt, quamobrem aliud quidquam in illa etiam agi debeat, quam alias ordinarie agitur. Quod enim *corruptibilitatem impendentem* attinet, certe illud *τὸ impendens*, quatenus tale, nihil adhuc eſt *materiale*.

Neque corruptio in altera parte vicinam phyſice ad eandem diſponere poteſt.

§. XXXVII. *Diſpoſitio* autem ad talem euentum & effectum vtique in ipſo quam maxime florido & athletice *ſano* corpore materialiter nullo momento eſt minor, quamdiu actualis *ſphaceloſa* corruptio a toto corpore abeſt quam longiſſime: vt adeo etiam coorta eius alicubi præſentia, *phyſice* diſpoſitionem illam in reliquo ambientium partium latifundio, iterum dico, *diſpoſitionem* augere minime poſſit, cum illa ſemper ſit ſumma. Neque vero etiam *actus corruptionis* in aliqua tali portione ita cœptus *directe & ſimpliciter* hic aliquid detrahere poteſt actui *conſeruationis* in portione adhuc *incorruptæ*. Cum enim hic *conſeruatorius* actus perpetuo opponatur, imo vero efficaciter etiam reſiſtat actui *corruptionis*: nulla vsquam hic ſubeſt proinde *phyſica* diuerſitas, ſiue in vicina portione actus talis corruptionis iam vere præſto ſit, ſiue minus.

Actus enim corruptionis, nullam phyſicam diuerſitatem facit.

§. XXXVIII. Quod, vt propter diſtinctionum minus peritos aut compotes, (quales profecto in medica ſchola etiam in variis ſubſelliis complures obuerſari non certius ſolum eſt, quam expedit, ſed etiam notius) adhuc ſimplicius diluceſcat, nec aliqua perplexitas & implicatio oriatur, quaſi in his caſibus, de quibus nobis ſermo eſt, actualis corruptio alicubi iam cœpta *phyſicam* diuerſitatem faciat: ſciendum quod alia ſit res, quando corpus ſimpliciter & abſolute adhuc liberum eſt ab omni corruptionis actu, adeoque methodo illa *conſeruatoria*, quam *præoccupando* maxime efficaciam ſuam præſtare aliquoties iam innuimus, ita auerti poſſit, antequam oriatur; alia vero, quando iam orta eſt, viget, imo perfecta eſt, &c.

Nec actui conſeruationis præiudicium adferre poteſt.

§. XXXIX. Hic aduertendus eſt animus ad expreſſionem noſtram, conſonam omnino ipſi veritati rei. Dum enim dicimus, quod actus corruptionis nihil præiudicii afferat *directe* ipſi actui conſeruationis, non dicimus hoc de vno eodemque ſubiecto, de vna *eademque portione* corporis. Sed determinamus manifeſto *diuerſas* plane *portiones*. Nempe aliam actu corruptionis iam vere affectam, aliam vero tantum *vicinam*, ambientem, *contiguam*, imo ſano ſenſu etiam continuam, ab illo actu corruptionis vero omnino adhuc *liberam*, atque *ſanam*. Quo intuitu a quacunque alia etiam longiſſime diſſita *phyſice* ſimpli-

ſimpliciter nihil differt; adeoque eo ipſo, quod adhuc integra eſt, non alio quam *præoccupatorio* conſeruandi modo indiget, quo vniuerſum corpus per quaslibet ſuas dimenſiones atque portiones reliquas æqualiter recte atque efficaciter conſeruatur.

§. XL. Alia vero, imo omni reſpectu atque ſenſu vere *contraria* eſt conditio illius portionis, quæ actu huiusmodi *corruptionis* iam realiter correpta eſt; illam enim facere, vt non corrupta ſit, dum corrupta eſt, non tantum omni modo contradictorium & impoſſibile eſt; ſed etiam alterum, quamuis non contradictorium, tamen per phyſicas hactenus *leges œconomiæ* vniuerſæ viuentium impoſſibile, vt hoc ipſum, quod actu corruptionis obſeſſum eſt, aut potius corruptione actu obſeſſum eſt, ab illa corruptione vel in totum reſtituatur, vel in tantum ſolum, vt aliquid *eius*, *quod actu corruptum fuit*, vere *conſeruetur*, vt legitima corporis pars eſſe & manere poſſit. Quamlibet enim in *ſuppurationis* actu liber ſucceſſus ſimplicis *corruptionis*, omnino per concurſum actus conſeruationis vitalis ita *interuertatur*, ne illa ſimplex *putredinoſæ* corruptionis ſpecies inde exeat, quæ iam, vti vulgo loquuntur, *in fieri* hic ſubeſt: minime tamen hoc ipſo *genus*, imo vere *ſubalterna ſpecies* corruptionis auertitur; talis inquam *corruptionis* ſpecies, quæ materiam ita a ſe mutatam a vera craſi corporis, qualis ipſi debetur, re vera ita alienam reddit, vt in ipſo manere nullatenus poſſit, ſed ab illo abſolute reiicienda atque depellenda ſit.

Pars iam corrupta non amplius poteſt conſeruari.

§. XLI. Qui vero fiat, vt, obtingente ita alicubi ipſo putredinis actu, etiam per viciniam adhuc ſanam conſeruatorius ille *actus deſeratur*, quo omnis ſucceſſus ſeu *progreſſus corruptionis* illius actualis & poterat inhiberi & debebat; & quidem, quod iterum iterumque maxime notandum eſt, *in nulla vsquam animalium ſpecie æque facile atque ſolenniter*, *vt in homine:* illud non alii rei veriſimilius, imo puto euidentius tribuendum cenſeo, quam *principii* illius actiui *vitalis* ſeu *viuifici* in homine, nempe animæ *rationalitati;* ſed tali, qualis eſt, non qualis eſſe debebat, & fingi verius quam ſupponi ſolet. Eſt autem non *recta*, *ſimplex*, *directa*, & vt vulgo loquuntur, ſimpliciter *ſana;* ſed *corrupta*, *vaga*, *præceps*, & ad concluſiones intempeſtiuas *præpropera*, πολυπράγμων (multa & varia affectans, nihil autem vnum exquiſite atque preſſe ſine ambagibus & euagationibus exſequens) inprimis magis *ſpeculabunda* quam *penſitabunda*, aut ſedata methodo *conſultabunda*, *præuidere* magis futura, quam illis *prouidere* curioſa: ad impræuiſa iam *trepida*, iam *impatiens*, vtrinque *inordinata*, *inconſtans*,

Culpa huius deſertionis in animæ rationalitatem corruptam & præcipitem reiicitur.

ſtans, præpoſtere neglectis *mediis* decentibus ad *finem* feſtinans. Cum in aliis animalibus magis preſſe & ſimpliciter *ſingulis* rebus, & quidem ſimpliciſſime vt in *ſenſus* impingunt, *directe* inſiſtat, easque ſimplici tali modo, qui *ſenſuali* illi præſentationi reſpondet, proſequatur paribus ſimplicibus concluſionibus, earumque directis exſecutionibus. Quam rem etiam tractaui in diſſertatione *de frequentia morborum in homine præ brutis.*

Ex quibus cauſſis rationi magis conſonum ſit energiam vitalem omittere quam proſequi.

§. XLII. Cum itaque vniuerſus actus *vitalis* indeſinente illa ſua *continuitate* & exquiſite, quam diu non vehementer perturbatur, *ordinato* ſucceſſu inſeruiat perpetuæ *præoccupationi* corruptionum, ſiue ſubtractioni illarum portionum materiæ, quæ quidem nondum actu corruptionem expertæ, interim in *proxima potentia* ad illam conſtitutæ occurrunt; adeoque tota intentio atque deſtinatio in hoc occupata ſit, hoc perpetuo in *propoſito*, *conſilio*, imo actu etiam ipſo ſit, *agitetur*, *exerceatur*, vt omnes *occaſiones*, omnia *initia* huius corruptionis vigilanter atque alacriter actibus intentis abigantur, ne vsquam *ſimpliciter*, *libere*, minime omnium autem *affatim* & *conſertim* in effectum deducantur: certe rationi etiam mediocriter adhuc ordinatæ ac tranquillæ conſonum eſt, ſicubi corruptio illa, tanto *ſtudio*, tam vigili atque conſtanti *intentione*, tam operoſa atque diffuſiſſimæ adminiſtrationis *inuentione indeſinenter* arcenda, nihilo ſecius aduerſus has omnes deſtinationes atque operationes, præſertim, vti communiter fieri ſolet, a *violento impetu* irruit, & præterea *multiplicatiua* ſeu late impulſiua *præcipitem* admodum ſuam actionem *languidiori* illi, & veluti otioſiori *vitali* methodo *ordinariæ* obiicit: conſonum tunc, inquam, vel etiam adhuc mediocriter tranquillæ atque ordinatæ rationi eſt, (*turbulentiori* autem vndique adæquatum) vt *trepidatio*, *metus*, *abhorreſcentia* totius intentionis *ad agendum*, ne dum trepida *perturbatio in agendo* ita oriatur. Imo, cum illius portionis, quæ corruptione actu iam occupata eſt, re vera abſolute *deſperata ſit* conſeruatio, interim difficilis, quantumlibet ſanæ rationi, ita ἀπὸ μηχανῆς amiſſæ portionis nuda, *ſimplex*, & penitus indifferens atque ἀπαθὴς *obliuio*: non ita abſolute irrationalis coorietur *deſperabunda* talis *formido*, quod etiam in partibus proxime continuis deſperata futura ſit aduerſus *agiliſſimum corruptionis* actum *ſegnioris* ſimplicis vitalis actionis ἐνέργεια. Vnde illam omittere quam proſequi etiam abſolute ſanæ rationi ſimpliciter conſonum magis ſit. Cum enim ratio ſemper ad *concluſionem*, & in *actionibus* ordinandis ad *ſcopum atque finem* reſpiciat, in tali caſu, vbi, licet falſa in

ſe

ſe tamen *pro vera* ſupponitur ſeu præmittitur impoſſibilitas illa in ſolidum *reſiſtendi* ſeu *finem* aſſequendi: iuſta & æqua vndiquaque omnino eſt *concluſio*, quod *negato fine* etiam abſtinendum ſit a *mediis*, ad illum finem *ſimpliciter & vnice* pertinentibus. Quid? quod minime falſa atque ſolum ſuppoſititia ſed omnino *vera* ſit res, quod huiusmodi *actualis validæ* corruptionis progreſſui *nuda atque ſimplici ordinaria methodo vitali*, eiusque ſimplici illa ſ. n. *menſura* veriſſime non poſſit ſatisfieri, & *conſeruatio* ſufficiens aduerſus ita *extraordinarium* actualem inſultum ſimpliciter *ordinaria* methodo, & inprimis *menſura* eius ſimplici ordinaria non ſufficienter reſiſtere &c.

§. XLIII. Confirmatur autem totum hoc negotium tanto magis *a poſteriori*, nempe quod *vitalis* ille actus, ſi ſolum *decenter & proportione conueniente* continuetur, etiam actuali corruptioni omnino iam vigenti, & portionem aliquam omnino poſſidenti, nedum ſimplicius adhuc gliſcenti, & parua ſolum initia concipienti omnino efficaciter atque ſufficienter circumcirca reſiſtere & *ſatisfacere* poſſit, exemplis ipſius *ſphaceli* per conuenientia ſubſidia *medico - chirurgica* iterum compreſſi, & *ſuppurationis* etiam directe ſimplicioris. Sicut enim in *ſuppuratione ſimplici* totus motus, aditus atque tranſitus ſanguinis (*actus* ille inflammatorius) vere *vitalis* eſt, & ſimpliciter ad *conſeruationem* vitalem atque *corruptionis* ſinceræ atque *libere - putridæ* amolitionem vt in ſe quadrans & idoneus; ita in tali conſtitutione etiam ſimpliciter & abſolute *neceſſarius*, adeoque euidenter magis, quam ſolum probabiliter, *deſtinatus* ad hunc finem, & ad illum poſitiue ſuſceptus atque proportionibus iuſtis directus. Ita etiam in ipſa corruptione putrida, quam vulgo *ſphacelum* vocant, ſimiliter *nulla* vsquam *alia* eſt (hæc vero omnino *ſalutaris*, *vitalis* methodus, qua *ſphacelus* ab ambientibus proxime partibus excludatur, & liber eius atque ſincerus progreſſus arceatur,) quam huius corruptionis talis *modificatio*, vt loco ſimplicis *putredinis* conuerſio in pus perficiatur. Et hoc quidem generaliter *methodo* pure *vitali*, nempe *ſecretoria* atque *excretoria*. Sed ſubſiſtimus hic, ne præter inſtituti rationem nimium in hæc *ſpecialiora* excurramus.

Suppuratio ſimplex & ſphacelus ad dictorum confirmationem adlegantur.

§. XLIV. Sufficit e dictis illud præcipue adſumere, quod hæc prima omnium & præcipua ſit illa corruptio *putredinoſa*, cui non ſolum vt *ſimpliciori* atque magis directæ, ſed etiam vt *grauiori*, magis efficaci & inprimis *repentinæ* atque præcipiti etiam *directe*, *vigilanter* & ante omnia *tempeſtiue* reſiſtere vtique omnis ſana *ratio* non ſuadeat magis,

Secundum indolem corruptionis inſtituitur etiam actio & reſiſtentia vitalis.

magis, quam exigat, imo vrgeat. Interim aliis corruptionis speciebus *minus velociter* actiuis *tranquille* etiam atque longe pulchrius ordinate occurrit atque succurrit ipsa actio *vitalis*. Non iam dicam de eo, quod corruptionem *in genere* seu absolute etiam propterea minus anxie ferre possit *principium* illud actiuum *vitale*, si censeatur qualemcunque γνῶσιν habere suæ electionis, qua materias conuenientes pro corporis sui mixtione & structura, vsibus eius futuris conueniente, eligit atque coagmentat: vnde adeo etiam ineuitabilis *corruptibilitatis in genere* talem γνῶσιν habere intelligi possit, vt etiam huius *genericæ* corruptibilitatis simpliciter nullo *fastidio* aut solemni *metu* tangatur: tanto magis cum habeat, quo illi proportionate & *occurrat & succurrat* &c. atque adeo hic quadret illud, quod vulgo dicitur, *qui vult finem*, *vult etiam media* &c. Dicam solum de re ipsa vt in se est, quod inprimis *sanguis* vti non potest non *summe corruptibilis* esse, ita etiam non possit non tandem ab hac potentia corruptionis ad aliquem actum eius deuolui. De modo solum vario valet tandem specialior illa proportio, quod, *quo segnior atque moderatior* huius *corruptionis* est indoles & progressus, eo etiam propior imo *proximior* sit indoli totius *methodi* actionis *vitalis conseruatoriæ*, adeoque & illi sine peculiaribus anomaliis tam *intentionis* quam *exsecutionis* seu inuentionis tanto promtius obsequatur.

Segnior corruptio in sanguine per motum intestinum.

§. XLV. Huiusmodi segnioris corruptionis prima atque primaria species est illa, qua, inprimis in viuentibus animalibus *sanguigeris*, ipse *sanguis* successiue fatiscit. Quando nempe perpetuo illo *intestino* sui motu, & inprimis quidem in *calidis* animalibus citatiore, atque *pinguem* sanguineæ mixitionis portionem acrius exagitante, sensim auulsio non solum vnius portionis ab altera euenit, sed etiam aliquarum singularum adhuc vlterior *diuulsio*: vnde maior tenuitas & consequenter etiam maior mobilitas, successiue etiam pro *instrumento* vlterius diffundendæ seu communicandæ huiusmodi nimiæ commotionis seruitura atque cessura, nisi ipsius *vitalis* actus proportionata methodus subueniret. Hæc ipsa vero *methodus* generalius consistit in ita *alteratæ s. corruptæ* partis *exterminatione*; cæterum ne, qualitate licet salua, residui sanguinis *quantitas* deficiat, huius *quantitatis*, quæ ita deperdita est, etiam restitutione siue suppletione.

Indicata ita formali vitæ ratione explicatio de ac-

§. XLVI. Ita satis patere potest, quænam sit illa *formalis ratio* VITAE CORPOREAE, siue proprietatis illius dignissimæ, qua corpora, quæ VIVA dicuntur, simpliciter MIXTA superant & antecellunt.

lunt. Vbi tamen, superpondii loco, adhuc adiicere placet breuem explicationem de acceptione VITAE, quatenus simpliciter *mixtioni*, & *viui*, quatenus *mixto* opponitur, nempe vitæ *corporeæ* seu *de corpore* dictæ. Vulgo aiunt, etiam notiora, tamen non incommode doceri & inculcari propter iuniores; ego, quod ipse iunior non credideram, multiplici experientia edoctus sum, quod multa talia necesse sit intentis plane digitis monstrare, etiam propter minime iuniores, certe annis ad minimum non amplius, licet intellectu atque scientia tales.

ceptione vitæ corporeæ adiicitur.

§. XLVII. Nempe, cum vera *definitio* vitæ nusquam condigne tradita occurrat, *diuisio* etiam eius graues adhuc & perplexas implicationes passim peperit, imo fouet; dum videlicet habitus eius ad *subiectum*, cui inesse dicitur, non decenter attenditur. E quo defectu, cum homines simpliciter necesse habeamus, cognitionem rerum a posteriori solum aucupari, & in ordine cognoscendi re vera a speciebus ad genus progredi, etiam coorta est inopia veri *generici* conceptus de vita, prout illa de diuersis subiectis vulgo dicitur.

Verus vitæ conceptus adhuc deficit.

§. XLVIII. Sunt autem re vera solennissima acceptione recepta non nisi *tria subiecta*, de quibus vita proprie dici solet. I. DEVS. II. Anima. III. Corpus. De *Deo* & *Anima* vix vllum est dubium, quin prudenter pensitata vitæ acceptio nihil aliud designet, quam *generice* quidem, & *metaphysice-materialiter*, *actiuitatem*: *specifice* vero, quatenus ab actiuitate simpliciter accepta aut supposita distingui possit, siue hoc sensu formaliter, actiuitatem circa *affectiones corporum* imo in *corpora*. Imo vero simillime adhuc strictius, actiuitatem in & circa res & affectiones *corporeas*; harum inprimis *conseruatiuam*, *restauratiuam*.

Tria subiecta, de quibus vita proprie dicitur.

§. XLIX. Certe enim vbi in ipsis sacris literis de ipso *creationis* actu dicitur, quod homo factus sit *anima viuens*, sub illo rerum gestarum articulo maxime hoc enunciatur, vbi memoratur infusio animæ humanæ *in corpus* facta fuisse. Imo, cum ipsa verborum expressio in commemoratione huius rei ita posita sit, vt interpretes latini illam reddendam censeant: *factus est homo in animam viuentem*; nempe in id propterea, *vt viua sit*: certe non abludit expressio a tali acceptione, quod homo factus sit anima *viuifica*, nempe quæ *actum* vitæ *corporis conseruatorium* exerceat, & *in corpore*, *per corpus* affectiones *corporeas*, actiones diuinæ sapientiæ circa affectiones *corporeas* agat, agitet, sectetur, recolat, æstimet, & inter hæc versetur.

Verba scripturæ: factus est homo in animam viuentem explicantur:

§. L.

Euitanda est confusio inter vitam hominis & vitam corporis.

§. L. Scio non esse operæ pretium, omnes implicationes perplexæ mentis humanæ, maxime ad errandum præcipitis, in vitam retrahere velle; vnde tempus perdere non placet in eiusmodi irritis παρραδιατριβαῖς corrigendis, quæ in omnia propemodum offendunt: sed sufficit vel obiter monere, ne quis alius, communium studiorum, quæ *philosophica* vocant, pariter imperitus, in eandem foueam cadat. Nempe euitari vtique debet alienissimarum illarum acceptionum ludibrium, qua *vita hominis* confunditur cum vita *corporis*: & vita corporis, cum *actione per instrumentum*.

Hominis seu animæ humanæ vita in quo consistat.

§. LI. Cum enim homo proprie sit *anima*, corpus autem vniuersum nihil nisi *officina* eius; interim non solum huius officinæ *materialitati*, sed etiam *obiectorum* suorum inhæsioni *in materiis*, nempe *affectionibus* materiæ addicta sit hæc anima: vtique hominis, id est *animæ humanæ vita* consistit non simpliciter & *in genere* in *actione*; sed specifice in actione *in corpore*, *per* corpus, *in & circa* res corporeas, & *in corpus* etiam suum *proprium*. (Physico nempe conceptu, quantum vere & euidenter de illa percipimus: quod quidem ipsos maxime Physicos passim præteruidere, dubito dolendum magis, an ridendum sit.)

Corpus animæ instrumentum.

§. LII. Cum autem corpus hoc, *per quod* agit anima seu homo, simpliciter se habeat vt *instrumentum*; *instrumenti* autem alia sit constitutio *materialis*, alia *ratio formalis*: certe diuersos etiam vtriusque huius respectus esse, nulla rationalis anima nesciuerit. Cum autem omnis actio, quam anima *per* corpus exercet, sit *organica*, seu corpus in ordine ad animam sit simplex *instrumentum*; inauditum vero & sine omni exemplo sit, *actionem* causæ superioris *in instrumentum*, siue *actuationem* vulgo dictam *instrumenti* ab vlla vnquam schola VITAE nomine appellatam fuisse: nemo vtique ita cespitabit in perplexa loquendi formula, *corpus organicum*, in sermone de *vita*.

Vita corporis organici.

§. LIII. Cum enim κυρίως simplicissima sit diuersitas hæc, *corporis*, & *organici*; quilibet inde simplicissime etiam quasi ipso crasso sensu comprehendit, quod diuersa sit ratio *corporis* seorsim, quatenus *non organicum*, id est non *in ipso actu* organicum est; aliam autem considerationem deberi *organico*, quando, quamdiu, imo potius breuiter & *formaliter*, QVATENVS organice *actuatur*. Vnde nunquam homini errandi occasionem præbebit nedum materiam formula loquendi: *vita corporis organici*. Nisi enim accipiat: *vita corporis*, QVOD *est organicum*, accipiendum erit: *vita corpois* QVATENVS *est organicum*;

quam

quam locutionem ſciunt adoleſcentuli in ſubſelliis ſcholarum claſſicarum æquipollere locutioni: *vita organi* ſeu *inſtrumenti*, quod eſt corporeum. Hoc autem ſignificatu prodit inaudita illa *vita inſtrumenti* pro *actuatione* inſtrumenti, ſeu tranſitorio actu cauſſæ ſuperioris *per* inſtrumentum in quodlibet obiectum. Sed faſtidium certe eſt, his rebus immorari, quarum iudices e ſcholarum ſcamnis peti debent.

§. LIV. Neque minus de ipſo DEO vix vllum vsquam eſt dubium, nullo alio reſpectu quaſi propiore dici prædicatum *viui*, niſi duplici illo reſpectu, partim quod ipſe *duret* atque ceſſationis ſit expers; partim quod omnium a ſe creatarum rerum *durationem* atque perennitatem ipſe *præſtet*: quod etiam diſerte eloquitur D. Paulus, quod *in ipſo viuamus, moueamur atque ſimus*. Eiusdem ſenſus eſſe videtur illa loquendi formula, in veteri Teſtamento ita familiariter obuia: *viuit Deus, & viuit anima tua*; it. *viuit Dominus meus Rex* &c. quæ loquendi formulæ aperte non magis *affirmatiuæ*, quam vere *optatiuæ* ſunt, nempe ſignificantes: *velit Deus, vitæ Dominus atque fons, vt anima tua viuat, vt Dominus meus viuat*, & prolixe atque per longum tempus, aut poſt longum tempus veritatem aſſerti mei firmam, conſtantem, luculentam deprehendat, & vel vlciſci me, ſi fallax inueniar, vel diu mihi propitius eſſe poſſit &c. Vita quo reſpectu de Deo prædicetur.

§. LV. Ita etiam quoquo modo recepta acceptio vniuerſalis *vitæ* atque *viui* perpetuo inuoluit euidentem aliquam *actiuitatem*, imo potius *actionem in* rebus corporeis, vel vere vel apparenter *inexſiſtentem* imo *immanentem*: non *tranſitoriam*, neque tam diu, quamdiu ineſſe agnoſcitur, penitus ab omni actu *ceſſantem*. Hæc de *vita* magis *in genere* ſumta aut intellecta, imo hoc ipſo in ſtatu magis *abſoluto*. In ſtatu vero *reſpectiuo* & in ordine *ad corpora*, imo in habitu *corporum* ad ipſam *vitam*, alia vtique mutui habitus æſtimatio inſtitui debet. Nempe non ſolum in genere conſiderandus ibi eſt aut inueſtigandus habitus vitæ *ad* corpus, ſed omnino *reciproce*, habitus *corporis ad vitam*. Ex hac enim demum comparatione reſultat & emicat magis *ſpecifica atque formalis* ratio tam vitæ, quam corporis ad vitam. Huic conſiderationi fauet vnice conſideratio corporis, *ſeparatim a vita* ſua ſpectati: & ex aduerſo *cum vita ſua* concreti, vita inquam illa *ſua* affecti. Vita abſolute accepta quid inuoluat; & reſpectiue conſiderata quid doceat.

§. LVI. Hæc eſt illa & *vera & vnica* via, rationaliter percipiendi atque ſolide intelligendi & veram *exſiſtentiam* VITAE CORPORALIS, & veram *eſſentiam*: id eſt, tum quod re vera exſiſtat aliqua realis *ſingularis conſtitutio* in certis *corporum* generibus, ſecundum quam Veram nempe exſiſtentiam, & eſſentiam vitæ corporis.

illa a *corporibus* non ita affectis exquisitissime differant: tum, *qualisnam* illa sit constitutio *in* ipsis *corporibus*, qua dum affecta sunt ita eximie differant ab aliis non ita affectis: & reciproce, qualis nam sit illa conditio, quæ hanc peculiarem certam differentem constitutionem illis corporibus ita *inferat*.

Vita si tantum in genere & simpliciter consideratur nugæ sunt.

§. LVII. Ita distincte si instituitur harum rerum æstimatio atque comparatio, non potest fieri, quin dilucide comprehendatur, quanto alius sit respectus atque habitus *vitæ*, quatenus *de corpore* aut *in ordine ad corpus* dicitur, vitæ *corporalis*; & corporis, quatenus de illo dicitur vita, quod illam habeat seu *viuat*: & e diuerso, cuiuscunque alterius *acceptionis*, *considerationis*, imo subinde verius *opinionis* atque fictionis *de vita*, quocunque tandem alio modo explicanda. Vbi conceptus illi de *corporis vita* in *vnione animæ* simpliciter cum corpore, imo *actione* eius *simpliciter* & in genere, ne dum *actiuitate* tantum in corpore; imo de simplici, immediata, & absoluta eius actiuitate aut *actione in genere* in ipsum corpus, ab illa vnione immediate pendente, profecto vndique & simpliciter nihil aliud sunt, nisi meræ chimeræ, & vmbratiles aut ad summum superficiariæ nugæ.

Vitæ & corporis vt viui constitutio non habet vsum medicum sed physicum.

§. LVIII. Ita spero imo confido, abunde a me satisfactum esse quæstioni, quidnam *formaliter* sit VITA CORPORIS. Interim tota adhuc sterilis imo vere in solidum inutilis est hæc, quantumcunque etiam exactissime percipiatur, indoles atque constitutio *vitæ* atque *corporis vt viui*, ad omnem *respectum* ne dum directum *vsum* MEDICVM. Ad *physicam* certe harum rerum scientiam non solum tota idonea est, sed circa hosce materiales & formales *respectus* etiam sufficere potest hæc deductio, vt inde penitus intelligatur tum (1) quid sit *corpus viuum*, & quid sit illud, *secundum quod* tale est atque dicitur: & (2) quid sit corpus *non-viuum*, tum alias: tum (3) quid in illo ipso iam viuo corpore sit *ex se & per se* non solum a vita *alienum*, sed illi etiam *contrarium*: licet (4) non tam propria aliqua actiuitate, siue, vti vulgus somniat, *resistentia*; sed nuda proportione *patibili* ad alias valde efficaces caussas: quæ ipsi non minus quam ipsum vitalis *actiuitatis principium insint*, ad minimum certe præsentissime & immediate *adsint* & incumbant.

In quem finem hæc deductio sit instituta.

§. LIX. Dixeris: ita ne vero tam prolixo apparatu opus erat, vt *nihil* ageretur? Certe enim cum præ me feram, quid maxime ad medicinam faciat atque pertineat eruere atque demonstrare, non modo *nihil ad rem*, sed insuper etiam odiose, *aliud* egisse atque tempus

per

perdidisse putari possim, quod hæc a scopo ita aliena tam prolixe agitauerim. Sed longe maioris ponderis subest huius meæ curiosiatis atque prolixitatis ratio. Non eo loco positæ sunt res artis medicæ, vt simpliciter illam statuere, & in proprios aliquos fines, velut a centro ad circumferentiam liberam effundere sit integrum. Eo potius redacta est, vt non solum nullum vsquam *suum*, sed ne vllum quidem etiam solum *pro se* locum habeat, sed vix precario inter alienas vsurpationes hic illic quasi per tuguria obrepere & qualemcunque receptum accessorium obtinere possit: ita vndique, quæ ipsi deberentur, alienigenis non solum adsignata sed ipso facto occupata sunt. Vnde profecto vt iura finium reuocari, & ita suæ ipsi mansiones, ditiones, atque limites vindicari possint, opus absolute est, vt ipse genius, situs atque habitus locorum illorum, in quibus hodie passim peregrinatur, exploretur, & quomodo ipsa in illis tam habeat quam habeatur, decenter inspiciatur, adeoque illa ab his rebus liberata sinceris suis receptibus, in quibus & e quibus res suas & habere sibi, & aliis depromere ac suppeditare possit, restituatur.

§. LX. Breuiter, plus multo omnino laboris est in *expurgandis* e medicæ doctrinæ ambitu eiusmodi rebus, quæ arti vere *inutiles*, *otiosæ*, imo multis exemplis non solum scandalo atque *periculo*, sed familiariter etiam *damno* sunt; & quia audacissimo abusu prorsus etiam introductæ, omnino *expugnandæ* sunt & eiiciendæ: quam in constituendis simpliciter atque producendis illis, quæ plane diuerso imo passim contrario modo sumendæ, *habendæ & agendæ* sint. Huic scopo, *medicinæ hodiernæ expurgandæ & in alienam longe formam redigendæ* absolute & vnice necessario, necessaria etiam est penitior euolutio illarum rerum, quæ cum in medicina proprie nullum vsum aut locum habeant, tamen in possessione plena constitutæ, imo in illam etiam speciosis titulis & prætextibus passim immissæ potius quam intrusæ videri gestiunt. Vnde etiam huic ampliori deductioni ad minimum hic talis erit locus & vsus, vt ex ipsa vera eius indole decenter cognita elucescere possit conueniente loco atque tempore, quam nullus ipsi, contra vulgi clamores, in arte vera competat vsus, & quam sterilis, imo vero subinde contra, plane gratuitorum periculorum atque damnorum ferax sit eius abusus.

Medicina expurganda & in aliam formam redigenda est.

§. LXI. Progredimur itaque ad deductionem atque demonstrationem prorsus alterius commatis, de qua non vltimo sed merito potius primo loco præmoneri meretur duplex ingens paradoxon, „I. quod hæc demonstratio ad artem medicam adeo exquisite pertineat,

Progressus ad aliam demonstrationem de caussa instru-

mentali conseruationis corporis.

„vt verum, euidentissimum atque firmissimum eius fundamentum con„stituat, & tamen II. pro tali, in primis in vero illo suo ordine & ho„nore, cum primis in hodierna schola medica, & nominatim quidem „practica, cuius tamen anima esse debuerat, vix vllum locum, in anti„qua vero certe minime satis dignum atque bene circumseptum locum „inuenerit. Est autem hoc, quod ita demonstrari debet, vera RATIO INSTRVMENTALIS, siue vt vulgo loquuntur, *modus fiendi atque agendi*, *vera media*, quibus illud, quod VITAM dicimus, effectus inquam ille *conseruatorius* perpetratur.

Materiales plerumque caussæ vitalis conseruationis supponuntur.

§. LXII. Nondum æque postulat locus hic, aut patitur ipsum tempus, vt de illis næniis nominatim dicamus, quæ in hoc genere scholas medicas passim personant; vbi pro vero vitæ medio (quanquam fere nusquam distincte siue de *formali* siue de *instrumentali* ratione, & inprimis quidem de hac, quando de *vita* mentionem iniiciunt, sollicitos se exhibeant) alii, & fere communissime, *spiritus*, alii *balsamum vitale*, alii *ens astrale*, alii (vt *Helmontius*) *formam* quandam *substantialem*, imo *ens medium* quoddam inter materiale & immateriale &c. crepant. Nempe res eo recidit, vt omnes simpliciter MATERIALEM quandam *caussam* atque *rationem instrumentalem* supponant, quæ *præsentia* sua, quia aliam rationem expedire non possunt, illud efficiat, quod quidem nominare sed definire non possunt, quod *vitam* appellant.

Sed peculiari actione & quidem mechanica hæc efficacia conseruatiua absoluitur.

§. LXIII. Sed aliter omnino se habet res, dum nequaquam ita *materiali* sed simpliciter *formali* influxu tota hæc res absoluitur; nempe *actione* quadam peculiari, non tamen *innominata* forte aut *incomprehensibili*, sed *mechanica* prorsus, euidentissimæ efficaciæ: quæ, si solus *physicus* ad illam *habitus subiecti*, cui inseruit, satis intelligitur, quomodo *effectum*, quem vtique præstat, adsequatur, non potest solidum conceptum subterfugere. Dico quod *instrumentalis* illa caussa, qua *conseruatio* corporis illa, quam *vitam* appellamus, administratur, quæque simpliciter *formali* agendi modo ad hunc effectum influere soleat, nihil aliud sit, nisi *actus* quidam *mechanicus*, quo tota illa efficacia conseruatiua simpliciter & directe *mechanice* absoluatur.

Scilicet motu.

§. LXIV. Est enim nihil aliud quam MOTVS, quo illa heterogenea, quæ ab indole corporis non solum *aliena* sunt, sed etiam *periculum* illi minantur, perpetuis successibus e corpore *semouentur* & penitus *eiiciuntur*, vt alienum quemcunque effectum corpori incutere nullo modo valeant. Necessarium autem omni modo est, vt

et am

etiam hæc ipsa res, *efficacia* inquam *motus*, qua proprie *vitam* corpori vere *instrumentaliter* conciliat atque præstat, ita vti decet, *explicite* atque distincte percipiatur. Est autem hoc tanto magis necessarium, quandoquidem etiam alibi passim occurrit *mussitatio* illa seu confusa assertio, *quod vita consistat in motu.*

§. LXV. Nempe vti passim alias in medica doctrina, ita in hac etiam illius parte obseruanda venit perplexitas illa, qua in genere quidem res agnoscitur imo asseritur atque statuitur, interim nullo modo euidenter confirmatur, atque ita vera redditur, vt de illa *distinctus* atque *firmus* aliquis conceptus formari possit. Sicut enim manifesto perplexus & incertus est sensus locutionis: *consistit in* - - quandoquidem strictiore significatu hæc loquendi formula accipienda videtur potius de *formali* rei alicuius habitu, quam alio quocunque eius respectu: ita nusquam tamen sese submittunt, qui ita loquuntur, diserte illi assertioni & expressioni, *quod ipse motus sit vita*; multo minus, quod sit *instrumentum* vitæ; imo vero proniores videntur in illum adsertionis huius sensum, quod motus sit *effectus vitæ.* Quasi dicerent: *vita consistit in eo, vt corpori motum conciliet.* Qui sensus quam alienus sit a mea acceptione *efficaciæ motus ad vitam*, imo ipsa veritate, palam vtique esse arbitror. Confusa assertio: vita consistit in motu.

§. LXVI. Vt itaque recte & positiue magis innotescere possit, *qua ratione* motus *conseruatorio* vitali negotio directe seruiat; sciendum vtique est, quod hoc inprimis fiat *per remotionem alienorum* a reliqua debita & integra adhuc crasi singularum per vniuersum corpus partium. Absoluitur autem hæc *remotio* duplici successu, nempe *semotione* ab aliis melioribus, & tandem *emotione* seu exterminatione ex vniuerso corpore: vulgo appellantur *secretio* & *excretio.* Secretio & excretio.

§. LXVII. Sicut enim satis simpliciter rationi manifestum est, quod si a reliqua *sibi firmiter constante* corporis crasi atque consistentia perpetuo depellatur, quicquid vel caussæ nomine crasin hanc lædere atque turbare potest; vel, si quid læsum in illa, adeoque decente sua constitutione destitutum, *heterogeneum* redditum est, id est, alienum a corporis commercio, cito & *ante quam latius noceat* e toto corpore cetera sano eiiciatur: hoc inquam si his modis constanter ita perpetratur, simplici rationis veritati consonum est, quod ita nihil decessurum sit ipsarum singularum & vniuersarum partium veræ *integritati*; quandoquidem *ab inæqualibus si auferantur quæ faciunt inæqualitatem, quæ restant erunt æqualia*: Ita si animus aduertatur ad veram His motibus integritati corporis nihil decedit.

œconomiam corporum viuentium, (in primis in *animalibus* tanto magis, quanto præſentior eſt *corruptibilitatis* eorum ſucceſſus & energia) comparebit vtique facile, vbi libet, euidens illa non ſolum præſentia, ſed omnino etiam efficacia *ſecretionum & excretionum* tam poſitiua, quanto & in quantum fiunt, quam priuatiua, ſicubi deficiunt.

Ratio inſtrumentalis organiſmi explicatur.

§. LXVIII. Confido quod ita ſimplex atque plana in genere, tam a priori quam a poſteriori, ſit harum rerum veritas, quod perpetua tempeſtiua *ſubtractio* alienorum ſimpliciſſime quadret atque ſatisfaciat *conſeruationi* domeſticorum, bonorum atque debitorum, vt nulla dubitatio locum inueniat, aut de illa *formaliter* vllum iuſtum oboriri poſſit dubium. Greſſum itaque promouere licet ad *inſtrumentalem* habitum, ſeu verius *materialem* conſtitutionem atque apparatum totius huius *organiſmi*, quanam ratione ille ad edendum ſuum effectum ſeu miniſterium procedat.

Se- & excretiones non promiſcue perficiuntur.

§. LXIX. Non ſimpliciter nempe, *immediate* & promiſcue perficiuntur neque *ſecretiones* illæ heterogeneorum, nec *excretiones*. Nihil inquam hic poteſt, vt nusquam alibi in phyſicis, *motus in ſe & abſolute* ſpectatus: non oritur ille ἀπὸ μηχανῆς, aut irruit in materiam, vt illam propellat & expellat: ſed admouetur omnino materiis illis *in machina* corporea, & attingit illas, imo exercet & agitat eas *ſub illa* corporea machina atque *per illam*. Adminiſtratur autem & applicatur materiis illis per diuerſos ſubordinatos modos atque ſucceſſus. In genere quidem tam proxime & ſimpliciter ipſis illis *materiis* ſeorſim directe *incumbens*, quæ expelli debent; ſed vniuerſæ potius illi maſſæ, quæ his materiis quam plurimum *expoſita* eſt, tum ratione *prouentus* illarum, tum ratione *effectus*: in ſpecie vero redundat vtique motus, ex illa generaliore ſui energia quaſi *progreſſiue aut ſucceſſiue*, tandem in illas materias ipſas, vt illæ a reliqua maſſa ſecedant; cooperantibus tamen hic etiam ſpecialibus talibus moderaminibus, quibus *materiales* peculiares *ſtructuræ transmiſſoriorum* organorum præſunt atque miniſtrant.

Solus motus ſanguinis non abſoluit negotium conſeruationis.

§. LXX. Eſt autem *generalior* ille *motus* ipſe ille impulſus totius maſſæ ſanguinis; quo hic perpetuo *progreſſu*, & vti appellari meretur, *circuitu* indeſinenter agitatur, quam vſitato nomine *circulationem ſanguinis* vocant. Hic totius ſanguinis motus quid magis directe reliquæ ipſius debitæ craſi atque conſiſtentiæ tribuat & conſerat, intempeſtiuum eſt preſente loco ſpecialius explanare. Illud autem maxime conuenit attingere, quod *hic ſolus motus ſanguinis*, qua ſimpli-

pliciter talis, vtique *minime abſoluat negotium conſeruationis vitalis in ſanguine*, nedum toto corpore. Sicut enim a priori tota ſanguinis bonitas non abſoluitur nuda eius *fluxilitate*, ſed poſtulat tam *craſin* debitam, quam inuiolatam eius *conſtantiam* atque perennitatem: ita tantum abeſt, vt hic talis *progreſſiuus ſanguinis* motus, ſiue ad veram craſin ſeu mixtionem directe faciat, ſiue conſtantiam huius craſeos firmet, ne dum conſtituat; vt potius, plane contra; diſſolutioni huius atque deſtructioni alicui perpetrandæ idoneum ſe exhibeat; imo non *poſſit* hoc ſolum facere, ſed omnino ipſo vero effectu hoc ita faciat atque perficiat. Vt in ſpecialioribus phyſiologicis ad vſum medicum omnino idoneis latius atque dilucidius explanare ſoleo.

§. LXXI. Dum autem ſanguis vniuerſus perpetuo hoc progreſſu, ad omnes atque ſingulas corporis partes diſtribuitur, & illas perpetuo ſucceſſu præterit atque tranſit, fit certe eo ipſo, vt, vbicunque in illis partibus quidquam alienum & heterogeneum *obhæreſcit*, (*mixtionis* autem magis directe compagi detrimentum quam *ſtructuræ* machinans, adeoque *tenerum*, *ſubtile* & eo ipſo habile, vt cum ſanguinis raptu & vegeto tranſitu corripi & auferri poſſit) abripitur ita ſimul ab illo loco, vbi exſiſtit, adeoque liberatur ab eo pars talis. Dum vero ad varia paſſim tam ſecretoria quam excretoria organa perpetuis ſucceſſibus ita appellit ſeu admouetur ipſe ſanguis, obiectu horum, & vti loquuntur *receptiuitate* mobilitatis, quin potius receptiuitate *conſiſtentiæ* certorum cum ſanguine vna allabentium corpuſculorum, contingit ibi *ſeceſſus* talis ſeu ſecretio, vt reliquus equidem *ſanguis* (cuius conſiſtentiam iſti meatus penitiores, *teneriores* non admittunt) ſimplicis illius ſui progreſſus ſucceſſu hos tales meatus etiam ſimpliciter *præterlabatur*: ſi quid autem in ſanguine ſeu potius *cum ſanguine* remixtum vna appulit, cui recipiendo meatus illi proportionati exſiſtant, fit vtique facilius, vt huiusmodi materia, communi motu illi cum ſanguine incumbente & vrgente incitata, in receptacula hæc obuia impellatur & adigatur, adeoque a reliquo magis homogeneo ſanguine *ſemoueatur*. Secernendi methodus.

§. LXXII. Non incommode hodie vulgo *colationis* vocabulo exprimere ſolent hanc ſecernendi methodum ipſi phyſiologi, vt intelligatur, non abſimili ratione fieri, quam aliæ *ſeparationes* diuerſæ *conſiſtentiæ* rerum, ſub vno tamen ſchemate *fluido* comprehenſarum, exerceri ſolent; vt inprimis *tenuiores* a ſpiſſioribus hac ratione paſſim ſegregari conſueuerunt. Quæ ipſa res, vt nimirum inprimis illa, quæ *tenuitatis* diuerſa proportione ita a ſe mutuo differunt, tali *tranſcolandi* ope- a phyſiologis colationis vocabulo exprimitur.

operatione etiam a se mutuo distrahantur, simplicissimæ proportionis mechanicæ est; ita valet etiam omnino, vt tales a *spissioribus* citra alias vlteriores ambages, simplicius secundum maiorem aut minorem tenuitatem consistentiæ suæ, diuersum illum per diuersa colatoria secessum adipiscantur.

Figura pororum colatoriorum.

§. LXXIII. Non fert tempus aut locus, vt plane specialius has res hoc loco pertexamus; vnde neque gratuitas illas sollicitudines taxare est operæ pretium, quas *ἐν φρονήμασιν αὐτῶν ματαιωθέντες* hic confinxerunt, de necessaria meatuum colatoriorum exquisitissima figura, figuræ singularium corpusculorum transmittendorum appropriata: quam rem peculiari programmate *de paralogismo figuræ pororum colatoriorum*, etiam publice innui; vt a multis annis priuatim ad tabulam depingendo monstraueram, ante certe quam *Pitkearnii* in eandem rem demonstrationes editæ essent, nedum ad manus meas peruenissent.

Materiæ per se & excretiones remouendæ ob tenuitatem & agilitatem sunt metuendæ.

§. LXXIV. Interim illud magis generale vtique dicere non „fert magis quam postulat potius locus præsens atque tempus, quod vti„que pleræque illarum materiarum, quæ per has *vitales secretiones &* „*excretiones* e reliquo corpore & ipso *sanguine*, pro illo vitalis *conser*„*uationis* scopo, remoueri debent, præcipue omnino sint *tenuitate &* „*agilitate nimia metuendæ*; atque adeo inprimis & *actiuioris* seu præ„sentioris & *penitioris* atque tenuioris *dissolutoriæ* efficaciæ nomine pe„riculosæ; dum interim *crassioris* heterogeneitatis vix plus quam vna „species, ad minimum largiore prouentu, occurrit.

Præcipua organa excretoria.

§. LXXV. Breuibus & quasi per summos apices tangendo, sunt *excretoria* huiusmodi *heterogeneitatum* præcipua *organa* 1.) vniuersa superficies corporis per *cutem*, qua *tenuissimæ* materiæ *halituoso-vaporosæ*, & reliquæ quasi sincerius *aquosæ* solenniter & *ordinarie* exterminantur 2.) *intestinorum* ductus, per quem *crassissima* omnium, *spissa*, *mucida* recrementa corporis & humorum cum assumtorum furfuribus e corpore exonerantur. 3.) *Vrinariæ viæ*, per quas *salinæ* inprimis, simul parcius & fortassis etiam crassius *oleagineæ*, exterminantur cum mediocriter larga etiam *aquositatis* quantitate. 4.) *Folliculus bilis* cum *ductu* suo, per quem *bilis* illa *sincerior* immediate, per intestina vero deinde *mediate* cum aliis crassioribus recrementis (quæ ipsam vt *acrem* atque *feruidam*, valde *tenuem* oleagineam & subtiliter salinam substantiam temperent, simul vero reciproce in sui *lentore & inertia* illius agilitate temperentur) ita coniunctim eiicitur. Hæc sunt

ordi-

ordinariæ illæ ſolennes & vſitatæ viæ, quibus etiam *ordinaria* partim a conuenientibns *aſſumtis* proficiſcentia, partim ex ipſo *ſanguine* & aliis corporis portionibus *ſubnaſcentia heterogenea* perpetuis ſucceſſibus e corpore proſcripta, hoc ipſum ita *repurgatum*, *purum*, & ſibi-neceſſariis rebus *homogeneum*, ab alienis vero vindicatum atque liberatum relinquunt.

§. LXXVI. Et ita diluceſcit abunde, quonam *ordine*, motus ſimpliciter nempe *remotiſſimo*, *motus* ſeu circuitus *ſanguinis* mediato atque intermedio, ſed tamen adhucdum *remotiore*, *transcolatorius* ſiue e communi maſſa *ſecretorius* motus *propinquiore*, *excretorius* autem demum vltimo, proximo, imo *immediato* ordine, vt *inſtrumentum* ſeſe gerant, cuius miniſterio corpus, licet *corruptibile*, tamen tam a *cauſſis* quam *effectibus* corruptionum vndecunque obrepentibus vindicatur, adeoque ſibi ſuæque intemeratæ *integritati* conſtans, iugiter conſeruatur. Quo ordine motus ceu inſtrumentum corpus corruptibile conſeruent.

§. LXXVII. Ita vero omnino ſpero, luculenter conſtare & ab omni dubio liberum eſſe poſſe illud noſtrum dogma, quod "*vita ſeu conſeruatio corporis, in reliqua quidem ſua corruptibilitate, ſed tamen ab actu corruptionis perpetuo liberi, præſtetur & abſoluatur per nudum actum mechanicum, in ſe formaliter incorporeum ſeu immaterialem, nempe motum; & quidem ſpecialiſſime, amotionem perpetuam alienorum a bonis atque ſinceris, quo ipſo actu hæc ab iſtis ita expurgata in propria ſui integritate ita perenniter conſeruantur.*" Et ita ſatis abunde deductum eſſe confido, non ſolum quomodo corpus *mixtum ſimpliciter* differat a *viuo*; quod etiam *viuum* debeat eſſe *mixtum*, & quidem valde *inſtabilis* mixtionis: ſed etiam quid ſit illud, quod *vita* dicitur *in corpore*, ſiue ſecundum quod *corpus* dicitur *viuum*: & denique quonam *modo* & qua *methodo* hoc ipſum, hic inquam actus, qui *vita corporis* dicitur, fiat & præſtetur, quibus *mediis* inſtituatur atque inſtruatur, imo abſoluatur. Breuis repetitio.

§. LXXVIII. Super eſt illud vnicum, vt etiam de *peculiari methodo*, quæ in iſtis *conſeruatoriis* ſeu vitalibus methodis ſeruatur, quæ neceſſaria ſunt ſcitu ſubiiciamus: quandoquidem omnino directe pertinent ad verum intellectum diuerſi *habitus motuum vitalium*, in ſtatu reliquo adhuc ſimpliciter ſecundum naturam, aut iam præter naturam conſtituto. De hoc tenendum omnino eſt, quod motus illi ſecretorii & excretorii, quando corpori adhuc *ſibi conſtanti*, nec vllo vrgentis *corruptionis* actu correpto & male affecto adhibentur, *moderatis* ad- Methodus peculiaris, quæ in illis motibus conſeruatoriis ſeruatur.

modum, *tranquillis*, & proinde pulcherrime atque commodissime *ordinatis* quoque absoluantur successibus. Cum enim semel decenter instructa & vndique conuenienti æqualitate instituta est motus huius *vitalis* energia, & ita *momentaneis* successibus *perpetuo* continuatur, non potest aliter fieri, quin per omnes veluti minutias, vbicunque quidquam *alienum* vndecunque illud subnatum sese offert, sine vlla mora, sine vlla copiosioris *prouentus* aut sociæ *collectionis* temere relicta occasione, satis *mature* & *distrahi* ita possit, vt nusquam pedem figere & innidulari ipsi liceat, & *tranquillis* etiam & insuper *perpetuis* successibus, quin etiam sub parca quantitate, *parco* imo quasi nullo peculiari *labore* ad ipsa vsque *emunctoria* seponi. Quemadmodum enim ad huius generis effectum abunde instructa est horum motuum methodus & energia, imo proprie & directe illis non tantum *intentione* dicata, sed omnino etiam ipsa *inuentione*, *institutione* atque *instructione* ad exsequendum talem effectum sufficientissime exæquata: ita nulla vsquam intercedit difficultas, quin ita *vniuersim* & recte atque *sufficienter*, & *tranquille* & *ordinate* & quouis modo ac intuitu *proportionate* hæc omnia constanter succedant.

Differentia inter methodum placidam & vehementem.

§. LXXIX. Eo ipso vero ingens vtique intercedit differentia inter huiusmodi statum, & inprimis quidem ita *ordinatissime* & *constantissimo* insuper eodem tenore continuantem; & ex aduerso aliunde irruentes illius energiæ vehementis *impetuosas* seu *repentinas*, & *copiosas*, & *efficacissimi* successus inuasiones, *ordinariam* hanc tranquillam proportionem velut obruentes. Quemadmodum enim *a priori*, & ratione ipsius *intentionis* vel ad minimum *administrationis*, horum imo quorumlibet *motuum*, quando illi *diu*, *constanter*, *libere*, prorsus *æqualiter* succedunt, huic tenori *proportionis* facile ita adsuescit *agens* quodcunque *proportiones* illas *regens*; vt velut ex abrupto ad *proportiones* admodum *differentes*, liberali promtitudine nequaquam transcurrere paratum sit: ita in hoc ipso tam diffuso *motuum* negotio, eiusque per tam longinquas distributiones non nisi tardioribus successibus obtinenda multum diuersa mensura satis apparet, difficilius fieri, vt ita *a priori* solennis vsitata *proportio*, & *diu* admodum *æqualis* tenor mensuræ motuum *ordinariæ*, ad *extraordinarias*, inprimis autem *plurimum differentes* incidentium aliunde *insitatorum* obiectorum proportiones immediate conuertatur atque transferatur.

§. LXXX

§. LXXX. Euidentiſſima huius rei exempla exhibet inprimis *humana* motuum vitalium œconomia. In hac enim non ſolum directe & ſimpliciter & euidentiſſime quidem, & inprimis ſolenniſſime transfertur tota illa proportio motuum a *vitali* ſyſtemate ad *rationale* atque *morale* officium; ſed reciproce etiam, quando hoc ipſum *rationale* & *morale* officium contra ſuam illam veluti *fixam* & prorſus *æqualem* ideam inſolentius confunditur, & contraria ſuo tenori incidentium obiectorum perplexitate percellitur: ibi non ſolum ſui ipſius & totius *actiuitatis* ſuæ, nedum *ordinis* decentis impos inde redditur; ſed etiam nimium quam præcipiti progreſſu hanc *eandem*, iterum & iterum dico *hanc eandem* & non aliam, *ideæ ordinis* motuum perturbationem ſimpliciter & directe in *vitalium* etiam motuum ſyntagma incutit, & vti vulgo loquimur, *transmittit*. Euidentiſſimum eſt inprimis hoc poſtremum, in efficacia illa *animi pathematum* in *vitales* motuum ordines. Quod ipſum certe negotium cum vulgares nudæ phyſicæ docendæ vſurpatores, *medicæ pathologiæ* etiam neceſſario expertes, vt innumera alia, non poſſint non neſcire; non poteſt etiam fieri, quin a veritate rerum harum, vt toti profani, ſimpliciter excluſi ætatem exſulent ab vniuerſa etiam cognitione rerum, quantumlibet de reliquo ante omnium hominum pedes iacentium. Demonſtraui has res, vt alibi paſſim applicando, ita magis directe etiam priore intuitu, quomodo *idea morum* ſeu animi *motuum* ab *idea mechanicorum* corporeorum *motuum* quam maxime prognaſcatur, in diſſert: *de Temperamentorum varia conſideratione*, & de *ſanguinis optima temperie*. Poſteriore vero reſpectu, programmate, *quod anomaliæ motuum vitalium patheticæ non ſint ſimpliciter tumultuariæ* &c. Audeo aſſeuerare, quod DEMONSTRATA ibi a me hæc ſint, modo non alii iudicent, quam qui compotes ſunt intelligendi.

Motus vitales œconomiæ humanæ cum moralibus conſpirant; ſi vero hi confunduntur, etiam illi perturbantur.

§. LXXXI. Super eſt vt in hac conſideratione, vbi *de iuſta proportione materiarum* excernendarum ad *ordinatam* tranquillam excernendi *methodum* ſermo eſt, etiam mentio decenter iniiciatur conditionis *materiarum* ad huiusmodi effectum proportionatæ. Actum equidem iam eſt de hac re ſparſim, ſed præcipue magis *abſolute*, & non æque in reſpectu ad *oppoſitas* præſertim *conditiones*: conueniet itaque adhuc præſente loco hoc ipſum exſequi. Nimirum, vt effectus actuum *ſecretoriorum & excretoriorum* feliciter ſuccedere poſſit imo exire, requiritur *materiæ proportio* tam materialibus *organis* ſecretionis & excre-

Materiarum conditio ad methodum excernendi proportionata.

tionis adæquata, quam *ſcopo* illius, ſiue vt in ſcholis vocant, *impulſiuæ rationi proportionata*.

Prior conditio.

§. LXXXII. Prior conditio conſiſtit in eo, vt *heterogenea* illa, non *inutilis* ſolum ſed etiam ad *nocendum* idonea materia, *capacitati organorum* recipientium atque transmittentium ita quadret, vt ſine difficultate & ingredi poſſit ſatis expedite & progredi; & ſatis firmiter etiam, quando ſemel ingreſſa eſt, in illis *retineri*, & vsque ad locum vltimæ *excretionis* etiam deduci: ne in media via iterum alio *dilabendo* effectum conſtantis *ſecretionis*, nedum plenariæ *excretionis* fruſtrari poſſit. Sicut etiam non nimia *craſſitie* laborare debet, & ita ne ad ſubeundum quidem, nedum transeundum aut exeundum parem proportionem afferre.

Altera conditio.

§. LXXXIII. *Altera* conditio conſiſtit in eo, vt materia huiusmodi excernenda non ſit enormis *actiuitatis*; inprimis autem non ad ſimplicem illam corruptibilitatem *putredinoſam*, cui totus hic operoſus apparatus vitalium motuum directe oppoſitus eſt, efficacis. Hoc ipſo enim minime quadraret illi *ordinaria* illa proportio vitalium motuum, *lentioribus* ſucceſſibus & *longinquioribus* progreſſibus ſub ſimplici ſibi relicta corporis craſi ſatis reſpondens. Adeoque hoc ipſo ab illa actiuitate exceſſiua coortæ inſolenter copioſæ corruptioni minime ſatisfacere poſſet *ordinario* tenori relicta hæc talis proportio exonerationum: vnde vel euitari non poſſet ruina corporis, & omnium vitalium apparatuum *materialiter organicorum*; vel ſi hoc euenire non debeat, abſoluta neceſſitate ad illam exquiſitam proportionem inſtruendi eſſent *extra ordinem* illi vitales actus, qui præſenti neceſſitati & *vrgentis* materiæ indoli ex amuſſim conueniant. In qua tamen re, vti non ſolum intentio *extra ordinem* & *operoſe* quidem agendi difficultatis merito ſuſpecta eſt; ita tanto euidentior certe eſt illa difficultas longe ſpecialioris atque maioris operoſitatis, INVENIENDI non ſolum exquiſitam ſpeciem talium *extraordinariorum* motuum, ſed inprimis etiam debitæ *ordinationis*, & ordinatiſſimæ *continuationis* eorundem: manentibus nihilo ſecius adhuc paſſim ſatis dubiis & incertis, inprimis propter varia externa incidentia, certi felicis euentus, non ſolum *ſucceſſu*, ſed omnino etiam *ſpe iuſta*, nedum firma & inconcuſſa *fiducia*. Actum a me eſt hac de re prolixius in Diſſert. *de frequentia morborum in homine præ brutis*.

§. LXXXIV.

§. LXXXIV. Quantumlibet autem huiusmodi rerum gratiam facillime faciam illis hominibus, qui in ore quidem solos, in intellectu vero nullos habent *mechanismos*; siquidem *ideam typi* agendi ab *actu* ipso, nedum ab *agente* separare facile sphæram discretionis minus regularem excedit imo subterfugit: tamen neglectus & inde contemtus etiam simplicis historiæ, & quidem non tam quotidie, seu quod aiunt *in dies*, quam *in momenta* ipsa obuiæ, & omnino abunde etiam notæ, sed solum cum aliis phantasiis non conciliandæ, pessimi vtique exempli est, dum etiam directe ipsum quasi *neruum veritatis inueniendæ* proculcat. Loquor de simplici consideratione energiæ illius, quam *animi intentionum* repentinæ commotiones directe & immediate ingerunt etiam in *typum*, *ordinem*, & *ideam* motuum *vitalium*: Et hoc quidem immensum *celerius* atque præsentius, quam absolute nulla vulgo cognita *materia*, aut vlla simpliciter *corporea* actio facere solet. (Efficaciæ enim per *sensationem* valde præsentaneæ eadem ipsa est ratio, quæ *patheticarum.*) Certe enim monstro simile est audire, quod *motus* tam sani quam morbosi, vitalis tamen census, nullo modo aut respectu vsquam sint *in potestate animæ* rationalis. Quando enim iam e repentino, quantumlibet etiam absolute *fictitio* & mendaci nuncio, e strepitu pro muris motu intellecto, animo quidem oboritur terror, & *consilii trepidatio*, & *pulsus cordis*, actus ille *eminentissimus vitalis* ne *momento* quidem alio, sed simpliciter *eo ipso*, quo animus percellitur, non solum ita *eodem tempore*, sed reuera etiam *eadem* penitus *ratione*, eodem *typo trepidationis* corripitur: an hic seorsim *simpliciter vitalis* est actus? an *quatenus* actus, imo quocunque tandem ordine ab aliis magis directe *vitalibus* vel *principiis* vel *organis* ducit ortum suum, aut per hæc cum illo *animi pathemate* quemcunque consensum aut nexum?

Animi pathematum repentina efficacia in motus vitales.

§. LXXXV. Quis autem non erubescat has considerationes atque quæstiones ventilare, circa *efficaciam* falsissimæ & simpliciter fictitiæ præsentaneæ *nauseæ*, ad *ventriculi* conatus vomendi, subinde etiam & enormes & contumaces, obstinatæ? vt nequidem tangamus & alios *palpitatorios* atque tremulos, & ipsos grauissime *conuulsiuos* motus, iam a *terrore* iam ab *iracundia* prouocatos: subinde etiam simpliciter *stata tempora* seruantes, & quidem cum *primo* illo tempore, quo talem ortum cœpit talis commotio, peculiariter symbolizantes. Hæc, quæ ne plebem quidem ipsam prætereunt, vel non intelligere, vel negligere, certe indignum fuerit harum rerum theoriam adspirantibus.

Nausea fictitia & alii motus tremuli & conuulsiui quam efficaciam habeant.

tibus. Ego vero & aſſeuero & conſtantiſſime vrgeo, quod *animi pathematum* ita *directa* & identica efficacia in actus *vitales* etiam *præcipuos*, imo a quibus reliqui *ſpecialiores* & ipſi *ſpecialiſſimi* indiſſolubili nexu pendent, ſit tale negotium, quod tam in *phyſica hiſtoria*, quam *medica theoria* æque atque *therapia*, præcipue etiam *prognoſi*, exactiſſimam penitus animaduerſionem ad ſe vocet, & nusquam negligenter haberi, aut quæ contra eius veritatem ſunt, falſo ingeri debeant.

Scopus præſentis deductionis.

§. LXXXVI. Sed abſit, vt omni, inprimis in ſenſus ipſos, ne dum rationem perſpicacem impingentes errores ſanare cordi habeamus: vnde recto potius gradu in via veritatis vltra progredi ſatis habemus. Semper certe menti obuerſatur egregium illud effatum, quod Cicero ſuis verbis protulit: *niſi vtile eſt quod facimus, ſtulta eſt gloria.* Et puto profecto habere me, & quemlibet non penitus in diem viuere paratum, quod agnoſcat, *vitam eſſe breuem* artem autem *longam*, imo infinitam, ſi nunquam quisquam defectibus eius ſubuenire in animum inducat, aut incipiat ad minimum, ſin minus progredi, ne dicam abſoluere poſſit. Incuſſit iam dudum profundum animo faſtidium recentior illa polypragmoſyne, qua innumera non tam aguntur, ſed agitantur ſolum; nihil autem vsquam peragitur: imo ludibriis illis diſtractionum ſemel eneruatæ mentes, non ſolum ipſa intentione abeunt ab omni vtili ſcopo, & connexione rerum cum diligentia quærenda, atque proſequenda: ſed etiam intentionem ipſam amittentes, impares re vera euadunt ſeriis rebus & animi conſtantiæ, quæ ad operoſiorem inuentionem atque proſecutionem ſtabilium NEXVVM requiritur: ad quam rem liberæ illæ, imo effrenes euagationes atque graſſationes πολυπϱάγμονες, abſolute irritæ ſunt. Eſt itaque totius etiam huius prolixioris hactenus deductionis meæ *ſcopus* omnino præcipuus imo vnicus, vt vſus inde colligatur *medicæ* doctrinæ atque arti inſeruiens: neque hoc ſolum, ſed ſi quid etiam ſub hiſce rebus verſatur, quod medico vſui *moram* faciat aut *damnum* adferat, illi ſi quam gerit, larua detrahatur, & ab artis ſalutaris ambitu ac ipſis pomœriis proſcribatur.

Materiæ adfectiones internæ tribuuntur.

§. LXXXVII. Dudum profecto eſt, & antiquiſſimis temporibus, quorum ad nos monumenta durauerunt, iam viguiſſe apparet, quod homines non ſolum iuſto ſed fere paſſim etiam nimio plus nudis *materiæ adfectionibus internis ſimplicioribus* animum applicantes, tam ad multiplices *nexus*, quam præcipue ACTIONES circa illas materias occurrentes minime condigne attenderunt. Non placet numeroſa

harum

harum rerum exempla imo ſpecimina allegare, quomodo etiam ingentibus rerum corporearum *ſyſtematibus*, vt vero vocabuli ſenſu loquar, imputatæ ſint tanquam *propriæ*, *inſitæ atque immanentes* (ſcholæ dicunt *eſſentialiter inhærentes*) variæ adfectiones; vt aquæ *fluiditas* & *humiditas*; aëri *frigiditas*; igni *motus proprius ſurſum* aſcenſorius, imo propria & ſimpliciter ſpecifica *ſimplex* materia: rebus, quæ *graues* dicuntur, abſoluta, propria inſita *tendentia ad centrum* terræ deorſum &c. & plura adhuc craſſiora.

§. LXXXVIII. Recentior ætas, quamlibet ſatis oculate rebus corporeis præficeret *materiam atque motum*, tamen mox prolapſa eſt, & toto pondere procubuit ad ſimplicia illa *materiæ* attributa, *finitatem ſtabilem*, *magnitudinem*, *extenſionem*, *figuram*, & offendiculum illud leuius inſtructis, *ſoliditatem impenetrabilem*, & tamen *phyſicam diuiſibilitatem in infinitum*. Poſtquam autem ad MOTVM deuentum eſt, ibi planiora quidem ingenia & ad materias alligata ſatis habuerunt, *motum* etiam, ſi res recte æſtimetur, ſimpliciter reliquis *eſſentialibus materiæ internis proprietatibus* adiungere: non agnoſcentes, (nam diſſimulationem profecto non admittit negotium) non innumera ſolum, ſed maxima etiam exempla transcendentium, ſeu *transcurrentium motuum*, eorumque communicationis &c.

Ad motum autem ſatis digne non attenditur.

§. LXXXIX. Alia vero non huius commatis, ſed vtique profundiora, eo ipſo vero etiam pauciſſima ingenia, *motum* quidem eiusque affectiones *ſeorſim* aggredi laborauerunt: ſed fixit his etiam paſſim non vnam, ſed multas cruces, & impoſſibilis comprehenſio plerarumque *affectionum motus*, *quæ vere a relatione cum materia* abſtrahunt, adeoque variæ paſſim circa hanc rem titubationes; & ingens hinc inde implicatio, etiam reſpectu *materiarum*, circa motus *indiuidualium & aggregatorum*; circa motus *vniuerſales*, & vere *particulares* atque *ſpeciales*: & hinc vltimo propemodum loco circa AGENTIA MOVENTIA (cum *omnis actus* ſit *motus*, & contra) PARTICVLARIA, & vere magis *vniuerſalia*: quorum hæc certe *ſpeciebus* æque *ſubiectorum*, quam *obiecti* ſui longe minoris numeri, imo ſi quidem res ſagaciter æſtimentur, vel minimi; illa quolibet fere intuitu omnino magni numeri exſiſtunt.

Et licet quidam motum accuratius perpendere ſibi ſumſerint; multas tamen offenſiones repererunt.

§. XC. Certus autem ſum, quod bonum hunc conatum atque conceptum nihil grauius afflixerit, quam defectus ſufficientis *hiſtoriæ rerum materialium*; & nominatim quidem per defectum *Chymiæ*, & non ſufficientem æſtimationem atque cultum *Zoologiæ*, id eſt, VIVORVM

Offenſionum harum cauſſa in defectu hiſtoriæ rerum materialium

& chymiæ ponitur.

VORVM scientiæ. Quemadmodum enim Chymia circa *dispositiones ad motum* corporum *non viuorum* varia demonstrat, tam positiue quam negatiue, circa ea, quæ POSSE generalius fieri equidem putantur, e falsis præconceptis theorematibus, quæ alias nunquam vere & *physice probabiliter* concipi valerent: ita plane propemodum incognitæ indolis est efficacia *mouentium viuentium*; & hoc quidem non tam simpliciter & vnice in stricte dicto illo *vitali* negotio, quam inprimis reliquo vlteriore SCOPO, *propter* quem *viua* esse atque *durabilia* corpora talia necessarium est.

Item in neglectu motuum in aggregatis organicis.

§. XCI. Quantum vero etiam in hoc negotio difficultatis inferat neglectus *motuum in* AGGREGATIS, & in primis ordinatissima *organicis*; & quantum præiudicii hæc res inserat quibuslibet generalibus opinionibus de *motus indole*, quomodocunque ad hoc tempus adornatis, dispiciant opto illi, quibus est otium; sed omnino etiam & *natura* & *cultura* & expeditissimum & instructissimum *ingenium*: qui enim tali destituti hic se temere intrudunt, profecto toti humanæ rationi tandem pudori sunt.

§. XCII. Ne vero multo latius, quam præsentis instituti ratio ferat, diffundar in hasce res, certe propria sua extensione latissime patentes; coërcebo potius studium meum in strictiore illa semita, quæ ad *scopum*, ad quem vnice tendo, nempe VSVM MEDICVM rectius ducit. Interim dum etiam deuia, sed tamen huic viæ propius contermina, indicare est animus, non equidem in illa exerrabo, sed solum illud commonstrabo, quod *alienationem* illorum *a* nostro *tramite* declarare possit. Repeto autem breuiter ex hactenus deductis, quod illa corpora, quæ *viua* dicuntur, equidem sine respectu vllo *viuacitatis* possint intelligi esse *mixta*; *talia* vero *talem* mixtionis speciem habere non possint æque, nisi etiam vt *victura*: quandoquidem *vitali* conseruatione nulla opus haberent, nisi *talia* essent: adeoque vita CORPORALIS nusquam esse posset, nisi huiusmodi *mixtione* affecta corpora exsisterent. Verior interim & euidentior caussa, propter quam huiusmodi *mixtione* affecta corpora exsistere debent, est omnino *scopus* eorundem *organicus*, cui vllius alterius generis *mixtio* minime satisfacere posset.

Corpora, quæ viua dicuntur, sine mixtione intelligi non possunt.

§. XCIII. Denique omne corpus vero sensu *viuum* absoluta necessitate non solum in genere, sed etiam in specie (& illa quidem numerosissime multiplici) semper *ordinatissime aggregatum est*. Vbi, quantumlibet *vegetabilium* structuræ *organicos* vsus minime cognitos ha-

Corpus viuum est etiam aggregatum ordinatum.

habeamus; poteſt tamen vtique intelligi, quod ad minimum etiam ille generalior ſcopus ſubſit, vt & occupentur, & ab homine rationali etiam ita agnoſcantur, exſiſtere tam *numeroſiſſima agentia*, quorum quælibet ſpecies *peculiarem* ORDINATE *aggregandi* ordinem & exerceat & ſeruet: verum etiam immenſus plane numerus tam in ſpecie, quam inprimis in *indiuiduis*, effectuum huiusmodi ſtructoriorum re vera in actum deductorum. Cum præcipue etiam in omnium *animalium*, maxime tamen brutorum vniuerſis *actionibus*, & tanto magis *ſingulis*, nulla vera *finalis* ratio, niſi *vt fiant*, vltimo dari poſſit.

XCIV. Cum autem *viuo corpori*, ad minimum ipſo facto a poſteriori, abſolute neceſſaria ſit illius ſui corporis ita ſtructi DVRATIO ad longius tempus, cui tamen illa eius, pariter ſolennis, *mixtio ex ſe atque per ſe* minime par exſiſtat, ſed potius hoc ſui intuitu ſimpliciter ad *contrarium* durationis tota apta, nata atque prona: vt itaque *deſtinationi* illi durationis ſucceſſus ſuus conſtet, abſolute neceſſarius eſt interuentus alterius cuiusdam *ſubſidii*, & alius indolis, quam illa *materialis* conſtitutio; quod eſt *principium* non tantum *in genere* & ſimpliciter, ſed ſub plane peculiari *directione*, reſtrictione atque *ordine motus peculiares* adminiſtrans, qui huic *inſtituto*, quod proprie indoli *materiæ* etiam *contrarium* eſt, peculiari ratione ſatisfaciant. Sed hoc tamen vltimo, & immediata ratione, *formaliter*, non aliter quam *actu in ſe incorporeo;* quamuis *organis* corporeis, propiorem paſſim *proportionem* ad materiam illam corporis, quæ *durationi* vindicari debet, habentibus, in effectum deducatur.

Duratio corpori viuo neceſſaria quo ſubſidio obtineatur.

§. XCV. Quantumlibet autem hic actus, *in ſe* conſideratus, re vera ſit *incorporeus*, quoniam tamen ſit primo *propter* res corporeas, ſecundo *in* res corporeas, tertio *per* organa corporea, poterit certe tribus his *corporeis* non tam *reſpectibus*, quam ipſis *ſubiectis alterari;* licet nec ipſe *in ſe*, nec *agens* illud, quod illum primo & vere *efficienter* inducit, *immediate* attingi vel alterari poſſent. Sed hic certe valet diſtinctio illa, quæ proprie tanquam ſimpliciſſima cum ſui ſimilibus alias *puerili ſimpliciori* ætati in ſcholis merito inculcatur, inter τὸ *a priori* & *a poſteriori*, τὸ *immediate* & *mediate*, τὸ *poſitiue* & *priuatiue*. His enim puerilibus diſcretionibus a primis vnguiculis non decenter comprehenſis, nihil profecto poteſt per totam reliquam vitam ſolide intelligi, quin perpetuas & tam craſſas offenſiones in res etiam ſimpliciſſimas poſt ſe trahat, vt alacrioribus riſum, magis autem ſeriis faſtidium non poſſint non creare.

Huius durationis vindicatio eſt actus incorporeus, poteſt tamen per ſubiecta corporea alterari.

Vsus huius deductionis.

§. XCVI. Vt itaque deductionis huius vsum ad *medicam doctrinam* & *artem*, *theoriam* atque *praxin* tandem demonstrem, iubeo ex ipsis dictis perpendere, quod *mixtio* corporis, & inprimis *sanguinis*, alia neque sit nec esse possit atque debeat, quam *summe corruptibilis*, & præcipue quidem *fermentatiuo - putredinosæ* corruptioni tota sua *materiali* constitutione simpliciter exposita. Minime itaque vnquam in animum suum inducet Medicus, hanc corporis intimam atque *essentialem corruptibilitatem mutare* velle aut corrigere. Et hoc ita *a priori*. Tanto prudentius autem æstimabit, quod hoc ipsum *præstare* etiam nulla verisimili ratione *possit*. Nempe nullis occurrentibus fide vlla dignis eiusmodi *experimentis*, quibus materiæ, putredinosæ corruptioni obnoxiæ, conseruari possint vlla *methodo*, quæ etiam in *corpore viuo*, saluis eius, quales esse debent, *materiis*, æque atque *actionibus* pari ratione effectus *conseruatiui*, in effectum deduci possint.

Experimentum cum sale volatili vrinoso examinatur.

§. XCVII. Quod enim attinet ad experimenta aliqua recentioris obseruationis, odiosum profecto est audire interdum talium ita crudas allegationes, vt non ipsis auribus statim vim faciant. E quibus vt vnum tantum exemplum adducam, cum ab aliquo obseruatum esset, quod *sal volatile vrinosum* sanguini remixtum *coagulationem* eius impediat, ibi statim Medici, *consuetæ sua logica*, decreuerunt, in *viuum* etiam corpus ingesta hæc salia eundem effectum præstitura esse. Cum autem, quæ recte vulgo *stultorum magistra* appellatur, *infelix experientia* docuisset, quod a largiore talium ingestione nihil nisi turbæ, & familiariter quidem non mediocres neque parui momenti, inde coorintur, *paruis dosibus* acquiescere constituerunt. Interim cum & illud primarium experimentum efficaciam illam laudatam non exhibeat, nisi proportionata *larga quantitate*, minime inquam parua, sanguini adhibeatur; & ipsi etiam hi speculatores efficaciam illam adscribant non *formali* cuidam, sed simpliciter *materiali* agendi modo, nempe *saturationi aciditatis* coagulantis per hoc volatile vt alcali, (qui effectus cum non aliter, quam *combinatione* alcali cum acido absoluatur, vtique *proportionatam æqualitatem quantitatis* vnius ad alterum supponit) quis quæso rationis adeo immemor censeri mereretur, vt neglecta adeo simplici atque manifesta *diuersitate respectuum* horum, tamen nihil diuersum, sed omnino parem effectum exspectaret?

In Medici potentia non est, corruptibilita-

§. XCVIII. Cum autem regeri hic forte posset, quod Medicus non æque in animum inducturus sit, *totam* crasin vniuersi corporis eiusque corruptibilitatem *a priori* auferre; sed solum *energiam* ipsius

actus

ctus corruptorii partim anteuertere & præoccupare, partim effectus eius iterum *corrigere* & in integrum restituere. Ibi omnino sciendum est, quod vt maximam partem in *physica*, ita certe absolute in *medica* re, æstimatio *potentiæ ad actum* prudenter instituenda sit, & re vera canon talis formandus: *quicquid ab omni proportionata similitudine generalium symbolicorum actuum, & ab omni certitudine specialiter eorundem, adeoque absolute ab omni generali atque speciali* EXPERIENTIA *abit, illud nihilominus* POSSE *fieri, & verum esse minime credi debet.* Iam vero si ad huius canonis veram vim exigantur huiusmodi spes atque simplices intentiones, non aliter certe quam irritæ reputari possunt, vtpote quas etiam tot seculorum, & passim quidem abundantissima experientia non solum destituit, sed etiam *contrario* euentu veluti positiue vanas atque irritas esse ostendit.

tem corporis mutare.

§. XCIX. Quid autem ita consilii, si non tam ipsi corpori, vti simpliciter in se est, subuenire necesse sit, vtpote cui iam propria *insita illa energia* satisfacit: sed alia *aduentitia* materia, quæ non solum *quantitate*, propriæ vitali corporis œconomiæ nimium negotii facessens ipsa illa accessione ad domesticas iam impuritates; sed inprimis *qualitate* & *energia* nimium *præsentanea* præter omnem reliquum consuetum modum noxia se exserit, *ordinariam* illam proportionem actionum spontanearum vitalium nimium anteuertat, vt ab illis edomari decenter non possit, adeoque omni modo ARTIS subsidio opus sit? Certe, si a ratione consilium quam simplicissimum petere, idque secundum ipsam formare velimus, nullum certius &, (si modo in effectum deduci possit) præsentioris æque atque constantioris vsus excogitari poterit, quam illud, vt talis ita *noxia materia simpliciter e corpore proscribatur*. Quandoquidem simulac *in corpore non amplius præsto erit, cuiuscunque tandem de reliquo ad nocendum energiæ sit, nihil nocebit, & ita absolute ab illo tutum erit corpus, quando ab ipso omnino aberit.* Cui rei si simul conspiret etiam *promtitudo* huius extrusionis atque relegationis, insanum certe foret consilium, hanc ita periculosam materiam in corpore quidem *relinquere*, sed *correctioni* eius operam nauare velle, non solum ipsam quoque *lentam* atque *tardam*, sed in fundo etiam ita *incertam*, vt nulla firma spes, ne dum fiducia locum inueniat.

Materia noxia quantocyus e corpore proscribenda est.

§. C. Certe hac ratione *duplex* periculum erit, vtrumlibet quidem non exiguum, sed alterum altero immensum quantum maius. *Primo* enim, si correctio illa efficaciæ noxiæ non satis præsentaneo successu

Correctio seu alteratio huius materiæ non est tuta.

cessu absolui possit, manebit vtique iustissimus metus, ne antequam correctio illa vere in effectum deducatur, interim malignam suam efficaciam passim exerceat hæc materia: si vero *secundo*, tentata illa industria exitum plane nullum inuenerit, plena illa sua maligna efficacia constanter ita instructa, continuabit vtique ita vere sibi relicta illam suam noxiam energiam, & ita tota Medici præsentia tantum valebit sine medicamento, quantum cum medicamento, nempe nihil. Cum autem recte æstimata, & non ex imprudentibus transscriptionbus, sed e vere circumspecto vsu, & hinc instituta *sincera* obseruatione, confirmata illa, vti vulgo appellant ALTERATIVA *materiarum* morbidarum, & quidem simpliciter & directe *correctiua* earundem, sit tam rara auis in terris, vti cordati practici probe sciunt: friuola profecto, & honeste patientis, qui in ipsum totam suam fiduciam collocat, curam gerente Medico absolute indigna vtique erit, non solum ita otiosa & ad minimum summe dubia, nisi notorie irrita atque fallax habeatur, methodus, qua certo *periculo* tota illa medici opera, & quamlibet prolixo apparatu, patiens exponatur.

Alterantia remedia sunt incerta fallacia & vana.

§. CI. Ne vero, cum hic locus & præsens meum institutum non permittat, vt prolixius hanc ipsam rem tractem, quis interim rem ita accipiat, quasi ea, quæ modo de *alterantium* seu *materias* simpliciter & directe *corrigentium* inefficaci vsu & vanis laudationibus protuli, *probabiliter suppostita* magis, quam serio posita & *positiue* vera „sint: omnino hoc, quod verum esse & ego satis certo compertum ha„beo, & alii Medici rerum suarum sincere satagentes, & a vanis osten„tationibus alieni, mecum affatim sciunt, & fere etiam miserrimi quili„bet practici triuiales, & toti de reliquo splendidorum in hoc genere „promissorum persuasionibus capti, perpetuis suis quiritationibus, „inscii & nolentes etiam, firmant (nam ieiuni socii, impium habentes talium panegyristarum fidei diffidere, ad minimum sibi & dexteritatis suæ defectui, aut si etiam omnia ex præscripto fecerint, infelicitati suæ hoc imputant, quod in se vtique dicunt atque plangunt, nempe „quod ego hic) diserte omnino atque rotunde, & ex animi mei senten„tia dico: quod *medicamenta*, quæ vulgo directis *correctionibus* ma„teriarum morbidarum destinari atque commendari, etiam magno „numero, solent, maximam partem hoc effectu plane *cassa* atque *vacua*, „& propterea ad hanc intentionem omnino *vana* sint; pauca *fallacia* & „*incerta*, & fere simul *segnia*; longe paucissima *certa*, & vix credibile „quam paruo numero, si res candide & sincere æstimentur: multa autem

„ex

„ex illis, quicquid tandem forte efficaciæ in illis morbis, ad quos laudan-„tur, vere exhibent, longe euidentius in ſubordinatione cum excretio-„nibus hoc præſtent, quam vlla alia tali ſinceriore materiæ ipſius aut ſolitæ „eius energiæ ſubactione.

§. CII. Confirmant autem hoc non ſolum, ſed illuſtrant etiam obſeruationes eiusmodi patientium, qui in varii generis & *grauisſimæ* paſſim *efficaciæ* morbis etiam SINE illis aut ſimilibus, imo ſæpe numero etiam aliqui ſub admodum *diuerſæ*, quin *contrariæ* efficaciæ *medicamentis* nihilo minus ab illis morbis liberantur: & quidem non ſolum *nihilo incommodius*, nihilo *incertius* aut *periculoſius*, nihilo *ſegnius atque tardius*, ſed & nihilo *inſtabilius*, aut minus *plene & plenarie*, quam qui etiam *affatim*, imo & *variis* inſuper iſtius cenſus glorioſis remediis tractati fuerunt. Imo vero non temere eſt, quod huius negotii mentionem faciam, *reſtitutionis* inquam innumerorum hominum, ipſis morbis actu obſeſſorum, *ſpontaneæ ſine medici vſu* aut vllorum *medicamentorum*. Neque reſtitutionis ſolum ipſius, ſed quod præcipue notari velim, *conditionum* illarum, quæ ſub hac reſtitutione concurrunt; nempe quod vere nihilo incommodius, nihilo magis ancipiti ſucceſſu aut euentu, quin ſubinde etiam nihilo languidius aut tardius exeant, & pariter etiam plenarie ſatis ad firmam & conſtantem ſanitatem patientes reſtituant, quam vsquam per *medicationes* illas ALTERATIVAS fieri obſeruetur.

Confirmat hoc reſtitutio ſpontanea multorum ægrorum.

§. CIII. His rebus ita conſtitutis, quid quæſo concinnius, & prudentiæ etiam mediocri conuenientius haberi poterit, quam planam viam atque tritam inſiſtere, vbi ſcopi attingendi etiam experientia ipſa multiplex non ſpem magis faciat, quam certitudinem polliceatur. Quadrat huc certe illud ſenecæ: *hæc eſt ſapientia, ad naturam conuerti, & eo redire, vnde excidimus.* Nihilominus, vt ſunt hodie *medicæ logicæ* calles, vel in hac plana via offendere poteſt inconſiderata feſtinatio; quod expertus loquor, qui e tali propoſitione meis auribus audiui ferri illam concluſionem: *ita ergo Medicus nihil aliud agere poteſt aut debet, quam otioſum ſpectatorem ſe præbere, vt, cum natura omnia agat, ipſe prorſus nihil agat.* Quæ certe concluſio hinc inde non niſi paululum, neque tamen ſatis callide, laruatis verbis infertur, tanquam ſimpliciter dehortando; ſed friuole ita profecto, & vix ſatis honeſte ſuſpicionem iniiciendo imperitis, quod illi, qui de his rebus, vti decet, loquuntur, ita ſtolidi ſint, vt illas eo ſenſu, quod iſti faciunt, intelligant, adeoque vel talibus, vt illi ſunt, adiutoribus opus eſſet, vt in viam etiam publicam & protritam reuerti valeant.

Via plana commendatur, in qua tamen etiam offendere poteſt feſtinatio.

Num & quibus conditionibus Medicus spectatorem agere debeat.

§. CIV. Interim quicquid sit, re vera cedendum ipsis est ex parte, atque concedendum de via, si modo etiam hæc illis cessio satisfaciat; quippe mire cum se ipsis discordes, *dum alii nolunt ipsi volunt, si alii eadem velint, ipsi statim iterum nolunt.* Itaque confiteor atque profiteor, quod vti multi alii de cætero nusquam ita inconsiderati viri, ita ego etiam, quisquis de reliquo esse possim, etiam hanc rem ita intelligam, atque ex me intellectam velim, vt inter TRES *conditiones*, quæ in curatione morborum, seu restitutione patientium speranda imo promouenda vsurpari possunt, DVAE intelligendæ sint suadere, *vt negotium simpliciter naturæ relinquatur*, & Medicus nihil *nisi spectatorem* agere debeat, aut potius domi manere. Quo ipso nempe intelligere possunt, quod ipsis minime ita pertinaciter omnia negare, minime omnium autem quæ vera, in animo habeamus. Vnde ex hac largitione si conficere velint, quod ita vtique autor sim, vt maximam partem, (nempe *bis* inter *tres* conditiones) *nihil agat* Medicus, habebunt me vtique facilem, & per me hoc ipsis licebit.

Tres conditiones morborum tractandorum.

§. CV. Sunt autem illæ *tres* conditiones sequentes. *Primo*, quando *natura* & actu concurrit, & *sufficienter*, atque satis *ordinate* ac *decenter* agit, quæ *conuenit* fieri. *Secundo*, quando aut vulgo *vsitata*, aut ad minimum inter quotcunque eiusmodi fortes viros (medicinische Entrepreneurs, Waghälse, und Ritter von der runden Tafel) familiariter grassans morbis illis medendi ratio naturæ, quolibet sensu sumtæ, *contraria* est. *Tertio*, quando per indiuidua sibi non decenter atque *satis* constat ipsius naturæ energia; vel etiam *materia* morbi vel simpliciter *postulat*, vel ad minimum *admittit* externam opem. Prioribus illis *duabus* constitutionibus non *vtile* solum est, spectatorem simpliciter agere Medicum, sed potius, & absolute quidem, sub *secunda* conditione etiam necesse est.

Prima conditio exemplo variolarum & febrium explicatur.

§. CVI. Quod enim *primam* attinet, sicut illa, vti vulgo loqui solemus, propria sua luce radiat, quod videlicet certe ἄτοπον censendum sit, ad ea, quæ *sponte* fiunt, peculiarem operam conferre velle, quandoquidem illa hac ratione superuacua & inutilis fuerit, dum quo non opus est, asse carum est: ita confirmat hoc etiam practicum exemplum, quod hodie paulo magis in vsum deduci apud cordatiores inprimis practicos obseruatur, *variolarum*. Vbi videlicet recte agnoscunt atque fatentur, quod *variolis sponte* sua bene succedentibus non solum non *necessaria* imo ne *vtilis* quidem sit directa aliqua artificialis medicatio, sed etiam propius imo certius *periculosa*. Quam rem primus ita diserte

diserte commendauit *Sydenham.* Interim quam multiplicem vsum habeat hæc res in pluribus affectibus, & multis certe admodum sonticis, exemplo esse possunt *variæ* (& inter illas etiam *malignæ*) *febres.* In quarum aliquibus exoneratio per *vomitum*, in aliquibus *exhalatio* diaphoretica, *tempestiua* vtrinque, eximium vsum habere possunt. Si tamen ipsa *natura* has, & inprimis *vomitum*, iam ita instruat, imo certo temporis articulo apparatum ad hunc effectum vegete exhibeat atque exserat: & tamen eo ipso tempore Medicus *remedio* vomitorio, quale etiam sanum & penitus tranquillum hominem grauiter commouere valeret, vomitum etiam *prouocare* in animum induceret, quid esset ἀλλότριον, si hoc non esset; imo profecto non alienum solum, sed etiam *periculosum* imo noxium.

§. CVII. De *secunda* illa conditione nemo quidem rationis compos dubitat, quod *nihil agere præstet*, quam *male agere*: interim vulgo fateri hoc renuunt, quod *male* agant. Nempe vti supra monui, ita omnia, vt ait *Heraclitus*, *secundum litem facta sunt*, vt etiam hi nostri homines cum aliis semper serram reciprocare ament, vt *nihil velint*, *nisi quod alteri nolunt*, *nihil nolint*, *nisi quod alteri volunt.* Illi nempe iidem, hic etiam nunquam otiosi videri gestientes, conditiones has agnoscere recusant, &, quod *Becherus* de Astrologis ait, *rem faciunt* (nempe remediorum vsum) *necessariam*, *vt ipsi videantur necessarii*: suas autem illas varias methodos, artes atque speciosas remediorum formulas & appellationes erroris aut culpæ postulari viui nunquam fiuerint. Enim vero illos quidem suas res sibi habere iubemus: aliis vero, qui dociles adhuc sunt, imo auidi sincerorum monitorum, commendamus has res, & vsum illarum exoptatum intemerata fide pollicemur. Secunda conditio.

§. CVIII. Quamuis autem ad *tertiam* illam morborum tractandorum conditionem iam ita satis plano gradu accedere esset integrum; tamen, quia a perplexis rebus ad constantes atque luculentas properando iam omnino specialius de *spontanea* illa *vitali methodo* ad constitutiones *præter naturam* pergente, procedente, imo ad exitum vsque, & *salutarem* quidem, illas persequente, & de huius iustissima consideratione medica, mentionem facere non abstinui, antequam hanc rem specialius persequar: placet adhuc filum tractationis nostræ prægressæ generalioris recipere, & aliquo iustiore ordine illud prosequi. Tertia conditio.

§. CIX.

Corruptibilis corporis constitutio non debet nec potest mutari.

§. CIX. Nempe asserui superius, quod *materialis* consideratio corporis atque *mixtionis* eius *Medico* nullum vsum præbeat. Confirmo hoc merito præsente loco tum *a priori*, quod etiam iam paulo superius feci, *quia materialis* constitutio corporis, qualis revera est secundum naturam, eximie nempe *corruptibilis*, tamen *non debet mutari. A posteriori* vero nec illa (vtiliter) nec etiam alia quælibet ne quidem *potest* ita facile mutari: quandoquidem vera talia, & non ficta *alterantia*, siue *mutantia* remedia desunt; & in plerisque huius generis casibus etiam *tempus* ipsum *actiuitatis* eiusmodi materiarum *peregrinarum* & aduentitiarum talem methodum non patitur. Vnde quantumcunque in se vera, adeoque scitu *in physicis* digna sit harum rerum historia, quatenus vere ita exsistunt; tamen quia Medico nihil lucis adferunt, ad inueniendam *directam* aliquam opem, oppido parum omnino ipsi seruiunt aut prosunt.

Materialis corporis atque mixtionis eius consideratio physicum vsum sed non pathologicum exhibet.

§. CX. Quamlibet enim in *pathologia* aliquem vsum habere videantur, re vera tamen, si ille ita intelligatur, vt vere dicta *medico-therapeutica* pathologia sub hoc nomine accipi debeat, fallit omnino illa assertio. *Physicam ætiologiam* enim vti cum medica *pathologia* confundere minime decet; ita cum hæc *materialis* constitutio corporis viui magis directe physicam *ætiologiam*, nempe veram solum fiendi rationem simpliciter exhibeat atque sistat, quam vt tales respectus nobis detegat, quibus *directam medendi rationem* opponere & accommodare esset integrum: propterea manet verum, quod tota hæc consideratio *materialis* habitus corporis a *medico* vsu directo vix non vniuersa sit aliena. Certe enim neque tale quiddam comprehendit, cui *a priori* simpliciter atque directe, vt *materiali* obiecto, occurrere sit in nostra potestate seu arte, nec omnino *a posteriori* eidem, iterum dico *directe* & *simpliciter vt materiæ*, succurrere aut opem ferre liceat; sed vnice dum vere intelligimus & agnoscimus, quod *putrida* sit pars ita corrupta, & (sed hoc ipsum profecto etiam *a posteriori*) certo scimus, quod semel ita corruptum neque sponte nec arte in antiquam suam temperiem *restitui* possit, propterea simpliciter *exstirpandum* illud esse inde concludamus.

Vera instrumentalis ratio seu habitus vitæ est efficacia motuum.

§. CXI. Omissis itaque hisce rebus, tanquam nullam bonam spem vsquam admittentibus, progredior ad alteram partem, nempe *veram instrumentalem rationem* atque *habitum vitæ*. Diximus de hoc superius, quod nihil aliud sit, quam *efficacia motuum*. Dico *motuum*; non quod *motus* ipse alius sit hic, alius illic, cum potius *motus* vbilibet

non sit nisi vna res: sed quod diuersitatis aliquas rationes sumat ab *ordine* successuum & effectuum suorum, secundum diuersas *materias*, *loca*, & *organa* corporea, & ipsum tandem *tempus*. Ita nempe *primo*, totum sanguinem cum quibuslibet ipsi remixtis aliis & alienis fluoribus impellendo concurrit vtique *vt instrumentum* ad vitalem conseruationem siue energiam, sed non nisi *generalissime* atque *remotissime*. Dum vero motus hic iam specialius per *peculiaria* organa, inprimis *secretoria*, adigit sanguinem, ibi *remouendo* hac ipsa actione, quicquid ab integra sinceri sanguinis crasi *alienum* est, praestat omnino eidem hoc ipso puritatis suae perennitatem, adeoque conseruationis sanguinis *medium* euadit. Quia vero materiae illae, quae hac ratione a *sanguine* remotae sunt, iam corruptae quadantenus & corruptiuae, in *corpore* reliquo & quibuscunque illius recessibus retineri sine damno absolute non possunt: quandoquidem non solus *sanguis* corruptioni expositus est, sed vniuersum omnino *corpus*, & omnes eius tam solidissimae quam molliores partes: non sufficit, vt a *sanguine* solum *secretae* sint seu remotae illae *heterogeneitates*, sed oportet omnino, vt etiam ex illis recessibus solidarum adhuc partium, adeoque *ex vniuerso* tandem corpore *emoueantur*. Quod si non fieret, corriperentur vtique *solidae partes* corruptelarum illarum energia: & si hoc ita procederet, quia sanguis per partium solidarum texturam incedere debet, ea turbata, ibidem in stases & corruptiones ineuitabiliter, & praecipiti certe casu rueret.

§. CXII. Haec res, cum inprimis crassa quaedam, & etiam ab vniuerso *sanguine* eiusque *circulatione* in solidum diuersa, corruptibilium & corruptiuarum materiarum genera sub se complectatur, certe simpliciter κατ' ἄνθρωπον informare deberet ingenia, quamuis ad exactiores agnitiones respectuum *a priori*, & successuum atque effectuum *a posteriori* subsumtiones atque collectiones imparia. Quantumlibet enim satis cognitum habeam, quod alia ingenii ἀκρίβεια opus sit ad cognoscendam necessitatem *a priori*, eiusque nexum cum successibus & effectibus *a posteriori*: tamen etiam crassissimarum rerum ignorantiam non cadere in quenquam merito putari deberet; praecipue, cum pro reliquis moribus, & nudis terminis in thesi alicui imputaretur, vel pro iniuria illud acceptum iri etiam indubium sit. Quae cognita esse debet Medico.

§. CXIII. Vt vero vtique luce meridiana clarius emicet, quod talia vere ita fiant, applicanda certe haec veniunt etiam ita in se & a priori opinioni illi, quae totum negotium vitale collocat *in circuitu sanguinis* absolute & simpliciter tali. Certe enim nemo videri volet sen- Conseruatio corporis non simpliciter a nudo circuitu sanguinis dependet.

ſentire, quod *ſtercus* in inteſtinis ſit *ſanguis*, aut ſit *ex ſanguine*, adeo- que *circumlatum* fuerit cum ſanguine; aut quod progreſſus eius per longitudinem inteſtinorum etiam ſit *ſpecies circulationis ſanguinis*, aut pars eius, aut ab illa quocunque tandem modo pendeat. Et tamen nunquam quisquam crediderit, quod hæc excrementa omnino abſoluta neceſſitate *eiicienda* eſſe e corpore negaturi ſint. Quamobrem autem *eiicienda?* Ita etiam *vrina*, quando ſemel in *veſicam* e ſanguine ſemota eſt, quid habet cum *circulatione* ſanguinis? An non autem hæc omnia atque ſingula etiam *a priori* neceſſario ſunt emouenda, & quidem ſub certo non ſolum, ſed maxime etiam veloci ſucceſſu *corruptionis*, non ſolum ſui, ſed etiam partium continentium, & in illis etiam commeantis ſanguinis? Tam longe abeſt ita NVDVS *curſus atque circuitus* ſanguinis a vera illa *neceſſitate* conſeruationis corporis; quæ etiam *a priori* adeo abſolute neceſſaria eſt, tum in genere tam in fluidis, quam ſolidis partibus: tum in ſolidis in ſpecie, cum illis corruptio accidere nunquam poſſit, quin directe etiam ſanguinis corruptionem immediate poſt ſe trahat.

Stimulatio materiarum excrementitiarum refutatur.

§. CXIV. Vt vero omnes illas ἀταξίας conſiderandi atque colligendi ad normam aliquam ſimpliciorem reuocemus, abſoluenda omnino breuiter erit inauſpicata illa *ſtimulatio*, cuius prætextu has res expediri poſſe ſibi perſuadent; dum nempe dicunt, materias tales excrementitias *ſtimulare* partes, vt illæ *ſe contrahant*, adeoque contenta illa ſtimulantia expellant. Quamlibet autem nimio plus ſciam, quod qui has res ita tractare deſudant, non ſolum a nominibus *cauſalium nexuum*, ſed etiam ab ipſa illorum hiſtoria admodum longe abſint, ſeu abhorreant; ſpero tamen adeo rigidos non fore, quin tam ſimplicem conſiderationem in animum admittant, vtrum ſanæ rationi propinquius videatur, an, quod v. gr. *veſica* facta ſit *eo fine*, vt aliquid eſſet, quod ab vrina *ſtimulari* poſſet? an vero vt eſſet, quod illam ſeorſim a ſanguine *ſuſciperet*, & tandem etiam emitteret? Vbi præterea de hac ipſa *ſtimulatione*, v. gr. *vrinæ*, quid manifeſtius eſt, quam quod illa *veſicam* minime ita ſtimulet; cum non in veſicæ, ſed *ſphincteris* veſicæ commotionibus omnis ille ad hanc *emiſſionem*, ſeu vltimam excretionem, effectus hæreat. Qui tamen *ſphincter*, quomodo ab vrina ita ſimpliciter ſtimulari poſſit, quis vnquam expediret?

Secretio etiam non ſufficit ad corporis conſeruationem.

§. CXV. Vt vero e perplexis hiſce rebus in noſtram viam redeamus, vtique nec ipſa adhuc *ſecretio* ſufficit pro vniuerſi corporis neceſſaria ſaluatione, vt ab omni illa *energia deſtructoria* immune per-

perſiſtat. Licet enim ſanguis immediate, ipſa *ſecretione* talium heterogeneorum tantiſper conſeruatus, in ſua integritate exſiſtere re vera intelligi debeat: tamen minime *durabilis* eſſet hæc conſeruatio, vtpote ſtatim interitura, ſimulatque illa ex ipſo ſequeſtrata, & alicubi etiam copioſe atque confertim vnita & collecta, *ſolidas* partes corruptura eſſent; quarum interitu etiam ipſi ſanguini parem mox cladem incumbere nemo contradicet.

§. CXVI. Poſſemus de ſanguine ipſo, eiusque motu circulatorio ſimpliciter & directe adhuc illud monere, vt perpendatur, quænam veriſimilior ratio phyſica (dico, ratio) videri poſſit, cur ipſe ſanguis ita *in circulum moueatur* ſeu indeſinenter circuletur? an veri ſimilius ſit, hoc fieri in *nullo penitus ordine ad vllam* phyſicam *vtilitatem aut neceſſitatem*, ſed ſimpliciter *ſolum fieri, vt fiat?* an vero probabilius ſit, & euidentiſſime quidem, fieri propterea, *quia niſi fieret, ſanguis ipſe non duraret.* Vere enim opinio illa, quod *vita in circulatione ſanguinis* immediate conſiſtat, idem penitus inuoluit, ac ſi diceretur, *ſanguinem propterea exſiſtere, vt perpetuo moueri poſſit;* cum e veriore ſanguinis conſideratione euidentiſſimum ſit *oppoſitum*, nempe quod *motus ille ſanguini propterea adhibendus ſit, vt ſanguis perpetuo* (diu, in longum tempus) *exſiſtere atque manere poſſit:* quamuis præterea minime hic *ſolus circulatorius* modus, ſed vlteriore effectu, *ſecretorius & excretorius.*

Quænam ſit ratio phyſica circulationis ſanguinis.

§. CXVII. Sed, miſſis tandem omnibus horum generum reſpectibus, vt illum directe atque preſſe proſequamur, cui præſens hic locus proprie deſtinatus eſt, venit tractanda illa quæſtio, quidnam ex hiſce reſpectibus *inſtrumentalium vitalium actuum* medico vſui ſeruire poſſit? Dixi autem, & notum vtique eſſe debet, quod nihil cenſendum ſit Medicum, niſi quod ad vſum artis Medicæ quadret: & tanto magis quidem, quo magis directe hoc facit. Iam ſi intueamur REMOTIOREM illum habitum *inſtrumentalis* huius conſeruatorii actus, quem *circulationem ſanguinis* eſſe diximus, & perpendamus, quidnam in hanc, aut per illam in reliquum corpus directe poſſit Medicus? nihil profecto vsquam inuenietur, quod circa illam, ipſum inquam ſiue *impulſum* ſiue *progreſſum* atque *ſucceſſum* ſanguinis, Medicus reuera in poteſtate ſua habeat, vt illud *ordinate*, *moderate*, breuiter, vllo modo *proportionate*, nedum *variis modis* proportionate exercere & adminiſtrare poſſit. Statim enim hic iterum dehiſcit præcipitium illud, mendacium perſuaſionum tam de expeditiſſimis illis *alterationibus*

Quidnam hi reſpectus inſtrumentalium actuum vitalium medico vſui ſeruire poſſint.

materiæ, tam de facillima illa *analepsi*, quæ omnes *anomalias* etiam *mouentium*, quæcunque tandem finguntur, non simpliciter sistere aut temperare, aut suscitare, sed, quod hic proprie neruum totius rei constituit, IN ORDINEM REDIGERE possit: & quidem in illum *ordinem*, qui non solum *in genere* simplici motuum naturalium *ordinariorum*, vt in corpore sibi constante, successui quadrare possit; sed etiam tali, qui quibuslibet *aduentitiarum* noxiarum materiarum, cuiuscunque *actiuitatis* illæ sint, omnibus *insolitis* proportionibus quadret atque satisfaciat. Plane contrario modo sese habet *potestas Medici in actus secretorios & excretorios*: inprimis autem *posteriores*. Quis enim nescit, nedum vt negauerit, quod *ars* inprimis *excretiones* varias *prouocare*, *incitare*, *augere*, *minuere*, *cohibere* possit, communiter etiam vere artificialiter, quo *tempore*, quo *loco* (modo in genere *apto*) voluerit.

Quo modo Medicus corpori succurrere possit.

§. CXVIII. Hæc certe est illa pars, vt vltima atque vere *specialissima*, *vitalis organismi*, imo totius negotii vitalis, in quam *vnice* talia *vere* præstare possit Medicus, vi per hanc sibi concessam potestatem innumeris modis succurrere variis occurrentibus corpori periculis valeat. Ad hanc ipsam rem adiuuandam, atque subleuandam corporis conseruationem, inprimis per plenariam *euacuationem*, adeoque *remotionem* absolutam rerum *alienarum noxiarum* a corpore, potest pluribus modis concurrere. Certissime *immediate*, ipsas illas species *motuum excretoriorum* quasi *directe & simpliciter* incitando, aut inhibendo; paulo iam *impeditius* & incertiore successu, *vias* disponendo: *obscuriore* omnium & passim etiam *difficiliore*, energia *materiam*, *peccantem directe & simpliciter* ad illas excretionis species, quæ illi proprie quadrant, disponendo & adaptando.

Secretiones & excretiones œconomiæ animali perutiles sunt.

§. CXIX. Habet itaque eximium penitus vsum consideratio atque vera notitia illius efficaciæ, quam etiam *nulla arte adiutæ* in œconomia animali spontanee procedentes *secretiones & excretiones* possident & exhibent, ad præstandam vitalem conseruationem, tum *ordinarie*, in statu corporis integro, tum etiam extra illum ordinem, quando nempe integro statui iam multum insolitæ, imo periculosæ materiæ in corpore oberrant: vbi in indiuiduis, *vegeto & constanti* atque *ordinato* actionum harum suarum *typo* atque *exercitio* adsuetis, omnino sponte perpetratur, quidquid in aliis, ab hac *alacritate* alienioribus, per *artificiosa* moderamina atque regimina exigendum venit.

§. CXX.

§. CXX. Dico, ab *illis ipsis* exigendum: quia non solum *primo*, re vera ipsamet hoc possunt, modo potestatem illam suam in effectum deducere & suscipere, & debito ordine atque typo prosequi re vera aggrediantur: Sed etiam *secundo*, quia omni modo absolute & simpliciter necessarium est, vt ipsamet *concurrant*. Quandoquidem Medicus *per se* nihil, vel minimum omnium eorum efficere in corpore valeret, quæ sola vtiliter sibi proponere debet, nempe *motus* tum *remote*, tum *proxime* efficaces ad illam alienorum eiectionem: sed vnice illorum effectum, in genere quidem, ab ipso indiuiduo exspectare debeat, ita vt ipsi Medico non tam ipsos illos *motus*, quam solum *modos* illorum producere obtingat. *Tertio* præterea, quoniam etiam in plerisque omnino p. n. constitutionibus Medicus neque *faciliorem*, neque cumprimis *certiorem* atque securiorem methodum inuenire valet, quam illa esse solet, qua varia huiusmodi indiuidua, etiam sine vllis externis subsidiis, sponte sua, propria inquam *sua energia* ab illis iisdem periclitationum generibus corpus suum liberant.

Quas Medicas non per se efficere potest sed indiuiduorum energia concurrere debet.

§. CXXI. Vbi perpetuo notandum est, quod illa iterum nominata *energia* re vera corpori *viuo propria* intelligenda sit; nempe, de reliquo absolute ipsa illa *ordinaria*, non aliter, nisi solo *modo* seu *modulo*, vel paulo maioris *intensionis*, vel versus certum locum *directionis*, vel certi cuiusdam typi seu *ordinis*, varianda. Quod proinde in *alacrioribus* atque constantioris actiuitatis geniis factu nequaquam ita difficile esse, facile comprehendi potest. Hæc proinde re vera est illa, non solum vtilis, sed etiam vnice *necessaria* theoria, notitia, imo scientia, quam de *vitali* negotio Medicus inprimis perspectissimam habere debet; quæque non solum seruiat, imo necessaria sit *intentionibus* eius, imo efformandis *inuentionibus*; sed etiam e reliquo toto mediati *vitalis* negotii habitu vix non simpliciter vnice ita se habeat atque gerat: dum nempe secundum ea, quæ iam abunde deducta sunt, omnes reliquæ circumstantiæ vt a *potestate*, ita ab *vsu* Medici re vera alienæ sunt.

Hæc energia corpori viuo propria est.

§. CXXII. Cum autem hac ratione satis dilucescere possit, quantum intersit artis Medicæ, vt perspectam habeat non tantum *diuersitatem* corporis *materialiter*, sed & contra, quatenus *viuum* est, considerati; quo ipso proposito meo satisfecisse videri possem: tamen cum multi hominum exsistant, qui animum suum componere ipsimet non valeant, quamdiu adhuc publice & solenniter obiecta dubia ante oculos iacent, quæ ipsi proprio marte satis enucleare forte non statim compotes sint; necessarium proinde duco antequam finem statuam, adhuc

Quidnam sub administratione actionum vitalium animæ humanæ tribuendum sit.

 adhuc

adhuc ſuperpondii loco aliquid adiicere de dubio iterum iterumque recocto, *quidnam ſub actionum vitalium, ne dicam organicarum, administratione tribuendum atque imputandum ſit* ANIMAE HVMANAE. Ita enim formandus eſt verus quæſtionis ſenſus; qui in perplexa illa dubitatione pro reliquo conſtanti more nullus eſt niſi *indiſtinctus*, & generalitate nuda *confuſus*. Certe enim *brutorum animabus* hanc *actiones vitales* ſecundum *materialis* conſtitutionis exigentiam regendi energiam non denegauerint, cum in illa ceſſet iſta *ratio*, quæ *humanam* animam impedire ipſis videtur, nempe quod *a rebus materialibus* nec *affici* poſſit, nec in illas quocunque modo *agere*, quia *immaterialis*.

Corpus eſt propter animam, & hæc in illo eſt, atque per illud & in illud agit.

§. CXXIII. Interim nec in hac tractatione æque neceſſarium eſſe exiſtimo, de illis reſpectibus multa verba facere, quos partim in diſquiſ. *de differentia mechaniſmi & organiſmi* deduxi, partim aliis locis; nempe, quod non ſolum *corpus ſimpliciter propter animam humanam, rationalem* inquam, *exſiſtere neceſſario* oporteat, ſed etiam *abſolute propter nullam aliam rem*; & omnino etiam ne quidem vlli alteri rei vel vnicum vſum præſtare poſſit *organica* ſua conſtitutione; quod etiam *anima rationalis* non ſolum *corpori* huic *inſit*; ſed etiam & *per illud agat*, *ſentiendo*, & *in illud agat*, *motus locales* producendo. (Vbi merito deriſui ſunt, qui alias quidem *metaphyſicas abſtractiones* inconſiderate damnant; at hoc in loco rem effingunt neque *phyſicam*, proprio illorum teſtimonio ab *anima rationali* vtique perpetrandam; neque *metaphyſicam*, quippe in *phyſicos*, vt ipſi craſſo modo volunt, *corporales* motus locales efficaciſſime actiuam, nempe *actum directionis*, ſecundum illos ab *actu motus ſubſtantialiter* diuerſam atque ſeparatam.)

Anima in corpus agit per pathemata animi. Habilis eſt ad mouendum corpus. Per corporis læſiones triſtis redditur.

§. CXXIV. Quodque huius rei exempla & in *phyſicis* & in *medicis* conſideratu digniſſima, & omnibus momentis fieri parata, & *promtiſſime* & *fortiſſime* paſſim edat ſub *pathematibus animi*. Quod ſuper omnia anima etiam ſimpliciter *a priori compotem* atque *habilem* ſe exhibeat ad *mouendum* corpus; cum *motus*, vt res *incorporea*, omnino ſupponat *cauſſam* etiam parem. Sicut etiam vlterius, *corporis periclitationes inſignes*, aut plane *violationes*, *rationali animæ*, vti non inepte vocantur, *triſtes* reddunt ſenſationes & *anxios metus*. Quarum rerum agmen claudit, etiam ab *alia anima*, intentis *fictionibus* cum falſis *æſtimationibus* indulgente, *ſtructuræ alterius corporis*, nempe *actui ſtructionis*, oblata peregrina & a tota illa ſpecie ALIENA IDEA, (nempe *non ipſa* quidem *directio* immediate, ſed conceptus

tamen

tamen communicatus) *ad* ita *instituendam directionem*, seu potius tali directione perpetrandam *motionem*. qua *structura* corporis efformatoria de puncto ad punctum peragitur, nempe in *naeuis maternis*: vbi non tam insolita *constructio*, quam praecedentis structurae, iam maximam partem absolutae *destructio*, & tunc demum noua in eius locum *coordinatio*, summam considerationem postulant. Vbi certe minime mirum est, quod, vt haec ipsa vltima res, ita illae etiam praecedentes, earumque legitimae exquisitae pensitationes, spissa ingenia, & passim super ipsas etiam materias cespitantia, tota, quod aiunt, arena post se relinquant.

Naeui materni summam considerationem merentur.

§. CXXV. Omissis inquam his, solum illam quaestionem lustrabimus: *quatenus*, *in quantum*, *quo ordine* diuersae tales actiones non solum *animae* imputari seu assignari possint; sed in iisdem, imo per easdem, omnino etiam anima ipsa a *directione* illa sua, imo, pro modis diuersis ita occurrendi, non raro ab vniuersa sua *intentione* circa varias tales actiones dimoueri possit? & si quid horum ita fiat, qua nam expressionis formula hoc enunciare conueniat?

Quatenus hae actiones animae imputari, & illa iterum in iisdem turbari possit?

§. CXXVI. Ne vero prolixis positionibus *in thesi* immoremur, subministrat occasionem ipsa peculiaris *hypothesis*, quae arguit, quod quicunque haec talia animae tribuunt, faciant hoc respectu & ordine *nexus immediati*, siue actionis, nullo *medio* instrumento subnixae. Quantumlibet enim hanc suam sententiam, qui haec ita proturbant, hisce terminis nusquam forte eloquantur; quando quidem vim illorum, & reliquorum, caussalem ordinem vulgato vsu significantium, vel ignorant, vel certe rebus applicare non intelligunt, quin passim *ὕστερον πρότερον* volutent: tamen hoc ipsum prorsus aliis verbis exprimunt, dum dicunt: si anima supponatur esse autor vitalium motuum, „hi autem motus quemcunque defectum incurrant, & Medicus hunc „corrigere in animum inducat, siue vti vsitato vocabulo loquuntur, „curare; quod intelligendum sit, hoc idem sonare, & Medicus putan„dus sit idem velle, ac ANIMAM CVRARE. Quod ipsum cum nullo modo ita fieri possit, ridiculos putant fore, qui de hisce rebus loquantur.

Hypothesis aliena.

§. CXXVII. Nisi vero malitiosa fictio, sed vera ignorantia elenchi huiusmodi imputationis, aut explicationis vel acceptionis, fundamentum esset, certe difficile necessario foret huic mederi, imo impossibile, per ordinatam methodum distinguendi atque demonstrandi hoc praestare. Certe enim irriti hic forent termini illi *a priori*, *immediate*; &, *mediate*, *a posteriori*: Nedum *efficienter*, *directe*; aut *in-*

Malitiose ficta & imputata.

instrumentaliter, per indirectum. Si enim intelligi posset, quid per hos terminos denotari soleat, & quid illud in rerum huius vniuersi œconomia valeat, non posset quisquam in huiusmodi simplicissimis conceptibus tam perdite labi.

Cui argumentis κατ' ἄνθρωπον occurrendum.

§. CXXVIII. His autem rebus irritis, nullum vsquam remanet subsidium, nisi vt simplicissima illa via eligatur, quæ honesta appellatione mitior, (cum alias hominibus κυρίως talibus, non æque per huiusmodi ambages incedere necesse sit,) vulgo *argumentatio ad hominem*, κατ' ἄνθρωπον, appellatur. Nempe si ille, qui non ita multo ante in platea conspectus est, postea in superiore ædium contignatione, aut in turri conspiciatur; non iudicandum est, quasi alis eo subuolauerit, aut a spiritu quocunque eo deportatus sit, aut vento raptus: sed quod omnino pedibus suis facile eo peruenire potuerit. Nauclerus quando nauem flectere cupit, aut plane sistere impetum cursus eius, non opus habet, vt ventum in aliud latus cogat, aut faciei illi, vt pictores rudes delineant, os obturet: sed illic clauum inter aquas obuertendo, hic vela vento subtrahendo, facile voto potitur. Ita etiam fœminæ hoc sciunt, in machina illa assatoria, cuius successum, quoties inhibere placet, facillime sistunt, non spiram totius machinæ impulsorem, elasticam, propterea rumpendo; quamuis certissime sciant, quod hac methodo motus ille in solidum sisti possit: sed obiiciunt qualemcunque remoram, cuicunque, etiam ex vltimis, rotæ, aut ventilabro illi, quod aliæ Windfang, aliæ die Unruhe appellant. Confido autem certo fore, vt ex his tam luculentis exemplis agnoscatur, esse omnino possibile, *vt alicuius mouentis, si non ipsa efficacia, tamen effectus* (sed, pax, statim iterum termini metaphysici!) dico, non mouens illud ipsum, ne mouere possit, impediatur, tamen *res, quam mouere deberet*, ita *occupetur*, vt illud mouens *liberam* suam vim in illud exserere non possit. Quod certe maxime legitima appellatione tam ad *animam humanam*, quam ad *lapidem*, quo horologia publica impelluntur, quadrat.

Ex quibus intelligi potest, quod mouenti vtique impedimenta opponi possint.

Alia falsa hypothesis de animæ actionibus.

§. CXXIX. Vt vero etiam commonstrem, quam vtiliter hæc medicina adhibeatur etiam eiusmodi malis, quæ vulgo longe magis impedita videntur, & in quibus vir etiam non indoctus tamen certo derisui fore iudicatur; inspiciemus breuissimis, secundum hæc paradigmata, quæstiones illas: si anima rationalis a *motibus* vitalibus nullo momento, si omnia recte fiant, omittendis, eorumque *proportione*, parem proportionem *in agendo* suas proprias actiones arripit, aut accipit, aut suscipit, breuiter, si res hæc ipsa manifesto ita sit; an hoc sit *animæ ipsius*

in se talis *diuersitas*, quæ, vt *a priori*, *specifica* appellari possit? Aut, si non *specifica*, *essentialis*, *interna* hæc sit alteratio, an propterea etiam illam nomine generalis *diuersitatis* notare, inter homines (quantumlibet etiam hi soli risibiles sint) *ridiculum*, adeoque propterea quisquam honeste *derisui* haberi possit?

§. CXXX. Tota, de qua hoc dicitur, hypothesis vt in se simplicissime perspicua est ingeniis ratiocinandi peritis, ita tanto magis illud in ipsa euidens exsistit, quod simpliciter & absolute has *duas* res pro fundamento habeat: 1) quod originem suam trahat *a posteriori*, adeoque *redundet* demum *in animam*, *superueniat* quasi animæ, *accedat* eiusdem actionibus, neque tam sit vlla *noua specialis* res, quam solum *modus rei*; dico, non *animæ*, sed *actionum* solum eius modificatio: 2) quod ortum suum ducat remotius *a caussis* omnino *corporeis*: propinquius *a motibus inter* atque *circa* caussas *corporeas*. Fundamentum huius hypotheseos.

§. CXXXI. Iam omnibus hominibus, sed tamen decenter vsus sanæ rationis compotibus, notissimum est, quænam differentia intercedat inter simplicem rei cuiuscunque constitutionem, qualem *in se* ipsa, & ita in ordine ad alias res *a priori* habet; & e contra talem, qualem *accedentem* demum ab aliarum rerum concursu *a posteriori suscipit* atque nanciscitur; imo insuper, quam non *res illa ipsa*, sed solum aliqua eius *energia* induit atque recipit: & super omnia, non recipit *absolute*, vt velut nouum *concretum* cum illo hinc induat; sed *superficialiter* potius adsciscat, nec illud æque absolutissime habeat atque *detineat*, sed velut *adhærescens* sibi, vt vulgo loquimur, sustineat atque gerat. Quemadmodum autem neminem præterire potest, quænam sit defferentia inter *rem ipsam*, atque *modum* solum rei: ita tanto maiorem hanc agnoscet in subiecto *motus*; vbi nempe *modus motus* nihil est nisi certus *modulus*, certus *successus* eiusdem, certus *ordo*, secundum quem *motus* ipse fiat. Differentia est inter constitutionem rei a priori, & a posteriori. Differentia etiam est inter rem ipsam & modum rei.

§. CXXXII. Quæ quidem omnia aut singula in ipso *mouente*, & ipsa eius *substantia* aut *essentia inexsistere* & *inhærere*, nemo vnquam, nisi isti tales, in animum admiserit. Quantumlibet enim *idea* illa, secundum quam anima quascunque suas proprias operationes regit & instruit, illi *essentialiter indita* censeri possit, quantum ad ipsam *speciem* attinet: tamen quantum *proportiones* concernit, quæ sunt inter actiones, atque ipsas res, in quas illæ exercentur, & in primis illam proportionem, quæ *tali tempore* etiam *talis*, *certo* tempore *certa* occurrit, hoc magis, vti vulgo aiunt a *receptiuitate* materiæ circumscribitur, quam Hæc omnia non sunt de substantia aut essentia animæ seu mouentis.

ab ipsa *actiuitate agentis* simpliciter pendet. Ita facile quilibet capiet, quaenam differentia intercedat inter *generaliorem actiuitatis* illius *dispositionem*, & specialiorem *habitum*, in quem illa differentibus *modulis deduci* potest. Tanto magis, cum proprie & accurate loquendo vniuersi illi *moduli*, qui ita in *actiones*, de quibus sermo est, cadunt, minime vsquam differant tota aliqua *specie*; sed simpliciter nudo *gradu*, siue vt alias loquimur, secundum *magis & minus*: *magis & minus autem non variare speciem*, adeoque Κυρίως dictam *diuersitatem*, nempe *specificam*, inferre non posse, adolescentes etiam norunt.

An Anima ad mensuras temporis atque motuum habilis sit?

§. CXXXIII. Multo minus difficultatis cuiquam oboriri bono iure potest, *an anima rationalis* ad *mensuras* tales *temporis* atque *motuum* concipiendas, *distinguendas*, & *secundum determinationem* certam non solum repetendas, sed hoc ipsum etiam cum *voluntate* aliqua sua agendum habilis sit? Quando considerantur illae non rarae aut admodum insolitae, sed quotidianae & vulgo notissimae *adsuetudines*, quibus, etiam secundum simplicem *voluntatem*, sine corporalium caussarum concursu, tum etiam cum tali concursu, varia exempla edit, inter quae familiarissimum est, actus *certis horis euigilandi*; aut contra, certis horis *consuetis dormiendi* &c. Quemadmodum de reliquo *nexus animae rationalis* cum *motibus corporeis* non solum dilucescit ex illis ita dictis *directionibus motuum voluntariorum*, sed inprimis etiam ex efficacia animae *speculantis* in *ordinem* atque seriem, imo vniuersum *actum* supremorum motuum corporalium, *pulsus*, *toni* vniuersalis, & regiminis eius particularis, circa *ventriculum*: nempe *pulsus* & praesentissimis & grauissimis mutationibus a *terrore*, vel etiam *iracundia*; *conuulsiuorum* motuum violentiis a paribus caussis, *ventriculi* subuersionibus ab imaginaria *nausea*. E quibus vniuersis rebus, etiam *a posteriori*, κατ' ἄνθρωπον, luculenter apparet *agilitas* ipsa *animae* ad huiusmodi *mensuras* tam *temporis*, quam *motuum corporalium* & concipiendas, & determinandas.

Animae nexus cum motibus corporeis.

Motus animae commercio aptissimus.

Quemadmodum *a priori* penitius considerantibus satis manifestum est, quod non solum *motus* ipse, vt *res incorporea*, *animae incorporeae* commercio, adeoque *consensui*, sit *aptissima*: sed tanto magis vtique *proportio* motuum, & quidem inprimis non tam *ad organa*, quam *ad fines*, sit aliquid omnino vere θεωρητέον, non autem *corporale*.

Proportio motuum non tam ad organa

§. CXXXIV. Quod modo dixi, *proportionem* motuum aliquam non tam *ad organa*, quam *ad fines* directam exsistere, facile intelligetur, considerando, quod *magis* aut *minus*, *fortius* aut *segnius*,

vno

vno *tenore*, aut interpolato, omni *tempore* aut *certo* moueri, minime ab vlla *dispositione organorum* dependeat; sed simpliciter a ratione atque proportione FINIS, siue *veri*, & secundum naturam, siue *ficti*, aut alias præter naturam, vrgentis &c. Dilucescit etiam hæc res ex ipsa *directione voluntaria*, quam cum vtique omnes simpliciter concedant *animæ in corpus*, eo ipso non possunt non agnoscere, quod *directio* hæc, siue *celeritas* eius instituendæ, siue *tarditas*, ab *organis ipsis* nequaquam pendeat, sed simpliciter ab *instituto* ipso, siue *voluntate* hoc ITA agendi: cum tamen successus huius intentionis in effectum deducendæ bonam partem ab organorum *habilitate* pendeat; adeo, vt in impeditoribus organis, licet summæ rei nihil decedat, *energia maiore* ad minimum opus sit. Tamen ex hoc *habitu organorum ad directionis intentionem* necessario redundat *modificatio* quædam, nempe illa ipsa, quam nomine *ideæ motus* vulgo denotant; cuius vt in rebus saltem frequentius occurrentibus, ita tanto magis in perpetuis tanto facilius fit *stabilis* quædam talis obuersatio, imo *versatio*, quam *consuetudinem* vocant.

quam ad fines directa.

Animæ conceditur directio voluntaria in corpus. Hæc requirit habitum organorum.

Idea motus

Consuetudo

§. CXXXV. Vniuersum autem hoc negotium luculentissime percipi potest e recte intellecto *actu sensationis*. Quod tamen illis dico, qui intelligunt; nam hos, de quibus hic nobis sermo est, minime intelligere, non certum solum est, sed etiam omnibus notum. Cum enim *sensus* nihil aliud sit, quam reactiones subtilium *motuum externorum* in subtilissimos *motus ab anima*, percipiendi fine, directe institutos; dico, vere *ex instituto* factos atque susceptos; & quidem *reactio*, vti dictum, *externorum* motuum: quid non exspectandum erit ab *internis* huiusmodi *reactionibus*, seu simplicium *actionum tenoris*, earumque efficacia ad prouocandas *ideas*, imo *intentiones* peculiares circa motionum instituendarum *proportiones*, & illarum, vt alias e crebro vsu, ita hic e perpetuo tali statu, *adsuetudines*. Quæ singula certe quisquis non intelligit, nihil intelligit.

Sensationis actus.

§. CXXXVI. Quemadmodum autem hæc satis demonstrant, quod nemo sit, qui *essentialem* diuersitatem *a priori* animabus eiusdem speciei, nempe *humanis*, in primis ex hoc capite, tribuat; ita certe si in sensu suo sano res hæc concipi non posset, nempe quod *motibus*, & inprimis eorundem *proportionibus*, si nihil aliud, saltim *percipiendis*, *anima* ipsa *idonea* esse possit; & quod inde *ideam sibi adsuefacere* possit, secundum quam etiam *directos suos* actus posthac instruat: quid demum intelligi poterit de illis speculationibus, quæ *rem ipsam* quidem omni-

Si concipi non potest, quod anima motibus idonea sit, quomodo intelligetur, quod eius actiones a rebus corporeis alterari possint.

omnino ſiſtunt, circa *modum* autem fiendi talia proferunt, quæ non ſolum multo difficiliora, ſed ſi iuxta verum ordinem conſiderationis expendantur, nullatenus vera eſſe poſſunt. Dico de illis opinionibus, quæ *animæ rationalis actiones*, *inclinationes* ſeu *voluntates*, *mores*, a rebus *corporeis* omnino varie alterari poſſe atque ſolere, ponunt; quod hoc autem per *motum* rerum illarum corporearum ita fiat, negant: ſed ſimpliciter a *materiali* ratione corporum hoc pendere, affirmant. Quantumlibet enim, vtpote a diſtinctis expreſſionibus alieniſſimæ hæ opiniones, *verba* hæc nusquam diſerte exprimant, & vim etiam *terminorum* horum nusquam aſſequantur; tamen alterius ſenſus compotes eſſe non poſſunt, quia ſententiam, quod in *motibus* hæc verſentur, ridiculam cenſent. Iam vero quænam alia allegari poſſunt corporum principia, ſecundum quæ illa aliquid perficere poſſent, quam *materia* & *motus*.

Exprimendum erit, quo modo res corporeæ in animam agant.

§. CXXXVII. Vt vero *difficultates* illas exuant, neceſſarium certe ipſis erit rotundius ſe exprimere, QVOMODO res illæ *corporeæ*, ſi *motu* in animam non agant, aliter agant? ſiue, vt vernacula opinionum lingua loquar, quonam alio *modo materiæ*? Porro, in quidnam in ipſa anima res illæ corporeæ agant? an in ſubſtantiam eius ipſam? aut in energiam eius, ſeu efficaciam? & in qualem? quod tamen fere ſic ſatis exprimunt, dum *ingenium*, id eſt *intellectum*, *inclinationes*, id eſt, *voluntatem*, & *mores*, id eſt, *directiones motorias* pro voluntatis exſecutione, adeoque *omnes animæ actus* ſub hoc iugum mittunt. Dico, vt re vera ſine ambiguitate aut latibulo ſincere ſeſe determinent, neceſſe habebunt eloqui, quonam *ordine* animæ actionibus ita obices ponant? Non dicam an *a priori* vel *a poſteriori*, ne terminorum metaphyſicorum difficultas bonum opus peſſundet; ſed ſolum an *animam ipſam* mutent? an vero *efficaciam* eius ſiue *energiam in ſe* ſimpliciter ita præoccupent, & eneruent? an ſolum *effectibus* ipſis ſeſe immiſceant, vt illi acceſſione harum materiarum impuri fiant?

Materiæ poteſtas in animam conceditur, energia autem animæ in corpus negatur.

§. CXXXVIII. Quamuis enim ita ſatis dilucide præ ſe ferant, quod vtique hæ *materiæ* ius & poteſtatem in animam habeant, non autem *reciproce* anima in has materias aliquid poſſit; tamen de *modo*, ceu fundamento cui hoc aſſertum innitatur, abſolute neceſſarium eſt *rationem*, cui inniti liceat, non ſolum proferre, ſed omnino ſtabilire. Cum enim ita hæ opiniones antiqua illa arma repudient, nempe canonem illum philoſophicum: *materialis & immaterialis nullum eſſe commercium*; aliud certe fundamentum ſubſternant neceſſe eſt, quo nimirum

fir

firment; *immaterialis quidem nullam esse energiam in corpus per motus, corpori autem & liberam & variam esse energiam in τὸ immateriale.* Vbi commoditatis gratia, quamuis ego nihil præscribere velim, poterunt tamen ad minimum commode sub nouum hunc necessarium canonem redigere, & illi exæquare effectus illos, qui in *vitam*, in *motum sanguinis*, in *motus partium solidarum*, in *variationes motuum corporeorum secundum certas mensuras temporum*, in *ventriculum*, in *conformationem magnæ partis corporis*, imo in omnes *motus corporis fortissimos*, numero innumeros, & specie longe plurimos, quos *voluntarios* vocamus, per *directionem* illorum determinatam redundant, e *terrore*, *timore*, *anxietate*, *iracundia*, *desiderio*, *gaudio*, *amore*, *fastidio*, *nausea*, *imaginatione*, & tandem *simplici voluntatis arbitrio.*

§. CXXXIX. Merito tamen omnino exigit publicum interesse tam *veritatis*, quam *vtilitatis*, vt hæc fiant *perspicua*, minime *obscura*, vt omni errori occasio præcidatur. Tunc demum sua luce radiabunt IV. *argumentationes* illæ, formalibus positionibus ita, vti sequuntur, alicubi prolatæ:

Quatuor argumenta de animæ impotentia in res corporeas.

(I) Quod, quia negotia vitalia corporeis motibus peragantur, anima, TANQVAM SOLO IMMATERIALI ACTV potens, *propterea* in illos motus nihil possit. Vbi determinandum erit absolute, quid in his corporeis motibus sit *instrumentale*, quid vero *efficiens*, seu sub illis conuenientibus, & tamen facile variabilibus motibus, *directionis* actum administrans, quod alias *actuans* vocant.

(II) Hoc tamen minime obstante, possit reagere hoc SOLIVS immaterialis motus capax, Agens in motus corporeos; exemplo motuum, qui *sensuum* (non simplicem impulsum, sed) *æstimationem* sequuntur. (qui nempe motus crasso modo fortissimi sunt per organa corporea, & quidem secundum *proportionem temporis*, *gradus*, & *finis*; quæ proportio motuum talium, non sensus obiectis, vt in se sunt, sed vti tunc *æstimantur*, simpliciter respondet.)

(III) Quod, quamuis hoc Agens (per primum argumentum) nihil possit in res corporeas, PROPTEREA quia SOLO *immateriali* actu polleat; tamen *mere corporeæ* res, *externæ* etiam, *maximam potentiam* habere possint, in hoc ipsum, nempe animam, & omnes eius (etiam directas & proprias) actiones (nempe SOLVM IDEALES ET IMMATERIALES.)

IV. Et tandem pro colophone e præcedentibus his, singulis aut omnibus, ducta argumentatio pancratica: quod, quia hæc ita se habeant,

beant, LIQVIDISSIME INDE SEQVATVR, quod animæ actiones a motibus rerum corporearum quoquo modo alieniſſimæ ſint. Harum rerum ſeries, nexus, & vis eius, ſi firmiter ſtabilita atque præſtita fuerit, ego ſancte teſtor, & credo quod omnes prudentes & periti homines mihi non iurato fidem habeant, quod ſerio credam, imo pro certiſſimo habeam, quod tunc tantum abſuturum ſit, vt quisquam probationes illas vere ſtabilitas eſſe audiens, illas deriſui habiturus ſit, vt potius horrore perculſum iri ſciam, & mundi excidium inſtans exſpectaturum: quia ſub talibus rerum nexibus poſthac mundus hic nunquam ſtare poterit.

Quid Medicus fundamenti loco habere debeat.

§. CXL. Ego vero vt pergam in mea ſphæra verſari, & theoriæ medicæ tractationi ſolida fundamenta ſubſternere, moneo porro, ſecundum illa, quæ ſuperius dicta ſunt, vt Medicus non ſolum *veriſſimi*, ſed vere *vnici ſupremi fundamenti* loco habeat atque æſtimet *veram notitiam ſecretionum & excretionum*, earumque quocunque *intermedio ordine miniſtrorum*, ſenſim ſenſimque *generaliorum*, *motuum* & *organorum*. Longiſſime autem diſtantem, vt in ſe eſt, ita agnoſcat & intelligat *circuitum* ſanguinis, *in ſe & qua talem*. Sicut enim ille, dum etiam recte ſuccedit, ad *medicam* artem antea nihil reſpicit; & prætera ad miraculum raro, ſi ſimplex *materiarum*, nempe tam *ſanguinis* quam *viarum* habitus conſideretur, aliquid ſontici detrimenti incurrit: ita ſi tamen hoc fiat, Medicus nunquam *directe*, *vt circuitum*, vel minimum iuuare poteſt, ſed ſimpliciter ad ſummum *materiæ* vitium corrigere; aut multo frequentius, cum illud admodum difficile ſit, incoërcibiles *corruptelas* illius materiæ *ad bonam ſecretionem & excretionem* diſponere. Quamlibet certe niſi præcipua *naturæ efficacia* hoc ſecretionum & excretionum negotium abſoluat, ipſe etiam directe nihil poſſit.

In quo conſiſtat Medici præicpuum officium & artificium.

§. CXLI. Sicut autem prudens Medicus me monitore opus non habet, ne omnia *ſpecialiora* ſchemata motuum humorum variorum, quibus tam *inutilium* quam vtilium paſſim *ſequeſtrationibus* debitis, *ſecretionibus & excretionibus* perpetrantur, cum *circuitu* ſanguinis *generali*, *quatenus circuit*, in vnum chaos confundat; ſed potius ſatis intelliget, quod totum eius & officium & artificium nihil aliud pro obiecto habeat, quam vt *ſingularium* humorum, præcipue vero *a tota* ſanguinis *maſſa* penitus *alienarum rerum*, *particulares* & numeroſe varias *e ſanguinea maſſa ſegregationes*, earumque *tempora*, *ſucceſſus*, *loca* conuenientia, *exitus* plenarios non ſolum bene intelligat,

&

& proportines harum rerum vere ſciat: verum etiam vt *particulariter* exſequatur, quicquid ad *ſingularum* neceſſitates *peculiarium ſubſidiorum*, experientiæ ſuffragio, vtile, & inprimis *ſecretorias & excretorias proportionatas* ablationes abſoluens, didicit.

§. CXLII. Ita inquam, & profecto non aliter, naſcetur *vera atque ſolida* THEORIA MEDICA; dico vera *rationalis* perceptio VITALIS *negotii*, non ſolum vt *in ſe* verum eſt, ſine omni defectu *reſpectuum atque nexuum* cauſſalium, ſed etiam vti ad *artem* medicam, non ſolum *vere* atque *directe*, ſed etiam VNICE faciat. Hæc theoria non ſolum *ſcientiam* ſolidiſſimam, ſed etiam *conſcientiam* tranquilliſſimam ſuppeditabit. Ego per De i gratiam ſcio, quid ſcribam, & audacter prouoco omnes homines, rationis ſuæ recte compotes, vt mihi circa haſce equidem in ſe vtique ſimplices res, defectum aliquem ſolidæ, directe ad rem pertinentis DEMONSTRATIONIS commonſtrent.

Vera & ſolida theoria medica.

§. CXLIII. Quemadmodum ex aduerſo, ego ſum paratiſſimus, in 50. circiter lineis, plus quam totidem, ex magna parte etiam grauiſſimas hallucinationes demonſtrare, circa hoc negotium publice (& quidem κατ᾽ ἀντίθεσιν, ſi diis placet, procedendo) factas: nempe varie ἄλογα, ἀντίλογα, ἄθετα, ἀδιάθετα, ἀσύνθετα, ἀσύςατα, ἀσυλλόγιςα, παρέλεγχτα, ἄσκοπα, ἀνιςόρικα, ἀντίπρακτα. Vt mirum merito haberi poſſit, tam paruo ambitu ita paucarum linearum tantum numerum offenſionum comprehendi potuiſſe, circa rem ſua propria indole adeo ſimplicem, & ſui compoti rationi planiſſimam. Talibus autem fundamentis artem medicam ſuperſtruere, nos, quibuscunque volupe eſt, poteſtatem minime eripimus; interim vt ſua ſibi habeant libere permittenti, vt etiam illi reciproce, quæ illius ſunt, ab illis ſe abſtineant neceſſe eſt. Ego iterum mea fide dico, quod ad apodictice demonſtranda hæc, quæ de 50. lineis dixi, ſine vllo labore aut opera qualibet hora paratiſſimus ſim: minime tamen (licet illæ ἀντίθεσιν in forma tractare affectent) vlla ratione auidus huiusmodi occupationum, tum quia vtilius, fauente Deo, tempus collocandi occaſio non deeſt, tum quia re vera ſine animi & ſtomachi faſtidio talis occupatio non poteſt ſuccedere.

Hallucinationes alterius theoriæ.

§. CXLIV. Quemadmodum autem etiam alias ἀκυρολογία, ſeu res *in lato* aut *confuſo* ſenſu accipiendi incuria, omni veriori de rebus *conceptui* atque *perceptioni* obicem ponit; ita ſimpliciter & abſolute vtique abeſſe debet a *ſcientia phyſica*, vtpote *cauſſarum* euolutioni, quatenus ſcientia eſt, tota dicata. Abeſſe debet a *medicina*, *arte* me-

Ἀκυρολογία abeſſe debet a medicina.

medica, quatenus *habitus* esse intelligitur *cum recta ratione effectiuus*. Vbi vero *recta* potest esse *ratio*, quamdiu peruersis & præposteris, imo alienis conceptibus atque rerum tractandarum respectibus errat? Quid, quod nec ipsi *historiæ* simplici conuenit, rerum gestarum *ordinem* inuertere, & *generalibus* insistendo *specialiora*, inprimis quibus *historia* ita particulariter exprimendis occupari debuerat, negligere, aut tanquam hæc etiam ex illis intelligi deberent, imo sponte fluerent, quasi supponere. Sicuti hoc tam in aliis historiis, quam inprimis in *genealogiis* absurdum esset; ita, cum *scientificæ* euolutiones veræ sint *genealogiæ* rerum, quam alienum foret *affinitates* has inuertere, aut passim *generationes* aut *connubia* quoque omittere, quilibet facile intelliget.

Neque etiam historiæ ordo inuertendus.

§. CXLV. Ita etiam solennis huius hypotheseos, vt illa quidem nominat, demonstratio, quod *motus cordis*, adeoque *generalissime* sumtus *progressus sanguinis*, vere & immediate VITA haberi debeant; quia simulatque hic subsistat, omnes actiones per vniuersum corpus, etiam *sensitiuæ*, & ipsæ *rationales*, statim & *immediate* simul desinant: hæc inquam locutio, quod & quantas distinctionum necessariarum, nedum verarum, *implicationes* inuoluat, cuilibet notum esse potest. Ita enim certe adolescentes logicam discentes statim respondere poterunt, quod mirum non sit, *negato genere*, eo ipso momento *negari species* omnes, & tamen *genus* propterea non esse illas *species* aut *contra*; negatis *remotis caussis*, sed tamen *essentialibus*, negari illarum *progeniem*, aut certe productionem, *propinquiores* & *proximas*: negato *instrumentali* ministerio, negari *effectus* sub illo perpetrandos. Posita vero etiam (ad specialem effectum directe) *proprietate ordinis*, minime tamen inde simul sequi *prærogatiuam dignitatis*, aut *efficaciæ formalis* vltimæ. Ita enim circulatio sanguinis, sub hac eadem acceptione qua *vita* esse dicitur, simpliciter etiam dicenda esset *ratio;* quod certe adolescentes logicæ candidati hoc ipsissimo argumento, per nudam instantiam, prolixius demonstrare parati erunt.

Hypothesis, quod motus cordis & progressus sanguinis vita habeantur multas implicationes inuoluit.

§. CXLVI. Eiusdem autem omnino census est etiam illa instantia aduersus *corruptionem*, tanquam *strictissime* dicendam *mortem*, obiecta: quod *corpora in summis frigoribus non putrescant*, & tamen vere sint *mortua*: *spiritu vini* etiam statim infusa non putrescant, & tamen sint mortua. Certe vero debebant hic sine ὁδηγίᾳ intelligere, quod licet in statu *ordinario*, adeoque solennissimo, certum omnino atque constans sit, quod veram desertionem vitalium motuum *putredo* consequatur; tamen hoc ipso huius positione non auferantur *extraordi-*

Instantia aduersus corruptionem examinatur.

ordinariæ, imo quædam etiam *ordinariæ* corruptionis *species*. Sicut enim *conseruationis vitalis* directum subiectum est illa *mixtio*, atque inde fluens *crasis* seu *consistentia*, quæ finibus suis decenter quadrat: ita omnis omnino eiusmodi huius *craseos* & *mixtionis* corruptio, quæ corpus *vsibus* suis constanter, & irreuocabili effectu absolute inidoneum reddit, vere est *mors* eius. Vnde vtique ipsum *serum excrementitium* tam vere est *mortuum*, quam pars *sphacelo* adfecta. Interim vti merito *a potiori* fit denominatio, inprimis pro solenniori, non tamen prorsus ἀκύρῳ accipiendi vsu: ita valet hoc etiam de efficacia illa *frigoris*. Sicut enim de hoc *frigoris* effectu, quando vere *mortem* parti intulit, (id est *priuationem*, a qua non detur regressus ad habitum; talem inquam deprauationem, vt *conseruationi vitali* nullus amplius postliminio sit locus) falso diceretur, quod corpus in vera *sua mixtione atque crasi incorruptum* seruet; ita pari prorsus catachresi e tali præmissa duceretur conclusio.

§. CXLVII. Minime omnium autem hæc instantia in terminis sese probabit vlli CHYMICO, sed tamen rationali, nempe distinctos rerum successus secundum verum suum ordinem intelligenti, vt ipse etiam *artifex*, nempe cum *recta ratione* efficax operator esse valeat. Sicut enim talis etiam *remotas* caussas, sed veras tamen *caussas*, *ad specialem effectum* vltimum tam certo pertinere nouit, quam *genus* ad *speciem*, & *materiam* ad concretum quodcunque *specifica forma* determinandum: ita ad *putredinem* pertinere vere atque realiter omnem *coagulationem sanguinis*, nisi mature iterum dissoluatur, experimentis sufficientibus nouit. Ipsæ vero etiam fœminæ norunt illam experientiam, quod frigoris effectus ita penetrans, vt non possit amplius in antiquam *consistentiam* reuocari res ita congelata, verum sit *initium putredinis*; id est, simulatque hoc *gelu* desinat, progressus vlterior *putredinis* non solum ineuitabiliter sequatur, sed etiam iam ibi notabiliter *inualuisse* statim appareat.

Ex chymia & experientia notum est, quod frigoris effectus putredinis initium sit.

§. CXLVIII. Quemadmodum enim etiam *congelatio* non simpliciter & absolute *vitam* subiecti tollit, sed tunc demum, quando *penitissime* penetrando ipsam *mixtionem* corrupit; quod non solum in *membris gelatis*, nondum tamen penitissimo frigoris gradu, notum est, quod prudente gelu illius resolutione (per *niuem*, aut *aquam* valde frigidam) iterum *viuidis conseruationibus* restitui possit: sed etiam in *pomis*, in *ouis*, non vltimo frigoris gradu subtilissime penetratis, quæ pari *aquæ frigidæ* medio pristinæ suæ integritati redduntur. Sicut etiam

Congelatio non statim vitam aufert.

iam *carpio* piscis, si notabili gelu regnante illi exponatur, donec obrigescat, in hoc statu per aliquot horas relinqui potest, & tamen postea in aquam non plane glaciali frigori proximam repositus, in locum ab actuali congelatione adhuc alienum, v. gr. cellam vinariam reponendo, & glaciali suo rigore liberatur, & actionibus tam vitalibus quam animalibus restituitur &c.

Fortissimum autem gelu mixtionem intimiorem dissoluit.

§. CXLIX. Si tamen gelu fortissimum *poma* ita adfecit, vt veluti glaciali *splendore* niteant, quod vulgus exprimit: Daß sie zu Glase gefrohren sind, dissoluta reuera eo ipso etiam intimiore illorum *mixtione*, quomodocunque regelascant, statim consistentiam illam exhibent *mollem* atque adspectu etiam *subputridæ* æmulam, vere autem citissime vlterius *putrescentem*; quam proinde vulgus in *pomis* vocula morsch, vt in pyris teig, insignire solet: cum alias idem vocabulum *contusione* grauiter læsis etiam carnosis] partibus, seu potius consistentiæ ita læsæ, tribuere solet. Quod vero tali gelu fortissimo etiam intimior consistentia *mixtorum* mutetur, liquet non solum *ouorum* exemplo, quæ huiusmodi actu in vnam fluidam intemperiem reducuntur, vt quoquo etiam modo a gelu liberata, tamen triplicem illam sinceræ suæ consistentiæ labem seruent (1) vt nullam *tenacitatem* sed fluxilitatem præ se ferant, (2) *vitellum cum albumine* non solum *confusum*, sed & fere æqualiter subactum appareat, (3) etiam coquendo non ita, vti sincera oua, vniuersim *obdurescant*: sed exserit se etiam huiusmodi efficacia in *vino*, *cereuisia*, *aceto*, imo omnino *atramento scriptorio*, quin aliis inprimis tenerioribus *coloratis decoctis* officinarum tinctoriarum. Adeo vt etiam hic aduersus chymiam experimentalem ἀκύρως loquantur, quicunque *summis* illis & *perpetuis* frigoribus corpus a *corruptione* etiam *putredinosa* absolute liberum seruari asseuerant.

Vera æstimatio nexus tam motuum quam materiarum commendatur.

§. CL. Concludo itaque tandem, commendando verorum vbilibet, non solum e nudo successu, sed etiam *a necessitate* atque exigentia totius systematis, non solum *motuum*, sed etiam *materiarum a priori*, & *vsuum a posteriori*, dependentium *nexuum* veram *æstimationem* & considerationem: ita enim facile apparebit, imo liquido dilucescet, quid partim in propositis, partim in productis thesibus aut opinionibus firmo & intemerato imo inuiolabili nexu & vero ordine nitatur, aut contra illo destitutum, infirmo talo subnixum, titubantibus vestigiis vacillet.

§. CLI.

§. CLI. Maxime omnium autem dispicere de hoc conueniet circa applicationem harum rerum ad *vsum medicum*. Vtrum nimirum verum sit, quod dentur talia *medicamenta*, & talis vniformis *methodus*, quibus simpliciter sanguinem & *vtiles* humores impellendo, omnibus *particularibus alienis* humoribus, eorumque *effectibus*, quasi sponte sua satisfiat: & hoc etiam tam *commode*, tam *cito*, tam *secure*, quam si *particulariter* magis *directe* humorum talium *separationibus* & *expulsionibus* opera nauetur; inprimis sub quocunque patientis ad *motus animi* atque *corporis* nimium quam συζύγῳ habitu, seu indole. Num medicamenta in ipsam energiam naturæ operari possint.

§. CLII. Licet enim ego, profecto inter paucos propiorum horum temporum Medicos, quam maxime vrgeam αὐτοκρατικὴν illam *naturæ*, etiam sine artis adminiculo, morborum expugnationem: tamen, cum illa hoc non præstet, nisi in quibus *indiuiduis* & *indolis* suæ habitu, & *materiæ* optima dispositione, & *organorum* plenaria tam *libertate* quam *habilitate* instructa est, præterea etiam, quandocunque hoc & intentissime & rectissime agit, minime omnium tamen hoc absoluit simplici *ordinario* motu *generali* sanguinis, sed omnino *specialissimis directionibus* motuum, secundum *proportionem temporis*, *mensuræ*, *ordinis*, & *locorum* excretoriorum. Tanto magis autem ad hoc ipsum vsurpat, nempe conuenienter instruit & actuat *peculiaria organa*, peculiaribus talibus effectibus idonea, vtpote qui simpliciter *ordinariis* illis *generalioribus* minime absolui possent. Propterea certe minime inde mihi imputari posset, quasi ex hac hypothesi sufficeret, si Medicus *simpliciter generali illi naturæ actui promouendo intentus sit;* quandoquidem hoc ipso ita *principium petitur*, quasi natura hic nullo alio, quam simpliciter *generali* illo actu ipsa quoque sic vtatur, non autem *specialibus* plane eius directionibus, imo *specialium* aliorum per specialia organa, peculiariter *proportionatis* prosecutionibus. Vrgetur quidem αὐτοκρατία naturæ, sed hæc omnia specialissimis motuum directionibus agit.

§. CLIII. Ex hac enim non tam hypothesi, sed re ipsa vera e *naturæ* etiam *autocratica* energia nihil aliud conficere licet perita argumentatione, nisi illud vnum, quod sufficere posset, si per *artem* natura directe in illa sua *energia*, aut *alacritate ad agendum*, & simul tamen perpetuo seruando conuenientium *proportionum moderamine*, & quidem etiam multum a quotidiano *ordinario typo* differente, vt vulgo loquuntur, ROBORARI posset. At e diuerso, minime inde fundamentum nanciscetur illa directa subsumtio, quasi hac ratione sufficeret, *simpliciter circuitum sanguinis in genere* augere, aut hunc in se expeditiorem reddere: cum vel simplicissime rem æstimanti vtique palam Si generali sanguinis motu tantum vtatur, Medicus per roborantia ipsi succurrere posset.

 sit,

ſit, cardinem negotii verti in *ſpecialium & organorum*, *& progreſſuum* per illa, peculiariter etiam *proportionata*, gubernatione.

Roboratio hæc naturæ per medicinam vniuerſalem adhuc in ſpe poſſibilitatis hæret.

§. CLIII. Quantumlibet autem omnino libentiſſime conſentiam, quod optimum prorſus futurum eſſet illud conſilium, ſimpliciter atque directe *ipſam* NATVRAM ita vno ſimplici actu ROBORANDI, vt illa deinde vniuerſum negotium non ſolum *energia* ſua iuſta, ſed inprimis conueniente illius *moderamine* in poſterum ipſa proſequatur & exſequatur: tamen, quod meritiſſimo iure in altera illa intentione, *circulum ſanguinis directe* & inprimis *proportionate* PER ARTEM augendi, taxauimus; nempe quod illud nequaquam *in poteſtate* Medici, nedum ita in procliui poſitum ſit: illud valet tanto magis de hoc præſente etiam ſcopo. Cum nimirum hæc, de qua hic quæſtio eſt, ARS, ſimplicem illam talem NATVRAE ROBORATIONEM præſtandi, in hunc diem adhuc in *nuda ſpe* poſſibilitatis hæreat, ſub MEDICINAE VNIVERSALIS titulo, quam vt vllam propiorem *fiduciam* probabilitatis admittat, adeoque fere medicis vſibus, qui non *ſpem* ſed *rem* poſcunt, inepta ſit.

Vera methodus tam præſtandæ quam vindicandæ corporis vitæ.

§. CLIV. Vnde vtique tantisper illi methodo inſiſtere neceſſe eſt, quæ vere & re ipſa in effectum deduci poſſit; nempe vt A POSTERIORI PARTICVLATIM HIS INTENTIONIBVS SVCCVRRATVR, quod vnice fit per efficaces illas SPECIALIVM SECRETIONVM ET EXCRETIONVM, *ſpeciales* etiam, ſed *veras* tamen, & *factu* magis, quam quidquam aliud *poſſibiles* ARTIFICIALES moderationes, *a poſteriori* PROVOCANDAS atque GVBERNANDAS. Ita omnino & NVLLA ALIA VIA veram atque ſolidam vtilitatem MEDICAM capeſſere datur e vera *theoria vitæ*. Omnes autem aliæ illius conſiderationes, quemcunque tandem alium phyſicum vſum, modo ſine irritis figmentis inſtitutæ, re vera habere poſſint, a MEDICO tamen vſu certiſſime alienæ ſunt. Vnde debitam harum rerum diſcretionem idoneis ingeniis commendamus.

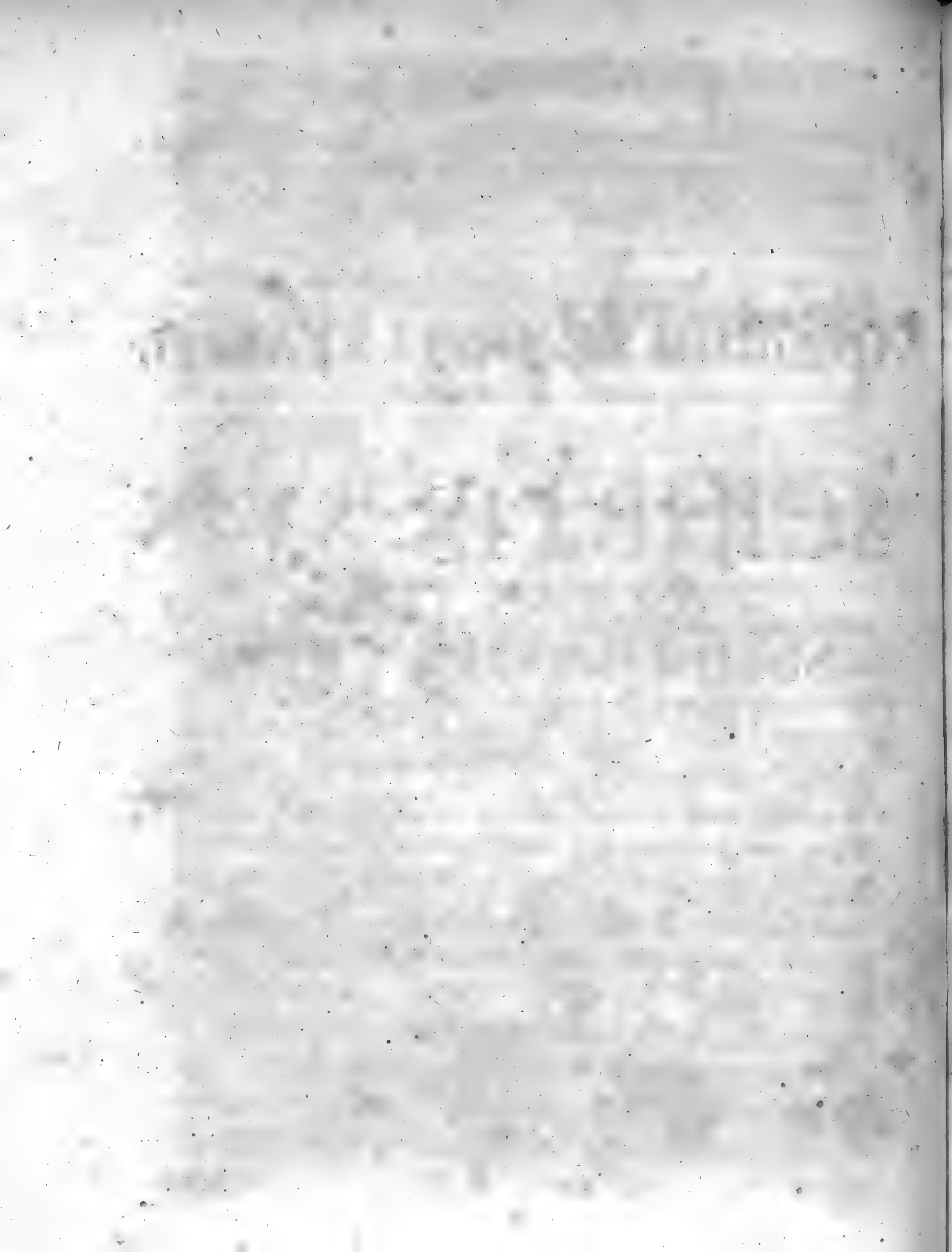

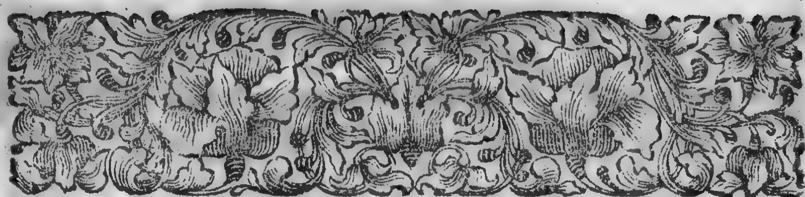
GEOR-

GEORGII ERNESTI STAHLII,
Doct. & Profess. P.

DE

SCRIPTIS SVIS
AD HVNC DIEM
SCHEDIASMATIBVS
VINDICIAE QVAEDAM,
ET INDICIA.

Beneuolo Lectori Salutem!

CVm vsque ad hoc tempus partim directa officii mei ratione, partim temporis pro virili recte collocandi gratia variis schediis in lucem emissis monita diuersa circa medicinam, & inprimis veram eius theoriam, veræ atque solidæ praxi consentaneam, publico commendare cordi habuerim: euenit mihi, quod in talibus solet, vt, iuxta antiquam illam formulam, laudarentur ab his, culparentur ab illis; vtrumque autem fere præter meritum. Quamuis enim certo sciam, inesse schediis meis varia, quæ a nemine Medico docto atque perito improbari possint, sed re vera laude dignissima sint; quia tamen illa non tam mea sunt, quam veritatis, imo diuinæ benignitatis humanæ naturæ collata beneficia, quæ ego simpliciter, tanquam rauca vox in deserto medico, tantisper proclamare incepi: non potui hoc intuitu mihi sumere, quicquid in hoc genere hic illic a viris, quorum de reliquo affectum gratus agnosco, in hunc sensum amicis compellationibus litterariis mihi oblatum est. Cuius profecto rei non vltimo intuitu malui commercia litteraria penitus deprecari; quæ cæteroquin captan-

captandarum huiusmodi rerum, & famigerabilis celebritatis ſupremam machinam eſſe, vix puer ſit, qui neſciat.

Interim quicquid harum rerum negligens eſſe velim; eius exiſtimationis, quam ipſæ res merentur, ad ſolertiorem, ſi quæ futura eſt, poſteritatem ſecurus: non poſſum interim contrarium etiam probare, & indignas bonis notas in ſolidum negligere. Quamlibet enim illorum, qui vel plus, quam in me traham, fauent, non ſolum illud ſit, tam ex merito, quam ex numero, pondus, quo ἀντισήκωμα illud, quolibet intuitu leue & inane, facile expendant, & altiſſime eleuent; quia tamen iſta inter varias arroſiones vnam atque alteram impreſſionem relinquunt, quæ acutioris dentis veſtigium exhibere imperitioribus apparere poſſet: non inconſultum duxi contrarium commonſtrare, &, quam nihil detrahant commorſicationes illæ, paucis condocere. Nempe, cum eiuſmodi male morati cenſores rem ipſam adeo non vituperare poſſint, vt illam quidem in ſe, & quantum ad ſummam ſuperficiem attinet, vel ex ipſo vſu edocti atque conuicti, etiam paſſim auidius, quam crudam decebat, aſſumant: tamen duplici modo ingrati ſunt. Nam, primo, hic illic corrupto ſuo palato non ſatis facere falſo quiritantur, interim etiam luxurioſe illam ingurgitantes, & paſſim pro toto obſonio & ſibi illam ſumentes, & aliis apponentes: ſecundo, ſi quid eius non

non possunt vt minus sincerum fastidire, extremæ plebis more, proborum ædilium fidem calumniari non verentur, quasi hi plus huius ad se trahant, & populo temere caritatem faciant earum rerum, quæ alibi affatim & cura nulla, & pretio nullo, obuiæ, procurationem illorum & operam inanem atque superuacuam reddant. Vt sine tropo rem eloquar, non potuit non displicere, atque iustam animaduersionem elicere, non tam fatua erraticæ litteraturæ solum ostentatio, quam inuida siue inscitiæ talium lacernarum, siue nequius, etiam diserte, dissimulatoriæ transsumtionis atque plagiorum realium imputatio: quando iam ex antiquissimis, iam ex recentissimis res tales, iterum dico, res magis ipsæ, quam considerationes aut sententiæ conquiruntur; quas res, vti quidem etiam non exiguo numero aliquas, in circumspecta quotidiana experientia obuias, vti cuiuis animum aduertenti, ita mihi etiam, ita aliis quibuslibet, liberrimum esse debeat producere: insulsum autem sit, hominum paucorum testimoniis colorare, cum omnino, vbi rerum ipsarum testimonia adsunt, non opus sit testibus verbis: interim vel imperitissime, vel malitiose, tacite inde obrepere tentatur, falsissima illa imputatione, quasi *hoc eodem intuitu atque respectu, quem ego in huiusmodi rebus contemplationi sisto*, atque adhibeo, *iam dudum alii hoc perfecerint*, quod ego mihi, vel tacite, tribuendo, illis quidem præripiam suam, mihi vero rapiam alie-

nam (vtrinque vero reapse etiam passim ieiunam) gloriam. Huiusmodi autem, vti in se indoctæ passim, ita pluribus respectibus de reliquo certe ineptæ malitiæ, & nimium quam sterili inuidiæ, qualecunque operæ pretium visum est, offam tantisper obiicere, si obturare os possit, & sine latratu transmittere; vt olim Aeneam, & maiorum suorum, & posteritatis, veram felicitatem conspecturum, Cerberus poëticus: ne, ex iisdem fabulis, si Hercules aliquis manum admouere occipiat, etiam nolens, inuisam lucem inuisus ipse, subire cogatur. ARGVMENTVM autem totum præsentis schedii est, *quod, quæ alii fortasse vel per somnium, vel e longinquo, nusquam recte distinguenda, vel vt aliena quoque, imo ingrata, quoquo fugitiuo modo conspecta, neglexerunt tollere, aut suis aliorumque vsibus, amplissimis etiam, adhibere: eas res, vt vere pro derelicto habitas, occupare, & non tam proprias possidere, quam publicis vsibus, ad quos natæ esse videntur, exponere ius fasque sit: neque ibi locum habeat friuola intercessio, ne dum indigna condictio priuatorum, qui temere forte visam, sed non intellectam, neglectam, fastiditam, imo proculcatam rem, nec vsquam priuato potius quam publico fundo incumbentem, tanquam publicis vindiciis in seruitutem asserere, & in eam rem vel Appianis superbiis & subordinationibus vti non vereantur.*

§. I.

§. I.

NOta est abunde ingens illa abundantia variorum scriptorum, vt in omnibus propemodum scientiis, ita in medica quoque doctrina, theoriæ æque atque praxis. Non est quod huius rei caussas anxie vestigemus, cum fere notissimæ sint *tres* inprimis eminentiores, & maxime conspicuæ: 1) *typographiæ* commodissimum subsidium; 2) *libertas sentiendi* in rebus minus directe ad religiones pertinentibus (quamlibet in his etiam passim satis libera sit publice sentiendi potestas; 3) nominum aliorum quidem *de se* ipsis indulgentior præsumtio, aliorum autem & *de personis* talibus, & *de rebus* variis spes & exspectatio largissima, quam hodie *curiositatis* nomine complecti solent. Abundantia librorum tribus caussis attribuitur.

§. II. Sicut autem ingens omnino est illud *typographiæ* emolumentum, ad vtiles res tum late diffundendas, tum ipsius posteritatis certo & indubitato vsui vindicandas; quæ a præteritis, inprimis autem antiquissimis temporibus, talis artificii defectu interceptæ, posteritatis magno passim vsui interciderunt: ita in nostra maxime Germania per artificum multitudinem eo processit negotium, vt etiam vile librorum pretium vel inutiles multos ita excusare possit, vt si vel maxime parum commodi ex illis colligi possit, non multum etiam pretii ita amissum sit, dum interim vel vnius melioris libri vsus multorum ineptiorum pretium rependere possit. Ita vt fere quolibet intuitu *vsus* typographiæ propter *abusum* non temere taxari mereatur. Typographia.

§. III. Neque multo dispar est ratio *libertatis* tam *sentiendi*, quam sensa sui animi *publice proferendi*. Quamuis enim negari non possit, imo contra nimium quam manifestum sit, quod multa *improba*, ne dum *inutilia*, hac ratione passim proferantur atque disseminentur; tamen minus durum hoc fit ex altero, dum etiam *diuersa* sentiendi libertas Libertas sentiendi.

bertas manet, adeoque ineptas aut noxias opiniones contrariis demonstrationibus detegendi, & saniora circa illas easdem res producendi.

Non facile neque cum fructu cohiberi potest.

§. IV. Quamuis enim moneri possit, quod multo melius futurum esset, si *inutilia, otiosa, inepta*, ne dum *suspecta*, aut manifestius *perniciosa* plane non tolerentur, sed in ipsa, quod aiunt, herba suffocentur; tamen pluribus respectibus neque *factu facile*, neque proinde ita absolute & vndique ratum esse hoc consilium, vel paulo attentiore consideratione satis dilucescere potest. Primo enim, ingens adhuc est postulatum, quinam de dignitate talium rerum *indicare* deberent, an ipsam in publicum emissionem mereantur, nec ne? Deinde, propter diuersa hominum studia, nisi quidem plane contra bonos mores impingant, varia certe, quæ aliis vno loco *inutilia* & male fundata, aliis contra luce atque lectu non indigna videntur. Quibus rebus accedit, quod etiam pro indole diuersa sponte *malis, friuolis, otiosis, ineptis* ingeniis, etiamsi noua non subiiciantur, fomenta propria & insita propterea non deficiant. Melioribus interim, solidioribus & rerum suarum vere satagentibus huiusmodi scandala familiarius inseruiant ad *suscitandam, exacuandam, exercendam* illam suam indolem, in *examinandis & exagitandis erroneis* illis, quam vt ipsos etiam in transuersum rapiant.

Cohibitio eius tam ab æqualitate iuris, quam ab æquitate abhorret.

§. V. Porro, quod ipsam illam *sentiendi libertatem* attinet, non dissimulo, quod vel mihi ipsi minus æquum videatur, cum in solidum iusta cohibitio administrari hic non possit, *inæquali strictura* alios quidem, & inprimis leuiores meritis, comprimere, alios autem magis promerentes vel non *velle*, vel non *posse* coercere. Prostat huius rei iam a duobus seculis exemplum in libellis, *veritatem religionis* defendendam præ se ferentibus. Vbi si cui etiam parti vel placeret quies & modestia, vel etiam luculentam suam caussam verbis amplius exornare nulla vsquam postulet necessitas: nunquam cessat interim altera pars, vel centies recocta non tam rescribere quam describere. Sicut in illis rebus illi inprimis, qui a nemine censeri atque coerceri volunt, illis moribus passim vtuntur, vt paulo imperitioribus, æquioribus tamen & nihil præoccupatis, suspicionem ad minimum non iniquam suppeditent, quasi caussa ipsorum necessitate quadam ita semper ornanda atque sarcienda esset: peritioribus autem, nihil nisi mores ab humano consortio alienos, & animos non indoctos magis, quam incultos, ob ipsos oculos ponant. Alios itaque tales aut non velle comprimere, aut non posse, alios autem non tam moribus quam legibus, imo vero contra

tra

tra, non tam legibus quam moribus, aggredi, vt ab æqualitate iuris, ita certe ab æquitate abhorrere videtur. Vnde quidem, quicquid non simpliciter *dissoluendorum morum atque societatum* est, & euidentius ipsam bonam *politiam directe* turbat, cum rigore supprimere atque coercere, an æque conueniat, cuiuslibet maturo iudicio permitto.

§. VI. Interim illud vtique prudentiori æstimationi commendari mereretur, (si modo prudenter sperare hic aliquid integrum esset) vt in detrimentum ineptarum eiusmodi scriptionum meliores atque luculentiores tam autoritate atque fauore, quam qualibet ope atque subsidiis instruerentur atque promouerentur. Sed videtur propemodum, certe quantum praxis demonstrat, non solum vt a posteriori, ob manifestos defectus præsupponendorum, irritum esse hoc consilium, sed etiam vt a priori, ipsum votum improbum; dum VERITATI non solum forte *intempestiua*, sed etiam *aliena* auxilia sperare, nedum emendicare, iniustum etiam fuerit.

Optandum potius, vt loco ineptorum meliora & luculentiora scripta promouerentur.

§. VII. Cœlestis est illa cura, & suis temporibus nititur; vix etiam vllis exemplis, aut paucis certe talibus *instrumentis* vtitur, quæ inde sibi multum arrogare vel possint, vel omnino velint. Vnde quidem commodissime, etiam bona voluntate, vti certe necessitate fere euenit, *bonis fatis* relinquendum est bonarum rerum arbitrium atque moderamen, quæ suo *tempore*, sine dubio *iustissimo*, non modo quæ *vera*, sed etiam quæ *firma* sunt, imo *vsu* quoque laudabilia, luci asserent.

Sed hoc bonis fatis est relinquendum.

§. VIII. Sicut autem illa quæ huc vsque dixi, passim ita vere deprehendi; ita prostant eorum specimina etiam in *medica* doctrina, scriptis inquam artem hanc, & quæ ad illam pertinent, tanquam pro subiecto suo & obiecto præ se ferentibus. Si quis numerum non solum autorum, sed inprimis ipsorum voluminum inire vellet, quæ ab illis temporibus, quibus typographia in familiariore vsu esse cœpit, prodierunt, inueniet certe ille, quantam vix quisquam crederet harum rerum abundantiam. Qua de re vero, quid, & quomodo scripta sint, prudenter dispiciendi atque iudicandi facultas si suppetat, facile certe erit agnoscere, quod propemodum vndique *de eadem re*, *eadem*, & *eodem modo* (si verum neruum atque summam rerum intuearis) agitent atque tractent.

Prostant etiam scripta medica in magno numero.

§. IX. Merito itaque in mentem venerit, quid ergo attineat, *toties & tanta prolixitate eadem* facere, siue vt apte loquuntur Latini, *actum agere*. Quid dicturi atque docturi sint illi, quorum interest, vt huius-

Plurima vero nihil, nisi actum agunt.

huiusmodi quæstionem soluant, ab ipsis exspectandum venit. Erunt, qui præ se ferant, soli commodiori docendi atque proponendi methodo pleraque horum facta esse hodieque fieri. At vero, tantamne esse hominum, doctorum inprimis imo docentium, imperitiam, vt sub tanto temporum interuallo, atque tanto tentaminum huiusmodi numero nunquam vsquam aliquid firmi atque solidi constitui contigerit, & talem tandem σύνταξιν (quando nempe de illa, vti prætexitur, hic sit quæstio) quæ veris regulis docendi atque demonstrandi potita sit, impetrare? Irritam autem hanc quæstionem facient tum superiorum æuorum cordatiores, tum inprimis proximæ imo nostræ ætatis scriptores atque doctores. Non enim solius *methodi*, sed ipsarum, quæ proponi debent, *rerum* ita diuersimode accipiendarum hoc esse vitium; imo potius *hominum*, in illis ita difficilibus satis intelligendis, defectum profitebuntur.

Quæritur: adeone incertam esse artem medicam.

§. X. Imminet autem profecto huic etiam assertioni quæstio non parui ambitus sed tanto maioris certe ponderis ac momenti: *adeone incertam esse illam artem*, vt etiam *seculis*, & tot numerosissimis non tam *tentaminibus*, quam audacissimis etiam & diffusissimis *deductionibus*, imo concinnatis super talia fundamenta spissis systematum voluminibus, & tanto horum *numero* tantaque *diuersitate*, nihil tandem constitui possit ita luculentum, vt illi firmiter inhærere ius fasque esset?

Incertitudo illa per numerum dissentientium opinionum quotidie augetur.

§. XI. Quid vero ad hoc dicemus, si hæc incertitudo toto hoc tempore tolli non potuit, imo tantum abest, vt hodie sublata sit, vt nunquam adhuc *maior dissentientium opinionum numerus* viguerit. Quid fit interim ita in quotidiano huius tam male fundatæ atque incertissimæ artis exercitio? "Itane vero recte & feliciter *agi* potest, quod "ne *intelligi* quidem potest? ita ne vero & patientibus secure consuli-"tur, & *merces* iure meritoque, & illa quidem amplissima exigitur, et-"iam sub incertitudine adeo non coloranda, vt v. gr. decem diuersi artifices non solum inuicem atque mutuo alter alterius opinionem & actionem reprobet; sed etiam ipso facto aliam agendi rationem ipse ineat & sequatur: imo non aliam solum, sed re vera ipsa indole non diuersam magis, quam aduersam?

Quæ sincerum animum facile frangere posset, vt plane ab hac arte abstineret.

§. XII. "Quam grauia hæc esse debeant animo non simplici-"ter in diem, quod aiunt, nempe temere inconsulteque viuere amanti, "sed & scientiæ suæ & conscientiæ satagenti, non poterit apud cordatos "arbitros prolixe in dubium venire." Sane vero præstaret, si *res* nec sint nec esse possint aliter constitutæ, vel a tali *arte* plane abstinere, vel

ad

ad minimum irritis talibus *ſpeculationibus*, nunquam ad bonam frugem perducendis, in ſolidum renunciare: ſi quæ vero vel ſimplicis atque *nudæ experientiæ* veritatis adhuc ſpem aliquam admittat, illi non ſolum ſimpliciter, ſed etiam omni cum diligentia inuigilare atque inſiſtere. Sed quis hæc ſuadere ſuſcipiat, & cui perſuadere ſperet? Cum vtique ſingulari fortunæ ludibrio Medici, etiam vix non ante, quam legitima ad diſcendum ſubſidia aſſequi potuerint, imo voluerint, iam DOCTORIS nomen & exiſtimationem occupare, & *exercere* potius artem quam *exhaurire*, & *ſuæ* potius *vtilitati* conſulere, quam *aliorum ſaluti* pares eſſe feſtinent.

§. XIII. Verum enim vero, ne prolixius in has, quantumlibet etiam iuſtiſſimas querelas excurramus, cum ſatis notum ſit, quod per illas non ſolum nihil, ſed nec illud, quod poterat & debebat, obtineatur, vt nempe in animum admiſſa tanta ex his abuſibus atque defectibus eluceſcente artis & ægrotorum, imo communis hominum generis indignitate atque detrimento, tanto ſeuerius, & quanta fieri poteſt induſtria, quærere & admittere iuſtum conſilium tandem aliquando inſtitueretur. Sed non placet circa hæc prolixum eſſe, inprimis cum non ſolum ſatis perſpectum habeam, quid haſce res non impediat ſolum, ſed vetet verius fieri, quin etiam ſperare tantum a publicis conſiliis: præſtiterit, quid in hiſce rebus ipſe habeam, quod afferam, ediſſerere.

Sed hiſce querelis nihil obtinetur.

§. XIV. Puto non amplius ignotum eſſe, quanto confidentior mihi ſit ſpes, quod ars *medica* METHODO aliqua vera, ita vti re vera & ſine fallaci fuco eſt in poteſtate humana, & ſcripto & intellectu comprehendi poſſit, quam aliis, qui nullam euidentem artis huius theoriam conſtitui poſſe etiam cum autoritatis præiudicio aſſeuerant. Fundamentum autem aſſertionis meæ conſtituo maxime in commonſtranda vera indole MEDICAE THEORIAE; & inſtruenda, quantum poſſim exquiſitiſſime, diſtinctione huius a *remotiore*, imo in hoc ordine *aliena*, PHYSICA contemplatione.

Ars medica methodo vera comprehendi poteſt.

§. XV. Hanc rem, vt alias curæ cordique habere laboro, ita præcipuum eius & fundamentum & documentum exhibeo atque colloco, in ſtabilienda diſtinctione corporis MIXTI & VIVI. Quantumlibet autem etiam ad veram *phyſicam anthropologiam* pertineant, hanc vtramque conſiderationem de corpore humano luculenter perſpectam habere atque docere: vrgeo tamen maxime, quod *medicæ* cumprimis conſiderationi magis quam vlli alteri competat, ſi non penitus *vnice*, *abſolutiſſime* tamen, *exquiſitiſſime*, & *eminentiſſime* perſpectum habere, *ſecun-*

Theoriæ medicæ fundamentum eſt in diſtinctione mixti & viui.

ſecundum quid corpus ſit atque dicatur VIVVM? ſiue quid *in corpore*, & quo reſpectu atque intuitu *de corpore* dicatur VITA.

Ex quo luculenta doctrina de vita, & ex hac ætiologiæ pathologicæ & therapeuticæ deducuntur.

§. XVI. Sicuti vero in hac conſideratione corporis, quatenus *viuum* eſt, & in veris illis *vitæ* ORGANISMIS, totum atque ſolidum fundamentum theoriæ atque praxeos vere *dogmaticæ* ſeu rationalis, & cum *reali theoria* cohærentis, colloco: ita fieri certe aliter non poteſt, quam vt veram atque luculentam doctrinam de VITA, ſecundum omnes eius cauſſas atque circumſtantias, ſumma cum induſtria omni modo ſtabilire atque abſolutam dare neceſſarium ducam. Et ex illius *vitæ* circumſtantiis, reſpectibus atque tota conſtitutione etiam expendendas ducam tam *pathologicas*, quam ipſas *therapeuticas ætiologias*. Nempe euolutiones, quinam *vitalium actuum* defectus in ſingulis morborum ſpeciebus præcipue ſubſint, quantum a vera actuum horum *proportione* abeant, & quænam ſit illa differentia, ſeu veluti *diſtantia*, ad quam reuocari, imo *reſtitui* debeant, quomodo hoc, etiam ſine externo adminiculo, ſpontanea directionis *vitalis* αὐτ κϱατία innumeris exemplis fiat indies, *vt ſolis actionibus vitalibus, peculiari decente proportione adminiſtratis, omnis generis morbi etiam* SPONTE *expugnentur, & corpus integritati ſuæ vindicetur atque reſtituatur.* Et denique ita vere *methodicam* etiam *medicam therapiam*, quomodo Medicus hiſce vitalibus actibus, & huic tali illorum conſtitutioni, vere ad ipſius *naturæ ductum & inclinationem*, imo potius paratam atque promtam *cooperationem*, optime ſubuenire, & vere auxiliatrices manus porrigere poſſit, imo debeat.

Hæ poſitiones & adſertiones male acceptæ ſunt.

§. XVII. Hanc rem cum a pluſculis inde annis non ſolum ipſemet cordi habuerim, ſed etiam publico vſui, & vt ſpero, publico bono per exſcriptionem in publicum offerre, merito officii mei duxerim: deprehendi a tempore propiore peculiarem quandam methodum, qua illæ meæ poſitiones & aſſertiones paſſim non ſolum in diſcrimen aliquod adduci, ſed vix non diſertis alicubi verbis in crimen etiam vocari viderentur, & quidem ex illo latere, e quo non ſolum ego nihil tale ſuſpicari in animum induxiſſem, ſed nimium quam facillimum etiam ſit, ſolidiſſima rei euidentia omnes minus ſinceros conceptus luculenter deſtruere atque declinare.

Duo hominum genera, ineptum & iniquum.

§. XVIII. Dudum eſt, quod peritis circa rem litterariam viris nota ſint duo hominum genera in hanc ſemitam ſeſe coniicientia, quorum vnum merito *ineptum* dixeris, alterum *iniquum*. *Priores* occupati ſunt in *conciliatione* etiam nimium quam *diſſidentium*, ne dum *diſ-*

ſonan-

ſonantium, circa vnam eandemque rem *opinionum*. In quibus, præter alia abſona, etiam illud ineptiarum cumulum auget, quod familiariter labores hos etiam talibus *opinionibus* impendant, quarum, ſi vel maxime in ordinem redigerentur, tamen *neutra ſit vera*, adeoque etiam quantolibet negotio otioſus ſit totus labor. *Poſteriores* polyhiſtoriæ litterariæ ſpeciem præ ſe ferre gaudentes, *inuentis* delectantur, vt quæcunque ab aliis dici audiunt, ad id brocardicum mox applicent: *nihil dici, quod non dictum ſit prius.* Merito etiam his relinqueretur ſuum negotium, ſi in eo ſubſiſterent, vt non aliter, quam alterum præmemoratum, *otioſum* vel eſſet, vel eſſe vtique poſſet. Cum autem non ſolum poſſit eſſe, ſed ſubinde etiam ſatis probabiliter ſit *odioſum*, ipſa certe res exigit, nedum vt æquitas poſtulet, vt huic machinæ elater ſubtrahatur, ne temere e tenebris ferire compos ſit.

§. XIX. „Sane vero non ſolum docto ſed omni bono viro in„dignum eſſet cœptum, ab aliis paſſim tradita, imo tractata, diſſimula„tis imo ſuppreſſis auctoribus non ſolum tanquam noua, ſed inprimis „tanquam ſua in ſcenam producere, & ita Aeſopicæ corniculæ antiquam „fabulam nouam dare.„ Nihil autem iam dicam de iuſta etiam illorum infamia, quicunque tale quid iam aliis per calumniam imputare aggreſſi fuerint; ſed primo omnium potius ipſam veluti cynoſuram atque normam conſtituam, ſecundum quam huiusmodi negotia, quidque in illis ius aut fas poſtulet, iudicari debeant.

Iniquum eſt, ab aliis tradita tanquam ſua producere, aut aliis hoc imputare.

§. XX. *Primo* itaque omnium, vt hæc res ſibi decenter conſtet, iudicari poſſit, *antiqua* ne an *noua* magis, *propria* vel *aliena* proferantur? conſiderandus eſt propoſitionum ipſarum *verus ſenſus*; & ſimpliciter inde diſpiciendum, an ne & quantum hæc inter ſe re vera conſentiant. *Secundo*, dandum etiam omnino hoc eſt non incognitæ practicorum atque curioſorum virorum peritiæ, vt liberaliter potius *allegetur*, quam maligne *diſſimuletur*, quod *pluribus in vna eademque re perite verſantibus neceſſario eadem occurrant;* adeoque eadem res a pluribus obſeruari poſſit, citra neceſſitatem, vt *immediate vnus ab altero* aut plures ab vno eandem ſimpliciter aſſumſiſſe argui debeant. Et hoc tanto magis, quando etiam ipſa illa res, de qua eſt ſermo, ſit magis *quotidiana & obuia*, adeoque occaſio ad obſeruationem formandam non longius arceſſenda. *Tertio*, longe vero alterius claſſis eſt VSVS RERVM, obſeruationum inquam, atque phœnomenων vndecunque deſumendorum. In hac enim re tantum abeſt, vt hiſce ſimplicibus facti alicuius *narratoribus* hiſtoricis, ſine vllo eius VSV ſiue ad

Tria momenta, ſecundum quæ res examinari & iudicari poſſunt.

animum reuocato, siue impetrato, aliisque suppeditato, gloria aliqua iusta debeatur, quam illi peculiari suo iure vindicare sibi atque arrogare possint; vt potius, si proterue hic agere ausint, ad *Gallum Aesopicum*, in sterquilinio suo gemmam sibi suisque inutilem offendentem, remissis ingerendum sit illud Ciceronis: *nisi vtile est, quod facimus, stulta est gloria.*

Curiositas quæ inuentis sibi placet.

§. XXI. Næ vero merito aduertendus est animus ad sterilem illam *curiositatem* vltimorum horum temporum, quæ tot *inuentis* sibi placet, & nescio quid ex illis sibi tribuere contendit. Pulchre certe, vt de omnibus propemodum rebus, *Seneca* de *consulatu Ciceronis* loquitur, dum alicubi nominat: *non sine caussa, sed sine fine laudatum* consulatum. Nempe non denegans vtilitatem, quam e popularis & loquacissimi viri πολυπραγμοσύνη, & reliqua sibi metuendi atque cauendi diligentia tulerat Respublica, vt in *Catilinæ* proditionem incidens totam rem & expiscaretur, & palam faceret. Simul tamen meritissimo certe iure breuiter ridens ineptam hominis impotentiam, qua nullum sibi finem imperare poterat, hanc suam felicitatem & sibi in prudentiam summam, & toti populo atque patriæ in nunquam satis exsoluendam gratitudinem imputandi. Si vero hæc in talem rem non immerito dicuntur, quid de illis dicamus, qui etiam nuce cassa inanioribus *inuentis* totum orbem liberatum sibi deuinctum esse reputantes, etiam adiudicari sibi obnoxios postulare ausint, quicunque illis rebus, quas isti suas interpretantur, vti, frui, quoquo modo videantur.

Vocabulorum inuentio, inuentum, perire, perdere, reperire, inuenire nomenclatura.

§. XXII. Incidit certe iam pridem ioco-seria interpretatio vocis, *inuentio* & *inuentum*, rectissime quadrans vulgari talium *inuentorum* fato. Quid *perire* sit Latinis, tum simplicius, tum in analogia cum τῷ *perdere* aut amittere, pueris notum est. Videtur alludere ad hunc conceptum vox *reperire*, quasi dicas, quod ita *periit*, *reuocare* aut *reddere*. *Inuenire* totum sonat, quod Germani apposite dicunt, **darüber- oder über etwas kommen**, nempe *superuenire* aut *interuenire* rei alicui. Ita certe vt ipsa vox magis *fortuiti* quiddam innuere videatur, tanquam *venire* saltem *in* vel *ad* rem, certe præexsistentem: cum *reperire* aliquid quod *periisse* videri possit iterum *adsequi* subindicare appareat.

Adplicatio ad recentiorum obseruationes.

§. XXIII. Quadrat certe *inuentionis* appellatio quam maxime hoc ipso sensu in multas illarum recentiorum obseruationum, dum pleræque nihil minus quam tale quiddam cogitantibus occurrerunt, vt bono iure dici possint in illas *incidisse* casu magis, quam consilio illas inue-

inuestigasse aut eruisse, quam quocunque tandem tentamine, *ex proposito* suscepto *reperisse*: immo passim res eiusmodi, si etiam qualicunque animi aduersione, cum primo occurrissent, apprehensæ sint, tamen nulli posthac vero VSVI adhibitæ, aut penitus peruersis interpretationibus deformatæ, non modo deperditæ iterum, sed disperditæ, *actiua* nempe corruptione iterum euersæ & proculcatæ esse dici mereantur.

§. XXIV. Quanto deterius autem est, rem vtut in se bonam, quacunque fortuna oblatam, non solum ad nullum vsum deducere aut adhibere posse; imo peruerso vsu omnem eius *vtilitatem* euertere & obruere: ita certe tanto digniore loco habenda est *detectio* atque *manifestatio* tum reliquæ veræ *indolis*, tum *efficaciæ* & *vtilitatis* cuiuslibet rei: vt huius negotii demonstratio simplici rei in se *conspectui* nullo modo comparanda, & hæc rei deprehensio non modo non *præ* tali vera *animaduersione*, sed ne quidem *cum* illa *inuentionis* nomine communi censeri mereatur.

Detectio rei bonæ & vtilis, ab aliis neglectæ, inuentionis nomine non est insignienda.

§. XXV. Quid, quod apud omnes cordatos arbitros ab omni calumnia non faciles solum, sed solidissimas etiam vindicias certissime „exspectare possit talis, cum omni *applicatione*, & *vigilis iudicii* ἀκρι-„βείᾳ non instituta magis, sed longe lateque instructissima *deductio*, „qua non vnius aut alterius forte rei vera indoles & VSVS, & hic qui-„dem luculentissimus atque *dignissimus*, non solum e reliquis *tenebris*, „sed omnino e *turbidis* multis diuersarum opinionum *dissidiis* suæ luci „restituitur; sed ingenti numero non solum inaudita, sed a multis etiam „diserte negata, non vera solum, sed facili etiam atque simplici eui-„dentia non tantum adseruntur atque demonstrantur, sed mutuus illo-„rum nexus etiam atque conspiratio nulla certe nuda *inuentione*, sed „diligente & pro rei necessitate exacta vtique atque iudiciosa compara-„tione atque firma & stabili conclusione, non sibi solum, sed *ingenti* „*totius generis humani vtilitati* vindicantur. Tale certe inuentum vti laudatione non indiget, nec illa quicquam solidæ vtilitatis pro se assequitur; ita flagitiosum esset, illud calumniis dehonestare, & cum addere dignitati eius idoneus non sis, detrahere velle.

Sed potius pro dignitate & vtilitate sua accipienda & æstimanda est.

§. XXVI. In tradendis veris, solidis, & ad publicum inprimis vsum non magis idoneis quam necessariis dogmatibus nonne conuenit, imo potius necesse est, vt si illa tractare cum animo constitueris, vel prosequaris condigne hoc propositum, vel ad minimum præ te feras hoc te acturum, imo vel solum hoc agendum esse: non vero vnum alicuius rei momentum ita obiter, ita alieno loco, & vere incidenter,

Dogmata tradenda non obiter tractanda sunt.

aliis recitatiunculis assuas, vt ne species quidem alia obtendi possit; quam quod casu oblatum aut non potueris, aut quod sane multo deterius est, neglexeris, non solum in vsus suos conuertere, sed ne quidem decenter intelligere.

Alias otiosus, corrasus & putido centoni similis labor est.

§. XXVII. Iam vero si non hoc solum fiat, sed etiam si quid tale, non aliter quam veluti per somnium, aut fugitiua & vmbratili specie aliquando animo oblatum, & hoc ita factum esse pari transitoria annotatione alicubi subindicatum sit; interim autem omnes reliquae istius eiusdem hominis tum tractationes, tum actiones & fuerint alienae ab huiusmodi negotio, aut potius leui imaginatione, & perpetuo ita alienae maneant, iisque constanter, non emendato ad talem meliorem forte conceptum reliquo systemate, sed potius ad antiquam normam continuato, insistatur: quis tali homini talem sententiam posthac tribuat aut adscribat, si etiam maxime illius aliquando mentionem fecisse, aut in illam incidisse appareat? Quid vero aliud hoc est, quam putidi centonis dignum sartorem agere, quando alicubi emicant, imo vero in plenam lucem producuntur non res solum tales, contra quarum vnam aliquando vnus, alteram alius, aliam tertius, aliam quartus, quintus, forte fortuna, inter exarationes suas veluti cespitando offendit; nemo vero propemodum horum saltem duas eiusmodi res ne dum plures, imo ne illam vnam quidem satis decenter ad animum reuocauit; sed contra alienis suis, imo contrariis reliquis prolixissimis opinionibus pristina pertinacia constanter adhaesit: quando, inquam, tandem plures tales res, imo magno numero posthac simul & semel sistuntur, & non solum vera illarum singularum indoles, sed etiam peculiaris penitus & nunquam creditus vsus, & socius atque reciprocus nexus demonstratur; tunc non solum otiosum illum laborem capessere, vt hic illic fragmentum qualitercunque parem sonum referens corradatur: sed vel plane systematis firmissimi auctori imputetur, quasi ille talem lacer-„nam e reliquis alienarum plane opinionum quisquiliis aeque cordi ha-„buerit corradere, vti nunc illi habent, qui in tales impuros labores „otiosam suam operam sociare gestiunt.

Monstrent illi, quod ipsi hunc laborem perfecerint, ante quam aliis imputare volunt.

§. XXVIII. Quid vero, quod nec illi meliore aliqua & conspicua fide scrinia sua excutiunt, & monstrant ita, vt fidem mereri possint, quod ipsi iam olim, inprimis singuli, hunc laborem perfecerint, vt illas lacernas cum ea cura, quam nunc exhibent, conquisiuerint non solum, sed etiam in illum ordinem & vsum, ex absoluta illa vagabunda licentia & dispersione, inter homines illos antiquos, qui nihil de

de his rebus inter ſe vsquam conſenſerunt, coëgerint? Quis vero hoc ab illis exſpectet, qui etiam nudis oculis conſpicit, quod nec hodierno die illa ipſa ſaltem *intelligere* ſatis poſſint, aut ad minimum non videri velint, quæ, cum aliis niſi per manifeſtam calumniam aſſerere, & quod ab illis deſumta ſint, ſuſpicionem incutere non poſſint, ad minimum craſſiora ipſa facta ſine omni reſpectu ad intellectum inde formandum, ne dum demonſtrationes perpetuorum nexuum conſtruendas, per triuia conquirere deſudant. quod hæc ab ipſis deſumta ſint.

§. XXIX. Me certe quod attinet, facile a tali imputatione me vindicat vniuerſum meum a primis ſtudii mei annis viuendi atque diſcendi genus, a puluerulento illo labore, *bibliothecas antiquarias perreptandi*, alieniſſimum; ad exſcribendum & locos communes conquirendum totum inidoneum: ſed vnice ipſis rerum phænomenis, per ipſam experientiæ intentam obſeruationem deprehendendis, & quanta in me cadebat penſitationis ἀκριβεία, e vera ſua cauſſali habitudine, & mutuo inter ſe nexu ita æſtimandis, & tandem pernoſcendis, vt inde vera ac proinde firma atque immutabilis theoria conſurgeret, totum inuigilans. Quam quidem rem facillime probare poſſum illis ipſis meis ſyſtematicis conceptibus non ſolum, ſed deductionibus, quas iuuenis adhuc 24 annorum non ſolum diſcurſibus publicis, ſed plane ad calamum dictatis, non profecto vnquam e libris, ſed ſimpliciter e liberali ingenio & liberrimo animi conceptu, dogmatibus & collegiis, vti vocant, in Ienenſi Academia anno 1684. 85. 86. ingenuorum & certe maximam partem egregie eruditorum iuuenum non exiguo numero exhibui. Quibus ipſis dogmata ea, quæ hodie magis ſaltem illuſtrata reddere geſtio, iam pridem in publicum produxi. Ex phænomenis per experientiam deprehenſis & e vera cauſſali habitudine & mutuo inter ſe nexu æſtimatis theoria hæc vera & firma conſurrexit.

§. XXX. Merito vero hic notanda eſt vana quædam ſpecies gratitudinis, quando variæ huiusmodi res ab aliquibus hic illic tanquam ſuis præceptoribus adſeruntur, dum hic vnam illic alteram iſtorum lacernam allegant, quæ ita ſeorſim inſpecta aliquam ſimilitudinem cum meis ſententiis præ ſe ferre videatur. Sed male merentur de illis, quibus ita ſupparaſitari apparent, dum illi communiter, vt hactenus paſſim factum, ne quidem videri velint, vel ſentire quicquam, vel ſenſiſſe penitus eorum, quæ mihi placent: quin etiam inſpectis ſolum illis locis, vnde hæc talia euulſa ab ipſis adducuntur, communiter ibi ſtatim compareant vel aliter plane dicta, vel longe aliter explicata & applicata eſſe. Male merentur de ſuis præceptoribus, qui hic illic aliquid dictorum allegant, quæ in connexione alium ſenſum habent.

Dogmata nusquam alibi producta & tradita recensentur.

§. XXXI. Quamuis autem mihi etiam illud ſatis ad vindicias mearum rerum eſſe poſſit, ſi prouocarem ad publica ſcholæ medicæ cujuslibet tandem dogmata, quibus nusquam quicquam horum, in quibus ego *veræ medicæ doctrinæ* ſolida fundamenta conſtituo, tali ſenſu vel ſolum productum, quin hiſtorice ſæpe numero ſolum vere ita memoratum, ne dum eo ordine deductum ſit, quo veræ *dogmatico-ſyſtematicæ ſyntaxi* reali, & vere *clinicæ medicæ* conueniat. Poſſum nihilo minus etiam varia, & quidem certe non poſtrema aut leuicula, ſed ipſum ſolidiſſimum totius medicinæ fundamentum concernentia, merito allegare, quæ, quantum ego ſciam, quod ſincera fide adſeuero, nec apud vllum vsquam priuatum in hoc genere ſcriptorem, ne dum vniuerſas ſcholas Medicorum decenter in animum admiſſa fuiſſe appareat.

1. Habitus mixtionis corporis ad putredinem ſubeundam.

§. XXXII. Ita enim, exempli cauſſa, quis diſerte locutus eſt apud ipſos etiam veteres, qui de *putredine morbida* in corpore adeo multa diſputarunt, quis inquam omnium decenter innuit *verum* illum *habitum totius mixtionis corporis*, ad ſuſcipiendam dictam *putredinem*? quis omnis æui ſcriptor reuocauit ad animum ſibi aliisque ſpecioſiſſimum illud paradoxon, *quod hoc ipſum corpus ita corruptibile, tamen non actu corrumpatur*? imo hanc inprimis *ſpeciem corruptionis*, cui & ſimpliciſſime, & *plane directe ſubiacet*, incredibile quam raro ſubeat aut incurrat?

2. Quod corpus corruptibile non corrumpatur.

3. Antiquorum diſtinctio inter temperiem mixti & viui non decenter in animum admiſſa.

§. XXXIII. Quantumlibet etiam apud antiquos ſine dubio vere ex antiquiſſimæ veritatis fragmentis manſerit adhuc traditio diſtinctionis illius inter temperiem MIXTI atque VIVI; quis hanc rem vsquam vel tetigit decenter, ne dum *luculenter*, & *phyſico-medice* explicuit? Nempe manifeſtiſſime per illam (quæ etiam recentioris phyſicæ animam vere conſtituit) ſummam confuſionem mixtionum atque compoſitionum e *primis* aut *ſecundis elementis* aut *elementatis*, *principiis* aut *principiatis*. Cuius intuitu nænias illas inter *calorem elementarem* & *vitalem*, *calidum* materiæ *immerſum*, & corpori *innatum*, *humidum elementare* & *radicale* occinerent. Dum recentiores fere ne quidem in animum hoc totum admittunt. Imo vero, quis vnquam, & decenter quidem, ſecundum hanc diſtinctionem *mixti atque viui*, *in vno eodemque corpore*, *habitus* credidit, ne dum tradidit, *quod homines*, vel leuiter rem æſtimando, *mirifice raro ægrotent*: ne dum *quo intuitu* hoc fiat?

4. Quod homines raro ægrotent.

§. XXXIV.

§. XXXIV. Quis vero, nam sincere confiteor meam de hoc inscitiam, docuit, ne dicam assensum meruit, quid sit VITA *corporis?* *Corporis* inquam, secundum quam illud dicitur *viuum*: & ita quidem, vt eo respectu inprimis contradistinguatur indoli *mixtionis* suæ simpliciter. Frigidas enim illas philosophias, quod *vnio* (directe *in se* & *simpliciter* qua talis) animæ cum corpore; aut *spiritus*, directa interna sua essentia & materiali præsentia; imo inter recentiores ipse perpetuus *circuitus humorum* (iterum directe *simpliciter*, & *immediate*) sint VITA, nostris rebus nihil præiudicii afferre ante oculos est. 5. Quid sit vita corporis.

§. XXXV. Quis vero etiam Mechanicorum modernorum prospexit, quod vita simpliciter fiat atque præstetur *actu nude mechanico*; influxu, vt in scholis loquuntur, simpliciter *formali*, interim re vera *mechanico* (non vt anima, inconceptibili illa sua nuda *vnione*) non vero influxu *materiali*, commercio *corporeo physico*; vt illi fingunt, qui vitam *spiritibus*, *balsamo* vitali, *enti astrali* incorruptibili, *irradiationibus*, *magnalibus*, & similibus portentis, nullo vsquam conceptu, adscribunt. 6. Quod vita actu nude mechanico præstetur.

§. XXXVI. Quis autem in hodiernum vsque diem decenter secum reputauit, quam parum imo nihil directe salutaris vlla ARS possit tum in *mixtionem* corporis, tum in omnes illas res, quascunque tandem pro VITA, seu *formaliter vitalibus* venditant: cum tamen vniuersum Medici officium proprie versetur in TVENDA legitime, & integræ suæ libertati VINDICANDA VITA. 7 Quod ars parum imo nihil possit in mixtionem corporis.

§. XXXVII. Porro, quantumlibet circa *excretiones* adeo subtiliter occupati sint recentiores, vt etiam ad *figuras pororum* vsque speculationes suas extendant: tamen nusquam mihi quidem adhuc occurrit decenter & pro rei dignitate tradita animaduersio, *quantum*, & *quo ordine* hæ *excretiones* ad *vitam directe* concurrant? Quod etiam fieri non potuit, cum vtique de *vita* ipsa ille conceptus ipsis deesset, quem negotium *secretionum & excretionum* potissimum respicit. 8. Quantum, & quo ordine excretiones ad vitam concurrant.

§. XXXVIII. Ita etiam in negotio *circulationis sanguinis*, post multas operosas & industrias peruestigationes anatomicas, circa *cordis*, *vasorum*, *valuularum*, *termini* motus constitutionem PARALOGVM illud ingens in historiam œconomiæ animalis intrusum est, *quod sanguis per vniuersum corpus simplicissime* æqualiter *moueatur*, *& si quid vsquam* inæqualitatis *occurrat*, *illud simpliciter* passiue *ab externis* obstaculis *materialiter* obstruentibus *dependeat*, *nihil vero vsquam* actiuæ directionis *in hoc negotio vel sit*, *vel possit esse*. Nempe pro- 9. Quod in sanguinis circulatione actiua directio obseruanda sit.

propter vnicum æqualem ſanguinis impulſum e corde in truncum aortæ, & vnicum eius (æquale in ordine ad innumeras dehinc ramificationes huius) oſtium; quod etiam ſatis verum eſt, ſed propterea rem non exhaurit.

10. Quod motus tonicus circulationem ſanguinis promoueat, & pulſui cordis ſubordinatus ſit.

§. XXXIX. Interim cui in mentem venit, (& profecto in hodiernum diem, inprimis ex illis qui docent; pauci vel admittere in mentem & agnoſcere incipiunt) quod verus *motus* talis *tonicus* ad ipſum negotium *circulationis ſanguinis* perpetua *actione* concurrens, & *pulſui* cordis ſimpliciter *ſubordinatus*, mediante quo partes corporis poroſæ, non ſolum indeſinenter in certo *gradu tenſionis* ſubrigidæ ita conſtruentur, vt ab impulſu ſanguinis non temere in quamlibet amplitudinem diſtendi & inflari valeant: ſed hic etiam *motus* & *poſſit* promtiſſime variari, & *ſoleat* hoc etiam per leues occaſiones (*frigoris* aut blandi *caloris*, *terroris*, aut *iracundiæ*, *gaudii*, *pudoris*) in horas, imo quolibet momento, quo talia contingunt, ita ipſo facto perpetrare & in effectu exhibere.

11. In quo verſetur ille tonus partium & viſcerum.

§. XL. Imo, cum nota ſit antiquis vſitata vox *roboris partium*; recentioribus familiaris appellatio *toni partium*, imo *viſcerum*; quis definiuit aut agnouit, in quonam verſetur ille *tonus*? Certe enim nemo facile crediderit aſſertioni illi, qua alicubi doceri ſuſcipitur, quod decantatus ille motus tonicus ſit *rigida detentio voluntaria* membri cuiuslibet in ſitu recto: (*imo certe etiam* curuo, *modo fortis atque conſtans ſeruetur illa detentio.*) Quis enim ſibi ſub tali idea concipiat illud, quod *toni viſcerum* nomine indicatur?

12. Quod reſpiratione ſanguis non refrigeretur ſed caleſiat.

§. XLI. Piget autem certe hoc loco tangere varias illas aberrationes, quæ ſi non vndique & vniuerſaliter, tamen familiariter & paſſim, circa hoc negotium *motus* ſanguinis *progreſſiui & inteſtini* fouentur. Ne illis gratis me immiſceam, tantum illud moneo, quis ante illud tempus, quo ego primis meis dogmatibus 1685. ad calamum dictaui, ad minimum viginti auditoribus, ſtatuit, *quod reſpirationis actu* tantum abeſt vt refrigeretur *ſanguis*, vt potius re vera *caleſiat*? Illud ante oculos eſt, quod etiam poſt illud tempus, & quidem publicis dogmatibus, negatum hoc ſit, *quod ſanguis motu progreſſiuo incaleſcat.* Contra omnium hominum experientiam, in motu corporis, vel etiam propterea inſtituto in hybernis frigoribus, quotidianam: æſtiuis autem caloribus ſub laborioſis agitationibus etiam ad nauſeam vſque moleſtam. *Williſii* enim phantaſmatum de vere flammante igniculo, ſeu flammula in corde, a qua ſine tropo ſuccenſus ſanguis hanc ventilationem

nem per respirationis refrigerium exigat, piget etiam mentionem facere.

§. XLII. De reliquo vero eo ipso alienissimum esset, *Borello* hic aliquid tribuere velle, quod ille alicubi asserat, *progressiuo motu concalescere sanguinem.* Si enim *de solo facto in genere* sit quæstio, pudenda certe esset disceptatio, non tam quis hoc animaduerterit, sed potius quis non animaduerterit seu intellexerit, cum vtique omnes rustici, quando per hyemem in foro otiosi frigent, hoc experimento se concalefaciant, & sub tempestatis qualicunque tempore qualibuscunque laboribus in calores, sudores, sitim non homines solum se ipsos, sed etiam iumenta sua coniici sentiant. Vnde cauendum, ne hic, loco ponderum argumentorum, ingentes ineptiæ succurrant. Num Borellus asseruerit, motu progressiuo sanguinem incalescere.

§. XLIII. Quis vero tetigit vlcus illud, nisi nude obiter, intelligo ἀσύςασιν THEORIAE ET PRAXEOS MEDICAE. Practici quidem ipsi, etiam non sine indignatione hoc in dies arguunt; sed *vbi proprie hæreat* vitium, ne dum quomodo ita corrigendum veniat, ego profecto apud neminem diserte reperisse commeminisse possum. 13. Ἀσύςασις theoriæ & praxeos medicæ vulgaris.

§. XLIV. De differentia non solum, sed etiam ἀλλοτριώσει *physicæ* theoriæ a *medica* tantum abest, vt quenquam quicquam consideratu, ne dum rei veritate dignum scripsisse constet, aut tradidisse, vt potius ingenti consensu & ausu ipsa hæc *physica* theoria tanquam *medicinæ* simpliciter necessaria, & ad illam non solum illustrandam, sed etiam *demonstrandam* prorsus idonea, par, imo necessaria haberetur. Vnde passim inprimis PATHOLOGIA ad modulum *physico-chymico-mechanicum*, licet vix non per totum, meris (si ad veritatem facti respicias) figmentis adornata & instructa, non solum a vera, vt in VIVO corpore, medendi methodo aberrauit: sed etiam vere passim *alienis*, *irritis*, & verius *noxiis* consultationibus ex illa hypothesi superstructa, INANEM illam RECENTIORIS PRAXEOS IDEAM peperit. 14. Differentia & ἀλλοτρίωσις theoriæ physicæ a medica

§. XLV. Vndique & vndique vero tantum abest, vt mihi quisquam præiuerit, MOTVS *potius in corpore quam* MATERIAS *directe & simpliciter medicam inprimis considerationem ad se vocare;* vt potius omnes *materiæ* considerationem etiam per miras ideas laborioso conatu volutent, trahant, atque torqueant, vt ex illis quoquo modo extorqueant vmbratile quoddam schema, quomodo *materiæ* illæ *motus* hos corpori potius *incutiant*, quam vt illæ hisce motibus *excutiendæ*, & illi *motus* in hunc *finem & vsum instituti*, *directi*, & pro circumstantiarum concursu etiam vlterius *instruendi atque dirigendi* sint? 15. Quod motus potius quam materiæ in corpore considerationem mereantur.

Cum hæc ne quidem talia demonstrantibus credantur, ne dum vt ab illo præmonstrentur.

Antiquiores motus naturæ in praxi sectari, & alia multa in hanc rem vtiliter præceperunt.

§. XLVI. At vero illud non solum agnosco, sed vrgeo vtique, laudo, imo prædico, quod ANTIQVIORES in hoc negotio nimium quantum recentioribus præferendi sint, dum ad minimum ipsa *praxi* potius *sequi & sectari motus naturæ* cordi habuerunt, quam ab illis, tanquam ipsius morbi efficaciæ, iuxta neotericos, simpliciter conformibus sibi metuere & abstinere. Sicut etiam maximopere laudo, & passim etiam monstrare satago, quod illi cum sua *facultate retentrice, expultrice, crisibus, temporibus* & successibus indicatoriis atque criticis, bonis *conatibus naturæ, robore* circa hæc *naturæ, subsidiis* naturæ ferendis, *obsequio* & *ministerio naturæ præstando, inclinationibus* naturæ, quorsum vergant, obseruandis atque subleuandis, & congeneribus expressionibus atque præceptis verissima & vtilissima dixerint. Sed fecerunt hoc tantum generalissime nimis, & sine firma & inconcussa harum rerum prosecutione per species; vbi potius iterum miro illo fascino *materiæ* occœcati a vera *motuum* ratione, & *actione* vitali, potius *contra* materias illas instructa atque directa, imo ab arte etiam in subsidium *iuuanda* aut *irritanda*, passim minus consulte ad speculationes de *materiæ vitiis* & *materiæ auxiliis* dilapsi, parum vsus solidi asseeuti, imo sensim a veriorum rerum vsu hinc inde abalienati fuerunt.

Auxilia etiam ad subiungendos motus se- & excretorios direxerunt.

§. XLVII. Mirifice autem omnino placet, & semper placuit, quod antiquissimi fere quisque auxilia illa sua ipsis *materiis* adhibenda vix non semper dirigant ad *subiungendos motus*, & quidem vt implicite *secretorios* ita explicite & diserte *excretorios*. Vnde illis solennes adeo *præparationes* humorum, nempe diserte ad *excretionem*. A qua re plerique recentiorum alieni sunt, aut sane vagi, & more illo sequiorum horum temporum *ambigui, ancipites, ditoni, bilingues, a se ipsis* passim *diffidentes*: diserte vero nimio plus tribuentes *correctionibus* potius *immediatis atque nudis* noxiarum *materiæ potestatum*, quam opportunorum *motuum* peritis administrationibus.

46. Excretionum doctrina longe aliter ac hodie tractata & tradita est.

§. XLVIII. Hæc doctrina EXCRETIONVM *hoc sensu, hoc ordine, hoc scopo* tractata aut tradita, vnde ad manus aut notitiam peruenire potuisset, imo hodie posset, iterum non fateor solum, sed profiteor omnino, me ignorare; bene vero numerum inire posse non exiguum talium systematum, vbi tam aliena aut perplex harum rerum fit mentio, ne dum iusta tractatio, vt si hæc qualiscunque tandem com-

pare-

paretur, siue numero & prolixitati, siue ponderi atque momentis illic collocatis, quæ de *spiritibus*, de *irritationibus mechanico-physicis*, de *fermentationibus* & *fermentis*, de *propria indole* variorum *humorum*, de *particulis*, imo malis auibus, de *poris* sanguinis, de *structura organorum* singulorum, de *positu fibrarum* ad potentias motrices, de *figura pororum secretoriorum*, de *potestatibus salinis* (μυρίοις ἄλλοις Hippocratis, seu *sexcentis* interpretum,) & similibus aliis portentis, immensum quantum dispari & æstimatione & labore hæc illam transcendat.

§. XLIX. Profecto nimio maioris *laboris*, & omnino quidem *intellectualis* potius quam *corporalis* fuerit, ex his adeo penitus *intricatis*, & a veritate naturæ alienissimis traditionibus ipsam hanc, *veritatem* inquam *naturæ*, quærere aut eruere, quæ in illis maximam partem non insit, magnam vero partem tot atque tam alienis, imo passim ipsi contrariis, & nude fictitiis rebus obnubilata, imo euersa, vt omnino re ipsa & planius & facilius sit, neglectis illis simpliciter, solum ex ipsarum rerum *historia* & *experientia*, *nexum* verum & euidentem eruere atque colligere.

17. Neglectis intricatis & fictitiis traditionibus facilius est ex historia & experientia nexum rerum eruere.

§. L. Vnde quidem profecto non solum facillimum fuerit, apud omnes quoscunque homines, saltem simplicis intellectus compotes, ab illa imputatione me purgare, quod in huiusmodi œconomiæ corporis humani scena, qualem ego simpliciter hucusque pandere, & sepositis passim *personis* atque *laruis* intueri connixus sum, *alieno vitulo nusquam arauerim*; sed ipsarum potius *rerum veritate* nixus & vsus, etiam non debuerim in illis turbinibus me implicare, vnde maior sit labor, integro animo & iudicio iterum emergere, quam sine vllis huiusmodi ambagibus ipsam potius veritatis semitam simplicem & nihil fucatam eoque ipso tanto magis facilem, institisse atque tenuisse.

Hæc fuit via, œconomiam corporis humani intueri, sine vllis aliis adminiculis & ambagibus.

§. LI. Iterum dico, & semper dixi, & testatur res ipsa, VETERVM subsidiis, monumentis atque documentis vsus sum passim, cum multo etiam fructu, sed SIMPLICITER CIRCA FACTA & experientiam. *Iunioribus* quidem meis annis in eum finem, vt haberem, quod ita se habere etiam ipse dispicerem per praxeos suscipiendæ decursum. Qua postquam per annos magis magisque plures potitus, & omnino hac mea *experientiam vere obseruandi* intentione, cum quanta fieri poterat industria vsus sum, & in illa sic omnino reperi ipsa re, quod secus simpliciter credere scriptoribus, & propterea me ad illos referre necesse fuisset.

Non neglectis veterum subsidiis circa facta & experientiam.

Offendiculum studii medici, aliena fide & opinione niti.

§. LII. Nempe hac certe ratione nunquam prudenter a me exspectabitur, vt ego res *in medio positas*, imo plurimas illarum etiam *quotidianæ* praxi obuias, potius ab *autoritate* allegare, & *fidei* referentium imputare debeam, quam mei ipsius & veritatis attendendæ testimonio, etiam propria cuiuslibet industria in sui ipsius confirmationem vere solidam ita conquirendo. Plus dico, sed solidam veritatem dico. Hoc est proprie offendiculum illud recentioris studii medici grauissimum, quod *aliena* potius *fide*, *traditione* & *opinione* niti moribus receptum est, quam de *rerum* veritate dispicere.

Hinc veræ morborum historiæ subductæ, & falsæ inde ætiologiæ confectæ sunt.

§. LIII. Hinc subnati sunt nobis tot NOVI MORBI, subductæ vero pristinæ verorum historiæ; & ex omissis passim his illis veris circumstantiis, aut confictis aliis, aut *accidentalibus*, *indiuidualibus*, ex aliorum concurrentium *complicatione* ortis, pro *essentialibus* atque *directis* intrusis, confictæ inde magis quam confectæ vmbratiles *ætiologiæ*, & rebus alienis adsignatio tanquam propriarum caussarum quæsita.

Peculiares forte circumstantiæ historicæ esse possunt.

§. LIV. Interim, quemadmodum hæc, quæ veram historicam faciem, obuiarum etiam magis & iam amplioribus aliorum suffragiis instructarum rerum concernunt, hac a me indicata ratione non solum iure meritoque suo, sed etiam vtiliter pro communi cuiuslibet industriæ prouocatione ita tractantur: ita omnino consentio, disparem posse, imo si mauis, debere esse rationem non tam historiarum *vniuersaliorum*, quam seorsim *peculiarium* forte circumstantiarum, quas vulgares obseruationes vel plane non suppeditant; vel vbi etiam aliquæ harum mentionem faciunt, re vera sinistram, imo vel plane contrariam de illis relationem proferunt: aut, si qui etiam ita memorant, vt veritati *in genere* propius accedere videantur, *in specie* tamen etiam adhuc aliquod *præiudicium* adferunt. In talibus casibus, quicunque tandem illud, quod omnibus modis specialius veritati consonum est, in medium sistit, non solum adigi non debet, vt illorum, qui qualitercunque forte, sed non æque formaliter seu secundum speciem ipsam & specificam determinationem similium meminerunt, necessario vbilibet conquirat narrationes, eoque ipso, ne quenquam horum ignorauisse videatur, necessario anniti debeat; aut secus censuram, imo notam subire, quod illorum labore, *dissimulatis* veris autoribus, tanquam *suo inuento* sese efferre, & ex aliena industria sibi gloriolam arrogare, in animo habeat.

§. LV. Exempli cauſſa; cum FEBRES, quas *petechizantes* appellare, eiusque appellationis etiam cauſſam reddere ſolitus ſum, numero certe omnino ingenti tractandas habuerim, & in illis non ſolum peculiaribus plane exemplis inductus ſim, ad animum curioſius aduertendum ad indolem *alui lubricitatis* in hiſce febribus: ſed etiam ad deſtinandam illi, & per diuinam gratiam cum feliciſſimo ſucceſſu applicandam talem *medicationem*, quæ non ſolum in ſpecie ad hunc vſum *inaudita*, imo aliquibus, qui etiam autoritate ſua præiudicia facere volunt, & paſſim inter ſuos poſſunt, in hodiernum vsque diem *incredibilis*; ſed etiam nemini omnium illorum, qui de hiſce fluxibus etiam moderatius ſentiunt, per reliquam tamen communem hypotheſin immediate placitura, videri poſſit: propoſui hanc, profecto abſolutiſſime bona fide meam, obſeruationem, tum anno 1695. in ſchediasmate *problemata ad febrium veram hiſtoriam pertinentia* complectente, tum latius etiam deduxi ſuccedente tempore in exercitationibus collegialibus practicis.

In tractatione febrium petechizantium inprimis obſeruata fuit alui lubricitas.

§. LVI. Quarto demum anno poſt incidi in libros aliquot, quos eo ipſo tempore plures coemeram e bibliotheca B. Schefferi, Francofurtenſis, illis annis diſtracta, qui meam obſeruationem etiam aliis, & olim quidem, imo vel circa primas petechizantis febris obſeruationes occurriſſe teſtabantur. Primatum inter hos & tempore & maxime notabili facti ipſius conditione ducebat *Gerhardus Columba*, *Meſſanenſis*; *Moræus* etiam quidam proximorum temporum, *Bruxellenſis*; & antiquior *Burſerus*, Poliater Annæbergenſis. Allegabam hos, cum iterum repetitis talibus collegiis huius eiusdem febris hiſtoriam tractarem. Conſcribebantur hæc non ſolum a præſentibus, ſed deſcribebantur etiam, imo transſcribebantur, & adeo quidem manifeſto, vt etiam illis, qui *Gerhardum Columbam* nunquam in mundo viderant, adeoque quod hoc in illo ſcriptum exſtet, (& quidem loco, vbi nemo quærere in animum induxerit, non tam in ipſa prolixiore tractatione, vbi ne quidem, quantum decebat, in conſiderationem deducitur, ſed *in præfatione* libri) non poterant præſcire, ipſum librum a me rogantibus commodato conceſſerim.

Hæc etiam ab aliis antiquioribus adnotata poſtea comparuit.

§. LVII. Sub quibus circumſtantiis mihi tamen mea obſeruatio vtique integra manſit, & veritas ipſius rei certe inuiolata manebit, nempe quod aliter quam vel *Columbæ* ætate fuit, vel ille annotauit, *hodiernæ petechizantes* febres *fluxibus alui* minime *indicentur*; neque ſecundum *Moræi* apparentem opinionem, æque *poſitiuam* aliquam vtilitatem

Illorum obſeruationes cum noſtris non conueniunt.

litatem adferant; ne dum vt iuxta aliorum assertionem, *multum* etiam vtilitatis, siue *sponte*, siue *arte* qualibet suscitatæ conferant. Neque secundum *Burserum* nocendo propiores sint: imo si hoc etiam facere viderentur, secundum illam solidissime *meam* obseruationem (imo, ne quis tamen ringatur, etiam *inuentionem*,) statim ad *debitum moderamen* reduci possent.

In hac materia frustra allegabuntur auctores.

§. LVIII. In hac materia, licet semel iterumque, siue sine mea præmonstratione, siue per illam, non solum res ipsa, sed inprimis illi autores rerum allegentur, tamen manifestissimum est, quod vel res ipsa perperam atque falso ita præfiguretur, si accipienda sit, vt ibi proponitur: vel si res proponatur, *vti se re vera habet*, frustra illi *autores* allegabuntur, apud quos *aliter*, quam ita re vera est, inuenienda, periculose confundere possit eum, qui hoc ad praxin transferre susceperit.

Assertiones enim eorum periculose confundere possunt, qui eas imitari vult.

§. LIX. Certe enim illa *Columbæ* assertio, & obiter æstimata plane peculiaris quædam altera medicatio empirica (nempe citra intellectum veræ indolis medicamenti) inducunt hinc ad credendum, quod etiam *artificiosa purgatione, qua tali*, febri huic *positiuum* commodum afferri possit. „Quam rem qui ita simpliciter ausus fuerit experiri, „opto, vt verum eius exitum sine conscientiæ suæ labe deprehendat.„ Qui *nihil omnino vtilitatis* habere persuasus fuerit, facillime in animum admiserit credere, quod ad minimum *viribus* præiudicium adferre compos sit, adeoque melius *compescenda*: quam intentionem si ita exsecutus sit, vt in *alui*, sed tanto magis etiam alias generaliores *adstrictiones* fiat transitus, grauissime profecto errabit, & hac etiam contraria via, vti solidæ *scientiæ*, ita profecto etiam, quæ nihil sine illa admittere debebat, *conscientiæ*, non ita, sicuti decebat, consulet.

Quid de illis sentiendum, qui alienos testes allegant.

§. LX. „Interim alii, qui ipsam quidem rem commodius „dicunt, sed tamen ad illam directe tales *autores* allegant, qui illam *in* „*hoc præcipuo momento* sui non ita, vti vere est, sistunt atque tradunt; „nec ipsi etiam interim hanc differentiam attingunt: an illi non iustam „suspicionem subeant, *quod etiam ipsi rem illam totam aliunde habe*„*ant*, quam vel a se ipsis, vel ab illis, quos ita alienos testes faciunt, „penes cordatos & prudentes atque perite iudicandi compotes esto ar„bitrium.„

Item de illis, qui alios auctores exscribunt.

§. LXI. A me profecto tantum abest, vt harum rerum ita vsquam suspectus reddi possim, vt potius, si me illa tangeret, ne dum angeret, cura, variis vel in vna serie manifestis exemplis monstrare valerem,

lerem, quid de illis ſentiendum ſit, quæ totis deductionibus (etiam *loquendi formulis alibi inſolitis*, *non æquali ſemper cura ſatis ſtudioſe euitatis*) tota ſerie ſecundum *vnius autoris*, & *in illa re* etiam re vera *vnius*, mentem vel in publicum exſcribuntur, & non ſolum *ſine vlla eius mentione*, (quod tamen illi ipſi ita exigere audent, vt alios arguere huius omiſſionis, tanquam criminis audeant) ita ſiſtuntur: ſed etiam adhuc ſub illa ineptiſſima, imo nefaria malignitate, vt hic illic *laciniæ* quædam e talium hominum ſcriniis accerſatur, qui neque his ipſis ad vllum ſolidum *vſum* potiri, vel *voluerint* vnquam, vel ſub illa corrupta ratione, & per inſufficientia atque ſigillaria fragmenta introductis, aut temere illapſis παρέργοις, vllo etiam modo *potuerint*.

§. LXII. Quid, quod mihi facillimum ſit, etiam illo argumento huius rei veritatem demonſtrare, quod illorum, qui talia ita ex aliis pluribus conſarcinare, colligere, & ſi non apud illos, tamen ex illis inueniſſe videri volunt, neque ipſorum etiam ſit ea ipſa *inuentio*, ſeu *collectio*, & *connexio*; dum certe in aliis rebus, quæ non ſolum *connexione* opus habere, ſed etiam ex his ipſis, quæ hac maxime eadem connexione, quam in alteris illis afferunt, niti atque firmari potuerat, non ſolum longe ipſis abſint illi ſui celebres autores, ſed etiam, quæ ibi ipſimet agitant, ab alteris iſtis prolatis nimio plus deficiant. Quorum tamen opinio ab iis longe abeſt.

§. LXIII. Neque vero his inſiſtere vllum ſit operæ pretium, vnde potius mea ſaltim tantisper mihi vindicare ſuffecerit, in quem finem vna adhuc opus eſt admonitione. Imputatum mihi aliquando eſt duplex culpa litteraria; primo quod *aliorum ſcripta non allegem*, inprimis *recentiorum*: ſecundo, quod *mea ipſius* paſſim allegem. Iam quod ad *primum* horum attinet, habeo *tria* quæ reſpondeam, quæ etiam ſingula pondere ſuo atque dignitate minime deſtituuntur. *Primo* enim ne quidem ita verum eſt, quod *nullos* allegare ſoleam; illud autem veriſſimum, quod ſubinde nullum videam operæ pretium allegandi, cum in illis circa quæ poſſent in teſtimonium vocari, vulgo ſuperfluum ſit teſtes citare, ſed præſtet omnino ad rem ipſam prouocare, quandoquidem vbi talibus teſtibus locus eſt, *res* etiam velut ordinarie ipſa pro ſe loqui poteſt, vt *autoritati* ne quidem locus ſit. *Deinde* in talibus rebus tantus fere communiter occurrit teſtium talium numerus, vt pigeat *ſelectum* inire, quod tamen aliqui volunt. *Tertio*, vt illæ res, quibus teſtes tales reperire liceret, *nullis* communiter *indigent*; ita quibus, vt minus adhuc cognitis, aut ad animum reuocatis, illi ſuppeterent, nulli ſunt; aut certe, quod liberaliter confiteor, mihi noti non ſunt. Fecit enim Duplex culpa litteraria imputata auertitur.

enim profecto portentosa illa quidlibet etiam alienissimum fingendi atque proferendi non magis libertas quam libido, vt animus omnino abhorreat istarum rerum tædio se submittere, cui etiam profecto otium mihi non suppetit. Vnde siue bona, siue mala, quæ forte ita exeunt, lubens suo loco relinquo.

Dogmata physiologica, quæ ab aliis differunt.

§. LXIV. Quemadmodum autem ita in *physiologicis* vsitatæ mihi, imo hactenus abunde confirmatæ atque demonstratæ sententiæ non potuerunt mihi a quocunque alio suppeditari, cum ego in illis vix non absolute ab omnium aliorum opinionibus longe abeam; nempe *a motibus ad necessarios fines proportionatis atque directis* deducens pleraque, inprimis autem præcipua prorsus illorum, quæ alii, inprimis autem neoterici, *materiæ* nude *mechanicis*, nec ad vllum *finem* directis, sed simpliciter vti materia *cadit*, huius efficaciæ succedentibus motus exstimulationibus tribuunt: ita non facile puto pro commodato mihi imputabitur, quicquid de *anatomiæ* modernæ ἀλλοτριώσει a medicis vsibus loquor atque demonstro. Nempe quod non solum omnis consideratio *intimioris texturæ partium solidarum* ab omni *medica* consideratione re vera aliena sit; dum illi positiue quoquo modo consulere ab omni medicæ *artis* potestate simpliciter alienum est: sed etiam aliqua, ad veriorem *physicum* & *organicum* conceptum de variis grauibus affectibus *hypochondriaco-hystericis* atque colicis, e minus sufficiente adplicatione *structuræ*, *connexionis*, *commotionis venæ portæ*, deficere demonstrem. Sicut etiam quamlibet considerationem *mechanicam* aut *anatomicam* ad *rationes motuum*, qui per illa perpetrantur, *finales*, cur ita, tali *ordine*, tali *tempore*, tali *successu*, tali vniuersa *proportione ad finem* fiant, nihil vsquam lucis affulgere manifestum reddo.

Dogmata pathologica, quæ ab aliis recedunt.

§. LXV. Tanto magis aliorum certe non facile habebuntur ea, quæ in *pathologicis* non modo ponendo, sed etiam deducendo constituo atque demonstro. Quid enim magis ab ipsis fundamentis, vulgo vndique iactatis magis quam iactis, distare potest, quam illud, quod ego vt in *physiologia* ita etiam in *pathologia* pro fundamento substerno, quod nimio maior & solennissimis considerationibus dignior sit alteratio a naturali ordine recedens *motuum*, quam proportionata corruptio *materiarum*: *directa* inprimis, & quæ non ipsa etiam a *motuum* vitiis originem ducat. Præterea vero persistam hic etiam quam maxime inculcare, quod varii ita *succedentes* affectus motuum minime sint aut fiant AB illis, quæ vulgo ita grauiter peccare censentur, *materiis* peruersis; sed simpliciter potius PROPTER illas. Insuper etiam passim vrgeam,

quod

quod illæ materiæ, quas tales *motus insectantur* potius, quam ſimpliciter ſequuntur, communiter nondum actu ſint illius *corruptionis* participes, quæ ab aliis ſupponitur; ſed potius inſtituantur ad *præoccupandum* illas ipſas tales corruptiones, ne in effectum deducantur, aut omnino nusquam inſoleſcant & præualeant.

§. LXVI. Quo quidem loco tanto longius abſum ab vllius propria ſententia, tanto magis autem ab vllius ex omnibus deductione atque demonſtratione ſolida *modi agendi*, aut *exſiſtendi*; adſerendo, imo indiſſolubili nexu demonſtrando, quod multi *motus* tales, qui *præter ordinem naturalem* in corpore fiunt, minime tamen ſecundum vulgarem acceptionem *præter naturam* fiant, & vt *morbidi*, aut ab ipſa cauſſa morbi *directe* ita alterati, perturbati, & contra vitalem ſiue ſalutarem proportionem & intentionem, velut *in transuerſum* acti ſint. Sed potius inter reliquam talem conſtitutionem adeo non ſolum *vtiles*, ſed in grauiſſimis quoque caſibus vere *neceſſarii* ſint, vt ſi illi maxime non ita *fierent*, tunc demum a *materia* peccante eo maius atque præſentius damnum exſpectari deberet. Adeo vt ibi paſſim non tam ſimpliciter & in genere *propter*, ſed potius in ſpecie *contra* noxiam illam materiam concitati eſſe illi motus euidenter compareant; ne dum vt iuxta communem illam ſententiam *ab illa* ipſa materia directe illati eſſe poſſint.

Motus in morbis non ſolum vtiles ſed neceſſarii, non a materia illati, ſed propter & contra illam directi ſunt.

§. LXVII. E quo etiam principio manifeſtam reddo rationem *paradoxi* illius, (in perita praxi certe notiſſimi, interim in communibus theoriis ignoti, & inde ad varios *paralogiſmos* practicos ſeducentis,) quod innumeris vicibus *plane nulla proportio inter materias atque motus* tales compareat; ſed inprimis *promtiores atque fortiores*, quam pro *materiarum* veriore *proportione* occurrant: & hoc quidem inprimis in *adſuetudinibus*, in quibus iuxta reliquam communem hypotheſin contrarium euenire deberet, nempe vt minus minusque materia talis efficeret. Quod ipſum etiam cum in aliquibus ſpeciebus re vera ita fiat, intricatius tantum inde vulgo eſt negotium, cum neque res ipſæ ſecundum *hiſtoriam* recte diſtinguuntur; nec proinde etiam *cauſſarum* verarum ſiue *inuentio* euidens, ſiue *diſcretio* inde adſignari poteſt.

Sæpe nulla proportio eſt inter motus & materias.

§. LXVIII. E quo fundamento non ſolum vniuerſam FEBRIVM ſcenam planiſſime aperio atque ſiſto: ſed etiam *motuum ſanguinis* ad *exonerationem* aliquam tendentium varios *apparatus*, varios *ſucceſſus*, & illis impeditioribus locum occupantia alia pathematum genera, *conatui* tamen horum generum non ſimpliciter morbido inniten-

Ex hoc fundamento non ſolum febrium pathologia, ſed etiam varii motuum ap-

paratus & translationes deducuntur.

tentia, hinc luculentius vtique conceptui sistere laboro. Iam pridem etiam obiectum hic est, quod diu ante nos iam ipse *Campanella* declarauerit, quod *febris* videatur esse *res vtilis*. Sane vero ego hoc ipsum non solum non reticui, sed tanto minus reticere aut volui aut debui, qui tanto melius sciebam, quam qui monere hoc suscipiebant: vtique totum librum *Campanellæ de febribus* perspectum habens, quem illi ne quidem scriptum esse sciebant. Eodem candore non reticui, quod etiam *Sydenham* febrem pro *ipsius naturæ opere* habeat: & *Helmontius* etiam eo respexerit.

Quid hæc thesis commune habeat cum veterum animaduersionibus.

§. LXIX. Interim alia certe, quam qua homines vtuntur, ratione vti oporteat, qui huius theseos, quæ mihi cum ipsis *communis* est, etiam demonstrationem vel illis inter se, vel mihi cum illis *communem* esse, imo quidquam intimius commune habere, confirmare voluerit. Enim vero, cum res in ipsa natura ita & non aliter sese habeat, & tanto magis mihi per luculentissimas demonstrationes animum aduertenti talem se stiterit: impossibile fuit ipso quasi titulo seu lemmate aliter illam notare. Interim intelligentibus tantum, minime vero turbulentis ingeniis innotescere potest, quantum intercedat differentiæ, an simpliciter *a posteriori* veritatem *vtilitatis* cuiuscunque ipsius *euentus* febrium agnoscas; an vero etiam a priori, & per mediam *instrumentalem* habitudinem hanc rem vndiquaque firmam atque dilucidam habeas & reddas. Tanquam si scias dari in mundo panem, sed neque vbi quæras, nec vnde compares intelligas aut habeas.

Veteres in febribus crises, pugnam naturæ cum morbo eiusque victoriam constituerunt.

§. LXX. Idem sentiendum est de veterum in hoc genere animaduersionibus: dum in febribus, inprimis *acutis*, *crisin* præcipue per *excretiones* tempestiuas eminenter fieri intelligendo, ipsius *naturæ pugnam cum morbo*; & si satis expedite ad exitum vsque succedat, etiam *victoriam* eiusdem *naturæ* constituant. Nempe hoc ipso satis euidenter indicantes, quod ipsam *naturam*, quæ ad *salutem* corporis tendunt, & *tentare* atque *agitare* existiment; & si illum effectum non satis feliciter obtineat, illud demum insuperabili *materiæ* morbidæ constitutioni tribuendum sit: omnis autem ad *bonum exitum* non solum *pertingens*, sed etiam *tendens commotio* ipsius naturæ & *intentioni* optimæ, & efficaci *vigilantiæ*, & *proportionatæ operationi* in acceptis ferenda sit. Ego certe liberaliter confiteor, me omnino sentire, quod nihil magis apposite dici possit; sed nemo non videt, qui illorum monumenta reuoluit, quod vndique deficiat omnis *directa theoria*, vlla nempe indicatio, *quænam vere sint illæ circumstantiæ mediæ*, quinam continui *successus*, qui-

quinam *proportionati progressus*, quænam *materia* his rebus vere *proportionata*, quibus rebus vniuersa hæc scena *vero ordine* instruatur, & ad optatum finem deducatur.

§. LXXI. Merito vero debuerant iam pridem, quicunque alios docere hic sibi sumserunt, non vacuis commentatiunculis, sed solida rerum demonstratione stabiliuisse, imo vera tractatione *historiæ clinicæ* demonstratum dedisse, quod pridem indicauit *Hippocrates*, quod *natura*, *a nemine edocta*, *præstet τὰ δέοντα*, quæ *debeant*, *deceat & conueniat* fieri; quod *naturæ ipsæ sint morborum medicatrices*; quod multi homines *sine medico* (atque medicamentis) sanentur, nemo vero sine medicina. Iam si vel non magnopere vtile hoc iudicatum fuisset, antequam res ipsa docuisset, profecto non potuisset non curiosum ad minimum reputari, vt peruestigatum fuisset, in quonam vere fundetur *triplex* hæc tanti nominis *efficacia naturæ*? *An vere τὰ δέοντα sint, quæ illa agit? quomodo curet morbos illa ipsa?* quænam sit illa *naturæ spontanea*, vt quidem *Hippocrates* nominare sustinet, *medicina?* Sic recentiores idem obseruare debuissent de natura, quid præstet in morbis.

§. LXXII. Ego vero hic, si vsquam, arguendam, & propemodum dixissem detestandam duco illam *curiositatem*, non quæ *aliena* tractat; sed quæ ita tractat, vt *propriorum* & quæ *vere fieri debebant* obliuionem atque neglectum inde admittat. Certe non opus erat *Hippocratem* hic simpliciter auctorem sequi, cum ante oculos, perpetuis etiam innumerabilibus *exemplis*, constituta sit ipsa omnino res; nempe in multis præcipue vehementissimis quibuslibet morbis *spontanea ægrorum conualescentia*. Quam interim rem, vbi vsquam, etiam vel obiter saltem, & secundum apices in ipsis solennibus dogmatibus medicis *tactam* vel *indicatam* esse dicere possim, non habeo. Aegrorum spontanea conualescentia.

§. LXXIII. Interim nemo non æquus atque prudens harum rerum æstimator viderit primo intuitu, quod si in talibus actionibus natura dici possit τὰ δέοντα facere, *medicinam* facere, imo *sanare*, non solum ingens operæ pretium sit, sed omnino quoquo modo necesse sit, luci debitæ sistere, an illa δέοντα sint *simpliciter* talia, vt ita *debeant* fieri, vt non *debeant* aut *non possint non* fieri; adeoque etiam sub ipsius *Medici* concursu ita debeant præstari atque perfici? an vero nomen hoc vel non *sola* atque *absolute*, vel forte *plane non* mereantur? An vere *naturæ positiue* medeantur, & sanitatem corporis in integrum restituant; an vero iuxta neotericas opiniones, saltem ipsa *materia* in se tandem ita *deferuescat*, vt ad nocendum vltra, seu turbandum corpus impar euadat, vnde corporis œconomia ab illa passione, quam hæc *actiua* hoc Illa naturæ δέοντα vlterius examinari debuissent.

ſenſu *materia* intulerat, liberata ſuam propriam antiquam proportionem retineat?

Sic compareret diſcrimen inter ſimplicem titulum & luculentas rerum deductiones.

§. LXXIV. Iam ſi aliquis vnquam defunctus eſſet digniſſimo hoc negotio, ille quidem opprobrium hoc non ſolum *neglectus* huius, ſed etiam inde dependentis multiplicis grauiſſimæ *confuſionis* tam in *pathologia clinica*, imo vero *febrium* inprimis vniuerſa, & ipſa etiam ſolida methodo medendi amolitus vtique eſſet, ſed apud omnes iugiter peritos atque cordatos viros nihil certe vsquam præiudicii expertus eſſet a fatuo illo otioſiſſimorum hominum odio atque conuitio, quod iamdudum hoc dixerit Hippocrates. Facile enim vtique diſpexerint, quid interſit inter ſimplicem titulum atque leuem ſubindicationem, & contra ponderis rerum inculcationem atque luculentas deductiones.

Plethoram quoque veteres agnoſcunt, & morborum cauſſam conſtituunt.

§. LXXV. Pari ratione nemini, niſi inter Helmontianas, Tachenianas atque mechanicas nudas opiniones domi tantum, quod aiunt, peregrinanti incognitum, aut potius non abunde notum eſſe poteſt, quod veteres paſſim agnoſcant & arguant PLETHORAM, eamque etiam diuerſorum morborum cauſſam conſtituant. Interim quod vel ſimpliciter iuſta ſpecie atque numero, vel vero ætiologiæ nexu atque ordine, etiam reali illo, quo in ipſis factis a ſe mutuo dependent & circumſtantiæ & ipſi affectus varii, hoc ad vltimum exſecuti ſint, quis dixerit?

Digreſſio de reſpectibus cauſſalibus.

§. LXXVI. Obiter dum de nexu ætiologico mentionem iniicio, nemo arbitretur, quod de vocabulis illis mihi ſit ſermo, quæ, tanquam pueris logica inculcanda eſſet, nusquam quidquam ſuſcipiunt, quin omnem paginam impleat, hæc eſt cauſſa efficiens, hæc eſt cauſſa materialis, hæc eſt cauſſa adæquata (aliena prorſus acceptione) hæc eſt cauſſa remota, hæc proxima, hæc proximior, hoc eſſentialiter inhærens, illud eſſentialiter conſequens. Quantumlibet enim etiam harum appellationum vſum non ſimpliciter damnem, tamen alieniſſimum certe eſt eo loco, vbi ſimpliciter ipſe ſucceſſus, imo modus ſuccedendi ſiſti poſſet, non ſolum hanc enarrandi methodum per hæc vocabula tanquam neceſſariam vrgere: ſed etiam eo ipſo re vera diſtractis imo abſtractis conſiderationibus realem & proximum conceptum confundere. Quod profecto communiſſime fit, & proinde hi abſtracti theoretici vix quicquam ipſi percipiunt ſolide, nedum vt alios ita doceant. (Cui rei accedit, quod ſub hac ita anxia conſideratione aliorum reſpectuum cauſſalium communiſſime omnium obliuiſcantur reſpectus *inſtrumentalis*, & ſub hoc *finalis*, eoque ipſo in vere æſtimandis *viui* corporis, & ad

& ad illud viuum conseruandum directe pertinentibus negotiis a solida veritate aberrent, atque his tantum re vera ita alienis considerationibus inhæreant.)

§. LXXXVII. Sane vero, licet omnino veteres super hoc fundamento *plethoræ* collocauerint v. gr. *hæmorrhagias*, tamen non solum in eo defecerunt, quod veram æstimationem illarum, etiam simpliciter pro passiuis lapsibus illas habendo, ita amiserunt: sed etiam eo pertinentes motus (non satis attendendo, etiam *statas* passim horum *periodos*) minus attente considerantes, vniuersum verum fundamentum *morborum ætatum* in genere, & variarum *exacerbationum* in specie ita amiserunt, vt recentiores in harum rerum subsidium turmam illam *sexcentorum saporum* producere necessarium duxerint, ad vnius solius rei neglectum sarciendum.

Licet veteres ex plethora hæmorrhagias deduxerint, multa tamen circa easdem præteruiderunt.

§. LXXVIII. Enim vero passim quidem inuenire licuerit inter qualescunque practicarum methodorum allegatas rationes, inter ipsos omnino veteres, admonitiones tales, quæ sub vi atque forma *cautionum* moneant, prudenter versandum esse in variarum hæmorrhagiarum curationibus; & passim etiam beneficio *naturæ* hic aliquid imputent. Qui vero solenniter, & quantum res ipsa meretur hæc deduxerint, & in his suis assertionibus apud classicos Doctores assensum atque dogmatum horum suorum receptionem & pro veritate propagationem adsecuti sint, ego ipse docendus fuero.

Cautelas etiam in hæmorrhagiis curandis dederunt.

§. LXXIX. Quid autem contra manifestius, quam quod maxime ab huius rei nullo decente intellectu non solum numerosarum aliarum rerum, ortus inquam atque ordinis variorum aliorum affectuum solidior consideratio hinc defecerit: sed etiam tota illa controuersia *de vero vsu venæ sectionis* adeo non decenter suam demonstrationem adsecuta sit, vt ne quidem illud satis persuaderi potuerit, quod non plane noxia haberi mereatur. Quamlibet enim minime nesciam, quod passim cum indocilibus hominibus sit negotium in hac quæstione, vt illos nulla re minus quam sana ratione corrigere sit integrum: subigere tamen, & apud alios æquos arbitros euidentius refellere non aliter contingere potest, quam si iusta euidentia monstretur, quid sub statu *plethorico*, eiusque *commotionibus* partim per *hæmorrhagias spontaneas*, *directi* commodi eueniat; partim his non procedentibus, *multiplicibus* incommodis & variorum aliorum affectuum *successui* via sternatur. Hæc enim res si ex ipsa *veritate* PRACTICA solide demonstratæ

Deest consideratio non solum variorum affectuum sed etiam vsus venæ sectionis.

præsto essent, qui illis auscultare refragatus fuerit, eum a nemine non pro insanabili habitum iri audeo omnino confidere.

Dogmata hæc distinguunt se ab aliis per connexiones & earum solidas deductiones, cum applicatione ad praxin.

§. LXXX. Vnde quidem non est, quod mihi pro asserendis meis in hisce rebus deductionibus, earumque bona fide inter bonos quidquam metuendum veniat: adeo, vt potius liberrime ausim constantissima omnino continuatione *mearum* deductionum systema publice tueri, & ex illo vti simplicem ita certam atque solidam & vere DOGMATICAE PRAXI consentaneam tam *theoriam* quam *therapiam* medicam polliceri. Quemadmodum autem in hisce *singularibus* rebus, & quarum alias ex hoc, alias ex altero, alias e tertio, diuersa de reliquo sentientium opinionum senticeto decerptas a me esse insimulari apparet; ab illis, qui talia tam sub vera a me illis adsignata historia constitutionis suæ, quam ex vsu illarum a me assignato, minus communiter recepto, æstimauerint, facile iustum mihi iudicium polliceri ausim: ita tanto magis in eiusmodi vniuersarum rerum simpliciter *systematica connexione*, atque nusqnam *deficiente* aut *biante deductione*, & *directa* tandem ad *veram methodum practicam applicatione*, nemo puto, nisi omnium rerum oblitus, in animum admiserit, quod in illis mihi quisquam facem prætulerit. Cum enim harum rerum illa sit indoles, quæ omnium verarum atque solidarum *connexionum* est, vt nihil penitus ex illis *distrahi* possit, quin eo ipso tota *campages* dehiscat; ita profecto nisi monstretur, quod hæ res iam *toto hoc nexu* alibi traditæ atque tractatæ sint, nihil omnino dictum erit.

Non inuidiæ sed laudi ducendum illi, qui has res disperfas conquisiuerit.

§. LXXXI. Iterum autem merito repeto, quod iam superius dixi, non *inuidiæ* mihi sed *laudi* omnino ducendum foret, si etiam has res per numerosorum fragmentorum modum alibi passim conquisitas, & *sub* illa dispersione, imo verius *per* illam ipsam dispersionem ab omni suo vsu interclusas, ad eundem reuocare & ad illum ita ordinare atque instruere valuissem. Sicut enim longe facilius aliquis ipsas potius res, & inter quas quidem versari, easque deprehendere ipsimet contingit, & inprimis sub illo statu atque *nexu* ipsæmet in se iacent, atque concurrunt, sub eodem, sine aliis præiudiciis, illas capessere; imo etiam sibi ipsi conceptum aliquem de illis efformare, & nihil interpellata præfigurandi continuatione eundem sibi fabricari atque coagmentare potuerit; quam neque *res connexas*, neque *opiniones* de illis *consentientes*, sed vtrasque longe lateque *dispersas*, vel solum etiam *velle*, ne dum *posse* conquirere: ita profecto quisquis demum hoc fecisse diceretur,

tur, ad minimum hoc intuitu maximi atque *intricatiſſimi laboris feliciter* perpetrati gloriam meruiſſe omni omnino iure videri poſſet.

§. LXXXII. Non autem ſine ratione dixi, quod ne quidem veriſimile videri poſſit, quod aliquis huiusmodi res conquirendi vel ipſam *voluntatem* in animum admittere poſſit. Certe enim, vt *ignoti nulla cupido* eſt; ita niſi quis huiusmodi *res* iam aliunde ſic ſatis perſpectas, & illarum *vſum* plus quam mediocriter ſuſpectum aut inſpectum habeat, quomodo ille impelletur, vt ad hasce res, *fragmentorum more* hic illic diſperſas, colligendas, imo ſeligendas e reliquis inter quas oberrant, & *alteri* demum *nexui* cum *aliis*, *iterum aliunde conquirendis*, deſtinandas, animum ſubmittere & acquieſcere mallet. Faceſſant itaque inanes huiusmodi ſuſpicionum ſaturæ; & quæ condere certe nunquam potuiſſent, prodere tanquam aliena, imo rodere deſiſtant.

Nemo vero antea hoc facere in animum admiſit.

§. LXXXIII. Ego, & præſide & adſtite diuina gratia, *mea*, imo potius *vera*, pro virium modulo gnauiter proſequi nunquam abſiſtam, imo potius ad exoptatum finem exſequi. Nempe ante omnia e vero naturæ fundamento eruere veram atque ſolidam *diſtinctionem*, imo *diſcretionem* MIXTI & VIVI, & humani corporis *ſecundum hos reſpectus*, inprimis autem *poſteriorem* conſiderationem. Huic conſiderationi omni vtique modo ſubſternere neceſſe habeo veram demonſtrationem VITAE; in quonam illa, vt in ſcholis loquuntur *ſubiectiue*, *obiectiue*, *inſtrumentaliter*, *formaliter*, & ita etiam *efficienter conſiſtat*?

Recenſentur denuo peculiaria dogmata. Ex diſtinctione mixti & viui deducta eſt demonſtratio vitæ.

Id eſt, *quidnam in corpore* præcipue vita indigeat? Nam licet vniuerſum *corpus* illa indigeat, ita vt nulla eius pars ſine iſtius concurſu perpetuo vel per duodecim horas *tota incorrupta* perſiſtere poſſet: tamen *diuerſitas* etiam inſignis hic ſubeſt, vt aliæ huiusmodi partes longe citius & profundius quam reliquæ corruptiones has incurrant.

Nam ita *ſecundo* (*obiectiue*) vita verſatur circa corpus totum & ſecundum omnes ſui partes, circa habitum illarum *ſumme corruptibilem*, vt nempe propterea maxime, *quia* & *quatenus* ita ſumme *corruptibiles* ſunt, *conſeruationem* hanc proprie exigant.

Præcipuæ autem conſiderationis eſt ille reſpectus, quo *inſtrumentalis* habitus, *mediante* quo vita præſtatur, conſiderationi ſeſe offert. Quandoquidem ab huius vera *æſtimatione* atque perita *imitatione* maxime pendere videtur vniuerſus *nexus theoriæ* huius cum praxi, vt nempe vere *medica* fiat theoria; quæ non ſolum *quid ſit* vita, *quomodo ſponte* conſeruetur, demonſtret; ſed omnino etiam *veram viam* indicet, quomodo ipſa ARS quibuscunque *defectibus* aut *impedimentis*

mentis horum *instrumentorum* subuenire, defectus illos *supplere*, impedimenta eorum *subleuare*, & respectiue excutere atque *auferre* debeat aut possit.

Inde *quarto* resultat *formalis* vitæ *ratio*, quod illa nempe nihil aliud sit, nisi CONSERVATIO corporis huius adeo summe corruptibilis, etiam *in ipsa illa sua corruptibilitate nusquam mutanda*: *actum* saltem seu euentum ipsum corruptionis perpetuo auertendo.

Vbi vtique *quinto* iustam deinde considerationem exspectare videtur respectus *finalis*. Quamobrem ergo hoc corpus tam sollicita & indesinente energia atque opera ita conseruetur? Imo non hoc solum, sed etiam *a priori*, *quamobrem*, quo intuitu, qua de caussa hoc corpus, etiam vti est, ita corruptibile *factum esse debuerit*? Quandoquidem certe omnem humanam fidem absolute excedat, quod *nulla de caussa*, sed plane *casu* aliquo aut potius *temere* hoc corpus ita conflatum sit, saltem propterea, *vt necessarium esset corruptioni eius resistere*: imo etiam ita nulla penitus ratio suppetere possit, quamobrem tandem necessaria sit illa *conseruatio*, & quomodo potius non *indifferens* plane sit, relinquere corruptibilitatem illam actuali sui euentui & effectui.

Caussa efficiens conseruationis vitæ.

§. LXXXIV. Reperto vero respectu *finali*, non facillimum sed etiam euidentissimum mox fuerit, quænam in hisce rebus *efficiens* caussa, satis luculenter constitui imo agnosci possit: talis nempe, quæ circa *finem* huius conseruationis non solum magnum interesse habeat; sed etiam *idonea* omnino atque compos sit, *actus* illos & præstandi simpliciter, consideratione *a priori* instituta; & *a posteriori* experientiæ simplicissimo testimonio, etiam ad cito & varie & *efficacissime alterandos* atque mutandos hosce actus instructissima sit.

Particulares considerationes. Sanguinis constitutio.

§. LXXXV. Inde progressus patet ad *particulares* magis considerationes, tam subiectorum illorum, quæ conditionem illam (*obiectum*) *necessitatis vitalis* quam maxime possident. Vbi *sanguinis* constitutio peculiarem illam huius considerationis illustrationem exemplo suo locupletat. De quo facile deinde monstrari potest, quomodo & quo intuitu sanguis etiam sub *mediis actibus vitalibus* integritatem suam absolute incorruptam neutiquam tueri possit; sed sub illis etiam perpetuis vtique dissolutionibus a prima sua mixtione desciscat atque fatiscar. Vnde mox caussa *finalis* maximæ partis *nutritionis perennis* & vltra terminos *augmentationis* totius corporis continuantis, tanto euidentius dilucescit.

§. LXXXVI. Peculiaribus autem demonſtrationibus hic firmare ſoleo prouentum *Plethoræ* ſeu *abundantiæ* ſanguinis: cuius rei tanto dignior eſt conſideratio, quanto *ſimplicior*, *promtior*, & hinc etiam *familiarior* eſt huius rei concurſus, tam ad *craſin* ſanguinis alterandam & lædendam, quam etiam ad *occaſiones* & inſtigationes ſuſcitandas, vt *motus* ſanguinis *ordinarii* non *ordinate* ſecundum reliquam ſuam ſimplicem proportionem procedant. Vbi porro vera *hiſtoria motus ſanguinis* magis diſtincte texenda venit. Et inprimis ibi monſtrandus *vſus* etiam *directe vitalis*, ſimpliciter *conſeruatorius*, e motu ſanguinis per partes muſculoſas, ambitum vniuerſum corporis inſtruentes. Vbi tam de *fluxilitate* quam *concalefactione* eius dicendi ſuppetit occaſio. Plethoræ prouentus.

§. LXXXVII. Ibidem autem omnino occurrit demonſtratio & *veritatis* & *efficaciæ* MOTVS TONICI; & quidem non ſolum ad *generalem* ſanguinis *progreſſum*, ſed inprimis etiam ad *ſpeciales* eiusdem *directiones*. VSV adeo abſolute ſcitu neceſſario, vt ab huius ignorantia præcipua variorum affectuum *phænomena*, nullo vno intuitu hucusque comprehendi aut intelligi potuerint. Tanto magis autem inſeruit notitia huius *motus* ſufficiens pro tanto melius intelligendo ipſo negotio *ſecretionum & excretionum*, quomodo videlicet illæ *huius motus beneficio* non ſolum in ipſis organis *colatoriis*, magis *immediate* laxius aut *ſtrictius* affectis, vario moderamine *regi* poſſint: ſed etiam *mediate* atque *remote*, *eminus* inquam & e longinquo, ita *inſtrui* atque *dirigi*, vt peculiares *congeſtiones* ex aliis regionibus ad illam, vbi talis *ſecretio* aut *excretio* fieri debet, *actiuo* motu ita præſtentur. Motus tonicus.

§. LXXXVIII. Quamuis enim iam pridem veritatem talium μεταςάσεων, ἀποςάσεων & διαδόσεων ſatis cognitam habuerint antiquiſſimi e praxi ipſa obſeruatores; imo ſubinde *intempeſtiuo*, ſed *breui* atque *repentino* impetu ita *rapi* agnouerint: perdiderunt tamen recentiores omnem huius rei fidem, qui vnice nudis *paſſiuis ſtaſibus* talia imputauerunt; & paſſim quidem ſub affectata illa *mechanica* conſideratione, re vera contra omnem *mechanicam* & *hydraulicam*. Sicut etiam hos recentiorum conceptus re vera penitus fruſtratur ac euertit, TONICI vero *motus* vſum inſigniter commendat circumſtantia illa tam *ſecretionibus* quam *excretionibus* variis, & frequenter quidem, familiaris, quod STATIS temporibus recurrat *euacuationum* ſimilium *periodus*; eæque adeo fruſtra certe huiusmodi cauſſis tribuerentur, quæ nihil Antiquiores aliquid de hoc motu cognouerunt; recentiores autem falſum conceptum de eo habent. Secretionum & excretionum ſtatis temporibus recurſus.

nihil vsquam tum ratione *materiæ* suæ, tum ratione talis *loci* cum certa *mensura temporis* commune habere possent.

Hæc directio ad loca certa, intra tempus certum, sub motibus certis, non fit per accidens.

§. LXXXIX. Et sane consideratio illa, quomodo ordinarie *lenes* atque *lentæ* secretiones & excretiones, instabiles & quasi fortuitæ, rebus vndiquaque tranquillis atque moderatis, veluti simplicier sub reliquo sanguinis circuitu, procedere appareant, seduxit maxime illos, qui *mechanismis* directe & simpliciter insistere amant, vt hæc omnia sine vlla peculiari *intentione*, sed vt illi quidem loqui amant, simpliciter *per accidens* ita subsequantur. Ast vero quando iam aliquid, quod proportionatum illum ordinem atque æqualitatem excedat, sese offert, & aduersus illud *directiones* peculiares ad *loca certa*, intra *tempus certum*, sub *motibus certis* concurrentibus, institui apparet: tunc ex huius considerationis neglectu nihil aliud potest pullulare, quam incondita illa opinio, quod vniuersi etiam hi *apparatus* æque atque *exitus* ipsius solum *morbi effectus* sint, & nihil vsquam *actiuum* ex parte œconomiæ ipsius sub se complectantur; sed si quid tandem *vsus* in illam hinc redundet, illud *simpliciter per accidens* ita eueniat. Nisi quod tamen peculiari institutioni ipsius *diuinæ sapientiæ* hoc adscribendo, quod ipsæ materiæ in se ad huiusmodi successus ita formatæ sint, in *mysticam philosophiam* omne vlterius dubium inuoluendo, *omnia dixisse velint, cum nihil, imo aliena dixerint.*

Hoc ex alterationibus per nudas animi fictiones ostenditur.

§. XC. Quando enim etiam ipsum simplex vulgus hominum per nudam experientiam animaduertit, quam *solenniter* æque & *familiariter*, quam etiam *vehementer* atque *efficaciter* istæ suppositæ *immutabiles proportiones* atque *dispositiones materiarum* atque *variarum*, etiam vere *physice-momentaneis progressibus* atque successibus, grauissime alterentur *a nudis animi fictionibus*; apud æquos rerum arbitros etiam *iniuriæ in diuinam sapientiam, potentiam, & benignitatem* postulari tales Philosophi possent, quod *voluntatis diuinæ leges, materiæ seuere & immutabiliter impressas, friuolo* cuilibet, *pueriliter trepidantis*, aut *maligne indignantis*, atque *temere fictionibus offendentis* animi potestatibus subiiciant atque addicant. Quæ res nusquam aliunde, præterquam a sola vera consideratione & solido intellectu *motus tonici* ACTIVI medelam exspectare potest.

Dissertatio epistolica de motu tonico vitali.

§. XCI. Hoc intuitu maximopere etiam allaboraui, vt veritatem huius rei quoquo modo demonstrarem; capta in eam rem occasione e familiari discursu, quo hanc rem proponere quidem contigerat, sed ita, vt intelligeretur, deducere tempus non ferebat: vnde peculiari

culiari ſchediaſmate hoc præſtare in animum induxi, *epiſtolica* nempe diſſertatione *de motu tonico vitali*. Hæc quia ad Virum, & *Practicum* quidem in locupleti experientia conſtitutum deſtinabatur; præterea res ipſa & euidentiam maxime luculentam, & vſum etiam præcipuum in ipſa *praxi*, & phænomenis præcipuis *clinicis* tam intelligendis, quam in vſum & imitationem artificioſam conuertendis, habet: placuerat illam potius *practice*, ipſis nempe *hiſtoriis* & *exemplis* ſiſtere atque tractare, quam odioſis *ſyllogiſmis*; tanto magis, quoniam multis hominibus, quod mihi quidem abunde notum atque perſpectum eſt, nimio facilius per ipſas κατ' ἄνθρωπον oſtenſiones, nempe inductiones, & maxime ſenſibilium Φαινομένων productiones, fere vulgo facilius ad concluſionem aliquam agnoſcendam præbeatur aditus, quam per *illationes*, quantumcunque *theoreticas*, aut *ſuppoſitionem* magis aliquam redolentes, quam ipſam mox *probationem* oſtendentes. Vnde in ipſo non ſolum frontiſpicio ſeu titulo ſtatim indicaui, quod de illo *motu* in animo ſit agere, mediante quo *ſanguinis progreſſus*, nihil mutata generali *circulationis* lege, interim ſpecialiter atque *particulariter* varie inſtrui, atque ad *certa loca corporis ſeorſim* compelli, tanto magis autem *a certis* huiusmodi *locis particularibus repelli* poſſit atque ſoleat: ſed illud ipſum etiam tam paſſim in tractatione, quam in ſpecie in vltima concluſione diſſertationis, tanquam facta collectione e tot notiſſimis & quotidianis phænomenis reſultante, obſignare cordi habui.

§. XCII. Cum autem, certe præter exſpectationem, experirer, quod non ſatis aſſecutus ſim intentionem meam, ſuſcepi repetitam non magis *prolixiorem*, ſed vti mihi quidem perſuadebam, etiam *vberiorem* huius negotii tractationem diſſertatione *de æſtu maris microcoſmici*: nempe non ſolum *effluxu* ſanguinis a centro ad circumferentiam, ſed etiam *refluxu* eiusdem tam pariter *vniuerſali*, quam etiam hinc inde *partiali*. Diſſertatio de æſtu maris microcoſmici.

§. XCIII. Quoniam autem ſpemper vtique *medicas* potius quam ſimpliciter *hiſtoricas phyſicas theorias* tractare atque demonſtrare in animo ſedit; & inprimis veram *febrium ætiologiam*, quemadmodum cum *clinicis* phænomenis conſentit, euidente demonſtratione tandem ſtabilire auerem: ad varias autem illas, (*tempore*, *ordine*, conſpicua *vehementia*, & manifeſtis *euentibus* variarum ſecretionum & excretionum,) inſignes diuerſarum febrium circumſtantias, hic præcipue *motus*, tanquam verum *inſtrumentum*, *actiue* adhibeatur; vnde illo ignorato, aut non ſatis pro dignitate æſtimato, impoſſibile etiam In febrium ætiologia motus tonici vſus multum iuuat.

ſemper fuit, vt vnquam vel vllius phænomeni, circa *paroxyſmos* etiam quotidiano euentu conſpicuos *tertianarum* febrium, ne dum aliarum, ratio reddi poſſit. Propterea ſuſcepi ſtatim etiam hanc totam rem vna indicare, & paſſim præmonere, quod vſus *motus* huius *tonici* præcipuus ſit in ipſa *facti veritate*, adeoque etiam conſiderandus & attendendus ſit in febrilium *paroxyſmorum*, imo totorum ſyſtematum talium vera atque ſolida penſitatione.

Diſſertatio de motu humorum ſpasmodico.

§. §. XCIV. „Ne vero etiam hæc res iterum fructu careret „(poſſum enim ſancte aſſeuerare, quod poſt homines *ſuperſtitionum* „credulitate occœcatos, nullum hominum genus indocilius obſeruaue„rim, neque vere indoctius, ad aliquid ſolidi & connexi comprehen„dendum, quam vulgi Medicorum turbam, & inprimis ſiue *litteraturæ* „ſiue aliarum ἀλλοτριώσεων πολυπραγμοσύνῃ diſtinctam) ſubiunxi „diſſertationem de *motu bumorum ſpaſmodico.*„ Qua nempe demonſtraui, non ſolum *a priori* & in genere, quod, quando partes corporis *poroſæ, ſpongioſæ* vt loquuntur, & ordinarie ſanguini copioſum aditum præbentes, eo ipſo *conſtringuntur*, ſanguinem, quem eo tempore forte continent, *exprimant* atque *repellant* ad alia receptacula, nempe *venoſa*; & quam diu in hac *ſtrictura* detinentur, atque adeo ſolitæ quantitati ſanguinis *ingreſſum* non concedunt, hoc ipſo efficiant, vt illa tota quantitas interea temporis ad alia corporis loca tanto maiore copia *regurgitet*. Sed commonſtraui etiam ſimul, non ſolum repetitis priſtinis, ſed nouis etiam eius generis exemplis, quod hæc talia minime ſolum POSSINT, aut fortaſſe POSSENT, ſed omni modo quam maxime SOLEANT ita fieri; neque vero *raris* aut *obſcuris*, ſed omnino & *frequentibus*, imo *familiaribus*, & ſimpliciſſima etiam paſſim *euidentia conſpicuis* harum rerum exemplis atque veris experimentis.

Non tam obſeruanda ſunt ea quæ fieri poſſunt, quam que vere fiunt & fieri ſolent.

§. XCV. Iam, vt etiam ab illa ſteriliſſima methodo, quæ modernarum theoriarum fundamentum totum *fluxum*, nedum *lubricum*, conſtituit, nempe ſemper & e circumſtantiis ipſis etiam *a veritate facti alienis*, & nuda *ſuppoſitione* introductis, non tam quid *fiat* ſeu vere *fieri ſoleat*, ſed potius quid ex illis ſuppoſitionibus fieri POSSE *videatur*, aliquid ſtatuendi atque concludendi, omnino abirem, & potius quæ vere FIVNT monſtrarem atque ſtabilirem, proximo loco ſeuerius prouocandos duxi animos ad illam *ſpontaneam adminiſtrationem* vitalium conſeruatiuorum actuum, non ſolum *ſecundum*, ſed etiam paſſim *præter naturam* inſtitutorum, quibus corpus ſuum etiam iam

peri-

periclitans iterum *exonerat* atque liberat. Proposui in hunc finem *duas* insinuationes; vnam *dissertatione* de αὐτοκρατίᾳ naturæ: alteram *programmate*, de συνεργίᾳ naturæ. Quibus vtrisque monere Medicum futurum constitui, quid ille tam ex parte ipsius *naturæ operantis*, quam ita etiam ex parte *sui officii* obseruare debeat. Et repetii etiam has ipsas animaduersiones alibi passim, vt hac ratione etiam *vsus* earundem magis dilucesceret.

Differt. de αὐτοκρατίᾳ naturæ.
Progr. de συνεργίᾳ naturæ.

§. XCVI. Ad declarandam autem huius rei *simpliciorem* etiam, licet *latissime* vtique *patentem*, veritatem, produxi thema inauditum illud in *thesi*, *hypothesibus* autem recentioris pathologiæ *falsæ* atque simpliciter *materialis* etiam intolerandum, de INFREQVENTIA MORBORVM; siue *quod singuli homines raris & paucis secundum species morbis affici soleant*, sed ad summum *eiusdem* magis *generis* morbos experiri soleant. Vt hoc tanto magis illustrarem, exhibui *genealogiam* illam, quantumcunque etiam simplex atque euidens sit, tamen vsque hodie adhuc multis incredibilem, MORBORVM AETATVM. Quod quidem schediasma e reliquis huius generis meis rhapsodiis adhuc digniore aliquo loco habere soleo, quamlibet etiam in dissertatione *de motibus humorum spasmodicis*, æque atque de *infrequentia morborum* hanc rem delineauissem.

De infrequentia morborum.

De morbis ætatum.

§. XCVII. Plura vero simul scitu non magis digna, quam omnino necessaria in hisce dissertationibus tractaui atque monstraui; cuius rei veritas vt pateat, breuem & præcipuarum solum censum agam. Nempe asserui (1) quod ipsa maxime *natura* (nempe etiam *Galeni* iam dum sententia, & aliorum antiquorum, iuxta programma meum *isagogicum*, ipsa *anima*) suis rebus etiam ipsa consulat; & quidem (2) maxime per vsum *motus tonici*, inprimis (3) ad *exonerationes* abundantis *sanguinis sinceri*, per *hæmorrhagica* MOLIMINA, quæ (4) *peculiaribus* maxime *locis* adornare instituat: quod ipsum (5) si satis expedite *succedit*, nec etiam alicunde *peturbatur*, cum *emolumento* potius quam damno corporis fieri: si vero (6) ipsa *actiuitas* naturæ *a priori* irritetur, vel, & fere quidem simul, nimis *sæpe* prouocetur talis expulsio, inprimis etiam de reliquo satis *libere* procedens, vt ita in *adsuetudinem* abeat: aut contra (7) *iuste* atque legitime *moliendi* tales exonerationes naturæ impedimenta temere obiiciantur, vt exitus facilis atque liber destituat: tunc quidem familiarem admodum euentum aliorum affectuum *circa illa emunctoria*, & ipsas eorum *species*, indicaui. Hoc ipso vero simul *duo* illa ingentia *paradoxa* produxi, &

Recensio præcipuarum materiarum.

demonstrationibus realibus per ipsa *exempla*, etiam *manifestissima* imo *notissima*, stabiliui (8) quod MOTVS *vitales*, etiam simpliciter *qua tales*, sine *materiæ* aut *organorum* vero, nedum *proportionato*, vitio, & promte & subinde profunde lædi atque perturbari possint: deinde (9) quod tam multorum, & inprimis talium affectuum, quales hucusque aliena, nempe omnino minime vera explicatione, mire distraxerunt ita speculantium animos, loco illorum in subsidium tantæ implicationis aduocatorum *sexcentorum saporum*, & inde subnascentium alibi *obstructionum*, alibi *irritationum*, alibi *tumultuum spiritibus* incussorum, simplicitas veritatis sistat nimio magis manifestam atque luculentam, & ipsam quidem longe alia euidentia fiendi & agendi *mechanicam* caussam vnam, & ipsam quoque *simplicissimam*, nempe *crassitiem* sanguinis, vel etiam a simplici defectu *sufficientis dilutionis*, experientia etiam manifesta, familiariter coorientem, quæ sine omni difficultate *speculationum* tot tantisque incommodis *occasionem* sufficientissimam suppeditet, imo etiam ex bona parte *materiam*.

Sanguinis abundantia commota naturæ ansam dare solet ad exonerationem eius.

§. XCVIII. Ita enim si a *ratione & experientia* intelligatur, iuxta simplicem veritatis experientiam, quam facile subnasci possit sanguinis *abundantia*; quæ grauius atque sæpius *commota* iustum metum faciat grauiorum inde exspectandorum incommodorum atque malorum: adeoque etiam rationabiliter potius *simplici exoneratione* præoccupari, quam ad ista pericula introducenda *relinqui* mereatur: & naturæ ad hasce ita *iustas intentiones* re vera etiam familiaris, *promtus* non magis, quam in se etiam *efficax* tam *apparatus*, quam *actus* concurrendi animaduertatur: interim simul simplicissima quoque veritatis euidentia agnoscatur, quam facile *possit*, imo vero quam familiariter, quin potius solenniter etiam *soleat* talis sanguinis *consistentia* contrahi, vt licet ille *quantitate* exonerationes postulet, *qualitate* tamen hac *simplicissima* vel ad *omnem*, vel ad minimum ad *promtum* successum talium *exonerationum* ineptus fiat. Vbi inter *conatum*, meritam exonerationem absoluendi, & materiæ impeditum *obsequium restitutiones* illæ, *restagnationes*, & tamen simul etiam vel ibi adhuc *in subsidium* susceptæ *vegetiores motitationes*, apertissimam vndique *scenam* pandunt, & in plano penitus positam numerosorum talium adfectuum, quorum alia explicatio non possit non *intricata* prorsus & ab omni conceptu aliena comparere, *cum re ipsa non vera sit*, & a naturæ constitutione in solidum aliena.

Sed illius consistentia & qualitas impedit, quo minus finem hunc attingat.

§. XCIX.

§. XCIX. Vnde non mirum, quod ibi etiam passim Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς in auxilium vocetur; nempe quod tales motus non quidem ab *anima proportionate ad finem sibi necessarium tendente*, imo ita etiam *agente*, perpetrentur: sed ab aliis quibuscunque suppositis, *agilibus* tamen magis, quam immediate *actiuis principiis*, *spiritibus*, *vi* atque *nisibus*, ipsi *materiæ insitis* atque *concreatis*, sed QVORVM VERA PROPORTIO ATQVE DIRECTIO IMMEDIATE AB IPSA VOLVNTATE DIVINA dependeat.

Hi motus autem non animæ sed aliis principiis agilibus adscribuntur.

§. C. Sicut enim ita non satis suas res intelligentibus, omnino tamen ad minimum summariter *apparet*, & *incumbit* etiam ipsis *necessitas* talis *dirigentis ad debitos fines*, & *proportionatum* ad illos agendi *ordinem determinantis*: ita, quo minus tale ipsam *diuinam voluntatem* immediate constituere sit integrum, impedit omni modo facillima illa non solum, sed etiam familiarissima huius negotii *friuola* quidem, sed etiam *profunda* perturbatio, imo *subuersio* a rationis *temerariis fictionibus*, seu vulgo dictis *animi pathematibus*. E quibus longe magis dilucescit, quod *anima* sicuti *tranquilla*, sui corporis *conseruationem* etiam *ordinate* atque *tranquille* prosequi solet; ita quando illa in suis *intentionibus* perturbatur, immediate *perturbationes* illæ etiam redundent in hasce, (agnoscendas hinc omnino etiam *suas*) *operationes* & *administrationes*.

Directio horum motuum non dependet a voluntate diuina, id quod exemplo animi pathematum probatur.

§. CI. Id quod tanto magis confirmatur demonstrationibus illis, quæ tantum abest, vt illi, cuius aliquod momentum exstet, homini ex illis principiis, e quibus a me monstrata est, deducendæ visæ fuerint, aut saltem in mentem venerint, vt etiam hodie postquam a me dissert: *de temperamentis* capite X. exhibita est, a multis non intelligatur, qui non solum *mechanici* esse, & omnia *mechanice* intueri contendunt; sed etiam in ipsa naturæ œconomia, iuxta ipsos simpliciter *mechanica*, *proportiones motuum*, vt præcipuum principium *ab immediata voluntate diuina* & immittendum & fouendum supponunt.

Demonstratum hoc est dissert. de temperamentis.

§. CII. Quibus autem opinionibus in solidum refragatur obseruatio illa, *historice* quidem & simpliciter quoad τὸ ὅτι iam ex ipso *Galeno* ex parte notata, a me vero etiam ex altera parte tanto magis ad notandum commendata; nempe (1) quod *animi mores sequantur temperamentum corporis*; (2) quod *œconomia motuum vitalium* suorum *motuum proportione* etiam *animi motuum proportioni* stabilem *ideam* offerat: seu potius, (abstrahendo ab omnibus abstractis etiam loquendi, ne dum concipiendi formulis) quod *qualem typum & proportionem mo-* *uendi*

Obseruatio, quod animi mores sequantur temperamentum corporis. Et quod motus vitales animi motibus ideam offerant.

uendi anima in sui *corporis administratione* seruare necesse habet, secundum eius *mechanicam proportionem* (*viarum* ad *quantitatem*, & *mobilitatem* a consistentia humorum,) eundem *typum* etiam postea transferat ad ordinem atque *proportionem moralium motuum.*

In vitalibus anima etiam mores adsuefactos sequi solet.

§. CIII. In motibus autem suis vitalibus, tum *secundum naturam*, tum, vt vulgo loquuntur, *præter naturam*, verius, *præter*, siue vti vulgo loquimur, *extra* ORDINEM agitantis, etiam *adscititiorum morum*, ab *externis fortuitis* rebus adsuefactorum, *typum* e conuerso sequi soleat: quod non solum in *acutorum* inprimis *motuum* typo solertius experientiam obseruantibus perpetuo deprehendendum sese offert; sed etiam *instantaneis*, vti *efficacissimis*, ita *euidentissimis* exemplis in omnium hominum sensum incurrit, & proinde etiam notissimum est, in *repentinis* illis vitalium motuum mutationibus, ab *animi* minus bene atque constanter morati *patheticis* commotionibus.

Motuum vitalium alterationes per animi motus concitatæ nihil turbulenti habent.

§. CIV. In qua quidem re tanto magis etiam intentus esse debui, ad extricandam confusionem illam, qua, *tumultuariis* illis libere speculantium imputationibus, tales anomaliæ vitalium motuum, quæ *animi commotionum* concitationi etiam in eodem instanti sese sociant, a *generali perturbatione* atque *tumultu*, spiritibus illis suppositis incusso, directe & simpliciter dependent. Quanquam enim me de reliquo parum tangat, quid *seditiosorum* morum & propensionis ad *tumultuandum*, contra leges œconomiæ vitalis, contra *necessitates* sibi simpliciter insitas, imo plane (omnia iuxta ipsorum propriam sententiam) contra *voluntatem diuinam*, illi suis *spiritibus* imputare possint aut velint: *tumultuariis* tamen talibus, & omni modo altiori longe *perturbationi* ipsius *veritatis* idoneis opinionibus, opponere necesse habui nouum illud paradoxon, quod illæ *vitalium motuum alterationes, quæ animi motuum concitationes insequuntur, plane nihil turbulenti habeant, sed potius typum singulorum talium animi motuum, morum atque intentionum exquisite seruent & sequantur.* Id quod non exemplo *sensus frigoris*, aut *caloris*; *terroris*, *timoris*, *iracundiæ* solum in dissertatione de *æstu maris microcosmici*, (ad suscitandos nouos insultus ad aliquid *molestum* in corpore hærens, nouis insultibus denuo inuadendum, eiusque excussionem e corpore pertinaciter tentandum &c.) Sed inprimis etiam vndique euidentissimo exemplo *nauseæ* vomibundæ, a nuda morali *opinione* familiarissime coorientis: sed etiam peculiari dissertatione, noui pariter & omnino inauditi argumenti, de *frequentia morborum in homine præ brutis*; vbi hanc *frequentiam* inprimis a peruersis

Dissertationibus de æstu maris microcosmici, & de infrequentia morborum in homine præ brutis commonstratur.

versis *animi moribus* & *erroribus*, humanæ inprimis indoli, nisi quidem absolute vnice, tamen maxime omnium, proprie familiaribus, præcipuas occasiones atque origines sumere, quæ brutis minime cognitæ aut vsitatæ sint, commonstraui.

§. CV. Cæterum autem hanc ipsam rem nunquam potuissem ad vllam aliquam conceptuum verisimilitudinem, nedum euidentiam perducere, nisi primo omnium *confusam* illam apud *veteres*, apud *recentiores* autem *nullam*, aut passim solum temere explosam atque deridiculo habitam theoriam *de temperamentis*, & quatenus illa in veritate fundata, atque omnino consideratione dignissima sit, reliqua *de temperamentis dissertatione* ostendissem: explicando videlicet, non secundum infaustam illam *corpuscularem*, sed veram *aggregatiuam* atque *machinalem*, imo *organicam* seu *instrumentalem* MECHANICAM, quod *temperamenta* corporis *totius*, quæ vulgo *complexiones* vocant, *vere atque proprie consistant* in *partium solidarum*, *porosarum permeabilium*, *imo humoribus transeundarum proportione ad humores*, quos admittere, recipere & transmittere debent. Theoria de temperamentis.

§. CVI. Cuius rei generalem vsum vno continuo conspectu exhibui in dissertatione *de mechanismo motus sanguinis*; certe alia methodo & ordine, alio verarum rerum & demonstrationum etiam physico-mechanico-organicarum numero, & alio passim inprimis autem præcipuo vsu atque necessitate ad veram *corporis vitam*, quam vsquam compareat in istis classicis in hunc vsque diem productis de *circulatione sanguinis*; *figura particularum sanguinis*; *poris sanguinis*; *energia spirituum vitalium in sanguine*, & *in sanguinem*; *aura vitali*; *balsamo vitali* atque *mumiali*; *flammula cordis*, *primi elementi influxu directo*, *obliquo*, *luminoso*, *tenebricoso* &c. *ventilatione refrigeratoria sanguinis* per aëris inspirationem, & *emissione fuliginum* per exspirationem; de *vniuoca sanguinis distributione per pulsum* solum; de *facilitate & promiscuo euentu obstructionum*; de *grumescentia sanguinis a caussis & generalissimis & communissime familiaribus*; de *diffusis non solum restagnationibus*, *sed etiam stasibus ab exiguo aliquo meatu*, per *spinæ* infixionem, imo solum *compunctionem* inducendis; de *fluiditate sanguinis & calore* eius, nempe *motu intestino*, *progressiuum* simpliciter *præcedentibus*, & *nihil ab illo dependentibus*; de *calore inflammatorio ab* ipsius *puris* generatione, simpliciter & *immanenter* suscitato; de sanguine vt *thesauro vitæ* simplici, eiusque ita *nunquam nimia* mensura; de *eruptionibus sanguinis* simpliciter *passiuis*, & ab *obstructione* Dissertatio de mechanismo motus sanguinis.

materiali, ab *infarctu* passiuo *viarum* dependentibus (nisi quod *menstruæ* fœminarum, imo forte etiam aliæ *exquisitæ statæ*, non æque pertinaciter ad hunc censum adigantur, magis tamen, *quia ita placet*, quam quod *ratio* inueniri possit;) de *prouocatione motuum sanguinis* extraordinariorum omnium, *a stimulis sexcentarum potestatum salinarum* (seponendo tamen hic etiam, sed magis *secundum voluntatem quam intellectum*, commotiones tales *per animi pathemata* præsentissime certissimeque coorientes; aut per *spiritus* illos degeneres, tanquam vera τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις sphæræ animalis, tumultuum, atque seditionum reos agendo;) de *acido volatili sphacelum constituente*. &c. &c.

Dissertatio de vera ætiologia inflammationis.

§. CVII. Quam ipsam rem vt tanto magis demonstrarem, produxi in medium dissertationem, quæ exhibet *veram ætiologiam inflammationis*; qua sub *materialium* caussarum *præsente*, imo vero in ordine fiendi exquisito potius *præcedente*, constitutione tali nullam *necessitatem physicam*, imo vero nullam *potestatem* huiusmodi *caloris*, *tumoris*, *ruboris* & sensibilis *ardoris* re vera præsto esse demonstraui: non solum *a priori* rationibus, (vbi primo loco stat verus intellectus de *conseruatione* & *intensione* vitalis *caloris sanguinis*) sed etiam euidentissime *a posteriori*, exemplo *sphaceli*, & præsentissimi æque atque subtilissimi in illo *motus intestini*, & omnino *corruptiui*. Ex aduerso vero *necessitatem motus* sanguinis *inflammatorii*, sub illa præcedente materiali reliqua constitutione, *moralem*; nempe, nisi partis, & per illam reliqui corporis inualitura libera & *irreparabilis corruptio* liberaliter, & per simplicem incuriam atque inertiam totius intentionis atque scopi vitalis vniuersi, concedi & secure exspectari debeat.

Differt. de vena portæ, porta malorum; de malo hypochondriaco; de spasmis & motibus humorum spasmodicis.

§. CVIII. Quemadmodum autem hæc ita ad *excretionum* sanguinis ipsarum veram indolem commonstrandam præcipua euidentia respiciunt atque inseruiunt; ita eandem vtique vtilitatem atque conspicuam certitudinem offerunt, ad intelligendam veram indolem multorum etiam talium affectuum, qui, licet non æque ad actualem *euacuationem* sanguinis collineent, tamen ad simplicem eius liberum *progressum* in ipso corpore omnino faciunt. Quorsum inprimis varii *spastici motus hypochondriaci* pertinent. Quod vti dissertationibus *de vena portæ, porta malorum*; & *de malo hypochondriaco*, nec non de *spasmis*, & *motibus humorum spasmodicis*, quin alibi passim per occasiones demonstrauimus: Ita nititur etiam duplici illo vti *simplicissimo*, ita *solidissimo* tamen fundamento (1) quod etiam tales adfectus nuda atque

simplex

ſimplex ſanguinis minor fluxilitas materialiter producat; (2) vitalis autem (nempe *moralis*, quatenus corpus non corrumpi ſed conſeruari neceſſe ſit,) neceſſitas remedium hoc poſtulet: quod vt certiſſimum & ordinarie vſitatum, ita in naturæ poteſtate etiam vnicum eſt, nempe *motibus proportionate auctis proportionem mobilitatis* non ſolum *compenſare*, ſed, quod præcipuum hic eſt, etiam *corrigere*.

§. CIX. Quemadmodum autem huc eodem pertinet tam MENSTRVORVM muliebrium, quam HAEMORRHOIDALIVM virilis, imo *vtriusque ſexus*, MOTVVM ſcena; ex hiſce autem rebus aliter, quam re vera ſe habent, intellectis, & *muliebres* varii, & inprimis *viriles*, affectus ne quidem in vllam iuſtam conſiderationem *poſſent* venire, ne dum vt *venerint*; interim, hi *motus* (& plus quidem quam maxima pars Medicorum, non dico *ſciat*, ſed ſciens dico, nimio plus quam *credere* poſſit,) familiares ſint virili ſexui *fluxus*, & inprimis MOTVS *hæmorrhoidales*; ſed & inprimis imperita (& neceſſario quidem, quia ignota) talium *tractatio practica* ingentia paſſim damna patientibus eiusmodi inferat; cuius rei exempla valde conſpicua me ipſum quam maxime mouerunt, vt altiori conſiderationi animum aduerterem: ita ſuſcepi propterea non tam repetitam huius theoriæ demonſtrationem, quam ex hac vera atque ſolida theoria potius affectuum conſideratu adeo digniſſimorum veram tam *phyſicam*, quam *medicam*, & ad ſolidam *medendi methodum* inde formandam vere idoneam ætiologiam. Præſtiti hoc diſſertationibus *de* MOTV *ſanguinis hæmorrhoidali & hæmorrhoidibus externis*; de *hæmorrhoidibus internis*, & *ileohæmatite Hippocratis*; de *podagræ noua pathologia*; de *ſanguiſugis*; & programmat. de *cephalalgia iliaco-hæmatitica*. Sicut etiam diſſertat. de *inſolitis menſium viis*, imo & de *menſium muliebrium fluxu ſ. & p. n.* & diſſertat. de *V. ſ. in pede*, his maxime fundamentis innixus deduxi, quæ ad veram horum affectuum indolem, & inſtruendam inde decenter cohærentem *therapiam* ſufficere poſſe confido. Ita quidem, vt inde variæ illæ cautelæ, quas alias Practici circumſpectiores ſparſim offerunt, ſed re vera cum ſolida *theoretica connexione* cuiuscunque hactenus cogniti opinionum ſyſtematis nunquam ſatis conciliari poſſunt, hac demum ſemita in veram viam quaſi ſponte redeant, & tam veritatem ſui, quam veram etiam vtilitatem ita tueantur.

Diſſert. de motu ſanguinis hæmorrhoidali & hæmorrhoidibus externis; de hæmorrhoidibus internis; de podagræ noua pathologia; de ſanguiſugis; de inſolitis menſium viis; de menſium fluxu; de V. ſ. in pede.

Hæ obseruationes in praxi clinica plus vtilitatis habebunt, quam aliæ vanæ opiniones theoreticæ;

§. CX. Sicut enim hodiernis illis multifariis *opinionibus* theoreticis *vanis* grauiter imposuit, & errandi occasionem præbuit familiarissima illa incondita ratio, nescio quas phantasias *obseruationum practicarum* nomine temere in mundum exscribendi; quæ recitatiunculæ ab incautis, & ad instituendas proprias obseruationes occasione debita passim destitutis, temere pro veris arreptæ occasionem illis præbent ad plura explicationum etiam erronearum scandala hinc partim subeunda, partim suscitanda: (Vbi insuper passim vel in oculos incurrit, quomodo illa *speculandi* vera libido etiam communissime talibus maxime *historiolis* delectetur, easque tanquam aliquid noui, inprimis ad fabricandas *nouas opiniones* eligat, & inaudita profecto ratione non tam e *constantibus* aliis *veris* atque *notis* circumstantiis, sed talibus *paucissimis* tanquam *rarioribus*, at re vera potius *non veris*, aut certe *ea ratione*, sub qua afferuntur, *non veris*, ad vniuersum morborum genium, eiusque integrum systema, inferre velle:) ita certe in ipsa re fundata vera talis consideratio eo magis satisfacit rerum suarum solide satagenti animo, quod etiam in ipsa *clinica praxi* hæ a practicis aliis commendatæ & obseruationes & cautiones cordate experientiæ animum aduertentibus etiam re vera vt veras, vtiles & necessarias sese offerunt.

Differt: de fundamentis morborum ætatum,

& de pathologiæ fundamentis;

it de pathologia falsa.

§. CXI. Sicut autem talibus exemplis tam theoriam quam praxin & vsum veri negotii *motuum sanguinis*, eorumque *organismi* & *vtilitatis* atque *necessitatis*, nec non *ordinariæ* & *extraordinariæ* constitutionis, clariori luci sistere cordi habui; & hoc quidem ita tantum veluti per fragmenta, nisi quod dissertatio *de fundamentis morborum ætatum* aliquid etiam paulo magis *systematicum* animum solertius aduertentibus sistere & exhibere possit. Ita placuit eius rei etiam alterum paulo magis systematicum quoddam specimen, quamlibet succinctum, exhibere, dissertatione de *pathologiæ fundamentis practicis*, & progr. de *pathologia falsa*. Indicaui nempe in his, quid tribuendum sentiam tum simplici *sanguinis abundantiæ*, tum illinc subnascentibus *craseos* eius simplicissimis læsionibus; nempe *spissitudini* iusto maiori, quæ libero eius progressui moram obiiciendo, *necessarios* faciat consuetorum de reliquo eius *impulsuum*, inprimis autem *tonicorum*, præsentiores & *extra ordinem* etiam *vegetiores* vsus, *administrationes*, imo in rem præsentem *proportionatas* applicationes. Vbi quidem tanto euidentiorem & vsum habent, & propterea maiorem considerationem merentur *tonici* illi *motus*, dum illi maxime *particularibus*, inprimis e tali constitutione pullulantibus incommodis etiam ita *particulariter* opponuntur;

sed

ſed eo ipſo, niſi ſatis recte intelligantur, *morbidorum* affectuum & effectuum ſuſpiciones obiiciunt. A quibus autem quo modo ſibi temperare deceat Practicum, & haſce res non ſolum alio oculo intueri, ſed etiam ad *practicum vſum* transferre, variis omnino aliis deductionibus commonſtrare, & *practicis* quidem illis, cordi habui. E quarum numero ſunt omnino, (quanquam non a me, ſed tamen vtique *ab auditoribus* ſecundum mea dogmata conſcripta) diſſertatio de *V. S. patrocinio*, nec non de *V. S. vſu in acutis*. de V. S. patrocinio & de V. S. in acutis.

§. CXII. Quemadmodum autem iam ſuperius dixi, quod harum vniuerſarum theoreticarum *connexionum* longe maximum *vſum* inprimis referam ad illam partem *pathologiæ* vere *medicæ*, quæ conſpicua aliqua luce in hoc genere quam plurimum adhuc indiget, DOCTRINAM FEBRIVM intelligo: ita tanto magis ad illam quolibet modo ſtabiliendam dogmata etiam mea dirigere quoquo modo allaboraui. Vbi quidem ante omnia veram FEBRIVM HISTORIAM texere primo omnium loco neceſſarium fuit; cui ſcopo per illa, data opera a me ita nominata *problemata* ſatisfacere ſtudui: quibus nempe *eſſentialium* conditionum *febris*, *tam in genere* quam *ſecundum ſpecies*, ſufficiens deſcriptio ſuppeditatur. Deinde *febris in genere hiſtoriam* prolixiore diſſertat. in eum finem habita exquiſite recenſui; vbi tamen etiam mox illum ordinem ſeruare inſtitui, vt veluti digito ad ipſam theoriam intento ſtudioſius deſignare, *quid fiat*, & hoc nomine veram viam ſternere voluerim conſiderationi, quod hæc omnia non ſolum in peculiari quadam reliqua connexione ita fiant; ſed inprimis in manifeſto *nexu organico* ad *certum finem*, pro corporis *conſeruatoria* liberatione *directo*, ita peragantur, mox commonſtrare intendi. Doctrina febrium variis diſſertationibus tradita. Problemata febrium. Hiſtoria febris in genere.

§. CXIII. Subieci conſiderationem theoreticam iterum ſeorſim diſſertat. de *febris rationali ratione*; qua deducere laboraui, quod in tali materiali conſtitutione corporis, quali in *febribus* præſto eſt, in aliquibus vix vlla *melior*, in variis & inprimis *periculoſiſſimis contagioſis* atque *peſtilentibus* etiam *nulla* ALIA *via* ſuppetere poſſit, qua corpus humanum tam a *funeſta efficacia*, quam ipſa talis efficaciæ compote *materia* iterum liberetur, quam per *ſecretiones* & *excretiones*, *ſpecie*, *ordine*, *loco*, *tempore*, tam *conſiſtentiæ* materiæ, quam *efficaciæ* eius, *proportionatas*: omni modo vero *auctiores*, quam ſimpliciter ſecundum naturam, & *ordinariam* ſolum *non naturalium* excernendorum *quantitatem*. Quæ auctiores ſecretiones & excretiones non aliter, niſi etiam *auctiore* vniuerſo *ſanguinis circuitu* abſolui poſſint *in genere*; De febris rationali ratione.

& *directionibus* ad peculiariter conuenientes ſecretorias & excretorias partes in ſpecie, præſtari poſſint: augmentum interim tale circuitus ſanguinis non niſi directe *pulſus* ipſius augmento; *pulſus* autem & totius circuitus augmentum non niſi cum *caloris* augmento (cui vſui verus *mechanismus incaleſcentiæ ſanguinis* ab eius motu *progreſſiuo* vnice ſubſeruire debebat) fieri non poſſint; ſicut *ſpecialiſſimæ directiones* ſecretoriæ & excretoriæ reliquorum apparentium ſymptomatum ſcenam inſtruere, ceterum vt *fiant*, quæ omnino fieri *debent*, hæc etiam aliter fieri aut ſe habere minime poſſint.

Febrium therapia.

§. CXIV. Hoc ipſo vero vt ingens *paradoxon* produxi, quod non ſolum *febris in genere* vtili aliqua naturæ *intentione* oriatur, quod etiam alii ante me agnouiſſe apparent; ſed inprimis etiam, quod omnia illa *phænomena*, quæ communi reliquo conſenſu pro ſimpliciter *morbidis*, & neotericorum iudicio pro *materiæ morbidæ etiam mechanicis effectibus* DIRECTIS, ſeu *ſymptomatibus* ſimpliciter *paſſiuis* corpori, atque morbidis accuſata, potius pro *directis poſitiuis* naturæ ipſius *actibus*, ad *ſalutarem finem* & morbidæ materiæ expugnationem non ſolum *deſtinatis*, ſed illi effectui etiam omnino *mechanico-organice proportionatis* atque paribus declaraui: ita hoc ipſo eodem vtique actu etiam veræ *febrium therapiæ* planam omnino ſemitam ſtraui.

Paradoxa aſſertio.

§. CXV. Sicut autem ita a lata conſentientium tam antiquarum quam neotericarum ſcholarum via in contrarium vſque diſceſſi; dum vtique e diametro inter ſe pugnant, *directe ipſum morbum eſſe*, & ſimpliciter *a morbo* corpori vti *pathema* abſolutum incuti; & ex aduerſo *directe contra morbum* & *materiam noxiam fieri* atque *inſeruire*; iuxta illam ſententiam ſimpliciter *paſſiuum*, iuxta hanc ſimpliciter *actiuum* eſſe: ita merito *paradoxam* appello hanc aſſertionem imo demonſtrationem. Vt haſce res etiam exemplis illuſtrarem, produxi conſiderationem, tam *biliosarum*, quam *tertianæ*, *febrium*, duabus peculiaribus diſſertationibus.

De febribus bilioſis & febre tertiana.

Anima ſeu natura humana errandi & perperam agendi quam maxime habilis & idonea eſt.

§. CXVI. Imo vero, vt etiam quadantenus in viam reducerem illos, qui de *anima rationali* non æque ſecundum ſolidam rationem ſentiunt, & ex illo fundamento eludere contendunt animæ in hoc genere concurſum, quoniam in febribus multa, imo vt illi volunt *pleraque*, verius autem ſolum *plerumque*, non tam exquiſite ſecundum exigentiam ſanæ, aut potius *tranquillæ rationis* fiant: viſum hinc eſt non magis vtile, quam quadantenus neceſſarium, ad illam conſiderationem animos erigere, quod *humana* maxime *natura errandi* atque *euagandi*, atq; *per impatientiam*,

præ-

præcipitantiam, *trepidationem*, *metum & anxietatem*, *mœroris* assidui tatem, *intempestiuam securitatem*, inordinatas *audendi*, *timendi*, *negligendi* & iterum *irruendi* vicissitudines, perperam agendi quam maxime habilis sit ac idonea: simul autem minime ita alligata ad *reminiscendum* eorum, quæ agit, vt potius re ipsa etiam *absolute intellectualium* atque *voluntariorum*, *qua talium*, actuum non *immemor* solum, sed etiam *ignara* sit. Tractaui autem hanc rem partim programmate *de differentia* λόγε & λογισμε; partim dissertatione *de frequentia morborum* in corpore humano; partim dissertat. de *naturæ erroribus medicis*.

Progr. de differentia λόγε & λογισμε. Diss. de frequentia morborum in homine. de naturæ erroribus medicis.

§. CXVII. Subiunxi vero tandem secundum hasce veras atque solidas considerationes etiam realem instructionem *therapiæ rationalis febrium*; partim rationi *a priori*, partim testimoniis atque monitis Practicorum *a posteriori* respondentis. Monstraui ibi, quam conueniens sit, imo passim necessarium, naturæ iam in opere comprehensæ, atque suis rebus consulere motibus rei quadrantibus allaboranti, & in hoc *vigili* etiam atque sollicita opera *intentæ* non solum sua *sine perturbatione* relinquere, non autem, peruersissima illa interpretatione familiari, pro *ipso morbo* eiusque hostilibus conaminibus accusare; sed etiam quolibet potius modo ita *subleuare* atque *iuuare*, vt quicquid *impedimenti* moram facit *salutari* naturæ instituto, illud omnino *remoueatur*, *mitigetur*, *sedetur*, laborantes alicunde secretionum & excretionum *successus* ab illis *impedimentis explicentur*, *titubantes* confirmentur, *aberrantes* in viam reducantur, *tergiuersantes* etiam modeste prouocentur: interim omnino hæc omnia simpliciter secundum institutum *œconomiæ vitali*, sibi alias constanti, plane *congruum*, secretionibus & excretionibus *tempestiuis* & vndique *proportionatis* decenter respondens.

Therapia rationalis febrium.

§. CXVIII. Indicaui vero simul regiam illam viam *theoriæ* harum rerum, simpliciter ita ad *praxin* manu ducentis; vt decenter expendatur, quam egregie in singulis *speciebus* febrium *apparatus* illi *motorii*, secretorii nempe & excretorii respondeant *indoli materiarum* excernendarum; *proportioni* inquam eiusdem ad secretionum & excretionum species atque successus. Vbi etiam vulgo hominum facile comprehendendas rationes commonstraui, quam ob rem febres *contagiosæ*, *malignæ* atque *pestiferæ* ipsæ, quo minus *alienis* commotionibus interturbantur, toto suo genere *leues* & admodum *tranquillas* commotiones præ se ferant (nempe omnino contra vulgatissimam opinio-

Apparatus motorii in singulis febrium speciebus indoli materiæ respondent.

Febres contagiosæ, malignæ & pestiferæ.

mionem, qua tales maxime febres, tanquam *violentiſſimæ*, & ex ſua propria indole ad *vehementes commotiones* quaslibet propenſæ accuſantur, quod, niſi per indiuiduales ſiue *humorum*, ſiue *motuum*, imo maxime etiam *morum* ἀταξίας, minime ita ſe habet) quomodo *tranquillis* vtique, ſub neceſſaria tamen illa *intenſione*, *aſſiduis* nihilominus, & maxime *æqualibus* talibus ſecretoriis & excretoriis *motibus* horum generum materiæ ad eliminationem ſui tractandæ ſint; imo etiam quam facile in hoc genere non *poſſit* ſolum, ſed re vera etiam *ſoleat* in vulgari turbulenta praxi offenſio inſignis circa hasce res committi, inprimis incondito vſu *alexipharmacorum* ipſorum, & male intellecti vſus *regiminis ſudoriferi*.

Alexipharmacorum inconditus vſus.

Materiæ correctio plerumque magis reſpicitur quam tempeſtiua eius euacuatio.

§. CXIX. Nempe quam maxime in *febrium* negotio, quamuis etiam hinc inde in aliis morbis, perperam ſperata *materiæ* morbidæ *correctio*, neglectui decentium *tempeſtiuarum euacuationum*, aut omnino efficacis *diſpoſitionis* ad illam, viam planam ſternens, ita obſedit *ſpeculatorum* plerorumque animos, vt totam ſuam operam perdant in confingendis *rationibus*, quomodo medicamenta per quascunque affictas qualitates, imo *mechanicos* etiam operandi modos, *materias* potius mutando quam *exonerando* prodeſſe *debeant*, atque, ſed falſo, *ſoleant*. Vbi, præterquam quod innumeris inanibus, & a veritate praxeos ſimpliciter alienis commentis indulgetur, de variorum remediorum *certa* aut *magnifica* efficacia, quæ in ipſa praxi nulla deinde eſt, aut a tali fictione plurimum aliena: ſeducitur ita tum *aliorum*, tum *proprius* animus hac credulitate, vt neque *veritatem* operationis medicamentorum, nec e veritate *modi operandi*, etiam *indolem* ſiue *morborum*, ſiue *cauſſarum* morbidarum colligere vsquam poſſibile ſit. Mouit me etiam hæc res ad conſcribendam diſſertationem de *alterantibus*, qua quicquid in hoc argumentum dictu neceſſarium viſum fuit, prolixius deduxi.

Diſſ. de alterantibus.

Conamia naturæ in morbis chronicis. Diſſ. de affectibus periodicis; de morbis habitualibus; de conſuetudinis efficacia; de morbis contumacibus;

§. CXX. Cæterum *conamina* talia naturæ ſibi ipſi conſulendi, in materiis *chronica* potius quam *præcipiti* efficacia noxiis, coarguere etiam placuit diſputat: *de affectibus periodicis*; ſicuti *nexum* illum, quem tales *conatus ſæpe* quidem prouocati, ſed vel nimis parum ſuccedentes; vel ſub *ſatis facili* ſucceſſu ſæpius iuſta incitati progignunt, tractaui diſſertat: de *morbis habitualibus*, de *conſuetudinis efficacia*, & programmat: *de morbis contumacibus*. Quomodo vero perperam intellecta, & contrariis inſtitutis indigne habita varia, vtilis, imo paſſim neceſſaria *ſalutaris intentio* atque *contentio*, *degeneres* poſthac *commotiones actiue* ſuſcipiat; aut ab illis materiis, quas ita excutere impedita fuit,

fuit, iniurias atque noxas corporeas *passiue* posthac subeat, præter dissertationem de *morbis corruptis*, commonstrare etiam aggressus sum dissertat: de *erroribus medicinæ practicæ*. Interim omnino vindicare etiam naturam, & quidem argumentis ab hac ipsa maxime eius vera œconomia desumtis, suscepi, ab imputationibus simpliciter *friuolarum*, inprimis *patheticarum* in mouendo ataxiarum, programmate, *anomalias motuum vitalium patheticas non esse simpliciter turbulentas* admonente.

de morbis corruptis; de erroribus medicinæ practicæ.

Progr. de anomaliis motuum.

§. CXXI. Subiunxi tandem his omnibus iustam æque atque veram epanorthosin aduersus triuialis praxeos præsumtuosam vanitatem atque fastum, quo, profecto passim ignara plerorumque quæ agit, imo non raro iniuria potius in meliora naturæ conamina, *bonos euentus*, quantumcunque etiam difficiles subinde redditos, *sibi rapit*, & non *venditat* solum sed etiam aliis *vendit*; *infaustos* solos naturæ imputat & insuperabili morbi malitiæ. Egi hoc etiam in dissertat: *de curatione per accidens*.

Diss. de curatione per accidens.

§. CXXII. His autem fundamentis, perpetuæ omnino & intemeratæ fidei, superstruxi etiam aliarum rerum tam ad theoriam, quam praxin medicam pertinentium dogmata hucusque a me tractata, imo reciprocæ illustrationi varias tales deductiones ita adaptare studui, vt nihil iusta *connexione* destitutum, quamuis in tumultuario tali & simplicia fragmenta delibante scribendi genere, remaneret. Vbi iterum moneo, quod superius iam etiam dixi, non solum data opera, sed aliquando etiam necessitate quadam adactum, passim me *allegatione propriorum meorum* in hoc genere *schdiasmatum* vsum fuisse. Partim propterea, quoniam re ipsa non habeam, quos in solidum testimonium aduocare possem alios: partim etiam, vt ipsarum harum rerum æque atque tractationum *verior inter se nexus*, atque *mutuus* ad vtilitatem dogmaticam *consensus* inde dilucesceret.

His fundamentis alia dogmata superstructa sunt.

§. CXXIII. Non possum autem quin paucis hic moneam, quod illa affectata *allegatio multorum autorum* non solum veluti propria quadam sua culpa nihil magni in recessu habere iudicari mereatur; sed tanto magis per illa hodierna in hoc genere plane peculiaria *subsidia*, quorum intuitu *transscriptiones* illæ plus *otiosi*, quam *docti* laboris habere non temere æstimari possint. Quod enim ad illas in se spectatas attinet, nisi illæ ad *auctoritatem* conciliandam, aut *peculiarem* aliquam *nouitatem rerum* aut *sententiarum* producendam adhibeantur; vt nempe *historice* factis quibusdam eorumue circumstantiis ita fides

Allegatio multorum auctorum vana est.

maior concilietur; aut peculiaris siue obseruatio, siue consideratio vel laudetur vel *examinetur*: nisi, inquam, ita instruantur *allegationes*, *otiosæ* profecto sunt & *inanes*. Sicut enim res alias satis notæ testimoniis frustra firmantur; ita ante omnia *rationibus rerum* in se decenter euolutis atque luculenter stabilitis, adeoque *cuiuslibet* alterius hominis *sanæ atque exercitatæ rationi* commendandis, absurdum est argumentum ab *auctoritate* petitum, & *præiudicii* potius faciendi, quam sinceri atque solidi *iudicii* & consensus eliciendi haud iniuria suspectum: ita inanis profecto merito iudicatur talis apparatus ad huiusmodi intentiones. Excepto solo illo casu, vbi breuitas temporis, aut diuersitas præsentis alicuius primariæ tractationis, sufficientem deductionem impedire apparet, quo intuitu alio amandare lectorem, vbi rem abundantius deductam reperire possit, nemine contradicente sit integrum.

Dictionaria practica, & curiosæ collectiones cuius vsus.

§. CXXIV. Hodierna vero illa *dictionariorum practicorum*, vt *Moroni*, *Lindenii*, *Lippenii*, *Waltheri* &c: nec non *indices*, *actorum naturæ curiosorum*, & *Lipsiensium* collectiones adeo certe *otiosum* faciunt hunc laborem, vt ad quantumlibet etiam locupletes talium allegationum turmas nulla magis re opus sit, quam solo otio. Nam propterea autores multos allegare, & inprimis illud *pagina mihi* vbilibet addere, vt vel videaris vel intelligaris multis libris instructus esse, certe etiam otiosum quiddam est, & quomodunque res cadat, nec propterea simpliciter vel fide dignum, vel admiratione. Ast vero si allegationes tales non tam simpliciter ad *iudicium* faciendum citentur, sed *integris periodis*, imo *paginis*, quin *discursibus* transscriptis ita cumulentur, vt rem vel obiter æstimando satis dilucescat, quod tales laciniæ plus conficiant in scripto aliquo, quam propriæ deductiones, etiam aliquid amplius quam otiosum est. Dixi de ea re aliquid in progammate de *testimoniis medicis*, & de *auctoritate atque veritate medica*.

Progr. de testimoniis medicis; de auctoritate atque veritate medica.

Dissertationes indicatæ non tumultuarie sed iusto nexu sunt conscriptæ.

§. CXXV. Non placuit magis, quam necessarium potius certis respectibus visum est, hæc ita de schediasmatibus a me ab aliquam multo tempore in publicum propositis monere; vt illis non solum retunderem illas, ex occulto *sibilantes* magis quam *vibrantes* insimulationes, quod ab aliis arrepta differam: sed etiam ad monstrandum, quod nec in illo *tumultuario* alias *disputationes conscribendi* genere alienus fuerit animus a rebus scitu necessariis, earumque peculiari *connexione* non magis *seruandis*, quam *monstrandis*. Cum enim inde a prima iuuenta summopere semper displicuisset mirifica illa dissensio, & omnis iustæ *connexionis* defectus, non solum inter theoriam & praxin, sed etiam *theoria*

riæ ipsius *dogmatum* inter se inuicem; imo etiam nescio quæ, libido dicam, an potius necessitas, nusquam inter se cohærentia dissertationibus pertractandi: placuit non solum hoc ipso intuitu potius talia euoluere, quæ omnino propiorem inter se inuicem *nexum* præ se ferant; sed etiam *materiarum dignitate*, *vulgari* vero *interpretandi indignitate*, maxime mereri videbantur, vt solertius enuclearentur, atque firmius stabilirentur.

§. CXXVI. Ceterum vti hæc omnia non nisi e CLINICA PRAXI, & huius obseruationibus realibus verum fundamentum, quod nempe vere ita se habeant, nancisci possunt; ita volui etiam in conscribendis hisce dissertationibus eandem viam insistere, quam epistolico discursu de *motu tonico* seruaueram: nempe vt ipsa potius *phænomena* affectuum primo loco in scenam producerem, & ex illis postea inferrem: quam contra *positiones* formarem exemplis practicis demum confirmandas. Quamuis enim etiam hæc methodus minime contemni mereatur, habet tamen illud incommodi, quod longe facilius ita solum ea phænomena *seligi* possint, quæ formatam per *præiudicium* opinionem colorare possint. Quando vero statim potius res ipsa sistitur, non potest ibi fieri fucus, quin *perito Practico* statim appareat, si quid aliter, quam res ipsa habet, productum, ita pro falso fundamento supponatur.

Omnia vero e praxi clinica fundamentum habent. Epistolæ de motu tonico methodus conscribendi.

§. CXXVII. Ita quidem putarim satis dilucere posse, quod etiam in hisce scriptis concinnandis scopum habuerim, omnino talia in medium afferendi, quæ non solum *vera* & *vtilia*, sed omnino etiam *necessaria* sint scitu; & *vagis* illis quidlibet de medicina *fingendi* ausibus merito opponenda. Quisquis autem *absque* vllo *præiudicio* tum veritatem horum ab experientia, & quidem familiarissima imo quotidiana, petere; tum *nexum* & *vim* argumentorum a me inde ductorum decenter comprehendere non solum *voluerit*, sed etiam *valuerit*: ille omnino simul manifesto comprehendet immanem illam differentiam, quæ inter simplicem *materialem habitum corporis*, & inter *motus in illo* & *per illud* fientes intercedit; eoque ipso *differentiam* illam, imo potius *contrarietatem*, quæ inter constitutionem corporis *vt mixti* & *vti viui* viget. Ille idem vno intuitu simul & semel perspiciet illud *paradoxon* hucusque inauditum: *quod corpus tota sua materiali essentia summe corruptibile*, *ipso tamen actu non corrumpatur*, sed potius corruptionis expers maneat: imo potius *quomodo*, qua *ratione*, qua *methdo*, quo *artificio* hoc fiat, *sponte* secundum naturam, & fieri debeat, *arte* per

Breuis repetitio dogmatum in scriptis contentorum.

ipsam medicam praxin. Næ vero, illi simul statim dilucescet alterum *paradoxon*, quod *vniuersa vsitata doctrina medica*, quatenus vnice *fictitiis* quibusdam *opinionibus*, *de mirificis constitutionibus materialibus corporis*, *s. & p. n. insistit*, toto, quod aiunt, cœlo a veritate aberret: ad minimum autem vere e diametro abberret, dum *vitalitatem corporis* in *materia* eius quærendo, inde prolabitur ad *confingendas* tot huius peregrinas plane *permutationes*, atque deprauationes, quas vndique *aliis materiis* corrigere atque subigere affectat: simul autem, quod omnino est illud pessimum, & malus harum aberrationum fœtus, multas *ipsius naturæ bonas commotiones*, aduersus ipsam morbidam materiam & eius efficaciam corpori periculosissimam, *pro ipso morbo*, atque directis eius etiam *in perniciem* corporis effectibus interpretari necesse habet.

Cautelæ empiricæ & practicæ.

§. CXXVIII. E quo demum errore in praxin vel nude atque simpliciter *empiricæ cautelæ* resultant; vel contra, si illis peruersis theoriis insistatur, irrita talia *systemata practica* inde resultant, qualia hodie primas sibi vindicant: vt nempe *fictis materiæ* vitiis numerosa portionata *materialia corrigentia* opponantur. In quibus quidem generibus *cautelæ* illæ practicæ *duplicem difficultatem*, & vt irritæ fiant, facilitatem, habent: *primo*, quod etiam inter se non cohæreant, omnino autem, inter tot practica scribere affectantes, consensus circa hæc vnanimiter ita tradenda desit: inprimis autem, quod hæ tales *cautelæ*, ab omni recepta *theoria*, & inprimis ipsa a talibus monitoribus quoque *supposita* longissime abeant: quo ipso *secundo*, apud homines qualemcunque *connexionem* ambientes nullum aditum inueniunt: imo vero passim etiam non satis recte applicari possunt, dum conceptus theoretici, alieno modo atque modulo his rebus præmissi, perplexum reddunt lectorem, in quanam propriæ affectus specie, aut sub qua illius constitutione *cautelæ* illæ propriæ obseruari debeant. Vnde nempe nihil mirum est, si e rebus vndique perplexis nihil solidum, & cui vel in theoria vel in praxi acquiescere possit animus, inde obtineatur.

Cynosura theoriæ & therapiæ.

§. CXXIX. Felicius spero incedet, imo habebit vnde gressus suos dirigat, quin firmissime collocet atque statuat, quisquis SIMPLICITATI VERITATIS insistere memor, veram RATIONEM CONSERVATIONIS VITALIS satis comprehenderit, & pro *vera cynosura* tam *theoriæ* quam *therapiæ* suæ constituerit. Ad quam intentionem quid ipsi etiam hæc mea schediasmata vtilitatis conferre possint, vsus solus ipsum edocebit.

MEDI-

MEDICINAE
DOGMATICO-SYSTEMATICAE
PARTIS THEORETCAE
SECTIO I.
QVAM CONSTITVIT
PHYSIOLOGIA.

PROOEMIVM.

THeoriæ medicæ & vniuersa doctrina, & ipsa etiam scientia quomodo differat a praxi, arte inquam eiusque exercitio, licet exercitata ratione bene instructi facile perspiciant; tamen cum hinc inde huius veri exercitii, etiam præter spem & opinionem, maiores omni opinione defectus occurrant, & quidem non solum in percipiendo, sed etiam in recipiendo, vt inde vel plane resistatur, imo etiam doctrina talis e directo oppositis dogmatibus reprobetur atque penitus dissuadeatur: necesse omnino est de hoc negotio pauca præmonere. Nota est illa inter Medicos loquendi formula, *quod Medicus incipiat, vbi Physicus desinat.* Cum autem nusquam solide compareant veri limites *physicæ*, irritum hinc propemodum fuit in hodiernum vsque diem hoc consilium: imo cecidit hinc etiam in irritum solidissimum illud *Hippocratis* monitum, quo Medicum monet allaborare, *vt Physicus sit*, rapta temere hac appellatione ad res ab Hippocratis mente alienissimas; vt, dum ille non solum diserte monet, quod qui consueuerint aliter de

natura

natura differentes audire, quam quantum ad artem medicam attineat, illis ſua dogmata non ſint accommodata: ſed etiam lib. de vet. med. proteſtatur contra Medicos & Sophiſtas, qui putent non poſſe medicinam cognoſcere eum, cui exploratum non ſit, *quid ſit homo, & quomodo primum factus atque* συνεπάγη *compactus ſit & conſtructus.* Quam tamen notitiam ille medicinæ non magis vtilem eſſe arbitretur, quam pictoriæ; cum ipſe potius cenſeat e re Medicorum eſſe, vt intelligant NATVRAM hominis, & quomodo ſe habeat homo ad bene aut male ferenda ea, quæ cibi & potus forma aſſumuntur &c. vbi etiam in paucis lineis tribus diſtinctis vicibus *naturam* appellat: illi interim nihil propemodum aliud vrgeant, quam ſcientiam compagis, opinionem mirifice variabilis craſeos, neglecta vere ſimpliciſſima fluxilitatis & putredinoſæ corruptibilitatis; alieniſſimo loco habita τῇ φύσει, actiuitate illa, vigore illo, vegetatione illa, qua corpus φύεται, vigoratur, actuatur, adminiſtrationes motuum conuenientes habet, & organice exercet atque ſubit; motuum, qui non ſolum fiunt vt fiant, ſeu exſiſtant, ſed directe, & exquiſite tam ad varios intermedios, quam vnum vltimum, effectus atque vſus tendant & exeant; & vſus quidem abſolute neceſſarios, non ſolum ad corporis vniuerſi ipſius conſeruationem, ſed etiam ita ad animæ actuum, adeoque exercitii actiuitatis eius præſtationem. Cum neque

ipſum

ipſum corpus propterea ſaltem ſit, vt ſit, ſeu exſiſtat, ſed vt verum *organon animæ*, tam ad percipienda obiecta intelligibila, nempe ſenſibila, quatenus diſtincte perceptibilia, quam ad exſequendam voluntatem circa hæc eadem, præbeat atque conſtituat.

Talis autem cum ſit facies etiam harum a medicina adhuc remotiorum phyſicarum conſiderationum, vt nec in ſe (inprimis de craſi humorum) veræ atque ſolidæ exſiſtant, nec habitum illum ad veram τὴν φύσιν vsquam condigne attingant, nedum deducant atque demonſtrent; adeoque nusquam limites illos veræ atque realis phyſicæ ſiſtant aut exhibeant, a quibus iuxta receptam commendationem medica ditio territorium ſuum capeſſere debeat: vtile ad minimum, niſi quidem prorſus neceſſarium [pro vera theoria, vti ſtatim declarabo] videtur, has etiam res firmiter prius conſtituere, vt inde nexus ille verus, qui omnino ineſt, eluceſcat.

Optime nempe intelligenda in corporum viuentium negotiis venit antiqua illa, & vtique *Ariſtotele* prior, ab ipſo prolata, ſed male applicata, *naturæ* definitio, *quod ſit principium motus & quietis* &c. Vbi certe, quicquid ita vt φυσικὸν καὶ περὶ τῆς φύσεος conſiderandum aut tranctandum apparuerit, in hoc maxime tertio bene fundatum atque radicatum eſſe conueniat, vt de habitudine ad motum, & ipſa ratione motus, & inprimis proportione eiusdem, quaſi eminentiſſime agat, & huic maxime negotio,

præ omnibus aliis conſiderationibus inuigilet atque inſiſtat.

Sicut autem *proportio motuum* triplex habet obieiectum, 1. organorum conditionem atque rationem; 2. materiæ per organa mouendæ; & 3. finis atque ſcopi per talem materiæ & organorum motum obtinendi peculiarem rationem: ita valet hoc etiam in negotio motuum τῆς φύσεος ζωικῆς, καὶ ζωοποιῦ, vitalis, animalis, viuificæ; quæ etiam ſimpliciter proportionis directione vere animat totum negotium motuum in ordine ad fines per talem actum perficiendos.

Cum itaque & craſis corporis animalis, & conſiſtentia humorum, & ipſa ſtructura meatuum atque viarum, harumque rerum mutua proportio, & reciproci habitus, varios ipſorum motuum actus & vſus peculiares poſtulent, & tales interim exſiſtant, vt vtique non mereantur ſolum hiſce reſpectibus, ſed poſtulent etiam reuera, imo exigant veluti, recte & in vera ſua connexione conſiderari & intelligi: res ipſa omni modo exigere videtur, vt totum hoc negotium condigne euoluatur, & eo ordine deducatur, vt apparere poſſit nexus ille, quem vtique etiam hæc magis phyſica conſideratio ad medicum vſum habeat atque ferat.

Vbi quidem enixe vtique cauere conuenit, ne per ſummam imperitiam vniuerſæ methodi dogmaticæ, eiusque adeo confuſionem cum ipſa praxi, & quæ

& quæ ad hanc directe & immediate pertinent, alienissime illa, quæ simplicia subsidia ad theoriam, non autem ipsa theoria sunt, non solum cum theoria impertinentissime in eandem massam conculcentur, sed plane ἀλόγως pro ipsa medicina, arte medica, praxi medica explicentur, aut arguantur.

Vnde quidem, quemadmodum ingens error habendus esset, si quis cum hominibus lingua aliqua exotica confabulari susciperet, qui eius ignari essent: ita eiusdem certe commatis foret, illos hic in viam redigere, qui nullam adire vel subire compotes, nihil nisi quo fert lapsus atque impetus, temere sequi valent.

His autem, qui verum nexum inter oeconomiæ animalis *constitutionem physicam*, *considerationem pathologicam*, & tandem *tractationem medicam*, vere cordi habent, aliter dilucescet, quid proportionis huic œconomiæ intercedat cum *læsionibus* atque damnis, quibus VERE exposita est; & ita etiam cum istis modis atque methodis, quibus ab illis læsionibus vindicari, & in integrum restitui debeat atque possit.

Vbi quidem, quando vocabulum *œconomiæ animalis* recte vsurpatur & conuenienter intelligitur, non vtique sermo esse potest, neque de simplici eius materiali constitutione, & ab hac pendente crasi; neque de coagmentatione eiusdem per omnes quasi minutias specialissima, seu structura; neque de huius habitu simpliciter mechanico, ad motum simplici-

ter; neque de motibus, qui in hoc corpore fiunt, vt absolute & in se consideratis.

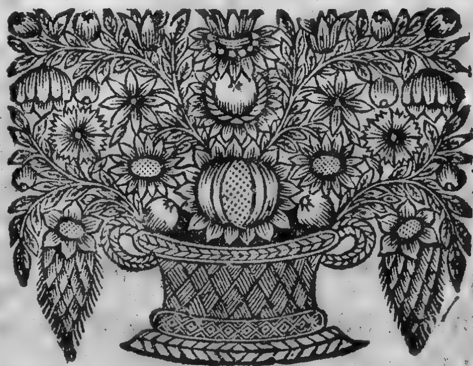
Quandoquidem ex omnibus & singulis hisce rebus duo illa vere præcipua, & absolutissime œconomiam hanc absoluentia *attributa* in plenis tenebris manent, 1. qualis sit materialis craseos huius corporis habitus verus atque directus ad læsiones illas, quæ vere fiunt, & semel factæ plures post se trahunt; 2. qualis sit non solum ratio, sed etiam conspiratio motuum illorum, qui per hanc ita structam corpoream machinam, tam ad saluationem eius ipsius, quam ad vsus intellectus atque voluntatis, iterum dico organice, fiant & inseruiant.

Interim, quemadmodum hæc etiam rectissime considerata, alienissimum tamen esset simpliciter atque directe praxi medicæ destinare & applicare velle: ita ex aduerso est tamen etiam illud paris dignitatis, denegare huiusmodi considerationi atque euolutioni omnem energiam, omnem symbolismum, vt ad agnoscendam atque cognoscendam, ita diiudicandam quoque, dirigendam, prouocandam, moderandam illam proportionem, quæ ex illarum rerum remotiorum respectibus, imo vero effectibus atque vsibus necessariis iusto successu procedit atque resultat.

Quamlibet enim ego certe, si quis vnquam & vsquam alius, instantissime vrgeam *distinctionem* maxime necessariam, inter simplicem ætiologiam physicam

ſicam alterationum, quæ corpori animali quoquo modo obtingere poſſe videntur, quin etiam vere obtingunt; & inter pathologiam medicam, quæ læſiones non ſolum quæ vere ſolent, & vt vere ſolent euenire, conſiderat; ſed etiam illud in his præcipue conſiderat, quod ad tractationem atque reſtitutionem medicam magis directe atque luculenter facere & inſeruire videatur: tamen tantum abeſt, vt in ſuo ordine ſuoque loco negligam etiam ætiologias illas phyſicas, quæ ad veram pathologiam quaſi aditum præbent, vt potius vel hoc ipſum qui vitio mihi vertat, reperiatur, quaſi remota & plane prima phyſica ad medicum cenſum vocem: ſed graui ceſpitatione inter diſtinctiones (1) methodi (2) theoriæ. Quandoquidem non ſolum ordo conſiderandi hoc omnino ita fert, ſed ipſa etiam indoles conſiderationis haſce res in ſuo ordine vtique poſtulat, eo ipſo quod ad praxin demum deducentia exhibet, & per illa tanquam rudimenta atque lineamenta ipſam praxin concinnare docet. Cum enim medicina, tanquam ars, habitus vtique eſſe debeat cum recta ratione effectiuus; recta vero ratio non ſit ipſe ille actus, quo efficitur, ſed ſolum illud, ſecundum quod actus recte ad effectum inſtruitur: manifeſtum eſt, quod ad praxin etiam pertineant rationes tales, quæ licet ipſa praxis non ſint, anima tamen atque cynoſura eius ſint.

Quemadmodum autem, vti etiam iam superius dixi, ego ipſe quam maxime auctor ſum philiatris, vt diſtinctionem illam theoriæ, vere & in ſolidum phyſicæ, a medica theoria ſolide comprehendere atque dignoſcere cordi habeant: ita in mente primum habui in ipſa hac mea phyſiologica tractatione characteris diuerſitate illa quæ plus ad phyſicam, quam ſimplicius ad medicam rem reſpiciunt, diſcernere. Cum autem per alios meos labores quibus inprimis ſpartæ mihi concreditæ, tum etiam proximo auxilium meum poſtulanti inſeruire connitor, hoc perficere per tempus non liceat, cuiuslibet propriæ induſtriæ atque curæ hoc commendo: ſed omnino veram huius rei, quin etiam vſus illius, agnitionem atque cognitionem omnino vtique commendo.

DOCTRINAE MEDICAE THEORETICAE PARTIS I. PHYSIOLOGIAE

SECTIO I. DE VITA ET SANITATE.

§. I.

CVm ARS MEDICA VITAM atque SANITATEN corporis humani *conseruare*, læsiones illi impendentes monendo atque consulendo quin etiam obsistendo *præoccupare*; labefactatam etiam sanitatem, & periclitantem qualitercunque vitam *integritati* atque *libertati* suæ *restituere* pro vero suo obiecto habeat: necesse proinde vtique est, vt Medicus recte certus sit vniuersæ constitutionis atque indolis harum rerum, quarum ita curam gerere debet, vt secundum hanc notitiam, quid ita constitutis rebus quadret, atque tali rerum indoli conueniat, per rectam rationem comparare atque colligere possit. Artis medicæ obiectum.

§. II. NECESSARIA Medico est hæc scientia, non solum propterea, vt mox *a priori* intelligere possit, quid huiusmodi indolis constitutioni prodesse aut nocere possit; sed etiam ad quem statum *re-stitu-* Medico necessaria est scientia constitutionis humanæ,

ſtituendæ ſint, quando a ſua vera atque debita conſtitutione defecerunt: cuius ipſius etiam *defectus* gradum necunde agnoſcere aut metiri poteſt, niſi verum atque debitam conſtitutionem *in ſeipſa* recte cognitam atque perſpectam habeat.

imprimis vero, quid ſit vita & ſanitas.

§. III. Ante omnia itaque ſcire conuenit, *quid* ſit illud, quod vulgata appellatione VITA dicitur? in quo conſiſtat *formaliter?* circa quid verſetur & occupetur, tam *materialiter*, ſeu *ſubiectiue*, quam *finaliter*, & *obiectiue*? cui *vſui*, imo cui *neceſſitati* in corpore ſeruiat? quid CORPORI præſtet? an & quantum vel *vtilis* ſit *corpori*, vel abſolute *neceſſaria*? Ita etiam de SANITATE ſcire vtique conuenit, quidnam dicatur *ſanitas*, ſecundum quam corpus dicitur *ſanum*? *in quo conſiſtat*, vt inde ſenſibiliter agnoſci poſſit? quinam ſint eius *actus* atque *ſtatus*, quibus ARS ſubuenire valeat?

Corpus humanum per ſuam mixtionem ſumme corruptibile eſt, hinc indiget perenni conſeruatione.

§. IV. Sub hac conſideratione primum omnium occurret, quod *corpus* humanum per ſuam MIXTIONEM, in promtiſſimam *corruptionem* totum propendeat. STRVCTVRA autem eius, quæ *actionibus* humanæ *ſpeciei* dicata eſt, fatiſcente illa *mixtione* neceſſario *funditus* atque penitiſſime dilaberetur: quam tamen in longum tempus *durare* poſtulat ipſa illa indoles *actionum*, huic *ſpeciei* propriarum. NECESSARIAM itaque eſſe apparet peculiarem aliquam CONSERVATIONEM, quæ impediat, ne illa *diſpoſitio* in *actum* deducatur. Poſtquam autem *diſpoſitio* illa ad *corruptionem* non *leuis*, *tranſitoria*, *accidentalis*, aut *aduentitia* eſt; ſed *intrinſeca* penitus corpori, adeoque *intime* inhærens atque *immanens*, & nullo tempore ſeparabilis: conſonum vtique eſt, quod etiam illa *conſeruatio*, huic labi oppoſita, *perennis* & *indeſinens* eſſe debeat.

Hæc conſeruatio proprie eſt vita.

§. V. Hæc ipſa CONSERVATIO rei tam *corruptibilis*, ne ipſo *actu* corrumpatur, eſt proprie illud, quod ſub vſitato VITAE vocabulo intelligi debet: & hic eſt ille *reſpectus*, quo *corpus*, quatenus ſimpliciter MIXTVM, opponitur & contradiſtinguitur corpori quatenus VIVO. Quamuis autem hæc conſeruatio perpetretur per actum *formaliter mechanicum*: hic tamen *inſtrumentaliter* patratur per *corporeas machinas*, & ex pluribus *ſucceſſibus* atque *ſociis* actibus tandem ad hunc *vnum formalem* vltimum, CONSERVATIONIS nempe actum peruenit. Iam cum illa *corporea organa* pro *mechanico* ſui vſu vtique ſpecialiſſimam *conformationem* atque *proportionem* habere debeant: Præterea illi *intermedii* atque *ſocii* actus, quorum *vltimus communis* eſſe-

effectus demum VITA est: vtique etiam vt a priori *proportionate* atque *ordinate* administrari atque agitari debent.

§. VI. Hæc tam *corporearum* illarum *organicarum* partium omnimoda debita *conformatio*, *integritas*, *libertas*, & tam *propria* quam *socia* ad suos vsus idonea *dispositio*; quam *actionum* ipsarum *tempestiua*, *ordinata*, satis *vegeta*, & tam *sigillatim*, quam in sua *societate* vndique *proportionata* administratio: Hæc talis, inquam, tam *partium*, quam *actionum* constitutio appellatur SANITAS. Sanitas.

§. VII. Vulgo dicunt *sanitatem* potius describendam esse, vt *potentiam* actiones legitime exercendi, cum non semper ipso *actu* illæ exerceantur: quod confirmant per *animales* actiones. Cum autem VITALES *animalibus* non solum *tempore* ac *ordine* priores sint, sed etiam INDESINENTE actu perpetuo exerceri debeant, atque soleant: proinde rectius & intimius describitur *sanitas*, tam per ipsarum *partium* iustam integritatem, quam *actionum* conuenientem administrationem. Descriptio eius vulgaris.

§. VIII. Quantumlibet autem verum omnino atque certum sit, quod partes *corporeæ organicæ* omni modo conuenientem debitam *conformationem mechanicam* habere debeant; & quod etiam illa certam *proportionem* ad illos *motus*, qui per ipsas fieri debent, præsupponat: minime tamen inde tanta *necessitas* pendet, vt vel *absolute* actus illi in ipsis agitari *necesse* habeant; vel simpliciter *soli* illi motus, & nulli prorsus alii in iisdem institui, & per ipsas exerceri *possint*. Nempe nimis quam leue, & omni phænomenωn suffragio contrarium est illud figmentum, de *stricte* & *simpliciter mechanica necessitate* ACTIONVM *in partibus*, & *per partes*: quasi nempe partes tum *non possent non* agere, tum *non* possent *aliter* agere, quam istæ *mechanicæ* ipsarum partium *proportiones* inferant. Cum nihil familiarius & toti mundo notius sit, quam quod *integris & illibatis* penitus partibus *actiones* tamen nihilo secius *omitti*, aut *alieno modo* atque more perpetrari possint: quod inprimis efficacia *animi pathematum* in varios *motus* corporis abunde testatum facit. Licet autem partes corporis mechanicam habeant proportionem; tamen actiones in illo non fluunt ex mechanica necessitate.

SECTIONIS I.

MEMBRVM I.
DE
SCOPO SEV FINE CORPORIS.

Consideratio, quem finem & destinatum vsum corpus humanum habeat, mechanicam energiam tollit.

COnfirmat autem hanc, *non tam puri* atque *simplicis mechanismi* NECESSITATEM, quam ad certos FINES atque VSVS quadrantem DIRECTIONEM, consideratio inprimis veri *vsus* atque *finis humani corporis*, eiusque tam VITALIVM quam ANIMALIVM actionum: & præterea *harmonia* quidem illa, sed omnino adhuc satis *libera*, *actionum*, quæ in hoc corpore contingunt, cum illis ipsis, de quibus loquimur, *destinationibus* atque *scopis*. Ex aduerso vero *nulla absolute connexio*, aut qualiscunque tandem *respectus* pure *mechanicæ* talis energiæ, per quam corpus ita simpliciter, sine vllo *fine* aut *scopo* nude *mechanice* subsistere deberet.

Quidnam viuat, quomodo viuat & quamobrem viuat, perlustratur.

§. II. Vt itaque satis liquere possit, *quidnam* ita *viuat*, tum etiam *quomodo viuat*, & *quamobrem* maxime *viuat*, perlustrabimus singulos hos *respectus*. Interim cum inprimis illa consideratio, QVOMODO vita, nempe qua maxime *instrumentali* ratione vigeat atque fiat, paulo *prolixior* sit, & sub multorum *sociorum* atque *subordinatorum* actuum varietate diffusior; placet potius Philosophis consuetam methodum seruare, & sicut illa respectum FINIS inter caussas primo ordine ponit (quod *moueat efficientem* ad suscipiendum *actum*,) ita hoc etiam loco considerare, quemnam verum & euidentem *finem* & plane *destinatum* vsum CORPVS humanum habeat.

Anima humana nihil potest sine corpore;

§. III. Hic ante omnia considerandum venit, quod ANIMA *humana* circa illas res, quæ ad *actum* ipsius præcipuum atque *principem directe* pertinent in hoc mundo, *absolute & simpliciter nihil possit sine corpore*. Nihil enim *sensu* comprehendere, & consequenter de nulla re *præsente cogitare* aut *cognoscere* valet, sine *sensoriis* corporeis. Nihil etiam in *effectum* deducere, seu *voluntatem* suam exsequi valet, sine eodem corporeorum organorum *ministerio*.

Organis corporeis opus habet non ad breue sed longum tempus.

§. IV. Præterea non opus solum habet *absolute* corporeis hisce *organis*, sed insuper etiam adhuc sub illo respectu, vt ad *longius tempus* iisdem indigeat: cum *anima per se* non nisi *successibus*, & illis quidem passim etiam satis *languidis*, quicquid suum est, in *effectum*, ne dum in *habitum*, deducat; adeoque ex *sua propria indole* proportionatum

natum *temporis* ſpatium requirat. Cui etiam addere licet illud ſatis veriſimile, quod *anima humana* non ita ſimpliciter & abſolute ſolum ad *exſerendam ſemel* forſan aut *breui* tempore, ſed *exercendam diutius* illam ſuam *cogitandi* atque *ratiocinandi* energiam deſtinata ſit, adeoque hoc ipſo etiam reſpectu *organa* ſua *diutius* in poteſtate habere debeat.

§. V. His omnibus modis atque reſpectibus cum neceſſe ſit, *exſiſtere* non ſolum, ſed *ſubſiſtere* etiam *corpus*: habet illud vtique eximium FINEM, & *abſolutæ neceſſitatis*, PROPTER quem eſſe debeat. Præterea vero, cum vniuerſum *corpus* in tota ſua conſtitutione illis duobus *effectibus* exquiſitiſſime operetur atque ſeruiat, (1) vt omnino *conſeruetur* actionibus *vitalibus*; (2) vt *ſenſibus*, *motibus localibus*, & tandem ipſi *cogitationi* miniſtret: tanto euidentius hinc eſſe poteſt, quod hic proprie ſit iſte FINIS, PROPTER quem corpus ita conſtructum eſt.

Corpus habet finem abſolutæ neceſſitatis propter quem eſſe debeat.

§. VI. Vt adeo merito, imo *neceſſario*, exſulet abſona illa opinio, quaſi corpus etiam *abſolute* PROPTER SE IPSVM exſiſtat: cum ſub tali opinione nullum *vſum* haberet, interim e contra re vera in vero atque perpetuo *animæ miniſterio* conſtitutum ſit; adeoque tantum abeſt, vt quoquo modo vere *ſui iuris* eſſet, vt potius manifeſtiſſime *alterius* ſit *iuris*, *animæ* inquam & *intelligendi*, & *volendi* actui *miniſtret*: & hoc inſuper etiam DIV; cum vere nulla vsquam *cauſſa* aut *ratio* vel in mentem ſolum venire poſſit, *quamobrem* CORPVS DVRARE deberet, niſi propter alium FINEM, cum ipſum *in ſe nullum* habere non ſolum concedatur, ſed quam maxime vrgeatur.

Propter ſe ipſum autem minime exſiſtit; ſed propter animam.

§. VII. Quemadmodum autem ita vel penitus *a priori* ſatis elucescit, quod *corpus* PROPTER *animam* exſiſtere *neceſſe* ſit: ita ſuppetit etiam aliud adhuc argumentum, quod hoc ipſum non minus, ita vt *a priori*, confirmare valeat. Nimirum *illud*, *quod* & totum *corpus conſeruat*, & *animæ vſus* in corpore præſtat & abſoluit, eſt *res*, *a corporis* ipſius *eſſentia* & *vniuerſa indole* quidem *aliena*: interim *animæ eſſentiæ* atque *indoli* abſolutæ & plane genuinæ *gemina*; nempe in ſe quidem *incorporea*, vt ipſa etiam *anima*; *in corpore* vero, imo *in corpore* efficax & *actiua*, vt iterum ipſa quoque *anima*. Præterea illud manifeſtiſſimum eſt, quod ſubſeruiat illa res non ſolum *neceſſitatibus* animæ, in *exſiſtentia* atque *duratione* corporis: ſed etiam quam maxime in *nudis*, *puris* atque *directis* illius *animæ vſibus* atque *intentionibus*. Idque adeo, vt *anima* in actibus quam maxime *eminentibus*, & ſummæ in hoc genere actiuitatis, huius, de qua loquimur, rei *veram* plenam

Argumento probatur.

Motus cuius eſſentiæ ſit, & vnde dependeat in corpore humano.

potestatem ita manifesto habeat, vt illam vere absolute *regat*, *dirigat*, *augeat*, *minuat*, & pro suo arbitrio *verset* atque *flectat*. Imo vero hæc *res* animæ etiam *immediatis actibus* adeo simpliciter & *absolute propria* est, vt quicquid animæ vere *essentiale* atque *proprium* exsistit agere & perficere, illud vniuersum hoc *medio*, hac inquam re, vt vero suo *instrumento*, præstet atque absoluat. Imo vero non tam solum vti suo *instrumento*: sed potius vti *generico* suo & fere magis *intermedio*, quam simpliciter *instrumentaliter* medio *actu*.

Animæ actus sunt motus, quos dirigit & instruit.

§. VIII. Est autem hæc *res* nihil aliud quam MOTVS. MOTV enim omnia vtique sua agit *anima*. Quandoquidem cum ipsa *ratio plurimum* sit *comparatio*, perpetuo *transitu* atque *circuitu de re ad rem*, ac veluti *discursu inter res* plures exercenda; vero, inquam, perpetuo MOTV; tota autem & *conseruatio*, & *sensoria* atque *locomotoria vsurpatio* corporis, non solum *in genere* MOTIBVS exerceatur; sed *specialissime* inprimis motibus *proportionatis*, tam ad *finium* exigentiam, quam *animæ* DESTINATIONES; *conuenientia* etiam illa *essentiæ* quidem *incorporeæ*, sed *actiuitatis* tamen *in corpore*, & *in corpus*, vtrique *communis* sit: nihil sanæ atque simplici *rationi* magis quadrat, quam quod hic MOTVS, vt ad suos *immediatos* actus & effectus, ita etiam ad *conseruationem* & *vsum* corporis, pro suis *immediatis* effectibus, verum & *immediatum* sit *instrumentum*. Imo *effectus* nulla magis atque verius quam hac *caussa* dignus, *anima* inquam. Atque adeo rem recte atque decenter æstimando, omnes *actiones in* corpore, quæ tam ad eius *structuram*, quam *mixtionis conseruationem* pertinent, ab ipsa *anima*, & propter suos *vsus* atque *fines* suscipiantur, & ea *proportione* atque *ratione*, quæ *scopis* illis atque vsibus conuenit, *scite* & *conuenienter* regantur, imo absoluantur. Et hoc quidem actu illo, *animæ* ipsius *indoli* quam maxime *gemino*, nempe in se *incorporeo*, MOTV. Nec *incorporeo* solum, sed etiam ita scite atque *proportionate* administrato, quemadmodum *conuenit* non solum *materialium* subiectorum indoli; sed ipsis vsque nudis *simplicibus* & plane *directis* ANIMAE *intentionibus*, *generalibus* inprimis, vt in *animi pathematibus* reliquis; imo *speciali*ori, in *nausea*.

Anima sibi corpus suis vsibus aptum struit, illud sola regit & mouet.

§. IX. Ex hisce decenter pensitatis puto satis dilucescere posse, quomodo vniuersum *corpus* humanum, tam in sua *conseruatione* atque *duratione*, quam in *structura* sua *speciali*, tanto magis autem in ipsis sui MOTIBVS, manifestis iisque plane *necessariis finibus*, nempe *alterius* vsibus, ita *destinatum* sit, vt neutiquam *propter se ipsum* siue

siue *exsistere* siue *diu subsistere*, siue ita *structum* esse, siue talibus motibus *agitari*, iudicari possit. Vnde mox tanto iustior etiam apparet altera illa collectio, quod ipsa etiam *anima* & *struere* sibi corpus, ita vt *ipsius vsibus*, quibus SOLIS seruit, *aptum* est; & *regere* illud ipsum, *actuare*, *mouere* soleat, *directe* atque *immediate*, sine alterius *mouentis* interuentu aut concursu.

§. X. Quandoquidem perpetuis & insanabilibus omnino intricationibus laborant antiquæ illæ næniæ, æque ac recentissimæ phantasiæ, de quibuslibet *aliis agentibus* aut *actionibus*, præter *animam rationalem*, corpus *seorsim* mouentibus atque *regentibus*: & illud quidem propterea, quoniam *animæ* tali actui *impar* sit, quia *immaterialis*. Interim eo ipso irreuocabilem implicationem iniiciunt, quomodo *anima* cum illis alteris suppositis agentibus *conspirare* valeat, aut *cooperari*: cum vel tyrones logices offendat dilemma illud irresolubile, quod ex illo canone hic *in infinitum* resultat, quod *alia* illa *mouentia*, vel *in corpus* nullum ius habeant, si *immaterialia* sint: vel si hoc non sint, *anima in* ista, & *per* ista, in corpus nullum ius aut huius vsum impetrare possit, quando hæc *media agentia materialia* supponuntur.

Alia intermedia agentia falso supponuntur.

§. XI. Nam absona penitus est, & ingeniorum acumine indigna distinctio illa, inter *crassius* & *subtilius* materiale, & huius *posterioris* maiorem *conuenientiam*, & propius aliquod *commercium* cum *immateriali*. Secundo loco, inuoluunt talia commenta non solum nouum *intellectum in istis agentibus*, vt *scite* atque *decenter* prorsus omnia & vndique agere possint: sed & re vera, si res condigne æstimetur, maiorem, quam in ipsa *anima rationali*. Hæc enim *agentia*, sub hac præfiguratione, non solum *sciunt*, *quid*, *quomodo*, *quando*, *quantum* ipsa agere debeant: sed *intelligunt* insuper omnes *nutus*, & exquisitissimos etiam quarumlibet specialissimarum *proportionum*, quas *anima* vult, *modulos*, eosque ita, vti *anima cogitat* atque *vult*, exacte exsequi censentur. Cum ex aduerso *anima rationalis*, magis directe *cogitans* & *intelligens*, nihil reciproce *cognoscat* aut *percipiat* de istis *actionibus*, *rationibus*, *proportionibus*, *respectibus*, quibus non solum ista *altera agentia* vacare finguntur: sed ipsa omnino *anima* illis vtendi tam eximium ius habet, vt etiam sub paulo circumspectiore pensitatione nihil aliud appareat, nisi quod hæc omnia, corpus, inquam, totum cum vniuersis illis suis *agentibus*, *actionibus*, *proportionibus*, *potestatibus*, eminenter in eius ipsius, *animæ*, inquam, *vsus* non solum facta sint, sed etiam in eosdem *vsus conseruentur*, imo perpetuo *administrentur*.

Ex his commentis colligitur, quod hæc agentia maiorem intellectum de corpore habeant, quam ipsa anima.

Alii motus non a principio agente deriuant sed in abstracto considerant, ac si a voluntate diuina hoc impressum habeant.

§. XII. Nihilo prorsus melioris conditionis sunt illa recentiorum commenta, quod hi *motus*, qui in *corpore* ita fiant in subsidium *vsuum animæ*, non in concreto ab aliquo *agente* seu *mouente* exerceantur, aut administrentur; sed vt *in abstracto* in corpore fiant atque vigeant: & habeant iam *concreatam* illam suam *proportionem immutabilem*: nisi forte a paribus nude *corporearum* rerum occurrentibus insitis motibus alterentur. Et hoc quidem ita habeant a Deo absoluta voluntate *determinatum* atque *impressum*. Interim, sicuti hic rursus nulla vsquam comparet *connexio* cum illis *animæ rationalis* nutibus, ad quos hi motus non solum *promti*, sed toti penitus *facti* atque *destinati* videntur, in *sensitiuo* & *locomotiuo* negotio: ita in *vitali* etiam, in quo *anima* hisce absolutis motibus nihil præiudicii adferre posse censetur, tam manifesta est in contrarium experientia, vt quidlibet potius diuersum elucescat, non solum ex *animi pathematibus* in corpore iam *consistente*; sed etiam ex *impressionibus* matrum, in corpus *formandum*: imo vero iam recte *formatum*, aliter solum *reformandum*.

Alia adhuc agentia corpori adsignata.

§. XIII. Quemadmodum autem in hisce implicationibus extricandis laborem insumere non placet; ita tanto minus nimium prolixum esse conuenit circa reliquas specialiores implicationes, quæ ex illis quasi generalioribus passim pullularunt. Dum v. gr. SPIRITVS passim nominati sunt, & velut in subsidium vocati, ad scenam hanc magis exornandam. Sufficiet autem, saltem ad verum de his rebus schema concipiendum, breuiter atque simpliciter differere, quid illi, qui de his rebus *varie* loquuntur, & *proferant*, & inter se mutuo *differant*.

Tres animæ antiquorum.

§. XIV. Antiquior sententia, quæ corpori humano præter *rationalem* animam alia *agentia* assignauit, *animas* alias sibi concepit, & officiis illis præposuit: nempe *vegetatiuam* atque *sensitiuam*. *Vegetatiuæ vitæ* atque *nutritionis* officium detulit: *sensitiuæ* sensus & *motus localis* exercitium. Ex his *animabus* solam quidem *stricte* dictam *humanam intellectus* compotem fecerunt: interim etiam *vegetatiuæ* atque *sensitiuæ* γνῶσιν certam tribuerunt, secundum quam suas res omni modo *scite*, *ordinate*, *proportionate* administrent.

Alii antiquiores vnam animam rationalem, sed diuersarum facultatum habuerunt.

§. XV. Alteri, & his vt apparet *antiquiores*, animæ VNI *humanæ*, a *specifica* sua adeoque *digniore* energia *rationali* dictæ, iuxta hanc *nobiliorem* adeoque *superiorem* energiam tanto magis competere censuerunt etiam *ignobiliores* illas, siue *inferiores* energias: argumento omnino plausibili, quod, *qui potest plus*, *possit etiam minus*. Interim antiquiore illa ad abstractos conceptus temere multiplicandos

pro-

propensione, implicabant hanc de reliquo satis bonam sententiam, introductione & incommoda valde præfiguratione, vt *substantialium* energiarum, FACVLTATVM diuersarum huius animæ. Quam quidem præfigurationem vel ipsis vocibus fouebant & augebant; dum non iam amplius de simplici *potentia* loqui viderentur: sed ποιότητος nomenclatura reuera realem quandam *faciendi potestatem*, tanquam *actiuam* atque *positiuam efficientem* in scenam producere, quæ *animæ* auspiciis illud agat & perficiat, quod eidem tribuebant.

§. XVI. Non parua iam hinc subnata sterilium conceptuum *multiplicatio* aucta est sequiorum temporum successu per commentum SPIRITVVM. Cum enim per illud πρῶτον ψεῦδος ineptissimi illius canonis, de *materialis* & *immaterialis* nullo commercio, ingens præiudicium impendere videretur *rationalis* animæ *immaterialitati*: sopire hoc scandalum aggressi sunt Medici, & in omnem alienam messem *uncos* magis suos, quam *falces* immittere paratos Monachos verborum sono & speculationis vanitate satiare, SPIRITVVM termino & figmento interposito. Quamuis enim ne pueros quidem fallat illa supra notata, in hoc etiam figmento, *in infinitum* progrediens difficultas: tamen cum his rebus acquiescerent, quos non quiescere periculosum erat, & qui de reliquo de SPIRITVALIVM rerum vera indole soli iudicare posse videri volebant: recte quidem illos illorum temporum Medici his verbis pacauerunt: simul tamen saniori conceptui satis planam adhuc viam reliquerunt. Spiritus.

§. XVII. Absolute enim & simpliciter hos suos spiritus *subiecerunt* animæ: vt ipsa illis tanquam vero *nudo instrumento* vteretur. Quod nihil quicquam *ex se* & *propria sua sponte posset*, aut certe *deberet* agere. Imo in illa ipsa sua propria *destinatione* re vera nihil *ex se posset*: sed *absolute atque simpliciter* ab anima immediate ita *instrueretur*, *regeretur*, *distribueretur*, seu *mitteretur*, prout illa suo de his rebus interno intellectu *necessarium*, aut suis rebus *vtile* esse nouisset. Hos subiecerunt animæ.

§. XVIII. Inseruiit huic scenæ peculiaris etiam horum spirituum *distributio* in INFLVOS & INSITOS: qua nempe ratione subleuari posse videbatur ingens illa actiuitas, quæ in *transmissione* plus quam momentanea, & statim *robusta operatione* conceptui obuersari videbatur. Quam difficultatem facile euitassent, si neruos, quos *spirituum meatus* esse volunt, semper spiritibus *plenos* statuissent: cum enim *plena habeant rationem continui*, sublata ita fuisset difficultas illa *missionis* longinquæ, v. gr. *e cerebro in digitum* pedis, vt ille eodem Spirituum distributio.

momento, quo anima vult, moueatur. Cui rei alii ineptius adhibuerunt *similitudinem*, seu *exemplum motus luminosi*: nempe, quod non adeo incredibile esse debeat, *spiritus* tanta velocitate moueri posse, cum par tam inexspectati motus exemplum exhibeat etiam *lumen*. Quam præfigurationem non intelligentes alii, *similitudinem*, quæ hic allegabatur, pro *identitate* totius rei allegari putantes, extremis ineptiis spiritus *actu lucidos* esse hinc credendum putauerunt.

Archæus Helmontii.

§. XIX. Iam vti sunt studiorum diuersi successus, inprimis in rebus propria aliqua implicatione laborantibus, male intellecta ex his commentis vtraque, pepererunt *nouam* ex vtrisque illis *confusam* opinionem, de ARCHAEO, qui secundum omnem reliquam descriptionem est *anima vegetatiua* antiquorum. Interim e *spirituum* hypothesi *multiplicitatem* accepit apud Helmontium, & *insiti* atque *influi* imo *insitorum*, cuilibet membro *propriorum*, & plane *specifica* indole præditorum, figmentum: alibi autem *anima vegetatiua* veterum ipsa re describitur: sed *spiritus* nomine notatur, alibi quidem *vitalis*, alibi *animalis*. Dum nempe *vtrisque his*, & isti *Archæo*, & huic *spiritui* perfecta ΓΝΩΣΙΣ agendi, aut vndecunque tandem impressa *ordinatissima potestas* agendi, tribuitur: & absoluta illa *potestas* agendi hæc non solum *ex se*, atque *per se*, *sine animæ* auxilio: sed ita etiam, vt anima actu ab istis ita *exclusa* sit, vt ne quidem *possit* aliquid concurrere.

Energia animæ pathematum in motus vitales quomodo explicetur a spirituum patronis.

§. XX. Quando vero ingens energia *animæ pathematum* in motum *pulsus*, in motus *tonicos* & inuoluntarios, imo in *formationem* ipsam corporis, in contrarium allegatur, alii quidem MIRA hæc dicunt, sed eo ipso nihil expediunt; alii de *tumultibus* spirituum loquentes, aliena prorsus adferunt, cum in nullis talibus rebus quidquam *per tumultum*, aut *secundum tumultum* fiat, sed omnia satis euidenter secundum *intentiones* atque *directiones*, luculentioribus exemplis *næuorum maternorum*, & *vomitus a nausea*.

Obiectioni, quod anima non habeat harum rerum conscientiam, occurritur per distinctionem τȣ̃ λόγȣ & λογισμȣ̃.

§. XXI. Obiiciunt quidem hi tales vicissim, quod anima *rationalis*, si vel maxime *immaterialitatis* excusatio seponeretur, *a posteriori* tamen appareat nihil harum rerum administrare, cum nullam vsquam ipsarum *conscientiam*, *recordationem*, *memoriam* habeat, quod ipsis necessarium esse videtur. Ego distinguendum esse arbitror inter λόγον & λογισμόν, *intellectum* simplicem, *simpliciorum*, inprimis autem subtilissimorum, & *ratiocinationem* atque *comparationem plurium*, & insuper quidem per crassissimas circumstantias *sensibiles*, *visibiles* atque *tangibiles* notorum.

§. XXII.

§. XXII. Quandoquidem animum aduertentibus manifestum, quod tam in *ratiocinationem* distinctam, quam inprimis & absolutissime quidem in *memoriam*, nihil vsquam cadat, nisi solæ res, crasso quodam modo *figurabiles*; cum ex aduerso nimio plures res cadant in verum *intellectum*, non solum *agnoscentem*, sed vere *dignoscentem*, imo specifice *definientem*: & hoc tum sine vlla vulgaris acceptionis *ratiocinatione*; tum sine omni speciali siue *concursu*, siue posthac *successu* MEMORIAE. Quod affatim demonstrant discretiones promtissimæ *odorum*, *saporum*, *colorum*, *sonorum*; imo *tactuum* vere formalis diuersitatis. Quorum omnium tam *differentiarum*, quod non sint *aliæ* species, quam *definitionum*, *cuius re vera* speciei sint, nulla vsquam *ratiocinatio* exerceri potest; neque magis vlla distincta *præfiguratio memoriæ*, quatenus nempe crassa *figura* hæc carent, sub qua recoli, seu *denuo depingi* possint, quod est *memoriæ* negotium.

In ratiocinationem & memoriam res tantum figurabiles cadunt, intellectus vero sine his res agnoscit, dignoscit & definit.

§. XXIII. Imo altius cogitandum est, quod etiam in ipsis adeo ipsius *rationis absolute propriis* actibus, eorumque *specifica & formali* suprema *determinatione* constituenda, anima neque *ratiocinari*, atque simpliciter *comparare* appareat, nec vllam huius rei *conscientiam*, saltem *quod hoc agat*, ne dum *memoriam* siue *quomodo* hoc egerit, quod tamen *agit*, habeat. Quotus quisque enim, aut quoties, cogitat quod *cogitet*? quis hominum *ratione* adsequitur, *quomodo* cogitet? ne dum vt huius meminerit, *quomodo factum sit*?

Anima ipsa neque in actibus rationis rationatur, aut meminit.

§. XXIV. Ita in rebus *meræ voluntatis*, iactu ad certam *distantiam*, *intensione* motus voluntarii ad certam *energiam*, sublatione solum pedum, ad graduum altitudinem *proportionata* &c. præterea IVCVNDITATIS aut ADVERSITATIS æstimatione, quid *ratiocinii* exercetur? quæ plerarumque harum rerum, saltem QVOD distincte fiant, *conscientia* est? iterum dico, quid de omnibus suis actionibus *propriis*, non dicam *de se ipsa*, imo ne quidem de illa *habitudine* sui, siue simpliciter *ad corpus*, siue ad quoslibet illos, qui etiam quorumcunque opinionibus ipsi siue adscribuntur, siue conceduntur, *actibus*, eorumque quibuslibet *respectibus*, *proportionibus*, *potestatibus*, *ordine* & *successibus*, *cogitat*, *conscia* est, *meminit* ipsa anima?

Neque in actibus voluntatis cogitat, conscia est vel meminit.

§. XXV. Quibus exemplis cum adeo manifesto pateat differentia *intellectus* simpliciter, & crassæ *ratiocinationis*, nempe *præfigurationis*: vix necessarium videtur allegare, quod & *ratiocinatio* & *recordatio* obiecta habeant EXTERNA non solum, extra ipsum corpus constituta: sed insuper & in reliquos *sensus* crassius incurrentia, & in-

Ex his patet, cur anima motuum suorum vitalium nullam cogitationem habeat.

primis *dimensiones*, *visui* atque *tactui* crassius obuias habentia. Quicquid autem non *externo* occursu & *crassiore* quidem ad *intellectum* deducitur, & dictas *figurabiles* circumstantias non offert, illius distincta per *ratiocinationem perceptio* aut *comprehensio* minime datur. Hæc quidem de FINALI respectu tam *constitutionis*, quam *conseruationis* corporis, dixisse suffecerit.

SECTIONIS. I.

MEMBRVM II.

DE MATERIALI HABITV CORPORIS AD VITAM.

§. I.

Conseruatio mixtionis requirit corporis habitudinem ad durationem.

CVm vita sit *conseruatio mixtionis* corporis, e re puto erit, ad meliorem perceptionem quam necessarium sit, vt illa *conseruatio* ita instituatur, & perpetuo *continuetur*, exquisitiorem notitiam habere de MATERIALI constitutione corporis, & eius habitudine ad *durationem*: inprimis inter circumstantias, quæ corpori huic non solum *familiares*, sed pleræque etiam *necessariæ* & *inseparabiles* sunt.

Mixtio mucido-pinguis ad necessariam corporis flexilitatem aptissima.

§. II. Cum nempe corpus humanum non solum reliquorum *crassiorum motuum*, sed inprimis *sensuum tenerrimorum* caussa, totum penitissime FLEXILE esse debuerit; talis autem consistentia e quacunque *rigidiore* materia efformari minime potuisset: adhibenda proinde vtique fuit talis, quæ sub aliqua *tenacitate mollitiei* seu *flexilitati* illi exquisitæ idonea esset. Talis fuit mixtio *mucido-pinguis*, qua omnes partes corporis *flexiles* instructæ sunt: *rigidiores* etiam ad minimum huius interuentu *coagmentatæ*.

Hæc mixtio corporis ad putredinosam dissolutionem prona est.

§. III. Cum autem *mucido-pinguis* mixtio, & tanto magis in illo statu exquisitæ suæ *flexilitatis*, *aquositatis* consortium complectatur; *aqua* vero & *pinguedo*, vti satis notum est, nullum *durabile* consortium seruent, sed ad *fermentatiuum* secessum quam maxime prona sint: fit inde, vt hæc corporis animalis mixtio eandem indolem seruet, & *putredinosæ* intimæ *dissolutioni* tota exposita sit. Iam cum corporis animalis magis *formalis* ratio non tam in *mixtione*, quam in *structura* peculiari versetur; ita tamen, vt illud etiam quod struitur,

mate-

materiam postulet aptam, tam ipsi *actui* constructionis, quam etiam *vsui*, ad quem ipsum *structum* destinatur: ita si tamen *per minima singula* corpuscula, quæ *struem* illam formant atque constituunt, *dissolutio* penitissima contingat, eo ipso funditus euersam esse totam *structuram* euidens omnino est.

§. IV. At vero, præter hanc internam *materialem* aptitudinem ad huiusmodi *dissolutoriam* destructionem, accedit *duplex* circumstantia, *dissolutioni* huius generis, si *materialis* habilitas spectetur, directe fauens atque velificans: nempe *multa humiditas*, & mediocris *caliditas*. De quarum quidem priore suo loco patebit, quomodo illa peculiari moderamine magis *formalis* concursus, potius *contrario* effectui, nempe ipsi *conseruationis* actui, applicetur: de *caliditatis* autem necessitate illud vero simillimum apparet, quod partim ad *consistentiæ* TENACIS, aduersus nimiæ *humiditatis* emollientem efficaciam conducat: partim autem etiam re vera ad *conseruatorium* potius effectum, peculiari prorsus illa ratione concurrat, vt *subtilissimas*, eoque ipso *agilissimas*, & certo respectu *actiuissimas* portiones *vaporetenus* dispellendo, reliquarum illibatæ *durationi* hac ratione consulatur. Cui duæ adhuc res fauent: humiditas & calor.

§. V. Sicut autem illa ipsa *corruptio*, cui expositum corpus animale, non solum in genere *fermentatiua* est, sed in specie *putredinosa*, *intima* & vltima, subtilissima, penitissima: ita habet etiam mirifice promtum & *præcipitem progressum*, quando semel libere inualescit. Vnde tanto magis necessarium est, non tam *succurrere* quoquo modo *coorienti*: sed potius *occurrere* atque *præuenire*, *antequam* cooriatur, aut vllas vires nanciscatur. Eoque magis, cum illa *methodus*, qua illi ita ordinarie *occurritur*, irrita omnino sit, & nullam amplius efficaciam habeat, simulatque ita corruptio iam quantumcunque notabiliter *in actum* deducta est. Dissolutio seu corruptio hæc putredinosa præcipitis est progressus.

§. VI. Cum enim hæc *occurrendi & præoccupandi* methodus simpliciter consistat in *motibus*, & quidem subtilissimis *transitibus* inter penitiores structuræ recessus; vt ita *abductis* per illum *motum* nimium *agilibus*, & a vera intimiore *cohæsione* iam *actu desciscentibus* portiunculis, reliquæ non solum in suæ mixtionis firma *cohæsione*, sed tanto magis etiam in ipsa sua *structura* recte cohærente atque consistente seruentur. Ibi, si impetus corruptiuæ illius *dissolutionis* eo vsque progrediatur, vt iam totæ compages structuræ funditus *dissolutæ*, motibus illis atque *transitibus* abstersoriis locum non amplius concedant; fieri hinc aliter non poteſt, quam, vt sine ope vlteriore *conseruatoria* relictæ Huic occurrendi eamque præoccupandi methodus consistit in motibus abstersoriis.

tales iam corruptæ moles, non solum ipsæ vlterius & *intime fatiscere* pergant: sed etiam *proximis* quibuslibet portionibus aliis similem *intestinum fermentatiuum atque corruptiuum motum* porro affricent atque *communicent.*

Præ aliis partibus sanguis huic corruptioni expositus est.

§. VII. Quemadmodum autem hoc vere ita sese habet, atque omnino dicto hactenus modo valet de vniuerso corpore; ita sunt tamen in hoc etiam *aliæ partes præ aliis* corruptioni propius atque fortius expositæ. Prima harum atque *præcipua* est ipse SANGVIS, verum penitus specimen & exemplar *corruptibilitatis* illius æque ac *mixtionis* tenerrimæ *mucido-valde-pinguis.* Quo intuitu propterea etiam omnium vtique reliquarum corporis partium primo atque *promtissime putredini* subeundæ expositus est. Eoque ipso *conseruatorii* illius actus quam maxime indigus. In quo impetrando, mirifica Creatoris sapientia atque arte, non *ipsi* solum decenter & affatim consulitur, sed etiam *per illum* omnibus reliquis partibus: adeo, vt dum ipse ad suum ipsius commodum & summam necessitatem *mouetur*, ille ipse ita *motus* etiam ab omnibus aliis partibus *abstergat*, dum *transit*, & *auferat*, dum *abit* atque procedit, quicquid in illis *abscessioni* paratum, adeoque *ablationi* dicatum atque debitum præsto est.

Hinc conseruatione maxime indigus, quæ sub ipsius motu & transitu impetratur.

Quod inflammationis negotium declarat.

§. VIII. Quæ res, vt alias minoribus exemplis, ita præcipuo & maxime luculento sese exserit in *inflammationis* negotio; vbi *salutaris* ille sanguinis *transitus*, etiam auctiore gradu atque impetu institutus, solus efficit, ne *sanguis* ita ibi *subsistens* temere in simplicem *corruptionem* prolabatur: sed huius perpetuæ *abstersionis* interuentu, tanquam *de momento in momentum* ablatis *tenerioribus* portionibus *corruptis*, præcaueatur, ne auctiore illo *intestino motu* libere ita latius diffuso *sphacelosa*, id est *simpliciter putrida* corruptio latius inualescat. Sicut reuera & hoc *sufficiens* est, atque aptum huic scopo remedium; & omnino *præter hoc nullum prorsus* aliud in naturæ, seu œconomiæ animalis sibi relictæ, potestate exsistit. De quo pluribus in *pathologia*, & *disputatione* de *inflammationis vera pathologia.*

Partes exsangues aliis corruptelis expositæ sunt.

§. IX. Quo magis *peculiaris* alicuius *partis mixtio* atque *temperies* ab hac sinceriore *putrescendi* promtitudine abit, eo minus *periculosis*, sed magis solum *tædiosis*, *vlcerosis atque languidis corruptelis* exposita est. Nec etiam propter *tales* coorientes corruptelas tam *anxii* aut tam *exquisiti motus* instituuntur, siue *circa talem* partem, siue in reliquo *toto systemate.* Sunt autem huius census, *exsangues* partes, *membranæ*, *tendines*, *glandulæ*, *ligamenta*, *ossa & cartilagines.*

Quan-

Quanquam enim etiam hæc e mortuo corpore decerpta, omni modo putridam corruptionem ſubeant; tamen cum nimium quantum minus *pinguis* ſubſtantiæ in ſua *mixtione* habeant, quam tenacius *mucidæ*; & præterea illa *humiditas*, quæ harum partium arctiſſimos meatus penetrare valet, *ſeroſo-ſalſa* exſiſtat: fit ita, vt vel obruantur huius humiditatis concurſu, vel omnino nimis quam mature auferantur illæ pauciores ſulphureo-pingues portiones; reliquæ vero *mucidæ* ſolum *colliqueſcendo* diffluant.

Anxii motus vnde & cur inſtituantur.

§. X. Vbi etiam anticipando, & ad illuſtrandum paulo ante allegatum terminum ANXII *motus*, breuiter indicare licuerit, quod ipſe *concurſus vitalis*, exercitium inquam & peculiaris *directio* vitalis motus *ad & circa* partem ita affectam, re vera non ſolum *ſollicite* atque admodum *intente;* ſed etiam, quanto plus eſt *molis* atque *laboris*, re vera *trepide* exerceatur: imo ita fugitiue, vt rebus, quantumcunque valde difficilibus, vel penitus *a priori* intempeſtiue (in homine præſertim) *deſtituantur*, adeoque *liberæ corruptioni* locus ſimpliciter relinquatur. Cum ex aduerſo, vbi *conſtanter* influxus hic vitalis locum inueniat atque ſeruet, vt ſimplices tales *vlceroſæ* corruptiones, ſæpiſſime etiam in longiſſimum tempus, admirandum in modum intra exiguos *limites* coerceantur, ne vltra progredi valeant.

Mixtio antecedit ſtructuram.

§. XI. Cæterum ſemper vtique ante oculos eſſe debet *prioritas* illa *ordinis*, qua *mixtio* antecedit *ſtructuram*, adeo, vt nihil in corpore vsquam *textum* ſeu *ſtructum* occurrat, quin particulas omnes minimas, e quibus inter ſe coniunctis conflatum eſt, præſupponat ita ſpecifice *mixtas*. Vnde vtique ſimplici atque iuſta *conſequentia* fluit, quod, ſi *ſigillatim omnia* corpuſcula, e quibus totum aliquod *ſtructum* eſt, intime diſſoluantur, eo ipſo etiam fatiſcere debeat *funditus* & vere *intime* atque *penitiſſime* tota *ſtructura*, atque hac ratione veluti radicitus *diuelli*. Vnde etiam eſt, quod ad *ſtructuræ* læſiones *immediatas*, ſimpliciter *qua tales*, parum periculi *vitæ directe* impendeat: quin illæ etiam & ſatis placide *tolerentur*, & ſatis promte *reſarciantur*. Ex aduerſo vero, quicquid ex ipſa *mixtione* labefactatur atque læditur, imo vero euertitur, illud ſtatim vel *ſollicitos* & *exquiſitos* vitalium motuum intenſiores occurſus poſt ſeſe trahit atque prouocat; vel ſi hi ceſſent, aut nimium tarde ſuperuenientes, aut ſatis penetrare impotes, quousque neceſſarium erat, non pertingant, *ruina* certa & *mors* illius partis inde ſequatur.

Vnde læſiones ſtructuræ non tam periculoſæ quam mixtionis.

Structuram absolute in sua potestate habet natura, mixtionem vero diuisam cum macrocosmo.

§. XII. *Structuram* enim absolute vtique in sua potestate habet *natura*; *mixtionem* autem nequaquam, sed diuisam illam habet cum *macrocosmicis* alterationibus *putrefactiuis*. Vnde simulatque ipsi suorum *propriorum* motuum *secretoriorum*, *excretoriorum*, & *suppletoriorum* (*quantitatis*) potestas libera intercipitur, tunc statim liberum ius adipiscitur *motuum macrocosmicorum*, *caloris*, *aëris* & *humiditatis* συζυγία, ad illas res in corpore, reliquum adhuc *viuo*, eadem ratione atque energia alterandas, quam si simpliciter a reliquo *viuo* corpore separatæ, aut in toto *mortuo* corpore, nempe omni VITALI INFLVXV priuatæ essent. Vt autem etiam huius rei aliqua, imo quantum satis est, notitia considerationi suppetat, commodum erit veluti *generalem* conspectum illius ob oculos sistere.

SECTIONIS I. MEMBRVM III. DE STRVCTVRA CORPORIS IN GENERE.

§. I.

Ad structuram corporis requiritur tam selectus materiæ cuilibet parti conuenientis quam specificus positus.

DIximus iam supra de *mixtione* animali, quod illa maxime *talis*, vti compareret, *necessaria* fuisse videatur, pro efformando tali corpore, quod non solum summe *flexile*, sed insuper etiam peculiari *tenacitate* instructum esse posset. Nunc de *structura* ipsa notandum venit, quod vtique ad illam condigne præstandam requiratur non solum *selectus materiæ*, cuilibet parti ita vti *specialiter* decet, conuenientis, ita, vt sua *propria* materia *ossi*, *ligamento* sua, *tendini*, *membranæ*, *carneis fibris* &c. adhibeatur: sed etiam *positus* ille plane peculiaris atque specificus maxime in considerationem venire debeat, e quo eiusmodi specifica *figura*, qualis cuilibet parti debetur, inde *conflетur* atque *coalescat*.

Consideratur autem hic conformatio non tam externa quam interna.

§. II. In qua quidem re non tam consideranda venit conformatio illa secundum *exteriorem* ambitum, *superficialis* veluti, & omnino quolibet intuitu crassa: quam *intima* potius, secundum *fibrillas*, *meatus*, *porulos*, etiam ipsum sensum subterfugientes; *ordinem* in-

interim exquiſitiſſimum omni modo habentes, & neceſſitate quidem vera *talem*, vti vulgo loquuntur, poſtulantes.

§. III. Quamuis autem *medici* noſtri fori non ſit, in hac re prolixe occupari, *an* vtique *illa cauſſa*, illud inquam ENS ACTIVVM, quod *ſtructuram* ita exquiſite *ordinat*, & re vera *conſtruit*, etiam ipſam *mixtionem* inſtituere ſeu inſtruere cenſeri poſſit: eſt tamen illud omnino verum, & ſanæ rationi penitus conforme, quod talem *mixtionis* ipſius etiam *intellectum* habeat, vt nulli parti *alias*, quam quæ illius debitæ ſeu *deſtinatæ indoli* quadrant, mixtas particulas *applicet*.

Anima ſeu ens ſtruens intellectum mixtionis habere debet.

§. IV. Enim vero adhuc maioris conſiderationis, quam vulgo ſpeculantium in mentem venit, eſſe merito deberet illa, in *vegetabilium* cenſu ſolennis, *mixtionis* non ſolum præſtatio, ſed *promta* omnino & *breuiſſimo* tempore largiter ſuccedens. Dum videlicet in his *vegetabilibus* ſub ipſo CONSTRVCTIONIS illorum actu ſimul *per ſingulas ſpecies* talis *mixtio* adornatur, qualis in toto reliquo mundo nusquam occurrit. Dico, non ſolum tanta *quantitate* nusquam alias occurrit: ſed re vera *tota ſpecie*, & ipſa adeo *qualitate*. Eſt nempe hæc *mixtio pinguis*; quam illud maxime *principium*, quod vegetabilia *conſtruit*, ſiue *componere*, ſiue *colligere* alibi docere ſoleo. Neque hoc quidem *parce* aut parua quantitate, ſed *largiter* prorſus, atque *promte* inſuper, *multum*, inquam, *paruo tempore*.

Mixtio vegetabilium pinguis.

§. V. Et quidem non tam e *terra*; quandoquidem *pinguiſſima* vegetabilia, *pinus*, *abietes*, *piceæ*, non ſolum *ſicciſſimas arenas* incolunt, ſed inſuper etiam *radicibus* nequaquam in *profundum* demiſſis, ſed *ſummo ſolo* incumbentibus. Vnde vero ſimilius eſt ex ipſo *aere* principium *pinguedinis* aſſumere; inprimis *ſolaribus radiis concalefacto*. Vnde etiam, quando talia vegetabilia in multa *vmbra*, & inſuper ſub pauciſſimo *aeris* aditu ſuccreſcunt, luxuriant quidem *incremento*, ſed *euanido*: & inprimis *pingui* illa ſua craſi, ſi non plane, tamen plurimum, deſtituto &c. quæ cum directe huius loci non ſint, non conſultum eſt latius deducere; interim in noſtros vſus allegaſſe, non inconueniens fuerit.

Per aërem nutrimentum obtinet.

§. VI. Nimirum, cum nusquam, nec in *aere*, nec in *terra*, indicari poſſint veſtigia talium iam actu *pinguium mixtarum* particularum, quæ hinc *ſimpliciter tranſſumantur* fortaſſis in craſin *vegetabilium*: probabilius certe eſt, *mixtionem ipſam* potius inſtrui ab illo AGENTE STRVENTE, quod vtique *materiam* ſuæ ſtructuræ aptam habere, aut niſi habeat, parare ſibi, neceſſe eſt.

Mixtio hæc pinguis ab agente ſtruente inſtruitur.

§. VII.

Specialissimæ mixtionum determinationes panspermiæ aereæ non possunt adscribi.

§. VII. Iam, si iuxta hanc considerationem spectetur illa *tot mille specierum* vegetabilium, *odoris* atque *saporis*, etiam ad crassum sensum manifesta *diuersitas*, quæ inprimis ab hoc *pingui* principio, quantumlibet cum salibus concurrente, originem suam trahit; imo etiam in *animalium* singulis *speciebus* non solum, sed prorsus in *indiuiduis* sese exserit, dum, v. gr. *canes* suos *heros odore* peruestigare videmus, *pullos*, (v. gr. *agnos*,) e maximis gregibus & agnoscere matres suas, & ab his dignosci ab aliis: talis certe specialissimas *mixtionum* determinationes simpliciter decantatæ illi *πανσπερμία aereæ* adscribere, e qua tales materiæ, iam ita *formaliter* præsentes saltem adsumi possint, licet in se etiam veluti crassum quiddam, & hinc conceptu difficile sit; reddit tamen difficilius illa consideratio, quo nomine, qua de caussa, quo intuitu, quo instinctu ita quodlibet huiusmodi corpus talem *specie propriam*, & ab aliis plane diuersam portionem *adsumat* aut accipiat seu quoquo tandem modo adipiscatur.

Subest potius electiua & arbitraria congregatio & mixtio corpusculorum.

§. VIII. Quamuis enim vndique difficile sit conceptu hoc negotium, certe tamen aliquanto minus difficile apparere potest, quod *electiua* aliqua & velut *arbitraria* siue *congregatio*, & præ aliis diuersis, *assumtio*, siue plane eiusmodi adornanda *noua mixtio* seu *compositio* subsit; quam quod ista talia *talis vere specialissimæ mixtionis* corpuscula non solum tali *specialissima specie* in singula indiuidua *irruant*: sed & insuper eo specialissimo *ordine, numero*, imo *situ*, in tota *structura*, quo ibi præsto esse post hac sentiuntur.

Fictio pororum systemati plantæ insculptorum exemplo phantasiæ maternæ refutatur.

§. IX. Cui intentioni vti minime quadrat fictio illa de *poris*, toti systemati plantæ non solum in *inuisibili* sed etiam in *incredibili paruitate* iam formatæ insculptis, quorum exactissimæ imo absolutissimæ proportioni illa adsumenda corpuscula ita specialissime quadrando, effectum illum innexionis subeant: ita disturbat vniuersum illud *commentum* notissimum illud *in animalibus*, ante omnia autem in *homine*, exemplum, quod *structura* e *friuola pathetica* matris *phantasia* ita promte *aliter* instruatur; & quidem non solum *alieno* more, quam illi speciei toti quadret, sed etiam specialissime *tali*, qualis in *materna intentione* seu *imaginatione* eo tempore viguit.

Præter selectum particularum considerandus etiam est numerus & situs earum.

§. X. Quemadmodum autem hic iustæ *mixtionis* in genere, & singularum debite *mixtarum* particularum in *specie*, & quidem *specialissima*, *selectus*, ad quamlibet *partem minimam* æque atque *maximam*, iustissimæ considerationis est; vndecunque tandem supponatur *materia* proficisci, quæ ita *construitur*: ita tanto solenniorem vtique

que meretur talem conſiderationem NVMERVS, qui apponitur, & SITVS, quo appoſitio illa contingit. *Numerum* quod concernit, certiſſimum eſt, quod *appoſitio* illa corpuſculorum ad *ſtruem* cuiuslibet partis formandam fiat per *minima*, ab *vno* tenerrimo corpuſculo ad *alterum*. Quod inprimis dilucescit ex *incremento* ſingularum partium, ad *vniuerſum* omnium *ſyſtema* ita exquiſite *proportionato*, vt etiam *ſingularum* tam inter ſe mutuo, quam *ad omnes* & *ſingulas* reliquas, *exacta magnitudo* ſeruetur. *Situm* autem conſiderare vtique conuenit cuilibet parti eiusque *figuræ proprium*: vt nempe ſingularum partium conſtituentes particulæ *de puncto ad punctum* ita collocentur, vt non ſolum *vltima* eius magnitudo, *ambitus*, & tandem ſub illo debita *figura* reſultet; ſed etiam mox ab initiis, ſub quantalibet propemodum magnitudine, *figura* illa ſemper & conſtanter ita præſtetur atque conſeruetur, quemadmodum tandem, abſoluto ipſo *vltimæ magnitudinis* termino, *perſiſtere* atque perennare debet.

§. XI. Longe exactior autem eſt illa *ſocii ſitus*, adeoque *ſingularum* particularum *poſitus*, exactiſſima proportio. Quæ partim quidem in modo dicta illa *ſingularum ad vniuerſas* ſemper atque iugiter proportionata magnitudine conſiſtit: longe ſpecialiſſime vero, & ἀκρίβεια omnium exquiſitiſſima, in collocatione illa vltimæ ſingularitatis, quæ *dextri & ſiniſtri* reſpectum abſoluit. Quas certe ſingulas & vniuerſas res tanquam ex vna olla coquere, & *generaliſſimis* quibusdam craſſis cauſſis aſſignare, vel mediocris prudentia atque attentio diſſuaſerit. Præſertim ſingularis conſiderationis eſt collocatio dextri & ſiniſtri.

§. XII. Neque vero hæc ſolum attentiorem conſiderationem & poſtulant re vera & occupant: ſed venit illis accenſenda illa ſpecialiſſima ſtructuræ *proportio*, quam habent ad ORGANICOS ſuos vſus debite præſtandos. Quemadmodum enim certum eſt, quod *inſtrumentum*, niſi ad *mechanicos* ſui vſus rectiſſime *conformatum*, inutile ſit, & nomine ſuo indignum: ita tanto maioris atque dignioris omni modo conſiderationis eſt hic actus, quo *inſtrumenta* hæc ita affabre efformantur, & ad VSVS illos ſuos ſpecialiſſimos aptantur, vt certe nihil quidquam ibi, ſiue in *numero* ſiue in *ſitu* materiarum ita poſitarum, aliter, quam *exquiſitiſſime* factum eſſe ſuſpicari liceat. Adeo, vt certe ex omnibus hiſce circumſtantiis nihil aliud colligere ſit integrum, niſi quod etiam *ſtructura* hæc eximio & penitus peculiari quodam *arbitrio* regatur atque geratur. Specialiſſima ſtructuræ proportio ad organicos vſus.

Hæ circumstantiæ arguunt, quod anima hos actus intelligat, regat & exsequatur.

§. XIII. Quibus rebus cum accedat supra citata illa iustissima consideratio, quod AGENS illud, quod *organis* his ad suas *specificas operationes* vti consueuit, secundum omnem rationi conformem verisimilitudinem, γνῶσιν vtique aliquam habere debeat, *proportionis* illorum *mechanicæ ad* suscipiendos actus seu *motus*, *finibus* eiusmodi idoneos: arbitror inde eiusmodi collectas atque connexas circumstantias satis idoneum argumentum, seu potius argumentorum *systema* suppeditare posse, quo firmiter inferre liceat, quod ipsa ANIMA sit illud principium *actiuum*, quod omnia atque singula hæc actionum momenta *intelligat*, *regat*, imo totam actionem *gerat*, & ad optatum finem *exsequatur*. Reliqua specialius huc pertinentia sub specialiore descriptione NVTRITIONIS magis enucleabimus.

SECTIONIS I.

MEMBRVM IV.

DE ORGANISMO VITALIS CONSERVATIONIS.

§. I.

Motus progressiuus seu circulatio sanguinis.

PRogredior ad commemorandum verum atque varium illum modum, quo negotium vitale INSTRVMENTALI ratione absoluitur. Consistit hic in *tribus* supremis MOTVVM apparatibus, quorum singuli iterum proprium veluti systema diuersarum operationum constituunt. *Primus* horum est vniuersalis ille perpetuus progressus atque *circuitus massæ humorum vniuersalis*, quæ crassiore acceptione *sanguis* appellatur, & inde hic ipse etiam, de quo loquor motus, CIRCVLATIO SANGVINIS.

Veteribus ignotus; a recentioribus quidem inuentus, sed non satis digne consideratus & adplicatus.

§. II. Verum omnino est atque certissimum, quod tota *antiquitas* defectu debitæ cognitionis huius motus absolute non potuerit ad veriorem siue *physiologiæ* siue *pathologiæ* theoriam, siue *historiam* inquam siue *ætiologiam*, peruenire. Sed eiusdem etiam prorsus euidentissimæ veritatis est, quod etiam *recentior* ætas, quantumlibet inuentionis bona fortuna felicior videri potuisset, tamen *vsu* atque legitima *pensitatione* eiusdem nullam prærogatiuam assecuta sit: adeo certe, vt si hic aliqua comparatio instituenda veniat, peius profecto meriti iudicandi

candi sint *recentiores*, quod inuentum illud suum non melius *intellexerint*, adeoque *explicuerint* & *applicuerint*, quam *veteres*, quibus rei in totum ignotæ vlterior neglectus imputari minime potest. Re vera vero *fortuito* magis oblatum esse *recentioribus* hoc phœnomenon *motus sanguinis progressiui*, quam vlli rationali pensitatione *vestigatum*, satis monstrat hæc etiam a posteriori ita neglecta *vlterior consideratio & applicatio* huius inuenti.

§. III. De qua tamen re, priusquam plura dicamus, conuenientius erit, ipsam eius *historiam* præmittere. Credebant *veteres*, quod sanguis in vasibus suis ita inclusus hæreat, vt solum *stagnantium* aquarum instar, simplicis *fluiditatis* motu gaudeat: nullum autem *progressum* solennem & constantem quaqua versum exerceat: nisi quatenus ab *anima* pro necessitudinibus partium corporis huc illuc *motus* eius ita largius *dirigatur*, prout res postulare videantur. Quo nempe casu, ministerio *spirituum vitalium animam* has speciales *directiones*, siue vt illi loquebantur, *missiones* perpetrari posse statuebant. In qua opinione illos maxime confirmauit obseruatio illa longe notissima, quod ingens *affluxus* sanguinis ad partes, externa aliqua sensibili insigni *irritatione* lacessitas, adeo promte atque potenter euenire obseruetur: vt a *spinis infixis*, *vulneribus* inprimis *sensibiliter* exstimulatis, *contusionibus* cum grauiore *doloris sensu* inflictis, *ambustionibus*, imo simplicibus mediocribus *sanguinis stasibus*. Vnde etiam alteram quandam difficultatem soluerent, quomodo videlicet sanguis, quem sensim fatiscere atque *consumi* prudentiores omnes consentiebant, nutrimento *restitueretur*, & quomodo hoc in vasa perueniret, *attractionem* siue *suctionem* supposuerunt, qua ipsa vasa necessarios nutritios humores *sugant* atque *attrahant*. Quemadmodum autem *missiones* antè dictas, ita etiam intestinam ipsam *consistentiam* debitam sanguinis, eiusque inprimis *conseruationem*, tam *fluiditatem* inquam, quam reliquam *crasin*, *spiritibus vitalibus* assignauerunt: ita etiam *secretiones* & *excretiones superfluorum*, *emeritorum*, *alienorum*, his iisdem sequestris tribuere satis habuerunt.

Veterum opinio de sanguinis motu.

Directiones seu missiones sanguinis.

Attractio seu suctio eius.

Spiritibus vitalibus hæc assignarunt.

§. IV. Aliam autem harum rerum faciem conspicere sibi visi sunt *recentiores*, quando videlicet *progressum* potius perpetuum sanguinis e corde ad vasa, & per hæc iterum ad cor deprehendere contigit. Perspiciebant autem hoc manifestissime e *duobus* præcipuis phœnomenis; vno in *viuo* corpore, altero etiam in *mortuo*. Prius nempe illud est ipsa experientia per *ligationem* vasorum in corporibus *viuis*, viuido san-

Recentiores progressum seu circulum sanguinis deprehenderunt e duobus phœnomenis;

sanguinis motu adhuc instructis. In talibus enim, dum pulsus cordis adhuc recte viget atque fit, *ligatæ arteriæ* intumescunt inter cor & illam sui ligaturam; detumescunt vero ab illa ligatura versus extremitates suarum ramificationum, & consequenter ipsarum etiam partium. Adeoque testatum reddunt hoc ipso, quod sanguis *per illas* moueatur *a corde extrorsum* versus partes. Ex aduerso *venis* ita ligatis comparuit, quomodo illarum plenitudo detumescat *inter* ligaturam atque cor; turgefiat autem, & impleatur ab extremitatibus illarum *versus ipsam* ligaturam: luculento indicio, quod sanguis *per venas a partibus versus cor* refluat. Alterum euidens huius motus documentum in toto corpore exhibuerunt comparentes tam in *minoribus* quibusdam vasorum ramis, quam inprimis in ipso *corde*, in *amplissimorum* illorum vasorum ipsis *ostiis* reperiundæ, ab vsu suo ita dictæ VALVVLAE. Quæ in *arteriis* quidem planissimum & procliuem aditum concedunt sanguini *e corde in arterias*; *relapsum* autem eius ex arteriis in cordis cauitates simpliciter intercipiunt & *occludunt*. In *venis* autem contrario situ & effectu introitum sanguinis *in cordis* cauitates equidem facile permittunt; *recursui* autem eius e corde in easdem *venas* obicem ponunt. Imo in *venis* passim tales inueniuntur *valuulæ*, circa diuaricationes inprimis ramorum, quibus *relapsus* sanguinis e *maioribus versus minores* manifesto mechanismo intercipiatur, imo cohibeatur. Quid, quod etiam ipsa ratio dictare possit, cum *cor* singulis diastolis aliquid sanguinis in ventriculis suis exhibeat, quod singuli subsequentibus *systolis* inde exprimitur; alium proinde subesse debere huiusmodi *motus* successum atque *progressum* quam nudum *illapsum & relapsum*, verisimiliter non nisi *vnius eiusdemque* semper portionis.

1. Ligatione arteriarum & venarum.

2. Valuulis vasorum.

§. V. Hunc *motum* sanguinis recentiores proinde omni iure appellauerunt non solum *progressiuum*; sed etiam *circularem*. *Progressiuum* quidem, ad distinctionem *intestini*, tam *fluiditatis*, quam *caloris*: *circularem* autem, circulo *physico* & morali etiam interpretatione; dum quicquid ab vno termino egreditur, longius progreditur, & tamen ad illum eundem terminum, a quo processit, regreditur seu reuertitur, *circumire* seu in *circulum* ire dicitur.

Cur hic motus audiat progressiuus & circularis.

SECT. II.

SECTIONIS I.

MEMBRI IV.

ARTICVLVS I.

DE CIRCVITV HVMORVM CVM SANGVINE.

§. I.

SPecialior huius rei, motus inquam huius *progressiui*, indoles vt recte innotescat, considerari meretur *primo* tum illa *humorum massa*, quæ hac circulatione ita *circumagitur*; tum *conditiones*, quas ad hunc circuitum afferre debet; tum *effectus*, quos ab hoc motu referre *potest*, *solet*, imo *debet*. *Secundo*, habitus *instrumentorum*, per quæ hic *motus* euidenter *impellitur*; *locorum ad* & *per* quæ compellitur atque *transpellitur*; & horum etiam *conspiratio organica* & motoria. *Vltimo* tandem *loco* verus, tam a posteriori euidens, quam a priori loco necessarius *vsus & effectus*, tam in *crasin* horum humorum singulatim, quam ad negotium *vitale* totum vniuersim. Specialior indoles motus progressiui tria consideranda offert.

§. II. Quod itaque *primum* concernit, *sanguis* ille, qui ita *circulari* dicitur, vt inde nomen *circulationis sanguinis* solenne formatum sit, est *massa* quædam *heterogenea*, e *tribus* inprimis generibus *fluorum* constans. Nempe primo SANGVINE, strictissime dicto, substantia quadam *rubicunda*, *in se*, & extra aliorum *liquidorum* consortium, ad *siccitatem* aptissima: adeo, vt etiam in hac reliquorum fluorum massa aliter se non habeat, quam *subtilissimus veluti puluis*, per crasin *submucidam* in liquoribus leuiter *exturgescens*; vnde etiam per *microscopium* bonum inspectus vulgo dictus sanguis repræsentat liquorem diaphanum, cum innatantibus *globulis rubicundis*, qui nempe sunt *corpuscula* illa stricte dicta *sanguinea*. Massa humorum ex tribus liquoribus constat 1) sanguine stricte dicto.

§. III. *Secundum* genus liquaminis, hanc massam constituens, est LYMPHA vtilis, *nutritia*. Liquamen videlicet teneriter *gelatinosum*, farraginem eiusmodi corpusculorum continens, quæ ad *mixtionem* singulis partibus proportionatam *libero*, & nondum varie *connexo*, seu iam firmiter *mixto* statu, præsto sunt. Hæc *lympha* sicuti magis immediate e *chylo* nasci apparet, ita fluit etiam ipse *chylus*, priusquam in hanc *lympham* resoluatur, tantisper cum hac vniuersa 2) Lympha nutritia.

humida colluuie, donec ſenſim & ſucceſſiue in dictam *lympham* abeat atque reſoluatur.

3) Sero excrementitio.

§. IV. *Tertius* liquor, qui maſſam hanc, vti vocant, humorum (*maſſam ſanguinis* vulgo dictam) conſtituit, eſt SERVM. Eſt autem *ſerum* noua quædam colluuies humorum, a conſtante *vſu*, aut vero materiali *concurſu*, ſiue vt loquuntur *ingreſſu* ad conſtituendum ipſum *corpus*, aut *partes* eius, aut *ſanguinem* vel *lympham*, *inutilium*: ſed potius ad *grauandum* corpus, & varias *corruptiones* tam *ſubeundas*, quam *diffundendas*, idoneorum. Vnde hoc *ſerum*, quatenus tota eius temperies *inutilis* potius, imo *periculoſa* ſenſim ſenſimque eſt corpori, *excrementitium* merito vocatur. Quandoquidem re vera potius *excretionem* reſpicit, exſpectat atque ſubit, quam *retentionem*, ne dum vlteriorem aliquem *vſum* in corpore. Hoc *ſerum* ortum ſuum ducit bonam quidem partem e rebus per os aſſumtis; non exiguam tamen partem ex ipſo *ſanguine*, e ſua *mixtione* ſenſim iterum *reſoluto* ſeu *fatiſcente*. Conſtat autem e copioſa *aquoſitate*, corpuſculis paucioribus forte, ſed tamen agiliſſimis *orgaſticis halituoſis*, *fermenteſcentibus*, *ſalinis*, *mucilaginoſis*, & tandem *oleaginoſis*. Horum ſingulorum in hac *ſeroſa* colluuie, propemodum ſecundum modo allegatum *ordinem*, maior maiorque eſt *proportio*: præcipua tamen *aquoſitatis*.

Hæ partes maſſæ ſanguineæ ſpontaneis ſeceſſionibus aut exſiccatione & euaporatione ſe manifeſtant.

§. V. Hæc eſt illa *confuſanea vniuerſalis maſſa* humorum, quæ perpetua quidem *interagitatione* velut vnum *crama* conſtituit atque repræſentat: interim etiam ſpontaneo leuiſſimo *ſeceſſu* varie ſeſe manifeſtat, & in ſenſus incurrit. Ita enim v. gr. vel ſponte e *ſanguine* alicunde exſtillante, vel quomodocunque e corpore emiſſo, ſtatim atque promte ſecedit *humiditas* illa *ſeroſa* præcipue; quæ proinde maiori quantitati *ſupernatat*: e minore autem, vt *guttis* ſingulis, in *linteum* denſius, aut *chartam bibulam* paulo ſpiſſiorem, ſeſe longe lateque circumcirca inſinuat: ſeorſim relicta *ſpiſſiore* portione, partim ſtricte *rubicunda*, partim *gelatinoſa*. Sicut etiam, quando iam omne illud, quod ita repentina ſpontanea ſeceſſione reliquam maſſam deſerit, ſeparatum eſt, ſi tunc illud *gelatinoſo-rubicundum*, quod ſupereſt, ſiue leniſſimo calore exſiccetur, ſiue auctiore paulo, per euaporationem, aut deſtillationem, ad *ſiccitatem* redigatur: remanet denique valde exigua pars de priſtino vniuerſo pondere atque menſura; vix *nona* aut *decima*; dum interim reliquum totum in *aquoſitatem* ſimpliciorem, *habituoſa* forma ita euaporantem, diſcedit.

§. VI.

§. VI. Hæc *confuſanea fluida maſſa* eſt illud, quod vulgo *maſſæ ſanguineæ* nomine venit, & ſimul ita in *circulum mouetur*; vt e corde in vniuerſum corpus, & ex omni corpore iterum ad cor perpetuus *circuitus* celebretur. Valet autem præcipue huius talis miſcelæ quaſi largiſſima proportio in ſanguine *arterioſo* magis, quam *venoſo*; inprimis autem *venoſo* ab *internis* viſceribus refluo; maxime omnium autem a viſceribus *abdominis*. *Secedit* enim tum hinc inde in partibus, tum inprimis in illis viſceribus aliquid *lymphæ*, quod cum *arterioſo* ſanguine copioſius remixtum fuerat, & propria receptacula, adeoque diuerſa via a ſanguine *venoſo* reliquo, propius ad *cor* reuehitur. Interim minime adeo ingens eſt hæc ſeceſſio, quin etiam adhuc in *venoſo* ſanguine notabilis eius quantitas remaneat.

Miſcela hæc largiore proportione in arteriis quam in venis obſeruatur.

Secedit enim aliquid lymphæ a ſanguine venoſo.

§. VII. *Sanguinis ſtricte* dicti craſis comprehendit in *mixtione* ſua multum *oleagineæ*, quam vulgo *ſulphuream* vocant, ſubſtantiæ: imo *plus* quam omnes aliæ in corpore partes, excepta nuda ſincera *pinguedine*. Specialiſſimum *vſum*, adeoque ſpecialiſſimam quoque *cauſſam* talis mixtionis exquiſite aſſequi non datur, niſi quod *duplex* veriſimilis ratio appareat; nempe *primo*, peculiaris ab hac craſi diſpoſitio ſanguinis ad concipiendum *calorem*: *ſecundo*, peculiaris tum quatenus ita *ſulphurei*, tum quatenus etiam *calidi* effectus, ad operandum atque conſeruandum, vt conſiſtentia partium corporis mollium fiat atque maneat *tenax*, & a nimia *humiditatis* emolliente efficacia immunis ac aliena: cui cæteroquin admodum expoſita appareret.

Sanguinis ſtricte dicti craſis, eiusque vſus atque cauſſa.

§. VIII. Quamlibet autem etiam exquiſite demonſtratiua ratio reddi non poſſit, quomodo *ſanguis*, ſiue ex hac ſua *craſi*, ſiue ex ſuo *motu*, tam inſignem *actualem calorem* concipere poſſit; probabile tamen ſatis eſt, quod materia, quæ etiam *ſummi caloris*, *flammei* inquam *motus*, capax eſt, (imo in omnibus ad *calorem* directe concipiendum aptis materiis & præſto eſt, & præcipuum magis immediatum *caloris* illius *ſubiectum* conſtituit) illa inquam *materia* etiam hoc loco idem præſtet; nempe *ſulphurea* dicta.

Vnde ſanguis tam inſignem calorem habeat.

§. IX. Quod autem *motu* inprimis *incaleſcat* ſanguis, notum eſt *experimentis* omni plebi familiariſſimis; dum nempe per fortes *agitationes* partium corporis & hoc, & vniuerſus *ſanguis*, proportionate, citius atque fortius, incaleſcit. Imo vero etiam *quietis* reliquis corporis partibus, quando per *pulſum* multo vehementius agitatum ſanguis fortius circumpellitur, indiuiſus comes incedit *incrementum* etiam *caloris* proportionatum.

Quando ſanguis motu incaleſcat.

Reſpirationis efficacia circa hunc calorem.

§. X. Nota eſt veterum de hac re ſententia, quamlibet illa quoque paſſim varie perplexa. Nempe non *calorem innatum*, ſed *calidum* innatum arguebant. *Subſtantiam* inquam peculiarem *phyſicam*, quæ communi tam in corpus vniuerſum, quam in ſanguinem efficacia *calorem* in his excitet, imo vero potius *conſtituat*, & ſui perpetua *admixtione*, *interceſſione*, imo *interagitatione* tam *fluiditatem* atque tenuitatem debitam ipſi adeo ſanguini quoque, quam *calorem* conuenientem conciliet. Huius proinde maxime *calidi* diuerſæ *quantitati* atque *influxui* diuerſo tribuerunt diuerſam *caloris*, in variis & propemodum ſingulis corporis partibus, *temperiem*, eiusque *gradum*. Cæterum, ſi cui otium eſt, patientia, & inſuper ſufficiens ἀκρίβεια, *metaphyſicos* conceptus atque reſpectus argute penſitandi: ille apud *Caſp. Hoffmannum* proprio tractatu de *calido innato & ſpiritibus* inſpicere poteſt, quot viri, ad illorum temporum rationem etiam docti, quot modis impingere potuerint in perplexa hac præfiguratione concipienda, ſeu ad præſcriptum effingenda. Ipſe vero *Caſp. Hoffmannus* ex hoc *calido innato* proprie conficit *ſpiritus*; quod tamen ſi eſſe debuerit, cui bono tot perplexæ & ſuperuacuæ appellationes, & per illas paſſim etiam realium, vel quaſi, conceptuum ſuperfluæ multiplicationes?

Calidum innatum veterum.

§. XI. Sed de his poſt videbimus. Hoc loco autem ſiſtenda eſt mea a reliqua medica ſchola, iuſta tamen, vti puto, diſſenſio, de *efficacia* circa hunc *calorem reſpirationis*. Antiqua ſchola conſtanter, a qua tamen minime receſſit etiam recentior, ſanguinem ita *poſitiue & eſſentialiter calidum* ſtatuit, vt ipſi etiam opus ſit moderamine aliquo, ſeu *refrigeratione*. *Calorem* hunc inprimis in *corde* ipſi imprimi omnes conſentiunt; plerique a *ſpiritibus vitalibus*, quorum officina ſit *cor*, deducentes. *Williſius* autem, ineptiis hic indulgens, etiam ſine omni æquiuocatione veram *ardentem flammulam* in corde conſtituit, quæ non tam *calefaciat* ſanguinem, qam veras ſine omni tropo *ſcintillas candentes* ſanguini immiſceat &c. Sanguinem ita & impetu maximo & gradu nimio *feruefactum refrigerandum* cenſent quadantenus, ne partes violet; imo etiam neſcio quas *fuligines* ab illo ſeparandas, & in liberum aërem emittendas. Huic vſui ſeruire volunt *reſpirationem*, nempe *frigidioris aeris* attractionem.

Flammula cordis.

§. XII.

§. XII. Mihi vero plane contrarium visum est verius, nempe quod sanguis *in pulmonibus* magis, quam vllis aliis corporis locis atque partibus, *concalefiat*. Probo hoc diuersis, tam a priori quam posteriori, argumentis. *Primo* enim *rigidiore transitu* per partes, voluntario *motu* non solum magis *tensas* sed etiam *agitatas*, solito fortius atque citius pulsatus sanguis solito magis *incalescit*. Ast vero *pulmonum* motus respiratorius tam fortis sine dubio est, quam nullius alterius partis in corpore: nempe facile tantus, quam alias plurium musculorum connisu ad *centenarium* eleuandum requiratur. Præterea impetus *pulsus* cordis, quantumlibet e laxiore *dextro ventriculo*, tamen si breuitas viæ consideretur, non solum nihil cedit energiæ *sinistri*, tam *longe* & inprimis *late* vim suam diffundentis. Vnde euidens est, quod actionum vndique parium etiam pares sint effectus. Et inde etiam *secundo* a posteriori notissima esse potest attendentibus illa vtique experientia, quod e profunda atque tensa *respiratione sermocinantibus*, *cantantibus*, diu multumque *clamantibus*, quieto etiam reliquo corpore, nihilo minus insignis, & plane euidens *concalefactio* eueniat. Hoc intuitu, non per petitionem principii sed per veriorem demonstrandi vim, vtor phænomeno illo, tanquam argumento imo documento meæ assertionis, nempe: quod *quæcunque animalia respirant*, *calidum sanguinem habeant*. Vbi non satisfacit *conuersio* illa, quod quæcunque habent calidum sanguinem, respirent (nempe *refrigerandi* ergo.)

Sanguis respiratione magis calefit, quam refrigeratur. Probatur argumentis.

Phœnomeno in animalibus respirantibus.

§. XIII. Neque hic satisfaciunt exempla producta, *febrium*, aut sanguinis a *cursu*, aut præcipitibus *motibus laboriosis* concalefacti, quibus citatior & frequentior *respiratio* semper comes incedat; adeoque cum sanguini *aliunde calefacto* adhibeatur, potius huius *refrigerationi* inseruire debeat: cum nempe alias *concalefactum* etiam adhuc magis concalefaceret. Sed ante oculos hic esse potest diuersitas illarum circumstantiarum, quæ *circulationem* sanguinis respiciunt; & quæ *concalefactionem* eius concernunt. Quando reliqui totius sanguinis *circulatio* fortius impellitur, tunc vtique *transitus eius per pulmones* etiam proportionate *augeri* debet, cum hic sit veluti *fons* & *scaturigo* totius reliqui circuitus. Cum vero transitus hic per pulmones non possit fieri, nisi sub horum sufficiente *expansione*; hæc autem *respirationis* actu vnice absoluatur: necesse proinde vtique est, vt vbi vniuersa reliqua *circulatio intenditur*, adeoque per pulmones etiam intendenda venit, *respiratio* augeatur.

Exempla citatioris respirationis a sanguine concalefacto.

Augmentum respirationis frequentiam quidem sed non vehementiam infert.

§. XIV. Vt autem rei tanto melius & euidentius satisfiat, considerandum vtique est, quod illud *augmentum* respirationis, quod in huiusmodi casibus contingit, *frequentiam* quidem inferat, sed non parem *vehementiam*. Cum enim *incalescentia* sanguinis etiam in vniuerso reliquo corpore non quolibet *exiguo* sanguinis motu nitatur, sed *fortioribus* & impetuosioribus: quibus nempe partes *rigide tensæ*, & velocius etiam pressæ, sanguinem non modo fortius impellant in poros aliarum, sed etiam in his rigidius tensis eundem fortius *allidendo*, & *affricando*, illum *intestinum caloris motum* auctiorem ipsi concilient. Quod idem etiam ita & non aliter de *pulmonibus* valet; vt tunc demum eo magis per illos *incalescat* sanguis, quando *profundius* adeoque *fortius* inflati, & hoc tali modo sæpius & velocius agitati, sanguinem *fortius* percellunt. Dilucescit ibi facile in allegatis exemplis, *febrium* inprimis, quam etiam adhuc post *cursum*, *citatioris respirationis*, quod vtraque *frequens* quidem fit, sed *breuis* etiam, non *profunda*: adeoque dum pulmones non admodum in amplum, adeoque *rigidius*, tendit; neque tam insigniter iuuandæ *transpulsioni*, quam solum pandendo *transitui*, pulmones mediocriter extendit. Apparet inquam ita, quod hac ratione, & sub talibus conditionibus, *circulationi* sanguinis quidem augendæ satisfaciat: peculiari autem reliquo *calefactionis* fortiori impulsui non quadret; adeoque augmentum sensibile *concalefactionis* sanguini non conciliet: sed vix transcendat ordinarium sui effectus gradum. Dum nempe, quantum *frequentia* augescit, reliquo impetu & *energia* deficit: in qua tamen proprie, per *rigidiorem* motum, præcipua hæc *calefaciendi* energia consistit.

Circumstantiæ quædam.

1. Sanguis non irruit sed impellitur in ventriculos.

2. Sanguis venæ pulmonalis floridior vnde.

3. Spumescentia sanguinis vnde

4. Num aër ingrediatur sanguinem.

§. XV. Supersunt pauca quædam, quamuis reuera simpliciter *physica* potius quam *medica*, circa sanguinis motum per cor & pulmones, quæ proinde breuiter commemorasse sufficiet. Non *irruit* sanguis in ventriculos cordis, sed *mensura* certa in illos *impellitur*. Recepta nempe primo ab *auriculis* & ex illis hinc in cor refusa. In *vena pulmonali*, qua ad *sinistrum* cordis ventriculum defertur sanguis, qui e *dextro* per *arteriam pulmonalem* expulsus erat, *colore floridior* est, quam vel in *vena caua*, vel *ventriculo dextro*, vel ipsa *arteria pulmonali*. Præcipue per intimiorem *subagitationem lymphalis substantiæ*, qua ita dilutior apparet. Vulgo veram *spumescentiam* ab admixtione *aëris*, adeoque ab hac caloris dilutionem, aliarum *spumarum* exemplo, huc trahunt. Quamuis autem non omnem absolute aditum cuiusquam rei *ex aëre* in sanguinem, in pulmonibus per *respirationem*, denegemus:

mus: *aëris* ſimpliciter tamen *talem*, imo *tantum*, vt agnoſcamus, reuera nullam ſufficientem rationem inuenire valemus. Imo quod etiam aliqui, vti hodie peculiari exemplo fit, ſententiam illam iam *a viginti duobus* annis a me propoſitam, de *reſpiratione ſanguinem calefaciente*, equidem amplectuntur, ſed modum purius *mechanicum* a me propoſitum reiecturi, *phyſicum* ſubſtituere ſperantes, *aetherem ex aëre* per reſpirationem attractum ita *materialiter calori augendo* ſeruire volunt: illud vt *a priori* demonſtrationem nullam præ ſe fert; ita *a poſteriori* ſufficienter refelli videtur ex eo, quod in quibuslibet etiam *aliis corporis partibus*, (v. gr. *brachio*, *humero* & *ſcapula*, *ſerram* trahente, aut ſaltem in pugnum collecta manu & rigidius tenſis muſculis, aliquoties cito atque vegete ita agitatis) eadem ſanguinis repentina in his partibus *incaleſcentia*, etiam craſſo cuiuslibet experturi ſenſu, deprehendi poteſt. Vnde ab identitate ſimpliciter *mechanici* motus, eiusque effectus in aliis quibuslibet partibus, ad parem rationem & efficaciam in *pulmonibus* & iuſtiſſima eſt & manifeſtiſſima conſequentia. Nam ad *aetheris* talem attractionem non opus eſſet craſſi *aëris* hauſtu. Digna vero notatu non ſolum, ſed iuſta etiam conſideratione eſt illa circumſtantia, quod ſingulis *exſpirationibus* aliqua pars *humiditatis* in *vaporem* reſoluta in auras emittatur. Quod quidem cum aliquibus *aëris* ipſius immediatæ *conuerſioni in aquam*, per nudum hunc inſpirationis actum, tribuere non fert animus: interim conſideratu dignam omnino ducimus etiam hanc *halituoſa recrementa excernendi* viam, inprimis cum eadem ſub continuo ſucceſſu certe *non parum* excernatur.

5. Num æther per aërem attractus ſanguinis calorem augeat.

6. Exſpiratione aliqua humiditatis pars in vaporem reſoluta in auras emittitur.

SECT. I.

MEMBRI IV.

ARTICVLVS II.

DE

ORGANISMO MOTVS HVMORVM.

§. I.

POſtquam quantum ſatis eſt de *humorum*, qui mouentur, indole diximus, proximum eſt, vt etiam de *organiſmo motus* ipſius, quæ ſcitu neceſſaria ſunt, adiiciamus. Peragitur autem hic motus per *cor*, *arterias*, partes ipſas *poroſas*, & tandem *venas*. *Muſculoſum* eſſe *cor* non inepte detexit recentiorum cura anatomica; *fortiſſimum* autem, plus

Cor fortiſſimus muſculus eſt.

plus certe, quam ita simpliciter vulgo credatur, esse *musculi* huius robur, monstrat circumspectior pensitatio *impulsus* illius, quem *pulsus cordis* in vniuersum corporis systema perpetrat.

Energia pulsus cordis.

§. II. Dilucescit hæc energia specialiter ex alto illo *iactu* & *impulsu* sanguinis, e vulneratis *arteriis* erumpentis. „Deinde ex illo „insigni phænomeno, quando v. gr. sedens poplitem vnius cruris alteri „genu imponit, vt ramus ille magnus arteriæ cruralis inter poplitem at„que genu prematur; ibi oculis discerni potest, quomodo singuli ictus „pulsus tantam habeant energiam, vt totam tibiam atque pedem ita pen„dentem, eoque ipso insignis ponderis vim habentem, singulis pulsi„bus ad sensibilem, & arteriæ inflatione immensum maiorem subsulta„tionem impellat.„

Vnde, & a quo cor moueatur.

§. III. *Vnde*, & *a quo cor* ipsum immediate moueatur, sterilis est disceptatio. Vulgo dicunt a *spiritibus*, sed tam exiguo, quam quæcunque aliæ loquendi formulæ, ad intelligendum *conceptu*. Valet hoc etiam de reliquo qualicunque *modo* huius motus *mechanico*; dum nempe cor, velut in *turbinem* quadantenus dispositis sui fibris, ita in non nihil *intortum motum* corripitur. Sicut etiam non adeo nimis multum huc facere potest illa huius motus ingens energia, de qua etiam, quantum ad τὸ ὅτι, iam locuti sumus: cum τὸ διότι nulla vniuersarum harum considerationum expediri possit.

Systole & diastole.

§. IV. Illud solum dicendum venit, quod *systole*, seu *contractio* cordis, proprie & stricte loquendo ille eius MOTVS exsistat: *diastole* vero magis *omissio motus*, vnde cor *flaccidum* maneat, & veluti nudo *ponderis sui* motui relictum. Aliena enim penitus est illa præfiguratio, quasi etiam *diastole* cordis *positiuus* eiusmodi *motus* exsisteret, vt etiam ad *hauriendum* sanguinem, *antliæ* velut instar, inseruiret: quod se minime ita habet. Nec etiam certe vllum vsum haberet, cum cordi opus non sit, vt sanguinem alicunde *hauriat*, *sugat*, siue, vti vulgo loquuntur, *trahat*: quandoquidem ille in cauitates cordis *positiue* potius *impellitur*, *iniicitur*, *intruditur*:

Auriculæ cordis.

§. V. Nempe ab *auriculis*, *propria* etiam tali *systole* gaudentibus; quemadmodum harum etiam *diastole* simpliciter *flaccida*, ab *irruptione sanguinis vndique pressi* facile expletur: vt neque illis proprio aliquo *motu vere diastaltico*, & *positiue*, adeoque etiam cum *suctione* aliqua *dilatatorio*, vsquam vsus, ne dum opus sit.

§. VI.

§. VI. *Cor* quantum singulis *diastolis* recepit, *systole* subsequente expellit in *arterias*, quæ hinc *inflatæ* digitum tangentis feriendo *pulsare* dicuntur. Est itaque *pulsus* vulgo dictus nihil aliud, quam *inflatio* arteriæ a *sanguine*, per *cordis expressionem* in illas *intruso*: vnde etiam *diastole arteriarum systolæ cordis* respondet.

Expulsio sanguinis in arterias: inde pulsus.

§. VII. Sicut autem *pulsus* etiam *arteriarum* harum *passiua diastole* est, ab aliunde in illas *intruso* humore; ita habent etiam ipsæ *propriam systolem*: quamuis quidem illa *placida* prorsus sit atque *leuis*, diastoλῆς earundem energiæ *tempore* & *impetu* non comparanda; & a circumstantium etiam omnium reliquarum partium *tono* plurimum adiumenti capiat.

Arteriæ propriam habent systolem.

§. VIII. Tanto magis absona hic est illa paucorum imaginatio, quasi *motus arteriarum*, qui *pulsus* dicitur, *arteriis* sit *proprius*, quod illorum expressione sonat, quod *arteriæ pulsent*. Sicut enim illud, quod in arteriis *pulsus* nomine vulgo audit, noua *dilatatio* est, a sanguine in cauitates illarum *impulso* per vegetum illum *cordis motum*: ita *systole* arteriarum tam languida atque mitis, vti fere a nemine horum pro illo *pulsu*, quem arteriis tribuunt, diserte habetur; ita haberi etiam pro tali, propter exiguam suam efficaciam, re vera ne quidem mereretur.

Pulsus arteriis non est proprius, nec earum syst. le pro pulsu habenda.

§. IX. Vnde etiam in irritum omnino recidit illa quorundam recentior loquendi formula, quod in *febribus*, licet sub *frequentiore arteriarum motu*, tamen *progressus sanguinis fiat minor*: dum nempe sanguinem quidem valde *spissum*, imo vt illi loquuntur, *coagulatum* subesse supponentes, *arterias* tantum veluti per *inanem* quendam *indignandi* atque *satagendi* conatum ita frequentius *pulsare* sibi concipiunt. Cum enim illud, quod ipsi cum omnibus *pulsum* vocant, sit *dilatatio* arteriæ; fortis inquam illa, *ligaturas* etiam, nisi fortissimas & cum dura compressione factas, *subterfugiens* & eludens: nemo profecto hinc, ne quidem vlla verisimilitudine, hoc negotium *arteriarum proprio motui* tribuere in animum admiserit.

Num in febribus progressus sanguinis minor fiat.

§. X. Piget propemodum in hac re prolixum esse: sed cum tamen in illa etiam cespitare appareant, a quibus nihil tale exspectare conueniebat, placet simplicissimum *mechanismum*, qui has imaginationes refellit, in testimonium adhibere. Si *dilatatio* arteriæ esset ab illius *motu proprio*, *sugere* illa deberet sanguinem; seu hoc ipso tempore locum amplum ipsi potius parare, quem *systole* sua demum iterum propellat, & e sua cauitate expellat. Quando vero arteria *vulneratur*,

Quod dilatatio arteriæ non sit ab illius motu proprio, læsio eius docet.

imo penitus *dissecatur*, ibi sanguis sub momento *pulsus*, seu *diastoles* arteriæ, *saltu* insigni ex eius vulnere expellitur: quem effectum *propriæ arteriæ diastolæ* tribuere, vt omni *mechanismo*, ita ipsi omnino *rationi* contrariatur.

Saltus sanguinis ex arteria læsa non est a spirituositatis energia.

§. XI. Quod enim viuidus ille *saltus* sanguinis ex arteriis, & ipsa quoque *arteriarum dilatatio* ita viuida, quæ *pulsus* nomine venit (adeoque respectu *arteriæ* pure *passiue)* fit a *spiritu vitali*, seu tali *spirituositate* sanguinis arteriosi, ad fabellas pertinet. In quo commento inprimis nemo expediuerit, quomodo illa *spirituositatis* energia ita per *interualla alterna* solum sese exserat. Aut, si vtique hoc ab immissione e *corde*, & transitu *per cor*, illi obtingere dicatur, nihilo facilius fuerit intellectu, quomodo tanta illa *spirituositas* non magis, quam in singulos *pulsus*, adeoque per tam *breuissimum momentum* duret, quo prætermisso, quid de illa fiat, quorsum illa ita statim *abeat*, aut *euanescat*, vt illam e corde *noua portione* velut in momenta *restitui* atque instaurari necesse sit: sed apage hæc.

Ex æquali & vniformi sanguinis impulsu in arterias æqualis etiam & vniformis distributio eius per omnes ramos sequitur.

§. XII. *Impulsus* ita *ea quantitate*, quam *auriculæ* ventriculis *admetiuntur*, sanguis *imprimitur* in arterias, & primo quidem æqualiter & simpliciter in ipsam *arteriam aortam*, tanquam omnium reliquarum truncum communem. Vnde etiam fit, vt ex hoc *vniformi simplici* impulsu *distributio* deinde per omnes ramos tanto magis etiam *vniformis* sequatur: adeo, vt istius impulsi sanguinis proportionata quantitas in omnes, quotquot sunt, etiam minutissimas arterias necessario *redundet*, postquam vtique simplex & æqualis impulsio totam massam liquidam *æqualiter premendo*, per modum *continuitatis* in anteriora propellit. *Intumescunt* inde arteriæ; sed *detumescunt* etiam iterum leuissime, ad sensum maiore temporis momento, quam ipsa *inflatio* durauerat.

Ex arteriis in porositates partium transpulsus sanguis reuertitur in venas, contra recentiorum speculationes de continuitate arteriarum in venas.

§. XIII. Decedit ita contentus tantisper in ipsis sanguis, & *per porositates partium transpulsus* reuertitur in *venas*. Noua hic speculatio recentiores fatigat. Negare malunt, quod sanguis *extra vasa sua*, extra *arterias* inquam, in vllos partium *poros* effundatur. Sed supponunt, quod *arteriæ*, postquam in numerosissimas atque tenuissimas ramificationes extenuatæ fuerunt, *sponte* iterum in amplitudinem mag's magisque augescentem abeant, donec tandem omnino in capacissimos truncos iterum coeundo, hac ratione totum genus & *systema venosum* constituant. Quid, quod adhuc nimio plus vltra extendentes, etiam in media hac sua via & progressu plexibus supra omnem con-

ceptum

ceptum tenuissimis, *circumuolutionibus* nempe sui, *gyris* & *anfractibus* miris prorsus, *glandulas* formare, & tandem exitu suo ex hisce *tricis* in *venas* iterum mutari, eodem modo arteriis iterum tribuant.

§. XIV. Ego pro canone ad res similes supponendas, aut admittendas, habeo: *quæcunque constitutio nec a priori vllam necessitatem, imo ne quidem vtilitatem offert; nec a posteriori siue quod simpliciter fiat, siue quod ita fieri posse aut debere e phænomenis facti concludi possit: illa vel supponi vel recipi non meretur.* Item: *quæcunque phænomena alia aliqua satis euidente ratione explicari possunt, quæque minimum difficultatis secundum pleraque, ne dum omnia phænomena inuoluat: illis operosas alias, ne dum pluribus respectibus dubias fiendi rationes assignari non debere.* Quid autem difficultatis hasce opiniones de nihil interrupta *continuitate arteriarum in venas* inuoluat atque premat, tam circa negotium *secretionis* variæ, s. naturam, quam circa *restitutionem in integrum* cuiusque magnitudinis vulnerum, vt ego quidem conuenientibus locis in decursu operis indicare non obliuiscar, ita tantisper cuiuslibet prudenti pensitationi propriæ relinquo. Argumenta contra has opiniones.

§. XV. *Pulsationis* autem ipsius diuersitates innituntur partim ipsi *motui*, partim *numero*, vtrisque ad *tempus* relatis atque comparatis. Vbi sicuti affectiones *motus*, simpliciter *ad tempus* relati, sunt ἐνέργεια & *impetus*, *duratio simplex*, & *proportio ad suum finem*, cui seruire debet: ita e consideratione *pulsus* resultat *mensura successuum*, & eiusdem varius *ordo*, siue vti vulgo loquuntur *rythmus*. Priore intuitu est pulsus *fortis aut debilis*, *celer* aut *tardus*, imo *mollis* aut *durus*, *serrinus*, seu quasi cum *tremore* peculiari aut *fremitu* quodam factus. Posteriore respectu, pulsus est *frequens* aut *rarus*, *æqualis*, aut *inæqualis*, *intermittens*, *caprizans* &c. Pulsus diuersitas.

§. XVI. In hanc vtramque rem *curiositatis* gratia considerari merentur fragmenta illa traditionum de pulsibus *Sinicarum*, quæ *Cleyerus* Europæ communicauit, imo vero vniuersa illa commemoratio de exquisitissima illa *Sinensium* peritia, circa *miras* & *maximo numero* pulsuum diuersitates, solo *tactu* deprehendendas atque diiudicandas. Sinensium peritia de pulsuum diuersitate.

§. XVII. Quamlibet autem *pulsus cordis*, sibi simpliciter relictus, satis *ordinate* fiat in corpore sano, etiam nobis, vt loquuntur, *non cogitantibus*; vnde etiam hunc actum *vitalem* præcipuum hoc ipso argumento ab *animalibus*, seu quoquo modo *cogitationem*, *intentionem*, *voluntatem* sequentibus, *toto genere* distinctum esse volunt: notandum tamen apprime vtique est, quod nobis *cogitantibus* actus hic, Pulsus cordis nobis non cogitantibus ordinate fit, varie tamen nobis cogitantibus alterari potest.

pulsus

pulsus cordis, vtique & *facile* & *varie* alteretur. Et quidem non solum, quando etiam alia cogitamus, *terrefacti*, *timentes*, *iracundi*, *gaudio* aut *desiderio* acrius perciti: sed quando etiam de ipso *pulsus* negotio subinde cogitamus; quod illis notissimum est, qui *palpitatione* cordis laborare solent, quibus solenne est illam cooriri, quoties de ipsa *cogitant*.

Mutatio pulsus conuenit cum indole cogitationum, quas sub animi pathematibus fouemus.

§. XVIII. Vbi etiam eo magis notanda venit peculiaris conuenientia manifesta istius mutationis pulsus, eiusque gradus, cum *indole*, nimirum *intentione* atque destinato *scopo morali* illarum *cogitationum*, quas sub huiusmodi *animi pathematibus* fouere solemus. Quanta vero sit hæc energia, quæ ex huiusmodi *cogitationum* intentione in hunc *vitalem* pulsus *actum* redundat, dilucescere potest e grauissimo illo effectu, quando e repentino ingenti *terrore* & *pulsus* vniuersus, & omnium reliquorum *vitæ* indiciorum actiuitas simul & semel tollitur, sæpe ad aliquam multum temporis: exemplis non ita plane rarissimis, etiam constanter, vt nempe vere *mors* sit & maneat.

Consideranda quoque est energia motus pulsus in cogitationem.

§. XIX. Neque vero minus notanda venit, & solertis considerationis ἀκρίβεια pensitanda *reciproca* illa energia *motus pulsus*, siue successus atque transitus sanguinis per totum corporis porosum systema, in ipsam *cogitationem*, seu *cogitabundam indolem* animi. Fuit hæc iam olim non ignota; sed nec in *physicis* nec in *medicis* scholis condigne & decenter tractata: verum vnice *Physiognomis* a posteriori, & a nuda empiria, vsitata. Inter *Physicos* autem & *Physiologos* perplexa consideratione TEMPERAMENTORVM designata. Vnde de hac etiam re aliquid dicere expediet.

SECT. I.
MEMBRI IV.
ARTICVLVS III.
DE
TEMPERAMENTIS.

§. I.

In veterum scriptis multæ obseruationes occurrunt,

MVlta inter veterum traditiones occurrunt mutila, aut alio detorta, quæ sub accuratiore consideratione non leue argumentum, imo vero passim etiam documentum suppeditent, quod apud antiquissimos variarum ad physicam & medicinam pertinentium obseruationum & consi-

considerationum aliquis apparatus occurrerit, qui & euidentiora, & vtiliora complexus sit, quam postea sequioribus vel certe perceptum, vel sincere acceptum sit.

quæ postea non recte perceptæ sunt.

Dogma de temperamentis.

§. II. Adnumero huic censui merito dogma illud de *temperamentis;* siue vti posteriorum seculorum scriptores ad mentem & expressionem Arabum loquuntur, de *complexionibus.* Qui *temperamenta* nominant, loquuntur hic de *qualitatibus* vulgo dictis *elementaribus, frigore, calore, humiditate & siccitate.* Quærunt has *subiectiue* partim in *humoribus*, partim *in solidis* partibus: imo iterum, sed magis magisque deuia curiositate, etiam *singulis partibus* solidis *singulas* adsignant huius temperiei *differentias.* Interim extendunt vtrique has *materiales* atque *corporeas* temperamentorum *crases* etiam ad *animi habitum;* ita vt hunc *calidum* seu *feruidum: frigidum, segnem atque torpidum: humidum, laxum, mollem* atque *fluxum:* & *siccum, durum, grauem, firmum* atque *stabilem*, reputare deprehendantur.

Licet maxima pars sterilis & sine fundamento sit, vera tamen est diuersitas texturæ corporum & secundum hanc differentia animi morum.

§. III. Sicut autem re vera maxima pars reliquæ illius doctrinæ, inprimis quæ ad ipsa *partium* temperamenta respicit, sterilis est, imo omni fundamento destituta: ita dispar contra est ratio *temperiei vniuersalis*, seu *complexionis*, nempe *totius corporis habitum complexæ;* & vere inde resultantium etiam *animi morum* peculiariter diuersorum. Omni modo namque certum est, quod tales diuersæ corporum *texturæ* exsistant, vel ipsa αὐτοψίας teste. *Secundo* nota etiam est, & quidem iam propemodum in vulgus, *animi habitus secundum hanc corporeæ texturæ diuersitatem* vera differentia. Et quamlibet etiam antiquorum acceptioni in hoc genere non absolute denegari possit assensus, quod re vera etiam *humorum* peculiaris hic subsit *mixtio;* euidentior tamen, & tanto maioris proinde etiam considerationis est illa relatio, qua *e solidarum partium cum fluidis comparatione atque conuersatione totius* corporis sub vno complexu sumti *habitus* vel *humidior* dicitur, vel *siccior, calidior*, aut *frigidior.*

Quadruplex diuersa humorum temperies & denominatio.

§. IV. Quoniam autem circa hanc constitutionem aliqua peculiariter notanda veniunt, & ex illis etiam aliqua antiquis non satis perspecta, aut designata: e re omnino erit illa ipsa prius debite proponere atque supponere: Possunt *humores*, qui vulgo *sanguinis* nomine veniunt, *quadruplici* diuersa *temperie* instructi esse; nempe *primo* per mixtionem largiter *sulphuream* non solum *teneriter fluidi*, præterea ad *incalescentiam* maiorem tanto aptiores; sed etiam ad penitiores & acrio-

res *fermentescentes corruptiones* tanto magis idonei. Possunt contra *secundo aquosiore* sui temperie, *fluidi* quidem satis esse, sed neque ad *feruorem* calidum, nec ad *fermentationem* admodum perinde procliues, verum magis ad qualemcunque *salinam* potius, quam simpliciter *putredinosam* colliquationem. Possunt *etiam tertio* inter hanc vtramque constitutionem, veluti *medio* quodam vere temperato statu esse *fluidi* valde commode, *floridi*, blandissime *calidi*. *Quarto* possunt etiam *spissiores* esse, *minus* diluti, *minus tenuiter* fluxiles, *minus sulphurei*, sed plus *terreæ* segnioris materiæ complectentes. Primam horum generum temperiem *cholericam* seu *biliosam* vocant; secundam *phlegmaticam*; tertiam *sanguineam*; quartam *melancholicam*.

Secundum hanc diuersam humorum temperiem textura corporis etiam diuersa est.

§. V. Iam peculiariter notandus venit habitus etiam corporis, *texturæ* inquam corporis *in solidum* habitus, secundum has *humorum temperiei* diuersitates, ipse etiam diuersus. Ita enim *sanguinei structuram* atque *texturam* corporis obtinent *laxam*, affatim *porosam*, *spongiosam*; constructam nempe in partibus solidis mollibus tam subtiliter *spongiosa* molli textura, vt *copiosus* etiam sanguis in tam *laxa* atque *diffusa* capacitate abunde spatii atque *liberi progressus* & commeatus obtineat. Quo intuitu etiam corpora, ad hanc normam constructa, *exigua* vndique *habent vasa*. Dum videlicet sanguis, in tali *porosarum* partium *capacitate* plurimum loci nactus, minore copia in ipsis *vasis* contineri potest. Et cum præterea talium corporum sanguis etiam velut a priori *bene fluxilis* sit, conspirans hæc inuicem *proportio* humoris optime *mobilis*, & viarum optime *permeabilium*, facilem atque promtum *successum* motus huius progressiui seu *circulatorii* pollicentur, imo vero præstant & conseruant. Vnde quidem in huiusmodi corporibus, sub tali humorum atque partium optima *mutua proportione*, non solum ipse *circuitus* seu progressiuus motus humorum simpliciter commodissime atque liberrime succedit: sed procedunt etiam simul commodissime *secretiones & excretiones*, adeoque vniuersum prorsus *vitale* negotium.

1. Sanguineorum textura, vasa, sanguis eiusque circulatio, secretiones & excretiones.

§. VI. In ea, quæ *cholerica* appellari consueuit, constitutione corporis *textura* ita comparata est, vt longe iam *strictior*, minus *diffusus*, minus *turgidus*, minus *spongiosus* sit mollium musculosarum partium apparatus. Vnde veluti *macilentiores* apparent: sed tamen *subturgidula*, & *colore* etiam qualitercunque *florido* conspicua constitutione. Cum autem *cholericæ* temperiei *sanguis* admodum *subtilis* sit, & *teneriter fluidus*; sufficit quidem ipsius *motui* seu *successui* etiam talis

2. Cholericorum textura, sanguis,

poro-

pororum & meatuum capacitas: interim subuenit etiam huic viarum arctitudini *impulsus* cordis *vegetior*, huic maxime generi complexionis familiaris. Inprimis cum huius structuræ corporibus etiam *vasa* iam sint *notabiliter capaciora*: nempe in quibus quantitas sanguinis, minus *spatii alibi* adepta, tanto magis necessario *in vasis* suis eo copiosius hospitari debeat. Procedunt autem in his etiam omnia satis *commode*; imo, quicquid *commoditati* decedit, sarcitur tanto magis *vegeto actu*, qui huic indoli præ reliquis familiaris est, imo quasi *proprius*: vt videlicet ipse *motus pulsus* tanto *vegetius* impellatur.

pulsus, vasa, negotium vitale.

§. VII. Illis, quibus *aquositate* multa valde *dilutus*, & hac maxime ratione *tenuis* est sanguis, euenit etiam eiusmodi reliquæ *texturæ solidescentis mollior constitutio*, quæ conspirationem etiam *solidarum* partium intimioris temperiei cum *fluidis* satis commonstret. Quamuis enim illis etiam, qui hac *aquosiore* sanguinis fluxilitate gaudent, totius reliqui corporis structura *laxa* esse solet, & valde *porosa*; vt nimirum ita etiam fluxili materiæ *viæ* affatim pateant: obtingit tamen iisdem insuper peculiaris quædam intimior harum earundem partium *mollities*; eaque euidenter satis ab *humiditate aquea* fibris copiosius & intimius *imbibita*. Vnde quidem hæ, *exturgescentes*, mollitiem peculiarem præ se ferunt: simul tamen etiam hac ipsa *turgefactione* inter se mutuo *spissius appressæ*, qualitercunque crassioris sanguinis transitui penitiori eo ipso obsistunt. Vnde his corporibus, præter *turgidam* illam mollitiem, etiam & *caloris* minoris, & coloris pallidioris circumstantia maxime familiaris, imo veluti propria est. Huic interim eidem *texturæ* etiam vasa sanguifera adsunt admodum *angusta*. Et insuper illud dignum quam maxime memoratu inest, quod hæc maxime sanguinis *crasis*, atque corporis *textura*, collectioni *pinguedinis* copiosæ inprimis velificentur, magis quam alia quælibet temperies.

3. Phlegmaticorum textura. sanguis, peculiaris mollities, color, vasa, pinguedo.

§. VIII. *Melancholicorum* dictorum corpora *spissiora* sunt, & ab omni physica atque morali *mollitie* alieniora. *Densatæ* magis quam alibi partes porosæ mox ipsi adspectui *strictiorem*, siue, vt vulgo loquuntur, *sicciorem*, & quasi *macilentiorem* constitutionem offerunt. Et carnes, & ossa pro reliqua in singulis talibus indiuiduis corporis magnitudine, *robustioris* atque *densioris* texturæ esse comparent, quam in aliis hactenus dictis. Inprimis *densata* partium *spissitudo* sanguinem, etiam ipsum *spissiorem*, per texturam etiam alioquin *densiorum* cutanearum partium, tam alte atque subtiliter non recipit, vt inde floridior aliquis *color* apparere possit: vnde talia corpora vel *pallent*, vel ex *liuido*

4. Melancholicorum textura. sanguis, color,

vasa, pulsus.

subnigricant. Habent interim, in subsidium reliqui tam *stricti* habitus, inprimis *vasa* admodum *ampla*: & *pulsum* insuper *tardiusculum*, sed *fortem* omnino atque *magnum*.

Hæc temperamenta simplicia seu pura adparent plerumque inter se mixta. Sanguineum prædominans & homini maxime naturale.

§. IX. Hæc quidem vulgo memorantur *quatuor* quasi *summa genera* ita dictorum *temperamentorum*; & occurrunt etiam passim ita satis simplicia atque pura: nimio autem familiarius inter se quasi *commixta*, & in vicinum gradum propensa. Cuiusmodi maxime familiaria sunt, quæ de *prædominante sanguineo* in reliqua alia declinant. Habetur enim non inepte *sanguineum* dictum temperamentum, vtpote omnium simplicissime respondens *mutuis* corporis *necessitudinibus*, communiter, & merito quidem, pro eo, quod *homini maxime naturale*, id est, toti eius indoli vere dicatum & *aptum* reputari mereatur. Vnde naturali propemodum ordini magis respondet, vt *prædominetur*, seu pressius loquendo, ad aliquas diuersitates solum *deflectat*. Quicquid autem huius sit, negari minime vtique potest, quod etiam passim *infantes* nascantur, tum statim ab ipso quasi partu aliorum *corporis habituum*, quam *sanguinei*, satis manifesto compotes. Et mox etiam, simulatque visibiliter *succrescunt*, *parentum* suorum texturam manifestius æmulantes; mox ab illo eodem etiam tempore dictorum illorum suorum parentum indolem, etiam in hac *texturæ* peculiari ratione, simpliciter sequentes.

Antiquiores hanc proportionem humorum ad vias non potuerunt considerare, recentiores eam fictitiam iudicant.

§. X. Quemadmodum autem *antiquiores* hanc rem, *reciprocam proportionem* inquam *humorum ad meatus corporis*, & *progressum* per illos magis aut minus expeditum, tanto minus in considerationem trahere poterant, quod totius *motus progressiui* sanguinis imperiti essent: ita tantum sane abest, vt etiam *recentiores* huius eiusdem rei qualicunque tandem *intellectu* potirentur, vt potius vniuersalem de *temperamentis* doctrinam, nullo vsquam intuitu quidquam veri fouentem, sed vndique simpliciter *fictitiam* atque cerebrinam iudicarent & exploderent. Quo ipso certe factum est, vt tanto minus animum vsquam aduertere possent ad negotium illud *curiosæ* profecto atque *solertis* considerationis, & vsus multiplicis, tam *physici* atque *medici*, quam *physiognomici*: nempe: *qualisnam sit conspiratio inter illas* humorum & meatuum proportiones, *quæ vulgo* temperamenti *nomine*, *recte intellecto*, *præcipue veniunt*; *& inter animi mores*, *diuersis eiusmodi corporis* & humorum proportionibus *perpetuo respondentes?* Laudabilis certe in hoc genere fuit, & est omnino post tot secula, *Galeni* solertia, quod iam illa sua ætate rem hanc, quantum ad τὸ ὅτι *obseruatam*, ad posteros trans-

Galenus tamen suo tempore iam obseruauit.

transmiserit. Sed tanto minus certe laudis meretur posteritatis ille neglectus, qui totam hanc rem non tam *prætermisisse* silentio, quam *inuoluisse* apparet.

§. XI. Sunt autem hi, de quibus loquimur, *mores* diuersi, diuersis *temperamentis* familiares, imo re vera quasi *proprii*, sequentis typi. SANGVINEI omnimoda *animi libertate* gaudent; *hilares* proinde, *securi*, *voluptuosi*, *abundantia* rerum acceptabilium *gaudentes*, qualium etiam non inepti sunt arbitri; *otii* amantes, *mediocrium* negotiorum compotes, *honorum* amantes, & *gloriæ*, inprimis quæ *ex facili* venit; sunt etiam *aperti*, non *vafri*, non *callidi*, neque ad *simulandum* vel promti, vel satis apti; *æquitatis* præterea fautores, imo *æqualitatis*; ab *operosis* negotiis alieni, ad res subitas *trepidi*, circa subita *impedimenta* grauiora, & quantæcunque periclitationis suspecta, *anxii*, in veris *periculis* prementibus omnis *consilii inopes*, & veluti *desperabundi*, post eadem vero exhausta, si quantumcunque feliciter euaserint, nimium quam *gloriosi*; sin minus, difficultatum *toleratarum* valde *facundi* præcones, leuioribus etiam periculorum experimentis promte in posterum *timidi*; vbi vero nihil periculi adest, ingenio facile indulgentes, & *securitate* tantisper fruentes. Sanguineorum mores.

§. XII. CHOLERICI *libertatem* quidem illam animi imitantur; *securitatem* autem in tantum quidem, vt non facile aliquid *timeant*, facile tamen *exspectent* ingruere aliquid, quod incommodum sit; vnde *vigiles*, semper *alacres* & *promti* sunt; ad *negotia* faciles & proni, in administratione eorum cum *alacritate* æque ac *dexteritate* habiles; impedimentorum *minus patientes*, *iracundi*, ad *resistendum*, & *expugnandum* quicquid obstat, aut obnititur, *parati*, ad ipsa etiam *pericula intrepidi*, sed ad illa *actiuitate* & labore *superanda* etiam cupidi; si quid etiam peius successit, non facile tamen propterea in posterum *timidi*, sed *audaces* potius, imo *temerarii*, & ad excusandum potius, in quo ipsi defecerint in periculis, & ad ipsa *exaggeranda* potius, quam *contemnenda*, procliues. Eo ipso *gloriosi* sunt, & ad aliorum *contemtum* proniores, inprimis tamen *ignauiorum*; quandoquidem ipsi semper parati ad *actiuitatem*, & in hoc etiam prorsus *intenti* sunt, vt omnino habeant quod agant, *otii* inprimis impatientes. Cholericorum mores.

§. XIII. Ex aduerso *segnes* sunt atque *torpidi* PHLEGMATICI; rebus *præsentibus* equidem *gaudentes*, sed propemodum ipso quoque gaudio *ineptiore*; certe non *intimioris* alicuius *æstimationis*, sed ipso etiam quasi *frigido* magis atque *somnolento*; *securi* sunt ad *otium* Phlegmaticorum mores.

atque *ſomnolentiam* vsque; in actionibus ſuis *remiſſi* & *languidi*; alieni a *laboribus*, & mox illorum *pertæſi*, & proinde *languidi* atque facile fatigationibus *laſſi*; a *curis* alieni; *auari* propterea maxime, ne, dum *præſentia* amittuntur, *nouis laboribus* opus ſit. *Meticuloſi* interim circa obiecta impeditiora negotia, imo *trepidi*, & *anxii*; ad *pericula* vrgentia *deſperabundi*, magis tamen *quietem* in extremis, vt ipſa morte, quam quidquam reliquis illis *periclitationibus grauius*, affectantes.

Melancholicorum mores.

§. XIV. MELANCHOLICI de *præſentibus* ſatis *quieti*, iisque *contenti*, de *futuris* perpetuo *dubii*, *diffidentes*, *ſuſpicaces*, viuunt. Rectiſſime propemodum *perpendunt*, & inde etiam *æſtimant*, res; nempe tam quidnam *vtilis* inſit & *iucundi*, quam quid *moleſti*, *aduerſi*, *ancipitis*, *periculoſi*: niſi quod fere ſemper magis intenti ſint in illa, quæ ita quouis modo *in peiorem partem* euenire poſſunt, quam quæ iam reapſe in illam *vergunt*, aut *cedunt*. Vnde quidem ſemper *circumſpectos*, *cautos*, *penſitabundos* ſeſe gerunt; *aſſidui* ſunt, ad *labores* moderatos *parati*, ad *neceſſarios intenti*, *induſtrii*, quin *ſolliciti*; *vigiles*, imo *indefeſſi*, niſi quantum *timor*, & ex illo tandem *trepidatio*, in *dubiis valde* rebus, vires ſuccidit: in valde impeditis rebus non tam ſimpliciter *deſperabundi*, quam ad *extrema remedia* extremorum apparentium malorum impetu quodam ruentes, aut ſane tota *intentione* tendentes. *Tenaces* propoſiti, quod inprimis vel non ſine ratione, vel non ſine inſigni, & apud ipſos omnino ſeria, eius *ſpecie*, ſuſceperunt. Ceterum a *fraude* alieniores ſunt, niſi quantum *diſſimulare* neceſſarium ducunt; *iuſti & æqui* amantes, eoque ipſo etiam a *ſimulatione* alieni, cum falſa veri-euentus inania eſſe ſciant, *veri*, ſi quiſquam alius, & *incorrupti* iudices; ad *amicitiam ſinceri* atque *fidi*; ſed minime *procliues* atque *confidentes*; a quibus omnes facilius exſpectare poſſint, quam quod ipſi ab vllo *cum fiducia ſperare*, *æquum & bonum*. Semper enim *ſuſpicaces* ſunt, & deteriorum euentuum metuentes.

Cauſſa ſeu fundamentum huius rei poſitum eſt in proportione viarum atque humorum, ſecundum quam natura motus ſuos inſtituit,

§. XV. Harum rerum *cauſſam* poſitam eſſe iudico in *proportione* illa *organica* MEATVVM *atque* HVMORVM, & MOTVS ad hanc *proportionem conuenientis*. Cum enim hic MOTVS, *pulſus* nimirum & *circulationis* ſanguinis, *continuus* ſit, nunquam intermittendus, præterea & *ordine & dignitate* omnium *primus*; quandoquidem *eſſe* prius, & *viuum* quidem eſſe vtique debet corpus, quam *anima* ſiue *in* illo ſiue *per* illud agere vsquam poſſit: fit inde, vt ex hoc *primo & primario* ſuo actu, eiusque ita neceſſariæ PROPORTIONIS IDEA, TYPVM ſibi formet, cui adſueſcat etiam in aliarum quarumlibet ſui actio-

actionum proportione. Vt videlicet has etiam omnes secundum illum *typum* proportionis exerceat, quo *motum* illum *primarium & perpetuum*, *vitalem*, perpetrare *adsueuit*, imo potius indesinenter hoc ipsum agitat, vt nempe hoc vitali *actu & motu* hunc *proportionis* TYPVM exerceat atque seruet.

& huic typo deinde in aliis agendi modis adsuescit.

§. XVI. Inde enim est, quod verbi gratia SANGVINEI dicti, cum & *sanguine optime fluxili* præditi sint, & *vias* etiam habeant ita *patulas*, *multas* atque *liberrimas*, vt non solum moderato *impulsu* omnia *facile* atque *commode* procedere possint: sed etiam in ita constitutis hisce rebus nullum *de futuro* subsit *periculum*, nisi plane *insperatum* quiddam aliunde irruat. Hi tales inquam transferunt ita hanc *proportionem agendi* ad omnes suas alias tam *intentiones* agendi, quam *processus & methodos* in agendo; vt *libertate* peculiari animi, *securitate*, *æqualitate* conspicui sint, omnia *in procliui posita* sibi præfigurent: de *futuris* etiam, aut impendentibus quibuscunque impedimentis aut *difficultatibus*, ne *cogitare* quidem facile, ne dum *solliciti* esse ament.

Sic sanguineorum humores fluxiles & viæ patulæ de libero successu motuum tam vitalium quam animalium testantur.

§. XVII. CHOLERICI cum sanguinem quidem satis *floridum* habeant, interim *vias* & minus largas, & minus patulas, sed *arctiores* angustioresque: sarciunt hunc qualemcunque defectum *impulsus* maiore energia adhibita, quod etiam sub insigni illa *fluxilitate* humoris quam commodissime succedit. Interim sub *segniore* impulsu fieri vtique posset, vt per *angustias* meatuum alicubi *detentus* sanguis in stasin, & hinc in *corruptionem* rueret: cui periculo eiusmodi opera atque labore *occurrere*, ipsa adeo necessitas postulare videtur. Huic *motuum typo* ita *necessario* respondet etiam *morum*, seu *intentionis* atque *proportionis* omnium sui *actionum* typus; vt *promti* sint ad agendum, *vigiles*, *alacres*, *impigri*, *circumspecti* quidem, sed fine multa *dubitatione* aut *metu*, *parati* semper ad prospiciendum, & *actionibus* quidem magis *promtis atque vegetis*, quam *speculationibus* aut *longinquis consultationibus*.

Cholericorum sanguis floridus per arctiores vias maiori impulsu indiget. Hinc etiam actiones morales secundum hunc typum exercentur.

§. XVIII. Diuersa ratio est MELANCHOLICORVM, quorum sanguis *spissus* per vias insuper *arctas*, & in pellendo peculiare *moderamen*, quantumlibet satis *vegetam* etiam *pressionem* requirit: & quicquid etiam ita fiat, *periclitationem* vtique perpetuam seruat atque fouet, etiam ex ipsa *interna* constitutione ipsius sanguinis, ad *spissescentiam* vtique apta; tum etiam e facili externorum occurrentium promto effectu ad *spissitudinem* hanc augendam, adeoque stasium *pericula* (& ita *mortiferæ corruptionis*) inducenda. Non frustra inde

Melancholicorum sanguis spissus per vias arctas vegetam quidem attamen circumspectam requirit transpressionem.

meti-

Hæc aſſidua & circumſpecta actio etiam in moralibus animaduertitur.

meticuloſiores ſunt de *futuro* & *ſuſpicaces* ipſi *Melancholici* in omnibus ſuis actionibus; non *ignaui* ad labores, ſed magis *aſſiduitati* & operum ſuorum *perfectioni* inſiſtentes, quam *negligentioribus ſuperficiariis* tentaminibus fauentes: ab *intricatis* & *friuolis* rebus æque ac alias a *multis ſimul occupandis* alieni. Circa omnia, quæ fieri *poſſunt*, *ſpeculabundi*; *ſuis* etiam rebus & *ſibi ipſis diffidentes*; *moderationis*, *proportionis*, *certitudinis* amantes; in *impeditioribus* rebus nihil *mediocre*, ſed fere *extrema* quælibet metuentes.

Phlegmaticorum ſanguis tenuis & partium habitus laxior fortiorem motum non perfert. Hæc ſegnities etiam in moribus eorum conſpicitur.

§. XIX. PHLEGMATICIS vti ingens *diluti* ſanguinis tenuitas, & partium diffuſior atque laxior habitus ad facilem ſucceſſum ſatis commodi præbet: ita nec *opus* eſt *impulſu* fortiore, nec eidem etiam *vſus*. Licet etiam *lenteſcenti*, *muceſcenti corruptioni* expoſitus ſit; quia tamen huius vlterior ſucceſſus non æque *præceps*, *fermentatiuus*, adeoque toti ſyſtemati *cito* & æqualiter *periculoſus* obtingit: fit ita, vt minor de illo ſit *metus*. Præterea etiam *mollis* ab abundante humiditate aquoſa partium textura *duo* inſignia incommoda inueheret *fortioris motus* vſui; primo, vt vtique ad *flaccidiores* partes cum energia impellendas huius maior gradus requiratur, quam ad *ſubrigidas*: ſecundo, quod etiam talis textura a minus moderato vſu citius *labefactari* atque fatiſcere poſſet. Nihil inde mirum, ſi *ſegnes* ſunt, *otii* amantes, rerum ſuarum profunde *ſecuri* atque *incurii* tales animi. Nec etiam mirum, ſi *laborioſiores* motus *auerſentur*, & ab illis etiam re vera *phyſice* citius *defatigentur*, quam alii; & re vera reparatione virium per *quietem* opus omnino habeant, &c.

Hunc typum actionis vitalis, quem in immobili idea habet anima, ad reliquas actiones applicat.

§. XX. Ex his puto ſatis diluceſcere poſſe, qualis & quanta ſit *proportionis identitas* inter ACTVS tam *vitales* quam *animales*, imo ipſos *morales*. Et hoc nulla alia ratione, niſi quod animus illum TYPVM, quem *primæ* ac fundamentali, *primariæ* imo *perpetuæ* & indeſinenti *vitali* ACTIONI, MOTVS *humorum per meatus* certæ *proportionis*, adhibet, pro *fundamentali* habere atque ſeruare adſueſcat: vt illum omnibus ſuis etiam reliquis *actionibus* applicet; adeoque omnia ſua illo modo, modulo, atque more peragat, quem, vt *primum* inter omnes reliquos, & inſuper *indeſinenter* exercendo, hac ratione iugiter in *intentione*, & velut *immobili* IDEA (INTELLECTVALI nimirum, non *memoriali* aut *figurabili*) habeat.

§. XXI.

§. XXI. Cæterum habet etiam notitia *temperamentorum* non exiguum vſum ad intelligendam *diſpoſitionem* variam diuerſorum ſubiectorum ad diuerſos *affectus*, qui tam a *materiæ motui* minus obſequentis *ametria*, quam *impetus*, *ordinis*, *tenoris*, *exitus* motuum ipſorum varia *ἀταξία* dependere poſſunt atque ſolent.

Alius vſus quem notitia temperamentorum habet.

SECTIONIS I.

MEMBRVM V.

DE ACTIVITATE VITALI.

§. I.

CVm temperamentorum occaſione dicendum fuerit de peculiari varia *proportione*, plus minus conſtante, *activitatis vitalis*, quatenus illa *a poſteriori* ab *organorum* & *materiarum* peculiari habitu diuerſimode ſeſe habeat; non alienum a propoſito erit, aliquid inſerere, & huic negotio veluti attexere, de *energiæ* ſeu *activitatis* huius, velut *a priori*, peculiari indole atque conſtitutione.

Secundum temperamentorum diuerſitatem activitas vitalis etiam diuerſa eſt.

§. II. Sciendum videlicet eſt, quod *actiones* in corpore humano, imo vero in ſingulis *ſpeciebus* animalium, peculiarem reſpectum & relationem habeant ad *tempus* peculiariter dimenſum. Ita quidem, vt partim *minores* quoſdam *certos ambitus* forment aut ſequantur: aut vniuerſam quandam quaſi *generalem periodum* habeant, cuius velut vltimo limite comprehenduntur. *Generalis* hæc periodus eſt *ambitus* ille peculiaris *totius vitæ*, quali vario varia animalium genera ita gaudent, vt alia *pauciores*, alia *plures annos* viuendo aſſequantur.

Peculiaris eius indoles: actiones vel minores ambitus, vel generalem periodum habent.

§. III. De aliis nos quidem minus ſolliciti ſumus, de *homine* vero notamus, quod equidem nulla *exquiſita* menſura conſtitui poſſit, ad quam homines peruenire ſiue poſſint, ſiue debeant. Interim etiam illud ſatis manifeſtum eſt, quod *centum* annos pauciſſimi hominum *attingant*; pauciores *prætergrediantur*: plerique vero longe *infra* talem terminum *deficiant*. Vnde quidem nihil definite dici poteſt de illa e *ſacris* paginis allegari ſolita, *hermeneuticis* etiam difficultatibus non plane deſtituta, expreſſione, *centum viginti anni dies eius*: ſicuti Lutherus diſerte accipit de *dilatione* quadam peculiari, quam Deus tanquam ad reſipiſcendum conceſſerit *ante* ipſum *diluuii ſupplicium*. Satis interim

Hominis periodus vitalis incerta. Pauciſſimi centum annos attingunt.

terim manifeſtum eſt, quod *e multis hominum millenariis vix vnus centeſimum* annum adſequatur.

Annus quinquageſimus certos limites energiæ vitalis ponit in vtroque ſexu.

§. IV. Quanto minus exquiſitæ certitudinis autem eſt vniuerſalis huius periodi definita menſura; tanto certior e contra eſt proxima huic, non multo minus generalis *temporis dimenſio*, qua energia vitalis ita circumſcribitur, vt partim *augeſcendo*, partim *ſubſiſtendo*, partim *decreſcendo* hanc temporis ſatis *certam menſuram* affatim demonſtret. Ita enim *quinquageſimus* annus, *ſepties ſeptenorum* pediſſequus, limites ponit *energiæ vitalis* ſatis manifeſtos. Eluceſcit hoc manifeſtiſſime quidem in *fœminino* ſexu, e *generationis energia* tunc temporis *ceſſante*: haud multo minus ſenſibiliter tamen etiam e *maſculini* ſexus iisdem annis vtique etiam ſenſibiliter *decreſcente* ad minimum harum earundem rerum energia.

Ceſſat incrementum corporis; fatiſcunt etiam reliquæ tam corporis quam animi vires.

§. V. In vtroque vero ſexu notoria eſt tam *incrementi corporis* in quamcunque tandem dimenſionem *ceſſatio*: quam etiam reliquarum corporis *virium* ad labores, ad fatigationes & onerationes corporis, imo ad negotia etiam *animi ipſius* ſenſibiliter fatiſcens energia. Quamuis enim e longo *habitu* & exercitio ſeniores iudicio & conſilio iunioribus præpollere poſſint; minime tamen *duratione actiuitatis* pariter hos anteire poſſunt.

Gradus ætatum.

§. VI. Tanto magis autem euidentes ſunt illæ, ſecundum temporis *peculiares dimenſiones*, *energiæ* mutationes, per ita dictos *gradus* AETATVM, *infantiam*, *pueritiam*, *adoleſcentiam*, *virilem*, *ſeneſcentem* atque *ſenilem*. Vbi quidem *infantilis* ætas circiter ad *ſeptimum annum*; *puerilis* ad *duodecimum* vel *decimum quartum*; *adoleſcentia* ad *vigeſimum quintum*, vel circiter, porrigitur. *Virilis* ætas ad *quinquageſimum* quidem vulgo numeratur; ſed re vera multis modis apparet, quomodo etiam hæc periodus *vltimo* ſeptenorum *ſeptenario*, a *quadrageſimo ſecundo* circiter anno, ita ſenſibiliter decreſcat, vt vſitata illa *appellationis* ratio de *ætate conſiſtente* hic certe inſignem *inæqualitatem* inuoluat. A *quinquageſimo* autem anno inepta excuſatione vlterius remouetur *ſenium*, & ibi demum ad 60. annos quaſi *ſubſiſtentia* quædam fingitur: niſi quidem vera interpretatio adhibeatur, quod a *quinquageſimo* anno *fiant* ſenes, vt *ſexageſimo ſint*, vltra diſſimulationem.

Septenaria minores vitæ periodos abſoluunt.

§. VII. Nominaui *ſepties ſeptenum* numerum, nempe annorum *quadraginta nouem*, quos L. excipit. Hæc nempe *ſeptenarii* ratio abſoluit *minores*, imo *minimas* humanæ œconomiæ ſolennium

m-

temporum *periodos.* Ita enim *septem mensibus* absoluitur *structura* hominis, vt etiam ad partum *maturus* sit, nempe quantum ad *structuram* partium attinet, satis quidem *absolutam*, sed nondum pariter *firmam* atque *durabilem.* Septimo *anno dentes* priores iterum *cadere* incipiunt; imo *secundi* huius *septenarii* progressu & ambitu omnes dentes excidunt successiue, & alii subnascuntur. Magis exquisite sub *finem* huius secundi septenarii *pubertas* sese exserit; & in fœminino quidem sexu etiam cum *menstrui sanguinis* e genitalibus eruptione: in *virili* sexu cum illa notabili *mutatione soni vocis* acutioris in grauiorem & asperiorem.

§. VIII. *Tertius septenarius* annorum nihil magnopere mutationis habet effatu dignæ; *tertius & dimidius* autem, nempe *septies septenorum dimidium*, notabilem illam adfert *incrementi* cessationem; vt videlicet, cum corpus hucusque in *longitudinem* inprimis, & carnium veluti succulentam quandam floridam constitutionem succreuerit, hi quidem *incrementi modi* posthac deficere obseruentur: bene vero in *densum*, *firmum* atque *solidum*, *ossium* inprimis compagem auctam, homo posthac succrescat; & hoc maxime ab ipso etiam hoc *dimidio* septies septenorum annorum numero, ad *terminum* vsque illorum, nempe *quadragesimum nonum.* De quo tamen iterum moneo, intelligendum illum magis esse de *totius illius* vltimi septenarii *complexu*, quam præcise de *vltimi* istius anni *limite*: quandoquidem hic etiam se exserit illud iam ante tactum, ita *successiue fatiscentis* per hanc ætatem *energiæ* decrementum.

Tertio & dimidio septenario mutatur modus incrementi corporis.

§. IX. *Breuissima*, sed etiam ab omni propemodum ætate maxime proinde notabilis & veluti celebris, dimensionum temporis ratio in corporis humani *vitalibus* energiis sistit sese in CRISIBVS *febrilibus*, id est morbidarum noxiarum materiarum *expulsionibus* vitalibus, *stato tempori* omnino innexis. Quæ tamen insuper etiam *medietates* suas habent; quibus vulgo quidem *quartus dies* assignatur: sed verius *tertius & dimidius*, adeoque *septimi* veluti *medium* exsistit.

Breuissima dimensio energiæ vitalis sistit se in crisibus febrilibus.

§. X. In vlteriores harum rerum caussas inquirere, in nostro quidem foro fere inutile videri potest: interim si quid eius suppeteret, inprimis *in acutis* ad *prognosin* non inepte adhiberi posset. At nemo quisquam hic aliquid in medium afferre hactenus suscepit præter *Astrologos*: quorum ipsorum etiam traditiones licet a priori nullum *demonstratiuum* fundamentum habeant, non tamen propterea absolute reiici possent, si modo a posteriori *tolerabilis* aliqua *verisimilitudo* euinci

In quarum rerum caussas inquirendum est.

posset. Quam rem ita in medio relinquimus; vt tamen solertiore posteritatis scrutinio omnino dignam iudicemus, ea tamen cum circumspectione, vt sufficiente ἀκριβεία adhibita, perpetuis illis altercationibus de *veritate atque constantia* FACTORVM via praecludatur. Argumenta enim, quae *a priori in contrarium* hic allegantur, neminem prudentem quicquam mouerint; vtpote satis certum, quod ne illarum quidem rerum, quae passim sub pedibus iacent, *rationes a priori* vsquam dilucescant.

Nulla ratio dari potest, quam ob rem homo naturaliter moriatur.

§. XI. Consideratio vero, quae ex his etiam circumstantiis resultat, omnino satis digna, versatur in eo, quod ex nulla harum circumstantiarum vlla elici possit verisimilis argumentatio: QVAMOBREM HOMO NATVRALITER MORIATVR, ne dum, quamobrem huiusmodi *minoris periodi vicissitudines* experiatur. Sicut enim nimis crassa est illa traditio, quod hoc fiat a posteriori, *materiae & organorum materialium* vitio: vtpote quorum defectus, etiam ex hac hypothesi, *successiuos* certe *successiue restitui* & instaurari posse, monstrant quarumlibet partium violatarum restitutiones. Ita nihil vtique certius conceptui restat, quam quod ille defectus magis certo dependeat ab ipsius ENERGIAE, *a priori*, *circumscripta potestate*: cum alias re vera nulla verisimilis ratio allegari possit, cur illud *conseruationis* negotium, quod per L. LXX. imo C. annos continuari potest, non *in perpetuum* continuetur? Nam *materiae* nulla vsquam *vnquam* est praerogatiua; quandoquidem illa *primis* vel *diebus*, ne quid de *annis* dicam, eiusdem est ad promtissimam corruptionem subeundam aptitudinis, quam *centesimo*, imo quolibet *millesimo*, esse posset.

Aetates ex adspectu diiudicari possunt.

§. XII. Pertinet ad circumstantias & peculiaria phaenomena harum *secundum aetates* mutationum inprimis etiam illa *visibilis* alteratio *texturae* corporis *solidi*, vt vulgo homines ex ipso nudo *adspectu* diiudicare nouerint, quod homo alius *iunior* sit aetate, alius *annosior*. Quae res a *magnitudine* aut *robore* corporis simpliciter minime dependet; cum etiam aeque *iuuenes*, imo *adolescentes*, magni & robusti passim occurrant, atque *annosiores*, imo *senes*, exiguae atque tenerae staturae.

Rugae.

Sicut etiam *senescentis* corporis indicium faciunt *rugae* passim comparentes: *atoniam* certe quandam, ex parte etiam pristini vberioris suffarctus, a sanguinis vegetiore impetu, iam succedens decrementum pro caussa agnoscentes.

Ratio, cur habilitas ad pro-

§. XIII. Tactum iam est superius sub *aetatum* diuersitate tam *emicans*, quam rursus *euanescens* negotium *habilitatis ad propagationem*

nem speciei. Quod cum tanto manifestius contingat in sexu *fœminino*, placet meam sententiam de huius rei *ratione* edisserere. Dictum est, quomodo intra *septimum septenarium*, nempe ab anno 42. ad 50. corporis humani vniuersum sensibile *augmentum structuræ* desinat. Quod adeo euidenter obseruari solet, vt etiam, si quid de *textura* violatum *resarciri* necesse sit, maior hinc *tarditas*, imo subinde factæ restitutionis *debilitas*, obtingat, quam in *iunioribus*, inprimis quanto *magis talibus*. Iam cum ad *gestationem* & *nutritionem fœtus* in vtero omni modo necesse sit, vt *vterus* ipse fœmininus non solum reliquæ suæ texturæ, sed inprimis *vasorum* peculiariter amplissima *expansione augeatur*: quin etiam ipse sanguis maiore quadam *compressione* e reliquo corpore vniuerso eo adigatur, vt ita sufficiens *nutrimentum* lymphale fœtui offeratur. Ad quas res ita debite perpetrandas opus omnino est *peculiari* quadam *directione*; vt de aliis paulo obscurioribus *consensibus* inter corpus & animum *matris* & *fœtus* taceamus. Puto ex hisce rebus satis commode colligi posse, quod tanto minus mirum esse debeat, si in tali corpore, quod iam *sui ipsius* vlterioris *structuræ* labore abstinet, tanto magis abstineatur a *sociis* laboribus, & qualicunque operoso *concursu*, ad *alieni corporis* intra se ipsum *structuram*, quoquo modo operosius *instruendam*, *sustentandam*, aut *promouendam*.

pagationem iterum euanescat.

§. XIV. Tanto dignioris autem considerationis est hoc negotium *fatiscentis* ita *energiæ* corporis *constructoriæ*, cum etiam *animi energia* secundum ætates sensibiliter distincta esse obseruetur. Imo non solum *distincta* esse, sed etiam *cum corporis* structura & administratione eius euidentes prorsus *conspirationes* fouere. Ita enim nota est *minor* promtitudo & *agilitas* animi, in primis ad *comparandum* atque *ratiocinandum*, in ætate *teneriore*, quam prouectiore. Sunt, qui hic etiam organorum nondum sufficientem aptitudinem insimulent, sed reuera inepte; cum non de *specie*, sed solum de *numero* rerum percipiendarum sit sermo: ita vt etiam *infantes*, & inprimis *pueri*, intelligant, sed solum non *tam multa* intelligibilia ex defectu inprimis *exercitii*; imo vero ex defectu *promtitudinis* procedendi, seu inter *multa progrediendi*, & reflectendi.

Animi energia secundum ætates distincta est, & cum corporis structura conspirat.

Organorum aptitudo hic nihil confert.

§. XV. Quem actum *organicum* esse, quis concesserit? Vnde etiam in pueris, qui *acrius excitantur*, & inprimis cum *iucunditate* quadam ad *alacritatem* inducuntur, notissima est illa *præmatura* ingenii acuminis politura: cum siue propria *alacritate*, siue qualitercunque *coacta* diligentia *voluntatis*, *organicarum* qualemcunque siue

Ingenia præmatura.

necessitatem siue *vtilitatem* ita citius ad debitam suam maiorem aptitudinem instrui posse nemo crediderit. Imo vero apparet potius non obscure aliquid *contrarii*: dum pueri, qui ita *præmaturius* rationis penitiori exercitio addicuntur, quo magis in hac re *excedunt*, eo magis & reliqui corporis *textura debilitetur*, atque *segnius* procedat, & ipse hic rationis vsus aliquid *detrimenti* seu labefactationis in reliquam suam *durationem* experiatur: & iam *memoriæ*, iam *phantasiæ* vitia potius post sese trahat, quam vt suppositam aliquam *organicam* aptitudinem præcocem perficeret.

Horum textura corporis magis debilitatur.

Mœror cum ingenti desiderio corporis structuram impedit.

§. XVI. Tanto manifestior autem est *animi*, corporis expeditam & alacrem structuram *impedientis*, *energia* in *mœrore* cum ingenti *desiderio* coniuncto, quem Germani vulgo sehnen oder Sehn-Sucht appellant. Multis enim exemplis hoc innotescit in *puerili ætate*, quando a suis ad peregrinos transmittuntur, & his adsuescere non possunt, quomodo *nihil augescant*, sed sæpe etiam per longum tempus *extenuati* maneant, imo velut indies magis *tabescant*: reuersi vero ad suos, cito satis atque promte cum *animi alacritate* etiam *corporis incrementum* præsentaneum & quam maxime conspicuum adsequantur. Ita etiam de *inuidis* & cum *inuida* malignitate *iracundis* notum est vulgi adsertum, es seye ein grämisches, mißgünstiges Gemüth, und könne vor Neid und Gram nicht gedeyen, noch zunehmen, vnde etiam antiquior versiculus: *Inuidus alterius macrescit rebus opimis.* Ita etiam *animus* in iuuentute ad *memoriæ* actum vulgo expeditior est: in *virili* & *senescente* ætate ad *iudicii* exercitium.

Inuidia itidem.

Luxus eneruat corpus. Temperantes tamen etiam suo tempore senium experiuntur. Laboriosa vita corpus durat.

§. XVII. Quamlibet etiam nimis quam verum atque certum vtique sit, quod nimius *abusus* rerum ad *luxum* pertinentium corpus *debilitet*, & velut ante diem *senescere* faciat; nihilo tamen etiam minus certum est, quod quantumcunque etiam tandem *temperanter* sese gerat homo, *senium* ipsum nihilo tardius, quam in annos supra notatos, vtique persentiscat & experiatur. Imo est in eo etiam hoc peculiariter notatu dignum, quod *iustis laboribus* & *operosa* vitæ ratione homines, veluti magis *durato corpore*, ad ipsam vsque *senectutem*, etiam *seram* subinde, & *alacriores* sint, & *firmiores*: qui vero *mollius* habiti, nedum qui ipso *luxu* eneruati, longe maturius in varias *debilitates*, imo *senium* vndique magis elumbe transeant. Vnde recte antiquitus iam notatum: *Iners & luxuriosa iuuentus effœtum corpus tradit senectuti.*

SECTI-

SECTIONIS I.

MEMBRVM VI.

DE SECRETIONE ET EXCRETIONE, VLTIMO VERE FORMALI *VITAE* ORGANISMO.

§. I.

PErpetuæ *circulationis* ſanguinis proximus comes eſt *perpetua* etiam *ſecretio* de ſupra nominatis illis diuerſis humoribus, inprimis *lympha*, tum ipſius etiam *ſeri* diuerſis apoſpaſmatibus. *Lympha* quidem ſecernitur ita maxime a *ſanguine*, & eius *ſero* magis *excrementitio*, vt in corpore remanens ſaltem ad aliquod tempus ſuæ *puritati* reſtituta, atque adeo *ſincera*, redeat per notabile illud interuallum, donec eidem ſanguini denuo remiſceatur, & cum illo *nouum circuitum* verſus omnes corporis partes coniunctim ſubeat. Circulationem perpetuo ſequitur ſecretio lymphæ & ſeri.

§. II. Circa hanc *ſecretionem lymphæ* huius a reliqua maſſa ſanguinis notari merentur illæ circumſtantiæ, quo *veriſimili mechaniſmo* ſeceſſio hæc contingat, & *quem in finem* veriſimiliter ita ſuſcipiatur? *Mechaniſmi* illius, quo *ſecretiones humorum* a ſe inuicem fiunt, commode conſiderari poteſt conſtitutio magis *generica*, & deinde demum magis *ſpecifica*. Mechaniſmus ſecretionum eiusque generalis ratio. *Genericam* quod attinet, inuoluit illa peculiare paradoxon, dum nimirum omnes *ſecretiones* humorum, qui non *directe* & ſimpliciter ad ſuccedentem *excretionem* e toto corpore deſtinantur, ordinarie talem ſequeſtrationem *ſpiſſioris a tenuiore* inuoluunt, vt illud quod *ſpiſſius* eſt, *per tenuiſſimos* meatus in peculiaria receptacula ſecedere atque recipi ſentiatur: cum interim *tenuior* ſubſtantia, veluti non recipienda, ab his meatibus excludi videatur. Dico quod hoc inferat verum *paradoxum mechanicum*, quoniam ſimplicioris vtique conceptus atque veritatis *mechanicæ* eſt, vt *prius atque promtius tenuiores* potius humores in *tenues vias* penetrent, *excluſis* aut ſane *poſtpoſitis* ſpiſſioribus, quam contra. Paradoxon mechanicum.

§. III. Suſceperunt hanc difficultatem expedire valde laborioſis *concipiendi*, nedum *fiendi* modis: dum videlicet, vti *ſingulis particulis* minimis humorum, ita etiam *ſingulis* colatoriorum *porulis* ita *determinatas figuras* adſignant, vt hæc nullius alterius *capacia* exſiſtant, quam talium, quæ ſibi mutuo ſimpliciter & abſolute *reſpondeant*. Ad hoc expediendum particulis & poris determinatas figuras adſignarunt. Sed quemadmodum huius opinionis difficultates poſthac ſeorſim monſtrabo,

ſtrabo, ita placet in præſenti potius poſitiue monſtrare, quomodo hæc ipſa talis *ſecretio* ſine vera eminente difficultate aut impedimento ſatis commode ſuccedere poſſit.

Secretionis huius modus fiendi.

§. IV. Primo notum eſt, ſub perpetuo progreſſu motuum horum humorum vaſa & meatus perpetuo in quodam *plenitudinis* ſtatu verſari, adeo vt non immediatus liber tranſitus ab extremitate tenuiſſimarum *arteriarum* per tenuiſſimas extremitates venarum, intra harum magis magisque ampliores ramificationes ita ſimpliciter pateat, ſed omnino *mora* quædam & veluti *reniſus* intercedat, donec *deceſſione* alicuius *partis* e toto alueo venarum, nouo *ingreſſui* minus impedito harum talium via pandatur: adeoque inter arterias atque venas humores hi, (quos *cum ſanguine* vna circumferri indicauimus) tantisper librati, *tandem* demum admittantur. Intra quod temporis ſpatium in partium mollium *poris* & *meatibus* medio illo tempore *preſſi*, *tenuiores* quidem in alios aliosque, inprimis autem ipſos etiam *tenuiores* ſtrictiorum partium *meatus* dilabendi tempus habent: eoque ipſo, *his delapſis*, interim reliquus ſanguis, quando tandem ita in venas *admittitur*, hac ſeceſſione neceſſario *ſpiſſior*, hoc ipſo tanto manifeſtius hanc fiendi rationem veluti commonſtret.

Seceſſio tenuiorum a craſſioribus quo modo fiat.

§. V. Quamuis autem hæc ipſa res pari penitus ratione etiam ad reliquorum humorum ſecretionis modos absque vlla difficultate applicari poſſit, v. gr. ad *lymphæ*, *ſpermatis*, *lactis* ſeceſſiones: meretur tamen in hoc negotio adhuc inſuper conſiderari etiam alia ſimplicis cuiusdam *mechaniſmi* ratio, quæ totam rem tanto proniorem reddit. Licet enim hi liquores, inprimis autem *lympha*, ſanguine non multo tenuiores haberi poſſent, monſtrat tamen illorum *diaphaneitati* vndique propior conſiſtentia, quod res aliter ſe habeant. Deinde inferuntur vtique hi ipſi etiam *ſpiſſiuſculi* humores in propria illa ſua receptacula primo ſemper *ſub conſiſtentia* ſatis fluida, *diluta*, cum *multa* inquam *aquoſa* ſeroſitate. Aſt vero cum etiam per illa ſua colatoria, non ſimplici aliquo & *indefinito* impetu irrumpant, ſed re vera in hoc ipſo etiam *mora* aliqua, & ſubinde quidem ſatis *notabilis*, requiratur, donec per ipſa *transmiſſi*, in ductus ſuos proprios iam ſinceriores pertingant: fit hoc ipſo *repetita* huius eiusdem indolis *ſeceſſio tenuioris* a craſſioribus.

Tribus rationibus confirmatur.

§. VI. Quam rem euidentius confirmat (1) *ſpiſſiorum* horum humorum ad menſuram reliquorum admodum exigua quantitas; (2) *vaſorum lymphaticorum* tanta *teneritudo*, vt etiam adhuc per ipſa

aquo-

aquosæ tenuiori humiditati facilis *exsudatio*, adeoque secessio a spissiore portione satis manifesto contingere possit; (3) in ipsa consistentiæ *lactis* obseruatione secundum experientiam; qua videlicet affatim notum est, quod *lac* nimis *copiose*, aut nimis *sæpe* emulgendo, neque notabilem aliquam *temporis* moram inter repetitas emulsiones interponendo, magis magisque *tenue & aquosum* prodeat: spissius autem euadat, quando *plus temporis* interpositum fuerit.

§. VII. Cuius rei etiam exempla in *excrementitiis* nota sunt; quandoquidem & *vrina* si mox post liquida assumta emittatur, non solum *copiosior* sed omnino etiam valde tenuis prodit: e contra si diu retenta post plures demum horas profluat, & *pauca* comparet, & consistentia quolibet intuitu *saturatiore*. Quid, quod vel ad ipsa *alui reiectamenta* hoc vere sese extendat; vt si aluus *breuioribus* interuallis exoneretur, *liquidior* procedat: sin autem sponte, aut quacunque tandem necessitate *diu* cohibeatur, nihil nisi *ficciora* & indurata scybala demittat. Quæ res etiam eo vsque nota est, vt plane ad leues *laxationes* ita se extendat, quibus promtius procedentibus etiam fluida reiiciantur: alicunde vero sponte cohibitis, post aliquot horas *spissa*, imo post plures *dura* succedant.

Exempla vrinæ & excrementorum hanc rem illustrant.

§. VIII. Nempe vt ex hisce *factis* a posteriori rei ipsius veritas satis dilucescit: ita *modus* eius *fiendi* etiam a priori omni concipiendi æque atque succedendi difficultate carere potest, quando talis meatuum atque receptaculorum *capacitas* agnoscitur, in quam quidem cum *multa tenui* humiditate inuehi atque prolui possint huiusmodi etiam *spissiores* particulæ; interim per *longitudinem* & *anfractus*, tardius succedente progressu *directo*, *tenuiores* humiditates INTEREA etiam per *transuersum* passim, per *rarissimam* ipsorum meatuum *texturam* exsudantes, & in quælibet alia receptacula facile iterum *irrepentes*, spissiusculas illas portiones ita sensim DERELINQVANT, vt in talem consistentiam, sub qua deinde vlterius progrediuntur, sinceriorem coëant. Commendat se hæc methodus summa certe & simplicissima insuper facilitate succedendi; cum altera illa & a priori nulla necessitate nitatur, quod hæc præsens tanta facilitas atque simplicitas pro eodem effectu affatim demonstrat: sed etiam multis manifestis difficultatibus inuoluta sit.

A priori etiam nulla difficultas subest, secretiones hoc modo fieri posse.

§. IX. Enimvero, si hæ secretiones per illam commentitiam absolutissimam *proportionem reciprocam particularum & pororum* colatoriorum perfici deberet, requireretur I. Vt cuiuslibet humoris

Altera methodus autem multis difficultatibus inuoluta est.

par-

Prima desumta est ex numero particularum, quæ non singulæ sed in aggregato & largissimæ secernuntur.

particulæ per colatoriorum suorum poros transirent absolute & simpliciter SIGILLATIM. Quod ex eo manifestum est, quia si *plures* quam *vna* eodem tempore transire valerent, absurde allegaretur *figuræ ratio*; vtpote quam *magnitudo* pororum *duplex* ad *singula* corpuscula transmittenda irritam ita redderet & inanem. Sed refragatur hic primus conceptus (1) *indoli* atque *motui* FLVIDITATIS; cum enim *fluiditatis* proprium & essentiale sit, vt in AGGREGATO sint eius constitutiuæ partes, non facile inde locum habet tam simpliciter *singularum* particularum quasi proprius motus & incessus. (2) Abludit talis secessus per mera *singula* ab vsitato secretionum variarum TEMPORE; quandoquidem hoc satis *præceps* esse posse monstrant *diabetes*, *diarrhææ*, *sudationes* &c.

Altera ex situ, qui in celerrimo humorum motu multis modis variatur.

§. X. II. Fuit hoc impedimentum ex NVMERO; succedit secundum ex SITV, his rebus maximam difficultatem comminante. Certe enim qualiscunque, vt quidem absolute necesse est, diuersitas *figurarum*, siue in *angulositate*, siue *oblongitate* differente *particularum* & *meatuum* quæratur, quando horum talium *mutua* conspiratio ad transitum fieri debet, absolute necesse erit, vt SITVS *angulorum* corpusculi cuiuslibet ad eosdem *apices pori* exquisitissime correspondeat. Quoniam autem tale quiddam in tam *citatissimo motu*, qualis in hisce negotiis fit, simpliciter & *absolute mechanice* ita infallibiliter euenire ab omni mechanica probabilitate alienum est: (vtpote quæ inter multarum diuersarum *specierum*, *numero* etiam innumerabilia corpuscula, in *aggregato* insuper fluido, & tamen ita *heterogeneo singula* cuiusque generis corpuscula simpliciter exquisitissimo quodam motu DIRECTO progredi, facere aut cogere posse, nemini videbitur: sed potius nude simpliciter *fortuito*, quantum ad *singula* attinet, *motu* incedere atque succedere verisimillimum erit,) necesse itaque hic foret nouum quoddam Ens iterum superaddere, nempe quod particulas illas singulas exquisitissima DIRECTIONE *quolibet* MOMENTO ita coaptet cum PORIS pariter singulis, vt quolibet momento quælibet particulæ, iuxta suos ANGVLOS, quibuslibet APICIBVS, pororum etiam singulis *angulis* exactissime quadrent. Si enim hoc non fieret, ab insequentium vlteriore impulsu APPRESSA sub aliqua *obliquitate* vna aliqua particula porum ita *occluderet*, adeoque promtissime reliquum successum sufflaminaret. Præterea, si etiam eiusmodi *director* ad *singulorum porulorum ostia* per nouam multiplicationem Entium apponeretur, (nam *singulis particulis* illum adiungere nimio plus esset) inuolueret

vtique

vtique nouam remoram *physici temporis*: quæ certe cum in *singulorum ostiorum* tanto *numero*, quantus in variis *colatoriis diffusioribus* agnoscendus venit, non exiguam *retardationem* inueheret, addita illi *moræ*, quæ ex corpusculorum *sigillari* ingressu necteretur; iam multo plus *tarditatis* exhiberet, quam euidentibus secretionum successibus *a posteriori* respondere posset.

§. XI. III. Ingens noua difficultas est, quod per hanc mechanicam absolute *necesse* esset, vt *nulli poro vlla alterius generis seu figuræ particula incideret*; præcipue talis, quæ aliquam multum in illum porum insinuari valeret, qualia sunt *conica*, *pyramidalia*, *cubica per diagonalem* &c. Vnde hic iterum opus esset *directore*, & quidem vel *nouo*, qui ALIENIS *appropinquationem præriperet*; vel certa noua energia instructo, præter ante dictam *appropriata* corpuscula *dirigendi*, hac etiam altera, vt ALIENA corpora statim & immediate *amoliretur*, nisi quidem semel per negligentiam admissa iterum operose *emoliri* velit.

Tertia ex alienorum transitu, quæ per eosdem poros transcolantur, licet alterius figuræ sint.

§. XII. IV. Cum etiam *figura*, quæcunque a *globosis polyedris* longius recedit, *fluido* motui inepta sit; PLANA vero a motu fluiditatis alienissima exsistat: oritur hinc etiam *noua* difficultas. Cum enim introitus pororum sub qualiscunque *planitiei* ratione concipi debeat; *globosa* vero *polyedra* non nisi in SECTIONE exquisitissime DIAMETRALI (nec sane ibidem semper, repeto, *globosa polyedra*) maximum suum ambitum habeant: omnia vero alia *diametro* saltem PARALLELA *segmenta*, cum *minoris* sint ambitus, cum illa exquisita *figuræ* ratione, quæ maximo *segmento* respondet, nihil commune habentia, hic prorsus in nullam considerationem veniant; interim tamen in talibus *globosis polyedris*, etiam per quamlibet aliam *diuergentiam diametri* concepta *sectio*, aut solum *inclinatio* talis corporis, diuersam etiam *figuram* inferret: sequeretur hoc loco iterum necessitas noui generis *directionis*; quæ quodlibet tale globosum *polyedrum* in illum *specialissimum situm diametralem* arrectum, *ostio* ita *proportionato* admoueret, sub quo ille e numerosissimis diuersis vnice, (in ipso vno eodemque illo corpore, inquam diuersis,) huic simpliciter quadraret. Vnde hic iterum plane *specialissimo* directore, omnium autem exquisitissime ELECTIVA directione, absolute certe opus foret.

Quarta a motu fluiditatis, qui nullam aliam quam globosam figuram requirit, ostia pororum vero sunt plana.

§. XIII. V. Difficultas autem maxima, & vere *simplicissimus* omnium reliquorum *paralogismus*, est respectus MAGNITVDINIS AD FIGVRAS diuersas. Certe enim corpora, quæ per hunc apparatum

Quinta a respectu magnitudinis ad figuras diuersas.

tum *exquisitissimæ figuræ pororum* discerni deberent, *erunt* vel eiusdem *magnitudinis diametralis*, aut respectiue *diagonalis*, aut *diuersæ.* Si *eiusdem* magnitudinis, *omnia pauciorum laterum* poterunt penetrare poros *polyedrorum*, & hæc *sphæricorum.* Si *diuersæ* magnitudinis, poterunt iterum *minora* penetrare per *foramina maiorum.* Quod autem *maiora* reciproce non poterint penetrare foramina minorum, nullo respectu *figuræ* nitetur, sed simpliciter *magnitudinis.*

Sexta ab heterogeneitate liquorum secernendorum, qui secundum hanc hypothesin homogenei esse deberent.

§. XIV. VI. Vt autem modo dictus *paralogismus* facile inducere potest, vt *subtilioribus* præmemoratis difficultatibus supersedere liceat, ita iuuat hanc facilitatem notorium *practicum* phænomenon in contrarium. Per hanc enim operosam hypothesin necessarium vtique esset, vt hac ratione liquores a se mutuo secederent simpliciter & *absolute homogenei. Contrarium* autem non magis in vno aut altero, quam singulis omnium abunde patet, vt nempe nullus illorum, vel vmbram velut *homogeneitatis* præ sese ferat, idque adeo vsque, vt etiam in ipsis *excrementitiis* pars non ita minima *meliorum* subesse animaduertatur.

Simplicior est methodus, vt per poros differentis magnitudinis modo tenuiora, modo crassiora decedant; & successiue tenuiora a crassioribus abscedant.

§. XV. Certior autem & euidentior, quam hi irriti & inanes labores, est efficacia simplicis differentis *magnitudinis meatuum* secretoriorum, vt per alios *tenuiora* decedere possint, per alios contra *spissiora* solum. Huic enim rei sicut ipsa diuersitas *consistentiæ* humorum, qui ita secernuntur, suffragatur, ita tanto facilior est conceptui *methodus* etiam, superius a nobis indicata, qua *successiue tenuiora a spissioribus abscedunt.* Dixi quod experientia a posteriori hoc ipsum confirmet; quod omnino ita est, dum primo *lympha* notabiliter *tenuior* est *sanguine; serum* eminenter tenuius *lympha; saliua* & *sputum* tenuioris consistentiæ, quam *bilis; mucus* etiam intestinalis *bile* tenerior; *vrina* diuersæ spissitudinis, semper tamen maioris quam *sudor. Lac* & *sperma*, quamuis vltimo satis spissa appareant, dignam tamen omnino notatu ducimus statam illam nostram animaduersionem, quod sub *liquida* magis specie, nempe *diluta*, in suos meatus inferantur hæc liquamina, vbi demum per succedentem *vehiculorum* suorum alio *dilabentium secessionem* hanc suam spissescentiam acquirant atque subeant.

Ad secretionis negotium præcipue tempus & organorum

§. XVI. Cæterum inter circumstantias præcipuas ad secretionis negotium pertinentes, omnino vtique est *tempus.* Vbi notanda etiam est illa peculiaris circumstantia, in variis *organis* ad excretionem etiam aliquam *secernentibus*, quod illa partim *mole exigua* sint, & tamen

non

non ita raro sic satis *multum euacuent*. Vbi quidem ratione minoris ipsorum molis notari vtique simul meretur, quod proinde etiam communiter non nisi *tardiuscule secretiones* suas, nempe valde *successiue* absoluant, & rariores etiam *excretiones* instruant: respondente ita omni modo *temporis* mensura successibus illis. Interim quod etiam per talia mole *minora* organa (v. gr. *per renes*, in potus insolita copia ingurgitata, & *diabete*; per *intestinales* glaudulas in *diarrhœis*) etiam intra *exiguum tempus multum* secernatur, partim tribuendum est *tono* harum partium tali *tempore* ad huiusmodi actus specialissime *remisso*; partim etiam consideranda simul familiaris in talibus casibus materiæ etiam ita *secretæ & excretæ tenuitas*, ab ea consistentia, qualem hæc organa alias magis *ordinarie* percolant, hoc ipso plurimum diuersa. Neque vero interim sola *magnitudinis* minoris ratio satisfacit ad exhauriendam illam *tardioris secretionis* rationem; sed pertinet certe eodem etiam proportio *vasorum*, quæ sub tali constitutione atque proportione partium & *pauciora & minora*, quam ad insignem appulsum quadraret, necessario supponunt longiorem *temporis* mensuram, vt ita sub *multis* circuitibus *sensim sensimque* aliquid separetur. Vnde etiam talis structura atque proportio inprimis obtinet in illis *secretoriis* organis, quæ dicata sunt materiis *nunquam penitus* auferendis, ne dum *simul & semel* exstirpandis: sed potius vti successiue subnascuntur, neque adeo simpliciter aut summa *promtitudine* nocent, ita *imminui* satis est, ne nimium increbescant; penitus autem, & inprimis *breuissimo impetu* exhauriri nullo intuitu necessarium.

diuersa magnitudo referri debent.

§. XVII. Dicendum autem etiam aliquid est de illa modernorum quorundam præfiguratione, vt illi quidem volunt, *mechanica*, quasi nimirum materiæ secernendæ peculiari sua propria *configuratione* partes illas *secretorias* ita *irritent*, vt illæ hinc constrictæ materias has ea ratione *exprimant & expellant*. Sed præter incommodissimum illud schema de *irritatione*, quod certe de rebus *mechanicis* prædicari absolute ineptum est, contrariatur etiam experientia. Ita enim v. gr. non solum *vrina* post largiorem potum *tenuior* maxime, & profecto subinde a simplici *aqua* vix minimum discrepans, & *mox & affatim* secernitur; sed etiam ex aduerso *salsior* vrina (vt in *hectico-hydropicis*) & *rarissime & parcissime* secernitur, modis certe huic persuasioni e diametro contrariis. Vt nihil dicamus tam de specifica illa *translatione medicamentorum purgantium ad intestina*, quando illa etiam solum immediate *sanguini* per chirurgiam infusa fuerunt: quam de *adsuetudinibus*, has

Irritatio materiarum an locum habeat in hoc negotio.

 eua-

euacuationes certis siue diei siue noctis horis perpetrandi; siue multum siue parum adsit materiæ, siue minus siue plus saturatæ, & ad quamlibet *irritandi* suspicionem aptæ aut ineptæ. Quæ nempe omnia ab istis opinionibus alienissima vtique sunt.

SECTIONIS I.

MEMBRI VII.

ARTICVLVS I.

DE

LYMPHAE SECRETIONE.

§. I.

Lymphæ & glandularum intellectum veteres nullum habuerunt, sed est inuentum recentiorum.

PRæmissis his ita de generali ratione *organico-mechanica secretionum*, reuertimur ad *lymphæ* specialem in hoc genere secernendi apparatum. Vti *lympha* ipsa veteribus ignota fuit, ita etiam *glandularum*, qualiscunque veræ *indolis* aut *vsus*, nullum reuera, quantumcunque etiam exiguum, *intellectum* habuerunt. Debetur autem hoc omnino recentioribus, quod vtrumque rectius obseruauerint, siue vti vulgo loquuntur, (& communiter quidem verissimo sensu de *fortuito* vt a posteriori actu) *inuenerint*. Detexit autem primus publice vasa *lymphatica* in *mesenterio Bartholinus*: sicuti paulo pleniorem *adenographiæ* rationem iniit *Warthonus*. Deinde *ductum thoracicum* adiecit *Pecquetus*: & de *mesenterii* præcipua in brutis glandula, sano sensu centrali, *Asellius* egit.

Hi tamen etiam posterioribus aliquid vlterius examinandum reliquerunt.

§. II. Quemadmodum autem nihil statim in ipsis sui initiis perfectum est, ita hic etiam diuersa vtique per ipsa initia adhuc restiterunt, quæ nondum satis perspicua vlterioris demum peruestigationis, imo vero iudicii, opem atque operam exspectarent. Primo enim non solum *Bartholinus*, sed omnino plures etiam post ipsum, non obscure *vasa lymphatica* per *mesenterium* conspicua diuersa facit a *lacteis*, ibidem suo tempore conspicuis. Deinde mutua proportio illorum *lymphaticorum*, quæ ex *hepate* descendentia liquorem suum pariter *ad* seu potius *per* centrum mesenterii ad *ductum thoracicum* conferunt, vix vsquam in iustam considerationem venisse apparet. Variis tamen succedentibus temporibus obseruari cœpit ex omnibus propemodum partibus

bus corporis recurrens *lymphaticorum vasorum* multitudo, quorum etiam satis operosas delineationes dederunt *Ruyschius & Rudbeckius.*

§. III. Sunt itaque peculiaria *secretioni lymphæ*, & secretæ *receptioni* dicata organa, *glandulæ*, & *propria* magis *vasa*, ab hoc ipso vsu *lymphatica* dici solita. Circa *glandulas* nouus iterum speculatoribus recentioribus obtingit labor, dum antiquorum opinionem, quod glandulæ *spongiarum* instar sint, quæ tenues humiditates combibant, antiquare cordi habent. Volunt itaque, quod glandulæ omnes atque singulæ sint *glomeres*, e tubulis subtilissimis filorum instar per numerosissimos *anfractus* in huiusmodi *acervum*, & veluti globulum *complicatis*, ita, vt vna quidem extremitas, qua aditus ad glandulam fiat, proprie sit extremitas *arteriæ* alicuius: Quæ magis magisque tenuis, imo tandem tenuissima reddita, longissimo sed tenuissimo tubulo, eiusque per innumerabiles anfractus atque mæandros facta complicatione, *glandulam* formet: altera vero sui extremitate iterum in maiorem amplitudinem, sensim etiam vlterius ampliandam facessens, consistentia interim summe tenui, *vascula* illa formet & constituat, quæ postea sinceriorem *lympham* prouehere conspiciuntur.

Glandularum structura qualis sit.

§. IV. Quamuis autem huius opinionis exemplum aliquod allegare possint in *testiculorum* partim *humanorum* aliquali conuenientia; partim *murium* nostratium *maiorum* testiculis, qui huius rei ex ea parte, qua vasa deferentia formar, veluti exemplar euidens constituunt: frustra tamen fit, *similitudinem* generalem statim & immediate pro vera absoluta *identitate* ingerere, inprimis quando nulla reliqua necessitas talium rerum certitudinem suadeat aut confirmet. Sane vero in nostro negotio etiam ipse conceptus de *spongioso-porosa* consistentia *glandularum* simplicius, quantum satis est, elucidare potest conceptum reliquum de *secessione tenuioris* lymphæ a *crassiore* sanguine, & ipsius *tenuissimi seri* a crassiuscula lympha. Interim circa hoc negotium non est quod cuiquam temere litem mouere velimus, contenti solum monuisse, quod quidem nec improbabilissimum sit, ne dum absolute negandum, quod glandularum structura fortassis etiam illo modo sese habere possit. Interim tamen re vera etiam nulla peculiaris *probabilitas*, præter nudam similitudinem, hoc suadere possit, nedum vt vlla ita statuendi *necessitas* incumberet. Tanto minus autem interest Medici circa has res intentius sollicitum esse, cum illi simpliciter sufficere possit nouisse τὸ ὅτι, *quod* glandulæ sint organa *lymphæ secretioni* dicata; vt nempe

Conceptus de spongioso-porosa consistentia glandularum illum de secessione tenuioris lymphæ a crassiore sanguine faciliorem reddit.

inde *reciproca vitia lymphæ in glandulas*, & *glandularum in humores* agnoſcere poſſit.

Vaſorum lymphaticorum ſtructura tenuis.

§. V. Vaſorum autem *lymphaticorum* paulo quidem manifeſtior eſt ſtructura, duabus præcipuis circumſtantiis conſpicua, *tenuitate* ſumma; & *valuularum multitudine*. *Tenuitas* certe tanta eſt, vt ſi hæc vaſa ab inuolucris illarum partium, inter quas ita diſcurrunt, curioſius denudentur, vel *digiti* ſubaſpero contactu fatiſcere poſſint. Interim cum ſub hac tanta propria ſui tenuitate nihilo minus variis aliis *tenacibus* partibus innexa ſint, duabus peculiaribus conſiderationibus anſam præbent. *Primo* nempe quaſi ſponte ſoluunt omne, quodcunque ſuboriri poſſet dubium, qui fiat, vt tam *rariſſime aliqua vere probabilisſima talium vaſorum ruptura* eueniat? *Secundo quid attineat, vaſa hæc ita tenuisſima formari?* ad quam ipſam etiam tam exquiſitam *teneritudinem* peculiaris aliqua ἀκρίβεια poſitiua concurrere iuſtiſſime concipi poſſit.

Eorum ſpecialis conſtitutio in homine.

§. VI. Sicut autem prioris illius rei iterum *ſpecialiſſima* quædam *conſtitutio in homine* peculiari nouæ penſitationi materiam ſubſternit; dum nempe in homine plus, quam in vllis brutis, aliarum fibroſarum texturarum *implexu* firmata ſunt *vaſa lymphatica*, & tamen homini præ omnibus brutis familiarior eſt *hydrops*, quem vulgo ab horum vaſorum *ruptura* deducunt: ita ſepoſita tamen tantiſper illa conſideratione, illud adſerere auſim, quod hæc ipſa tanta, & vndique quidem æqualis vaſorum lymphaticorum *teneritudo*, potius hinc poſitiue ad vlteriorem *ſeceſſionem tenuioris aquoſæ* ſeroſitatis facta videatur, quam vllius alterius reſpectus intuitu.

Teneritudo cuius vſus ſit.

Vaſa hæc magna potius ἀκριβεία quam negligenter facta ſunt.

§. VII. Vnde quidem minime omnium me tangit, nedum mouet, illa forte ratiocinatio, quod vaſa hæc propter id ipſum tam *tenuia* relicta ſint, quoniam reliquæ *fibroſæ atque membranaceæ* texturæ implexu ſatis roboratæ, propria quacunque firmitudine eo ipſo nihil indigerent. Cum enim antea merito monuerimus, quod hæc *teneritudo* tanta ſit, vt longe certius *poſitiua* quadam ἀκρίβεια, quam nuda *priuatiua* quaſi *negligentia*, *facta* potius ita quam *relicta* eſſe appareat; præterea hic etiam *poſitiuus* huius rei *vſus*, quem allegauimus, ſatis probabilis ſit: habemus propterea talem *negligentioris* huiusmodi *ſtructuræ* opinionem pro minus, quam noſtra ſit, probabili.

Lymphæ negotium parum ad medicinam facit.

§. VIII. Vt verum fatear, quemadmodum vniuerſum *lymphæ* negotium ad *medicinam* directe oppido parum facit; vt nimirum ſiue ipſa *lympha*, ſiue quæ ipſi euenire poſſunt *læſiones*, ſiue *conſilium*

ſiue

ſiue *directum auxilium* Medici admittant; *pathologiam* vero etiam reuera magis *phyſicam* (nempe *ætiologiam*, quæ quidem *modum fiendi* forte adumbret, *indicationibus* autem *medicis* nihil lucis affundat) quam reuera *medicam* reſpiciat: non placet proinde nimium huic rei immorari, ſed potius progredi ad *vtilitatem* huius perpetuo ita *repetendæ* atque *continuandæ* ſecretionis.

§. IX. Quemadmodum *lympha* conſiſtentiam habet *ſpiſſiuſculam*, *gelatinoſo-ſubmucidam*, quæ cum *ſero ſalino bilioſo* formare poſſit conſiſtentiam *lentam muceſcentem*; cauere proinde expedit, ne talismodi materiæ *perpetuo ſui commercio* & *indiuiſo* concurſu in labem hanc mutuam incidant, ſed potius veluti perpetua aliqua matura *ſequeſtratione* intercipiatur illud vitium, quod e *ſocietate iugiter inſeprabili* ſubnaſci potuiſſet. Videmus certe huius rei ſpecimina a poſteriori, dum, quando *glandulæ* ſiue in *hepate*, ſiue in *meſenterio*, ſiue in *cute*, tanto magis autem hæ omnes coniunctim, ſucceſſiue obſtipantur, & *commeatum* debitum ſufficientem amittentes, *ſeceſſionem* hanc fruſtrantur, *hydrops* inde oriatur; cum manifeſta *lymphatico-ſeroſæ* humiditatis *mucoſitate*, & quidem non tam æque *lenta ac tenaci*, quam *pulpoſa* veluti, qualem *tragacantha ſoluta* formare ſolet. Ita nimirum *alterna* hac *ſequeſtratione* præoccupatur, ne *ſpiſſitudo* hæc oriatur, ſed potius *lympha* hac ratione alternis *ſinceritati* ſuæ reſtituta, velut ad ſe redeat atque reficiatur, dum interim illæ portiones *ſeri*, quæ ſub *hac mora* temporis ipſi intimius colliquari potuiſſent, etiam hinc inde per varia idonea *emunctoria* ſimiliter expellantur.

Vtilitas huius ſecretionis.

Hydrops vnde oriatur.

§. X. Cæterum *reditum lymphæ* per proprios ſuos ductus ad intima corporis, præter horum ex arctitudine in amplitudinem magis magisque augeſcentem progreſſum; & *valuulas*, omnem reditum ex *amplioribus ad arctiores* intercipientes; præter *tonum* vniuerſalem, quo humores ſemper *preſſione* quadam *contenti* incedunt; iuuat etiam maxime ipſe *pulſus arteriarum*: ad cuius vſum percipiendum, *maximo, quo magis ſimplex eſt*, *artificio vaſa* hæc *lymphatica* velut vndique non ſolum *arteriis* ad latus poſita incedunt, ſed etiam *fibris* tenacibus membranaceis, ſeu membranulis tenuibus quidem, ſed ſatis tenacibus, ita iuxta ipſas *arterias*, & ad harum latera, *concluduntur* atque *premuntur*, vt ſingulis *arteriarum pulſibus* hæc etiam vaſa *percellantur*, adeoque contenta in illis *lympha* hac preſſione pellatur, qua patet *progreſſus*, nempe hic quidem vnice retrorſum ad interiora.

Reditus lymphæ ad interiora corporis quibus adminiculis promoueatur.

SECTIONIS I.

MEMBRI VII.

ARTICVLVS II.

DE SERI SECRETIONE.

§. I.

Secretio seri secundum diuersas suas partes etiam diuersis locis instituitur.

PRogredimur ad *seri* secretiones. *Serum* autem cum supra monuerimus, quod sit *colluuies variorum* liquescentium κεραμάτων, proinde etiam *secretio* eius non *vno* simplici *loco* aut *organo*, sed *pluribus* ac diuersis, secundum has diuersas sui *partes*, instituitur. Progrediemur autem facilioris conceptus & ordinis ergo a copiosioribus eius partibus ad pauciores, adeoque primo loco de *humiditate* tenuissima *aquea*; deinde de *crassiore*, & cum hac *salina* substantia; postea de *spissiore mucida*; tandem de *biliosa*, *acri*, sulphurea dicemus: *tenuissimam* autem maxime ad *halituosam* atque *orgasticam* indolem accedentem, cum *tenuissima aquosa* passim euacuari notabimus.

Colatoria materiis transcolandis capacitate pororum respondent.

§. II. Vti præcedente capite monuimus, quod *organa* colatoria *materiis*, quas transcolare debent, manifestissime omnium respondeant *capacitate pororum* simplici, siue secundum nudam *magnitudinem*: ita apparet huius rei documentum inprimis in hisce colatoriis & emunctoriis, quæ *tenuissimæ* seri portioni colandæ & ad excretionem admouendæ seruiunt. Quis enim in controuersiam vocet, quod *cutis* textura inter omnia illa *organa*, per quæ aliquid humidi insigni aliqua quantitate *transcolari*, aut penitus ad *euacuationem* magis immediatam deduci deprehenditur, omnium sit densissima. Merito ergo per illam, *cutim* inquam, instituitur *secretio* a crassioribus, imo tandem admotio ad immediatam magis *emissionem*, seu excretionem humiditatis omnium *tenuissimæ*, nempe simplicius *aqueæ*.

Cutis textura densissima serum tenuissimum transmittit.

Cutis etiam lymphalem humiditatem transsudat; præcipue tamen secretionis negotium instruit.

§. III. Interim non adeo æque vnice & absolute *aquositatis* huius tenerrimæ ingressui patet *cutis vniuersim* sumta; cum notum sit, quotidiano exemplo *scalptionis* intemperantioris, quomodo *excoriata*, vt vulgo vocant, summa ipsius superficie omnino etiam *gelatinosa lymphalis* humiditas satis promte & copiose ita per hanc transsudet, vt etiam *crustam* spissam atque duram efformet. Sed est præcipua *vltimæ* organicæ ad minimum *excretionis* efficacia in cuticula, nempe

nempe ſuprema totius texti cutanei veluti *fornice*, & *coagmentatione* denſiſſima. Interim *ſecretionis* negotium, vtique vsque ad proximum vltimæ tenerrimæ *emiſſionis* gradum, non eſt dubium, quin reliqua etiam vniuerſa *cutis* inſtruat; ſicuti vel ex hoc ipſo phænomeno colligere licet, dum vtique niſi *profundius* lacerata cutis, nihil præter ſimplicem *limpidam* ſubſtantiam transmittit, ſi vel maxime ſumma *cuticula* violata fuerit.

§. IV. Habet quidem *cutis* etiam intertexta copioſiſſima, licet vtique tenuiſſima, *ſanguifera* vaſcula; habet innumeras quaſi *tenerrimas glandulas*. Interim quemadmodum *vaſa* acceſſui humorum, a quibus illa portio *ſegregari* debet, inſeruiunt; *glandulæ* vero veriſimiliter *lymphæ* retrouehendæ receptationi: ita reliquam *texturæ cutaneæ* ſpiſſitudinem vero ſimillimum eſt deſtinatam eſſe ad nudam atque ſimplicem *tenuiſſimæ* huius *aquoſitatis* per ſummam ſui ſuperficiem *emiſſionem;* ita tamen, vt tota ſua reliqua *textura* ſaltem *magis magisque tenue* & ſimplicius fluxile a quibuslibet *ſpiſſamentis ſequeſtratum* tantisper receptet, donec *tenerrima* eius portio per *tenerrimam* totius ſuæ texturæ tenuitatem tandem euadere poſſit. Vaſa cutis ſecretioni inſeruientia.

§. V. Notandum autem eſt, quod *excretio* hæc communiſſime atque ordinarie non fiat ſub conſiſtentia *fluida*, ſed potius *halituoſa*, per modum *euaporationis*, ſiue, vti vulgo etiam vocant, *tranſpirationis inſenſibilis*. Poteſt tamen etiam leuiter ſatis atque promte fieri, vt per leues commotiones, quibus humores & corpus paulo fortius *concaleſiant*, hæc *excretio* etiam ita *vbertim* procedat, vt re vera *fluxilem* conſiſtentiam *aquoſam* ſeruet, adeoque *ſudorem* formet: qui quidem, quando ſatis *placide* procedit, nihil aliud quam *tenuiſſimæ aquoſitatis* faciem exhibet. Excretio ſeri fit in conſiſtentia halituoſa, nonnunquam etiam aquoſa.

§. VI. Diluceſcit autem *mobilis* huius atque *volatilis* indoles etiam ex eo, quod in nudo temperatiſſimo etiam aëre *ſudor* talis longe citius ſicceſcat ex induſiis illo imbutis, quam quælibet alia *humiditas aquea* iisdem pariter forte imbibita. Quando tamen *maiore impetu* atque copia profluit, contingit non raro, vt etiam de *ſalſedine*, ſi quæ per indiuidua in ſanguine *abundat*, aliquid ſecum proluat. *Spiſſiorum* autem materiarum, vt *glutinoſæ lymphæ*, *flauæ bilioſæ ictericæ* ſubſtantiæ, aliquando *ſanguinis* dilutioris, cum ipſo *ſudore* emiſſiones, per *præternaturales* meatuum huiusmodi *laxitates* eueniunt, & proinde non ſunt huius loci. Sudor citius ſicceſcit quam alia humiditas.

Huius secretionis & excretionis organa non solum in vniuersa corporis superficie patent.

§. VII. Quamuis autem huius generis *secretionis* & *excretionis viæ* atque *organa* latissime pateant, nimirum per *totum* corporis *ambitum*, & *vniuersam* eius *superficiem*; inprimis tamen qua *carnosæ sanguiferæ* partes *cuti subiacentes* eo *copiosiora vasa sanguifera* ad hanc distribuuntur: Ita nihilo minus non *sola* hæc est via *secretionis* & *excretionis* huiusmodi *teneri aquosi* humoris; sed inuenit ille etiam transitum, imo exitum, per aliam *superficiem*, si recte æstimetur atque computetur, certe ipsam etiam *in spatium ingens patentem*.

Sed etiam in partibus internis reperiuntur.

§. VIII. Loquor de *internis illis* superficiebus *vesicularum pulmonalium*: mirificæ certe, si *secundum superficies æstimentur*, *extensionis*. Per has enim *tenues*, sed *tenaces* tamen, adeoque densius *textas* membranulas transsudat tenerrime *humiditas*, seu natura omnino apprime *tenuis*. Neque *transsudat* solum ita, adeoque *secernitur* a reliquis humoribus spissioribus: sed *excernitur* etiam in *vaporem* resoluta; nec omnino exigua *quantitate*, sed si perpetuus eius *indesinens successus* æstimetur, certe notatu quam dignissima.

Transspiratio hanc habet prærogatiuam, vt etiam per transuersum exhalet.

§. IX. Habet hæc *transspirandi* ratio prærogatiuas aliquas, ab *anatomicomechanicis* conceptibus non parum alienas. Cum enim his nulla alia via quadret ac respondeat, nisi sola illa, qua humores *per vasa* ad certas *partes* delati, in illas ita directe *influant*, adeoque ex illis fluoribus aliquid vlterius *diffluat*: habet, inquam, circa hanc constitutionem *transspirationis* negotium illam prærogatiuam, vt etiam alicubi quasi simpliciter per *transuersum* exhalare, & veluti *spirare* posse appareat. Specimen eius rei peculiare exhibent casus p. n., quando v. gr. in *fissura cranii*, si *lutum* loco affecto imponitur non admodum spissum, ita vt intra vnam aut alteram horam *siccescere* possit, quando hoc deinde *amouetur*, conspicitur quidem de reliquo super denso cranio subiacente *siccum*; quoad autem *fissum* fuit cranium, secundum ductum istius *rimæ* etiam *linea humida* in ipso luto residua conspicitur. Vnde vero hoc, nisi ab illis *humidis exhalationibus*, quæ spissam etiam tegumenti capitis *tunicam*, non secus quam *directe*, penetrarunt: aut ad minimum certe viuido suo incursu ita partim sustulerunt, partim impulerunt.

Effectus quidam recensentur, qui de exhalatione fieri interna testantur.

§. X. Et occurrunt certe huius generis effectus etiam v. gr. in *pectoris vitiis*; vbi *refrigeratio* externa directe admissa sensibilioribus facile *oppressionem pectoris humorosam* inducit. Imo etiam in *tenerioribus obuiscatio* pororum in *cute pectoris* per *vnguinosa* illita facile similem *humectationem* copiosiorem internam producit: sicut etiam

inun-

inunctio *abdominis* per nuda *pinguia alui humiditatem* seu *fluxilitatem* &c. Neque vero hic solum subsistit illa partim *effusio*, partim *exhalatio* huiusmodi tenuioris aquositatis per exteriorem *superficiem* corporis; sed exserit se eadem circa *internam* quarumlibet partium *superficiem*, quacunque illæ non actu inter se inuicem *connexæ* sunt, tam in *pectore*, quam *abdomine*. Vnde nimirum fit, vt omnes huiusmodi partes perpetuo *madore* inter se mutuo adfectæ & imbutæ sentiantur, & tota sui superficie perpetuo humescere.

§. XI. Interim etiam *reditus*, seu nouæ insinuationis quasi postliminii iure, euacuatæ huius materiæ exemplum est etiam in ipsa hac ita *interna* eius partim *transsudatione*, partim nihilo secius iterum *resorptione* eiusdem in *venas* communes sine dubio sanguiferas. Cuius quidem rei alterum exemplar aliquando sese offert in *aquis hydropicorum*, etiam notabili quantitate iam *extrauasatis*, dum illæ per *specifica*, aut nuda *fortiora purgantia* aliquando simul & semel ita in vasa *resorbentur*, & ad intestina, aut ad *vesicam* per *diuretica* fortiora deducuntur, & *simul & semel* transferuntur, vt inde liquere possit, quam fortis atque copiosa fuerit illa *resorbendi* efficacia. Altera substantia, quæ cum *tenuissima* hac aquea, inprimis sub *halitus* forma recedente, vna non solum secernitur, sed etiam successiue excernitur, est vere *halituosa* atque *vaporescens*, adeo vsque quidem, vt etiam sub huiusmodi consistentia sæpenumero *in corpus sese primo insinuauerit*, quod in morbis *contagiosis* euenire solet. Huius rei exemplum peculiare offerunt *odores* cum *sudore*, aut certe reliqua transspiratione largiore *exhalare* soliti. Imo, si res bene succedunt, etiam dictorum *contagiosorum halituum* per hanc eandem viam *inuisibiles* euacuationes.

Materia illa interne exhalata partim per corpus peruagatur, & tandem per poros cutis erumpit; partim in vasa resorbetur.

§. XII. Quamuis autem in corpore bene constituto omnia *tranquille & æqualiter* procedant. vt quaqua versum *decentes euacuationes* proportionatarum materiarum succedant: notabilis tamen est in admodum *malignis contagiis* peculiaris illa naturæ *directio*, dum, vt tanto sincerius ad hanc viam pro decente euacuatione breuioris moræ compellatur, cum vniuersa reliqua humorum massa hac ipsa etiam substantia, *interiores meatus*, *inprimis ad quos plus serosæ colluuiei penetrare solet*, vt inprimis *intestina*, magis sollicite *constringit*, vt omni aditu illac intercluso ad hunc vnum magis locum totus decubitus impellatur.

Transpiratio tranquille & æqualiter succedit; præcipue vero in malignis contagiis.

Crassior aquosa portio per renes secernitur.
Renum structura.

§. XIII. *Aquosa* portio paulo crassior, certe ad minimum per *salino-submucidas* copiosiores particulas spissiuscula reddita, secernitur maxime per *renes.* Non iniucunda vtique est horum corporum, *renum* inquam, structuræ contemplatio; quomodo vasa sanguifera velut e centro aliquo per dimidium velut ouale corpus vsque sub huius superficiem distribuantur, interim illinc a sanguine, ibi cum pressione consueta prætereunte, *tenuiores salino-aquosæ* partes iterum *ad centrum* huius semi-oualis corporis transcolentur. Vnde etiam omnibus propemodum sensibus manifesta est illa *condensatio texturæ renum*, quæ a *superficie* vniuersa illorum *versus centrum* illud ita luculenter augescit, vt cum in ipso ambitu *molliculi* sint (nempe a *laxiore textura*) renes, versus illud sui *meditullium* hæc laxitas magis magisque *constricta* tandem in *spissam* admodum *densitatem* coëat. Vt adeo velut ad oculum hic dilucescat, quomodo nihil nisi *tenuiores* portiones a *spissioribus*, per *arctatos successiue* huiusmodi meatus, sensim secedere possint.

Vrina,

eius color,

sedimentum.

§. XIV. Est autem *vrina*, bonæ atque legitimæ consistentiæ, liquor e *multa aquositate*, *moderata salsedine*, & late expansa *mucido-pingui* substantia, *salsedini* ita satis tenaciter intertexta, compositus. Quanto melioris est temperiei, eo temperatius *flauescit* eius color; ita vt *citrinum* supremum repræsentet. In corporibus recte sanis & insuper vegetiore calore præditis, etiam bibere largiuscule inprimis potus temperatissimos adsuetis, vt emissa est vrina, ita *limpida* atque *clara* persistit, neque nisi post plusculos dies, & vniuersa quidem æqualiter, subturbida euadit. In iis tamen, qui multum edere adsueuerunt, nec alias etiam admodum calidi sunt habitus, multum autem *humidi*, euenire familiariter solet, vt *turbida* non nihil euadens illorum vrina post aliquam temporis moram aliquid ad fundum demittat, quod ab hac subsidendi ratione vulgo *sedimentum* vocatur. Quamlibet autem vrina his modis mutetur, dum tamen *emittitur* non solum, sed etiam quam diu *calet*, *limpida* manet & citrina.

Renes modo laxari modo stringi possunt.

§. XV. Interim dum per naturam etiam satis *crassa*, nempe *non satis pellucida*, nedum *limpida*, emittitur vrina, quæ etiam sæpe pro varietate affectus, dum refrigescit, non solum *copiosum*, sed etiam satis *spissum* sedimentum deponit: recte inde colligi & agnosci potest, quod hi etiam *meatus renum* non semper eandem *stricturam* seruent, quam alias etiam secundum naturam exhibent. Sicut etiam alii casus, sed pariter præter naturam, occurrunt, vbi *arctioribus meatibus* per densationem redditis nihil nisi *nimium tenuis aquositas*, & reliqua consisten-

ſiſtentia, & *coloris* etiam ingente pallore, a legitima vrinæ conſiſtentia plurimum diſcrepans, ſecernitur. Vt nimirum hic etiam ſatis diluceſcat, quod *renes* etiam *motui* eiusmodi pateant, quo tam *laxari* per tempus, quam iterum *ſtringi atque denſari* poſſint.

§. XVI. Diximus ſuperius, quales opiniones *de poris organorum colatoriorum* ad humores transmittendos ſibi finxerint recentiorum plerique, & monuimus etiam quid contra illas pugnet. In *renibus* alii iterum diuerſum quiddam ſuppoſuerunt, nempe *fermentum* peculiare, quod veluti *transmutando* ſimpliciter vrinam quaſi generet: aut certe peculiaribus illis, *odoris* non ſolum, ſed vere totius ſuæ conſiſtentiæ, adfectionibus inſtruat. Quamuis autem ſatis certum ſit, quod vtique vrina ad *fermenteſcendum* (nempe *putreſcendum*) admodum procliuis ſit; longe tamen inter ſe differunt *ad fermentationem* ſubeundam *aptum* eſſe, & *ex fermentatione* ſimpliciter & immediate ſubnaſci: iterum dico *immediate*; nempe in ipſis demum *renibus*. Cum alias geneſin vniuerſi *ſeri*, adeoque & omnium eius partium, per generalem quendam *concurſum fermentatiui* cuiusdam inteſtini motus ſubnaſci, non in dubium vocemus. Nec etiam ſermo hic nobis eſt de illis indiuidualiter ſingularibus impreſſionibus, quales vnum hominem præ altero vt in reliquo vniuerſo humorum ſuorum *ſyſtemate*, ita in *vrina* quoque habere probabile eſt. Quicquid autem huius ſit, teſtantur inprimis euidentiora huius rei exempla, quod mutationes iſtiusmodi ſpecialiſſimæ iam in vniuerſo complexu humorum præſto ſint (vti de *ſelectu canum ſagacium ex odore veſtigiorum* liquet) adeoque fruſtra eſſet illis aliquid in *vna aut altera parte ſeorſim* ſpecialiſſime imputare.

Fermentum in renibus vrinam generare aliqui ſupponunt.

§. XVII. Eſt autem motus hic *ſecretorius* vrinæ iugiter *continuus*, & nulla interruptione notabilis. Defluit inde e *renibus* vrina ad *veſicam* per *vreteres*; *membranaceos* nempe ductus, ſua natura quidem ſatis anguſtos, ita tamen *denſatis* ſui fibris, vt etiam *relaxari* poſſint, adeoque interdum ſatis amplam *capacitatem* formare. Ad *phyſicomechanicam* conſiderationem curioſum omnino eſt inuentum illud *inſertionis* vreterum in veſicam, qua impeditur, ne quid e veſica in eosdem canales *retrocedere* poſſit. Dum nimirum *inter externas* fortiores carnoſas *fibras* veſicæ, & *membranaceam* eius *interiorem* tunicam ad aliquam diſtantiam decurrunt, & tunc demum *papilla* aliqua in ipſam cauitatem veſicæ patent; ita tamen, vt etiam ibi adhuc hæc papilla tenuem *veſiculam*, exiguo foramine peruiam appoſitam habeat, quæ, vt

Vrinæ ſecretio & excretio. Vreterum inſertio in veſicam.

leui-

leuiter *flaccescit*, si quid illam *a cauitate vesicæ* premat, comprimitur promte, vt nihil retrorsus intra suam aut vreterum cauitatem recipiat: quando vero ex vreteribus *deorsum* aliquid defluit, illam *extendendo* facile ita foramen eius expandat, & per illud in vesicam effundatur. Gemina huic structura est etiam in *ductu cholodocho*.

Post potum largiorem tensio a lumbis deorsum per ilia sentitur.

§. XVIII. Interim etiam sanis de reliquo, post *potum* tantum copiosiorem sub noctem assumtum, quando vel *per somnum* profundiorem, vel etiam *per pigritiam* qualitercunque stimulanti vrinæ non obsequentes, ita vsque ad alterum mane inprimis *supini* iacere perseuerant, familiariter euenit, vt *a lumbis deorsum per ilia* ad pubem tensionem quandam singularem incurrant, cum vero quodam *plenitudinis* cuiusdam resistentis sensu, qui etiam *emissa* largius vrina mox subsidet atque remittit. E quo phænomeno colligere est integrum, quod in hisce casibus, repleta ad tolerantiam vesica, etiam *vreteres* sensim ab *affluente*, sed non in vesicam suscepta, vrina sensim pariter *distenti* hunc ipsum sensum huiusmodi distensionis efficiant.

Notanda hic est remissio toni; & resumtio tenuioris substantiæ in vasa venosa.

§. XIX. Interim notanda vtique in omnibus huiusmodi casibus est peculiaris illa naturæ, pro *admissione* recipiendorum affluentium, *remissio toni* fibrarum in partibus receptantibus, adeoque in præsenti negotio in ipsa etiam *vesica*. Ceterum iam superius in genere traditum monitum quadrat huc etiam, quod nempe ex ipsa vsque *vesica* sub longiore admodum *mora* temporis, multum simplicius *aqueæ tenuioris* substantiæ *dilabi* possit, & in vasa venosa *resorberi*, remanente solum *spissiore* substantia.

Vrina ex sanguine nata, & salinæ substantiæ salsior reddi potest per alimenta salsa.

§. XX. Quemadmodum autem cum *vrina*, si corporis etiam propriam internam œconomiam respicimus, *seri* ex ipso sanguine nati *salina* substantia secernitur; ita fit etiam par effectus in illis *salinis* rebus, quæ etiam *per os* in corpus demissæ fuerunt. Notum est eius rei specimen satis euidens in *infantibus* adhuc *lactentibus*; dum quando *nutrices* admodum *salsis* vtuntur cibis, infantes non solum *multam* & *frequenter*, sed etiam ita *acrem*, *salsam* reddunt vrinam, vt teneram illorum cutem etiam arrodat. Non dispar ratio est etiam *oleagineorum acrium*: sicut enim etiam in ipsa *vrina* aliquid tale *bilioso-oleagineum* concurrit, ita fit etiam, vt exterius per ipsum *os* assumta *oleaginoso-acria* similiter ad *vrinarias* vias, & *crasin* vrinariam vergant, & per hanc euacuationem demum commode secedant: quod in *oleo destillato succini* & *terebinthinæ* elucescit, quæ vrinæ non solum copiosius prouocandæ, imo *stimulandæ* (maioribus dosibus) inseruiunt; sed etiam

odorem

odorem peculiarem, dosibus quoque satis exiguis, ipsi conciliant. Sicut etiam ex aduerso pinguia teneriora *acrimoniam* vrinæ mitigare, *acriuscula* intendere, exemplo suo comprobant *amygdalæ:* quæ *dulces* priorem, *amaræ* posteriorem effectum exhibent.

§. XXI. Cæterum in ipsis etiam *renibus* certum talem subesse *tonicum motum*, qui modo *intendere* possit illorum *stricturam*, modo *remittere*, exemplo est non solum ingens *imminutio*, sed satis frequenter *suppressio* vrinæ, in *nephritide*: rene per ipsum manifestum sensum *altero* solum, & communiter quidem *sinistro*, adfecto. Vbi per *consensum* etiam alter ren, tonica strictura densatus & compressus, parum aut nihil vrinæ transmittit, nulla alia eiusdem læsione intercedente.

Ex motus tonici variatione imminutio & suppressio vrinæ deriuanda.

SECTIONIS. I.

MEMBRI VII.

ARTICVLVS III.

DE MVCOSITATIS SECRETIONE.

§. I.

M*Vcilaginosa* substantia quando corpori inutilis imo *intolerabilis* esse incipit, proscribi etiam ex illo & excerni debet. Fit autem *intolerabilis*, quando amissa *fluxili* sua *gelatinosa* lubricitate, atque placidissima *spissitudine*, in *lentam tenacitatem* transire incipit: adeoque *secretionibus* passim potius *impediendis*, quam quoquo modo *iuuandis* aut *subeundis* inseruit.

Mucositas inutilis & intolerabilis excerni debet.

§. II. Hæc talis materia secernitur ordinarie per *intestinorum* interiores glandulas atque villos, aut certe alterutrum horum. Vnde etiam communiter perpetuo hoc liquamine *lubrica* est hæc intestinorum superficies: quæ etiam hoc ipso a renum transeuntium duriuscularum iniuriis illam tuetur, & harum ipsarum renum facili successui, conciliata tali *læuitate*, velificatur. Neque hoc solum, sed immersa etiam & intertexta hac sui substantia partim consistentiam illarum reliquam arctius constringit, aut certe *compingit* & veluti *conglutinat*; partim *mollem* insuper eandem conseruat, neque facile *siccescere*, adeoque indurescere sinit.

Ordinarie per intestinorum glandulas atque villos secernitur.

Rarius & non sine periculo in aliis locis fit eius secretio.

§. III. Rarius euenit, & semper quidem perperam, vt hæc *muci* talis secretio in intimiore *larynge*, *aspera arteria*, imo ipsis tandem *pulmonibus* cooriatur. Quin etiam in *naribus*, *infundibulo*, & supremis *faucibus* per glandulas ibi sitas, *tonsillas*. Licet autem hæc secretio etiam in his locis sæpenumero *promte* satis & *copiose* fiat; nunquam tamen fit *commode*, imo sine *periculo*, inprimis autem in *pectore*.

Vesica mucore illita ab vrinæ stimulo munitur.

§. IV. Ceterum immiscetur etiam non nihil huius substantiæ *vrinæ*; tanto magis, cum ipsa interior *vesicæ superficies* perpetuo tali mucore ita *illita* conspiciatur, vt nullum dubium sit, quin illius *lentore & lubricitate* ab vrinæ stimulatione muniri debeat.

Mucositas hæc corpori alias inutilis magnæ tamen vtilitatis est.

§. V. Notabilis autem est vtique sapientissimi in *simplicitate* magna artificii vsus, energia atque summa vtilitas, dum hac ratione ipsum etiam hoc *excrementum*, quod corpori nihil amplius vtile, imo potius intolerabile, iam iam ex illo emouendum est, sub ipso hoc tempore adhuc *vsibus* peculiaribus inseruit, vt alterius *crassioris* excrementi faciliori expulsioni subueniat, quæ quidem sine hoc ipso medio plane non succederet, quin certum damnum inferret. Neque vero solum aduersus iniurias atque noxas *fæcum* aluinarum, a cibis residuarum, intestinis subuenit hæc *mucositas*; tam hæc *lubrica* reddendo, quam ipsas illas fæces, intermixtione sui *molles* conseruando, quæ alias facile siccescentes, asperitatem certam subituræ essent: sed defendit etiam ipsa adeo a *bilis* simpliciore acrimonia, ne illa profundius in tunicam intestinorum penetrando, *ardoribus* variis ansam præbeat, & ita varias horum stricturas atque spasmos post sese trahat.

Hæc inprimis animaduertitur in embryonibus.

§. VI. Est autem huius rei specimen prorsus peculiare in *infantum* corporibus, quamdiu adhuc in materno vtero detinentur. Sicut enim in his *bilis* vtique e sanguine secernitur, & tanquam per ordinariam suam viam ad *intestina* deponitur, ita quamcunque etiam mitis esse possit, tamen in proportione teneritudinis intestinorum infantilium non caritura esset sufficiente tali stimulandi energia, nisi *muci* huius intercessio impediret. Interim cum etiam hic ipse mucus in iisdem omnino similiter & *secerni* debeat, & *excerni*, interim *excretioni* hoc quidem tempore locus nondum pateat: temperat tantisper hic *mucus bilis* acredinem, vt sine damno in intestinis toleretur, quoad tandem edito in lucem fœtu, totum hoc magma simul eiiciatur. *Meconium* vulgo vocatur, & est reipsa nihil aliud, nisi hoc quod diximus *magma*, e *bile* & *excrementitio muco* conflatum.

SECTIONIS I.

MEMBRI VII.

ARTICVLVS IV.

DE BILIS SECRETIONE.

§. I.

VTi propemodum in omnibus rebus œconomiæ corporis humani recentior ætas aliquid innouare opinionibus in animum induxit; ita etiam de *bile* proprios quosdam singulares conceptus sibi passim formauit. Fuerunt, qui *bilem* non e *sanguine* vndique *secerni*, atque tandem *excerni* agnoscerent, sed magis *immediate* subtiliorem, imo ita *meliorem* atque floridiorem partem, e cibis, per *ductum cholodochum ad folliculum fellis assurgere* sibi persuaserunt.

De bile etiam singulares conceptus formati sunt.

§. II. Quemadmodum autem nemo facile assentietur, quod ita simpliciter e *promiscua massa* ciborum vix dum resolutorum, per simplicem quendam ductum, aliquid ita plane sincerum e media colluuie secedere potius, quam vllo modo secerni possit: ita tollit vniuersum hunc conceptum structura ipsa *insertionis*, qua hic ductus in intestinum ingreditur; *desuper* inter *fibrosas exteriores intestini tunicas* ad *pollicis* latitudinem *super interiorbus* membraneo-villosis *rependo*, & tunc demum in cauitatem intestini ingrediendo; vbi insuper *orificium* eius parua quadam *vesicula* hemisphærica instructum est, quæ minutiore foramine peruia est. Vnde quidem, si quid e *cystide* seu vesicula fellis *descendit*, facile inde & vniuersus *ductus* & hæc *vesicula* inflantur; & per huius *foramen* hac ratione *expansum* effluit contenta materia.

Illam e cibis per ductum cholodochum ad cystidem assurgere insertio huius ductus refutat.

§. III. Per has easdem autem circumstantias reuera impossibile est factu, vt ex intestino aliquid vel *in ductum* ipsum ingrediatur, vel per ipsum *sursum*, ad vesiculam fellis perueniat. *Compressus* enim, nisi quid *desuper* in illum impressum ipsum expandat, & alias est hic ductus inter hasce tunicas; & eo inprimis tempore, quo cauitas intestini ciborum liquamine *inflata*, adeoque *interior* membranarum pars *extrorsum* distenta, adeoque contra illum ductum *appressa* est, eumque hac ratione contra exteriores carneo-fibrosas tunicas *premit*: quæ

Per quam impossibile est, vt ex intestino aliquid in ductum ingrediatur vel per ipsum ad vesiculam perueniat.

cum in perpetua aliqua tensione sint, renisu quodam ductum hunc versus interiorem reprimendo, omnino illum potius oppressum & *occlusum* detinent, quam vt quicquam in illum ingredi permittant, nisi aliunde & inprimis quidem *desuper* a vesicula fellis aliquid in ipsum impellatur.

Figmentum Syluii.

§. IV. Succedit figmentum illud *Syluii*, quod longo tempore multum assensus apud varios reperire apparuit; quasi nempe *bilis* quidem e vesicula fellis *descenderet*, sed non tam *excrementi* alicuius vicem subiret, quam magnis imo *necessariis* prorsus vsibus inseruiret, ad chyli vtilis separationem ab inutilioribus & feculentis plane portionibus. Sicut autem hoc commentum statim in eo sponte fatiscit, quod in *humano* corpore ipsa *bilis* cum *succo pancreatico* immediate concurrat, antequam in intestina perueniat, adeoque *successiuam* illam commixtionem cum cibis, & huius medio, effectum illum suppositum *præcipitationis* penitus amittat: ita perit totus huius opinionis neruus. De quo etiam plura, vbi de *chylificatione* dicendi erit occasio.

Bilis ab aliis pro balsamo corporis habetur.

§. V. Sunt alii, qui *bilem* pro peculiari *balsamo* corporis interpretantes, illam equidem e *folliculo* suo in intestina effundi, interim ibidem non tam *excrementis* sociari, quam cum *chylo* quoquo modo denuo remixtam, in massam humorum refundi contendunt. Sed subsunt hic etiam variæ difficultates partim a *priori*, *partim a posteriori. A priori* volunt illi, quod *balsamica* illa efficacia *bilis* præcipue consistat in humorum præseruatione a *mucida* spissescentia, aut *vappida* corruptela: a qua *hydropicas* & *œdematosas* intemperies prognasci autumant. Refellit autem hanc opinionem, quantum satis esse possit, notus ille *fœminarum* affectus, *iuniorum* inprimis, *chlorosis*; vtpote qui familiarissime cum *cachectica* constitutione concurrit, *œdematode*, inquam, subtumida: cum tamen hæc *biliosa* constitutio e *colore* positiue flauescente euidentius dilucescat. Deinde & a posteriori videmus vtique in *ictero*, inprimis saturatissimo, quem *nigrum* vocant, nusquam apparere vllam, nedum proportionatam, efficaciam cuiusquam talis energiæ *bilis* in reliquos humores, quod tamen omnino per hypothesin fieri necesse esset.

Duas bilis partes vtilem & inutilem supponere, difficultatibus laborat.

§. VI. Præterea non satis distinguunt harum rerum adsertores, *tota ne* bilis, an aliqua solum, *certa* illius portio, huiusmodi effectui idonea, aut ad illum destinata exsistat? Communiter enim hi tales etiam neutiquam inficiantur, quod non minima reliquæ bilis portio cum *aluinis* fæcibus extra corpus eiiciatur. Duplicem etiam *bilis* substantiam supponere, quarum altera *inutilis*, adeoque magis simplici-

ter excrementitia ſit; *altera* ita iuxta hypotheſin *vtilis* & *balſamica*, nuſquam adhuc æque diſerte ſupponunt. At vero etiam reliquam *bilem* vel perpetua illa *balſamica* energia, imo vſu illo pollere, vel indifferenter ad vſum talem aut ſimplicem *excretionem* ſeſe habere, nuſquam æque definiunt; quo intuitu quidem ita hæc etiam opinio, difficultatibus ſuis implicata, manet.

Bilis alui excrementis colorem conciliat.

§. VII. Interim illud certum eſt, quod *bilis* ipſa *alui excrementis colorem* conciliet, adeoque cum ipſis vtique egeratur. Patet hoc tum e *defectu* bilis, quando obſtructo *ductu* cholodocho excrementa, caninorum inſtar, *alba* prorſus egeruntur: tum ab *exceſſu* eius, aut magis corrupta conſiſtentia, vnde deiectiones *bilioſæ* varii generis iam *vitelli* ouorum inſtar *flaueſcentes & lenteſcentes*, iam *graminis virorem* referentes, iam altius *æruginis* inſtar virentes, tandem obſcuro ex viridi quaſi *cærulaſcente* colore conſpicuæ, quas proinde *iſatodes*, tanquam *iſatide* herba (qua cæruleus color tingitur) infectas, appellant.

Tribus argumentis confirmatur.

§. VIII. Quæ res, vt inprimis in *infantibus* maxime conſpicua, ita *bilioſam* eſſe hanc æque atque *meconii* tincturam *vireſcentem*, tria ſuppetunt argumenta: (1) quod *aeriores* illæ corruptelæ infantibus inprimis eueniant ab *iracundia* nutricum; quam in *adultis* etiam *bilis* intemperantiorem effuſionem ſuſcitare notum eſt: (2) quod huiusmodi *colorum* bilis alterationes etiam *artificiali* imitatione eueniant, quando bili extra corpus exemtæ *acida* rem ſcentur; *lac* autem nutricum (nam *lactentibus* hæc talia euenire ſolent promtiſſime, aliis rariſſime) vti ſponte ad *aceſcentiam* vergit: ita cum *bile confermentans* vehementem *aciditatem* huic conciliat; quam etiam ipſe *nidor* in diſtans diffundit, atque adeo teſtatam reddit: (3) quod canes, qui reliqua lactentium excrementa auide deuorant, *bilioſa* talia ne quidem attingant.

Bilis acida acredo.

Cæterum de *acida* huiusmodi bilioſorum excrementorum *acredine* teſtari vtique poſſunt tum Καύσεις, *arroſiones*, & *excoriationes* ani, quæ *infantibus* ab huiusmodi excrementis exterius, vt interius, grauia tormina obtingunt: tum *linteaminum* penitus tam vehemens *corroſio*, ac ſi *aqua forti* infecta fuiſſent &c.

Bilis inteſtina ſtimulat ad excretionem fæcum aluinarum.

§. IX. Neque vero etiam de nihilo eſt illorum ſententia, qui bilem ſui affuſione etiam *ſtimulare* quadantenus inteſtina ad tempeſtiuam *excretionem* fæcum aluinarum, e cibis reſiduarum, interpretantur. Sicut enim aucta illa bilis *acrimonia* inteſtina fortiter ſtimulat; imo etiam *inferne* per *clyſteres* iniecta bilis animalium alui excre-

tionem fortius ſollicitat: ita in *proportione* ordinariam etiam bilem aliquid horum efficere rationi omnino eſt conſonum.

SECTIONIS I.
MEMBRI VII.
ARTICVLVS V.
DE
FAECIBVS ALVINIS.

§. I.

Excretiones non ſolum domeſticas, ſed etiam alienas aduentitias materias afficiunt.

SIcus hactenut dicta excretionum genera etiam materias veluti *domeſticas* corpori pro ſubiecto habent, ita *aduentitias* quoque a reliqua corporis vtilitate alienas ſimiliter afficere, vti neceſſitas poſtulat, ita effectus docet & commonſtrat. Sunt autem præcipua & craſſiora quidem horum generum *recrementa*, quæ ex *aſſumtis ſolidioribus*, dimiſſis tenerioribus nutritiuis partibus, in inteſtinis reſtitant.

Fæces nulla ſecretione ſed tantum excretione indigent. Motus periſtalticus.

§. II. Hæc vti nulla *ſecretione* indigent, niſi *priuatiua* ſolum, quæ nempe ab illis potius aliquid ſeparet, & aliorſum deducat; ita tanto facilior eſſe poteſt *excretio* horum ſimplicior. Fit hæc itaque ſolo *motu* inteſtinorum, quem *periſtalticum* vocant; compreſſione nempe inteſtinorum ab ambitu verſus interiorem cauitatem facta, adeoque & ſpatium continens anguſtante, & materias contentas hoc ipſo pellente. Notanda autem venit huius motus plane peculiaris moderatio, qua circa res omnem alterationem *concoctoriam* reſpuentes nihil mutationis admittit aut ſuſtinet, ſed conſuetum ſuum reliquum *progreſſum* ſimpliciter ſeruat. Eſt vero hic veluti ſtatus huius *periſtaltici motus* progreſſus, vt intra 24. horarum ſpatium fæces aſſumtorum egerantur.

Propulſio fæcum moderate & tacite procedit.

§. III. *Succeſſus* propulſionis harum fæcum per longitudinem inteſtinorum, quæ in homine ſatis magna eſt, (maxima vero propemodum in *graminiuoris* animalibus) proinde admodum moderatus eſt: vnde etiam nullum ſui ſenſum exhibet, ſed prorſus tacite ita procedit. Expoſitus tamen eſt hic etiam motus *conſuetudinis* mutationibus; vnde ſecundum hanc in aliis *bis intra vnum* diem, in aliis vix *duobus diebus ſemel* ſeſe exſerit. Promouet hanc excretionem ſufficiens *dilutio*, & *motus corporis* moderatus: retardat vero *deſidia* ſimplici-

pliciter *otiosa*, quin leui ſtimulationis etiam *voluntarius neglectus* atque *retentio*.

§. IV. Fæces autem has non ſimpliciter ita, ſicut ab aſſumtis reſtiterant, iterum recedere, ſed notabiliter vtique *alteratas*, manifeſtum eſt: inprimis e peculiari *fœtore*, non tamen ſimpliciter *putrilaginoſo*. Innoteſcit hoc inprimis ex illo notiſſimo phænomeno, dum diuerſi generis animalia, v. gr. *homo*, *canis*, *felis*, *porcus*, quando etiam cibum atque potum prorſus eundem, v. gr. *panem & aquam* vſurpant, diuerſiſſimi tamen nidoris fæces reiiciant, imo reliquæ etiam conſiſtentiæ diverſitatem manifeſtam habeant.

Fœtor earum in diuerſis animalibus diuerſus.

§. V. Sicut autem ad hanc ipſam diuerſitatem *bilem* aliquid contribuere poſſe vero ſimile eſt; cum *ſulphureæ* ſubſtantiæ etiam vulgo, neque quidem ita plane contra bonum ſenſum, pro præcipuo *principio odorum atque ſaporum* habeantur: ita adhuc certe a veriſimilitudine alienius eſt, peculiari ad hanc rem deſtinato *fermento* ſtercorifico hanc veluti peculiarem poſitiuam efficaciam ita tribuere, vt illud proprie *in hunc finem* præſto eſſe cenſendum ſit, vt *ſtercus* directe ita & non aliter fiat. Quod profecto a ſana ratione vehementer alienum, & potius quoquo modo credibile eſt, per prægreſſas longinquas alias ſpeciales prædiſpoſitiones hoc euenire, vt rerum etiam iam olim, & velut e longinquo ſpecialium, tandem etiam in ipſa *corruptione*, nulla directa *eſſentiæ* ſed magis nudæ *conſequentiæ* ratione, etiam talis vltima corruptio ſubſequatur.

Hæc diuerſitas potius bili quam fermento ſtercorifico tribuenda eſt.

§. VI. Re vera vero vt in ipſo *phyſico* negotio res hæc inſignem conſiderationem non mereri videtur, ita tanto minus *medicam* conſiderationem ſingularem poſtulat. Vnde etiam de ſede & velut officina peculiari huiusmodi fermenti minus placet ſollicitos eſſe. Ad illud autem, quod vulgo de *inteſtino cæco* hoc nomine adferunt, dicere conuenit, quod in illis animalibus, in quibus hoc inteſtinum quam *maximum* eſt, nihil huius effectus ſentiatur: ſed potius ſimpliciter hoc inteſtinum denuo accipiendis, & velut vltima quadam ad *concoquendum* mora detinendis atque fouendis cibis inſeruiat. Quod quidem in omnibus *graminiuoris* obuium eſt æque ac *graniuoris*; quæ vltima etiam plane *duplex* habent tale *cæcum* inteſtinum, cuius capacitas reliquam ſuperiorum proportionem totam euidenter ſuperat. Secundum quas circumſtantias tam diuerſos effectus vel *vni eidemque* iſtorum *inteſtino cæco*, vel diuerſarum ſpecierum diuerſis, ſed non adeo abſolute aſſignare, cum veriſimilitudine conſiſtere poſſe non apparet.

Num inteſtinum cœcum ad hunc effectum aliquid conferat.

§. VII.

Liquidior fæcum substantia sæpe iterum in vasa resorbetur.

§. VII. Diximus aliquid iam superius de illa secretionis etiam hoc loco aptitudine, vt, quod iam ad *excretionem* propius admotum est, tamen denuo de *liquidiore* substantia sibi admixta aliquid amittere soleat, vt in tenuiores vias resorptum in reliquam humorum massam redundet, per alias vias reiiciendum. Illud confirmatur etiam exemplo *dysenteriæ* vehementioris reciproco; vtpote in qua cum tanta copia *serosæ*, crudioris materiæ per aluum exturbetur, sæpe contingit, vt *vrina* tantisper plane subsistat.

Prouida excretionis fæcum administratio in rebus solidis & peregrinis.

§. VIII. Notabilis autem omnino est *motuum* horum, quibus *excretio* harum fæcum perpetratur, summe prouida administratio in rebus *solidis*, *periculosæ* admodum habitudinis, exemplo minime raro aut insolito *vitriuororum*; sicut etiam in deglutitione v. gr. *nucleorum integrorum* prunorum: e quibus vtrisque in inferioribus quidem intestinis rarissime vlla noxa obtingit.

Eiusdem inversio; & breui tempore ad inferiora proturbatio.

§. IX. Insuper autem notanda etiam vtique venit illa huius generis varia *moderatio motus* huius, qua ipse non solum, vti supra monitum, *velociter* aut *tarde* perpetrari *potest* atque *solet* in diuersis subiectis; sed etiam penitus *inuerti*. Vt videlicet, loco progressus sui *a superioribus ad inferiora*, plane *contra* ab *inferioribus ad superiora* dirigatur: vti non solum in reliquo simpliciore, sed inprimis *Ileode vomitu* notum est. *Deorsum* etiam hunc ipsum motum breuissimo tempore *proturbari* posse, tum aliæ *diarrhœæ* exemplo esse possunt, tum inprimis *dysenteriæ*: in quibus familiare est, vt haustus aliquis potulentus, intra dimidium horæ quadrantem per sedem iterum reiiciatur.

Hæc excretio fit motibus. Hic neque veterum facultas retentrix debilitata, neque læuitas, laxitas & lubricitas agnosci possunt.

§. X. Cæterum omni modo memoriter tenendum est, quod hæ excretiones *motibus* fiant, *contractionibus*, *compressionibus* intestinornm. Vnde aliena est illa vulgaris locutio veteris scholæ, de *retentrice facultate debilitata* in talibus casibus; cum ibi potius semper, iuxta illorum eorundem loquendi modum, *expultrix irritata* accusanda veniret: re vera enim non *debilitas* intestinorum, aut vt quidam loquuntur *laxitas*, *læuitas & lubricitas*, ibi agnosci potest: sed actualis *sensibilitas* maior, & propter illam eiusmodi *motus* celeritas. Quamuis hic *sensibilitatem* non æque intellectam velim crassiorem, ad *dolores* vsque: quandoquidem notissimum est, & *dolores* intestinorum sine talibus *motibus* vigere posse; & *motus tales* sine manifestis *doloribus*.

SECTIO-

SECTIONIS I.
MEMBRI VII.
ARTICVLVS VI.
DE LACTE ET SPERMATE.

§. I.

SVperſunt *ſpermatis* atque *lactis* ſecretiones. De vtriſque quantum ad *inſtrumentalem* rationem attinet, oppido parum dici valet. Quamlibet enim de *teſtium* ſtructura non contemni mereantur recentiorum obſeruationes anatomicæ, quomodo illi tanquam e *filamentis*, *concauis* ſine dubio, per innumerabiles anfractus inter ſe replicatis, coagmentati videantur: tamen cum tali liquore taliter *ſecernendo*, *elaborando*, aut quocunque tandem modo *afficiendo*, nulla profecto abſoluta *connexio*, aut qualiscunque tandem ſimilitudo comparet. Duplicatur difficultas ex eo, quod etiam de *ſpermatis* propria conſiſtentia nullus penitus conceptus nobis ſuppetat; adeoque neque ex parte ipſius, neque ex organi latere, vllus *mutuus reſpectus*, aut vlla *proportio* appareat.

De ſpermatis & lactis ſecretionibus parum dici poteſt,

§. II. Vnde quicquid de hac re annotare eſt integrum, nihil niſi *hiſtoriam* complecti poteſt, in qua præcipuam notam meretur *tempus primæ eruptionis*. *Pubertatis* tempus vulgo dicitur, quando huc uſque velut inutiles teſtes, poſthac veluti *ſimul & ſemel* facta perruptione, liquamen ſpermaticum ſuppeditare obſeruantur. Fit hoc, vti iam ſupra tactum eſt, circa finem *ſecundi ſeptenarii*, anno *decimo quarto* vel circiter. Contingit autem ſimiliter vna cum hac perruptione notabilis quædam *inflatio* cum reliqui corporis, tum inprimis *glanduloſarum* & *ſpiritalium* partium. Vnde notæ ſunt duæ illæ mutationes, altera in *maſculino* ſexu, *vocis*, vt illa e *clangoſiore* in *aſperiorem* & *retuſiorem* tranſeat: in *fœminino* vero ſexu, facta genitalium partium & humorum prima inſigni commotione per coitum, *turgeſcentia* quædam *colli* obtingat, de qua iam olim poëta, quod - - - *queat heſternum collum circumdare filo*, nec omnino plane de nihilo eſt traditio.

Tempus primæ eruptionis ſpermatis, & mutationes cum ipſa contingentes.

§. III. Quemadmodum autem valde diuerſa eſt *liquoris genitalis maſculini* ab *humoribus fœmininis*, magis ad *externa generationis* concurrentibus, indoles; dum hi *fœminei* magis ad *ſinum* ſolum

Semen maſculinum ab humoribus fœminarum differt.

pudoris, seu *vaginam vteri* prodeuntes, magis simpliciter *cohabitationi* ipsi subseruire videntur, quam vlterioribus eius effectibus: ita obseruatur etiam altera peculiaris circumstantia in *masculinis* corporibus, quæ, inprimis in vniuerso *brutorum* genere conspicua, meretur vtique considerationem, ad minimum tantisper, quantum ad ipsam *historiam* seu facti veritatem.

Corpora fœminina quomodo a masculinis diuersa sint.

§. IV. Antiqua est traditio, quod fœminæ temperamenti sint *frigidioris & humidioris* quam viri; vnde pullulauerit, non æque certum habeo. Illud autem experientia testatur, quod *humores*, & cum illis vniuersa *texturæ* consistentia, simplicius *aquosioris* sint craseos: in *virili* autem sexu magis γλισχρȣ̃, *spissiusculæ* consistentiæ, *submucidæ*, *gelatinosæ*. Innotescit hoc & incurrit manifesto in sensus, *duplici* experimento. *Primo* nempe *visu*, dum animalium *masculinorum* carnes etiam *visibiliter* & *rubicundiores* sunt, imo tam ad *visum* quam *tactum* nimio magis *lubricæ* atque *rubicundæ* etiam. Id quod non solum in *taurorum* non castratorum, seu gregariorum, carnibus manifestum est, & *hircorum* etiam, atque *hædorum* ouilli generis: sed ipsorum omnino *gallorum* gallinaceorum. Tanto magis autem deprehenditur ingens illa γλισχρότης *gustu*. Quemadmodum enim *taurorum* gregariorum, (Bullochsen-Fleisch) *hircorum* & *hædorum* carnes propter hoc ipsum vel ipsi plebi displicent, quod *fastidiosa* quadam *lubricitate* palatum offendere videantur; quod ipsum etiam proportionate in ipsis *gallis* gallinaceis pari ratione sese habet: ita contrarium huius rei adeo pariter solenniter notum est in fœmininis carnibus, vt hinc inprimis male audiat *vaccina* caro, quod coctione (velut *aquositatem* suam reliquæ aquæ associando) nimium contabescat, es schrumpfe gantz zusammen, laufe gantz ein, sed etiam *gustui* deinde nihil nisi odiosam quandam quasi *siccescentem*, *exsuccam* sane inertiam offerat, vnde indignantur, es sey altes zähes Kühe-Fleisch, da weder Kraft noch Saft innen, seye nicht anderst, als wann man Säge-Späne im Munde hätte &c.

Prouentus seminis corpus insigniter alterat, & magnam diuersitatem efficit.

§. V. Quamuis autem negari non possit, quod hæc res etiam statim in *primis teneris* ætatibus sese ita offerat; quod e curiosa animaduersione *saporis* magis aut minus γλισχρȣ̃ in ipsis vitulis diuersi *sexus* facile deprehendi potest: ita certissimum tamen est, quod circumstantia illa prouentus *spermatici*, & inde in vniuersum corpus redundantis *materialis* cuiusdam alterationis, insigne quiddam hic possit; monstrantibus hoc speciminibus diuersitatis secundum has circumstantias in *masculis*

ſculis ſibi relictis, & e contra *caſtratis*. Siquidem notiſſima hic eſt diuerſitas in hoc genere tam *boum caſtratorum* a *tauris* integris, & *hædorum* a *veruecibus*; quam peculiares præterea illæ conſideratu certe digniſſimæ mutationes, tum *odoris* olidiſſimi in *hircis*, qualem etiam, licet paulo mitiorem, ipſi *hædi* offerunt, tum inprimis vniuerſæ *conformationis* reliquæ *externæ* figuræ: dum nota vtique eſt ingens illa differentia externæ configurationis *boum caſtratorum*, in comparatione ad *tauros* integros, imo ipſorum *caponum* a *gallis* aliis; quandoquidem *graciliorem* quidem, ſed omnino etiam *diffuſiorem* corporis molem ita adſequuntur. In *humanis* etiam corporibus notum ſatis eſt ex Italicis exemplis, quomodo in prima pueritia *caſtrati* neque ſupra dictam illam *vocis* alterationem incurrant, neque *barbam* nanciſcantur; *capillis* interim propius ad muliebrem morem ſuccreſcentibus, vbi etiam *Hippocrates* iam annotauit, quod caluities ipſis non obtingat.

§. VI. Notanda porro eſt huius *ſeminalis* ſecretionis peculiaris habitudo, dum licet omnino *ſecretio* eius etiam iam procedat, *excretio* tamen retardari poſſit. Vbi certe altioris merito conſiderationis eſt, quomodo hoc ita fieri poſſit in *hoc vno* ſecretionis genere, quod in nullo alio ita pari penitus ratione obtingere obſeruatur. Enim vero idem *numero* ſperma, quod ſemel in teſtes ſecretum eſt, ibidem retineri per longiſſimum ſæpe tempus, nemo crediderit. Quomodo itaque in reliquos humores *reſorbeatur*, & ibi etiam ſenſim *emeritum* fatiſcat, & ſui *diſſolutione ſerum* ipſum augeat, dignum vtique eſt penſitatione: cum, quod iterum monemus, nusquam in reliquo toto corpore tale quiddam contingat. **Seminis ſecretio non ſtatim efflagitat ſui excretionem.**

§. VII. Enim vero fit etiam, ſed omnino rarius, vt huiusmodi *retentio* grauia incommoda tam in *motus* quam in *phantaſiam* incutiat: nempe affectus *conuulſiuos* & *deliria*. Sed omnino ſatis raro hoc facit, imo vix vnquam, niſi peculiaris *commotio ad excretionem* proximam multum *irritationis* conferat, ſiue *corporalis* ſit, ſiue *intentionalis ſpeculabunda*, *phantaſiis venereis* ſuperſtructa. **Retentio eius interdum incommoda adfert.**

§. VIII. Euenit tamen etiam adhuc in ſtatu, vt loquuntur, ſic ſatis *ſecundum naturam*, in hominibus *ſanis*, in *pleno victu & otio* viuentibus, fere tamen etiam *libidinoſæ phantaſiæ* indulgentibus, vt hæc excretio ſpontaneum exitum affectet per *pollutiones nocturnas*, vbi cum *phantaſiis* in ipſo ſomno *venereis* excretio hæc perpetratur. Quamlibet autem *laborioſiores* motus corporis in otioſioribus de reliquo ſubie- **Pollutiones nocturnæ.**

ctis huic eiectioni modum faciant; euenit tamen in *alacrioribus*, vt nec ipsæ laboriosæ corporis fatigationes huic effectui aliquid detrahant: imo subinde exagitato ita sanguine velut aliquam *stimulandi* efficaciam exserant. Non placet autem in præsenti de his rebus prolixiorem esse, cum alio adhuc loco, vbi de *generatione*, aliqua ad hanc classem respicientia dicenda veniant.

Semen singularum partium deciduum.

§. IX. Iam ante monuimus, quod de *essentia spermatis* aliquid dicere irritum sit & *impossibile* factu. Vnde etiam veterum circa hanc rem conceptus re vera frustra sunt. Putauerunt autem, semen *a singulis partibus* totius corporis *decidere*, singulas inquam partes corporis *singulare sui seminium* præbere. Sicut enim quotidiana experientia variorum *mutilorum*, qui tamen *integros infantes* generant, facile contrarium docet: ita nimio notior est etiam energia *imaginationis*, quæ non solum partes aliquas *auferre* potest, etiam eo tempore quo iam penitus *formatæ* fuerant, sed etiam non solum *nouas*, sed penitus *alienas* suscitare. Vbi in priore casu seminis illius non tam *rudimenta*, quam pleniora iam *incrementa*, simpliciter ita *in nihilum reducere*, aut ad minimum *dissoluere*, minoris sine dubio operæ atque laboris esset, quam *nouum* tale seminium pro tali noua parte, *iuxta has hypotheses*, progignere.

Leewenhoekii & Dalempacii opinio de semine.

§. X. Abeunt in hac re iterum recentiores in conceptus varie diuersos, quibus tamen præeunt tres præcipui hodegi, *LeeWenhoek*, *Malpighius*, & *Sturmius*. Primus horum assignat *masculo* semini non solum *materialem* futuri fœtus suppeditationem; sed etiam inprimis statim ad ipsum visus conspectum, *viuidam* huius materialis quasi rudimenti *actuationem* & *agitationem*: & hoc insuper adeo fœcundo prouentu, vt in vna spermatis eiaculatione huiusmodi realium *vnius singularis corporis seminiorum*, etiam numero plurima inesse intelligi debeant: (dum vtique autor vel in *vnius guttæ* adhuc parua *portiuncula plura* vno talia conspexisse profitetur.) Euagatur adhuc vlterius *Dalempacius*, dum *LeeWenhoeckio* oculatior esse affectans, in istorum quasi *vermicularium* corpusculorum, de quibus ille agit, velut inuolucris *integrum humanum corpus iam efformatum* sibi conspicuum affirmat, atque pictura ipsa efformat.

Malpighii.

§. XI. *Malpighius* econtra, *materiale* illud imo corporeum rudimentum, quod visibilibus indies incrementis augescens, corporis totius texturam tandem adsciscat, in fœmineo tributo spermatico hærere,

re,

re adeo luculenter confirmat, vt v. gr. *in ouiparis* hoc corporeum *rudimentum*, & primum quasi *filamentum*, etiam in illis ouis reperiri testetur, ad quorum conceptionem & exclusionem *masculus* plane non concurrerit.

§. XII. Maxime omnium autem speculabunda est *tertia* illa præfiguratio; quasi nempe *numerus* innumerus & indefinitus corpusculorum iam *integre efformatorum* omnium specierum *animalium*, *magnitudine* imperceptibili exigua, in tota atmosphæra obuolitet. Hoc nusquam obhærescere posse, aut retineri, quam in *solo* tali loculamento, quale in vtero fœminino *per fœcundum coitum* masculinum, siue *efformetur*, siue iam in ista minima structura a prima inde creatione efformatum hac ratione saltem *expandatur*. Vt nihil dicamus de hac tali speculationum miseria, satis tamen illud hinc elucescit, quod tot conatibus veritas nusquam magis firmari, quam potius in dubia adduci videatur. Sturmii.

§. XIII. Interim cum ex allegatis, & inprimis *extraordinariis* illis secundum conceptam *alienæ imaginationis* præfigurationem, corpus exstruendi energiis satis compareat, quod *materialis* cuiuscunque lineamenti aut rudimenti oppido parua sit necessitas, excepta fortassis illa vna, sub qua, aut a qua hæc actiua energia realiter atque substantialiter communicatur: manet hinc re vera probabilissimus omnium ille conceptus, quod maxime *actiuum* tale ens per sperma transfundatur. Quamuis illud propterea spermati quasi *materialiter* inesse aut inhærere, & perpetuo inexsistere, propterea non statim necesse sit supponere: sed etiam sub *actibus* demum *externis* generationis ipsi imprimi, & in ipso veluti concitari. Clariores autem conceptus in negotio vndiquaque obscurissimo exspectare irritum omnino arbitror. Ens actiuum per semen transfunditur.

SECT. I.

MEMBRI VII.

ARTICVLVS VII.

DE LACTIS SECRETIONE.

§. I.

Lactis secretio quamuis in satis amplo atque diffuso organo fiat, nempe copiosa *glandularum* compage in *mammis*: manet tamen absolute Lactis secretio implicata manet.

lute implicata tam *proportio* glandularum harum, ad huius generis liquorem ſecernendum, qualis *ſpecifice* exſiſtat; quam *progreſſus* huius humoris plane peculiaris ratio atque proportio.

Mammæ ſecretionem non præſtant.

§. II. Quod enim hiſtoriam huius rei attinet, ſciendum omnino eſt, quod *mammæ* quidem alias *ordinarie* nullam huiusmodi ſecretionem præſtent. Licet enim in ipſis nuper natis infantibus fortius compreſſæ atque vellicatæ *mammæ* aliquid *turbidi liquaminis* ſuppeditent; imo etiam in *adultis virginibus* tam preſſione frequentiore, quam *ſuctione lac* aliquando ſuppeditare poſſe, exemplis teſtibus agnoſcantur: tamen ſimplici ſibi relicto naturæ curſu & progreſſu horum nihil fieri, ſatis etiam notum eſt.

Secretio & excretio quando & quomodo fiat.

§. III. Fit autem & *ſecretio* eius, & ad *excretionem* veluti connisus, quando mulier vel *partui vicina* eſt, quamuis hoc ipſum aliquanto rarius; vel quando partu iam *edito nutritioni infantis* ſui merito intenta eſſe debet. Aſſurgit ita *puerperis*, de reliquo vndique bene conſtitutis, etiam vel ipſo *primo die* a partu aliquis in mammas *confluxus*: ſed eſt communiter humiditas, quæ illo tempore ſeſe ſiſtit, *tenuior adhuc*, etiam alterius lactis *ſero* ſimillima, *ſubturbida* magis quam *lactea*. *Tertio* vero circiter, aut *quarti* potius initio, craſſius etiam *lac* copioſius in mammas *irrumpendo*, *tendit* has atque premit tanto magis, donec *exitum* nanciſcatur, aut iterum *diſſipatum* ab hac via in poſterum abſtineat.

Lac non ſponte erumpit, ſed preſſione aut ſuctione opus eſt.

§. IV. Enim vero ſimpliciter propria ſponte non facile perrumpit *lac*, vt liberum ſuum ſucceſſum ita vel *quærere* impetu quodam videatur, vel *adſequatur*. Adiuuandum potius vtique eſt tam *preſſione* mammarum emulſiua, quam *ſuctione* infantis. Vtroque modo, inprimis autem ipſa *preſſione* cum prudente *moderamine* inſtituta, extenduntur magis *meatus*, vt tanto patentior exitus liquori contingat. Qui cæteroquin, per ſuam reliquam eximiam *ſpiſſitudinem*, longe facilius reſtagnare atque ſubſiſtere poſſet.

Lactis ſecretio ſtatim excretionem efflagitat, alias ceſſat.

§. V. Interim notanda hic omnino eſt etiam plane peculiaris huius ſecretionis inſtitutio. Sicut enim paulo ante de *ſpermate* notauimus peculiarem prorſus eius *tolerantiam*, qua ſub perpetua *ſecretione*, omnino ad *excretionem* reſpiciente, nihilo minus *actualem excretionem* non æque ſimpliciter ſiue ſpectare videatur, ſiue vrgere; ſed potius continuante perpetuo iuſta ſecretione *excretioni* quandocunque tandem promtum & paratum ſeſe gerere: ita penitus contraria ratio ſeſe ſiſtit in *lactis* ſecernendi & excernendi negotio. Quando enim

hoc commode quidem, & inprimis etiam copiose colligitur, atque restagnat, si tunc eius nihil omnino excernitur, familiariter intra 2. 3. dies, etiam hæc eius secretio ita *retrocedit*, vt postea etiam quoquo modo reuocari recuset, sed fere pertinaciter emaneat, donec de integro noua penitus eius productio locum inueniat, nimirum nouo partu obtingente. Valet hæc res adeo, vt quando etiam fœminæ iam *expeditissime* lactantes, in quibus & *promte & copiose* lac secernitur, imo etiam per infantes iam *robustiores suctione* proportionata copiosius excernitur, si tales, seposito tali, infanti *recens nato* mammas præbere suscipiant, qui *parum* solum & *debilius* sugere solet, familiariter fit, vt lac ipsis sponte *euanescat*, id est *secretio* eius cesset, illo etiam quod iam secretum est denuo in antiqua vasa, venosa nempe, & adeo in massam humorum communem, *regurgitante*.

§. VI. *Consistentiam* imo *essentiam* ipsam lactis quod attinet, potest de illo in genere affirmari, quod nihil aliud sit, quam ipse *verus* CHYLVS, ab *heterogeneitatibus* magis depuratus & sincerior. Speciatim autem dici debet, quod sit compositum quoddam e *submucido-pinguibus* atque *subtilissimis terreis*, & quadantenus etiam *salinis* corpusculis, *multa aquositate* dilutis, *indolis* inter animalem atque vegetabilem crasin adhuc *mediæ*. Hæc ipsa vero *media* adhuc eius indoles præbet proprie præcipuum argumentum, quod lac re vera nihil aliud sit, nisi *chylus*; substantia nempe adhuc quadantenus *crudior*, & a crasi *animali* remotior, nempe propinquior adhuc illi, vnde processit. Cum vero animalia, quæ lac *saturatioris* consistentiæ præbent, sint maxime talia, quæ *vegetabilibus* plurimum nutriri amant, vt *quadrupedes graminiuoræ*, *vaccæ*, *capræ*, *oues*; imo etiam homines *pane* copioso victitare sueti, *fermentato* & *fermentescente*, *cereuisia* etiam, imo vino valde *salino*, vtentes: fit inde, vt in lacte etiam, nempe vti diximus *chylo recentiore*, ad *animalem* crasin minus adhuc *assimilato*, & reliqua vegetabilis temperiei vestigia persistant, & inter hæc primore quasi loco *aciditas*, imo potius *acescentia*, nempe *fermentatio acescens*, ab *animali crasi* reliqua alienissima.

Consistentia seu essentia lactis.

§. VII. Monstrat autem huius compositionis in lacte veritatem etiam crudior experientia. Dum *pinguedinem* eius monstrat secessio *cremoris* supernatantis; adhuc magis autem ex hoc *cremore* crasso etiam quodam atque promto modo contingens secessio *actualis pinguedinis*, *butyri*. *Mucilaginosam* eius consistentiam commonstrat tum simplex acescentis lactis *grumositas*, ita omnino *lubrica* gustui atque tactui,

Compositio in lacte ab experientia demonstratur.

tactui, vt etiam inde apud Germanos nostros locus sit appellationi, Schlipffer-Milch: sicut etiam *serum* lactis, post iam inde præcipitatam hanc spissiorem portionem, tamen adhuc notabilem submucidam *lubricitatem* retinet. *Terrestris* autem *aridior* eiusdem substantia satis vtique dilucescit in *casei* consistentia, illius inprimis, qui e lacte *pinguedine sui cremoris* iam priuato conficitur. Neque vero de *acetositate* eius, aut de modo, quo illam contrahit, nempe per *moram* & *calorem*, cooriente promta *fermentescentia*, prolixum esse placet, cum res sit notissima.

Aliud testimonium de lactis consistentia.

§. VIII. Imo vero suppetit aliud adhuc huius rei testimonium, quod etiam adhuc crudiores, minus alteratæ, quin forte etiam minus alterabiles, variæ particulæ, *vegetabilem* inprimis suam indolem adhuc retinentes, sicut in recente *chylo* ex intestinis secretæ, & in massam humorum transmissæ fuerunt, cum hoc ipso *lactis* nomine ad mammas perueniant. Ita enim inprimis e *purgantium* vsu nutricibus exhibitorum ipsos etiam infantes purgari notissimum est; & plebis etiam obseruatione notum, quod per hyemem, quando *stramine* forte hordeaceo vaccas suas alunt pauperiores, lac inde proueniens, præter reliquam inertiorem consistentiam & saporem etiam *amaricantem*, *butyrum* præbeat non solum *parcius*, sed etiam *pallidum* & *amarum*. Quamuis etiam in huius eiusdem rei documentum aliquæ solertiores matres familias per æstatem *frondes iuniores arbustorum*, quales alias libenter admordere solent vaccæ, resiccatas per hyemem pabulo commiscendo, eo ipso hyberno etiam butyro *colorem* satis flauum concilicant aut conseruant.

Prima irruptio lactis in mammas.

§. IX. Cæterum de *motu lactis particulari* notari meretur, quod fœminæ, inprimis autem sub eius prima *irruptione* in mammas, exprimere soleant sensum quendam *tensionis*, qui veluti *trans axillas*, seu *a clauiculis deorsum* in mammas sese extendat; vnde Germanæ nostræ illa expressione vtuntur: **Die Milch komme ihnen über die Achseln herüber gezogen, nicht anders als wie ein Strickchen.** Quod nempe est ab illa *tensione in arteriis mammariis*, & *contentione toni* etiam fibrosarum circa, musculosarum partium.

Toni efficacia & contentio in mammis.

§. X. Sicut etiam seorsim notabilis est *toni* talis efficacia in ipso mammarum corpore; cuius intuitu sæpe numero fit, vt fœminæ, quando mammas cito denudant, adeoque *frigoris* aliquo sensu percelluntur, imo interdum solum *pudore* suffunduntur, mammæ hinc ita pertinaciter *densentur*, vt ne guttulam quidem vnam lactis emittant,

quan-

quantalibet etiam *pressione* ad emulgendum, aut infantis *suctione* interueniente. Quando vero solum leui frictu excutiæ setaceæ non valde rigidæ (einer weichen Kehr-Bürste) mamma leuiter fricatur, mox sua *sponte* sine vlla reliqua compressione emittit imo effundit subinde copiosius ipsum lac. Imo tanta est variationis huiusmodi *tonicæ* in mammis efficacia, vt etiam quando iam *nodi* etiam plures ad notabilem mammæ intumescentiam collecti fuerunt, sola modesta tali frictione etiam mollissimæ excutiæ (einer Sammet-Bürste) intra *quadrantem horæ*, sub *spontanea* copiosa lactis e papilla emanatione, illos sponte resolutos, & mammam sinceræ suæ consistentiæ restitutam, non sine admiratione viderim.

§. XI. Imo vero commonstrat simile quid ex aduerso *constrictio* illa repentina *tonica inæqualis & pertinax*, qua *nodi* tales etiam derepente in mammis formari solent per *terrorem*. Sentiunt hoc omnino fœminæ, conquerentes proinde, **es seye ihnen wie Messer, wie Nadeln, in die Brust gefahren**; *strictura* sane tali repentina, qua etiam reliquum corpus vniuersum ita varie *percelli* solet, vt illic de vario eiusmodi sensu repentinarum, *fremebundarum* stricturarum notissimus sit insultus, quem Germani exprimunt, **es seye ihnen wie ein Messer durch das Hertz gefahren**, (est vero in *præcordiis* seu *scrobiculo cordis* magis ille sensus) **sie seyen erschrocken, daß es ihnen zu denen Nägeln hinaus gefahren sey, daß es ihnen in denen Fingerkupffen wie Nadeln gestochen habe.** Dum autem in mammis repentina talis *fremebunda strictura* suscipitur, dispulsis per illam velociter *tenuioribus serosis* partibus, *incarceratum spissius* lactis κρᾶμα, per longiorem moram magis magisque densatum, tandem etiam *acescendo* in durius *coagulum* abiens, periculosas turbas dehinc concitat.

Constrictio tonica repentina per terrorem, eiusque effectus.

§. XII. Cæterum quod antiqui de peculiari immediata quadam communicatione, siue ita dicta *anastomosi*, & quidem *venarum* epigastricarum *cum mammariis*, tradiderunt, non tam vlli αὐτοψίᾳ superstructum fuit, quam soli hypothesi. Nimirum vt ita expedirent aliquam rationem pro illo phænomeno, quod *lac mox post partum* in mammas redundare incipiat: huic rei hanc præfigurationem idoneam esse censuerunt, quod, cum natura hucusque sanguinem (tanquam *ex ipsorum mente materiam nutritionis*) peculiari abundantiore prouentu ad vterum direxerit, postquam nunc simul & semel vsus eius cesset, imo vero hinc etiam vel labor aliquis oriri posset, ne ille iam nullam amplius consumtionem hinc subiens, hic aliquid periculi incurrat, aut infe-

Anastomosis venarum epigastricarum cum mammariis ex nuda hypothesi allegatur.

inferat: (quanquam hoc verisimiliter metuere non potuerunt; quia ipsis propter ignotum sanguinis *motum progressiuum* omnis sanguis perpetuo *stagnabat*: imo etiam tam cum *partu*, quam postea per *lochia* sanguis hic a nuda otiosa *stasi* satis excusari poterat) supposuerunt ita, fieri inde magis immediatam huius sanguinis *regurgitationem* ab vtero ad mammas per *vasa hypogastrica*, vtpote cum *vterinis* plerisque communem ortum ab *iliacis internis* sortita. Verius autem apparet potius, hanc immediatam communicationem atque *transmissionem* ab vtero ad mammas non tam molestiæ alicuius ab vtero *auertendæ* caussa fieri, quam positiuæ *prouidentiæ* nomine, vt ita infanti in lucem edito conuenienti alimento consulatur, per conspirantes inter se vias easdem, per quas in ipso vtero eidem consultum fuerat. Certe vero si res recte æstimetur, nemo hic vllam magnopere *necessitatem* talem agnouerit *organicam*, quin potius natura destinato consilio atque scopo *missiones* huiusmodi *ex ipsa hypothesi* instituens, facile directe per ipsa etiam *mammaria* vasa *directiones* illas suas perficere possit: quod etiam mediantibus *tonicis motibus* actu & *potest* facere, & *solet*. Vnde quidem irrita profecto fuit Anatomicorum sollicitudo, in has *anastomoses* earumque veritatem inquirendi, cum, vti dictum, re vera satis euidens sit, quod illæ ab antecessoribus nostris simpliciter *ex nuda hypothesi* ita allegatæ fuerint: vnde quidem tanto alienius est, quando quisquam ipsas a se etiam ita repertas esse profitetur.

SECT. I.

MEMBRI VII.

ARTICVLVS VIII.

DE

SALIVAE SECRETIONE.

§. I.

Saliua antiquitus pro humore excrementitio habita hodie vtilis indicatur.

RESTAT secretio peculiaris humoris, qui antiquitus quidem magis simpliciter pro *excrementitio*, & forte sub sui excretione velut *in transitu leues* quasdam vtilitates præstante, habitus, hodiernis obseruationibus & æstimationibus aliquanto circumspectioribus multo maiorem atque digniorem inprimis vtilitatem habere merito iudicatur. Loquor autem de SALIVA.

§. II.

§. II. Proximis demum lustris vtique huius liquoris *historia* magis innotuit; & detectæ sunt non solum *glandulæ*, quæ ipsi subseruiunt, sed inprimis etiam varii *ductus* atque *meatus*, de quorum *inuentionis* gloria autores, fere etiam cum ambitu, certarunt. Assignata est etiam ipsi liquori specialis *energia*, pro ciborum *concoctione* facillima, neque hoc quidem incommode aut improbabiliter. Historia eius etiam magis innotuit.

§. III. Interim quicquid etiam horum actum sit, subsunt *difficultates* peculiaris ponderis inprimis sequentes. *Primo*, quod *historia* saliuæ, quantumcunque *physice* vera & indubia, minimum tamen habeat vsum *medicum;* nempe, vt vel *methodo medendi* directum aliquem vsum adferat, vel talem *pathologiam* præbeat, quæ vllum vsum aut *nexum* ad *curationem* præ sese ferat, aut suppeditet. *Secundo*, quod etiam in ipsa *historia* vix simplicibus verbis, ne dum vlla magis reali discretione, a se mutuo *distincti* sint liquores illi *diuersi saliuales*, qui manifesta sua *visibili* differentia etiam *intimiorem* quandam diuersitatem subesse, satis testantur: v. gr. e ductibus *Stenonianis* & sublingualibus *Warthonianis*, & his quidem inprimis, effluens *saliua fluxilis* est, *tenuis, limpida;* e glanduloso *peristromate* totius oris interni confluens *spissiuscula* submucida; adhuc magis autem illa, quæ e *tonsillis* emergit. *Tertio*, vti non satis vulgo agnita, ita neque satis perspicue commonstrata, illa copiosa *communicatio* saliualis humiditatis ex intimo *Oesophago* scaturientis, in qua asserenda prolixus fuit *Geuderus*. *Quarto*, vti horum ipsorum, de communi consensu, *saliualium* liquorum *propria indoles* nondum ita exquisite determinata est; ita tanto maiorem obscuritatem, quanto fere magis intenta cura tractabatur, fouit adhuc atque sustinuit *succus* PANCREATICVS dictus. Quæ tamen adhuc difficultatibus & obscuritatibus subiacet.

§. IV. Licet enim hic etiam, quolibet intuitu, nihil aliud, nisi simplex *saliualis* humor esse satis appareat, tamen ab huiusmodi curiosioribus minime pro tali, sed prorsus alterius, imo *proprii* potius census humore habetur. Et hoc quidem peculiari ludibrio sciolæ curiositatis humanæ a priori, quia *Syluius* vt suæ fabulæ scenam ornaret, succum hunc *aciditate* peculiari instructum esse debere voluerat: vnde, licet nullum eius rei argumentum nec *a priori* nec *a posteriori* suppeteret, quia tamen *Syluio* ita visum fuerat, passim næniæ istæ decantatæ fuerunt. Succus pancreaticus.

§. V. Quod historiam *motus saliuæ* attinet, in corporibus velut ad stateram sanis, moderatus omnino est eius prouentus; ita quidem, vt etiam perpetuo tantum eius in os dimanet, quantum ad humectatio- Saliuæ motus & effusio qualis sit & quando copiosior contingat.

ſtationem eius perpetuam ſatis eſſe poſſit: eo vero tempore, quo eſculenta, imo & *ſapida* potulenta, in os ingeruntur, & illa etiam *commaſticantur*, *largiore* quantitate erumpat, atque cum ipſis ita remiſceatur. Quod quidem adeo ſolenniter fit, vt etiam vel ad ſolum *conſpectum*, inprimis autem *propinquum* contactum, (licet nondum actu ipſo abſolutum) *ſapidorum* & palato alias iucundorum *ciborum* inprimis, tum etiam *potuum* ſaliua ſtatim anticipando *largiter* effundatur, euentu familiariſſime noto. Præter hæc ſolet eiusmodi *copioſa repentina* ſpontanea ſaliuæ effuſio etiam euenire in *auerſione* nauſeabunda, maxime omnium autem in actuali *vomitu impendente*, vbi ſimiliter ſaliua ita affatim in os confluere ſueuit.

Eius vſus in guſtatione & concoctione.

§. VI. Quamuis autem nullum ſit dubium, quin ſaliua hæc vtique etiam *guſtationis* negotium ſuſtentet *concurſu* ſuo: nihilo tamen minus certum etiam eſt, quod ciborum *concoctioni* in ventriculo adhuc maiorem vſum præſtet. *Fermenteſcentis* enim indolis ſaliuam exſiſtere, vti varia, etiam ſatis ſimplicia experimenta probant; ita poſtquam cibis fermentationis vtique *indigis* ſtatim eo ipſo loco, a quo ad fermentationem progrediuntur, admiſcetur, nulli vsquam dubio locum ſupereſſe puto, quod iisdem etiam ad hunc *effectum* ſubſeruiat.

Succus pancreaticus quem vſum habeat, & qualis humor ſit.

§. VII. Sicut autem ſaliua ex ore cibis *interfuſa primam* craſſiorum illorum *reſolutionem* in ipſo ventriculo reſpicit: ita vlteriorem & nouam *intimiorem* eorundem diſſolutionem promouere præcipue videtur ſuccus ita dictus *pancreaticus*, tanquam nouum ſaliualis humoris penu. *Saliualem* autem hunc eſſe humorem ſuadet magis *a priori textura* pancreatis, cum illo glanduloſo plexu, qui ſub *auribus* collocatus ſimiliter per capaciorem ductum ſatis copioſum liquorem fundit, penitus conueniens: *a poſteriori* vero confirmare hoc idem videtur illud, quod, ſicuti ſaliua etiam reliqua, non tam ad *nudam ſimpliciſſimam* fermentationem (qualis ſimplici ciborum mixtioni directe conuenit) ſuſcitandam ſolum ſimpliciter deſtinata videtur; vtpote quæ etiam ſponte cooritura eſſet, aut ad ſummum certe tanta fermenti cuiusquam *quantitate* adiecta minime indigeret, quin exiguo aliquo ſtimulo ſatis excitari poſſet: ſed potius peculiaris quædam *confermentatio*, ſpecialiſſimæ indolis *ſegregatio*, forte etiam ſpecialiſſimæ materiæ ſubtiliſſima *aſſociatio*, adeoque vti vulgo generalius loquuntur, *noui characteris impreſſio*, nempe *nouæ ſpecialis mixtionis* partim per *interpoſitionem*, partim transpoſitionem productio: (ad cuiusmodi effectus præſtandos mirificam eſſe in phyſico-chymicis efficaciam *fermentorum* innumera

exem-

exempla docent) ita verisimile tanto magis est, quod etiam ipse hic *pancreaticus* salivalis succus ad *renouandam*, imo potius *materialiter instaurandam* atque agendam, illam specialissimam *mixtionis animalis* indolem omnino inseruiat; vt nimirum, cum *crudi* cibi in ipso ventriculo aliquam huiusmodi *impressionem* iam nacti sint, illa interim per ipsam *copiam* materiæ ciborum propriæ, & illius conceptam commotionem fermentatiuam vegetiorem, ita supprimi posset, vt hi simplicem suæ propriæ indolis fermentationem subire possent, ab animali crasi alieniorem, hoc ipsum impediatur per hanc recentem affusionem *sincerioris* eiusmodi *specifici*, imo vero *specificantis*, *fermenti*. Quod nimirum *absoluat* illud, quod a suo *compari* in ventriculo iam *inchoatum* est; sed per præualidam ciborum *propriam* fermentescentiam simplicem iterum fortassis obrui posset.

§. VIII. Quod autem hæc ipsa res, de illa specialissima *mixtionis* assumtorum *permutatione* in animalem *crasin*, sese reuera ita habeat, simplicitate sua luculentum testimonium perhibet ipse vtique CHYLVS, ex huiusmodi resolutione atque concoctione ciborum immediate resultans: qui, quantumlibet adhuc aliquas pristinæ suæ indolis, v. gr. *vegetabilis* in *graminiuoris*, reliquias conseruet, tamen iam nimium quam sensibiliter nouæ cuiusdam *peculiaris* craseos specimina exhibet, etiam in singulis suæ mixtionis portionibus, *pinguedine*, *mucilagine*, *terrestreitate*, imo ipsa vsque *salsedine*, quæ *vrinosæ* crasi crassiori, a *vegetabili* indole plurimum alieniori, iam proxima penitus est, longe plus atque citius, quam quidquam vsquam in vegetabilibus: id quod superius sub *chyli* atque *lactis* consideratione latius indicauimus.

De permutatione mixtionis assumtorum in animalem crasin chylus testatur.

§. IX. Res quæ in corpore animali longe plurimum obuia, interim etiam longe minima siue cura siue dexteritate exculta aut detecta est, est *secretio pinguedinis*. Sicut enim speculatio illa de *sacculis* quasi quibusdam in omento non solum per se & simpliciter rem parum exhaurit; dum neque vllam verisimilitudinem adfert, aut solum relinquit, quanam secretionis ratione pinguedo in illos sacculos *secedat*; *vbi* & *quomodo* ad talem secessionem prædisponatur; quomodo in tam parua *mole* huius partis tam *promto* & tam *largo* prouentu, qui exemplorum phænomenis quadret, siue *separari*, siue præparari possit; & quibus tandem *viis* atque *mediis* ex *omento* in reliquum vniuersum corpus distribuatur: breuiter, omnibus legitimi secretorii, & proprie quidem atque directe, imo specifice & priuatiue præ aliis, *secretorii organismi* requisitis plane destituatur; nimirum *non* habeat *materiæ* proportionate

Pinguedinis secretio.

Sacculi in omento rem non exhauriunt.

ſufficientem *aditum*; *texturæ* ad peculiarem ſecretionis actum qualemcunque ſpecialem *apparatum*; denique materiæ a ſe ſeparatæ vllum idoneum *abitum* & proportionatum diſceſſum; imo tota ſua & harum circumſtantiarum menſura, quantitatis effectus ſui, non poſſit decenter quadrare atque reſpondere.

Animalium ſpecies, in quibus nullum omentum reperitur.

§. X. Vt taceamus illas animalium ſpecies, in quibus nihil omento geminum reperitur, & tamen vel promtiſſima pinguedinis productio celebratur. *Aues* intelligo, de quarum aliquibus admiratione certe digna eſt (niſi quidem pro friuola accipiatur, quam tamen conſtanter adſeuerant) aucupum obſeruatio, v. gr. de *alauda*, quod poſtquam veſperi probe obſaturata ad quietem ſe compoſuit, ſi ita noctu tempeſtiue capta iuguletur, pinguiſſima ſit omnium; ſi vero poſt plures horas, altero *mane*, quoquo modo deprehendatur, multo iam macrior; ſi per reliquum diem, adhuc macilentior; ſi per *crepuſculum* ſatur a paſtu, & ad quietem tendens, *ſubpinguis* quidem, ſed tamen ob nondum digeſtum atque diſtributum alimentum longe minus quam ſub *medium noctis* ſuccedentis. Ita etiam de auicula, quam cupediarii *Ortolan* vocant, notum eſt, quod vel vnius diei ſpatio ad tantum *pinguedinis exceſſum* perueniat commodi pabuli abundante obiectione, vt non ſolum tota cooperiatur pinguedine, ſed ita etiam vere obruatur, vt niſi detrahatur pabulo, aut liberis volatibus reddatur auicula, pinguedine oppreſſa ſuffocetur.

Porcorum pingueſcendi promtitudo.

§. XI. Præterea videmus veluti portentoſam illam pingueſcendi promtitudinem inter quadrupedes in *porcis*, vtpote in quorum corporibus familiariſſimum eſt tantum pinguedinis colligi, & breui quidem omnino tempore, vt, ſi oſſa & recrementa ex inteſtinis detrahantur, reliquam vniuerſam corporis *carneomembranoſam* texturam (detracto humore) *pondere* multum ſuperet, nedum *menſura*. Quibus omnibus certe rebus, tam largo, & tam promto prouentui, omenti qualiscunque organiſmus minime quadrare videtur.

Pinguedinis nulla vtilitas aut neceſſitas comparet.

§. XII. Accedit autem omnibus hisce difficultatibus illa inſuper non minus ponderis habens, quod reapſe non ſolum pinguedinis ſimpliciter, ſed inprimis etiam tam promti atque *copioſi* illius prouentus, nulla æque *vtilitas*, nedum *neceſſitas* vſquam compareat. Dico *vtilitas*; cuius nimirum intuitu qualitercunque corpori ſimpliciter conducere videatur, vt *ſolideſcente* illa pinguedinis *coagmentatione* atque *textura* peculiari inſtruatur.

§. XIII.

§. XIII. Aliud autem eſt *vſus* pinguedinis; ſiue an pinguedo ipſa reliqua ſua craſi aliquem vſum in corpore ita habere poſſit aut ſoleat, vt non ſimpliciter & abſolute omni fine careat: adeoque fortaſſe penitus magis præter naturam, aut vt ſimplex aliquod *recrementum* ita coaceruari atque ſeponi videri poſſit. Hoc autem non ita ſe habere, non ita purum *recrementum*, omni poſitiuo *vſui* ineptum, eſſe ipſam pinguedinem, diluceſcit affatim ex eo, quod pinguedo, ſicut ex ipſa *abundantia* optimi nutrimenti colligitur atque progignitur, ita etiam deficiente reliqua *nutrimenti copia*, imo vero *neceſſaria* etiam nutrimenti quantitate, ipſa iterum abſumatur. Quorſum autem? & quosnam in vſus? certe in *ſupplementum* reliqui nutrimenti deficientis: quæ quidem res vt notiſſima extra controuerſiam puto poſita eſt. Præſtat interim hoc, vti diximus, non *congregatione* illa ſua & *contextu* in ſolidum, aut peculiari *ſitu* circa has vel illas corporis partes; ſed potius reliqua illa ſua ad *fluiditatem* ſubeundam tenera atque *molli* conſiſtentia, qua *macrioribus* etiam alimentoſis *mucidioribus* partibus ita intertexitur, vt illæ hinc huius conſortio debitam conſiſtentiam tractabilem, inprimis ipſe *ſanguis ſulphuream* ſuam temperiem, inde nanciſcantur. Vnde profecto minime negligenda eſt illa ab *Hildano* conſignata obſeruatio, quod in hominibus *fame* intermortuis deprehenſum ſit, ipſam *medullam* ex oſſibus abſumtam fuiſſe. Vſus autem illius in corpore negari non poteſt.

§. XIV. Enim vero meretur omni modo aliquam conſiderationem *medulla oſſium*, quandoquidem hæc non tantum ſola propemodum eſt talis ſpecies pinguedinis, quæ præ omni alia, circa quæcunque alia corporis loca, *certum* ſuum *poſitum* conſtanter ſeruat, idque in omnibus ſpeciebus & indiuiduis: ſed etiam plane peculiaribus quibusdam phænomenis peculiarem ſecretionis aut certæ ſeceſſionis modum quaſi paulo luculentius innuere videtur, ad minimum magis, quam reliqua illa cuiuscunque pinguedinis phænomena. Certe enim eluceſcit in hac *medullari* ſubſtantia, inprimis in animalibus adhuc *iunioribus*, quomodo illa etiam velut vndique ingens commercium cum ipſo *ſanguine* habeat; vnde medulla in eiusmodi iunioribus tota prorſus *cruenta*, & interſperſo ſanguine *imbuta* viſitur. Neque hoc ſolum, ſed perennat vtique par conſtitutio etiam in *adultis* vsque ad quemlibet ætatis ambitum, vt ad minimum circa *capita* oſſium, arctioribus poris ſpongioſa, adhuc affatim *ſanguineus* talis influus cum ipſa pinguedine ſinceriore *medullari* commercium ſuum habere ſentiatur. Cum autem *inſertio vaſorum* ſanguiferorum in ipſa oſſa non in hæc *ſpongioſa* illorum *capita* con-

Medulla oſſium, cum ſanguine commercium habet.

contingat; (ſine dubio propter faciliorem in hiſce locis violationem ſub fortioribus motibus; tum etiam, quod cum vaſa ad oſſa hic illic per ipſos muſculos transmittantur, horum autem ſitus paſſim magis mediam oſſium longitudinem tam ortu ſuo, quam tendinum termino, occupet;) diſcurrunt tamen vtique hæ ipſæ vaſorum ramificationes ad iſta oſſium loca, nempe *capita* ſpongioſa.

Separationes pinguedinis directe ad medullæ geneſin fiunt.

§. XV. Vt verum fateamur, non eſt tanti in medicina *medullæ* conſideratio, aut ſi etiam aliqua eſſet, parum certe lucis promitteret *generationis* ipſius methodus atque ratio, vt propterea de his rebus prolixum eſſe neceſſe ſit: interim ſeparationes has, veluti primigenias ipſius pinguedinis, re vera directe ordinarie ad *medullæ* geneſin, imo *per illam* fieri, & inde quicquid *abundantius* gignitur, in reliquum corpus diffundi, veriſimile duco. Idque hoc maxime argumento, quoniam reliqua quidem vniuerſa pinguedo minus *certi*, *ſtati*, imo *deſtinati* eſt prouentus; *medullaris* autem contra *poſitiue*, tanquam vera *pars*, ad corporis conſiſtentiam pertinet.

Alia ſimplicior ratio ſeceſſionis pinguedinis a reliquo ſanguine per tranſſudatoriam ſecretionem.

§. XVI. Niſi quidem etiam per longe *ſimpliciorem* quandam ſecretionis rationem pinguedinem a reliquo ſanguine *ſecedere* veriſimilius videatur. A qua quidem ſententia tanto minus alienus eſt animus, cum *ſeceſſio* ſimpliciter ipſius pinguedinis a reliqua humorum craſi res videatur promtiſſimi ſucceſſus; quandoquidem vere *pinguis* ſubſtantia a reliqua, quantumcunque ſimplicius *aquoſa*, notiſſimis promtiſſimis diſſidiis vtriusque huius craſeos innititur. Separata autem ita ab intimiore nexu cuiuslibet alterius materiæ pinguedo, vti propria ſui teneritudine etiam valde ſubtiles *meatus penetrare* valet, vt in charta & membranis videmus: ita ſimplici etiam *tranſſudatione* a ſpiſſioribus reliquis humiditatibus ſegregari poſſe, a veritate nihil abludere putamus.

Conſpicua illa eſt circa teneriora vaſa, & per ambientes partes membranaceas adiuuatur.

§. XVII. Roborat autem hanc coniecturam illud ipſum inprimis, quod hæc promtior atque copioſior ſeceſſio pinguedinis inprimis conſpicua ſit crica *teneriora* vaſa tam *ſanguifera*, quam *lymphatica* & inprimis quidem hæc poſteriora. Magnopere vero hanc etiam ſimplicem *tranſſudatoriam* ſecretionem adiuuare videntur ſubtiles *membranaceæ* partes, quæ dicta talia vaſa, tam inſigni pinguedinis ambitu conſpicua, ambire ſolent. Dum enim hæc, eminente illa ſua texturæ *denſitate*, non niſi ſumme tenuibus humidis particulis tranſitum concedunt; inprimis dum velut originaliter atque perenniter *humiditate* imbutæ ſunt: fit ita, vt ex vtrisque ſimul tranſſudantibus, *pinguibus*

bus & *humidis*, *humidæ* quidem per vias, eadem ſubſtantia iam penitus *imbutas*, latius diffuſæ ſerpant; *pingues* autem, vt ab *humiditate* iam ſponte diffidentes, imo ab illa inſuper *relictæ*, dum hæc dilabitur, in illo loco ſubſiſtant; poſtquam vtique *humectatos* meatus ſolo fluxu, ſine aliquo vrgente impulſu, proſequi & penetrare non valent. Filtrationis exemplo.

§. XVIII. Quicquid autem interim huius ſit, certe nullus *nudus phyſico-mechanicus* conceptus exhaurit tam *ſeparationis* quam *aſſeruationis* iam ſeparatæ pinguedinis veras conditiones, quales etiam ſola ſimplex αὐτοψία offert. Nempe minime ita ſimpliciter ſiue effuſa, ſiue *confuſa*, vsquam *hæret* pinguedo; ſed omnino *textis* peculiaribus incluſa, diſtributa, diuiſa & diſgregata ſpectatur. Quod quidem minime a ſe ipſa habet, ſed plane ab alia *efformatione*, atque *texendi* compote energia: ſicut ea res tanto manifeſtior eſt in craſſiſſimis etiam pinguibus *textis*, *lardo* inprimis, quod totum penitus *ſubtextum* atque innumerabili *fibroſitate* tenerrima interſeptum eſſe, αὐτοψία monſtrat.

Veras conditiones ſeparationis & aſſeruationis pinguedinis phyſico-mechanicus conceptus non exhaurit.

§. XIX. Suffragari autem poteſt ſententiæ noſtræ, de *modo ſeceſſionis* pinguedinis cum tenui *aquoſitate*, quæ etiam vlteriorem iſtius peculiarem reſtitationem promoueat, phænomenon illud merito notandum, quod nullus habitus corporis ad *prouentum* pinguedinis abundantiorem aptior ſit, quam ita dictus *phlegmaticus*; nempe tam *humorum* craſi, quam *partium* humoribus ita imbutarum temperie magis *aquoſa* inſtructus. A qua ipſa diſpoſitione, & inprimis iam ſupra notata illa ſimpliciore, adeoque etiam tenuiore aquoſitate, eſt peculiaris ille euentus in *fœminino* ſexu, quod hic præ *virili* longe familiarius, imo vero ſpecialius ſeu *ſpecifice* quaſi, tum ad reliquam *molliorem*, turgidulam, ſucculentiorem, breuiter *humidiorem* texturam pronior ſit, imo indidem etiam præter naturam, vel ad *aquoſos tumores*, vel ad ſimplices *exſiccationes* promtior; tum etiam ad *pinguedinem*, ſiue vti vulgo loquuntur *corpulentiam*, præ viris plerumque facilior.

Modum ſeceſſionis pinguedinis cum aquoſitate habitus corporis phlegmaticorum & fœminarum comprobat.

§. XX. Quemadmodum autem de *generatione* atque prouentu pinguedinis ita parum certi innoteſcit, ita tanto minus nota eſt ſpecialis aliqua methodus *conſeruationis* eiusdem, niſi quidem vel ſimplex illa continua *transcolatio* aquoſæ tenuioris humiditatis hic ſatisfacere poſſit. *Vaſa* enim de reliquo *peculiaria* pinguedini ſeorſim *propria* dicata eſſe, iuſtiſſimum dubium eſt ex eo, quod etiam in eadem *diffuſiſſima*, vt in *porcis*, nihil tale ſingulatim conſpiciatur, ſed ſolum *ſanguifera* & *lymphalia communia* vaſcula, tum ad cutem tum ad reli-

Conſeruationis modus huius pinguedinis ſatis certus non eſt.

quas principales corporis partes pertinentia, per illam *excurrere* magis quam *discurrere*, conspiciantur. Omnino autem, quicquid etiam per ipsam pinguedinem veluti priuatim atque proprie *distribui* videtur, oppido *parum* sit.

Homines sicci-oris habitus, & color eorum subfuscus.

§. XXI. Illud notatu non indignum puto, quod homines *siccioris* habitus corporis, sicuti propter *magnitudinem* vasorum suorum vniuersalem ab illa secretione pinguedinis transsudatoria, de qua supra diximus, alieniores esse videntur; imo forte etiam ipsa *substantia pinguis* sanguini ipsorum firmius *immixta* hæret: ita apparet in ipsis peculiaris quædam *excretio subpinguis*, per vniuersam peripheriam corporis, cum *sudore*; vnde re ipsa non solum superficies corporis ipsorum veluti magis *subnitida* est, sed ab inhærescente illa substantia etiam sensim *color* quidam *subfuscus* subnascitur, quem acria *lixiuia* abstergunt, simplex autem *aqua* nequaquam, sed hæc potius ipsum *obfirmare*, aut certe velut *expolire* apparet, vnde etiam vulgi dicterium: **je mehr sie sich waschen, je schwärtzer sie werden.**

Color specialissimus in Aethiopibus.

§. XXII. Obiter quidem, cum hæc mentio *coloris* inciderit, attingere licuerit singulare illud phænomenon *coloris* specialissimi in *Aethiopibus*. Quem sicut a *solis ambustione* ortum suum ducere, nemo facile hodie amplius sibi persuaserit, cum & in *Europa*, & ipsa *Septentrionali* eius parte, *Aethiopas* sibi similem prolem progignere, & in omnibus *Africæ* regionibus *albos* gigni, in *America* vero etiam, tam sub *æquatore* quam alibi, ita diuersam esse propagem *nigrorum* atque *fuscorum* notum sit; adeo vt inde satis dilucescat, quod peculiaris *gentis intimior* potius hæc sit *indoles*, quam vt ab *externa* aliqua caussa originem sumeret: ita *confirmari* tamen huius coloris successum ab ipsa quadam e *sanguine* huc deposita, & magis magisque *augescente* substantia, verisimile videtur ex eo, quod hi homines non ita, vti postea in libero aëre maturius euadunt, exquisite nigri *prognasci* memorentur, sed solum *intense rubicundi*, qui *rubor* non nisi *pedetentim*, sequentis temporis successu, in magis magisque *obscuram*, & denique nitide *nigram* prorsus illam tincturam progreditur.

Casus de fœmina nigrum infantem enixa.

§. XXIII. Cæterum meretur fortassis hæc ipsa res aliquam memoriam, ad distinguendum illum casum, qui nostra adhuc ætate obtigisse fertur, vt *fœmina* nigrum infantem enixa in dubium adduceretur, an ex *obuersatione* solum, an vero *conuersatione Aethiopis* hunc talem concepisset. Verisimile enim est, quicquid tale e *sola imaginatione* subnascitur, si non exquisite in *summo* gradu (quod quidem etiam in

aliis *naeuis* non fieri notum est) tamen aliquo *magis eminente* gradu euenturum esse, quam simpliciter *tali*, qui genti huic in sua natiuitate *proprius* est.

§. XXIV. Cæterum *alborum* etiam, vt loquuntur, nempe *Europæorum* hominum, intuitu *coloris*, vti vulgo loquuntur, *viuidi*, nempe *rubelli*, ea etiam esse solet differentia, vt plurimum quidem coloris huius exhibeant ita dicti *sanguinei*; & post hos proxime *cholerici*; *melancholici* dicti pallide rubicundi coloris habentur, sed *subfusci* tamen apparent; *albi* reuera, ad oppositionem *melancholicorum*, & *pallidi*, ad distinctionem *rubellorum*, sunt *phlegmatici*.

Europæi ipsi intuitu coloris differunt pro diuersitate temperamentorum.

§. XXV. Sunt interim integræ quasi gentes hac etiam leuiore coloris diuersitate conspicuæ, ad quam magis verisimile est, quod *solis* feruor & vrentis *frigoris* vis alibi *positiue* alibi *priuatiue* concurrat. Ita enim *Hispani* inprimis, deinde *Galli*, tandem *Itali*, *fusci* coloris diuersitate dissident a magis ad *septentrionem* dissitis. Sicut autem etiam hi *septentrionales*, ante omnia autem ex his illi, qui *sicciores* sunt habitus, obuersatione in feruido sole, & concurrente inprimis qualicunque *sudatione*, etiam paucis diebus ad similem cum istis *colorem* perueniunt: ita nihil ignotum est quod etiam istæ gentes, quando vel in *frigidiores* regiones transeunt, vel in sua quoque patria solis feruorem curiosius vitant, *albedine* satis conspicua aliis *albis* gentibus minime cedant.

Sic aliæ quoque gentes coloris diuersitate conspicuæ sunt.

§. XXVI. Alia vero est coloris diuersitas longe magis peculiaris atque specialis in *oculorum* colore; *iride* nempe ita dicta, seu *choroidis* tunicæ anteriore adeoque *conspicua* parte, quæ in aliis *cæsium* seu *subcæruleum* colorem repræsentat, in aliis autem *fuscum*. Vbi quidem certum est, *fuscum* illum veluti *proprium* magis esse *meridionalibus & orientalibus; cæsium* autem *septentrionalibus & occidentalibus* notioribus *Europæis*. Interim, sicuti recentior experientia monstrauit, quod ex *alborum Europæorum* & *nigrorum Afrorum* connubiis *mixtum* genus oriatur *fuluorum* hominum: ita *connubia* etiam illud hic possunt, vt ex illis, qui *fuscos* habent oculos, & qui *cæsios*, non tam *media* quædam & veluti *mixta* coloris species prodeat, sed reapse alii ipsorum infantes *cæsium* illum, alii *fuscum* colorem sequantur.

Coloris diuersitas in oculis.

§. XXVII. Ita notabilis pariter est specialissima illa peculiaris *idea* certarum *familiarum*, imo ex illis subnatarum *gentium*, quæ *pura* sua propagine, ab omni *peregrina* miscela abhorrente, peculiarem quandam *gentilitiam similitudinem* retinent, prorsus ad oculum conspicuam. Testes sunt huius rei maxime insignes *Iudæi*, qui adeo peculiare

Certarum familiarum & gentium similitudo gentilitia.

 quid-

quiddam habent, vt omnes propemodum nostrates illos facile dignoscant. Sicut etiam inter *criteria* vulgo nota de *Iudæis* illud peculiariter est, quod nemo fere illorum *candidiores* habeat capillos, sed vel *nigricantes*, vel *rubros*. Alterum specimen exhibent *Chinenses*, qui peculiari *oculorum paruitate*, tam quantum ad *aperturam* quam *corneæ* ambitum, instructi sunt. *Simos* Aethiopum *nasos* & *labia* retrorsum inflexa imputant aliqui historicorum *arbitrariæ* matrum *efformationi* per compressiones: quod quidem in *naribus* veritati non absimile est, in *labiis* autem minime gentium; minime omnium autem quidquam horum in *capillis*; vtut hos *non omnes* nigræ gentes ita *breues* atque *crispos* habeant &c.

SECTIONIS I.

MEMBRVM VIII.

DE DIVERSITATE CORPORIS ET ACTIONVM SECVNDVM SEXVM.

§. I.

Maris & fœminæ diuersitas.

DEductis hucusque quæ ad hominis in se spectati *subsistentiam* incorruptam pertinent, superest vt pauca adhuc dicamus de diuersitate secundum SEXVM. Differunt autem MAS & FOEMINA euidentissime quidem *organorum* peculiarium diuersitate, quibus *generationis* negotium peragitur; simul tamen etiam aliis quibusdam circumstantiis, quæ animum circumspectius aduertentibus minime etiam incognitæ sunt.

Sensibilitas fœminarum maior tam in corpore.

§. II. Sunt autem ex his præcipue maior in *fœminino* sexu *sensibilitas*, tam in *corpore*, quam in ipso *animo*. *Sensibilitas* illa in *corpore* partim *secundum naturam*, varios *iucunditatis* affectus complectitur; partim *præter naturam*, fundamentum constituit ad promtiores *extraordinarias commotiones vitales* solito fortiores, ad excutienda impedimenta & pericula quæcunque circa *vitales* sanguinis *distributiones* & *progressus*: vnde quidem inprimis *hypochondriacis* commotionibus *spasticis*, quæ ad excutienda impedimenta *debiti progressus* sanguinis tendunt, & *promtiores* sunt quam ipsi viri, & *fortius* ac *impetuosius* illas exsequuntur.

§. III.

§. III. Peculiaris autem penitus fœminis præ viris ineſt *animi ſenſibilitas*, & promtitudo æque atque vehementia ad quælibet πάθη: inprimis autem *metum*, & *otioſiorem* potius quam *laborioſam* vitæ rationem. Sicut autem re vera etiam variæ illæ *corporeæ* ſenſibilitates eiusmodi *animi indoli* ſuperſtructæ eſſe apparent, vt *propterea* maxime & promtus & vehementior etiam *ſpaſticus* varius ſuſcipiatur *motus*, quia *metus* damnorum impendentium eſt maior.

quam in animo.

§. IV. Si qualemcunque longinquiorem rationem quorumlibet παθῶν, & promtitudinis *ſexus fœminini* ad eadem, integrum eſt proſpectare, fas fuerit illam quærere in ſexus huius *fine*, ſeu vera *deſtinatione*, nempe *generatione*. Sicut enim *pathemata* illa *animi* in *tribus* forte *ſummis generibus* conſiſtunt, *iucunditate*, *metu*, & *inconſtantia*; videtur vtique *iucunditas*, & quæcunque ad illam reſpectant, fundari in intentione ad *amorem*, & eius ſupremum effectum, *generationi* dicatum. *Meticuloſitas* omni modo non iniuſta eſſe videtur in eiusmodi indiuiduo, quod *non ſibi ſolum*, ſed *tenerrimo* etiam *alii* indiuiduo *proſpicere*, *cauere*, & quia facile *externæ* iniuriæ obtingere & grauiter nocere poſſunt, illi etiam non iniuria *metuere* videtur. *Inconſtantia* illa in *vna* quacunque re reſpectum etiam aliquem habere videtur ad *pluralitatem* concipiendorum *fœtuum*, quandoquidem non *vni* ſoli, ſed *pluribus* vtique concipiendis deſtinatæ videntur fœminæ. Ita etiam *otii* maior amor propter *curam* tam in *vtero gerendorum*, tranquillius & ſecurius, fœtuum; quam in lucem editorum neceſſariam omnino velut *aſſiduam inſpectionem*, *fomentationem*, *tutelam*.

Longinquior ratio huius animi ſenſibilitatis fundata eſt in deſtinatione ad generationem.

§. V. Meretur autem re vera non vltimo loco inter differentias haſce *fœminei* ſexus a *virili* etiam connumerari *textura* omnino corporis longe *mollior*, *laxior* & *infirmior* fœminarum præ viris. Quorſum etiam pertinet ſupra, vbi de temperamentis, a nobis allegata illa maior mollities *humida*, *aquea*, præ virili ſexu.

Textura corporis mollior, laxior & infirmior fœminarum præ viris.

§. VI. Specialiſſima omnium diuerſitas (quamlibet adhuc manifeſtius reliquo generationis negotio abſoluendo, nempe nutritioni fœtus, ſymbolum ſuum conferens,) eſt *directio* illa peculiaris ſanguinis *ad vterum*; quæ dum *vacuo* a fœtu *vtero deſtinationem* ſuam non adſequitur, *ſtatas* per ipſum vterum *eruptiones*, imo verius *exonerationes*, ſubit, adeoque *excretionem ſanguineam* format. Alias a corpore *exquiſite ſecundum naturam* conſtituto aliena eſt omnis excretio *ſanguinis ſincera*. In fœminis autem fit illa etiam *vere ſecundum naturam*; quan-

Specialiſſima diuerſitas eſt directio ſanguinis ad vterum, eiusque excretio.

docunque infantem non *nutriunt*, inprimis *in vtero*, vel etiam *extra* vterum, lacte suo.

Initium & finis huius excretionis.

§. VII. Hæc autem *excretio sanguinis* habet inprimis illud peculiare, vt *cum pubertate* fœminina sese exserat; illo inquam tempore, quo *conceptioni* idoneæ fiunt fœmellæ: & *desinat* etiam iterum ac euanescat, quo tempore fœminæ *concipere desinunt*. De quo quidem negotio iam supra dixi sententiam, quod nimirum non ita accipiendum censeam, quasi *concipiendi energia* desinat, *quia menses* desinunt: sed *contra*, *menses* desinant, quia *concipiendi energia* aut *intentio* deficit; *concipiendi* autem energia desinat, quia *proprii corporis struendi* vlterior vegeta *intentio* & energia cessat. Sicut itaque hæc vlterius *proprium* corpus exstruendi *intentio* desinens, etiam intentionem *alterius* corporis exstructioni velificantem, tanquam iusta quadam negligentia, tollit; ita omittuntur tanto iustius etiam illi *apparatus*, qui magis adhuc eminus his ipsis negotiis succurrere debent, atque subseruire.

Modus huius excretionis sanguineæ.

§. VIII. Consistit autem hoc negotium excretionis huius *sinceræ* sanguineæ in eo, quod fœmellæ 13. aut 14. annum agenti e *genitalibus* effluere incipiat sanguis; & hoc quidem, si reliqua recte sese gerunt, *tranquille*, *moderate*, quantum ad fluxum simpliciter, *modice*, quantum autem ad *successum* eius, non ita *parce*, sed satis *largiter*; dum nimirum ad *aliquot dies* continuari solet hoc profluuium, in aliis *sex*, in aliis *septem*; & omnino *legitime*, neque multo minus, neque plus, quam tot diebus.

Tempus, quo se exserat, & reuertatur.

§. IX. Exserit se vero huiusmodi fluxus magis ordinarie, adeoque veluti magis *legitime*, sub *lunæ* insignibus mutationibus *plenilunio* aut *nouilunio*. *Reuertitur* etiam stato huiusmodi tempore. Seruat tamen illum *ambitum*, vt octiduum illud, quo ipse fluxus erumpit atque durat, cum tribus aliis septimanis mensem totum absoluat: adeoque ab vna eruptione ad alteram equidem plenus *mensis* exeat; ita tamen, vt tempus *durantis* etiam *fluxus* simul complectatur. A qua periodo etiam vulgo *menstruus fluxus* appellatur.

Menstruus fluxus aliquid critici fouet.

§. X. Dixi alias peculiari *programmate*, quid suspicer de hoc tali circuitu; nempe quod ille mihi videatur *rationem* quandam *criticæ periodi* fouere. Sicut enim reliquæ *crises septenariis* dierum ita circumscribi solent, vt plurimum *vrgentes* noxiæ materiæ *septimo* die eiiciantur; quæ non adeo *actiuæ* nocendi energiæ sunt, *decimo quarto*; quæ plurimum *mitiores* sunt, aut fiunt *vigesimo* demum, aut *vigesimo primo*: ita cum præsens etiam negotium excretionis huius sanguineæ equidem

dem intentionem excernendi omni modo firmam & constantem sequatur atque seruet, interim nihil æque valde necessarium *vrgens* foueat, aut complectatur; fieri ita arbitror, vt hæc *eccrisis* longissima illa solitarum periodorum mensura instituatur, eamque adeo seruet & sequatur.

§. XI. *Lunæ* namque mutationibus licet forte per initia hic aliquid tribui possit; constanter tamen illam hic nullum absolutum *dominium* habere, sed potius magis & simplicius alteram illam *septenorum dierum* mensuram, argumento peculiari est illud, quod multæ sint fœminæ, quæ minime secundum dictas has *lunares phases*, bene tamen interim secundum *menstruos dierum numeros*, ita purgantur, vt sub *initium quartæ* septimanæ erumpat sanguis, *per illam* ipsam fluat, & *post tres alias* quietas pariter iterum ita reuertatur, & hoc identidem ita continuet, qualiscunque de reliquo sit lunæ status. Interim verum etiam illud est, quo magis cum *præcipuis lunæ phasibus* conspirat, eo melius succedere.

Lunæ absolutum dominium hic nullum est, sed potius mensuræ septenorum dierum.

§. XII. Quamuis autem, in fœmellarum talium reliqua exquisite optima sana constitutione, hæc excretio sanguinis ita satis communiter cum vix sensibili quacunque reliqui corporis *alteratione* succedat: nunquam tamen euenit sine satis manifesta quadam reliqua ipsius *sensibilitate*, velut *a posteriori;* vt nimirum fœmellæ ita affectæ si non æque *ante* fluxum, aut *dum* ipse erumpit, tamen *sub fluxu* hoc, & *animo* magis *fastidioso* esse obseruentur, & ipso *corpore* v. gr. *frigoris* inprimis, vel etiam maioris *caloris* vices & promtius *persentiscant*, & *incommodius* ferant.

Excretio hæc plerumque sine notabili alteratione sed non sine sensibilitate contingit.

§. XIII. Tanto magis autem exserunt sese concurrentes ad hanc excretionem peculiares circumstantiæ, quando iam paulo *impeditius* succedit; quod nempe satis promte fit per *spissescentiam* sanguinis iusto maiorem; quæ quidem ex *abundantia* ipsius, per *edacitatem* & *otiosiorem* atque *sedentariam* vitæ rationem, res huic sexui familiariter vsitatas, sic satis promte cooritur, simulque *placidum* & veluti *tacitum* successum immediate turbat: ita necessarii fiunt sensibiliores quidam tales *connisus*, quibus sanguis difficilius mobilis ad teneriores tales vias & exitus melius *adigatur*, imo per eosdem *exprimatur*.

Spissescentia sanguinis, hanc excretionem impediens, in primis sensibiliores connisus requirit.

§. XIV. Velificatur huic negotio supra sub *circulatione* sanguinis citatus *motus tonicus* mollium mobilium corporis partium, cuius interuentu sanguis tum ab vna *regione* ad alteram comprimi, tum fortiore huiusmodi *vibratiua pressione* etiam per vicinos meatus *exprimi* potest.

Motus tonicus hoc negotium subleuat.

eſt. Cuius proinde rei documenta in his etiam perſonis ita conſtitutis manifeſto ſeſe exſerunt; vt nimirum in reliquo quidem corporis ambitu *denſationem* ſenſibilem percipiant, qua humores maiore quantitate *ad interiora* conſtringantur: quem actum proinde *exterioris* corporis peripheriæ *calor* detepeſcens, *color* palleſcens, *vaſorum* ſanguiferorum in his locis *exinanitio*, & velut euaneſcentia atque *diſparitio*, imo totius habitus corporis quædam veluti *macilenta atque tabida extenuatio*, comitantur. *Intus* autem in corpore, in *pectore* quidem *anguſtiæ*, in *abdomine* vero *tenſiones*, *preſſiones*, *micationes* atque *vibratiuæ* motitationes, quæ ſubinde ad *torſiones* vsque progrediendo non ſinunt ignorare, quid *motibus* hic agatur.

Excretionem hanc actiue peragi confirmat 1. ſtatum tempus,

§. XV. Vnde quidem ſatis diluceſcit, quomodo hic ſanguinis *excretorius motus* in his ſubiectis & hiſce locis *actiue* peragatur; quod ſicut ex illis ita plane *ſtatis* reuertendi *periodis* ſatis elucet, ad quas ſimpliciter *mechanicam* vllam cauſſam, ſiue exquiſitiſſimæ *quantitatis*, ſiue ſpecialiſſimæ *qualitatis*, v. gr. grumoſitatis *obſtruentis*, nemo in terminis quæſtionis de *ſtato* exquiſite tempore, & *tali*, quale humanum corpus eſt, *machina*, facile in animum admiſerit: inprimis cum hic *progreſſus* atque *ſucceſſus*, etiam ſub manifeſtis quantitatis *ataxiis*, *æqualitatem* ſuam non omittat, v. gr. ſub notabili appetitus diminutione, imo *inedia*, ſanguinis etiam vel ſpontaneis *profuſionibus*, vel artificialibus *imminutionibus* prægreſſis &c.

2. modus expulſionis per preſſiones,

§. XVI. Quantumlibet autem etiam hoc *ſtatum tempus* expreſſionis huius *commouendæ* ſic ſatis probat, quod *actiua* potius quædam cauſſa ſubſit, quæ ad *expulſionem* talem vniuerſum *apparatum* ita inſtruat; præterea etiam ipſe *modus* expulſionis per *preſſiones* idonearum partium conſpirantium, *actiuitatem* talem ad excernendum ſatis demonſtret: Confirmat tamen hoc adhuc inſuper etiam ipſe *finis*, atque *ſcopus*, *propter* quem hæc expulſio in effectum deduci ſic ſatis manifeſto apparet. Nempe nullum eſſe putamus dubium, quod fœmina proprie (*phyſice*) facta & conſtructa ſit ad *ſpeciem propagandam*. Quod etiam vel inde confirmari apparet, quod fœmina *ſana* a tempore ſemel impetratæ pubertatis (ſub proprii nempe ſui corporis perfectione) *ſemper* & *perpetim idonea* ſit ad infantem vel *concipiendum* atque *geſtandum*, vel *nutriendum*. Huic ſcopo neceſſarius eſt maior *prouentus* in fœmina *nutrimenti*, quam qui directe atque ſimpliciter ad ipſius *propriam* ſuſtentationem ſufficeret. Cum autem, vti modo dictum, fœmina perpetuo ad hanc nutritionem ſiue *embryonis* ſiue *infantis* deſtinata

3. finis & ſcopus, nempe propagatio ſpeciei.

nata sit, obtingit etiam illi propterea talis proportionate abundans *prouentus* nutrimenti, infanti etiam suffecturus.

§. XVII. Quando vero iam infantem neque *gestat* neque *nutrit*, & tamen *nutrimentum* ita largius retinetur, facile fit, imo vero fieri aliter non potest, quin bona eius portio in sanguinem abeat, *sanguis* inquam *fiat*. Hic cum eiusmodi *excedente quantitate vitali* sui *motui* insigne præiudicium adferat, vti mox monstrabimus: est vtique *simplicissima*, adeoque naturæ adhuc conuenientissima, via atque *methodus*, illud quod ita abundanter subnascitur, directe & *simpliciter*, per modum nudæ sinceræ *euacuationis*, iterum *exonerare*. Vti vero substantia illa, e qua hic abundans sanguis succreuit, immediate antequam sanguis fieret, ad *vterum destinata* fuerat; (ad *mammas* enim in statu adhuc *remotiore*, vt adhuc simplicior *chylus*, transmittitur) ita adigitur etiam ipse *sanguis* ex illa factus ad hunc *eundem locum*, vt ibidem exoneretur.

Quando autem fœmina neque gestat, neque nutrit, abundans nutrimentum alia via euacuandum est.

§. XVIII. Notæ vero de reliquo sunt antiquæ næniæ de huius sanguinis *directa & absoluta specifica impuritate*, *venenositate*, breuiter, specialissime distincta *indole* a residua sanguinis vniuersa massa. Exspirauerunt illæ propemodum, postquam detecta est sanguinis *circulatio*, seu indifferens eius ad quaslibet partes circuitus. Incondita etiam, vti fere passim in physicis, est circa hanc rem allegatio, imo vero potius *explicatio* intempestiua, legis Mosaicæ circa hoc negotium propositæ, vtpote cuius *physicus* sensus nihil deterius infert, quam consona altera lex, quæ qualemcunque *emanationem vlcerosam*, imo propemodum *sanguinis* contactum intimiorem aut cupidiorem, absolute *impuritatis* damnat, & *reatum* e sanguine contrahendum denunciat. Præterea facilior forte hinc colligi posset sensus atque scopus moralis, circa prohibitam cum menstruata cohabitationem; quoniam tali tempore, quo actiua ex his partibus expulsio viget, omnis *effectus* cohabitationis, tanquam notorie *irritus*, atque adeo totus actus simpliciter *friuolus* exsistat. Interim quod sanguis etiam simplicior, dum ad has partes copiosius adigitur, & per easdem ita *transpellitur*, in indiuiduis ad *res venereas* aliunde *procacioribus*, per commotionem qualemcunque seminalis *orgasmi impressionem* aliquam suscipere possit, absolute quidem negare non contendo: interim certe vulgares illas fabulas, de varia præsentissima atque vehementissima huius generis *efficacia*, quenquam facile in animum admissurum esse minime spero: sicut

Næniæ antiquæ de sanguinis menstrui impuritate & venenositate.

etiam commentum illud, de *ſpeculorum ex obtutu menſtruatæ* corruptione, ne quidem fatua ancilla crediderit.

Tempore lactationis fluxus tantisper ceſſat.

§. XIX. Cæterum ſeruat hic fluxus, quando omnia reliqua ſatis exquiſite ſeſe habent, illum vtique etiam conſtantem ordinem, vt *quamdiu* fœmina infantem ſanum atque vegetum *lactat*, & diæta vtitur tam *temperante* circa quantitatem, quam *temperata* circa qualitatem aſſumtorum, fluxus hic *tantisper* ceſſet: adeoque hoc ipſo etiam conuenienter ſeſe gerat *finibus* ſuis.

Tempus plenariæ ceſſationis huius fluxus.

§. XX. Non placet autem prolixe repetere, omnino vero prudenti conſiderationi commendare, quæ & in hac ſectione, & iam ſupra de *energia a priori* indicata ſunt, de *tempore*, quo hæ exonerationes *ceſſant*: & quod illa *ceſſatio*, per allegatas ſolidas rationes, omnino non tam *cauſſæ* efficaciam habeat, quam *effectus* potius. Nempe, dum *intentio* omnis concurrendi ad fœtus nutritionem deponitur, etiam *apparatus* eo pertinens, & omnis *euentus* illum alias conſequens, eo ipſo ſimpliciter *omittatur*, *a poſteriori*, depoſita *intentione a priori*.

Vaſa vterina non ſufficiunt ad hanc excretionem, ſed aliæ adhuc viæ ſunt;

§. XXI. Supereſt, vt aliqua dicamus de illis *vaſis*, per quæ hæc excretio celebrari videatur. Sunt non ita pauci, qui, dum ex *intima vteri* capacitate menſtruas excretiones erumpere arbitrantur, vaſa etiam alia hic non æque admittant, quam *directe* & ſimpliciter *vterina*, quæ *hypogaſtricorum* ſodales, *iliacorum* autem internorum *ſoboles* ſunt. Cum autem *vterus vacuus*, & in tota ſua mole valde *paruus* ſit, & conſiſtentia ſua *ſpiſſus*, *denſus*, imo *durus*; *vaſa* præterea hæc, ad ipſum directe tendentia, eo ipſo tempore, vel circa ipſam extremam eius *ſuperficiem*, ne dum intimam ipſius exiguam *cauitatem*, certe exiguæ *capacitatis* exſiſtant; præterea in reliquo vniuerſo corpore nullum ſit exemplum, ne quidem *præter naturam*, quod per tam *ſpiſſa* interſtitia aliqua ſanguinis eruptio penetret: difficilius propterea certe eſt credere, quod hoc vno loco tale quicquam ita ſolenniter contingat. Et hoc quidem inprimis, cum aliæ adhuc viæ præſto ſint, quæ non ſolum *a priori aptitudinem* ſuam ad huiusmodi negotium inſignem exhibeant, ſed etiam *a poſteriori* a variis conſpirantibus effectibus tanto magis hanc ſui *indolem* & *vſum* confirmare appareant.

nempe venæ hæmorrhoidales; quod tria

§. XXII. Sunt hæc ipſa vaſa, quæ ad *ceruicem* atque *collum* vteri porriguntur a vena *hæmorrhoidali*. Ex his enim effuſiones iſtiusmodi fieri, innuere videntur *ſequentia* diuerſa phænomena. *Primo*

mo enim contingit non ita raro, vt ſanguinis non ſolum lenis, qualis *menſtrua* eſt, emanatio, ſed omnino *profuſio* larga eueniat, ipſis etiam *grauidis* ſine fœtus detrimento: cuius rei exempla non ex alienæ fidei hiſtoria, ſed propria experientia habeo inſignia. *Secundo* quod etiam in aliis fœminis, exemplis minime infrequentibus, tales *menſtruæ hæmorrhagiæ* contingant, cum eiusmodi grumis quoque ſanguinis, quales *capacitas* vteri *fœtu vacui* vel decimam partem non admitteret, nec *orificium* eius emitteret; ne quid de eo dicam, quod hoc orificium ſub talibus caſibus tactu conſtanter deprehendatur clauſum. *Tertio a poſteriori*, quod tam præſentiſſimus ſit *conſenſus hypochondriorum* cum vtero, & inprimis directe cum *menſium* negotio. E quibus vniuerſis circumſtantiis mihi quidem longe veriſimilius videtur, quod menſtruus ſanguinis fluxus potius erumpat ex illis *hæmorrhoidalibus* venis, *venæ portæ* propaginibus, quam aliis vteri vaſis. A quo mutuo conſenſu tanto facilius proficiſci poſſe putamus, non ſolum ante dicta illa *hypochondriacorum* impedimentorum in ipſos *menſes* præſentisſimam conſpirationem: ſed etiam *viciſſim menſtruæ* euacuationis violatæ præſentiorem energiam, & communicationem veluti noxiam, in *hypochondriacæ* diſtributionis ſanguineæ integritatem.

Marginal note: phœnomena probant.

§. XXIII. Quemadmodum autem merito memori plane mente ſeruatur euacuationis huius *ſincere* ſanguineæ *vtilitas*, imo quaſi *neceſſitas*; neque vero minus eiusdem etiam *ſpontaneus*, toti ſexui *ordinarius*, adeoque recte etiam ipſi *debitus* iudicandus, exonerationis *modus* atque *motus* conſiderationem prudentem omni modo meretur: ita placet ea, quæ circa huius muliebris excretionis negotium hactenus allegata & ad explicationem eius vſurpata fuerunt, adhuc ſemel veluti de integro perluſtrare. Idque propter rationes omnino prægnantes, quarum eximium momentum fortaſſis etiam ſub ipſa deductione ſtatim eluceſcet, velut *a priori*, in ipſa adhuc præſentis noſtri inſtituti tractatione, *ſtatus* nempe etiam *ſecundum naturam*: quemadmodum *a poſteriori*, ſumma penitus eſt huius contemplationis non magis *vtilitas*, quam re vera abſoluta *neceſſitas*, ad intelligendum primum *gradum*, imo veluti *greſſum* atque *paſſum*, ad declinationem ſtatus *naturalis* ad *præternaturalem*: & quidem *primo ſimpliciſſimum*; mox vero *ſecundo*, *locupletiſſimum* & variis vlterioribus commotionum ataxiis fœcundum; & hoc *tertio* etiam perpetuo ſub iuſti alicuius *ſcopi* atque *finis vitalis*, *ſalutaris* vero reſpectu; materiam talium reliquæ refractariæ diſpoſitioni omnino *reſpondente* atque quadrante. Quod ipſum ſicuti verum

Marginal note: Propter vtilitatem & neceſſitatem huius exonerationis totum negotium in ſequentibus denuo perluſtratur.

atque ſolidum fundamentum eſt veræ & realis *pathologiæ* plurimorum *affectuum*, & inprimis *phænomenorum* adhuc plurium; adeo, vt citra hanc nihil niſi alienum a veritate & erroneum de talibus agnoſci aut concipi poſſit: ita præbet etiam verum atque ſolidiſſimum fundamentum *therapiæ* & *methodi medendi* vere rationalis atque naturalis.

Speciatim quod excretiones ſanguineæ etiam virili ſexui obtingant.

§. XXIV. Recte itaque ordine nos facturos, eiusque rei omni modo nobis incumbere ſolertiorem demonſtrationem iudicamus; vt innoteſcat luculenter, quam *ſolenni* more atque via hoc ita euenire poſſit, vt *excretiones ſinceræ ſanguinis* etiam *virili* ſexui impendeant imo obtingant, & ſub quibus circumſtantiis illæ vel *commode* ſuccedant; vel, quando in hoc impediuntur, aliis modis vlteriora *incommoda* imo *pericula* parturiant. Quod ipſum tamen hic quidem non niſi ſimpliciter reflexiue, & in ipſa theſi indicabimus, cum deductio καθ᾽ ὑπόθεσιν ad doctrinam conſtitutionis *præter naturam*, vel pathologiam, ſpectet.

SECT. I.

MEMBRI VIII.

ARTICVLVS I.

EXACTIOR PENSITATIO EXCRETIONIS SINCERE SANGVINEAE.

§. I.

Anticipando de ſanguinis quantitate hic agitur.

CVm, vti paulo ante dictum, maximæ prorſus conſiderationis ſit familiaris ille, etiam apud *virilem* ſexum, euentus *excretionum ſanguinearum*; ex vſu omnino erit contemplari conſtitutionem *ſanguinis*, etiam adhuc ad tolerantiam *ſecundum naturam* ſeſe gerentis, quatenus ad hunc effectum proxime inclinat. Ago quidem hoc in præſenti velut anticipando, quantum ad ſanguinis quantitatem attinet; vtpote de qua magis forte conueniret ſub theoria NVTRITIONIS verba facere: interim cum *ſincera* ſanguinis excretio, quæ in ſexu *fœminino ſecundum naturam* fieri omnium, quantum ſcio, conſenſu agnoſcitur, occaſionem ſubminiſtret, hanc rem in eo maxime ordine atque reſpectu, quatenus *excretioni* velificatur, expendendi, non agnoſci-

gnoſcimus ἄτοπον hanc, alio forte reſpectu ita dicendam, anticipationem.

§. II. Cum *ſanguinis* imo totius reliqui *corporis* conſeruatio *vitalis*, & ab omnibus periculis directis vitalitatis, *præſeruatio*, conſiſtat fundamentaliter in perpetuis debitis atque ſufficientibus *ſecretionibus* atque *excretionibus*; ad has autem requiratur *liber* & *expeditus* ſanguinis *circuitus*: manifeſtum vtique eſt, quod, quicquid ad hunc liberrimum *circuitum* atque *tranſitum* ſanguinis pertinet, decentiſſime ſeſe habere debeat, aut ſecus *impedimentum*, & conſequenter *periculum* exſpectare conueniat. Requiritur autem adhuc progreſſum in *libertate* decente continuandum, vt non ſolum conueniens *qualitas*, ſed omnino etiam recte proportionata *quantitas* ſanguinis præſto ſit atque maneat.

Liber & expeditus ſanguinis circuitus requirit decentem eius conſtitutionem vel qualitatis vel quantitatis.

§. III. *Quantitatis* enim ſanguinis proportio *duos* infert maximæ conſiderationis reſpectus; *primo* enim, a priori quaſi, *molis* atque *ponderis proportio* conueniens cum ipſius *energiæ motoriæ* modulo ſpectari hic debet. Quandoquidem rationi conſentaneum eſt, plus, quam iuſtum ſit, *molis* atque *ponderis*, inprimis ſub *capacite viarum* certa atque proportionata, hanc *abundantiam* veluti *reniſu* quodam aduerſante, etiam plus *energiæ* poſtulare, qua impellatur, & ſub huiusmodi diuerſis velut *obſtaculis* etiam debite transpellatur.

Quantitas ſanguinis duo infert conſideranda 1. molis proportionem ad energiam motoriam,

§. IV. Tanto magis autem conſequentiæ vlterioris, vt a poſteriori, intuitu neceſſaria vtique eſt hæc *quantitatis* iuſta *menſura*; quoniam ſi contingat, vt ſanguis tum capacitatis *viarum*, tum *energiæ* impulſum diuerſo modulo, *languidius* circuletur; *qualitatis* etiam *ſimpliciſſimum* quidem, ſed etiam non contemnendum, & variis vlterioribus *periculis* aptiſſimum, *detrimentum* imo *vitium* ſubeat, quo *motus* ipſius & *certiſſime* & *citiſſime*, & iuſtis ſucceſſibus etiam *grauiſſime*, impediatur, imo *lædatur*. Cum enim *mobilitas* ſanguinis ipſo eius *motu* præcipue ſuſtentetur; quo nempe per *ſpongioſas* partes tranſpulſus, veluti *conquaſſatione* quadam ſubagitetur; & hoc tanto facilius ſuccedat, quanto *breuioribus periodis* ad illa eadem conquaſſationis loca atque organa iterum iterumque reuertitur; quam *periodum* vtique inſigniter moratur *quantitas* materiæ ſolito plurimum abundantior: ſequitur vtique poſt tales exceſſus illud etiam *ſucceſſus* debiti incommodum atque vitium, cui & plura & grauiora vlteriora pericula, imo damna, imminent. Loquor autem de *ſpiſſeſcentia* ſanguinis.

2. ne languidiore circulatione ſanguis ſpiſſeſcat.

Quo modo & quibus mediis hoc quantitatis moderamen obtineatur.

§. V. Cum itaque tantum momentum habeat *quantitatis* ſanguinis iuſtum moderamen, meretur certe etiam contemplationem conuenientem, quibusnam circumſtantiis, etiam *ſecundum naturam*, quam maxime vſitatis, hæc ſanguinis conſtitutio ita inniti poſſit, vt vel deſideratum illud *quantitatis* huiusmodi moderamen exinde ſibi recte conſtet, vel etiam ataxiæ cuidam forſitan exponatur. *Bonus victus bonum ſanguinem gignit*; ita quidem, vt ſicuti hæc iſtius qualitas qualitati ſanguinis inde prognaſcentis reſpondet: ita etiam *quantitas quantitati* ſymbolizet.

Qu. an e victu bono & largo plus imo nimium ſanguinis generari poſſit?

§. VI. Quæſtio interim non contemnenda videtur inſtitui hic debere, an etiam e victu quantumcunque tandem optimo atque *largo plus* ſanguinis generari poſſit, quam ipſius corporis *vſibus* non ſolum *tolerabile*, ſed adhuc maiore quæſtionis ἀκρίβεια, etiam omnino *neceſſarium* ſit? Affirmant hoc iam inde ab antiquiſſimis temporibus Medici communiter, documento cum primis a poſteriori *duplici*. *Primo*, quod res ipſa hoc docere obſeruetur, per comparentem ſanguinis affluentem *abundantiam*, poſitiue; *ſecundo*, quod in tali inprimis conſtitutione comparente non ſolum ſine vllo incommodo *tolerentur*, ſed etiam ſenſibilia potius commoda atque leuamina adferant eductiones ſanguinis atque *imminutiones*, priuatiue. Pauciores, qui negant quæſtionem, argumento vtuntur a priori, quamuis ex altera parte tam ratione acceptionis, quam probationis non parum ancipiti, nempe: quod *Deus & natura nihil faciant fruſtra*. De *Deo* quidem facile damus manus: de *natura* vero, nempe, de qua hic quæſtio eſt, *humana*, & *animali* reliqua, inprimis autem *humana*, quis temere adſentiatur, cum hanc inprimis *erroribus* patere notiſſimum ſit.

Affirmatiua eligitur, & argumentis roboratur.

§. VII. Vnde quidem mihi penitus *inuertendum* videtur hoc argumentum; ne tamen etiam ſimpliciter *erroris* in hoc negotio ipſam damnemus, dabimus potius argumenta pro *affirmatiua*, omnino etiam a priori. Certum nempe atque notum eſt (1) quod corpus humanum *a natiuitate*, imo ab ipſo ortu ſui *creſcere* & *augeſcere* debeat, nempe *extendi* atque *expandi*; (2) quod magnam huius *extenſionis* partem non ſolum ſimpliciter *ſuffercire* imo iam maiore vſu ita diſtentam *ſuſtentare* debeat ſanguis; ſed etiam (3) ipſo tali ſui infarctu *iuuare* atque *promouere* hanc ipſam expanſionem. Sicut itaque *expanſio* illa in corpore bene *ſuccreſcente* non ſolum quotidianis incrementis augeſcit, ſed re vera etiam concurſu ſanguinis *diſtendente* augeri

geri

geri poteſt, atque promoueri: ita videtur etiam ſanæ rationi omnino conſonum, quod huiusmodi ſanguinis quantitas non ſolum conueniens, ſed etiam omnino *debita* hic agnoſci mereatur, quæ non tam *præſenti* ſolum corporis capacitati quadret, aut illam ſimpliciter ſolum ita ſequatur; ſed omnino talis, quæ ad *futuram* eius extenſionem atque diffuſionem ita reſpiciat, vt illi non ſolum ita ſimpliciter *succedat*, ſed omnino potius *præcurrat*, imo actiuo quodam ſui influxu illi inſeruiat, *concurrat* atque adiumento ſit.

Licet extenſio corporis tantum ad annum 25. duret; collectio tamen ſanguinis abundantis non ceſſat.

§. VIII. Quemadmodum autem talis locupletior collectio ſanguinis, pro dicto ſcopo, *vſum* ſuum præcipuum non vltra illos annos habere videri poſſit, quibus notabilis talis *extenſio* corporis & *incrementum* eius locum habeat; ita quantumlibet etiam hoc tempus ſeſe ſatis longe, vt in annum vsque 25. extendat, eſt tamen inſuper etiam notanda promta illa humano inprimis generi ſusceptio *adſuetudinis; adſuefactio*, inquam, *intentionum* inprimis, & ſub certa intentione, *motuum*. Sufficere poſſe puto hoc argumentum, eiusque deductionem ita a priori, quod *abundantia* ſanguinis etiam quam maxime *naturaliter* dari poſſit; *plus*, inquam, ſanguinis progigni, quam ad *præſentem* immediatum *vſum* corporis *abſolute* & ſimpliciter requiratur, ſed potius in *futuros* demum vſus deſtinetur.

Poſſibilitas abundantiæ ſanguinis commonſtratur argumento a priori.

§. IX. In qua tamen menſura, tam a priori, *exceſſus* aliquis facile committi poteſt, intentioni vtique qualicunque indulgendo magis ſecundum *moralem* æſtimationem, quam ſimpliciter *mechanicam* proportionem eiusque neceſſitatem. Ne vero hæc etiam vniuerſa gratis, & tanquam ſimpliciter qualicunque *probabilitati* relinquenda, nec vllum aliud teſtimonium parallelum admittentia, ita in medium producere videar, confirmare hanc meam ſententiam aggredior exemplo prorſus parallelo a poſteriori. Cuius ad argumentandum atque demonſtrandum neruus vt tanto rectius pateat, placet ipſum thema ediſſerere, cuius probatio nobis exhibenda venit, quod eſt: **Quæ ad ſuſtentationem augmenti corporis pertinent, facilius atque promtius abundanter colligi, & ſupra, quam ad vllum præſentaneum vſum, nedum neceſſitatem.**

Exemplo pinguedinis a poſteriori.

§. X. Exemplar huius rei prorſus euidentiſſimum eſt PINGVEDO. Quam quomodo in variis indiuiduis natura ita copioſe *coaceruet*, & prouide atque curioſe *diſponat*, eiusque ſuſtentationi,

ne

ne vtique corruptionem aliquam incurrat, perpetuis vitalibus *conseruatoriis* actionibus succurrat, tum aliunde, tum ex illis, quæ ipse in hanc materiam superius protuli, non potest ignotum esse. Quemadmodum itaque in hac materia natura tam promte atque sollicite suscipit agere, quod non nisi in *remotos vsus*, *necessitatem* autem plane nullam, vergat: ita tanto minus mirum, aut dubio solido propinquum æstimari potest, quod eadem natura etiam tanto magis *sanguinem*, cuius perpetuorum summorum *vsuum* vtique amantissima esse debet, pari cum indulgentia, imo verius *luxuria*, coaceruet. Accedit autem huic coaceruationis velut a priori intentioni etiam familiaris ille *defectus* a posteriori, dum inter *plenum* & optimum victum, & reliquam vegetam & alacrem *sanitatis* præsentiam, imo & efficaciam, adeoque sanguinis largiorem prouentum, otiosa nimium *desidia*, consumtioni eius a posteriori non satisfaciendo, hanc eiusdem retentoriam *coaceruationem* ita (*priuatiue*, vt aiunt) fouet, & auget.

His suffragatur veritas in exemplis ætatum, inprimis iuniorum.

§. XI. Puto hæc ita sufficere posse pro commonstranda tam a priori, quam a posteriori, per exemplum parallelum, *abundantiæ* sanguinis *possibilitate*: quibus tanto magis suffragatur ipsa veritas euentu, in quotidianis exemplis omnium ætatum, inprimis tamen *iuniorum*. Quamuis neque *prouectiores* exceptionem hic admittant, quotquot inprimis *iunioribus* annis, siue *euacuationibus spontaneis*, siue *violentis*, sanguinem iam minuere aut amittere, iam resarcire, *adsueuerunt*. Vel etiam inter *laboriosiores* corporis *motus*, fatiscenti indies sanguini per præsentiorem restaurationem nutritiam, quasi iugiter *subuenire adsuefacti* sunt.

Natura adsuescit amissioni & imminutioni sanguinis per maturam reparationem succurrere.

§. XII. Ita enim certe, vti suo loco de CONSVETVDINE monendum erit, tam directæ atque sinceræ *amissioni* sanguinis, quam mediatæ eius *imminutioni per consumtionem* (de qua supra sub genesi SERI actum est) *adsuescit* natura nonsolum succurrere per maturam reparationem *iustæ* quantitati sanguinis; sed etiam occurrere per *farraginem* veluti eius, in antecessum comparandam. E quibus ipsis etiam rerum suarum satagendi conatibus passim obseruatur largior talis & *abundantior* sanguinis collectio proficisci, quam vel ipsa *necessitas* simpliciter *postulare* videatur, vel reuera etiam reliqua corporis œconomia citra omne incommodum *tolerare* possit.

Hæc abundantia corpori molestiam

§. XIII. Fuit hæc habitudo illa *quantitatis* sanguinis, ad leges efficientiæ veluti in corpore: subiungenda venit consideratio eius, ad leges *tolerantiæ*, nempe quomodo *abundantia* huiusmodi, quando insigni-

ſigniter inualeſcit, reuera etiam corpori non ſolum *moleſtiam*, ſed etiam *periculum* adferre ſentiatur. Omnino vero notandum eſt, quod multi paſſim occurrant homines, *abundantia* huiusmodi reuera affecti, qui tamen illam ita ſatis commode ferant, ſine valde ſenſibili ſanitatis ſuæ ſiue onere, ſiue damno; interim aliquid ſequentium generum communiſſime experiuntur. imo periculum adferre poteſt.

§. XIII. Nempe *primo*, vt ad *motus* corporis *voluntarios* tam *in genere* magis *prægrauatos* magis *oppreſſos* ſeſe ſentiant, quam *in ſpecie* ad *durationem* atque continuationem illorum minus ſufficiant, ſed longe citius quam alii defatigentur: adeoque niſi quidem incommodis exerceri velint, neceſſe habeant ab illis ſibi ſollicite temperare. *Secundo*, quando etiam hiſce conditionibus morem gerere renuunt, ſed agitare corpus *laborioſius* audent, *incaleſcunt* inde longe citius atque fortius quam alii, *turgeſcit* importunius *ſanguis*, & ſentiunt inde varias *oppletiones*, *tenſiones* atque *preſſiones* internas. Imo *tertio*, quando etiam quietus *calor* externus ambiens intemperantior accidit; aut *vini* abuſui indulgent, *iracundiæ*, *veneri*, *vigiliis* nimium permittunt: incurrunt inde *laſſitudines* tales *oppletiuas*, *æſtuationes* vagas, *dolores* capitis, *ſomni* perturbationes. Sicut ipſis etiam valde familiare eſt, ſub qualibet incaleſcentia, quam etiam cito incurrunt, *compunctiones* quasdam in cute moleſtas, quaſi ſetis incuſſis, perſentiſcere. Imo ſunt omnino tum aliis p. n. *periclitationibus*, tum inprimis *capitis*, *oculorum*, *aurium*, *dentium*, *faucium*, *pectoris*, *lumborum*, *inteſtinorum*, *renum*, ACVTIS doloribus; *inflammationibus*, propter leuiores cauſſas, promtis & grauioribus; FEBRIBVS *acutis*, *intermittentibus* æſtuoſioribus, ſub *contagio periculoſioribus* anomaliis, PRAE ALIIS hominibus expoſiti. Moleſtiæ recenſentur. Pericula morborum.

§. XIV. Ante hæc omnia vero, quoties quidem res FELICIVS cedunt, *ſinceris* ſanguinis *eruptionibus* ſeu HAEMORRHAGIIS. Quamlibet autem hic minime immemor ſim inſtituti mei præſentis, quod certe aliud non eſt, quam de conſtitione corporis humani ſibi recte conſtante, ſeu *ſimpliciter ſecundum naturam*, tractare: Cum tamen *excretionis ſincere ſanguineæ* in ſexu fœminino mentio facienda fuerit, eaque communi conſenſu pro negotio vtique *ſecundum naturam* agnoſcatur, tali inquam, quod & fieri *debeat*, & ſolum quando *non fit*, tranquillum corporis ſtatum in *damnum*, aut ad minimum *periculum* coniiciat; hæc ipſa vero excretio, vere & realiter *abſolute* illis *iisdem* fundamentis innitatur, quibus omnes aliæ SIMPLICES Hæmorrhagiæ.

HAEMORHAGIAE: non iniquum hinc mihi vtique visum est, etiam generaliorem mentionem, & vberiorem quidem, facere istius conditionis, a qua & illa muliebris, & omnes reliquæ, SIMPLICES inquam HAEMORRHAGIAE pendent.

Plethora œconomiæ corporis non solum molesta sed etiam periculosa est.

§. XVI. Nempe monstrare, quod etiam illa ipsa conditio corpori humano in genere vtriusuis sexus non solum valde familiaris, sed omnino recte considerata etiam aliquo respectu exquisite *secundum naturam* solennis, imo debita exsistat. Loquor autem de PLETHORA, quæ, si vel *accretio* corporis, vel laboriosa (cum etiam ad constitutionem s.n. & ipsum quadantenus *finem* hominis pertineat, *non otiosum esse*) *consumtio* sanguinis non vegete fiat, *coaceruatione* sui toti œconomiæ non solum *molestiam* creat, eamque prægrauat, & libertatem motus corporis voluntarii magis magisque opprimit: sed etiam facile positiue in *pericula* corpus coniicit, multa æque atque grauia.

Huic ataxiæ natura in virili sexu æque ac in feminino consulere consueuit.

§. XVII. Ita quidem huic ataxiæ in *virili* sexu eadem *generali* ratione consuli, qua in fœmineo fieri consueuit, nemo puto magis simpliciter *præter naturam* esse euicerit quam in *fœminis*, licet *locus exonerationis* variet. Interim sub hac ipsa etiam consideratione, statui *secundum naturam* adhuc ita tolerabiliter attexenda, perpendi omnino debet allegata illa a nobis *facilis declinatio craseos* sanguinis a debita sua tenuitate, per ipsam *abundantiam* & neglectum *motuum* vegetiorum. Quæ *spissescentia* vti tantisper etiam adhuc sub *latitudine sanitatis* comprehendi potest, & sine *supremis* incommodis aut præsentissimis *periculis* subinde satis diu tolerari: ita est tamen iusta contemplatio & admonitio, quod etiam directe velut ex ipsa *media sanitate*, imo eius aliqua veluti affluente *abundantia*, directus gradus atque progressus ad *morbos*, nempe *offendicula* imo *pericula* vitæ, non *possit* magis quam familiariter etiam *soleat* euenire.

SECTIO

SECTIO II.

MEMBRVM I.

DE REBVS NON-NATVRALIBVS.

§. I.

CVm solennis occurrat apud Physiologos superiorum temporum mentio & appellatio RERVM NON NATVRALIVM; præmittant autem his appellationem atque censum rerum, quas *naturales* appellant: sensus appellationum harum verus in eo fundatur, quod aliquas res absolute ad ipsam *internam corporis constitutionem & existentiam* pertinere interpretentur, adeoque *naturam* velut eius *constituere*, aut *ingredi*; alias autem ad *subsistentiam* eius omnino pertinere, sed tamen *externo* quodam *concursu* aut *occursu* solum ipsi obtingere intelligi debeant. Hoc sensu *priores* illas velut *emphytas*, *innatas*, *insitas*, & *inhærentes* considerare suscipiunt: has posteriores autem veluti *symphytas*, imo *epiphytas*, *super accrescentes* atque *concurrentes*: vbi neminem perturbare debet vocabulum *quasi-negatiuum*, ac si cum humana *natura* vel plane stare *non* possent.

Appellatio rerum non-naturalium & naturalium.

§. II. Operosi enim fuerunt horum nominum architecti in explicanda ipsis rebus mente sua, quid velint per vocabula *non naturale*, *præter naturam*, & *contra naturam*. Vbi merito valet illud Galeni: *In verbis simus faciles*. Proprie itaque appellatione illa *non-naturalis* nihil aliud intelligi debet nisi tales res, quæ quidem ad *internam* corporis *essentiam directe* & *simpliciter* non pertinent, siue secundum vsitatam loquendi formulam, *essentiam* corporis non *ingrediuntur*, ad *constituendum* illud ipsum: interim ad *conseruandum*, atque *durationem* eius suffulciendam, absolutæ prorsus necessitatis sunt.

Quid per res non-naturales intelligatur.

§. III. Minime vero dissimulo, quod quidem in ipsis veterum considerationibus non satis distincte *separatos* inueniam *respectus* illos, quibus corpus vel simpliciter *in se* spectatur, vel in ordine ad longiorem *durationem*, siue *conseruationem* sui *in tempus*. Quamuis enim satis recte *naturam* simpliciter distinxerint a *vita*; minime tamen recte actus, quos *naturales* vocant, *naturæ* illo sensu sumtæ (vitæ contradistinctæ) tribuerunt, aut *toto*, quod aiunt, *genere* a *vitalibus actibus* seiunxerunt.

Veteres respectus corporis mixti & viui non distincte separarunt.

xerunt. Actus enim *naturales* eo sensu, quo vulgo apud Medicos censentur, nihil aliud sunt, quam *negotium* NVTRITIONIS. Cum *natura*, quatenus *vitæ* directe contradistinguitur, potius sit constitutio corporis in plena sua &, quod aiunt, absoluta *perfectione* considerati. Quasi diceres, quando hominem exacte *secundum naturam* constitutum, qualem Adamum statim in prima *creatione* efformatum esse credimus, non solum *temperie* atque *conformatione* exquisita, sed etiam *magnitudine* atque *maturitate* corporis *integrum*, & omnibus suis numeris *absolutum*, ad quaslibet actiones perpetrandas idoneum, concipimus aut præfiguramus; hanc eius perfectam constitutionem, qualis vel vno obtutu conspici, vel sub vno pleno schemate in mentem venire posset, *naturam* hominis appellemus: quod alias veræ *indolis*, & intimæ, absolutæ *constitutionis* nominibus atque conceptibus indigitare solemus.

Natura hominis.

Indicatur connexio rerum non-naturalium cum rebus naturalibus.

§. IV. Cum autem hodie homo non ita amplius considerari valeat, sed ad *absoluendam* omnino vniuersam eius indolem, nempe tam *corporis* quam *animi agilitatem* & *habilitatem* TEMPVS omnino requiratur; intra cuius *successus* tam *vita* quam *nutritio fiat*, *vigeat*, corpus *perficiat*, & absoluat: apparet certe hinc satis luculenter, quanta sit connexio harum *non-naturalium* dictarum *rerum* non solum ad *conseruandas*, sed omnino etiam *constituendas*, & ad perfectionem sui *deducendas* res *naturales*.

Aetas merito ad res non naturales referri deberet; imo ipsa vita.

§. V. Manifestissimum est negotium in productione & efformatione AETATIS, quam illi dispensatores passim etiam referre solent ad *res naturales*. Cum enim AETAS res *non naturales* simpliciter & absolute sequatur, & ipse quam maxime cursus atque *successus* rerum *non-naturalium ætatem* constituat, debebat profecto etiam AETAS magis iure aliquo suo ad res *non-naturales* referri. Imo ipsa VITA *in actu* suo considerata pertinet longe magis atque verius ad *res non naturales*: ad *naturales* autem magis simpliciter VITALITAS, siue (ne tamen quenquam offendat verbum) VIVACITAS: *aptitudo* inquam, & vndique recte idonea *dispositio* ad *continuandam* corporis *conseruationem*.

Aër licet essentiam hominis non ingrediatur, tamen ad conseruationem eius necessarius est.

§. VI. Enumerant autem vulgo rerum istarum, quas *non-naturales* vocant, SEX species. I. AEREM, II. *assumenda*, CIBVM & POTVM, III. MOTVM & QVIETEM, IV. SOMNVM & VIGILIAS, V. ANIMI PATHEMATA, VI. EXCERNENDA. Est omnino AER talis res, quæ licet simpliciter & absolute ad *vitam* necessa-

cessaria non sit, quandoquidem etiam *infans in utero vivit*, citra verum *aëris* commercium: hominis tamen *completi*, & ad *actiones* suas rite obeundas iam *maturi*, *conservatio* in longius tempus, imo re vera universa constitutio, etiam secundum sui *fines*, tam homini, quam omnibus *animalibus respirantibus* perfecte necessarium reddit circuitum in *aëre*. Quamlibet itaque ipse *aër*, ille inquam, quem vulgari acceptione ita appellamus, *essentiam* hominis intimius non æque ingrediatur; (alieniora enim sunt, quæ moderni de *aëris insinuatione in sanguinem narrant*) adeoque ad hominem simpliciter concipiendum non absolutæ necessitatis videri possit eius concursus: est tamen omnino ad *durationem* eius atque conservationem in longius tempus.

§. VII. Concurrit autem *aër* cum corpore hominis & aliorum animalium in aëre viuere solitorum *duobus* maxime modis, (1) *respiratione*, (2) *ambitu* atque adeo *contactu* perpetuo totius externi corporis. *Respirationis* apparatus imo vniuersum negotium quantumlibet reuera magis ad *physicam* contemplationem pertineat, neque proinde ad nostram *medicam* considerationem aliqua necessitate referri postulet, poterit tamen etiam breui neruosa commemoratione ὡς ἐν παρόδῳ illi inseri.

Duplex aëris concursus cum corpore.

§. VIII. Ante omnia notari meretur *trium viscerum*, quæ innumerabili vasorum distributione subtexta sunt, imo maximam partem e vasorum variorum ramulis constant, artificiosissima diuersitas in *suffulciendis* illis numerosissimis *diuaricationibus* vasorum, ne inter se mutuo implicari possint. In *hepate* quidem *interponuntur* diuaricationibus vbique *glandulæ*, ne vsquam iterum inter se mutuo veluti *conniuere* valeant. In *liene* curiosum est vtique intueri, quomodo distributio illa innumerabilium ramulorum *fibris* peculiaribus, poris immensi numeri suspensa, & mutuo quidem *deuincta* sit, & tamen eo ipso etiam inter se mutuo *distineatur*, ita, vt nihil confusionis aut *implicationis* mutuæ vlla ratione oriri possit, sed omnia veluti perpetuo *in suspenso* teneantur. Operosissima vero omnium est illa textura, quæ in *pulmonibus* visitur. Constant autem pulmones e *tribus* conspicuis (nam *lymphatica* æquali distributione cum illis incedere, hic immensum minus probabile est, quam in *hepate* ita penitus *glanduloso*) vasorum & meatuum generibus, nempe *arteriis*, *venis* & *asperæ arteriæ tubulis*.

Trium viscerum hepatis, lienis & pulmonum consideratio vasorum.

§. IX. Habent autem in *pulmonis* structura primarium vtique vsum, eamque adeo proprie constituunt & absoluunt hæ *asperæ arteriæ* ramificationes. In quibus illud spectatu dignum est, quod, sicut *aspera*

Specialis consideratio structuræ pulmonum ad respi-

rationis negotium. Ramificationes arteriæ asperæ.

aspera arteria & *crassiora* eiusdem bronchia, alternis eiusmodi *circulis cartilagineis* reuinctam, & velut *interstinctam* habent reliquam suam tunicaceam substantiam; ita hi *vlteriores* imo *vltimi* meatus, nempe *ramuli* horum bronchiorum, subtilissimi quidem *membranacei* tubuli, tenacibus tamen huiusmodi, & filo serico comparandis alternis *subligaculis* ita pariter distinguantur, vt ab inspiratione *inflata membranacea* pars, *distensione* sui per singula *interstitia* huiusmodi tenacium *subligaculorum*, veluti *vesiculam* efforment; eoque ipso, hac inquam inflatione, non solum in *latum*, sed etiam in *longum* expandantur: cessante vero inflatione, etiam in vtramque dimensionem ita collabantur, vt *expansionem* totius huius molis, nempe ex innumerabilibus huiusmodi ramificationibus constantis, multum iterum *minuant*, sicut *inspiratione* magnopere *ampliant* & extendunt.

Ramificationes vasorum arteriosorum & venosorum.

§. X. Iugi progressu cum hisce ductibus incedunt *vasorum* tam *arteriosorum* quam *venosorum* eadem quantitate innumerabiles *ramificationes*. Hæ, quando ante dictæ illæ tubulosæ propagines *exspiratione* collabuntur, *corrugantur* & velut in se retrahuntur, *corrugant*, ita, & veluti *serpentino* tractu atque replicatione *abbreuiant* etiam sanguifera illa vasa. Quo ipso fit, vt per *arterias* quidem ita immensis, *secundum longitudinem*, *plicis* & *anfractibus* obrutas nullus pateat progressus; per *venas autem* hac ipsa vniuersæ molis subsidentia recursus e *minimis* ramulis in maiores, veluti præcipiti quodam impetu compellatur.

Actio totius thoracis.

§. XI. Quorsum quidem, dum de *subsidentia* totius molis loquor, referenda vtique venit illa præcipua ad hanc *expansionem*, eiusque iterum *oppressionem*, actio totius *thoracis*; cuius vtique *sublatio*, qua attollitur, adeoque *aerem* in pulmones reuera attrahit, quando simpliciter remittitur, atque ita nudo pondere suo tota moles anterioris *pectoris* (vt a spina dorsi, tanquam a centro grauitatis suæ pendet) iterum deorsum labitur, *oppressionem* huiusmodi, mole profecto insigni grauitatis, inducit.

Effectus huius texturæ pulmonum sub inspiratione & exspiratione.

§. XII. Consideratis ita decenter omnibus his circumstantiis, apparet affatim, quomodo totum systema *pulmonum inspirationis* actu illud inprimis adsequatur, vt ante omnia (1) *expansione* eius, *vasa sanguifera* per illud excurrentia, ex illo *rugoso & anfractuoso* situ, quem sub sui compressione habent, in *rectitudinem* aliquam *exporrigantur*, adeoque, veluti *arbor* quædam cum innumeris suis ramis, *erecto situ* stantia facilem etiam ingressum atque progressum humoribus concedant: quod sub

sub

ſub illo prorſus velut *infinite rugoſo* illorum ſitu, nequaquam fieri potuerat. (2) *Inflatione* hac *veſicularum* pulmonalium *premuntur* fortiter per totum ſui ambitum *vaſa;* quandoquidem hæc ipſa *ad vtrumque latus* tubulorum illorum adiacent, qui *reſpiratione* ita in innumeras veſiculas expanduntur: adeoque expanſione hac, circa ſui finem fortius aucta, *premuntur* omnino vaſa hæc. Vbi, cum ex *arterioſis* vaſibus nihil *retrorſum* in dextrum ventriculum impelli poſſit, fit vegeta, & certe violenta preſſio ex *arterioſis* in *venoſa* & e *venoſis* tenerioribus in *maiores* venoſos ramos, verſus ſiniſtrum ventriculum cordis. (3) Imo augeſcit hæc *repreſſio* in & per venoſa vaſa, per ipſam *ſuccedentem* inſpirationis remiſſionem, quam vulgo *exſpirationem* vocamus: qua videlicet, vt antea monitum eſt, toto vniuerſi thoracis pondere iterum ſubſidente, vt vniuerſi *pulmonis* inflatio, ita etiam *vaſorum* horum *expanſio* in arctum redigitur.

§. XIII. Hi quidem ſunt directi effectus *texturæ* huius, atque diſtributionis *dilatabilis*, *tubuloſæ*, imo *veſiculoſæ pulmonum* & variorum ad harum veſicularum latera excurrentium vaſorum ſanguiferorum. *Secundarii* effectus ſunt partim augmentum *caloris* ſanguinis, de quo iam ſupra pluribus actum: partim *excretio* illa *halituoſa*, quæ ſub exſpiratione contingens, pariter iam ſupra notata fuit. Effectus ſecundarii.

§. XIV. Supereſt vt aliquid dicamus de illa inſigni vtique ENERGIA, qua actus *reſpiuationis* perpetratur. Equidem mechanicam huius conſtitutionem ingenioſe penitus monſtrauit *Schwammerdam*. Quomodo nimirum pulmones ad ſui expanſionem abſolute nullo *proprio motu* polleant; ſed vnice ſequantur totius *thoracis* elationem, ſiue ſurſum quadantenus facta ſublatione, amplitudinis eius internæ *expanſionem*. Reliquam vero peculiarem organicam, quomodo hæc ipſa *thoracis* elatio, maxime ex oppoſito *ſterni*, per ipſa capita coſtarum, qua *vertebris* ſpinæ dorſi cohærent, ita contingat, vt *tota hæc moles thoracis* proprie *ab altera ſui extremitate trahatur*, (*impeditiſſimo* certe motionis genere) non memini quis animaduerterit. Omnino enim totam hanc motionem proprie abſoluunt *muſculi longiſſimi dorſi*, & *ſemiſpinati*: minime eo concurrentibus *ſerratis*. Energia reſpirationis, cuius mechanicam conſtitutionem Schwammerdam, organicam autem nemo animaduertit.

§. XV. Sicut autem interim, etiam ex obſeruatione huius facti a poſteriori, de *magnitudine* illius ENERGIAE aliquid in genere cogitare integrum eſt, licet ſpecialiori conſiderationi ſimpliciter nullus hic ſit locus: ita ſuppetit par, imo maius documentum *magnitudinis energiæ* huius ex illo experimento, quando *oſſi ſterni* (ita tamen ne maior ponderis Experimentum, quando oſſi ſterni centenarius dimidius imponitur, de magni-

tudine huius energiæ testatur.

deris pars *molliori parti abdominis* incumbat) *moles dimidium centenarium pendens imponatur*. Quandoquidem ſub tali pondere nihilo ſecius reſpiratio adhuc tanta promtitudine peragitur, vt minime ex ſenſu ſuo hoc pondus inſigne eſſe exiſtimet, qui experitur. Quod certe pondus, cum reliquo *ſpontaneo molimini* reſpirationis adiectum tam parum augeat difficultatem, ſatis innuit, quod etiam *ordinarius* reſpirandi impetus motum conſtituat longe maiorem, quam ad tale pondus tollendum alias requireretur.

Efficacia huius motus ad calorem ſanguinis concitandum.

Energiæ huius augendæ neceſſitas ſub mutationibus aëris.

§. XVI. E qua quidem conſideratione tanto magis eluceſcit, quantæ contemplationis ſit hæc *efficacia*, ad *calorem* ſanguinis *in ipſo actu reſpirationis* concitandum; cum vtique alioquin tali vi, qua *dimidius centenarius* tollitur, in aliis muſculoſis partibus ita fortiter preſſus ſanguis & agitatus inſigniter ſemper *incaleſcat*. Non placet de negotio illo re vera imperſcrutabili prolixiorem eſſe, quanta ſit *augendæ huius energiæ* neceſſitas, ſub *mutationibus aëris Barometrico-elaſticis*; vtpote quarum intuitu tempore ſummæ ſerenitatis *ambitus thoracis* facile *duorum centenariorum* pondus æquante *compreſſione* magis adficitur, & velut includitur, quam tempore *maxime humiditatis* ſub procellis *auſtrinis*. E quibus ſcilicet omnibus phænomenis ingens illa *actiuitas* huius *motus reſpiratorii* affatim diluceſcit.

Effectus reſpirationis eſt 1) expanſio ſeu erectio vaſorum ad facilem ſanguinis progreſſum; & 2) caloris eius incrementum; 3) lymphæ ſubagitatio.

§. XVII. Gerit ſe itaque *effectus reſpirationis*, in ordine ad vaſa ſanguifera per pulmonem diſtributa, non aliter, quam vt illa, medio quidem ſui actu, ita in *directum* expandat atque *exporrigat*, vt velut *erecta* ſeu arrecta ſtent; adeoque progreſſus ſanguinis per ipſa *in directum* promte atque facile ſuccedat. Vltima vero ſui *intenſione premit* hæc expanſio pulmonis etiam fortius vaſa, & compellit tanto intenſius ſanguinem per ſubtiliſſimarum ramificationum mæandros, vt inde illud *caloris* incrementum in ſanguine prognaſcatur. Cæterum ſub hac ſubtiliſſima tranſpreſſione contingit vtique etiam *ſubagitatio* illa eximia tenerrima *lymphæ* cum reliquo *ſanguine;* de qua iam ſuperius diximus.

Explicatur phœnomenon illud interceptæ, anxiæ & anguſtæ reſpirationis in locis calidis.

§. XVIII. Reſtat breuiter monendum, quod ipſe *aer* inſpiratus in calidos pulmones, & ſub augeſcente (ſimpliciter tamen magis *mechanico* quam *phyſico* eius concurſu) hac *incaleſcentia* ſub eius ingreſſu, etiam ipſe hinc cito *expanſionem elaſticam* maiorem nactus, repentina *inflatione* veſicularum pulmonalium, effectum illum *preſſionis* fortioris eo vegetius peragat. Vnde vere eſt, quod in valde *calidis* locis, v. gr. in primo ingreſſu *balnei* furnis concalefacti, ſub primis reſpirationi-

bus

bus ſpiritus veluti, ſeu *anhelitus* nos *deſtituere* appareat: imo, toto etiam tempore, quo in *balneo* perſiſtimus, veluti magis *anxia*, *anguſtior*, & *defectum* aliquem minitans reſpiratio ſentiatur.

Aëris concurſus formalis ad hunc motum pulmonum euidens eſt, materialis autem tantus non eſt.

§. XIX. Sicut autem ad hoc negotium vniuerſum *aer* ita ſatis euidenter non niſi *formaliter* tantum, vti loquuntur, concurrit atque contribuit; ita *an*, *vbi*, *quomodo*, *quantum*, aliquid *materialiter* conferre videri poſſit, etiam iam ſupra nonnihil attigimus: certum interim omnino eſt quolibet intuitu, quod illud, quicquid tandem eſſet, nec adeo *multum*, nec adeo *craſſum* eſſe poſſet; interim neque etiam a reliqua vera indole *aëris atmoſphærici* alienum; quale quid neceſſarium eſſet, ſi *Spiritus* ſuppeditare deberet: ſed potius longe ſimplicius φλογιςὸν quoddam principium; quamuis de hoc etiam non minoris ponderis *dubitationes*, quam *adſertiones*, ſeſe offerant. Vt enim nihil aliud dicam, certe tanta quantitate in *aere* non abundat hoc *principium*, vt in ſingulas *reſpirationes* inſigne quiddam præſtare & ſanguini communicare poſſet: quod vel a poſteriori ex eo dilucefcit, quod *materiæ* huius parum certe in magnam quantitatem aëris receptari poſſit, etiam tali loco vbi affatim in illum ingeritur, nempe per *incenſionem* rerum inflammabilium. Quicquid tamen omnium harum rerum ſit, quanquam *curioſitati* conſiderationes hæ multum velificentur, *vſui* certe *medico* abſolute nihil conferunt: vnde etiam tempus illis amplius inſumere non conuenit.

Aëris ambientis efficacia in corpus.

§. XX. *Ambientis* aëris varia in corpus eſt efficacia, *prima* quidem, & veluti directa apparens, cum primis in *ſenſum*: vera autem & *vltima*, in *craſin* humorum. Producit autem huiusmodi effectus aër, non tam propria ſui, quatenus aër eſt, indole; vtpote ſecundum quam potius ſimpliciter *elaſticas* illas mutationes præſtat: ſed quatenus *frigoris* aut *caloris* mutationes ſubit, & *humidas* etiam partes ſub craſſiore *nebuloſa* conſiſtentia intertextas gerit, & vagis *ventoſis* atque *procelloſis* inſultibus corpus percellit.

Senſui minus moleſta eſt æqualis & conſtans perceptio caloris, frigoris, humiditatis, quam vagi contrariorum inſultus, inprimis frigoris humidi.

§. XXI. Vtique enim notari meretur, quod *ſenſui* immenſum quantum minus moleſta accidat *caloris*, *frigoris*, *humiditatis æqualis* & *conſtantior* perceptio, quam *vagi* ſolum *inſultus* contrariorum, vt *frigoris*, inprimis *humidi*, inter medium *calorem*. Reuera autem nihil magis moleſte afficere obſeruatur corpus, quam *frigus humidum*, inprimis medio *calori* temere inſultans, eumque interturbans: vtpote quo quam maxime repentinæ & euidentes penitus *alterationes* in corpore cooriri obſeruantur.

Effectus, quos constitutiones aëris in corpore exserunt.

§. XXII. Sunt autem *effectus* illi, quos tales *aeris* constitutiones ita sensibiliter in corpus exserere solent, prouocationes *motuum* diuersorum *tonicorum*. A *frigore* enim cito sequitur *constrictorius* quidam *superficiei corporis* motus, quo *humores* ad intimiora corporis *repelluntur*. A *calore* temperato e contra *euocantur* veluti *humores*, vt *laxato* partium *tono* altius *versus superficiem* effluant. A quibus quidem rebus, a *priore* illa *pallor* corporis, adspectus cito *strictus*, *frigoris* repentina peruasio, *vasorum* sanguiferorum ex hisce locis veluti *disparitio*, *sensus* etiam quidam *grauitatis tensiuus*, cooritur: a *calore* vero omnia contraria, *color* floridus, *calor* vegetus, *turgidula* corporis inflatio, *vasorum* etiam *impletio*, *alacritas* atque vigor corporis; ab excessu tamen etiam *tensiua* f. *oppletiua* quædam sensatio, & veluti *fatigatio ponderosa*.

Num a grauitate seu potius pressione aëris hæ mutationes euenire possint.

§. XXIII. Qua ratione hæ *mutationes motuum* euenire possint, si in animum inducamus considerare, minimum fine dubio omnium locum ibi habere poterit illa recentiorum quorundam præfiguratio, quasi hic aliquid imputandum sit *grauitati* aëris; qua quidem re nihil a vera historia *motus* vulgo dicti *Barometrici* alienius in mentem venire posset. Cum enim præcipuus gradus *pressionis* illius *elasticæ*, (quam illi hactenus perperam *ponderosam* interpretati sunt) in constitutione aëris cum *siccitate frigida*, minime vero *humida*, contingat; interim *siccum frigus* huiusmodi effectus immensum quantum *minus* producat, quam *humidum*: adeo, vt manifestissime sub *austrina* potius constitutione *hyberni* de reliquo temporis, qua niues soluuntur, & *Barometrum* ad infimos gradus descendit, *fastidiosa* illa *sensibilitas* frigoris corpora percellat: patet inde satis opinionis error.

Energia aëris pressoria elastica vniuersalis est, hinc non ita pro lubitu variari potest.

§. XXIV. Adhuc autem nimio crassior circa leges *Barometricas* est ille error, quod, cum energia illa *elastica pressoria*, quam illi simpliciter *grauitati* adscribunt, aliquid adeo *vniuersale* sit, vt vel *integras prouincias* æqualiter afficiat; in his casibus intra quoslibet quatuor *passus*, imo pluribus in locis intra *pedis* distantiam, velut in momenta, non saltem is se variare, sed pro lubitu variari possit. Ita enim si ex *humido* illo *frigido* aëre in *calidum* hypocaustum transeas, ibique te contineas, periit omnis effectus in corpus, nempe ita præsentaneus & sensibilis. Et ex aduerso, si pedem ex hypocausto efferas in domum venti talis flatibus peruiam, *calidiore* inprimis ad madorem vsque corpore, contrario penitus modo se res habeat. Par ratio est illius phænomeni, quod non tam eminenter vniuersalis huiusmodi constitutio

fri-

frigido-humida tam præsentaneos effectus edat; sed inprimis incursus vagi *ventorum* in corpus incurrentium. Quæ singula, nedum omnia, opinionem illam funditus euertunt: vnde ne quidem allegare placet vlterius paris in hoc genere dignitatis illud argumentum, quod in negotio *pressionis*, seu vulgo dictæ *ponderositatis* illius aëreæ, par efficacia sit *caloris sicci*, vti *frigoris sicci*: & tamen nemo mortalium pares inde effectus circa illam suppositam *compressionem* corporis, *vagam* atque repente *mutabilem*, exspectauerit.

§. XXV. Sicut itaque alibi certe & aliæ quærendæ sunt huius rei rationes; ita videntur illæ elucescere e reliqua efficacia talium aëris constitutionum tam in *humores* corporis, quam partes *fibrosas* eiusdem: & insuper *vitali* aduersus eiusmodi effectus *destinatione*, & *actione conueniente*. *Humores* certe a *frigore*, & inprimis *humido*, non solum ad *spissitudinem*, sed *lentam* præcipue atque *tenacem* disponi, notum est. *Fibras* solidarum partium ab *humiditate frigida*, adeoque *insistente*, sensim *emolliri* atque *relaxari* posse, pariter notum est. Quando iam insultus huiusmodi vel ex improuiso veluti *impetu* quodam in corpus irruunt; vel frequentiore *repetitione* atque continuatione hoc agunt, *iustum* vtique & æquum est, his rebus præoccupando consulere. Quod quidem melius fieri non potest, quam si *humores* a *contactu* substantiæ ita lædentis mox subtrahantur, & longius ad intimiora dirigantur atque adeo veluti *recondantur*: *fibræ* vero ipsæ vegetiore motu ita *densentur*: ne aduentitia illa *humiditas* altius se illis insinuare, adeoque hæc damna inferre valeat.

Aliæ rationes ex efficacia talium aëris constitutionum tam in humores quam partes fibrosas, & directione motuum contra hos insultus deductæ.

§. XXVI. Certe quam *iustæ* sunt hæ, & *vitali* conseruatorio scopo absolute consonæ, *intentiones*, *materiali* totius negotii constitutioni exquisite respondentes; tam bene quadrant *ætiologiæ* huius efficaciæ præ quibuslibet aliis conceptibus. Oportet enim profecto huic rei, circa negotia vitalis conseruationis corporis, absolute submittere animum, vt agnoscamus, sicut *a priori* rerum talium constitutio in ipso corpore *finali* quadam necessitate actiones eiusmodi *postulat*, ita actiones illæ huic *fini* quadrantes etiam illa *intentione*, vt hunc *finem* adsequantur & illa *inuentione* seu methodo, vt eiusmodi effectui *quadrent*, atque satisfaciant, & *intendantur*, siue *destinentur*, & *administrentur*. Quod quidem in nostro præsente negotio tanto euidentius esse apparet, dum in illo re vera etiam *animi* seu *voluntatis* aliquod *fastidium* vna concurrere sentitur, id est, generalis quædam *intentio* huiusmodi constitutionem *fugiendi* atque vitandi.

Concurrit in his rebus intentio animi, ad fugiendam & vitandam talem constitutionem.

Infans cur respirationem semel susceptam posthac sine damno omittere non possit.

§. XXVII. Supereſt de *reſpiratione* illud conſiderandum, qui fiat, vt *infans*, qui in vtero materno nulla reſpiratione indiguerat, & tamen *vixerat*, poſtquam illam ſemel celebrauit, eandem poſtea perpetuo *continuare* neceſſe habeat? Quamlibet autem facile ſponte fateamur, quod veram cauſſam *abſolutæ neceſſitatis reſpirandi* in animalibus, quæ in aëre viuunt, *a priori* non æque agnoſcere liceat; a poſteriori tamen multo minus difficile fuerit rationem reddere, quamobrem *ſemel* vtique ſuſcepta reſpiratio poſthac ſine graui *periculo*, imo vero certo *damno*; non amplius omitti poſſit. Cum enim, antequam infans reſpirat, magna illa *vaſa pulmonalia* adhuc plane ſimpliciter *conniueant*, & nihil ſanguinis admittant, corrugatis ſimul penitus ipſis pulmonibus: per primam autem reſpirationem & *expanſionem* pulmonum hæc vaſa non ſolum *diducantur*, ſed etiam veluti eo ipſo actu *ſugendo* hauriatur, veluti attrahatur ſanguis, qui poſtea magis magisque ipſo pulſu penitius impellitur. Facta ita ſemel huiusmodi impreſſione ſanguinis in hæc vaſa, e quorum penitioribus innumeris ramificationibus non detur poſthac verus *plenus recurſus* ad cor, *ſimpliciter*, & *vno quaſi actu*; quin certiſſime aliquid, & quidem ſecundum omnem euidentem probabilitatem, non parua quantitas huius in penitioribus meatibus otioſe hæſura eſſet; niſi ita identidem *continuaretur* reſpirationis actus, nihil vtique certius exſpectandum eſſet, quam vt illud, dicta ratione ſemel ita *ſubſtitiſſet*, ſimpliciter in *corruptionem* ruens toti corpori ruinam illaturum eſſet.

Licet foraminis oualis occluſio poſt reſpirationem explicationem faciliorem dare poſſit; nulla tamen mechanica ratio ſubeſt.

§. XXVIII. Quemadmodum autem ſimpliciorem forte conceptum admiſerit factum illud, quod *canalis*, qui *pulmonalem arteriam & aortam* in embryone intercedens tranſitum ſanguini ex huius velut oſtio in illam concedit, poſthac *conniueat*, imo conſolideſcat: dum nempe eadem illa iam notata *expanſione* pulmonis *arteria* pulmonalis re vera etiam ita ſurſum tenditur, vt non ſolum ſitus ille *obliquus* iſtius canalis quadantenus inde mutetur, ſed re vera etiam aditus ſeu introitus ab ipſa hac ita magis *ſurſum* tenſa pulmonali arteria hac ipſa *tenſione* conſtringatur, adeoque liberum illum ſui aditum amittat. Licet inquam hoc ita ſeſe habeat, tamen non pariter euidens eſt *mechanica* aliqua ratio aut conſequentia, quamobrem *foramen ouale*, per quod ſanguis e dextro ventriculo cordis in embryone *immediate* ad ſiniſtrum penetrare poteſt, poſthac, quando ſemel via per pulmones patet, etiam occludatur.

§. XXIX. Conſpicuus vtique eſt huius foraminis rugoſus quidam *gyrus*, qui promtiorem aditum a *dextro verſus ſiniſtrum*, ab hoc autem retrorſum conſpicuum quendam velut anfractum exhibere apparet. Interim, ſicut in ipſo illo ſui vſu, dum fœtus adhuc in vtero exſiſtit, hæc eius qualicunque *gyro anfractuoſa* diſpoſitio nihil impedimenti afferre potuit, quo minus ſub vno eodemque etiam *ſyſtaltico* actu liber tranſitus e dextro in ſiniſtrum pateret, & plane commode ſuccederet: ita non æque apparet, quid etiam poſt cœptam *reſpirationem* adeo inſignis mutationis hic contingat. Niſi quidem forte *deſcenſus* ſanguinis e *vena pulmonali* in ſiniſtrum ventriculum aliquid peculiare hic conferre debeat: quamlibet certe in impedito hoc propemodum ſit, ſi energia pulſus conſideretur, qui vtique nimio fortior eſt, quam nudus ille ſimplex deſcenſus huiusmodi.

Gyrus membranaceus anfractuoſus huius foraminis aliquam retropreſſionem & liberi tranſitus occluſionem inferre videtur.

§. XXX. Liceret autem forte rem ſub tali ſchemate concipere. Cum *foramen* illud *ouale* vtique talem *gyrum* membranaceum habere obſeruetur, qui a ſiniſtro latere verſus dextrum peculiarem quandam *retropreſſionem*, & ita liberi tranſitus occluſionem, inferre videatur. Quando iam ſanguis e *vena pulmonali* per *auriculam* ſiniſtram, huic foramini in propinquo poſitam, in ipſum hunc ventriculum iniicitur, apparet non ſolum inde veluti quadantenus *comprimi* hunc membranaceum eius gyrum, verſus oppoſitum dextrum ventriculum: ſed quando etiam ita per hanc ſanguinis iniectionem *repletus* ventriculus poſtea conſtringitur, videtur hinc eo ipſo continuari, aut quaſi repeti *tenſio* hæc, ab ipſo hoc *ſiniſtro* latere *verſus* dextrum. Et hoc quidem maxime per manifeſto *dichronum* illum motus ſucceſſum, dum *prior* iniectio ex auricula in ventriculum membranam hanc verſus oppoſitum latus iam apprimit, vt per *ſuccedentem* totius ventriculi *ſyſtolen* appreſſio illo tanto certius continuetur. Cæterum cum etiam hæc ipſa res ad *medicam* conſiderationem nihil lucis adferat, merito proinde abrumpenda potius erit curioſitas circa illam prolixius ſcrutandam.

Quod explicatur.

SECT. II.

MEMBRVM II.

DE

CIBO ET POTV.

§. I.

Sanguis perpetua reparatione opus habet.

ILlorum, quæ *per os aſſumuntur*, quanta eſſe poſſit in corpus efficacia, vti per ſe facile patet, ita ſufficiet pauciora de illis, & quæ veluti directe ad theſin pertineant, protuliſſe. Cum *ſanguis* ſubſtantia ſit, *diſſolutioni* ita penitus expoſita, vt etiam *ſub* reliquo ſui *conſeruatorio* motu, imo vero proprie etiam omnino *per* ipſum, ſucceſſiue *fatiſcat* atque *diſſoluatur*: opus hinc vtique habet perpetua *reſtauratione*, *reſtitutione* inquam *materiali*, qua illa *quantitas*, quæ per huiusmodi conſumtionem deceſſit, denuo *reparetur*. Huic ſcopo ſeruiunt *cibus & potus*, quibus nempe tam *ſolideſcens*, quam *fluidior* ſubſtantia reparetur. Imo non *reparetur* ſolum, quod quidem ſanguini inprimis competit, ſed etiam *ſubminiſtretur* pro reliqui vniuerſi corporis, eiusque *ſolidarum* partium etiam ſimplici *augmento*: quandoquidem huic, ſi vel maxime nihil *decedat*, *adiiciendum* tamen quotidie eſt, adeoque huic fini materia ſubminiſtranda.

Materiæ, e quibus reſtitutio hæc fieri debet, indole ſua reſpondere debent mixtioni animali.

§. II. Quemadmodum ergo hic etiam valet, *qualis cauſſa, talis effectus*, & contra; ita facile apparet, quod *materiæ*, e quibus hæc reſtitutio fieri debet, neceſſario etiam materiali ſua, ad minimum *generaliore*, indole reſpondere debeant *mixtioni* illi, quæ hinc produci debet, *ſanguinis* videlicet atque vniuerſi *corporis*. Sicut itaque *mixtio* corporis *mucido-pinguis* inprimis eſt, largiore quoque *ſiccæ terræ* hinc inde quantitate intermixta: ita dictat ſana ratio, quod omnino etiam aſſumi debeant materiæ, quæ ſimilem compoſitionem in ſe complectantur.

Animalium victus ratio eſt materia difficilis.

§. III. Quemadmodum autem hæc *mixtio* non ſeorſim humano corpori competit, ſed vniuerſo *generi* animalium; ita mereretur ſine dubio paulo altiorem penſitationem generalior illa *victus ratio*, quæ omnibus animalibus communis eſſe appareat. Vbi tamen mox non exiguæ difficultatis materiam obiicere poſſent non ſolum *aquatilia*, velut in genere, ſed in ſpecie ex *amphibiis ſerpentes*; vtpote qui non ſolum per ſatis longum tempus (*quinque* vel *ſex menſes*) ſine omni *ſolido*

lido cibo viuere possunt: sed etiam insuper simplicis *aquæ fontanæ* tam parco potu contenti esse, vt vel *senis* diebus *aqua* satiari ipsis sufficiat.

§. IV. Sicut autem hæc ipsa res seppeditare vtique potest *Physicis* materiam speculationes suas gnauiter exercendi; ita habet tamen etiam aliquid lucis ab antiquis inde profecta animaduersio, quod animalia, quorum corpus actu *calet*, tanto maiore consumtione etiam afficiantur. Enim vero esse hanc *caloris* in huiusmodi animalibus energiam prorsus insignem, testatur phænomenon illud notissimum, quod animalia, inprimis quanto magis *voracia* sunt, etiam in ipsis *frigoribus hybernis* non *viua* solum maneant, sed omnino quantum satis sit *caleant*. Calor maiorem consumtionem efficit.

§. V. Vbi iterum specimen elucescere potest illius supra a nobis tactæ præcipuæ efficaciæ *frigoris* per sensum, & vt ita dicam, secundum *æstimationem sensualem*. Ita enim nonsolum videmus, quod vnus homo præ altero frigus diutius, & sine valde notabili incommodo, tolerare possit, quam alius, ex nuda *adsuetudine*, & re vera minore eius *metu* aut *tædio*: sed etiam notissima sunt exempla *maniacorum*, qui alienato propemodum a *sensu*, inprimis *teneriore*, animo etiam insigne frigus, & cui nemo sanus sufficeret, ita tolerent, vt maxime vegeta administratione *motuum sanguinem calefacientium*, & *attenuantium*, efficaciæ *frigoris* nullum ius relinquatur. Huiusmodi vero calorem corporis ad vehementem *transpirationem*, adeoque humorum *dissolutionem*, atque *dissipationem*, efficaciam vtique eximiam habere, nemo puto dubitabit. Frigoris sensus diuersus. Maniacorum exemplum.

§. VI. Sunt itaque ASSVMENDA illa CIBI & POTVS talia necessario eligenda, quæ *scopo*, cui destinantur, nempe sanguini atque corpori instaurando, idonea sint. Non est, quod hic prolixi philosophemur a priori, *quæ*, *qualia*, *vnde* petenda, *vbi* inuenienda? cum satis præiudicii exhibeat praxis omnium seculorum, vt nempe e *vegetabilibus* & *animalibus* hic ipse victus petatur. Equidem & ipsum primorum parentum victum e *vegetabilibus* inprimis fuisse, innuit statim ipsa *maledictio agris* incussa, vt in necessario ipsorum cultu *laborem* prius atque multas *molestias*, quam *panem*, quod aiunt, *deuorare* homo cogeretur. Assumenda petuntur e vegetabilibus & animalibus.

§. VII. Quicquid autem horum sit, quicquid, inquam, tandem præiudicii *vsus* inferre videatur, manet non iniusta consideratio, quid ex illis, quæ in vsu sunt, *optimum* esse possit. Sicut enim nemo forte dubitauerit, & passim res ipsa hoc affatim loquitur, quod in multis Quid ex illis optimum sit alimentum.

locis

locis etiam nuda *necessitas* atque *defectus meliorum*, certas quasdam res vsui necessarias fecerit: verbi gratia: dum in extremis *Hyperboreis leguminum* atque *frugum* prouentui nullus patet locus, & tamen homines illas sedes mutare non sustinent, *piscibus* vtique suis *exsiccatis* vitam tolerare necesse habent, & *carnibus*, quas sors obtulit indefessæ industriæ, fami subueniunt. At in illis locis, vbi harum rerum præ *abundantia* etiam *electio* locum habet, iustior est quæstio, *quodnam simplicissime optimum* haberi posset *alimentum?*

Vegetabilia homini ad nutriendum sufficere possent.

§. VIII. Patitur hæc res duplicem considerationem, (1) secundum ipsum *genus*; (2) secundum *species* sub vno quoque genere. Dico, an *vegetabilia* præferenda sint *animalibus*, aut contra? & quid siue ex *vegetabilibus*, siue ex *animalibus*, nutritionis *scopo*, præcipue & *eminenter* accommodatum esse posset. De *vegetabilibus* certum est, quod illa ad *nutriendum* hominem *sufficere* possint. Quamlibet enim eo prolapsa sit intemperantia humana, vt etiam inter pœnas numeret, solo *pane & aqua* sustentari; *physice* tamen certum est, & multis quotidianorum exemplorum myriadibus notum, quod *panis & aqua* nutritioni satis *sufficere* possint.

Exemplo animalium.

§. IX. Tanto magis autem notum hoc est aliorum *animalium* exemplo; quæ etiam huiusmodi alimentis, *frugibus*, inquam, cum *aqua*, lautissime viuere, atque *saginari* prorsus, obseruantur. Vbi bene notandum venit, quod in hac parte, quantum ad *simplicem nutritionem* attinet, *nulla* penitus *intercedat diuersitas homini* simpliciter considerato a reliquis *animalibus*. Ita *glandibus* etiam, *quernis* æque atque *fagineis*, homines aliquando victitasse, vt historiæ antiquæ innuunt, ita nihil vsquam est, quod fidem suspectam reddat: & licet de vna magis *familia*, aut secundum illa antiqua tempora, *gente*, hoc forte solum valuerit, quicquid tamen factum hic est, vt *hominibus qua talibus* inquam tribuendum vtique est.

Quis farinæ fermentandæ auctor fuerit.

§. X. Curiosior esset, sed sine dubio etiam frustranea, illa quæstio, quis primo hominibus *farinæ fermentandæ* auctor fuerit; nisi quidem vero similius habeatur, hoc ipsum etiam *vsu* potius, & e *fortuitis euentibus*, in morem tractum esse, simpliciter a posteriori, quam vt statim a priori certo alicui *fini* veluti consulto *destinatum* fuerit. Potuit tamen ad hoc inducere *auium* inprimis, quotquot granis viuunt, exemplum; vtpote in quarum *ingluuie* tam diu asseruari conspicitur granorum copia, donec non solum *emollita* per superbibitam *aquam*, sed etiam sensibiliter iam *fermentatione* adfecta fuerit. Imo,

potuit

potuit etiam ipſa experientia fortuita docuiſſe, quod *maſſæ* ſimplices in tenerioribus ventriculis ſenſibiliter plus laboris faceſſant, quam *præfermentatæ*.

§. XI. Quamlibet autem *vegetabilia*, & ex his inprimis *fruges*, nutritioni hominum *ſufficere* poſſe ſatis conſtet; poteſt tamen denuo in quæſtionem venire, quidnam ex his alteri præferendum videri poſſit? Non equidem de vlla *neceſſitate* ſed magis commoditate hic eſt ſermo, & non eſt dubium, quin etiam aliquando deterioribus *adſuefieri* homo poſſit: interim, vbi aliqua *electio* ſuppetit, etiam a delicata malacia aliena, non indigna eſt conſideratione disquiſitio. E *frugibus* omnes quidem atque ſingulæ nutriunt ſatis, ſed cum diuerſis circumſtantiis, maioris aut minoris *incommodi* concurrentis. Ita enim v. gr. *auena* caput perturbare ſolet, & non ſolum *vertigine*, ſed etiam *doloribus* afficere, ſi largius aſſumatur. *Hordeum* panis formam, ſub qua aſſeruari diutius poſſit, ne indies denuo coquere neceſſe ſit, non fert, quin nimis cito valde *ſicceſcat*, & velut *obrigeſcat*: ipſi inſuper pinſitationi in molendino refractarium, & *feſtucis* rigidis horridius. *Triticum* ſatis quidem nutrit, ſed *mollius* magis, quam commode *firmum* alimentum præbet. *Secale* ſolum ita mediæ veluti conſiſtentiæ eſt, vt neque tam *exſuccum*, neque ita nimis *laxum* habitum induat. Vnde quidem, vbi harum rerum *electio* ſuppetit, *ſecale* aliis præferri meretur, *purum*, aut cum *tritico* etiam remixtum. Vbi non tam de *commoditate* quam *neceſſitate* eſt ſermo, *hordeum* quoque, ſed *coctum* potius quam *piſtum*, ſatis commode nutrit, modo decenter excorticatum: ſicut ipſa quoque *auena* excorticata coctione miteſcit, & *ſimplici nutritioni* non deeſt. Quomodo apud orientales multos populos *oryza*, *ſimpliciter coquenda*, in perpetuo vſu ſit, hiſtoria docet: ſicut tam apud *Africanos occidentaliores*, quam *Americanos ſeptentrionales* vulgo noſtrati ſic dictum *frumentum ſaracenicum*, his ipſis populis *Mayz*, aliis *radix Mandioca* in vſu eſt.

Quidnam ex vegetabilibus alteri præferendum. — Fruges. — Auena. — Hordeum. — Triticum. — Secale optimum. — Hordeum & auena coctione miteſcunt. — Oryza. — Frumentum ſaracenicum.

§. XII. De reliquo vero ſunt vtique nutritioni etiam aliæ partes *vegetabilium* ſic ſatis aptæ, ſed nec in tanta *quantitate* obtinendæ, vt pro ſimplici alimento ſufficerent, nec ita ſimpliciter omnibus numeris abſolutum *æquale* atque *firmum* nutrimentum ſuppeditaturæ. Huius generis ſunt inprimis *nuclei dulces & oleaginei*, inprimis *amygdalarum* atque *pinearum*; tum etiam alii his appropinquantes, e variis *nucum* generibus: quibus tamen communiter aliquid minus tolerabilis ineſt, ad peculiarem aliquam *acrimoniam* concipiendam procliue.

Aliæ partes vegetabilium. — Nuclei dulces, amygdalæ, pineæ.

Legumina, folia oleracea, radices, rapæ, pastinacæ. Arborum fructus.

Legumina pleraque *duriora* sunt, & longe magis *exsucca*, quam *fruges*: *folia oleracea* sufficiente γλισχρῷ destituta: quod ipsum etiam *radicibus* succulentis, *raparum* atque *pastinacarum* variarum solenne est. *Arborum* quoque reliqui *fructus* succulentiores vulgares, & qui maiore copia haberi possint, eadem labe laborant, vt partim nimis *aquosum*, *dilutum* & *insufficiens*, partim etiam *peregrinis*, non æque facile domandis, *fermentescendi*, & *acredinem* peculiarem contrahendi, propensionibus, difficile alimentum præbeant.

Fruges, qui reliquis speciebus antecellunt.

§. XIII. E quibus omnibus circumstantiis satis dilucescere potest, quod non solum *fruges* omnibus aliis vegetabilium *speciebus* atque *partibus* antecellant; sed etiam ex his inprimis *secale*, *hordeum*, *triticum*, *oryza*, *milium*, *pisum*, *amygdalæ*, *pineæ*: imo harum rerum prudentes *coaptationes*, & alternationes. Certum interim omnino simul est, quod fruges præstent *fermentatæ* leuiter, quam sub simpliciore *pasta*, *crudius* assumendæ, aut *coctæ* ad mollitiem qualemcunque.

Animalia.

§. XIV. Quemadmodum autem eadem, quæ cæteroquin sano sensu non incommode *magistra rerum* dicitur, *experientia* monstrat, quod homo præter *vegetabilia* etiam *animalia* in vsum alimoniæ assumere, iisque hoc effectu feliciter vti *possit*; non immerito etiam considerandum hinc est, quid ipsi hac in parte magis aut minus exquisite *conuenire* aut *conducere* colligi possit. Ante omnia meretur aliquam peculiarem considerationem etiam *ventriculi humani*, *suilli*, *canini*, *felini*, peculiaris constructio, cum ventriculis animalium simpliciter *carniuororum* quasi penitus conueniens. Sicut enim illa *structura ventriculorum* in *carniuoris* adeo veluti penitus eadem est, vt etiam *aues* simpliciter *carniuoræ*, immani discrimine a *graniuoris* hic abeant; & *quadrupedia carniuora* a *graminiuoris* insignem distinctionem in hoc genere oculis offerant; ita peculiari consideratione omnino digna est, quantum mihi quidem videtur, hæc tanta, & velut absoluta *conuenientia humani* ventriculi cum *carniuoris*: & contra, *absoluta* prorsus *diuersitas* tam a graniuoris, quam graminiuororum ventriculi potissima parte.

ventriculorum diuersa structura.

Ventriculus humanus ad carnium esum aptus & destinatus est.

§. XV. E qua certe consideratione illud resultare apparet, quod ita etiam *a priori* ex ipsius ventriculi *humani* constitutione, imo quasi destinatione compareat, quod homo, si non *simpliciter* ad *carnium esum*, tamen ad vsum illarum, & aliorum iam magis ad concoctionem paratiorum subiectorum *assumtionem*, veluti *destinatus* habere-

beretur. *Carnes* certe, & quicquid tandem, præter *ſolida oſſa*, animalis texturæ eſt, *poſſe* hominem edere, quotidiana experientia monſtrat; & adeo quidem, vt etiam a *crudis carnibus* non abſolute alienum eſſe eius ventriculum, affatim monſtrent tum *Tartari* feriores, tum *Samoiedæ*, quorum etiam *infantes*, ſimulatque dentes permittunt, *crudas carnes*, vel *morticinas*, ab oſſibus morſu auferre, videas.

§. XVI. Interim, vt aliæ ſunt varietates *partium* ab animalibus deſumendarum, ita notiſſima omnium eſt ſubſtantia illa, e corpore animali inter ſpecies viuiparas proficiſcens, & ipſa natura inſtigante ad vſum nutritionis transferenda, nempe LAC. Sicut autem certum eſt, quod equidem *lac*, ſi non æque *tota ſua ſubſtantia* ſimpliciter, tamen diuerſis ſui *partibus*, diuerſimode ſed facile tamen aptandis & inſtruendis, *nutritioni* omnino *ſatisfacere* poſſe; ita eſt tamen certum, quod pro *vnico* velut expreſſe *deſtinato* medio & materia nutritionis conſiderari non debeat; per rationes maxime euidentes potiſſimum ſequentes.

Lac.

§. XVII. *Primo* enim tam notum eſt, quod *lac* ſimplex atque ſolum ſatis *firmum* nutrimentum, & eius quidem quantum *ſatis & neceſſe* eſt, corpori non ſuppeditet, vt nota inde ſit locutio vel ipſius plebis obſeruationi veraci ſuperſtructa, quod *infantes ſolo lacte nutriti*, *ſine ſolidiore aliquo cibo*, *corporis texturam* inde contrahant nimium *mollem atque laxam*, quam proinde ſchwammichtes weiches milch-fleiſch appellant; a qua conſtitutione etiam re vera nimium quam *ſenſiles*, & ad quaſcunque iniurias accidentales impares euadunt.

Non ſatis firmum præbet nutrimentum

§. XVIII. Et licet argui hic poſſet diuerſitas variorum generum lactis, vt quod vni generi deeſt, altero ſuppleri poſſe videri poſſet: refragatur tamen duplex conſideratio. *Primo* enim vtique eidem ſpeciei *lac maternum* ita ſatisfacere deberet ad minimum per primam illam ætatem trium vel quatuor menſium; interim hoc non ita fieri, ſed reuera minus commode *ſolo materno lacte*, ſine *ſolidiore* aliquo ſubſidio tunc etiam ſuſtentari infantes, certum eſt. *Secundo*, licet hæc proportio, v. gr. *vaccini* lactis ad *muliebre*, valere poſſet in hac *ætate infantili*; minime tamen quadrare poſthac augeſcenti, & *robur* debitum exſpectanti corpori poſſet.

Neque lac maternum ſufficit.

§. XIX. Secundo reclamare videtur *inſtructio*, & ex hac elucescens *inſtitutio* corporis velut *a priori*; vna cum exemplis huius inſtituti, per peculiare præiudicium *in actum deducti*, a poſteriori.

Dentes ad ſolidiorum eſum deſtinati ſunt.

A priori, dum vtique homini æque ac aliis animalibus *dentes* prognaſcuntur; cui autem alii *fini*, aut vſui, quam *ſolidiorum* eſui? *A poſteriori*, dum vtique in variis animalium generibus hoc affatim videre licet, quomodo illa, ſimulac a *dentibus* ſatis valent, non ſolum ſua ſponte ad *ſolidiores*, ſuæ ſpeciei idoneos, cibos ferantur; ſed etiam vbera materna poſthac non amplius petant; imo vero, iam firmiora & adultiora illud ipſum actu *faſtidiant*.

Singulæ animalium ſpecies ſelectum ciborum ſeruant.

§. XX. Cui omnino addere conuenit illud inſuper phænomenon, deſtinationes huiuſmodi *a priori* tanto euidentius confirmans, quod etiam ſingulæ animalium ſpecies, non ſolum hoc tempore, quo *ſolidos* cibos appetunt, non quoslibet promiscue, ſed qui ipſorum *ſpeciei* veluti proprie dicati ſunt, quærant, neglectis aliis: ſed etiam circa diuerſas *ſpecies*, *ſub eodem* de reliquo *genere* ſtantes, peculiaris *ſelectus ſeruandi* notitiam habeant: quod de *graminiuoris* notiſſimum; de *carniuoris* etiam illud ſatis notum eſt, quod non ſolum ab eiusdem *ſpeciei ſuæ*, ſed propemodum a *totius generis carniuororum* eſu familiariter abſtineant. Harum rerum tanta conſpiratio facit vtique probabilem etiam *humanæ* ſpeciei, tanquam *a priori*, vt *inſtructionem* ab organis, ita *inſtitutionem* ab ipſo *appetitu* ſeu *inſtinctu innato*, aptationem ad *ſolidiora* nutrimenta aſſumenda: tum *a poſteriori*, effectum optime vtique cedentem.

Homo etiam ſine carnium eſu viuere poteſt.

§. XXI. Pro meliore vero argumento, quod *homo* etiam *ſine carnium* eſu ſatis *commode* viuere poſſet, integrum forſan eſſet allegare illam ſatis notam *auerſionem appetitus a carnibus*, quæ homini obtingit, ſimulatque in reliqua *œconomia vitali* aliquid impeditius ſuccedit, *labor* aut *periculum* aliquod incumbit. Vbi quidem notabilis eſt non ſolum *promta atque matura* huiuſmodi, nempe carnium *auerſatio*: ſed etiam tardiſſima ad illarum *tolerantiam* reuerſio. Ex aduerſo vero illorum, quæ e *vegetabili* regno proficiſcuntur, tam reliquorum magis *ſapidorum*, quam ipſius præcipue *panis* longe melior tolerantia. Vnde notabilis *Auicennæ* locus, ab interpretibus quidem corruptus (dum vertunt: *omnis oppletio mala*, *panis autem peſſima*) ſed ex vera mente autoris reſtituendus: omnis *inappetentia* mala, *panis* autem peſſima.

Appetitus auerſio.

§. XXII. Quamuis enim hæc appetitus *auerſio* tribui fortasſe poſſet peculiari magis conſtitutioni ſolum *a poſteriori*, certorum *adfectuum morboſorum*, v. gr. *putredinis* periculum fouentium; quibus *chylus ex animali mixtione* ſubnaſcens fomitem ſuppeditare com-

pos,

pos, propterea hoc tempore saltem propter hunc peculiarem casum fastidio illo quasi caueatur: est tamen atque manet omnino certum, quod hæc *chyli ex animali mixtione* oriundi habitudo ad corruptionem putredinosam procliuis *perpetuo* vtique maneat, atque adeo chylus *e vegetabilibus*, inprimis *moderatæ acescentiæ* capax, sicuti de reliquo *nutritionis* vsui aptus, ita ab isto incommodo promtæ *putridæ* corruptionis *semper alienior*, præferri mereatur.

Chylus ex animali mixtione ad putredinem pronus est.

§. XXIII. Quo quidem loco omni omnino iure notari debet illa recentissimorum hominum, vt in multis aliis rebus ita in hoc negotio, certe exquisite superuacua ἀκρίβεια, qua mirifice metuunt atque damnant *dulcia*, non solum *in genere*, sed tanto magis *in morbis*, & iam adfecto corpore. Et hoc quidem ex eo fundamento, quod dulcia *acescant*; *aciditas* vero sanguinem coagulet, adeoque motui illius aduersando summum periculum inducere possit. Quantumuis autem negari neque possit, neque debeat, quod ingens *copia vehementissimorum* acidorum vtique hoc possit, vt sanguinem valde *inspisset*: alienum tamen fuerit tantum periculi exspectare mox etiam a qualibet modica quantitate & moderata qualitate, qualis interim alio nomine *digestionibus in primis viis* subuenire possit. Per totam autem humorum massam omnino *præoccupare* & *impedire* potest, ne simplicius, & magis immediate *putredinosa* corruptio vsquam inualescat. Quæ sicuti & alias *præualida*, & corpori animali immediate *deleteria* est, & ex illo *expulsionem* nullam propemodum agnoscit, sed velut immediate profundius atque latius *grassatur*: inprimis e *vegetabilibus*, *leuior* & *salino-sulphurea*. Ita ex aduerso *salina* hæc *acescens* intemperies passim iterum *secerni* & *excerni*, imo etiam subtilibus *terrestribus* corpusculis obtundi atque satiari potest. Quod quidem tanto citius atque certius fit, quando ita per os assumta *acida* cum aliis magis *terrestribus* materiis statim in ventriculo concurrunt.

Dulcia & acidanum tantopere metuenda sint.

§. XXIV. Imo vero *dulcia*, quatenus demum *acescere*, seu *fermentando* in successiuam *euolutionem* aciditatis suæ deduci possunt, obsaturantur sub hoc successiuo fermentationis actu tanto facilius a simpliciter occurrentibus *terrestribus feculentis* corpusculis. Interim sub ita *solubili* consistentia atque specie, humoribus denuo se se insinuantia, nihilo minus ibidem *abstersoriis* illis, atque *colliquatoriis* potius, quam *densatoriis* effectibus quadrant.

Dulcia fermentando euoluta aliis terrestribus saturantur.

§. XXV. Vnde quidem, nisi vbi *specialissima* quædam *auersio per indiuidua* ipsa subest, inprimis in *sensibiliore* fœminino se-

Dulcia & moderate acida conceduntur.

xu, nulla omnino caussa est, quæ circa *vsum moderatum* tam *dulcium*, quam *moderate acidorum*, scrupulum iniicere possit. Quo nomine certe ante omnia *acetositas citri*, *acetum* ipsum, inprimis *fortius* potius, quam *vappidum*; esculentorum, quæ *fermentare* consuetudo fert, *acidior* potius, quam *vappidior* sapor (quod de *brassica* muriatica, *cucumeribus*, imo ipso *pane* valet) aut vere *dulcium*, inprimis autem *sacchari* magis, quam *mellis*, *moderatus* vsus, nullo vsquam intuitu formidari meretur.

Aliis fermentationi minus idoneis apte admiscentur.

§. XXVI. Tanto magis autem laudatur, quando eiusmodi eduliis reliquis hæc talia admiscentur, quæ ex *proprio* suo ingenio *teneræ fermentationi* minus idonea sunt. Quo nomine verbi gratia in *cucumeribus* & *melonibus fortis aceti* & multi *piperis* in istis, in his autem *sacchari*, vel etiam *piperis* atque *salis* additio fermentationem horum per se *vappescentium* atque *lentescentium* concretorum rectissime subleuant: quod etiam de *lactuca* valet. Ita *brassicæ* omnis generis *muriatica* fermentatio, & similiter *cucumerum*, nisi bene *acetosa* exeat, (quod inprimis per additionem *pinguium seminum*, ante omnia *subdulcium*, *anisi*, *fœniculi*, *baccarum iuniperi* &c. obtinetur) *vappidum*, *lentum*, *mucidum* tantum inde erit κρᾶμα, *concoctioni* veræ refractarium: aut nimio sale, quo ipsi *gustui* aduersatur, deinde obruendum &c.

Multiplicia non temere ingerenda sunt.

§. XXVII. Sicut autem per dicta homo non solum etiam *simpliciore* victu contentus esse, interim tamen & *multiplici* vti potest; ita in tali *multiplicitate* eo vtique respicere conuenit, vt illa multiplicia non absolute *temere* ingerantur, sed re vera aliis ita *in subsidium* adiungantur, vt quod vni deest per alterum compensetur. Quod quidem inprimis respicit ea, quæ sufficienti *fermentationi* velificari possunt. Quod quidem tam *acescentia* directe, quam acescentiam promouentia, *aromatica, nostratia* & *exotica*, præstant.

Potus simplicior.

§. XXVIII. POTVS, vti victus, quo *simplicior*, eo *melior*, & certe etiam simplex pura nihil inquinata *aqua* satis vtiliter esse potest. Interim non inconsultum fuit cœptum, *potum* etiam *solidescentibus alimentosis* particulis imbuere; inprimis *fermentescentibus*, imo passim iam quadantenus *fermentatis*, vt in *cereuisia* & *vino*. Videtur enim hac ratione præoccupari, ne *aquositas* illa nimia sua tenuitate nimis promte iterum per *secretiones* & *excretiones* e corpore elabatur; sed humorum corporis indoli, quæ *spissescens* esse debet, statim ab ipsis sui initiis similior reddatur.

§. XXIX.

§. XXIX. In *fermentatis* potibus illud ſolum cauendum eſt, ne nimia *ſpirituoſitate* caput offendant. Quod tamen adeo ſimpliciter etiam non paſſim contingit, ſed multum debet ſpecialiori cuidam indoli *materiarum*, potui tali aliquando præcipuam, aliquando acceſſoriam materiam ſubminiſtrantium. Vbi v. gr. cereuiſia *lupulo* crudiore fœta, aut e copioſa *auena*, hordeo addita excocta, non tam *ſpirituoſitate*, quam peculiari *ſtupefactiua* efficacia caput ferit & perturbat. Quo nomine etiam *vini* pro diuerſa patria diuerſam eſſe indolem inebriatiuam, teſtantur vina *Hungarica*, *Thuringica*, *Miſnica*, & quæ e *Gallicis*, *calce* & *alcalibus* ſub fermentatione adiectis adulterata ſunt. Quamuis etiam ſua ſponte; vt vulgo vocant, *calcaria* vina, qualia inprimis e *Thuringicis* ſunt *Ienenſia*, hoc nomine male audiant: & iam olim apud *Athenæum* vinum tale notetur, *caput grauius feriens*, διὰ τὸ λαβεῖν γύψον: quæ verba non video cur *Cauſabonus* per paraphraſin vertat, *quod gypſum doliis immittatur*, cum illud eodem more, quo *Thuringica* illa, altius etiam intra ſuam vniuerſam ſubſtantiam velut *innatum* comprehendere poſſit.

Potuum fermentatorum ſpirituoſitas aut ſtupefactiua efficacia. Cereuiſia, Vinum.

§. XXX. Nouiſſimis hiſce temporibus inter alia multa noua innotuit etiam, & a gentibus ex Oriente in noſtras regiones translatus eſt mos, *calidum potum* aſſumendi; & orta hinc eſt quæſtio, an etiam hic mos *prodeſſe* poſſit, aut *nocere*? Enim vero reſponſio eſt facilis: *calidum* aliquando bibere, non ſolum non nocet, ſed tantundem certe prodeſt, imo amplius, quam *offam calidam* vſurpare. Sed *nunquam niſi calida* bibere, quamlibet forte *directe* nihil noceret; (cauendo tamen a *feruidiore* calore) tamen per indirectum poſſet omnino nocere; dum eiusmodi *adſuetudo* in poſterum quoslibet *frigidulos* potus, ne dum *exquiſitius frigidos*, *intolerabiles* reddit. Cuius rei exemplum eſt in Actis Anglicanis *repentinæ mortis a potu frigido* poſt *ſolum calidum* diutius *adſuefactum*.

Potus calidus an proficuus.

§. XXXI. Ego vero *medicam* exiſtimo circa talia adſumenda *regulam*, ſimul ciuili praxi, vt hodie ſunt res, quam maxime accommodam, vt homo *adſueſcat moderate* edere atque bibere *varia*, modo non *nimium* a bona concoctione aliena: & caueat ſibi quouis modo a nimium *timida*, *delicata*, atque *ſcrupuloſa* circa has res *electione*. Minime enim ita facile inſigne incommodum adfert horum aliquid homini cætera ſano, ſi *metus*, atque *trepidatio* abſit. In ſtatu vero iam aliunde morbido a priori quidem etiam ipſa ratio ſuadet circumſpectionem; & reddit hanc a poſteriori tanto faciliorem ſpontanea

Generalis regula medica.

tanea communiter his temporibus patientis *nausea* a rebus *vere* minus conuenientibus. (Modo inter has non absolute connumerentur omnia *sapida*, *dulcia*, & *acida*, & quoquo modo *fermentescentia*; iuxta illud ingens præiudicium, iam ante merito taxatum.)

Tempus assumendi.

§. XXXII. Non placet prolixum esse de *tempore* assumendi. Naturæ conuenientissimum sine dubio est illud, quo *legitimus appetitus* postulat. *Legitimus* autem appetitus complectitur ante omnia *victum simplicissimum*, nullo alio gustus *lenocinio*, aut opinionis *præiudicio* intercedente, nec etiam per *diuturnum defectum* nimium collecto impetu: quo casu etiam in *simplici victu* nimium fieri potest.

Vno simplici ferculo & pane sanus contentus esse potest.

§. XXXIII. Hoc intuitu notum est, quod *simpliciore* aliquo *vno* ferculo, & *pane* bonæ notæ, nemo sanus homo non valde famelicus, facile excessum admittat. Familiariter autem, quando de *vno* aliquo ferculo quidquam amplius edere appetitus non tulerit, si *nouum* aliquod, imo plura deinceps, offerantur, suscitato reuera *phantastico* appetitu, homines familiariter *seducantur* ad edendum, non modo *plus*, quam vllo modo *necesse* sit: sed plus etiam quam reapse *tolerare* possint.

Genuina mensura cibi & potus.

§. XXXIV. Interim ad illud *naturale tempus* edendi atque bibendi, pertinet etiam illud, vt *vna vice* adsumatur, quantum ad *appetitum eius temporis* satiandum sufficere possit. Et sane hæc est genuina *mensura* cibi atque potus, quoad *præsens appetitus* ita saturatus sit, vt non amplius *insigniter* instiget. Si tamen etiam circumstantiæ hoc non permitterent, vt *satietas* obtingeret, sed infra illam subsistendum esset; conuenientissimum vtique naturæ fuerit, quocunque tempore appetitus *denuo* flagitat, denuo etiam adsumere. Metus enim ille popularis, ne cœpta semel *digestio* nouis cruditatibus perturbetur, *in corpore sano* reuera *inanis* est: quandoquidem siquid inde incommodi pullulat, a male *consuefacta sensibilitate* illud est, non a simplici *materiali* harum rerum conditione. Iterum dico, plurimum hic valet *consuetudo*; vnde cauendum, ne nimium *mollitiei consuescendæ* tribuatur.

SECT.

SECT. II.

MEMBRVM III.

DE MOTV ET QVIETE.

§. I.

TErtio loco inter res non naturales numerantur MOTVS & QVIETIS viciſſitudines. Sane vero quod Apoſtolus dicit, *non edere debere*, *qui non laboret*, naturæ conſentaneum videtur; inprimis de *victu* paulo *pleniore*, aut *craſſiore*. Imo vero nocet *deſidia* etiam in ipſis *motibus ſanguinis progreſſiuis*, vt illi *ſegnius* ſuccedant, aut *inæqualiter* vtrumque male, & cum damno inde exſpectando. Deſidia nocet.

§. II. Promouet enim bene *temperatus* motus diſtributionem *æquabilem* humorum; iuuat *transpreſſiones* adeoque *attenuationes*, *ſecretiones*, & *excretiones*; ſeruat etiam, imo reddit atque præſtat magis magisque *agiles* ipſas partes *flexiles*. Imo, cum *motus* plurimum etiam ſeruire debeat ad præſtandas *actiones* ipſi ſpeciei, imo *generi animalium* debitas; omni modo vero ad talem *habitum* non niſi *vſu* pertingere liceat: eſt propterea etiam hoc intuitu hic eius vſus *neceſſarius*. Motus quos vſus habeat.

§. III. Quemadmodum autem omnia œconomiæ corporeæ negotia *placide*, *tranquille*, *moderate* inſtructa obſeruantur; & quidem vndique etiam *motibus & ſucceſſibus* ſuperſtructa: ita rationi conſentaneum eſt, quod huiusmodi *moderamini* etiam reſpondere debeat *motus voluntarius*. De *voluntario* enim motu ſermo hic eſt. Nam licet etiam totius *vitæ* fundamentum ſit *motus*, *inuoluntarius* nempe ille, & præter *cogitabundam intentionem* ſuccedens, & habeat ipſe quoque *moderamina* ſua, aut incrementa: eſt tamen hic maxime ſermo de eiusmodi *motu*, qui totum corpus *validius* exercet, & a *voluntatis* maxime moderamine gubernatur. Motus voluntarius debet eſſe placidus & moderatus.

§. IV. *Menſura* huius motus circumſcribitur inprimis his duabus circumſtantiis; vt *impetu* quidem *moderatior* ſit: *duratione* vero eo *longior*; & toto ſui ambitu etiam vsque ad *fatigationem*, ſed *leuem*, continuet. *Impetuoſus* enim, non ſolum nimis cito, ſed fere etiam *inæqualiter*, certiſſime vero *nimium*, exagitat ipſum *ſanguinem*: Eius menſura.

vnde periculoſa intemperies in eius *craſi*, & ataxiæ in *motu*, vndique ad nocendum promtæ. Nimis *breuis* etiam motus, vti in genere parum prodeſſe poteſt; ita in ſpecie minus *æqualiter* totum corpus afficiendo; etiam minus *commode* cedit.

Diuerſa corporum proportio has menſuras circumſcribit.

§. V. Quam maxime vero etiam ipſa proportio corporum diuerſa circumſcribit tanto magis has menſuras; dum *diffuſiora laxioraque* atque *molliora*, vtique omnibus his reſpectibus circumſpectius circa motum gubernari debent, eumque *moleſtius* quam gracilia & agilia ferunt. Quamuis etiam, vbi *humores abundant*, motus decenter *temperatus* non vtilis ſolum, ſed etiam, ſi res recte æſtimentur, *neceſſarius* ſit: poſtulat tamen hæc conſtitutio tanto maiorem circumſpectionem in *moderamine* eius conueniente ſeruandam, ne humores ita *intempeſtiue*, *immoderate*, aut inprimis ſimul *inæqualiter* exagitati, grauia pericula incurrant & inferant.

Varia genera motus.

§. VI. Sunt autem motus corpori proficui vel ipſius in ſe, *artus* & *truncum* varie exercentes: vel aduentitii, totum corpus, aut diuerſas eius regiones varie adficientes. Prioris generis ſunt variæ *ambulationes*, iam in *plano*, iam *ſcandendo*, *connitendo*, diuerſæ; *curſus* cum maiore aut minore *ſuccuſſatione*; *flexiones* variæ corporis cum *niſu* etiam iam maiore, iam minore, vt *fiſſio lignorum* laborioſior *cuneo* & *clauo*, *ſecuri* quoque fortius vibranda; *tractio campanarum*, exercitium *pilæ* ſeu *ſphæræ* maioris &c. Alterius generis ſunt *equitatio* ſuccuſſatoria, *vectura* concuſſoria, *onera* motus varie alterantia &c. Et habent certe hæc etiam poſteriora vtilitates ſuas non contemnendas: inprimis in diſpoſitionibus iam actu morbidis: de qua re meretur legi *Sydenham de efficacia equitationis in tabidis*.

An motus mox poſt cibos conducat.

§. VII. *Moderatus motus* omni *tempore* vtilis eſſe poteſt; vnde cadit quæſtio, ſimpliciter ad delicatos reſpiciens, an conducat, imo an non noceat, *mox poſt cibos* vegetius moueri? reſponſionem petere licet a *ruſticis* & *opificibus*, imo quibuslibet fere *mercenariis*, qui ſimpliciter a laboribus ad ientaculum atque prandium, atque ab his iterum ad labores progredientes, optime habent. De reliquo vero, vt hoc in genere dicam ad ſanitatem optimam, prout illa plurimum *humorum libero motui* innititur, facit omnino illud par, ſono latino conſpirantium rerum, *potus* & *motus*; quarum prior expeditam *mobilitatem* conciliat: poſterior *effectum* iuuat, & ipſos eius rei *fines* promouet, nempe conuenientes *ſecretiones* & *excretiones*.

§. VIII

§. VIII. Cæterum vti hactenus passim monuimus, quod in corpore humano, imo vero animali in genere, omnia ad *placidos & ordinatos* successus instituta atque disposita sint: ita habet hoc etiam præsens negotium, vt nihil ibi, nisi *tranquillis successibus* bene fiat. Hoc ipso intuitu succenturiari *motui* etiam debet QVIES: recte iuxta illud poëticum: *quod caret alterna requie, durabile non est.* De *quiete* non est quod prolixitatem admittamus; sufficit illam motui subordinare, *otiosæ* autem *desidiæ* contradistinguere. Quies.

§. IX. Vnum autem præcipuum est etiam circa *quietem* capiendam apprime notandum, ne *immediate a motu ad quietem* suscepto transitu etiam aliter, quam conuenit, fiat. Quod quidem tanto magis caueri debet, quo magis diuersi *modi requiescendi* aliquid hic turbare possunt. Ita enim v. gr. post *fortes commotiones* cito *desidendo* in sensibilioribus *inæqualis* fieri potest commoti sanguinis distributio, & inde aliqua, ad minimum temporaria, incommoda exspectari. Qualis motus in quiete capienda obseruari debeat.

§. X. Imo meretur certe considerari illa in vulgus maxime nota *intempestiuæ quietis* efficacia, dum v. gr. quando quis minus adsuetus, imo vero etiam quantumlibet adsuetus, *pedestre iter* gnauiter conficiens, circa medium forto itineris diutius *sedendo* interquiescere suscipit, corripitur inde quasi familiariter tanta *lassitudine*, aut *obrigescente* certe tensione, vt non nisi laboriosius recentem motum iterum ineat, & quantum satis est, exsequatur. Eadem ratio est sensus illius ingentis *lassitudinis*, imo veluti *contusionis* artuum, quando aliquis minime adsuetus, aut ad minimum diu desuetus, laboriosiorum aliquem motum admittit, longe & grauiter *ambulando*, *equitando*, imo *vectura* minus commoda corpus immoderatius *quassando* &c. A quibus quidem fortioribus exercitiis si immediate ad segnem quietem transferat corpus, solenniter inde sequitur dictum illud incommodum, vt sequente die quasi contusum sentiatur corpus. Intempestiua quies maiorem lassitudinem adfert.

§. XI. Vt rem breuibus expediam, dico, quod omnino inter *quietem* ingens *proportio* seruari debeat ad *motum*, quæ maxime in eo consistere debet, vt strictius dicta quies omnino motu *longior* nunquam sit. Motus autem *moderatus* & valde *remissus* iam pro *gradu* quodam *quietis* valeat: intemperatiori autem motui *quies* etiam aliquanto *longior* subordinetur. Quantum tamen fieri potest ita, ne a motu, *fortiore inprimis*, IMMEDIATVS AD QVIETEM *fiat lapsus.* Proportio inter quietem ad motum seruanda.

SECT. II.

MEMBRVM IV.

DE

SOMNO.

§. I.

Vti quies motui restaurando, ita somnus sensuum energiæ refocillandæ inseruit.

CAeterum promtior fuerit attendentibus ratio distinctionis inter *quietem* & SOMNVM; dum illa *motus* solum respicit, hic etiam *sensus*, vti statim patebit. Nempe SOMNVM etiam cum oppositis *vigiliis* in censu rerum *non-naturalium* merito vtique numerant, dum sicuti *motus localis & voluntarius* vitæ actionibus varie subuenit, simulque *rationis* placitis in effectum deducendis famulatur; *vigiliæ* vero per *sensuum* vsum alacrem, tam vitalibus *cautionibus*, quam *rationis* exercitio seruiunt: ita vti *quies motui* restaurando, sic *somnus sensuum* atque *cogitationum* energiæ refocillandæ famulatur.

Vigiliæ quid sint.

§. II. *Vigiliæ* nempe nihil aliud sunt, nisi *alacritas animi sentiendo* atque *cogitando* occupati: quandoquidem *vigilare* & *cogitare*, rebus de reliquo secundum naturam constitutis, absolute inseparabilia sunt. Quoniam autem, per alibi iam abunde tradita, *actiuitas* animæ tam in *sentiendo* quam *cogitando* minime *absoluta*, sed nimium quantum *limitata* est: fit ita, vt anima in perpetua ac indesinente *actione* manere non possit, quin ipsius suæ *energiæ*, *alacritatis* atque *constantiæ* ordinatæ insignia detrimenta incurrat.

Somnus pro re simpliciter passiua non debet agnosci.

§. III. Resarcit hæc interposita ab his rebus *quiete*, quam *somnum* appellamus. De quo certe miri passim paralogismi audiuntur. Nempe vulgariter *somnus* potius pro re simpliciter *passiua*, *comprehensione primi sensorii*, *obnubilatione spirituum* a nescio quibus *vaporibus*, nimia *humectatione cerebri* &c. arguitur. Sed re vera aliter se rem habere dilucescit tum a priori, a consideratione *actiuitatis* seu *energiæ animæ*; tum a posteriori, ex energia omnino libera satis ad *subtrahendum se* illis rebus, quæ alias ad *sensum* vehementer incitant *animum*. Certe enim, postquam *anima* ita opus habet intercedente cessatione, non potest *somnus* pro re ita simpliciter *passiua* agnosci, quæ etiam mediam *actiuitatem* animæ interturbaret, & velut obrueret. Sed debet ita potius omnino pro tali effectu explicari, cui ipsa anima *operam* potius *dare*, *positiue* & *libenter locum concedere*, imo illum certa ratione

ne atque methodo potius *positiue suscipere* atque *præstare*, vti *debet* atque *potest*, ita etiam *soleat*.

§. IV. Præcipua difficultas concipiendi atque intelligendi, quomodo ipsa *anima somnum capere* possit, per *remissionem actiuitatis* sensoriæ, dependet hactenus ab insufficiente intellectu veræ indolis *sensationis*. Hanc sicuti præsente loco deducere non conuenit, ita sufficiet, saltem ipsam summam negotii, vt *suppositam*, in nostros vsus tantisper assumere, & præsenti negotio applicare. Nempe supposito, quod anima *sensationes* maximam partem *positiua* quadam *actiuitate* præstet, siue vt vulgo generalius & magis abstracte loquuntur, *ad illas influat* atque *concurrat*: manifestæ erit consequentiæ, quod, simulatque anima hanc suam *actionem* remittat, *agere* & *influere* ad hunc effectum absistat, quod hoc ipso *somnus* fit atque exsistat. Hoc ipsum, sicut ita a priori omni dubio carere apparet; (nempe, si *suppositio* decenter demonstretur) ita confirmat has res tanto euidentius consideratio illorum *euentuum*, qui in hoc negotio quotidie ante oculos occurrunt.

Quo modo anima somnum capere possit per remissionem actiuitatis sensoriæ.

§. V. Ante omnia certissimum est, & neminem, qui animum decenter aduertit, fugere potest, quod ad *somnum* promte atque placide capessendum, non solum plurimum conferat, sed etiam absolute veluti concurrat, primo, *securitas* alta *mentis*; secundo, *alienatio eius* a *positiuis intentis cogitationibus*, atque sollicitis *speculationibus*; tertio, *fastidium* potius quoddam, quam intentum desiderium, *sentiendi* atque *agendi*.

Quid ad somnum promte capessendum conferat.

§. VI. Sicut etiam notissimum est, quod ingens & intentus *metus*, *mœror*, *sollicitudo*, *somnum* efficacissime interpellent; ita nihilo minus familiariter nota est etiam illa eadem efficacia *desiderii* eximii, & *exspectationis* rerum gratarum, *præfigurationum* atque *cogitationum viuidarum*: adeo, vt huiusmodi res, si non plane *rumpant* somnum, tamen viuidis *phantasiis*, & *cogitationibus* ad minimum confusis, nempe *somniis*, obturbent.

Quæ somnum interpellent.

§ VII. Peculiaria autem, sed & eadem passim quotidiana sunt exempla *somni* a *fastidio viuidiorum*, imo qualiumcunque tandem *obiectorum sensationis*. Vnde non solum homines ad *æstimatione* rerum, quæ vel *sensum*, vel *animum* concernunt, *alieniores*, *stupidiores*, *fastidiosiores*, ad *somnum* admodum procliues esse fere notum est: Sed quoties etiam ingenia de reliquo satis viuida *locis* & *occasionibus* admouentur, vbi non habeant, quæ huic suæ *indoli* quadrent, ibi ad *somnum*, etiam præter reliquam constitutionem, tanto magis autem circa eius-

Quænam ingenia ad somnum magis procliuia sint.

dem *ſolita tempore*, non ſolum ad ſomnum ſumme proni ſunt, ſed etiam vix ſibi ab illo temperare valent.

Ad ſuetudo ſomnum certo tempore capiendi, aut certa hora dimittendi.

§. VIII. Accedunt his phænomenis adhuc varia alia, inter quæ vltimum certe locum minime occupat promtiſſima illa *adſuetudo*, ſomnum ſiue *certo tempore capiendi*, ſiue certo tempore *dimittendi*. Prioris exemplum maxime vulgatum eſt in *ſomno meridiano*, quem vel ſemel aut ad ſummum bis ſusceptum pluribus ſequentibus diebus exquiſite *pari hora* ita potenter repeti obſerues, vt niſi *intentiora*, inprimis autem *gratiora* huiusmodi, ad *auocandum* apta ſuscitamenta intercedant, vix omitti poſſit: aut ſane (quod tanto magis conſiderandum) non niſi *animi* euidente *faſtidio* omitti. Alterius ſpecimen præbet promta illa *adſuetudo*, qua *certa nocturna* aut certa *matutina hora*, aliquando ſecundum *voluntatem* & velut *ex propoſito*, aliquando etiam *ſponte*, expergiſci vſitatisſimum eſt: aut ad minimum, ſi non *exquiſite* ad illam *ſtatam* propoſitam *horam* expergiscamur, inprimis in proæretica euigilandi *intentione*, ad minimum *intra illud tempus*, ſub ipſo inquam reliquo *actu ſomni*, ita *ſæpe* a ſomno expergiscamur, vt inde notiſſima illa loquendi formula in vſum venerit Germanis: **mit Sorgen ſchlaffen**, ſub intenta ſollicitudine videlicet, ad præfixum tempus expergiscendi.

Hæc omnia mens humana ſecundum propoſitum ſuum præſtare poteſt, quod euincit, ſomnum minime paſſiuum quiddam eſſe.

§. IX. In qua profecto re vt alia plura ſunt conſideratione digna, ita illud inprimis, quod hoc ita præſtare poſſit *mens* humana ſecundum *propoſitum* ſuum, ſeu ſimpliciter *arbitrariam voluntatem*, & tamen nullum *complexum theoreticum*, ſeu *conceptum* vllo modo *figuratiuum ratiocinalem* habeat, de *ambitu* ſeu *menſura temporis*, *cogitatione definienda*. Et licet nullum ſit dubium, quin hanc *dimenſam comprehenſionem vſu* ſeu *adſuetudine* magis *excolat*, & velut manifeſtius *diſcat*; manet tamen ſimul extra omnem dubitationem poſitum, quod, quicquid etiam tandem in his rebus *adſueſiat*, nunquam tamen de huius adſuetudinis *modo aut ratione* quidquam intellectu comprehendere, aut vere de illo negotio *cogitare* valeat. Ad noſtram præſentem rem nihil niſi hoc inde conficimus, quod *ſomnus* minime *paſſiuum* quiddam in *natura humana* ſimpliciter inferat, ſed omnino potius *actiuum* aliquid. Cuius *vtilitas* imo *neceſſitas* a priori, & multum *voluntarii* concurſus admittendi a poſteriori, euidens conſtitutio ab omni *nude paſſiua* receptione, aut *ineuitabili inuaſione* prorſus alienum quiddam teſtetur.

§. X.

§. X. Quemadmodum autem *ſomnus* ita de *rerum non-naturalium* cenſu eſt, vt vtique ſine ipſius *decente vſu* œconomia corporis & actionum eius, ſecundum *inſtitutionem* ſui atque *deſtinationes*, ſubſiſtere nequaquam poſſent; ita neceſſarium tamen eſt etiam harum rerum, *ſomni* inquam & *vigiliarum*, conueniens quoddam *temperamentum*, non ſolum ne nimis *parum*, ſed etiam ne *nimium* in alterutro fiat. Conſiderari autem inprimis debet illa ſomni veluti naturalis atque ſolennis *differentia*, ſecundum *temperamenta* & *ætates*, vt aliis horum *longior* & *profundior*, aliis *breuior* atque *leuior* eueniat.

Somni & vigiliarum conueniens temperamentum.

Somni differentia ſecundum temperamenta & ætates.

§. XI. *Profundum* vero ſomnum dicunt vulgariter, e quo non ſolum non *promte* atque *facile* expergiſcatur homo; ſed etiam in ipſo ita velut immerſus totus appareat, vt *actiuitatis* non ſolum *externorum* ſed etiam *internorum ſenſuum* velut expers omnino videatur. Cum *leuis* ſomnus ſimpliciter contrario modo ſeſe habens, & alias ad *externorum* ſenſuum obiecta ſenſibilior ſit; & ſub ſui duratione etiam ipſa *phantaſiæ* & *memoriæ* actibus plurimum irrequietus, adeoque *inſomniorum* viuidis effictonibus reuera *vigiliarum cogitabundam actiuitatem* quadantenus præ ſe ferat.

Somnus profundus & leuis.

§. XII. Contingit autem & *breuior*, & ita quoque *leuior* ſomnus inprimis temperamento corporis *cholerico*, & *melancholico*; *longior* autem & *profundior*, *ſanguineo*, & maxime *phlegmatico*. Sicut autem hoc vtrumque plurimum debet illi *animi habitui*, quem in hiſce temperamentis diuerſis diuerſimode ſe habentem ſuperius notauimus; dum videlicet *cholerici inquieti*, & ad *actiuitatem* perpetuo proni; *melancholici* tam ad *agendum* etiam promti, quam perpetuo quadantenus *ſolliciti*, rebus ſuis *diffidentes*, atque *meticuloſi*; vtrique hunc typum, vt in omnibus ſuis *actionibus*, *actionibus* inquam, ita in hac etiam circa *ſomnum actione* & *occupatione* ſeruant, & ſequuntur; *ſanguineis* autem per *liberam*, *phlegmaticis* etiam per *negligentem ſecuritatem* in diuerſum hic abeuntibus: ita contingit tamen etiam paſſim, vt per interuenientes *morales* occaſiones, & illis ſuperinductas *adſuetudines*, intentiorum *cogitationum*, *ſollicitudinis*, *metus*, etiam diuerſa aliqua ratione corporea conſtitutis, diuerſa ſomni *ratio* obtingat.

Quibus temperamentis ſomnus breuior & leuior & quibus longior & profundior familiaris ſit.

§. XIII. *Aetatis* intuitu, familiaris eſt *longior* & *profundior* ſomnus *iuniori*, *breuior* atque *leuior prouectiori*: certe quia *tenerior* ætas ab *animi intenſioribus intentionibus* alienior, & a *multiplici actiuitate*, *voluntate* ad minimum remotior eſt. Quaſi præ ſe haberet in-

Aetatis intuitu quo modo ſomnus differat.

tuitum illum, quod *ſatis ſpatii ad actiuitatem* quamlibet ſibi pateat: cum contra *annoſior* animus, tanquam *præuidens metam*, multum in breuiori ſpatio abſoluturus, *inſiſtat operi*, & *quietem* faſtidiat. Interim hic etiam valent eædem *morales* & *occaſionales mutationes*, quibus etiam *iuniori* ætati obiectæ inſignes *inquietudines*, vt alias *actiones*, ita *ſomnum* etiam interuertunt, imo quadantenus inuertunt.

Opinio, quod ſomnus aut vapores aſcendentes obruant naturam paſſiue, refellitur per hoc phænomenon, quod nimis ſomnus magis ſomnolentos reddat.

§. XIV. Vt illud adhuc addamus argumentum aduerſus ſupra dictam opinionem, quaſi ſomnus pure *paſſiue* eueniat, & velut *obruat* naturam, ſeu *animam cogitantem*, per *fatigationem* organorum, aut *vapores*, incertum vnde, aut quomodo aſcendentes; neceſſario tamen poſt aliquas prægreſſas *fatigationes*, aut quæcunque tandem illæ ſint, factas *vaporum* talium commotiones, aut collectiones: ita vt ſupponendum vtique eſſet, quod hæ *vaporum* eruptiones ſuccedant peculiaribus prægreſſis cauſſis, non autem ſemper ita *abundent* aut *præſto* ſint: imo vero, *ſomno* ipſo potius ſenſim iterum *diſcuti* & *conſumi* ſupponantur, dum vtique rurſus *euigilat* anima; adeoque cum totum hoc negotium, vt *paſſiuum* ſupponatur, neceſſe vtique ſit ſupponi, quod diximus: aut *animæ* ipſi, contra hypotheſin, *peculiarem actiuitatem* aduerſus has paſſiones denuo deferri. His inquam rebus contrariatur phænomenon illud penitus oppoſitum, quod ipſa *abundantia ſomni* ex mera indulgentia deſidiæ magis magisque *ſomnolentos reddat*; imo reuera ipſi etiam *animo* peculiarem *inertiam*, quin *ſtuporem* omnino incutiat. Quod quomodo cum dictis illis opinionibus conciliari poſſit, vt iuſtam ſimilitudinem veri aſſequatur, non perſpicio, niſi ſemper alienas ſententias aliis apponere ſuſcipiamus.

Cauſſæ materiales, quæ ſomnum prouocant.

§. XV. Dari interim *materiales* etiam cauſſas, quæ *ſomnum* veluti propius *prouocent*, vti minime negari debet: ita meretur tamen ſimul notari, quod quæcunque hoc potentius aut præſentius faciunt, inprimis *mentem* ſimul ſingulariter afficiant. Non tam, vt vult illa hypotheſis, *pura* quadam paſſiua *obnubilatione*, ſed reuera ſpeciali quadam ſui *actiuitate*, vt illa omnino *cogitationibus* intentius vacet: *præfigurationibus* inquam *viuidioribus*, & ſecundum illas variis *voluntatis* ſucceſſibus, vnde modo *ſpes impetrandi*, modo *metus*, grauia experiendi, vtraque male fundata, cooriuntur. Quarum rerum ſpecimina in *ebrietate* adhuc ante *ſucceſſum ſomni* præſto ſunt; in vſu *opii*, *ſub ſomno* tali, & *poſt* eundem. Quod autem corpore per cibos atque potum qualitercunque etiam legitimum *repleto* pronior ſit ad *ſomnum* propenſio, illud vtique etiam a priori ita recte harum rerum conditioni

Ebrietas opium.

Repletio corporis per cibos & potum.

ni quadrat; dum videlicet ſanæ rationi quouis reſpectu maxime vtique conſentaneum eſt, & reliquæ digeſtionis indoli conuenientiſſimum, vt tantiſper, donec *potior concoctio atque diſtributio* fiat, interim ab *aliis* vel *incitamentis* ad occupationes, vel *occupationibus* ipſis *quies* potius ſeruetur, vt iſtæ tranquillius, ſine diſtractione *virium & energiæ* ad plura, vniformiter & nihil interpellato ſucceſſu adminiſtrari poſſint. Fit hoc nempe placida illa *ceſſatione*, quaſi voluntaria ſeu *ſpontanea*, a *ſenſuum irritamentis* admittendis, & *cogitationum* laboribus ſuſcipiendis, vt ita vni rei & intentio & actiuitas commodius vacare, aut locum concedere poſſit.

SECTIONIS. II.

MEMBRVM V.

DE EXCERNENDIS.

§. I.

LIcebit nobis conſuetam formulam enumerationis mutare, & EXCRETIONES *animi pathematibus* anteponere; tanto magis, cum de his iam pleraque ſuperius recenſuerimus: vnde hoc loco nihil niſi illud iterum attingere placet ſecundum quem reſpectum hæ *ſecretiones* & *excretiones* res *non-naturales* cenſentur. Fit hoc vtique per illum *reſpectum*, per quem vniuerſas hasce res hoc nomine cenſeri ſupra notauimus; nempe quod non tam abſolute veluti ad ipſum nudum conceptum *exſiſtentiæ* hominis abſolute, quam ad illum eius reſpectum pertineant *excretiones*, quo ad longius *tempus conſeruandus* conſideratur.

Quo reſpectu ſecretiones & excretiones res non-naturales cenſeantur.

§. II. Ita enim *aſſumtione* talium rerum indiget, quæ non ſimpliciter totæ, vti *aſſumuntur*, in optatos vſus cedere idoneæ; ſed *alienis* portionibus ſcatentes talia ita in corpus inferunt, quæ non ſolum *inutilia*, ſed paſſim etiam *noxia* eſſe aut fieri poſſint; adeoque neceſſitas omnino poſtulet, vt e corpore iterum eliminentur.

Inter aſſumta quædam inutilia immo noxia ſunt, quæ iterum eliminari debent.

§. III. Cæterum vtuntur vulgo vocabulis, dum de his rebus tractant, *excernendorum & retinendorum*. Vbi quidem *retinenda* tanquam ita ad corpus directe pertinentia, quomodo dici poſſint res *non-naturales*, non facile fuerit determinare. Mihi ita videtur ſecundum

Vocabulum retinendorum adæquatum non eſt.

dum considerationes *vitæ* hactenus propositas, quod dici potius debeant in hac classe *secretiones* & *excretiones*.

Secretiones etiam ad rerum non-naturalium censum referendæ sunt.

§. IV. Cum enim *secretiones* equidem etiam ad *excretiones* ipsas requirantur; interim certum simul sit, quod aliquæ *secretiones* exerceantur, quarum producta etiam intra ipsum corpus *retineri*, & non solum ab *inutilibus*, sed etiam *vtilibus* aliis, aliquem *secessum* facere debeant; quod de *lympha* suo loco notauimus: ita meretur hoc sensu etiam talium secretionum actus ad rerum *non-naturalium* censum referri; dum quolibet intuitu non tam simpliciter ad *exsistentiam*, quam *subsistentiam* corporis humani, seu *diuturniorem* conseruationem, pertinet. Cum vero de hisce rebus iam supra pro reliqua illarum dignitate latius egerimus, non est, quod hic denuo vlterius in illis occupemur.

SECTIONIS II.

MEMBRVM VI.

DE ANIMI PATHEMATIBVS.

§. I.

Animi pathemata recte inter res nonnaturales referuntur.

ANIMI PATHEMATA vt a maioribus in censum rerum *non-naturalium*, sine quibus nempe homo *diutius* esse non possit, recte relata sunt, ita asserimus iisdem nos etiam locum suum; imo extendere potius limites quam coarctare parati sumus, *distinctionem* ad minimum adhibendo, quod *animi pathemata* homini diutius viuenti certo & indubie obtingant, non solum in negotio directe & simpliciter *rationali*, sed etiam *vitali*. Cum enim *animi pathemata*, etiam secundum reliquæ scholæ medicæ sententiam, veluti magis simpliciter *rationalem* actum, aut ad summum *sensitiuo-rationalem* concernant; adsero ego, quod etiam *vitales* actiones, tam *generaliores* quam *speciales*, extra *sensitiuum* negotium eiusue *concursum pathemata* talia in animo varie perturbent.

Homini certo & indubie eueniunt, & adtempera-

§. II. Sicut autem de prioribus nemini est dubium, nempe quod *humanus* animus sine variis *alterationibus* subsistere non possit: ita minime disparis euidentiæ, si res recte pensitentur, est etiam illud, quod

quod velut *originaliter* ad certos *typos* perennes animi *morum* atque *motuum* homines singuli disponantur ab ipsa *proportione corporis* & *humorum* eius atque *motus* eorum. De qua re latius dixi supra, vbi de TEMPERAMENTIS, *quomodo animi mores sequantur temperamentum corporis*.

mentum corporis instruuntur.

§. III. Neque vero hoc solum, sed habent etiam *speciales* actus *vitales* adeo eximiam vim in *animi motus*, vt sensibilissime, pro vt *bene* vel *male est corpori*, ita *vigeat* aut *langueat* etiam ipse *animus*: imo pro varia harum *corporalium* læsionum *dignitate* etiam grauiter confundatur, vt in variis *deliriis* inprimis autem simpliciter *melancholicis* dilucescit. Imo vero superest altera paris dignitatis consideratio *reciprocæ* efficaciæ, *animi* quoque pathematum in ipsos actus *vitales*. Vbi certe nihil *leue* aut veluti *precarium* ex *animi* pathematibus præsentioribus in *corpus* redundat; sed *grauissimi* subinde iam *excessus motuum vitalium* iam *defectus*.

Motus vitales eximiam vim habent in motus animales, & versa vice.

§. IV. Præsentissima & in vulgus notissima rei exempla sunt in *mutatione repentina* & *notabili* totius *impulsus sanguinis*, *pulsus* inquam a *gaudio*, notabilius ab *ira*, maxime *notabiliter* a terrore. Sicut a summa *gaudii* commotione, velut *attonito* & obstupescente *animo*, etiam totum *pulsus* negotium velut *obrigescere*, & aliis & *e repentino gaudio mortuorum* exemplis constat: tanto magis autem e paribus multo *præsentioribus* & *frequentioribus terroris* effectibus: ab *iracundia* vero grauiore, quin etiam a *trepido* & maxime *anxio terrore*, cum extrema ad *resistendum*, validissime *eluctandum*, aut celerrime *effugiendum intentione*, *vitales tonici* motus in repentinas *spasticas conuulsiuas* exacerbationes familiariter coniiciuntur.

Repentina pulsus mutatio a gaudio, ira & terrore.

§. V. Sunt autem harum rerum exempla tanto euidentiora in *animis simplicioribus*: qui sicut vndique euidentiorem exhibent *conspirationem* hanc *vitalium* & *rationalium* actuum *reciprocam*, ita in his etiam eminentioribus effectibus nimio plus exserunt ante dictos maxime insignes *animi* commotionum *in* ipsum *corpus* redundantes tumultus. Sunt autem huiusmodi *simpliciores* animi, & cum vitalibus negotiis velvti fideliore nexu simplici deuincti, *infantibus*, *sexui muliebri*, quin omnibus hominibus, quicunque *rationem* non admodum probe *exercitam* & ad fortuita *obfirmatam* habent. Inprimis autem euidens est horum generum energia in *infantibus*; vtpote in quos etiam per ipsam *lactis* suctionem effectus pathematum ad *vitalis* œconomiæ perturbationem transmitti solere, experientia docet.

Quænam subiecta hos effectus ab animi pathematibus præ aliis experiantur.

Variæ ſubtiles quæſtiones circa hoc negotium.

§. VI. Non quidem placet circa hoc negotium reliquas λεπτολογίας enucleare, a quo *principio*, aut quonam *modo* ſiue pathemata hæc *in animum*, ſiue illorum effectus *in corpus* inferri videatur. Faſtidit enim animus, poſt alia inania miſeras illas fabulas recentiſſimas enarrare, quomodo *obiecta externa phyſica* ſiue per *radium viſorium*, ſiue per *fremitum auditorium*, ſiue per *vellicationes* reliquas ſenſorias, manipulo ſeu *pugillo ſpirituum veram figuram* ſui imprimendo hoc efficiant, vt dum hi in talem formulam diſpoſiti aut *compacti* in ipſum vsque *cerebrum* pertingant, ibi non ſolum in huius molliſſimam ſubſtantiam *ſtabilem* ſuæ configurationis *impreſſionem* faciant: ſed etiam in *motorios neruos* talem tumultum incutiant &c. Non piget ſolum, ſed profecto pudet plura memorare.

Effectus animi pathematum in corpus tumultui ſpirituum attribuitur.

§. VII. Illud ſolum non ita acute deſirantium adſertum tangere ſuffecerit, quo *effectus* animi pathematum in corporeas vitales actiones attribuuntur TVMVLTVARIO *motui ſpirituum*. Quaſi videlicet, dum animus *tumultu* veluti titubans, & ita ad intempeſtiuas & intemperantes actiones præceps, (ſed tamen in ſua ſolum ſphæra, in actionibus, inquam, ipſis *intellectus & voluntatis*, quamuis hic etiam alia fingente *Helmontio*,) *ſpiritus*, vt illi volunt, vel ad ipſum etiam actum *rationalem* ſibi vſitatos hac ratione præter conſuetudinem & ordinem *vehementius exagitet*, *turba* hæc ita ſenſum in totum genus *ſpirituum* redundans etiam *animales* in eundem *fremitum* corripiat: qui inde in ſuis ſtationibus ſeditioſe *tumultuando* hæc grauia *anomalorum motuum* ſpecimina exhibeant, &c.

His conceptibus generaliores quidam motus explicari poſſent, minime autem ſpelialiores circumſtantiæ.

§. VIII. Hoc vero ſenſu videretur quidem ſatisfieri poſſe *generalioribus* quibusdam, veluti *trepidis*, concuſſionibus vniuerſalioribus, v. gr. in *terrore* coorienti *tremori* & *palpitabundæ* impotentiæ totius corporis: in eodem & *ira* grauiore, etiam *conuulſiuis* aliquando motibus. At vero ſubterfugiunt penitus haſce *generales* ideas circumſtantiæ diuerſorum pathematum *ſpecialiores*, imo veluti *ſpecificæ*; quæ longe aliam fiendi rationem deſignant, nempe talem inprimis, quæ cum *intentione animi*, ſub certo quolibet *pathemate certa & ſpecifica*, manifeſto conſpirans dependentiam ſui a tali pathetica *intentione*, tanquam cauſſa non *per indirectum* ſed *directe* prorſus hic *agente*, ſatis indicat.

Verus conceptus de animi pathematibus.

§. IX. Nimirum vt *verus* &, quantum fieri poteſt, *realis* conceptus de *animi pathematibus* ſuppetat, ſcire vtique neceſſe eſt, „quod *animi pathemata* nihil aliud ſint, quam *intempeſtiuæ & præmaturæ*,

„*turæ quædam conclusiones de rebus vel sensu oblatis, vel nuda interdum* „*fictione secundum memoriam efformatis, sine decente circumstantia*- „*rum omnium aut sane potissimarum vere rationalium consideratione*, „*æstimatione morali potius quam directe & simpliciter sensuali expen*- „*dendarum*.„ Secundum has *crudas* atque *præmaturas* conclusiones succedunt secundo loco etiam intempestiuæ *intentiones* seu *voluntates*, & secundum has etiam *executionibus* huiusmodi *intentionum* pares atque respondentes *motus* reuera *voluntarii*; v. gr. in *iracundia* impetuosi *motus* atque *nisus* ad *occupandum*, *repellendum*, *diripiendum*, *subigendum* &c. in *terrore anxia intentio* generalissima ad *aufugiendum*, aut ad minimum *delitescendo* sese subducendum, aut præsentissimo malo quantacunque tandem *vi atque virtute resistendum* atque *renitendum* &c. in *desiderio* tum *respectationes* ad *obiectum*, imo saltim ad *locum* speratum, tendentia atque *conatus* ad illud comprehendendum, fruendum &c. sicut huius rei *simpliciores* actus in *infantibus* aliquid *desiderantibus* intueri licet &c.

Commotiones istæ, a pathematibus animi excitatæ, cum intentione voluntatis conveniunt.

§. X. Iam si spectentur effectus illi, qui ab animi pathematibus cooriri obseruantur, etiam circa actus *vitales*; illos inquam actus, qui cum *intentionibus* & qualibuscunque *directionibus voluntatis* nihil manifesti commercii habere apparent: dilucescet puto affatim, quod etiam *actuum* horum sub talibus pathematibus coorientes peculiares & insolitæ commotiones cum reliquis illis *voluntariis*, ab aperta atque directa *intentione* pendentibus, minime dissideant. Ita enim ab *iracundia diffusio sanguinis* in *superficiem* corporis & partes musculosas, *tonus palpitabundus* & ad *rigiditatem* propior, quid aliud, quam *præparat* corpus ad *violentorum fortissimorum motuum voluntariorum* maius *robur & energiam* fortiorem? imo conuulsiui motus quam exquisite coincidunt cum illis violentis *luctis*, quas subinde exercere videmus eiusmodi grauiter *iracundos* aduersus illos, qui saltem *retinere* & *impedire* suscipiunt ipsorum impetum. Sicut etiam notatu omnino dignissimum est illud, quod *iracundia* secundum animi sententiam *exsatiata*, & nullam *pœnitentiam* post se ferens, *corpori nihil nocere* obseruetur. Cum ex aduerso, si *iracundia* vehemens solum *supprimatur*, vt *in animo* longum *tædium* atque *simultatem*, ita *in corpore digestionis* atque *nutritionis* vitia & *vitalium* etiam actionum *languores* atque *marcores* post sese trahit: imo vt aliquando in animo *deliria*, ita in corpore *conuulsiones*.

Si in directum obiectum non licet impetum facere, in aliud obuium effunditur.

§. XI. Imo digniſſima eſt in hoc genere notatu etiam illa *paritas intentionis* circa res *morales* æque atque *vitales*; qua, ſi in directum obiectum præſentis *iracundiæ* non liceat impetum animo conceptum exercere & *exſatiare*, in *alterum* quodcunque obuium, tanto magis autem iam aliqua diuturniore *ſimultate odioſum*, & iuſto aliquo reſpectu *moleſtum*, impetum illum effundere, & tale etiam *odioſum* obiectum *alterius loco* corripere ſolet, ad excuſſionem atque ſubactionem tendere.

Paroxyſmi quidam morbidi per iram reſuſcitantur.

§. XII. Huius rei vt in *voluntariis* atque ciuilibus reſpectibus notiſſima ſunt ſpecimina; ita profecto non video, quomodo ab hac intentione abludat aut ſeparari poſſit illa efficacia *iræ* in negotia corporea, qua *paroxyſmi* quidnam morbidi per iracundiam *reſuſcitantur*: v. gr. *calculi*, paſſionum *hypochondriaco-hyſtericarum*, *arthritidis*, *podagræ* &c.

Nauſea hanc conſpirationem commotionum patheticarum cum intentione animi præ reliquis declarat.

§. XIII. Sicut autem in his pathematum generibus a ſana ratione nihil abludere videtur allegata hæc conſpiratio *patheticarum* huiusmodi commotionum etiam in *vitalibus* negotiis cum directa *intentione* ipſius *animi* atque *rationis*, *cogitationis*, imo ipſius *voluntatis*: ita ne in *veriſimilibus* nimium hæreamus, tanquam certiora non ſuppeterent, ſupra omnem in hiſce rebus difficultatem poſitum eſſe comparet illud animi pathema, quod NAVSEA appellatur. Sicut enim ibi etiam nullus reliquus *ſprituum tumultus* fingi poteſt, dum certæ *rationis* in hoc negotio *aberratio* ſatis *taciturna*, neque ad vllam *repentinam perturbationem* reliquam inclinans apparet; ita nihil *turbarum* aut *tumultus* reliquæ etiam *vitali* ſpirituum illorum occupationi incutere poſſe manifeſtum eſt. Dum autem *motus* vtique fiunt, neque tamen per dictas circumſtantias *tumultuarii*, ſed plane *peculiares*, & qui non totum corpus ſed *ſpecialiſſimam* eius *partem* tantum afficiant, fuerit puto tanto facilior horum conſideratio.

Nauſea imaginaria animi pathema eſt.

§. XIV. *Animi pathema* eſſe imaginariam *nauſeam*, ex eo manifeſtum eſt, quod in ſimplici *æſtimatione* conſiſtat rerum, vel per ſimplex & nudum præiudicium opinionis aduerſarum & *ingratarum ſapori* aut in genere *eſui*; vel *deglutitioni* peculiariter refragantium, vti ſunt *pili*, *muci* tenaces, *pulueruienta*, *ſicca* & *aſpera* &c. Talia ſi in os atque fauces peruenire contingat, certe non *faucium* ipſarum, aut *æſophagi*, vel *ventriculi* eſt illa commotio, ſed illius principii, quod *ſentire*, per ſenſum inquam & de ſenſu *iudicare*, imo ſecundum hoc de ſenſu iudicium *velle*, & ſecundum voluntatem *mouere* ſolet. Quod

Quod ipſum principium cum in hoc negotio & primo & primario concurrat, nempe præfiguratione illa *æſtimatoria*, (quando v. gr. etiam propter *pilum*, quem alius in ſuo *diſco* reperit, imo a *narratione nuda* de rebus ita nauſeoſis in tales præfigurationes dilabi ſolet) tanto iuſtius certe ipſi etiam reliquæ horum motuum *concitationes*, & ad hoſce *ſcopos* atque *intentiones* proportionatæ *directiones*, *perſecutiones* & *exſecutiones* adſcribendæ videntur.

§. XV. Adeo enim euidenter in toto hoc negotio nihil *tumultu* aut *fortuitis* vllis motibus fieri apparet, vt potius omnia quæ fiunt, re vera ſimpliciter *intentioni* illi ex amuſſim reſpondeant, quæ eo ipſo tempore in *animi* præfigurantis atque ratiocinantis collectione viget. Quod, vt ex omnibus reliquis circumſtantiis, ita ex illa etiam inter reliquas omnes pariter notiſſima elucеſcit, quod etiam e nuda *commemoratione*, aut viuidiore *recordatione*, pariter atque e nudo *conſpectu* rei diſſitæ, *vomibunda nauſea* cooriri indies obſeruetur.

Ex nuda commemoratione & recordatione nauſea oritur.

§. XVI. E quo ſcilicet exemplo ſimpliciſſime comparere confido veritatem illam, quod *animi pathemata* non ſolum non ſimpliciter ab omni *rationis* energia abſint, ſed ſolum circa *ſufficientem* omnium conſpirantium circumſtantiarum comparationem deficiant: ſed etiam commotiones partim *voluntariæ* partim inuoluntariæ, circa *vitales* actus ſubſequentes, nullo *tumultu* ſimplici ſed vere ſecundum certas & ab *æſtimatione* rationali atque *intentione* ad certum finem, non *prorſus* abſonum aut ſimpliciter erroneum, minime alienas *deſtinationes* ita ſuſcipiantur atque adminiſtrentur.

Animi pathematum effectus in corpus non eſt tumultuarius.

§. XVII. Confirmat vniuerſas haſce res nota illa ſatis circumſtantia, quod, vti animi pathematibus in genere, ita his etiam illorum effectibus in *vitalia* negotia non *ſinguli* homines vna eademque ratione obnoxii viuant, ſed alii plus, alii *minus*, imo *minimum*. Et hoc manifeſto a magis aut minus *exercita*, & ad patienter *colligendum*, ſufficienter *comparandum*, & tranquille *concludendum*, exercitata atque adſuefacta ratione, eiusque ita vel *placido* atque *ordinato*, vel *præcipiti* vſu.

Quia non in omnibus eſt æqualis.

§. XVIII. Mouet me hæc ipſa res, ad faciendam inter animi pathemata mentionem CONSVETVDINIS; potentiſſimæ certæ circumſtantiæ circa actiones tam *vitales* & *animales*, quam ipſas omnino *rationales*. Deſcribo autem *conſuetudinem*, quod ſit *promtitudo certa, tam ad ſuſcipiendas quam decenter exercendas varias actiones.* Sicut enim *conſuetudo* in genere vtique verſatur circa *actiones*, id eſt, in cor-

Conſuetudo quid ſit.

poris

poris œconomia *motus* eorumque directiones; ita certum vtique est, quod *consuetudo* occupata sit, tam circa *capessendos* & alacriter *exercendos* atque *perpetrandos*, quam etiam *fastidiendos*, *metuendos*, *negligendos*, imo *fugiendos*, & aliis contrariis *actualibus motibus detrectandos* varios motus.

In consuetudine promta est ad agendum intentio.

§. XIX. Dixi *consuetudinem* consistere in *promtitudine* certa, (maiore vel minore) ad motus primo capessendos & suscipiendos. Cum enim motus sint vtique tales actus, qui propter aliquem *finem* regulariter suscipiuntur, & *proportionate* atque conuenienter ad illum *diriguntur*: ita in ordine fiendi aut agendi primo vtique loco stat ipsa ad agendum *intentio*, *voluntas* quasi agendi. In qua re quanta sit vis *consuetudinis*, dilucescit exemplis penitus quotidianis, inprimis talium rerum, quæ cum manifesta quadam animi *æstimatione* concurrente perpetrandæ sunt, verbi gratia *araneum*, *serpentem* attingere: vbi simulatque *animus a præiudicio* liberatus est, nulla vsquam est mora & *volendi* & consequenter *agendi*; quamdiu autem, siue ex toto siue ex parte, animus a *decernenda* actione, *voluntate* inquam ipsa agendi, diffidet, tunc vel plane non fit actio, vel secundum proportionem *trepide*, *fugitiue*, *tremula manu* &c. Ex aduerso vero in *adsuetudine*, per plures considerationes, tam a priori quam inprimis a posteriori per ipsam experientiam firmatas, introducta, *promta* est prorsus ad agendum ipsa *intentio*, & facile, non solum *sine* omni *tergiuersatione*, sed familiariter etiam *cum* peculiari aliqua veluti *propensione* ipsius animi ad agendum, cito atque promte decernitur huiusmodi actus, & quoties occasio illum exercendi occurrit, promte in effectum deducitur.

Hæc magni quoque est momenti in moralibus.

§. XX. Magni autem momenti etiam in *moralibus* æstimationibus est hæc *adsuetudo* ipsius statim *intentionis*; *promtitudo* inquam etiam VOLENDI, nempe vel circa *suscipiendos* vel *omittendos* motus. Ita enim circa *terrorem* quotidianum certe est obseruare, quomodo circa easdem res, circa quas olim varii *motus gestuum* suscipi solebant, imo etiam *trepidi* atque *tremuli* motus veluti spontanei, subsequi; circa has ipsas, inquam, adsuetudine parta, in posterum quidem nulla vsquam amplius ne *intentio* quidem talium actionum locum inueniat; adeo quidem, vt etiam veluti manifestius *a priori* vel *risus* quidam & *contemtus* pristinæ de talibus rebus *opinionis* cooriatur, quoties eadem occasio sese offert, quæ olim *terrorem* & *effugiendi intentionem* prouocare solita erat.

§. XXI. In *agendo* inducitur *promtitudo* illa, tam circa *methodum* & *ordinem* actionis, ipsi *fini* conuenientem; quam circa ipsorum etiam *instrumentorum agilitatem*. Sicut enim *repetito* sæpius *vsu* ipsa *methodus*, iustus inquam *ordo* atque *successus* actionis, magis magisque comprehenditur; adeoque in posterum nullus amplius circa has agendi *mensuras* & *opportunitates* superesse potest error: ita ipsa etiam *organa* multiplici eiusdem actus vsu ad illum magis *aptari*, per communem variorum instrumentorum experientiam notum esse potest. Promtitudo hæc inducitur tam circa methodum quam circa organorum aptitudinem.

§. XXII. Illud quod hic omnino in considerationem venire atque notari mereatur, est, quod *consuetudo* maximopere contingat ipsi *animo*. Vt enim taceamus exempla harum rerum a posteriori, inprimis cum illa iam modo allegauerimus sub reliquis *animi pathematibus*, & in ipsa nuda atque simplici *adsuetudine æstimationis* atque *opinionis* de rebus: confirmat certe huius negotii veritatem iam inde a priori illa generalissima veritas, quod *animi* etiam velut absoluti actus simpliciter vsu, *repetitis* inquam & *numerosissime* quidem actibus & exercitiis, demum excoli debeant, & ad *promtitudinem* maiorem, ipsam inquam *adsuetudinem*, deduci. Consuetudo ipsi animo contingit.

§. XXIII. Deinde considerationem ad se vocat actionum ipsa *methodus*, *tenor* & *ordo*, ab organorum *mechanica* ratione nihil pendens. Cuius rei vt etiam alias manifesta est veritas, dum vtique nulla pars corporis, non magis quam vllum aliud *instrumentum*, neque actum aliquem *ex se* & *sua sponte* suscipere potest, nec illum decente tenore *prosequi*, nec ad quemlibet specialem finem conueniente proportione *perficere*, nisi *a caussa superiore* ad hos effectus debito *ordine* atque iusta *methodo* regatur. Actionum harum methodus ab organorum mechanica ratione non pendet.

§. XXIV. Sicut enim tum alias *tempus* actiones *incipiendi* attribui solet peculiari stimulo materiæ; ita refellunt hunc crassiorem conceptum circumstantiæ & multorum & admodum insignium phænomenorum, quorum sola duo allegare placet, *generale* & *specialius*. *Generale* est *adsuetudo* agendi secundum *statas periodos* temporis: & illa quidem in variis casibus vel in ipsis initiis prorsus *arbitraria*; vel ad minimum ita comparata, vt nulla *physica* seu *corporea paritas*, sed potius manifesta *disparitas* subesse agnosci debeat. *Specialis* exempli locum tuentur *paroxysmi febriles*, omni *ætati* & corporis *magnitudini* in *pares periodos temporis* incidentes: quod certe propter tam diuersam *quantitatem* humorum, & tam diuersam *proportionem motus* atque capacitatem *circuitus* eorundem, & multiplicem concurrentium caus- Tempus actiones incipiendi solet stimulo materiæ tribui; sed duo phœnomena obstant: 1. adsuetudo agendi secundum statas periodos; 2. paroxysmi febriles, in pares periodos

temporis incidentes.

ſarum in tota diæta diuerſitatem, ita *a poſteriori* & *per materiæ* proportiones nihil minus, quam hiſce rationibus ſuccedere deberet.

Conſuetudo certis horis euigilandi.

§. XXV. Non placet autem in harum rerum exempla diffundi; allegabimus tantum vnum, quod iam ſuperius, vbi de *ſomno*, tetigimus. Familiaris nempe eſt & notiſſima *adſuetudo* illa, vt quis, ſiue *voluntaria* ſiue etiam *inuoluntaria* exſuſcitandi occaſione ſumta aut oblata, ſenſim (imo pro actiuitate indolis maiore, vel pauciſſimis eiusdem menſuræ *repetitionibus*) eo *conſuetudinis* deducatur, vt in poſterum *exquiſite illa ipſa hora* iterum *e medio & tranquillo ſomno* euigilet.

Exemplum.

§. XXVI. Exprimo exemplum exactius. Dormit vir, indolis experrectæ & agilis, interim a turbulenta ſollicitudine alienus atque ſatis tranquillus, in conclaui infimæ partis ædium, vix duas ſpithamas altiore, quam plateæ ſolum: platea a ſummo mane onerariorum curruum multiplici itu redituque ſtrepit, & contremiſcit inde ſæpe ædium tota compages; fremitus hominum, equorum ſtrepitus, quietem ſomni eius nihil interpellat: *hora* vero illa matutina, qua ad ſua negotia expergiſci & procedere adſueuit, *exacte* & ad horologii ſonum proxime expergiſcitur, vtcunque etiam illo momento tacita omnia atque tranquilla exſiſtant.

Excitatio ad ſurgendum, & intentius aliquid agendum eandem infert conſuetudinem. Hic cauſſæ corporeæ nihil contribuunt.

§. XXVII. Neque hoc ſolum, ſed affatim notum eſt, & mihi proprio meo exemplo plus etiam quam placeat familiare, ſi *hora* aliqua *noctis* vel caſu velut aliquo, vel quacunque ſenſuum perculſione, expergiſci contingat aut excitari; ſi ad *cogitandum* aut plane *ſurgendum*, & intentius aliquid agendum cito & alacriter conuertatur animus, familiariſſime hinc euenire, vt per *complures dies* exquiſite pari *hora*, imo *momentis* proxime *illius* horæ iisdem, e medio tranquillo ſomno iterum euigilet, adeo, vt *ſonum* proxime illius *horæ quadrantis*, in quem illa conſuetudo incidit, ſecurus exſpectare poſſit. In quibus quidem rebus de *corporeis* cauſſis & certis in *aëre* diſpoſitionibus *materialibus*, per ſingulos dies in ſingula *æqualia momenta* reuertentibus, & harum rerum *cauſſas* agentibus, ſpeculari, nihil aliud ſit, quam ſomniare.

Conſuetudo etiam occupata eſt circa motus omittendos, negligendos & detrectandos.

§. XXVIII. Diximus autem ſuperius, quod *conſuetudo* non ſolum *ad agendum*, ſed etiam *ad abſtinendum ab actione*, & *requieſcendum ab agendo* tendat. Præbent eius rei exempla tum illi motus, qui *animi pathemata* ſequi conſueuerunt, tum etiam alii ſimplicius *vitales*, & circa *ſenſus animales*. Ita enim v. gr. non ſolum a variarum rerum *terrifico* metu *deſueſcere* contingit; *deſideriorum* etiam *ſatietate* corripi; quin *iracundiæ* aliquid detrahere: ſed etiam rebus palato minus

gratis,

gratis, *stomacho* atque digestioni difficilioribus, imo *nauseæ* variarum rerum negligendæ, adsuescere; *vino*, *tabaco* non tam facile amplius & leuiter quasi *inebriari* aut molestius adfici; *frigoris* inprimis aut *caloris* etiam sensu minus offendi; *strepitu* circumsonante a somno non excuti &c. &c.

§. XXIX. Cæterum de *consuetudine* omni vtique modo notandum est, quod sicut illa res etiam alias *fastiditas* aut *reformidatas* negligere facit; ita etiam *laboriosiores motus* multo vsu & exercitio *leues* efficiat, & promte in posterum suscipiendos. Adeo quidem, vt in hoc maxime negotio eximie impingat recentiorum inanis speculatio, dum *paribus euentibus caussas* semper MATERIALITER *pares* assignat; cum *adsuetudinis* promtitudinem quo magis illa insolescit, etiam *leuissimæ* pristinarum caussarum materialium *proportiones* aut *rationes* ad actum deducere valeant. Et illud quidem sicut euidentissime & notissimis penitus exemplis in *animi pathematibus*; ita nihilo minoribus aut minus luculentis etiam in ipsis variis *vitalibus* actionibus.

Consuetudo laboriosiores motus leues efficit.

§. XXX. Est autem magna penitus vis *consuetudinis*; & quidem, vt tanto melius innotescere possit efficacia laudata *promtitudinis* veluti simpliciter a priori *ad agendum*, in humana specie magis, quam in quibuslibet quorumcunque aliorum animalium. Dilucescit hoc in ipsis *infantibus ab vtero* vsque materno; dum etiam in vulgus notissimum est, quod infantes, qui nimiæ *sensibilitatis* teneritudini per *indolem* & *teneritudinem* matrum sub ipsa gestatione adsueuerunt, postquam in lucem editi fuerunt, certissime eadem ipsa teneritudine adeo detineantur, vt vel ab *aura frigidula*, quin *refrigeratione* a sola *nutrice* temere *in se* suscepta, sensibiliter offendi possint, & a qualibet *cibi* aut *potus* minus exquisiti intemperie perturbari; difficulter etiam ad *firmiorem adsuetudinem* traduci: cum interim alii infantes omnibus hisce modis firmius sese habeant atque gerant.

Consuetudinis vis maior est in homine quam in aliis animalibus: exemplo infantum teneritudini adsuetorum.

§. XXXI. Imo vero notanda est insuper & supremo quasi loco *tenax adsuetudinis* veluti *memoria*, dum animum recte aduertendo subinde deprehenduntur *pristinarum* quarundam *adsuetudinum* effectus per longos annos ita perennare, vt, quamlibet longo intermedio tempore nihil huiusmodi effectibus plane geminum continuetur, tamen post tempus interdum etiam satis longum interpositum, *oblatis* quibuslibet *occasionibus*, ad *antiquum* tramitem reuertatur. Cuius rei præcipua exempla occurrunt in *moliminibus hæmorrhagicis*, e prima *pueritia & adolescentia* ad *virilem* imo *senilem* vsque ætatem non tam *dela-*

Tenax consuetudinis memoria.

Exempla in moliminibus hæmorrhagicis occurrunt.

delatis quam veluti *dilatis*; vt illis maxime temporibus *denuo* ſuſcipiantur: non quidem ipſa *ſpecie* penitus eædem, imo ſubinde ne *genere* quidem, ſed *apparatibus* ſolum generi familiaribus, licet circa loca atque partes ſpecie diuerſas.

Hæc aſſertio, quod animi pathemata magnam vim habeant in motus vitales, maximum vſum habet in pathologia.

§. XXXII. Ne vero fruſtra & nudæ *hiſtoricæ* veritatis ſtabiliendæ cauſſa a nobis hactenus hæc aſſertio ita prolixe ſtabilita videatur, *quod* nempe *animi pathemata & intentiſſimæ animi voluntates atque intentiones* in *vitalia* quoque negotia magnam vim habeant: ſciendum omni modo eſt, quod hæc res in *pathologia* immane quantum conſiderationis mereatur. Siquidem non ſolum in affectibus exactiore aliqua *motuum vitalium* gubernatione perpetrandis; adeoque extra ordinem *attentam* & *intentam vigilantiam* atque *curam* poſcentibus, repentinæ tales turbulentæ *intentiores* ad alia *auerſiones tenorem*, imo non raro totum omnino *ſcopum* præſentium actionum neceſſariarum inuertunt: ſed etiam communiter & *præſentiſſime* & *profundiſſime* & *pertinaciſſime* hoc faciunt, ita, vt a talibus interuerſionibus communiſſime difficillimum ſit in viam reuerti, & a tali *intenta alienatione* ad *attentam* peculiarem neceſſariam *directionem* redire. Vnde periculoſiſſimæ ſunt huius generis euagationes in *acutis* inprimis autem *malignis* affectibus.

Non ſolum vero animi pathemata aliis actibus impedimento ſunt, ſed etiam conſuetudo.

§. XXXIII. Quemadmodum autem reliqua quidem pathemata præſentiore quodam impetu aliis actibus præſens aliquod præiudicium facile afferunt: ita non vltimo profecto loco ponenda hic eſt, & tanto magis propterea conſideratu digniſſima, *conſuetudo*. Siquidem hæc non ſolum ſubinde a priori *impedimento* eſt, vt alii actus aliunde neceſſarii non tam promte ſuſcipiantur, ſed ſubinde etiam velut ex *improuiſo* medios tales interpellat. In eo tamen omnibus reliquis huius claſſis pathematibus *benignior*, quod facilius ad neceſſitates præſentes reliquas *reuertatur* a *conſuetudinis* aliquo actu debita illa *intentio*; idque eo ipſo maxime, quod *conſuetudinis* actus nihil *nouum* atque *trepidum* obiiciat, ſed quicquid etiam *alienum* infert, fere magis *ordinate*, *placide* atque *tranquille* exſequatur: a qua indole reliqua pathemata communiter diuertunt, tam eo, quod velut *ad rem nouam* maiore impetu cooriantur, quam maiore tenacitate eidem immorentur.

Conſuetudo ipſorum animi pathematum.

§. XXXIV. De reliquo vero minime ſilentio inuoluenda eſt etiam vniuerſim ipſorum animi pathematum reliquorum *conſuetudo*; quandoquidem hæc ipſa etiam minorem reddit illorum euagandi impetum: dum videlicet ad obiecta, vt non plane noua & inuſitata, non tam ſummo impetu conſurgunt, nec adeo intentiſſima pertinacia immorantur,

tur, vt aliis intentionibus hinc nimium detraherent. Maximæ interim omnino considerationis est illud, quod inprimis de *ira* diximus; quod videlicet, quando *intentionis* suæ exitum speratum adsecuta fuerit, minus præiudicii reliquarum actionum tenori adferat.

§. XXXV. Quid, quod aliquando dentur casus, nec illi quidem adeo rarissimi, vbi etiam paulo magis peruersarum *consuetudinum* repentina quædam *desuetudo* & animum, & aliquando corpus, sensibiliter perturbet. Nota sunt talia exempla partim de *ira*, partim de *ebrietate*, partim de *venerearum* rerum actibus, etiam liberioribus &c. Neque minus etiam veluti vulgo satis notum est, quod homines *duriori victui* adsueti, quando ab hoc ad valde mollem veluti directe & simpliciter transeunt, ab illo multo peius habere soleant, & veluti certis vitiis concoctionis atque cruditatibus obnoxii fieri.

Repentina consuetudinis desuetudo & animum & corpus perturbat.

§. XXXVI. De reliquo vero *moderatus* animi pathematum euentus & veluti *vsus*, inprimis autem *hilaritatis*, e desideriis scopo suo post aliquos labores potitis, corpori quidem æque, ac animo physice considerato, breuiter œconomiæ corporis *alacritatem* & ordinatam *tranquillitatem* fœnerantur atque conseruant: *abusus* autem perturbat: & vtrumque hoc *præsentius* atque *plus*, quam quælibet *materiales* atque *corporeæ* læsiones aut refectiones.

Moderatus animi pathematum euentus corporis œconomiam conseruat, abusus autem perturbat.

SECTIO III.
DE NVTRITIONE.

§. I.

CVm hactenus prolixius egerimus de hominis velut absolute considerati constitutione; tum etiam de eiusdem ad tempus longius *conseruandi* respectibus atque conditionibus; hoc posterius tamen magis velut *in genere*: placet adhuc aliqua subiicere, quæ *specialius* declarent inprimis successum atque reliquas circumstantias speciaiores NVTRITIONIS. Quia tamen pleræque harum rerum & veluti præcipua sui parte magis ad *physicam* quam ipsam *medicinam* pertinent, euitabimus, quantum fieri poterit, omnem superfluam prolixitatem: nisi in quantum *præcipuæ nostræ thesi physiologicæ* aliquid dandum putamus, nempe, quod

Specialis conseruationis consideratio per nutritionem.

quod ANIMA tam *volendi*, quam ſecundum *intentiones* certas, *motus proportionate regendi* ENERGIA etiam in ipſo *nutritionis* negotio *præcipua* præſtet.

Præcipua nutritionis momenta.

§. II. Sunt autem *præcipua*, quæ circa *nutritionem* conſiderari debent, momenta (1) *appetitus*, (2) *ſaliuæ* admixtio, (3) *detentio* in ventriculo ad proportionatum *tempus*, (4) *ventriculi* ſucceſſiua *contractio*, æque ac *inteſtinorum* etiam, (5) alimentoſæ ſubſtantiæ propinquioris *ſubactio*, *craſi* naturali conueniens, & ſimul *diſtributio*, (6) denique, quæ quidem vulgo diſtinguunt, reali autem æſtimatione non merentur diſtingui, *appoſitio* & *aſſimilatio*.

Appetitus

§. III. Circa APPETITVM notæ ſunt vſitatæ in peripatetica philoſophia tricæ, quibus appetitum *naturalem*, appetitum *vitalem* atque *nutritiuum*, & appetitum *ſenſitiuum*, diſtinguere laborantes varias entium multiplicationes introducunt. De appetitu *naturali* (rebus *inanimatis* etiam quam maxime adſcribi ſolito) non placet, nec huius etiam loci eſt, mentionem facere. Vitalis *nutritiuus* appetitus certe eſt *voluntas* edendi atque bibendi.

eſt voluntas animum afficiens.

§. IV. Manifeſta inquam *voluntas*, *animi* etiam reliquas operationes, imo *intentiones* ſiue *arbitrarias* voluntates, ita manifeſto afficiens, vt niſi ipſi ſatisfiat, hic ad alia *iners* & *inſolens* compareat. Quid, quod etiam *ſitientibus* vel in ſomno cogitatio nempe *præfiguratio* oboriatur, quaſi bibant. Neque vero hoc ſolum, ſed illuſtrat totum hoc negotium apprime prorſus altera illa, certe maxime conſpicua in hoc negotio, *vis imaginationis*, dum etiam appetitus legitime bonus ſimplici *imaginatione nauſeoſa* vel in momento ita peruertitur, vt non ſolum *euaneſcat*, ſed *nauſea* ſeu auerſio eius locum perfecte vtique occupet. Neque vero etiam *nauſea* ſola hoc poteſt, ſed & *terror*, *timor*, *mæror*, & quæcunque alia *anxietas*. Imo vero quid notius eſt, quam quod quælibet aliæ admodum intentæ *ſpeculationes obliuionem* temporis edendi introducant; ita vt alius *ludo*, alius *ſpectaculo*, alius *diſſertationibus*, alius *amorum deſideriis* & exſpectationibus, temporis conſueti appetendi obliuiſcatur. Ex aduerſo vero inter homines vtriusque etiam ſexus, labori alias adſuetos, notiſſimum ſit, quod etiam ipſo *otio eſuriant* & edere geſtiant, tanquam in ſupplementum conſuetorum laborum, *ne nihil agant*.

Nauſea perturbatur, nec non animi pathematibus.

Intentæ ſpeculationes appetitus obliuionem introducunt.

Laborioſi in otio etiam eſuriunt.

Appetitus ordinatus quando ſequatur.

§. V. Quamuis autem ordinatus appetitus proprie ſequatur tempora *conſumti prioris* alimenti; ita nempe, vt tunc maxime iterum edere atque bibere *velit* homo, quando ſanguinis & humorum, tam

nutri-

nutrientium quam *diluentium*, tantum absumtum est, quantum a prægressa assumtione suppeditatum fuerat: est tamen insuper non solum verum, sed omnino etiam satis notum, quod in hoc etiam negotio multum possit *adsuetudo*, adeo vt multi multum edendo nihil insigniter hinc augescant, alii sic satis parum edendo omnino pinguescant. Vbi tamen non negandum est, quod ingens etiam ratio habenda sit *vitæ generis*, prout illud vel *otiosum* magis est, vel *laboriosius*.

Adsuetudo hic multum potest; item vitæ genus.

§. VI. Interim ad illustrandam illam veluti destinatam atque *finibus* suis respondentem appetitus *intentionem*, facit omnino etiam illud, quod illa inprimis indiuidua plus *esuriant* seu *appetant*, quæ in *corporis* sui *augmento* versantur. Quam rem vel ipse populus vt sibi satis notam exprimere solet, de *adolescente* ætate loquens: **Junge Leute, die da starck wachsen, mögen wohl essen.** Dum interim inuerso modo sese hic habent atque gerunt *seniores*; nisi quidem vel vitæ genere *laborioso*, vel largiore *vinoso* potu, vel denique nuda *adsuetudine* in diuersum hic abeant. Enim vero de animantibus etiam adhuc augescentibus notissima est vel matrum familias peritiorum animaduersio: **Das junge Vieh wolle alle Augenblick zu fressen haben, wenn es wohl fortkommen und zunehmen solle.**

Appetitus maior est in iunioribus quam senioribus.

§. VIII. Præterea notum satis est, quod etiam illi homines, qui laboriosis motibus plurimum sanguinis paruo tempore *absumunt*, appetitu non solum in genere bono atque vegeto gaudeant: sed etiam breuibus periodis satietatis mox fame iterum corripiantur. Vnde hominum laboribus addictorum solennes *quatuor* diurnæ *periodi* edendi: *matutina* seu *ientaculum*, meridiana seu *prandium*, vespertina siue *merenda*, & nocturna siue *cœna*. Quamuis has easdem periodos etiam non solum seruent, sed certe solenniter affectent *pueri* & *adolescentes*, augmento corporis largiore conspicui.

Laboriosi multum & sæpius appetunt.

§. VIII. Vana certe hic sunt antiqua illa commenta, *materialibus caussis* & *actionibus*, vti hodie vocant, *mechanicis* primariam caussam *appetitus* adscribentia. Dicunt nempe (a qualicunque *consumtione* vtique sanguinis) *vasa exinaniri*; inania *sugere* in ventriculo & intestinis; *suctionem* hanc *sensum* producere in ventriculo molestum: hunc *sensum* esse illud quod dicitur *fames*. Sicut enim *suctio* hæc a nemine hodie facile in animum admittetur: ita est etiam re vera tota hæc fictio a veris *circumstantiis* plerisque omnibus *appetitus* aliena. Ita enim v. gr. certissimum omnino est, imo notissimum, quod paulo ante diximus, quod *opifices* & *mercenarii* etiam feriis, imo si per plures dies parum

Appetitus minime caussis materialibus adscribi potest.

parum aut nihil laborent, nihilo minus consuetis horis tam *ientaculi*, quam *merendæ* nedum *prandii* atque *cœnæ*, optimum semper appetitum conseruent.

Distinctio inter appetitum & famem.

§. IX. Quamlibet autem etiam non negligenda sit distinctio inter *appetitum* & *famem*; dum *appetitus* etiam *consuetudini*, *fames necessitati* magis respondere videtur: nihil tamen inde verius conficitur, nisi illud vnum, quod, quemadmodum *adsuetudo* primario competit principio cuidam *intentionis* compoti: *appetitus* autem ille etiam *consuetudinalis* & *fames* non nisi *gradu* differunt, & obiecti minus aut magis præsentanea vrgente efficacia: ita etiam *fames* vera & iusta a reliquo consuetudinali appetitu non possit ita velut *e diametro* distare, vt *appetitus* magis ab *intentione*, *fames a mechanica* & *materiali necessitate*, & inprimis per ita *mirabiles sensationum* concitandarum methodos atque successus, dependeant.

Fames etiam electiua & scrupulosa obseruatur.

§. X. Valet hic iterum iterumque consideranda illa plane peculiaris constitutio, qua etiam *fames* nisi quidem *immanis* atque *summa*, ordinarie adhuc varie *electiua* & veluti *scrupulosa* obseruari solet: vt non tam temere quibuslibet inprimis *simplicioribus* aut minus *sapidis* esculentis acquiescat, sed, nisi *peculiaria* talia, quibus palatum specialiter magis adsueuerit, ad manus sint, nihilominus vel *fastidiat* satiari, vel ad minimum etiam multo minore quantitate, quam pro apparente suo impetu, expleatur.

Appetitus imaginatione quoque adficitur.

§. XI. Quid, quod *appetitus* etiam mentis fictione, siue, vti vulgo loquimur, *imaginatione* tam positiue quam priuatiue, potenter adficiatur, non tantum in *desideriis* ipsarum *grauidarum*, sed omnino etiam in similibus, paribus, iam *desideriis*, iam *nauseis*, in ipsos suos *infantes* deriuatis: adeo, vt hi talium *esculentorum* posthac non solum velut *impotente* quodam siue *appetitu*, siue fastidio adficiantur, eiusdem quæ a matre cupita fuerat *speciei*; sed etiam plane *ideam* quandam eiusmodi rei in corpore suo alicubi efformatam gerant. De quibus quidem rebus non satis est dicere, quod *mirabiles* sint. Quanquam enim nemo neget, quod vtique fiendi penitissimus modus & *formalis*, vti vocant, *ratio* nunquam vtique comprehendi possit; absonum tamen est propterea etiam omnem *generalem* de hisce rebus caussandi concursum propterea pariter veluti præfracte ignorare velle, neque propterea euidentia etiam argumenta in animum admittere.

§. XII.

§. XII. Sunt autem omnino talia, quæ comprobant, quod appetitus *voluntas* vera ſit, tum *a priori* propter *finem* certum, eumque *neceſſarium*, formata; tum *a poſteriori* circa certa obiecta *eligenda* occupata. Imo vero accenſeri his argumentis merito prorſus debet illud, quod, cum nihil *corporeum* atque *mechanicum* adficiatur, niſi a rebus ſimpliciter *corporeis*: *appetitus* tamen, imo vero *fames*, non oriatur ſolum, ſed vigeat etiam *abſentibus* quam maxime corporeis illis obiectis, circa quæ verſatur, quæque ipſam incitare, ſeu corporaliter prouocare credi poſſent. Imo vero videtur paſſim ſubeſſe error circa ipſas vulgarium adſertionum *collectiones*, dum appetitum *ſuctionibus* veteres, *ſtimulationibus* qualibuscunque recentiores adſcribunt. Certe enim hæc ipſa talia non pro appetitu *formaliter* haberi voluerint, ſed ſolum pro *cauſſis* eius qualibuscunque. Quod ipſum ſi ita, vt omnino neceſſe eſt, intelligatur, certe de ipſo *appetitu formaliter* alia erit formanda idea.

Hæc omnia comprobant, quod appetitus vera voluntas ſit.

§. XIII. Prorſus autem ab omni tali ratione & applicatione aliena illa eſt circumſtantia, quod non ſimpliciter & abſolute, in genere inquam, ſed omnino certarum rerum in *ſpecie* ſit atque fiat appetitus. *Phantaſmata* enim ſunt, quæ de puro illo *mechaniſmo maſticationis*, *deglutitionis*, ad contumeliam vsque rerum phyſicarum atque medicarum nugantur imprudentiſſimi quidam *automatiſtæ*; quod quando aliquid corporeum in os ingeratur, *mechanice* inde impellantur & exſtimulentur mox omnes illæ partes, quæ *maſticationis* organiſmum abſoluunt, vt hosce ſuos motus in actum deducant, &c. Nec enim vel infantes neſciunt, quod, niſi *gratum* ſit, quod ingeritur, *actus* hic *nihil* agat &c. cum ſecundum has *phantaſias* etiam *lapide* in os intruſo *maſticatio* fieri deberet, &c. Vnde certe ad huiusmodi aberrationum hodegiam primo loco pertinet, quod vndecunque tandem ſuscitatus appetitus non *qualibet* esculenta promiscue, ſed *certa* præcipue appetat: adeo etiam, vt niſi exquiſita tandem & extrema *fames* vrgeat, etiam *mediocriter inſolita* aut minus ſapida non appetantur: v. gr. *panis ſecalinus nigrior*, ne dum iam *ſiccus*, aut *ſitu* affectus; cibi *olidi*, aut alias perperam conditi &c.

Appetitus ad certas res fertur. Mechanismus maſticationis & deglutitionis hic nihil efficit.

§. XIV. Puto ſatis de hoc dictum eſſe, quod ſcilicet appetitus ſit *actus illius principii*, *quod*, *dum non ſolum corpore organico ſed etiam duratione huius opus habet*, neceſſario etiam huius *conſeruationi* & *inſtaurationi* intentum eſſe debet, &, dum *vult finem*, debet, etiam *velle media* illi *fini reſpondentia*. Quod ipſum etiam directe

Appetitus ergo eſt actus principii vitalis conſeruationem corporis intendentis.

recte & eximie facit *appetitu*, id est, *vult* ita *materias* illas, quae huic *conseruationi* corporis & *reparationi* detrimentorum eius *necessariae* sunt.

Alimentorum in debitum vsum conuersio per diuersas praeparationes.

§. XV. Quando iam desideratis rebus, *alimentis* inquam, potiri contigit, proximum est, vt haec in debitum *vsum* conuertantur: quod fit *praeparationibus* diuersis. De *comminutione* per *masticationem* frustra fuerit prolixe argutari; certe enim haec ipsa quoque praedispositio nihil eorum, quae vulgo adeo extollunt, adeo *absolute* vt *necessarium* perpetrat, sed illud inprimis impetrat, vt in *frustulis minutis* ipsa *fermentatio* iusta tanto facilius vndique *penetrare* possit: neque adeo euenire queat, vt in grandioribus *frustis* intimiores portiones proprii sui generis *putrescente* magis agitatione corripiantur. Quamuis verum fatendo in adeo promta *fermentescentia*, qualis in *ciborum* resolutione euenire solet, minime facile tale quid euenire possit, vt antequam fermentatio *legitima* ab ambitu ad *meditullium* penetret, interim in ipso *meditullio* libera illa *spontanea corruptio putrilaginosa* locum inueniat.

Saliuae affusio.

§. XVI. Praecipua vero *masticationis* vtilitas versatur potissimum in *affusione saliuae* sub ipso masticationis actu. Non est operae pretium hoc loco audire aut examinare illas vbilibet hodie obstrepentes *mechanicas* narratiunculas, quas hic etiam ingerere student harum rerum studiosi, nempe persuadere satagentes, quod ipse *motus masticatorius exprimat saliuam*. Certe enim quod etiam ipsius *saliuae motus* partim citra *masticationis* vllum concursum *abunde* fiat; partim etiam sub ipsa masticatione *deficiat*; partim sub *simplici motu oris*, genarum, dentium, nihilo plus solito eueniat, testantur notissima & obuia prorsus harum rerum experimenta. Quid enim notius est, quam quod ad solum aspectum saepe numero, aut qualemcunque tandem appropinquationem ad labia, rerum *sapidarum*, praecipue *iucundarum*, *saliua* affatim in os affundi soleat: vnde vulgi loquendi formula: Das Maul wässere einem &c. Ex aduerso, quando res *minus sapidae*, aut quadantenus *ingratae* & aduersae, vel sola etiam satierate *taediosae*, etiam diu in ore quam maxime commasticando versantur, *deficit* familiariter saliuae effluxus, vt vel propterea etiam commode deglutiri non possint. Quamlibet in tali casu reuera etiam ipsa *deglutitio* refragetur, & facile potius *contrarius motus vomibundus* suscipiatur. Vnde nota plebi res formulam loquendi elicuit: Der Bissen quelle einem im Munde; es seye nicht anders, als wann man Sä-

ge-Späne kauete, und könne es nicht hinunter bringen. Tandem etiam quid facilius est factu, quam dentes atque maxillas pro arbitrio, vbi nihil reliquum in os adsumtum præsto sit, agitare, & eo ipso tamen nullum *saliuæ affluxum* experiri: cum ex aduerso hic affatim contingat, si *sapidum* quiddam simpliciter in ore detineatur, citra omnem harum partium motum.

§. XVII. Frustra fuerit de *deglutitione* prolixe loqui, & monstrare velle, quod *arbitrarius* sit atque *voluntarius* actus. Vnde etiam subinde, v. gr. in *nausea*, secundum præconceptam illam *opinionem* aduersitatis, longe potentius ad *retrogradum* modum *vomibundum* ita inclinet, vt, si contra illam firmam persuasionem veluti coacte deglutitioni insistendum sit, ordinarie communiter ille *contrarius excussorius* motus hinc sequatur. Deglutitio.

§. XVIII. Dicendum potius est de *asseruatione* illa ciborum sufficiente in ventriculo, donec *fermentatiuam* suam *resolutionem* assecuti sint: imo de ipsa hac *fermentatione*. Recte vtique iam inde post *Helmontium* in genere statuunt scholæ medicæ, quod *resolutio* ciborum in ventriculo fiat per modum *fermentationis*: circa specialem autem huius *rationem atque successum*, impliciti vtique sunt difficultatibus vix superandis. Præcipuæ harum in eo maxime consistunt, quod non solum aliæ fermentationes materiarum *vere fermentescentium* in ventriculis animalium *longe citius* absoluantur. Sed etiam talia subiecta, quæ *fermentationi* alii quam *putredinosæ* minus idonea sunt, tamen in ventriculo velut aliam *fermentationis* speciem subeant, & *simplicem* illam sibi alias familiarem ne quidem adsequi valeant, sed potius ab hac *digestoria* fermentatione præoccupentur atque subiugentur. Cui rei accedit tandem specialissima illa veluti *determinatio*, qua mox in *ventriculo & intestinis* sub ipso actu huius fermentationis teneriori alimentosæ parti horum concretorum in singulis animalibus peculiaris *specifica temperies* imprimitur: quod dilucescit etiam e *crudioris* adhuc *chyli*, seu *lactis*, diuersitate, in animalibus de reliquo etiam *eodem victu* vtentibus, vt *ouibus*, *capris*, *vaccis*, *equabus*, &c.

Asseruatio, & resolutio ciborum in ventriculo per fermentationem.

§. XIX. Expediunt se quidem ex hisce difficultatibus, qua possunt meliore ratione, dum supponunt, fieri hæc singula per *fermenta*, & quidem *specifica*. Sicut etiam res sponte fermentescentes addito *fermento* tanto citius in illum actum deducuntur; ita aliis etiam exemplis consonum est, quod vtique *peculiaria fermenta* partim *peculiares motus* in rebus fermentandis suscitent, partim *peculiares impressio-*

Ad difficultates expediendas fermenta specifica supponuntur.

 pressio-

pressiones in ipsas res ita fermentantes faciant, quæ etiam *specificis odoribus* atque *saporibus* sese exserant. Vti v. gr. vel crassioribus tantum exemplis notum est, non solum quod acor *acetosus*, vel minima quantitate in vase aliquo residuus, vinum aut cereuisiam tali vasi infusam præmature in consimilem *aciditatem* abripiat: sed etiam *fracedo* computrescentis aceti in vase relicta bonum vinum *immediate* in similem corruptelam coniiciat, priusquam per consuetos *successus* acescat ante, & diu post demum *putredinem* admittat.

Fermentum ventriculi nullibi conspicitur.

§. XX. Sicut autem ita in hoc genere merito tolerari debet hæc illorum, quantumcunque etiam generalis, explicatio, dum specialior re vera reddi non potest; ita corrumpunt tamen denuo negotium suum, dum nimis anxie determinare laborant fontem, & quasi sedem huius fermenti. Satis simpliciter quidem & bona fide agere suscipiunt, dum κατὰ πόδας, quia fermentum hoc in *ventriculo* operationes suas edere debet, illud proinde non solum *fermentum ventriculi* vocant, sed etiam ventriculum non magis vt *sedem*, sed etiam vt *fontem* eiusdem intuentur. Ita certe quasi gratis in difficultates se ipsos coniiciunt: nam primo statim loco eludit hanc assertionem, & fidem eius plane dubiam reddit, quod in totius ventriculi *constructione* nihil *peculiare* conspiciatur, quod eiusmodi *specialis* materiæ elaborationem, & siue *præparationem* siue solum *separationem* ita specialissimam verisimilem reddere posset.

Hæc fermentalis aura e liene per vas breue ventriculo adspirare dicitur.

§. XXI. Certe enim nihil nisi nouas difficultates infert alterum illud commentum, quasi nempe *fermentalis* illa, vt loquuntur, *aura* e *liene* per *vas breue* ventriculo adspiret. Hæret enim hic, quod aiunt, aqua *duplici* intuitu, imo *triplici*. I. Quod per *vas breue*, vtpote *venosum*, nihil a liene ad ventriculum, sed ab vtroque *retrorsum versus hepar* progrediatur, quicquid tandem in hisce *venis* moueretur. II. Quod eadem difficultate laboret, & nullam vnam probabilitatem sufficientem præ sese ferat, quod in liene aliquid tale *fermentatiuum* siue *separetur* siue *præparetur*. III. Quod nimium simplex sit præiudicium, quo hanc lienis efficaciam, & rei effectæ indolem, probabilem reddere volunt, dum ad *saporem subausterum*, imo vero potius *subacidum*, iuxta ipsorum mentem & assertionem, prouocant. Quo ipso videlicet fatuam illam opinionem respicere volunt, quod fundamentum vniuersæ fermentationis sit *aciditas*, adeoque *fermentum κατ' ἐξοχὴν* debeat esse *acidum*. Non inepte certe hanc fictionem euertere aggressi sunt *ferro*, tanquam *nodum Gordium*, Anatomici

mici curiosi: dum *canes*, animal cito & potenter concoquens, *exstirpato toto liene*, nihilo segnius *concoquere* deprehenderunt.

§. XXII. Sicut autem ita tam a priori quam a posteriori ventriculo tam locus *progignendi* talis fermenti, quam *aditus*, illud ita priuatim *suscipiendi*, denegatur: ita suppetunt etiam alia adhuc non magis *argumenta*, quam re vera potius *documenta*, quod omnino huiusmodi speciali atque domestico prouentu huius generis *fermenti stomachici* minime *opus* sit. Consentiunt enim etiam illi, qui huiusmodi *fermentum* (quod alii generalius vocant *menstruum*) *ventriculi* fingunt, quod ipsa *saliua* sit eiusmodi *fermentalis* atque *menstrualis* liquor; & vtique propter hunc ipsum *finem* cibis sub masticatione admisceatur, vt hoc munere in concoquendo fungatur. Iam cum nemini dubium sit, quod *saliuæ* certe valde notabilis *quantitas* ordinarie cibis sub masticatione affundatur, & cum illis deglutiatur; nemini certe proinde facile dilucescere poterit, quem in finem, aut certe qua *necessitate*, ventriculo seorsim assignari deberet *noua* quædam atque propria *scaturigo* talis fermenti, quale hac ratione in ipsa nempe *saliua* iam *affatim*, imo vero *abunde* cibis subministratur, priusquam in ventriculum demittantur. Sine *noua* itaque peculiari & plane *specifica* in ventriculo fermentali materia (æque atque sine abstracta quacunque *facultate concoctrice*, *archeo* ventriculi, & *gastricis* peculiaribus *tyrannis*) sufficere vtique potest *saliua* pro fermentali eiusmodi energia: qua cibi assumti, ipsi etiam per se ad subeundam fermentationem procliues, in hunc actum deducantur.

Fermento speciali ventriculi non opus est, quia saliua eiusmodi fermentalis liquor est.

§. XXIII. Iuuat etiam successum huius ipse *calor* in animalibus super terram viuentibus. Quid, quod, vere æstimando, vniuersa concoctio minime *absoluitur*, sed tantum *inchoatur* in ventriculo: finem autem suum ipso demum successu per intestina superiora assequitur, affuso inprimis ibi demum *nouo stimulo*, eiusdem indolis *saliualis*, nempe SVCCO PANCREATICO, de quo supra iam dictum. Imo vero non hunc solum *succum*, sed ipsam etiam *bilem* ad denuo *incitandam*, adeoque tandem felicius absoluendam fermentationem hanc concurrere vix dubitare licet. Vtique postquam *bilis* intemperantius effusa, & cum rebus ad fortiorem fermentationem aptis concurrens, simplicem *acerrimam fermentationem* ita concitat; cuius effectus est *causticæ acrimoniæ aciditas*, vti *cholera morbus* testatur. Hoc vnum etiam adhuc ventriculo, supra *saliuam* cum assumtis deglutitam, adhuc tribuere licuerit, quod in ipsum etiam per subtilis-

Successum fermentationis iuuat calor, succus pancreaticus, & bilis.

ſimos communiter meatus vnum aut alterum aliquid *bilis* e folliculo in ipſum *immediate* transmittatur : interim neque hoc pro ventriculi *priuato*, ſed vtique etiam *aduentitio* velut adminiculo interpretari licet.

Præter ſuccum pancreaticum in inteſtino ileo ſaliualis, lympha e glandulis affunditur.

§. XXIV. Confirmat autem vlteriorem illam ſubtilius *reſolutoriam* energiam, quæ a *ſucco* illo ſaliuali *pancreatico*, cibis e ventriculo egreſſis *denuo* ſuperaddito, euenit, per viſibilem prorſus nimio maiorem, quam ſupra illa loca fuerat, ciborum hactenus pulteſcentium ſolum *attenuationem* penitus fluidam, & ad oculum valde *teneram*. Quid, quod adhuc in inteſtino *Ileo*, velut vltimo loco, aliquid huiusmodi *lymphalis fermentatiuo-ſaliualis* adhuc ſuppeditari, fidem faciunt plexus illi glanduloſi, qui in illo conſpiciuntur. *Effundere* enim has glandulas potius aliquid quam *imbibere* forſan, & aliorſum transmittere, præter texturam *conglomeratam* (cuiusmodi glandulis illa *ſecretio* ad proximam aliquam effuſionem familiaris eſt) etiam ipſe *ſitus* in parte inteſtini *externa*, nempe a *meſenterio* auerſa, conſpirat; ad quod tamen ſine dubio diſtribui deberent, ſi qui eſſent ductus ab his glandulis quidcunque tandem ad *auehendum* receptaturi.

Fermentatio hæc non eſt ſimplex ſed ſpecifica.

§. XXV. Monuimus autem iam ſupra etiam, vbi de *ſaliua* diximus, quod hæc ipſa fermentatio non ſit ſimplex & abſoluta quædam incitatio illius fermentatiuæ commotionis, quæ ſimplici *mixtioni* rerum aſſumtarum directe quadrare poſſit; ſed potius omnino *ſpecifica*, & plane peculiarem nouam impreſſionem, id eſt, exquiſite ſpecialiſſimam, imo *ſpecificam* mixtionem introducens. Circa quam „quidem rem, quid de energia *animarum* ſentiamus (cum hæc *ſpe*„*cificarum mixtionum* immenſo numero, & perpetuis ſucceſſibus, per „indeſinentem continuationem *productionis*, *corruptionis*, & nume„roſæ *reſtitutionis*, per *noua indiuidua*, actiuitas, non niſi in *ſpecie*„*bus animatis*, & *eſſentiali* quidem *neceſſitate*, fiat atque vigeat,) alio loco prolixius aperio, cum a *medica* intentione directa nimium longe diſtet.

Diſſenſio, vtrum chylus vnice per vaſa lactea, an per meſaraicas propagines ad hepar feratur.

§. XXVI. Quando ita reſoluti ſunt cibi, vt tenerrima illorum ſubſtantia ſub conſiſtentia *lactea* a craſſioribus partibus commode *ſecedere* poſſit; dum ita per longitudinem inteſtinorum tenuium ſenſim deſcendunt, dilabitur illa tenera pars per ſubtiles meatus tunicæ intimæ inteſtinorum in vaſa. In *qualia* proprie, orta eſt a quadraginta propemodum annis ingens diſſenſio; dum alii per abſolute *propria*,

pria, dicta propterea *lactea*, hoc VNICE fieri volebant; alii, vt *Bilsius*, hoc penitus negantes antiquæ sententiæ inhærebant, quod hic chylus simpliciter ad *hepar* per mesaraicas VENAE PORTAE propagines feratur; alii *vtrumque* fieri posse & solere iudicant; quibus ipse etiam accedo, ita tamen, vt verisimile ducam maximam partem per *lactea* progredi.

§. XXVII. Quamuis enim minime foueam illorum opinionem, qui vasa *lactea a lymphaticis* penitus *diuersa* faciunt, cum omnino sint *eadem*, id est, *primario* suo *perpetuo vsu lympham* vtique vehant; secundario vero solum, & proinde *temporario*, *chylum* etiam recipiant: ita confirmo tamen opinionem meam partim a priori, partim a posteriori. *A priori*, quod, cum chylus vtique magis immediate in *lympham* mutari debeat, probabilius sit, quod organis *lymphæ* separandæ, & probabiliter quadantenus *præparandæ*, primum & plurimum appellere debeat. *A posteriori*, quod vtique, quamdiu cibi resoluti in his intestinis versantur, vasa hæc admodum euidenter chylo turgeant. Et licet *alias* simpliciter *lympham*, imo tunc etiam vna cum hoc chylo illam eandem vehant: tamen illa vasa *lymphatica*, quæ ab *hepate* lympham eodem conuehunt, quo hæc *meseraica*, illo *eodem tempore nullum prorsus indicium vllius miscelæ chylosæ* exhibeant. Quod tamen vix ita absolute deficere posset, si tam copiosa vasa, vt sunt sanguifera mesaraica, *chylum vna cum sanguine ad hepar* conueherent: e quo illa lymphatica vti *lympham* suam, ita etiam *congenerem* lymphæ *chylum* probabiliter receptare deberent, & ab hepate ad mesenterium vehere, quemadmodum mesaraica.

Vtrumque fieri probatur.

§. XXVIII. Interim nullam hic adeo ingentem *necessitatem* quarumlibet harum rerum agnoscimus, ne dum vrgemus; dum vtique hic ipse etiam chylus, qui per *mesaraica* lymphatico-lactea suscipitur, post breue tempus & interuallum, vtique *sanguini* per *ductum thoracicum* non solum infunditur, sed etiam in ipso sanguine, non ita diu post pastum largiorem emisso, pariter conspicitur: & quidem in sanguine *venoso*; cum tamen, si hæ res ita exquisitissime procedere deberent, potius vndique solum cum *arterioso* sanguine, & ex hoc iterum cum *lympha* communicari deberet. Interim dum ita exempla talia confirmant, quod chylus etiam *multo post* cum sanguine concurrat; tanto minus difficultatis fuerit ad consentiendum, quod etiam *mox in primo sui transitu* ex intestinis, cum sanguine commisceatur, & ad reliquam massam feratur.

Chylus cum sanguine miscetur.

§. XXIX.

Chylus in lympham dissolutus est materia nutritionis.

§. XXIX. Quomodo chylus in lympham extenuandus seu dissoluendus sit, vt sub illo demum statu vera *proxima materia nutritionis* exsistat, superius diximus. Nempe quod *transitus ad aliam compositionem* siue *positum particularum* non possit fieri, nisi *pristinus positus atque nexus prius resolutus* sit. Cum itaque in chylo sit specialis talis compositio seu positus particularum; imo insuper immixtio etiam talium materiarum, quae in nouam, animalem, plane non recipi possint: rationi hinc manifestum esse, quod mixtioni chyli *praecedere* debeat *dissolutio*; vt ita omnes particulae, quas continet, in libertatem exsolutae aptae fiant, aliae quidem vt *excernantur*, aliae vero vt ad peculiares vsus *distribuantur*, & vbi singulis vsus est, libere atque promte applicari possint. Sicut autem sub statu *compositionis* atque mutui nexus spissam consistentiam formant; ita sub illo statu *dissolutionis* contra longe tenuiorem temperiem exhibent, *diaphanam*, licet de reliquo adhuc spissiusculam, *gelatinosam*.

Temporis consideratio, quam diu cibi retineantur in ventriculo.

§. XXX. Euolutum est tanquam e glomere filum tractationis nostrae, *physice* magis & *historice* simpliciter, quam vel *medice*, vel vere & nostro sensu physiologice, quae nempe *concursum actiuum* magis directum *naturae agentis* notet: vnde in viam reuertimur. Admixtionem *saliuae* ad cibos, eiusque vsus & effectus vidimus: necessaria vero etiam *temporis proportio* ad haec negotia, eiusque determinata circumscriptio per *motus* nondum satis monstrata est. *Retineri* debere in ventriculo cibos, donec sufficienter fermentando *resoluti* sint, sanae rationi consentaneum est. Quale autem seu *quantum* sit illud *tempus*, *a quo definiatur*, & *actiue* terminetur, consideratione dignum est. Est hoc tempus, in statu vere secundum naturam, exquisite *proportionatum* assumtorum proportioni ad digestionem primam *resolutoriam*; adeo, vt quae cito resoluuntur, regulariter etiam cito e ventriculo emittantur, quae vero tarde, tam diu etiam in illo retineantur.

Proportionatum illud est proportioni assumtorum

Haec res non innititur soli consistentiae assumtorum, quia saepe molliora diutius detinentur, quam duriora.

§. XXXI. Neque vero haec res soli forte consistentiae talium assumtorum innititur, vt fortasse *duriora* non prius e ventriculo exirent, quam qualicunque *fluxilitati* propinquiora ita ad *mobilitatem* idonea facta sint. Quasi nempe ventriculus, *contractione* sui simpliciter sensim sensimque facta, quod primo mollescit, primo expellat, quod tarde, vltimo. Sed contingit nimium quam frequenter, vt omnino *molles* imo plane *fluidae* materiae per aliquot horas in ventriculo detineantur, neque nisi facta notabili sui *fermentatione* demum ex ipso emittantur.

tantur. Quid enim familiarius est, quam vt duabus, tribus horis post cœnam, in qua forte largior *potus* assumtus sit, postquam in lectum compositum est corpus, sub huius qualicunque motitatione vera aperta *fluctuatio* in ventriculo percipiatur, imo ab aliis etiam audiri possit. Ita etiam licet de reliquo satis *molliculi* cibi, *olera* varia, subinde diu omnino in ventriculo hærent, neque nisi post *quinque*, *sex* horas penitus ex illo secedunt: quod satis monstrant ascendentes adhuc, & eius cibi nidorem seruantes *ructus*. Quid, quod familiaribus exemplis obtingat, vt a *citri corticibus*, pro condimento mollium etiam, *vitulinarum*, aut *gallinacearum* iuniorum carnium adhibitis, per plures horas post, adhuc *ructus* erumpant, huius odoris atque saporis compotes.

Id monstrant ructus ascendentes.

§. XXXII. Neque vero hoc solum, sed testatum facit quotidiana experientia, quod cum aliquali *nausea* assumta, vel etiam *immoderate*, simul & semel, sine sufficiente *saliuæ* admixtione ingurgitata, sæpe numero etiam post vnum *diem*, imo aliquando etiam post *plures*, iterum, simpliciter nihil mutata, vomitu reiiciantur. Sicut ex aduerso illud etiam numerosis exemplis familiariter notum est, quod sæpe paruo tempore post assumtos cibos, 2. 3. horis post pastum, conatus insignes vomendi, cum copioso etiam muco procedente eueniant, & tamen nihil quidquam de assumtis cibis vna prodeat.

Cum nausea assumta aut immoderate ingesta sæpe post aliquot dies euomuntur.

§. XXXIII. Nempe manifesto exemplo, quod *peculiari contractione* ventriculi includi in ipso possint contenta talia, dum interim *partiali* alterius sui partis *torsione* e proximo loco aliquid, etiam cum impetu, eliditur. Ita nempe minime, iuxta vulgarem traditionem, ita simpliciter *materiali stimulatione* in ventriculum agunt assumta, vt illum ita ad contractionem impellant. Nec etiam sponte successiue contractus ventriculus saltem id, quantum forte fluiditati propius est, ita simpliciter premendo expellit: sed omnino tam diu contractio eius differtur, donec materiæ ad expressionem non sola fluxilitate, sed vera *fermentatiua resolutione* ad decentem vsum distributionis sufficienter præparatæ exsistant.

Peculiaris contractio ventriculi ad hanc detentionem requiritur, minime autem materialis stimulatio assumtorum.

§. XXXIV. Confirmat hanc rem etiam illud notissimum, quod, licet molles substantiæ, cæterum vtique resolutioni digestoriæ aptæ, mediocriter autem solum huic refragantes, diutius in ventriculo retineantur, donec vtique debitam suam concoctionem impetrauerint; aliæ *duriores*, & ad huiusmodi resolutionem prorsus ineptæ, e contra mature admodum & promiscue cum reliquis remollitis partibus expellantur: quod de *nucleis cerasorum*, *prunorum* notissimum est; vt prius

Hoc confirmant exempla.

de variis *oleribus*, *halecibus*, *carne suilla*, fumo inprimis condita, in minus adsuetis &c. Confirmant hoc tanto magis etiam exempla minime adeo rara, quibus a nuda *imaginatione purgantis* assumti, imo aliquando etiam solum alteri exhibiti, repentinæ iteratæ contractiones intestinorum, non aliter quam ab actu assumto cathartico secutæ fuerunt.

Post contractionem ventriculi successiue etiam intestina contrahuntur.

§. XXXV. Sicut autem hæc non nisi *tempestiua* demum atque recte *matura contractio* ventriculi ita secundum veram *proportionem*, non tam *materiarum* simpliciter, quam quatenus ad *vsus* suos specialissimos demum recte præparatæ sunt, administratur, & legitime in effectum deducitur; ita peragitur etiam vlterior huius generis *successiua contractio intestinorum*, non nisi simili decente *proportione*, sicuti nempe successiuæ *distributioni* materiæ alimentaris quadrare potest.

Organica dispositio intestinorum suum quoque confert.

§. XXXVI. Non equidem negandum est, quod *organica* quoque dispositio hic simul in considerationem venire possit; dum nempe tam in *homine*, quam plerisque aliis animalibus, intestina, inprimis *tenuia*, non solum ingentem *longitudinem* obtinuerunt: sed etiam insuper per numerosissimos *anfractus*, & *serpentinum* quasi tractum, simplici progressui nude desuper compressorio, hoc ipso veluti contranituntur. Vt nempe hoc ipso intuitu, veluti circa singulos anfractus, motus velut immediate accedere, adeoque progressum rei mouendæ prosequi debeat.

Animalia breui ductu intestinorum instructa sufficienter tamen nutriuntur.

§. XXXVII. Quantumlibet autem hoc omnino vere sese ita habeat, tamen insuper considerandum est, quod etiam animalia dentur, quæ *breui* intestinorum *mensura* instructa, propterea tamen nihilo minus commode aut sufficienter *nutriantur*; id quod v. gr. in *lupo* cumprimis conspicuum est, quamuis etiam ipsi *canes* aliquatenus hanc conformationem obtineant. Illa sola differentia subesse videtur, quod animalia, quæ *breuiorem* intestinorum ductum possident, veluti citius in massam humorum transmisso vniuerso alimento, etiam citius iterum esuriant.

Potissima caussa nouæ famis & voracitatis in animalibus.

§. XXXVIII. Quamuis rem e fundamento recte æstimando, non tam *exinanitio* intestinorum, quam vniuersa citatior *absumtio* nutrimenti, imo *consumtio* ipsius sanguinis, in talibus animalium speciebus potissima caussa sit nouæ famis. Vnde etiam talia *voracia* animalia, sibi simpliciter relicta, non *pinguescunt*, sed perpetuo valde moderati sunt habitus, quantumlibet ad satietatem vorent: *luporum* exemplo. Imo non hoc solum, sed etiam cito admodum, si sufficiens ad ipsorum

vora-

voracitatem nutrimentum deficiat, vere atque positiue *extenuentur*, atque macilenta fiant.

§. XXXIX. Cæterum illud, quod totam hanc de *longitudine* atque *breuitate* intestinorum veluti *mechanicam* rationem absolute restringit, & energiam simpliciter *organicam* (seu potius *organizantem*) declarat, est illud, quod in animalibus, etiam eximia *longitudine* intestinorum instructis, nihilo secius progressus per illa, etiam quantumlibet *pauco tempore*, fieri possit: imo non solum *fieri*, sed etiam *adsuefieri*. Vnde nihil familiarius, quam *homines* inuenire, quam maxime optime sibi constantes & rectissime sanos, qui etiam per breuem repetitionem successum materiæ cibariæ per tractum intestinorum ita in certum ordinem atque temporis successum redegerint, vt alii quidem velut exquisite *statis*, alii *arbitrariis temporibus* depositionem alui habeant: imo hi posteriores illam re vera ita penitus tanquam *in potestate* habeant, vt non solum mussitantem ad plures *horas*, imo vel ad *dies*, *retinere* possint; sed etiam ex aduerso arbitrario tempore illam iterum *expedire*. In qua quidem re etiam satis familiaria sunt exempla eorum, qui arbitrario tali conatu continuato ad exactam *liquiditatem* vsque nondum *maturas* reiectioni, neque adeo simpliciter *fæculentas* ciborum portiones arbitrario hoc deiectionis regimine expellere possunt.

Mechanicam intestinorum rationem restringit energia organica.

Depositio alui statis & arbitrariis temporibus.

§. XL. E quibus vniuersis circumstantiis satis elucet, quod vtique *motus ventriculi & intestinorum* materiæ mouendæ conditionibus ita prorsus accommodatus sit, vt non tam a corporali quacunque *stimulatione*, quam *maturitatis* debitæ ad vlteriores vsus *æstimatione* pendeat eius *suscipiendi initium*; imo etiam *successus* eiusdem *proportionatum* moderamen, ne quid iusto *velocius* fiat, atque adeo debitæ etiam secessiones placide fiant, nec inde impediantur. Sub hoc enim progressu per intestinorum longitudinem secedunt partes ad alendum propius dispositæ, quæ vulgo CHYLI nomine veniunt, de quarum etiam *distributione* iam supra dictum est. Vltima vero *distributio* cum sanguine *arterioso* fit; cui per *ductum thoracicum* cum ipsa *lympha* remixtus *chylus*, & in *pulmonibus* cum ipso tenuissime subagitatus, sicut hic ad omnes corporis partes, quacunque meatus patent proportionati, distribuitur; ita hæc substantia cum *lympha* subacta, imo tandem in *lympham* penitus *resoluta* & extenuata, a *sanguiferis* meatibus, etiam in quoslibet adhuc penitiores diuertit, adeoque omnibus vndique corporis particulis, qua pori patent, allabitur.

Itaque tempus retentionis ciborum pendet ab æstimatione debitæ maturitatis.

Chylus

Eius vltima distributio.

Vltimus nutritionis actus est appositio seu assimilatio.

§. XLI. Superest hinc *vltimus* actus, omnino vero & vsu suo supremus, & proinde vere exquisita consideratione dignissimus. APPOSITIONEM vocant veteres æque atque recentiores; *assimilationem* loquuntur insuper veteres: quam nec recentiores negant, nisi quod fere vulgo non facile de hac re prolixi sint. Nimirum vt omni modo respectibus debitis hic satisfiat, consideranda vtique venit (1) *materia cuilibet parti*, quæ inde augescere debet, *proportionata*; dum v. gr. ad *ossis* constitutionem vtique plus particularum *siccescentium*, quam *tendinem*, *membranam* aut *carneas* fibras pertinet. (2) Omnino autem requiritur etiam *iusti numeri* appositio; vt illa perpetua *proportio*, tum *vniuersalis* totius corporis per omnes sui partes, tum ita *singularum* ad *omnes atque singulas* reliquas fiat, sicuti omnino fit. (3) Pari necessitate nititur etiam *singularum*, per minimas particulas talis constructio, vt inde externa *conformatio*, externi inquam *ambitus configuratio*, resultet. Ad quem respectum etiam peculiariter mutua *proportio dextri & sinistri* referenda venit.

Ad primum momentum explicandum allegatur appetitus naturalis, vel conuenientia figuræ.

§. XLII. Quod primum attinet, illi qui hic *materialibus* corporeis conceptibus inhærent, nihil habent, quod allegent, quam antiquiores quidem *appetitum naturalem*, & quod *simile simili gaudeat*. Posteriores autem *necessitatem materiæ*, *conuenientiam* eiusdem *figuræ*, qua ita vnum alteri *quadret*, & consequenter etiam *simile simili* promtius per hanc *conuenientiam figuræ* arctius apponatur, & ita firmius appositum adhæreat. In aprico vero est, quod præter illam de *conuenientia figuræ* rationem, nihil vsquam certe aliud quidquam conceptui reali offert, præter intempestiuas tales assignationes internæ cuiusdam γνώσεος, qua singulæ particulæ singulas similes *eligere*, *appetere*, in illarum consortium *tendere*, imo illo *lætari*, finguntur.

Recentiores per vocabulum Nisus id explicare volunt.

§. XLIII. Quamuis autem recentiores hæc, vt ita *verbotenus* sonant, omnino derideant atque auersari videri velint; tamen solo *vocabulo* mutato omnia reliqua eadem dicere certum est, NISVS illius assignatione, quem mutuos concursus æque atque proprios motus omnium huius vniuersi corpusculorum instituere atque regere supponunt. At vero quam incondita sit quæcunque horum generum speculatio, satis dilucescit e iusta consideratione harum rerum debiti (1) numeri, (2) *ordinis* atque *successus* fiendi specialis. Non enim vtique sermo hic est, de simplici, promto *concursu* quorumcunque corpusculorum, sed de summe *proportionato* tam ratione *quantitatis* seu *mensuræ*, quam *situs* seu vniuersæ *figuræ* positu atque coordinatione: & tali quidem, qui non sim-

ſimpliciter ipſorum horum corpuſculorum cuicunque tandem *proportioni* indifferenter reſpondeat aut quadret, ſed qui ſpecialiſſime *huius ſpeciei organis debeatur*.

§. XLIV. Vbi certe tandem ridicula euadit ſuppoſitionis huius ſumma, quæ nempe in illud exit, quod hæ particulæ etiam *ſcire* deberent, *appetere*, *niti*, proprie iuxta talem modum atque *modulum*, imo iuxta illum *ſcopum* & *intentionem*, vt ſpecifice *tale* aggregatum tandem efforment, quale non ſolum iſti *ſpeciei*, ſed omnino illi *regioni* corporis, illi *membro*, illi *portioni* cuique vnius eiuſdemque fruſtuli, exquiſite conueniat. Verbi gratia: cum nonſolum omnium animalium vera *oſſa* vna eademque *materia terrea*, *denſa* conſtare probabiliſſimum ſit, ſed tanto magis certiſſimum, & omni dubitatione vacuum, quod *eiuſdem corporis* omnia *oſſa* vtique eadem materia conſtent, imo vero eiuſdem vnius cuiusque *oſſiculi* vna eademque ſit per totum eius ambitum *materia*: quis ſibi perſuaderi patiatur, quod huiusmodi *materiæ* minimæ *particulæ* aliæ appetant illum *ſitum*, qui *caput* oſſiculi formant, aliæ illum, qui *fiſtulæ* partem ampliorem, aliæ *arctiorem*, aliæ qualitercunque *intortum* &c.

Ridicula ſuppoſitio, quod particulæ deberent ſcire, appetere, niti.

§. XLV. Enim vero cuilibet facile dilucescit, quod illa *coordinatio* ſumme exactæ proportionis, quæ a tenerrimis *initiis* vsque ad vltimam cuiuslibet animalis corporis *magnitudinem* ita exquiſitiſſime ſeruatur, ſit actus vere ſinceriſſime ELECTIVVS, qui a punctis ad puncta ita *ordinandus*, vt per quamlibet *ætatem*, adeoque ſub qualibet *magnitudine*, tam *figuram* ſuam magis *propriam*, quam *proportionem ſociam* ſemper aſſequatur atque ſeruet.

Actus hic conſtructionis vere electiuus eſt.

§. XLVI. Sane vero, ſi vsquam tempus eſt de *mechanicis* rebus *mechanicos* conceptus formandi, eſt in hac re, in negotio inquam *conſtructionis* corporis. Abſint vtique hinc conceptus illi *peripatetici* de nuda *forma*, quæ extrinſecus corpora velut *inuadens figuras* illas, quas nanciscuntur, ipſis ita imprimat, vti *modiolus*, quo globuli e luto efformantur. Abſit etiam illa *Ariſtotelis* fabula, qua rationem redditurus, cur *arteriarum* tunicæ longe *ſpiſſiores* ſint quam *venarum*, cauſſam coniicit in *calorem* ſauguinis arterioſi, cuius vi exterius ſuperficiei arteriarum plus materiæ glutinoſæ *inſpiſſando* atque *ſicceſcendo* accreſcat &c.

Hic certe mechanici non vero alii conceptus formandi ſunt.

§. XLVII. Imo abſint ipſorum etiam recentiorum nimis crudi illi *mechanici* conceptus, de mutuo *collapſu*, & poſthac firma *complicatione* corpusculorum eiusdem figuræ, & cohæſione *compreſſoria* nuda,

Crudi vero mechanici conceptus ſunt vitandi.

nuda, qualis duobus *marmoribus* politis accidat, &c. Absint hinc omnes actiuæ *necessitates* a priori *materiæ*, & omnes *nisus* æque atque *appetitus* naturales. Imo vero absit omnis conceptus, quod hæ exquisitissimæ materiarum per minima in maiores, imo magnas *ordinatissimas* strues, coagmentationes fiant aliter, quam ab alio, materiis vtique externo, Agente, quod illas iuxta suas *intentiones ordinet*, *disponat*, *coaptet*, *coagmentet*, *struat*.

Distinguendum inter organicum & inorganicum.

§. XLVIII. Absint vero ab vniuersis hisce rebus imperiti quicunque speculatores, qui non valeant distinguere, quid *organicum* dicendum sit, quid *inorganicum*. Hic enim proprie imo vero absolute locum habet illa distinctio, quid directe per *organa* corporea perpetretur, quid vero contra *directe & simpliciter actione ipsa* afficiatur: adeoque vti priores illæ *organicæ*, ita hæ tales absolute *inorganicæ* sint & appellari debeant. Huiusmodi certe *inorganicæ* actiones, *motus* inquam *simplices*, *immediati* situs illius specialissimi posthac permanentis autores, absoluunt negotium & *appositionis* & *assimilationis*. *Admouent*, inquam, materias omnino *conuenientes*, & quidem per *singula* minima corpuscula; & *coniungunt*, seu stricta significatione vocis, *componunt* inter se mutuo *numerum* determinatum; & admouent vltimo *singula* inter se inuicem, talia minima, in *situm* maxime determinatum.

Nutritio absoluitur motu simplici & directo, sed tamen ordinato.

§. XLIX. Quo intuitu itaque non potest non dilucescere, quod NVTRITIO *formaliter* fere absoluatur *motu* simplici atque *directo*; sed eodem exquisitissime *ordinato*, vt & *numerus* certus, & *situs* specialissimus per quaslibet etiam totius corporis *minutias* obtineatur. Sicut enim nec vlla quidem quasi *linea* solum physica in corpore temere efformata esse credi potest; dum omnia *meatibus*, *interstitiis*, *poris*, & ad vsus suos peculiariter idoneis *conformationibus*, a minimis ad maxima, plena sunt, imo in hisce rebus proprie consistunt; ita certe nemini considerato in mentem veniet, quod hæ tales a minimo ad maxima dispositiones, & exquisitissimæ distributiones, ab illis perditis *lapsibus materiæ* temere vagantis, arcessi mereantur; quin potius *ordinatissimos* motus, & horum *successus*, ad talem *destinatum* finem obtinendum quadrantes, secundum omnem sanam rationem exigant.

Fictio inertissima quod singula corporis in primo indiuiduo præ-

§. L. Quid vero dicemus de illa profecto penitus inertissima fictione, quod corpora in vniuersum omnia atque singula, non solum *humana & brutina* sed etiam *vegetabilia*, omnia inquam *indiuidua*, quæcunque *nascuntur*, aut (nisi plura, quam nascuntur, demeterentur,

tur, antequam semen suum ferant) nasci *possent*, *in primo indiuiduo præstọ fuerint*, & in quolibet altero indiuiduo *adhuc* præsto sint. Corpora dico; illa ipsa corpora, quæ posthac in illas moles succrescunt, ab *ascaride* ad *cetum* vsque &c. Piget certe talium deliramentorum vel mentionem prolixam facere, æque atque eiusdem furfuris, quæ talia „*indiuidualia* quarumlibet specierum *corpora*, *corpora* inquam, tota „sua *structura* iam absoluta, minutissima tantum, supra omnem sensua„lem conceptum, a prima *creatione* efformata, vniuersum mundum, „aërem, aquas &c. incredibili numerositate explere fabulatur: e quibus „passim aliqua in actum expansionis atque suffarctus deducta, in illas „moles tandem augeantur &c.

sto fuerint, & in quolibet altero adhuc præsto sint.

Alia, quod corpora in prima creatione omnia iam absoluta fuerint.

§. LI. Nempe quod veriore appellatione ad *mentis vitia* referendum erat, hodie *sapientia*, & *summa* quidem, habendum est, si stabiliri debeat, quod vtique eodem fundamento & non alio nititur, quod CORPORA ANIMALIA NON AB AGENTE ALIQVO, iusta PROPORTIONE ad suos FINES, ad ACTIONES inquam HVIVS AGENTIS SPECIFICAS, construantur, instruantur, & actuentur, sed per se ipsa exsistant, subsistant, imo agant. Et simul familiarissima illa, & vere propemodum quotidiana, *summa efficacia* nudorum *animi pathematum*, nudarum inquam *intentionum* tam ad *deformandum* corpus, quam *mutantos* varios *eius motus*, imo prorsus *insolitos*, sed tamen *destinatos*, inducendos; partim in nudas stupidas, *admirationes* & absolutas ab omni conceptu alienationes, aut imperitissimas tam *a facto* quam vlla *connexione ratiocinationis* abhorrentes *explicationes*, imo verius *ineptias* verti necessario debent, si *hypothesis* illa de *corporis per se*, & *non absolute propter aliud*, *exsistentia* rata haberi debeat.

Alia, quod corpora animalia non ab agente aliquo construantur, sed per se exsistant.

§. LII. Mihi VERITATEM *secundum sanam rationem* sequi professo facile est ratione comprehendere, & ratiocinio defendere, quod hic *vltimus* atque *formalis actus nutritionis*, vulgo *assimilatio* dictus, sit vere *inorganicus*, id est, fiat *nullo intermedio instrumento*, quomodocunque nominando, sed IMMEDIATE *motu specialissimo*, dico *connumeratione*, *coordinatione*, *compositione*. Vt nempe *assimilatio nutritoria* nihil aliud sit, nisi corpusculorum, cuiuslibet partis consistentiæ conuenientium, e lymphæ liquamine a reliquis diuersæ indolis *semotio*, (dum illa locum, vbi appositio fieri debet, præterlabitur) particu-

Assimilatio nutritoria quid sit.

ticularum harum ad loca, in quæ imponi ibique in posterum immanere debent, *admotio*, seu per motum *immissio*, atque ita *collocatio*: sed hoc ipsum absolute, *numero* simpliciter conueniente; non quantum materiæ *occurrit*, sed quantum eius *de die in diem*, imo *de anno in annum*, per totos *ætatum circuitus*, in *proportione* perpetua apponi *congruit*.

Cur strictiore habitu corporis præditi nunquam pinguescant.

§. LIII. Quandoquidem quilibet vtique facile consenserit, quod per vnum annum plus materiæ alimentaris ad singula puncta totius latifundii corporis innumeris vicibus *allabatur*, quam ipso actu *assumatur* ad apponendum. Vnde non magis notissima, quam omnino verissima illa vulgi loquendi formula, de subiectis *strictiore* habitu corporis prædítis, *gracilibus* inquam: quod, *quantumcunque etiam edaces sic satis sæpe obseruentur, nunquam tamen pinguescant*: cum ex adverso *spongiosiores*, etiam sub mediocri ciborum quantitate, nihilo secius etiam abunde pinguescant.

Pinguedo.

§. LIV. Dico de *pinguedine*, cum illa etiam me ipso largiente non nisi *abundans*, & in præsens tempus vere *supperuacua* sit nutritiæ materiæ *asseruatio*; & quidem *directe* & simplicius magis *sanguinis* solius, quam *aliarum* corporis partium, futuro *nutrimento* dicata. Interim dum ipsa etiam, vt supra quoque monitum est, per plane peculiares tanquam de puncto ad punctum *positiones* peculiari prorsus *ordine* ponitur atque *texitur*, adeoque per verum etiam *formalem actum nutritionis*, quamlibet ad *asseruationem* solum, ita *ordinate* prorsus disponitur: recte certe *exempli* loco a nobis optimo iure alligatur. Tanto magis autem illud vtique huc strictissime pertinet, quod etiam in iisdem, in quibus ita *pinguedo* (tanquam verum *abundans* & superfluum *alimentum*) largiter prouenit atque seponitur, tamen propterea in toto reliquo corpore, ne quidem *particulæ* vnius, nedum partis, minime omnium vero totius corporis per omnes sui partes, tanto *velocior*, *vberior* & reliquam consuetam proportionem *excedens nutritio & auctio* inde fiat. Quod tamen ex illis hypothesibus de *simplici necessitate materiæ*, & *allapsu* eius simplici necessario sequeretur.

Structura corporis breui tempore insigniter augetur

§. LV. Quibus rebus accedit notissima illa pariter energia, *structuram* corporis etiam *breuiore tempore insigniter augendi*, in *pueris*, inprimis autem *adolescentibus*, post aliquam diuturnam actionis huius

ius *inertiam* atque pigritiam. Quando videlicet pueri a manifestis *morbis*, vel a minus luculentis *malis dispositionibus*, *pallidi*, *languidi*, *inquieti*, *fastidiosi*, & sub his rebus *extenuati*, & in omnes dimensiones *aridiores* apparuerunt: postea vel morbo aliquo, *febrili* inprimis, totam œconomiam exagitante, perfuncti; vel *animi* peculiarem insignem *alacritatem* nacti, etiam intra paucos subinde *menses* tantum *incrementi* assequantur, vt non solum *proportionis* iuxta prægressum tempus defectum ita velocissime *resarciant*, sed etiam communiter vniuersam tali ætatis mensuræ familiarem quantitatem transcendant.

post morbos graues superatos.

§. LVI. Potest obiter addi, quod hæc nutritionis circumstantia minime *promiscue* in corpora, *corpora* inquam, omnis generis cadat, sed absolute veluti in *animos*: *animi* inquam *indolem meticulosam*, *pensitabundam*, *mœroribus*, *desideriis* deditam. Vt vel hinc etiam circumspectæ considerationi dilucescat, quod potius simpliciter *alacritatis*, *actiuitatis*, verbo, *intentionis* AD AGENDVM efficacia hinc dilucescat, quam vlla *materiæ* directa energia.

Hæc circumstantia nutritionis non promiscue in corpora sed in animos cadit.

§. LVII. Neque vero etiam præterire placet, quamuis prolixitate in hac materia nusquam amplius opus esse videatur, phænomenon illud omnibus familiariter notum, de *diuersa mensura variorum indiuiduorum*; dum alia *proceritate* atque diffusa corporis mole robusta, alia *breuis* staturæ & *gracilis* habitus. Interim vt vtrique *sani* de reliquo & plane *vegeti* sunt, ita hi graciles admodum familiariter *quantitate edendi* minime cedunt etiam robustioribus. Adeoque ex hypothesi illa familiari deberent vtique etiam a plane paris *materiæ* constitutione parem effectum assequi; cuius non solum in genere nihil, sed in specie potius ipsum contrarium fit, vt nimirum in teneriore etiam illa structura vndique omnes partes a minimis ad maximas perpetuam suam exquisitissimam *proportionem* constantissime habeant atque seruent.

Graciles quantitate edendi non cedunt robustioribus, tamen non pinguescunt.

§. LVIII. Placet autem vltimo loco adhuc mentionem facere alterius talis figmenti, quod pariter ab istis nimium *materialibus conceptibus* originem suam sumsit, nempe quasi *singularum corporis partium* non magis specialissima *textura*, etiam *specialissima materia* esset, a reliquis vniuersis diuersa. A quo nempe commento pendent imaginationes illæ, quod certæ tales *partes* etiam in nutrimentum adhibitæ, *simplicibus* partibus in corpore *nutriendis* aptiores essent, quam aliæ diuersæ. Nisi quidem altioris philosophiæ, sed tamen non valde probabilis, hic subsit *opinio*, nempe, quod potius *architecti* talium partium

Aliud figmentum, qoud certæ partes animalium similes partes hominum aptius nutriant.

ſpiritus firmiter etiam *materiali* illarum portioni, vt loquuntur, *inſiti* hac ratione etiam in alio corpore efficaciam ſuam iterum exſerere debeant. Ne vero quis nobis imputet, quaſi ipſi potius fictionibus hic indulgeremus, & res, quæ forte nusquam appareant, in ſcenam producamus; citamus merito pro nobis *medicas* inprimis illas opiniones de *tunica cartilaginea interna ventriculi gallinarum* ad *roborandum ventriculum* etiam humanum; de *vtero leporis*, tanquam animalis πολυτόκȣ, ad *fœcunditatem* fœminis conciliandam; de *pulmonibus vulpis* ad humanorum pulmonum vitia &c. Satis autem immorati hiſce rebus, cum illæ inprimis non ad *medicinam* æque, quam maximam partem ſimpliciter ad *phyſicam* pertineant, ſiſtimus hic gradum, & cum ita, quæ ad *indiuidui* humani indolem pertinent, ſic ſatis mihi videar tradidiſſe, illa quæ ad *ſpeciei conſeruationem* pertinent, adhuc ſubiungentur.

SECTIO IV.
DE GENERATIONE.

§. I.

Speciales circumſtantiæ generationis expendi debent, licet directe ad ſcopum medicum nihil faciant.

GENERATIONIS negotium vt in *generalioribus* ſui circumſtantiis a NVTRITIONE nihil differt; ita habet interim *ſpeciales* penitus, quæ expendi vtique merentur. Illud tamen in ipſo etiam limine omnino præmonendum eſt, quod ad ſcopum *exquiſite medicum* e maxima parte huius conſiderationis omnino nihil commodi redundet: vnde etiam ſolius *connexionis* gratia, quæ magis directe ad rem pertinent, ſine prolixitate vlla ſuperflua enarrabimus.

Mas & fœmina ad verum conceptum requiruntur.

§. II. *Marem atque fœminam* in ſpeciebus animalium, quæ in aquis viuere non poſſunt, abſolute ſimul requiri non eſt dubium. Vnde fabulæ illæ antiquæ de *equabus* ab *aura* ſola concipientibus, & *fœminis* a forti *imaginatione* impraegnatis, contemni debent. Ad minimum quantum ad *verum* conceptum; de *falſo* enim quamuis etiam vulgo in *negatiuam* conſentiant Medici, minime tamen *apodictice* extra omne dubium poſita eſt res. Niſi quod in his terminis ſimpliciter,

citer, ſcilicet ab *imaginatione* proprie & *vnice*, non autem a *menſium* aut *hæmorrhagiarum* potius vterinarum vitiis ſuboriri poſſint, diſtinctio locum habere poſſit; ita tamen, vt nec ibi etiam *fortis libidinoſæ imaginationis* omnis abſolute energia ſimpliciter, & vt extra vllum dubium, neganda cenſeatur.

§. III. *Maris* quidem atque *fœminæ* vnius eiusdemque maxime *ſpeciei* verius *fœcundum* eſſe congreſſum, quam *diuerſarum*, credibile eſt, inprimis in ſpeciebus quaſi nullam inter ſe *ſimilitudinem* habentibus. Nam *equi* & *aſini*, vt alias non ita abſolute diuerſa eſt configuratio, ita etiam *fœcundus* ſatis & harum ſpecierum congreſſus. Notatu vero vtique dignum, ſi quidquam in hoc genere aliud, quod proles, quæ ex hoc *mixto congreſſu* ſubnaſcitur, in poſterum abſolute *infœcunda* ſit, & ad quidlibet *generandum* inhabilis, ſecundum *conſuetum* naturæ ordinem: eorundem *mulorum* exemplo. Congreſſus animalium diuerſæ ſpeciei num fœcundus ſit.

§. IV. Quid *formaliter* ſit SPERMA, & quid directe & *immediate* etiam vel *faciat* vel *fiat*, non æque ſatis diluceſcere iam ſupra, vbi de *ſpermate* actum, monuimus. Aſſignant fere omnis æui phyſiologi *maſculino* inprimis *ſpermati* peculiarem, vt vocant, *vim plaſticam*; quam quidem illi, qui res ſuas ſolertius diſtinguere affectant, *ſubiectiue* adſcribunt *ſpiritibus*. Vnde quidem *Mœbius* inprimis *ſpecialiſſimum* quendam *ſpiritum genitalem* ſupponendum eſſe duxit; & ſane ſecundum reliquam hypotheſin in vniuerſum minime inepte. Quanquam enim alii *vitali ſpiritui* ſimpliciter hoc negotii ſatis commode adſcribi arbitrentur, habent tamen, quod in ſuis hypotheſibus vix conciliaturi ſint, dum negotium *nutritionis ſtrictiſſimo* ſenſu non tam *influo* vitali ſpiritui, quam *inſito* cuiuslibet partis, certe ſecudum ἀκρίβειαν huius hypotheſeos, tribuendum ſit. Spermati maſculino vim plaſticam alii adſcribunt, quam alii ſpiritibus tribuunt.

§. V. Licet enim vulgo quidem in hac ipſa maxime re negligenter, tantundem quantum alibi vbique, verſentur; (ſumma certe iniuria, dum hic inprimis exquiſitiſſimi eſſe, & altum omnino ſapere videri volunt) confirmat tamen aſſertionem meam conſtanter recepta inter illos ad vnum omnes traditio illa, *quod partes ſpermaticæ non renaſcantur*, propter *vim plaſticam primordialem* deficientem. Quid ita vero *deficientem*? CVI deficientem? an illa vis plaſtica eſt *ens per ſe ſubſiſtens*? ita reale, vt tantam *actiuitatem* in materiam habeat; aut inhæretne *alii ſubiecto*? Traditio vulgaris, quod partes ſpermaticæ non renaſcantur, propter vim plaſticam deficientem.

Hæc vis plastica non esset spiritus vitalis influi, sed insiti.

§. VI. Non immiscebimur altius. Suffecerit monuisse, quod necessario hæc *vis plastica* non sit *spiritus vitalis influi*; cum enim ille vtique maneat & tamen illa *vis* interierit, manifestum omnino est, quod illi *qua tali* simpliciter hæc *vis* non competat: sed potius ita adscribenda videretur *insito*; adeo vt *insitus*, cuilibet parti *connatus*, & eiusdem proprias necessitudines administrare compos, sit ille ipse, qui & *constituendæ* & *constitutæ* cuiuslibet partis γνώσει instructus, cum illam talem seruare sciat, etiam constituere seu *concinnare* sciuerit; *influum* autem hac *formali* energia adhuc destitutum velut in ipso loco sibi proprio demum *specifice informet*. Quod postremum quidem harum opinionum fautores propterea maxime necesse habent agnoscere, quoniam *spiritum insitum* æque ac *influum* (ad minimum vt *materialem*) non *numero vnum* eundemque per totam vitam manere asserunt; *insitum* quidem ab *influo* restaurari, *influum* autem iuxta alios quidem e floridissima parte *sanguinis*, iuxta alios autem ex *æthere*, & iterum alios ex *ente astrali* &c. (nam in hoc vacuo omnes libere fictionibus suis vagantur) accersunt. Quasi dicerent, *influum* illum spiritum ab *insito* sensim *instrui* & velut *erudiri*, vt munia, quæ in illa parte, quam posthac occupet, exercere debeat, condiscat. *Recentiores* dixerint, *tornari* & *exasciari* sensim particulas (vtique *materiales*) *rudiores influi*, vt poris partium melius *configurentur*: & hoc quidem perpetrari ab illo *nisu* ipsi substantiæ partium corporearum *innato*, iuxta illos &c.

Spiritibus autem hoc modo nimium tribuitur.

§. VII. Quam aliena vero sit a rationali iudicioso conceptu huiusmodi præfiguratio, non potest fugere cogitantem, quod hac ratione *spiritibus* hisce re vera nimium tribuatur, quomodocunque propter imperitiores græco vocabulo *laruetur*, γνώσει, id est *discreta notitia*, *caussis* inquam & *finibus proportionata* scientia. Omni modo vero illud, quod diximus, verum deprehendet, quod etiam quantumcunque implicite *spiritum* talem peculiariter *his negotiis* instructum præ reliquis, *genitalem*, quamuis verbis minus disertis, (imo verbis potius refragantes) ipsa tamen re & his præfigurationibus eius, luculenter omnino assignauerint.

Anima has res & potest & debet administrare.

§. VIII. Sicut autem hac ratione superuacuæ *multiplicationes* rerum fictitiarum præter omnem necessitatem fiunt, ita euertit omnem illarum vsum consideratio illa, vtique iam tam sæpe a nobis commendata, quod *anima* ipsa & *possit* has res administrare; imo cum illa maxime *finium* atque *vsuum* structuræ corporis *vsurpatrix* esse debeat, secundum omnem saniorem conceptum, tanto magis præ vllis

aliis

aliis agentibus hoc *possit*: sed etiam per qualemcunque moralem æstimationem ipsa vtique verisimillime *debeat* hæc agere; cum nempe vnice & simpliciter ipsius *vsibus*, *finibus*, imo adeo *necessitatibus* construenda & efformanda sint.

§. IX. *A posteriori* vero (quod non toties repeterem, nisi etiam toties repetitum tamen non intelligi, aut præfracte ad minimum negligi viderem, vnde vel prudentioribus tanto magis commendandum, vel pertinacioribus inculcandum venit) non tam solum *potentiam* hanc, quam verum *actum* & *exercitium* eius indies monstat *reformatio* atque *deformatio* ordinariæ *configurationis* per *phantasticas* imaginationis ideas & intentiones. Quod profecto *argumentum*, imo vero *documentum*, superat vniuersas imaginationes contrarias; dum nulla vna, quantumcunque etiam abstracta, ratio confingi potest, qua talis *communicatio imaginis*, ad cuius *typum efformatio* generatiua fieri debeat, inter *animam rationalem fingentem*, & talem ab animæ huius *indole diuersam vim plasticam*, aut *spiritum genitalem materialem* intercedere, & tam *promte* quidem inprimis, possit.

Potentiam hanc & exercitium eius docet reformatio atque deformatio configurationis per ideas phantasticas.

§. X. Iterum autem iterumque moneo, vt animus aduertatur ad illam circumstantiam, quam minime temere, sed ex vera atque solidissima rei indole, vt præcipuum negotii neruum, & semper exprimere soleo, & modo expressi, nempe, quod *idea* illa pro noua inusitata huiusmodi *effiguratione* ab *anima rationali*, *fingente* simpliciter, proficiscatur. Cum enim minime simplex *sensus* vllius rei vnquam occasionem subministret *deformationi* tali per imaginationem; sed vnice peculiaris plane *æstimatio* & intentissima *consideratio*. Vnde etiam notissimum & admodum familiare est, de rebus *absentibus* plane (v. gr. fructibus horæis) saltem nuda fictione formatam figuram, eiusmodi næuis in fœtus tranferendis occasionem præbere: & nihil vtique talium vnquam contingit, nisi sub specie vel maximopere *desiderata*, vel *reformidata*, vel repentina aut nimium intenta *admiratione*, qualitercunque æstimata. Vbi quidem licet etiam non exprimi possit, quomodo huiusmodi *imago* fictitia, quam alias stricte *ens rationis ratiocinantis* vocant, etiam ab *anima matris animæ fœtus* communicetur: in genere tam vtique apodicticæ veritatis, quod potius *entium* ad *cogitandum* & *imaginandum* atque *æstimandum* factorum, circa imaginationes & æstimationes, sit mutuus consensus & *communicatio*, quam talium, quæ absolute *cogitationis*, *æstimationis*, & *idealis præfigurationis* incapacia sint.

Quæ idea pro noua inusitata effiguratione ab anima proficiscitur.

Aliis agentibus motuum energia, animæ vero hos motus dirigendi facultas tribuitur.

§. XI. Vbi iterum vtique monendum est, steriles esse & inanes loquendi formulas ab omni certe conceptu reali alienas, quod alia quidem agentia MOTVVM energiam habeant, anima vero solum DIRIGENDI peculiariter motus facultate instructa sit. Cum enim *agentia* illa æque, atque crassa acceptione ipse *actus* illorum nempe *motus*, *corporeæ* indolis esse supponantur, *directio* illa animæ rationalis certe *iuxta horum ipsorum conceptus* vt ens *metaphysicum*, aut simpliciter *pneumaticum*, nullum aditum aut vsum hic habere posset.

Altera quæstio, quomodo anima possit cum spermate communicari? Tertia: an diuisibilis sit?

§. XII. Vni perplexæ quæstioni vestigia premit altera, imo alteri tertia, & ita porro. Est autem *altera* illa: si *anima humana* struere debeat corpus, quomodo *cum spermate* possit communicari? Tertia est: *an*, & *quomodo* statui possit *diuidi?* Quamuis autem hæc in specie & quasi *formaliter* vtique *insolubilia* sint, tamen propterea non iuuant sciolos interrogantes, quin plus vna ratione ad minimum *generice* ipsis satisfieri possit. *Primo* enim, vti satis est *rem ipsam* veram scire, quamlibet *motum eius & ortum*, quo specialissimo ordine fit atque procedit, non eadem absolute notitia assequi detur; ita in hoc negotio satis vtique est, *a posteriori* scire, QVOD anima rationalis *sit in corpore*, & *potestatem* habeat in corpus, non solum iam *formatum* & *absolutum*, sed etiam *formandum*; vti de *vi imaginationis* patet. *Secundo*, *malitiose* hic agere conuinci possunt, qui talium quæstionum solutiones exigunt, aut si hæ desint, transitum in sua castra iniungunt: cum ipsi etiam absolute tantundem circa hanc quæstionem sciant, id est, NESCIANT; adeoque si ex hoc capite alios calumniarentur, nequiter facerent. *Tertio*, quod diuisionem animarum attinet, generalis certe conceptus non deest, quod, cum *animæ essentia*, quantum in sensum cadit, in *actiuitate motoria* maxime consistat; *motus* autem in perpetua *diuisione numerica* ita consistat, vt nullus *motus* diuersorum *temporum* sit numero idem cum illo, qui prægresso tempore factus est: hæc consideratio etiam nullo absoluto impedimento transferri posse videatur quadantenus ad ipsum *mouens*; vt nempe conceptus non æque absolute abhorreat, quod cum *motus* sit res adeo *diuisibilis*, etiam *mouens* videri possit *diuisibile*. Sed absit, vt nos sterilibus hisce, & re vera *otiosis* quæstionibus, *vt a priori*, operosius immisceamus; cum nobis sufficiat veritatem a posteriori citauisse. Cui otium est, & fastidium non est, euoluat commentarios, qui tam pro *traductione* animarum, quam noua in indiuidua *creatione*, exstant.

§. XIII.

§. XIII. Nobis, iterum dico, satis est imo abunde, *a posteriori* videre & magno quotidianorum exemplorum numero experiri, & sicubi vsus esset testibus, non solum reliquum humanum genus, sed ipsos etiam hosce, qui ita dubitant, confitentes ad minimum habere, quod *anima humana*, *ratiocinans* inquam, *aestimans*, *fingens*, *sit illa*, *quae formationi corporis alienas configurationes imprimit*. Quod autem *infantis* ipsius sit anima, quae has *ideas*, secundum quas *operetur* etiam talem configurationem materialem, primo recipit, confirmatur partim argumentis *a priori*, partim documento *a posteriori*. *Argumenta* sunt (1) quod *ideas* mere *fictitias*, seu *cogitabundas*, ab anima *cogitante* nullum aliud ens aut agens *suscipere*, *assumere*, easdem *imitari* valeat, nisi *congeneris indolis* ens & agens. Tanto magis (2) quia *ideae* tales simpliciter, & *qua tales*, nullum effectum post se trahunt; sed vnice & absolute, quatenus sub certa *aestimatione* pure *morali* non tam *figuratae* quam *ponderatae* atque *moraliter comparatae* sunt. Dum videlicet nusquam vlla *cogitatio* aut *contemplatio* simplex quicquam horum generum praestat & efficit, sed vnice *metus*, *terror*, vel *desiderium* etiam, quando contemplationibus seu *phantasiae simplici* superueniunt. — *Anima matris est, quae has ideas fictitias imprimit, & infantis, quae recipit.*

§. XIV. *Documentum* a posteriori, est proprie *efficacia* illa huiusmodi maternarum impressionum in ipsum *animum etiam* infantis; vnde vel immoderata *desideria*, vel insuperabiles *terrores*, *metus*, *anxietates*, ex eodem tali matris *phantasmate*: quale quidem alias, imo aliquando *simul*, *conformationem* eiusmodi heteroclitam corpori ipsi vna imprimit. Vbi certe minime omnium contemnenda est illa vulgi hominum assertio, quod *matres praegnantes furtis gaudentes* infantibus *furti desiderium* & *amorem* imprimant; quandoquidem inter rem hanc *moralem*, *intentionem* inquam, atque *desiderium* clam sumendi, & inter *opinionem* magni periculi aut damni, adeoque *metus* & *terroris* talis *connati* vehementem & constantem energiam, nullam vtique generale discrimen intercedit. Frustra vero certe hic sunt, qui, dum nimis quam exquisite *distinguere* videri volunt, nihil certius agunt, quam vt *confundant animae* rationalis & *actiones* & *potestates*, cum *spirituum modo*, modo *aliarum animarum supposititiis* vtrinque actionibus atque potestatibus. — *Efficacia maternarum impressionum in animum infantis.*

§. XV. Non tam coetum hic ducit, quam solus potius est cum sua opinione *Helmontius*, qui etiam *ratiocinationis* actum *animae alteri*, quam verae *humanae*, quam ille *mentem* vocat, adscribit. Videntur tamen vestigiis istius insistere etiam illi, qui distinctionem illam ψυχῆς — *Helmontius alteri animae ratiocinationis actum, quam mentem vocat adscribit.*

ψυχῆς καὶ πνεύματος ita extendunt, vt τῇ ψυχῇ etiam vniuersum *ratiocinationis* actum non obscure adsignent. Aut, si hi quam maxime hic suo sensu abundare amant, habebunt me non ita difficilem, quin cum illis in eo consentiam, vt illam animam, quæ *ratiocinari* intelligitur, pro illo *agente*, de quo huc vsque prolixius actum est, agnoscam; quocunque demum loco illi ipsam ponere, & quicquid eidem vel apponere vel præponere, velint aut possint.

A quo sexu anima communicetur.

§. XVI. Nimium prolixus sum in re tam perplexa; sed non adeo sola hæc quantumlibet impedita res, quin etiam alia, circumstantiæ corporeæ magis innixa, nihilo minus perplexa in hoc genere appareat: nempe *a quonam proprie sexu actiuum* illud principium, tanquam anima, communicetur, a *mare* absolute, an a *fæmina;* an ab *vtrisque simul*, aut *vtrolibet promiscue?* A *masculo* hoc actiuum principium proficisci, probare contendit *Malpighius*, dum in *ouiparis*, in ouis ad minimum *gallinaceis*, etiam talibus, quæ sine illius *masculi* congressu in hac specie excludi solent, eadem illa *materialia rudimenta* conspexisse affirmat, quæ in *fæcundatis* conspicua prima incrementa vlterioris *efformationis* in hisce subeunt atque sumunt. Vtrumque tam *marem* quam *fæminam* etiam in hac parte *simul* concurrere, verisimile reddunt generationes *e diuersis speciebus mixtæ;* cuiusmodi quidem veluti vsitatissimæ sunt *mulorum;* quamuis etiam *canum* diuersarum specialissimarum specierum ordinarie *mixta* quædam indoles exeat. Interim hanc ipsam etiam rem iterum quadantenus *confundit* obseruatio illa specialior *Hipparchorum*, quod *mulorum* ad minimum *sexus* sequatur *equinam* speciem; ita, vt si *equus asinæ* misceatur, *mulus;* si *asinus equæ*, *mula* prognascatur. Quamuis ibi iterum noua implicatio subsit, vt *equa* quæ ab asini congressu *mulam* peperit, si proximo post anno ab *equo* concipiat, *equinum* quidem pullum, *ore*, tamen *asinino*, aut *coxis asininis* (ein Hirsch- oder Esels-Creutz) insignitum, pariat.

Quem a parentibus proles sequi soleat.

§. XVII. Neque vero etiam simpliciter contemni potest illa vulgaris obseruatio in *humana* specie, quod *sexus*, *similitudo corporis*, imo etiam *animi morumque*, sequi soleat illum e parentibus, qui cum maiore *intentione* & sensuali *intensione* cohabitauit. Imo fiunt tamen hic etiam subinde peculiares anomaliæ, quæ vnum coniugum singulariter sequantur, qua de re placet historiam aliquam allegare. In oppido quodam honesti ciuis filia adulta stupro imprægnatur; cum peperisset, de patre infantis interrogata fratrem suum nominat: excesserat autem ille fuga iam ante aliquot septimanas, sine probabili aliqua tum tempo-

ris caussa. Taciturna fœmina, attonita velut & melancholica, cum iterum & amplius de eadem re interrogaretur, patrem suum nominat cum fratre. In hoc tamen asserto nititur inprimis argumento a peculiari conformatione, quam patri suo imputat, quod pater suus ita conformatos liberos generet. Nempe & ipsa & frater habebant digitos pedum inter se inuicem membranis iunctos, aquatilium volucrum instar: idem etiam comparebat in suo ipsius spurio nuper nato. Obseruabatur autem statim, quod pater ipsius nihil huic simile in suo corpore habeat; bene vero mater. Vnde, quemadmodum mater similes in hac parte ipsi infantes ediderat, ipsa etiam hæc filia suo infanti eundem næuum communicare poterat.

§. XVIII. Frustra vero sit, quisquis in his rebus aliquid definire pro infallibili voluerit; dum vtique perpetuo crucem figit communicatio illa *pathematum simpliciter*, adeoque vt loquuntur *morum*, non solum ita in embryone, sed omnino etiam in iam editis in lucem: sicut etiam communicationes seu *impressiones* tales passim locum habent, quæ ipsi etiam *materno animo* simpliciter aduentitiæ fuerint: & hoc quidem adeo, vt infantibus non solum maiore cum vehementia, sed etiam maiore pertinacia adhæreant. Communicatio morum aliæque impressiones, infantibus pertinaciter adhærentes.

§. XIX. Cæterum ab ipsa etiam antiquitate constans videtur traditio, quod *mas* potius *animam* tribuat, *fœmina corpus*. Imo videtur huius rei in ipsa *creationis* historia aliquod argumentum esse, dum *viro* primo creato propria immediate inspirata legitur anima; fœmina vero, de *viuo seu animato* iam viro desumta de ipsius anima *participasse* intelligi debere videtur. In *volucrum* genere inprimis conspicua est illa *collatio*, dum de *gallinaceo* inprimis genere notissimum est, quod *fœmella* totum apparatum pro *nutriendo* imo *constituendo* fœtu libere de suo latere proferat, *etiam sine congressu cum masculo*: domesticæ enim gallinæ & incipiunt sine masculo & continuant oua parere per integrum annum. Ex aduerso *gallus*, obseruante *Haruæo*, etiam vnico coitu aliquot oua, diuersis succedentibus diebus excludenda, viuida reddit: cum tamen quicquid habet *spermatici*, non solum *quantitate* exiguum sit, sed etiam non nisi simpliciter ad *extremum vaginæ vterinæ* orificium pertingat, eique veluti simpliciter affricetur magis, quam immittatur. Mas potius animam, fœmina corpus tribuere antiquitus traditum est.

§. XX. Quicquid horum sit, vti *viuiparas* etiam fœmellas fœtum suum a minima ad maximam eius molem *nutrire* certum est; ita nihilo etiam minus satis & illud certum est, quod nihil nisi *nutrimentum* mate- Viuiparæ fœmellæ nutrimentum fœtui præbent.

materialiter præbeant, *distributionem* vero, *appositionem*, & quam vocant *assimilationem*, minime perficiant quacunque sui energia. Monstrant hoc abunde oua iam ante citata, quæ *sine congressu* maris in lucem edita, destituta ita energia illa *formatrice*, nullam *nutritionis efficaciam* assequuntur, licet *materia tota* præsto sit, quæcunque, si solus *congressus masculi* præcesserit, in alio ouo ad totum fœtum constituendum sufficit. Imo vero monstrant oua præcipue, quod *principium* fœtus *formatorium* proprium ipsi sit, non *aduentitium*, aut *extrinsecus* ipsi subueniens; dum non solum in ouo velut *inclusum* hæret, sed etiam nullas specificas energias saltim *famulantes*, tanquam absolute postulat. Loquor de *calore*, seu quicquid tandem per *incubatum* conciliari posse pulli *formationi* in mentem forte venire posset: postquam non solum *diuersi* sexus, vt *capones*, & diuersæ *speciei*, vt gallinæ vulgo *Calecuticæ* dictæ (& *gallinæ pro anatum* ouis) huic rei satisfaciunt; sed etiam *calor* simpliciter, exemplo *furnorum* Aegyptiorum.

Præsentia animæ in corpore eius immaterialitatem, & immaterialem energiam in corpus non imminuit.

§. XXI. Facile vero concipio, non multum ponderis habiturum hoc argumentum apud eos, qui corpus vel simpliciter *inflatione* quadam nuda expandi tradunt, & in posterum sine omni *anima*, vt nudam simplicem *machinam*, moueri: aut, sicubi etiam *propriam animam* ipsi concedunt, tamen ab hac, *brutina* inquam, vt ex confesso *materiali*, ad *humanam*, vt per omnem hypothesin *immaterialem*, nullam valere consequentiam, contendunt. Ego autem his talibus commendo, vt recte perpendere discant *indolem motus*, & IMMEDIATE MOVENTIVM AGENTIVM; vt & *præsentiam animæ humanæ in corpore*, & quidem *vno indiuiduo*, non *alibi*: denique vniuersas eius *actiones*, quascunque de ipsa vere scimus atque percipimus, *circa* res *corporales*, *in res* corporales, *per res* corporales, vnice valentes. Ita puto multum remissuros ab illo suo inani labore & sollicitudine, ne aliquid decedat siue *animæ immaterialitati*, siue *immaterialis* etiam *animæ energiæ* in illud *corpus*, cui imposita est: siue denique harum *actionum*, quæ ab illa in tali corpore perpetrantur, *conuenientiæ* cum ipsius *animæ indole*.

Formatio corporis posthac nihil aliud nisi nutritio est.

§. XXII. Reliquum totum negotium *generationis* absoluitur vtique *formatione* corporis, quæ a primo veluti *rudimento* nihil aliud posthac nisi *nutritio* est: qualis nempe ab hoc tempore vsque ad *senectam* celebratur; dum ibi etiam minime, quod semel penitus *efformatum* fuit, saltem perpetua *suppeditatione* ita conseruatur; aut siquidem ipsi forte *decedat*, solum suppletur atque *reparatur*: sed re vera magis

mai-

magisque potius *augetur*, & in omnibus ſui partibus vere *penitus efformatur*. Scilicet perpetua vbiuis comitatur *appoſitionem* etiam *aſſimilatio*; imo ipſa *appoſitio* ſtatim immediate eo *ordine* atque *ſitu* inſtituitur, vt ipſo illo *poſitu* fiat & ſit *aſſimilatio*.

§. XXIII. Ratione *ordinis* partium, quæ efformantur, nota eſt antiqua *Ariſtotelis* opinio de *puncto ſaliente*; quod nempe magis magisque *increſcens* ipſum *cor* conſtituere neminem fugit. Diſpexit autem *armatus* inprimis propioribus temporibus *oculus*, quod *cerebrum* cum *ſpinali medulla* atque *neruis* hunc primatum ſibi vindicet: id quod inprimis *Malpighius* in ſua inſpectione ouorum incubatorum pulchre diſpexit. Præbet autem etiam hæc ipſa obſeruatio argumentum, quod *illud principium*, quod in *cerebro atque neruis* inprimis *actiuitatem* ſuam exſerit, ſit *præſes formationis* corporis; dum ita illæ partes, quæ vnicum *immediatum inſtrumentum* ipſius *actionum* conſtituunt, hac ratione primo efformatæ veriſimillimum reddunt, quod *per ipſas* aliquid præſtari *debeat*, aut ad minimum *poſſit*. Quæ pars prima efformetur. Cerebrum. Argumentum pro præſide formationis corporis.

§. XXIV. Præbet autem vlterius documentum, quod per *neruos*, a *principio* inquam *per neruos* agente, *ſtructura* etiam reliqui corporis & ſingularum *partium* eius ſenſim abſoluatur, eadem hæc obſeruatio, quod inter prima illa maxima armati viſus ἀκριβείᾳ conſpicua producta, *cerebri* inquam, *ſpinalis medullæ*, & *neruorum* rudimenta (quæ res curioſe delineata ſpectari poteſt in alleg. obſeru. *Malpighii* in ouis incubatis,) ſtatim vna compareant *duæ bullulæ*, quæ cum tempore *oculos* præbere deprehenduntur. Nempe, poſtquam *oculi* certe præ vllo alio *ſenſorio* organo maxima penitus eſt *artificioſiſſima* teneritudo, *neruo* præterea optico tam proxime oculus *medullæ oblongatæ* cohæret: inter *primas* vtique ſtructuras hanc ipſam *oculi* etiam eſſe, ſimulque ita per *principium* illud, quod *per neruos* operatur, perpetrari, ita quam maxime vero ſimile ſit. Oculi.

§. XXV. *Punctum ſaliens*, nempe *miculam* quandam *conſpicuo* vtique ſubtili motu micantem, tandem *cor* auctiore atque manifeſtiore ſtructuræ perfectione conſtituere, ſatis manifeſtum eſt. *Sanguis* autem quomodo generetur, ſi vulgaribus hodiernis theoriis ſit fides, per *ſpontaneum particularum* ſibi mutuo *quadrantium lapſum* & fortuitum *concurſum* prognaſci, agnoſcendum venit. Mihi certe nihil a ſana ratione alienum, imo potius illi quam maxime conſonum videtur, quod idem *principium*, quod *ſolideſcentes* partes *ſtruit*, ſed *de puncto ad punctum*, illud etiam *fluidas miſceat* pari actu collocationis particularum *de puncto ad punctum*. Punctum ſaliens ſ. cor. Sanguis quomodo generetur, & a quo principio.

Mixtio ad resolutiones promtissima.

§. XXVI. Certe enim, cum etiam specierum *animatarum* inprimis *absolute* sit proprium, *corpora* habere non solum in genere mixta, sed ita etiam in specie MIXTA, vt ad *resolutiones* suæ mixtionis promtissima sint; imo propter *breuem* plerorumque animatorum *ætatem* etiam ipso actu corrumpantur seu dissoluantur, & pro *aliis indiuiduis* absolute *de nouo* misceri *debeant*; & quidem e materiis non nisi *generaliter* & *remote* ad huiusmodi succedentem *specialissimam crasin* aptis. Quandoquidem omnino talis mixtio, qualis v. gr. in *vegetabilibus* etiam solum *in genere* est, in illis rebus, e quibus *vegetabilia* nutriuntur, minime *formaliter* inesse certum est. Cum interim tam *cito*, tam *copiose*, & tam *varie* (secundum tot diuersas vegetabilium *species* & tot diuersos *odores* atque *sapores*) non posset euenire, nisi *peculiare* quoddam *agens* hanc *proportionem* NVMERI, SITVS imo ipsius passim SPECIEI *materiæ* differentis ita diuersimode instrueret.

Cur tales diuersæ mixtiones non promiscue fiant sed per specialissimas collectiones.

§. XXVII. Quid vero, quod opiniones illas de tali *spontanea* tam diuersarum mixtionum *coitione* etiam illud simpliciter obturbat, cuinam rei adscribendum sit, vt tales *diuersæ mixtiones* non passim & *promiscue*, sed specialissime in specierum *specialissimarum singulis* fiant? Certum hic vtique & indubium erit, quod hoc fiat per illud, per quod species sunt. Vbi certe nihil nisi petitionem principii infert, dicere, quod *efficacia* tam *specialissimas* materias colligendi sita præcipue sit in specialissima *configuratione pororum* structuræ, qui etiam iam in ipsis seminibus præsto sint. Quandoquidem nemo tam penitus imperitus fuerit argumentandi, quin statim perspiciat, quod hic etiam eadem quæstio recurrat, quidnam etiam in ipsis *seminibus*, a primis inde illorum *rudimentis*, istam pororum configurationem atque *situationem* præstet, quæ huiusmodi materiæ tandem ita specialissime *capi* possint. Ita enim semper res *in circulum* redit, & omnia quæ secundum *materiam* necessitate fieri finguntur, secundum *tempus* & *indiuidua* absolute *casu* fieri, iuxta has hypotheses intelligenda sunt.

Varia vocabula de negotio formationis.

§. XXVIII. Et frustra profecto hic sunt cum illis suis inanibus *vocabulis*, *seminis*, *fermenti*, *imaginis fermenti*, *ideæ operatricis*, *platonicæ*, & *formæ informantis* Aristotelicæ, *nisus* recentioris, & *appetitus naturalis* antiquioris, *necessitatis materiæ*, & *motus materiæ* per ipsam DIVINAM VOLVNTATEM inditi, (nempe *materiæ simpliciter inhærentis & immanentis.*) Nugæ sunt hæc omnia, in ordine ad exhauriendum verum κρινόμενον de negotio *formationis corporum* ORGANICORVM; & impingunt absolute, in vnam harum circum-

cumſtantiarum, vt vel *ſimpliciter de materia* loquantur; vel ad *coaptationem* illam non ſolum *aggregatiuam* in genere, ſed etiam *ordinatiſſime ſtructoriam* in ſpecie, imo per *innumeras ſpecialiſſimas ſpecies*, tanto magis autem aptationem ad *finem organicum*, abſolutiſſime nihil connexionis habeant: vel denique in actu ipſo, & per deſcriptionem realem eſſentialis ſuæ conſtitutionis, veram *definitionem* ANIMAE, ad minimum maxima ex parte, ſubeant aut inferant: interim bonam partem ab hac indole prorſus alienum quid ſimul inuoluant: adeoque ſub his *diſſonis*, imo paſſim *contrariis*, deſcriptionibus nihil *veri* ſubeſſe indicium faciant.

§. XXIX. Sufficere poterunt hæc circa rem præſentem, vt ad minimum occaſio præbeatur circumſpectiori penſitationi, an *ſanguis* & *qualitate* illa ſua, *craſi*, ſeu *mixtione* ipſa, & *quantitate* etiam, SPONTE ita coaleſcat ex *nuda neceſſitate materiæ*, & *fortuito concurſu* eiusdem; an vero ab *organorum*, talem materiam ſpecialiſſime *captantium* atque *detinentium*; aut plane veluti *torno*, aut *modiolo* effingentium, *mechanico* efformandi actu: an vero ab AGENTIS ſincerioris *ſelectu*, & *actiua poſitione*, (ſeu, *numero*, *ordine*, & *ſocio ſitu* componendi *actiuitate*) talia fiant atque efformentur. Penſitari poteſt ex his, an ſanguis ſponte ita coaleſcat, an vero ſelectu alicuius agentis.

§. XXX. Quod *hiſtoriam* generationis attinet, prouenit vtique *ſanguis* a *flaueſcente* veluti *ferrugineo* colore, ſenſim ad ſincerius *rubicundum* progrediendo. A *matre* ſanguinem ſincerum immediate ad fœtum non transmitti, ſatis teſtari videtur exemplum *ouiparorum*. Dum in ouis non ſolum veſtigium nullum ſanguinis præſto eſt; ſed etiam ſucceſſu temporis ab incremento *puncti ſalientis* vsque ad complementum totius pulli, tanta vtique eius copia gignitur; vt inde ſimpliciſſime vtique colligi poſſit, minime opus eſſe, vt ſanguis *ſimpliciter & immediate* a matre ad fœtum transmittatur. At vero illud vtique ex *ouiparorum* natiuitate luculentius agnoſci poteſt, quod illa portio materiæ in ouo, quæ plurimum *pinguedinis* inuoluit, fit etiam præcipua atque certior materia *ſanguinis*, per nouam commixtionem conſtituendi: dum ad reliquam quidem corporis compagem in ſe *exſanguem*, conſtituendam, *albumen* oui ſenſim abſumitur: cuius etiam proinde maior in ouo adeſt quantitas: pro ſanguine vero magis magisque efformando, *vitellus* inprimis impendi apparet: cuius quanta ſit *pinguedo*, monſtrat ſimpliciſſimo documento *oleum ouorum*: ſicut etiam iam ſupra a nobis notata *communicatio* illa verius, quam *conſpiratio*, *medullæ oſſium* cum

Hiſtoria generationis ſanguinis.

Sanguis a matre ad fœtum non transmittitur immediate.

sanguine, inprimis in iunioribus animalibus harum rerum non tam argumentum solum, quam documentum offert.

Tempus circumscriptum ad maturitatem fœtus.

§. XXXI. Tanto minus autem cum illis hactenus taxatis irritarum speculationum affaniis consistere potest peculiaris illa penitus circumstantia TEMPORIS, *exquisitissima periodo* circumscripti, circa absolutam ad plenam *maturitatem* efformationem fœtus: & quidem non solum *vniuersim*, ad portum vsque: sed etiam seorsim, ad *localium* seu animalium *motuum* sensibilem energiam. Diuersa quidem in hoc genere energia videri posset occurrere in *ouiparis* ad *viuipara*; sed præcipua huius diuersitatis euidentia exserit sese maxime in ipsa *humana* specie, præ reliquis viuiparis. Nempe in *humana* inprimis specie præ *brutis* familiarissimum est, vt eadem etiam *fœmina* iam *robustum*, *grandem*, & omnibus sui partibus *maiorem* infantem pariat; quæ aliis vicibus *minores*, *imbecillos*, *teneros* atque *tenues* peperit aut parit: imo diuersæ matres, aliæ *teneros*, *tenues*, *exiguos*, infantes pariunt; aliæ *robustos*, *magnos*, *quadratos*; interim omnibus & singulis *vnum idemque* est TEMPVS, non tam solum in lucem prodeundi, quam etiam intermedium, & vere ad illud computando, *dimidium*, quo nempe fœtus prima *motus* in vtero sensibilis initia facit. Id quod fieri minime posset, si *appositio* hæc etiam *formatiua* simplici *mechanico* concursu materiæ absolueretur: quandoquidem omni rationi sane aduersatur, quod *parua moles* non solum tantundem *temporis* ad *collectionem* sui postulet, aut requirat, quam magna; sed etiam tam *magna* quam *parua* moles exquisite parem temporis mensuram *æquent*.

Energia fœminarum diuersa.

Successus formationis.

§. XXXII. De *successu formationis* in corpore humano certum omnino est, quod dispar omnino eius sit ratio; quam de ouiparorum productione *Malpighius* obseruat. Certe enim corpuscula conceptuum, menstrui forte vel paulo amplius temporis, per præcipites abortus plethoricarum excussos, intueri contingit non excedentia, imo vix æquantia mensuram *formicæ* maioris; in quibus tamen conspicue distinguere licet *artus*, *truncum* & *caput*; & nudo quidem oculo. Sicut in corpusculis talibus inter *secundum & tertium* mensem excidentibus, non *duos* totos *pollices* mechanicos longis, etiam omnia membra, *digitos*, *nares*, *labia*, *sexum*. Sua autem tantisper sibi habeat *Dalempacius*, in *visionibus* illis suis *microscopicis*, in *spermate masculino* factis; quibus lineolam illam, quam *Lewenhoock* iam olim indicauerat, *viuidam*, *spontanea sui denudatione*, *corpusculum humanum capite*, *artubus*

bus atque trunco iam euidenter discernendis instructum exhibere, depingit.

§. XXXIII. Dicendum adhuc est vnum verbum de illorum sententia, qui *mirificæ* structuræ machinæ nostræ animalis DEVM ipsum *immediate* autorem volunt: propter *summum* nempe *artificium*. Dicerem, *pie* magis quam *considerate*; sed cum minus *considerate*, certe neque satis *pie*. Quomodo enim DEVM subiicient tam euidenti *pathemati*, vt ille energiam illam suam secundum *matrum fictiones*, *imaginationes* nempe, accommodet & instruat? minime certe DEO digna vlli hominum apparebit hæc accommodatio: tantominus, cum etiam illa excusatio, quasi DEVS tale quid in *pœnam* forte matrum ita præstaret, nihil vero similis habeat; quandoquidem tam notum est, quam quod notissimum, quod sæpe tales matres sine vlla *malitia*, aut quantolibet *peccato*, huiusmodi *næuis* occasionem suppeditent: v. gr. in repentino *terrore* a *sanguine* per vim alicunde profuso; a *flamma*, ex *incendio* aliquo cum *terrore* conspecta, vnde *næui sanguinolenti*, & *flammeorutilantes*: Blut- und Feuer-Mahl: simulque impressio in *animum* infantis paris *metus* circa eiusmodi casus. Deus autor structuræ esse debet.

§. XXXIV. Vltimo loco vno verbo iterum repeto, quod vtique nihilo plus difficultatis inferat animæ humanæ etiam ipsam illam *formandi*, & continuata nutritione per reliquam vitam penitus *efformandi* corporis, tribuere; quam, quod nemo contradicit, illam etiam energiam *regendi* atque *dirigendi motus* corporis ipsi assignare; quod omnibus prudentibus harum rerum æstimatoribus non potest non euidentissimum esse. Propterea vero hæc toties repetenda sunt, vt memori vtique mente hæreat, quod *primæ* vndique *partes* perpetuo sint ACTIONVM, minime vero MATERIARVM: *&* *actionum* quidem minime *in materiis*, sed *in materias*: adeo vt hæ ad illas simpliciter *passiue*, & generaliter *indifferenter* sese habeant, & omnino *actiuæ dispositioni* atque *coaptationi* in quamlibet *structuram* atque *figuram* pure obsequantur. Quod notandum. Animæ & formandi & regendi corporis energia tribuitur.

§. XXXV. *Materia* vero, e qua hæc efformatio contingit, distinguenda videtur in *primam*, seu veluti *fundamentalem*, & *successiuam* & velut *accessoriam*. Ita tamen, vt potius in ordine ad *structuram*, quam simpliciter ad *mixtionem* hic respectus valeat; id est, de ipsis *rudimentis* ad primam vsque *structuram* hic sit sermo, quam de *materia* simpliciter & absolute. Materia formationis.

§. XXXVI.

Vtrum a fœmina an viro hæc materia conferatur.

§. XXXVI. Vtrumque quidem negotio huic formandi corporis conferre fœminam, extra dubium hactenus habetur apud plerosque; *Lewenhœckius* autem, & qui eius obseruationes simpliciter sequuntur, a *viro* proficisci autumant. Ego ipse hucusque priorum sententiam sequor, subnixus inprimis insigni argumento, seu potius documento κατὰ θέσιν, & argumento non minoris momenti κατ' ἄρσιν. *Documentum* illud est, quod ex obseruatione *Malpighii idem corporeum lineamentum*, seu *rudimentum*, etiam in ouis gallinaceis, *absque omni galli commercio* conceptis & exclusis, conspiciatur; quod in *fœcundatis* a *galli coitu*, *visibilibus* in horas & tanto magis in dies *incrementis*, rudimentum corporale totius corporis primum constituere obseruatur. Neque vero *rudimentum primum* solum, sed etiam *primarium*; illud videlicet, e quo *animæ* ipsius *præcipuum organon* efformetur: nempe *cerebrum*, *medulla oblongata* & *spinalis*, & denique *nerui*. Quasi nempe ita mulier illud inprimis primo offerret & conferret, in quod velut *anima* ipsa directe *receptari* debeat; & ex hac deinde sui sede rebus suis propriis in posterum prospicere atque vacare: imo his instrumentis statim illud exercere, cui per omnem vitam seruiunt, MOTVM. Suffragantur autem huic opinioni obseruationes recentiores, eo inprimis, quod etiam *viuipararum* fœminarum testes *ouaria* esse satis luculenter confirmant. Præterea etiam obseruationibus, quarum aliquot per sectiones deprehensæ fidem faciunt, etiam sæpius, vbi non secatur, parem tamen rationem subesse; nempe *conceptionis* non solum, sed etiam *gestationis* ad iustam maturitatem vsque in *tubis Fallopianis* repertæ. Quæ nempe *tubæ Fallopianæ meatus* constituunt, per quos *ouula* e testibus muliebribus ad *cauitatem vteri* deferantur; & supplent omnino in homine vices *cornuum vteri* in brutis πολυτόκοις: quæ solenniter in hisce cornibus non vnum tantum, sed etiam plures simul fœtus concipiunt, & ad maturitatem imo legitimum partum vsque ibi gestant.

Documentum pro prima sententia.

Alterum argumentum pro prima sententia.

§. XXXVII. Alterum de quo dixi argumentum, quod *Lewenhœckii* assertionem dubiam reddat, est inprimis *locuples ille prouentus talium lineamentorum*, quæ ipse pro totidem *indiuiduis viuidis* interpretatur. Cum enim in microscopiis illis suis tenuissimis, quibus vno obtutu non plus quam exiguum punctum aciculæ capitulum forte æquans comprehendatur, & propterea etiam *liquoris* inspiciendi *vnica* etiam *guttula* in illis tubulis, qui tali microscopio ministrant, admodum distenta tamen *plures* huius *figuræ* atque *viuacitatis* apparentis eiusmodi *particulas*, seu veluti *vermiculos* exhibeat; adeoque in tanta quantitate

sper-

spermatis, quantum eius *vno actu* emittitur, *ingens numerus* huiusmodi filamentorum viuidorum insit: hunc talium veluti *indiuiduorum* humanorum tantum prouentum adesse, e quo tamen non nisi *vnum vnicum* ad effectum peruenire possit imo debet, velut *a priori* fidem superare pro certo habeo.

§. XXXVIII. Sicut autem veri similem tantisper ducimus illam obseruationem, imo potius rem ipsam, quod fœmina ad minimum veluti *primum* & *immediatum receptaculum corporeum principii illius actiui*, quod deinde porro *efformat* atque *construit*, suppeditet; ita omni vtique omnino dubio caret, quod *reliquam materiam* pro vniuersa fœtus *efformandi* & *augendi mole* subministret: euidentissimo iterum inprimis *ouiparorum* exemplo. De quibus adhuc semel pro confirmatione, quod ad minimum in *ouiparis*, inprimis *gallinis domesticis*, *lenticula* illa, quæ inclusam fouet *lineolam* illam seu *filamentum*, (*cicatriculam* & *carinam* vocat *Malpighius*) e qua prima formationis fundamenta, ante omnia vero *cerebri* & *spinalis medullæ* emergunt, vt armato visu comprehendi possit, ab ipsa *gallina* & aliis *fæmellis* volucribus contribuatur, documentum duco satis euidens, quod ipsa hæc *lenticula* vitello ita firmiter per *filamenta* duo, quasi *serpentini* positus, & robusta quidem illa connexa sit, vt incredibile propemodum videatur, quod a *gallo* communicata *corporea* qualiscunque molecula tam exiguo *tempore tanta* & *tam firma* incrementa in ipso ouo nancisci possit. Sicut enim adhuc magis omnem fidem superat, quod tale quiddam, si a gallo in ipsum velut *orificium vaginæ vteri* admissum, tali tempore sursum demum ad ouarium penetrare, vt ibi vitello affigatur; ita tam breui spatio temporis, quo *vitellus* per cauitatem vteri ad exitum huius procedit, *moleculam* illam talem a *masculo* collatam tam firma illa incrementa atque augmenta sumere, certe difficile pariter creditu fuerit. Quamuis enim negari non possit, quod totum illud negotium conceptionis atque tanti *augmenti* ouorum in *gallinaceo* genere *admirandæ* sit velocitatis: tamen, cum vniuersum illud etiam *sine gallo* hoc ipso modo succedat, nihil hinc directe inferre licet ad parem absolute etiam *velocitatem incrementi* huiusmodi etiam istius, qualis qualis tenerrimæ certe per omnem hypothesin moleculæ, quam ab ipso gallo ita præberi putandum esset.

Fœmina reliquam materiam formationis & augmenti fœtus subministrat.

§. XXXIX. Illud autem in omni *fætus formatione*, in ipsis etiam *ouis*, constans vtique est, quod fœtus immediate non solum, sed etiam omnino *partes*, quæ ipsum immediate *ambiunt*, *inuoluunt*

Viuacitas fœtus in formatione ipsi propria est.

 atque

Alia posthac est vitalitas quæ actiuitate motuum instruitur.

atque *continent*, non *aliena* sed fœtui *propria* viuacitate gaudeant. Quamuis enim reliqui oui materiæ talis omnino etiam sit localis intima dispositio, vt illa intemerata mixtio oui, *albuminis* inquam atque *vitelli*, non ita promte fatiscat: exemplo ipsorum ouorum penitus *infœcundorum*: alia tamen longe est illa posthac *vitalitas*, qua non solum in corpusculi *formati* molem transsumtæ, sed etiam in *tunicas* sensim augescentes insumtæ illæ materiæ, posthac vero *vitali* actu *circulationis humorum*, *secretionum*, imo sensim etiam *sepositionum*, *excretionis* vices tantisper supplentium, re vera sustentantur. Hic, inquam, *vitalis* actus, quo non solum ipsum *corpus* fœtus, sed etiam *inuolucra* illud complectentia, per *motum circularem* sanguinis, & sub hoc *secretiones* varias atque *sequestrationes*, tantisper conseruantur, instruitur vtique *actiuitate motuum*, simpliciter ab illo principio *mouente* proficiscentium, quod *vitales motus* in ipso corpore in posterum etiam prosequitur. Exhibent huius rei documentum iterum vniuersa *ouipara;* quibus nempe in *seposito* penitus a materno corpore ouo *vitalitas* illa manifesto perennat.

Viuipara nutrimentum per vasa vteri materni recipiunt.

§. XL. Quemadmodum autem in ouo iam tota illa quantitas nutritiæ *materiæ* præsto est, quæ pro efformando ex illa corpore sufficere possit: ita dispar in hoc est ratio *viuiparorum*, quæ nutrimentum sui per vasa vteri materni allatum recipiunt. Peculiaria huic transmissioni vasa in aliquibus animalibus esse, quæ etiam extra tempus ingrauidationis protuberantiis quibusdam conspicua sint, quas *cotyledones* & *acetabula* vocant, iudicant anatomici. Non autem æque in omnibus animantibus iam simpliciter inde *a priori* præsto esse hanc constitutionem, videre est inprimis in animalibus πολυτόκοις, v. g. *canibus*: hæ enim canes grauidæ si dissecantur, offerunt quidem statim visui in cornibus vteri, illis ipsis locis, vbi fœtus tanquam per cingulum quoddam glandulosum cauitati huic vterinæ interius adhæret, vasa *sanguifera*, etiam in externo ambitu vteri magis *inflata*, & in maiorem capacitatem distenta, quam in reliquis vteri partibus, vbi cautiati eius nihil adhærescit: interim *specie* peculiariter a *vicinorum vasorum* constitutione vel quicquam ad sensum differre, ipsa statim αὐτοψία refragatur.

Placenta vterina s. hepar vterinum.

§. XLI. Peculiare autem insuper *organon*, ad ipsum fœtum pertinens, per quod ille alimentum *e sanguine materno* ad vterum transmisso veluti transumit, sunt *glandosa* corpora, in aliis animalibus, inprimis indifferenter *carniuoris*, continua quadam mole contexta;

quæ

quæ in *vniparis placentæ* cuiusdam figuram, *hepatis* autem consistentiam referens, inde iam *placenta vterina*, iam *hepar vterinum* appellatur: in aliis autem, inprimis *graminiuoris*, diuersis talibus receptaculis, inter se non immediate connexis, quæ etiam ex parte vteri *cotyledonum* nomine notantur. Vsus horum *glandosorum* corporum atque systematum communis est hisce cum aliis; nempe *lymphalem humorem nutritium* a reliquis *separare*: e *materno* nempe sanguine; quem in finem hæc *glandosa* corpora substantiæ vteri cohærent, partim *glutinosa* quadam substantia, partim vere reciproce immersis subtilissimis sanguiferorum *vasculorum extremitatibus*. A quorum etiam *ruptura* per partum facta, profusio illa sanguinis LOCHIALIS sequitur. Neque vero absonum est, quod etiam mediante hac glandosa substantia, in homine cum primis *hepatis* texturam æmulante, etiam talis simul secretio fiat, de qua etiam in maternos humores reciproce aliquid *serosi recrementitii* recipiatur.

Sanguis lochialis.

§. XLII. Substantia illa, quæ per hæc glandosa secretoria e materno sanguine suscipitur, deuehitur inde ad fœtum; in homine quidem, vti constans hactenus fert sententia, per *venam* vmbilicalem cum illo sanguine, qui hac via ad corpus fœtus retro fluit. In *brutis* per proprium *lymphaticum* vas, valde conspicuum, imo plus quam in reliquo corpore lymphaticorum vasorum indoles ferat, *robustum* etiam, quod immediate ad *glandulam mesenterii centralem*, seu *pancreas Asellii* porrigitur, eique inseritur. Monstraui hoc vas iam ab annis amplius viginti; & manet etiam huius vasis portio ab *vmbilico* ad illam *glandulam* vsque etiam in *catulis* caninis, iam aliquot septimanas natis, & iam tum cursitantibus, nisi quidem nimis rudes motus aut concussiones subierint. Idem videre est etiam in minimis animalculis, *muribus* adhuc *embryonibus*; videre, inquam, est nudo etiam oculo pro reliqua corpusculi proportione satis insigni magnitudine, *pilum* certe humanum proxime æquante.

Vena vmbilicalis.

Vas lymphaticum magnum in brutis.

§. XLIII. Hic quidem est simplicior ille apparatus ad *nutrimentum* pro *formando* fœtu in *viuiparis* transmittendum & recipiendum. Et est illud nutrimentum *lymphalis* humor, tam *terreo-mucidas*, quam *pingues* particulas comprehendens: vt in *ouiparis* manifesto *mucido-terrea* substantia in *albumine*, *pinguescens* autem in *vitello*, totum nutrimentum corporis pulli embryonis constituit. Hæc est materia corporis *efformandi*, hæ sunt *viæ*, hi *progressus*: in viuiparis qui-

Nutrimentum pro formando fœtu.

quidem *successiua* vt in ouiparis simultanea collectione facta subministratione.

Mensura temporis plenæ efformationis.

§. XLIV. Reliquum vniuersum negotium *stricte* dictæ *formationis* corporis ex huiusmodi materia prolixius indicauimus, a quo AGENTE fieri verisimile sit: super est paucis, & quasi repetendo solum, monere, quod *actus* hic *plenæ efformationis* etiam peculiarem MENSVRAM TEMPORIS inuoluat. Notissima est res *a posteriori*, non solum familiarissimo exemplo & breuitate inprimis totius periodi conspicuo, in *ouiparis*, tum etiam *minoribus* illis valde fœcundis animalibus, *cuniculo*, dicto *porcello marino*, & *lepore*: sed etiam in *maioribus* animalibus, quin ipso *homine*. *A priori* vero, *quibus de caussis* non solum in genere illa *mensura*, sed etiam in specie ita *exquisita* dependeat, ne coniectura quidem attingenda.

Efformatio hominis ad certos vsus differt ab illa formatione in vtero.

§. XLV. In *homine* efformatio considerari debet non tam solum absolute, vt omnes partes corporis externam visibilem configurationem *quadantenus* assecuta esse appareat: sed est omnino in hac re attendendus absolutus ille respectus, quem vniuersum corpus tam in omnibus quam singulis sui partibus habet ad VSVM, cui destinatæ sunt. Quo intuitu tantum abest, vt plena singularum efformatio sub illo tempore, quod in vtero fœtus seruat, absoluatur, vt potius non nisi per aliquot annos, ad minimum *septem*, quin potius *quatuordecim* satis compleri appareat.

Formationis in vtero duæ periodi.

§. XLVI. Vnde quidem de hac *in vtero* formatione duæ veluti *periodi* notari debent; vna, quo eo vsque perfecte efformatus obseruatur fœtus, vt nulla eius pars sensibiliter vel numero, vel ad conspectum sufficiente structura, *deficiat*: interim eius adhuc sit *teneritudinis*, vt inter illas res *externas*, inter quas præcipuam *suæ speciei actiuitatem* exercere debet ANIMA, durare citra læsionis imo corruptionis periculum nondum possit. Alterum tempus factæ efformationis est, quando eousque *formatio* ipsa non solum, sed etiam *confirmatio* partium facta est, vt iam *robustior* illarum textura faciles alterationes *frigoris & caloris*, *humiditatis & siccitatis*, imo *incursuum* mediocrium rerum duriorum, citra nimis promtum *texturæ* iam paulo *firmioris* damnum, experiri valeat. Quod iam harum circumstantiarum vsitatam mensuram attinet, obseruatur illa constanter in specie humana comprehendi, prior quidem qua *efformatum*, sed nondum satis *durabile* obseruari potest corpus embryonis, SEPTEM MENSIVM: posterius, quo *durationi* in hoc mundo iam propius idoneum redditum sit, *quadraginta*

septi-

ſeptimanarum, ſeu *nouem* & dimidii circiter menſium lunarium. Intra hoc temporis ſpatium abſoluitur illa *formationis* fœtus periodus, qua PARTVI maturus; poſthac actu in lucem edatur, ſiue *magnus* ſiue *paruus* de reliquo, *robuſtior* aut *tenerior* ille ſit. Dimidio vero eius temporis, nempe 20. ſeptimanarum ſpatio ſenſibiles *motus* in vtero matris exſerere incipit fœtus; & quidem, quod ipſum etiam notatu dignum eſt, communiſſime ſic ſatis *exquiſite*, vt nimirum omni modo *exquiſite hoc tempore vegetus* de reliquo infans *mouere* ſeſe incipiat.

§. XLVII. Hæc ſunt quæ de negotio generationis, quantum ad *formationem* fœtus attinet, dici poſſunt: pauciſſimis autem adiicere ſufficiet hiſtoriam aliarum quarundam circumſtantiarum. Nempe, quod fœtus *incluſus* hæreat *propriis membranis*, quæ illum *a contactu vteri* materni abſolute diſtinent. Exterior *chorion* dicta robuſtior eſt; interior *amnion* dicta tenerior. In vtriſque reperitur aliquid humoris, quod ex illis *ſub partu ruptis* effunditur. *Situs* fœtus Iuſtus atque conueniens eſt *capite deorſum*; quod etiam legitime partu primum prodire debet: omnes autem alii *ſitus* impeditum reddunt partum. Exterius tectus eſt totus fœtus per vniuerſam *cutis* ſuperficiem *pallida* quadam veluti *fæculenta lanugine*; quæ ab ipſo in lucem edito ſollicite *defricari* debet: ſi enim eius aliquid relinquatur, *exareſcit* & adhæreſcit reliquæ *cuticulæ* ita firmiſſime, vt non ſolum auelli non poſſit, quin hæc ſimul concerpatur; ſed etiam detineat *incrementum* iſtius portionis ſubſtratæ cutis, vt illa inde in *fiſſuras* diſſiliat.

Membranæ, quibus fœtus incluſus.

Situs.

Fæculenta lanugo.

§. XLVIII. In *inteſtinis* etiam fœtus reperitur ex *nigro vireſcens* quædam talis ſaburra, quæ totam horum internam ſuperficiem velut æqualiter oblinit. *Meconium vocant*: & eſt nihil aliud, niſi *bilis excrementitia*, quæ vltimis menſibus e *folliculo fellis* per ductum *cholodochum* in inteſtina defluens, cum *muco* pariter *excrementitio* per eadem inteſtina poſthac ordinarie euacuando, remixta, tam diu hic toleratur, donec in lucem editus ſit fœtus. Quo quidem tempore euacuatur; vel plane *ſponte* naturæ, vel per concurſum *coloſtri*, impurioris nempe *ſeroſioris primi lactis* materni, vel denique per exhibitum lene aliquod *laxans*, vt *ſyrup. de cich. cum rhabarb.*, *domeſticum*, *roſarum ſolutiuum* &c. Si enim non euacuetur debite, prolabitur poſthac cum ſaturatiore *lacte* familiariter in corruptelas valde *acres*, quæ non ſolum grauiſſima *tormina*, cum *excrementis* inſuper *tetris*, ſed ſubinde etiam *conuulſiones* infantibus inducunt.

Meconium.

Coloſtrum.

§. XLIX.

An infans in vtero respiret.

§. XLIX. Priusquam autem longius progrediamur de illis rebus loquendo, quæ infanti iam etiam *post partum* euenire solent, de illis prius sermo habendus erit, quæ ipsi adhuc in vtero matris constituto, *dum exitum nanciscatur*, contingunt. Dictum est ante, quod infans in vtero materno illum habeat positum, vt *capite deorsum* collocatus exitum spectet; præterea *immersus* sit, ad minimum toto capite, *humori* cuidam; qualis non solum in illa *cauitate*, quæ ipsum immediate complectitur, sed etiam in *altera*, quæ hanc adhuc includit, nempe *chorio* membrana, circumfluit. Sub tali constitutione nemini in mentem veniet cogitare, an infans in vtero *respiret*: præter mulierculas, quæ *moribundæ* aut *mortuæ* penitus puerperæ *os apertum* seruari præcipiunt, ne fœtus forte adhuc viuus *suffocetur*.

An aëre fruatur.

§. L. *Cauillatorium* magis est disputare, an *aëre fruatur* fœtus in vtero, & affirmatiuam tueri, experimento sanguinis *in antlia pneumatica* prima suctione *bullulas* emittentis: adeoque cum nutrimento e corpore materno ad fœtum ita transmissum, & humoribus eius immixtum *aërem* vrgere. Nihil enim commodi hinc redundat in vllam nedum *medicam* theoriam, siue sit ita, siue non sit. Cum omnino nusquam adhuc satis apodictice probatum sit, quod eiusmodi leuis *ebullitio* non possit etiam ortum ducere ab ipsius *aëris*, dum parte eius aliqua per antliam educta, residuum repentina *expansione* humores tales subtiliorum partium compotes, prima tali agitatione magis *commoueat* in eiusmodi bullularum figuram, quam re vera ex illis *inclusum aërem* imminuta sui pressione ita emittat. Imo vero quis experimentum hoc, vt vel maxime de reliquo sanguine verum esset, de *embryonis* sanguine verum & indubium reddidit? Interim vti dictum, quicquid eius sit, *vtilitatem* certe nullam habeat, ad quamcunque solidam theoriam.

An sugat, siue aliquid per os admittat.

§. LI. Par ratio est illius quæstionis, an fœtus in vtero materno aliquid *per os* admittat, siue *sugat*? de illo nimirum *liquamine*, quod ita intra *amnion* inclusum, & ipsi eius capiti circumfusum est. *A priori* quidem omnino itaque nulla *ratio* apparet, quæ tale quidquam verisimile reddat; certe enim *opus* non habere talis modi nutrimenti assumtione, tam diu certum erit, donec probatum fuerit, quod suppeditatio *per vmbilicum* sufficere non possit. *A posteriori* vero quod præcipuæ vrgent argumentum, desumtum est ab illa albida mucida substantia, quæ *ventriculum* etiam animalium huiusmodi quasi oblinere conspicitur, quam proinde ab illa ambiente humiditate deriuandam esse sibi persuadent. Immemores nempe ad minimum, nisi quidem im-

imperiti hic sunt, quod per totum intestinorum tractum, quacunque crusta illa villoso-glandulosa patet, aditus sit materiæ *mucidæ*, ad *excretionem* quidem sui ipsius intuitu eo compulsæ: de reliquo vero etiam sub hoc transitu *lubricitati* ad meliorem progressum *fæcum* cibariarum, imo *defensioni* quadantenus intestinorum, tam a *duritie*, quam *acrimonia* rerum transeuntium, inseruientis. Quæ etiam per totum ductum intestinorum reliquum, *bile* simul remixta, hoc ipso tempore tantisper seposita, *meconium* constituit, vti iam monuimus. Vnde quidem hæc ipsa etiam cura, imo tota speculatio, in vanum recidit, cum variis aliis eiusdem indolis otiosis quæstionibus.

§. LII. Enim vero nutritus commode imo abunde per vmbilicum fœtus, quando iam debitam suam magnitudinem adsecutus est, aut *tempus* certe suum expleuit, ex vtero materno in lucem emittitur. Fit hoc in genere quidem periodo temporis supra nominata, *quadraginta septimanarum*; specialius autem illo veluti magis exacte *dierum*, aut *lunæ* inprimis *phasium* tempore, quo fœmina grauida alioquin *menstruum fluxum* experiri consueuit. Vnde quidem non de nihilo est ipsarum etiam fœminarum in hoc genere computus, quando initium numerandi *septimanas* ingrauidationis suæ faciunt ab illa ipsa septimana, qua *menses fluere* alias consueti emanserunt. Fœtus exclusio.

§. LIII. Quod ipsum PARTVS negotium concernit, cooritur illud communiter, & inprimis quidem rebus quam optime constitutis, *repentinis commotionibus spasticis*, a *coxendice* veluti *antrorsum ad sinum* tendentibus. Orta est inter recentiores circa has etiam res quæstio, an *partus* simpliciter ab *vtero ipso* dependeat; an vero *infans* aliquid imo vero multum fortasse ad illum contribuat? Stant autem pro *priore* membro euidentia admodum experientiæ documenta. Nam (1) sentiunt sæpe fœminæ prægnantes non solum fortes *motus*, imo veluti manifestos *nisus calcitrantis* infantis; adeo, vt etiam non raro acutum quendam *dolorem* inde percipiant: sed tam sine *incitamento*, quam *successu* dolorum verorum ad partum pertinentium. (2) Sub ipso interim *partu*, seu *doloribus* ad partum, huiusmodi quidem motus nihil percipiunt: (3) quos autem adhuc intercursantes infantis motus sentiunt, illos facile vtique a *partus doloribus* distinguunt. (4) Quemadmodum etiam *sub ipso partu* communissime admodum rari sunt huiusmodi motus infantum. (5) Interim multis parturientibus, inprimis, quibus *promte* procedit partus, plane nullus talis motus infantis obtingit. (6) Exluditur etiam partu non solum *abortus* prorsus im-

Partus fit per motus spasticos.

An fœtus aliquid contribuat.

immaturus; (7) ſed etiam per *animi pathemata*, matris potius (exemplo *epilepſiæ*, *calculi*, *arthritidis* &c.) quam *fœtus* commotiones directas prouocare ſolita. (8) Neque minus fœtus etiam *mortuus* doloribus partus, ſeu *ſpaſticis* conatibus ad partum, eliditur: (9) quin etiam alia *concrementa*, quas *molas* appellant. (10) Imo durant interdum, & frequentibus inſultibus recurſant, *dolores tales*, etiam pluribus *poſt* excluſum *fœtum*; inprimis autem, quando intemperantius fluens ſanguis *lochialis* in magnos *grumos* coagulaſcens huiusmodi expreſſiones poſtulat. (11) Norunt autem vel paulo magis prudentes fœminæ diſtincte admodum diſcernere, cum quemlibet ſenſum a motu infantis, tum *torminoſos* dolores, quamcunque tandem regionem abdominis exercentes, tum denique veros *ad partum* dolores. Quibus rebus (12) accedit, quod etiam fœminæ parturientes incontinentia ſua, tam corpus intempeſtiue aut intemperanter mouendo, quam *quiritando*, imo *blaterando*, tanto magis autem *eiulando*, & *halitum* qualitercunque retentum cito ſurſum *elidendo*, dolores illos ſeu motus ad partum cito & grauiter interrumpere poſſint: quod quidem, ſi *infantis* ille eſſet motus, quomodo ita fieri poſſet, nemo facile diſpexerit. Quæ omnia atque ſingula vti nullo modo ad *fœtus* ipſius motum aut *niſum* pro exitu ſui ex hisce clauſtris ſatis commode referri poſſe apparet; ita ex aduerſo ſatis manifeſtum faciunt, quod *vterus* ipſe matris eiusmodi *ſpaſticos* motus perpetret, quibus illa *expreſſio* hactenus geſtati fœtus abſoluatur.

Succeſſus partus.

§. LIV. Succedit autem *partus* illis progreſſibus, vt ante omnia magno vteri *niſu ſpaſtico*, admodum fortiter a *fundo verſus orificium* facta conſtrictione, *membranæ* ipſæ fœtum continentes *rumpantur*, adeoque contentum ſuum humorem effundant: eo ipſo vero imminuta mole vniuerſa, *graciliori* dehinc corpori fœtus tanto faciliorem exitum relinquant. Prodit itaque ante omnia *caput*, vtpote pars corporis *fœtus* ordinarie *maxima*. Hoc ſequitur deinde facilius, *humeris* compreſſis, & *brachiis* ad latera graciliora appreſſis, reliquum corpus.

Secundinæ.

§. LV. Cum autem totum corpus cohæreat *ſecundinis* per *funiculum vmbilicalem*, relinquere ſolent obſtetrices infantem, per hunc *funiculum ſecundinis* adhuc cohærentem, donec illæ etiam ſponte ſuccedant. Quarum quidem, *ſecundinarum* inquam, poſt fœtum excluſio pari argumento eſt, quod *eliſio* illa *fœtus* quoque, æque atque hæc *ſecundinarum*, *vteri* ipſius ſit actio. Cum enim *placenta* ſecundinæ in *latitudinem* notabilem exporrigatur, quando iam *vacuus* de

reli-

reliquo vterus arctius *constringi* potest, *detruditur* hoc ipso hæc portio ab illa cohæsione firmiore, imo vero *auellitur* ab illa hac *contentione* vterus, fortiore nempe sui *corrugatione*. Minime vero fieri potest hæc *auulsio*, quin *hæmorrhagia* subsequatur, ab illis vasibus, quæ *paruis* quidem, sed *multis* tamen ramificationibus e materno corpore in *placentam* disseminatis, nutrimentum eo vsque fœtui suppeditarunt.

§. LVI. Infans autem ipse ita in lucem emissus liberatur a secundinæ cohæsione per *resectionem* funiculi vmbilicalis. Ita quidem, vt ad duorum forte pollicum mechanicorum mensuram a corpore fœtus resectio ipsa fiat; interim recepta vulgo methodo, nec illa quidem contemnenda, adhuc portio satis longa duarum prope spithamarum, aut vnius & dimidiæ ad minimum, a reliqua versus secundinam resecta, dictæ illi portioni continua relinquatur, interiecta solum nominata illa a corpore distantia, *ligatura* satis firma, per filum aliquoties reduplicandum, non solum ne facile disrumpi possit, sed etiam, ne tenuitate sua altius iusto in molliculam funiculi huius substantiam sese immergat. Hac ratione *marcescit* primo intercepta illa longior funiculi pars; & cum abdomini infantis linteolo saltim interiecto immediate imposita iaceat, *siccescit* etiam aliquot dierum spatio: illo vero loco, vbi reliquam *viuam* portionem immediate sub ligatura contingit, abscedit sensim, donec tandem decidat. Interea *consolidescit* illa portio vasorum, quæ *a ligatura* introrsum ad cauitatem abdominis pertinet. Resectio funiculi vmbilicalis.

§. LVII. *Expurgari* omnino ex intestinis fœtus debet saburra illa *mucoso-biliosa meconii*; vtpote certas alias, cum lacte concurrendo, & graues quidem subinde turbas minitans. Huic quidem rei apprime prospexisse videtur ipsa *natura*, dum antequam *spissum* & valde *alterabili* consistentia imbutum *lac* per meatus mammarum sufficienter distentos penetrare possit, interim serosa quædam proluuies tenuior, non omni tamen tali lactea alterabili substantia destituta, primo prodeat, quam *colostrum* vocant. Auersantur vulgo mulieres delicatiores, & sua opinione prudentiores, huius vt arbitrantur *impuri* atque magis *tetri* lactis exhibitionem, & damnum inde aliquod metuunt infanti; sed re vera contra naturæ institutum, quo potius hæc materia abstergendo atque proluendo *meconio* recte subseruit, nullum autem vsquam, minime omnium autem tale atque tantum damnum infantibus minitans, quantum *verum* & spissioris consistentiæ *lac* mox a principio, ante omnia vero *meconio* nondum decenter euacuato, infanti ingestum. Expurgatio meconii per colostrum.

Infans plus dormit quam vigilat.

§. LVIII. Natus nuper infans quo melius habet, eo certius & constantius *dormit* plus, quam vigilat. Sicut enim etiam *oculi* adhuc tenerrimi fulgore lucis facilius offenduntur; ita tam hoc respectu, quam quod etiam his temporibus infans ad *sensuum* reliquorum etiam magis exquisitum vsum re vera adhuc inidoneus exsistat, cessat propterea adhuc tantisper ab horum tentamine per *vigilias*. Neque vero hæc tantum circumstantia confirmat illam *dormiendi* potius quam vigilandi hac ætate propensionem; sed confirmat etiam illius *vsum* & *auersionem* veluti *mentis* a *sensuum* exercitio, quam diu adhuc *vitali* nutritiuo negotio magis intentum esse conuenit, altera illa sed nihil vtique dispar obseruatio, quod tam hac quam alia qualibet succedente ætate maior a rebus *speculatiuis* auersio, & otiosa magis quies tranquilliori atque pleniori corporis *nutritioni* nimio plus conferat, quam ex aduerso multa *animi*, inprimis autem *sollicita* exercitatio atque *speculatio*.

Successiue aliqua signa intellectus edit, nec non terroris atque pauoris.

§. LIX. Ita quidem succrescit infans, magis magisque aliqua signa qualiscunque etiam *intellectus* circa res extrinsecus aduenientes exhibens, *subridendo* inprimis ad aliquas certas *crepitationes*, *sibilos*, imo *gestus* alloquentium: sicut etiam ex aduerso *terroris* atque *pauoris* signa sic satis mature edere conspicitur, tam a *terroribus*, magis immediate ab externis caussis coorientibus, quam a *nutricum* similibus affectibus, per *fremebundum* quendam corporis *motum*, circa *tonicos motus*, vt reliquos *vitales*, maxime sensibili infantili indoli communicatis.

Lactis prouentus.

§. LX. Matri interim, quamuis fere statim ab ipso partu *mammæ* aliquem aditum humorum suscipere sentiantur, communiter tamen *tertio* demum die, aut *quarti initio*, maiore impetu velut irrumpendo, lac prouenit: & tunc quidem demum *verum* atque bonæ consistentiæ; quod prioribus diebus *tenue*, imo totum *serosum* & nullius bonæ consistentiæ fuerat. Hoc tali nutritur posthac infans recte atque commode; tanto magis, si sensim etiam *solidescentia* alia, de quibus iam superius abunde dictum est, coniungantur.

SECTIO V.
DE
SENSV.

§. I.

IN eo hactenus occupati fuimus, vt simpliciter quæ ad ipsum actum *conseruationis vitalis* pertinent, dilucide & satis prolixe, ne quid omissum videretur, commemoraremus: superest, vt etiam de illo actu quæ scitu necessaria sunt recenseamus, qui ad conseruationem vitalem equidem *directe* concurrere non videtur; interim tamen ad *crassiores* corporis *destructiones* euitandas omni modo subseruit; simul vero vtique *corpori animali* non magis, quam toti *systemati* animali ita debetur, vt præcipuis eius *finibus* simpliciter famuletur. Transitus ad sequentia.

§. II. Loquor de negotio SENSATIONIS, quod in *humana* specie, eminentissimo huius actui *rationali*, adeo necessarium reputarunt veteres, vt etiam non dubitarent asseuerare: *nihil esse in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.* Et sane sine sensus ope nunquam de rebus *vt præsentibus* veram aliquam considerationem institui posse manifestissimum est; dum omnes aliæ cogitationes, quantumcunque etiam *in abstracto* veræ esse possint, tamen in eo veritatis impotes sunt, dum non de illis rebus, *quæ* reuera exsistunt, vbi exsistunt, & *vti* exsistunt, scopo suo potiuntur: sed *in genere* solum circa *vagas*, & inprimis quoad *tempus*, *quantitatem*, *qualitatem*, *locum*, *incertas* res ita occupantur. Sensatio.

§. III. Ne tamen in hac re, vtpote a nostro foro penitus aliena, temporis dispendium faciamus, suffecerit illi respectui animum adhibuisse, quo sensationis negotium etiam simpliciter *corporis conseruationi* non solum inseruit, seu *vtile* est, sed reuera huic scopo absolute *necessarium* exsistit. Sicuti *vita* directe respicit *mixtionem* corporis, eiusque indesinentem liberationem a subtilibus materiis siue *corrumpentibus* siue *corruptis*; & hoc per *motus* talibus materiis proportionatos, nempe subtiliter *secretorios* & *excretorios*: ita *sensus* & *motus localis* occupantur primo, & vere directe, circa *conseruationem structuræ* corporis, eiusque liberationem a rebus *crassioribus*; & hoc per actus re vera etiam proportionate *crassiores*, nempe *locales* remotiones vel ipsius *corporis* ab istis rebus, vel illarum *rerum* a corpore. Quo sane intuitu cum vsus ille, quem *sensus intellectui* & *motus voluntati* exhibent, præcipue nitatur exquisita integritate structuræ corporis: propterea certe *prior ordine* est ille vsus, quem *sensus* & *motus* exhibent immediate ipsi con- Corporis conseruationi non solum vtilis sed etiam necessaria est.

conseruationi *integritatis* huius. Vt adeo ordine omnino *primus finis* sensationis omni modo sit *conseruatio structuræ* corporis, mediantibus *motibus voluntariis* localibus, *subtrahendo* corpus a rebus noxiis, aut *remouendo* res illas a corpore.

Vsus hic minime est in potestate Medici.

§. IV. Quantumlibet autem hoc ita sese habeat, tamen totus hic vsus minime est in potestate *Medici*; præterquam vt hic illic nudum forte *consilium* suppeditet. Tanto minus autem pertinet ad eius considerationem *modus fiendi* aut *agendi* tam ipsius *sensationis*, quam *motus localis*. Vnde quidem tota hæc tractatio a *medica physiologia* abesse debet; quia tamen vsitati moris est, etiam hanc rem *physiologiæ* passim inserere, tradam illam etiam hoc loco, quanta fieri potest minima prolixitate.

Sensatio quid sit.

§. V. SENSATIONIS negotium, & cum hac connexi *motus localis*, est *actio ipsius animæ*, *res externas per organa vere mechanica proportione instructa* partim *agnoscendi*, partim *voluntatem* suam circa illas formatam in *effectum* deducendi. Hunc maxime locum inuadit communiter iactata illa *quæstio*, imo minus moderatorum potius positiua *adsertio*: *an sensatio fiat per actionem quandam*, an vero potius *passionem nudam*, aut sane *præcipuam animæ*? siue, vti vulgo loquuntur, *impressionem* in animam. Illi quidem, qui toti in *crassis* conceptibus hærent, non dubitant hoc adserere, quod *sensatio*, seu *perceptio* & *discretio* sensualis, simpliciter passiue ita velut *obtrudatur* animæ, vt illa non possit, nisi, quod Germani aiunt, super illas res ita sibi obiectas *cespitando* offendere.

Argumenta quod sensatio fiat per actionem animæ.

Primum a necessitate structuram corporis conseruandi & præseruandi.

§. VI. At vero, cum hic *duo* præsto sint in contrarium *argumenta*, quæ affatim demonstrent, quod præcipuæ partes in sensatione potius veræ *actioni* animæ debeantur; iustum certe & æquum est illis potius auscultare, quam otiosas eiusmodi automaticas *corporis ab anima seorsim efficacis & actiui* scenas effingere. Nituntur autem argumenta illa primo *a priori*, vera necessitate *conseruandi* atque *præseruandi structuram* corporis a variis nocumentis, quæ ipsi a rebus, inter quas absoluta necessitate versatur, etiam pari absoluta necessitate vere imminent atque impendent. Ab hisce rebus cum corpus liberari atque præseruari nulla alia ratione possit, quam *localibus motibus* proportionatis; proportio autem ista aliunde formari non possit, quam (1) a *perceptione* atque *cognitione*, (2) ab *æstimatione* quoque passim illarum externarum non tam solum *rerum*, quam inde certe adhuc nuda fictione mentis *præsupponendorum euentuum*: manifestum inde vtique est, quod ipsa *ani-*

ma

ma omnino ita a priori inuigilare *debeat* huiusmodi non ſolum rebus, ſed etiam *probabilibus* illarum noxiis *effectibus*; adeoque *ſenſoriis* organis vere *actiue excubias* agere, quibus non ſolum irruentes, ſed paſſim etiam *ingruentes*, imo *impendentes* res, nondum actu nocentes, (nedum vniuerſum *effectum* noxium earundem,) ſed nocendi ſolum compotes, *mature* agnoſcat, & *motibus* conuenientibus illas a corpore arceat aut corpus ab illis ſubducat. In quo certe negotio actiuam animæ *intentionem* æque, atque organorum ſuorum ad hunc ſcopum *actuationem* atque *directionem* ſubeſſe debere, ſanæ rationi palam eſt. Confirmat etiam hanc rem illa veluti generaliter notiſſima animæ *potentia*, pleraque ſenſoria veluti *dirigendi* ad exquiſitiorem perceptionem; quod inprimis de *auditu* æque atque *viſu* notiſſimum eſt.

§. VII. *Alterum* huius generis non tam argumentum, quam verum omnino *documentum* exhibet inprimis duplex illa circumſtantia, qua non ſolum *ſollicita*, & familiariter etiam de mere *fictitiis* periculis, anima actum ſentiendi cum maxima cura atque *vigilantia*, *aſſiduitate* & *conſtantia* exercet: ſed etiam *contra*, vbi non ſolum ab omni ſollicitudine vacua, ſed etiam tædio atque *faſtidio* a rebus ſenſu proſequendis aliena facta, energiæ ſentiendi ſeſe ſubtrahit, & *actionem* ſuam non tam *in ſenſoriis*, quam reuera *in ſenſoria* & *per ſenſoria* hoc ipſo omittit.

Alterum tam ab animæ ſollicitudine & vigilantia, quam eius tædio & energiæ ſentiendi omisſione.

Obuia in horas ſunt harum rerum ſpecimina non ſolum in reliquis *trepidis* atque *ſollicitis* rebus quibuslibet, ſed tanto magis, quanto vel *obſcuritas* loci, vel *latebræ* circum imminentes *metum* incutiunt atque fouent, ne ex improuiſo aliquid noxium proſiliat. Vnde non ſolum *oculi*, qua patet illorum vſus, quin etiam qua non patet, in ipſis vsque ſpiſſis *tenebris*, viuida *intenſione* actuantur: & ad illorum etiam circumlationem promtam tota ceruix paratiſſima tenetur: ſed tanto magis vere *arriguntur* (vt in *brutis*) intenduntur etiam & veluti ad acute audiendum *diriguntur*, toto quoque capite ad illum locum conuerſo, *aures*, ne vtique fallere poſſit SONVS; qui propterea in tali conſtitutione etiam *tenuiſſimus* inſignes & *perceptiones* & *æſtimationes* paſſim faceſſit.

Exempla vigilantiæ, oculorum intenſio & aurium arrectio:

Vix autem pueris ignota eſt meticuloſa illa ſenſus *tactus* intenſio, qua non ſolum *dolorum* perceptiones grauiter reformidando *auget phantaſia*, v. gr. in *virgarum* aut ſimilium plagarum metu: ſed etiam nec iisdem pueris ignotum eius rei ſpecimen exhibet ioculare illud ſenſationis genus, quod *titillationem* appellant. Quandoquidem hoc, præconcepto metu, non ſolum ante, quam corpus attingatur, fremebundos veluti horripilatorios motus illis, qui in hoc genere valde ſenſibiles

Titillationis ſenſus, nonnumquam iocularis.

ſibiles ſunt, e ſolis *geſtibus* hanc vexationem intendentibus, incutit: ſed etiam alii, quando præuiſo tali inſultu animum obfirmant, nihil, aut longe ſane minus, hoc ſenſu percelluntur, quam contra, quando inopinato tali ratione tanguntur.

Exempla ſubtractionis energiæ ſentiendi.

§. VIII. Alterum autem eius rei exemplar notum eſt quam maxime in illis caſibus, plus quam fere deceat (quamuis etiam illos contingant, quibus re vera ab illis tumultibus alienus eſt animus) familiariter obuiis, quando inter inconditas *lætitias*, *ſpectacula*, *turbas*, *cantus*, imo *tubas* atque *tympana*, quando etiam his rebus deditos *ſatietas* cœpit, inter media illa etiam enormia ſenſoriorum *irritamenta* non *obdormiſcere* ſolum & ſatis tranquille atque placide, ſed ita *profunde* quoque dormire obtingit, vt etiam fortioribus concuſſionibus demum ad ſe reuocandi veniant. Cuius rei nimium quantum alienæ atque ſuperuacuæ rationes allegantur a *debilitate* & *atonia*, per diuturnum talem fremitum atque ſonitum *organis* prius inducta: cum paſſim ſeruuli, imo alii, haſce res non ſolum otioſe ſed etiam cum *faſtidio* ſpectantes & audientes, inprimis quando reliquum *dormiendi* tempus ipſis conſuetum concurrit, etiam in primis *initiis* harum turbarum, occupatis cum directo propoſito dormiendi angulis, in vtramque aurem ibi dormientes, ab omni *paſſione* ſentiendi alieniſſimos ſeſe præſtant, & totam hanc *philoſophiam mechanicam* ſimpliciſſime refellunt. Par exemplum eſt in *caſtris* militaribus; vbi, quorum de reliquo nihil intereſt, & otio magis quam vlla laſſitudine torpent, *tormentorum* bellicorum *ſonitu* a ſomno ſuo ne tantillum dimouentur, ſeu vlla ſentiendi *neceſſitate* afficiuntur.

Modus fiendi ſenſationis.

§. IX. Nimium prolixus ſum in hac re in genere demonſtranda, cum ſpecialis veri eius *modi fiendi* repræſentatio totum negotium abunde ſtabiliat atque commonſtret. *Organicus* actus ſenſationis comprehendit ſub ſeſe I. cauſſam *efficientem*, *propter* & *ſecundum finem* conuenienter agentem. II. *Actionem* ipſam in genere. III. *Organa*. IV. Tam actionis quam organorum *habitum ad obiecta*. V. *Finem* ipſum tam primum, *immediatum* & *proximum*, quam *mediatum* & *vltimum*. De cauſſa *efficiente* æque atque vltimo *fine* innuimus iam tum, quæ neceſſaria ſcitu putamus; de *actione*, huic negotio adhiberi ſolita, tenendum, quod illa *generatim* ſit MOTVS: *ſpeciatim* autem, noſtro maxime conſiderandi modo, quatenus ab ipſa *anima* præſtatur, diſtinguendus veniat ab illo *motu*, qui τὸ *formale obiectorum* ſenſationis *quatenus talium* abſoluit. Nempe *ſenſatio* in genere,

for-

formali sua ratione, est *modus* quidam, e mutuo *concursu duorum* illorum *motuum* resultans; *primo* eius, quem *anima* in organis sensoriis præstat, *secundo* illius, quem subtilia *obiecta externa* organis sensoriis incutiunt. Vnde alteratio motus, quem *anima* in suis organis instituit, a tali *aduentitio* altero motu huic illata, quantum ad *corpoream* considerationem *formaliter est* sensus. Nempe ante omnia requiritur in *organo* sensorio peculiaris quædam subtilissima *motus* species *tensiua*; deinde ab *obiecto* sensibili similiter effectus quidam plus minus subtiliter *motorius* in illa organa sensoria *ita affecta* actu incurrens. His ita positis immediate propemodum fit *sensus*. Excepta sola specialissima *directione* simpliciter *arbitraria*, quæ vnam talem sensoriam alterationem præ multis simul incidentibus ita *specialissime* eligit, vt reliquas vere non *percipiat*, aut in *iudicium* admittat: v. gr. quando ex ingente numero canentium vnius alicuius indiuidui sono intenti huic auscultamus, vbi reliquos vniuersos, quando vnum illum exquisitissime assequimur, vere non *percipimus* aut non *accipimus*.

§. X. Quæ omnia tanto melius forte intelligi poterunt, si vlterius *instrumenta* æque, atque *habitus* eorundem ad caussam *superiorem* æque ac ad *obiecta*, propius examinata recte innotescant. Vbi cum nostra intentio minime ferat, vt *historiam structuræ* horum organorum *anatomicam* hic inferamus, vbi saltem de *vsu* partium sermo esse debeat; abunde suffecerit, si illud solum moneamus, quod in *instrumentis* sensoriis generatim *duplex* considerandus veniat *habitus*: vnus, quatenus respiciunt *obiectum*, alter quo *perceptioni* ipsi velut immediate famulantur. *Primus* ille habitus, si recte perpendatur negotium, omnino quidem, vti diximus, *obiectum* sensuum respicit, sed tamen hoc ipsum etiam manifesto in ordine, vt aiunt, ad *perceptionem* magis immediate promouendam: dum videlicet *colligit*, &, quod aiunt, *concentrat* speciem sensibilem; adeoque non tam simpliciter *aditum* illi conciliat, quam talem inprimis *introductionem* eius absoluit atque perpetrat, vt non tam simpliciter, ita vt *in se* sunt, aditum inueniant, sed re vera potius actu, non solum tanquam de industria *collecta*, adeoque etiam per sociam energiam, *vnita vi*, fortius sensum exhibere possint; sed omnino etiam, specialissimo artificiosissimo *mechanismo*, etiam *aucta* vi: vt hinc etiam argumentum suppetat, quod negotium sensationis omnino peculiariter *propter finem* & ex vero *instituto* adornatum, fiat atque vigeat, postquam ita peculiaris *coaptatio* organorum præsto sit, quæ nisi ita instrueretur, *obiecta* sensibilia pleraque nullum vs-

Organa, eorumque habitus ad obiecta.

Peculiaris organorum coaptatio.

vsquam verum *aditum*, ſeu, vti vulgo loquuntur, *ingreſſum* ad *præbendum* ſenſum, per ſe inuenirent. Non autem niſi ex inſtituto vtor hic vocabulo *inſtructionis*, nempe quod ipſa organa *a priori* tali coaptatione *inſtructa* ſint; cum vtique hæc organa hunc ſolum & ſimpliciter nullum vſquam alium vſum in toto corpore habeant.

Efficacia organorum ſenſoriorum in quo conſiſtat.

§. XI. E qua certe conſtitutione nihil aliud, quam hoc vnum maxime luculenter comparere atque colligi poteſt, quod *structura* hæc organorum horum directe in hunc *finem* facta, vt veluti coactum quendam & peculiariter *exacuatum aditum* & *actum* nanciſcantur ſpecies ipſæ ſenſibiles, minime adſtruat aut quoquo modo innuat, quod ille quicunque ſupponitur aditus & impetus ſpecierum ſenſibilium ſit talis atque tantus ex *propria* illarum, *ſimplici* atque *libera* efficacia, vt animæ ſimplicem aliquam *paſſionem* incutere, & in illam *directe* atque ſimpliciter AGERE poſſet. Nempe conſiſtit ita hæc efficacia *organorum* ſenſoriorum, qua obiecta ſeu *ſpecies ſenſibiles* ſpectant, in harum *concentratione*, *collectione*, imo ſimplicis illarum actiuitatis noua *exaltatione*, *reduplicatione*, imo *multiplicatione*: quod inprimis de *oculo* & *auribus* notum eſt. *Hac* in *parte diſpar* eſt diuerſorum *organorum* conſtitutio & ſtructura; nempe pro diuerſo *obiecto*, cui deſtinantur: ex illa vero parte, qua *perceptioni* ſenſoriæ inſeruiunt, *vniformis* magis ſunt conſiſtentiæ atque texturæ.

Nerui primum inſtrumentum motus.

§. XII. Nempe abſoluitur *organiſmus* ille ſimpliciter, *neruorum* interuentu; ita vt æqualiter vltimum vere ſenſibile inſtrumentum ad offerendas *perceptioni* ipſi ſpecies ſenſibiles ſint NERVI. Hi iidem NERVI cum etiam ſint primum ordine *inſtrumentum motus localis*, imo vero etiam *tonici*, quin abſolute omnis *motus* in partibus ſolidis; ſuppetit etiam inde argumentum, quod *proprie actuentur ad negotium ſenſationis ab eodem agente*, a *quo actuantur ad motum voluntarium*, & quidem *quatenus* voluntarius eſt. Sicut autem nemo eſt, qui dubitet, quod illa actio, quam *ſpecies* ſenſibiles ad negotium ſenſationis adferunt, re vera ſit *motus*, a tenerrima ſpecie, *radio* viſibili, vſque ad craſſiorem tactuum ſeriem: ita quod etiam ex parte principii ſenſum *percipientis in neruos*, atque *per neruos* in organa reliqua præcipue adferatur *motus*, dilucescit propemodum e viſibilibus in hoc ipſo negotio phænomenis, vbi ad acutiorem ſenſationem, etiam *ex propoſito* velut intendendam, conſpicuæ quædam *tenſoriæ intenſiones* paſſim deprehenduntur fieri. Quod inprimis in *oculis* & *auribus* notum eſt.

§. XIII.

§. XIII. Vnde quidem totum negotium *ſenſationis* in eo proprie verſatur, vt *anima* quidem (certe etiam omnino propter *rationales* ſuas neceſſitates) ſubtiliſſimos *neruulos* in organis ſenſoriis ſubtiliſſimi cuiusdam *toni* ſeu *tenſionis motu* adficiat, ſeu hanc *actionem motoriam* in illis exerceat. Quod dum agit, quandocunque alius motus *aduentitius*, & pariter inprimis *ſubtilitate* ita *proportionatus*, vt in hæc ſubtilia organa etiam incurrere poſſit; fieri ita non poteſt, quin occurſus hic *aduentitii* motus illum motus actum, qui ab ipſa anima *in neruulis* illis ita *exquiſite* atque cum ſpecialiſſimo moderamine celebratur, in tantum alteret, vt anima ipſius huius *gradus*, *modi*, & *indolis* alterationis *agnitionem* atque *dignotionem* ipſo illo tempore ſimul perficiat & aſſequatur. Similitudo huius rei, modo non latius quam decet extendenda, omnino præſto eſt in exemplo *araneæ*, quæ tenſis telæ ſuæ filis alios proportionatos motus in illa fila incurrentes *inſtantaneo* actu, quo fiunt, perſentiſcit; non alio modo, quam quatenus ille aduentitius motus eum motum tenſorium, quem ipſa aranea in tela ſua inſtruit atque agitat, pariter ita contingit.

Senſationis negotium in eo proprie verſatur, vt anima, quæ motum in neruis intendit, ſimul alterum motum aduentitium percipiat, & illum in neruis pro neceſſitate inſtruat.

§. XIV. Vbi quidem, ſi micrologia *metaphyſico-logica* placeat, non inficiabor, quod prædicamentali illo ſenſu omnino hæc *alteratio motus in neruis* per motum aduentitium *paſſionis* nomine tandem inſigniri poſſit. Cum autem ſermo in hac materia ſit de *corpore* non ſolum *viuo*, ſed etiam omnino *organico*, adeoque de *directione* huius actuali ad ſcopum illum, ſeu finem ſuum organicum; & hæc ipſa *tenſiua* motitatio in neruis ſenſoriis ex inſtituto ita inſtruatur, vt illas vagas *aduentitias* motitationes re vera *captet*, easque etiam in anteceſſum ita *præſtoletur*, vt ne, vbicunque forte obuerſantur, *ſubterfugere* aut fallere poſſint: hoc certe intuitu atque ſenſu negotium hoc magis *reactionis* titulo, quam veræ atque ſinceræ *paſſionis* nomine venire deberet.

Num hæc alteratio in neruis paſſionis nomine an potius reactionis titulo inſigniri poſſit.

§. XV. Ne vero aliquis exiſtimet, quaſi in hoc negotio ſimpliciter *de lana*, quod aiunt, *caprina*, & *metaphyſicorum gryphorum* crepitaculis ſit aliquis labor; ſed potius manifeſto pateat, quod adſertio illa, quaſi ſenſus *ſimplici paſſione* in animam redundent, contra *phyſiologicam* potius *veritatem* & conſiderationem corporis, quatenus *viuum* eſt & vera rationalis *animæ officina*, imo contra harum rerum *veritatem* impingat: ſcire omnino conuenit, quod hæc adſertio, quaſi ſenſatio *ex parte animæ* fiat *pure paſſiue*, peppererit monſtra illa phantaſmatum circa œconomiam animalem, *primo*, quod totum negotium *ſenſationis*

Adſertio hæc, quod ſenſatio ex parte animæ fiat pure paſſiue, quæ monſtra pepererit.

fiat ſine vllo *animæ* actiuo concurſu, *automatice* vt loquuntur. *Secundo* (in qua re inprimis recentiſſimi quidam ludunt) quod *repræſentatio* ſenſualis fiat *impreſſione* ſimpliciter *corporea;* adeo, vt inde fingant, quaſi reapſe *icunculæ* tales, quales per *motus ſpecierum* viſibilium formentur, in mollem ſubſtantiam *cerebri* inſcribantur, & in illa etiam poſthac *ſtabiles* perſiſtant: digna talibus cerebris philoſophia, quando applicatio facienda eſt ad ſpecies pleraſque *tranſitorias* & *euanidas*, vt *ſonorum*, *colorum* qua talium, *ſaporumque* atque *odorum* omnium &c. *Tertio*, quod negotium ſenſationis, vtpote ſimplici tali *automatica* ſtructuræ corporis *neceſſitate* fiens, nullum directum habeat *finem;* ſed ſimpliciter ab anima ſaltim ita *arripiatur*, & in ſuas vtilitates conuertatur. *Quarto* denique, quod ita anima etiam ſuis *intentionibus* atque *reſpectibus*, in adminiſtrationes ſenſationum *directe* nihil iuris habeat.

Quantum patiatur anima in negotio ſenſationis, ſimilitudine oſtenditur.

§. XVI. Contra quos certe reſpectus & hoc ſenſu deſcriptam *paſſionem* animæ circa ſenſationes ſuffecerit illam ſimilitudinem allegaſſe, quod in negotio ſenſationum anima vtique tantundem *patiatur* quam *auceps*, quando in tendiculas eius, aut virgulta viſco oblita, aues impetum faciunt, quas ille deinde capere & in vſus ſuos conuertere neceſſe habeat, *niſi quidem ne vult.* Sed certe etiam ex hac, quantumcunque ridicula reputari poſſet, *ſimilitudine* facile tamen fuerit aſſequi, quomodo etiam re vera fieri poſſit, vt ſecundum *ſpecies* rerum in ſenſus incurrentium anima ſæpe & multum aliquid *patiatur;* quando nempe ipſi euenit, quod *Horatius* ait: *amphora cœpit inſtitui, currente rota, cur vrceus exit?* nempe, cum vtique ad ſentiendum *in genere* hic re vera proprio atque proximo ſignificatu *intentos habet neruos*, dum hoc *agit*, neceſſario vtique *pati* debet, vt quidlibet *in ſpecie* & quaſi *promiſcue* deinde *teneatur ſentire;* manente tamen ipſi interim omni modo libera *electione*, quid ex illis proprie ad ſuos *fines*, ſiue *vitales* ſiue *rationales*, eligere atque *aſſumere* velit.

Vniuerſum negotium ſenſationis breui conſpectu VIII. momentis ſiſtitur.

§. XVII. Vt itaque breui conſpectu negotium vniuerſum ſenſationis ante oculos veluti ſiſtamus, ſciendum eſt

I. Quia corpus inter varias res alias verſari debet, quæ ipſum variis modis labefactare, imo deſtruere, valerent, niſi mature ab illis eximeretur, atque hanc earum efficaciam ita euitaret: neceſſe vtique eſt, vt hoc ita fiat, vt inquam præſenti actiuitati illarum rerum omni modo *ſubtrahatur.*

II. Cum vero præterea illa conſtitutio corporis, quæ hiſce methodis ita *ſaluari* debeat, non ſolum *vitæ* ſed omnino etiam ipſi *rationi* famu-

famuletur, nempe *exſecutioni voluntatis* per *motus* voluntarios; imo etiam inſuper *ſenſus* magis immediate quoque ipſi *intellectui* obiecta quaſi ſimpliciter ſubminiſtrare debeant: intereſt propterea ipſius etiam vtique *animæ rationalis*, vt *organa ſenſoria* atque *motoria ſarta tectaque* conſeruentur, & ab omnibus iniuriis atque corruptelis *præſeruentur*.

III. Hoc non poteſt fieri, niſi talium rerum, quæ ita nocere poſſint corpori, & *præſentia* in genere & *conditio* in ſpecie *agnoſcatur*; & agnitis his etiam *ſubtractio* corporis ab illis, aut *remotio* illorum a corpore, motibus voluntariis abſoluatur.

IV. *Agnitio* illa non poteſt fieri, niſi famulitio ipſius *ſenſus*; mediante quo videlicet *præſentia* illarum rerum percipiatur, id eſt *diiudicetur*, & *intelligatur*: *remotio* non poteſt fieri, niſi *motu locali*, ſed omnino *voluntario*; & quidem *voluntate intellectum* non ſolum *ſimpliciter* ſed etiam *proportionate* ſequente.

V. Huic itaque ſcopo perpetratur ante omnia ſubtiliſſimus quidam *actus motorius* in tenerrimis *neruulis*, mediante quo hi quadantenus *tenſi* ſeu *ſubrigidi* ſeruantur: imo etiam, quantum poſitus corporis noſtri ad ipſa obiecta ſenſilia poſtulare videtur, *inclinantur* atque *diriguntur* eo etiam integra *organa* ſenſoria illa ſui parte, qua vere *captare*, nempe non ſolum *colligere*, & vnita vi quaſi *cogere*, ſed etiam vel plane aucta per artificium agilitate, quæ illis ſolum *ſimplicior* ineſt, perceptioni offerre atque ſiſtere poſſint. Vnde etiam *obuertitur* corpus vel tota ea parte, in qua ſedent organa illa, verſus illum *locum*, vbi hærent, aut vnde quaſi ingruunt obiecta illa ſenſibilia.

VI. Ita demum & non aliter conſtitutis & inſtructis, *tentis* atque *intentis* organis tandem occurrens in ſubtili pariter *motu* conſtituta *ſpecies ſenſibilis*, miſcendo veluti ſuum motum cum illo, qui in *neruis ſenſoriis* celebratur, præſtat ita illud, quod ſaniore acceptione intelligi poteſt ſub antiquo vocabulo *ſenſus communis*.

VII. Tunc autem demum vtique ſuccedit *actus animæ* vere *diſcretorius*, quo illa inter immanem numerum obiectorum etiam vnius de reliquo ſenſus *diſtinctiones* inſtituit, partim *nominatas*, partim etiam nullo peculiari *nomine* ſatis exprimendas, interim tamen in rei veritate omnino fundata & vere exſiſtente *differentia*: v. gr. diuerſis *gradibus*, imo re vera *ſpeciebus* quoque vnius eiuſdemque generis *colorum*, v. gr. *purpurei*, qualis in diuerſis floribus manifeſto *diſcernendus*, vt vt nulla vocis expreſſione ſatis *diſtinguendus*, paſſim occurrit: ſicut etiam de *ſaporibus* & *odoribus* hoc notiſſimum eſt.

VIII. E quibus tamen vniuersis rebus animi quem aduertant compotibus non potest non dilucescere, quod *actus* sensationis vere & simpliciter sit *transitorium* quiddam, quod non solum in *instanti* fiat, sed etiam iterum eo ipso *instanti* illud inquam *numero quodlibet punctum* temporis & actus sensationis etiam iterum *transeat*; minime vero vllam *stabilem* impressionem in vlla *corporis* parte aut loco relinquere possit, quod alias illi fingunt, qui de *actu memoriæ* re vera iocularem conceptum effingere cordi habent.

Æstimatio iucundi & aduersi.

§. XVIII. Superest, vt pauca solum verba adhuc adiiciamus de illo *iudicii* sensualis negotio, quod sensationem fere perpetuo presso pede insequens, fundamentum constituit illorum *motuum voluntariorum*, quos sensuum gratia suscipere solemus. Sunt autem respectus ita appellatarum rerum, seu *æstimationum* potius, IVCVNDI & ADVERSI. Harum certe rerum, quantumlibet illæ manifesto sint *actus electionis* non solum, sed vere & simpliciter *voluntatis*, nemo tamen homo vllum vsquam *intellectum* declarare, de illis *ratiocinari*, aut *distincte cogitare*, aut *conceptum* suum exprimere potest. Fatua in hoc genere est excusatio antiquorum, dum *appetitum sensitiuum* & *instinctum naturalem* prætendendo, & negando, quod in his rebus aliquid *voluntati* competat, eo ipso efficere volunt, vt ipsis concedatur, quod de hisce rebus non possit *ratio* dari, quia in illis *ratiocinatio* nullas habeat partes.

Num de his possit dari ratio.

Recentioris philosophiæ sententia de hac re.

§. XIX. At vero, quantumlibet haut iniuria *fatuas* appellem hasce horum nænias, aureæ profecto, vt vulgo loquuntur, illæ adhuc sunt præ istis recentissimæ philosophiæ deliramentis, quæ narrant, quod *impetus motuum illorum*, quos obiecta sensibilia *incutiant organis sensoriis*, sit eius incoercibilis impetus atque energiæ, vt non solum *neruos* sensorios percellat, & in his *spiritus* illos obnoxios exagitando, eo ipso *actum sensationis* ludat & exerceat: sed etiam siue hos eosdem siue iterum alios *spiritus* mox *in musculos*, præsertim *proportionatos*, mirabili ordine & intentione *ad potiendi finem* ita obnoxiose adigat, vt eo ipso omnes *summi medii* & *infimi* motus *numero*, *ordine* atque *gradu* absoluantur, qui illis *appetituum* dictorum (secundum hos, *fictorum*) speciebus omnibus modis atque methodis quadrant.

Datur specimen huius philosophiæ in columbis campestribus.

§. XX. Vt specimen demus huiusmodi philosophiæ. Quando occluso per noctem aut in multum diem columbario tandem reseratur exitus, ibi columbas, quæ volatu in campos alimentum suum conquirere natæ aut doctæ sunt, vulgo Feld-Tauben, e particulis, quæ e

dissitis agris ab ibi forte iacentibus granulis varii generis leguminum atque seminum emanantes aërem perpetuo replere credendæ sunt, aliquæ, incertum an per olfactus an vero gustus organa, in columbam irruentes, commouent huius spiritus, vt illi omnes partes volatui præstando idoneas eo impetu exagitent, vt ita inde sequatur effectus ipse, quem volatum appellamus. Hoc motu eo vsque continuato, vbi sunt aliqui tales campi seu arua frugifera, ibi ad se fortius adigendo, tandem eo vsque impellant reliqua conuenientia organa, emanantibus suis particulis ipsa illa grana, donec ab illis deuorentur. Quamuis autem hic excipi posset, quod cum huius generis columbæ in villis præcipue degere soleant, in quibus & horrea per autumnum nondum trituratis, & granaria etiam liberis huiusmodi granis maxima subinde quantitate plena, vel defixas ibi tenere deberent columbas; & insuper reditus columbarum in domicilium suum negotium merito censeatur in hac philosophia impeditissimum &c. tamen huiusmodi difficultates in thesi saltem silentio inuoluendæ, in antithesi vero pro cauillationibus, & res serias deridendi libidine, arguendæ sunt. Quibus rebus concessis, omnia reliqua in plano posita erunt.

Excipitur contra hanc sententiam.

§. XXI. Illis, quibus huius tonstrinæ varia noua conquirere non arridet, illud forte succurrerit, quod magis legitimæ atque simplices, neque nuda aliqua *adsuetudine æstimatoria* introductæ *iucundi* aut *aduersi* æstimationes, atque his superstructi *appetitus*, quam communissime occupentur circa res, quæ vel *nutriendo* & commode *alendo* nostro corpori eximie conferant; vel ad *speciei* etiam *propagationem* respiciant, idoneæ sint atque contribuant. *Iniucundum* autem atque *molestum* inuenient multum passim, quod promta quadam atque proxima efficacia *destructioni* corporis nostri aptum atque paratum exsistat.

Simplices & legitimæ æstimationes iucundi & aduersi circa quas res occupentur.

§. XXII. De reliquo vero circa *intellectum* verum atque realem, sed minime interim *ratiocinalem* aut *cogitabundum*, circa veram *diiudicationem* obiectorum sensibilium in genere, & *discretionem iucundi* & *iniucundi* circa ipsas, obiter quidem recordabitur appellationis antiquæ *instinctus naturalis*: recentissimæ, vero traditionis, sub speciosissimo prætextu non modo vanissimæ, sed passim etiam falsissimæ, quod negotium *sensationis*, & motuum seu *appetituum* sensitiuorum, imo his denique seruientium *motuum localium* voluntariorum, quantum ad *efficientiam*, absolute & immediate dependeat a *voluntate diuina*; aut *nisibus*, ab *eadem*, in prima creatione, cuilibet materiæ impressis, & iugi quasi continuato fluxu per quælibet indiuidua procedentibus.

Antiquiores explicare volunt hanc diiudicationem appellatione instinctus naturalis; recentiores voluntati diuinæ aut nisibus adscribunt.

Discretio obiectorum per sensus est omnino rationalis & intellectualis.

§. XXIII. Vt vero etiam de ipsa re, *intellectu* inquam illo vere omnino *rationali*, non autem *ratiocinali* & per collectiones *cogitabundo*, aliqua moneamus; considerandum omnino venit, quod *discretio* obiectorum per sensus, seu vera *distincta perceptio* singularum atque *singularium* rerum, omnino *rationalis* & *intellectualis* exisistat, licet non *a posteriori intelligibilis*, *ratiocinabilis*, & *cogitatione* secundum omnes circumstantias comprehendenda.

Assertio, quod perceptio hæc sit nuda impressio ideæ ab obiecto formatæ refellitur per hanc circumstantiam, quod in variis sensationibus reminiscentia in vsum trahatur.

§. XXIV. Sicut enim per se & absolute perplexa est illa assertio atque locutio, quasi perceptio sit nuda *realis impressio ideæ* ab ipsa re externa seu obiecto sensibili efformatæ, & per organa in cerebrum *transmissæ*: ita refellit etiam omnem dubitationem, quod *intellectus* & rationalis animæ actiones in hisce rebus vere concurrant, & summum colophonem negotio imponant, notissima illa circumstantia, quod in varii generis etiam subtilibus & quasi in totum *transitoriis* sensationibus, v. gr. *odorum* atque *saporum*, quin etiam exactiore iudicio de *mixtura colorum* formando, subinde *pensitatio* quædam & vera *reminiscentia* in vsum trahatur: vnde vel repetita applicatio organismi sensorii in subsidium vocatur; vt repetitis *degustationibus*, repetitis intentioribus *inspectionibus*, repetitis *olfactus* explorationibus, & vbilibet *pensitabunda* mentis atque animi applicatione, vera vltima *perceptio*, seu *specifica discretio* hac ratione pertentetur. Ita enim v. gr. degustando sæpe dubium nudum tantum primo oritur, quod talem materiam etiam iam alias *gustauerimus*; aut etiam circa res notiores in *mixtis saporibus* dubia illa quæstio: **Wornach schmecket doch nur dieses ꝛc. es ist mir bekandt, ich kan nur nicht darauf kommen ꝛc.** vnde *repetita* degustatione, & intenta quadam, licet varie *mediata* & implicita *recordatione*, tandem adhuc inuenitur conclusio, atque verum decretum: imo etiam in re adhuc constanter *dubia*, neque vllo *proprio* ausu expedienda, si *ab alio* suggeratur vera *determinatio*, facile & promtissime passim, interdum tamen etiam cum denuo repetito examine tam *organico* quam *pensitabundo*, tandem assensus decernitur.

Iudicii rationalis energia.

§. XXV. Consideranda vero omni modo est illa veri atque realis *iudicii rationalis* energia, qua in multis speciebus sensibilibus vera *diiudicatio* & nominis vsque *assignatio* omnino absoluitur, absque vlla vulgo dicta *cogitatione*, seu *distinctis* circumstantiis innitente consideratione. Ita enim quando odor *violæ*, *rosæ*, *lilii conuallium* occurrit, etiam sine adhuc comparente reliquo corporeo *visibili* subiecto ipsius *floris*, promta illa agnitio specialissima rei eius, vt in se re-

huius

uera est, inuoluit vtique non solum *priuatiuam* aliquam *seiunctionem* huius præsentis odoris ab aliis, quod non sit *lauendulæ*, *saluiæ*, *rorismarini &c.* odor; sed etiam complectitur vtique omnino *positiuum* plane quiddam, nempe illius veræ atque certæ rei assignationem, quæ vere & realiter huic odori velut hospitium præbet. Vbi videlicet, licet explicatio *conceptus*, & quicquid in illo etiam nobis ipsis præfigurare adhuc valemus, aliud quiddam quam hoc ipsum de quo proprie decretum nostrum valet, exsistat; dum nempe non illud *quod est*, *& vti est*, sed tantum *in quo est*, *seu vbi est*, exprimimus, dum odorem *vt rosæ*, *vt violæ*, vel dicimus, vel ducimus: tamen manifestum est considerandi compoti, quod nullo modo ita adsignare possemus illud, *in quo* esse soleat talis siue odor, siue sapor, nisi prius *ipsum in se* certo distinctum, & illam distinctionem apud nos *certo constitutam* haberemus. Vnde vtique fit in hisce rebus absolute vera actualis *diiudicatio*, quantumlibet nulla concurrat aut concurrere possit *præfiguratio*, aut e pluribus circumstantiis ordinata atque prolixa *collectio*, & operosa denique conclusio.

§. XXVI. Est autem reuera in hac re adhuc longe abstrusioris etiam considerationis fundamentum de vero illo *reali*, *promto* atque *firmo intelligendi & volendi* habitu in anima humana citra *cogitandi* atque crassius *comparandi* subsidium: vbi inprimis animaduersione digna est exquisita *veritas* in his rebus, eiusque ita expeditissima & velut in instanti facta *discretio*; quasi illa vmbram nobis seu potius leuissimum radium effulgentem subindicaret *intellectus* illius atque instantaneæ profundioris agnitionis, quæ a primordialibus traditionibus ad nos vsque continuata videtur, de *protoplastorum* in hoc genere energia ante lapsum, ex illis scripturæ verbis, quod Adamus creaturis imposuerit nomina secundum propietates illarum. Imo vero videtur huius negotii etiam adhuc maius vestigium comparere in ipsa etiam *voluntatis* sensualis tanta passim promtitudine ad assignandam atque tribuendam iam *iucunditatem*, iam *aduersitatem*, iam *otiosam & indifferentem* veluti *fatuitatem* seu *inutilitatem*. [Est in anima habitus intelligendi & volendi citra subsidium cogitandi atque comparandi.]

§. XXVII. Quo quidem loco etiam succurrit consideratio illius declarationis sensualis, qua pleraque omnia sensibilia *primis intuitibus* notare consueuimus; dum videlicet illis, primo actu & intuitu, & simpliciore adhuc totius nostræ intentionis rationalis habitu, in ætate teneriore (quin apud omnes homines a πολυπραγμοσύνη alieniores) præcipuus fere, & propterea *primus* etiam omnino, quin subinde *solus*, est [Omnibus sensibilibus adsignatur nomen quoddam, quo habitus illarum ad nostrum corpus]

aut noſtram voluntatem exprimitur.

eſt hic reſpectus, & exprimitur etiam ita familiariter primo atque ſimpliciſſime omnium, vt rebus talibus tanquam immediate aſſignetur nomen quoddam, quo *habitus* illarum *ad noſtrum corpus* aut noſtram *voluntatem* exprimatur. Minime vero habitus earundem *abſolutus*, neque earundem inter ſe ſimpliciter *reſpectiuus*, niſi hic etiam iterum familiariſſime in ordine ad *noſtrum corpus*, aut æſtimationem *voluntatis*. Vnde fere nihil aliud ibi audire contingit, niſi vel appellationes *acris*, *acidi*, *morſicantis*, *vrentis*, *vellicantis*, *rodentis*, *penetrantis* &c. vel *grati*, *pulchri*, *amœni*, aut *aduerſi*, *fœdi*, *ingrati*: aut denique *fatui*, *inſipidi*, *inutilis*, *indifferentis*, *inanis* &c. E quo vel ipſo etiam ſatis diluceſcere poſſe arbitror, quod *prima* & *immediata* ſibi relictæ ſenſationis noſtræ tota *intentio* proprie atque directe feratur ad vſum illum, vt mediantibus ſenſibus *habitus rerum erga noſtrum corpus* non magis primo, quam vere primario examini ita ſubiiciatur.

Anima rationalis in negotio cogitationum opus habet miniſterio ſenſuum.

§. XXVIII. De reliquo vero adeo notus vtique eſt vſus ſenſationis pro *ratiocinationis* exercitio circa res *vere* occurrentis, & illarum per indiuidua exquiſitas circumſtantias, vt omnino vix vſquam opus eſſe videatur prolixiore eius rei deductione, inprimis cum iam ſuperius de his rebus pleraque tetigerimus. Suffecerit hoc loco rem breuiter complecti, aſſerendo, quod *anima rationalis* circa negotium *cogitationum*, imo cuiuslibet actus aut gradus *intellectus* & *voluntatis*, quicquid nobis de his rebus vnquam cognitum eſt, nihil vſquam poſſet, niſi *minſterio ſenſuum* habitum ſibi acquireret, ſeu diſpoſitionem ſuam in habitum deduceret: quin etiam poſtea nunquam quidquam poſſit de rebus *vt præſentibus*, *quando*, & *quomodo*, *quæ* & *quot*, *ita* vel *aliter* conſtitutæ ſint, niſi ſolo ſenſationis medio præſtare aut efficere. Vnde, quicquid in ſuis negotiis velit ſuſcipere, agere atque præſtare, oportet abſolute, vt *ſenſus* tanquam *inſtrumenta* ſua *aſſumat*, *actuet*, *regat*, atque *dirigat*; *tempore*, *loco*, *modo* atque *modulo*, vti *propoſito* ſuo quadrat: inprimis autem prout partim voluntati ſuæ partim *poteſtati atque energiæ* quadrat.

Energia animæ, ſenſui indulgendi, aut illum etiam ſubterfugiendi & negligendi, niſi peculiari

§. XXIX. Vnde præcipuam conſiderationem meretur energia illa vtique animæ, ſenſui *indulgendi*, aut illum etiam *ſubterfugiendi* atque *negligendi*, niſi peculiariter vrgens aliqua circumſtantia ipſam *vigilem* atque ſenſationibus omni modo *intentam* reddat, quod non ſolum de moralibus atque *ſpeculatiuis*, ſed etiam *corporalibus vitalibus* periculis atque damnis bene notandum eſt. Sicut enim in obiectis *mo-*

ralis

ralis æstimationis, quando vel *desiderium* vel *metum* insignem sibi concepit anima, *vigilem* illam adeoque variis etiam incommodis quarumlibet sensationum expositam videmus; nisi quidem specialissimæ intentionis viuacissima atque constantissima tenacitate vni rei intenta, aliis tantisper sese subducat; cuius rei exempla inprimis occurrunt in variis *deliris* animi a vario sensu alienationibus: Ita eidem vtique fundamento innititur illa, seu sensibus inuigilandi intenta cura, qua in *vitalibus* etiam corporis præsentioribus periclitationibus ad maiorem, imo *anxiam* solicitudinem excitata *anima* etiam *vigilibus* excubiis, quicquid fortassis adhuc vltra ingruere posset, mature obseruare atque deprehendere intendit. circumstantia ad vigilantiam excitetur.

§. XXX. Vnde notissimum est, quod in huiusmodi constitutione v. gr. in *acutis febribus*, iuxta cum *vigiliis* vniuersa reliqua *sensibilitas* corporis sit tanta, vt omnes *fulgores* magis offendant, omnes *sonitus* fortius percellant, omnes *calores* fortius adficiant, *saporesque* & *odores* grauius & altius penetrent: imo, qualemcunque forte tentatam *quietem*, id est, *actus sentiendi omissionem*, quælibet etiam *leuissimæ* obiectorum sensibilium *incitationes* interpellent, & ad *vigilias*, id est, repetitam continuationem *actiuitatis* sentiendi, reducant. Hæc vigilantia & singularis sensibilitas in febribus acutis obseruatur.

§. XXXI. Quo nempe loco iterum merito taxanda venit in contrarium re vera deficiens illa vulgaris loquendi formula, quasi hæc talia fierent per *debilitatem*, cuiuscunque tandem *rei* aut *principii*, eo tempore vigentem. Cum, nisi quidem omnia in contrarium conuertere sedeat animo, in ipsos vtique sensus omnino incurrat, quod vti *vigilantia* ipsa *actiuitatem* vtique sentiendi quam manifestissime exhibet; ita promtitudo illa ad eam suscipiendam atque agitandam absurde certe deduceretur a *defectu actiuitatis*, qualis sub vocabulo *debilitatis* vulgo supponi omnino consueuit. Quæ minime per debilitatem fieri possunt.

§. XXXII. Quemadmodum autem hæc omnia passim demonstrant non solum *actiuitatem* ad negotium sensationis directe concurrentem, sed etiam *animæ* omnino *rationalis* directum interesse in toto hoc negotio: ita illustrat hoc idem & reliquum penitius negotium *subtilissimæ sensationis* adhuc peculiare illud phænomenon, quod non simpliciter *mirabili* quadam & velut *inaudita*, sed omnino *frequentissima* plane, adeoque etiam *facillima* genesi, in hac materia occurrens, satis eo ipso innuit, quod nulli alteri *nouo* & *specifico* fundamento innitatur, sed simpliciter ordinaria sensationis *œconomia* nitatur; *acuato* solum Demonstrant hæc omnia non solum actiuitatem, sed directum interesse animæ rationalis.

lum & magis *intente* aut *intenso* illo maxime actu, qui & *discretionem* seu perceptionem *vt specificam*, & *æstimationem* ipsam vt *iucundi* aut *aduersi* adminstrat aut absoluit.

Phœnomenon illud, quando aliquis a præsentia felis sensum habet.

§. XXXIII. Loquor de illo phænomeno, quando homo aliquis ab anxia formidine matris sub eius gestatione *sensum* illum contrahit, vt simulatque in conclaue aliquod pedem inferat, angustius inprimis, aut alias loco propius admoueatur, in quo *felis* lateat, corripiatur inde *trepidis commotionibus* tum *animi* tum *corporis*, ad *lipothymias* vsque: & hæc *perceptio* eo vsque viuida sit atque penetrans, vt etiam si ipso dormiente felis in conclaue obrepat, vehementibus animi angoribus mox percellatur. Meretur profecto hoc *specimen* totius negotii sensationis in vno complexu sumtæ curatiorem contemplationem; quantumlibet omnino *simplicem*, & prout *ordo* atque *successus* actuum subordinatorum in se & immediate procedit.

Agnitio præsentiæ felis est a sensu; & quidem verisimile a sensu tactus.

§. XXXIV. Certum itaque ante omnia & nemine forte contradicente ratum hic est, quod *agnitio* illa *præsentiæ* talis subiecti, *felis* v. gr. sit a *sensu*. Quamlibet autem vlla crassa ratione non dilucescat, a *quonam* sensu hoc pendeat? verisimile tamen haberi non refragabor, quod *tactus* alicui energiæ debeatur. Interim cum neque hic nec alias vllus sit habitus *tactus* ad dignoscendum v. gr. *felem*, imo quidlibet aliud, siue *actuali contactu*, & *in distans* solum, vti hic omnino fit; emergit vtiq; hinc manifestior illa obseruatio, quod *sensus tactus* etiam a *subtilissimis halituosis* emanationibus, a *vulgari* eius *gradu* alienis, ita possit affici, vt *perceptio* inde consequatur. Deinde & *secundo* facile apparet, quod ille sensationis *organismus*, mediante quo hæc *perceptio* obtingit, etiam ipsi *percipienti ignotus* sit: quandoquidem ille minime edisserere valet, quo *loco*, qua *parte*, quo *more* perceptionem illam incurrat? vnde certe iterum patet, nisi quidem hanc sensationem præter *quinque* notas *sextam* specificam constituere volumus, quod omnino etiam *organicus actus sensationis*, etiam nobis *non cogitantibus* seu actum illum ipsum animaduertentibus, fieri possit. Neque vero *perceptio* solum hic subest, sed etiam *tertio appetitus* consecutio; nempe *iudicatio*, quamlibet erronea, non solum vt *aduersi*, sed omnino ita grauiter *formidandi*, vt propterea varii maxime *trepidi & anxii motus* in ipsa maxime *vitali* œconomia suscipiantur: iidem videlicet, qui alias etiam oriuntur, quando aliquid *sensibus* distinctius perceptum, & grauissimæ efficaciæ *notum* aut *suspectum*, ita *fugiendum* iudicatur, imo ad actum illum

illum omnes animi corporisque vires iam destinantur & veluti instruuntur.

§. XXXV. Maximum autem omnium, quod hic considerandum occurrit, est sine dubio illud, quod tota hæc adeo inusitata, sed tamen exquisitissima sentiendi *actiuitas* simpliciter ortum traxerit ab illa animæ *ratiocinantis* intentione, etiam vsque quaque adeoque simplicissime, vti loquuntur scholastici, *ente rationis ratiocinantis.* E qua nempe consideratione hic totius huius rei ordo elucescit. I. *Anima cogitans atque volens* (seu *æstimans* appetendum aut fugiendum) perpetuo *metu* & auersione a fele firmiter imbuta est. II. Huic præfigurationi *semper intenta*, exquisitissime etiam *inuigilat* mediis ad *percipiendum*, adeoque *effugiendum* hoc ita formidabile obiectum. III. Vnde etiam *contactus*, quales alioquin nequaquam *recipit*, nunc, sub tali inquam *intentissima æstimatione*, *iudicat* omnino. An non autem etiam, quod *quarto* loco numerare possemus, ipsa *organa* illa sensoria, per quæ hæc *perceptio* animæ huic offertur, ab hac ita a priori affecta etiam perpetuo *maiore actiuitate* tonicæ illius *actuationis* sensoriæ afficiantur, in medio relinquimus; affirmatiuam tamen sententiam vtique probabiliorem reputantes.

Inusitata hæc tamen exquisitissima sentiendi actiuitas ortum traxit ab intentione animæ ratiocinantis.

§. XXXVI. Illæ enim re vera in solidum ineptæ sunt fictiones, quando specialissimæ *conformationi* membrorum seu *organorum* in huiusmodi subiectis hoc imputatur. Cum enim hoc, diserte eloquendo, illud inferat: *animam*, incondita *æstimatione* impendentis a fele ingentis periculi aberrantem, imprimere corpori infantis eiusmodi *structuram*, quæ deinde caussa euadat conflictus alicuius, seu collisionis fortioris, cum ipsis plane *halitibus* a fele exhalantibus: ibi quilibet cete facile comprehendit, quot & quantis paralogismis hæc præfiguratio exposita sit, vt adeo re vera vllius probabilitatis conceptum nusquam admittat. Quanta enim differentia intercedat inter *crassam ideam* rei alicuius *visibilis*, & quascunque, in hoc certe negotio perpetuo & absolute in conceptum distinctum minime venientes, *exhalationes*; earumque qualemcunque efficaciam, tum ad *metum* illum matri conciliandum, tum ad eundem in infantem deriuandum: in aprico vtique positum est. Cum enim *mater* non solum *exhalationes* a fele minime reformidet, sed omnino nihil in toto felis *corpore* vere exsistens; sed vnice *actiones contingentes*, & nuda *fictione* suæ mentis formatas (quasi nempe felis nouies de nocte surgat, ad occidendos dormientes

Specialissimæ conformationi membrorum hoc imputari non potest.

 homi-

homines; & talis forte in conclaui præsto sit, & forte iam in procinctu sit, vt inuadat, vt mordeat, vt iugulum discindat, quid vero si dormientem inuaderet? &c.) quæ hinc connexio deduci posset ad imprimendum *corporeis partibus* peculiarem habitum ad *exhalationes* a fele? *Habitum*, inquam, itidem *corporeum*.

Consideratio huius exempli commendatur vt documentum energiæ sensationum aliarum, secundum quas motus œconomiæ vitalis diriguntur.

§. XXXVII. Sicut autem ex hoc ipso phænomeno & exemplo altior adhuc quædam consideratio omnino resultat, de *energia sensationis* celebrandæ, seu *perceptionis* sensoriæ, & *motus*, etiam in *œconomia vitali*, proportionate secundum eam dirigendi: ita cohortamur vtique hoc ipsum exemplum non solum memori mente tenere; sed illud etiam pro vero documento intueri sensationum huius eiusdem generis *plurium*, quæ nullo crassiore *consciæ mentis* concursu tamen & *vere fiunt*, & *actiones* illis, secundum *æstimationem* energiæ ad *nocendum* habilis, proportinate opponuntur, tam in *vitali* œconomia, *locali* humorum, *tonico* partium, & *directorio* excretionum, *motu*, quam in actu *rationali*, *sollicitudine*, *anxietate*, *diffidentia* & *mortis metu*, & perpetua proportionata *vigilantia*. Iterum iterumque commendamus hanc rem, vtpote huic specimini talis *sensationis*, *perceptionis* & *æstimationis* absolute vtique geminam, de qua adhuc semel illud maxime notandum commendamus, quod vtique, quam abstrusum de reliquo videri possit negotium, tamen vndiquaque nitatur *veritate*: *verus* inquam fiat *sensus*, rei simpliciter *vt præsentis veræ motus* mox subiungantur *veri*, & *æstimationi* (quantumlibet hic etiam solum *fictitiæ*) huius rei vere proportionati; & quidem inprimis non tam *rei illi* ipsi, aut vlli alteri negotio *præsenti*, sed *futuris* demum, non *veris* etiam, sed sola *fictione* figuratis, damnis, vt *fini*, quadrantes.

Habet hæc consideratio directum vsum medicum.

§. XXXVIII. Dixerim certe, quod hæc ipsa consideratio negotii *sensationis vna* propemodum sit, aut ad minimum *princeps* & præcipua, quæ vsum habeat directum ad *medicas* considerationes. Dum videlicet *pathologiæ* ita suppeditat fundamentum *ætiologiæ* variorum *motuum*, tam simpliciter *vitalium*, quam etiam *mixtorum*, ex his, & voluntariis *rationalibus*; nempe *trepidorum*, magis quam ad simplicem proportionem *physicam*, *ante damnum* iam in effectum deductum, sed *impendenti* demum destinatorum atque quadrantium: interim *summa* totius rei vtique, in genere, & inprimis quantum ad τὸ *corporale*, minime *fictitia*, sed omnino *vera*, vere *præsente*: *motus* non solum generalissime, sed etiam *tales* in specie (licet non semper eo *gradu*, *impetu*, *ordi-*

ordine, *ambitu*, in quibus interdum aliquid erratur) omnino promerente, siue vti vulgo loquimur *postulante*: nempe in ordine ad illum *finem*, si corpus ab harum rerum noxia potentia *liberari* debeat. Alium autem vsum positiuum nullum vtique habet totum negotium sensuum in medicina: siquidem neque *texturam* organicam, quatenus obiectis *receptandis* inseruit, vllo modo in sua potestate habet Medicus; nec etiam influxu in magis directum, quæcunque tandem supponatur, *caussæ agentis* in & per neruos. Vnde ipsi certe tota huius loci scientia inutilis & otiosa euadit.

§. XXXIX. De *sensibus* INTERNIS vulgo dictis, tanquam nudis actionibus *animæ*, cum illæ in *Medici* potestate minimum omnium positæ exsistant, hoc loco vllam prolixitatem subire tanto minus placet, cum totum illud negotium per respectus veluti simpliciter abstractos inter turbam Philosophorum in innumeras tricas coniectum, non possit nisi maiore labore expediri, quam operæ sit pretium: postquam vtique in ipso fine laboris nullus vere solidus conceptus de vniuersis hisce rebus nobis obtingere possit.

Sensus interni, tanquam nudæ actiones animæ, non sunt in potestate Medici.

SECTIO VI.
DE
MOTV LOCALI.

§. I.

MOTVS LOCALIS vulgo non iniuria VOLVNTARIVS dicitur; sequitur enim omnino *iudicium & æstimationem* de rebus sensu perceptis, in ordine *appetendi*, aut *auersandi* earum cum corpore contactum. Et hoc tam *ordine*, *primo*, quam *dignitate*, aut certe *necessitate*, *primario*. Sicut enim nihil incurrit in sensum, quin statim secundum hosce respectus vel *vt gratum* ac *vtile*, vel *ingratum atque noxium* vel *iners ac inutile* reputetur: ita *vtile* corpori comparare & *admouere*, *noxium* a corpore distinere & *remouere*, ad *inutilia* non moueri, sed potius *quiescere*, (vt supra de propensione in *somnum* notauimus) propemodum inseparabilis est consequentiæ, a sensu recte percepto.

Motus localis vnde voluntarius audiat.

Motus hic destinationem suam habet ad voluntarias animæ directiones.

§. II. Habet autem etiam *motus localis destinationem* suam & vsum vtique admodum efficacem ad simplices *voluntarias* intentiones atque directiones *animæ rationalis*, simpliciter & magis directe aliquid circa res *corporeas* patrare, & effectum aliquem *in corpora* edere *volentis*, imo *sentire* gestientis, v. gr. dum *oculi*, *aures*, *manus circumferuntur* ad videndum, audiendum, prehendendum &c. Interim, vt ante dictum, *potior* tamen & *prior*, *necessitate* magis quam arbitraria *intentione*, est ille *sensus* motus, quo a *corpore*, quæ ipsi certius *nocere* possunt, *amouentur*, aut quæ *vtilia*, imo *necessaria* sunt, *admouentur*.

Motus voluntarius motui tonico superstructus est,

§. III. Est autem de reliquo totum negotium motus *voluntarii* ante omnia superstructum motui TONICO. Non solum eo respectu, quod sine *tonici* motus energia ne quidem *viuæ*, id est, a corruptione liberæ manere possent partes voluntario motui seruientes; sed etiam vere quasi proscenio quodam reliqui motus voluntarii, per *tensionem* partium motoriarum iam satis *subrigidam:* cui dum voluntatis directione adhuc maior *intensio* adiicitur, nascitur inde *incrementum* illius *rigoris* in istis partibus tantum, vt etiam omni sensui manifesto pateat.

Instrumenta eius.

§. IV. INSTRVMENTA motus voluntarii sunt partim *ordine prima*, quæ *Mouens* magis immediate respiciunt; partim *media*, quæ *motum* ipsum, quatenus sensibiliter fit, suscipiunt; partim *vltima*, quorum ope motus ille rebus extraneis *mouendis* proxime applicatur, & illis tanquam *firmatur* atque *stabilitur*. *Primum* sunt *nerui*; *medium*, *musculi*, *tunicæque* & *membranæ*; (imo sit ita, iuxta micrologiam, *fibræ*;) *vltimum* sunt *materialiter* texturæ *rigidæ*, *osseæ*, *cartilagineæ*, *ligamentosæ*, *tendinosæ*; *formaliter*, *conformatio mechanico-organica*, ad erectum, curuum, vncinatum positum habilis.

Quæstiones de neruorum motu, fluido, musculorum vsu ad motum localem nihil ad vsum medicum conferunt.

§. V. De prima illa organismi motus huius parte speciatim aliquid dicere, inanis conatus negotium ducimus; adeo, vt nec illud quidem prolixius agitare placeat, an & quatenus etiam ipsi *nerui* moueantur? Quid, quod nec illi quidem quæstioni tempus impendere placeat, quanam probabilitate nitatur illud argumentum: si *neruus* per ligaturam fortiter *stringitur*, perit eo ipso *vis motrix*, per illum alias dispensari solita; ergo per neruum aliquid *fluit*, aut per cauitates in illo supponendas *progreditur* ad musculos, quod motuum præcipuum & velut vltimum impulsiuum exsistat. Neque vero maior euidentia vsquam patet, circa *musculorum* vsum ad suscipiendum æque atque latius præstan-

ſtandum *localem motum.* Certe enim omnes illi conatus, quos partim *Anatomici*, e craſſiore oculari inſpectione; partim *Mechanici*, e legibus *multiplicandæ vis* motricis, ingenio hic indulſerunt, ſicubi etiam *conceptui* vsquam ſatisfacerent, tamen in ſolidum vtique alienum eſſet ab omni tam *conſideratione* quam *vtilitate* MEDICA. Certe enim e tota *motus localis* conſideratione ſimpliciori atque directa ad *medicum* vſum nihil vnum, quod trahi poſſit, ſuccurrit, præter generaliſſimas forte *ætiologias* v. gr. *læſionum continuitatis* ſeu *ſolutæ vnitatis*, *dislocationum*, *contorſionum*, commodioris *ſectionis* ſecundum *longitudinem* fibrarum, quam per *transuerſum.* Interim quam longe hæc adhuc abſint a *theoria* vniuerſi *motus localis*, & a ſcrupuloſis quibuslibet, vel ipſorum ſolum *craſſiorum* huiusmodi *inſtrumentorum*, *ſecundum id*, *quo* motus *inſtrumenta* ſunt, reſpectibus, ante oculos vtique eſt.

§. VI. Quid, quod neque placet circa *cauſſam* motus localis *efficientem* prolixitate vti; tanto minus, cum hic etiam infauſtæ illæ tricæ obſiſtant, quæ vndique bonis conatibus obicem ponunt: quæ motibus etiam localibus proprium *actiuitatis circulum* aſſignant, in quo illi fiant, & inprimis *ſenſum* directe ſequantur, etiam ſine vllo interuentu *deſtinationis ad finem*, ſeu reſpectus *vt iucundi* aut *aduerſi.* Cui nempe phasmati innititur totum illud phantasma de *ſenſu & motu in brutis*, ſimpliciter & abſolute *ἀυτοματικῷ*; *ſpiritibus* cuiuscunque cenſus, ab *anima poteſtate propria* diſtinctis; *niſibus* concreatis, a *voluntate diuina* in perpetuum *actuatis* &c. Negligendo interim aut ad ſomnia verius quam vigilantis mentis expreſſiones detorto facto illo, *motibus localibus ſecundum naturam* inſeparabili, nempe DIRECTIONE horum motuum *per* & *ſecundum* VOLVNTATEM animæ *ratiocinantis.* Niſi quidem hic iterum nouas viſiones formare placeat; quæ tamen interim vniuerſis in hac re dubiis vtique ſimul & ſemel requiem canere poſſent: nempe cum *Helmontio* fingendo, quod *principium* æque atque actus *ratiocinandi* ſint toto quod aiunt cœlo diſtincta a MENTE. (Vbi nempe vel neſciuit vel diſſimulauit ingens ſpeculator, ſed certe liberrimus, quod hac ratione huiusmodi principium in fundamento nec a *ſpiritu animali*, imo *vitali* veterum, *γνῶσι* inſtructis, diuerſum ſit; nec inprimis ab *Archeo*, tam *Paracelſo* quam ipſi *autori* adeo famoſo, bono iure ſeorſim conſtituendum.)

Cauſſa efficiens motus localis.

§. VII.

Anima rationalis est, quæ motus locales instruit & dirigit.

§. VII. Cæterum, vti recentissimorum *vis* & *nisus* materiæ *insiti*, & *per* aut ad minimum *secundum* voluntatem diuinam omnia absolute præstantes, quæ in corpore fiunt, huic agenti *ratiocinanti Helmontii* tam similes sunt, quam ouum ouo; ita ipsis relinquimus, quid in vniuersis hisce suis commentis quærere & inuenire velint aut possint. Ego, quid illud, quod non solum *ratiocinatur*, sed etiam citra ratiocinationem sensationis ministerio, *organismo* inquam a se *actuato & directo*, vera vere *intelligit*; & vtroque modo non solum *vult*, sed etiam *voluntatem* illam suam in effectum deducit *motibus*: (*in genere*, iuxta suam *voluntatem*; *in specie*, iuxta suum *conceptum*, siue verum siue falsum, instituta atque administrata proportione) hoc inquam principium *animam rationalem dico*, eique & *instruendi* & *dirigendi* motus locales potestatem tribuo.

Distinctio illa inter actum motus & directionem motus inanis est.

§. VIII. Vbi iterum in suo *plus vltra* relinquo illos, qui abstractorum conceptuum, quoscunque inprimis non intelligunt, iurati hostes, tamen cum maxima contentione firmare laborant diuersitatem inter *actum mouendi*, & *actum dirigendi* motus. Merito autem dico *actum* mouendi. Nam cum non minima pars *directionis* motuum versetur circa *tempus* incipiendi atque *desinendi*; quæ tamen simpliciter ad *actum* ipsum non minus respiciunt, quam *proportio gradus* aut *situs*: viderint quorum interest, quomodo distinctionem illam suam inter *actum* motus, & *directionem* motus in ordinem redigant.

A fictionibus mentis tam impetus quam defectus motuum cito cooriuntur.

In his deficit intentio seu directio ad agendum.

§. IX. Meretur autem hæc res tanto maiorem considerationem in exemplis illis similiter ita non solum in dies, sed profecto etiam in horas familiaribus, quando non tam *impetus*, sed inprimis etiam *defectus* motuum, cito cooriuntur a simplicissimis *mentis* aberrantis *fictionibus*. Vt quando a *terrore* vel *metu* ingens *impotentia* membra libere mouendi exoritur. Vbi certe talis, illibatis in solidum *organis*, & omni quocunque *reali* impedimento absente; solo vero eiusmodi *fictitio* non tam *actu de præsenti*, quam *respectu de futuro* seu consequenti, interposito: ne ipsa quidem *intentio*, nedum *intensio* ad actum motus proportionate sufficientem ita locum inuenit: adeoque *actus ipse* deficit, quia *directio ad agendum* potius, quam *in agendo*.

In illis autem viget intentio ad alacriter mouendum.

§. X. Ea, quæ circa hanc rem etiam in contrarium notissima esse debeat circumstantia, est etiam illa, quod vbi tota *intentio*, *fictitiis* etiam omnino ideis inhærens, ad *vegete & alacriter* mouendum viget, ibi etiam proportionata *energia* ad effectum pariter consequatur. Ex-

Exemplum est in *maniacis;* qui dum nihil *timent*, acriter autem *audent* secundum ideam suam violenter *impugnandi* immo *expugnandi*, tantum robur præ se ferunt, vt etiam vulgo suspicionem faciant, vim illis *supernaturalem* adesse: quod quidem tanto familiarius euenit, postquam etiam illi, qui cohibere debebant, *metu* suo plurimum inertiores atque debiliores euadunt. (Quanquam *robur maniacorum*, etiam in res *inanimatas* passim, sincere magis testetur de *absoluta* ipsorum *energia*, vnico firmo *proposito* perficiendi, quod sibi præfigunt, simpliciter inhærente.)

Exemplo maniacorum.

§. XI. Quemadmodum itaque ex his speciminibus satis elucere potest, quid *anima* etiam in *actu* motuum ipso *adornando* possit atque præstet; ita breuissime aliquid dicendum est etiam de illa circumstantia *directionis*, eiusque applicatione ad argumentum, quod vulgo contra *animæ concursum ad motus actum* afferunt. Concludunt nempe, quod tam in *vitalibus* quam *localibus* motoriis actibus anima nullas habeat partes, quia harum rerum sibi nihil *conscia aut memor* esse possit; quod tamen interpretantur fieri conuenire, cum anima sit *cogitandi* & *reminiscendi* compos. Sicut autem, qui distinguendi sunt compotes differentiam attendent inter *rationem simpliciter*, cuius nulla est *cogitatio*, *phantasia* aut *memoria*, exemplo iam allato *saporum*, *odorum*, *sonorum*, *colorum*, & in genere *iucundi* aut *aduersi*: ita refellitur hæc opinio in ipso hoc præsente negotio per ipsum, quod in suppositione & de quo sermo est, exemplum; nempe *directionis* motuum. Cum enim hanc omnimodo *rationali* animæ adscribant, vtpote secundum cuius arbitrium simpliciter exerceri, manifestum est: tamen tantundem etiam certum atque omnino manifestum est, quod illa ipsa *anima* iuxta eundem ita suppositum *modum*, nempe si quid ipsa agat, *quod*, & *quomodo* agat, *distincte reminiscendi*, hic tam parum, quam circa *motum in genere* sibi constet, aut harum suarum rerum *recordetur*.

Opponitur contra animæ concursum ad actum motus, quod anima harum rerum non sit conscia aut memor.

§. XII. Exempla ante oculos sunt innumera, allegabimus autem solum vnum & alterum. Quando ad certam *distantiam* lapidem proiicere intentio fert, aut quantumcunque *commensuratum* gradiendi actum perpetrare, *transiliendo* certam distantiam, *ascendendo*, *saltando;* imo adhuc magis, *vocem* ad modulos musicos gubernando: quis in his rebus magis reminiscitur, *quod*, aut *quomodo* hoc, *hoc* in quam, agat, quam in genere, *quod agat.* Dico, quis habet in his rebus *distinctam* considerationem aut recordationem, vltra nudam *generalem* intentionem, *quod*, *quid*, *quantum*, in his rebus agat? Quid, quod

Exempla allegantur, quod in actionibus recordatio, quod, aut quomodo agatur, non semper adsit.

quod *anima* omni modo magis manifesto & veluti diserte *conscia* vtique sibi sit, actus ipsius *in genere*, aut certe ad minimum in *toto suo complexu*; vnde primus passim & omnino certissimus eius de hoc negotio conceptus est, *quod* in genere *velit* mouere, *lapidem* proiicere, *transilire*, *scandere*, subsultationes agitare; aut dum vtique simul commeminit, quod *longe* aut *prope* proiicere *velit*: nullius tamen in solidum *memor* aut *conscia* sibi est *certæ proportionis*, neque *distantiæ*, nec *energiæ motus* ad distantiam. Imo, postquam etiam ipso *vsu & exercitio* has *proportiones* comprehendit, vt ipso *effectu* illas recte & exquisite præstare valeat: tamen ne tunc quidem vllatenus manifestam habet harum proportionum siue *conscientiam* siue *scientiam*.

Vsus medicus ex hac intricata motus voluntarii scena ad ætiologias pathologicas.

§. XIII. Illud vnum e tota hac intricata *motuum localium voluntariorum* scena ad *pathologicas ætiologias* aliquid conspirare forte posset, quod etiam *constans* atque firma *auersio* motus locales vegetius exercendi in culpa esse possit, vt posthac in parte aliqua nulli fiant. Dico, quod præiudicio quodam rationis *non ratiocinantis*, (quæ ordinaria vniuersa sua actione & *simplicius* & *certius* & *constantius* procedit) auersio illa vti formetur, ita etiam continuetur atque seruetur: neque *respectiuis ratiociniis*, & secundum ista inclinante *voluntate*, ab illo *simpliciore firmo* proposito recedat. Cuius rei exempla habemus etiam in *auersionibus* circa œconomiam *vitalem*; v. gr. quando aliquis *per accidens* cibi alicuius aut potus vehemente *auersione* correptus, postea *constanter*, quoties talia offeruntur, ingenti *nausea* imo vomitibus corripitur. Hæc talia, tametsi ordinatiore reliqua *ratiocinatione* emendare vel maxime cuperet, præualet tamen illa *simplicior*, & nullis longinquis *externis respectibus* subnixa prima atque pristina æstimatio. Imo vero, præsto est altera quoquo modo euidentior & vere notior eiusdem rei quotidianæ experientia. Aegri multi vtriusuis, inprimis autem *sequioris* sexus auersantur *medicamenta*; alii quidem *sapida* aut *olida*, alii, neque pauci quidem illi, *insipida* quidem sed solum *puluerulenta*. Iam si in morbis, & inprimis sonticis & periculosis, satis persuasum ipsis sit, & opus esse medicamentis, & vsum esse inprimis talibus; *vellent* etiam ipsi omnino a morbis quidem liberari, imo *vellent* etiam medicamenta talia, vt necessaria, posse sine *nausea* sumere: interim, quicquid ita *velint*, non auscultat prior illa *ratiocinatio*, aut cedit posteriori. Quantumlibet etiam ipsa illa prior omnino vere nihil aliud sit, nisi simplex *ratiocinatio perplexa*; *fictio* inquam nuda mentis, & falsa *opinio*: nec in habitu *rerum* ipsarum sumendarum, nec in vllo *reali* habitu aut respe-

Constans & firma auersio cibi aut potus.

Auersio medicamentorum.

ctu

ctu *organorum* vllum vnum fundamentum habens, ſed abſolute nudæ præconceptæ *æſtimationis* ſoboles. Quando itaque etiam ex *nuda* velut *arbitraria æſtimatione fictitia* ſemel efformata & firmiter propoſita *intentio*, alia prolixioribus *reſpectibus* ſuperſtructa non corrigitur aut tollitur; quanto minus exſpectare licuerit, vt *verioribus*, & paſſim ipſa *re corporea* nitentibus, peculiaribus mouendi aut non mouendi *intentionibus voluntas* aliqua *externis*, *tranſitoriis* etiam paſſim reſpectibus ſubnixa ſtatim & in ſolidum detrahere poſſit.

§. XIV. Certe vero exempla etiam non ita rariſſima *paralyticarum* localis & voluntarii motus *impotentiarum*, per *intentiſſimas* tandem *voluntatis rationalis* concitationes iterum diſſolutarum, ſatis teſtatum reddunt, quid veriſimilis in hoc negotio ſubſit. Sicut eius rei exempla tam apud *Valleriolam*, quam in A. N. C. illic a *periculo incendio pereundi*, hic a *grauiſſima ira* præſto ſunt. Ego vero duo exempla in vno incendio obſeruaui, *arthritico-podagricæ* membra mouendi impotentiæ; quæ, dum ſub illo terrore patientes ad ponderoſa quædam ſaluanda, obliti dolorum & debilitatis, connitebantur, non ſoluta tantum eſt *podagra* & *arthritis* illa, ſed etiam liberi motus agilitas recuperata. Exempla paralyticarum impotentiarum per voluntatis concitationes iterum diſſolutarum.

§. XV. Illud vnum adhuc de *viribus ad mouendum* notandum venit, quod hæ quidem ipſo vſu paſſim fatiſcere atque detrimentum pati ſoleant: interim tamen in hac etiam re non tam ſubeſſe, vti fere vulgo volunt, ſimpliciores *corporeas* rationes, aut amiſſiones quarumcunque *corporearum* rerum, innuere ſatis videtur ADSVETVDO motuum; qua etiam *laborioſi* motus, *magni* inquam atque *diuturni*, conſtantibus diutiſſime *viribus* continuari poſſunt: cum *non adſuetos*, aut per *faſtidium* renuente intentione, aut *metu* præoccupata eadem, energia tanquam *a priori* omnino vtique deſtituat: ſicut ex aduerſo etiam ingens *cupiditas*, vndecunque tandem profecta, *vires* ſuppeditat ſolito nimio maiores. Vires ad mouendum vſu fatiſcunt. Adſuetudo tamen hic multum valet, nec non faſtidium, metus, cupiditas.

§. XVI. Præbent huius rei ſpecimen *deliria maniaca*, quibus quam admiranda paſſim non tam ſolum ſimultanea, quam *durabilis* omnino atque conſtans ad *motus fortiſſimos* habilitas atque ingens *robur* præſto ſit, adeo vulgo vsque notum eſt, vt etiam inde plebi paſſim ſuſpiciones oriantur colludentis *ſupernaturalis* alicuius a malo ſpiritu *energiæ*. Vbi ſimul ſeſe offert alterum illud paradoxon, quod, cum ordinarie *motuum localium* energiæ omni modo opus ſit *alterna* quiete, in *maniacis* etiam ſine vlla requie intercedente ſub *perpetuis vigiliis*, *clamori-* Deliria maniaca huius rei ſpecimen præbent.

moribus, *vlulatibus*, *perpetua* passim vel conamina violenta exerceantur, vel ad minimum ex omnibus gestibus affatim eluceat *vigor* ille insolitus, inuigilans solum atque imminens *occasioni* ad exsequendum propositum: quod etiam promtissime facit, quotiescunque improuide appropinquantem adipiscitur, quem male mulctet.

Vigor intentionis ex his exemplis elucet.

§. XVII. Hæc constitutio vt exemplis passim obuiis vel ad annos aliquot ita durat; ita satis vtique commonstrare videtur, quod & quantum in his rebus valeat *intentionis* ipsius vigor, quam diu inprimis de *motu simpliciter* est quæstio, sine concurrentibus aut simul implexis *materiarum* quarundam in corpore administrationibus; nempe his *vitali* magis, quam *animali* atque voluntario motui subiacentibus. Interim hanc etiam ipsorum *maniacorum* tantopere vegetam insignem circa *motus locales* energiam illustrat omnino etiam *secundum naturam* vsitatum illud *roboris* circa motus augmentum, & quasi firmamentum, quod his familiariter obtingere notum est e sola *consuetudine* partim, durabiliore ita energia & *stabiliore*; partim e nuda simplici atque temporaria illa *animi alacritate* atque firmo *proposito*, motus certos robustos in effectum deducendi, & omnino præstandi: quantumlibet hic etiam magis *temporaria* energia.

Actiuitatis imminutio post quadragesimum & quinquagesimum annum.

§. XVIII. Cæterum, venit omnino etiam hoc iterum loco ipsa mente recolenda constitutio illa *actiuitatis* vniuersæ, non tam *corporis*, quam *in corpore & per corpus*, ita circumscriptæ, vt præter *accidentales* velut atque transitorias interpellationes, etiam velut *essentialem certam* atque *statam* omnino ineuitabiliter *imminutionem* exspectare necesse habeat: quæ ab *ætatis* ambitu veluti præscripta, postquam *quadraginta*, certissime vero *quinquaginta* anni præterierunt, adeo potenter corporis *actiuitati* euenit, vt iam non solum *duratione*, sed ipsa omnino *mole* nimium quantum *fatiscat*, & reliquam quantumcunque intentam *voluntatem effectus* destituat.

Habilitas organorum, quam exercitio adipiscuntur, duplici respectu expenditur.

§. XIX. Quamuis autem præsentis forte loci fuisset, aliqua etiam dicere de *habilitate organorum* multiplici, quam inprimis ipso *exercitio* adipiscuntur; cum tamen magis ad quamlibet aliam quam *medicam* considerationem faciat hic respectus, propterea nullo alio intuitu illum expendere placet, nisi illo duplici: (1) quantum possit *intentio*, adeoque secundum illam *directio*, non magis quam vniuersa *instructio* motuum, quales hoc intuitu vnice *animæ intentionibus* innituntur, sine illis etiam absolute nunquam futuri: (2) quomodo magis velut *essentiales* indoli humanæ motus locales, vniuersis proinde indiuiduis etiam

etiam solennes & vsitati, & non *vsibus* solum, sed strictius loquendo *necessitatibus* potius œconomiæ animalis famulantes, sint maxime illi, qui & *sensum* atque *iudicium* secundum sensum magis immediate sequuntur; & euidentius ad directam *corporis conseruationem* ab impendentibus *læsionibus*, imo *destructionibus* eius, habiles exsistunt.

§. XX. Superest illa vnica consideratio, quod *omnium* conspicuorum *motuum* in toto corpore, quantumlibet etiam non-voluntariorum, *vitalium* vulgo dictorum, tamen idem sit *genus* instrumenti; nempe *fibrositas muscularis*, proxime ad ipsum effectum: sicuti *neruorum* concursus ad *actum* ipsum, seu efficientiam in fibras ipsas quasi introducendam, vt illis motus imprimatur, quo illæ vel *densentur*, adeoque *contractione* sui alias res inprimis *fluidas* propulsent: vel *tremulis* quibusdam crispaturis vel alternantibus micationibus motitationes aliquæ fiant: sicuti talium *actiuorum* motuum maiore *remissione* erga *ponderosas* aut *elasticas* materias *distensionibus* locus conceditur: vt *secundum naturam* in *ventriculo*, *intestinis* ad ciborum & potuum ingestionem: *p. n.* magis in *aquosis* aut *flatulentis* tensionibus & incubitu.

Omnium motuum in corpore instrumentum sunt fibræ musculorum & nerui.

§. XXI. Sicut autem *motus localis* alias ordinarie simpliciter non solum *sensum* sed etiam *voluntatem* sequitur: ita est tamen etiam exemplar eius *secundum naturam*, dignum consideratione, in *motu embryonis* in vtero materno. Cuius, quamuis *accidentales* circumstantiæ, nempe *intensioris* aut *remissioris*, *frequentioris* aut *rarioris* concitationis, omnino *sensibilium* caussarum energiæ respondere obseruentur; dum a variis *acrioribus* alimentis, inconditis *concalefactionis & refrigerationis* excessibus, quin etiam *medicamentis stimulantibus motus embryonum* acriores cooriri passim obseruantur: tamen alii fundamento insistere totum negotium ex eo elucet, quod hic *motus* adeo prorsus exquisitam habeat initii sui *mensuram*, dum præcise *vigesima* gestationis *septimana* se exhibere incipit.

Motus embryonis in vtero materno exquisitam habet initii mensuram.

§. XXII. Quamlibet autem motus localis in corpore quam plurimum etiam contribuat ad *distributionem* expeditam sanguinis per quaslibet partes; imo ipsarum etiam *porosarum* mollium partium fibrosarum promouendam *expansionem* super ita transeuntes fluidas; qui ipse vsus etiam huiusmodi *motibus embryonis* minime denegari potest: tamen neque *proportio* huiusmodi embryonis motuum satis respondet vel *a priori* vtilitati, vel *a posteriori* effectibus postea apparentibus, vt inde vllam *sinceram* atque iustam applicationem facere liceret. Etiam *solidæ* partes, quatenus *molles* atque *flexiles* sunt, & non tam *habiles* ad

Motus localis plurimum contribuit ad distributionem sanguinis.

motus, ſed etiam *agiles* reddi, eique adſuefieri debent, poſtulant vtique motus *exercitium*: hoc ipſum etiam, tanquam a primis firmioris texturæ periodis, ita commode ſuſcipi & magis magisque exerceri, omni modo iuſtum æquumque atque rationi conſonum exſiſtit. Interim cum neuter horum reſpectuum quadret ad illam *peculiarem menſuram* temporis, qua primo ſeſe exſerit; relinquenda proinde eſt hæc peculiaris *ſtricti temporis* obſeruatio inſtitutis naturæ motuum vt *a priori*: cuius ratio ab illis *reſpectibus*, qui nobis innoteſcunt, non *æque* probabiliter, nedum euidenter reddi poſſit. Cæterum vti locales motus *muſculoſarum* partium, imo latiſſime patentium *artuum*, quin totius hinc inde externi poroſi corporis habitus, ad *ſanguinis* inprimis progreſſum iuuant, & vbi ille laborat, ad eum ſatis potenter expediendum, quin ipſam eius craſin *agiliorem* reddendam, plurimum valent; ſicut de ea re ſupra ſub cenſu *rerum non naturalium* plura attulimus: ita minime tam longe a veritate abludit, quod plurimi *motus locales* etiam re vera *inuoluntarii* & nullis *ſenſationibus proportionatis* ſuccedentes, tamen neque tali cauſſa *materialiter obiectiua*, neque ſimpliciter *finali*, nempe *moraliter*, quod aiunt, *obiectiua*, circa negotium *humorum*, *craſeos & ſucceſſus*, deſtituantur. Id quod in *conuulſiuis* variis *motibus* conſiderationem meretur.

Quæ tamen res, cum magis ad PATHOLOGIAM reſpiciat, eo illam differimus: hiſce autem PHYSIOLOGICAM noſtram tractationem cum laude Altiſſimi obſignamus.

BRE-

BREVIS REPETITIO
SVMMORVM CAPITVM
MEDICAE PHYSIOLOGIAE.

§. I.

CVm huc vsque, etiam passim præter institutum, aliquanto prolixius recensuerim ea, quæ ad notitiam corporis humani viuentis pertinent; placet breuissima repetitione, seu vt vulgo loquuntur recapitulatione, apices totius negotii in conspectum breuissimum reducere, & quid denique in hac parte curatius cognoscere & constanter ante oculos habere Medico incumbat, breuiter recensere.

Conseruatio mixtionis corruptibilis per motus.

§. II. *Materia* corporis vt in se vndique, ita cum primis in *sanguine* summe *corruptibilis*; quod tamen non in actum corruptionis deducatur, VITAE beneficio debet. Quæ nempe nihil aliud est *formaliter*, quam hæc ipsa *conseruatio* corporis in illa sua *mixtione* quidem *corruptibili*, sed sine omni corruptionis istiusmodi *actuali* euentu. Perpetratur autem hæc conseruatio vtique MOTV; sed hoc non nisi *generaliter*: & ita quidem, vt omni modo etiam absolute opus sit specialioribus subsidiis, seu *motus speciebus*, *actibus* & *effectibus*.

Motus in genere potius dissolutioni quam conseruationi inseruit, exemplo motus intestini & caloris.

§. III. MOTVS enim in genere & *simpliciter* tantum abest, vt conseruationis hunc actum quoquo modo absoluere possit, vt ille potius ita simplicior certius *dissolutioni* adeoque *corruptioni* inseruiat. Et valet hoc tanto magis de illo *intrinseco* motu, qui actu & re ipsa fit; motu *intestino*, ipso inquam in *sanguine* motu *fluiditatis*, tanto magis autem adhuc subtiliore, *caloris*. Quandoquidem hi *duo* motus ita simpliciter considerati potius verum & directum *instrumentum* sunt corruptionis; & quidem vere simplicissimæ huius mixtionis indoli conuenientis, *putredinosæ*.

§. IV.

Sanguinis mixtio sub his motibus fatiscit, & dissolutioni putredinosæ subiicitur.

§. IV. Quemadmodum etiam sub vniuerso VITAE *apparatu* atque *actu* sanguinis vtique *mixtio* minime intemerata perenniter persistit, nempe numero penitus eadem; sed re vera, etiam sub vitali concursu, sensim fatiscit atque dissoluitur. *Dissolutionis* tamen genere similiter ita *peculiari*, vt *mixtioni* materiæ, si sine *vita* illa sibi relinqueretur, ita *leuis* atque placida, imo ita *lenis*, minime eueniret. Species enim corruptionis, cui *mixtio* corporis animalis, & ex omnibus partibus eminentissime *sanguinis*, directe exposita est, est vtique *simplex*, & in sanguine inprimis etiam præceps, PVTREFACTIO.

Paradoxon physiologicum.

§. V. „Hoc asseuero esse primum illud PARADOXON „PHYSIOLOGICVM: quod corpus animale tota intima sua mixtione „promtissimæ *putrefactioni*, *materiali* sui necessitate, totum exposi„tum, tamen *quam diu*, imo vero *quatenus* VIVVM est, putrefactio„nem minime experiatur. Quam ex aduerso præsentissime omnino incurrit, simul atque *vitalibus directis actionibus* destituitur.

Corpus viuum contradistinguitur corpori mixto.

§. VI. Hoc intuitu re vera omnino hæc conseruatio est CORPORIS *vita*; & ex aduerso illa destructio actu putredinosa, vera *corporis mors*. CORPORIS inquam; illud, secundum quod *corpus* dicitur VIVVM, secundum quod realiter contradistinguitur simplicius MIXTO: *corruptibili* nempe præter modum, eoque nomine *mortali*, imo *emortuali*: ita certe alieno ab isto *vitali* statu, vt nisi nouum aliquod *positiuum* impedimentum intercedat, non possit, etiam per diem naturalem, exquisite manere quod fuit, nempe corpus *ita mixtum*.

Diuersitas est inter vitam, quatenus de corpore dicitur, & illum respectum, quo anima viua dicitur.

§. VII. Vnde bene notanda venit realis illa penitus diuersitas inter *vitam*, quatenus de *corpore* dicitur, quo inquam respectu & intuitu *corpus viuum* esse dicitur; de qua re nobis in physiologia est sermo: & illum respectum, quo ANIMA *viua* dicitur, quæ *respectu corporis* VIVIFICA solum dici meretur; peragit tamen in corpore hunc actum *viuificationis*, non vti vulgo crassiore modo interpretantur per nudam atque simplicem sui *vnionem*, sed sane per *actionem*. Neque tamen eandem etiam simpliciter *innominatam*; sed omnino vere *mechanico-physicam*: nempe per *materiarum* sensim *fatiscentium* perpetuam *remotionem*; quæ *proprie* & *directe* est VITA *instrumentaliter* considerata: & in locum harum *decedentium* nouam receptionem & *admotionem* recentium, quam NVTRITIONEM vocamus.

Actus vitales absolute necessarii sunt.

§. VIII. Non opus est ad MEDICVM scopum operose hic disquirere, an vere *immediate* ipsa *anima* sit *rectrix vitalis* huius actus. Interim interest omnino etiam *Medici*, vt ille intelligat, quod vniuersi

hi

hi *actus*, qui *vitales* appellantur, totum inquam *negotium vitæ*, non solum absolute *necessarium* sit, sed etiam summa secundum veram *rationem* atque *proportionem* ἀκριβείᾳ administretur: adeo, vt non tam simpliciter credendum sit, QVOD ita fiant; sed etiam satis, imo abunde comprehendi possit, QVARE & QVAMOBREM tum etiam QVOMODO, & quidem ITA fieri debeant? & quem vtique nexum hoc habeat cum *physicis* (*materialibus* & *instrumentalibus*) & *moralibus* (*finalibus*) constitutionibus atque *respectibus*. Dico, quod hæc consideratio etiam ad *medicum* vsum quam maxime faciat; dum videlicet ex hac ipsa *Medicus* vere atque solide comprehendit, non solum quid circa has res re vera *fiat*; sed quid etiam recte atque commode ita fieri *debeat*; adeoque quid tandem ipsi etiam Medico de hisce rebus *obseruare*, decenter *administrare*, *regere*, *moderari*, *imitari* conueniat.

§. IX. Quemadmodum autem *vitale* negotium ita maxime per MOTVS potius, quam per *materias* absoluitur; ita memori quoque mente tenendum, quod ipsa etiam SENSATIO simpliciter simili ratione perpetretur, nempe peculiaribus *motuum* directionibus. Et quantumlibet vtrumque horum fiat per *corporea organa*, tamen *effectus* vere formalis minime tantum ab illa *corporali* consistentia, quam *proportione* & *actione* seu *motu*, *organis* illis potius, quam nude *per illa organa*, adhibito, pendeat.

Sicut vita per motus, ita etiam sensatio motuum directionibus perpetratur.

§. X. Vbi simul maximopere notandum est, quod illa *organica* ratio atque *proportio*, quæ his ipsis etiam *corporeis* organis ad illos suos *vsus* imprimitur, *absolute* & simpliciter extra potestatem vllius *artificialis* externæ cooperationis posita sit; neque habeat circa hanc *Medicus* vllam potestatem, huiusmodi *constructionem* atque *conformationem* positiue atque directe quocunque modo *perficiendi*, aut (iterum dico, *directe*, structuram atque conformationem ipsam, *actum* ipsum struendi,) *iuuandi* solum atque promouendi. Nisi quod *priuatiue* continua dissoluere, confluentia intercipere valeat; nihil quidquam tamen horum secundum *propriam naturæ* rationem atque methodum.

Ad constructionem organicam Medicus nihil conferre potest.

§. XI. Ex aduerso vero MOTVS potest Medicus varie omnino iam *prouocare*, iam *cohibere*. Et cum veram ac intimiorem *structuræ* rationem vix vsquam assequi valeat; assequitur ex aduerso satis omnino commode rationem *ordinis*, *temporis*, *successionis*, *conspirationis* MOTVVM.

Motus autem varie alterare potest, eosque etiam assequi.

Motus vitales sunt vel remotorii vel admotorii.

§. XII. Sunt vero *vitales* illi *motus*, vti dictum est, partim *remotorii;* quibus *aliena* (siue assumta, siue ex ipsa intimiore crasi fatiscentia, atque desciscentia) e corpore *remouentur:* vel *admotorii*, quibus in locum fatiscentium, adeoque reiectorum, alia denuo restituuntur.

Quos motus Medicus habeat in sua potestate.

§. XIII. Hos ipsos etiam *posteriores* motus *directe* quidem, imo vero vel saltem *propinquius*, in sua potestate minime habet Medicus: *positiue* videlicet, imo directe & immediate, ne quidem *priuatiue*. Id est nemo hominum, quacunque tandem arte aut potestate, potest efficere, vt homo *bene* aut affatim *nutriatur*, quantumlibet & multa ipsi & optima alimenta exhibeat: vnde nota de *gracilioribus* loquendi formula, quod quantumcunque etiam edant, nulla ipsis exspectanda sit pinguefactio. Ex aduerso vero potest *nutritio* inhiberi, tum admodum *remote* per alimenti subtractionem, aut minus commodi alimenti iniunctionem: *propinquius* autem etiam per prouocationem *animi pathematum turbulentiorum*, *mœroris* inprimis, anxii & solliciti *desiderii*, & *nauseæ* durabilioris inductionem &c. *Excretorios* autem motus potest magis & *propinque*, & *efficaciter* prouocare artifex, vel etiam contra *inhibere*, iisque moderari.

Motuum scientia Medico necessaria est.

§. XIV. Vnde quidem summe vtilis, imo necessaria ipsi est *motuum* horum scientia: & quidem minime tam æque *mechanica*, nempe *quomodo motus possit induci corporeo* instrumento? qualem *proportionem* habeat illa *structura* organi ad talem proportionem *motus*? Sed potius *physico-historica*, nempe *quod* fiat, *in quas materias* fiat, *per quas* partes vt *organa* fiat: & *moralis* seu *finalis*, in quem *finem & vsum*, *physicum* omnino, imo pressius *vitalem* seu *conseruatorium*, tales MOTVS ita fiant.

Quæ cognitionem mixtionis postulat.

§. XV. Et hæc quidem vltima consideratio nihil profecto sterile, nihil exile inuoluit; sed omnino postulat sufficientem cognitionem constitutionis *intimæ*, ipsius inquam MIXTIONIS corporis, eiusque præcipuarum partium. *Constitutionis* inquam atque *proportionis ad durationem* sui contra *corruptionem*, aut contra, *aptitudinis* ad subeundam omnino corruptionem.

Proportionem & conuenientiam motuum ad materias, vt agnoscat, vbi vitium hæreat.

§. XVI. Et deinde, notitiam sufficientem *proportionis* atque conuenientiæ etiam *motuum* talium, singulorum & sociorum, ad illas *habitudines materiarum; vbi*, *cur*, *quomodo*, *quando*, scopis illis debitis satisfaciant. Et hoc totum maxime propterea, vt non solum post cognitam, & rationaliter quidem cognitam, talium *motuum* ad tales

mæ-t

materias σuζuγίαν, etiam agnoſcere valeat artifex, quando *defectus* aliquis emicat, *vbi* proprie, *vnde*, *cur*, & quo tandem *finali* reſpectu ille ſic ſe habeat? an in ipſa *materia* ſit vitium; & quidem vel intuitu eiusdem *corruptibilitatis* præualeſcentis; vel intuitu *mobilitatis* fatiſcentis: an vero *organa* vitium contraxerint; & iterum ſiue in ordine & proportione *ad materiam*, cui deſtinantur, ſiue in ordine *ad motum*, quem ſubire deberent. An denique ipſius MOTVS maxime euidens ſit vitium; & illud quidem iterum, an vere ſit *vitium* a *materiæ* atque *organorum* conſtitutione, *proportione*, *vſu* atque *fine* alienum: an a *materiæ* vitio pendeat, aut *organorum*: an vero magis ſimpliciter & *directe a priori actionis motoriæ* ipſius ſit error atque perturbatio, tam *materiæ* quam *organorum*, vel nulla penitus culpa, vel nulla certe *proportionata* ad tales, quæ ſubſequuntur, *motus* ἀταξίας. Vbi profecto in ipſa illa conſideratione, quam in hoc genere merito primo loco poſuimus, nec exiguam, nec omnino leuem operam collocandam inueniet Medicus, an inquam illi *motus*, qui extra *conſuetum ordinem* fiunt, re vera ſimpliciter *vitioſi* ſint; id eſt non ſolum a debito conſueto *ordine atque typo*, ſed etiam AB OMNI VSV pro corporis *integritate* aut *neceſſitate* ALIENI, imo potius *quolibet intuitu* œconomiæ corporis aduerſi, quin *noxii*.

§. XVII. Sicut autem rebus vndique decenter penſitatis facile deprehendet, quod varii *motus*, qui etiam præter *gradum naturalem* aliquando intenduntur, imo varie *mutantur*, non ſolum de reliquo *in genere* vtique etiam *naturales* exſiſtant; & nunc etiam, quando ita *modo* atque *more* minus ſolito fiunt, euidenter ſatis potius ad aliquem VSVM ita, vt iam fiunt, adminiſtrentur, & *contra* aliquam præſentem vere paſſiuam *læſionem* aut *periclitationem* directe æque atque efficaciter inſtruantur: ſed confirmabitur etiam tanto magis ipſa *multitudine*, *frequentia*, atque *promtitudine* huiusmodi ACTVVM, quod vndiquaque vniuerſi omnes atque ſinguli huiusmodi MOTVS, tam *in genere* quam *in ſpecie*, ſimpliciter & abſolute ad VSVS corporis non ſolum deſtinati ſint, ſed illis etiam *a priori* APTI, & *a poſteriori effectibus* ipſis, quod re vera talia perficiant, conſpicui.

Omnes & ſinguli motus ad vſus corporis deſtinati ſunt.

§. XVIII. Quæ nempe, quod iterum repeto, eſt præcipua VTILITAS totius illius ſcrutinii, & tandem fundatæ cognitionis, QVOD MOTVS VITALES ADMINISTRENTVR ET EXERCEANTVR ACTIVE AB IPSA ANIMA; & ſint vere *organici actus*, a cauſſa *agente ſuperiore* in corporeis *inſtrumentis* inſtituti, ad producen-

Adminiſtrantur & exercentur actiue ab anima.

cendos aliquos effectus, non ſolum in genere certos, in ſpecie vero *neceſſarios*, ſed etiam in ſpecie *ſpecialiſſima* ad neceſſitates ſecundum *temporis & accidentalium* externarum cauſſarum varias mutationes *peculiariter*, ſed ſatis tamen exquiſite, *proportionatos*. Non vero, iuxta crudiores recentiores præfigurationes, haberi poſſint vlla ſimilitudine veri pro talibus *motibus*, qui *ordinarie* quidem ſimpliciter *a materiali* corporis habitu pendeant, & ſine aliquo vere *directo vſu* aut *fine*, ſiue *ſcopo*, fiant: in illis etiam *extraordinariis* mutationibus magis ſimpliciter ab ipſarum alienarum *materiarum corporeis incurſibus* ita varie alterentur & inflectantur, ſine vllo *ſcopo* aut vlla *intentione*, & conſequenter a priori *directione*, *fini* tali quadrante, adminiſtrentur.

Energia intentionum animæ ratiocinantis per animi pathemata.

§. XIX. Tantum autem abeſt, vt negligi aut diſſimulari poſſit, vt potius omni cum attentione imo prudentiſſima induſtria penſitari debeat, & inprimis opinionibus illis contrariis contra opponi, ENERGIA illa, vti *potentiſſima*, ita *præſentiſſima*, *promtiſſima*, & proinde *familiariſſima*, nudarum ſimpliciſſimarum & vere abſolute *abſtractarum*, & vt loquuntur *immaterialium animæ ratiocinantis* (& ſecundum illa ſua ratiocinia *volentis*) *intentionum*, quas vulgo ANIMI PATHEMATA appellant. In quibus ſicut ipſa *anima ratiocinans* in ipſo illo *actu* non *recordatur quod* agat, aut *quid* agat, quod *velit*, & quid *velit*, ſed ſolum inconſideratam illam ſuam *voluntatem exſequi* properat: ita deprehenditur omnino, facta decente atque prudente contemplatione, eiusdem illius ſuæ *voluntatis* ſeu *intentionis* effectum etiam circa ipſos *vitales* actus & *organa* vitalia potenter exercere; præcipuo *nauſeæ* vomibundæ, *palpitationum* atque *tremorum* cordis, imo *lipothymiarum*, a *terrore* & tam ab hoc quam inprimis ab *iracundia* præcipiti *conuulſionum*, exemplo.

Animæ incumbit cura conſeruationis corporis.

§. XX. Sicut autem corpori in ſe ſpectato nulla vna adſignari poteſt ratio DVRATIONIS, id eſt, cur corpus abſolute *in ſe* ſpectatum *diu* conſeruari debeat; actionum autem *animæ* abſoluta indoles *durationem* vtique & *ſucceſſiones* per menſuras temporum ſimpliciter exigit & poſtulat, adeoque totus actus diuturnæ *conſeruationis* ita prorſus euidenter *animæ* vſibus deberi comparet: ita tanto minus dubium hinc eſſe poteſt, quod *animæ* incumbat, *curam*, & efficaciter quidem, gerere, vt *conſeruatio* illa corporis *ſibi neceſſaria* in actum omnino deducatur.

Quam curam perficit motu.

Quod autem *anima* hæc negotia vere etiam poſſit præſtare, demonſtratur a priori ex eo, quod *conſeruatio* quidem vniuerſa corporis fiat abſolute *formaliter*, *motu*. *Motus* vero ſit re vera res *incorporea*, corpori-

bus

bus adiuncta, *generice* eiusdem indolis & vniuersæ habitudinis, qualis *anima* ipsa.

§. XXI. Considerandum autem est, quod *corpus duos* præcipuos respectus ad *corruptionem* subeundam, adeoque NECESSITATEM *conseruationis* administrandæ habeat; nempe vel prout intrinseca eius *crasis*, vti iam supra dictum, *sponte* etiam certo & ineuitabiliter fatiscit; vel quatenus ab *externis* etiam rebus, siue incursu vehementiore siue concursu, violatur. Præterea obseruanda pariter est *violationis* huius, oppositas *conseruationes* requirentis, diuersitas ratione *subiecti*; dum corpus ita vel in *mixtione* sua, vel in *structura* læditur; & a rebus quidem externis longe sæpius, promtius, adeoque etiam familiarius, in *structura* potius quam in mixtione: quantumlibet *structuræ* quoque læsio familiariter succedenti *mixtionis* læsioni viam sternit, (eo ipso, quod præcipua pars *structuræ* proprie & directe *mixtionis* conseruationi vt *instrumentum* seruiat.)

Corpus duobus respectibus corrumpi et violari potest, quibus conseruatio opponi debet.

§. XXII. Propter hasce triplicis generis *necessitates* exercetur in corpore (1) VITA, seu negotium *conseruationis mixtionis*; (2) NVTRITIO, seu negotium non solum *institutionis*, sed etiam *restitutionis structuræ*; (3) SENSATIO, tanquam præcipuum *instrumentum* PRAESERVATIONIS ingruentium, tempestiuæ *excussionis* contingentium, imo *euitationis* adhuc *eminus* minitantium, lædendi compotum externarum reum. Cui vltimo inprimis PRAESERVATIONIS scopo subseruit LOCALIS MOTVS. Interim omnia atque singula hæc negotia, simpliciter omnino & absolute absoluuntur *in genere* MOTV; tam VITA inquam, & NVTRITIO, quam SENSATIO.

Hinc exercentur in corpore vita, nutritio, sensatio & motus localis.

§. XXIII. Et inseruiunt omnia corporis *organa* hisce *scopis*; nempe tam *transmissionibus secretoriis* & *excretoriis* VITALIBVS, *appulsoriis* etiam NVTRITIVIS: quam SENSATIONIBVS, & LOCALIBVS *motibus* animalibus. Quantumlibet itaque vtique etiam conueniat nouisse atque perspecta habere *organa* illa, quæ huiusmodi tam *vegetatiuis* (*vitalibus* & *nutritiuis*) quam *animalibus* actionibus famulantur; scire satis, in qua corporis *regione*, imo quonam *loco* præcipue hæreant; quænam legitima illorum *conformatio* esse soleat; cum quibusnam aliis *connexio* intercedat. Facit tamen hoc reuera non tam vllo intuitu alio ad MEDICINAM, quam solum qualemcunque *dignotionem* pathologicam, & *appositionem* medicamentorum *externam*, seu *topicam*; plus autem aliquanto ad *pathologiam chirurgicam*, & *iudicia inspectionis* cadauerum. Ad veram autem directam suam *proportionem*, quam

Organorum quidem conformatio & connexio perspecta vtique esse debet:

quam proportionem vero

quam ad *motus* ipſos, ſiue in genere *ſuſcipiendos*, ſiue tales in ſpecie *præſtandos*, habeant, præcluſa eſt humanæ curioſitatis indagini via, adeo, vt huius reuera NIHIL quicquam inde adſequi valeat.

ad motus habeant, indagare non poſſumus.

Motuum vera notitia vnde deſumi debeat.

§. XXIV. Vnde iterum iterumque notandum eſt, imo firmiſſima mente tenendum, quod huiusmodi *motuum* vera notitia vnice magis deſumi debeat vel ſimpliciter *hiſtorice* ab ipſa experientiæ obſeruatione; vel, ſi quid ſcientifici ſubeſſe debeat, illud magis petendum fuerit ab *indole materiæ*, cui tales *motus* ita adhibentur, quam ab habitu *organorum* ad eiusmodi *motus* ſuſcipiendos. Tanto magis, cum intrinſecæ *motus* rationes atque conditiones plane nihil commune habeant cum vlla *materiali* diſpoſitione *organica*, ſi illa ſolum *in genere* ad mobilitatem aliquam inſtituta ſit. Nec enim hæc diſpoſitio *organi*, quod ſit *mobile*, propterea ſtatim infert, vt ipſo *actu neceſſario* moueatur: ſed aliud vtique eſt fundamentum & obiectum *ſuſcipiendi*, *actu* inquam capeſſendi atque ſuſcitandi *motus*. Nec etiam ad GRADVM motus, quam *fortis* aut *lenis*, *celer* aut *tardus*, ille eſſe debeat, quidquam directe facit aut confert *inſtrumenti* proportio; ſed luculentum vtique eſt rationi, quod hæ motus *proportiones* ſimpliciter *dirigantur* ad *materiarum*, *quæ* & *quomodo* per illos tractari debent, *indolem*. Eadem eſt ratio etiam *durationis*, & reliqui habitus ad *tempus*, ratione *rythmi repetitionis*, ſtatæ *dimenſionis* ſeu intercapedinis &c. quorum omnium nihil vnum ab ipſo *organorum* habitu pendere, ſed vel *a priori intentionis* ipſius variis *directionibus* inniti, vel *proportioni materiæ* mouendæ, vel *finis* peculiari rationi reſpondere, cuilibet vel mediocriter perſpicaci non poteſt non manifeſtiſſimum eſſe.

Vera phyſiologiæ ratio ſeu fundamentum.

§. XXV. Ab his itaque maxime conſiderationibus pendet vera illa *vere* MEDICAE *Phyſiologiæ* ratio, vt ex illa intelligatur, quod vniuerſum negotium *ſecretionum* & *excretionum* non ſolum innitatur potius *materiæ*, quæ *moueri* debet, *proportioni*, quam vlli *organorum* alteri cuicunque *neceſſitati*: ſed innitatur inſuper ipſum verum atque ſolidum fundamentum etiam huiusmodi materiarum ita inſtituendi motus, propie ſimpliciter illi *ſcopo*, atque alia prorſus æſtimatione atque intentione præfixo *fini*, vt *corpus* hoc *vniuerſum*, non vt organicum eſt, ſed vt organicum *maneat*, conſeruetur.

Mixtio corruptibilis in vſus animæ conſeruari debet.

§. XXVI. Vnde prima in hoc genere conſideratio, modernis ſpeculationibus ne quidem vsquam in mentem lapſa, quæ interim verum de hiſce rebus conceptum *vnice* ſuppeditet, imo vero veluti manifeſto hanc totam naturæ ſcenam pandat, eſt *diſpoſitio illa* MIXTIONIS,

NIS, vt totius CORPORIS, ita primo loco SANGVINIS, ad *corruptionem putredinosam.* Cui non solum *in genere* occurrendum esse, cum corpus vtique *in vsus animæ conseruari* debeat, satis manifestum est: sed tanto manifestius etiam inde agnoscitur vera ratio atque *proportio* illorum ipsorum, qui ita fiunt *motuum*; si nempe animaduertitur, quomodo illi huic maxime *respectui* quadrent; *remotioni* inquam & plenariæ *emotioni*, seu eliminationi *materiarum* talium, talium inquam, quæ ita ad *subeundam* corruptionem *putredinosam* proxime procliues sunt; minime tamen simpliciter, *quatenus* ita procliues sunt, aut quatenus *corporaliter* iam etiam ipso actu huius corruptionis correptæ sunt, sed quatenus corruptio talis a corpore abarceri, & hoc potius *conseruari*, ne illam incurrat, debet.

§. XXVII. Confirmat tanto magis hanc huiusmodi considerationem illa certa atque euidens *potentia*, quam illud, quodcunque tandem statuatur, *principium* horum *motuum* habet, ad *mouendum* aut *non mouendum*, *ita* aut *aliter* mouendum, *conuenienter* aut *inconuenienter* mouendum, propter *directos*, aut *alienos* respectus; imo *neglectis* etiam magis *necessariis* respectibus, iuxta *alieniores* & *fictitios*, alienos motus suscipiendum. Quod in variis *excretionum* generibus notissimum est, quando illæ v. gr. nudo *sensu* frigoris, & *breui* quidem etiam *terrore*, *iracundia*, *nausea*, animi *anxietate*, *mœrore*, *desideriis* varie in transuersum aguntur, nullo neque *materiarum* neque *motuum* conueniente habitu, sed potius iuxta consuetos VSVS aliter prorsus instituendo. Principium illud mouendi habet motus in sua potestate.

§. XXVIII. Præcipuum itaque, & nisi quidem solum, certe quouis modo primarium MEDICAE THEORIAE negotium erit, horum MOTVVM tam *historiam*, quam *rationes* ad *fines* intellexisse; *proportiones* inquam illorum tum vti sunt, tum vt esse DEBENT, & QVAMOBEREM ita potius, quam quolibet alio modo, sint, & sese habere *debeant*. Vbi quidem vtique etiam *organorum* atque *locorum* notitia in considerationem veniet; MATERIARVM etiam quæ *motibus* huiusmodi tractantur. Præcipuum theoriæ medicæ negotium.

§. XXIX. Interim *organorum* quidem vel simplex *historia* sufficiet; sicut etiam reuera nihil quicquam vltra nudam illam intellectui patet. Circa *materiarum* autem etiam cognitionem penitiorem non solum par omnino difficultas deprehendetur; sed etiam re vera nihilo vsquam minor impotentia, quocunque modo comparandi aut connectendi veram *efficaciam medicamentorum* in tales materias. Quandoqui- Organorum simplex notitia. Materiarum cognitio, & medicamentorum efficacia.

Materiarum morbidarum & pharmaceuticarum habitus, inanis consideratio.

doquidem certe nihil non ſolum magis ieiunum, ſed reuera magis alienum ab omni vmbra ſcientificæ explicationis occurrit, quam inaniſſimæ illæ ſpermologiæ de mutuo habitu *materiarum morbidarum* & *pharmaceuticarum*, ex *ideis chymicis*, & in ſe non intellectis, & cum ipſo facto ne per *fictionem* quidem quantamcunque conſpirantibus: de *acido* & *alcali*, de *coagulatione* & *fuſione* humorum, de *acidis ſpecificis*, & *abſorbentibus* parallelis: nam illas de *ſulphuribus viſcidis* & ſimilibus phantaſiis nænias vel nominare piget.

Vtilior conſideratio, quibus organis & motibus materiæ quadrent, motus quæ tempora, progreſſus & exitus ſeruent. Operationum quoque ratio & proportio indaganda.

§. XXX. Illa vero potior eſt & vtilior conſideratio, interim & ipſa magis a poſteriori ab *hiſtoria & experientia* arceſſenda, quam ſimpliciter ſufficiente *ætiologia* declaranda, *quæ materiæ*, quibus *organis*, *meatibus* atque *motibus* quadrent; quæ *tempora*, quas *durationes*, quos *progreſſus*, quos *exitus* ſeruent atque ſortiantur. Quibus reſpectibus ſi tandem etiam experientia circa *materiam medicam* aliquid parallelum offerat, meretur illud ante omnia memori mente ad vſum comprehendi: prudenter autem demum & cum ſolido intellectu METHODI *ætiologicæ* per *otium*, ſed illud quoque *doctum*, diſpicere, ſi qua etiam ratio operationum quadantenus concipi poſſit. Omni modo vero *operationum* etiam ab ipſa maxime *experientia* diſcendæ & hinc ad vſum ſeruandæ ſunt *proportiones* iuxta *tempus*, & mutuas *ſubordinationes* atque *concurſus* in agendo. Hæc ſunt illa Θεωρητέα circa quoslibet etiam *particulares* actus ſiue *motus vitales*; hæc inprimis diſcere atque ſcire conuenit: & quidem non ab *organorum* habitu eiusque comparatione ad illos *effectus*, qui fiunt; qui certe vix non ſimpliciter & abſolute *irritus* eſt labor: ſed vnice magis a *materiarum* indole atque *proportione*, ſed & hac ipſa iterum non ſimpliciter *in ſe* conſiderata; ſed vnice ad *durationem* atque *conſeruationem* corporis, eiusque habitum ad *ſecretiones & excretiones* non magis *neceſſarias in genere*, quam *in ſpecie* decenter *tempeſtiuas*.

Ita diluceſcet ratio motuum.

§. XXXI. Ita demum diluceſcere poterit mutua *ſubordinatio*, *conſpiratio*, *proportio*, imo *ratio* ſecundum hos *reſpectus*, variorum in corpore MOTVVM vitalium: *ſecretoriorum* & *excretoriorum* inquam, quibus materiæ tum *vtiles* ad ſuos vſus *diſtribuuntur*, tum *inutiles*, & ſenſim *damna* minitantes, peculiaribus progreſſibus & ſucceſſibus ita *tranquille* atque *ordinate* e corpore eiiciuntur, vt etiam ſub ipſo illo progreſſu ſui expulſorio adhuc paſſim *vtiles* intermedios aliquos effectus in ſubſidium aliorum ſucceſſuum & exituum perpetrent atque præſtent.

§. XXXII.

§. XXXII. Omnia hæc inquam atque ſingula primo prorſus oco, præcipua & vere directa ſtudii ἀκριβεία, hoc *ordine atque ſcopo* perueſtigata, conſtituent demum vere MEDICAE PHYSIOLOGIAE σύνταξιν, & præcludent viam atque aditum ALIENIS illis contemplationibus, quibus corpus humanum aliter quam e ſimplici atque directo fundamento VITALITATIS ſuæ conſideratum, non ſolum MEDICO ſcopo vtiles conſiderationes non admittit, ſed vere atque ſolide VERITATEM rerum æſtimando, re vera omnem omnino *veracem* & nihil *fictitiam* contemplationem certiſſime fruſtratur. Hæc eſt ſyntaxis phyſiologiæ medicæ.

§. XXXIII. Hoc intuitu ante omnia quidem notum vtique eſſe conuenit, imo bene perſpectum negotium *circulationis ſanguinis*, tum velut *in genere*, tum *in ſpecie* habitus eius in ordine ad vitales illas *ſecretiones & excretiones*. Quo maxime intuitu recte conſiderari debet vſus *transpreſſionis* eius per *ſpongioſas* partes, in ambitu maxime corporis conſtitutas; quo nempe ſanguis in perpetua decente *fluxilitate* conſeruatur: vt non ſolum perpetuo illi ſuo circuitui *aptus* maneat, ſed etiam eo ipſo ad *ſeceſſiones* decentes rerum e ſui latifundio dimittendarum recte idoneus. Circulatio ſanguinis.

§. XXXIV. Sub quo quidem *tranſpulſu* per iſtas partes *poroſas* inprimis *molles* duo adhuc conſideranda veniunt, arduum vnum, & *pathologicæ* conſiderationi maxime ſubſeruiens; alterum nec ipſum quidem exigui momenti, plus tamen *phyſicæ ætiologiæ*, quam *medicæ pathologiæ* velificans. *Prius* eſt negotium *motus* TONICI, VITALIS, & ſine *voluntate* noſtra & *conſcientia a priori* fientis atque vigentis; quo partes illæ poroſæ iam magis conſtrictæ atque adeo *denſatæ* ſanguinem parcius admittunt, iam *relaxatæ*, promtiori atque copioſiori eius ingreſſui locum præbent. Et ſunt omnino maximopere notandæ TONI huius *promtæ* atque faciles *mutationes*, quibus ſæpenumero etiam velut *in momento* mutatur; & quidem, quod etiam ipſum conſideratu omnino dignum eſt, longe & *familiarius* & *promtius* in CONSTRICTIONEM, quam RELAXATIONEM. Motus tonicus vitalis.

§. XXXV. *Alterum* e dictis eſt *concaleſcentia* ſanguinis *ſub*, imo *ab* hoc motu tam *circulatorio*, nempe *pulſorio* atque *tonico*, quam vtriusque peculiari *intenſione*. Vbi quidem iterum in conſiderationem venire debet *mechaniſmus* purus huius totius actus; id eſt, quod hæc *incaleſcentia* a nulla alia *materialii* re dependeat (excepta ſola ſanguinis vtique peculiari *materiali* diſpoſitione) ſed vnice & ſimpliciter a MOTV illo, eiusque maiore vel minore *intenſione*, tam ſecundum ipſum impe- Incaleſcentia ſanguinis.

tum *impulsus*, quam *rigorem tonicum* partium, magis intensum aut remissum. Sicut eximium inprimis huius rei specimen occurrit in *refrigerationibus* repentinis, tam in *terroribus* atque *pauoribus*, quam etiam in *paroxysmis* febrilibus; manifesto comparente vtrinque interclusione sanguinis a libero illo sui *aditu* ad partes per *constrictionem* harum fortem atque repentinam. Quemadmodum ex aduerso *incalescentiae* huiusmodi *tonicae* euidentissima exempla occurrunt partim in *motibus* corporis *voluntariis*, partim in *motu respirationis*, tum *ordinario*, tum extra ordinem fortius *intenso*. Et hoc contra *scholarum* opinionem, quae potius *refrigerationem* sanguinis a *respiratione* sperare consueuerunt.

Motus circulatorius non absoluit negotium vitae, nec est sub potestate Medici.

§. XXXVI. Sicut autem omnino huius motus *circulatorii* veritatem & vtilitatem reliquam perspectam habere ex vsu est; ita non est tamen proprie atque directe haec ipsa, quae vel negotium *vitae* absoluat, vel etiam veluti *propius* Medici potestati exposita sit. Quandoquidem re vera *Medicus* in ipsam *circulationem* sanguinis quam minimum potest, nisi solo *consilio*, vbi reliquae circumstantiae atque *vires* ferunt, per corporis fortiores *motus* illam intendi. Quo ipso tamen, inprimis in minus adsuetis, principali negotio *ordinatarum* secretionum & excretionum non solum non bene, sed subinde etiam male consulitur.

Maior Medici consideratio ad motus secretorios & excretoris dirigenda est.

§. XXXVII. Vnde potius primario dirigenda vlterius est consideratio ad *successus* circulatorii motus, *secretorios & excretorios*; MOTVS inquam *secretionis & excretionis*, quibus sub illo reliquo circulatorio motu diuersae partes per diuersa organa, *colatoria* inde dicta, a reliquo sanguine separantur. Vbi iterum considerationem decentem merentur paralogismi illi nimis curiosorum recentiorum, de *specifica figura pororum* in huiusmodi colatoriis. Qui sicuti variis aliis manifestis circumstantiis contrariis penitus euertuntur; ita praeit his reliquis certissima illa, quod excretiones hae diuersa moderatione *toni* (id est modo relaxatione, adeoque ampliatione pororum in colatoriis, modo strictura, adeoque maiore coarctatione eorundem,) varie modificari obseruentur: & quidem hoc non solum *indies* actu ita familiariter fiat; sed etiam praesentissima efficacia & veluti *momentaneis* insultibus peragatur, exemplo inprimis *terroris*, *iracundiae*, *sensus frigoris*, aut contra *blandi* vuidi aut humidi *caloris*. Sicut etiam promtae *retrocessiones & translationes* materiarum excernendarum ab vno secretorio & excretorio organo ad alterum hoc idem affatimdeclarat.

§. XXXVIII. Vnde hic vbique maximi vtique momenti eſt, & vere præ omnibus aliis rebus efficax, TONICVS MOTVS, tam *ad* partes conuenientes, quam *per* illas, imo tandem *ex* illis, non tam ſimpliciter *mechanice* bene ſuccedens, quam exquiſite conueniente *directione* atque moderatione, decenter *gubernatus*. Prout videlicet quadrat *proportioni* materiæ, ſecundum *locum*, ſeu conueniens *organum*, *tempus*, & legitimos actionis *ſucceſſus*: & hoc ſecundum *actiuitatem* materiæ ſecernendæ, ad nocendum & *dignitatem* partium periclitantium.

Quibus rite peragendis præcipue fouet tonicus motus.

§. XXXIX. Vnde diligenter confideratis familiaribus & fere quotidianis phænomenis, etiam illa altera præfiguratio tota euaneſcit, qua altero præfigurandi ſchemate vulgo ipſis *materiis* excernendis eiusmodi peculiarem *irritandi* atque *ſtimulandi* energiam affingunt, mediante qua iſtæ partes *colatoriæ*, aut quoquo modo *motoriæ*, *irritatæ ſeſe*, vt loquuntur, contrahant, adeoque veluti ſpongiarum more quicquid imbiberunt ſuccedentibus, imo repetitis compreſſionibus iterum exprimant: cuius rei potius contrarium multis atque variis exemplis paſſim diluceſcit.

Materiæ energia irritandi & ſtimulandi vulgo effingitur.

§. XL. Verbi gratia, dum *ſtomachus* ordinariis atque conſuetis placidis ſtricturis affectus contenta aſſumta intra paucas horas emittit ad inferioria ſuccedentia inteſtina; quando vero aliquid cum *nauſea* aut ſuperueniente *nauſea* adſumtum continet, vel etiam grauiter *corruptum* quiddam, *cauſticum* (*cholericum*) aut alias ex aſſumtorum vitio *acrius* euadens: tunc valde familiariter fit, vt eiusmodi materia non ſolum per *duplum*, ſed ſubinde *triplum*, *quadruplum*, imo amplius eiusmodi temporis ſpatium in ventriculo retineatur, donec vario, & inprimis *animum* ipſum *anxietatibus* perturbante conatu per *vomitum*, *inſolito* plane *motu*, ſurſum reiiciatur; aut plane *incluſa* detenta materia, quamuis grauiſſime *vrens* partes, καυσώδεα mala formet. Nempe longe ibi abſente tali effectu tam præſentaneo & immediato *ſtimulationum*; quæ tamen in poſterioribus caſibus vtique tanto certius euenire debuerant, cum vtique iſtæ *acerrime* irritatiuæ energiæ non niſi ſucceſſibus in ipſam illam materiam introducantur, adeoque varios *irritationis gradus* formando, & ex hypotheſi exercendo, motus illos *propulſorios* merito prouocare debuiſſent, non vero tam diu, etiam ſub inſoleſcente illa efficacia, nihilo minus tolerari &c.

Exemplum in contrarium.

Habitus materiarum & motuum ad finem conseruationis est obiectum physiologiæ.

§. XLI. Vnde certe potius nimio quam euidentior est horum motuum consideratio imo ratio, quomodo illi respondeant *vtilitati* imo *necessitati conseruationis* corporis, intuitu efficaciæ sui ad *inseruiendum* aut *nocendum* ipsi corpori. Secundum hanc enim inprimis *proportionem* vel *retinentur*, omissis, vel *remouentur*, institutis ad hunc *finem* aptis *motibus*. Hic mutuus habitus *materiarum* atque *motuum* ad vltimum illum FINEM *vitalis conseruationis*, & quidem iusta atque efficaci *proportione mechanico* - ORGANICA huic respondens atque quadrans, est VERVM OBIECTVM vniuersæ considerationis MEDICAE PHYSIOLOGICAE, & veri habitus non tam inutiliter simpliciter *mechanici*, quam vere ORGANICI, certa & ad propositum FINEM proportionata DIRECTIONE atque moderatione instituti atque *gubernati*.

Proportio structuræ hic etiam aliquem vsum confert.

§. XLII. Vbi etiam nulla vna consideratio euidentis proportionis *structuræ* locum & verum aliquem vsum inuenit: vtpote e qua nusquam omnino vel vlla suspicio, ne dum deductio sperari potest, quomodo tales motus, tali *tempore*, tali *gradu* non solum instituantur, sed etiam per *leues*, & inprimis etiam simpliciter *fictitias* occasiones, quantumlibet præsentibus iisdem solennibus reliquis circumstantiis, passim etiam non instituantur aut succedant, adeoque in eodem organo & *possint fieri* & *non fieri*.

In omni motu vitali eius proportio ad finem spectanda est.

§. XLIII. Quam maxime itaque in quolibet *vitali* motu spectanda potius est proportio eius ad FINEM, quem adsequi imo exsequi debet: & quidem tam *a priori*, ratione ipsius *intentionis*, nempe *susceptionis* atque *directionis*; quam magis velut *a posteriori*, ratione *gradus*, *temporis*, *ordinis*, ad talem exitum decenter conspirantium. Vbi abunde sufficit etiam *generaliorem* notitiam habere *organorum*; quænam cuilibet motui proprie dicata sint; quodmodo in conspicua sua *integritate* agnosci possint: vt inde etiam, si quod fortassis in illis hæreret vitium, conspicuum inprimis, dignosci possit.

Vsus medicus ex hac consideratione motuum.

§. XLIV. Iterum iterumque dico, hæc talis consideratio proprie est MEDICA, & habet inprimis vsum illum MEDICAE intentioni directe conuenientem, vt, si quid in his MOTIBVS minus decenter fieri obseruetur, tunc maxime suarum partium esse intelligat Medicus, vt illis motibus siue *mitigandis*, siue prouocandis, siue *conseruandis*, siue *moderandis*, quoquo modo vero iuxta FINES debitos IMITANDIS, incumbat atque operam nauet. Quandoquidem hæc sola sunt, aut certe præcipua, quæ in sua potestate habet MEDICVS, aut *magis* certe,

certe, & *directe* quidem magis, quam quicquid ipſam *organorum* diatheſin reſpicit.

§. XLV. In his itaque *rebus* & *reſpectibus* prudenter diſcernendis ita occupatus eſſe debet MEDICVS PHYSIOLOGVS, vt meminerit, omnes alias conſiderationes a ſuo vero *ſcopo* ita alienas eſſe, vt non ſolum ad illum nihil conducant, ſed potius ab illo facillime ipſum *abducant*, & quid pro ita diuerſis talibus conſiderationibus agere *debeat*, imo vero agere *poſſit*, *dubium* reddant. Cum ex aduerſo, ſecundum hasce allegatas circumſtantias inſtituta penſitatio *directe* illum manuducat ad veram VITALEM habitudinem, eiusque *neceſſitudines* e ſuo fundamento agnoſcendas, & in ſuo ordine etiam gubernandas. Alias conſiderationes a ſcopo ſuo alienas Medicus mittere debet.

§. XLVI. Hæc autem omnino res, & nulla æque altera, minime omnium autem alteri cuicunque obiecto intenta conſideratio inſtruit Medicum vera METHODO œconomiæ corporis ſubueniendi. Dum illi ſiſtit laudatiſſimam illam, & paſſim a Practicis inprimis indicatam quidem, nusquam autem recte deſcriptam SYNERGIAM corporis ad *medicationes*. Quæ videlicet nihil vsquam aliud eſt, quam VIVI corporis, *quatenus viuum* eſt, id eſt, *actuum vitalium* talis concurſus, quem non ſolum *negligere* non poſſit Medicus; ſed quæ etiam ſua *ſponte*, & *ſine Medici* concurſu, tam *reſiſtit* energiæ morbidarum cauſſarum, quam illas penitus *depellit* & *exturbat*. Hæc conſideratio inſtruit Medicum methodo œconomiæ corporis ſubueniendi. Synergia corporis ad medicationes.

§. XLVII. Omni modo vero indeſinenter *fiendo* & *agendo* omnino *non poteſt* negligi a Medico, quin non ſolum *obſeruetur*, & illi partes ſuæ integræ relinquantur, ne ſcilicet *actiones* eius temere turbentur aut peruertantur: ſed debet quam maxime pro efficaciſſimo *præſidio* corporis etiam in ipſis illis dubiis rebus ita agnoſci, vt potius *Medicus illi* ipſi ſolum *ſubſidio* eſſe laboret: id eſt omnem ſuam operam ita dirigat atque eo intendat, vt huius ACTIVITATIS *domeſticæ* ſaltem ſucceſſum felicem promoueat, atque re vera cum illa *concurrat*: adeoque non tam qualemcunque *cooperationem* a *natura* exſpectet, *ſuis* tanquam abſolute propriis *artificioſis* conſiliis atque cœptis: ſed potius agnoſcat, quod ipſa *natura*, dico ipſa *actiuitas vitalis*, *per ſe* & *directe* iam ſit in illo opere, etiam *ſine Medico* quantum vsquam poteſt, perpetrando; cui adeo ipſe ſolum Medicus vere *acceſſoria* atque *ſubſidiaria* ope ita ſubuenire poſſit atque debeat: atque ita ipſe Medicus *naturæ cooperari*. Hæc ſynergia & actiuitas domeſtica a Medico probe obſeruanda eſt.

Naturæ hæ ſunt primæ partes, vt corpori conſulat.

§. XLVIII. Quandoquidem naturæ non ſolum *primæ* hic ſunt partes *a priori*, reſpectu *intereſſe* corporis, quapropter illam primario ſibi deceat conſulere: ſed etiam *a poſteriori*, dum vtique actu ipſo hoc ita facit, & non ſolum *ante* Medicum ad conſulendum corpori, & cauſſis morbidis reſiſtendum, alacriter procedit: ſed etiam omnino paſſim feliciter hoc ſuo cœpto potitur atque perfungitur, adeo vt etiam totam *expugnationem* cauſſæ atque proximi effectus morbidi tam decenter ratione *methodi*, quam potenter ratione *energiæ* abſoluat, *ſine* omni *externo* artificiali auxilio.

Huius energiæ naturæ σύνεργος Medicus eſſe debet.

§. XLIX. Vnde omnino immenſum quantum intereſt Medici, vt hanc *naturæ* ENERGIAM perſpectiſſimam habeat, & ſe potius illi σύνεργον eſſe debere agnoſcat, quam illam ſibi: id eſt, illius potius *motus* atque *modos ſequendum* ſibi eſſe agnoſcat, quam vt liberum ſibi putet *ſine* habito *reſpectu* ad inclinationem naturæ, & quorſum illa vergat. Quantumlibet quicquid etiam proprio auſu atque lubitu circa *motus* corporis patrare in animum induxerit Medicus, abſoluta neceſſitate agnoſcere debeat, quod tota *actio, qua talis*, ſimpliciter ab ipſa natura exſpectanda veniat: nempe ab illo *principio actiuitatis*, quod omnia in corpore primo actuat & agitat.

Non ſolum autem motus, ſed etiam methodum naturæ perpendere debet.

§. L. Omnino autem iterum iterumque monendum hoc habeo, quod princeps huius loci conſideratio ea cumprimis eſſe debeat, quod non ſolum *motus* in genere, ſed inprimis etiam METHODVS illa exquiſite cognoſcenda atque perpendenda veniat Medico, qua vti natura conſueuit, quando tum ſibi ipſi conſulit, ſine arte externa; tum illam etiam perpetuo agitat, concurrente quocunque artificio externo. Quapropter neceſſitas vtique poſtulat, vt artificium tale ita inſtruatur, ne naturæ operibus præiudicium afferat; ſed potius directe *ſubueniat*, & ad exſequendum intentionem ſuam ſalutarem omnia faciliora reddat. Hanc ſi recte aſſecutus eſt THEORIAM *ſolidam* Medicus, habebit verum atque ſolidum *vſum* vere MEDICAE PHYSIOLOGIAE, quæ in his vnice, in nullis autem aliis conſiderationibus acquieſcit.

MEDI-

MEDICINAE
DOGMATICO-SYSTE-
MATICAE
PARTIS THEORETICAE
SECTIO II.
QVAM CONSTITVIT
PATHOLOGIA.

DOCTRI-

DOCTRINAE MEDICAE THEORETICAE PARTIS II.

PATHOLOGIAE *PRAECOGNITA.*

§. I.

PATHOLOGIA MEDICA esse debet *consideratio morborum cum secundum vniuersam suam indolem, vbi hæreant, quomodo se gerant; tum secundum illas caussas, quæ tractationi medicæ locum concedunt*, seu medicationibus expugnari possunt. Distinguenda hoc intuitu venit ab AETIOLOGIA, seu consideratione morborum secundum simplicem PHYSICVM habitum ad *caussas* sui; quicunque enim *respectus* MEDICO aditum non præbent ad *inuenienda auxilia*, quæ illis *respectibus* quadrent, illi a MEDICA THEORIA alieni ad PHYSICAM tantum reiiciendi sunt. Exemplo esse potest VVLNVS; cuius constitutio, si secundum *physicam ætiologiam* consideretur, exhibebit *certum numerum fibrillarum sectione dissolutarum*: interim neque definiri poterit specifice ille *numerus*, neque singularum harum fibrillarum *propriæ extremitates* discerni, ne dum *coaptari*, at minime omnium *conglutinari* seu *consolidari*. Interim cum ex illa nihil ad *medicum vsum* redundet, nihil inquam, quod in *Medici potestate* sit, hinc colligi possit, est vtique hæc talis *ætiologia* a MEDICA PATHOLOGIA aliena.

Pathologia medica quo modo differat ab ætiologia morborum physica.

Kkk §. II.

Licet vero ætiologia physica in historia pathologica tolerari debeat, tamen indicationibus formandis non est adhibenda.

§. II. Quamlibet autem etiam passim per *connexionem* rerum ipsa hæc etiam magis *physica ætiologia* tolerari possit in *historia pathologica*; cauendum tamen maximopere est, ne postea etiam *indicationibus* formandis adhibeantur, quas vel *steriles* vel potius plane nullas, nempe ab omni *potestate Medici* alienas præbere possunt. Exemplum huius rei est iterum allegata hæc consideratio *vulneris*; vbi, licet verum sit, quod omnino in quolibet vulnere pro magnitudine eius *certus numerus* fibrillarum dissolutus sit, tamen in nullius hominis potestate positum est, illas *connumerare*. Deinde, licet verum sit, quod dimotio atque *distantia* harum fibrillarum vulnus quasi *formaliter* constituat ac apertum seruet, neque corrigi possit, nisi sola *singularum extremitatum* vere sibi *respondentium selectione*, & noua singularum ad singulas *admotione*, & tandem actuali iterum firma *connexione*: est tamen simul manifestum, quod etiam horum omnium absolutissime nihil possit vllus artifex.

Theoria craseos fluidarum aliquid subseruire potest pathologiæ; energia vero motuum vitalium est eius præcipuum fundamentum.

§. III. Sicut autem constitutio corporis legitima, & consequenter etiam *læsio*, concernit in genere *mixtionem* atque *crasin* omnium, *structuram*, *texturam* atque *nexum* solidarum, & *motum*, fluidarum *progressiuum*, solidarum *tonicum* atque *localem*: ita bene notandum venit, quod quidem theoria *craseos fluidarum* eminus aliquid subseruire possit *pathologiæ motuum*; *texturæ* vero & intimioris *structuræ* consideratio, vtpote ab omni *artis* potentia in solidum alienæ rei, vix alicubi eminus *chirurgicæ* alicui directioni locum parare possit. Sola vero *energia motuum vitalium* & *actuum nutritiuorum*, cum suis iustis atque *proportionatis* successibus, est illud, quod *pathologiæ* non solum præcipuum fundamentum, sed etiam maximam partem, imo vix non illam vniuersam, absoluit.

Pathologia debet occupata esse circa res veras, quæ non tam fieri possunt, quam vere solent.

§. IV. Debet autem ante omnia MEDICA PATHOLOGIA occupari circa res *veras*, quæ vere sunt & *exsistunt*; fieri non tam POSSVNT forte, quam vere SOLENT. Vbi non solum prudente atque perita discretione opus est, etiam circa tales effectus, qui POSSE euenire apparent, an etiam *ipso facto* vel vnquam eueniant: sed opus insuper est perita omnino etiam illa distinctione, quinam illorum effectuum, qui non solum POSSE sed etiam SOLERE fieri obseruantur, ipso facto siue SAEPIVS eueniant, siue RARIVS: & quænam esse possint CAVSSAE, quod longe *plurima* talia œconomiæ corporis pathemata cum, simplicioribus considerandi respectibus, appareant admodum *facile* atque *promte* POSSE euenire, tamen minime

SOLE-

SOLEANT hoc facere, ſed potius non niſi RARO, imo RARISSIME contingant.

§. V. Quemadmodum autem hic ſita omnino eſt ingens aberratio vulgatæ, præſertim in *recentiore* ſchola medica, pathologiæ; ita fundatur illa propemodum abſolute, aut certe maximam partem, in neglectu diſtinctionis illius, non ſolum totius MEDICAE *theoriæ*, ſed etiam veræ *phyſicæ anthropologiæ* fundamentum conſtituentis, inter *corpus* ſimpliciter *vt* MIXTVM atque TEXTVM, & *vt* VIVVM. Vbi nempe neceſſitas vtique poſtulat, vt potius in recenſendis corporis pathematibus præcipuus reſpectus habeatur ad illas *proportiones*, quas quæcunque tales læſiones exhibent in ordine ad conſtitutionem illarum *partium* aut *actionum* vere VITALEM.

In recentiore ſchola medica negligitur diſtinctio inter corpus mixtum & viuum.

§. VI. Hoc enim conſiderandi modo eluceſcet demum, & vindicabit ſibi locum non ſolum proprium, ſed etiam longe digniſſimum, ipſa ACTIVITAS VITALIS, quomodo in variis *œconomiæ* ſuæ impedimentis ſeſe gerat, non tam vere *paſſiue*, quam potius paſſim ACTIVE: nempe conſuetos ſuos MOTVS ita vtique inſtituendo, vt illis ſimplicem directam *energiam cauſſæ* lædentis quoquo modo præoccupet, & partim ita *efficaciam* minuat, partim ipſam *cauſſam* vniuerſim etiam *materialiter* expellat, atque ita corpus in ſolidum ab illa liberet. Hæc res cum non ſolum ipſa, ſed etiam fere quicquid ad illam directe pertinet, hucusque, inprimis autem in recentiore ſchola, vel plane non, certe minime *condigne*, *diſerte* inquam atque *diſtincte*, tractata fuerit, fieri aliter non potuit, quam vt magni numeri variorum affectuum rationes adeo alienæ fingerentur, vt neque cum *hiſtoriis* affectuum conſentirent, neque cum *veritate felicis praxeos* conuenirent, ſed paſſim nouis commentis fulciendæ atque colorandæ eſſent.

Actiuitas vitalis in pathologia ſibi digniſſimum locum vindicat.

§. VII. Dum autem hanc partem doctrinæ medicæ tractare aggredior, non æque placet prolixum eſſe circa *voces*, *Medicis* partim, partim *Philoſophis* familiares, circa *ordinem* atque *motum* cauſſandi. E communibus enim ſtudiis notum eſſe vtique debet, quo ſenſu aliquid dicatur vel *efficienter* vel *inſtrumentaliter* agere; *materialem*, *formalem*, *finalem* reſpectum habere. (Quantumlibet enim exempla plus quam decet familiaria, imo etiam paſſim notiſſima ſint, quam craſſos circa hos conceptus errores errent etiam illi, qui non ſolum informare ſed etiam reformare alios in animum inducunt: tamen hic non eſt locus has tales res tradendi, ſed ſuffecerit ſolum commendare, vt opportuno loco atque tempore hæc res vtique recte percepta atque perſpecta in poſte-

Circa terminos medicos & philoſophicos non placet prolixum eſſe.

posterum ita vsibus suis, nempe *vere distincte concipiendi, percipiendi*, atque *edisserendi*, adhibeatur. Cum sine his subsidiis vanus vtique sit conatus, inprimis in eo studio, quod simpliciter de ordine atque vera ratione caussandi tractat, nempe AETIOLOGIA PATHOLOGICA.

Caussarum medicarum appellationes breuiter notantur.

§. VIII. MEDICAS etiam appellationes *caussarum* suffecerit breuiter solum notauisse; vbi nempe familiares sunt voces caussæ *procatarcticæ*, seu *occasionalis*; caussæ προηγουμένης, seu *antecedentis*; caussæ *continentis*. Nempe *occasionalis* dici solet talis, *remotioris* ordinis & in agendo efficaciæ, caussa, quæ *antecedentem* impellat, vt fiat *proxima*; id est, qualemcunque *impulsum* aut *instinctum* præbeat, vt in *actum* seu *effectum* deducatur illud, quod ex indole propria *antecedentis* caussæ, velut *in proxima potentia* constitutum est. Ita enim caussa *antecedens* describitur, quod sit res aut proportio aliqua, tali dispositione affecta, quæ mox *in actum* deduci valeat: nempe, quod *Philosophi* dicunt, *in proxima potentia* constitutum esse. Caussam *continentem* appellant Medici talem siue *materiam*, siue *modum* atque *habitum*, quæ *præsentia* sua & magis veluti immediata agendi ratione affectum, tanquam directum veluti suum *effectum* ponit, infert, imo patrat.

Caussa occasionalis.

Antecedens.

Continens.

Exemplo vomitus res explicatur.

§. IX. In qua re vix locum habere debent μικρολογίαι partim nimium scholasticæ, partim etiam non satis intellecto respectui *finali actuum vitalium* superstructæ: quam in rem pensitari meretur libellus *Fuchsii* de caussa continente. Ita enim v. gr. materia *vomitum* concitandi compos, imo vero quæ vel solum longe vtilissime vomitu reiiceretur, ad euitanda ita grauiora subsecutura damna, quam diu in ventriculo hæret, est *caussa continens* cardialgiæ *nauseosæ*, conatuumque atque impetuum *vomitoriorum*. Quantumlibet illa non immediate actu *physico-mechanico* motum *vomitus* ventriculo incutiat, sed hic ab alia longe caussa solum PROPTER illam talem materiam ita instruatur. Vbi nempe vera ratione *caussarum* omni vtique cum attentione discerni debent illi actus atque effectus, qui minime AB aliqua materiali aut corporali conspicua caussa ita fiunt; sed solum PROPTER eandem ab alio prorsus agente. (Vocant talem respectum caussandi atque agendi Philosophi *moralem*; nempe quod non *physico* directe *corporeo* contactu cum re corporea effectum physicum edat: sed nudam magis *æstimationem* & simplices *respectus* ad res alienas *numero*, *loco* atque *tempore* introducat. Vbi nempe *caussa moralis* vocatur ipse *finis*, qui PROPTER *æstimationem*, nempe PROPTER VSVM certum, *fieri* demum, seu IN FVTVRVM ita impetrari debet. Vnde frustra

sunt

ſunt imperiti, qui τὸ *morale* ſimpliciter de *moribus*, *virtutibus*, aut *cogitatione* atque *ratiocinatione* directa vnice interpretantur.) Quibus ita præmonitis aggredior bono cum Deo ipſam tractationem, & ante omnia de *veritate hiſtorica* diſpoſitionis ad ægrotandum in genere totius huius dogmatis fundamenta auſpicabor.

PARS I.
PATHOLOGIAE GENERALIS
SECTIO I.
DE
HISTORIA PASSIONIS IN GENERE.

§. I.

INgens certe eſt præiudicium autoritatis *Hippocratis*, dum ille *Epiſt. ad Damagetum* ſcripſiſſe memoratur: ὅλ☉ ἄνθρωπ☉ ἐκ γενετῆς νῦσ☉ ἐςί, *totus homo a natiuitate morbus eſt*: vel, *vniuerſi homines*, *omnis homo --- ex natiuitate*, e methodo & indole naſcendi, nihil niſi *ægritudo*, *ſyſtema ægritudinum*, exſiſtunt. Interim HAEC ASSERTIO NON EST VERA. Dum non ſolum immenſus numerus hominum viuit, qui per *longa tempora*, imo integras *ætatum periodos* minime ægrotant; inprimis ita, vt *Medici* artificiis indigeant: ſed inprimis etiam, niſi plane peculiares *per indiuidua* cauſſæ velut impetum faciant, iisque, quod aiunt, porta patens pandatur, immenſum quantum plures *immunes* viuant a morbis, quam eosdem experiantur. Ingens hoc primo auditu *paradoxon* tractaui etiam propria diſſertatione, nempe: *quod ſinguli homines raris numero, & paucis vera ſpecie, morbis per totum ſuæ vitæ decurſum afficiantur.* Paradoxon, quod plures homines a morbis immunes viuant, quam eosdem experiantur.

§. II. Interim res e vera quotidiana experientia eſt omnino manifeſta; dum vtique ſinguli homines longe maximam ſuæ vitæ partem a veris morbis immunes viuere vbilibet obſeruantur, neque niſi per peculiares *ætatum*, *motuum*, *vitæ generum*, *locorum*, *tempeſtatum*, quin *violentorum* impetuum accidentales interuentus in morbos coniici. Ita enim in quotidiana obſeruatione notiſſimum eſt, quod numeroſiſſimi homines partim in diffuſiſſimis *Aſiæ*, *Africæ*, *Americæ* regionibus, partim in media *Europa*, quantumcunque etiam peſſimis *mo-* Experientia quotidiana comprobatur.

 ribus

ribus passim perdita, magna *ætatis* suæ spatia plures imo plurimos subinde annos vel prorsus intemerata & velut absoluta *sanitate* expleant, vel ad minimum nihil effatu dignum, ante omnia autem nihil istis opinionibus *de tanta* hominis *periclitatione* morbifera consonum experiantur.

Ii etiam, qui ægrotant, non tam variis morbis occupantur.

§. III. Accedit autem huic obseruationi altera, quod etiam illi homines, qui vtique sæpe aut diu ægrotare reperiuntur, non tam *variis* diuersorum generum morbis occupentur, quam vel *vno eodemque insultibus* solum variante morbo: vel sub diuersis *schematibus prosapiam* tamen vnam eandemque, seu iuxta scholas eandem *speciem subalternam*, pro fundamento habentibus. Nempe obseruanda hæc *historica* veritas de INFREQVENTIA *morborum* in corpore humano tanto magis est, quoniam recto tramite & manu veluti deducit ad *ætiologicam* illam considerationem, quod ita *rariorum effectuum* etiam *caussæ* pares supponendæ veniant, nempe nequaquam ita per triuia obuiæ, sed *rarius*, tali *energia* ad minimum, si vel maxime non toto genere, occurrentes.

Frequentia morborum in homine præ brutis.

§. IV. Quemadmodum autem hæc consideratio maximi certe momenti est in hac fundamentali parte *pathologiæ*, nempe veritate facti, seu *historia* ægrotandi; ita iungenda tamen illi est etiam altera haud multum dispar, *dignitate* vero etiam sol dæ pensitationis vel maior atque luculentior. Est autem hæc FREQVENTIA *morborum in humano corpore præ brutis.* Certum hoc esse, nimio pluribus & *speciebus* morborum & *insultibus* obnoxios esse *homines*, quam *bruta* animalia, neminem hominem latet. Interim cum etiam ipsa bruta, id est *animalia in genere*, *animale* inquam *corpus*, *œconomia* corporis an malis in genere, adeo vnius eiusdemque sint indolis, vt ad potentiam corruptionis absolute omnia *vniformiter* sese habeant, nec vlla *materialis* prærogatiua vsquam compareat: est propterea profecto hæc res non solum *in genere* digna, quæ consideretur; sed etiam *in specie*, quæ recte & quantalibet ἀκριβείᾳ expendatur. Et hoc tanto magis, cum, quod certe merito mirandum venit, hæc in ipsa re adeo notissima veritas vniuersæ scholæ medicæ dogmaticæ nullo adhuc tempore in mentem venerit. Vnde illam tanto magis de integro perpendendam & mihi sumo, & omnibus bene perpendendi gnaris atque curiosis merito commendo.

MEM-

MEMBRVM I.

ARTICVLVS I.

QVI RARIVS AEGROTENT.

§. I.

NOn sine prægnanti caussa, vti sub caussarum enumerationibus elucebit, quantumlibet Medico corporis inprimis *humani* competat cura, allegamus tamen hoc loco, tanquam in principe prorsus statione, *animalia bruta.* Sed tamen ex illis etiam *feras* inprimis præ *domesticis* atque *domitis*: ex his ipsis autem etiam ea præcipue, quæ insolentibus hominum moribus & seductionibus minus adsuefiunt, quam qui huic anomaliæ exponuntur.

Rarius ægrotant animalia bruta.

§. II. Ex ipsis autem *hominibus* ægrotant vtique *rarius* homines & *simplicissimo victu* vtentes (cuius *qualitas* veluti certissime etiam *quantitati* iustum modum facit,) & *laboriosiore* (*corporis* tamen proprie laboribus, non æque *animi*) vitæ ratione vtentes; & a quibusuis *animi* immoderatis *moribus* seu *motibus* alieni: omnino vero etiam ab *aduentitiis* quoquo modo *violentis* perturbationibus immunes; quantumlibet etiam harum non tam absolute *moderationes* quam *vsitatiores* magis magisque tolerare *consuescant.*

Homines simplicissimo victu vtentes, laboriosi, & ab animi motibus alieni.

§. III. Vnde omnino censum eorum, qui *rarius ægrotant*, merito claudunt illi, qui variis rerum corpori quantumcunque familiarium etiam *abusibus* multiplici experimento magis magisque *adsueuerunt*: qui nempe, si non absolute, tamen inter caussas ipso genere pares, rarius inde ad actualem ægritudinem deducuntur.

Variis abusibus multiplici experimento adsueti.

MEMBR. I.

ARTICVLVS II.

QVI FREQVENTIVS AEGROTENT.

§. I.

EX aduerso *frequentius* ægrotare obseruantur sicuti *generalissime homines* præ *brutis*, ita inter *homines* illi, qui *moribus* peculiariter coactis non tam *simpliciori*, quam *varietate*, & non tam *diuersitate*, quam vera *aduersitate* VICTVS vti consueuerunt. Quæ etiam *diuersitas* vti gustum lenocinio peruertit, ita passim præter *qualitatem* minus conuenientem etiam *quantitatis* excessu corpus onerat; adeoque temere materias obiicit & coaceruat, quæ non possint non oneri & sensim

Frequentius ægrotant inter homines, qui vario & vere aduerso victu vtuntur; item desides & otiosi.

ſim damno eſſe. Deinde proximi his ſunt, qui *deſidia* atque otio torpentes, interim ab *edacitate* nihil remittunt.

Animi moribus & motibus indulgentes.

§. II. Certiſſime vere omnium frequentius obnoxii ſunt atque manent morbidis affectibus, quicunque ANIMI moribus atque MOTIBVS multum indulgent: adeo quidem, vt etiam vel ſimplex *ratiocinationis* intemperantior vſus plurimum in hoc genere valeat.

Conſuetudinis energiæ obnoxii.

§. III. Sicut etiam (quam tamen ſuo loco merito inter *animi pathemata* refero) CONSVETVDO plurimum in hoc quoque agere poſſit; partim per *inſuetudinem*, partim per nimiæ *ſenſibilitatis* ſimplicem adſuefactionem. Cuius rei exempla quotidiana ſunt in nimium *ſollicita diæta*, ciborum duriorum ſcrupuloſa euitatione, *potus* perpetuo *calidi* adſuetudine. (Quantumlibet hic etiam paſſim *mentis* quædam auerſio atque *meticuloſa* inquietudo ſubſit: nequaquam tamen totum negotii fundum exhauriens.)

Hæreditariis diſpoſitionibus ſubiecti.

§. IV. *Conſuetudinis* autem energiæ ad aperiendum ægritudini aditum maximo iure accenſeo HAEREDITARIAM diſpoſitionem; vtpote quæ non ſolum veræ, ſed intimæ & non obliterandæ *adſuetudinis* genium exhibet, adeoque in hoc negotio efficaciſſimam ſeſe gerit: magis tamen ad *ſuſcipiendos* atque repræſentandos motus morbidos, quam adeo faciles eorum funeſtos effectus admittendum.

MEMBR. I.

ARTICVLVS III.

HISTORIA ENERGIAE AEGRITVDINVM IN GENERE.

§. I.

Hiſtoria poteſtatis morborum in corpore humano.

MAximo certe iure ad generalem hiſtoriam morbidæ conſtitutionis in corpore humano ſubiicio tantiſper *hiſtoriam* pariter ſimplicem POTESTATIS morborum, non tam ſimpliciter *in corpus* humanum, quam *in corpore* humano. Vbi nempe ſimplex *hiſtoria*, nempe nuda *experientia*, vtique manifeſtum reddit, quod plerorumque imo omnium illorum morborum, qui non ſimpliciter a rudi *violentia externa* proficiſcuntur, nulla vſquam ſit *directa* atque ſimplex poteſtas in corpus humanum: ſed quod potius omnes morbi tantam ab *œconomia vitali* REACTIONEM perpeti neceſſe habeant, vt huius *actiuitate*, etiam ſine alio aduentitio *artificiali* adminiculo, ipſi quidem morbi (*materialiter*) *ſubigantur*, *expugnentur*, *eiiciantur*: corpus autem non ſolum

ad

ad antiquam œconomiæ ſuæ regulam reuertatur; ſed etiam in ipſam *texturæ* ſuæ atque *ſtructuræ* integritatem, ſicubi illa violata fuerit, *reſtituatur* atque *reparetur*.

Spontanea morborum depulſio & œconomiæ corporis reſtitutio.

§. II. Nempe conſiderandam omnino in hac ſeſe claſſe offert SPONTANEA illa MORBORVM DEPVLSIO, & œconomiæ corporis in integrum reſtitutio, qua etiam ſine vllo externo adminiculo morbi curantur; & quidem non *raris* aut *per accidens* forte obtingentibus exemplis, modis aut methodis: ſed potius ita *vniuerſalibus* atque *perpetuis* his omnibus, vt niſi *impedimenta* potius *per accidens* & per indiuidua obiiciantur, perpetuæ ſint morborum talium etiam *ſpontaneæ curationes*, depulſiones *materiarum*, liberationes autem atque reſtitutiones *partium & actionum*.

Innumeris exemplis probatur, plurimos & ſumme periculoſos morbos ſine adminiculis ſubigi.

§. III. Ne in hanc rem longinqua teſtimonia quæramus, citamus merito maximam totius mundi partem, *Aſiam*, *Africam*, *Americam*; imo ex ipſa *Europa* longe maximam hominum partem, *ruſticam*, *plebeiam*, *militarem* multitudinem. In his omnibus quid notius eſt, quam non ſolum alios, ſed ipſos etiam omnino *peſtilentes* atque ſumme periculoſos morbos *innumeris exemplis*, ſine vllo artificio ſed ſua quod aiunt *ſponte*, ita corrigi atque ſubigi, vt paſſim venditata *artificioſa* auxilia, *ſi res recte æſtimetur*, nihil quidquam prærogatiuæ obtinere poſſint. Dico, quod hi morbi ita ſine alio *artificiali* adiumento in ordinem redigantur, neque *tempore*, neque *periclitatione*, nec ipſis *incommodis ſenſationibus* maioribus aut deterioribus, quam ſub pleriſque *artificiis* adhibitis fieri obſeruatur.

Morbi exquiſita temporis menſura ad hanc ſpontaneam ſanationem deducuntur.

§. IV. Eſt autem in hac re iuſtiſſima animaduerſione digna illa circumſtantia, quod non ſolum *ſpecie* multi, ſed inprimis *numero* velut *infiniti* affectus morbidi inprimis *exquiſita* quadam & exacte circumſcripta *temporis menſura* ad hanc ſpontaneam ſanationem deducantur: & hoc quidem tam in *paruis* infantum, quam diuerſimode *magnis*, imo diffuſis annoſiorum *corporibus*. Et hoc quidem inprimis per manifeſtas certarum *materiarum expulſiones*: quæ, quo magis morbus *male* cedit, adeoque ſecundum vulgarem conceptum *fortior* eſt & potentior, eo minus procedunt, nedum excedunt, ſed potius deficiunt. Verbo: habent morbi etiam ad *ſpontaneum* ſui progreſſum & exitum quemlibet, inprimis autem ſponte *ſalutarem*, in genere plus minus *certam*, in ſpecie vero etiam *ſtatam temporis* rationem. Quod hic illic peculiarem obſeruationem meretur.

MEMBRVM II.

HISTORIA DISPOSITIONIS CONSPICVAE AD MORBOS, SEV CAVSSARVM MORBORVM IN GENERE.

§. I.

Caussæ, per & propter quas œconomia corporis varie alteratur, sunt vel internæ vel externæ.

PEr indirectum subindicatum iam est *generale* veluti systema *caussarum* morbos machinantium, dum sub commemoratione, quinam homines *facilius* & *frequentius* ægrotent, nominatæ vtique sunt *conditiones* illæ, quæ *caussarum* rationem habent, PER & PROPTER quas tum *partes* corporis, tum *actiones* œconomiæ varie alterantur. Hic cum *historiam caussarum* morbiferarum *in genere*, *generalissimarum*, inquam, memorare suscipimus, primo omnium loco distinguimus inter caussas *internas* atque *domesticas*, & *externas*, *aduentitias* & simpliciter magis *violentas*. INTERNAE illæ sunt primo ipsa MIXTIO *omnium*, & TEXTVRA *solidarum* partium.

Dispositio quidem ad morbos summa exsistit, effectus tamen rarissime sequitur.

§. II. Interim dignissima vtique contemplatione, & tanto magis, quo minus ad vniuersæ scholæ medicæ considerationem peruenit, est illa veritas, quod quantacunque, vti re vera summa exsistat, sit hæc *craseos* æque atque *texturæ* dispositio ac habilitas ad subeundas graues læsiones, nihil minus tamen quam *proportionatus euentus* huius rei vnquam succedat: sed potius immane illud paradoxon hic occurrat, quod e *caussa* paratissima tamen *effectus* longe *rarissimus* sequatur.

1. Athleticus corporis habitus.

§. III. Ne tamen hic, vbi *historiam* demum simplicius proferre voluimus, altius potius ad *considerationes* quam simpliciores *enarrationes* progrediamur: producimus potius primo loco illam & *Hippocrati* iam pridem notatam, & vulgo etiam hominum hodieque satis notam *constitutionem* corporis, *maxime* imo quasi sensibiliter *abunde floridam*. Habitum *athleticum* vocat *Hippocrates*; *Galenus* atque posteri interpretantur, quod *supremum gradum perfectionis* sanitatis talia corpora tunc habeant: vnde fingunt, necessarium esse *transitum in deterius*, cum *nihil physicum* (nescias tamen, quo *generaliter* firmo argumento, verius autem *nihil viuum*) diu in eodem statu manere possit: a *summo* vero gradu non detur progressus nisi retrorsum, nempe iterum *deorsum*. Vulgus hominum vniuersum celeberrimo *prouerbio* hanc rem eloquitur:

tur: Die gesundesten Leute sterben am ersten. Sicut etiam illud pari expressione verborum enunciant: Die Leute, so am gesundesten scheinen, können am wenigsten vertragen, es werffe sie am leichtesten etwas übern hauffen: wann sie kranck werden, so werden sie recht kranck ꝛc.

§. IV. Interim cum etiam passim & ingenti quidem numero homines vtique reperiantur *florida* tali constitutione per satis longum tempus fruentes, vnde nec ipsa hæc adeo eminens atque *directa caussa* ægrotandi reputari possit: aduertendus merito est animus ad alteram eius census, *internam* dico atque *domesticam* caussam, cuius efficacia *œconomiam* corporis *alterandi* atque *perturbandi* vti *præsentissima* existit, ita *notissima* passim est, imo nemini homini ignoranda, si modo leuiter in mentem ipsi reuocetur. Loquor de ANIMI PATHEMATIBVS eorumque efficacia in alterandos *motus cordis*, velut immediate promtissima. In quo certe effectu longe superant *animi pathemata* omnes alias caussas, vtpote quarum nulla nota sit, quæ ita prorsus *in instanti* hoc præstet, nisi suprema *violentia* in organa immediate interitum veluti inducat, aut quoquo modo exquisitissime illa impediat, *corporali* simpliciter actu. Dum interim allegata *animi pathemata* nihil vsquam *corporeum* siue *afficere*, siue directe *efficere* sentiuntur; sed simpliciter MOTVS alterare, & per hos demum *fluidis* inprimis partibus vlteriores alterationes conciliare. 2. Animi pathemata.

§. V. *Tertium* locum *internarum* atque *domesticarum* huiusmodi caussarum vindicant sibi maximo iure EXCRETIONES, quodcunque sui successus detrimentum incurrentes. Hæ enim ita quoquo modo perturbatæ trahunt vtique post se non solum *plures*, sed & familiariter *grauiores* reliquæ œconomiæ turbationes. *Quarto* loco stant *primo* vera inter *aduentitias* caussas ASSVMTA. Quæ vt œconomiæ corporis absolute necessaria sunt, ita habent vtique & *occasionem* promtam & *energiam* proportionatam *nocendi*, si perperam instruantur *quantitate*, *qualitate*, *tempore* atque *ordine*. *Quintum* locum occupant reliquæ vulgo ita dictæ res NON-NATVRALES, inter quas nempe *viuere* & *versari* corpus oportet; vbi cum primis *frigoris* & *caloris* varius aditus & præsentius & potentius passim alterat corpous. SOMNI & VIGILIARVM, MOTVS etiam & QVIETIS non sunt vltimæ aut leuissimæ partes, ad alterandum corporis statum; re vera vero vltimæ, si non plane nimium a iusto tramite in diuersum abeant. *Postremo* 3. Excretiones impeditæ & turbatæ. 4. Assumta. 5. Res non-naturales.

 loco

6. Res extraneæ, f. toto genere præter naturam.

loco merito ſtant res *extraneæ*, ad *œconomiam* corporis plane non pertinentes, imo quas vocant *toto genere præter naturam:* quæ nempe manifeſto magis directam *vim* inferunt *partibus* aut *motibus* in corpore.

Energia ſalium, ſaporum & acorum valde remota eſt cauſſa.

§. VI. Longiſſime autem omnino & ſpatio plurimum poſt hæc omnia remoto diſtant pleræque illarum cauſſarum, quæ *hodiernis moribus* ſolenniter pro *proximis* paſſim allegantur; *poteſtates* nempe ita dictæ *ſalinæ*, *ſapores* & *acores*. Cum enim ipſa *hiſtoria*, nempe quotidiana *experientia*, affatim commonſtret, quod hæc talia ſubiecta partim *omnibus* partim *plerisque* hominibus familiaria atque *communia*, tamen propterea non æque multis, ne dum omnibus hominibus illos effectus concilient, qui iisdem *e reliqua hypotheſi* adſcribuntur; adeo, vt etiam paſſim magnus numerus eorum, qui illis talibus rebus etiam affatim *abutuntur*, nihil talium damnorum inde perſentiſcant: apparet inde vtique ſatis luculenter, quod non niſi *valde remota* ſit horum quæcunque energia, & ante dictis *præcipuis* in ſolidum *ſuccenturiata.*

Adſuetudo morbidorum motuum ſeu habitus merito ad cauſſas morborum refertur.

§. VII. Non tam æque vero ſimpliciter *ſanum* corpus ad morbos inclinat; quam *ſemel, diu* aut *ſæpius* morbo exercitum corpus eiusdem continuæ *contumaciæ* aut *repetitis* inſultibus exponit ADSVETVDO: nempe in morbidis etiam & *inuſitatis motibus* reaſſumendis, per frequentius exercitium inducta *promtitudo*, ad pares motus promte ſuſcipiendos. Hac de re teſtatur *hiſtoria*, quod multæ ſpecies morbidorum motuum plus minus *promte* ita inſoleſcant, vt etiam in perpetuum tum eidem, tum quibusdam συζύγοις inſultibus expoſitos reddant patientes: adeo, vt qui ſemel eius generis affectuum veluti *habitum* induerunt, vix vnquam ab eo in poſternm vere immunes euadant. Vnde vere valet vulgi Germanorum dictum: **Wann man einmal in das Krancken komme, ſo habe man ſich alsdann ie mehr und mehr damit zu ſchleppen, und könne es nicht wieder völlig loß werden.** Quod tamen tanto magis de certis *ſpeciebus* affectuum valet, inprimis quorum præcipua vehementia motuum anomaliis innititur.

ARTI

ARTICVLVS VNVS.

DE

SVBIECTIS AEGROTATIONIS IN GENERE.

§. I.

QVantumlibet in ſcholis inter cauſſarum numerum merito etiam collocetur SVBIECTVM, tanquam *materia inhæſionis* ipſius effe-ctus; adeoque etiam a nobis, præſertim in *generali* tractatione, ipſa ſectione hac *generali* de *ſubiecto* aliquid dici potuiſſet: placet tamen, non tam melioris quam inprimis *dignioris* tractationis ergo, illi, quantumcunque etiam pro generali conſideratione, proprium tamen ſpatium aſſignare, & ſub reliqua cauſſarum tribu veluti ſeorſim ad cenſum vocare. Subiectum morborum.

§. II. Quod itaque *ſubiectum* morborum generaliſſimum attinet, certum omnino eſt notiſſimo hiſtoriæ quotidianæ experientiæ teſtimonio, quod SEXVS FOEMININVS omnino morbis *facilius* atque *varie* magis ſuſcipiendis aptus & expoſitus videatur quam ſexus *virilis*. Quæ res vel *Hippocraticæ* opinioni anſam dediſſe videtur, quaſi *mulier morbos bis patiatur*. Quod ſine omni vi menti autoris afferenda ſatis commode interpretari licet, quaſi mulier *duplo plus expoſita* viuat morbis, quam mas. Confirmat hoc ſane propemodum familiaris experientia, dum fœminæ non ſolum *menſtruarum* ſuarum euacuationum variis ſucceſſibus, ſed etiam *partus variis* periclitationibus, *lactationis* incommodis, imo vel circa *geſtationem*, *partum* & *infantes* pluribus *animi commotionibus* obnoxiæ viuunt: quantumlibet etiam ipſa corporis fœminini *craſis* minus *firma* quam maſculina, tam e reliqua *mollitie*, quam e *ſentiendi* etiam maiore *teneritudine* compareat. Sexus fœmininus præ virili.

§. III. E *virili* etiam ſexu quicunque tam *texturæ* corporis *mollitie*, quam *animi* indole fœminis ſimiliores ſunt, morbis etiam magis expoſiti viuunt. Vnde quidem vel in genere *mollior* atque tenerior per indiuidua textura corporis morbis magis ſubiicit indiuidua ita affecta: ſicuti *animi ſenſibilitatem*, adeoque ad varia *pathemata* promtitudinem, iam ante hoc nomine notauimus. E virili ſexu corporis & animi indole fœminis ſimiles.

Num vitiata humorum crasis subiectum morborum habenda sit.

§. IV. Reputatur quidem vulgo, quod *massa humorum* & præcipue quidem κρᾶσις eorundem sit primarium *subiectum* plerorumque morborum. Mea vero sententia tantum abest, vt hæc assertio assensum mereatur, vt potius *rarissime* hanc humorum labem, & *pauciorum* insuper morborum caussam fieri, pro certo habeam. Tanto magis autem secundum ipsam familiarem & vulgarem hypothesin, qua v. gr. maxima *dyscrasia* humoribus imputatur in velocissimis morbis, & inprimis *dyscrasia* magis *propria*, & intimæ indoli humorum velut *inhærens*: cum ibi & in plerisque aliis affectibus longe plus valet MOTVS humorum *anomalia*; & quidem vel PROPTER κράσεως vitium longe simplicius atque generalius; vel *proportione motus* anomali ab illa κράσεως mensura plurimum diuertente, vel denique, & inprimis in casibus maxime sonticis, non tam ipso actu iam *præsente* qualicunque dyscrasia, quam *ingruente* solum, & in *proxima* vere *potentia*, aut primis ad summum sui *initiis*, constituta.

Perturbata idea regiminis œconomiæ animalis generalissimum est subiectum morborum.

§. V. Vnde potius verum *generalissimum subiectum* ægritudinum est *perturbata idea regiminis* ipsius *œconomiæ* animalis. Quandoquidem quam diu hæc sibi recte constat, non solum facile *præoccupantur* morbi, ne in effectum deducantur; sed etiam iam in effectum deducti, subiguntur iterum, *expugnantur*, & corpus in integrum *restituitur*, non solum a noxia caussa *liberando*, & efficaciam eius obtundendo; sed etiam damna, iam ipso facto & actu corpori illata, *resarciendo* & corporaliter restituendo.

MEMBRVM III.

QVOD RATIO REDDI NON POSSIT, CVR HOMO NATVRALITER MORIATVR.

§. I.

Problema hoc dignum est vt consideretur.

AGnosco merito, quod hoc problema non tam ad *medicum* quam *physicum*, imo *zoologicum* in genere magis, quam anthropologicum in specie forum pertineat: interim cum illud nequidem vsquam tactum, ne dum pro merito ponderatum adhuc inuenerim; placet meam circa illud considerationem in medium proferre, & si nihil aliud,

tamen

tamen veritatem, & forte curiosioribus etiam dignitatem, huius theorematis ita commendare.

§. II. Mirus vndique est consensus eorum, qui, cum vtique videant *hominem*, sicut omnia *animalia*, ita ipsum quoque hoc maxime intuitu *exquisitissime vt animal*, MORI, facillime & abundantissime inueniant euidentissimas etiam atque simplicissime intelligendas eius rei caussas. Mihi autem videntur hoc ipso certe quam grauissime hallucinari atque aberrare, quod MORTIS quidem rationem absolute habeant, nullam vero rationem VITAE. Cum enim illæ rationes, quas pro *dispositione* corporis ad *mortem* subeundam allegare possunt, & inprimis quas ne quidem satis sibi notas plane non allegant, ita comparatæ sint, vt *indesinenter* non solum, sed etiam *absolute & plane iugiter pari energia* corpori insint, imo intime inhæreant: vacillat proinde imo claudicat enormiter ductum inde hoc illorum argumentum.

Argumentum quod dispositionem corporis ad mortem subeundam probare debet, enormiter claudicat.

§. III. Cum enim *mors* non solum varie per indiuidua tardius euenire soleat, sed etiam, rem verius æstimando, sine *accidentalibus* caussis intercedentibus proprie *post multos* demum *annos* homini eueniat: (quod de *brutis*, *feris* inprimis animantibus, tanto magis constans atque ratum est) manifestum est, oriri hinc immensum quantum disparem statum quæstionis, nempe non *absolute & generalissime*, CVR HOMO MORIATVR? sed CVR TALI TEMPORIS AMBITV moriatur? seu verius: *cum homo possit non mori per longum tempus*, *sed* VIVERE, cur hoc NON SEMPER possit, sed necesse habeat DESINERE?

Status quæstionis hic est: cur homo non semper ita possit viuere, sed necesse habeat mori.

§. IV. Profecto argumenta illa, quæ *dispositionem* CORPORIS animalis ad moriendum probare videntur, tantum abest, vt hoc faciant, vt potius, si res æquo animo æstimetur, vere *contrarium* doceant. Quid enim aliud est, CORPVS *summe corruptibile* esse commonstrare; & tamen re manifesta conuinci, quod, manente exquisitissime illa *corruptibilitate*, tamen minime corrumpatur, sed *incorruptum* & omni modo *integrum* manere valeat; & hoc non *paruo tempore*, sed *longissimo*, inprimis in ordine ad illam *rationem* huius corruptibilitatis, quæ *ne vno quidem momento* minuitur, ne dum vt plane cessaret: quid inquam hoc est, nisi hoc ipso velut argumento inferre, quod *huius constitutionis* ita corruptibilis ad inferendam mortem *nulla sit vera efficacia*: sed aliud quiddam longe maiore consideratione

Argumenta, quæ dispositionem corporis ad moriendum probare debent, contrarium docent.

ratione

ratione dignum subsit, quod adeo *potentissimæ ad corruptionem habilitati* tam nimio potentius *resistat*, vt non solum illam, quantum ad summam negotii, impediat aut remoretur; sed etiam hoc ipsum ita potentissime faciat & perficiat, vt hæc corruptibilitas, *dispositio* inquam *ad corruptionem* propensissima, toto hoc tempore, quasi *res non existens* (intuitu effectus, seu deductionis in actum) occultata atque subiugata maneat.

Quæstio eo respicere debet, quamobrem actus vitalis deficiat atque cesset.

§. V. Vnde fere tota hæc quæstio, & quæcunque ad illam pertinentia argumenta, non tam eo respicere debent, *quamobrem corpus fatiscat* atque *materiales* corruptiones subeat: sed potius ita, quamobrem ACTVS VITALIS, nempe etiam huius *corruptibilitatis conseruator*, deficiat atque cesset? Quandoquidem omnino notandum est, quod vita non tam sit *corruptionis præseruatio*, quam CORRVPTIBILITATIS CONSERVATIO: dum actu vitali corpus minime MVTARI debet, ne *corrumpi* possit, sed vnice *actus corruptionis* impediri; adeo, vt potius corpus *maxime sanum atque floridum* maxime ad *simplicem corruptionem* exquisitissime dispositum esse debeat.

Ratio physica allegari non potest, cur motus deficiant.

§. VI. Quo intuitu facile palam fit, quod nulla vna PHYSICA, siue *materiæ* siue *motuum* secundum materiam, ratio allegari possit, cur illi MOTVS vnquam, ne dum *circumscripto* aliquo *temporis* spatio deficiant. Cum enim non solum *motus* ipse, sed etiam *dispositio partium* in substantia sua, nedum ad hos viuificos motus, manifesto ab illo eodem *principio* dependeant, quod *corruptibilitati* corporis *materiali* simpliciter *oppositum* est: dilucescit inde vtique manifestissime, quod hæc ipsa etiam ratio firma atque salua sit, quod, quicquid etiam habitui *materiali* ad perennem motum decedere posset, tamen ab illo *agente* motorio etiam quolibet tempore restitui posset & deberet; sicuti tam longo tempore non POTEST solum, sed etiam SOLET & constitui & restitui. Dum hoc autem non ita contingit, sed potius *deficit* huius conseruationis atque restitutionis optatus successus; huic ita *segniter agenti*, imo actiones has plane *destituenti*, vnice imputandam esse culpam, non autem vlli *materiali* vitio, satis luculentum esse potest.

Culpa potius segniter Agenti & has actiones destituenti imputanda est.

§. VII.

§. VII. Sicut enim locutiones illæ de successiuo *marcore*, *flacciditate*, *eneruatione* organorum, digniores sunt Rhetorica quam Physica; siquidem nemo vsquam *rationem* excogitare potest, cur organa illa ad *triginta* annos vsque non saltem *durare*, sed plane *augescere* in robore suo possint, & ad *quadragesimum*, imo amplius, in robore suo veluti persistere; & inprimis tanto magis, *quanto plus atque fortius exercentur*, eo diutius etiam firma atque vegeta in posterum maneant: (directe contra illam opinionem, quæ *detrimentum* potius ab ipso *vsu* organis affingit) ita nemini succurrere poterit vlla ratio, cur præcise post illos annos, post *quadraginta* circiter aut *quadraginta quinque*, *flacciditas* illa atque *eneruatio*, e quocunque *materiali* vitio aut defectu, organis euenire possint, nedum debeant.

Eneruatio organorum firmum argumentum non potest suppeditare.

§. VIII. Quid, quod omnino hoc argumentum de *organorum eneruatione* etiam ex eo documento grauissime eneruetur, quod comparente quantumlibet illa organorum marcida *flacciditate*, tamen propterea *vitæ* simpliciter atque directe nihil decedat: exemplo innumerorum *senum* æque ac inprimis *vetularum*, quæ omnes, quantumcunque *marcida* atque rugosa quin vere varie *debili* corporis constitutione, tamen propterea VITAM non amittunt. Imo inauditum est, vllum hominem vere simpliciter nuda tali *organicarum virium* vere simpliciter successiua amissione emori; cum potius etiam centum annis multo maiores passim reperti, morbis adhuc moriantur. Cum ex adverso etiam florida ætate innumeri non solum a talibus caussis, *quæ innumeros alios minime lædunt*, pessime afficiantur, sed plane ad mortem deducantur.

Imo hoc argumentum eneruatur exemplis senum atque vetularum.

§. IX. Quam rerum harum difficultatem etiam illud auget, quod plurimæ morborum species ita constitutæ sint, vt licet passim homines illis moriantur, animum tamen vel mediocriter aduertendo mox dilucescat, quod re vera *innumerabiles homines his iisdem* speciebus morborum correpti illos nihilominus ita euadant atque superent, vt non solum *vitam* saluam conseruent, sed etiam quæcunque corpori inde oblata *damna* in solidum resarciant. Imo vnus idemque homo vnum eundemque morbum ter quater expertus, & ab eo satis iterum restitutus, tamen tandem illo intereat. Vbi certe allegationes *debilitationis* insolescentis organorum consonæ sunt prouerbio Germanorum:

Præterea morborum species ita constitutæ sunt, vt similes effectus in omnibus subiectis non præstent.

rum: Der Krug gehe so lange zum Born, bis er endlich breche: sed verisimili *scientificæ demonstrationi* simpliciter impares.

Insuper eadem materia restaurationis manet, qua reparatio perpetua fieri posset.

§. X. Potius, cum semper libera maneat eadem *materiarum restauratiuarum* æqualitas, nempe *victus*, inprimis simplissime alimentosi, copia, quo per tot annos *construitur* corpus, & in integritate sua vndiquaque *materialiter* conseruatur; præterea etiam speciei communis sit (per indiuidua solum, & quidem gradu tantum varians) *energia reparandi*, *consolidationum* exemplo: re vel leuiter pensitata facile palam erit, quod *defectus*, cum in *materia* absolute nullus esse possit, in *energia* illa quærendus sit, quæ, si fatiscentes per tempus organicas partes vti primo ad *perfectionem* perduxit, ita *detrimenta* illarum etiam *saltem supplendo* repararet, manerent omnia iugiter in vna eademque integritate atque habilitate.

Ergo culpæ huius defectus non in materiæ inopia quærenda est.

§. XI. Quæ res cum simplicissime rationi manifesta vtique sit, quod inquam neque *materiæ* vlla inopia in culpa sit; neque *aptationis* eius ad formalem habitum organicum absoluta præsto sit impotentia; dum vtique *efformatio nutritiua & augmentatiua* illud præstat, quod, si indesinenter, quoties necesse est, iterum iterumque præstaretur, *resarciretur* ita in perpetuum, quicquid forte per longum vsum *deteritur*: id quod inquam etiam ita commodissime fieri posset, simpliciter iterum apponendo, nempe eodem modo, quo *augmentatiua* corporis organici perfectio præstatur. Interim cum hoc non fiat, sed potius hæc *energia* magis magisque deficiat, quicunque expedire voluerint, quod hic defectus *physico* more atque modo contingat, profecto aliam nobis, quam vel *corpuscularem*, vel *mechanicam* physicam concinnare necesse habebunt. Manet ergo firma nostra assertio, QVOD SOLIDA RATIO DARI NON POSSIT PHYSICA, CVR HOMO NATVRALITER, SINE SIMPLICI ATQVE DIRECTA VI EXTERNA, MORIATVR.

PAR-

PARTIS. I.
PATHOLOGIAE GENERALIS
SECTIO II.

DE
CAVSSIS MORBORVM IN GENERE.

§. I.

EGimus præcedente ſectione veluti ſimpliciter *hiſtorice*, & inprimis ſecundum ipſam ſenſibus obuiam *experientiam* de conſpicuis circumſtantiis *generaliſſimis* morborum: facimus iam progreſſum ad illam partem *generalium* diſpoſitionum ad morbos, atque conſtitutionum morbidarum, quæ non tam ſimpliciter in omnes etiam *craſſos ſenſus* incurrunt, ſed maiore *conſiderationis* ἀκριβεία opus habent, qua non magis *dignoſcantur*, quam omnino etiam *agnoſcantur*. Generalis diſpoſitio ad morbos.

§. II. Nempe hæc res iam magis *artificioſam* atque *ſcientificam* corporis conſiderationem omnino præſupponit; qua non ſolum illi *reſpectus* comprehendantur, qui *poſitiue* habitum corporis ad ſuſcipiendos morbos detegant; ſed inprimis etiam in illud introſpiciant, quaſi *negatiuum*, quo corpus humanum ſub maxima illa *poſitiua* aptitudine nihilo ſecius non afficitur. Duo contrarii reſpectus.

§. III. Vt itaque huic vtrique ita diuerſo reſpectui ſatisfiat, dabo operam, vt καδδύναμιν harum trium rerum veritatem ante oculos ponam, nempe:

I. *Summam aptitudinem & habilitatem corporis ad ægrotandum.*

II. HAC NON OBSTANTE, ſummam OECONOMIAE corporis *alienationem ab effectu* huius corruptibilitatis.

III. Veriſimillimum habitum, *ſecundum hos contrarios reſpectus*, ad morbos nihilo minus coorientes.

MEMBRVM I.
DE
MAXIMA CORPORIS DISPOSITIONE AD MORBOS, IMO AD MORTEM.

§. I.

Mixtio totius corporis, inprimis vero sanguinis, maximam habet dispositionem ad corruptionem.

MAxima non solum sed simul *intima* corporis dispositio non tantum ad mediocres & intermedias *læsiones*, sed omnino directe ad summam eius *perditionem*, & plenariam, absolute irreparabilem corruptionem, est ipsa MIXTIO eius *per totum*. Neque vero solum ita *per totum*; sed inprimis per & magnam eius, & vere *præcipuam* partem, SANGVINEM. Est hæc MIXTIO nudo *materiali* sui habitu ita disposita, vt ad subeundam dissolutionem *fermentatiuam*, & maxime quidem *præcipitem*, PVTREDINOSAM, ita tota propendeat, vt fere admirandum haberi debeat illud artificium, quo occupatur, seu *impeditur*, hæc dispositio, ne in effectum deducatur.

Historia huius propensionis ad corruptionem.

§. II. Antequam autem de hac *procliuitate* summa *ad corruptionem* admittendam veluti magis *a priori* accedamus, non abs re erit præmittere velut HISTORIAM etiam solum eius, saltem *a posteriori*, & e vulgo quoque notis phænomenis. SANGVIS quando extra corpus emissus est, quam cito putredine corrumpatur, vix vllum hominem fugit. Neque admodum maiorem quoque peritiam postulat, minime omnium autem apud artis sectatores, ingens illa in *putredinem* præceps vtique propensio, imo *prolapsus sanguinis*, quando ille alicubi corpore, *intercepto suo motu*, *includitur*. Quo nempe casu ita in solidum eueniente, *sphacelum*, id est *nudam atque simplicem putredinem*, immediate in opere esse, & propter *calorem* reliquum vitalem ambientem, vel intra horas paucas in effectum deduci, neminem fugit.

Non solum sanguis, sed etiam reliquæ partes huic corruptioni patent.

§. III. Quamuis autem ante omnia *sanguis* corruptioni huic putredinosæ efficacissimæ directe expositus exsistat; & mediante ipsius inprimis perpetuo concursu etiam partes porosæ *musculosæ* & *parenchymaticæ* rubicundæ omnes: non inde minus corruptioni patent tum *exsangues partes*; tum *humores* etiam a sanguine diuersi, *lympha*, *serum*, & horum affines, *lac*, *sperma*, *bilis*, *muci*. Hi enim humores, &

& tanto magis illæ partes *exsangues*, licet a simplici præcipiti corruptione alieniores sint, minime tamen liberæ sunt ab admodum omnino promta SALSA ACRIMONIA contrahenda: qua non solum ipsæ *colliquescere* possint, sed etiam omnino contiguas quaslibet ad eandem corruptelam deducere; minime tam vere & simpliciter *corrosiuo*, quam longe verius *fermentatiuo* actu.

§. IV. Vbi quidem corruptionis *putredinosæ sanguinis* efficacia *fermentatiua* est tanta, vt omnino breuissimo temporis spatio etiam latissime sese *diffundere* possit. Quod damnum cum per *vsitatam* VITALIS ACTIVITATIS *methodum*, quæ *placidis* atque ita satis *tardis* progressibus gaudet, facile *corrigi* non amplius aut *superari* possit, mirum inde non est, si a *leuibus* etiam passim *initiis*, nisi potentissima *arte* extrinsecus succurratur, non solum totum corpus corruptione subuertatur: sed quod plus videri possit, etiam summa totius OECONOMIAE ACTIVITAS super rebus ita pessime constitutis simpliciter sistatur atque cohibeatur.

Efficacia corruptionis sanguinis tanta est, vt breui tempore latius se diffundat.

§. V. Hæc certe constitutio corporis humani *ex intima sui mixtione* tam *promtissimis* æque atque *penitissimis corruptionibus* tota obnoxia mirum profecto est, quod tam parum, (etiam a curiosis propiorum temporum adeo plane nihil, ne dum condigne) in considerationem trahatur. Equidem non iniuria etiam *veteres* notari possunt, quod quidem corpori humano dispositionem ad *putrescendum* passim assignauerint; vt fere in vniuerso *febrium* negotio: interim tamen non solum hic a veritate aberrauerint; sed etiam veriores, imo *verissimas*, simplices atque manifestæ *putredinis* energias tam *a priori in toto habitu* corporis & vniuersa eius *mixtione* prætermiserint; quam etiam *a posteriori* veram eius atque simplicissimam præsentiam in *sphacelo* neglexerint.

Hæc constitutio corporis tam parum in considerationem trahitur. Veteres quidem rem in febribus attigerunt, in mixtione autem corporis eam prætermiserunt.

§. VI. At longe maiori iure notantur hic *recentiores*, qui cum *fermentationis* etiam solidam doctrinam sibi passim arrogent, tamen non solum in hac in genere nihil tanto hiatu promissionum dignum efficiunt, seu, rotunde eloquendo, intelligunt; sed etiam, quantum ad factum, tam parum, quam antiqui, *simplicissimam putredinem in sphacelo* agnoscunt: ne dum vt dispexissent, quid veritatis subsit in tralatitia illa assertione priscorum *de febribus*, & *putredinis* in illis efficacia; adeo, vt *veteres* reuera maiorem hic prærogatiuam habere videantur, dum *in genere* ad minimum rem veram attigerunt in febribus, licet *in specie* veritatem eius non assecuti sint.

Recentiores æque non recte intelligunt, & inprimis putredinem ita sphacelo non agnoscunt.

Imo totam rem negant excipiendo, in corpore viuo putredinem non posse fieri.

§. VII. Cum ex aduerso pessime suis rebus consulant *recentiores*, dum totam rem *in genere*, & infeliciter *in solidum*, negant; & quidem præter omnia *argumento*, negligentiam ipsorum tanto grauius exaggerante, dum rectissime *excipiunt*, *putredinem* IN CORPORE VIVO non posse fieri; & tamen neque dispiciunt de caussis & vero habitu, *quatenus* in VIVO corpore putredo non possit fieri; neque habitum corporis *in se & materialiter* considerati, quo vtique *putredini* absolute expositum est, in mentem reuocant; ne dum vt veram illam, & consideratu vnice dignam, realem differentiam, inter corpus *sine respectu ad vitam*, & *sub hoc respectu*, euoluere cordi habuissent.

Thema huius considerationis.

§. VIII. Est autem ita huius considerationis thema disertum atque simplicissimum: TOTVM CORPVS ANIMALE, EX VNIVERSA SVA MATERIALI CONSTITVTIONE INTIMA ATQVE PENITISSIMA, EST EXPOSITVM CORRVPTIONI ITIDEM PENITISSIMAE ATQVE PRAESENTISSIMAE, OMNIBVS TEMPORIS MOMENTIS AEQVALITER.

Sanguis corruptelæ magis expositus est. Licet autem hæc constitutio corpori essentialis sit, deductio tamen eius in actum est res præter imo contra naturam.

§. IX. Possum huic rerum articulo adhuc illud adiicere, quod quam maxime *sanguis*, vt *optimus atque floridissimus*, eo magis expositus sit huic corruptelæ. Et insuper ex ipsis *physiologicis*; quod hæc talis constitutio ita summe *corruptibilis* eo ipso, quod corpori intime *essentialis* est, ita debeat pro *re absolute naturali* haberi: cum interim eius *deductio in actum corruptionis* sit *suprema res præternaturalis*; imo *toto genere præter naturam*; quin vere, quantumcunque exquisitissima vocis acceptione, suprema *res contra naturam*.

Proxima huic dispositioni est textura corporis.

§. X. Proxima huic ipsius intimæ *mixtionis* dispositioni ad promtissimam æque atque penitissimam *corruptionem* est *textura* atque *structura corporis*, in *solida* sui consistentia. E *tenuissimis* vtique *flaminibus* atque filamentis ad quamlibet non solum *vim externam* subeundam præceps: sed etiam hoc ipso intuitu tam aliena a *stabili duratione*, vt etiam *intestinæ* spontaneæ corruptioni atque *colliquationi* quam maxime exposita agnosci facile possit.

Meatus angustissimi & humores spissi obstructionibus apti sunt.

§. XI. Quid, quod habitus etiam *meatuum*, & inprimis *tubulosorum*, velut vltra conceptum *angustissimus*, ex hac sua simpliciter *mechanica proportione* veluti totus pateat atque faueat *obstructionibus* suscipiendis: dum inprimis *consistentia* illorum fluorum, qui per hos perpetuo pelli debent, sit tum in se simpliciter *spissiuscula*; tum ad subeundum spissitudinis *augmentum* per faciles accidentales occasiones aptissima.

§. XII.

§. XII. Merito his conditionibus tam plane summam dispositionem corporis ad *promtissime* atque *penitissime* subeundas *corruptiones* atque *læsiones* iungo adhuc illum in ordine ad *Medicinam* plane peculiarem habitum, quod nempe in illa sua textura etiam sæpissime læsiones *structuræ* eiusque *integritatis* ipso actu incurrat: interim nulli vsquam ARTI concessum sit, has tales læsiones quocunque tandem intuitu ad veram *integritatem* suam reducere; quod certe reliquis iam dictis ingentibus ad læsiones propensionibus iunctum videtur omnino firmare antiquum illud *Hippocratis* effatum: *quod totus homo sit morbus.*

His propensionibus ad corruptiones adnumerantur læsiones structuræ eiusque integritatis.

MEMBRVM II.
DE
CONSTITVTIONE CORPORIS HVMANI A MORBIS SVSPICIENDIS ALIENA.

§. I.

CVm talis omnino sit, qualem hic modo descripsimus, dispositio corporis indesinens, nullo vnquam momento melior, sed potius contra; *quanto* maxime *sanior*, *tanto magis* hoc sensu peior, nempe ad *corruptibilitatem* intimam aptior atque promtior: quam alienum ab omni conceptu & merito incredibile esse debet, quod illa tamen *non in effectum deducatur*; sed, non solum ab vno momento in alterum, verum *in longissimum tempus*, imo etiam ordinarie absolute constanter *per totam vitam*, nunquam plenum effectum suum sortiatur.

Incredibile videri posset, quod hæc dispositio non in effectum deducatur.

§. II. Fit hoc absolute in absoluta illa directa corruptibilitatis corporis indole, qua ad *putredinem* simpliciter propendet; dum hæc tanta *ἀκριβεία* cohibetur, vt non in actum deducatur, vt vix e *centum mille* hominibus *vni* contrarium eueniat, etiam sub *externis violentis* caussis concurrentibus: vix autem vni e *millies millenis*, sine externis violentis caussis, a nuda illa *interna* sui dispositione, quantumlibet tota ad hunc effectum facta atque apta.

Fit tamen hoc absolute.

§. III. Placet hoc loco allegare non nudam speculationem, sed *rem veram* atque certam, simplici conceptu, sine vlla *fictione* & facile & sane merito comprehendendam. Nempe merito *collectim* sumi debet totum humanum genus, ita, vt quicquid *singulis* seorsim euenit, merito tanquam *in vnum numerum* coniiciatur. Nempe, cum quilibet homo

Ad hanc rem comprehendendam totum genus humanum collectim sumendum

dum est, & inde veritas eruenda.

homo re vera *specialissimam* suam corporis animique dispositionem atque *proportionem* ad res externas habeat, qua ab aliis plus minus sensibiliter differt, & sub hac constitutione ita *suam vitam* viuit, tam *separatim*, quam quilibet alius *seorsim* suam. Quicquid ita illi *seorsim*, & ita *vnicuique seorsim*, v. gr. per *vnius anni* spatium euenit aut non euenit, ita humanitati annumerari possit velut in vnum cumulum, vt v. g. *quicquid decem hominibus per totum annum non euenit*, merito dicatur, quod illud *homini per decem annos* non euenerit: & ita de *centum*, de *mille* hominibus, quod tale quid possit per *centum annos*, per *mille annos* HOMINI non euenire. Hoc sensu vero atque reali merito dico, quod SPHACELVS vix CENTIES MILLE ANNIS SEMEL obtingat; imo vel immensum maiore numero, si consideretur, quam immanis hominum numerus TOTA SVA VITA ab hoc damno immunes maneant.

Quod hæc corruptibilitas rarissime effectum suum sortiatur.

§. IV. Vnde iterum iterumque hoc considerandum commendo, quod non solum illa *ingens corruptibilitas in genere* longe RARISSIME effectum suum sortiatur, seu in actum deducatur; sed etiam *in specie* hæc *corruptio*, cui simpliciter atque DIRECTE subiacet corpus, *minime omnium* ad actum sui perueniat. Puto vero omnino, imo scio & intelligo satis, quod hæc res non solum *neglectum* illum non mereatur, quo huc vsque in schola medica transmissa adeo est, vt eius ne quidem in mentem venerit speculatoribus: sed iudico maxime, quod hæc ipsa res illam eximiam prorsus considerationem inuoluat *pathologicam*, imo directe inferat, quod immensum quantum maior & vix non absoluta ratio habenda veniat *defectuum in ea re* quærendorum, quæ corruptibilitates illas & *potest & debet occupare*, quam in illa *corruptibilitate ipsa*.

Si vero in actum deducatur, altera opposita constitutio deficit.

§. V. Cum enim e vera harum rerum mutua comparatione palam sit, quod corruptibilitas illa possit *non in actum deduci*, & tanquam si non exsisteret in actu haberi, quam diu hæc *altera conditio*, quæ corruptibilitatem illam ita *cohibet*, recte sese gerit: ita quandocunque corruptibilitas illa in *actum* & effectum tendere apparet, argumentum est categoricæ veritatis, quod *altera illa opposita* conditio atque *constitutio* deficiat; siue a concursu caussarum *aduentitiarum*, *corruptibilitati* directe fauentium, energia huius *oppositæ* vltra proportionem superetur; siue *media* sua ipsi *per vim externam* impediantur aut peruertantur; siue ipsa hæc *energia* ita *in se*, & tanquam simpliciter *a priori*, vel *langueat*, vel *ordine* atque *methodo erret*.

MEM-

MEMBRVM III.

DE VERISIMILLIMO HABITV POTENTIAE MATERIALIS AD SVSCIPIENDAS LAESIONES, ET POTESTATIS IMPEDIENTIS, NE HAEC IN ACTVM DEDVCATVR, IN ORDINE AD MORBOS.

§. I.

DIximus quidem aliqua proximo membro de hac re, merito tamen illam magis, imo quantum vnquam fieri possit, maxime luculenter deductam atque confirmatam habere & habendam esse contendo. Quam parua imo nulla ratio habenda sit, in peruestiganda *præcipua caussa ortus* morborum, constitutionis corporis *materialis* summe corruptibilis, manifestum est ex eo, quod corpus quam maxime ita constitutum, imo non aliter constituendum, possit tamen *sanum*, & ab omni corruptione alienissimum esse. Cum vero hoc ipsum etiam nunquam prorsus ita obtineri posset, nisi *positiua* quædam ACTIVITAS præsto esset, quæ præsentissimam illam, nempe indesinenter eandem, *potentiam corruptionis* cohibet; quæ etiam hoc ipso actu ita perpetuo facit, vt non nisi *rarissimis*, in comparatione ad indiuidua & tempora illibatæ sanitatis, exemplis efficacia eius *imminuatur*, nunquam autem, nisi vltima *morte*, tota *tollatur*: manifestum hinc est, quod longe maxima ratio haberi debeat potius huiusce constitutionis ita CONSERVATORIAE atque *corruptionum cohibitoriæ*, quam vicissim illarum materiarum.

In peruestiganda caussa ortus morborum non tam constitutionis corporis materialis, quam conseruationis & corruptionum cohibitionis ratio habenda est.

§. II. Hoc ipso intuitu re vera etiam aduertendo decenter animum sic satis euidenter agnosci poterit, quod re ipsa *plerique morbi*, quicunque non *aduentitiis* materiis innituntur, maxime in eo veluti resideant atque fundentur, quod his ipsis potius *actibus corruptioni præoccupandæ* idoneis *vim* aut *moram* faciant. Imo vero agnosci poterit, quod multæ eiusmodi res, quas vulgus etiam medentium pro DIRECTIS morborum EFFECTIBVS *physicis* habet, quæ SYMPTOMATA vocant, magno numero potius huius ipsius ENERGIAE CONSERVATORIAE veri *directi actus* exsistant, *præoccupandis*, &

Plerique morbi in eo fundati sunt, vt corruptionem præoccupent. Symptomata eidem rei dicata sunt.

in futurum præseruandis, aliquibus impendentibus *periclitationibus* dicati: quibus ita potius progressum planiorem reddere deceat, quam illos ipsos pro vere *morbidis* siue *actibus* siue *effectibus* interpretari.

In artis potestate non est, corruptionem impedire aut corrigere; contra actus illi naturæ inhibitorii ei subiacent.

§. III. Addit MEDICAE considerationi pondus penitus immane etiam illud, quod absolute in ARTIS potestate positum non sit, & ab illa nunquam præstari possit, vt *corruptio directe* & simpliciter vel *impediatur*, vel facta *corrigatur*. Ex aduerso vero illi ACTVS, quibus partim *ortus* corruptionum, partim *progressus* inhibeatur, & quod *corruptum* est *tollatur*, adeo immensum quantum magis ARTIS potestati pateant, vt illos partim varie *gubernare*, *incitare*, ad iusta loca *inuitare* atque *dirigere*, nimios *refrænare*, imo hinc inde *cohibere*, partim, ad minimum in genere (*tollendo* potius, quam *corrigendo*) *imitari* possit. Quemadmodum in *reparatione* damnorum actu toleratorum vera atque genuina ARS omnis absolute exsulat, & nihil aliud potest, quam simpliciter *priuatiue* prospicere atque subseruire; vt *impedimenta* auferantur & arceantur, quæ actum restitutionis iustum atque legitimum obruere aut prægrauare possent, & ad minimum locum ipsi non concedere.

Hæc consideratio huius habitus ad morbos absolute necessaria est.

§. IV. Est itaque inprimis *medicæ pathologiæ*, ad *medicum* inquam scopum collineanti atque manu ducenti, si non vnice, tamen quam maxime vtique & supremo plane loco conueniens, imo absolute necessaria hæc talis consideratio huius maxime habitus ad morbos; quomodo nempe illæ res ibi constitutæ sint, quæ *semper*, & *efficacissime*, morbos *materiæ* perpetuo impendentes, ordinarie *abarcere*, *præoccupare*, *expugnare*, quin ipsa *damna* actu illata *resarcire*, & quod detractum est, *supplere* atque *restituere* compotes sunt: harum rerum *numerum*, *ordinem*, *methodum*, & *instrumentalem habitum* rectissime perspectum habere, non solum *a priori*, in statu *sano*, qualis omnino esse debeat atque soleat, non solum CVM omnia recte se habent in corpore, sed quam maxime VT ita se habeant; sed etiam a *posteriori*, in quolibet præsente habitu morbido, *quomodo* & *quatenus* in illo partim *organa* hæc actui illi conseruatorio dicata in hoc suo *habitu organico* sese gerant; partim ipsa *energia* actionis, ratione proportionati *gradus*, ordinati *successus*, *applicationis* conuenientium inprimis organorum, & tandem vniuersa *tranquilla* potius, quam *trepida atque anxia* ratione totum actum *gubernandi*, sese exhibeat atque præstet.

§. V.

§. V. Iterum dico, quod inprimis consideranda veniat et iam *organorum*, huic actui seruientium, non tam in genere *physica*, imo ne quidem simpliciter *mechanica*, sed vere ORGANICA ratio, & si quae in hoc maxime *respectu* in hunc effectum exeuntes læsiones ipsimet inhæreant. E quibus nempe considerationibus nimio frequentius petenda venit vera fundamentalis caussa, *latens* quasi & longe minus conspicua, alterius hinc demum subnatæ *crassioris* atque sensus manifestius ferientis læsionis: quæ interim passim non ordinatius, & ipso *fundamento subruto* & veluti *radice succisa*, constantius tolli possit, quam tali labe, circa *organicam* efficaciam aliquam hærente, emendata. Consideranda etiam est organorum ratio.

§. VI. Hæc nempe est vera illa cognitio non solum VITAE, seu *præseruationis* omnium corruptionum; sed etiam ENERGIAE VITALIS, sub ipsis morbis constanter resistendo directam efficaciam horum præoccupantis. Imo morbum ipsum denique vere iterum *superantis*, *excutientis*, quin damna illata *resarcientis*. Pro qua re ita, vt omnino optime meretur, tanto melius etiam in genere agnoscenda atque comprehendenda, placet ex instituto & seorsim adhuc aliqua dicere. Hæc est vera cognitio vitæ & energiæ vitalis.

MEMBRVM IV.

DE CAVSSA GENERALI EXITVS MORBORVM SALVTARIS, ET REPARATIONIS DAMNORVM.

§. I.

NOn exigua certe hæc est res, & longe aliam considerationem postulans & conceptum exhibens, quam qualis vulgatæ scholæ medicæ distincte in mentem venit. Comprehendit sane sub se hic respectus *paradoxon* illud, iam ante a me notatum, quod *multi insoliti actus* in corpore humano contingant, quos vulgus hominum pro *morbis* & *directis* morbidis *effectibus* accusat, qui, rem penitius considerando, potius ita *salutaris* sint efficaciæ, vt si illi *non fierent*, & quotiescunque Multi insoliti actus in corpore contingunt, qui vulgo pro morbis & morbidis effectibus accusantur, re vera autem saluta-

ris efficaciæ sunt.

cunque in reliqua tali constitutione non fiunt, longe adhuc *maius* & *grauius periculum*, & liberior, atque inde etiam promtior consecutio *damnorum* inde resultet.

Generalis caussa expugnationis morborum.

§. II. Est autem hæc generalissima *caussa expugnationis* morborum *salutaris* REMOTIO a particularibus *locis*, & tandem EMOTIO e corpore toto, materiarum & corrumpentium & corruptarum: quæ absoluitur per varios ACTVS *secretorios & excretorios*, decente *ordine* atque *loco* institutos: quibus ministrant varii MOTVS TONICI, & varia horum gubernatio secundum tempus proportionate instituta; prout inprimis *dignitas partis* periclitantis mereri, & *efficacia corruptiua* caussarum materialium præsentior postulare iudicari potest.

Actiuitas motuum, quæ necessitati partis periclitantis & caussæ lædenti quadrat, concurrit cum energia œconomiæ corporis interna.

§. III. Et hæc inprimis circumstantia, vt *actiuitas* huiusmodi motuum *necessitati* a dignitate partis, aut actiuitate caussæ lædentis, quam plurimum quadret, concurrit imo conuertitur simpliciter cum *altera* circumstantia, nempe, quod totum hoc negotium, de quo hic directe est sermo, geratur simpliciter *interna* &, quod aiunt, *domestica* corporis œconomiæ energia: quæ quidem adeo in hoc negotio vnica est, vt neque MEDICA ars, nisi ab huius *indiciis* atque *actionibus* rem hanc didicisset, nunquam illam vel *comprehendere* potuisset, vel *imitari*.

Tota ars sine hac interna energia nihil potest;

§. IV. Tanto minus autem in ipso facto atque re præsente vnquam *agnoscere* posset ars, quod ille casus *iam præsto* sit, nisi illa *interna actiuitas*, tunc quam maxime cooriens atque emicans, totius rei *indicium* faceret, & proprie Medicum velut *inuitaret*, vt etiam ille concurrere & opitulari sibi proponat. Et illud profecto insuper absurde sæpissime, quoties videlicet hæc ipsa *interna energia* SIBI SVFFICIT: vel, nisi exquisitissime *intellectum* sit a Medico, ne quidem συνέργειαν aliquam ab illo experitur, inprimis vere *artificiosam*, nempe cum *recta ratione effectiuam*; sed ad summum nudæ *empiriæ* superstructam, quæ non solum *exitu fallax* sit, an re vera aliquid contribuerit, licet ægritudo superetur? sed tanto magis *fallax* ipso statim *aditu*, nempe an etiam re vera illa *opus* sit, & plusquam nuda *opinione* conferat, œconomiæ etiam sponte sanascenti.

Ipsa autem energia in maxima morborum parte

§. V. Quantæ considerationis sit hæc res, elucescit hic iterum ex eo, quod etiam iam ante dictum, & in antecedentibus iam plus semel indicatum est, nempe, quod *tota ars* sine hac *interna energia*

gia

gia etiam in longe *plurimis*, inprimis autem *difficillimis* quibuslibet affectibus, & maxime periculosis, *plane nihil* possit: cum ex aduerso & vere *ex opposito* hæc *energia* sine omni *artis puræ* adminiculo adeo *omnia* possit; vt rem vere æstimando in maxima parte morborum *per essentiam*, quod aiunt, plane non opus sit pure *artificiali* auxilio, quin hæc *energia spontanea* subigendæ læsioni sufficiat; sed magis solum *per accidens*, quando illa *casibus* per *indiuidua*, per *fortuitos* euentus, & *externos* occursus incidentium rerum, interuertitur aut impeditur.

omnia potest sine arte.

§. VI. Vnde sane maximi esse debet hæc consideratio huius tam eminentis rei, quæ non solum *defectibus* sui morbis *aditum* pandit, sed etiam qualicunque *vigore* liberum eorum *progressum* inhibet; quin tandem *constantia* sua *transitorium* corruptionum successum pedetentim elidendo, ad integritatem vsque corpori præest: imo, quod præcipuum est, etiam actu ablatas portiones alias in totum alias in tantum, denuo *supplet*, & quod ablatum est, recte *restituit*; id quod *arti* absolutissime in solidum negatum est.

Quid hæc energia vigore & constantia sua efficere valeat.

§. VII. Ego vero commendo omni cum studio considerationem hanc, quæ hoc membro a me ex instituto & deliberato animo tractata est: nempe veram animaduersionem de *exitu morborum*, quem singulæ species æque atque omnes in vniuersum, adeoque *morbi in genere*, sortiri soleant. Vsu ad *medicum* scopum tanto digniore, dum ex hac consideratione Medico etiam aliquando *methodus* dilucescit, qua vere *præoccupare* & reuocare possit *caussam* morbiferam, antequam ad plenum effectum perueniat: & in hoc ipso simpliciter *sequi* hactenus laudatam *spontaneam energiam*, quæ pariter vndique illud agit, vt potius *ante patratum effectum* dissipetur & plane eiiciatur *caussa* noxia: quam vt illa, vti recentiores falso interpretantur, sensim ipsa *actione libera* actiuitatem suam expleat, adeoque amplius agere *desinat*, effectus autem eius libere perpetratus partim sensim eiiciatur, partim iterum resarciatur. Vnde iterum iterumque hanc considerationem, tanquam penitissima fundamenta vere MEDICAE THEORIAE, *formantem* magis quam *firmantem*, solidæ pensitationi commendo.

Quem vsum medicum habeat hæc animaduersio de exitu morborum.

SECTIO III.

DE GENERALI DIFFERENTIA PATHEMATVM.

§. I.

Differentiæ huius neglectus theoriæ medicæ maximum damnum intulit.

ETiam huius rei mentionem facere necesse est, eum maxime in finem, vt veram atque solidam rem, non *speculabundam* solum *respectuum* fortasse discretionem, sub illa stabiliam, quæ hucusque in hac parte MEDICAE THEORIAE neglecta, aut sane non sub decente distinctione tractata, damnum intulit fere irreparabile, vt ACTIVA a PASSIVIS, *vtilia* a *noxiis*, *consequentia* ab *inhærentibus*, nusquam separari possint.

Antiquæ scholæ medicæ duæ classes pathematum, vna morborum, altera symptomatum.

§. II. Antiqua schola medica *duas* facit *classes* pathematum in corpore humano, vnam MORBORVM, alteram SYMPTOMATVM. MORBOS nominat ipsarum PARTIVM læsiones, *corporali* earum constitutioni, *κρᾶσι*, aut *texturæ* inhærentes. (Mirum, quod non etiam Grammaticis ineptis νοῦσον magis quam νόσον, tanquam ἐνοῦσην διάθεσιν παρὰ τὴν φύσιν explicuerint.) SYMPTOMATA vero, ex ipsa vi nominis, quod cum alio *simul accidere* innuit, tribuerunt illis affectibus, seu potius *effectibus*, qui *cum partium* læsione necessario *simul* euenirent. Iam, cum etiam satis exquisite vera consideratione a *partibus* corporis viui inseparabiles sint *actiones*, posuerunt propterea primo loco inter *symptomata* LAESIONES ACTIONVM. *Alterum* inter *symptomata* locum tribuerunt, secundum suam loquendi formulam, *qualitatibus mutatis*; quemadmodum *vltimum excretorum*, quin & *retentorum* anomaliæ: quasi dicerent, cum *excrementa* non sint *partes* corporis, & *inferri* etiam atque *contineri* aliquandiu, & vere *per accidens*, in corpus aliquid possit, quod nullo modo in illo esse deberet; propterea tam *excernendarum qualitatem* mutatam, quam *alienorum* accidentalem moram in corpore, *accidentalibus* talibus rebus *præternaturalibus* accenseri debere.

Alia scholarum diuisio, quæ passiuas læsiones actio-

§. III. Absit, vt circa has res λεπτολογίαν vel admittam sciens, ne dum sectari velim; progredior potius ad illam scholarum earundem *diuisionem*, qua *symptomata* vlterius *essentialiter consequentium*

tium

tium nomine salutant, vti *morborum* phænomena *essentialiter inhæren-tium* vocabulo denotant. Eo ipso circa *symptomata* passim, & vix non maximam partem, immanem illam *confusionem* introduxerunt, vt inter vere PASSIVAS læsiones *actionum*, & ACTIVAS *proportionatas* MVTATIONES illarum intercedens solida diuersitas hac ratione penitus obnubilata defecerit; adeoque THEORIAM in solidum fefellerit *discretio* illa, quæ eidem *antiquæ praxi* mirifice familiaris est, *vtilium in ipsis morbis* MOTVVM NATVRAE (quantumlibet *specie* non respondentium ad amussim *proportioni* actuum atque motuum in *constitutione vere sana*) ab *actibus* atque *motibus*, per verum *vitium organicæ constitutionis* corporeæ directe impeditis & peruersis.

num & actiuas mutationes illarum mire confundit.

§. IV. Qua de re proinde seorsim agere, eamque funditus distinguere placet; sed tamen hoc ipsum etiam pro præsentis loci instituto magis ita *in genere* disquirere: cum penitior eius rei demonstratio non alibi commode fieri possit, quam per *singulorum* affectuum *in specie* euolutionem. Vt nempe *in singulis per species* distinguatur, quid in illis vere & simpliciter *passiue*, inprimis *in defectu*, rarius in *deprauatione* directa, præiudicii atque damni eueniat actionibus e partium *corporeo* vitio; & quid e diuerso *insoliti* quidem, intuitu *sanæ sinceræ* constitutionis, sub variis morbidis *occasionibus* circa *actiones* varias, inprimis *vitales*, emergat: interim, si res vel mediocriter recte perpendatur, non solum *proportione ad effectum, & effectu* ipso in specie, potius VTILE sit atque SALVTARE; imo, (nisi simpliciter nuda externa *artificiosa* subsidia nude exspectari debeant,) etiam *absolute necessaria;* sed etiam *in genere* de vero censu *conseruatoriorum actuum ordinariorum*. In quibus illud, quod nunc *extraordinarium* merito iudicari potest, imo debet, potius *extraordinario* OBIECTO vere respondet; nempe *quantitati* illius *periclitationis* AVCTAE, & in qualemcunque actum deductæ: cuius simplici proximæ *dispositioni*, seu *potentiæ* iuxta scholas, *ordinario gradu* minore, rebus adhuc tranquillis & integris, alias *talis eadem* ACTIO destinatur, imo satisfacit, quin imo magis NECESSARIA est. Vnde eandem augescente OBIECTO etiam tanto magis intendi, nihil mirum est, cum, ad assequendum verum sui FINEM, *proportio* necessario sequi debeat *obiectum*. Memorabili distinctione dirimere limites harum rerum placet, quam peculiari subsectione sistam.

In singulis affectibus distinguendum est, quid in illis passiue, & quid contra actiue eueniat.

MEM-

MEMBRVM I.
DE
DIFFERENTIA NOXARVM A MORBIS, ET MOLESTIARVM PROPTER SANITATEM.

§. I.

Ingenium humanum mauult implicatiores & operosos respectus præ simplici veritate.

MIra est ingenii humani insolentia in tolerandis rerum *simplicissimis* respectibus, præ quibus propemodum semper *impeditum* quiddam, & *multiplici implicatione* quantumcunque operosum, malle videtur, quam *veritatem*, tota sua essentia *simplicem* atque vnam. Ego, vt simpliciorem aditum ad illa instruam, & viam quasi sternam, quæ hoc loco habeo dicenda, præmittam *simplicem* quendam sermonem, vt inde tanto propius pateat aditus ad rem altioris indaginis, sed certe eadem *simplicitate* subnixam.

Duo similia præmittuntur, alterum de itinere ad dissitum locum, alterum de pane per labores quærendo.

§. II. Qui pro libera sua voluntate ad dissitum aliquem locum peruenire contendit, propriis sibi subsidiis *eat* necesse est; prout vel voluntatis suæ intemperantia, vel loci distantia, *accelerare*, aut *diu* continuare necesse habuerit, *fatigabitur*. Ab hoc euentu *Poëtæ* quidem dicere consueuerunt, quod ipsa illa talis res hunc talem *laborem adferat;* nemo autem *Physicorum* est, quin satis intelligat, *effectum* talem non AB illa re produci; nemo vero *Metaphysicorum*, quin in numerato habeat, quod hi euentus contingant PROPTER illam caussam, & statim occinent illud suum vsitatum: *qui vult finem, vult media ad illum finem ducentia.* Par est ratio *panis* quærendi honesto more per labores, seu operas diurnas. Ibi cum per æstatem *calor* atque *sudor* indiuidui adsint comites, nemo tamen est, nisi *Poëta*, qui *pani* hoc imputet, quod laboriosos motus inferat, & *sudorem expellat.*

Applicantur ad effectus secundarios, qui primarios insequuntur.

§. III. Valet hæc res penitus eodem considerandi modo etiam in certis *effectibus secundariis*, qui *primarios* alios NECESSITATE quadam CONSEQVENTIAE insequuntur. Ea differentia *vtilitatis*, vt illi quidem, qui propterea *primarii* appellari proprie merentur, non solum *vtiles*, sed passim etiam *necessarii* agnoscendi veniant: hi vero non solum VSVM nullum euidentem habeant, sed etiam vel

damno

damno exponere poſſint, ad minimum autem & certiſſime *moleſtiam* inferant. Vbi interim, cum *vtilis* ille imo *neceſſarius* actus ab huiusmodi *coniuncto moleſto* effectu non poſſit ſeparari, propterea tamen *actum* etiam illum damnare abſonum vtique fuerit.

§. IV. Quemadmodum enim, dum *motum corporis* aliquibus patientibus commendamus, & inprimis pro re nata *fortiorem*, & qualitercunque laborioſum, neque *concalefactionem* corporis, neque ſudationem prorſus ab illis arcere valemus; imo, ſi vel maxime *medicamenta* ægris conquiramus, *ſaporem* plerumque guſtui aduerſum neque mutare ſubinde poſſumus, neque aſſentimur ægris, ſi illi propterea nimium præfracte vſum illorum faſtidiunt: ita par profecto penitus eſt ratio eiusmodi etiam *ſpontaneorum* in corpore *actuum*, quando illos, in ſe & *intentione* a priori *neceſſarios*, & *inuentione* ſeu *proportione* ad effectum *ſalutares* non ſolum ſed etiam *neceſſarios*, INCOMMODA quædam aut *moleſta ſenſatio* comitatur.

Exemplo illuſtratur hæc res, quod actus ſpontaneos & ſalutares incommoda quædam comitentur.

§. V. Vnde quidem ſcholaſticis gryphis facile relinquere licet aſſertionem illam, quod, quicquid non *abſolute ſecundum naturam* ſit, *præter naturam* eſſe iudicandum ſit. Quo reſpectu non ſolum *medicamenta* quoque pro rebus *præter naturam* venditare, quod faciunt, ipſis integrum ſit; ſed ſimul etiam incumbit, v. gr. omnes materias, quoquo modo vſui alimentari idoneas, ſimul tamen etiam qualemcunque *heterogeneitatem* coniunctam habentes, vt *vinum*, *cereuiſiam*, imo *panem fermentatum*, nedum innumera alia, in hanc tribum coniicere. Nobis autem, qui *incommoda* a *neceſſariis* paſſim inſeparabilia eſſe ſatis meminimus, interim *neceſſitatem conſeruandi* corporis condigne æſtimamus, *a potiori faciendam eſſe denominationem* ſatis certum eſt, adeoque VTILI imo NECSSARIO ACTVI innexum quodlibet MOLESTVM non ita peruerſo ordine æſtimandum, vt facto inde initio, tanquam a primo & primario, totus reliquus actus vel *negligatur*, & non animaduertatur, ne dum conſideretur, ſed vel omnino *damnetur*, & directis morbi ipſius iniuriis atque damnis annumeretur.

Propterea tamen illi incommodi effectus ſecundarii non pro rebus præter naturam iudicandi ſunt.

§. VI. Eſt autem hæc res omni modo tanto altioris indaginis atque iuſtioris conſiderationis, dum etiam illi ACTVS, qui ita *vtilitatem* omnino ſuam præ ſe ferunt, quam ſæpiſſime minime ſunt ita exacte *temperati atque ordinati*, quin aliquid plus minus *erroneum* ſimul inuoluant, vt *nimium*, nimis *anxie*, *fugitiue*, *inconſtanter* exerceantur:

Actus illi neceſſarii & vtiles non ſemper ſunt ordinati, ſed ſæpiſſime erronei.

adeoque tanto magis obnubilent intellectum minus attente adhibitum, vt non discernendo *rem ipsam in se*, sed præferendo huiusmodi per indiuidua *accidentales* eius *ataxias*, præiudicium inde illud formetur, quod TOTVS ACTVS IN SE *malus*, & non solum *inutilis*, sed etiam *noxius* iudicandus sit.

Offensio hæc in culpa est, vt veritas harum rerum non recte attendatur, & potius actus vtiles pro directis pathematibus & morbi effectibus declarentur.

§. VII. Certissimum est, & velut ante ipsos oculos positum, quod hæc offensio in culpa fuerit, vt veritas harum rerum, quatenus ita vere *efficaces* sunt, ad *exoptatum* imo *necessarium* VSVM in hodiernum vsque diem non attendatur; sed potius ea, quæ non solum *vtilia* agnoscenda, sed eo ipso nomine etiam passim IVVANDA atque PROMOVENDA erant, pro *morbi ipsius effectibus* declarata, *paradoxon* illud, imo verius *παράλογον* introduxerint, quod talia dentur eximia & iuxta has hypotheses, *directa pathemata atque damna*, breuiter, affectus, tales grauiter vrgentes, *quibus tamen directe contraire* atque resistere *non liceat*, nisi cum manifesto periculo alibi reliquæ *sanitatis*, alibi etiam totius *vitæ*.

Exemplo febrium.

§. VIII. Exemplum rei huius luculentum sistunt FEBRES; in his cum *calor* pro præcipuo *symptomate*, imo ab aliquibus proprie pro *ipso morbo* habeatur; cum facillimum esset hunc exstinguere, ægrum *in frigidam* imponendo: notum tamen simul est etiam illud, quod hac ratione ille in vitæ periculum recta coniiciatur; adeo, vt vbi etiam satis manifesto præsente caussa (vt in *malignis & contagiosis*) tamen *calor* non sequatur, notum sit de ea re illud Practicorum dicterium: *vrina sana, pulsus sanus, æger moritur.*

Distinctio itaque facienda est inter motus naturæ in morbis salutares seu actus primarios, & subsequentes secundarios, molestiis & incommodis stipatos.

§. IX. Moneo itaque atque cohortor, vt hæc res inter veræ PATHOLOGIAE MEDICAE solida *fundamenta* reponatur; vera inquam & exacta omnino *distinctio* inter eiusmodi ACTVS atque *motus in morbis*, qui ab ENERGIA ipsa naturæ pendentes SALVTAREM aliquem VSVM præstare POSSVNT, imo passim vnice DEBENT: interim necessario secum ferunt aliquas circumstantias ab ipso *ordinario* habitu *actuum* in corpore vtique *alienas*; interim nihil aliud vere exhibentes, nisi *molestias* nudas, & *incommoda* aliqua, præsertim cum *vsu* ipsius *actus primarii* minime in vllum æquilibrium ponendas, nedum *damnorum* directe inferendorum, sed potius, res minutatim expendendo, passim *promouendorum* adhuc potius aliquorum *vsuum* compotes. *Promouendorum* inquam. Quæ certe res, vbicunque vera atque firma demonstratione ita se habere reperiatur, quam attenta digna

sit

ſit conſideratione, nemo ignorabit, qui perpendet, quod offendiculum e neglectu conſiderationis huius prognaſcens ſit tantum, vt potius directe ad *contrarium* inducat improuidos, nempe vt hos ipſos actus loco *ſalutaris indolis* pro *directe morbidis* reputent.

§. X. Vnde certe intereſt totius *veræ Pathologiæ*, vt hæc res in ſingulis affectibus rectiſſime diſcernatur, quid in motibus vitalibus, ad ſecretiones & excretiones pertinentibus, tali tempore *ab ordine ſimpliciter ſecundum naturam* diſcrepare apparens, re vera *paſſiuis impedimentis* atque *oppreſſionibus* tribuendum ſit: quid vero *contra* potius *conſultæ vtili mutationi* adſcribendum, cuius cauſſa, & vere IN EVM FINEM, hi *actus* ita *mutentur* ſolum; *extra ordinem* quidem vtique ſed etiam PROPTER rem *extra ordinem*, nempe *peculiarem* materiam remouendam; quantumlibet in genere maxime *ordinario ſcopo*, *conſeruandi atque præſeruandi corpus*, tamen *in ſpecie* vtique *extraordinario*, nempe gradibus præſentis ſpeciei periclitationi exquiſite reſpondente.

Inter eſt totius pathologiæ, vt hæc res rectiſſime diſcernatur.

§. XI. Vbi, quod iterum iterumque moneo, etiam *accidentales*, per indiuidua, harum *extraordinariarum* commotionum atque directionum qualeſcunque *turbæ* minime eo ſtatim impellere debent animum, vt illas directe, qualitercunque *phyſice* a reliquo morbo deducat, nedum vt *vniuerſum actum* illi directe aſſignare velit: cum ex aduerſo notiſſima ſit etiam *optimarum intentionum* quarumlibet, inprimis etiam ſimpliciter *moralium*, facillima *peruerſio*; vt loco ſimplicis *tranquillæ atque ordinatæ* exſecutionis variis modis *turbulenta* & male ordinata inſtruatur, nullo vſquam *materiæ*, *ſubiecti* aut *obiecti* influxu, ſed ſolius *æſtimationis* vitio, & quaſi *ideæ* præconceptæ de tali materia aut obiecto: ſæpe autem etiam ipſius ſimpliciter *ad agendum* promtitudinis minus alacris, aut minus *tranquillæ* atque *ordinatæ*. Confirmat autem atque illuſtrat hanc rem tanto magis tum a priori vera συζυγία talium turbulentiorum motionum cum *animi moribus*, etiam *fundamentalibus*, ab ita dicto *temperamento*: tum *a poſteriori* par efficacia præſentiſſima, ad inducendas huiuſmodi turbas, *animi pathematum*.

Accidentales vero turbæ, quæ loco tranquillæ & ordinatæ exſecutionis obueniunt, minime a reliquo morbo deriuandæ ſunt.

Tales turbulenti motus conueniunt cum animi moribus: etiam animi pathemata eosdem inducunt.

§. XII. Hæ res ſi cum debita attentione & ἀκριβείᾳ ſeorſim conſtitutæ fuerint, facile apparebit, quam arctis ſpatiis comprehendantur illæ *actionum læſiones*, quæ vere directe ab ipſo *morbo* dependent, & magis ſimpliciter nudum atque purum *defectum* ſolitæ vitalis actionis, ſeu potius AGILITATIS *inſtrumentalis* exhibent, quam vt *exceſſum*

Ex hac contemplatione facile diſcerni poterunt veræ actionum læſi-

ones & directa symptomata ab incommodis, actiua a passiuis, vtilia ab inutilibus & noxiis.

cessum ACTIVITATIS qualiscunque sistant aut exhibeant. Quo nomine certe vera *morbi* directa *symptomata* ab INCOMMODIS, SYNERGIAE VITALIS, *morbo aduersantis*, comitibus, maximo iure discerni, & vtralibet proprio plane loco haberi meretur. Non solum euitandæ cuiuslibet confusionis in genere caussa, sed tanto magis etiam cauendæ deceptionis ergo, ne in locum bonæ *cooperationis naturæ*, quam cordi habere debeat *Medicus*, per imprudentem opinionem atque metum, tanquam simpliciter *morbidæ* & *perniciosæ* rei, tota *methodus*, (cui malo, & qua methodo, obsistere necesse sit,) in transuersum, imo vero in *contrarium* agatur. Minime itaque otiosam, sed potius vnice *necessariam*, & maximi plane momenti reputo hanc considerationem, quantum certe ACTIVA a PASSIVIS, *vtilia* ab *inutilibus*, imo *noxiis*, distinguere non magis *scientiæ* iustum atque æquum, sed etiam *praxi necessarium* est.

MEMBRI I.

ARTICVLVS VNVS.

EXEMPLVM DICTORVM.

§. I.

Actiui motus extraordinariorum quidem gradu, specie tamen vsitatorum vitalium adparentes, non solum organici, sed etiam necessarii sunt ad praeoccupandos morbidæ energiæ impetus. Cuius rei exemplum allegatur.

CVm longe dignissimam consideratu & vsu omnino reputem hanc rem, ACTIVORVM inquam MOTVVM, *extraordinariorum* quidem *gradu*, sed tamen *specie vsitatorum* VITALIVM, *mechanico-organicam* habilitatem non solum, sed etiam passim *necessitatem*, ad *præoccupandos* morbidæ energiæ directe impetus, placet eius rei exemplum statim allegare, e quo rei veritas elucescere possit. Non quidem quod ordinem tractationis rumpere, & *generalioribus singularia* immiscere placeat; vnde etiam non vniuersam intimiorem harum rerum rationem afferre sedet animo: sed vt *in genere* solum adhuc veritas rei compareat, etiam e consideratione *specialium* rerum veluti simpliciter generica.

§. II.

§. II. Quando SANGVIS, vbicunque tandem & quacunque de caussa, extra vasa sua & progressum debitum detentus subsistit, ex illa *propria eius constitutione*, si sibi ita relinquatur, absolute nihil aliud sequi potest, quam vt primo *coaguletur*, 2) per momenta inde in *putredinem* ruat: nisi 3) tali *peculiari loco* obtigerit extrauasationis huius situs, vt *exhalare* compotes tenuissimæ portiones, reliquas *siccas* relinquant, quæ tamen ipsa quoque constitutio *diu durare* non potest, quin nihilo secius *corruptionem* incurrat. Fit autem etiam hoc, vt nempe omnino ita liberæ suæ *corruptioni* quasi relinquatur ita effusus sanguis, quoties viæ & meatus ita penitus *obsessi* aut *concerpti* sunt, vt reliquis humoribus, adhuc recte mobilibus, aditus atque transitus liber non pateat. Fit ita SPHACELVS; qui, nempe *simplex* sibi relicta sanguinis in partibus *putrefactio*, simul atque vires concepit, *fermentescente* subtilissima actiuitate citissime & intime, adeoque *largissime*, in actum deducens *dispositionem* illam corruptibilem, quæ corpori tota *intrinseca* est, anteuertit *præcipiti* hac energia leuem atque *successiuam vitalis conseruatiui* actus proportionem, vt illa non amplius sufficiat huic abundanti *summæ actiuitati*, adeoque hæc immani vi *præualescens*, omnem bonum effectum cito & prorsus supprimat.

Sanguis extrauasatus, quando sibi ita relinquitur, abit in corruptionem, & fit inde sphacelus.

§. III. Dum hoc ita fit, nullum est in parte ita pereunte cuiusquam *molestiæ* indicium, non modo *dolor* nullus, sed ne quidem vllius rei *sensus*; patiens etiam per totum reliquum corpus nullam *sensibilem*, id est, sensus grauiter ferientem, adeoque *molestiæ* culpabilem efficaciam vsquam persentiscit; leues *emicationes* magis *volaticæ*, quam continuationes *caloris transitorii*, cum *horridulis* refrigerationibus magis magisque constantioribus, vnice ægrum quasi *tentant*, & *tangunt* magis quam *angunt*. VIRES interim *tacite* veluti, *cito* tamen & *potenter*, deficiunt: innominatæ quædam, verius *anxietates* (id est *animi* potius) quam *corporis angustiæ*, intercurrunt; tandem etiam, vt ex improuiso, *lipothymiæ*, vltimo, ad summam tamen totius rei *velociter*, *mors*.

Quia conseruatiuus vitalis actus huic præcipiti energiæ corruptiuæ resistere non potest, hic nullus dolor, nullus sensus, nullæ molestiæ sentiuntur.

§. IV. Quando vero hæc simplex *sibi relicta corruptio* non fieri debet, tunc absolute opus est, vt *motus vegetus* viuidi *sanguinis* per partem *stasi obsessam* omnino adhuc continuetur; adeoque tum ipsa materia coagulata eluuione hac iterum distrahatur & auferatur, tum corruptelæ, inprimis *agiliores* & *actiuiores*, *tenuiores*, perpetuo distrahantur atque dissipentur, ne coaceruatæ socia vi impetum *corruptiuæ* suæ

Si autem hæc corruptio impediri, & hoc damnum præoccupari debet: per vegetum sanguinis transitum &

allisum ad distensas fibras, non sine maxima molestia, tumore, ardore, dolore & exquisitissimo sensu fieri potest.

suæ *actiuitatis* magis magisque insuperabili energia exerceant. Iam autem non potest hic *vegetus transitus* per meatus, iam *a coagulatis* sanguinis corpusculis *arctatos*, perpetrari, nisi vt ita meatus magis *distendantur*, adeoque TVMOR formetur; neque potest *distensio* hæc, impulsu vegeto adacti sanguinis perpetuo motu sustentata, sine DVRITIEI sensu ita sustentari, & in sua perpetua intensione detineri: imo vero, cum *transitus* hic *floridi* sanguinis sit, non potest inde parti RVBOR deesse; ab intensiore *allisu* ad magis *tensas* ipsa distensione *fibras* necessario CALOR consequitur auctior; SENSVS ipse in sic affecta parte *augescit*; & hæc omnia directo *mechanismo*, *calori* sanguinis vsitato, & negotii *sensationis* præcipuo. His rebus interim præoccupatur summum illud *damnum*, quod sine harum concursu plane non posset vllo modo declinari. Sunt autem *tumor* ille, *ardor*, *dolor*, mouendi cum incremento doloris *impotentia*, res tam euidentes æque atque eminentes, vt vtique patienti non exiguam, sed maxime eximiam MOLESTIAM facessant; eoque ipso tantam incurrerint ipsorum etiam *Medicorum* pathologorum inuidiam, vt directe *pro ipso morbo*, aut certe simplicibus atque *directis* eius materialibus *physicis effectibus*, declararentur.

Itaque illi actus cum suis molestiis vtiles, imo necessarii & morbo oppositi sunt; minime vero ipse morbus aut ipsius effectus physici; hinc potius promouendi quam impediendi sunt.

§. V. Cum itaque abunde ex his elucescat, quod illi actus, quos reliqua hæc *molesta* consectaria, interim inseparabili nexu, comitantur, non solum adeo SVMME VTILIS, sed etiam penitus NECESSARIAE sint ENERGIAE; & quidem re vera ab his ipsis morbo potius vtilissime OPPOSITIS conaminibus, quam vere ab ipsa MORBI constitutione aut directa energia dependeant; id quod SPHACELI circumstantiæ, vbi hæc omnia *absunt*, manifestissimum faciunt: est proinde hæc consideratio tanto magis necessaria, & hæc ipsa *ratio* omnino vera, quod huiusmodi rei maximus respectus pro VSV MEDICO habendus sit; vt illi quidem omni modo potius *promouendo* succurratur, quam vllatenus *impedimentum* quodcunque obiiciatur, aut tanquam *inutili* solum, nedum *noxiæ* rei, quod certe hoc respectu iustum & æquum esset, potentius *resistatur*.

Aliud exemplum febres offerunt.

§. VI. Simplicissimam hanc arbitror intelligentibus fore *speciem*, imo specimen exempli harum rerum. Luculentius multo offerunt FEBRES. De quibus illud præsente loco dixisse suffecerit,

quod

quod huius theorematis, cui hunc locum destinauimus, neglectus atque ignorantia *antiquis* quidem *intricatissimum*, *recentioribus* autem *absolute nullum*, & meris fabulis laruandum, reddiderit *conceptum* circa *veram pathologiam febrium*: nempe non solum *vtilis*, sed passim etiam *necessarii* simpliciter *motus vitalis auctioris*, *ad saluandas partes vitales*, *per elisionem proportionate tempestiuam materiarum corruptiuarum*, *aut corruptarum*. Sub quibus interim tam *salutaribus actionibus* aliter vtique fieri non potest, quam vt passim *molestiæ* quædam *consequentiæ* concurrant, partim magis simpliciter *physico-mechanice*, *caloris*, *coloris*, *tensionis*, & diuersimode variatæ *intensionis motuum*, (vt quod alibi augetur, alibi detrahatur;) partim etiam *moraliter*, *incerti euentus*, quicquid etiam operose recte agatur, *familiari metu*; vnde *inquietudines*, *anxietates*, & non perpetuæ solum externorum incommodorum vitandorum excubiæ, *vigiliæ*: sed etiam vigiliis maiores, ad illa cito deprehendenda, *attentiones*, per *omnium sensuum* maiorem *intensionem* &c. Sed præter propositum, & quod aiunt, extra oleas vagari absisto, & propriis locis tractandam hanc rem, quantum sufficere possit, præsente generaliore commendasse confido.

MEMBRVM II.

DE DIVERSITATE MORBI SANABILIS ET LETHALIS.

§. I.

Discrimen inter non lethiferos & lethiferos morbos.

COnsiderandum omnino venit hoc discrimen, quo alii quidem morbi e *directa sua indole* LETHIFERI non sunt, alii vero sunt: & quidem iterum *duplici* modo, nempe primo, vt *spontaneam vitalem* operam omnem subterfugiant & *frustrentur*, ARTIS tamen concursu expugnari adhuc valeant; *alii* vero secundo neque *sponte* nec *arte* superari valeant, sed *absolute* MORTEM post se trahant.

Lethiferorum genius.

§. II. *Prioris* generis constitutionem non interest prolixe describere, cum illa facile colligi possit ex *oppositorum* lethalium genio. Consistit autem hic in eo, quod vel *organa* ipsa vitæ *immediata* grauissime

ſime *violata* ſint, vt vel ſtatim omni vſui *inidonea* exſiſtant, vel ad minimum omnem *reſtitutionem* reſpuant; vel *genus* tale *corruptionis* præualeſcat, cui ſuperando tota *methodus vitalium motuum*, vtpote *ſucceſſiuorum* atque *moderatorum*, non ſufficiat, (vt in *ſphacelo*) cui præſertim etiam *artis* ſubſidia ſuccurrere non poſſint, ad partem ipſam intimiorem denegato aditu (vt in *ſtaſibus inflammatoriis internis*, ad *ſphacelum* ruentibus).

Quo modo etiam morbi lethales fiant, & in quibus ſubiectis.

§. III. Fiunt autem morbi etiam *lethales*, repentinis *defectibus energiæ* conſeruatricis *vitalis*, a *deſperabundis* neceſſariæ actiuitatis *omiſſionibus*, aut *ordinis* atque *methodi* in agendo *trepidis* & anxie turbulentis *interuerſionibus*; imo *peruerſionibus*, quibus v. gr. noxia materia ab *ignobilioribus* partibus ad *nobiliores* transmittatur &c. Hæc ipſa vero *actiuitatis vitia* in defectu quidem ante omnia familiariter incumbunt *ſenibus*, & *meticuloſioribus* nimium, etiam iunioribus, inprimis *mulieribus*. *Turbida* illa, *trepida*, vel etiam *impatiens* peruerſio, neceſſarios exitus fallens, *iunioribus* & *irrequietis* ſubiectis ſolennior eſt. Hac vero ratione poſſunt inprimis morbi etiam *materialiter* graui periculo propiores, quantumlibet non ſimpliciter lethales, tamen *funeſti* fieri.

Diſtinguuntur etiam morbi mortiferi ab inſanabilibus.

§. IV. Merentur tamen etiam diſtinctionem morbi *mortiferi* a morbis *inſanabilibus*. Dantur enim huiusmodi læſiones, quæ vel *ſponte naturæ* ſolum, vel etiam quocunque *artis* adiumento, *penitus* ſanari nequeant; interim patientem non *directe* aut neceſſario in mortem ipſam coniiciant: imo, licet aliqui harum tale quiddam facere videantur, *lentis* progreſſibus, differant tamen hoc ipſo ab iis, qui directo *impetu* talia abſoluant. Quo intuitu valet vtique inter COMMORIENTES *inſanabiles*, & inter directe MORTIFEROS ſimpliciter *intractabiles* affectus, diſtinctio.

SECTIO

SECTIO IV.

DE VERIORIBVS CAVSSIS GENERALIORIBVS MORBORVM.

§. I.

TRactaui sectione praecedente habitum corporis *in se* spectati, quomodo ille non modo *præsentissimis*, sed etiam *penitissimis* læsionibus, imo *corruptionibus*, maxime idoneus appareat. Monstraui etiam e contra, quomodo constitutio corporis *vt* VIVI adeo potentissime modo dictæ isti *obsistat*, vt, quamdiu hæc intemerata viget, istius vere *nulla ratio* habenda veniat, sed tanquam *non exsistens* in considerationem venire minime debeat. Quemadmodum vlterius, vti illi *priori*, in solidum directe resistere minime in potestate est Medici, huic autem *posteriori* varie succurrere ipsi omnino concessum: ita etiam tanto plus huic, quanto minus isti, inuigilare & intentum esse Medicum omnino conueniat; & quidem insuper tanto magis cum ea consideratione, quod etiam effectiue hæc ipsa posterior constitutio, nisi quidem grauissime impediatur, etiam *sine artis* vllius necessario concursu corpori integritatem suam conseruet atque *restituat*, & *morbos depellat*.

Repetitio eorum, quæ præcedente sectione tractata sunt.

§. II. Quin Medicus, exceptis rarissimis casibus, etiam nihil aliud necesse habeat agere, nisi vt huic *sponte-actiuæ energiæ auxiliares* manus præstet. Quod, cum adeo verum sit, vt rem recte considerando *Medicus ad morbum directe non sit necessarius*, vtpote quem *natura etiam sua sponte & curet & sanet*; sed solum *ad magis impeditum* morbum, *per accidens*, *per indiuidua*, magis aucto impetu, quam cui sola natura commode par sit, obsessis aut directe occupatis præcipuis *organis*, *perturbata*, aut *imperitiore* ad rem vegete gerendam, ipsa *intentione & energia*; aut tandem *in genere adiuuandæ* forte, vt res melius succedant, huius propriæ *spontaneæ energiæ* caussa: ita venit profecto tanto magis pensitandum, dum *homo non morbo moritur*, sed solum *malis eius successibus* per malum successum vitalis resistentiæ.

Medicus directe ad morbum non est necessarius, sed solum per accidens.

Homo non moritur morbo, sed malis eius successibus.

tiæ. Siquidem certissimum vtique est, quod plus *millies vnus idemque morbus* homines hinc inde inuadat, qui ab illo *non moriantur*, sed ad sanitatem reuertantur, priusquam *vnus* illo intereat: vel solo *variolarum* exemplo, & *morbillorum*. (Vnde certe rectissime huc facit, & plenam iustam interpretationem admittit, pulcherrima admonitio *Senecæ*: *morieris*, *non quia ægrotas*, *sed quia viuis*; *ista te calamitas etiam sanatum manet.*)

Hos damnosos & infelices successus resistentiæ vitalis recte cognitos habere decet.

§. III. Rectissime itaque cognitos esse decet damnosos hos non tam *morborum*, quam *vitæ* ipsius successus, quibus illa ad *mortem* peruenit, cum ceteroquin etiam ad *sanitatem* peruenire iterum possit morbida illa constitutio: nempe talis quam maxime, quæ proprie *medicæ* considerationis exsistat, cum *Medicus* maxime morbos *vt sanabiles* spectare, & *quomodo*, & *secundum* quid tales exsistant, in suos vsus intelligere debeat.

Generaliores caussæ morborum.

§. IV. Hoc itaque respectu sunt vere *generaliores* caussæ morborum varia *subiecta* & *obiecta*, quæ vel ipsas *partes*, *motibus vitalibus* dicatas, lædere iam proxime immineant, aut plane iam incipiant; vel ipsis *motibus* iisdem grauius incumbant, *energiam* eorum prægrauent, *ordinem* & *successum* turbent; & hoc tum *materialiter* ipsa præsentanea *actione* & *corporali efficacia*; tum debito sensu *moraliter*, nempe *finaliter*, *periculum* præsentissimum certorum talium successuum inferendo: qui si *euitari*, & ne eueniant, *prohiberi* debeant, etiam rei NONDVM FACTAE, sed simpliciter *caussæ*, antequam effectum suum perficiat, talibus *motibus* resistendum sit: adeoque caussæ non secundum aliquam eius *propriam constitutionem*, neque secundum vllum eius verum & realem *effectum*, sed simpliciter *propter* impendentem adhuc, sed præcauendum, ne absoluatur, *euentum*. Hæc constitutio vti absolute exhaurit, & solidissime quidem, imo etiam insuper *simplicissime*, tum vniuersum morborum *genealogiæ* latifundium; tum etiam verum illorum *habitum* tam ad *spontaneam*, quam huic succenturiatam *artificialem depulsionem*: necesse proinde vtique est, vt eius legitima euolutione vera pathologia adornetur.

MEM-

MEMBRVM I.
DE PLETHORA.

§. I.

MATERIALIS caussa, varios præter naturam affectus introducens, est vtique ABVNDANTIA SANGVINIS. Cum enim hæc non solum *liberrimum* sanguinis *progressum*, *spatii* proportionati intuitu, varie alterare possit; sed etiam ipsi *energiæ motus* certissime plus negotii facessat, cum *pondere* ipso, tum *mole* etiam, ad *capacitatem spatii* comparata: dilucescit inde affatim, quod variis incommodis ita inducendis sufficiat.

Abundantia sanguinis varios morbos introducit.

§. II. Præstat horum effectuum specimen manifestissimum mox in eo, quod illis corporibus, quæ obsidet, proportionato *impedimento* sit, ad *motus voluntarios* tam *promte* atque *facile*, *tantos*, *tam diu* exercendos, vti illis licet, qui hac *abundantia* non laborant. Ita enim non solum *minus* ad agendum *robur*, promtior *fatigatio*, *sensus* dolorum contusoriorum sub iterum assumta quiete, certo *plethoricis*, *citius* & *amplius* quam aliis, accidunt: sed vrgent etiam illos *calor* insolentior sub motibus, aut quibuscunque concalefaciendi compotibus caussis; ex aduerso vero sub quiete vere segniore calor bona temperie *minor*, & sensibilitas ipsa maior ad externum *frigus*. Secundum res has autem tanto faciliores etiam vlterius progredientes turbationes, *infarctus*, & *oppletiones*, *stasium* ipsarum pericula ab *oppletiua* stipatione; dolores a *distensione*, quin tonici varii *motus*, *irritationibus* tensiuis & oppletiuis superuenientes, atque *resistere* parati.

Effectus, quos hæc abundantia præstet in iis corporibus, quæ obsidet.

§. III. Quale damnum simplicissimo succedendi ordine *abundantia* hæc *quantitatis* etiam *qualitati* humorum incutere possit, mox peculiari commemoratione declarabo Hoc vero loco de ipsa hac *quantitatis* abundantia soluenda erit quæstio, seu dubitatio aliquorum hominum, *an omnino plethora detur?* Cum tamen recorder, quod

An detur plethora?

quod de hac re iam in *physiologia* tractauerim, suffecerit breuiter solum, quantum ad summam eius atque apices attinet, necessaria scitu allegare. *Primo*, in corpore adhuc multum atque promte augendo, seu *extendendo*, plus debere adesse materiæ *extendentis*, quam ad præsentem solum *capacitatem* exquisite sufficiat, satis probabile est. Id quod etiam a posteriori confirmat præsentia huiusmodi constitutionis, qualis vsquam *plethorica* iudicatur, in illa præcipue *periodo vitæ* humanæ secundum *ætates*, qua *extensio* corpori *vegetior* adhuc familiaris accidit. *Deinde* facilem prouentum abundantioris sanguinis probabilissimum reddit familiaris etiam *abundantior appetitus*, quam vere necesse sit. Tanto magis autem, quod & colligi possit, & asseruari iusto, imo bona tolerantia maior quantitas materiarum a *nutritionis abundantia* pendentium, documentum est ipsa PINGVEDO; quæ cum nullum vnum probabilem, nedum necessarium vsum habeat, nihilo minus adeo *abundanter*, imo ad veram directam *molestiam*, innumeris exemplis coaceruatur. Confirmatur hoc autem etiam ipso experimento *a posteriori*; dum vtique ita affecti partim spontaneas sanguinis *depletiones* optime ferunt, iisque ad sensum subleuantur: partim *artificialibus* prudenter ordinatis & administratis, similiter potius ad maiorem euphoriam quam vllam debilitatem deducuntur.

Probatur 1, ex augmento corporis

2. ex abundantiore appetitu

3. ex pinguedine

4. ex sanguinis depletionibus tam naturalibus quam artificialibus.

§. IV. Quod autem *ordinem* attinet, quo ad morbos producendum facere possit, fit hoc vtique primo omnium per *motus vitia*; dum videlicet sufficienter viuido atque vegeto *progressui* moram iniicit. Hac enim ratione tum ante dictas illas *incommodas* circa *motus* atque *sensus* alterationes producit; tum ipsius etiam *craseos intemperiem* illam directe atque simplicissime post se trahit, quæ sufficiat ad varias vlteriores ataxias, tam cira *partes* ipsas, quam circa *actiones* introducendas: de qua iam statim sermonem habere ordo postulat.

Quo ordine, seu qua ratione ad morbos ansam dare possit.

MEM-

MEMBRVM II.
DE SPISSESCENTIA SANGVINIS.

§. I.

QVando duas illas principes sanguinis humani conditiones consideramus, vnam quam a MIXTIONE sua habet, alteram quam a VITA seu *habitu vitali*; quarum *prior* ipsum *corruptioni* & *cito* concipiendæ & late *diffundendæ* aptissimum reddit; *posterior* autem eundem quidem ab huius corruptionis *actu* vindicat, sed non aliter, nisi simplici *alio actu*, persistente interim perpetuo vtique *potentia* ipsa, seu *materiali dispositione* ad corruptionem summe habili: non potest quin inde euidentissime, imo vero simplicissime dilucescat, quod, simulatque *actus* ille *conseruatiuus* desinit, alter *actus corruptionis* in procinctu positus sit.

Sanguinis conditiones ita comparatæ sunt, vt simulatque conseruatiuus actus desinat, alter corruptionis inualescat.

§. II. Quemadmodum autem non solum e dicta *physiologia*, sed etiam ex huc vsque traditis de directa summa *corruptibilitate corporis exquisitissime & floridissime sani* notum esse potest, quod ille *conseruatorius actus* nunquam nisi sola *morte*, siue in toto, siue in parte, desinat: ita quantum ad *intermedios* gradus attinet, qui ad ipsum apicem *corruptionis* tamen plus minus recto tramite ducunt, sciendum de his vtique est, quod cum totum negotium *actionis vitalis* proprie & directe sit *præseruatiuum*, necesse vtique esset, vt quicquid ad illam quantumcunque eminus ducit, illud non solum diiudicetur, & in hoc genere attendatur; sed illi etiam conuenientibus methodis atque mediis ita occurratur, vt *mature*, quicquid eorum vsquam pullulat, *tempestiue* remoueatur, antequam in propioris, imo etiam vlterioris *gradus* effectum libere, & sibi relicta corruptionis energia, deduci possit. Sicut autem ex vna radice aut stirpe multi surculi atque germina succrescunt, quæ omnia, illis accisis tempestiue aut succisis, ne vsquam fiant, nedum præualeant, impediuntur: ita in eo negotio, quod totum huiusmodi præoccupationibus dicatum est, & merito, a priori æstimando, *decet* institutum ita esse negotii huius ordinem; & a posteriori, eundem omnino *esse* ita institutum, res ipsa euidenter commonstrat.

Quia vero totum negotium actionis vitalis præseruatiuum est, requiritur, vt quidquid ad corruptionem ducere potest, mature & tempestiue remoueatur.

Hoc suum vsum habet in ea sanguinis constitutone, quæ fundamentum ponit ad euentum huius corruptionis.

§. III. Habet hæc res summum vsum in ea sanguinis constitutione, quæ & facile euenit, & maximum influxum habet, ad radicem veluti constituendam, vnde tandem summum fastigium vere deleteriæ corruptionis euentum suum naniesci possit. Est autem talis constitutio sanguinis *prima* & *simplicissima*, quæ illius *conseruationi vitali directe* moram obiicere possit: & ita quidem *simplicissime* atque *potentissime*, vt si hæc vna constitutio, sine vlla variatione *speciei*, saltem *gradum* sui supremum attingat, non solum etiam *supremum periculum* mortis eo ipso inferat; sed quando etiam hæc *sola* constitutio in solidum, *sincera*, insignis ambitus portionem in corpore occupauit, *ineuitabile damnum vitæ* & mortis insuperabilis successus sequatur: reddita nempe ita *materiali* corporis constitutione potestati illi, cui absolute subiecta est; sed solo perpetuo & indesinente *actu opposito vitali* ab eo ita ad tempus distinetur.

Si sanguini talis consistentia euenit, qua ad actum conseruatorium inidoneus redditur, est hæc vera caussa maximorum damnorum.

§. IV. Nempe, cum intima *materialis* constitutio corporis, & eminentissimo loco *sanguinis*, ad præcipitem *corruptionem*, *fermentando* latissime inuolescentem, tota disposita, partim ab ipso *actu* corruptionis, partim ab eius libero otioso *incremento*, (vt maiore coacervatione etiam iuncta vi longe plus simul corrumpere, & ita breui tempore totum euertere possit,) vnice impediatur perpetua *dimotione*, *sequestratione*, & *eiectione* corruptelarum, qualemcunque tandem caussalem respectum habentium: insistit certe huic considerationi in solidum simplicissimo nexu, illa consequentia, quod, si sanguini eiusmodi *consistentia* eueniat, qua ille ad hunc *actum conseruatorium* simplicem etiam simplicissime *minus*, aut *minimum* idoneus reddatur, quod talis constitutio sit *vera prima generalis caussa* huiusmodi succedentium cuiuscunque gradus damnorum. Nempe vera prima *caussa* vere *pathologica*, quæ corporis, *quatenus viuum* est, *vitalis* inquam *œconomiæ* systema lædat, & *vna* atque *simplicissima*, tam minimam atque longissime dissitam, quam supremam & vltimam, & tanto magis etiam intermedias corporis *periclitationes*, œconomiæ vitalis *alterationes*, præseruatoriorum actuum *necessarias* frequentiores *intensiones*, imo, si ipsa maxime præualet, etiam ineuitabilem *subuersionem* seu *mortem*, simplicissimis agendi modis perpetrare possit: hæc inquam constitutio nihil aliud est, quam pariter vere *simplicissima* sanguinis *minor minorque aptitudo ad liberum motum progressiuum*, inprimis *secretorium* & *excretorium*.

§. V. Talis dispositio alienior est iterum simplicissime iusto maior SPISSITVDO; cuius proportio & satis *tempestiuum*, & satis *copiosum* sanguinis *circuitum*, & *penitiorem* alienorum ab ipso *secessum* varia proportione morari valeat. Iam cum ipsa sanguinis *consistentia* materialis sit eius indolis, vt segni quiete SPISSESCERE, imo *longa mora* etiam gelatinæ instar CONCRESCERE possit. Et quidem, quod bene notandum, sanguis in reliqua sui temperie etiam quam *optimus* & optime *floridus*. (Vnde a *gelatinosa* simplici, æquabili & vniformi coagulatione longe abest, non nisi per summam imperitiam cum illa confundenda, inæqualis, & heterogenea *grumorum* e reliquo humoris latifundio secretio, maxime particularis, ratione omnium caussarum, euentus.)

Talis constitutio est iusto maior spissitudo.

§. VI. Interim hæc ipsa etiam ad *gelatinosam* concretionem *dispositio*, imo *propensio* sanguinis prohibetur perpetuo ab eius effectu per indesinentem sanguinis *motum localem*, simpliciter *transpressorium*, adeoque *conquassatorium*. Vnde huius etiam ita ineptitudinis ad decentem motum, dico *spissitudinis* maioris, origo potest prouenire a simplici æque *motus* ipsius *segnitie*: sicuti certe ita semel impeditior *successus* motus per leuiorem actu contractam *spissitudinem* in culpa magis magisque est, vt illa ipsa etiam augeatur; id est, imminuto quantumcunque *motu* sanguinis libero, hoc ipso ille etiam magis magisque ad motum ineptior euadat.

Quæ a motus segnitie prouenire potest.

§. VII. Hæc sanguinis affectio, si vere in ordine ad *vitalitatem* primus atque simplicissimus eius fiendi seu oriendi modus perpendatur, (sine *extranea* aliqua materiali aut simpliciter corporali alterante re intercedente,) est ipsa nuda *proportio quantitatis*, quantumcunque *optimi* de reliquo sanguinis, ad *liberum necessarium sui motum*, tam *consistentiæ* mobilis *conseruatiuum*, quam *craseos* corruptibilis *præseruatiuum*. Sicut enim iam proxime præcedente membro in mentem reuocauimus *habitum* illum, quem QVANTITAS sanguinis ad QVALITATEM hanc *primam in ordine ad bonum vitalem motum*, inferat; ita sane hoc ipso loco illud tanto magis iterum commemorare conuenit: quod, inquam, nuda atque simplex *insignis abundantia* sanguinis sensim maiori *spissitudini* atque *inertiæ consistentiæ* sanguinis locum præbeat; quæ *reciproco* effectu etiam ipsam *motus energiam* iugiter remorando, tanto maiori incremento huius eiusdem sui vitii subseruiat.

Nuda atque simplex quantitas sanguinis excedens sensim maiori spissitudini locum præbet, quæ deinde motus energiam remoratur.

§. VIII. Hæc talis maxime inertia sanguinis ad expeditum sui *motum* est illud, quod magno numero variorum aliorum affectu-

Hæc inertia sanguinis ad expeditum sui

motum est tam materialis substantia variorum affectuum, quam caussa impulsiua, propter quam varii motus vitales suscipiantur.

um latissime certe patentem partim (subiectum, seu) physicam materialem *substantiam* atque *subsistentiam* præbet; partim (obiectum, seu) *caussam impulsiuam* exhibet, PROPTER quam varii *motus vitales*, eo maxime intuitu, vt vlteriores noxæ inde exspectandæ intercipiantur & vere præfocentur, suscipiantur: imo vel ipsa hæc duplex caussa, *quantitas* excedens & *qualitas* minus obsequens, ipsis eiusmodi *motuum* vitalium proportionatis *augmentis* in ordinem redigantur.

Hi motus vltra gradum naturalem aucti partim incommoda coniuncta habent;

§. IX. Vbi interim duplici intuitu ipsa illa etiam *subsidiaria* talium motuum *intensio præter ordinem naturalem* duobus modis atque respectibus partim *incommoda* coniuncta habet, partim *pericula* non eo ipso aufert atque tollit. *Incommoda* sunt maxime, *physica* consectaria *motus aucti*, necessitate *consequentiæ* solum ipsum stipantia, quamuis directe ad ipsum *finem*, ad quem proprie tendit *motus* ille, non conferant, aut quicquam *vsus* habere, directi ad minimum, videantur. Huiusmodi sunt *coloris* mutatio, *caloris* quoque; tum *sensus* varii, vel pristinarum rerum *acutiores*, vt pulsus tanquam *punctionis*; tum præsentium vere *auctarum* & *insolitarum*, vt *tensionum*, *vibrationum*, *palpitationum*, imo quasi *rupturæ* impendentis &c. sicut etiam re vera ipsius *caloris* vere naturali gradu auctioris *sensus* tamen patientibus ipsis, non solum per *impatientiam* & anxietatem, sed re vera etiam per sensuum *intensionem*, *maior* occurrit, quam reuera exsistit.

Partim pericula non auferunt.

§. X. *Periclitatio* illa similiter duplex exsistit; altera ex *indiuiduali* habitu indolis patientium pendens, secundum quam vtilis ille motus, equidem propter salutarem *finem* vrgentibus rebus *augendus*, sed etiam cum proportione conueniente *regendus*, peruerso more atque administrandi ratione corrumpitur: dum partim *ad agendum*, partim *in agendo*, *trepide*, *timide*, *anxie*, *turbulenter*, *præpostero impetu*, aut *tergiuersatione* perperam geritur negotium. Deinde & secundo, quicquid etiam *recte* agatur motibus, manet tamen certissime, inprimis per ipsa initia, *futuri exitus* aliqua *incertitudo*, adeoque non iniusta aliqua *vigil & meticulosa sollicitudo*; tum omnino etiam ad laborem, ita *extra ordinem* obiectum, non plane iniustum *fastidium*, *inquietudo* & quantacunque *impatientia*: & hæc omnia tanto certiora atque maiora, quanto *maior* est ille obiectus *labor*, *opportunitas breuior*, *periculum præsentius*, & adeo *incertior* etiam *exitus*. De qua re iam statim.

MEM-

MEMBRVM III.

DE NECESSARIORVM MOTVVM EXTRAORDINARIORVM VARIO HABITV.

§. I.

PRoduxi iam *duas* illas *supremas* caussas *corporeas*, quae magno numero affectuum in corpore humano partim *materiam*, partim *ansam*, & sano sensu *instinctum*, praebent. Ordine tamen ita propemodum diuerso, vt vel maxime PLETHORA, *mediato* successu per SPISSITVDINEM demum, ad eximie morbidum ACTVM perueniat: *per se* autem simpliciter *possit* quidem etiam, *soleat* autem solum rarius, *incommoda* atque *incitamenta* caussari. Dum e contra SPISSESCENTIA humorum etiam in *serosos* humores, quasi seorsim, aut sane ita *eminentius*, sese porrigens, etiam *peculiares* morbos, inprimis autem *particulares*, sine vera *abundantia* gignit & sustentat.

Plethora per se rarius incommoda adfert, spissescentia vero etiam sine abundantia peculiares morbos gignit.

§. II. MOTVVM autem ratio, quatenus *praeter ordinem naturalem* in corpore conspicui facti vel *incommoda* vel *pericula* formant atque fouent, perpendenda omnino venit *duplici* hoc intuitu; nempe *primo*, vnde pendeant, an *simpliciter praeternaturales*, *peruersi*, ab ipso *morbo* ita corrupti exsistant, & *physico* quodam successu *morbum sequantur*, atque *materialibus nexibus* aliter se habere non possint; adeoque vero vsitato sensu *symptomata*, nempe *partium laesarum* etiam *laesae actiones* exsistant: an vero contra, saltem ordine *morali*, *finali*, non A corpore, aut simpliciter PER corpus, sed PROPTER *vsus* imo *necessitates* corporis, *vt viui*, vt *conseruandi*, tales contingant; dico *opposita* ratione ad *materialem* constitutionem corporis, & praesentis *morbidae* dispositionis *materialis* instituendi solum atque perficiendi veniant, eo, vt illi *materiali* constitutioni morbidae *contrarientur*, eamque *subigant* aut *exigant*.

Motuum extraordinariorum ratio duplici intuitu perpenditur 1. an morbis symptomatice iungantur 2. an vero contra morbidam dispositionem materialem actiue instituantur.

§. III. *Priorum* certe, vere ita *symptomatice* morbis iunctorum *motus vitiorum*, non ita multa sunt numero; & consistunt insuper omnia vel in *priuatae* mobilitatis partis affectae *imminutione*, (ad quam etiam *continentiae* proportionatum moderamen pertinet); vel in *directionis voluntariae* per *organismum deprauatum* impeditione. Contraria vero re vera, vt alias etiam *contrariorum*, est ratio *motuum* illorum, qui

Prioris generis motuum pauci sunt: alterius generis autem plurimi & longe alius rationis.

qui dicto respectu potius *contra* materialem dispositionem morbidam *actiue* atque *efficaciter* instruuntur; siquidem hi & ordinarie *materialem* læsionem nulla *physica* necessitate sequuntur, & a *parte* velut immediate *affecta* alieniores passim sunt, & latius longe patentes, non solum ratione *ambitus*, sed etiam totius passim *situs;* adeo, vt etiam aliquibus exemplis vel in loco parti *materialiter affectæ opposito* hi *motus* celebrentur.

Distinctio inter motus a præternaturali caussa & propter præternaturalem caussam fientes.

§. IV. Quod iam supra, vbi de *vera differentia symptomatum* verbum dixi, admonui, hic necesse habeo repetere; illud nempe, quod sedula *distinctio* instituenda sit inter hos vtrosque tam *diuersissimæ originis & indolis motus*, A præternaturali caussa, & PROPTER præternaturalem caussam fientes: quorum illi *passiui* simpliciter, sublata caussa simul *tollendi;* PER hos autem ex aduerso ipsa *caussa tollenda*, adeoque illi ad huiusmodi effectum obtinendum recte solum instruendi veniunt.

Hi postremi sunt motus vitales.

§. V. Hi, de quibus hoc postremo loco atque sensu sermo est, sunt ipsi VITALES MOTVS, *specie* quamplurimum ordinarii, certe vero *genere* vniuersim ordinarii: interim secundum præsentis alicuius *materialis* constitutionis *proportionem gradu & ordine*, *successu* atque *methodo* ita variantes, vti *proportioni finali*, ad præsentis constitutionis materialis comparationem, competit. Dico *finalem proportionem*, videlicet vt quadret intentioni *depellendi & expellendi* res *materiales* noxias per MOTVS *secretorios & excretorios*, ad materiæ substratæ indolem accommodandos.

Qui vnicum naturæ remedium & instrumentum sunt, ad liberandum suum corpus a caussis morbiferis.

§. VI. Hi tales *motus* ita instituti atque *gubernati* sunt vnicum remedium & *instrumentum* DOMESTICVM naturæ, quo illa, *externis materialibus* præsidiis non solum destituta, sed illis etiam minime adsueta, absolute & vnice opus habet ad *liberandum* corpus suum a *caussis* morbiferis, etiam præter naturam: nempe *gradu* aut *specie* statui secundum naturam *inusitatis;* minime vero toto genere statui sano incognitis. Vnde, sicut in quam maxime *sano* statu caussis *in genere* similibus etiam *motibus in genere* paribus perpetuo succurrit & occurrit; ita etiam in caussis *specie & gradu* auctioribus auctis *gradu*, & gubernatis decente *ordine* paribus motuum *actibus* consulit sibi, atque corpori suo subuenit. Et hoc quidem *felici* cum successu & exitu, quoties *actiuitas caussæ* in *quantitate & qualitate* non est penitus enormis; nec ipsi etiam intentioni æque atque *ordinis* seruandi constantiæ peculiaria impedimenta atque perturbationes obiiciuntur.

§. VII.

§. VII. De qua quidem re præſente loco aliquid dicere ipſa neceſſitas poſtulat. Nempe, diſtinguenda maximopere vtique venit ipſa *intentio ad agendum* & conſtans *ordo* ſeu *methodus in agendo*, *turbata* magis directe *a priori*, aut certe a quibuscunque forſan etiam *materialibus* cauſſis; interim ab illa cauſſa, quæ præſentem aliquem affectum proprie conſtituit, *diuerſis*, *per accidens* coniunctis, aut *ſuperuenientibus*: ab eadem ſibi magis *conſtante*, & a *perturbationibus accidentalibus* libera (intentione.) Quantumlibet, vt etiam præcedente membro iam monitum eſt, etiam quantumcunque ita ſibi relicta hæc *actiuitas*, tamen, vt in re *extraordinaria*, non ſolum in genere vtique ipſa etiam *intentione* ad minimum *ſollicite* imo *anxie* facile ſeſe gerere poteſt: ſed hoc ipſum etiam tanto certius æque atque iuſtius, quando in eadem *ſpecie* morbi, tamen per indiuidua *gradus* fortior ſiue *quantitate* ſiue *qualitate* materiali negotium totum laborioſius reddit.

Diſtinctio maxime neceſſaria inter motus conſtantes & ordinatos, & inter perturbatos, accidentales & iis ſuperuenientes.

§. VIII. Vſitatiſſima vero etiam huius generis perturbatio *a priori* ducit ortum ſuum ab ipſo habitu *indolis* humanæ per longum vſum *obfirmato*; ſiue ab ipſo *temperamento*, eiusque ad mechanicas proportiones actiuitate; aut a rebus diutiſſime tranquillis, *inſolita* adeo neceſſitate non ſolum aliquid *peculiariter*, ſed penitus etiam *laborioſe extra* tam diuturnum planum & tranquillum *ordinem agendi*, imo *diuturniore*, *ordinata* & peculiari *proportione* inſtruenda *methodo proſequendi*.

Perturbatio illa etiam a temperamento ortum ducit.

§. IX. Vbi omnino vtique faciliorem & iuſtiorem etiam prouentum huiusmodi *ſollicitæ*, & inde facile turbulentæ *titubationis* ipſius *intentionis* atque *directionis* auget omnino etiam vere *incertus* ſucceſſus atque exitus totius negotii (præſertim propter metum *interuenientium* externarum vlteriorum diſtractionum,) quicquid etiam *prouide* atque *ordinate*, & *vigilanter* ac *aſſidue* agat ipſa natura. Cum enim natura nusquam *materiam* ipſam eiusque *efficaciam* in ſua poteſtate habeat, ſed ſolum *dimotionem* & *emotionem* illius; hæc ipſa autem vtraque alligata vtique ſit temporariis *ſucceſſibus*, quales *vehementia cauſſæ* non ita raro minus tolerare apparet: manet inde profecto vera atque realis *incertitudo*, atque inde non iniuſta etiam *ſollicita dubitatio*, quousque in aliqua certa præſente laborioſa conſtitutione labor qualiscunque adhibitus ſperato adhuc *euentu* potiri poſſit. Cum omnino vtique, quantumcunque etiam quis *agat*, ſeu verius agere *poſſit*, maneat tamen perpetuo difficultas, an etiam *exquiſite tantum* atque *tale* poſſit, quantum præſens forte aliqua certa conſtitutio omni modo exigit.

Incertus ſucceſſus & exitus totius negotii hanc titubationem auget: præſertim cum natura materiam ipſam non habeat in ſua poteſtate, ſed tantum eius dimotionem & emotionem.

Et hoc, quod merito hic iterum repeto, in hac œconomia, vbi *materia* ipſa *directe* vix vnquam in ſolidum *corrigi* poteſt; imo nequidem maleficæ eius *energiæ* quidquam effatu dignum detrahi: ſed nudis *motibus* ſimplici eius *diſturbatione*, (ne mora otioſe conceſſa tempus ad *effectus* ſuos mancifcatur) & tandem ex vniuerſo corpore excuſſione ſubueniri poſſit.

Hinc facile deprehendi poteſt, quare motus vitales non ſemper exquiſitum ordinem ſeruent, & felicem effectum aſſequantur.

§. X. Quibus certe reſpectibus prudenter conſideratis non difficile erit, nec vlla certe nuda *ſpeculatione* fingendum, ſed quotidiana vera practica obſeruatione deprehendendum, quare *minus ordinate* progredientes hi *ſpontanei vitales* motus, cæterum pro vindicando corpore a præſente tum temporis conſtitutione morbida idonei, non ſemper exquiſitum *ordinem*, quin totum felicem *actum* & *effectum* ſeruent aut aſſequantur; ſed potius paſſim ita deficiant, vt optatus *ſalutaris* effectus non obtineatur: quatenus videlicet per indiuidua, non ſolum in genere *humano*, ſed quam maxime vnice in illo, tam in *ſpecie* tota, quam etiam per *indiuidua*, & pleraque quidem omnino plurima, vſitatiſſimus ſit ille *per trepidationem aberrandi* euentus. Quam rem tota vita humana per actus omnes *morales*, vti fere fiunt, aliter quam proprie *debebant* fieri, nimio plus confirmat.

Hic per trepidationem aberrandi euentus plerumque ab ipſo morbo deriuatur, qui tamen a turbulenta idea intentionis & inconueniente cauſſæ æſtimatione pendet.

§. XI. Interim non aliunde, niſi re vera ab hac ipſa *humanæ rationis errandi* veluti licentia, ortum etiam ducit *aberratio* illa, quando ab huiusmodi, licet multis omnino tamen *indiuidualibus* ſolum, *erroris* exemplis argumentum ducitur ad ipſam *vniuerſæ* rei indolem. Quaſi nempe *vniuerſum*, quicquid hic ita fit, non aliquo *errore* ſed *ſimpliciter & directe ab ipſo morbo* pendeat, ne dum huiusmodi magis ſiniſtri ſucceſſus & euentus; qui tamen & ipſi ſæpiſſime plane a nulla *morbida materia* pendent, ſed ſimpliciter a dicta illa *turbulenta idea* intentionis *a priori*: & quidem a *cauſſa* vel penitus *aliena* ſubminiſtrata præcipua *occaſione*; vel ad minimum a præſentis cauſſæ, quantumlibet noxiæ, inconueniente *æſtimatione*.

Occaſiones quæ errores horum motuum concitant.

§. XII. Vbi tamen, tanquam ſupremo loco, nequaquam negligi poſſunt eiusmodi talium *errorum* circa hos motus *occaſiones*, quando progreſſus magis magisque fit ab vno genere INCOMMODI ad aliorum conc itationem. Dum videlicet a morali *ſenſibilitate*, *faſtidio & impatientia* alicuius præſentis *moleſtiæ*, quantumlibet *vtilem actum comitantis*, iam nimia *mollities* ſenſibilitatis, iam *impatientia*, iam plane *iracundia*, iam *trepidatio anxia*, & vel *opinio*, vel verior

metus

metus impendentis periculi, & quæ has res adhuc vlterius excipiunt, turbas pariunt. Hæc omnia inquam præbent vtique materiam, circa quam quilibet, qui harum rerum *nexum mutuum* euolutum dare cordi habet, & *ſcientiam*, & *peritiam*, & *attentionem*, & *prudentiam* exercere poſſit: niſi quidem ὕϛερον πρώτερον paſſim committere, & antiquam crambem recoquere malit, eiusque rei in ſcientia notam, in praxi vero pœnitentiam exſpectare.

§. XIII. Ceterum vtique huiusmodi etiam *vtiles*, ſi modo recte ſuccedant, *motus*, propter *incommoda* coniuncta & *laborioſam incertitudinem* euentus, fiunt adhuc pariter *cauſſæ* tum variorum apparentium præternaturalium, nempe *inſolitorum* & *incommodorum*, phænomenων; tum re vera variis *æſtimationum* diuerſarum occaſionibus etiam vlteriorum vere *erroneorum motuum*: quibus ita nihil boni obtineatur, ſed potius intentio *generatim* omni modo *bona*, *ſpeciatim* male *adminiſtrata*, ita *male* etiam *exeat*, vt licet forte *totum damnum* immediate non ſemper inferat, tamen ſæpe, recte æſtimando, hoc omnino *per indirectum* faciat; ſemper autem, quoties ita fit, damno directo minime ſatisfaciendo, ita liberum eius noxium effectum tandem admittat.

Sic bona intentio per vtiles motus inſtituta, male vero adminiſtrata, etiam male exit.

ARTICVLVS I.
DE
CONSVETVDINE AEGROTANDI.

§. I.

OMnibus hominibus nota eſt ADSVETVDO illa, quæ hominibus ſæpe numero obtingit, vt tum vnum eundemque affectum per *nouos inſultus ſæpius*, & iterum iterumque incurrant; tum ex vna ægritudine in aliam ita procliues fiant, vt quamlibet non *vnum eundemque* ſimpliciter affectum, tamen συζύγȣς experiantur: imo denique ad omnia veluti obuia cito & valde *ſenſiles*, *incommode* hinc imo *ægre* habeant. Ex aduerſo autem non ignota eſt etiam INSVETVDO, vt videlicet homo per plures annos velut ad amuſſim integra atque *florida ſanitate* fruens, ad occurrentes poſtea quascunque morbidas ἀταξίας ita penitus *imparatum* ſeſe gerat, vt inprimis *animo impatiens* etiam corporeorum *motuum atque directionum ſalutarium* velut *immemor* atque *impos* appareat. Vnde vulgi in hanc rem dicterium:

Adſuetudo & inſuetudo ægrotandi cum diuerſis ſuis effectibus.

rium: Die gesundesten Leute greiffen die Kranckheiten am schärffsten an.. ja sterben am ehesten an erheblichen zufällen. Cum ex aduerso satis notum sit, *valetudinarios*, *orthostadia* tamen etiam notabili intercurrente præditos, vtut sæpe pessime habere videantur, tamen passim iterum effugere, & *plures* ad minimum satis rudes *insultus* morborum ita superare, vt re vera, si non ad absolutam *sanitatem* redeant, tamen coërcita vi præcipua morbi *vitam* ad minimum conseruent, atque illa vice superiores euadant. Dum e contra alii, qui *illibata sanitate* frui visi fuerant, his iisdem affectibus, & vel *vno* eiusmodi vehemente *insultu*, non solum nimio grauius *afficiantur*, imo potius *conficiantur*; sed etiam longe citius atque certius iisdem penitus *absumantur* ac *intereant*.

Vulgo caussa harum rerum in debilitatione corporis quæritur. Sed hæc adsertio refellitur, primo per contrarium.

§. II. Caussa harum rerum quæritur quidem vulgo in decantata illa *debilitatione corporis*; quæ ita magis magisque inualescens, tandem autem penitus *fatiscens*, culpam hanc habeat, vt *vsus vitales* tandem plane destituat. Laborat autem hæc opinio plus vna difficultate, & omnino non exigua. *Primo* enim ipsi facto non quadrat; dum multi homines, per dicta, etiam *numerosis* atque *fortibus insultibus* tamen non absumuntur, a qualibus alii, etiam cito, vno aut altero impetu tolluntur. Vnde plane *contraria* inde resultaret consideratio, quomodo illa allegata talis *debilitatio* plus veluti *obduret*; cum ex aduerso *pauciores* insultus familiarius *interimant*, quo magis rebus mediis *tranquillis* incidunt. Siquidem plane contrarium euenire deberet, vt potius *pluribus*, & quod perpetuo notandum venit, etiam *fortioribus* insultibus *debilitatio* illa partim vt caussa, partim vt effectus considerata, (*vtique per vim huius ipsius argumenti*) tanto plus valere deberet ad huiusmodi vltimum effectum, nempe *destructionem mortiferam*, introducendum.

Secundo deficit in eo, quod non possit indicari, in quanam parte corporis hæc debilitatio aut læsio hæreat.

§. III. *Deinde* deficit hæc adsertio etiam in eo, quod minime verisimile reddere valeat, & cum circumstantiis conciliare, in quanam conditione *partis*, aut *corporalis actionis*, *debilitatio* illa hærere debeat? Quandoquidem in præcipuis *consuetudinibus* morbidis nulla satis verisimilis reddi potest læsio ipsarum *partium*; *proportionata* præsertim non solum ad res illas, quæ fiunt, & vnde passim magis magisque fiunt, sed & inprimis ad illas res, quæ *non fiunt*, nempe præcipue ad hanc, de qua loquimur, conditionem, vt etiam *diutius durans* & *sæpius recurrens* eiusmodi constitutio minus *periculosi* proximi seu directi euentus exsistat, quam ea, quæ etiam paucioribus vicibus euenit.

Ex-

Exemplum habemus inter alia huiusmodi ſatis conſpicuum & vulgo, niſi quidem magis, certe nihilo minus quam Medicis notum, in *podagra*; quæ *iunioribus* atque *floridioribus* familiariſſime ita *funeſta* eſt, vt niſi quidem mox prioribus paroxyſmis ægros iugulet, tamen raro quisquam talium ad *inſigne ſenium* perueniat: cum ex aduerſo quos *ſeniores* occupare incipit, ii valde familiariter (modo ab *artificialibus perturbationibus* abſtineant) certius per annos bene multos ſuperſtites maneant.

§. IV. Conſiſtit autem verior huius rei ratio maxime in optime diſtinguenda *motuum actiuorum*, *præter ordinem*, & *paſſiuorum*, *præter rem* & *vſum* œconomiæ vitalis, vera diuerſitate. Cum enim omnis *conſuetudo* nullius alterius ſit rei, quam *actionum* vel *ſuſcipiendarum*, vel *omittendarum*; ab ipſo inquam *exercitio* ſenſim adſcita maior *promtitudo ad agendum*, minor autem *trepidatio*, & *in agendo* minus promta *titubatio*: fit inde, vt dum *adſueſcentes* eiusmodi affectus magnam partem in *actiuis* huiusmodi motibus conſiſtunt; hi ipſo *exercitio* frequentiore ita in *habitum* & *promtius* & *rectius agendi* deducti, in poſterum minore periculo polleant, vel ſimpliciter *aberrando* aliquid noxium inferendi; vel materiam circa quam verſantur, minus recte & decenter aggrediendo, nocendi *liberam potentiam* eidem concedendi. Dum ex aduerſo ſub primis adhuc minus & *tranquillis* & *ordinatis* tentaminibus facilius vel *nimium*, vel *aliud* agendo offenditur; quod inprimis vel nimis *trepida*, vel nimium *impatiente actiuitate* committi ſolet.

Verior ratio conſuetudinis ægrotandi conſiſtit in diuerſitate motuum actiuorum & paſſiuorum.

§. V. Poſſunt hanc rem tanto magis illuſtrare, inanitatem autem vulgo allegatæ *debilitatis corporeæ* confirmare, *duæ* illæ circumſtantiæ, circa hoc negotium etiam in vulgus notæ; nempe (1) ſummæ paſſim *imparitatis materialium* proportionum ad reuocandos eiusmodi adſuefactorum actuum *inſultus*; (2) ingens atque præſentiſſima plane in hoc genere efficacia ſimpliciſſimorum *animi pathematum*. Vbi iuxta primam harum circumſtantiarum vel leuiter animum aduertentibus non poteſt non dilucefcere, quod, quanto magis huiusmodi res *adſueſiant*, & *promtius* etiam, ob cauſſas minime *phyſice proportionatas*, denuo ſuſcipiantur, & quantumcunque etiam fortibus aut pertinacibus inſultibus continuentur.

Quod contra allegatam debilitatem corpoream duabus circumſtantiis illuſtratur.

§. VI.

Vsus huius rei in praxi clinica, ad inueniendam veram methodum, qua indoli horum affectuum subueniri possit.

§. VI. Quanta sit huius circumstantiæ vtilitas in *praxi clinica*, sola certe experientia docere potest; nempe exemplorum multam & frequentem segetem offerens. Ratio autem ipsa vtique instruere ipsam quoque mentem valet, quam vtilis non solum, sed omnino vere necessaria sit vera huius rei cognitio, ad *methodum veram* inueniendam, qua huiusmodi affectuum indoli recte subuenire conueniat. Et hoc inprimis in illa constitutione, vbi *promtitudo commotionum physicam proportionem* materiarum plurimum iam superat. Vbi nempe peculiaribus *materiæ correctionibus*, vel etiam eiusdem *euacuationibus*, similem curam destinare aut impendere, qualis per initia, *vera physica proportione* peccanti, debetur, non solum in genere *irritum* fuerit cœptum; sed etiam in specie *periculosum*, si illa siue *alterandi* siue *euacuandi* intentio perperam dirigatur ad *quantitatem* materiæ, ex erronea opinione, secundum *quantitatem* præsentis *effectus* etiam *multæ* aut *violentæ* reputandæ; quæ tamen minime talis præsto sit.

Habet hic etiam vsum distinctio inter commotiones morbidas & morbo oppositas.

§. VII. Habet autem, vti quidem modo innuimus, hic iterum summum vtique vsum discretio illa inter *commotiones* simpliciter *morbidas*, seu *a morbo* productas, & *oppositas* morbo, PROPTER eundem, & quidem vt subigendum atque superandum susceptas. Quæ interim discretio exigit vtique exquisitissimam separationem verarum caussarum *morbiferarum*, & non tam *effectus* illarum *actualis*, quam *efficaciæ* solum *proximæ*, imo iam dum alicubi operari *incipientis*. Qua de re non iustissimum solum foret, aliis loquendi formulis varios affectus nominare, qui vsitatis vulgo appellationibus magis ab illa vtiliore energia *salutaris actiuitatis* denominantur; ita tamen, vt omnino illo ipso maxime nomine & appellatione, tanquam *ipse morbus*, notentur: sed esset omnino passim etiam necessarium, ad minimum mox iusto ordine indicare, vbi magis *externi signi* locum tueantur conspicuæ illæ *subsidiariæ commotiones*, & non tam illis ipsis, vt *primario pathemati*, *resistere* conueniat; sed potius *subuenire* & suppetitas ferre, vt felicius *succedendo*, *veræ caussæ* & *efficaciæ morbidæ* conuenientissimo & efficacissimo modo consulatur.

MEM-

MEMBRVM IV.
DE
TEMPERAMENTI HABITV AD MORBOS.

§. I.

TEMPERAMENTVM ſicuti, ſana acceptione de œconomia corporis humani, denotat peculiarem *habitum* partium *fluidarum erga ſolidas* in ordine ad *ſitum*, *motum*, *tranſitum* & *circuitum*, quin tandem aliquarum etiam rerum e fluidis *exitum;* a qua *proportione mobilitatis* exoritur proportionata IDEA tam *intentionis*, quam *intenſionis actiuitatis motoriæ*, nempe e vera *mechanica* diſpoſitione materiæ *mouendæ*, & receptiuitate *viarum*; a qua *mechanica* rerum harum non ſolum, ſed etiam eo magis ipſius vtique *actus* habitudine ſubnaſcitur etiam ſenſim *adſuetudo*, IDEAM illam conſtantem, & in quolibet corpore etiam ita *vniuerſalem*, (ſecundum quam ſine vlla interruptione aut quiete *actus vniuerſalis motus humorum* ita inceſſabili continuatione exercetur) etiam *ad omnes* ſuas *actiones morales* transferendi, adeoque *cum & ſine voluntaria intentione*, vniformi tali *proportione*, *motorias* ſuas *actiones regendi*: ita, cum totum negotium *vitale* tam in *conſeruando* corpore, quam in *vindicando* eodem *motibus humorum* per partes ſolidas abſoluatur, hi vero nitantur tam ipſa *mechanica proportione* partim ad humores ita mouendas; quam ipſa denique *proportione* æquali atque conſtante ipſius *motus*, re vera ita, & *indeſinenter* quidem, exercendi; non poteſt inde aliter fieri, quin hæc talis res eximium momentum afferat, tam ad *ortum*, quam *progreſſum* & *exitum* magis aut minus *ſalutarem* morborum.

Temperamentum corporis multum adfert ad ortum, progreſſum & exitum morborum.

§. II. Quomodo autem *temperamenta* generatim ſeſe gerant & habeant ad *ortum* & *ſucceſſum* morborum, augurari maxime licet ex illa eorum fundamentali ratione *diuerſitatis*, quæ *triplex* ipſis ineſt; nempe (I) *paritas* congrua *humorum* mouendorum & *viarum*, progreſſui recte reſpondentium; (II) humorum melior, *viarum* difficilior conſtitutio; (III) & *humorum* mobilitas minor, & *viarum* difficultas vna *concurrens*.

Triplex materialis diuerſitas temperamentorum ortum & ſucceſſum morborum etiam diuerſum exhibet.

Cui triplex diuersa idea energiæ motricis accedit. Prima est libera & tranquilla potestas exercendi debitos motus; nisi impedimenta intercedant.

§. III. Cui *triplici* materiali diuersitati ad latus stat triplex differentia etiam *virtualis*, nempe diuersa *idea energiæ* motricis: dum (I) humorum & viarum *conspiranti* facilitati equidem iungitur *libera* & *tranquilla* debitos motus exercendi *potestas*; sed quæ ita in rebus vndiquaque expeditis tam firma atque rerum suarum *secura* sensim euadit, vt, quando posthac aliunde aliquid interuenit, quod *liberum* hunc successum insigniter *implicet* & impediat, e summa *insuetudine* aliquid *laboriosius* agendi, aut difficultatibus peculiares proportiones *inueniendi*, cooriuntur aliquando, præter certas *perturbationes anxias* atque sollicitas, sub *tergiuersationibus* & *inopia consilii* & inueniendi auxilii, sub eiusmodi *mora* insolescentis *materialis* corruptionis, maiora damna, imo tanta, quæ vel certo difficilius, vel tandem plane non amplius occupari possint, nedum præoccupari.

Sanguinei quomodo se gerant in morbis.

§. IV. Vnde nimirum est, quod SANGVINEI dicti non æque facile quidem ægrotent, si de reliquo mediocriter sibi cauent ab accidentalibus perturbationibus, sed diu integra sanitate perfruantur. Quando vero semel obiectus est *labor*, tanto magis autem *agilis* admodum *efficaciæ*, & difficulter *solis vitalibus methodis* compescendæ, tunc impeditissima omnia statim apparent, *virium* corporis *omissio* verius, quam amissio: conspirante manifesto *animi* etiam statim concurrente *idea*, qua nihil nisi *mortem* sibi præsagire audent. *Motus* omnes si non statim minus ordinati, proni certe ad *perturbationes*; *trepidas* inprimis, atque inter *tergiuersandum* & *impetus* faciendos reuera fluctuantes. Quando vero feliciter cedit totus labor, ibi promte etiam in integrum reuertuntur, & antiquam *tranquillitatem* promte rursus amplectuntur: nisi quidem ille ita toleratus *insultus* fuerit nimium *grauis*, *laboriosus* & exquisite *anceps*; a tali enim periculo subducti manent postea communiter quam *diutissime*, imo facile *in perpetuum*, *meticulosi*, & non magis circa *morales* res quam *corporales* quibuslibet quantumcunque etiam periculi minantibus occasionibus cito & grauiter *diffidentes*; & hac ipsa ratione etiam in posterum ad nouas ægritudines promtiores. Imo tales maxime constitutiones sunt aptissimæ ad instruendas inposterum *sollicitas* illas, imo *anxias*, *peruicaces* quoque ad *præcauendum* & *præoccupandum* inuentiones; quæ contra *grauiora* pericula, impendentia nuda *incommoda*, quantumcunque ipsa etiam grauia, facile in æquilibrium ponunt, & opinione ista auertendi hæc non subeunt saltem, sed vel instruunt etiam. (Vnde nempe est, quod

nulla

nulla *temperies arthritico-spasticis* omnium generum molestiis aptior sit, quam dicta *sanguinea.*)

§. V. *Secunda* classis habitus a temperamento sicut in rebus ordine & tranquille constitutis tamen *actiuitatem* auget, ita nempe, vt quantum viarum *capacitati* decedit, *impulsus vigore* compensetur: ita in ordine ad morbos obiicit talis *habitus methodi motoriæ* occasionem, *materiis* magis vrgentibus, & *maiore* & *præcipiti* magis impetu commotionum occurrendi, quam res exquisite exigat. Sicut etiam circa *moralem* animi habitum talia subiecta, & tranquillioribus rebus vitalibus, per nudas *moraliter* æstimatas occasiones ad *impatientiam* promtissima sunt, & semper noto suo *remedio viuidæ actiuitatis ad vincenda obstacula* intenta atque parata: ita parit hæc talis *idea* etiam in rebus vere *impeditis* non solum eximias, sed facile etiam atque *promte* consurgentes *perturbationes*, *impetuosiorum conatuum*, incertorum & anomalorum *successuum & exituum* passim architectos.

Secunda idea energiæ motricis est maior impetus commotionum, quam res exigit: quæ cholericorum est.

§. VI. *Tertia* constitutio quamlibet solo *physico-mechanico* respectu morbidis effectibus maxime exposita appareat, valet tamen hic etiam vera illa diuersitas simpliciter *mechanicæ*, & contra *vitalis-organicæ* constitutionis, cuius nempe interuentu etiam hic, vt alias semper, *contrarium* alterius obtingit. Nempe, licet negari non possit, quod *phlegmatica* dicta constitutio præ reliquis propius ad morbida incommoda *disposita* obseruetur, est tamen indoles affectuum huic familiarium *segnior*, & ab *impetuoso* successu & exitu vtplurimum alienior; adeoque *operosis* & errore quocunque facile periculosis *perturbationibus* minus obnoxia. Vnde quidem tota hæc constitutio *præcipitibus* & *ancipitibus* affectuum generibus vere minus exposita est.

Tertia idea in duobus temperamentis diuersa & contraria. Phlegmaticum licet ad morbos dispositum, tamen ab impetuoso successu & exitu alienum est.

§. VII. Quarto, *melancholica* vero dicta, nempe *temperata* adhuc constitutio, est verum proprium exemplar modo citatæ illius *contrarietatis*, *physico-mechanicæ* & *vitalis-organicæ* energiæ. Cum enim *minor mobilitas*, & quidem *sanguinis* (mixtione etiam *boni*) & *angustia meatuum* hic concurrens, vere minari videatur promtas *stases*, hæ vero, & *sanguinis* quidem, præcipites *corruptiones*: facit, tamen illa, mox a primis momentis tali corporeæ proportioni vti *necessaria*, ita etiam dicata, imo *indesinenter* adhibita, adeoque in perfectum *habitum* perueniens ADMINISTRATIO *proportionis*, *moderatæ*, *assiduæ*, *æqualis*, *vigilis*, imo etiam vel in antecessum *sollicite destinati* REGIMINIS *motuum*, & semper in futurum *prospiciendi*, & quid accidere

In melancholicis contra summa est cura & prospiciendi intentio, ne periculosa dispositio in actum deducatur.

cidere poſſit, *æſtimandi intentionis*, vt quantumcunque ita periculoſa *diſpoſitio in actum* tamen deduci non poſſit, niſi omnia grauiſſima, & in *materiis*, & in *ideis* ſeu *intentione*, ſimul concurrant. Vnde quidem ita dicta *melancholica* diſpoſitio & in *moralibus* rebus *circumſpectionis*, *penſitationis*, *aſſiduitatis*, *vigilantiæ*, & veritatis proſpiciendæ atque perſpiciendæ fundamentum conſtituit: & in *vitali* negotio, quamuis vere ad ſingula *ſenſibiliores* ſint ita conſtituti, tamen non ad *præcipites trepidationes* æque promti; ad *ſummam* vero totius vitæ *viuaciores* reliquis, & *longæuitati* aptiores obſeruantur.

Sanguinei ad quos morbos apti ſint ſecundum habitum ſui corporis.

§. VIII. Habitus autem corporeus temperamentorum aptos quidem reddit *ſanguineos* tam ad *inflammationes* faciliores, quam *acutas* etiam febres, inprimis tamen *inflammatorias*, intuitu *humorum*: ad *congeſtiones*, *oppletiones*, & inde *infarctus*, circa *caput* & *pectus*, ratione habitus *ſolidi* ad humores, ſecundum aditum & receptionem: ſecundum *tranſitum* & *progreſſum* autem, quem humoribus TONICO ſui MOTV præſtare debent, expoſitos illos reddit *tonicis ſpaſticis* variis MOLIMINIBVS, ad ſuperandam difficultatem progreſſuum. Vnde inprimis *ſanguinei*, aut *ſanguineo - cholerci*, ſunt *arthritico-rheumaticis*, *podagricis*, *nephritico - iſchiadicis* pathematibus expoſiti.

Cholerici quibus morbis expoſiti ſint.

§. IX. *Cholerici* dicti *acutis febribus*, & omnibus *febrilibus* commotionibus, *conuulſiuis* affectibus, & vti ſanguinei *anxiis* atque *trepidis deliriis*, ita hi *furioſis* atque *violentis*.

Phlegmatici quos morbos experiantur.

§. X. *Phlegmatici vlceroſis* affectibus & *catarrhalibus* reſtagnationibus atque infarctibus expoſiti, ab *acutis* affectibus alieniores, *tumores œdematoſos* promtius ſubeunt; affectus etiam *ſoporoſos* metuere debent, aut *impotentiam* ad minimum membrorum, alias *ſtupidam* ſolum magis, alias totam *flaccidam*, aliquando etiam infarctibus quaſi *rigidam* & *grauatam*. *Fluxus* etiam & *manationes* ſubeunt promtius, & varias *ſeroſas* excretiones. *Stupidi*, *obliuioſi*, *ſomnolenti*, *apoplecticis* & *ſuffocatiuis* euentibus & exitui familiarius ſubiacent: non æque *acutis* commotionibus. Ceterum *obeſitate nimia* familiarius incommode afficiuntur.

Melancholici quos morbos metuere debeant.

§. XI. *Melancholici* qui dicuntur, niſi quidem *opinione & metu* incertæ valetudinis ſibi moleſtias acerſant, & inprimis *ſalubria* molimina tonica aliquando emicantia, ſed forte *moleſtias* aliquas comites habentia, ſolita *diffidentia* ægrius, quam neceſſe ſit, ferant, nullis æque *ſonticis* adeo malis expoſiti viuunt. *Hypochondriacis* autem commotio-

tionibus, & *hæmorrhagicis* moliminibus præ aliis promtius subiacent: *spasticis* vel *lenioribus*, sed *pertinacioribus* pathematibus laborant; vel, si hæc ingrauescant, etiam *typicis* atque *statis epilepticis* paroxysmis. Deliriis *anxiis*, *meticulosis*; & vti in corpore *stasibus expositi* videntur, & *incarcerationibus* crassi sanguinis, inprimis *in occluso*, in *interioribus* corporis locis, cum capitali vtique *periculo* sanguinearum stasium *inflammatorio-sphacelosο*: ita agitant etiam *mente* huiusmodi IDEAM *metus incarcerationis*, *tenebrarum*, *insidiarum* capitalium plenam. *Valetudinarii* autem facilius fiunt, aut sane *videntur*, quam alii: magis tamen e mentis *sollicitudine*, & *trepidis* quibusdam *spasticis* commotionibus, & inde *temporariis* corporis animique *angustiis*, quam a veris sonticis *corporalibus* caussis.

§. XII. Hæ fere sunt *dispositiones* illæ, quæ a TEMPERAMENTO ita *in indiuidua* redundant, vt secundum illa alia præ aliis, in genere aut specie diuersis affectibus magis obnoxii viuant, quæque adeo res considerationem *pathologico-clinicam* omni modo meretur.

MEMBRVM V.
DE
TEMPORE MORBORVM.

§. I.

VAriam prorsus & certe multiplicem considerationem circa negotium ægrotationum habet TEMPVS; dum non solum *in specie cooriendi*, *procedendi* & *desinendi* mensuram in singulis morbis perpendere iustum & æquum videtur, sed etiam re vera *in genere*, & ad ipsam *summam totius* negotii *vitæ*, *ambitus huius vniuersus* contemplationem mereri vtique videri possit.

Tempus tam in genere ad ambitum totius vitæ quam in specie ad mensuram in singulis morbis contemplationem meretur.

§. II. Sane vero si tam pronum esset assequi, quam iustum & æquum apparet sectari quæstionem de TERMINO, seu *vniuerso ambitu vitæ humanæ*, vix vlla consideratio inter res physicas dignior esset diligente atque solerti pensitatione: sed cum omnis in hoc genere spes decollet quidquam assequendi, quod vel vllum *conceptum physicum*, ne dum solidam aliquam *demonstrationem* admittat; tempori iniuriam face-

Consideratio de termino seu ambitu vitæ humanæ digna quidem sed incerta est.

facere hoc fuerit, inanibus figmentis, & in circulum recurrentibus aut nihil significantibus suppositionibus & appellationbus magno conatu magnas nugas agere.

Vulgo vel detrimentum & eneruatio s. marcor structuræ corporeæ, vel rigor & intractabilitas texturæ allegatur tanquam caussa termini vitæ. Supposita eneruatio per detrimentum a veritate facti aliena est.

§. III. Nec enim vel adolescentes, logicarum consecutionum vim edocti, tempus prodigere in animum admittent in sterilibus illis *ignorati elenchi* offensionibus, vbi iam *detrimento* & successiuæ *eneruationi* atque *marcori* corporeæ structuræ caussa tandem fatiscentis *vsus* earundem tribuitur: iam plane contra *rigori* earundem nimio hoc imputatur; dum *annosorum* animalium carnes, imo tota textura, *tenacior* omnibus modis atque phænomenis obseruatur.

§. IV. Præterquam enim quod *res ipsa* per experientiam manifestam hic *subsumtioni* harum opinionum directe contrariatur; aliena etiam absolute est tota hæc obseruatio & allegatio a simplicitate *quæstionis*, quæ in consideratione versatur. Quod enim prius attinet, monuimus iam superius, vbi de non satis apparente *physica caussa moriendi* erat sermo, quod supposita illa *eneruatio* corporis per verum *detrimentum* a longo vsu adeo aliena sit a veritate facti, & phænomenis simplicissimis eandem stipantibus, vt, cum secundum hanc speculationem corpora *tanto citius* ita fatiscere deberent, eneruari atque deteri, quanto magis vsu exercentur: ibi simpliciter potius *contrarium* eueniat, vt corpora ipso *laborioso vsu* magis *durabilia*, & non *agilia* solum seu *sana*, sed etiam *viuacia* atque *firma* hinc euadere notissimum sit.

Altera subsumtio de rigore texturæ etiam experientiæ refragatur.

§. V. Et valet sane hæc eadem consideratio ita etiam de altera illa phantasia, quæ potius in *intractabilitate texturæ* corporis (quam tamen etiam ipsam infeliciter quærit *simpliciter* in *tenacitate* partium mollium) aliquid huc faciens quærendum putat. Dum omnino hæc eadem ratio experientiæ refragatur; vtpote exempla notissima sistens, vbi homines *laboriosissimi*, & quam maxime *firma* atque *spissa* corporis textura instructi, & *constantius sani* & *diutius viui* manere obseruantur, quam multi vel iuniores, vel omnino coæui, *teneri* atque *molles*. Minime vero exempla destituunt & quotidiana, & numerosa, vbi *vtriusque sexus*, etiam valde *annosi* mortales, nihilo minus ne quidem reliquæ *sanitatis* insigne, ne dum summum *vitæ damnum* propterea experiantur. E qua re profecto, si quis esset idoneus intelligendi habitus, facile conficerent, quod illa labes minime in his circumstantiis collocari possit, quibus quantumlibet essentialiter præsentibus, tamen minime ille *effectus* sentiatur, qui tamen per has speculationes illis *directe &* *simpliciter* imputatur.

§. VI.

§. VI. Quicquid autem etiam tandem harum rerum esset, non exhauriret horum quicquam *quæstionem* a nobis proprie motam, nempe, cur vtique hæc omnia non solum cum tempore, sed *specialissime* tali *certo temporis ambitu* ita eueniant? cui certe quæstioni huiusmodi responsiones minime quadrant, aut illam vllo modo saltem respiciunt, nedum attingunt. Vnde omnino certissima manet hæc incertitudo, quod ratio nulla dari possit, quam ob rem *tali*, *tam breui temporis periodo* inprimis *energia ad agendum*, energia ad ita *formandum*, vbi deficit aliquid, *reparandum*, in optimam formam *restaurandum*, & *æquali vigore vsurpandum*, *elanguescat* atque sensim *deficiat*?

Hæc omnia minime exhauriunt quæstionem, quam ob rem energia vitalis tali certo temporis ambitu langueſcat & deficiat.

§. VII. Quamuis autem huius rei ratio non æque pateat *a priori*, conuenit tamen, quicquid eius potest, ad minimum *a posteriori* decenter obseruare; vbi inprimis ad nostrum propositum considerandа venit conspicua *morborum* etiam, & variorum affectuum circa morbos, *proportio ad tempus*. Vbi videlicet paulo euidentiore ratione vtique nituntur illi *habitus ad tempus*, quales partim a *materiæ quantitate* aut *qualitate*, partim a *motuum* vitalium *ordine* dependere videntur. Quamuis hic etiam peculiarem vtique considerationem mereatur illa omni modo magis *æstimatoria* ratio, secundum quam alii morbi valde *citato*, alii vero *otiosiore* & vndique *segniore* progressu decurrunt, & ad finem suum perducuntur.

Decet tamen a posteriori, quidquid eius potest, obseruare; vbi conspicua inprimis est proportio morborum ad tempus; illi habitus ad tempus, quia materiæ quantitate, qualitate & motibus dependent.

§. VIII. Nulla autem certe ratio vsquam reddi potest illarum temporis mensurarum, quibus secundum *septenarias periodos* varii actus in corpore, tam *sano* quam *ægro*, exerceri sentiuntur: nisi quod hic etiam spectari omnino mereatur *conspiratio* illa *actus motorii vitalis*; quatenus ille ita etiam supra laudata sua *energia* morbidæ constitutioni subuenit; adeoque vti *secundum naturam* in simpliciter administranda sua œconomia *septenariis* periodis gaudet, ita easdem etiam seruet in *amoliendis*, *dimouendis* & *emouendis præter naturam* vrgentibus caussis. Adeoque ille ipse semper idem, etiam vbique eodem modo & more agit.

Periodi septenariæ tam in sano quam ægro corpore per varios actus exercentur.

§. IX. Quod autem *temporis* respectum *ad morbos*, ante dicta ratione, concernit, est vtique ibi prudens æstimatio instituenda partim *conditionum materiæ* ipsarum, partim *ordinis* illius peculiariter vsitati ipsius *naturæ*, partim *conspirationis* huius vtriusque mutuæ. Quod enim primum concernit, valet hic vtique regula prima *mechanica*: quod *nihil mouendum sit*, *nisi sit mobile*: deinde, quod *moderamen* etiam motionis conuenire debeat *proportioni* tam *materiæ ad vias*, quam

Temporis respectus ad morbos inuoluit primo conditionem materiæ;

quam *intentionis ad finem.* Sicut enim absonum esset, simplici *impetu* perficere velle ea, quæ *gradibus viarum* procedere atque succedere necesse habent: ita, prout *vrgere* res ipsa videtur, instruendam etiam esse vel *fortius* vel *otiosius* ipsam actionis intensionem, sanæ rationi consentaneum est.

Secundo actiuitatem & ordinem naturæ: tertio conspirationem inter materiæ mobilitatem & naturæ ordinem.

§. X. Quod alterum attinet, *actiuitatem* ipsius naturæ, certis modis atque mensuris *limitatam*, *spontaneam*, certe non superficiali animi attentione digna est peculiaris illa in hoc genere *peruicacia* ipsius, non solum *concurrendi* omnino ad multas morbidas caussas propellendas & expellendas, sed etiam ad hoc peculiari sua *consueta methodo*, & plane singulari temporis *mensura*, absoluendum. Vnde nempe omnino pendet etiam ille, quem nominaui, *reciprocus habitus* inter *materiæ* mobilitatem, & hanc naturæ ad mouendum & in mouendo *actiuitatem.* Sicut enim e dictis meminisse conuenit, quod etiam rationi aduersetur, *impellere* seu mouere velle, quod *non* sit *mobile*; ita meminisse omnino conuenit, quod natura sibi relicta, & sibi constans, non solum ipsa nihil tale ordinarie perpetret, seu *committat*; sed re vera etiam neque quidquam talium facile *toleret* seu *permittat*: quin inde in varia *fastidia*, & *impatientes* vlteriores *alieniores* actus incitetur; e ratione satis luculenta; quia nempe nullus *motus* propemodum, neque per *artem* corpori induci potest, nisi simpliciter *naturæ obsequio*, quæ sola omnis vitalis motus *auctor* est. Quando itaque illa vi aliqua aduentitia *impellitur* ad aliquid agendum, quod *sponte* sua neque *vellet* agere, nec vtique *deberet*; quandoquidem sæpe numero proinde etiam ipsa huiusmodi conamina, non obsequentibus *materiis* aut *viis*, simpliciter in irritum recidunt, & nihil vsquam perficiunt: non potest inde mirum esse, quod natura, rebus ita constitutis *inutiliter* atque *temere* INCITATA, non nisi *fastidio*, imo *turbulentis* in posterum aliis actionibus vim intempestiue sibi intentatam vlciscatur.

Prudens exspectatio medica.

§. XI. Est autem hæc consideratio summi vsus, in recte iudicandis morborum *successibus*, & agendi per ARTEM *opportunitatibus*. Nempe vere *prudente*, & ipsis rebus innixa atque superstructa EXSPECTATIONE MEDICA practica: non sine meritissima laude ab *Harueo* commendata atque vindicata. Quæ ipsa tamen, vt etiam non solum per *præcipitantiam audendi atque tentandi* non violetur, sed etiam prudens *cooperandi* opportunitas per inscitiam non *negligatur*: digna vtique, imo necessaria scitu est hæc *temporis ad morbos ratio.*

§. XII.

§. XII. Secundum hanc conſiderationem diuiduntur morbi in ACVTOS & CHRONICOS: quorum illi *breui* temporis ambitu, hi *longiore* abſoluuntur. Illud quod ſecundum hactenus dicta de præcipua cauſſa huiusmodi conſtitutionis notandum venit, eſt hoc, quod ACVTI morbi inprimis nitantur *agili* illa ipſius *naturæ energia*, ad debellandum cauſſam morbidam tendente: propter huius *actiuitatem* in genere, aut *partis* affectæ *dignitatem* in ſpecie. CHRONICI vero affectus contra magis ſegnem *materiæ* energiam, adeoque etiam naturæ *neglectum* maiorem, pro fundamento agnoſcant.

Hæc temporis ratio ad morbos conſtituit diuiſionem inter morbos acutos & chronicos.

§. XIII. Interim inter *chronicos* & *acutos* veluti ambigere videri poſſent morbidi affectus RECVRRENTES, ſeu PERIODICI: ſiue iam *periodus* illarum ſit generaliſſima, nusquam certa, ſed tota *vaga;* ſiue re vera magis *ſtatis* quibusdam temporis ſpatiis alligata. Inter quas poſteriores præcipuæ ſunt *periodi*, quæ *lunæ phaſibus* reſpondent; proximæ, quæ *æquinoctiis* aut *ſolſtitiis* conſpirant; tandem quæ *tempeſtatum* mutationibus conſentiunt; aut *animi commotionibus*. Qui enim affectus euidentiori cuidam *corporeæ* mutationi veſtigia legunt, non niſi æquiuoce ad *tempus* referri poſſunt: v. gr. affectus, qui *grauidis*, *puerperis*, *lactantibus*, accidunt &c.

Morbi recurrentes ſeu periodici.

§. XIV. Maioris autem conſiderationis in hoc genere eſt AETAS, vtpote cuius non ſolum alias in alterandis varie *corporibus*, ſed etiam in *morbidis* quibusdam alterationibus velut introducendis peculiaris vtique videtur ratio eſſe. Interim vtique facile apparet, quod neque *temporis* directe ſolius *efficacia* hic ſubſit, ſed etiam ipſarum *actionum* in œconomia animali *ſecundum tempus*. Vbi præcipuam conſiderationem vtique merentur tempora *dentitionum*, *pubertatis*, & in fœminino ſexu *menſtruæ euacuationis*, *matrimonii*, *viduitatis*, *fœcunditatis* aut *ſterilitatis* circumſtantiæ, tempus *ceſſationis menſium* in fœminis &c.

Aetas quid ad tempora morborum conferat.

§. XV. Interim cum quadantenus confuſa ſit etiam actionum *vitalium ſecundum ætates* diuerſitas, inſiſtendum tantiſper eſt velut in genere dimenſionibus illis ipſis AETATVM, vtpote ſub quibus tanto certius eiusmodi peculiares etiam morbidæ diſpoſitiones euenire adſueſcunt. Qua quidem in re, vtpote ad noſtrum *medicum* ſcopum parum faciente, & præterea re vera ſatis veriſimilem explicationem non ferente, non placet prolixe occupari. Interim veritas rei ipſius *in facto*, & quod illa ita vtique *ſoleat* fieri, poteſt non ſolum nobis ſufficere, ſed debet etiam omnino cognita & perſpecta eſſe, vt inde verus ipſarum rerum, quæ fiunt, *nexus* colligi & agnoſci poſſit.

Licet aliquantum confuſa ſit actionum ſecundum ætates diuerſitas, cognita tamen eſſe debet hæc res, vt inde verus rerum nexus colligi poſſit.

Circa rationem temporis consideranda sunt 1. habitus affectuum ad durationem sui, 2. durationis corporis secundum tempus.

§ XVI. Sunt itaque circa *rationem temporis* in pathologia hæc *duo* maxime consideranda; *primo intrinsecus habitus* affectuum ad *durationem* sui ipsorum: *secundo* habitus *durationis corporis* vniuersi, & variorum eius successuum, variarumque *mutationum*, *secundum tempus*: sub quo respectu demum aliæ particulares mutationes subnasci solent. Qua de re vltima placet adhuc seorsim aliqua scitu & consideratu necessaria admonere.

ARTICVLVS I.

DE

AETATIS HABITV AD MORBOS.

§. I.

Tres generaliores periodi vitæ humanæ varias mutationes & alterationes tam materiarum quam actionum post se trahunt.

QVantumlibet secundum AETATIS progressus variæ *secundariæ* mutationes in corpore contingere soleant, quæ varias *morbidas* alterationes, ad minimum vt *occasiones*, post sese trahere possint: sunt tamen consideratu maxime dignæ præ reliquis, mea sententia, I. illa, quæ eximium præsentius AVGMENTVM CORPORIS complectitur; II. periodus, quæ negotium PVBERTATIS ET FOECVNDITATIS circumscribit; III. periodus *crescentis*, *subsistentis* & *fatiscentis* ENERGIAE seu *alacris actiuitatis*. Hæ certe PERIODI vitæ humanæ inuoluunt sine dubio propinquius *respectus* illos, secundum quos variæ *materiarum* & *actionum* alterationes in corpore humano cooriri solent.

Specialius se gerit hæc diuersa energia secundum ætates ad exonerationes sanguinis per diuersa corporis loca.

§. II. Et hoc quidem vere valere posse arbitror de consideratione huiusmodi *habitus* AETATVM quasi *generalissimi*. *Specialius* iam, si res recte æstimetur, gerit sese hic illa secundum *ætates* diuersa energia œconomiæ corporis, ad *abundantis sanguinis exonerationes* per diuersa *peculiaria* corporis *loca* peragendas. Sicut enim primo, & quasi *primario*, vniuersa ratio *exonerationum* talium suscipiendarum ortum trahit a sanguinis *abundantia* iusto plurimum maiore; abundantia vero hæc tanta, ordine veluti magis simplici, occasionem præcipuam sumere potest ab intentione iusta corpus *vegete augendi* atque *extendendi*: quæ res *primarum* omnino *ætatum* est, præcipue *puerilis* & *adolescentis*.

Vera connexio indicatur cum natura cœptas in ætate puerili & adolescente

§. III. Fit hinc vtique vero simillime, vt etiam ab hac tali *ætate* cœpta *exonerationum* talium & *consilia* & *conamina* atque *tentamina* per *succedentes* etiam ætates, tanquam *recordando*, & antecedente *adsuetudine*, in vsu retineantur: adeoque vera connexio non sit alia,

nisi

nisi hæc, (1) quod ab *ætate*, præcipuum *incrementum* promtum corporis postulante, *abundantiæ* sanguinis occasio obtingat; (2) huic *tumultuanti exonerationibus* consulere securum, imo sæpe etiam *necessarium* haberi possit (ad euitanda adhuc maiora pericula;) (3) huic *intentioni*, ita statim ab illa ipsa augescendi periodo *adsuescens* natura, illam etiam perpetuo in posterum seruet: adeoque ita etiam per reliquas ætatum *successiones* maxime ab hac *intentione* familiarius initium fiat plurium aliarum extraordinariarum *commotionum*. Quid, quod etiam illius per primas ætates iustissimæ *auctionis* largioris *generalis* quædam *intentio* continuari possit circa talem corporis partem, quæ vtique perpetuo *restauranda*, & in locum certæ de tempore in tempus *amissionis* per totam vitam iugiter reparari & *iterum augeri* postulet: *sanguinem* intelligo.

sanguinis exonerationes in reliquis in vsu retineat.

§. IV. Interim habent etiam *ætates occasionem* & *caussandi rationem* quandam *moralem*; dum diuersis peculiaribus actionibus veluti destinando homines, eosdem etiam eo ipso *periculo* exponunt, certa *incommoda* subeundi, vnde tum *corpori* insolitæ alterationes euenire possint, tum inprimis *animus* male affici. Quæ certe *animi* perturbationes ad confundendam *corporis œconomiam*, vti certum, ita *promtum* habent effectum: imo, a leuibus velut initiis magis magisque *insolescentem* promtitudinem ad subeundas perturbationes introducunt.

Aetates habent etiam rationem quandam caussandi moralem.

§. V. Simplicissima & euidentissima *extraordinaria* actio, quæ vel non satis *prouide instituta*, vel non satis *commode succedens*, pluribus aliis *incommodis* viam sternat, est illa secundum ætatum diuersitatem *varians excretio sanguinis* per certa *loca* seu *regiones* corporis: dum *puerili* & *adolescenti* ætati exoneratio hæc *per nares* familiarior est; *iuuenibus* e *pectore*; *viris*, magis magisque crescentibus annis, per *hæmorrhoides*, & tandem per *mictum* cruentum. *Fœminino* sexui per ætatem *pubertatis* familiaris, & vere *debita*, excretio *menstrua*; *continuatio* huius vsque ad *finem septimi septenarii* annorum: & tunc quidem huius *speciei* excretionis *cessatio*, non autem pariter *totius generis*, & *generalis occasionis* huiusmodi sanguineæ euacuationis, exhibet pariter simplicissimam huiusmodi tanquam primam *occasionem vlteriorum* ataxiarum, seu *ordinati* motus & successus actionum vitalium, *extraordinariarum permutationum*, imo intercedentibus *impedimentis*, *perturbationum*.

Varians excretio sanguinis secundum ætates per certa loca s. regiones corporis pluribus incommodis viam sternit.

§. VI. Quemadmodum autem *destinatio* sexus muliebris per hanc vitæ suæ periodum ad *generationem* & *nutritionem* infantum, secundum magis aut minus prosperos huius negotii *successus*, variis *pathema-*

Si fœminis menstrua euacuatio non debite succedit

vel cessat, etiam hæmorrhoides aut mictum cruentum experiuntur.

thematum occasionibus fœminas omnino exponit: ita est tamen in illis ipsis etiam satis notabilis illa quasi *generalis* & communis humano generi inclinatio *exonerationum sanguinearum*, *secundum gradus ætatum* superius dictos; si inprimis illis *fœminis* propria illa sua *menstrua* euacuatio non debite *succedit*, vel etiam tandem *cessat*; vbi aliis eiusmodi *ætati* in genere familiaribus excretionibus, per *hæmorrhoides* aut *mictum cruentum*, exponuntur. Certissima autem in genere *ætas*, quæ etiam ante hac satis *sanis* mulieribus (modo *pleno victui*, *otio* & *animi pathematibus* indulgentibus) certius periclitationes morbidas denunciet & adferat, est illa, vbi menses etiam ordinarie *cessare* cœperunt.

Quando conatus hæmorrhagici non succedunt, circa easdem regiones alii affectus oriuntur.

§. VII. Quemadmodum autem, etiam per iam dicta, *ætas* ita simplicissime *hæmorrhagicorum* CERTORVM locorum velut auctor exsistit: ita per indirectum, & *consecutiue*, quando hi conatus non ex voto succedunt, fiunt etiam veluti auctores aliorum plurium certorum affectuum, circa easdem REGIONES, quas alias sanguinis excretiones *secundum illam periodum* occupare solent. Et est hoc re vera vnicum solidissimum fundamentum omnium illorum morborum, qui sine *externa* aliqua *violenta* occasione sola *interna*, aut sane præcipua, genesi cooriuntur, & nequaquam, iuxta opiniones aut recitationes vulgarium scholarum medicarum, *quibuslibet* hominibus, sine respectu *ætatum*, communes aut familiares exsistunt: sed omnino maxime *distinctam temporis rationem*, secundum *ætatis* periodos, seruant & sequuntur.

Breuis historia & ætiologia morborum.

§. VIII. Vnde certe hæc consideratio, si quæ vsquam alia, locum habet *summum*, & vere *primum*, quod equidem QVANTITAS ABVNDANS & QVALITAS simpliciter SPISSESCENS sanguinis *generaliorem materiam* morbis præbeant: MOTVS vel *passiue* impediti, vel *actiue* oppositi, & contra periclitationes aut damna *directi*, veluti *formalem rationem* affectus talis constituant; GENERALIOREM tamen ipsam quoque, aut SVBALTERNAM: *formam* autem veluti *specificam*, seu vere *specialem* determinationem, AETATIS peculiaris ratio secundum certa LOCA corporis superaddat. Quæ res meo iudicio vniuersam veram *historiam* & *ætiologiam* morborum penitus exhaurit.

SECTIO

SECTIO V.

DE VERIS PROPIORIBVS CAVSSIS AEGRITVDINVM, QVATENVS SPECIEBVS DIFFERVNT.

§. I.

EXposui hactenus mentem meam non solum circa *generalissimas* remotas, sed etiam *generales* veriores caussas *morborum* & *aegritudinum.* (Ita enim puto non inconuenienter distingui vera *pathemata periculosa atque damnosa*, ab *vtilibus* quidem, imo passim *necessariis* motibus *salutaribus* conseruatoriis, non tamen sine *incommodis* quibusdam absoluendis, quae patientem *aegre* habeant verius, quam *aegrum.*) Quomodo videlicet ante omnia tota *materialis* constitutio corporis, in se considerata, *corruptioni* tota exposita exsistat; interim illa quidem nusquam simpliciter locum inueniat, sed potius, *ordinariis vitalibus motibus* continue *intercepta*, non prius in vllum actum deducatur, quam hi *actus vitales* intercepti, eneruati, aut quoquo modo impediti fuerint. Ex aduerso vero horum *motuum* impedimenta, vti verae *caussae primae & supremae* actualium, seu *in actum* deducendarum laesionum, suas caussas habeant & simplicissimas & generalissimas, *quantitatem* sanguinis *nimiam*, & *qualitatem spissam.* Quin etiam *a priori*, MOTVS directe & simpliciter peruersiones, per *animi pathemata*, *haereditariam* impressionem, *consuetudinem* & *insuetudinem.* His rebus vltimo loco adiunxi *temporis* peculiarem rationem, secundum *aetates*; vtpote quae iam propius specialioribus, *secundum loca* maxime, dictarum rerum deductionibus in effectum *occasionem* praecipuam praebet.

Breuis repetitio eorum, quae hactenus exposita sunt de caussis morborum generalioribus.

§. II. Sunt itaque veriores morborum caussae, quaelibet in suo ordine, *primo abundantia sanguinis*, secundo *spissescentia* eius, tertio *motuum* his rebus prospicientium vel *irritus exitus*, aut certe non satis sufficiens; vnde morbi *praedominium*, aut ipsa *mors*: aut quarto ipsorum horum *motuum* exitus *felix* quidem & *salutaris*, sed interim *molestiis* quibusdam stipatus, adeoque patienti *aegritudinem* creans.

Morborum caussae generales.

§. III. Proximum est, vt iam subiungamus illas caussas, quae ab his quidem procedentes, ordine effectui PROPIORES exsistunt, adeoque iam magis magisque *specialius* ad inducendos morbos concurrunt. Sunt autem hae, nascentes ex illis ante dictis generalioribus, primo RESTAGNATIONES, secundo STASES, tertio CORRVPTIONES,

Propiores seu specialiores, secundum ordinem philosophicum.

NES, quarto MOTVS ad hæc omnia partim *præoccupanda*, partim *expugnanda* apti imo necessarii.

Ordo practicus motuum phœnomena primo loco ponit, corruptionem vero vltimo nominat.

§. IV. Hæc quidem ita vere ſeſe habent in ordine cauſſandi *philoſophice*, vt a priori. Cum autem in ipſa praxi, vbi communiter a poſteriori initium, ad minimum *obſeruandi*, facere neceſſe eſt, fere familiarius obtingat, vt potius *motuum* illorum phænomena primo loco *in ſenſus* incurrant: erit hinc ſine dubio iuſtiſſimum, vt ſimpliciter ita, vti res ſeſe offerunt, illas recitando, ordinem talem conſtituamus, vt *corruptionem* vltimo loco nominemus; interim illos *actus*, qui partim *præoccupando* vniuerſum euentum, partim impugnando ſincerum *liberum*, directum & vltimum effectum, omni modo tamen magis *actiue*, quam ſimpliciter *paſſiue* ſeſe gerunt.

Euolutio cauſſarum & ſubſequentium euentuum.

§. V. Eſt itaque prima *ſubalterna* cauſſa plurium ſubſequentium euentuum CONGESTIO humorum, & inde nata RESTAGNATIO *particularis*. Hæc producit vlterius directe & ſimpliciter TENSIONES: hæ vero diuerſas alias peculiares SENSATIONES *grauitatis*, *lancinationis*, *pulſationis*, & *palpitationis*, imo veluti *rupturam* minantis exquiſitiſſimæ diſtenſionis. *Congeſtio* hæc ſimplicius quidem ordinarie *reſpicit*, & ſi nihil magnopere obſiſtat, *perficit* etiam, EXPVLSIONES: ſi vero hæ minime ſuccedant, nec tamen interim *actus congeſtionis* remittat, eueniunt aliquando penitiores INFARCTVS, & actuales STASES. STASIBVS factis indiſſolubili nexu ſuccedunt *corruptiones*. Ne tamen hæ ſummum illum *gradum* aſſequantur, quem ſimplex & directa *materialis* conſtitutio corporis ſubire parata prorſus eſt, non tam *intercidunt* (iuxta vulgatam *ſymptomatum* appellationem,) ſed *intercedunt* re vera; id eſt, adhibentur *actiua efficacia* (& ita probabiliter etiam *intentione*) actus quidam *motus* & *actus*: quibus *phyſice-libera* illa corruptionis energia, vere *mechanica* potius, imo *mechanico-organica* ratione, *proportione*, & *aptitudine*, optima comparatione adornata, minime vero *phyſico corporali* modo *intercipitur*, *minuitur*, *mitigatur*. Et hoc non ſolum perenni & aſſiduo *actu*, & tanquam ſimplici *ſucceſſu æquali*, aut ad minimum *indifferente*, & varie, imo inſuper facile *mutabili*: ſed admodum exquiſite *proportionatis*, *ordinatis*, certo modo interpolatis, & denuo, ſed decenter repetendis, *progreſſibus* & *ſucceſſibus*. Cum autem hæ res iam magis magisque *ſubalternam*, vt in ſcholis loquuntur, *ſpecificam* rationem habeant, hic quidem gradum huius GENERALIS TRACTATIONIS ſiſto; ad SPECIALEM, ſimplicem tamen & *ſubalternam*, euolutionem progrediendo.

DOCTRINAE PATHOLOGICAE PARS II.

SPECIALEM HABITVM CAVSSARVM ET EFFECTVVM PRAETER NATVRAM EXHIBENS.

§. I.

PRopoſui hactenus *generaliſſimum* habitum tam *corporis*, quam totius *œconomiæ vitalis*, ad *cauſſas* & *effectus* præter *ordinem* & indolem *naturalem*; placet *ſecundo loco* ſubiungere *ſpecialem* conſiderationem *ſubalternarum*, vt loquuntur, ſpecierum, *ſimpliciorum* adhuc affectuum, tanquam effectuum morbidorum, directorum & indirectorum: quibus tandem *tertio* loco ſubiiciemus *ſpecialiſſimam* partem, tanquam *ſingularium* atque *particularium* magis affectuum, ab huius *ſubalternæ* claſſis adhuc vlteriore *determinatione* pendentium.

Parti generali ſubiungitur ſpecialis conſideratio ſubalternarum ſpecierum ſimpliciorum affectuum.

§. II. Seruabo autem illum maxime ordinem, vt ante omnia magis nudam rei, vti re vera eſt, HISTORIAM commemorem: & quidem in illa maxime diſtinguere laborem illas circumſtantias, quæ ab ipſo effectu ſimpliciter *inſeparabiles* exſiſtunt; ab illis, quæ non ita ſimpliciter affectui cohærent, ſed licet & *poſſint* ſic ſatis facile, & *ſoleant* proinde etiam cum effectu concurrere, non tamen hoc ita faciant, niſi ſimpliciter *per accidens*, & aliena ſuperueniente ipſi ſimplici affectui *acceſſione*, aut *interceſſione*. Qua quidem re decenter intellecta atque penſitata, confido ingens PARADOXON appariturum eſſe; nempe, quomodo vulgo multum imputetur, tanquam *directe* atque *proprie*, variis affectibus, quod vera atque iuſta penſitatione potius vnice *accidentalibus*, concurrentibus & intercedentibus cauſſis in acceptis referre conueniret, emergente interim hinc plurimum diuerſa facie affectuum ipſorum, vere ita *ſincere*, *ſimpliciter* & *in ſe* ſpectatorum.

Ordo in ſequentibus ſeruandus indicatur.

§. III. Annitar etiam pro virili, vt in quolibet affectu ACTIVITATEM *poſitiuam*, *ſalutarem*, *conſeruatoriam*, & per illam auctos aut mutatos *motus vitales ordinarios*, *gradu* ſaltem & *ordine* peculiari, ſecundum exigentiam præſentium rerum, in ordine ad *periclitationem* corporis, diſtinguam a variis *paſſiuis*, quotquot

Diſtinguetur etiam actiuitas conſeruatoria & motus vitales ordinarii a paſſiuis actionum læſioni-

bus & deprauationibus symptomaticis. quot comparent, actionum læsionibus atque deprauationibus vere *symptomaticis*, & *directe*, *physica* efficacia, a caussa morbifera procedentibus.

Apparebit etiam duplex differentia tam euentuum quam molestiarum cum positiuis actibus complicatarum.

§. IV. Vbi etiam passim apparebit differentia illa *duplex*; *prima*, inter euentus, qui seqquuntur, quando huiusmodi *positiui* actus, sub reliqua horum generum vere *materialiter* morbida constitutione, *non fiunt*; & contra, quando vtique *fiunt*: *secunda*, comparatio *molestiarum* cum eiusmodi actibus complicatarum, erga *vsum*, si illi recte atque vegete succedant: aut contra, *damna*, si illi non bene succedant, imo penitus cessent atque deficiant.

Quid positiuæ actiuitati perturbationes obiicere valeant.

§. V. Vbi quidem simul occasioni inuigilabo, etiam de eo dispiciendi, quid illi *positiuæ* actiuitati familiarius *perturbationes* obiicere valeant, sub quibus & *incommoda* insolescere, & directi *vtiles effectus* difficiliores reddi solent. Vt ita omnibus modis atque locis vera harum rerum diuersitas pro viribus indicata clarius dilucescat.

SECTIO I.
DE HAEMORRHAGIA.

§. I.

Exoneratio sanguinis in masculino sexu magis præternaturalis videri posset quam in sexu muliebri.

SInceri *sanguinis* exoneratio seu effluxus licet in *masculino* sexu sub exquisite *sana* corporis constitutione non fieri debeat, sed quoties fit, *præternaturalibus caussis* merito tribuatur: posset tamen merito animum perturbare illa, *muliebri sexui* omni modo *solennis*, & quidem *secundum naturam*, & vti Physiologi certe vix in controuersiam vocant, *sanitati* ipsi fœminini sexus innexa, sinceri sanguinis tam *frequens*, tam *larga*, & insuper *stata* prorsus excretio; a qua recte procedente fœmina nunquam vsquam quidquam *damni* incurrit aut persentiscit, bene vero, & quasi magis magisque certo ab eius *emansione*.

Historia hæmorrhagiæ.

§. II. Vt itaque harum rerum iustiori æstimationi etiam aditus pateat, proferemus primo loco nudam atque simplicem *hæmorrhagiæ historiam*, tam vt *in se* sese habere obseruatur, quam etiam vti sensibilium *caussalium* circumstantiarum intuitu sese gerit.

Sim-

Simplex hæmorrhagia, citra *externam violentiam*, ab *internis* caussis & commotionibus magis tacitis, quin etiam non ita raro a simplici agitatione sanguinis per *motus locales* cooriens, *tacite* penitus, & sine vllis exquisite sensibilibus commotionibus, cooriri potest. Et quidem non tam forte quibuscunque *fortuitis* occasionibus, nedum directe efficientibus caussis *physico-mechanicis* concurrentibus; quibus forte in tali aliquo *specialissimo* loco eiusmodi vel *expulsio*, vel *eruptio* institui posset: sed simpliciter temporibus plane STATIS, directe *destinatum* pellendi actum satis indicantibus.

§. III. Interim sine omni *impetu* aut *tumultu* hæc omnia geri posse & solere, satis declarabimus. Ita fiunt *narium*, *vteri*, *pectoris*, *renum* hæmorrhagiæ sine vllo *sensu*, neque præcurrente, neque eximie & directe concurrente. Quando vero vtique *sensus* aliquis præcedit aut concurrit, consistit ille familiariter maxime in quadam *tensione* circa loca illa, per quæ eruptio fieri deinde obseruatur: a qua *tensione* sensim *distensio* maior etiam alicubi plane *dolorem* producit. Tacite & sine impetu aut tumultu hæmorrhagiæ fiunt.

§. IV. *Moderata* hæmorrhagia non solum non debilitat, sed trahit potius post se veluti sensibilem corporis *agilitatem* & *alacritatem*; cum ante tales eruptiones, in constitutione corporis ad illas idonea, peculiaris quædam *grauitas* & *fatigatio*, atque lassitudo re vera impotens, familiariter sentiatur. Moderata hæmorrhagia non debilitat.

§. V. Sunt etiam hæmorrhagiæ *spontaneæ* plerumque, nisi per accidens insolentius prouocentur, per initia, & antequam etiam adsuetudine insolescant, *moderatæ*; & quidem tum *successu*, vt nempe placidissime fluant; tum *ambitu* toto, vt nimirum etiam *tota quantitate*, quæ vna fluxione continua emittitur, non facile excedant. Præterea *desinunt* etiam iterum sua sponte; & quidem hoc etiam ita *tacite*, & sine peculiari vllo sensu: si præsertim pari ratione, nempe sine peculiari sensu cœperunt. Hæmorrhagiæ spontaneæ plerumque moderatæ funt, desinunt etiam sua sponte & tacite.

§. VI. Notabile autem etiam quam maxime est illud, quod, licet *spontaneis* hæmorrhagiis, modo non *impetu* repentino statim immoderatis, etiam *multum* euacuetur, tamen non facile insignis aliqua *debilitatio*, imo ne quidem *alteratio*, inde sentiatur. (Quales ex aduerso longe familiarius sentiuntur, quando *arte*, aut repentina *vi*, subductio talis sanguinis instituitur.) Licet etiam spontaneis hæmorrhag. multum euacuetur, tamen non facile debilitatio sentitur.

§. VII. Circumstantia vero negotio hæmorrhagiæ spontaneæ maxime familiaris, est *peculiaris mensura* STATI TEMPORIS, qua Hæmorrhag. stato tempore

reuerti solent; & quo magis statas periodos formant, eo moderatius se gerunt.

qua eruptio talis *reuerti* adsuescit. Quemadmodum etiam hanc ipsam circumstantiam stipat adhuc *altera* illa, rem totam consideratu tanto digniorem reddens, quod non solum *repetitio* per STATAS temporis periodos per ipsa initia magis sequatur reliquum huiusmodi fluxus quasi *originale moderamen*: sed etiam reciproce, quo magis vere *statas* periodos format hæmorrhagia, eo certius etiam tam successum, quam totum ambitum *moderatum* instituat.

Hæ statæ periodi non facile ab aliis turbis alterantur, nisi ab animi commotionibus & consuetudine.

§. VIII. Neque vero etiam illud hic præterire est integrum, quod *statæ* tales periodi, tam *redeundi* quam *durandi*, imo vel *certam quantitatem* moderate euacuandi, ne quidem ab aliis insignibus passim turbis, tum *craseos* & intestini motus, tum *localis* expansorii & progressiui *motus*, simpliciter & absolute, nempe semper & perpetua consecutione, insigniter alterentur aut mutentur: bene vero *animi* vehementibus *commotionibus*, & quidem magis, quam vlla alia re; & hoc quidem *præsentius*, & veloci effectu. *Successiuo* autem effectu nihil aliud tantum potest in hæmorrhagias, secundum quoslibet respectus, quam ille omnis *directionis motuum* tyrannus, CONSVETVDO.

Eiusmodi stata periodus non mutatur, licet successus minuatur, saltem molimina ad exitum tentantur.

§. IX. Antequam tamen abeam ab hac circumstantia hæmorrhagiæ, quod ad *statas*, nempe exquisitas temporis mensuras admodum procliuis exsistat, addenda adhuc est eius rei plane peculiaris vna & altera circumstantia. Nempe (1) quod huiusmodi STATA periodus *in genere* non mutetur, licet etiam *crasis* sanguinis *ad successum* multum mutetur & ineptior reddatur. (2) Imo licet etiam *successus* eius admodum *minuatur*, tamen periodus tam *in genere* ratione *reditus*, quam *in specie* ratione *durationis*, nihilo magis inde mutetur, (iterum dico perpetuo & essentiali consecutione) quam si habilitas ad successum tota adhuc sincera esset. (3) Quid, quod vniuersim & perpetuo ne quidem *plena ineptitudo ad exitum* impedit *periodum*, inprimis *moliendi* seu tentandi; quin etiam *insistendi*, atque *prosequendi* hoc tentamen.

Quibus hæmorrhagiæ moderatæ, faciles & statæ familiares sunt, ab aliis morbis immunes viuunt. Alia etiam incommoda iis auferuntur.

§. X. Superest, vt etiam illud ex *historia* hæmorrhagiæ *generali* memoremus, maximæ considerationis, quod, quibuscunque hominibus hæmorrhagiæ *moderatæ*, *faciles* & sine labore, plus minus *statæ*, inprimis autem magis *exquisite tales*, familiares sunt, illi viuant communiter de reliquo satis *sani*, & a multis aliis *morbidis* affectibus non solum *immunes*, sed verius velut *alieni*. Imo, qui variis aliis incommodis molestantur, *superuenientibus*, inprimis autem *adsuescentibus*, & in posterum veluti per *statas* periodos repetentibus hæmorrhagiis,

giis, iſta auferantur atque ceſſent: & quidem permutatione ita optabili, vt longe *laborioſiores*, quoquo reſpectu, priores adfectus hæmorrhagiis talibus citra vllum incommodum ſenſibile, aut effatu dignum, (vti re vera eſſe poſſunt, niſi quid per accidens impediat) ceſſent atque vere compenſentur.

§. XI. Interim re vera etiam ex aduerſo *adſuetæ* hæmorrhagiæ quando temere impediuntur, alia *incommoda*, & omnia quidem tum *ſenſu*, tum *ſucceſſu* & *euentu grauiora*, quam ipſæ hæmorrhagiæ fuerant, poſt ſe trahant. Ita tamen, vt licet hæmorrhagiæ etiam non *actu* præceſſerint, ſed tamen *conſtitutio* totius œconomiæ ſanguinis *exoneratione digna*, affectus illi iidem etiam ita eueniant familiariter, ſine prægreſſis hæmorrhagiis. Omnino autem & certius & promtius, quando hæmorrhagiæ *adſuetæ* præceſſerunt.

Adſuetæ hæmorrhagiæ ſi impediuntur, grauiora incommoda poſt ſe trahunt.

§. XII. Ceterum vero, ſi res ita, vti vere in ſe ſunt, etiam attendere atque obſeruare volumus, quibuscunque ægris magis *ſecundum hæmorrhagias* ſuccedunt, aut cedunt, affectus alii morbidi, illi laborant familiariter & minus *periculoſis*, & minus *turbulentis* affectuum generibus: & *emergunt* etiam familiarius iterum, adeoque *viuaciores* exſiſtunt in genere, quam alii hæmorrhagiis minime adſueti, ſi etiam mala valetudine afficiantur.

Morbi ſecundum hæmorrhagias ſuccedentes minus periculoſi & turbulenti ſunt.

§. XIII. Interim tamen ſi quacunque occaſione, quæ quidem non raro etiam præpoſteris *artificiis* debetur, *ſuppreſſa* & grauiter *impedita* fuerit hæmorrhagia, ita, vt vel directe ipſa eius *media actiuitas*, adeoque ipſa etiam veluti *intentio* media, occupata atque *repreſſa* fit; tum etiam, ſi nihil mitigata *intentione*, ſolum *exitus* velut immediate oppreſſi & intercepti ſint: contingit ita ſatis familiariter, vt ex hæmorrhagiis ita male tractatis omni modo vere *ſontica*, *vehementia*, *pertinacia*, & paſſim etiam *turbulenta*, affectuum ſchemata inde pullulent. Vnde quidem tanto magis neceſſarium eſt, harum rerum indolem vere cognitam atque perſpectam habere; partim ad recte intelligendam efficaciam huiusmodi inprimis *conaminum* atque *moliminum*, ad expeditiores hæmorrhagias tendentium; partim etiam ad intelligenda illa *euentuum* genera, quæ talibus conaminibus, *effectu* ſuo minus feliciter potientibus, veluti veſtigia legunt, & iuſto *ordine*, atque conſpicuo *nexu* ſuccedunt.

Hæmorrhagiæ ſuppreſſæ aut male tractatæ ſontica mala producunt.

MEMBRVM I.
DE
HISTORIA CAVSSARVM HAEMORRHAGIAS PRODVCENTIVM.

§. I.

Hiſtoria cauſſarum hæmorrhagias producentium.

HIſtoriam primo omnium commemorare placet *cauſſarum*, hæmorrhagias in genere producentium; penitiorem autem *agendi rationem* deinde quidem ſubiungere, tanto magis autem e ſingulis hæmorrhagiæ *ſpeciebus*, & earum particularibus phænomenis, poſthac illas elicere.

Subiecta hæmorrhagiarum.

§. II. Sunt hæmorrhagiis ante omnia expoſiti *promtioribus*, *expeditius* ſuccedentibus, *frequentioribus*, & fere etiam *largioribus*, præcipue IVNIORES. *Sani* præterea quam maxime, atque *alacres*; indolis *agilis* atque *vigilis*, *ſenſilisque*: conſtitutionis autem *plethoricæ*, & ex bono appetitu, pleno victu, atque bona digeſtione largiter ſuccedente etiam bona *ſanguinis* geneſi, ad *abundantiam* vsque. Confert huc etiam ſymbolum ſuum talis *ſtructura* corporis, in qua *vaſa* paulo *capaciora* viuidiori impulſui tam *reſtagnationis* quam *expreſſionis* quadrant; vnde *cholerico-ſanguinei*, & *melancholico-ſanguinei* habitus corporis peculiaris in hoc genere apparet aptitudo. *Animi* etiam ipſius habitus *præſentior*, & ad *alacriter* agendum *promtior* conſpirat cum hiſce rebus eximie ad huiusmodi effectum producendum: tanto magis autem *commotio* prorſus eiusdem *pathetica*, per *iram* ad exceſſum, per *terrorem* ad defectum aut perturbationem.

Cauſſæ externæ.

§. III. *Externæ* cauſſæ, quæ hæmorrhagias excitare aut varie perturbare ſolent, ſunt varia *aſſumta*, *aromatica* calida vulgo dicta, ſanguinem *rareſacientia* atque *turgeſacientia*: potulenta quoque *ſpirituoſa*, & ſpirituoſo-*fermentatiua*. *Aëris* ambientis conſtitutio inſigniter calida, inprimis cum humiditate. *Commotio* etiam inſignis totius maſſæ ſanguinis, per *motus corporis* fortiores: quin etiam repentinus tranſitus concalefacti corporis ad *refrigerationem* vniuerſaliorem.

§. IV.

§. IV. Ingentem autem occasionem ad hæmorrhagias *repetendas*, & magis magisque iisdem *adsuescendum*, præbet etiam vel per *vim* aliquam externam primo conciliatus exitus, sub constitutione reliqua *sana*, *vegeta* & *plethorica*. Ita enim familiare est in *puerili* ætate, vt e temerariis lusibus, & lapsibus cum allisione narium, conciliatis ita harum hæmorrhagiis, in posterum etiam satis facile similes exitus vel ipso effectu sequantur, vel ad minimum quærendo & affectando exitum, varia alia incommoda ita producant & foueant. Caussæ occasionales.

§. V. Tanto magis autem habet hic locum *adsuetudo* ex simplici magis *frequente libero* exercitio, *veri*, & inprimis *facilis* successus: a quo nempe magis magisque increbescit *propensio* ad idem negotium, etiam per *leuiores* occasiones iterum suscipiendum. Quæ quidem res ingentem habet efficaciam ad STATAS etiam hæmorrhagiarum periodos inducendas: sicuti reciproce *stata* ratio reuertendi vti fere *consuetudine* introducitur, ita reddit etiam huiusmodi euacuationes ita *pertinaces*, quantum ad vniuersam earum summam, vt *statæ* inprimis hæmorrhagiæ vel non facile, vel certe non sine magnis *incommodis* atque succedentibus *periculis* in posterum inhibeantur aut quoquo modo cessent. Adsuetudo, quæ statas periodos inducit.

§. VI. Locutus sum hucusque præcipue de *spontaneis* huiusmodi hæmorrhagiis, quæ nuda eruptione ab *interno* aliquo impulsu magis, quam qualicunque *vi externa* in effectum deducuntur; dicendum etiam aliquid est de illis, quæ re vera *vim* qualemcunque insequuntur. Huiusmodi sunt, velut ipsius naturæ peculiari instituto occasionem subministrante, LOCHIA puerperarum. Pertinent autem certe ad hunc censum, quantumlibet mixtæ velut indolis, illæ *narium* hæmorrhagiæ, quæ a *pruritu* quodam, e restagnatione sanguinis oriundo, hominem inducunt, vt *scalpendo* in naribus, sanguinis fluxum tandem eliciat; aut acrius nares *emungendo*, quin imo fortiter *sternutando*, similis effectus sequatur. Ita etiam in *pectore* inprimis, grauissimo *connisu* ad pondera tollenda, aut fortissimas quasdam pressiones aut pulsiones perpetrandas, sequitur non raro huiusmodi violenta elisio: cui rei geminum quiddam ab eadem caussa etiam *vtero* interdum accidit. Hæmorrhagia quæ vim qualemcunque insequuntur.

§. VII. De reliquo vero & aliæ *vulnerationes* & *erosiones*, extrinsecus inuadentes, fiunt aliquando hæmorrhagiarum caussæ. Vix vnquam autem satis verisimilis iudicari potest illa hodiernis moribus quan- Vulgo acrimonia corrosiua iudicatur hæmorrhag. caussa.

quantumcunque passim paratissima iudicata, sanguinis ipsius adeo *corrosiua acrimonia*, vt ille *intrinsecus extrorsum* vasa tenerrima *erodendo*, adeoque *retinacula* sui temere destruendo, ita liberum posthac exitum, nempe *lapsum* simplicem passiuum, sine vllo *actiuo impulsu* aut nisu *pressorio*, inde subeat.

Caussa moralis.

§. VIII. Enim vero remotissima omnium vere *moralis* caussa, PROPTER quam *actiua molimina* ad concitandas hæmorrhagias etiam *debeant* institui, est ante omnia certum *periculum*, quod œconomiæ corporis, imo vero potius *materialiter corpori* impendet, a sanguinis per abundantiam & inæqualem intempestiuam exagitationem merito metuendis *stasibus* & *infarctibus*.

Multi plethoricorum hæmorrhagias non experiuntur.

§. IX. Vnde etiam optime notanda est specialissima illa omnino & certissima circumstantia, quod maximus numerus hominum *plethoricorum* viuat, qui non solum nullas *hæmorrhagias*, sed nec alias a sanguinis aliis præsentioribus commotionibus *periclitationes* experiantur, vel per longissimum tempus, etiam plurium annorum, vel ad minimum per satis longum tempus, *septimanarum*, *mensium*, *semestrium*, *annuorum* spatiorum. Quando nempe eiusmodi homines & de reliquo animo satis *liberi* atque *tranquilli*, & corpore quoque circa res non-naturales satis moderate se gerentes, tanto magis a *violentis* occasionibus aut caussis abstinent. Cum ex aduerso *commotio* plethoræ per intemperantiores *motus locales*, abusum intimius *concalefacientium* atque *turgefacientium*, & *animi* insuper *pathemata*, *destinationibus* eiusmodi ad concitandas hæmorrhagias portam certissime aperiant.

Si materiali dispositioni semel eruptio sanguinis superuenerit, hæc postea frequentioribus erumpendi conaminibus instinctum suppeditat.

§. X. Cæterum iterum iterumque considerari meretur, re vera ex ipsa *historia* harum rerum, illa circumstantia verissima, quod *materiali* constitutioni, ad hæmorrhagias *promerente*, semel superueniens, a quacunque reliqua occasione, actualis eruptio, adeoque *depletio* sanguinis seu *exoneratio*, post illud tempus longe frequentioribus, & inprimis *facilioribus* nouis erumpendi conaminibus velut *instinctum* suppeditet. Vbi nempe iterum optime notanda venit summa illa differentia inter dispositionem *materialem* corporalem, & *intentionem finalem* & habitualem: quæ posterior in toto negotio *vitali*, re vera iuxta vsitatam loquendi formulam, immensum quantum plus valet priore; quod iterum iterumque considerandum commendo.

MEMBRVM II.

DE VERO HABITV CAVSSALI AD HAEMORRHAGIAS PRODVCENDVM.

§. I.

QVantumlibet mea intentio minime ferat, ingentem illam turbam turbulentarum opinionum circa vſitatam hodie *ætiologicam* morborum præfigurationem excutere, & perpetuas aduerſus *hiſtoriam* rerum & *œconomiam vitalem* offenſiones notare; ſed potius *poſitiue* res ipſas vti vere in ſe ſunt ſiſtere, & quid circa illas mihi videatur colligendum atque concludendum eſſe declarare: non alligabo me tamen ſimpliciter huiusmodi methodo, quin etiam aliquando illas phantaſias, quantum tamen fieri poterit breuiter, perluſtrem, quæ ſub ſpecie magnæ ἀκριβείας rudes & immanes ceſpitationes introducunt; quales in negotio hæmorrhagiarum vti craſſiores, ita etiam inutiliores, imo peiores occurrunt; dum verum *fundamentum* totius negotii *genealogiæ morborum* non ſolum in genere confundunt, ſed etiam maxime in ſpecie præcipuas omnino intricatas circumſtantias, *per paroxyſmos* agendi, per *periodos* reuertendi, inprimis autem STATAS *periodos* ſeruandi, ſecundum has tales circumſtantias *adſueſcendi*, *pathematibus animi* conſurgendi, *facilibus* ſui ſucceſſibus multa deteriora conſectaria *præoccupandi*, & quam maxime *ordinatis* reuerſionibus hæc omnia efficaciſſime, ad *ſalutarem præſeruationem* reliquæ œconomiæ tranquillioris, vera *organica* ratione perpetrandi, abſolute in vanum & irritum redigunt.

Licet intentio non ſit vulgares ætiologias morborum excutere; paſſim tamen craſſiores & rudes illæ phantaſiæ notabuntur, præſertim in negotio hæmorrhagiarum.

§. II. Imo vero etiam abſolutiſſime peſſundat omnem fiduciam *a priori* in vere *tempeſtiuo* vſu ARTIFICIALIVM ventilationum ponendam: tanto magis autem omnem rationalem *ætiologiam a poſteriori*, *quantum* & *quamobrem artificiales* tales euacuationes etiam vere *vtiles* ſint, quoties recte adminiſtrantur. Imo quoniam per impudentiam, ἀπειρίας indiuiſum comitem, etiam veritatem *vtilitatis* hæmorrhagiarum in dubium vocare non dubitant, tamen iſtius rei, quam non poſſunt in dubium adducere, omnem ætiologiam perdunt, qui fiat, vt etiam ſimpliciter *artificiales* tales exonerationes, qualicunque tamen *iuſti-*

Non ſolum vtilitas hæmorrhagiarum in dubium vocatur, ſed etiam artificiales euacuationes ſanguinis reiiciuntur.

iustitia constitutionis talis plethoricæ adsuefactæ, *continuatæ* quidem constantem *euphoriam* conseruent; *neglectæ* vero non solum *certas*, sed etiam subinde *statas*, imo *statæ durationis* iterum requiescentis, & iterum denuo insultantis, *periodos* forment? & quidem iam in illa vna eademque parte, iam etiam in *aliis*, *diuersis*, *dissitis*, *oppositis*; minime tamen temerario libere & *indifferenter* desultandi prouentu aut euentu, sed vere *determinatis*, & secundum veram *historicam* peritiam, etiam facile diiudicandis *temporum*, *locorum* & prægressarum *consuetudinum* aut concurrentium occasionum *proportionibus*.

Caussa materialis hæmorrhagiarum est plethora. Recentiores autem allegant acrimoniam & grumositatatem sanguinis.

§. III. *Caussam* hæmorrhagiarum tam *materialem* quam *occasionalem*, exceptis *violentis* hæmorrhagiis, esse simplicius PLETHORAM, consentiunt fere omnes antiquiores; *recentiorum* tamen aliqui plus hic imputare gestiunt *acrimoniæ* partim, partim *grumositati* sanguinis. Illud autem omnino testatur experientia, quod illi quidem casus, quos hi *acrimoniæ* assignare laborant, magis euidenter atque simpliciter partim ab *adsuetudine* iam concepta, partim ab aliis *temporariis* & *accidentalibus* commotionibus pendeant: cum ex aduerso illi, qui *penitus* hæmorrhagias experiri incipiunt, & easdem etiam sub reliqua satis euidenter bona corporis constitutione atque laudabili sanitate ita continuant, semper manifesto sint *boni habitus* vel vniuersi *corporis*, vel ad minimum *sanguinis*; quod vel e *colore* totius florido, vel seorsim e *vasorum* turgida plenitudine satis elucet.

Plethora tamen totum negotium non exhaurit, sed commotio eius plurimum hic efficit.

§. IV Interim *plethoram* non exhaurire totum negotium vlla simplici *physica* efficacia, demonstrant vtique affatim numerosissima exempla vere *plethoricorum* circa reliquas res non-naturales, inprimis autem prudens *moderamen motus & quietis*, recte se gerentium, qui vel annorum plurium decursu tam ab *hæmorrhagiis* quam aliis symbolicis affectibus immunes viuunt, nec vllas, nisi forte *temporarias* aliquas, ab *externis incidentibus* caussis, alterationes aut molestias experiuntur. COMMOTIO vero *plethoræ* trahit quam maxime post sese primos ortus hæmorrhagiarum, æque ac etiam *reuocationes* earundem: in quibus tamen circumstantia vtique occurrit, quæ necessario recte perpendi debet. Nempe, quando *commotiones* sanguinis, inprimis ex *intestino motu* auctiore, *turgefactoriæ* sanguini conciliantur in hominibus iam *dispositis* ad hæmorrhagias, ibi fit valde familiariter, vt hæmorrhagia non erumpat sub ipso *statu* & vigore huius expansionis, sed demum eo tempore, quo impetus ille re vera euidenter *subsedit*.

§. V.

§. V. Familiarissimum eius rei exemplum est in *ebrietate*; a qua communissime illis, qui his rebus quantumcunque adsueuerunt, *altero* demum *die*, postquam vniuersus impetus quorumlibet reliquorum a vino incommodorum satis exquisite subsedit, sanguis fluit. Et quidem apud multos tales sine vllo *capitis* dolore, aut vlla circa ipsas *nares* prurigine; quamuis etiam talia apud aliquos ita occurrentia nihil detrahant directæ magis *destinatæque* ad hæc loca *congestioni*, & per illa expellendi *intentioni*. *Alterum* exemplum, iustissimæ pariter considerationis, est *criticarum* hæmorrhagiarum, post vehementes plurium dierum commotiones sanguinis, *stato* die, & plus minus *horis certis*, contingentium; cum ita præsentaneo vniuersarum illarum commotionum leuamine, vt dubium esse possit, an illud magis ab hac ventilatione cœperit, (quamuis illam simpliciter qua talem hoc minime præstare manifestum sit) an vero potius eruptio hæc re vera etiam subsidentis eo tempore iam aliunde impetus consectarium exsistat.

Quod hæmorrhagia non statim sub ipso stata commotionis turgefactoriæ erumpat, sed postea, cum impetus subsedit, duobus exemplis probatur.

§. VI. Manifestat se vero hæc res adhuc magis in *statarum* hæmorrhagiarum eruptionibus. De his enim nemini homini ignotum esse potest, quod *intermediis* temporibus quæcunque etiam sæpe commotiones sanguinis minime satisfaciant ad eruptionem concitandam; dum e contrario iusta temporis *periodo*, etiam *tranquillissimis* omnibus reliqui corporis & sanguinis motibus, non solum iterum prodeant, sed inprimis *moderate*, *temperanter*, & nullo vsquam *impetus* indicio. Imo continuent etiam *moderato* tali successu ad certam periodum *dierum*, qua finita iterum *tacite* cessant: cuius rei innumera sunt exempla in *mensibus*, apud *sanas* mulieres recte procedentibus.

Statæ etiam hæmorrhagiæ non sub commotionibus, sed tranquillissimis motibus erumpunt.

§. VII. Hoc phænomenon, quod nihil *peculiare* aut *accidentale* certe inuoluit, sed simpliciter potius tanquam verum *supremum gradum perfectionis hæmorrhagiarum simplicium* ob oculos ponit, non potest vsquam in vera *ætiologia* illarum formanda dissimulari aut seponi, quin eo ipso summæ totius rei vis fiat, & omnis reliqua explicatio vere in irritum recidat. Eo ipso exsulant hic vtique statim phantasiæ illæ de *physica obstructione viarum*, vndecunque tandem illa pendere fingatur: nec minus illa de certa *acrimonia*, vias erodente; vtpote quas vtrasque opiniones cum STATO tempore, hæmorrhagiis familiari, vllo modo conciliare simplicissime impossibile sit.

Hoc phænomenon de stato tempore hæmorrhagiarum supremum gradum perfectionis earum ob oculos ponit, cum quo opiniones de obstructione viarum, & certa acrimonia conciliari non possunt.

Mensium negotium has opiniones infringit, & pro specimine omnium hæmorrhagiarum allegari potest.

§. VIII. Enim vero non dissimulo, quod præcipuum argumentum, ad infrigendas eiusmodi inanes opiniones, non possit aliunde vsquam melius peti, quam a MENSIVM negotio. Cum enim nemo puto tam insolente fuerit fingendi libidine, vt etiam optime vndique sanis mulieribus tanquam *originalem* talem labem imputare ausit, qua illæ eiusmodi constitutionem sanguinis propriam & perennem habeant, vt ipsis maxime iam *coagulatio* illa, iam *corrosio* inde impendeat: ita, cum hoc eruptionis sanguinis exemplum ita constans, perpetuum & numerosissimum insuper exsistat, vt exquisitissime pro vero specimine vniuersi negotii hæmorrhagiarum allegari debeat; quicquid ipsi etiam circa reliquas *tacitas spontaneas* sanguinis eruptiones non quadrat, ad *ætiologiam* hæmorrhagiarum *simpliciter*, & *qua talium*, minime etiam quadrare posse manifestum est.

Nulla physica ratio aut necessitas has hæmorrhagias producere & inferre potest, quæ dum fiunt, vtiles sunt, dum non fiunt corpus damno exponunt.

§. IX. Meretur itaque omni omnino iure considerari *respectus* hæmorrhagiarum *moralis*, nempe VSVS, quem illæ afferunt, si recte & decenter fiant; & ex aduerso *damna*, si non fiant, vbi tamen iustum sit fieri. Vt ex hac maxime re dilucescat, quod equidem *physica* necessitas hæmorrhagiæ actum non simpliciter producat: *moralis* autem, *vtilitas* certe, nisi quidem directa *necessitas*, maxime *vtiles* easdem & merito *præseruandi* caussa tentandas, reddat. Iterum autem dico, quod *physica* nulla necessitas tales hæmorrhagias inferat, quales illæ inprimis sunt, quæ dum fiunt, *vtiles* sunt, dum non fiunt, *damno* propius corpus exponunt. Certe enim in *simplicibus* hæmorrhagiis, & quidem non solum sine sensibili alia commotione exorientibus, sed etiam adhuc insuper *stata tempora* simpliciter, sine vlla proportione ad alias *materiales alterationes*, (v. gr. *tempestatum* eximie variantium) seruantium, adeo nulla *physica* apparet ratio, vt potius multæ tales, *physicæ* inquam rationes, vere contrarium verosimile reddere possent, nempe, quod sub eiusmodi *physicis* variis mutationibus illa semper vniformis hæmorrhagiæ *methodus* non possit subsistere; quod tamen interim omni modo facit.

Neque vlla physica ratio allegari potest, cur hæmorrhagiæ non fientes in aliis subiectis nulla,

§. X. Tanto minus potest etiam vlla vsquam physica ratio allegari, quamobrem multis passim, & re vera numerosis exemplis, etiam *non fientes* hæmorrhagias tamen propterea nulla insignis mutatio, etiam per satis longum tempus insequatur: cum tamen apud alia subiecta, inprimis *moraliter* sensibilioris, *trepidæ*, *timidæ*, *anxiæ*, *impatientis*, *iracundæ* indolis, citra *corpoream* diuersitatem vere comparentem, incom-

commoda eiusmodi & *promtissime* & *certissime* sequantur. Sicut etiam insuper exquisitissime inanes sunt omnes *physicarum* caussarum allegationes ad illam rem, non verissimam solum, sed inprimis notissimam, illustrandam, quomodo hæmorrhagiarum negotio alterationes & præsentissimas, & profundissimas conciliare possint nudæ *animi fictiones*: maiores certe alterationes, quam vllæ propemodum res *corporeæ*, nisi quidem immediate loco emissionis forte admoueri possint; cum *animi pathemata* nihil vsquam in *corpus*, sed simpliciter in MOTVS agant: & hoc ipsum quidem etiam cum illa ingente differentia, vt alia quidem fluxus huiusmodi *incitent*, alia ex aduerso eosdem *supprimant*.

in aliis vero multa incommoda inferant. Neque, cur animi pathemata hæmorrhagiis tantas alterationes concilient.

§. XI. Quod itaque VSVS illos attinet, quos hæmorrhagiæ commode succedentes exhibent, certissimum hoc est, & omni veræ physiologicæ rationi consonum, quod *depletiones* nimium abundantis sanguinis hoc ipso re vera subtrahant occasionem grauiorum siue *periculorum restagnationum*, *stasium*, *inflammationum*; siue *damnorum abscessionum*, aut ipsius *sphaceli*. Cum autem etiam omnis salutaris exitus ϛάσεων sanguinearum simpliciter fundetur in *vitalibus motibus*, non solum *particulariter directis* atque moderatis, sed etiam *diu*, ad 3. 4. dies eadem circumspecta moderatione continuandis; concurrente insuper etiam *sensu* molesto, & præterea *sollicitudine*, de vltimo felici totius negotii euentu vere incerta: certe omnibus modis rationi magis conformis a priori, & factu etiam facilior a posteriori est talis *apparatus* atque scopus, qui potius *caussam* ipsam subtrahendo & præoccupando, quam *effectus* exspectando & operose expugnando occupatur. Et quidem, cum vtique omnino quidlibet hic *motibus* præstandum sit, consultius quolibet intuitu erit, potius *generaliores* quosdam nisus ad *congestiones*, & tandem *eruptiones*, suscipere, quam *specialissimos* posthac, *vigiles*, *continuos*, & tamen de felici exitu adhuc *ambiguos* motuum conatus tentare, & donec illi necessarii fiant, temere secure exspectare: cum inprimis periculosi tales euentus *restagnationum*, *stasium*, & propter has necessariarum vel *inflammationum* periculosarum, vel *corruptionum* lethalium, non solum eadem, sed vere maiore facilitate *internas*, tenerrimas & nobilissimas partes occupet, quam externas ignobiliores: interim *euentus* cuiuscunque etiam laboris, & quantumcunque laboriosi concursus circa *internas* partes ita affectas, immensum quantum *incertioris* sit ad salutem exitus, quam qui circa *exteriores* forte partes occupatus, nihilo minus illic etiam *laboriosus*, variis

Vsus, quos hæmorrhagiæ succedentes exhibent.

 sen-

ſenſuum incommodis *moleſtus*, & vere tamen damno tam *abſceſſionis*, quam plane graſſantis *corruptionis* ſubiacet.

Quæſtio: an etiam inſtitutio huius actionis in œconomia vitali conſulto & deſtinato fiat?

§. XII. Hoc quidem de vere *conſulta vtilitate*, imo *deſtinatione* ſanguinearum euacuationum, ſanæ rationi omnino ſimplicisſimæ quadrare manifeſtum eſt; illud autem magis vulgo dubium, an etiam hac ratione deſtinato atque conſulto fiat in œconomia vitali talis intenta *propter fines*, quatenus *vtiles*, actionis huius inſtitutio? Quæ quæſtio, cum magis ad phyſicam conſiderationem pertineat, nos equidem hic morari non debet, dum abunde nobis ſufficere poteſt, quod ad minimum a poſteriori res omni modo ita ſeſe habeat; nempe, & re vera *vtilis* ſit hæmorrhagiarum in *plethoricis* moderatus & facilis prouentus, & alia longe grauiora incommoda compenſet *præueniendo*: & e contra, ſi ipſe non ſuccedit, longe certius dicta illa grauiora *conſectaria* exſpectanda veniant.

Anima voluntatem motibus quidem exſequitur, hoc tamen non indiſcriminatim facit, ſed rem prius diuturna intentione & tacito deſiderio ſecum volutat.

§. XIII. Tamen placet etiam de hac re pauca verba dicere. Nempe, ſicuti *voluntas* equidem ordinarie *ſenſuales* aut *figurabiles* craſsiores *ideas* ſectatur, in quibus illud, quod *iucundum* aut *aduerſum* reputat, inuenire geſtit; interim veræ rationis, ſecundum quam aliud *iucundum*, aliud *aduerſum* reputet, minime vlla ratione *conſcia* aut *memor* exſiſtit: ita etiam circa res *vitales*, imo *partes* vitales, ſubtilem talem *ſenſationem* fieri poſſe, quam vel ad *iucundi*, vel *aduerſi*, circa internum illud negotium æſtimationem referat anima, vero non abſimile eſt. Sicut autem *voluntatem*, ſecundum craſsiores ſenſus aut ideas, *motibus* quidem exſequitur; interim neque hoc ipſum ita indiſcriminatim immediatis actibus atque ſucceſſibus facit, quin ſæpisſime etiam prius diuturna *intentione* & tacito *deſiderio* rem ſecum volutet, & cum aliis reſpectibus ita comparat, antequam ſimpliciter exſecutionem aggrediatur: ita ab hac conſtante agendi methodo nequaquam abit etiam illa, quæ in hoc *vitali* negotio ita adminiſtratur, vt, etiam pro ingenio reliquo indiuiduorum, alibi *impatiente* promte impetu, alibi *ordinatis* ſucceſſibus atque *moderamine* conueniente rem gerat, adeoque hic etiam æmuletur exacte reliquam ſuam vſitatam agendi methodum.

Confirmant hoc 1. ſomnia ſanguine prægrauatorum.

§. XIV. Confirmat autem, quin potius demonſtrat coram æquo iudice, hanc talem conſtitutionem partim notisſima illa, & iam ab omni antiquitate propterea notata generalis *idea cogitabunda*, ex huiusmodi conſtitutione in corpore ſubnaſci ſolita, vt ſanguine grauius

vius prægrauatis SOMNIA de *ſanguine*, de rebus *rubris*, de *flammis* & *incendiis*, de terrificis *anguſtiis* & *oppreſſionibus* familiaria ſint.

§. XV. Tanto magis autem illuſtrat, imo obſignat rem totam conuerſio illa generalium *intentionum animi* cum *mechanico-organica proportione* TEMPERAMENTORVM, ad ideas proportionatorum *motuum*, in ſtatu ſecundum naturam: vt in ſtatu p. n. tum alibi paſſim in ſingulis temperamentis; tum ſeorſim in *melancholico* habitu, iam admodum intemperanter inſoleſcente: cuius effectus in *ideas rationales* adeo manifeſtus eſt, vt exquiſite reſpnodeat *phyſico mechanico* habitui corporali. Nempe, vt in *corporis* œconomia tali ingens imparitas ſanguinis ad decentem ſucceſſum, vera autem habilitas ad certiorem propinquum effectum *detentionis* & *incarcerationis* præſto eſt: ita generali etiam *idea cogitationum* non ſolum reliquas, innominatas etiam, aut in genere ſummo *anguſtiarum* vtique *anxietates* experiantur; ſed etiam ſpecialius nominatim *incarcerationis* perennem metum in mente forment atque foueant.

2. Proportio motuum ad ideas cogitationum, & effectus in haſce ideas, qui phyſico-mechanico habitui corporis exquiſite reſpondet.

§. XVI. Sicut etiam notiſſima in hoc genere eſt e quotidiana experientia ingens illa, & vix non perpetua *conuerſio palpitationis cordis* cum *anxietate mentis*; adeo, vt tam palpitatio cordis *ſpontanea animi* etiam *irrationalem* de reliquo (nempe cuius nulla ratio ſuppetat) *anxietatem* familiariſſime comitem habeat: quam etiam viciſſim, qui talibus obnoxii ſunt, ſola *recordatione*, quantumcunque eius rei pertæſa, eiusque reditum metuente, eo momento actu etiam ipſam *palpitationem* iterum incurrant.

3. Concurſus palpitationis cordis cum anxietate mentis.

§. XVII. Cæterum cum medicæ conſiderationi, vti iam dictum eſt, omnino huius rei veritas *a poſteriori* reſpondeat, erit ex vſu, etiam illos eius effectus aut euentus ſimul conſiderare, qui contingere ſolent & ſubſequi, quando *cauſſæ* quidem hæmorrhagiarum *præſto* ſunt, hæmorrhagiæ autem ipſæ *nullæ ſuccedunt*. Sunt certe eiusmodi effectus ad vnum omnes non ſolum immenſum quantum *moleſtiores*, ſed ſecundum *proportiones* cum hæmorrhagiis etiam inſoleſcentes conſiderati, ad vnum omnes illis *periculoſiores*. Nempe *congeſtiones*, *dolores*, *æſtuationes*; *ſtaſes*, *inflammationes*, *ſuppurationes*; *ſpaſmi*, *palpitationes*, *conuulſiones*; *translationes* & *vagæ graſſationes*; *corruptiones ſphaceloſæ*, *fermentatiuæ* in longum latumque & profundum procurrentes, *funeſtæ*: vel etiam *febres* & *labore* atque *duratione*, & *ſenſuum moleſtiis*, & *animi* partim *impatientia*, partim *anxia incertitudine*, & *operoſæ* & *ancipites*.

Hæmorrhagiarum minus ſuccedentium effectus & euentus.

Concluditur, quod, præsente constitutione materiali, moraliter debeant fieri euacuationes sanguinis.

§. XVIII. Ex his omnibus diserte conficio, quod, præsente huiusmodi constitutione *materiali*, omnino *moraliter*, nempe *finaliter*, secundum omnem sanam æstimationem *finium* corporis *organici* & œconomiæ *vitalis*, debeant fieri hæmorrhagiæ seu *sinceræ euacuationes* sanguinis; minime vero, præsente huiusmodi constitutione, vel *non fieri*, vel ad minimum tanquam *indifferente* loco haberi. Cum etiam non solum hic actus *a priori* in genere conueniat *generalissimæ ideæ* œconomiæ vitalis, per *excussionem* extra corpus auferendi (quod notandum) non æque simpliciter, quæ *actu* nocent, ad crassum sensum *in præsenti*: sed quæ saltem ad subtilissimum sensum hoc faciunt, vel prorsus *in futurum* solum (quantumcunque etiam propinquum) nocere possunt. Præterea vero secundum *materialem* æstimationem, etiam simili veritate, *abundantiæ* veræ sanguinis nulla alia pateat methodus, quam simpliciter *sinceræ euacuationis*; quandoquidem sub nulla alia *forma* procedere carptim potest sanguis, nisi prius penitus *resoluatur*; neque per vllas alias *vias*, quam extremitates vasorum immediate, vnde hæmorrhagia nascitur, & nihil aliud.

Caussæ instrumentales hæmorrhagiarum.

§. XIX. Caussæ *instrumentales* ad producendum ipsum actum hæmorrhagiæ sunt *motus tonici* auctiores; quibus sanguis tum ad illam *regionem* aliquando latius, tum magis priuatim ad immediatum *locum* exitus ita constringitur, vt ibi distensione vasorum, & denique orificiorum extremorum, per modum talem *expressionis*, exitus ita obtineatur. Spectat quidem etiam hæc consideratio, vt a priori, magis ad *physicam ætiologiam*, interim cum a posteriori ad *diagnosin* verarum circumstantiarum *clinicam* practicam, tanquam in sensus ingerendam, inseruiat, placet illam persequi, vt tanto magis elucescere possit illa absolute ἀμήχανος phantasia hodiernorum, qui hæmorrhagiarum caussam in *obstructione* vasorum ponunt.

Inflatio vasorum circa caput & fauces duo consideranda offert.

§. XX. Phænomenon, quod in locis, ad quæ oculis patet aditus, hæmorrhagias *molientes* stipat, est *inflatio vasorum*: vbi inprimis *duo* specialissime consideranda veniunt, in pertinacioribus erumpendi conatibus circa caput, quin etiam circa fauces & pectus, oculis conspicua, & ratione iudicanda. *Primo*, quod in talibus constitutionibus non *tam*, nedum *solum*, *arteriosa* vasa inflentur, quam *venosa*; (Id quod in *narium* & *faucium* atque *pectoris* hæmorrhagiis, non solum *temporales*, sed ipsæ *iugulares* VENAE, in oculos ingerunt; in *hæmorrhoidibus* autem, manifestissime *venosæ*, nihil vsquam *pulsantes*, distensiones

nes

nes notæ ſunt: vt nihil dicamus de illa *Veſalii* obſeruatione, qui in homine *hypochondriaco-hæmorrhoidariis* ſpaſticis pathematibus diu defatigato, tandem demortuo, venam *hæmorrhoidalem* ad digiti magnitudinem diſtentam inuenit; vti *Wedelius vas breue* in mortua a *cruento vomitu*: alii *ſinus* & *vaſa* duræ matris, ſimpliciter *venoſa*, poſt immanes dolores capitis, ſecuta tandem morte, mirifice diſtentos &c.) *Secundo*, quod huiusmodi *inflatio* non tam ſolum illis vaſis obtingat, quæ *immediate* ipſum locum exitus attingunt: ſed *longe lateque* circa, per totam illam eiusmodi regionem: exemplo iam citato, tum *narium* hæmorrhagiæ impeditius molientis, tum *hæmoptyſeos*, impetu aliquo plus minus paroxyzante, coorientis.

§. XXI. *Primum* illud phænomenon peſſime certe confundit phantaſiam illam, quæ hæmorrhagiarum *mechanicam* rationem collocat in *obſtructione*. Cuius autem quæſo rei? an *arteriarum*; e quonam tandem ergo meatu eſſet ſanguis ille qui exit? & *quomodo vnde*, *qua* & *quorſum* veniret ille ad vltimum exitum? Si vero *venæ* obſtructæ ſint, in quonam illarum ſaltem omnino generaliore loco ponenda eſſet talis obſtructio? An in *orificiis*? vnde *inflarentur* illæ, cum motus ſanguinis per venas progrediatur a *minoribus* ramificationibus *ad maiores*? Sin in *intermediis* meatibus, inter arterias & venas, vnde iterum inflarentur *venæ*? Si vero *obſtructio* talis in *capaciore* parte venarum hærere deberet, *quanta* deberet illa eſſe, & *qualis*? *Quanta*; cum etiam *iugularia* vaſa in dictis conſtitutionibus turgeant: (Sane vero *polypi* illi, res *rariſſima*, ſi veri intelligi debeant, veriores ſunt *polypodes* cerebri.) *Qualis* autem; vt inprimis *ſtatis* periodis *obſtructiones* illas ſolenniter celebret?

Ex primo illo phœnomeno perſpicuum eſt, quod hæmorrhagiarum mechanica ratio minime in obſtructione ponenda ſit.

§. XXII. Longe aliam autem profecto euidentiam habent *actus* illi *tonici*, etiam *eminus* ſanguinem, & quidem latius ad regionem totam, in qua exitus patere poteſt, compellentes; quorum vt alias paſſim conſpicuam ſeſe offert energia: ita familiariſſimo exemplo nota eſt ipſi adeo plebi in *ſexu fœminino*, vbi, quantumlibet minus expedita exeundi libertate, etiam per totum *ambitum* corporis inſtitutæ *tonicæ* ſtricturæ, ad interiora *dirigentes* ſanguinem, adeo euidentes ſunt, vt & *color*, & *calor*, & *adſpectus* extenuatus, cum internis *anguſtiis*, & ſub leui motu corporis *oppletionibus*, omnia hæc velut omnibus ſenſibus deprehendenda exponant. Quales non ſolum reſtrictoriæ, *e longinquo* plane, compulſiones, ſed etiam inſuper *ſtatæ* prorſus, & exquiſitis temporum *periodis* alligatæ, præterea aliis interim intercidentibus, aut concurrentibus

Energia actuum tonicorum, qua ſtricturis tonicis ſanguis eminus ad regionem illam, vbi exire debet, compellitur & dirigitur, omnibus mechanicis potentiis longe antecedit.

tibus quoque, *materialiter* plane insignibus, v. gr. *tempestatum* & *diætæ*, alterationibus, nihil ad proportionem obnoxiæ: quam alienæ omnibus omnino respectibus sint a quibuslibet simpliciter *mechanicis* potentiis, sine *organica*, *fini* destinato vere quadrante, *directione*; non potest vllum fallere, nisi quidem & *mechanicæ* & *logicæ* pariter imperitum.

Moliminis hæmorrhagici instrumentum est motitatio tonico-spastica: in naribus pruritus; in pectore titillatio, &c.

§. XXIII. Sicut autem iam in ipsa *historia* hæmorrhagiæ in genere hoc monui, quod *excretiones* hæ etiam possint *tranquillissime*, *placide* atque *tacite* penitus procedere; & non multo ante etiam hoc ipso capite asserui, quod omnino *expressio* illa velut immediate e *minima* portione instrui aliquando possit atque soleat: ita prodit huiusmodi moliminis verum *instrumentum* qualemcunque *motitationem tonico-spasticam* etiam re vera *subtilem*, in *naribus* quidem iam *pruritus*, iam repentinus pruriginosus *morsus*, quem vel *lacrymalis* leuis profusio sequatur; in *pectore titillationum* quidam sensus; circa *vterum grauitatis*, *tensionum*, *pressoriarum* tractionum quoque sensationes; in *intestino recto* & alii transitorii *morsus*, & *tenesmodes* irritationes, ad voluntarios etiam nisus prouocandos. Hæ tales vti hæmorrhagiæ etiam in genere *caussæ* magis directæ sunt; ita hæmorrhagiarum *per species* vlteriores vtique aliæ sunt caussæ, quæ mox propriis suis locis monstrandæ erunt.

Breuis repetitio eorum, quæ de hæmorrh. hoc membro dicta sunt.

§. XXIV. Præsente vero loco sufficiet iterum breuiter repetere, quod & a priori, *vt propter finem*, hæmorrhagiæ non solum secundum *proportionem* præsentis abundantiæ sanguinis *vtiles* sint, sed etiam secundum respectum *futurorum* promtiorum periculorum & damnorum *necessariæ*: si nempe illa talia potius *actiua* præoccupatione euitari, quam otiose simpliciter *exspectari* debeant: quod autem etiam simpliciter sibi constantes, propria sua indole, & sine *accidentalibus* interuersionibus, *placide*, *tranquille*, *ordinate*, imo *statis* omnino mensuris periodorum ita succedere possint, vt illud etiam familiarissime maximo numero faciant; *mensium* muliebrium exemplo: interim, & semper alias (quoties sine *externo* impulsu fiunt) *tonicis* maxime *motibus* & *directionibus* instruantur: qui motus, quo minus expedite ipsis successus obsequuntur, eo manifestiora varia *phænomena* formant, quæ reliquum totum negotium ita suspectum vulgo reddunt, vt illa *positiua actio* & *directio ad finem*, pro reliquis circumstantiis, *salutarem* tendens, non decenter agnita, multiplices inde errores, & inprimis acceptiones *actiuarum* etiam circumstantiarum pro simpliciter *passiuis* atq; morbidis introducat.

ARTI-

ARTICVLVS I.
DE
HAEMORRHAGIA NARIVM.

§. I.

PRogredior a consideratione *generali* hæmorrhagiarum ad specimina earundem *particularia;* de quibus adhuc pauca verba præfari licuerit, ad minimum repetendo e iam dictis, nempe de præcipua *ætiologia determinationis* huiusmodi magis *specificæ*, seu secundum quam, imo etiam *secundum quid*, hæmorrhagiæ per *species* distinguantur. Præcipua nempe *differentia* hæmorrhagiarum, vt *specifica*, est illa, qua secundum certa corporis *loca* discrepant. Reliquæ enim omnes talium circumstantiæ pendent proprie ab hac vna, vt, dum *ad locum dirigitur*, *in loco* tentatur, *per locum* talem exigitur, peculiaria inde tanquam *particularia* phænomena concurrant. Versatur autem *differentia* hæc in eo, vt certis veluti *successiuis periodis* magis magisque *per inferiores* corporis regiones expellantur; nominatim hoc ordine, vt primo per *nares*, secundo per *pulmones*, tertio per *ventriculum*, quarto per *hæmorrhoidas*, quinto per *renes* & *vesicam* in vtroque sexu: in *fæminino* seorsim primario per *menses*: in vtroque, sed admodum raris exemplis, ad reliqua vsitata comparando, etiam per *crurum varices*, exitum sortiantur.

Aetiologia differentiarum hæmorrhagiarum.

Prima differentia est determinatio ad certa loca.

§. II. *Secunda* diuersitas, & quæ maxime etiam *caussalem* quadantenus rationem præ se ferre solet, est diuersitas AETATIS; secundum quam maxime ante dictæ illæ quasi diuergentiæ secundum *loca* ita euenire obseruantur, vt re vera tantisper alia ratio, quamobrem ita fiant, nulla suppetat, nisi, si non simpliciter ab ipsa ætate, tamen ab aliquibus specialissimis occupationibus & *actionibus*, sub *ætatum* diuersitate, secundum communem vsum diuersis. Quantumlibet etiam, res sine præiudicio ponderando, passim appareat, quod non tam solus *vsus*, quam re vera etiam *directus* peculiaris naturæ *instinctus*, talium secundum ætates differentium *actionum* fundamentum haberi possit. Hæ certe sunt rationes differentiarum vere *communium* vniuerso hominum generi; quin veluti magis *essentiales*. *Accidentales*, atque adeo etiam *indiuiduales*, sunt illæ, quæ a *consuetudine* introducuntur: quibus (mea sententia, nec illa quidem, vt spero, male fundata,) simpliciter annumerandam censeo *impressionem hæreditariam.*

Secunda est diuersitas ætatis.

Differentiæ accidentales.

Hæmorrhagiæ periodicæ.

§. III. Ceterum, vtut etiam omnibus cuiuscunque speciei hæmorrhagiis reuersio secundum *statas periodos* temporis euenire soleat: sunt tamen etiam certæ *species* præ aliis, quibus illud familiarius contingat. Princeps omnino inter *periodicas* hæmorrhagias est MENSTRVA fœminarum; cui non solum familiaris, sed potius simpliciter *debita*, est eiusmodi STATA redeundi dimensio: vt etiam nisi secundum hanc circumstantiam recte procedat, adeo velut *essentialem* suam indolem temerasse reputanda sit, vt etiam re vera dehinc nihil certius, quam adhuc plures totius negotii ataxiæ exspectandæ veniant. Proxima huic est euacuatio sanguinis per *hæmorrhoides*; vtpote quæ, teste experientia, omnino etiam non admodum difficulter huic *typo* adsuescit, vt *stata* tempora sequatur: & quidem, quod certe non indignum est diligentiore pensitatione potius quam commemoratione, non magis alii cuicunque *periodo*, quam ipsi quoque MENSTRVAE.

1. Menstruæ fœminarum.

2. Hæmorrhoides.

Aliæ hæmorrhagiæ menstruum circuitum seruantes.

§. IV. Aliarum quidem hæmorrhagiarum, cuiuslibet tandem speciei, non desunt, mihi æque ac aliis praxi potitis, exempla *menstruorum* circuituum; sicut hodieque viuit honestus senex, cui ante decem circiter annos, *quinquagenario* forte tum temporis, *menstruis* spatiis, & exigua insuper *narium* hæmorrhagia accidere solebat: neque etiam hoc solum, sed insuper cum ea adhuc magis singulari diuersitate, vt altero mense ex *vna*, altero ex *alia* nare exstillaret. Quæ res cum post annuum circiter spatium desisterer, correptus est patiens tum *ophthalmicis* quibusdam incommodis, tum magis magisque sensibilius *arthriticis*, & primo quidem *nephritidem* præ se ferentibus, mox vero etiam *coxendicem* & *femur* grauiter infestantibus pathematibus: qualium iam in decimum annum duos aut tres per vnumquemque insultus, variæ quidem non tamen adeo æque summæ energiæ, expertus est: quæ tamen res nunc sexagenario maiorem ad adsciscendum laborum officii sui socium impulerunt. De *hæmoptysi menstrua* periodica ventilata est sub meo præsidio dissertatio, & habentur eius generis exempla non æque rarissima. *Vomitus cruenti menstrui* exemplum, etiam vltra duodecimum mensem, allegaui dissertatione de motu tonico vitali. *Mictum cruentum menstruum* in sene 63. annorum annotaui, æque ac aliquot vetulis. Sunt tamen omnino tales singularum huiusmodi specierum exquisitæ *periodi* re vera oppido rariores: interim, licet vtique peculiares species non æque efficiant, cum tamen, vti dictum, ad minimum

nimum peculiares ſpecies magis aut minus afficiant, non inconueniens duxi, in ipſa hac de *ſpeciebus* veluti præfatione huius etiam rei mentionem facere. Progredior itaque ad ipſas ſpecies.

§. V. NARIVM hæmorrhagia vti regulariter & ſincerius competit *iunioribus*, *pueris*, & *adoleſcentibus*, in ſexu maxime *virili*: ita citra plane peculiares rationes *hæreditariæ* diſpoſitionis, aut *adſuetudinis*, aut *externarum* commotionum inſolentiorum, non euenit etiam, niſi manifeſtius *plethoricis*; & *incitationibus* ſanguinis frequentioribus aut fortioribus accedentibus, quæ vel vniuerſim vel ſeorſim *turgefacere* poſſint, vel etiam peculiares iam *affluxus*, iam *reſtitationes* conciliare. Talia ſunt *motus corporis* indomiti; minus conſuetus vſus, vel etiam ſimpliciter abuſus *vini* & ſimilium *ſpirituoſorum* & *aromaticorum*; ingens *feruor ſolis* aut *conclauium* concalefactorum; quin imo in puerili ætate eiulabundi *ploratus*, a quibus, ſtricto collo & pectore, facies *rubere*, & *vaſa* circa caput inflari adſueſcunt. Hæmorrhagia narium.

§. VI. *Violentiores* occaſiones contuſionis narium vti in concurrente *plethora*, etiam leuiore gradu ſui, fortiorem effectum ſortiuntur, vt nempe vel ex moderata offenſione ſanguis mox profluat: ita accedit alterum, maioris in hoc genere efficaciæ, fundamentum, vt nempe in *plethorica* conſtitutione etiam primo per *vim* prolicita hæmorrhagia, tamen in poſterum datis longe aliis, magis ſimpliciter *internis* occaſionibus, eundem exitum iterum affectet, & ſi maxime etiam non aſſequatur, tamen ſedulo *moliatur*; & ita, ſi maxime ſincere procedere non poſſit, aliis incommodioribus ſchematibus ſcenam moleſtam inſtruat. Per vim prolicita hæmorrhagia eundem exitum iterum affectat aut molitur, aut aliis moleſtiis anſam dat.

§. VII. Hæc hæmorrhagia admodum familiariter etiam *ſponte* ſuccedit, ſine vllo *incommodo*; dum vel plane *tacite*, leuiſſimis occaſionibus, *motus corporis*, *inclinationis* corporis & capitis ad terram, *compreſſione* narium & *agitatione* qualicunque, (inter lauandum aut deſiccandum faciem,) aut leui tandem *pruritu* narium, & huic adhibita *ſcalptione* ita prodit: vel qualicunque leui etiam corporis *niſu* promte erumpit. Equidem tanto magis ſequi etiam ſolet hoc excretionis genus *rudiores* commotiones, nec non *internas* etiam ſeu *inteſtinas* ſanguinis *turgefactiones*. Vnde præter diuturnam moram in *ſole feruido*, capite maxime nudo, obuerſationem in *conclauibus* non altis, vehementer calefactis, potus *vini* vel inuſitatus vel immoderatus ſan- Hæmorrhagia narium ſponte ſuccedit leuiſſimis occaſionibus. Tanto magis autem poſt rudiores commotiones & alias incitantes cauſſas.

guinem ita eliciunt; tanto magis autem in iis, qui iam quadantenus huic excretioni *adſueuerunt*.

Placidus & moderatus eius ſucceſſus ſubleuat & alacriores reddit, quos afficit.

§. VIII. Quando ita vel *ſponte*, vel legitima *proportione* ad externas *incitationes*, *placide* atque *moderate* ſuccedit euacuatio hæc, nihil vsquam incommodi creat ei, quem afficit; imo *ſubleuat* familiarius ad ſenſum, & *alacriorem* reddit: inprimis ſi antea ex abundantia inſigni ſanguinis *inertior*, & veluti *grauitate* in membris oneratus fuit patiens. Facit autem hoc, vt ita *ſubleuet* corpus, tanto certius, ſi non *nimis ſæpe* & *inſolentius* prouenit: quemadmodum ex aduerſo *grauitas* talis corporis tanto certius patientes occupat, quanto magis ſub vera conſtitutione *plethorica* patiens ante hac his excretionibus iam ſubleuari adſueuit, illæ vero poſtea emanent diutius.

Laſſitudo, ſeu tenſio grauitatem ſimulans, quas partes occupet.

§. IX. Sicut quidem talis *laſſitudo*, imo *grauitatem* veram ſimulans *tenſio*, apud aliquos magis particulariter *ſuperiores* corporis partes occupat: apud aliquos *caput* ſpecialiſſime, tum ſimili ſenſu generaliore *tenſiuæ* grauationis, tum ſpecialiore *interna* quaſi tenſione, *ſtupore* peculiari, aut *vertigine* comitante, imo apud aliquos actuali *dolore* hinc infeſtante. Nempe, ſicuti *bene ſuccedens* hæmorrhagia & nulla incommoda creat, & aliqua etiam prius percepta aufert: ita *trahit poſt ſe* incommoda vtique varia, non ſolum quando *adſuefacta*, inprimis autem ſub conſtitutione *plethorica* eximia, iterum ceſſat; ſed etiam, quando in conſtitutione eiusmodi, quæ ventilatione tali vtiliter ſubleuari poſſe videretur, nulla talis ſuſcipitur; interim tamen etiam *proximæ* cauſſæ *occaſionales* non euitantur, nempe ſanguinis *abundantis* actuales notabiles *commotiones*.

Incommoda hæmorrhagiam non ſuccedentem comitantia.

§. X. Sub talibus enim circumſtantiis obtingunt communiſſime variæ circa caput ſanguinis *congeſtiones*, & ex his prognaſcentes iam *inflationes vaſorum*, *oculorum rubores*, *dolores*, *ophthalmiæ*; iam *capitis* ſimiles *tenſorii*, *pulſorii*, *æſtuoſi dolores*, cum oculorum, ad minimum *intimioribus* per ipſum bulbum, doloribus & *ſenſibilitate* etiam lucis liberioris impatiente. Adeo vero non vera ſolum, ſed etiam nota eſt hæc res, vt etiam plebs meminerit, quando huiusmodi incommoda circa caput ſe oſtendunt, vel *in remedium* hæmorrhagias velut ominari; vel ſicubi illæ erumpunt, horum certam mitigationem inde polliceri.

§. XI.

§. XI. Sicut autem hæc huiusmodi ſimplicior eſt facies *narium* hæmorrhagiæ, nempe *ſibi* vndique *conſtantis*, atque ſinceræ: ita cooritur etiam aliquando hæmorrhagia e naribus, etiam diuerſa inprimis *ætatis* conſtitutione; ſed illa quidem vel per *adſuetudinem* ſimpliciorem, multiplicem atque diuturnam, continuam, & ſpeciatim *huius vnius* loci: vel etiam per *palindromen* talem; vt, cum dictis *primis* periodis *ætatis* patientes tales *narium* hæmorrhagiæ adſueti fuerint, *ſuccedente* alia ætate vero etiam in aliis locis euacuationem ſanguinis ſubeant; ſi talis iterum impediatur, peculiaris talis *recurſus* ad antiquum, & ordine veluti *primum*, emunctorium inſtruatur, & *conſueta* euacuatio *generalis* ſolum illo *ſpeciali* loco iterum inſtituatur. Eſt autem huiusmodi *vicaria* etiam *ſecundum genus* euacuandi via magis promte familiaris ipſi maxime *fœminino* ſexui; quando vterinæ *menſtruæ* euacuationes vel plane non, vel minus quam conuenit atque ſufficit, ſuccedunt. Sicut etiam *hypochondriacis*, *iuuenilis* tamen inprimis adhuc ætatis, loco hæmorrhagicorum *hæmorrhoidalium moliminum*, iam eruptiones e *naribus*, iam ad minimum *molimina* eo tendentia, non ita raro accidunt.

Hæmorrhagia narium etiam aliis ætatibus obtingit, vel per adſuetudinem, vel per palindromen.

§. XII. De hæmorrhagiis autem per *vim* externam concitatis ſaltem illa differentia attendi meretur, quod aliæ quidem tales maiore, aliæ minore impetu, etiam ſecundum reliquas propenſiones magis aut minus conſpirantes, nitantur. Ita enim v. gr. *puerili* & *adoleſcenti* maxime ætati ſufficere poſſunt etiam *moderatiores* cauſſæ, ad eliciendum talem fluxum; tam naſi *contuſionibus*, aut *ſcalptionibus*, aut totius capitis *concuſſionibus*: quam *internis* ſanguinis expanſionibus per *ſpirituoſos* potus, & reliquam *acriorem* diætam.

Hæmorrhagiæ per vim externam concitatæ vel maiore vel minore impetu erumpunt.

Nota ſunt eius rei *exempla*, vnde placet ſaltem *duo* breuiter allegare; vnum, vbi vir duorum vel trium ſupra quinquaginta annorum, cum perſuaſu nouæ coniugis potui nec ita parco ſpiritus ardentis adſuefieret, qui corticum citri equidem aliqualem ſaporem, ſimul tamen & odorem & colorem croci ſatis largum exhiberet; hæmorrhoidum etiam inſuper excretioni ſatis frequenti addictus: incurrit inde aliquanto poſt tempore vertiginem & vehementem, & ita frequentem, vt ingens metus eſſet apoplexiæ. Liberabatur autem ab ea, inſtituta venæ ſectione: ita tamen poſthac etiam continuanda, vt niſi illam per ſemeſtria tempeſtiue repetat, mox iterum præſto ſit vertigo; ſed ex aduerſo celebrata hac, etiam illa iterum euaneſcat, & per plures menſes quieſcat. Alter etiam quinquagenario maior, ſimili potus generi adſuefactus, alias etiam, licet admodum modice & raro, hæmorrhoidalem euacuationem expertus, diuturno vero iam aſthmate ſicco, & anxiis eius exacerbationibus hypochondriacis obnoxius, facie communiter

niter admodum florida, & narium etiam pruritu sæpe molesto, incidit aliquando in repentinam narium hæmorrhagiam, adeo vehementem, vt per noctem, a cuius conticinio fluxus ille cœperat, vsque ad octauam antemeridianam, propius tres libras sanguinis ita emiserit. A quo etiam fluxu valde, inprimis ipso capite debilitatus, & si se erigeret, ambiguum vertigini tenebricosæ, an veræ lipothymiæ, mox obnoxius, & inter iacendum etiam vehemente sonitu aurium vexatus, satis difficulter ad se redierit, sedata tamen posthac ad sex propemodum mensium spatium asthmatica illa pectoris angustia, nec etiam tali impetu amplius reuersa.

Incommoda, quæ variis modis hæmorrhagiam non fientem & molientem stipant.

§. XIII. Sicut autem ita *commode succedens* narium hæmorrhagia & ipsa in se incommoda insignia non facessit, & alia potius incommoda vere *præoccupat;* ita, nisi tamen etiam *successus* suos legitime assequatur, euadit vtrique architectus aliorum non exiguorum incommodorum. Facit hoc autem veriore culpa ipsa omnino hæmorrhagia *positiue*, quando *excedit*, & nimium emittit; *priuatiue* incurrit hanc culpam, quando, vbi potius deberet fieri, non contingit: & hoc vel simplicius veluti *primordiali* defectu, (qui tamen re vera rarior est) nempe vt ne quidem *tentetur*, quantumlibet reliqua constitutione affatim ad hoc disposita; vel alias consueta, in posterum veluti *quietius* cessare videatur, & emaneat; vel denique exitum quidem non adsequatur, intetim illum omni modo *moliatur*.

Prioris modi incommoda.

§. XIV. *Primus* horum modorum locum concedit ad minimum *tranquillioribus* & *simplicioribus* plethoræ effectibus; *restagnationibus*, *distensionibus*, *infarctibus*, *stasibus*, & inde necessariis *inflammationibus* suppuratoriis, aut *corruptionibus* sphacelosis. Operosiore iam modo atque motu *febribus acutis*, & faciliori earundem prouentui, & vndecunque tandem prognatarum, tum in genere *æstuosiori* constitutioni, tum in specie *proprii typi*, inprimis *temperatioris* & *halituosioris*, *peruersioni*, etiam in *malignis* non solum periculosissimæ, sed familiarius *funestæ*.

Alterius modi incommoda.

§. XV. *Secundo* vero modo, quanto magis atque diutius ingenium simpliciter dissimulat, (nempe, vt non potius vere tales *vitæ rationes*, aut *vicariæ depletiones* aliæ intercedant, quæ huius euacuationis vices expleant) eo certiores tandem subsecuturas, & simul grauiores alias *anomalias* minantur. Quando vero moliuntur quidem, sed exitum tamen non inueniunt, tunc fœcundo prouentu pariunt illa multiplicia incommoda, quæcunque a *restagnatione* sanguinis *circa caput copiosa*, *impetuosa*, *pertinace*, *frequente*, & magis magisque ob *leuiores* caussas *insolescente* exspectari possunt. Quando vero a capite in

pectus

pectus desultant, formant ibi tanto *periculosiora* incommoda, quanto plus damni partes in pectore contentæ ab huiusmodi inuasionibus suscipere atque subire possunt. Tanto grauiora autem eueniunt communiter pleraque talia, quanto magis iam *adsueta* fuit ventilatio hæc, præ simplicibus primis forte eius moliminibus, priusquam ita in consuetudinem *obfirmata* fuit. Hæc quidem hactenus dicta sunt præcipua PHAENOMENA circa hæmorrhagiam occurrentia; dico circa actus illos, qui non tam simpliciter *erumpentem*, quam etiam solum *molientem*, minime vero *fientem* atque succedentem hæmorrhagiam narium stipant.

§. XVI. SYMPTOMATA vera, quæ hæmorrhagiæ *fluxui*, qua tali, vere *morbida* accidunt, sunt vel *insufficiens* & impeditus quoquo modo earundem exitus; vel *nimius* effluxus & vere magis *passiuus* lapsus; aut *immoderatus* etiam adeoque erroneus, & damno quam vsui aptior *impulsus*. *Consecutiue* vero etiam, sub *defectu* liberi successus optabilis, reliqua ista pathemata a *congestionibus* circa partem affectam oriunda, *tensionum*, *dolorum*, *spasmorum*, *ardorum*, *stasium*, *corruptionum suppuratoriarum*, aut *grauiorum*. Symptomata hæmorrhagiæ.

§. XVII. Quod iam attinet CAVSSAS huius hæmorrhagiæ, *huius* inquam, *narium*, *quatenus talis*, equidem non prolixe placet *physicis* maxime respectibus immorari; qui alias suppeditant peculiarem rationem habitus *capitis*, & *circa caput* fientium peculiarium connisuum, in primis præcipue *ætatum gradibus*. *Nisuum* inquam, tam simpliciter *tonicorum*, *spontaneorum vitalium*, quam *voluntariorum* quadantenus; illic circa expulsionem *dentium*, hic circa multiplicem *eiulandi* atque *plorandi* promtitudinem. Quo actu etiam sanguinem circa caput *constringi*, *elucescit* ex *inflatione faciei* & venarum, *rubore*: & specialissime etiam copiosa *tenuioris humiditatis*, e sanguine ibi ita constricto largiter emanantis, singulariter per nares eruptione, sub ipso vehementius plorandi actu. Quod ipsum vltimum aliunde non esse nisi a strictiore *appulsu* æque, atque *stagnatoria contentione* sanguinis, circa ipsas has partes, nempe nominatim *nares*, nemo *Anatomico-Physicus* in dubium vocauerit. Quid, quod huiusmodi etiam *ætati*, inter *vrbanos* infantes masculini sexus (sicuti re vera in genere *maribus* familiarius eueniunt huiusmodi hæmorrhagiæ) hac ætate partim *memoria* caput magis exercendi, partim *assiduitate* & *motibus* matutinisque *vigiliis* & sanguinem in genere, & *caput* in specie exercendi sub Caussæ.

opifi-

opificiorum tyrociniis, aliquam occasionem harum rerum vberiorem præbere potest: *rusticis* autem pueris cursitatio *in sole capite nudo* aliquid ad hoc negotium conferre: quamuis quidem hi rarius, quam illi, vniuersis huiusmodi affectibus subiaceant

Repetitionis huius euacuationis caussa, præter plethoram, est adsuetudo.

§. XVIII. Interim verior caussa *repetentium* posthac maxime circa hæc loca huiusmodi eruptionum est vtique *semel iterumque*, iuxta modo dictas occasiones, facta his ipsis locis euacuatio; præsens autem simul etiam per hæc ipsa loca *merito* euacuandæ materiæ vbertas, nempe *plethorica* verior constitutio: quam quidem *puerili* & *adolescenti* ætati familiarem, imo quasi *propriam* esse, elucet non solum ex *incremento* corporis necessario, & ad illud etiam ipsius sanguinis, tanquam *in antecessum* imo etiam *in subsidium*, præsente vberiore penu; sed etiam inprimis a *voracitate*, non magis familiariore, quam communiter etiam liberiore his ætatibus, quam ipsi primæ *infantili*. *Euentus* autem ipsius eruptionis inquam actualis, postquam semel *adsuescere* cœpit, etiam posthac familiarioris atque *promtioris*, caussam *occasionalem* maxime certiorem merito vtique petere licuerit ab immoderatiore communiter, hac ipsa maxime ætate, *motuum corporis* minus temperantium vsu; quin passim etiam *violentiarum* circa caput, a percussionibus, *colaphis*, *per capillos* tractionibus, narium immediate *collisionibus*, occasionibus tali ætati vsitatioribus.

Ex quibus caussis narium hæmorrhagiæ aliis ætatibus obtingant.

§. XIX. Aliis autem ætatibus obtingunt narium hæmorrhagiæ vel a pristina quoque *consuetudine*, vel a moliminibus *ex aliis locis* ad caput repulsis; inprimis per refrigerationem *inferiorum*, inconuenientem artificialem *repulsionem* ex iisdem, & tandem *inebriaminum* abusum. Vbi quidem, præcipue in iam prægressa narium hæmorrhagiæ, aut insignium eius moliminum *consuetudine*, etiam non ita rarissime redundationem sanguinis ad caput, in talibus etiam alienioribus ætatis gradibus, maximopere inuitat temere instituta *venæ sectio in superioribus*, nempe *brachiis*; & præcipue quidem *sub ipsis* aliorsum tendentibus actualibus *moliminibus*.

Mechanica ratio promtæ eruptionis ex hac parte est quærenda in textura tunicæ nares cingentis.

§. XX. Hæc quidem de *apparatu* ipso ad expulsionem hæmorrhagiæ instituendam vere ita valent: quod autem directam *mechanicam* rationem concernit, cuius maxime interuentu eruptio sanguinis ex hac parte ita promtius fieri possit, venit ibi vtique consideranda *textura* plane peculiaris *tunicæ*, quæ nares intimas succingit. Irrigatur hæc nempe numerosis tenerrimis *ramificationibus* vasorum sanguiferorum,

rum, tam *arteriosorum*, quam *venosorum*. Quorum *posteriorum*, *venosorum* inquam, propagines etiam cum ipsis per *duram meningem*, & per hanc ad *cerebrum* distributis vasis peculiarem communicationem habere, ex anatomia petendum venit.

§. XXI. Quæ ipsa quidem res non vltimum certe vsum habet, vt in ipso facto, ita etiam in *æstimatione* pathologica *depletionum* sanguinis, a *concussionibus* capitis intra cranium exundantis; aut secundum has necessitates *critice* contingentibus; vel etiam per subsidiariam *artem* imitandis atque supplendis. De qua vltima re considerari meretur *Aegyptiorum* artificium, in ancipitibus casibus per *crises* acutarum, *internas nares scarificandi*, seu potius sincerius incidendi. Quæ res a *Prospero Alpino* consignata; a me quoque *programmate* celebrata est, disputationi inaugurali *de Phlebotomia* adiecto. Narium scarificatio Aegyptiaca.

§. XXII. Deducit nos autem hæc ipsa res, veluti manu iniecta, ad illam considerationem, quomodo per hanc viam, *nares* inquam ipsas, etiam omnibus respectibus non solum *particulares*, sed omnino *determinatæ* atque *destinatæ* instruantur sanguinis euacuationes. De CRITICIS in animo est loqui; quæ post *commotiones* secundum omnium sensuum testimonium *insignes*, sub quibus ne quidem *apparatus* euidens ad illas sese offert, *remoto* aliquo *die*, sed *definiti* tamen *numeri* atque *mensuræ temporis*, ita erumpunt, vt non solum euacuationem conspicuam atque largam perpetrent, sed etiam hoc faciant cum peculiari adhuc *duplici* consecutionis diuersitate. *Primo* enim, si exquisito temporis, etiam ad *horas* vsque, ambitu *liberaliter* atque largiter profluit, sequitur vniuersalis *euphoria*: imo nominatim totius hucusque formati *febrilis* impetus *sedatio*, inexspectata *velocitate* sese ad consuetam naturalem mensuram componens. *Secundo* ex aduerso, si etiam & tempore tali, & exitu aliquali sese exserat hæmorrhagia, nisi tamen satis notabili *quantitate* fiat, non solum *salutarem* illam febris *mitigationem* minime præstat: sed quanto magis etiam ab hac *liberali* atque larga efficacia deficit, eo *peius* cedit totum negotium; & inprimis circa vlteriorem *ordinatum* successum motuum, exacta aliqua *proportione* atque circumscripta *mensura* instruendum. Criticæ narium hæmorrhagiæ.

§. XXIII. Hæc quidem res semper summe perplexam reddit pertinaciorum speculatorum mentem atque vniuersam industriam: aduersatur enim, velut e diametro simpliciter, omnibus illis fundamentis, quibus illi, vsitata illa sua crassa *mechanica*, hæmorrhagiarum efficaciam assigna- Hæc crisis hæmorrhagica multum diuexat mechanicos.

assignare laborant. Primo enim occurrit in eiusmodi exemplis non solum generalis eiusmodi *ingens commotio* sanguinis, sub qua *turgescentia* peculiaris etiam e variis phænomenis colligi possit; & tamen toto illo tempore nulla sequitur *eruptio* talis. Secundo, neque tamen etiam simpliciter per *longitudinem* temporis forte nudam sequitur talis effectus eruptionis simplex; qui nempe ita etiam simpliciter, tandem aliquando, qualiacunque veluti obstacula vincendo, ita perrumpat: sed venit in considerationem *mensura* penitus *definita;* non solum ad *diem* peculiarem, sed omnino rem vere exquisite capiendo, ad *horas* etiam certas certæ diei. Planissima quidem, & proinde etiam paribus geniis digna est via, rem totam *negare*: sed cum talibus non est sermo. Qui vero & occasionem habuerunt, & mentem aduerterunt ad obseruandum, *quid fiat*, aut *non* fiat in ipsa clinica historia: illi vtique facile agnoscent, quod hæc vtique res nec e fundamento vehementis *expansionis* sanguinis, vnde ille tandem perrumpat, expediri possit; nec e suppositis illis *obstructionibus*, aut vlla credibili ratione ortus atque prouentus earundem.

Destinatio commotionum & directio sanguinis ad certa loca, immo vniuersus apparatus ad hunc effectum rem explicat.

§. XXIV. Cæterum, vt e fundamento *destinatarum commotionum* & *directionum* ad *certa loca* exitus, & quidem PROPTER *finem*, & ipso facto SALVTAREM, & huic etiam euentui *mechanico-organice* respondentem, tam tota *destinatio*, quam peculiariter *tempestiua* administratio huius rei facilius concipi atque colligi potest: ita illustrat illam etiam, animum aduertentibus, vtique tanto euidentior vndique *apparatus* vniuersus ad hunc effectum recte atque ordine absoluendum, sano sensu etiam *mechanice* quadrans. Ita enim vtique ab antiquis inde temporibus iam consignata est sylloge illa, seu syndrome *motuum pressoriorum*, quibus sanguis vniuersim e reliquo corpore, & inprimis ex *inferiore* corporis regione ad *superiora*, nempe ipsum *caput*, constringitur.

Signa criseos per hæmorrhagiam narium.

§. XXV. Certe enim iam ab illis temporibus, tanquam SIGNA *criseos per narium hæmorrhagiam* appropinquantis, commemorantur *tensio* in hypochondrio dextro; *vrinæ suppressio* aut *imminutio;* neque *paucitas* solum, sed etiam *tenuitas* eius; *sudoris* etiam suppressio; quin etiam *frigidulus* ad tactum inferiorum partium *sensus*: ex aduerso *faciei inflatio; vasorum* in collo & temporibus *turgescentia; oculorum* prominentia, *siccitas* quasi, quin *rubor; sonitus* atque *sibilus aurium; mentis* vacillatio aliquando; *vertigo* capitis; apparens velut ante oculos

scin-

ſcintillatio; tandem *narium* immediate *pruritus*, & vel ſine, vel ſub qualicunque ſcalptione tandem *eruptio* ſanguinis. Nempe ſub his circumſtantiis ita ſimpliciter *hiſtorice* prolatis, & tanquam *ſignis* nudis, ab antiquitate commemoratis, illis quidem, qui negotium *tonici motus* vere intelligunt, facile vtique dilucеſcit, quænam hæc ſit harum rerum ſcena, & quomodo illa tota a *tonicis* eiusmodi *reſtrictionibus* ſanguinis *verſus* caput, e reliquo totius corporis habitu, proprie pendeat.

§. XXVI. Iam vero, cum hæc *criticarum* hæmorrhagiarum ſcena ſub propiorum temporum ſpeculationibus atque πράγμασι eo reciderit, vt etiam vulgo vniuerſum negotium, *an* re vera *dentur criſes* huiusmodi? in dubium vocetur: ſupereſt plane alterius indolis, nempe nimio plus quotidie occurrens, *alterum ſchema* huius eiusdem rei, in *funeſtis* cataſtrophis *acutarum febrium*, inprimis cum conſtitutione patientium *florida plethorica* prægreſſa, male decurrentibus & exeuntibus. In talibus enim longe familiariores ſunt illæ *circa dies criticos*, quin *ipſis* omnino his diebus, *funeſtæ* terminationes, cum repentina horum alias dictorum *ſignorum* ſyndrome, nempe *refrigeratione extremorum*, maxime omnium autem *pedum*; adeo, vt inde etiam vulgi formula nota ſit de ita affectis, **ſie ſterben von unten auf.** Præcurrit autem, ſi res recte attendatur, *vrinæ paucitas*, maxime vero ſumma *tenuitas; vaſorum circa collum* inflatio; *anguſtiæ internæ* ſuſpirioſæ; *mentis* perturbatio, imo *furioſa* concitatio; *oculorum prominentia*, *ſiccitas*, *ferocia*: tandem magis magisque increbeſcens totius corporis reliqui *inſenſibilitas* & *immobilitas*: denique *mors* cum reſpiratione veluti per *oppreſſionem* magis magisque intercepta. Aliquibus etiam vitia *anginodea* faucium, inprimis, vbi reliqua hæc *ſegnius* aliquanto incedunt. Illis autem, quibus hæc *repente* ita fiunt, indubia, quibus vero ſegnius ſuccedunt, etiam valde familiaris, poſt omnia reliqua *vitæ* ſigna perfecte ſublata, *eruptio copioſa ſanguinis e naribus*: quæ, dum etiam per *infundibulum* ita dimanat, præſertim in *ſupino* cadauerum ſitu, regurgitat inde etiam maximam partem per os extrorſum.

Aliud ſchema in funeſtis terminationibus febrium acutarum circa dies criticos.

§. XXVII. Quæ res proinde ſine dubio occaſionem præbuit, inprimis in *climate* ſuo *feruido* familiarius eueniens, *Aegyptiis*, ad capeſſendum conſilium illud, per *inciſionem narium*, in rebus ita ancipitibus, emiſſionem potius iuuandi, quam quoquo modo negligendi; ne perenni *reſtagnatione* & magis magisque augeſcente eruptio circa

Hæc res Aegyptiis occaſionem dedit ad inciſionem narium.

intima cerebri contingens *conuulſiuo-apoplecticam* tandem efficaciam abſoluat. Interim illis, quicunque *motuum tonicorum* mechaniſmum non ignorant, facile dilucefcit, quid & quantum hic poſſit *reſtrictio illa*, qua ita ab *inferioribus* partibus incipiendo, tota moles ſanguinis ad *ſuperiora* compellitur: & augeſcente magis magisque ab *inferioribus altius* ſurſum hac preſſione, tandem tota *congeſtio* ita ad caput redundans, quando *exitum* non impetrat, diffundendo tandem ita circa intimiora, *eruptiones*, aut ad minimum plenam progreſſus *ſtaſin* ſubeundo, primo *mentis* ipſius anxias perturbationes ita producit, tandem autem ita ſuccedentem omnium *motuum* vitalium ceſſationem.

Reſtrictio ſanguinis verſus caput & tota eius congeſtio, exitum non inueniens quid producat.

§. XXVIII. Quam commode vero vniuerſa hæc interpretari licet de *directione organica*, *intentioni* etiam huiusmodi *excuſſionis* recte quadrante: tam aliena eſt certe tota harum rerum ſcena ab omnibus aliis, certe craſſo modo ita dictis *phyſico-mechanicis* ſimplicibus ſucceſſibus; tam ſimpliciter, e reliquo *ordine ſucceſſus* ab inferioribus ad ſuperiora, quam ſpecialiſſime, ab illo ſingulari *ambitu temporis*, diem *criticum* nominatim definiente. Sicut re vera reliquæ illi phantaſiæ, quaſi hæc eruptio craſſo ſimplici *mechaniſmo* ita eueniret, vt *ſtricta* corporis *peripheria*, adeoque ſanguine ita ab illa ad *interiora* coacto, tandem eius *perruptio* alicubi eueniret, manifeſtiſſima ratione contrariatur phænomenon quotidianum *paroxyſmorum febrilium intermittentium frigidorum & horridorum*, cum *firmiſſima peripheriæ* corporis tali denſatione, atque veriſſima *compreſſione* ſanguinis: interim absque vlla conſecutione vllius vsquam *hæmorrhagiæ*, ſiue e *capite*, ſiue *pectore*, ſiue quibuslibet tandem exeundi locis atque opportunitatibus.

Phyſico-mechanicæ interpretationes huius ſucceſſus refutantur per paroxysmos febrium intermittentium.

§. XXIX. Inſiſto propterea merito tanto firmius huic ſententiæ, quod DIRECTIO ſanguinis ad *peculiaria loca exitus* ſit *præcipua* cauſſa, imo *vnica*, *exitus* ſanguinis *per certa corporis* emunctoria præ aliis: abſolute vero illius, quæ *ſtatis temporibus* ſuſcipitur. Quod etiam tanto magis illuſtrat tam potens in hoc genere efficacia *animi pathematum*: & quidem priuatiſſime *diuerſitas* illorum; dum ſola maxime *iracundia excuſſiones* has, & quicquid ad illas *facit* atque *tendit*, cito & potenter prouocat; ex aduerſo vero *terror* potius *adſtrictiones* etiam iam *fluentium* producit. Et quidem reliqua circa hanc rem, iuxta vſitatam illam craſſiorem explicationem *ſtricturarum* illarum, (quæ ſub *directione* ad certum *locum* ſolum, *organicam* ſuam efficaciam exhibent) tanto magis conſideratu digna diuerſiſſima efficacia; vt licet *conſtri-*

Directio ſanguinis ad certa loca eſt cauſſa huius euacuationis. Quod probat diuerſa efficacia animi pathematum.

strictionem habitus corporis secum ferat *terror*, tamen illa hic nullius sit eiusmodi efficaciæ, per *coaceruationem eruptiones* perpetrandi: qualis quidem ita in genere in aliis illis, in quibus comparet hæmorrhagiarum circumstantiis, iterum merito dico, *crasso modo*, ad hanc explicationem trahitur.

§. XXX. Vbi pro huius rei tota conclusione seorsim penitus notandum venit, quod regulariter illæ horum generum *stricturæ*, quæ laudatas has *directiones* ad hæmorrhagicos exitus, *placide* & bene, adeoque etiam *salutariter* atque *moderate* succedentes, administrant, sint omni modo ipsæ quoque *moderatæ*: minime vero *fortes*, *rigidæ* aut *horridæ*. Cum tamen, secundum celebratam hanc *mechanicam* fiendi viam & energiam, talis maxime huiusmodi effectui quadrare deberet, quæ magis fortiter compressionem illam exerceret. Stricturæ, quæ has directiones administrant, sunt etiam moderatæ.

§. XXXI. Quantumlibet autem hæmorrhagia narium *in se* considerata, & *sibi* adhuc simplicius *constans*, non magnæ considerationis exsistat: tamen cum plura *incommoda* partim propius *subire*, partim etiam *post se trahere* possit, dicendum propterea est aliquid, tam de *effectibus* quam *euentibus* eius. EFFECTVS hæmorrhagiæ narium considerandi sunt vel *bene succedentis*; qui nempe maxime proprie *effectus* appellari merentur: vel *male cedentis*; quos meliore aliquo iure *euentus* appellandos esse censeo. *Bene succedens* hæmorrhagia (vti quælibet, ita etiam) *narium* fit talis vel *a priori*, vel *a posteriori*. *A priori*, quando caussas vere *proportionatas* sequitur, constitutionem *plethoricam*, & occasiones *commotionum*: *a posteriori* succedit bene, si *proportione*, *moderate* & *tranquille* fiat. Effectus hæmorrhagiæ narium.

§. XXXII. His modis bene succedens hæmorrhagia trahit post se *effectus* vel *directos*, vel *indirectos*. *Directus* effectus est EVPHORIA; *plethoræ* generales tensiuos atque grauatiuos effectus, tum inprimis circa *caput* restagnantis congestoriæ molestiæ incommoda expediens atque tollens. *Indirectus* effectus est ADSVETVDO huiusmodi spontanearum *exonerationum*: quæ quidem non ita semper & absolute optime cedit, quin *humanæ indolis* peculiarem semitam insistat; vt nempe, quo magis *facilem* non solum *viam* inuenit, sed etiam *methodum* comprehendit, eo *promtius* atque *largius* etiam posthac talibus ausibus insistat: id est, non solum ab illa sua via minus minusque iterum *desistat* in genere: sed etiam, per *leuiores* maxime occasiones commoueatur, vt illam denuo *insistat*, atque capessat. Quin tandem, si ipsæ Hæmorrhagiæ bene succedentis effectus directus est euphoria: indirectus adsuetudo huius exonerationis.

narium hæmorrhagiæ in ſpecie, quacunque tandem de cauſſa, inprimis tamen *ætatis* aut *vitæ generis*, ceſſare appareant, tamen *generalis* euacuatoria *adſuetudo* ad minimum *alia loca* affectet, quibus exitum ſperatum ſortiatur. Vnde nimis quam certum vtique eſt praxis quotidianæ teſtimonio, quod qui hæmorrhagiis *narium* etiam vere *iuſtis* atque *ordinatis* ADSVEVERVNT, ſuccedentibus *ætatibus*, & inprimis altius prouehente, etiam ob *mediocres* cauſſas ad *molimina* eiusmodi hæmorrhagica proni exſiſtant, quæ circa alia, & fortaſſis impeditiora *loca*, *incommodis* euentibus expoſita, aliqua ita odioſiora conſectaria parere poſſint.

Euentus male ſuccedentis hæmorrhagiæ.

§. XXXIII. EVENTVS *male* ſuccedentis hæmorrhagiæ narium comprehendunt vel *exceſſum* eius, vel *defectum*. *Exceſſus* ipſe, nempe *nimia euacuatio*, vnde maxime originem ſumat, perpendere conuenit. Oritur autem *duabus* de cauſſis; altera *actiua*, altera magis *paſſiua*. *Actiua* cauſſa eſt *error* ipſius *intentionis*, vel in genere nimium *impetuoſe* atque *præcipitanter* totam euacuationem decernentis; vel *apparatum* prolixiorem non æque promte iterum diſſoluentis. *Paſſiua* exceſſus cauſſa tribui aliquando meretur veriori *diæreſi* eiusmodi meatuum atque vaſorum; ſiue illa ab *interno impetu* ortum duxerit, ſiue, & familiarius quidem, ab *externa* qualicunque violatione, inprimis *ſcalptionis*, aut plane *corroſiuorum* atque *ſepticorum* attractione in nares. Erronei illi *exceſſus* contingunt familiariter in *criſibus*; vnde etiam antiquum dicterium medicum: *Nihil paucum criticum*.

De *organico-mechanica* cauſſa facile diſpicient *phyſico-mechanici*, quomodo e diffuſiore apparatu, nempe latius e longinquo facta *appreſſoria ſtrictura*, niſi hæc, tanquam *ad amuſſim* iterum confeſtim dimittatur, continuet ita ſimpliciore *mechanica* ratione, excretio, quam diu *contentio* illa *tonica* ſanguinem latius verſus eruptionis locum cogens, non exquiſite diſſoluitur. Sicuti tanto facilius concipi poterit *exceſſus* eiusmodi ratio, quando ſimpliciter ab *erronea intentione contentio* hæc ipſa in ſe, nimis *impetuoſe* inſtituitur, & nimis *pertinaciter* continuatur.

Ratio exceſſus erronei in criſibus.

§. XXXIV. Pendet autem reuera etiam huiusmodi *exceſſus* ratio non raro ab ipſa *adſuetudine*; partim in eo, quod omnino huiusmodi *larga* conſuetudo ſemel adſumta, velut ordinarie phyſicas *proportiones* transmigret: partim, quod etiam *conſueta* de reliquo vehementia, ſi forte *impedita* fuerit, poſthac cum tanto maiore & *impetu* & *pertinacia*, non ſolum tentet perrumpere, ſed etiam impetratæ tandem libertati tanto minus moderate *indulgeat*. Quæ intemperantia, ſicuti

ſicuti de *humana* indole, præ aliis animantibus, etiam circa *voluntates*, *æſtimationes*, & *exſecutiones* arbitrarias, circa res *moralis* ſcopi notiſſima eſt: ita venit vtique huic ſatis notæ veritati ad latus ponenda ad minimum illa conſideratio (quæ quidem e theoria *frequentiæ morborum in homine* præ brutis, etiam ad *generalem* conſiderationem *hæmorrhagiæ* referri debuerat, ſed præteriit mentem:) „quod etiam re ipſa „*ſolus homo ſolenni*, & inprimis ita *familiari*, *hæmorrhagiarum exonerationi* addictus ſit.

§. XXXV. Supereſt tamen etiam adhuc vere *paſſiua*, & ſimpliciter *ſymptomatica* eiusmodi conſtitutio *excedentis* fluxus; quando vitio vero *meatuum*, *perruptione* impetuoſiore, aut quacunque tandem violenta *diæreſi*, læſa *continendi* firmitate, ſanguis re vera *paſſiue* ita elabitur. Huiusmodi conſtitutio cum quam maxime locum inuenire videatur *poſt partum*, mira propemodum videri poſſet res, quod non familiarius plus ibi fiat, quam expediat: niſi quidem conſideraretur, quod etiam in hoc ipſo negotio plurimum non ſolum poſſit, ſed etiam actu ipſo præſtet, *moderamen motus tonici*: cuius tanta vtique in hoc caſu eſt energia, vt etiam penitus *cohibere* ſimul & ſemel totam euacuationem hanc poſſit.

Paſſiua & ſymptomatica conſtitutio excedentis fluxus.

§. XXXVI. Sicut autem hæc ſimpliciter *paſſiua* huiusmodi conſtitutio, extra veros ſimplices *violentos* caſus, vere & citra fictionem *rariſſime* contingit, ſed longe communius ab exceſſiuo *poſitiuo appulſu* & *impulſu*: ita præbet certe hæc res obiectum iuſtiſſimæ conſiderationis, quid tribuere liceat ſimpliciter *viarum* & *meatuum* conſtringendorum inuentioni, & quantum illa reſpondeat veris circumſtantiis huiusmodi *motuum*; ne videlicet *viæ* quidem præpoſtere ſtringantur, interim *intentio* emouendi, imo *contentio* ad hunc effectum, ipſa etiam generatim in *ſtricturis* conſiſtens, ſed peculiariter *directis*, temere *obruatur*, aut ſolum ſimplicius *confundatur*.

Quia hæc paſſiua conſtitutio rariſſime contingit, longe vero communius exceſſiuus appulſus & impulſus: inuentio illa conſtringendi vias & meatus inepta & temeraria eſt.

§. XXXVII. Peculiare eſt illud ſymptoma, quod hæmorrhagiis in *defectu* accidere iam ſuperius diximus. Non dubito, quin ſecundum receptas opiniones ingens haberi poſſit *paradoxon*, de *hæmorrhagiis*, quæ vſitatiſſima generali æſtimatione ſimpliciter pro re *præternaturali* reputentur, dicere, quod illæ *deficere* poſſint, & *defectu* ſui peculiaria incommoda poſt ſe trahere. Sed quemadmodum vel contrarium talis opinionis facile oſtendere poteſt *menſium* & *lochiorum* negotium: ita certe etiam ipſis aliis quibuslibet hæmorrhagiis, nomi-

Quod hæmorrhagiæ deficere poſſint, & defectu ſuo peculiaria incommoda poſt ſe trahere, paradoxon haberi poſſet.

nominatim autem etiam illi, de qua hucusque agimus narium, posse longe grauiora incommoda succedere, si constitutio quidem reliqua praesto sit, quali hæmorrhagica talis euacuatio conueniret, hæc talis interim nulla eueniat. Certissime autem omnium exspectandus est talis harum rerum *successus* maxime incommodus, quando inter reliquam *materialem* constitutionem, hæmorrhagiis *idoneam*, etiam iam *actuales apparatus* & qualescunque *conatus* ad eandem concurrunt. Talia enim *conamina*, adeoque veræ hæmorrhagiæ *in proxima potentia* constitutæ, imo verius ad ipsum *actum* iam *contendentes*, quando *successum* non adipiscuntur, trahunt post se indubia penitus alia incommoda, & vera magis magisque ad nocendum parata *symptomata*, tanquam vere *morbido defectui*, pro reliquis circumstantiis *vtilioris* futuræ exonerationis, vestigia legentia.

Incommoda defectus hæmorrhagiæ narium.

§. XXXVIII. Ante omnia vero trahit post se talis *defectus liberi successus & exitus narium* hæmorrhagiæ, quam maxime *molientis*, circa *caput* varios *dolores*, *tensiones*, *grauitates*, *ardores*, *rubores*, *inflammationes*, *pruritus*, *vlcerationes*, *tumores*. *Segnius* molientis, aut *subtilius*, sine successu tamen, *vertigines*, *tinnitus aurium*, *hebetudines visus & auditus*; *sensationes* ita dictæ *rheumaticæ*, *tendentes* atque *prementes* circa *nucham*. Quando vero non æque directe circa *caput* amplius *molimina* sua prosequuntur, sed tamen illa minime in totum destituunt: fit inde transitus vniuersorum horum apparatuum ad *pectus*, cum longe maioribus quolibet respectu & *incommodis* & *periculis*, tam *hæmoptyseos* quam *phthiseos*.

Alia hæmorrhagiæ narium efficacia in ætate crescente & prouectiore succedens.

§. XXXIX. Neque vero reticeri tandem quoque debet illa hæmorrhagiæ *narium* efficacia, qua ita in longum tempus sese extendit eius *adsuetudo*, vt, quantumlibet *intermediis ætatum* annis, (sub *agiliore* vitæ ratione, aut in fœminis, sub *matrimonio puerperiis* fœcundo, adeoque largioribus *lochialibus* euacuationibus,) cesset; tamen *crescente* ætate, & desinentibus iterum his talibus *vicariis imminutionibus*, tandem *hypochondriaco-hysterica*, *nephritico-ischiadica*, *hæmorrhoido-podagrica* pathemata, tanquam certissima successione inde exspectanda veniant; aut etiam vno tandem aliquo *impetu*, *prouectiore* etiam ætate, *vertiginoso-apoplectica* pericula hinc oriantur: inprimis si illa vsitata *diætæ* mutatio, iuxta vulgi hominum mentem, superueniat, vt *senescentes* præter ante actæ vitæ consuetudinem sibi indulgere in animum inducant *lautiore* atque *largiore* potu *vinoso*, *spirituoso-aromatico*.

§. XL. Quanquam etiam vel ipsis iam *consistentis* ætatis annis huiusmodi *concitationes*, inprimis *rarius* ac *impetuosius* factæ, præcipue vero cum *animi* vehementibus commotionibus concurrentes, producunt non raro pares etiam tales *apoplecticos* euentus; ea tantum differentia, quod *senioribus* quidem magis per simplicem fortem *restagnationem* atque *contentionem* congestoriam sanguinis *oppressio* tandem ipsius *progressus* per cerebrum contingat; exundantibus interim extra vasa, & in qualescunque capacitates se diffundentibus *fluidioribus serosis* partibus.

Apoplectici euentus tam in senescente quam consistente ætate.

Vnde vtique optime rem commonstrat *Wepfferi* toties in *apoplecticis* & *hemiplecticis* instituta obseruatio, quod in illis & *ventriculi* ita dicti cerebri, & ipsius *oblongatæ* atque *spinalis* medullæ ambitus *serosi* liquaminis copia circumfusa apparuerint.

Dum interim adhuc iunioribus siue ex *impetu congestionis*, siue *floridiore* constitutione sanguinis, quin his vtrisque simul concurrentibus conditionibus, potius ipse *sanguis* ibi ita effunditur: vel ad minimum certe ita maxima mole *congestus* atque restagnans dictam illam *oppressionem* simpliciter inducit; succedente autem denique ipso emortuali *rigore*, ita *post mortem* adhuc e *naribus* & infundibulo magna copia *erumpit*.

ARTICVLVS II.

DE

HAEMOPTYSI.

§. I.

HAEMOPTYSIS, si secundum literam accipiatur, SANGVINIS EXSPVITIO intelligenda venit. Neque quidem incommode, si modo secundum rei dignitatem æque atque vocis simplicitatem accipiatur, de *sinceri sanguinis* reiectione per profundioris *exspuitionis*, nempe *exscreationis* morem atque motum. Vt nempe ita contradistinguatur simplici *sputo* qualitercunque *cruento*; quod nempe etiam ex *infundibulo* ad fauces diffluentem, aut per *strias* solum sputo, imo muco narium se *associante* sanguine ortum ducit. Sicut enim hoc posterius nullius est considerationis, ita ex aduerso maximæ prorsus est

Hæmoptysis distinguenda est a sputo cruento.

altera illa *sinceri* atque *copiosi sanguinis* ex ipsis vsque *pulmonibus* eruptio.

Eius subiecta. §. II. Huius affectus vt ipsa vera *historia* recte cognita habeatur, sciendum est, obtingere hanc excretionem inprimis IVVENIBVS. Vnde notatu digna omnino est *Hippocratis* iam antiqua obseruatio, quod inprimis inter XVIII. & XXXV. annos constituti, *phthisi* obnoxii obseruentur: quæ nempe ab *hæmoptysi*, aut certe *restagnatione* ad hæmoptysin respiciente, familiariter ortum ducit. Præterea obtingit etiam hæc *concitatio* talis eruptionis maxime *plethoricis*, & *pleno victu* vtentibus: præ omnibus autem aliis his, qui *vocis contentione* pectus magis percellere, aut denique perpetua veluti *desidia*, *compresso* inprimis arctius *abdomine*, perpetuam *restagnationem* vberiorem ad pectus veluti impellere consueuerunt. Certissime omnium occurrunt huiusmodi euacuationes inter illos, qui præcedente ætate adolescentiæ *narium* hæmorrhagiis addicti fuerant. Talibus enim etiam *tacite* prorsus, & sine vlla sensibili commotione, erumpit aliquando hæc excretio, & quidem tam *impetu* quam *pertinacia* singulari.

Locus vnde hæc eruptio specialiter fiat. §. III. *Vnde* proprie, & inprimis quidem perpetuo, eruptio hæc specialiter fiat, non potest tanquam pro certo & simpliciter determinari. Aliquando enim non solum ex *aspera arteria*, sed inprimis ex *superiore* eius parte, laryngi ipsi propiore, fieri effluxum, persuadent animum aduertentibus omnia phænomena. Inprimis præcurrentes æque atque concurrentes sensus *titillationis pruriginosæ*, imo *tensionis* stagnatoriæ, tantæ non raro, vt pro certo habeant, hærere sibi in illo loco, quem etiam exterius digito commonstrant, aliquid, quod nuclei alicuius similitudinem sensui ipsorum offerat. Apud alios tamen etiam longe *profundius* intra *bronchia* eruptionem talem fieri non solum præcedens diutius sensus similis *pressionis* & *renisus* in profundiore parte, quam tamen ipsam etiam digito non raro indicare audent, sed omnino etiam actualis *doloris*, testatum faciunt.

Obseruatio clinico-practica de diuerso loco eruptionis. §. IV. Interim commendo illud merito vlteriori curiosæ obseruationi *Practicorum clinicorum*, quod mihi quidem e varia obseruatione apparere visum est; nempe, quod illis, quibus hæmoptysis *tacite* magis, & sine externa *violentia* erumpit, sensus ille *profundioris* irritationis non æque familiaris deprehendatur, sed potius circa *supremam largyngem*, aut ad summam mox infra ipsum *caput asperæ arteriæ*. Dum e contra illi, quibus ab eiusmodi *violentis* caussis eruptio cooritur,

tur, communiter *profundiorem* etiam ſenſum experiantur. Nempe *violentæ* tales occaſiones, imo propiori etiam cauſſandi ratione hæmoptyſin inducentes cauſſæ, ſunt etiam *niſus* fortes corporis, cum *contentione anhelitus*, pro tollendis oneribus, aut fortioribus quibuscunque actibus, cum reſpirationis conniſu perpetrandis. In quibus tamen maxime notanda eſt peculiaris illa circumſtantia, e praxi plebis nota, ſed rationi vtique innitens, nempe, quod tunc maxime tale damnum locum inueniat, quando *ſpiritus* ita contentus repentino impetu *eliditur*.

§. V. Sub qua obſeruatione *duplici* alteri conſiderationi aditus patet: *primo* quidem pariter *experimentali*; deinde vero etiam rationali. *Experimentalis* eſt illa, quod *numeroſi* homines multa paſſim atque vehemente *tuſſi* affecti conſpiciantur, ita manifeſto vtique inſolente, vt etiam inde plebeia loquendi formula familiaris ſit: **es wäre kein Wunder, und ſtehe zu beſorgen, man ſprenge ſich etwas im Leibe entzwey, ſo gewaltſam ſey der Huſten** &c: & tamen nullus ſequatur huiusmodi exitus.

Tuſſis vehemens hæmoptyſin raro excitat.

§. VI. *Secundo, rationalis* circumſtantia eſt illa, quod, quantumlibet etiam ipſe ſucceſſus ſanguinis per pulmones *inflatione* eorum reſpiratoria velut vnice nitatur; (mediante qua videlicet *expanſione* pulmonum etiam ipſæ ramificationes illæ innumerabiles vaſorum, quæ veſiculas ipſas vndique comitantur atque ſtipant, in *directum* ita *extendantur*, vt eo ipſo etiam progreſſus liber impulſi ſanguinis locum iuſtum nanciſcatur, qui alias ſubſidentibus pulmonibus, adeoque vaſculis his per innumerabiles *rugas* criſpatis, nullum prorſus ſucceſſum habere poſſet:) tamen alterius plane conſiderationis eſt hauſti copioſi aëris *detentio* diuturna; imo, cum ille ipſo viſceris *calore* vehementer *expanſus* veſiculas ipſas ita valde *diſtendat*, *contentione* eius eximia, (accedente etiam *voluntaria* tali potius thoracis contentione) adeoque veſiculis contra tendentem aërem ita detentis atque repreſſis, fieri aliter non poteſt, quin ita vaſa inter ipſas veſiculas diſtributa huiusmodi contentioſis *preſſionibus* oppreſſa, aditum plane liberum ſanguini non concedant, nedum vt exitum permittant.

Neque hauſti aëris diuturna retentio quidquam ad ſanguinis expreſſionem confert.

§. VII. Tanto minus autem poteſt ille ipſe *actus contentionis* atque preſſionis, a veſicularum diſtenſione in vaſa ingruentis, hic vllam energiam ſanguinem immediate *exprimendi* exercere; dum potius per arterias quidem *retrorſum* ſolum retinet atque reprimit: per

Per contentionem & preſſionem, quæ a veſicularum diſtenſione in

vasa ingruit, sanguis potius reprimitur quam exprimitur.

venas autem, cum progressus planissimus ibi pateat ab angustioribus ad capaciores meatus, non potest ita fieri, vt hoc actu *pressionis* ab inflatis vesiculis pulmonalibus alia, quam huiusmodi potius *retropulsio*, quam *expulsio* sequatur. Quandoquidem præter hæc omnia etiam *extremitates* horum vasorum, e quibus talis excretio exspectari deberet, vesiculis illis intimis proprie ad latera consistunt, quæ præcipuæ distensionis capaces exsistunt; dum interim maiusculi reliqui rami potius densiores; imo duriores bronchiorum tubulos comitantur: qui vt ipsi distensioni minus promte obsequuntur, ita etiam tali compressioni sociorum ramorum sanguiferorum, & consequenter per hanc methodum propulsioni sanguinis in his contenti versus minima vascula impares vtique exsistunt.

Quando vero spiritus contentus repente eliditur, relaxata hac contentione sanguis in vasa irrumpere & perrumpere potest.

§. VIII. Ex aduerso vero, quando quantumcunque contentus, pulsu interim in arteriam pulmonalem qualitercunque adactus sanguis, *relaxata* repente huiusmodi contentione, in vasa irrumpit, potest longe veri similius illa ipsa repentina *irruptione* potius eiusmodi etiam *perruptio* oriri. Nempe vtique etiam de ipso facto hæmoptyseos notum est, quod illa simplicibus talibus *spiritalibus* contentionibus directe suscitari minime soleat: ex aduerso vero certe sæpissime plane *tacite*, sine vlla eo momento concurrente *thoracis contentione*, non solum promte sed omnino largiter in effectum deducatur; adeo vt *tussis* mox subsequens magis simpliciter ortum ducat a sanguinis ita semel erumpentis, sub proximis respirationibus, admissione in profundum pulmonum, vnde vtique impetu iterum excuti debeat, quam ab vlla *efficacia* excussoria *a priori*, quæ ita ipsam totam expressionem perpetraret.

Tussis vnde in hæmoptysi ortum habeat.

Hoc in periodicis & statis hæmoptyicis eruptionibus conspicuum est.

§. IX. Valet hoc tanto magis atque certius in *recurrentibus periodicis*, maxime omnium autem vere *statis* hæmoptyicis eruptionibus.

De qualibus habeo peculiarem obseruationem, ab honesta matrona tristiore experientia in coniuge ita hæmoptyico factam: quæ nempe satis animaduerterat, cum patiens etiam alioquin extra hæmoptyicum paroxysmum multa & impetuosa tussi infestaretur, humorosa, strepera, atque aspera; imminente eruptione sanguinis hanc mutari in admodum acutam, clangosam, atque vt ita dicam velut e graciliore fistula atque leui acute sonoram. Quali quidem sono audito in procinctu esse eruptionem agnoscens, nunquam fallebatur.

E quo certe etiam phænomeno singularem priuatam subtilem *tonicam*, eiusmodi eruptionis auctorem, pressionem in priuatioribus etiam pulmonis partibus concurrere, satis vero simile euadit.

§. X. *Hæmoptysis*, propter constitutionem pulmonum, omnis obstipationis impatientem, interim vesiculari sua vacuitate recipiendarum, imo respirationis actu intimius atque penitius imprimendarum *staseων* quam maxime capacem; sanguinis autem semel subsistentis certam atque præsentaneam *corruptionem*, & ab hac etiam ipsius tenerrimæ texturæ huius partis colliquationem atque *sociam* corruptionem; periculosæ admodum consequentiæ exsistit. Adeoque licet *generali* respectu vt *exoneratio* sanguinis simpliciter præsenti forte indiuiduali constitutioni incommode & periculose *plethoricæ* ita in genere subuenire, & ex vsu esse posset: tamen hoc *speciali* intuitu, dum in tali loco adeo non incommode solum, sed etiam *periculose* cedit, *inutiliter* vtique hoc *specifice modo* atque *loco* suscipitur in specie. Vnde quidem hoc maxime intuitu hæmoptysis, quatenus *pectoralis* eruptio sanguinea, vere ceu *morbida & erronea* taxari meretur; licet *in genere*, quatenus euacuatio simplex, etiam non inconueniens sæpe numero iudicari posset. Facilius autem vtique, vbi talis conatus *generalem* luctam euacuationis talis celebrandæ commonstrat, subleuationem idoneam artificialem ipsi substituere poterit Medicus, si modo totius rei veram constitutionem recte in animum admiserit: *vtilitatem* inquam *generalem*, cui *arte* subuenire valeat, intellexerit; *damnum* autem *speciale* hoc ipso *artificiali* subsidio emendauerit imo præcauerit.

Hæmoptysis ratione fabricæ pulmonum inutilis, erronea, morbida & periculosa haberi debet.

§. XI. Quod ad *caussas* hæmoptyseos reddendas attinet, occurrit in his etiam non solum velut *in genere* par, sed maxime in *specie*, etiam peculiaris difficultas. Et quidem etiam peculiaris penitus *status quæstionis*, nempe non tam simpliciter, VNDE vtique fiant? Sed vnde maxime ITA, vti vere fiunt, fiant: videlicet, tali maxime LOCO, & tamen tam RARO. Quemadmodum enim *partis* ipsius *habitus* vtique ad eruptiones huiusmodi maxime dispositus apparet, propter summam nempe texturæ *teneritudinem*: ita cum tamen vtique velut omnibus sensibus obuium sit, quod vera comparatione instituta, affectus hic re vera *rarissime* eueniat; in impedito certe merito est vera illa iusta æstimatio, quibus de caussis vtique *aliquando* ita oriatur; cum ita manifestum sit, posse illum etiam *non-fieri*.

Caussæ hæmoptyseos.

Hic affectus rarissime contingit.

§. XII. Considerationem autem illam, quod hic affectus vere *rarissime* fiat, instruit facile *comparatio* illa duplex: *primo* illorum hominum, qui hoc affectu nunquam corripiuntur; *secundo* illorum etiam, quicunque tandem illum incurrunt, etiam prægressa iam multorum annorum, imo etiam in multis adhuc subsequens totidem, vel amplius, annorum duratio, per quam vniuersam ab hac labe liberos retineant pulmones. Enim vero summo certe iure *raro* fieri dicitur illud, quod non solum inter *numerosissimos* homines *paucis* euenit; sed etiam his ipsis adhuc per totam suam vitam *paucis*, atque paruis seu *breuibus insultibus* obtingit. *Raritatem* autem hanc illustrat tanto magis illa maximo vtique iure in considerationem veniens comparatio, tam immensi numeri BRVTORVM etiam animantium ad humanum genus; quorum tamen nulli hæc talis excretionis species euenire soleat: quantumlibet etiam inter *bruta* multæ sunt species, tam *teneritudine* huius partis, quam proportionatis impetuosis *commotionibus* humanam speciem longe anteeuntes. Quibus vtique vniuersis respectibus affatim dilucescit, quod minimam omnino efficaciam in hoc genere habeat directa *teneritudo pulmonum*, eiusque ad huiusmodi effectus ita simpliciter materialis & *mechanica* proportio.

Num loquela seu sermocinatio aliquid ad hunc affectum conferat.

§. XIII. Quantumlibet autem non solum in genere homo ipsa prærogatiua *loquelæ*, qua pleraque *bruta* anteit, huic incommodo tanto magis expositus videri possit; sed etiam ipso *actu*, qui, *inter reliquas tamen specialiores* circumstantias, *sermocinando* pectus plurimum percellunt, mali huius insultibus maxime occupentur: confirmat tamen affatim vel leuior etiam animi aduersio, tum quod in humano genere, (nisi cum *reliquis* concurrentibuss *peculiarius* idoneis circumstantiis,) hæc ipsa rem non exhauriat; cum innumeri homines, sermonem etiam cum clamore abundantissime exercentes, tamen ab hoc damno liberi exsistant: tum etiam *animalium* brutorum genera vehementibus clangoribus maxime dedita, tamen hunc talem effectum minime experiantur: *molossorum* inprimis exemplo.

Certioris efficaciæ est quantitas & tranquillitas sanguinis, cum intentione imminutionis illius.

§. XIV. Certioris autem omnino etiam hoc in loco efficaciæ est, tam ipsa ad *vitalem* finem respondens *quantitas*, & intemerata *tranquillitas* sanguinis, sicubi delinquat: quam *intentio* secundum talem proportionem per actuales *excretiones* imminuendo, securitati vitali consulendi. Et hoc quidem magis *in genere*; sed tamen omnino intenta atque firma ratione. Cui demum ita primo loco fienti atque

vigenti

vigenti *intentioni moliendi* facilius vtique posthac *determinatio* talis, per occasionales caussas, accedere potest: nempe e maiore, per sermones, clamores, contentiosos nisus &c. circa ipsum *pectus* restagnandi occasione.

§. XV. Interim est omnino etiam illud verissimum, quod, postquam *semel* hanc viam inuenit hic impetus, facile posthac eandem repetat: familiarissimo nempe humanæ indoli *adsuescendi* more. Cui quidem rei adhuc aliquanto longius viam sternit *adsueta* ad minimum *e vicinia* euacuationis libertas, nempe e *naribus*: quæ si posthac reprimitur, *generali* tamen interim *conatu*, & concurrentibus illis *occasionalibus* caussis circa organa spiritalia, permanentibus, posse tamen inde etiam huic maxime *loco* illius euacuationis totum *apparatum* ita incumbere, vt ipso effectu conspicuum, ita rationi etiam non obscurum esse potest. Si quis tamen interim etiam hanc, *vt a priori*, *directionem destinatam*, ad talem *locum*, tali *ætatis* periodo, specialissime indoli *humanæ* quatenus tali adserere voluerit, illi non æque operose controuersiam mouere contenderim, quamlibet de alia quam simpliciter *verisimili* probatione nihil sperem. Adsuescendi indoles, & hæmorrhagia narium cessans etiam ad caussas referuntur.

§. XVI. *Remotiores* occasionales caussæ possunt vtique variæ exsistere; præcipue tamen & propinquiores omnino sunt aliæ tales iam in ipsa *vicinia adsuetæ* euacuationes: siue *superius* e naribus, siue *inferius* in sexu maxime *fæminino*, ex vtero, *menstruis* exonerationibus. Remotiores caussæ.

Digna vlteriore & obseruatione & consideratione est illa circumstantia, quod complures hæmoptyici de peculiari exquisitiore sensu doloris conqueruntur, re vera *profunde* in sinistro *hypochondrio* & sub ipsis *costis nothis*. Nempe probabilissime *splenetica hypochondriaca* sanguinis *contentione* stagnatoria; quam aliquanto post, & breuiore quidem sæpe tempore, *hæmoptyica* talis eruptio subsequitur. Imo vero hic ipse etiam sensus talis actu adhuc *durantem* hæmoptysin comitatur, & facta demum *largiore* euacuatione etiam ipse euanescit.

Recentiora sunt, & omni modo magis ambigua, ea, quæ de occasionibus in ipso forte *stomacho* latentibus aliquando suspicari licet. In quam rem legi potest obseruatio *Paulini* in fasciculo A. N. C. inserto, vbi hæmoptyicus, casu quodam ad *emesin* incitatus, reiecta multa saburra biliosa, cito liberatus ab illa sanguinea eruptione memoratur. Et scio ipse etiam exempla, huic obseruationi quasi pollicem prementia.

Hæmoptyſeos effectus vel bene vel male ſuccedentis.

§. XVII. *Effectus* hæmoptyſeos ſimpliciter vel vt *bene*, vel vt *male ſuccedentis* atque *cedentis* conſiderari debent. *Bene* ſuccedens atque cedens hæmoptyſis non poteſt aliter dici, niſi illa, quæ *facile* quidem ſanguinem egerit, interim neque *menſura* nimium excedit, neque, quando iterum tranquillius ceſſauit, *notabilem*, *diuturnam* aut *importunam tuſſim* poſt ſe relinquit. Imo nec etiam *reuertitur* vnquam, aut certe neque *facile*, neque *ſæpe*. Certiſſime enim hæmoptyſis nunquam caret eximio *periculo ſucceſſuræ* qualiscunque detentionis ſemel *extrauaſati* ſanguinis; detenti autem, vna cum ipſa portione continente, *corruptionis* vlceroſæ, adeoque *phthiſeos*. *Male* ſuccedens hæmoptyſis peccat inprimis *exceſſu*; ad quem etiam non parum propendet.

Faciunt autem profecto ingentia huius rei ſpecimina, quæ mihi ipſi occurrunt, vt tanto magis inſiſtam ſententiæ meæ, quod impetrata ſemel, aut ad ſummum iterum, nedum ſæpius, per hunc etiam locum libera emiſſione, in poſterum vere *contentione* quadam & *congeſtorio niſu* hæc expreſſio ita *actiue* inſtituatur, vt etiam iterum *ſpontanea* veluti repreſſione cohiberi & deſiſtere poſſit. Ita enim certe e *profuſa* copioſa eruptione, alibi e *ſicco & fixo abſorbente atque adſtringente*, alibi e *ſympathetico*, *amuletico*, cito & potenter, imo velut *in momento* euaneſcendo, ceſſare vidi hæmoptyſin.

Quæ certe res a figmentis illis proportionatarum in tam *profuſo* fluxu *diæreſium* a *ruptione*, ne dum alieniſſima illa ab *eroſione*, longiſſime diſſidet, nec vsquam cum illis conciliari valet.

Defectus hæmoptyſeos.

§. XVIII. *Defectus* hæmoptyſeos *duplici* modo intelligi poteſt; *primo*, ſi non omne, quod *extrauaſatum* eſt, funditus atque *penitus* euacuetur, ſed aliquid eius intra ſubtiles veſiculas obhæreſcat. Cui rei mirifice famulantur atque viam ſternunt *medicationes* ſimpliciter *adſtrictoriæ*. *Secundo* modo peccat *defectu* ſolius quidem *exitus*, *actu* vero omnino atque effectu conſtante *congeſtorio*, & ad exitum omnino *connitente*. A quo genere huiusmodi moliminum hæmoptyicorum etiam *aſthmata ſpuria*, *peripneumoniæ*, *anginæ*, *phthiſis*, ortum ducere poſſunt. Vnde quidem tanto magis in hoc genere *enitentis* exitus non ſimpliciter ipſe *effectus*, nempe actualis *eruptio* ſimpliciter, præcipuam conſiderationem meretur, adeoque *hæmoptyſis* qua talis: ſed quam maxime etiam *apparatus* ille, *cum quo*, imo vero potius *quo* ipſo *inſtrumentaliter* ipſa perpetratur. Qui, cum etiam *eruptione* ipſa quam maxime *non fiente*, tamen ipſe & fieri, & tanto magis *contendere* ſoleat, interim omnino ad eruptionem ipſam *tendere*.

dere. Meretur tanto magis sub toto *complexu* hæmoptyseos omni modo memorari, &, si *molimen* eius effectum vltimum non sortiatur, inter *defectus* eius maxime numerari. Tanto magis, cum hunc ita *exitu* carentem, adeoque actu excretionis *deficientem*, *molientem* tamen vtique apparatum certo consequi soleant, aut ad minimum ambire, ante dicta illa alia *grauiora consectaria*: quorum intuitu ipsa *excretio actualis* ita, vt ante dictum, *expeditissime* & *penitissime* succedens, vtique *minoris* incommodi æque atque *periculi directi* compos exsistit. Optimum autem omnium omnino, si aliis quibuslibet, sponte vel arte, sanguinis *ventilationibus* hæc excretionis *species* plane absit, aut mutare præoccupetur.

ARTICVLVS III.
DE
VOMITV CRVENTO.

§. I.

VOMITVS CRVENTVS propemodum rarissimus est hæmorrhagiarum typus; & re vera, inprimis subiectorum differentia, rarior quam *mictus cruentus.* Differt autem ita, vti dixi, *subiecto*, quod *fœminis* quidem longe adhuc frequentius obtingat, quam *viris.* Si vero in aliis sanguinis eruptionibus prudenter æstimanda atque obseruanda venit *interna, tacita, positiua inclinatio* & *directio* ad modum & locum eiusmodi expressionis: meretur illud certe etiam in hoc ipso casu attendi; vt nempe ita magis *actiuus* connisus a priori, adeoque verus *apparatus proportionatus* ad huiusmodi effectum inde agnoscatur, quam sola illa *consecutio*, vt a posteriori, per simpliciorem *violentam* fiendi methodum.

Vomitus cruentus fere rarissimus. Magis vi actiuus connisus quam vt consequens post violentas caussas æstimari debet.

§. II. Sicut enim etiam per simplicem & directam *vim* a vomitu vehementissimo, inprimis *arte* prouocato, in *plethoricis* aliquando sanguinis tandem etiam excussio sequitur; ita ex aduerso, sub *fœminarum* inprimis & ante omnia *periodicis* vomitibus, re vera vomitum magis *sequi* sanguinis euacuandi intentionem atque terminum, quam sanguinis eruptiones ipsum potius vomitum, non potest e bene pensitatis circumstantiis dubitari. Quamuis enim rationi minime ad-

Post vomitum vehementem interdum sanguinis excussio contingit: plerumque vomitiones simplices

sanguinis euacuationem intendunt.

uersetur, quod etiam vomitus huiusmodi simpliciores & directi *occasionem* præbere possint in posterum etiam succedentibus *sanguineis* per hunc motum excretionibus. Minime tamen vllo modo hoc impedit, quin in posterum ordo potius inuertatur, & totus ille *motus* magis *directe* instituatur ad hunc inprimis effectum, nempe sanguinis excretionem per illum peragendam.

Subiecta vomitus cruenti.

§. III. Euenit rarius, vti iam notatum, *viris*; familiarius *fœminis*. Inter has autem etiam rarius *puellis*, magis autem iam *adultis*, aut plane paulo iam annosioribus: maxime tamen omnino adhuc intra ambitum euacuationibus *menstruis* solennem versantibus; non æque vero periodum hanc iam prætergressis, nisi quod sub ipsum *finem* eius haud raro incommodius succedens, seu potius decedens huius euacuationis conatus, vt aliis irregulariter impetuosis, ita talibus etiam, *loco* toto alienis moliminibus occasionem præbeat. Semel autem trita huiusmodi via, facile vtique, & per quam familiariter in posterum etiam repetitur: ante omnia in *iunioribus*, in quibus adhuc negotium illud *frequentis*, exonerationis sanguinis familiarius viget: non tamen etiam adeo difficulter in iis, quibus *species* quidem illa euacuationis cessat, interim caussa ad *generaliorem* ad minimum exonerationem, manet vtique.

Signa eius, seu historia.

§. IV. *Historia* breuiter in eo consistit, vt patiens tum alias familiariter *angustiis* circa præcordia laboret, facile per occasiones *motuum*, *potuum*, *animi pathematum*, exacerbandis; tum inprimis eo *tempore*, quo eruptio talis denuo molitur. Succedit ita quasi simplicior *nausea*, & mox *conatus vomendi*: sed re vera etiam *conatus* omnino *maior*, quam simpliciter vomitorius effectus, circa qualemcunque rem vel alias vomitu excerni solitam, vel tunc etiam actu exeuntem; donec tandem ipse vtique *sincerior* sanguis excutiatur; & familiariter quidem non parua *copia*.

Circumstantiæ quædam circa differentiam huius euacuationis.

§. V. Notanda tamen omnino hic venit illa talis circumstantia, quod non tam simpliciter ipso *actu* vomitus sanguis ita elidatur, immediate; sed omnino sub tempore *quietis* intercedentis, ita in stomachum *colligi* sentiatur, vt succedentibus deinde nouis conatibus omnino etiam *frusta* integra *coagulati* eiusdem ita prodeant. *Duratio* etiam huius in fœmineo quidem sexu familiarius est *breuior*, *longior* in *viris*: apud fœminas etiam familiarius *sponte* iterum *cessans*, non item apud *viros*: apud fœminas, inprimis *iuniores*, minus *periculosus* quam

quam apud *viros*: apud fœminas facilius periodis *adſueſcens*, quam apud viros.

§. VI. Interim vbicunque etiam *inſoleſcit*, periculoſæ omni modo conſecutionis; & prout vel copioſiſſima eruptione *excedit*, vel *adſtringentium* abuſu perperam tractatur, ita *cachexiam*, *œdemata*, *hydropem*, *hecticam*, *colicas conuulſiuas*, & alia *ſpaſtico-conuulſiua* pathemata *hypochondriaca* & *hyſterica*, poſt ſe trahens. Addendum tamen eſt adhuc etiam illud, quod vomitus cruentus *ſimplicior*, & quaſi primo & proprio ortu talis, communiter adhuc minus pernicioſus ſit, quam per accidens talis, *cruentatus* potius: nempe quando aliunde, & inprimis per *artem*, coorto nimio vomendi conatui tandem etiam ſanguis ſuccedit. Prognoſis.

§. VII. *Cauſſæ* cruenti vomitus omnino ſecundum duplicem illam eius indolem diuerſæ ſunt; nempe aliæ ſimpliciter & *directe coorientis*; aliæ per indirectum & vere *violenter* concitati. Cum de priore præcipuus ſermo eſſe mereatur, (quandoquidem poſterioris indoles nulla prolixitate indiget) conſideranda omnino eſt tum *materia* eius quaſi ſpecialior, tum *apparatus* inſtrumentalis, ad eandem huc maxime perferendam inſtrui ſolitus. Nempe non ſimpliciter ſanguis, ſed *hypochondriacus* in ſpecie (non *ſubſtantia* ſed omnino *motibus*, eorumque *deſtinationibus* peculiariter æſtimandus) e *vena portæ* eſt ille, qui hoc loco ita excernitur. Siue e venæ *ſplenicæ* extremitate illa, quæ anteriorem partem fundi ventriculi, ſub orificio eius ſuperiore, diſtribuitur, *vaſis breuis*, aut vaſium breuium, nomine: ſiue etiam profundius aliquanto ex illa ramificatione, *ſplenicæ* venæ quam proxime contermina, quæ inter *pancreas* & *duodenum* diſtribuitur. Quanquam autem per *venas* ſanguis *refluere* ſoleat a partibus, non autem ad illas *progredi* ordinarie; neque re vera etiam *extraordinarie*, ſimpliciter motu tali *retrogrado* per illas impelli, dici aut intelligi mereatur: eſt tamen alia ratio vtique *ſtaſeos* in his locis, ſeu potius *reſtagnationis* copioſioris, per ſtricturam *tonicam* ipſi veluti *baſi ſplenico-hæmorrhoidalis* rami impendentem. (De quo tamen negotio cum ſub *hæmorrhoidalis* eruptionis pathologia aliqua dicere placeat, & locus etiam ibi veluti proprius huic rei exſiſtat, ſuffecerit illam hic ſimpliciter citauiſſe.) Cauſſæ. Cauſſa materialis.

Sanguinis copiosiori restagnationi in his locis fauet omissio valuularum per totam venam portæ. Constrictio alui.

§. VIII. Fauet autem huic etiam per has venas ita retrorsum *restagnatorio* motui omissio *valuularum* per totam *venam portæ*, quæ aliis per corpus *venis* familiares exsistunt. Tanto magis autem *directio* stricturarum *tonico-spasticarum*, a multis reliquis *venæ portæ* ramificationibus; quibus arctius constrictis tanto magis incumbere debeat tota moles reliqua sanguinis, in tota *hac vena* contenti, ad hunc in primis ramum. Vnde quidem ad hunc respectum simpliciter dignissima consideratu est illa, tam *fœminis* huiusmodi *molimina* eminus respectantibus, quam *viris* ad similia inclinantibus, quasi certa non tam *siccitas* aut *segnities* quam vera *constrictio* alui, nempe *inferiorum intestinorum*; imo etiam *superiorum*, vnde ab assumtis tali tempore cibariis graues *pressiones* & *angores* facile persentiscunt. Tanto magis autem sentitur hæc talis constitutio huius *motus*, ita *tonico-spastice* contendentis, sub propioribus verioribus *paroxysmis molientium* horum *apparatuum*; vbi illa grauius *spastico-cardialgica* phænomena non sinunt ignorare vel leuiter attentam mentem, quid *constrictoriis* illis *congestionibus* ad & circa ventriculum agitetur.

Cardialgia & constrictoriæ congestiones ad & circa ventriculum.

Ventriculi constitutio in ea parte multum tenuior quam in reliquis.

§. IX. Cæterum ipsa vtique *ventriculi* constitutio ad hanc irruptionem sanguinis, per totam portionem *venæ splenicæ*, qua ad ventriculum propius pertingit, liberius receptandam in eo maxime conspirat, quod *tenuior* multo sit, quam in reliquis fundi totius partibus. (Quandoquidem cum motus ventriculi euacuatorius regulariter a *superiore* orificio versus *inferius* procedere debeat; sunt propterea etiam *fibræ carneæ* æque, atque ita dictæ nerueæ tunicæ consistentia *firmiores* atque *crassiores*, versus & circa *pylorum*, seu *inferius*, quam *superius* orificium: vt nempe eo fortius *trahendo* stringere ita possint oppositam partem.)

Caussa materialis remotior.

§. X. *Remotior materialis* caussa est vel *excretionis* sanguineæ per reliquas *venæ portæ* propagines, & exituum opportunitates, non debite succedens libertas; vnde *hæmorrhoidariis* atque *menstruis* excretionibus non recte succedentibus inprimis vestigia legit hic affectus: vel *progressus* totius *hypochondriaci*, ob sanguinis *spissitudinem* ipsam, impeditior forte successus. Quanquam si rem vere æstimare placeat, longe verosimilius *familiarior* sit ille *prior*, quam hic *posterior* modus.

§. XI. Totam rem, quod illa *positiua* potius *restringendi*, ab aliis venæ portæ locis atque finibus versus hunc peculiarem angulum, *actiuitas* plus hic valeat atque faciat, quam aliæ simplicius *passiuæ* detentiones & restagnationes, testatur inprimis satis vomitus cruenti ratio STATA periodica. Neque illa quidem solum sibi simpliciter constans & relicta, sed etiam *animi pathematibus* denuo, aut aliter, incitanda. Cum enim omnino reliquæ quæcunque tandem præfigurationes de eiusmodi simplicius *materialibus* & pure *mechanicis* caussis & *proportionibus*, inprimis a STATARVM *commotionum* quolibet respectu, vere & simpliciter alienæ sint; interim hæc *statæ* reuersionis indoles huic etiam excretioni omnino familiaris: dispiciendum sane potius hinc est de eiusmodi *caussis*, quæ huic circumstantiæ quadrent, quam *generalioribus* non solum, sed & ab hoc intuitu re vera quouis modo *alienis*.

Stata periodica vomitus cruenti ratio de positiua restringendi actiuitate testatur.

§. XII. Commemoraui autem conspicuum huius rei exemplum, iam olim in *dissertatione epistolari de motu tonico vitali*; quod cum speciminis loco esse possit, placet etiam huc repetere.

Exemplum.

Virgo viginti circiter annorum, sensibilis admodum ad metum & terrorem, simul tamen etiam tacitam iracundiam, indolis, (quæ etiam ab aliquot retro annis e febre tertiana cito suppressa, & vehemente narium hæmorrhagia subsecuta, similiter per valde frigidæ aquæ copiam e mucha per nudum ita tergum immodeste profusam cum magno terrore oppressa, perpetua deinde mensium & hypochondriorum facili & varia perturbatione male habebat) cum aliquando inter prandendum, vbi etiam liberaliter ederat, ingenti quadam immodestia in *pudorem*, *terrorem* & grauem *animi commotionem* velut vno impetu impelleretur; quo ipso tempore *menses* ipsi fluebant (*plethoricæ* de reliquo, & e plena, etiam vini vsu non destituta, diæta satis floridæ constitutionis exsistenti) subsistunt hi simul & semel derepente. Corripitur vix vna post hora grauissima *angustia* & *anxietate* præcordiorum; quæ magis magisque inualescentes *lipothymiam*, verius *cardialgiam syncopticam* formant; donec tandem cooriente *vomitu* primo quidem *assumta* reiiceret; mox tamen etiam euacuato ventriculo insolentius insistentes conatus, oblato medicamento temperante, requiescerent. Interim reuertebatur ita satis cito, præter leuem lassitudinem, ad tolerabilem orthostadiam, donec redeunte quarta septimana, de reliquo quidem nihil incommodi percipiens, postquam tamen, & cum appetitu quidem legitimo, edisset, corripitur aliquandiu post cibos *nausea* imo *vomitu*, quo *cibos* reiicit. Circa merendæ tempus esurit iterum, æque atque versus cœnam, sed vtroque tempore assumta non retinet, sed iterum *euomit*. Hoc quidem ita per *duos* dies; sequentibus *duobus*, euanescente *appetitu*, ad conspectum imo memoriam ciborum, aut leuem potum, exercetur *vacuis* sed *fortibus* vomendi *conatibus*. Languescit magis magisque cum pallore, & horridulis vagis percursationibus. Cum hæc etiam

tam per *biduum* circiter durassent, increbescente magis magisque *angustia*, *anxietate*, *tensione*, & valde *grauatiua pressione suspiriosa* circa præcordia, iterum iterumque recursantibus *conatibus* vomendi, euomebat ipsum *sanguinem*: *sincerum* non solum, *copiosum*, sed quam maxime etiam *coagulatum* in frusta non exigua. Quo magis hic vomitus succedebat *euacuando*, eo magis *leuabatur* patiens (sicut etiam tales vomitus certe satis sæpe orthostadia, & reliquis suis domesticis officiis inuigilans, absoluebat) Quo magis autem hæc *euacuatio* succedebat, per duos iterum dies, non tamen *impetuose*, sed plurimum horarum intervallis, eo tranquillius *desinebat* denique in *mensium* ipsorum adhuc perruptionem, sed vix vltra *sex horas* durantem. Acquiescebant tamen eo ipso mox vniuersi illi vehementes *conatus*, ita, vt compositis omnibus patiens altero, aut ad summum tertio die iterum bene sana appareret. Hæc facies rerum harum continuabat hac ratione in *decimum tertium* vsque *mensem*; nempe totidem insultibus memoratam rationem exquisite seruantibus. Tandem incurrebat patiens *cachexiæ* euidentiora quædam præludia, quibus inducebatur ad remedium huic insolito motui adhibendum, quo etiam potita est, omnino tali, *vt specifica* magis efficacia, absolute sine vlla *adstringendi* energia, hæc *specialissima* commotio cessaret, sola *menstrua* adhuc commotione redeunte: sicut de illo negotio citato loco memoratum est.

In hoc casu considerari debet conspiratio conatus vomendi cum fluxu mensium.

§. XIII. Circa quem certe casum vti merito considerari debet *conspiratio* illa *conatus vomendi*, quæ prima plane *fortuita occasione vigentem fluxum mensium* secuta est simpliciter, & quidem plane *per accidens*, & mere *fortuito casu*; postea vero ipsa fluxus huius initia antecessit. Quo ipso certe nullam vsquam directam occasionem habuisse intelligi potest, nempe *vomitus qua talis*; tanto minus, cum omnino etiam *appetitus* ipse semper adhuc tali tempore, quo vomitus iterum emicabat, sibi constaret: imo, magis magisque in peius conuerti videretur totus affectus, non *appetitu* solum fatiscente, sed aliis etiam materialibus caussis deficientibus, dum *vacui* posthac *conatus*, vacuo ab assumtis ventriculo succederent; imo hi ipsi quoque *vacui* conatus, vndecunque tandem credi possent, ita magis magisque, quod faciebant, insolescere, tamen non desinebant, nisi facta tandem *excussione sanguinis*. Qua quidem largiter atque facile succedente, *minuebantur* conatus, & augescebat euphoria: imo quo magis successisset *excretio sanguinis*, eo tranquillius subsidebant & vniuersi *conatus*, & ipse *mensium* potius vltimo *placidus* fluxus reuertebatur.

Omnia hæc non simplicem

§. XIV. Omnia hæc inquam sicuti nullam vsquam relationem habere videntur ad illas concitationes *simplicis vomitus*, cuiuscunque

rei

rei simpliciter *vt e ventriculo*, & vt in cauitate eius contentæ, excussioni dicati: ita non conuenit vtique etiam respectus *temporis mensium*, quod omnino seruabat, aut *pacationis* eiusdem, simulatque sanguis *euacuatus* esset; nec inprimis statæ illæ *mensuræ*, non magis *veniendi*, quam *succedendi*, *durandi*, & iterum *desinendi*, nedum aliquem adhuc successum *mensium* post se trahendi, vllo modo cum quacunque simplicis vomitus indole conciliari possunt. Optime vero cum *tempore*, *substantia*, *quantitate*, *cessatione* MENSTRVAE sanguineæ euacuationis: Vt adeo satis hinc appareat, vniuersum hunc *apparatum* vomitorium revera nulli alteri rei, quam vere & simpliciter *sanguini dicatum*, ad sanguineam inquam euacuationem quouis modo *destinatum*, *directum*, illa recte & ordine *potitum*, & quoties hoc ita factum fuisset, etiam sponte & plane *tranquille* iterum *dimissum* fuisse.

vomitum respiciebant; sed totus apparatus ad euacuationem sanguineam destinatus & directus erat.

§. XV. Vbi quidem, cum nulla vsquam ratio comparere possit, secundum quam *vomitus* alterius rei, maxime *tali tempore*, nempe *menstruo*, concitatus, aut quæcunque saltem occasio illi subministrata fuisset; Saluo vtique per quælibet huius vomitus initia vniuerso *appetitu*; imo etiam sub durante adhuc vomitu, per duos dies sibi constante *appetitu*, reluctante quantumlibet *motu ventriculi* excussorio. Multo minus, *vnde* vomitus etiam *vacuo* ventriculo, tamen insigni *conatu* increbescere potuerit, quousque *sanguinem* tandem elideret: Minime omnium autem, vnde & quomodo *tunc* maxime huius suæ contumacis insolescentiæ *imminutionem*, & denique *compositionem* adeptus sit, simulatque *sanguinis* effatu digna *euacuatio* perpetrata esset. Omni certe rationi refragaretur harum rerum caussam alteri cuicunque *materiæ* aut *respectui* adscribere, quam ipsius *euacuationis menstruæ sanguineæ* apparatibus.

Omni rationi refragatur, caussam huius vomitus alteri materiæ quam intentioni euacuationis menstruæ sanguineæ adscribere.

§. XVI. Potest autem tanto magis rei vniuersæ illustrandæ vtique inseruire non solum *exitus* curationis huius talis *moliminis*, (quantum ad hunc locum attinet, vtique *peruersi*) dum *remedio* cessit *simplicissimo*, quarumlibet circa *venam portæ*, minus conuenientium *spasticarum* commotionum *moderamini* idoneo: sed, quod omnino notandum est, ad alios *vomitus* directe & simpliciter *stomachales*, quoquo modo, ne dum ita *præsentanee*, & tamen *tranquillissime* inhibendos, nihil quicquam valituro,) sed etiam nouus successus post ita sedatum hunc vomitorium conatum per accidens subsecutus.

Hoc illustrat non solum exitus curationis, sed etiam nouus insultus per accidens subsecutus.

Cum

Cum enim patiens hæc reuertente *ſeptimana* illa & *diebus* conſuetis, quibus inſultum illum vomitorium iterum exſpectare debebat, ad *præſeruandum* vteretur quotidie verſus *prandium*, *cænam* & *introitum lecti* 35. guttis *eſſentiæ millefolii*, emanebat eo ipſo omnis vlterior ſenſus vllius eiusmodi *vomitorii tentaminis*, totis illis ſex diebus; *appetebat*, *edebat*, *retinebat*, *concoquebat* omnia ad regulam illibatæ ſanitatis. Septima die, plane iuxta menſuram hucusque conſuetam, reuertebantur menſes *tacite*, *tranquille*, ſed pro conſueto hucusque modulo *parce* vtique atque *breuiſſime*, per ſex vel octo horas ſolum durantes. Nulla vsquam mutatio apparebat in patiente, a ſano ſtatu decedens. Proximo vero *tertio* aut *quarto* poſtea die, cum iterum in ipſo prandio maxime inurbano, iurgio magis quam ioco vehementer commota eſſet, & parum adhuc ediſſet, imo etiam ſtatim a menſa recederet, correpta eſt pauco poſt tempore, duarum circiter horarum, nullo certe ne *conatu* quidem *vomendi*, quin vllo eius rei *ſigno* aut *indicio*, bene vero tam vehementibus *contentionibus ſpaſtico-ſuffocatiuis*, tam pertinacibus, tam late ſeſe expandentibus, imo diffundentibus, vt non ſolum in quartum vsque diem quaſi iugiter durarent, ſed etiam ſchema ſuum ita varie transformarent, vt ſecundo quidem die *ſpuriam* veluti totius corporis *paralyſin* præ ſeſe ferrent; ſolo capite ſic ſatis ſaluo: proximo autem, qui *tertius* erat, die reliqui quidem corporis ita ſatis compos eſſet, *caput* autem atque *linguam* mouendi plane impos. Cum autem etiam hæc omnia ita grauia incommoda quarto die iterum miteſcerent, quinto ipſo clam iraſcens eandem ſcenam repetere viſa, tandem leuiſſime fluente e *vena in pede* ſecta ſanguine, non ſolum confeſtim ad ſe reuerſa eſt, ſed etiam poſtea perpetua ab horum generum inſultibus libera manſit.

Qui certe ſucceſſus huiusmodi totius affectus ſatis in omnes veluti ſenſus ingerit, quam parum ad *ſimplicem vomitum* reſpexerint præcedentes illi, quantumcunque in genere *vomitorii*, conatus & actus.

Quos effectus & euentus tales vomitus cruenti habeant.

§. XVII. Sunt autem huiusmodi *vomitus cruenti* ratione *effectus* quidem ſui omnino quam *minimum vtiles*, vti inprimis ſimpliciter ἀναιμάτως aliis tolerabilioribus ſubrogari; *euentus* autem habent per ſe quidem & directe minus grauiter periculoſos: ſi tamen ſaltim immediate *oppreſſi*, non vero ſimul iterum *diſcuſſi*, in propinquo *liene* diutius reſtagnando ita ſubſiſtant, poteſt inde *inflammatio* lienis, *corruptio* talis ſanguinis, & tandem *vomitus niger* (ad inſtar *rob ſambuci*) cooriri, cum certo funeſto euentu, ſi initium fuerit acutum; aut lentiore progreſſu *hydrops*; aut medio modo *ſpaſticorum moliminum* graues exacerbationes, quales in ipſo allegato exemplo occurrebant. Melius autem cedit atque decedit hæc etiam ita incommoda euacuatio, ſi alio conuenientiore loco ſanguini *ventilatio* decenter obtingat.

ARTI-

ARTICVLVS IV.
DE
HAEMORRHOIDVM FLVXV.

§. I.

SI quid vsquam aliud in *historia medica practica* minus, quam con veniebat, in animum admissum est, quod tamen insuper haberi minime omnium debuerat, est illud profecto hoc, de quo loqui aggredimur, HAEMORRHOIDALIS euacuationis negotium. Cum enim dici vix possit, sed multo minus tacente ita incondite scriptura medica, nisi nuda fide credi, quam *familiare* prorsus sit hoc euacuationis genus; simul autem, si modo aperiantur oculi, etiam in sensus incurrere possit, quam variis *commotionum* generibus obnoxii sint illi, quibus secundum omnem satis conspicuam probabilitatem *ad hæmorrhoidalem* euacuationem res respicere videntur: quam multis talibus *eximantur* non solum simpliciter, quibus hæmorrhoidalis fluxus *emergit;* sed inprimis illi, quibus iam alia talia passis hic fluxus *superuenit;* imo denique, quibus huiusmodi malis etiam illi *exponantur*, quibus *adsuefactus* hæmorrhoidum fluxus denuo iterum supprimitur. (Quam in rem certe solido commentario clinico practico dignissimi sunt *Hippocratis* textus varii, vt VI. *Aph.* 11. 12. 21. *De Humoribus* c. XI. text. 1. & 3. IV. *Epidem.* c. 31. t. 1. 2. V. *Epidem.* c. 10. t. 18. 21. VI. *Epidem.* c. 3. t. 65. &c.)

Negotium hæmorrhoidale minus in animum admissum admodum familiare est, variis tamen commotionum generibus conspicuum.

§. II. Ab his autem rebus cum non solum visum mihi, sed sane spectatum imo perspectum sit ingens illud nexus vinculum, quo varia huiusmodi *affinia* mala ab ipso inprimis hæmorrhoidali negotio pendeant: imo vero, rem vti re vera sese habet eloquendo, cum talis vtique sit harum rerum constitutio, illa ita, vti vulgo factum arguo, neglecta, non possit aliter fieri, quin ita veritate rerum tot tantarumque, quæ huic nexui adhærent, necessario destitui debeat ars medica, quando illæ vtique aliter, quam hac vna ratione, secundum veritatem se non habent: est ita omni modo æquum, vt hæc ipsa res ita secundum simplicem veritatem recenseatur; iniquum autem atque noxium, si negligatur.

Multa affinia mala ab eo pendent.

Nomen hæmorrhoidum.

§. III. Vt ante omnia de *nomine* aliquid dicamus, & quidem non ſterile prorſus, laudo, peculiari omnino ſed certe non inani reſpectu *differentiam*, quam circa *appellationem* huius cenſus breuiſſimis indicat *Hippocrates*, non ſolum vbi hodieque recepto ſenſu vocabulum *hæmorrhoidum* vſurpat, tam de vaſis illis, in actu *emiſſionis* ſanguinis conſtitutis; quam de ipſa *vena crurali*, quam particulariter *hæmorrhoon* appellat. De qua poſteriore acceptione licet hic nondum ſit dicendi locus, ſed certe minime defuturus maxime idoneus: ſufficit ita hoc loco intelligendas indicare illas *hæmorrhoidas*, e quibus ipſe *ſanguis* vere *dimanare* & *exonerari* ſueuit.

Diſtinctio inter hæmorrhoides internas & externas.

§. IV. Debemus, niſi quidem totam rem, certe conſignationem eius diligentiorem, *Veſalio* & *Laurentio*, quod *internarum* & *externarum* hæmorrhoidum veram exſiſtentiam laudauerint. Nempe *hæmorrhoidales* venæ, e quibus ſanguis per ipſum *anum cum alui depoſitione* excernitur, ſunt *recto* inteſtino appoſitæ venæ, & per illud diſtributæ; tum interius per eius *longitudinem* protenſo inſigni ramo, a quo multis propaginibus alii minores & minimi, ipſi inteſtino per tunicam eius nerueam inprimis, innumerabilibus veluti ramificationibus implantantur: tum proxime circa *exitum* & verum *orificium* eius appoſitæ aliæ tenerrimæ, *ambitum* huius quaſi peculiariter coronantes. *Priores* illæ, ſeu potius integer ille inſignis earum *ramus*, ſunt a *vena portæ*, non ſolum in genere, ſed etiam magis peculiariter (ſicuti non quidem abſolute in omnibus, certe tamen *pleriſque* cadaueribus deprehenditur,) immediate ab ipſo *ſplenico* ramo. *Externæ* autem illæ ab *iliaco interno* ramo.

Excretio legitima nullo alio loco fit, quam circa orificium inteſtini recti.

§. V. Notanda interim quam maxime venit illa vtique circumſtantia, quod *excretio* hæmorrhoidalis *legitime & ordinarie* nusquam fiat, quam ſimpliciter circa ipſum *orificium* inteſtini recti; adeo, vt ſi etiam ſenſus aliquis tumoris hæmorrhoidalis *altius* introrſum percipiatur, tamen *exitus* illius, ſi quem aſſequitur, potius ita ſimpliciter proxime ipſius huius inteſtini exitum & *orificium* ſequatur: aut plane propterea non obtineat exitum, ſed *cæcis* ſolum conaminibus, & ſtaſibus *inflammatoriis*, patientes exerceat. Nempe cum circa *orificium* maxime inteſtini textura ſit *tenuior*, teneriore ſolum *cuticula* tecta; dum magis in profundo, adhuc ſpiſſior illa *villoſa* vulgo dicta tunicacea ſubſtantia occurrit: habet proinde non alibi quam hoc in loco liberiorem exitum qualiscunque perruptio.

§. VI.

§. VI. Ita nempe, vt ipſam rei hiſtoriam commemorem, celebratur excretio hæc hæmorrhoidalis cum *alui depoſitione*, & inprimis familiarius cum ipſis *durioribus* ſcybalis exprimitur ſincerus ſanguis: imo vero familiarius non tam *cum* ipſis ſcybalis, quam vltimo loco *poſt* ipſa, & magis vacuis vltimis *conatibus*. Succedit quidem, vbi optime, hæc excretio etiam *ſine ſenſu* patientis: quibuscunque tamen *mediocris* ſenſus concurrit, eſt ille *tenesmodes*; velut irritationis alicuius, *expreſſionem* ſollicitantis, circa ipſum exitum. Quibus autem exquiſitior ſenſus obtingit, illi percipiunt omnino vtique velut *intus hærentis* rei durioris, & vt communiter loquuntur, tanquam *nuclei* duri, *pineæ*, aut *corni* præſentiam: ſpecialiſſimo tamen loco ſimiliter proxime circa *exitum* hærentis. Quanto *altius* autem introrſum huiusmodi ſenſus hærent, tanto *impeditius* gerit ſeſe vniuerſus excretionis eius ſucceſſus. Hiſtoria huius excretionis.

§. VII. Hæc talis excretio obtingit ita aliquibus *rarius*, & nullo inſuper ſenſibili *ordine* interuallorum: aliis ipſis etiam *rarius* per ſemeſtria ſpatia, ſed tamen cum aliquo *ordine*; nempe *veris* & *autumni*, & preſſius, *æquinoctiorum*: aliis *ſæpius* per annum, ſed nullo ſingulari ordine *periodorum*: aliis denique cum *frequentiore* recurſu, ſimul etiam exquiſitiſſimo ordine, *menſtruis* periodis. Tempus & ordo excretionis hæmorrhoidalis admodum diſcrepat.

§. VIII. Hæc talis excretio procedit communiſſime ab *internis* illis ramificationibus magni illius venæ portæ rami, qui quaſi per excellentiam *hæmorrhoidalis* dici conſueuit. Aliis oriuntur circa *extremum* omnino ambitum orificii ani *veſiculæ* quædam molles, & per tenuitatem cuticulæ, intra quam detinentur, etiam translucente colore ſanguinis *nigro-purpureo*. Hæ rumpuntur tandem, vel *ſcalpendo* etiam propter pruritum familiarem diſſolutæ fundunt non ſolum portiunculam ſanguinis, quam continent, ſed continuant etiam plus eius ſuppeditare. Minime tamen æque ſimpliciter nuda *manatione*, tanquam ita ab vnitate ſimpliciter ſoluta, ſed pariter ab illa ſub alui depoſitione adhibita voluntaria *preſſione* & *conniſu*. Hæc talia primo ita formata *tubercula* veſiculoſa tranſeunt poſt hæc familiariter in vera duriora *rugoſa* ſchemata, veluti *papularum* quarundam, quæ per vices ſub *preſſionibus* fortioribus alui egerendæ ſanguinem denuo fundunt. Imo, ſi hoc facere etiam deſiſtant, degenerant non raro in *vlcuſcula* pruriginoſa, plurimum moleſta; de qualibus inprimis intelligendus venit *Hippocratis* libellus ſingularis *de hæmorrhoidibus*, (aut cuiuscunque tandem auctoris.) Hæmorrhoides veſiculares ſeu tubercula veſiculoſa.

Hæ hæmorrhoides externæ nullum typum seruant & multa incommoda formant.

§. IX. Hæ *tales* hæmorrhoidales viæ, vti communissime omnium *externarum* sunt hæmorrhoidalium venarum proles; ita sunt etiam auctores communissimi illius incommodi, vt hinc prognatæ excretiones non solum nullum *typum* seruent in specie, sed etiam in genere potius perpetuo magis & continue fluentes hinc euadant. Aut, sicubi vtique cessatio aliqua contingat, & vere iterum *obstruantur* hi exitus, non sine magno incommodo alia vice iterum aperiantur difficilius; vel adhuc maiore, plane non amplius perrumpere compotes ita destituant totum illum fluxum, quem vix sine vrgente caussa formauerunt, neque sine damnis certioribus iterum derelinquunt.

Euenit hic fluxus a caussis internis & externis: ætati virili & senili: ordinate & moderate succedens salutaris; vtrique sexui.

§. X. Euenit hic talis fluxus non *promiscue*, inprimis a caussa magis *interna*: (quandoquidem etiam ab *externa*, pressione violentiore, cooriri potest, grauissimo *alui* excernendæ conatu, *partus* nisu, imo etiam incubitu *vteri prægnantis* in intestinum rectum, quin etiam *equitatione* insueta, aut nimia eius continuatione & concussione, vna serie facta.) Sed AETATIBVS inprimis, *virili* & *senili*. Quo magis *ordinate*, & tamen etiam *moderate*, (*conuertuntur* autem fere hæc duo inter se mutuo) succedit hæc euacuatio; reliquis etiam circumstantiis *proportionatis* respondens, (*plethoræ*, & eius *commotionibus* in genere, prægressis etiam iam per præcedentes *ætates consuetis* euacuationibus in specie,) eo magis *præseruat* patientes huiusmodi ab aliis grauioribus incommodis. Euenit *vtrique sexui;* familiarius tamen *virili*.

Male succedens varia incommoda parit.

§. XI. *Male succedens*, si quidem nunquam prorsus ad *exitum* perueniat, *incommoda* quidem varia parit, non tamen æque promte grauiora *pericula*. Quod ex aduerso omnino facit, iam quantumcunque liberius *adsuetus*, sed iterum *suppressus*. *Incommoda* illa obsident inprimis loca, communi ortu e *vena portæ* vasa sua sanguifera accipientia, *hepar*, *lienem*, *glandulas* mesaraicas, *intestina*, quin ipsum tandem *ventriculum*. Imo, inprimis in *externarum* hæmorrhoidalium excretionum *moliminibus* longinquis, *dorsum*, *coxendices*, *femora*, *crura*, *pedes*. *Periculosiora* illa, etiam ex his ita magis solum *incommodis* subnascentia, sunt *hydropes*, *asthmata conuulsiua*, *colicæ conuulsiuæ*, *hepatis*, *lienis*, *mesenterii inflammationes*, *vomitus cruenti*, *hecticæ*, quin *apoplecticæ* consecutiones. *Melancholiæ* etiam *hypochondriacæ veræ*, quin, obseruante *Hippocrate*, *maniæ* conspiratio cum hæmorrhoidibus passim comparet.

§. XII.

§. XII. Cæterum notanda vtique, vt etiam iam ſupra monitum, eſt in hanc rem *Hippocratis* obſeruatio, tota vtique *practica*, quod hæmorrhoidum fluxus talibus rebus *ſuperueniens*, illas ſoluat, & patientes liberet: *cohibitus* autem illos demum in tales ſucceſſus coniiciat. Habeo ego exemplum huius rei inde ab ipſa iuuenta mihi oblatum, quod maxime ad hanc rem e fundo ſolertius perpendendam me induxit; nempe vehementiſſimi *mali iſchiadici*, mox *gonagram*, *podagram* atque *chiragram* formantis, & vltra tertium annum pluribus paroxyſmis ita infeſti: per eruptionem & *ſtatum* poſthac *ſucceſſum* hæmorrhoidum ita in ſolidum ſublati, vt patiens per totos *triginta* & amplius annos, in ſerum vsque ſenium, ne minimum amplius huiusmodi affectuum veſtigium perceperit.

Hæmorrhoides his incommodis ſuperuenientes ea ſoluunt: ſuppreſſæ vero ea prouocant.

§. XIII. Notanda vero merito eſt mutua illa *conſpiratio*, huic certe fundamento vnice & ſimpliciter inſiſtens, *externarum* hæmorrhoidum cum ipſis *internis*. In ipſo quidem *fluxu* non exſerit ſe æque huius *conſpirationis* euidens veritas; optime vero in illis *apparatibus*, & *vicariis* tam *euentibus*, quam *effectibus*, qui vtrumque hoc negotium ſtipant, aut quoquo modo ſupplere contendunt. Vergit autem re vera hæc longe magis ab *exterioribus introrſum*, quam *contra* ab interioribus extrorſum.

Mutua conſpiratio hæmorrhoidum externarum cum internis.

§. XIV. CAVSSAS hæmorrhoidalis euacuationis quod attinet, ſunt illæ quidem *generaliores*, huic excretioni cum omnibus aliis hæmorrhagiis *communes*: *plethora*, *commota*, imo iam exonerationi eius *adſueta* œconomia. *Specialiſſimi* autem huius *loci* fateor ſimplices & abſolutas rationes non ſuppetere, niſi in apparatu *genitali*: ſicut omnino certum eſt, etiam ipſis *venereis* inquinamentis intercedere aliquando aliquam cum ipſis *hæmorrhoidalibus* locis conſpirationem; vt vere etiam venereis impuritatibus affecti vlcerationes aliquas peculiares circa ipſum *orificium* hoc, & exitum inteſtini recti experiantur.

Cauſſa generalis huius fluxus.

Cur per hæc ſpecialia loca fiat?

§. XV. Sicut etiam non ſpernenda in hoc genere eſt illa popularis traditio, & velut obſeruatio, quod etiam circa *venerem* luxurioſe verſantes in *podagram* tandem incidere ſoleant: & ex aduerſo illa iam ab *Hippocrate* transmiſſa obſeruatio, quod *Eunuchi podagram non experiantur*. (Cum interim *podagra* cum *hæmorrhoidali* negotio, præcipuum vtique nexum habeat.) Sane vero de *externis* hæmorrhoidibus hoc merito multum valere poſſe, (*quarum* etiam præcipue conſectarium eſt ipſa *podagra*) confirmat communis ortus *venoſorum* vaſo-

Podagræ nexus cum hæmorrhoidibus.

rum *membri virilis*, & *hæmorrhoidalium externorum* a venis *iliacis internis*.

Cauſſæ internarum.

§. XVI. Sicuti de reliquo *internarum*, a *vena portæ* dependentium, deſtinationibus ad huiusmodi exonerationem occaſionem præbere poteſt *eminus*, circa talem *ætatem* familiarior, *interna* quidem, per ſpirituoſos *potus*, *venerem*, *iracundiam*, commotio: *exterior* autem, per *deſidiam*, impeditio & implicatio decentis liberi commeatus ſanguinis per *venam portæ*. Quibus rebus non iniuria etiam adiungere licuerit his quidem ætatibus ſolennem reliqui corporis maiorem *firmitatem*, adeoque partium, per quas *teneriore* adhuc ſtructura, promtior perruptio patere potuerat, maiorem *denſitatem*, quam vt ſimplicius, inprimis *lenioribus* & veluti *tacitis* expreſſionibus, perrumpi posſent. Dum interim huic inprimis viæ, per *niſus* ſcybalorum expresſorios, familiarius obtingere poteſt eiusmodi adiumentum, quod ad minimum *primis perruptionibus* viam ſternere poſſit, quæ per ſubſequentes facilius deinde iterum teratur, donec ſenſim e diſpoſitione in *habitum* deducatur.

Hæmorrhoides ſuppreſſas varia non tam incommoda quam potius pericula ſequuntur.

§. XVII. Hæc euacuatio ſanguinis, ſicut annis iam *augeſcentibus* initium ſumit ſolennius, ita durat etiam non ſolum per ipſam *prouehentem*, ſed vel omnino ipſam vltimam *ſenectutem*; adeo quidem, vt illos etiam, quibus hac ipſa ætate temere intercipitur atque *ſiſtitur* hæc euacuatio, in certiſſimas perturbationes eximias coniiciat, tam *hypochondriacorum* & *hydropicorum* pathematum, quam *ſuffocatiuorum* catarrhorum, & *apoplecticorum* ſchematum. Neque vero etiam vnquam vere iam *adſueta*, vel etiam ſolum *operoſius* atque peruicacius a longiore iam tempore *moliens* atque machinans hæc euacuatio temere tota *ſupprimitur*, quin ſenſibiliſſima ſequantur varia alia *incommoda*, circa *caput*, *pectus*, *hypochondria*, *habitum* corporis, *renes* &c. Quid, quod etiam in *fœminino* ſexu minime ita rari ſint huiusmodi affectus, qui *hæmorrhoidales*, ſi non *euacuationes* ſinceras, ſaltim *reſtagnationes* circa exitum inteſtini recti, (quas noſtrates Maſtkörner, & inferiores Saxones Tacken appellant) poſtea inſequuntur, ſecundum alios *rheumaticæ*, iterum alios *ſcorbuticæ*, omnino vero *arthritodis* indolis.

Viris quidem familiariores, tamen fœmi-

§. XVIII. Super hæc omnia vero meretur vtique notari, quod ſicuti *hæmorrhoidum fluxus* re vera familiarior, quantum mihi obſeruare licuit, ſit *viris quam fœminis*; vbi tamen in noſtris regionibus aliter

aliter, quam in *Hippocratis* climate, re vera minime *insolitæ* fœminis sunt hæmorrhoides: ita etiam *fœminis* neque pariter familiariter, vti *viris*, *ordinatos* & plane *statos* successus capessunt; nec etiam illas pari *leuamine*, & quasi certa προφυλάξει afficiunt, quam *viros*. Dum potius in fœminis semper promtior ad *translationes* & *vaga molimina* est indoles, quandocunque non veræ liberæ institutioni veluti *primæ* atque simplicissimæ, successus respondet: adeo, vt ipsæ quidem re vera adhuc facilius obsequantur *artificialibus* arbitrariis ventilationibus, quam talibus, quas ipsæ sibi sponte naturæ quæsiuerunt.

nis non insolitæ.

§. XIX. Quod itaque, vt eo redeam, CAVSSAS attinet euacuationis huius specialissimæ, minime certe dissimulo, quod illæ etiam, vt quoquo modo *directæ*, difficulter definiri, & extra omne dubium constitui possint: excepta illa *occasione*, quam negotium *spermaticum* ipsi hæmorrhoidali præbere posse vtique apparet; confirmantibus etiam eo magis *duobus* illis, quæ supra memorauimus, phænomenis, nempe, quod a *venereis* abusibus *ischiadico-podagrica* pathemata, ab *vlcerationibus* venereis etiam *hæmorrhoidalium vasorum* peculiares deprauationes veluti propinquius exoriri obseruentur. Ex aduerso vero *castratis* huiusmodi affectus, quos hæmorrhoidalibus moliminibus plurimum *conspirare* solers consideratio declarat, nempe *podagricos*, re vera *ignotos* esse *Hippocrates* asseueret.

Caussæ directæ non suppetunt, cur specialius per hæc loca hæmorrhoidalis excretio fiat, nisi forsan e connexione spermatica & genitali aliquid eliciendum sit.

§. XX. *Superiorum* partium vitio atque defectu hoc euenire, quod illæ per *ætatem* sufficientem habilitatem ad has euacuationes amittant, adeoque alibi ita tentandus sit exitus, posset quidem aliquam speciem habere: sed laborat tamen etiam id ipsum pluribus implicationibus; præterquam, quod ipsum etiam nihil aliud, quam solum *indirectam* rationem ita subindicaret. Cum enim etiam in eo adhuc reciproca sit difficultas, cur proprie hæc species euacuationis eo vsque differatur, donec aliis non amplius respondeat liber successus? Facit insuper totam vtique rem difficilem illud, quod etiam circa aliarum hæmorrhagiarum loca nulla neque *physica*, neque *morali* vera *necessitate* solæ sinceræ euacuationes semper, simpliciter & absolute fiant; sed etiam ipsa nuda *molimina* atque conatus tales, & pertinaciter quidem, non solum *insistendo*, sed etiam *reuertendo* possint vtique, imo vero *soleant* etiam passim ita fieri: adeo quidem, vt etiam hoc ipso vltimo *specialissima conatu* hæmorrhoidali, satis liberum exitum non inueniente, de integro ad illa ipsa loca *pristina*, imo vero *remotiora* quælibet ex illis, fiat reuersio.

Num vitium atque defectus habilitatis superiorum partium sufficientem rationem suppeditet?

Tan-

Tantum abest, vt vlla directa *necessitas* subesse appareat, quamobrem ad alium, ne dum specifice ad hunc *talem* locum, illa *vicaria* excretio dirigi debeat.

Ratio instrumentalis, nempe negotium motus tonici, longe probabilius reddit directum regimen ad hunc locum.

§. XXI. Certe vero instrumentalis ratio huius negotii longe probabilius reddit verum directum *regimen*, quod hanc excretionem ita specifice *dirigat*, & ad hunc locum proprie *adigat*. Nempe negotium *motus tonici*, ad *spastica* vsque augmenta, nisi benigniora *tacita* molimina satisfaciant, deducti. Iterum dico *actiui* tonici motus: quandoquidem nec *a priori* vlla verisimilitudo occurrit, vnde alias oriri possint illæ tales *regurgitationes*, quando illi *spastici* motus *passiue* solum subsequi deberent: & *a posteriori*, quamlibet de hisce rebus diuersam opinionem in solidum aspernetur indoles illa, huic interim familiarissima, tam STATAE *reuersionis*, quam *hæreditariæ* impressionis.

Directio hæc tonico-spastica elucet tam ex successu huius excretionis, quam ex contentiosis moliminibus.

§. XXII. Euidens autem vtique est illa huiusmodi *directio* non solum ex ipso successu huiusmodi excretionis, inprimis tamen quantumcunque *impeditiore*; quam imprimis ex illis a vere *intercepto* successu pendentibus aliis grauioribus incommodis *moliminibus*, *contentiosis* omnino, adeo, vt satis frequenter etiam per veros *insultus* agant; & quidem ab illa crasso modo supposita *restagnandi* simpliciore occasione alienissimos: dum magis ipsa *quiete* otiosa exacerbantur, quam fere quocunque *motu*; nisi quidem immoderatissimo simul & semel tali suscepto. (Sicuti certe notanda omnino venit in hoc genere etiam *spontanea* illia naturæ, certe rei conformis, subleuandæ potius ita molestæ quoquo modo *staseos*, inuentio, per spontanea *suspiria*.)

Molimina hæc statis etiam insultibus apparent.

§. XXIII. Elucescit autem inquam illa vere *instrumentalis* ratio horum *tonico-spasticorum* motuum inprimis ex illis horum generum *moliminibus*, quæ partim *erupturum* hunc fluxum, sed minus expedite procedentem, stipant; partim etiam prorsus *impeditum*, tamen velut impetu ad exitum perpellere sæpe tentant; & vtrumque quidem etiam STATIS omnino insultibus; qui cum alia simpliciter *mechanica* ratione, quæ solum *passiuum* aliquem talem spasticum effectum innuere posset, nihil commune habent.

Si ordo harum rerum recte cognoscitur, etiam nexus effectuum & euentuum

§. XXIV. Interest autem quam maxime, vt verus harum rerum *ordo* recte cognoscatur; eo maxime fine, vt inde etiam eo euidentius innotescere possit *nexus* ille *effectuum* & *euentuum* huius euacuationis, qui ab illa partim satis *commode succedente*, partim *minime succedente*, partim denique a suis successibus iterum *depulsa*, passim resul-

resultant. Cum enim animum decenter aduertentes non possit fallere, tum, quam verus sit ille horum *euentuum* cum his caussis *nexus*, tum, quam parum ille inde ab omni medicæ doctrinæ æuo ad animum admissus, nedum decenter reuocatus sit; interim in hac vtique re fundata sit illa *reciproca*, vel *vtilitas* bene & commode succedentium, vel *periclitatio* male procedentium hæmorrhoidum; vnde nempe vera potius directa *efficacia*, quam nuda *consecutio passiua* dilucescere possit: meretur vtique proinde etiam hæc tam effectuum, quam euentuum ratio solertiorem considerationem.

huius euacuationis facilius innotescere potest.

§. XXV. Quod itaque EFFECTVS attinet hæmorrhoidum commode & expedite *succedentium*, sunt illi partim *generaliores*, partim *specialiores*. *Generaliores* sunt, tum *abundantis* & periculosius *commoti* sanguinis depletio; tum intempestiua & intemperans, vti fere tali *ætate* euenire solet, *regurgitatio* ad alia eiusmodi hæmorrhagica loca: *specialiores* sunt, partim *ventilatio* impeditioris progressus circa reliquam totam *venam portæ;* partim *præoccupatio* reliquorum grauiorum incommodorum, quæ circa illam ab huiusmodi omnino *molientibus*, sed debitum successum non impetrantibus, *apparatibus* resultatura essent.

Effectus hæmorrhoidum commode succedentium.

§. XXVI. Sunt autem illa specialiora circa *venam portæ* reliqua incommoda, quæ hæmorrhoidum fluxu mitigari solent, inprimis ea ipsa, quæ vulgato nomine *hypochondriacorum* accusari solent. De quibus e maiore numero veluti volaticarum magis talium obseruationum tanquam speciminis loco haberi possunt duæ: vna celeberr. *Dolæi* in Encyclopædia sua cap. de *malo hypochondriaco*, vbi per totum quidem contextum nihil magnopere huc respexisse visus, tandem paucissimis verbis claudit, annotatum esse, aliquos *ab hypochondriacis affectibus hæmorrhoidum fluxu liberatos* fuisse. Altera paulo grauioris ponderis apud *Hildanum*, qui nobilem *splenetico-hypochondriaco* malo per aliquot annos grauissime exerceri solitum, & veluti desperatæ valetudinis, *hirudinum larga* & sæpius *repetita* suctione e locis *hæmorrhoidalibus* efficacissime restituit. vid. lib. *de sanitate tuenda.*

Incommoda circa venam portæ, quæ vulgo hypochondriacæ appellantur, hæmorrhoidum fluxu mitigari solent.

§. XXVII. Præcipuum autem vtique effectum habet hic *fluxus* (quatenus talis & bene succedens) ad præoccupanda ita atque *cauenda* illa varia & vere *passiua* incommoda, quæ subnascuntur e *congestionibus* humorum, & *contentionibus* moliminum motoriorum, ab hac *intentione* vtique ita perrumpendi tentatis atque susceptis. Qualia quidem

Præoccupat & soluit hic fluxus varia illa incommoda, quæ tam e congestionibus quam mo-

liminibus ad perrumpendum concitantur, & firmam valetudinem promittit.

dem huius census incommoda sicuti, si fluxus *moliminibus* illis non respondeat, concitantur; ita nacto illo tandem suum *successum* etiam iterum dissoluuntur, & optatum leuamen hac ipsa ratione restituitur. Imo, quo magis commode, libere atque liberaliter hæc euacuatio vtique succedit, eo certius, inprimis in longinquiorem senectam, firmiore *valetudine* vniuersa intaminata fruitur homo ita affectus.

Euentus minus bene succedentis fluxus.

§. XXVIII. EVENTVS autem minus ordinate atque prospere succedentis huius fluxus pendent vel ab eius *excessu*, vel *defectu*. *Excessus* huius etiam euacuationis sanguinis potest vere confirmare illud, quod tam in genere de *spontaneis* eruptionibus sanguinis, quam iam speciatim considerationi commendauimus, nempe, non tantundem valere illas sanguinis iacturas, quas ita, ad minimum in genere, *sponte* sua aliqua perpetrat *Natura*, quantum per *artem* aut *vim* simpliciter factæ huiusmodi subtractiones, inprimis repentinæ. Ita enim mihi notissima sunt non pauca æque aut rara huius generis exempla, vbi certe alias *enormes* habendæ huiusmodi euacuationes nihil quicquam pro dignitate, inprimis ad familiarem opinionem, detrimenti attulerunt.

Excessus huius euacuationis tantum detrimenti non adfert.

Verbi gratia, Vir Illustris iam inde a triginta annis (nunc temporis sexagenarius) hæmorrhoidum fluxu aliquoties per annum, licet non æque plane statis periodis recurrente, commode de reliquo valens, cum variis circa diætam & animi pathemata nouationibus incommodius habere inciperet, adiicit animum ad acidulas Pyrmontanas vsurpandas. A quarum tamen vsu incidit in eum euentum, vt hæmorrhoidalis ille fluxus inde ita ingrauesceret, vt per integros tres menses, secundum ipsius propriam relationem, singulis penitus diebus tantum sanguinis per fluxum hunc emitteret, quantum larga venæ sectione educi solere sciebat. Et sane quantumlibet decolor inde, lassus, atque cachexiæ propinquus euaserit patiens, neque post illud etiam tempus ad pristinum vigorem penitus redierit, (insuper etiam repentina simul & semel fluxus huius oppressione in ipsas portas mortis deductus) tamen viuit iuuante Deo hodieque, quintum post illud tempus annum, benigniore hucusque fluxu ad antiquum magis modulum iterum potitus.

Ita alius vir generosus, qui iuuenili ætate (a 24 ad 27. annos) ingente arthritide ischiadica, nempe per dorsum a scapulis ad infimas nates, & ischion, cui sedendo innitimur, grauissime excruciatus, tandem superuenientibus hæmorrhoidibus liberatus ab istis, per annos forte decem adhuc superstes, satis sanus de reliquo vixit: at vero hæmorrhoidum tam largum expertus est fluxum, vt vix non perennem earum eruptionem expertus sit, & quidem ita largam, vt ad minimum semel in die succedente aluo facile ad duas vncias sanguinis, floridæ consistentiæ, deposuerit. Emanens tandem hæc euacuatio in mature succedentia arthritica sympto-

ſymptomata, ſiniſtram coxendicem, & inprimis ſedem capitis oſſis femoris, occupantia, mox tamen per longitudinem femoris & ipſum genu ſe extendentia abiit. Medica ope vſus incurrit largiſſimum mictum cruentum. Quem cum iterum occuparet artifex, incidit in tumorem, iam ipſum abdomen attingentem. Commode factum eſt, vt iter Viennam Auſtriæ neceſſarium differre non vellet, quicquid tandem de tumore fieret: vbi Medicis in conſilium vocatis hirudinum vſus ipſi commendatus atque adhibitus, cum aliis, illum a tumore iterum liberauit, & ſimul priſtino etiam hæmorrhoidum ſucceſſui reſtituit, vt ex hac parte in poſterum ſatis commode vixerit, (quoad denique ex acuta febre, feliciſſime progreſſa, & plena ſeptimi diei euphoria, ipſe veſpera illa ad liberandam aluum in camera frigida, Octobri menſe, deſidens pene per horæ quadrantem, & ſenſui refrigerii etiam ſponte indulgens, mox oppreſſione interna grauiſſima, & mentis alienatione præcipiti, mox etiam conuulſiuis motibus, ante noctem exſpirauit.

Pariter ICtum vidi, qui per totos octodecim annos tam vbere hæmorrhoidali fluxu laborauit, vt raro octo dierum interuallum ferret affectus: reliquo vero tempore, communiter bis per diem, aliquando etiam ter, ſecedebat cum ſede, & inprimis poſt illam vacuis adhuc quibusdam conatibus, portio ſanguinis, vix ſemuncia in ſingulas ſedes minor, aliquando etiam ad vnciam vnam nudo adſpectu facile æſtimanda. Hic quidem patiens cachecticus diu apparuit, & certe fere valetudinarius, ſenſibiliſſimus etiam omnino fuit. Interim vixit tamen, & poſt aliquot demum annos vltra (circiter 22. annis poſt primum talis fluxus initium) febre contagioſa graſſante demum abreptus.

Senem autem ante hos tres annos cognoui, qui, ſeptuagenario maior ex ingente terrore atque diuturno mœrore in fluxum tandem hunc delapſus tam inſolitum, vt etiam per quietem ab ipſo deflueret ſanguis, niſi a medicamento moderamen admitteret, tamen vltra annum in eo ſtatu durauit, quantumlibet 73. annorum homo. Tandem marcore conſumtus, inter continuatum ſpiritus ardentis a multis annis largiorem potum.

§. XXIX. *Defectus* autem fluxus hæmorrhoidalis, *molientis* tamen, vti totam illam ſcenam vehementium *hypochondriacorum* pathematum, ſi res recte æſtimetur, in *virili* ſexu certiſſime inſtruit; ita citra alias longas ambages, & plura apud auctores hinc inde inuenienda exempla, ſaltem commendo *duo* illa: alterum *Veſalii* de viro, grauiſſimis & nullum leuamen admittentibus pathematibus abſumto, qui poſt mortem apertus *venam hæmorrhoidalem* exhibuit ambitus digiti capacitate: alteram *Hildani*, loco ſupra allegato, qui grauibus *ſplenico-hypochondriacis* pathematibus diu peſſime habitum nobilem artificiali tali eductione e *locis hæmorrhoidalibus* feliciter liberauit.

Defectus fluxus hæmorrhoidalis.

Defectus hic est vel simplex vel respectiuus.

§. XXX. Sicut autem merito obseruanda est illa *distinctio* inter *defectus* huius generis *simplices*; quando nempe *fluxus* talis, secundum circumstantias præsentes non iniuria *exspectandus*, & certe aliis interim insuperabilibus *incommodis*, si modo feliciter succederet, omnino *præoptandus*, non solum successum non inuenit; sed etiam interim tamen naturæ *intentio*, imo iam actuum aliquorum *administratio*, ad illum contendit: & *defectum* illum eiusdem *respectiuum*; quando nempe iam liberius *adsueta* huiusmodi euacuatio, *iusta* insuper, *libera*, *liberalis*, ante omnia *stata*, quin insuper *placida atque tacita*, in posterum *deficit*; & quidem vel magis veluti *sponte* quadam, & minus *repentinis* oppressionibus; vel *arte* imperita, sub huiusmodi vtique repentinis & *impetuosis stricturis*. Horum *defectuum* neuter caret grauissimis incommodis, præsentioribus tamen omnino infestus est *posterior*, *hypochondriacas spasticas*, *pectoris conuulsiuas* aut *oppletiuas*, *capitis oppressiuas*, *viscerum stipatorias* aut *inflammatorias* tragœdias post sese trahens.

Neuter caret incommodis, præsertim vero posterior.

Caussæ horum defectuum considerandæ sunt.

§. XXXI. Ita quidem, si hæc etiam huius *euacuationis* sanguineæ indoles decenter perpendatur, facile apparebit, quod illa quidem, si modo *recte succedat*, sicuti simpliciter *passiue* atque νοσηρῶς non contingit, sed prægressas *materiales* & *occasionales* caussas tales sequitur, quæ, nisi ipsa succedat, adhuc *grauioribus* incommodis, imo damnis, ita ansam suppeditent; quorum intuitu hæc *euacuatio* ita, vti est, re vera potius *vtilis*, & aliorum malorum *prophylactica* haberi mereatur: ita merentur omnino considerationem illæ eiusdem defectuum caussæ, quæ ita *optabiliorem* ipsius successum peruertentes, grauioribus demum *euentibus* portam aperiunt.

Hæmorrhoides suppressas grauiora mala sequuntur quam alias hæmorrhagias.

Inprimis hoc in annosioribus obseruatur, cuius ratio additur.

Senum deliberatio & cœpti tenacitas.

§. XXXII. Placet quantiuis pretii cogitationem adiicere. Certum est, & profecto in praxi notandum, quod hæmorrhoidalis euacuationis quantumcunque adsuetæ *oppressiones* certissimas ex omnibus hæmorrhagiis grauiores consecutiones tales post se trahant, quibus affatim dilucescere possit, esse illos *conatus* peculiari ratione *contumaces*. Fit autem hoc tanto magis, quanto *annosior* est ipse patiens. Iam cum *annosiores* homines, &, cæteris paribus, in *decernendis* suis rebus fere circumspectiores esse soleant, & non facile quidquam, inprimis *operosum* & *ambigui* successus compos, sibi proponere, nisi peculiari veluti studiosa *deliberatione* præmissa: interim recte constituti consilii & consulti cœpti *tenaciores* esse, quam iuniores. Videtur hinc tanto magis

con-

conſpirare etiam hoc conſilium & *conamen* hæmorrhoidarium ad *vſum* vtique eximium tam pertinens, quam etiam efficax. Vt adeo male ſuccedentem eius *apparatum* non pari leuitate, vti forte *iuuenes*, ſiue tolerent & obliuiſcantur, ſiue dimittant aut leuius ſolum penſare tentent: ſed omnino, ſi non æque *impetuoſius*, tamen *contumacius* hiſce ſuis auſibus inſiſtant, adeoque tanto certius *conniſus* illos, quantumlibet *periculoſioris* euentus, ad confinia loca exerceant. Quantumlibet etiam re vera de his ipſis *hæmorrhoidariis* conaminibus minime negligenda ſit *iuniorum* maxime *violentia;* qua ab hiſce tentaminibus inſolentius repulſi, promtiſſime ad *repentinos* impetus translationum ad *intimiora* paratiſſimi, *viſcerum inflammatoriis* affectibus ita ſubiacent. Quæ propemodum præcipua cauſſa eſt, vnde *iuniores* a ſimpliciter exterius occupata aut cito *retroacta* inprimis *podagra inflammationibus* internis promtius ad mortem perueniunt, quam ſenes ſolent. Iuniorum violentia in hæmorrhoidariis conaminibus.

ARTICVLVS V.

DE

MICTV CRVENTO.

§. I.

SAnguinis ſinceri vna cum *vrina* emiſſio citra *violentas* inprimis externas occaſiones, quantum mihi experiri contigit, eſt *rariſſimus* e reliquis omnibus ſanguinis excernendi modus. Quantum etiam iterum obſeruare ipſe potui, ſine peculiari prærogatiua *vtrique ſexui* communis: niſi quod non immerito adhuc aliquod dubium mentem eo magis propendere faciat, quod re vera etiam pluribus adhuc *viris* eueniat, quam fœminis. Mictus cruentus rariſſimus, vtrique ſexui communis eſt.

§. II. *Mictus* autem etiam *cruentus* neceſſario diſtinguendus eſt, qui a cauſſa quantumcunque *violenta* oritur, ab altero, qui magis ſimpliciter & *directe* conſurgit, *tacitis* magis ſiue *emiſſoriis* ſiue *expreſſoriis* motibus. Reſpicio merito etiam hic ad illum mictum *cruentum*, qui a *calculo* renum aſperiore excitari poſſe vulgo allegatur. Interim facit certe huius talis rei *facilem* & vſitatum euentum omnibus modis maxime ambiguum illa *clinicæ* obſeruationis veritas, quod certiſſime minime *vigeſimus* quisque *calculoſus* allegari poſſit, qui vel vnquam per Eius differentia.

totam ſuam vitam, & longiſſimam calculorum moleſtiam, vero *cruento mictu* correptus ſit: ne dum vt illum ea ratione, de qua hic maxime ſermo eſt, *ſinceriorem & conſtantiorem*, imo etiam *frequentiorem*, inde expertus ſit. Ita eſt etiam non adeo valde rarum, homines *ſanguine* plurimo *affluentes*, datis *externis* occaſionibus concitationum, v. gr. a fortiore *motu* corporis, inprimis *equitando*, ſuſcepto; alias quidem a congeſtoria oppletione circa renes tranſitum *vrinæ* ſecretorium interceptum ſentire: quem non niſi *ventilatione* ſanguinis largiore inſtituta recuperent: (cuius rei duo exempla in obſſ. habet *Riuerius*.)

Subiecta. §. III. Tum fieri tandem aliquibus ipſam etiam *eruptionem cum vrina*, ſincerioris *ſanguinis*: & hoc quidem etiam ipſa iam *virili* ætate *viridi*, aut prouecta *iuuenili*. Ille vero *mictus cruentus*, qui plus in receſſu habet, obtingit inprimis iam *ſenioribus*: & quidem quanto magis libere ſibi conſtat, tanto certius *tacite*; aut ad ſummum cum aliquibus *ſpaſticis* ſenſationibus, tenſione & grauitate *in lumbis* præuia.

Signa & modus excretionis. §. IV. Prodit ita ſanguis cum vrina, *copioſus*, *ſincerus*, *floridus*; niſi quantum ipſa vrinæ *ſalſedo* conſiſtentiam eius alterat aut mutat. Hic talis mictus ſanguineus vel *durat* impetu longiore; vnde quidem *medicationibus*, quas exigere videtur, dehinc facile alteratur, vt aliud, quam ſi ſibi relictus fuiſſet, ſchema efformet; id quod inprimis per *adſtrictiones* repentinas ipſi obtingit: aut *pacatius*, & *moderatius* etiam incedens, ſenſim iterum requieſcendo, accingit ſeſe ad formandas in poſterum *reuerſiones* plus minus STATAS; cum magna poſthac *pertinacia*; & ſi immoderate *ſupprimatur*, etiam grauiorum, *hydropicorum* inprimis, aut *ſpaſticorum* affectuum, aut *tabidorum* denique, periculo.

Adſtrictiones non fert. §. V. Imo, vt in *pulmonibus*, ab *hæmoptyſi* immediate ſolum *adſtringendo* oppreſſa, *vlcerationes* remanere ſolent; ita æmulantur id ipſum etiam *renes*: adeo vt e *cruento mictu* repente *conſtricto* facile *vlcerationes* huiuſmodi ſubſequantur, quæ poſthac loco priſtinæ ſinceræ ſanguineæ admixtionis *turbulentam* quandam *ſubcruentam* materiam vrinæ admiſceant, quæ per moram temporis, in quieſcente vrina, ad fundum ſecedit, conſiſtentia ita *tenaci*, vt verum mucum *viſcidum* repræſentet, qui ſanguine imbutus, *rubicundæ gelatinæ* faciem ſiſtat.

Cum

Cum ante aliquot annos inuiserem vrbem - - - - audita mea præsentia generosæ familiæ matrona, grauissime illis temporibus ægra, meum quoque consilium audire auebat, super intolerabili & indesinente in dorso quidem dolore, per præcordia vero, quantumlibet fere profunde intimiora, summa anxietate; febre etiam lenta quidem, sed sæpius satis acriter emicante, tabida; appetitus pleno defectu, somni absoluta impotentia &c. Veniebat ad me, qui eius hucusque curam gerebat, quamuis etiam cum alio adhuc consilia sua conferente, Medicus, & proponebat hanc patientis constitutionem; quæ ita inde a tribus circiter mensibus indies ingrauescens ad hunc apicem peruenerat. Ego, qui vel a sex retro annis a Medico familiæ illius, qui ipse interea mortuus erat, sententiam me rogatum esse memineram, circa dictum renum talem affectum huic matronæ æque atque coniugi ipsius (de reliquo acriter nephritico,) iam illo ipso tempore familiarem, vt nimirum excretionibus huiusmodi mucido - sanguineis cum vrina, inter multos ardores & exquisitos dolores dorsi, sæpius exercerentur, applicui ante omnia animum ad quæstionem illam, quomodo intuitu huius constitutionis hucusque, & præsente maxime tempore ipsa patiens sese haberet. Cum autem audirem, quod Medicus huius ipsius rei plane non factus esset certior, accedens cum ipso patientem, simulatque hanc rem vestigare cœpissem, patiens quidem optime eius commeminerat, imo in recente memoria illam habebat, quandoquidem vix ab annuo tempore cessauerat, & commeminerat, interrogatione mea viam sternente, iam satis exacte, quod vtique inde ab illo tempore magis magisque ingrauescens mala sua valetudo sensim ad præsentem summe intolerabilem statum processerit. Illa non multis post illud tempus diebus, vti quidem postea comperi, mortua est. Erat alias patiens ipsa 55. annorum.

Cum quali deinde constitutione conspirant vtique *dolores* varii, multi, *sensibilissimi*: *motibus* paulo fortioribus facile *lacessendi*; interim etiam segni *quiete* magis ingrauescentes. Quem talem fluxum si restringi contingat, & *supprimi*, propius præsto sunt grauiora *spastica* atque *dolorifica*, anxia varie, *periculosa*, *lethalia*, pathemata.

§. VI. Quod *caussas* huius rei attinet, habet mictus cruentus præcipuam conspirationem, & res suas valde communes cum *hæmorrhoidum* moliminibus. Vnde quidem satis sæpe suppressis hæmorrhoidibus ille sponte succedit. Conspirat mictus cruentus cum hæmorrhoidum moliminibus.

Quin etiam habui eius rei verum euidens exemplum in Viro 63. annorum, equidem alias etiam vinosæ diætæ, semel autem, Iunio mense vino eius temporis bono atque forti Erffurtensi intemperantius vso, & mox ita vti ebrius erat, rheda per aliquot horas iter aggresso. Erumpebat huic cum vrina sine omni alio sensu sanguis largissime, adeo, vt intra 12. horarum spatium facile sesquilibria euacuata sit. Reputabatur caussa huius rei acutissimus calculus in renibus. Sed cum neque tunc vllus appareret dolor, nec vnquam quidquam huc respiciens expertus

esset

esset patiens, siue sensu, siue materiarum exitu, atque signis; bene vero aliquoties per annum thoracis rheumaticis, & similibus etiam femoris, inprimis autem genu doloribus vexatus esset, iam inde ab aliquot annis, quam rem ille quidem, vti solet fieri, catarrhis adscribebat, ego vero, oblatis occasionibus de his rebus colloquendi, arthridotes quiddam exsistere semper sustinueram: ita hac etiam vice, cum aduocarer ad consultationem, hanc sententiam non foui solum, sed secutus etiam sum consilio meo; vnde secta est patienti vena; deinde adhibita cohibitio lenis quidem, sed tamen efficax, teste ipso effectu. Substitit sanguis, patiens recuperauit mox vires, quas quidem plus terror & anxietas, quam sanguinis iactura afflixerant. Interim aliquot post septimanis fluxit sponte sanguis per hæmorrhoides legitime cum sedibus. Quid vlterius per artem actum sit, equidem non comperi: sub finem tamen autumni correptus est patiens angustiis stagnatoriis circa pectus, a quibus, quantumlibet sub medicis subsidiis, post aliquot dies angina repentina coorta, & in gangrænam faucium exacerbata, grauem vitæ exitum sortitus est.

Inter *externas* occasionales caussas tuetur locum suum inconditus abusus rei *venereæ* apud *senes*, vt ad hanc *viam* vergat talis conatus. (Sicuti certe efficacissimæ conspirationis *lumbaris* regionis, & ipsorum *renum*, cum vasibus *spermaticis* atque *testibus*, peculiaria documenta expertus sum.)

Effectus & euentus huius euacuationis.

§. VII. *Effectus* huius euacuationis nullus est *vtilis*, quin præponderent *incommoda* non solum, sed potius *pericula*, adeoque *euentus* huius excretionis deteriores. Est enim hoc malum ita obstinatum, vt nisi maxime tempestiue iterum mitescat, & quidem omnino cum generalis intentionis sanguinis *ventilatoriæ* prudente penitus compensatione, atque satisfactione, certissime & *contumacissimum* sese gerat, & magis magisque vere *sensibilissimum.* Eoque ipso ad irregulares *erumpendi* aut *emanendi* excessus propendeat, e quibus nihil boni exspectare liceat.

Senibus exitialis.

§. VIII. Qui in *mictum cruentum* talem deuoluuntur senes, vix diu superuiuunt, nisi quidem admodum commode atque *libere* hic fluxus ipsis succedat. Alias familiarius intra pauciores annos perueniunt ad vitæ suæ exitum. Vnde quidem hæc ipsa etiam euacuationis species quam maxime requirit, vt illi per tolerabiliora *ventilationum* genera succurratur: ne, *in genere* quidem non adeo malus conatus, sanguinem nimium *exonerandi*, propter *loci* periculosam ineptitudinem, ita per *accidens speciale*, simpliciter morbidam & grauius noxiam consecutionem sortiatur.

ARTI-

ARTICVLVS VI.
DE
VARICVM MANATIONE.

§. I.

QVamuis satis rarum est hoc *eruptionis* genus, cum tamen etiam aliquando experientia illud offerat, erit de illo quoque aliquid dicendum. Quamuis etiam aliis in locis *varicosas* venarum expansiones fieri contingat, sunt tamen illæ nusquam familiariores, quam in *cruribus*. Nos cum hoc loco non tam de ipsis *varicibus*, quam de *euentu* eorum, vt sanguinem *effundant*, loqui in animo habeamus, differimus illam *historiam* ad proprium locum; in nostram rem solum illud memorantes, quod vtique etiam ex huiusmodi *varicosis* vasis vel spontanea *ruptione*, vel per magnum ardorem & pruriginem prouocata *scalpendi* veluti necessitate, soluta tenera cuticula continente, tandem ita sanguis *effluat*.

Varices aliquando vel ruptione vel post scalptionem sanguinem effundunt.

§. II. Exempla huius rei allegare placet duo solum, consideratu maxime digna. Primum, quamuis non strictissimo sensu huc facere videatur, (quantum nempe talem constitutionem *vasorum* attinet) facit tamen omnino vtique huc *euacuationis*, quæ in his *locis* fit, & de qua nobis proprie sermo hic est, intuitu: dum nempe per ipsa *crura* *sincerum* sanguinem euacuari solitum comprehendit.

Duo exempla.

Adolescens 18. annorum, spongiosi, mollis habitus, parente procreatus *hæmorrhoidario*, & sub hoc *fluxu* satis commode sano, (ab eius autem tergiuersationibus satis mature incommoda persentiscente, atque ab his rebus iam aliquando peculiarem inflationem crurum nacto) est valde pronus non solum, sed omnino iam totus præceps, in *narium* frequentiores hæmorrhagias. Neque vero hoc solum, sed euenit illi etiam ita satis sæpe per annum, inprimis autem *æstiuo* tempore, vt ex ipsis *cruribus*, *sanis* de reliquo, & nihil vndique insolitum præ se ferentibus, æquali & nihil mutata aut affecta cute, *sincerus* sanguis ipsi *totis guttis* erumpat. Quando diutius nihil horum procedit e *naribus* aut *cruribus*, factum est iam aliquoties, vt *febre* corripiatur acuti *continentis* cuiusdam typi, quam tamen *superuenientibus* hæmorrhagiis *narium*, & sedato potiore impetu per remedia *temperantia* sublatam, vt ab ipso audiui, ita bis eius rei testis fui. *Numerum* tamen dierum non æque licuit inuenire, dum patiens veri primi initii non satis memor esset.

Fœmina vero iam aliquot supra 50. annorum, habuit a pluribus annis subtumidam quidem solum, sed numerosissimis, licet non adeo magnis *varicibus* refertam tibiarum peripheriam. Vnde per totum harum latifundium frequens quidem ipsi erat, sub *tempestatum* præcipue mutationibus, varie molestissimus sensus, *ardens*, *fremens*, & vt appellant, *formicans*: aliquoties tamen per annum etiam adeo acriter cooriens, vt *vrente* prorsus ardore, & *lancinationibus* profundis & vagis vehementibus correptæ, non prius mali huius lenimen obtingeret, donec sponte tandem *ruptis* varicibus, aut *scalpendo* etiam, sub ardentissimo interdum pruritu, leuiter conceptis, sanguis ex illis *multum* atque *diu*, & ita etiam omnino *largiter* profluxisset.

Incisio & euacuatio sanguinis detenti non exhaurit totum respectum varicum.

§. III. Equidem nota est vtique inter Medicos & Chirurgos etiam *methodus* illa vtique *practica*, qua *varicibus* dolentibus admodum etiam *incisio*, & sanguinis *euacuatio* destinatur. Cum autem ibi fere solum ad illum sanguinem respiciat intentio, qui *in varicibus* aliquandiu detentus, spissus ita, imo coagulatus, *residet*; non exsequitur ita vniuersum ambitum, aut exhaurit totum latifundium veri *diuturniorum* varicum *respectus*: qui nempe minime acquiescit in solius *præsentis* forte quantitatis restagnantis eductione; sed nimio plus tendit ad *eo vergentis* decubitus ventilationem.

Manationis iteratæ caussa.

§. IV. *Caussa varicum* vti hic nondum venit in considerationem, siquidem de *manatione* solum eorum hic est sermo; ita valet vtique de hac tam illud, quod modo diximus; nempe, quod *manationis*, vbicunque illa contingit, iteratæ præcipua caussa sit ipsa illa ad hunc locum specialissimum *decumbendi* etiam *adsuetudo*, per quem alias *exitum* sortita est.

Tam varices quam vomitus cruentus respiciunt hæmorrhoides.

§. V. Interim omnino *varices* & *vomitus cruentus* sunt duplex illud exemplar, e quo haurire debent harum rerum solertes æstimatores ingentem energiam, non magis ipsorum *fluxuum*, quam maxime *moliminum* ad ipsos fluxus *contendentium*. Habet enim vtique, vti circa *ventriculum* atque *splenem* tota scena *mali hypochondriaci*; ita circa *pedes*, *tibias*, *genua*, *femora*, multiplex δράμα *podagræ* nullum veriorem ortum, quam hæc *molimina* illic quidem ad *vomitum cruentum*, hic etiam ad *varicodem ventilationem* respectantia: nisi quod vtrinque vtique subsit vero sensu specialior *intentio* per HAEMORRHOIDALEM venam, illic *internam*, hic *externam*, exonerandi: interim eminus etiam *restrictiones* versus hæc loca instituendi: illic quidem sincerius, vt ad *venosam* indolem; hic quidem non æque concinne ad *venosam*, sed magis *arteriosum* systema, nempe a minoribus imo extre-

extremis ramificationibus ad totam ſtirpem. Sed cum hoc ſolum fiat per *initia* horum moliminum; vbi nempe a *digito maiore pedis* vsque fit initium: notanda vtique venit diſpar illa ratio, quæ in his moliminibus iam nimium *obfirmatis* occurrit. Vbi nempe rectiſſime in ſe ipſo etiam annotauit *Sydenham*, quod initium *podagricorum* diffuſiorum ſpaſmorum ſecum ferat *inflationem* etiam *venoſorum cruralium* vaſorum: nempe, rem decenter æſtimando, veriorem motuum *varicoſo-eruptorium*, *molientem*, quam ſincere retrorſum ſolum pellentem.

§. VI. Cæterum omnino etiam hoc ipſo loco maximopere amplector illud, quod iam pridem ita in hoc genere indicare ſategit *Hippocrates*, quando libro de affectibus *coxendicum dolorem* imputat, equidem *peculiari* magis opinione, *ſeroſo-bilioſæ* materiæ: interim *generaliore* veriore acceptione venæ *hæmorrhoo*, quæ per crus decurrat. Ita nempe vtique EFFECTVS huiusmodi *varicoſarum emanationum*, *molientium* quidem, ſed non plane *exitum*, quem adfectant, inuenientium, DEFECTV maxime peccat; imo vero vel ipſo etiam *effectu* ſeu *exitu* nihil magnopere commodi poſt ſeſe trahit. Cum enim hic *locus* libero *exitui* ſpontaneo ſanguineæ euacuationis tanto magis ineptus ſit, quanto minus *varicoſa* illa prædiſpoſitio vaſorum facile obtingit, adeoque, quam vocant, *proximam potentiam* præbet, e qua illa *eruptio* immediata vere formari poſſit: aut, ſicubi etiam *prædiſpoſitio* talis occurret, vergit tamen illa longe magis ad *eryſipelaceo-vlceroſas* peruerſiones, quæ certe quouis intuitu improbandæ ſunt.

Varicoſa emanatio effectu & exitu ſuo nihil commodi poſt ſe trahit.

§. VII. Hac itaque ratione nihil eſt certius atque firmius, niſi quod omnino *effectus*, vtcunque etiam *ſuccedat*, noxius potius ſit, ad minimum in certiſſima æque, atque fere proxima potentia, quam vllo modo ſincerius vtilis. *Defectus* autem eiusdem, fiente interim atque *contendente* omnino *molimine*, etiam certis vlterioribus *incommodis* viam ſternat: nempe, pro diuerſitate texturæ ſubiectorum in aliis *œdematoſorum*, in aliis *eryſipelaceorum*, in aliis *ardentium*, in aliis *ſpaſticorum* dolorum certam conſequentiam inferat.

Effectus potius noxius quam vtilis. Defectus autem certis incommodis viam ſternit.

Libet omnino hoc loco allegare *duo* in hanc rem conſideratu maxime digna exempla. Primum eſt illud, quod aliquot annis deinceps inſertum eſt Calendariis, in quarta, quam vocant, forma a Godofredo Kirch editis anno 92. 93. 94. præteriti ſeculi. Vbi nempe memoratur vir quidam nobilis, a podagra liberatus, aut certe ſummopere mitigata illa ſubleuatus, facta ſingulis nouiluniis ſacrificatione metatarſi, ſine ſuctione per cucurbitulas, ſolum lignea ſpatula expreſſo

e pede (in aqua calida collocato,) sanguine, quoad flueret. Hoc remedium tam efficax expertus est patiens, vt illud per ingenuam commiserationem aliis eadem patientibus commendare in animum hinc induxerit.

Alterum exemplum obtulit fœmina in pago viuens, Cantoris atque ludi magistri vxor. Hæc, 35. annorum mulier, cum post aliquot puerperia tandem non solum menses non satis commode amplius procederent, sed etiam arthriticis doloribus, iam circa scapulas, iam vna alterutrum femur, crus & pedem exerceri adsuesceret: imo huiusmodi dolorum tandem nimiam acerbitatem incurreret, quæ illam tenuibus suis rebus domesticis administrandis prorsus imparem efficeret, venit denique ad petendum consilium. Erat opportune tempus vernum; suadebam itaque V. Sem in pede. Auersabatur hanc mulier propter summam hæmophobiam grauissime, & si vsquam posset fieri, aliud remedii genus optabat. Reminiscebar ita, quod proxime pagum, quem habitabat, sit piscina quædam, quæ sanguisugis abundet: adeoque ad minimum horum animalculorum vsum ipsi commendare laboro. Vbi illa satis modestiæ exhibuisset, ne loquentem interpellaret, cum absoluissem meum sermonem, statim respondet, esse sibi vtique animalcula hæc, æque atque suctum illorum optime nota; vicinos suos, & inprimis iuuenes, vtriusque sexus, solere quotannis semel iterumque cruribus in piscinam demissis animalium horum suctioni indulgere; sese ipsam quoque iam aliquando, altero abhinc anno, persuasione mariti sui, huic operationi se submisisse, & habere vtique, quod testetur, toto illo anno propemodum, inprimis tamen æstate illa & autumno proximo multo tolerabilius habuisse. Interrogabam, quotnam forte animalcula ita suxissent cruribus affixa? memorabat illa 12. ad 14. constanter, & donec plus minus satiata, motitatione deinde pedum sensim sponte deciderint: vbi etiam adhuc sanguis diu post largiter manauerit, vtpote qui ab hac suctione vix, nisi sole occidente plane desistat fluere. Cum itaque ex hac re satis agnoscerem, non simplicem hæmophobiam, sed potius tomophobiam, seu sectionis momentaneæ inanem metum hic maxime subesse; persuadebam adhuc patienti V. S. ipsius vsum; subordinando solum hirudinum etiam vsum moderatum in locum scarificationis, bis forte per æstatem adhibendum. A quibus rebus ita perpetratis, etiam commodissime habuit.

Puto nimirum etiam ex his exemplis posse quadantenus elucere, quomodo ab *euacuatione* sanguinea sanguinis ad *cruralia vasa* pertinentis, vere *præoccupari* possint *effectus* illi, qui tanto magis ortum suum debere videntur *spasticæ contentioni*, velut ad hanc *expressionem connitenti*: cum vtique instituta, etiam solum intra satis longum tempus, actuali eiusmodi euacuatione, illa vel plane satis diu quiescat, vel ad minimum eximie prorsus mitescat. Non debui certe hanc rem præterire, tanto minus, cum illa his quidem respectibus communiter parum videatur animum Pathologorum tangere; quod tamen

fine ſolido damno verioris nexus cauſſarum & euentuum, circa plurimos a coxis ad apices pedum affectus fieri non poſſe, conſtantiſſime arbitror.

ARTICVLVS VII.

DE

VTERI HAEMORRHAGIIS.

§. I.

Fluxus ſanguinis e locis *generationi* dicatis in ſexu *fœminino* ſunt omnino tale negotium, quod prudentem penſitationem quam maxime poſtulat. Cum enim ad *ſanam* quam maxime huius ſexus conſtitutionem pertineat, vt hæc *exoneratio libere* atque *legitime* ſuccedat; *breuibus* non ſolum, ſed omnino etiam *ſtatis periodis*; *ſucceſſu* vero etiam ſatis *diuturno*, aliquot dierum continuo: hic ipſe etiam talis *ſanus*, & *ad ſanitatem* pertinens fluxus immenſum quantum rarioribus exemplis in *exceſſu* peccet, nimio vero familiarius in *defectu*: præterea etiam *exceſſus*, præterquam plane *ſummus*, (qui tamen in *menſtruo* fluxu ſimpliciter re vera inauditum quiddam eſt,) magno numero pauciores vlteriores noxas directe poſt ſe trahat, quam qualiscunque *defectus*: (quod quidem etiam de omnibus hæmorrhagiis, non ſimpliciter *violentis*, *notabiliter plethoricam* conſtitutionem ſecutis, vel etiam iam in *adſuetudinem* aliquam deductis, omnino vtique valet.) propterea meretur ſane vtique hæc huius negotii conſtitutio, omni modo prudentem æſtimationem.

Menſes rarius in exceſſu, familiarius in defectu peccant; exceſſus etiam non tam noxius eſt, quam eorum defectus.

§. II. Venit autem hic etiam, ſi non æque in prolixam conſiderationem, (vtpote quam *ſcientificam* & ſecundum cauſſas vtique vix admittit) illa conditio huius negotii, quæ reſpicit *ſubiectum* veluti *generale*; quo ſcilicet intuitu hæc exoneratio ſanguinis, æque atque omnes reliquæ, (exceptis *violentis* caſibus) *ſoli* inter animantes ſpeciei *humanæ* obtingit.

Soli ſpeciei humanæ hæc ſanguinis excretio obtingit.

Quantumlibet enim non ſolum *ſimiæ* vni maiori, & *canibus* aliquot fœminis, fluxum *periodicum menſtruo* geminum obtigiſſe notauerim; tamen nihil ad totas ſpecies hoc exquiſite inferre in propatulo vtique eſt. Quid de hac re in genere

nere ſentiam, ediſſerui breuiter ſupra, vbi de *frequentia morborum in homine præ brutis* aliqua locutus ſum; nempe, quod ſecundum circumſtantias rationi conformes propius & *colligere* ſeu *intelligere*, & *eligere* ſeu *velle*, & *operari* atque *exſequi humanæ* vtique rationi, præ omnibus animantibus *actiuiſſimæ*, quadret & conueniat: præſens autem illa talis *abundans* conſtitutio, quæ vtique *ventilationes* per ſinceriorem euacuationem mereatur, hoc ipſo *rationi conformem* faciat, ipſam etiam *voluntatem & intentionem* hoc ita exſequendi: *exſecutio* autem illa, ſecundum omnium circumſtantiarum exquiſitiſſimam rationem, non poſſit decentius fieri, quam per hunc locum. Vbi nempe harum rerum non magis curioſis, quam etiam re ipſa compotibus iterum apparebit, quam præcipua ſit ratio inprimis FINIS. Siquidem illa in muliere *abundantia* ſanguinis, quæ euacuationibus ita interpoſitis *imminui* debet, vtique in ordine ad *nutriendum* fœtum, ex vberiore receptione atque retentione, & in lympham conuerſione chyli ortum ſuum ſumit. Quem etiam maxmime *ad fœtum* generandum atque nutriendum in humana ſpecie tanto magis reſpicere, reddit tanto probabilius altera illa circumſtantia, quod mulier præ omnibus aliis animantibus ſemper, & quolibet tempore ad *actus generationis primos* auida exſiſtat: manifeſto argumento, quod illa *interna intentio* naturæ ſemper ſit, *velle concipere;* quod deinde vtique ad vlteriorem productionem ſui *nutriendum* ſit, per maioris copiæ alimenti, quam quæ ſoli materno corpori ſufficiat, ſuppeditationem.

Ordo ſeu hiſtoria negotii menſium.

§. III. Vt vero hoc negotium etiam ſecundum neceſſitatem pathologiæ condigne commemoretur, neceſſe eſt vtique, etiam *ordinem* eius ſecundum naturam ſimpliciter perpendere. Tali intuitu conſiſtit negotium menſium in eo, quod fœmina *primo*, quo ipſo tempore *conceptioni* idonea euadit, etiam hanc *euacuationem* experiri ſimul incipiat. *Secundo*, quando hanc euacuationem *amittit*, (naturali ordine, & ſine quacunque p. n. impeditione) eo ipſo tempore etiam amittat *concipiendi* energiam. Simulatque etiam *conceperit*, euacuatio hæc *ſiſtatur*, donec infans in lucem non ſolum editus ſit: ſed etiam per illud tempus, quo infantem poſtea adhuc lacte *nutrit*. *Quarto*, quamdiu vero fœmina intra hanc periodum *fœcunditatis* ſuæ conſtituta, tamen non ipſa actu fœcunda eſt; vt nempe vel *in vtero*, vel *lacte* ſuo, nutriat infantem: experitur *ſingulis menſibus* tacitam talem *ſpontaneam* emanationem ſinceri ſanguinis e genitalibus, quæ per aliquot dies *continue*, *placide* tamen, pergendo, ita negotium hoc abſoluit dicti inde *menſtrui* fluxus. Dico, quod hic fluxus, quam diu ſibi recte conſtat, & cooriatur, & procedat *tacite*, quod omnino ita ſe habet. Siquidem rectiſſime ſibi conſtans, & corpore mulieris, neque *quantitate* nimia prorſus, neque *qualitate* ſanguinis *emanationi* inidonea, affecto, ne

Fluxus hic tacite & placide prodit & emanat.

ne dum violentioribus *impulsuum* quorumcunque ataxiis turbato, hæc euacuatio ita *placidissime* prodeat, & succedat, vt etiam vere nullum alium *sensum* vsquam coniunctum habeat, nisi simplicem tandem vltimum *emanationis*.

§. IV. Porro, seruat hic fluxus *menstruos* ambitus, *duplici* ratione; *primo*, vt exquisitius respondeat ipsis *lunaribus*, inprimis *potioribus*, *phasibus*, & maxime omnium *nouilunio*. *Deinde*, vt etiamsi *phases* ipsas non æque respiciat, tamen ita maxime *mensem* complectatur, vt *tribus septimanis* magis exquisite vacuis cum *quartæ* initio reuertatur; per vnam vero circiter septimanam, seu *septem* dies, lenissima promanatione continuet. Dedit hæc periodi ratio mihi occasionem, *caussalem* eius habitum *criticis* mensuris assignandi: dum videlicet *eccrises* non admodum *vrgentium* materiarum in *tertii septenarii* finem familiariter reseruantur, æquipollentem nempe *tribus* illis *septimanis* vacuis; explente vero etiam ipsa euacuationis successione ita vnam *septimanam*.

Cur menstruam periodum seruet.

§. V. Talis processus atque successus huius euacuationis seruatur non solum ita, quam diu fœmina ab infantis nutritione libera est; sed quando etiam *concipit* fœtum, emanet mature hic ipse fluxus, cum æque paruo, imo prope nullo incommodo mulieris, quam antea fluere etiam consueuerat: nisi quod hic per indiuidua accidentalis *sensibilitas* corporis maior, imo *edacitas*, & omnino iam præsens ingens sanguinis *abundantia*, diuersos etiam in hac parte successus post se trahat. *Sanæ* vero mulieres, quando vacuis vtero atque mammis *mensium* fluxus recte succedit, adeo nullum alium incommodum sensum inde percipiunt, vt excepto solo *fatigationis* alicuius indicio, & qualicunque, inter motus corporis inprimis non admodum solitos, *respirandi* difficultatis, de reliquo exquisitissime optime sese habeant.

Post conceptionem emanet, etiam sine notabili incommodo, nisi peculiaris sensibilitas, vel edacitas, vel abundantia sanguinis molestiam faciat.

§. VI. Quemadmodum autem de aliis quibuslibet huius euacuationis circumstantiis, secundum naturam, iam in *physiologicis* latius actum est; ita postquam solum pro *comparatione* abeuntis posthac a recto tramite constitutionis hæc notauimus, facimus ita etiam circa hanc ipsam rem, nempe *læsiones* huius euacuationis, legitimum progressum. Quamuis hucusque non solum *hæmorrhagiarum* in genere *effectus* etiam peculiares notauerim, & quidem illos in se *simpliciter*, & *quatenus tales*, fere semper *vtilitatis* alicuius compotes esse monuerim; per *species* autem singularium hæmorrhagiarum secundum peculiaria

Hæmorrhagiarum effectus generatim vtilis est; species autem propter locorum & viciniarum diuersitatem speciales euentus ab hoc effectu alieniores sortiuntur.

Sic menstrui fluxus effectus vtilis & necessarius est.

liaria loca differentium monuerim, quod secundum illam accidentalem *locorum* & *viciniarum* peculiarem diuersitatem *euentus* sortiri soleant speciales, a simplici directo sui *effectu* etiam quolibet intuitu alieniores: ita valet hoc tanto magis de præsente euacuationis talis sanguineæ specie, vtpote quam vtique vix quisquam hominum vel hodie aliter interpretatur, vel olim etiam interpretari cordi habuit, nisi quod *effectus* eius omni modo VTILIS sit, imo vero vel plane absolute magis *necessarius*.

Hoc tam veteres quam recentiores agnoscunt.

§. VII. Cum enim *veteres* in persuasione tali hærerent, quasi sanguis ille, qui *mensibus* ita excernitur, etiam *materialiter malus* sit; atque adeo hac exoneratione tanquam *peior* pars residui melioris sanguinis e corpore ita proscribi debeat: tanto magis non *iustam* solum, sed re vera *necessariam* agnosere debuerunt hanc ipsam eius expulsionem. *Recentiores* autem, licet non æque laborent de rationibus tum *euacuationis* huius in genere, tum talis eius *ambitus* in specie scrupulosius speculari, amplexi tamen fere familiariter & satis æquo animo sunt illud argumentandi genus a posteriori, quod aliter esse vix possit, quin *vtilis* vero suo effectu censeri debeat hæc euacuationis species, eo, quod si successus eius liber atque largus in *detrimentum* adducatur, *damna* inde exspectanda veniant non solum *certa* & *varia*, sed etiam passim *magna*, imo vario numero atque respectu vere *ingentia*: certe vero talia atque tanta, quibus, de ipsis veluti simplicioribus generibus *incommodorum*, euacuationem ipsam facilius, minime tamen *directe* & simpliciter, & *propria* aliqua sua *actiuitate* sequentium aut ambientium, nulla comparari mereantur.

Defectus huius excretionis magis suspectus habendus est, quam eius excessus.

§. VIII. Ita nempe omni omnino modo considerari etiam in hoc genere excretionis sanguineæ debet ille eius *euentus*, qui *defectibus* ipsius multiplicibus schematibus incumbere solent. Quod enim de *hæmorrhoidali* sanguinis excretione iam notaui, quod eius, maxime actu *adsueti*, aut euidentiore quadam ratione *iure merito*que exspectandi, aut actu ipso *machinantis* atque *molientis*; repeto, quod *secundum tales circumstantias* potius *defectus* eiusdem *deterior* æstimandus sit, quam qualis facilius metui mereatur *excessus*: illud valet omnino etiam eminenter de *menstruæ* euacuationis negotio, vt, inquam, ante omnia *defectus* illius considerari, & inprimis vlteriorum grauiorum pericli-

riclitationum suspecti haberi mereantur, quam faciles *excessus*. Intelligo, qui vel *facile exspectari* debeant; aut quicunque tandem *facilius* cooriuntur, *effectibus* vlterioribus æque valde damnosi exsistant.

§. IX. Sicut autem hi huius menstruæ euacuationis *defectus* omnibus modis diuersissimæ efficaciæ damnosæ exsistunt, quam vllo modo ipse *fluxus* ordinarius, quantumlibet etiam, modo citra (*raram*) *summam* abundantiam nimiam, largus: ita transfertur merito hæc ipsa res ad omnium *hæmorrhagiarum, qua talium*, iustam considerationem; attenditur autem necessario etiam in ipsa præsente specie. Læditur ergo *menstrua* euacuatio sanguinis, vt vel *excedat*, & hoc *rarius*; vel *deficiat*, idque & *frequentissimis*, & variorum schematum exemplis.

Læsiones menstrui fluxus fiunt vel in excessu, vel in defectu.

§. X. *Excessus* partim *quantitatem* euacuationis respicit; partim *motum* ipsum ad euacuandum. *Quantitate* euacuatur hic sanguis ita satis sæpe admodum largiter: sed vel culpa constitutionis admodum *plethoricæ*, vel contracta alia aliqua *perturbationis* occasione insigni, & inde sensim subnascente aliqua *adsuetudine*, vel denique *incitationibus* in ipsum *tempus* incidentibus, magis immediatis. Vbi a prioribus harum caussarum etiam *stabiliores* huiusmodi constitutiones eueniunt, vt abundantior fluxus veluti *adsuescat*: a posteriore vero fiunt ita simplicius *simul & semel* emicantes huiusmodi nimiæ eruptiones. Sunt autem illæ simplicius *plethoricæ* omnis generis mulieribus familiares, quæ tali abundantia laborant: posteriores autem eueniunt magis *maritatis*, e *puerperiorum* vitiis. Postrema vero ataxia trahit etiam familiariter ortum a repentina *iracundia*, nimiis *motibus* corporis, (*saltationibus*) *connisu* vltra vires ad onera tollenda, *diæta*, inprimis præter solitum, *vinosa* aut *aromatica*: frequentissime vero omnium ex abusu *pellentium*, quando non satis recte succedere ipsis videntur ipsi menses.

Excessus respectu quantitatis quibus modis & quibus mulieribus eueniat.

§. XI. *Motus* facit in hoc genere plus, quam conueniat, quando *breuioribus periodis*, 14. diebus, recurrit: & hæc temporis *anticipatio*, seu iusto velocior tota commotio, trahit velut ordinarie secum etiam *quantitatis* ipsius solito maiorem abundantiam. Fit interim etiam reciproce ipsa vera simplicior *abundantia* sanguinis, tanto magis cum aliis motus *incitamentis*, vera etiam *caussa* ipsius *motus* insolentioris. Interim non potest quidem negari, quod etiam *spissitudo* sanguinis iusto maior, inprimis per nudam magis *potus & motus* pau-

Excessus respectu motus, quibus caussis nitatur.

citatem, appetitus autem vigorem & *edacitatem* introducta, augmenta *motuum* ipsorum menstrualium post sese trahat; minime tamen facile talia, quæ etiam *periodi* anticipationes inferant, sed solum sub *legitimis* etiam temporibus maiores *connisus*, & ipsas *spasticas* omnino *contentiones*: & quidem diuersa methodo ab ante citata illa, ratione *quantitatis* ipsius fluxus; vtpote qui sub hac posteriore constitutione re vera iusto *minor* potius est, quam abundantior.

Consuetudinis & desiderii venerei ratio præcipue habenda est circa largiorem mensium fluxum.

§. XII. Præcipua vero omnino ratio habenda est circa abundantiam huius fluxus ipsius *consuetudinis*, vtpote quæ certe nimio plus hic potest, & citra omnem fictionem nimio *frequentior* atque *familiarior* hic est, quam vlla vsquam alia ex illis caussis, quæ hodie vulgo in hunc finem allegantur, *acrimoniæ* peculiaris stimulantis, *scorbuticæ* intemperiei &c. Bene vero apud eas, quæ extra *coniugium* viuunt, inprimis floridioris iuuentæ adhuc compotes, etiam *desideriorum* intentissimorum venereorum ingens in hoc genere obseruatur efficacia, pariter atque iam citatæ *iracundiæ*. *Abundantia* menstrui fluxus magis magisque *adsuescens* trahit post se vlteriora incommoda, partim circa *concipiendum* atque *gestandum* fœtum, partim circa ipsum *partum*, & inprimis etiam post illum, nempe *puerperii* decursum.

Tentamen cohibitionis aut moderationis huius fluxus maximæ considerationis est.

§. XIII. Vnde quidem maximæ vtique considerationis est tentamen, ad ipsum talem abundantiorem fluxum ad *moderationem* conuenientem deducendum; ne aut magno conatu, secundum inanes speculationes de caussis eius, re vera *nihil* agatur, sed longa atque frequens medicatio patientem nihilo minus in antiquo statu relinquat: vel actualibus *stricturis*, *lenioribus* quoque, *plus tamen*, quam intentio ferat, cohibitionis introducatur: vel *fortioribus*, aut iusto diutius *continuatis*, tanta *stipatio* concitetur, quæ re vera posthac e Scylla in Charybdin deuoluat patientem.

Quibus modis ab excessu defectus huius fluxus oriri & inuehi possit.

§. XIV. Nempe, vti *defectus* debiti fluxus mensium nimio vtique *familiariores* occurrunt, quam *excessus*: ita cauendum ante omnia est, ne hac ipsa ratione ab ipso excessu *defectus* originem ducat & inuehatur. Fit hoc ipsum minime ita difficulter etiam ipsis veluti *spontaneis* successibus; dum in *plethoricis* floridioribus, & quibus etiam satis imo valde *largiter* ipse fluxus procedere sueuerat, assumtum vitæ genus *sedentarium*, abstinentia *potus* iusto maior, aut nimium *spissi* atque lupulati, non satis diluentis, vsus, cum *edacitate* interim siccescentium

tium

tium, inprimis farinaceorum, trahit ſenſim poſt ſeſe etiam largioris priſtini ſucceſſus & promtam & inſignem *imminutionem*.

§. XV. Conſiſtit nempe ipſe *defectus* hic etiam in *ſucceſſiua imminutione*, partim in plena *ſuppreſſione*. *Illa* præludit interdum huic; & certe vbicunque cooritur, parturit veluti & minatur hanc. *Perſiſtit* tamen etiam non ita raro ipſa *imminutio* ſatis diu pertinaciter in illo ſui gradu, ſine plenariæ *oppreſſionis* conſecutione; inprimis quando tempus *ſtatum* exquiſite adhuc ſeruat, & qualicunque acriorum *contentionum* molimina circa *ſtata* illa ſua tempora coniuncta gerit. Quo magis autem *tacite* & cum *nullis contentionibus*, aut cum *ſegnibus* ſolum atque tardis, poſt ipſam demum periodum ſegniter emicantibus, deficit iuſta quantitas: eo certius *intercipitur* etiam propiore quolibet tempore, vniuerſus ſucceſſus. Defectus in quibus conſiſtat.

§. XVI. Familiariſſima cauſſa *defectum* huiusmodi, quam maxime etiam *plenarium*, poſt ſeſe trahens, eſt intemperans aſſumtio rerum *concoctioni* cito moram obiicientium, aut illam inſigniter turbantium. Eminent in hoc genere *farinacea* ſpiſſa, & in *paſtam* refractariam quam maxime coire apta, (*panis recens* adhuc *calidus*, *liba* varia, & *frixa farinacea*, quin *globi* etiam illi farinacei, quos non inepte Rheti Klötze appellant) & *dulcia* acriter *fermenteſcentia*, *mellita*, & fructus *horæi*. De quarum rerum effectu vulgo pronunciant: ſie haben ſich die Zeit an dieſem oder jenem verfreſſen. Cauſſa familiariſſima defectus ſunt cibi concoctionem turbantes.

§. XVII. Habet autem certe huiusmodi efficacia, quod conſiderationem omni modo circumſpectam mereatur. Quid enim *ſtomacho*, *inteſtinis*, *concoctioni* cum euacuatione *menſtrua*? niſi forte e *ſalſa* pathologia ab huiusmodi aſſumtis deteſtabiles illi *acores* ita ſcaturiunt, qui ſanguinem ita *coagulent*, vt ille dehinc omnem progreſſum decentem ad exitum per emunctoria ſua amittat. Eſt vero ad veram indolem huius efficaciæ recte comprehendendam omnino quam maxime notanda *duplex* illa circumſtantia, *primo* quod talium rerum eſus, quæ hanc *ſuppreſſionem* efficiunt, aliis quidem temporibus ſit huiusmodi efficaciæ longe minus compos, ſolo vero ipſo vtique *fluentium* aut *inſtantium* menſium tempore inprimis, & vix non vnice, effectui huic producendo par. Neque vero *inſuper* facile ſequitur hic ipſe effectus in ipſos quoque menſes potentior, quin ſimul admodum manifeſto *ventriculi* & *primarum viarum* talia pathemata ſeſe ſiſtant, quæ Ad indolem huius efficaciæ comprehendendam duplex circumſtantia notanda eſt.

omni modo *grauationem* horum locorum, & *spasticas* circa illas stricturas velut euidentius testentur.

Verior eius ratio redditur.

§. XVIII. Vnde certe longe verisimilior est ratio huiusmodi effectus, quod potius per quandam *stricturæ* speciem *in viis*, quam per *craseos* vitium sanguini obiectum, hæc turbatio huius *excretionis* ab eiusmodi caussis oriatur. Rationem autem *consensus* huiusmodi insignis inter *ventriculum* & *vterum* specialius professus iam sum in *Physiologicis*, deducendum me arbitrari ab ipsis vasis *splenico-hæmorrhoidalibus*; a quorum prioribus *ventriculus*, a posterioribus *vterus*, ille omnia, hic aliqua vasa accipit: cæterum ipso etiam *hæmorrhoidali* præcipuo ramo *splenici* consorte exsistente.

Vbi simul, qui *tonico-spasticorum* motuum indolem prudentius attendunt, etiam viciniam *mesocoli-hæmorrhoidalem* venam inuoluentis, & eius partis mesenterii, cui *splenicus* ramus magis annectitur fere, quam innectitur, per otium expendere poterunt.

Terror repentinus & anxius non parum facit ad oppressionem mensium.

§. XIX. Facit autem huc etiam nihil certe paruum *terror* animi repentinus, sed & fere simul *anxius*, & *diutius* formidolosus, *timidus* & *mæstus*; a quali similiter huiusmodi *repentinæ suppressiones fluentium* omnino actu mensium obtingere solent: manifestiore propemodum etiam veluti ad sensum modo dictæ ita conspirationis *splenico-hæmorrhoidalis* complicatione; dum etiam e repentino *anxio terrore* sensum ipsum exquisitum singularem sub *scrobiculo cordis* indicare norunt, qui a tali percelluntur. Notissima vero omnium est illa redundatio *menstrualium* ventilationum perperam cedentium, quæ in *hypochondria*, imo omnia de *vena portæ* participantia viscera, redundare solet: quæ nempe res insignem hanc connexionem facilius adumbrare potest.

Perturbationes hæ, tum ab assumtis, tum animi motibus, pertinaces sunt.

§. XX. Dictæ hæ tales *perturbationes*, tum ab *assumtis*, tum *animi motibus*, intercipiunt *mensium* euacuationem non solum *promte* & *penitus*, sed inprimis etiam constanter atque *pertinaciter*. Ab illis quidem vitiis, quæ ab *assumtis* euenerunt, credit plebs liberari facilius & familiarius patientes tales, tum in genere *anniuersario* tempore; tum in specie *iterando* illo ipso tempore esum maxime eiusdem *speciei* materiarum, qualibus præterito illo tempore *defectus* hic introductus fuit. Explicant interim etiam hoc ipsum peritiores harum rerum specialissime inprimis de *fructibus horæis*,

§. XXI.

§. XXI. Obtingit autem re vera etiam alius debiti menstrui fluxus *defectus* in eo, vt *consistentia* quoque sanguinis manifesto peccet; nempe vel nimia *spissitudine*, vt etiam ad visum valde crassus & *nigricans* exeat, simul fere etiam *paucus* sanguis; vel nimium simpliciter *aquosus*, *loturæ carnium* similior, ingentis *spissitudinis* rubicundæ suæ portionis, & insufficientis maxime conquassatoriæ *subagitationis cum serositate* & *lymphali* humore, manifesto documento. Hæc talis *consistentiæ* euacuatio habet vtique etiam quam familiarissime coniunctam totius *quantitatis*, *successus* atque *durationis* huiusmodi excretionis insignem imminutionem.

Alia caussa defectus est in sanguinis consistentia.

§. XXII. Proprio loco generaliore diximus iam de *remotiore* illo habitu ad hos effectus, partim ipsius *plethoræ*, quantumlibet *boni* & legitime *floridi* sanguinis: partim etiam *vitæ generis*, sub pleno victu, per nimiam sedentariam inertiam etiam sufficientem *attenuationem* intercipientis; & *potu* nimis pauco dilutionem, *subagitationem*, *secretiones*, & tandem *excretiones* frustrantis.

Inter caussas huius defectus referendus etiam est remotior habitus plethoræ & vitæ generis.

§. XXIII. Facit huc interdum etiam *externarum* concurrentium caussarum energia, vt *meatus* repentinæ *stricturæ* contra ipsum actum excretionis placidioris temere obnitentes effectum talem excretionis menstruæ non solum in præsens, sed etiam longius in futurum oppressorium exserant. Exemplum notum est in plebeiis, aut, casu rariore, etiam delicatiorum infortuniis fortuitis, quando illæ operas quoque suas, pedibus profunde in frigida aqua stantes, mensibus eodem tempore manantibus, exsequuntur: hæ vero quacunque occasione, vel per oblectamenta, in aquas prolapsæ, vna cum terrore penitioris *refrigerationis* molestum sensum percipientes, *stricturas* illas tonicas importunas hinc incurrunt, quibus etiam huius *emanationis placidus* atque tacitus successus cito obruatur atque reprimatur.

Externæ concurrentes caussæ.

§. XXIV. Non omittenda hic est defectus huius proportio ad *tempus*; cuius intuitu vel per ipsa iustorum suorum initiorum tempora diutius *emanendo* moras indecentes trahunt; vel etiam iam quantumcunque adsuefactæ denuo iterum *subsistunt* atque deficiunt: vel denique tempus etiam legitimæ magis *cessationis* vltimæ multum *præoccupant*. *Emanent* partim iusto diutius vltra consuetum *apparitionis* debitæ tempus, ita quidem, vt non solum loco 13. ad 14. anni, sæpe 16. ad 18. adhuc desint; sed emanent etiam adhuc longe diutius, quin exemplis non ita rarissimis etiam *in perpetuum*.

Defectus triplici ratione sese manifestat, vel emansione, vel obstructione, vel præmatura cessatione.

Emansionis incommoda & pathemata.

§. XXV. Neque vero dissimulanda est etiam constitutio, secundum veritatem vsitata, huius habitus, quando ita *penitus* emanent, vt fœminæ tales hanc euacuationem plane *nunquam* experiantur. Talium quotquot adhuc obtigit videre, affectæ pleræque omnes fuerunt illis incommodis, & bonæ valetudinis detrimentis, qualia etiam alias a *libere* fluere adsuetorum, successiuis inprimis, *interpellationibus* atque *cessationibus* oriri solent, partim circa *interiora* corporis, partim in *exteriore* eius ambitu. Citius hæc euenerunt illis, quæ *emansionem* illam, etiam ab ineunte *pubertatis* ætate a peculiaribus *debilitationibus*, aut iam tunc quoque grauioribus frustrandi legitimi successus caussis, statim incurrerant. Quæ vero per longum tempus etiam satis sospites vixerant, inprimis sub duriore & actiuiore vitæ genere, præterea etiam aliis *artificialibus ventilationibus* mature, & satis largiter, vsæ; crescentibus tamen annis aliæ quidem in *hypochondriaco-hysterica*, aliæ *nephritica*, aliæ *arthritica* pathemata prolapsæ, affatim incommode habuerunt.

Paucissimæ optime sanæ, ancipitis sexus suspectæ habitæ fuerunt.

§. XXVI. Paucissimas optime sanas, nec ad harum rerum analogiam effatu dignas vllas sanitatis interpellationes expertas, sed ad omnem sensum optime habentes, robore etiam peculiari *corporis*, *animi*, *vocis*, conspicuas, memini *ancipitis sexus* suspectas habitas fuisse, sed cum eius rei certiora documenta defuerint, nihil potest asseri.

Caussæ emansionis.

§. XXVII. Illæ puellæ, quæ ita ab ipsa prima ætate huiusmodi *defectum* experiuntur, sunt communiter vel nimia *plethora*, & fere simul etiam *spissitudine* sanguinis singulari conspicuæ; vel ex aliis *antecedentibus* morbis admodum exhaustæ, atque defectu potius aliquo tam *sanguinis*, quam viuidi *vigoris* ad actiones vitales administrandas male affectæ: vel ipsa omnino *alius euacuationis* sanguineæ peculiari adsuetudine, a dirigenda illa ad hæc loca *specialiora*, velut alienæ.

Aliæ caussæ, quam mensium defectus, subesse possunt, quare aliquæ puellæ ad conceptum inidoneæ sint.

§. XXVIII. Nihil quidem æque vetat, quin etiam suspicio locum habeat, quod aliqua *specialissima* quoque intimior ratio subesse possit, quamobrem aliquæ puellæ etiam velut a priori, omnino vero aliis de caussis, quam simpliciter *mensium* defectu, ad *conceptionem* inidoneæ esse possint. Quibus deinde potius *consecutiue* hic fluxus desit; cum ille non tam vllo modo vt qualiscunque *caussa* ad fœcunditatem facere videatur, sed magis vt *consequens* quoddam eius se habeat: dependens nempe ab illa *directione* ad hæc loca generaliore, sub *destinatione*, nutritiæ ipsius materiæ concepto fœtui eo subministrandæ. Dum

Dum vtique, nisi præcedat *intentio* actui generationis inuigilans, nulla etiam subsecutura sit, velut intermedia, ad hunc effectum remotius pertinens, operatio. Interim, vt de vniuerso penitiore negotio *generationis*, quatenus talis, nulla conceptui idonea vera theoria suppetit: ita non potest etiam hac in parte aliquid vero conceptui perspicuum determinari.

§. XXIX. Illud certissimum est, rarissima occurrere exempla talium fœminarum, quæ hanc euacuationem plane nunquam expertæ sunt, quin vel prorsus ante ipsum tempus pubertatis varia insignia valetudinis detrimenta expertæ fuerint; vel euacuationes alias hæmorrhagicas, *narium* ante omnia, frequentes, largas, promtas subire valde adsuetæ: vel ad minimum successu ætatis, mox in *adolescentia*, aut *iuuenili*, quin vel demum *consistente* ætate, talia affectuum genera incurrant, qualia alias a mensium non recte succedentium, ad minimum longinquis moliminibus, euenire consueuerunt. Rarissima sunt exempla fœminarum perfecte sanarum, quæ menses numquam expertæ sunt.

§. XXX. Peculiarem in hoc genere, ad minimum difficulter coorientis euacuationis menstruæ, prædispositionem habere & intelligi possunt, & docente experientia etiam deprehendi, puellæ constitutionis dictæ *phlegmaticæ*, magis *exquisitæ* talis; tanto magis autem ad veram magis *intemperiem*, vt loquuntur, iam deuolutæ, *mucidæ*, antiquo vocabulo *pituitosæ*. Tales enim vix non semper notabilem difficultatem menstrui negotii, etiam *inchoandi* solum, præ sese ferunt: dum non solum ipse *eruptionis* successus communiter multum difficultatis inuoluit; vt vel *quantitate* non sufficiente, vel *qualitate* minus conueniente sese sistat; sed re vera etiam totus *impulsus* a priori, tota *intentio*, inquam, atque *directio* ad hoc negotium, quibuslibet respectibus *languere*, & quod alias de hac constitutione dicere solent, re vera *frigere* videatur. Peculiarem dispositionem ad difficilem mensium eruptionem habent phlegmaticæ & pituitosæ.

§. XXXI. Per *fascinum* etiam & *incantamenta* in hoc negotio aliquando graues perturbationes tam ad *defectum*, quam etiam *incondita molimina* succedentia contingere, faciunt fidem non solum velut a priori veneficarum propriæ confessiones, & mediorum naturalium, quæ pro talibus effectibus adhibuisse confitentur, minime nuda atque simplex huiusmodi efficacia: sed etiam a posteriori talium, quæ ita ab impressionibus ortum ducunt, menstrui negotii læsionum multis modis dispar successus & exitus, per varia alia phænomena, & affectuum insolentium consectaria. Per fascinum & incantamenta in negotio mensium graues sæpe perturbationes obtingunt.

§. XXXII.

Insolita enim phœnomena & consectaria obseruantur.

§. XXXII. Cum enim *euentus* simpliciores male succedentis menstruæ euacuationis familiarius ad *materiales* etiam *regurgitationes* atque *restagnationes*, & inde *tumores* atque *infarctus* varios, aut *translationes* materiales inclinent; non autem æque directe ad *simplices*, inprimis *fortiores*, motuum *tonico-spasticorum* turbas: ita insistunt dictæ illæ per *veneficia* conciliatæ huius euacuationis destructiones communissime ita aduersam in hoc genere viam, vt quasi simpliciter ad *motuum ataxias* inducendas præcipitent gressum: & quidem etiam *impetuosissimas* tales concitent, inprimis *epilepticas*. Interim non solum etiam in hoc effectu denuo peculiare quiddam præ se ferant; vt nempe etiam tales *epilepsiæ*, plane singularem indolem minus vsitatam monstrent; sed inprimis tandem exitum quasi forment, & aliis *epilepsiæ* generibus inusitatum, & reliquis, etiam frequentissimis sane, mensium suppressionis exemplis insolitum. Dum non solum familiarius quasi *certas*, sed etiam *vehementissimas*, & vere *inusitati* schematis *contracturas* tandem formant.

Quemadmodum notatu non indignum forte est, quod omnes propemodum affectus, qui pro effectibus fascini & incantamentorum vsquam agnoscuntur, longe magis versentur circa *motuum* perturbationes, quam materiarum directam alterationem, nisi quæ ipsis præstigiis dæmonis partibus aliquibus affectis incussæ aliunde reputari debent.

Euentus defectuum menstruæ excretionis.

§. XXXIII. Enim vero optime consideranda hic sunt consecutiones illæ, quæ *post defectus* verius *sequuntur*, quam vt *caussis* eorum accenseri mereantur. Nempe vel *materiæ* ipsius, *sanguinis* inquam, *restagnationes*, & ab his prognati *tumores*, & *infarctus*, atque *obstipationes*; vel *motuum* magis directe ad hæc negotia pertinentium variæ insolitæ alterationes; magis tamen propemodum in *excessu*, quam *defectu*. *Euentus* nempe hi sunt *defectuum* inprimis menstruæ excretionis, dum vel ita *restagnationes*, & ab his oppletiones & infarctus, circa ipsa *coniugata* atque conspirantia *viscera* oriuntur; (nempe *venæ portæ* cohærentia, *hepar*, *lienem*, *mesenterium*, *pancreas* & *glandulas*, *intestina*:) vnde *appetitus*, *concoctionis*, *distributionis*, *secretionum* vitia: variæ etiam *flatulentæ* oppletiones atque tensiones: & ab his initiis *cachexia*, *hydrops*, *scirrhi* viscerum, *infarctuum* & *grauationis* sensus. MOTVVM autem varia *spastica* vitia, tum circa ipsam etiam *vicinam* regionem, per *abdomen* ipsum; tum in *dissitis* etiam partibus, per ambitum atque habitum corporis: a quorum *prioribus* varia

ria illa ſchemata *ſpaſtica hypochondriaco-hyſterica*; a *poſterioribus*, *rheumatico-arthritica*, per habitum corporis; imo *tranſlatoria* illa ipſius materiæ ad alia loca, tanquam emunctoria; ad *caput* inquam, *pectus*, *ventriculum*: cum illis ſpaſticis *contentionibus* motoriis, ad *eruptiones* etiam in talibus locis perpetrandas: aut, dum hæ non ita promte ſuccedunt, ſubeundas inde etiam vlteriores *reſtagnationum* illarum moleſtiſſimas conſecutiones, *catarrhales*, *aſthmaticas*, *vomibundas*, *tuſſiculoſas*.

§. XXXIV. Indicauimus illud iam in præcedentibus articulis, quomodo fœminæ ex hoc ipſo excretionum ſuarum *menſtruarum* perperam ſuccedentium maxime fundamento ad *vomitum cruentum* magis pronæ euadant, quam viri: Minus autem procliues ad *hæmorrhoidales* euacuationes. Puto autem hoc inprimis ea de cauſſa ita euenire, quod communicatio illa ab *hæmorrhoidali* ramo ad vterum ita collocata ſit, vt ſi per *ſtricturam* aliquam vtero propius præiudicium offeratur, illud longe citius, quam in viris, etiam *hæmorrhoidales* venas ita ab *inferioribus* ſeu tenerioribus verſus *ſuperiora*, adeoque ipſum *ramum ſplenicum*, compellat: cum ex aduerſo ſtricturæ AD hæmorrhoidalem ramum directe pertinentes tales a *ſuperioribus* potius, nempe capaciore eius rami parte, incipere debeant. Iſta vero ratione repellitur potius maior copia ſanguinis magis directe *ad ramum* ſplenicum; circa quem ſi etiam ipſum *contentio* talis extendatur; (quod in *humani* corporis ſtructura, præ variis brutis, maxima copia fibroſæ texturæ obuolutis hiſce vaſis, expeditiſſimum eſt:) procedit inde tanto facilius illa a *ſplenico* ramo *extremo* ad *ſtomachum* regurgitatio; & ab huius pertinaciore *contentione* tandem *in* ipſum ſtomachum perruptio, *vomitui cruento* materiam ſubminiſtrans.

Cur fœminæ ad vomitum cruentum proniores, minus autem ad hæmorrhoides procliues ſint quam viri.

§. XXXV. Illud autem certum eſt, *conſectaria* illa varia, quæ menſtruæ euacuationis *defectus* innumeris ſchematibus excipiunt, *tantam* vtique, tam *vberrimam*, tam *multiplicem* plurimorum ſchematum ſegetem ſuppeditare, vt ex illis, tanquam ſolido ſupremo ſpecimine, omnium *hæmorrhagicorum apparatuum*, *ſucceſſuum*, *effectuum*, & *euentuum* ſeries ſimpliciſſime demonſtrari, & luculentiſſime intelligi poſſint. Quandoquidem in hoc menſium negotio tam *placidarum* atque tacitarum eruptionum, eruptionis *continuationum*, *ſtatarum* tranquillarum repetitionum; ſi difficultas aliqua obſtet, manifeſtiorum *coniſuum*: *diffuſionis* horum longinquioris, ſi in propinquo firmior ſit

Varia ſchemata conſectariorum, quæ menſium defectum excipiunt.

 reſi-

reſiſtentia: ſi totum negotium *contentionibus* non obſequatur, latius *euagantes* ad alia loca, inprimis tamen ipſa quoque *emunctoria*, *translationes*: *reciproce* fluctuantes ab *interioribus* ad *exteriora*, aut *inferioribus* ad *ſuperiora* conatus: & denique magis magisque in nudam *adſuetudinem* transeuntes ſimiles motuum conatus & contentiones, materiæ *proportioni* minime amplius reſpondentes, vix non vniuerſam Pathologiæ ſummam tanquam in tabula ſiſtunt.

Aliis vicariis ventilationibus ſanguinis non ita promte obtemperat hæc euacuatio.

§. XXXVI. Vltimo loco poteſt adhuc de hac euacuatione obſeruari, quod illa non æque ſimpliciter ita promte obtemperet aliis *vicariis* ſanguinis ventilationibus, vt in illarum vicem illa deinde emaneat; bene vero hoc faciat ſub certa conditione, quando nempe euacuationes tales ipſo illo tempore inſtituuntur, quo hæc ita ſpecialiſſima excretio *in ipſo motu* eſt: inprimis tamen, ſi euacuatio illa altera magis ſimpliciter in *oppoſito* quaſi, in partibus ſuperioribus ita inſtituatur: maxime vero, ſi ſimul ſit admodum *larga*. Facit tamen huc etiam quam maxime partim *ſenſibilitas* inſignis eiusmodi ſubiecti; partim etiam *ætas* iam ipſi ceſſationi propior: aut etiam p. n. inſignis prædiſpoſitio ad *retinendos* menſes, & iam ſponte languidus illorum ſucceſſus.

Ita enim fœminæ 45. annos iam prætergreſſæ, cum per inconſiderantiam, inſtantibus menſibus, V. Sem. largiorem, in pede etiam, admiſiſſet, menſes, qui huc vsque, licet ſatis parce, tamen ordinarie, adhuc fluere conſueuerant, ab hoc ipſo tempore conſtanter ceſſauerunt. Erat autem vtique hæc ipſa quoque vere ſenſibiliſſimæ indolis, corpore animoque: & occaſionibus quidem ad animi pathemata, terroris, angoris, mœroris, quaſi continuis expoſita.

Infantibus & vetulis interdum menſes erumpunt.

§. XXXVII. Vnum adhuc verbum dici meretur de inconditis huius fluxus eruptionibus, intuitu temporis, *ætatis*. Aliquot eius rei exempla habeo, quod hic fluxus *infantibus* eruperit, etiam minoribus adhuc æque, ac maioribus *anno*: *vetulis* autem, etiam 60. annos prætergreſſis. *Infantes* illi, quotquot commemini, omnes intra annuum forte, ab huius rei initiis, ſpatium, mortui ſunt; multis interim minus vſitatis *inquietudinum* ſchematibus & ſymptomatibus variis grauiter exerciti. *Vetulas* tamen etiam aliquot annos adhuc ſuperuixiſſe obſeruaui; inprimis quæ etiam hunc fluxum a largiore *vini potu* iterum incurriſſe merito iudicari poterant. Directas atque veras illius in *infantibus* euentus rationes reddere tam parum in me recipere poſſum, quam multorum aliorum *auſuum erroneorum* naturæ *humanæ*, præ omnibus animantibus non ſolum *proprie*, ſed etiam *promte* ad *errandum* diſpoſitæ,

tæ. Ceterum quod eiusmodi infantes communiter non diu viuant, *generalis* eius rei non contemnenda eſt prorſus ratio, quam olim de puella, quæ intra primum ſeptennium ad iuſtam ſtaturam ſolitam humanam ſuccreuerat, a Facultate illarum regionum medica tanquam prognoſi quadam, quam etiam euentus confirmauit, propoſitam eſſe legitur, quod natura humana, vbi *nimium præmature actiones, ordinatioribus ſucceſſibus, ſecundum longiores menſuras temporum alias debitas, inchoare præoccupat, ibi ſoleat etiam, tanquam vniuerſa periodo abſoluta, magis tempeſtiue plane ceſſare.*

ARTICVLVS VIII.
DE
LOCHIORVM FLVXV.

§. I.

LOCHIA appellant ſcholæ medicæ illum ſanguinem, qui *poſt partum per puerperii priores plures* dies, imo in *tertiam* ſubinde *ſeptimanam* e genitalibus adhuc manare ſolet. Et quidem prioribus diebus vere *ſincerus*, & inſuper etiam *larga* prorſus quantitate; *poſterioribus autem* diebus ſenſim ſenſimque *tenuior*, *dilutior*, tandem *ſeroſa* ſolum conſiſtentia ſuccedente, ita rurſus deſinit. Lochia quid ſint.

§. II. Primo quidem intuitu videri poſſit hæc talis fluendi methodus nihil conſideratu dignum inuoluere; dum viam ipſi ſatis commode præbere apparet ipſa vtique *abruptio ſecundinæ*, in quam ab vtero ipſo tenerrimos capillares ramulos porrigi, anatomia grauidarum mortuarum fidem facit. Interim licet hoc *in genere* minime falſum ſit, habet tamen hic fluxus circumſtantias ſibi proprias, a ſimplici fluxu per *diæreſin* certe alieniſſimas, & quales in vera hæmorrhagia *a continui ſolutione* in ſolidum abſint. Primo intuitu nihil conſideratu dignum inuoluere videntur: ſed habent vtique circumſtantias ſibi proprias;

§. III. *Primo* enim, e quanam alias *vulneraria diæreſi* ſequitur tam *diuturnus* fluxus ſinceri ſanguinis? Et quidem inſuper, *ſecundo*, ſucceſſibus ita *moderatis*, vti quidem in vere iuſto & legitimo *lochiorum* fluxu: interim *tertio*, ſi totus complexus huius manationis in vnum colligatur, tam *largiter* vtique & copioſe? Et cum *quarto* fluxus ſanguinis e vulnere non contingat, niſi ſimpliciter adhuc *crudo*, & nihil Quarum hic ſeptem enumerantur.

absolute alterato: (de maioribus vasis autem dissectis huc non trahi potest applicatio,) non potest sane ad *vterum* puerperæ illa similitudo applicari, nempe *manationis vt a vulneratione simpliciter*; cum nemo admissurus sit, quod illa siue *species*, siue verius *similitudo* vulnerationis in hoc loco tam diu *cruda*, & nihil vsquam mutata perdurare possit. Tanto minus *sexto*, cum ipsa *substantia* vteri reliqua ne per superficiem quidem totam, ne dum profundius, affecta hic esse *diæresi* tali vulneraria ostendi possit; sed versus solum subtilissimorum *vasorum* quædam extremitates, vt ante dictum. Sub qua constitutione, *septimo*, per simplicem subsidentiam vteri, qualis vtique facta fœtus euacuatione vere contingit, verius *opprimi*, strictura illa de reliquo satis promtis progressibus fiente, deberet hæc subtilium vasorum libertas, quod vel in aliis profundioribus *vulneribus* (excipiendo solum valde amplorum *vasorum* dissectiones) quantum ad tenuiores ramificationes, quam promtissime euenire solet.

Quibus ponderatis apparet, hunc fluxum non esse passiuum.

§. IV. Decenter itaque ponderatis omnibus his circumstantiis, non dubito, quin circa hanc etiam sanguinis euacuationem, appariturum sit, quod de pluribus præcedentibus sanguinis eruptionibus monuimus, minime conciliare posse cum solida similitudine veri, quod hic ipse etiam fluxus simpliciore *passiuo* lapsu, per *continuitatis* ademptæ vitium ita fiat. Quod ipsum simulatque agnoscitur, necessario dispiciendum erit de peculiari *regimine*, a quo hæc tam *diuturna*, *moderata*, *æqualis expulsio* potius quam simplex *fluxio* sanguinis, instruatur. Fit itaque ex his omnino verisimillimum, quod etiam ipsa hæc excretio potius *actiuis* talibus certis *moderaminibus motuum tonicorum* tribui debeat; quæ totum successum tam diuturnum, tam proportionatum, tam tarde quidem, sed tamen moderatissime, sensim sensimque decrescentem administrent: quod a nulla, vt sunt res corporis viui, simplici mechanica exspectari poterat.

Sed actiuis moderaminibus motuum tonicorum tribuendum.

§. V. Sicut autem proprie MEDICAM theoriam seu *pathologiam* hæc consideratio non plus attinet aut illustrat, nisi in quantum illam iustissimam *cautelam* suppeditat, quod sic constitutæ huius euacuationis series & mensuræ sine sensibili & communiter *præsentiore damno* minui aut sisti non possint: ita non necessarium duco hoc ipsum prolixiore vestigatione prosequi.

Prolixior caussalis inuestigatio necessaria non ducitur.

Potest enim facile comprehendi, cum vasa vterina, inprimis quæ ad placentam desinunt, quantumlibet etiam re vera reliqua omnia, sub incremento & expan-

expansione illa vteri, quam eo tempore nanciscitur, ipsa quoque expansione æque in amplitudine, atque extensione in longitudine, plane peculiari afficiantur: redeunte vero in tantam, quantam solet, contractionem & exiguitatem, etiam ipso vtero, omnino etiam vasa hæc, etiam iterum proportionate, in omnem dimensionem contrahi & arctari debeant: ita tamen, vt nihil harum rerum inordinate fiat, sed potius omnia non solum concinno successu ordinis peragantur, sed etiam in concinnum ordinem totius dispositionis redigantur: h c ipsum autem tumultuaria repentina corrugatione ita ad amussim fieri non soleat: præferenda hic vtique est leuissima huiusmodi quasi restitutio, quæ vix commodius succedere potest, quam si etiam sanguis, sub tali adhuc constitutione, etiam ad hæc loca vberius accedens, potius in iisdem adhuc liberam quandam ventilandi potestatem retineat (in proportione enim ad totum tempus non satis proprie dici potest, exceptis primis quatuor diebus,) multum euacuari, donec sensim tota illa expansio placidissime in vere magnam angustiam restituatur.

§. VI. Sine vlteriore itaque prolixitate de reliqua indole *caussali* lochiorum progredior potius ad *effectus* & *euentus* eorundem *Effectus* directus *lochiorum* etiam, vt omnium aliarum hæmorrhagiarum, *bene* atque commode succedentium est insignis vtique *vtilitas*; imo horum etiam talis *necessitas*, vt sine illis puerperio nunquam certo bene sit, communissime vero, imo potius, rebus quam maxime recte constitutis reliquis, ordinarie *male*. Vnde potius *deficientis* huius euacuationis, eiusque liberi sufficientis successus, *euentus* sinister est, vt perperam succedendo plus aut plurimum *deficiat*. Hic vero *defectus* demum vlteriora post se trahat alia plura *incommoda*, *pericula*, *damna*: ante omnia vero *acutas* febres, *inflammatorias*. Effectus & euentus lochiorum.

§. VII. Interim re vera hæc etiam excretio, veluti familiarissime præ omnibus aliis, exposita est *excessui*; qui ipse quoque plane peculiarem veluti lucem fœnerari potest *efficaciæ*, circa hanc ipsam quoque excretionem *actiuæ* magis, *excussoriæ*, nempe *expressoriæ*, quam *passiuæ*, & magis simpliciter *lapsu* nudo ruenti. Sistit se namque hoc ipso loco inprimis circumstantia illa huiusmodi sanguineæ excretionis, quæ animum perite adhibentibus occurrit in *abortu*. Loquor autem, veriore vocis sensu, de maxime *intempestiua*, adeoque vere *immatura* partus exclusione. Siquidem certum hoc est, quanto *immaturior*, a tertio inde mense, est adhuc conceptus, eo *grauiores* hæmorrhagias comitari eius elisionem: nisi quidem *repentina* quadam, & magis quasi *violenta* ratione extrudatur. Interim minime hic etiam dissimulandum est, quod illa talis hæmorrhagia, quæ difficiliori abortui iungi- Excessus eorum. Inprimis in abortu. Hæmorrhagia abortiua non simpliciter lochialis est.

iungitur, non tam ſit ſimpliciſſimo ſenſu *lochialis*, nempe ipſam *eliſionem* conceptus iam perfecte factam *ſubſequens*: ſed potius *ſub illo* ipſo actu atque tentamine elidendi, ſeſe offerat.

Legitimo partui ſuccedens nimius lochiorum fluxus vnde oboriatur.

§. VIII. Cui tamen re vera geminum eſt, quod etiam legitimo *partui* ſuccedentes *nimii* fluxus *lochiorum* fere pari tempore contingant: nempe vel ſub ipſis adhuc *conatibus*; vel proximo poſt actu emiſſum fœtum tempore. Ante omnia vero, quando *ſecundinæ* imperfecte exierunt, ſed adhuc laciniam quandam placentæ vterinæ in reſiduo deſeruerunt. Tum etiam, ſi, vndecunque tandem largius eueniens hic fluxus, ſub quieto decubitu patientis, effuſi ſanguinis *coagulatione*, fruſta quædam format, quæ deinde veris repetitis *ſpaſmis* vterinis enitendo vere *elidi* neceſſe habeant: ſub quo vtique conatu expreſſio huiuſmodi ex ipſis vaſis ita violatis tanto certius ſequitur, adeoque mox illo ipſo tempore poſt partum propiore, nimis larga huiuſmodi profuſio.

Perturbatus legitimus lochiorum ſucceſſus alias ataxias poſt ſe trahit.

§. IX. Simulatque autem primus ille debitus atque legitimus ſucceſſus, ante omnia vero a *ſecundinæ* non penitus euacuatæ culpa, in inſolitam manationis huius *vehementiam* æque atque *diuturnitatem* mutatur; mox iuſtus eſt metus, ne & plures & inprimis contumaciores alias ataxias vlteriores poſt ſe trahat: ſiquidem nihil adeo inſolens illud eſt, vt ab hac tali perturbatione inſigniore *diu* nimium eiuſmodi profluuium perſiſtat: iam veluti *continuum*, iam equidem *interualla* formans, ſed *breuitate* tamen non ſolum *nimia* verum etiam inſuper *vaga*, & nullam æqualitatem in repetitas vices ſeruante, ſed modo 14. diebus, modo 8. a 10. ſolum reuertendo, & tamen diuturnum ſatis ſucceſſum multorum dierum ſeruando.

Euentus illegitimi fluxus lochiorum.

§. X. Diximus iam verbum de *euentu* huius fluxus, minus decenter fientis; quod nempe partim *febres acutas*, *inflammatorias* præſertim, parturiat, partim *torminoſis ſpaſticis vteri* & *meſenterii* affectibus ortum præbeat. Eſt autem adhuc addendum, quod etiam aptitudinem vlteriorem ad *concipiendum* ſæpe grauiter perturbare obſeruetur; aut *geſtationes* ſuccedentes ita turbet, vt vel aliis grauibus & inſolitis incommodis *grauidæ* vexentur, vel plane *abortum* incurrant: vel etiam ſubſequente *partu*, ſatis tempeſtiuo licet, tamen eius *difficiliores* ſucceſſus experiantur: vel denique iterum ſimilem profuſionem, poſt editum partum, denuo incurrant.

Ataxiæ ex defectu ſufficientis euacuationis.

Defectus autem decentis ſufficientis euacuationis coniicit patientes etiam in poſterum

ſterum familiariter in *menſium* quoque ataxias, & *durabiliora*, & magis magisque *periodica*, *ſpaſtica*, *hypochondriaco-hyſterica* pathemata. Quibus reſpectibus tanto dignior vtique eſt huius totius negotii talis moderatio, vt quantum ſatis ſit, omnino quidem fiat; aſt neque nimium, nec etiam nimis parum ſuccedat: minime omnium autem vniuerſus ſucceſſus intempeſtiue deſinat.

§. XI. Circa hanc rem habeo omnino, quod adhuc breuiter moneam. Nempe, quod hic etiam illud attendi mereatur, quod etiam *largior*, imo *nimius* huiusmodi fluxus tamen propterea non æque eo citius *in totum* deſinat, inprimis *ſine incommodis*. Quo intuitu, ſi etiam per artem hic citior iuſto cohibitio totius fluxus obtingat, veluti ſub excuſatione *quantitatis* vtique largioris breui impetu effuſæ, quæ ita *longitudinem* alias ſolitam veluti ſupplere poſſit: hæc ipſa ratio, teſtante experientia, ſatis firma non ſit, quin pluribus ſchematibus alia poſthac *incommoda*, tam intra adhuc tempus *puerperii*, quam *ſuccedentibus* temporibus ſubſequantur; quæ certe iuſtiſſimum ſit bene perpendere, an vere *ſimpliciter* magis a *fluxus* ipſius abundantia prægreſſa deduci poſſint: an vero potius ab eiusdem, non tam vt *largi*, quam vt *longi*, atque *ſucceſſiui*, *repentina* occupatione.

Largior, imo nimius fluxus non æque eo citius deſinit. Hinc eius iuſto citior cohibitio multa incommoda infert.

§. XII. In quem finem, pro meliore omnino intellectu huius rei aſſequendo, notanda venit peculiaris illa circumſtantia, quod etiam ingentes paſſim huiusmodi *profuſiones lochiales*, nulla *arte* cito occupatæ, tot atque tanta incommoda minime poſt ſeſe trahant, quam illæ, quæ ita tractatæ ſunt. Quod quidem propemodum de omnis generis hæmorrhagiis, non ſimpliciter *violenta* læſione *paſſiue* labentibus, ſed actiuo quodam impulſu ſubnixis, omnino valet. Et confirmat tanto magis illud, quod *in genere* æque, atque vere per ſingulas *ſpecies* hæmorrhagiarum, certe *qua talium*, cum veritate monui, quod qualeſcunque earum *defectus* & *certiora*, & *maiora* damna inferant, ac poſt ſe trahant, quam *exceſſus*, non ſimpliciter *maximi*.

Profuſiones lochiales tot ac tanta incommoda non inferunt, quam cito cohibitæ. Sicut in genere omnium hæmorrhagiarum defectus peior eſt quam exceſſus.

ARTI-

ARTICVLVS IX.

DE

FLVXIBVS SANGVINIS VERE PASSIVIS.

§. I.

Fluxus sanguinis passiui quinam sint.

VEre *passiui* fluxus sanguinis sunt illi, qui quacunque *violentia*, a *spontaneis* vitalibus actibus aliena, tanto magis autem prorsus simplicius *externa* & aduentitia, subnixi, viarum *continentium*, inprimis autem *capaciorum*, simplici *continendi* efficacia amissa, sequuntur. Nempe *diruptiones*, *lacerationes*, *erosiones*, *dissectiones*.

Ruptiones.

§. II. *Ruptiones* oriuntur aliquando simplicius a *nisu* vehementissimo; aut per *lapsum* ponderis super illas partes, circa quas exitus qualiscunque perrumpere possit, (sicut eius rei exempla a *saccis* frumenti aut farinæ, corpori illapsis, nota memini). Nanciscuntur autem maxime exitus suos e *thorace*, *ventriculo* & *intestinis* (tam in enormi *vomendi* conatu, quam affectu illo plebeiorum, quem **das Wehethun, Verbrechen**, & ab externa occasione, **sie haben sich zerhoben, gantz zu schanden gehoben**, enunciant) & *vtero*. *Laceratio*, præter eam, quæ a *morsibus* animalium, & *asperiorum* rerum, cum *contusione* vulnerantium, incursu contingit, tribuitur interdum specialiter asperioribus *calculis* renum: quamlibet re vera huiusmodi effectus, vere *indubius*, omnino *rarior* occurrat.

Lacerationes.

Erosiones.

§. III. *Erosiones* etiam non adeo frequenter occursant, quæ hunc effectum exhibeant. Sunt autem inprimis ab *intrinsecis* quidem caussis tales, quæ ab *vlceribus pectoris*, *renum*, *vesicæ*, *intestinorum*, imo vel *exteriorum* partium atque locorum in corpore, originem trahunt. *Externæ* huius census caussæ, rarius occurrentes, sunt inprimis *halitus* aut *pulueris* forma in *nares*, *asperam arteriam*, admissa vera *corrosiua* (sicut eius rei exemplorum a *butyri antimonii* halitu, & *vitrioli venerei* ad albedinem calcinati agitatione in mortario, memini.)

Sectiones.

Per *sectionem* nudam fiunt tum alia *vulnera* sine delectu: tum *arbitrariæ* apertiones vasorum sanguiferorum, aut certe meatuum, V. Se. *scarificatione*, *hirudinum suctu*. Omnium æque ac singulorum huiusmodi fluxuum a *violatione continentis* nulla alia prolixa *ætiologia* vere

locum

locum habet, cum tota fiendi ratio simplicissima & in procliui posita exsistat.

Effectus & euentus horum fluxuum.

§. IV. De *effectibus* & *euentibus* earum vero est illud omnino dicendum, quod pluribus aliquanto respectibus ibi sit locus, tam ratione immediate *insequentium*, quam longius *succedentium* damnorum aut incommodorum. *Damnum* potissimum est *nimia* sanguinis amissio, si fluxus ita inductus modum valde excedat. Interim est illud satis certum, quod non admodum *immoderata* huiusmodi excretio nullum adeo æque valde sensibile siue *incommodum*, siue præsentaneum *damnum* post se trahat.

Si tales hæmorrhagiæ corpori plethorico & commotionibus sanguinis affecto obtingunt, tam periculosæ non sunt quam cito cohibitæ.

§. V. Peculiaris autem circumstantia, etiam in huiusmodi *violentis* sanguinis emanationibus vera atque certa, eoque ipso obseruatu quam maxime digna, est illa, quod si etiam ita *fortuitæ* & *violentæ* hæmorrhagiæ corpori obtingant, tam *plethora* onerato, quam etiam *commotionibus* eius singularibus affecto, tunc non solum velut *in præsens* minor periclitatio a tali fluxu simpliciter ingruat: sed re vera potius ab immediata præpropera eiusdem *cohibitione*: sed etiam omnino *in futurum*, peculiaris quædam ratio euacuationis huiusmodi, tanquam *vtilis* futuræ locum passim inueniat. Ad *priorem* classem referri debent admonitiones illæ, quas diuersis locis Chirurgicorum suorum scriptorum dedit *Paracelsus*, de fluxu sanguinis e vulneribus, sub *ebrietate*, *ira*, *actibus venereis* incussis, procedente; quem non cito simul & semel opprimendum esse monet, quin metuendæ posthac certius sint *inflammationes* maioris impetus & ambitus, *febres* inflammatoriæ, *spasmi*, *sensibilitates* diuturnæ, imo perennes, in membro tali post consolidationem.

Ventilationes sanguinis insufficientes vehementiores connisus ad imminutionem sanguinis post se trahunt.

§. VI. Certe vero etiam in corporibus, in quibus & *abundantia* insignis sanguinis, & *commotio* ventilationem affectans præsto est, nimis *leuem* ventilationem *arte* institutam trahere demum post sese vehementiores eiusmodi *connisus* ad actuales *excretiones* & *imminutiones* sanguinis, docet subinde circumspectior obseruatio practica: vbi ita tractati non solum in genere post talem irritam ventilationem grauius a prægressis etiam suis insultibus exagitantur; sed etiam subinde in *acutas febres* deuoluuntur, paucis diebus succedentes. Vtiliter autem assequuntur interdum postea demum magis sufficientem, quasi præmonstrata ita via, spontaneum exitum.

Exemplum allegare possum Illustriss. Viri, Iuuenis eo tempore forte 28. annorum, qui e pleno victu & vinosa diæta, de reliquo sana corporis, plethorica interim, constitutione, & per iram, & alia quædam multiplicis commotionis vtique incommoda aliqua persentiscebat, quæ ventilatione sanguinis, si non vnice, certe tamen plurimum & optime subleuari potuissent, nisi per hæmophobiam patiens ab hoc subsidio abhorruisset. Quamobrem de tempore in tempus occupari solum magis, quam præuerti poterant. Proponebat sibi tandem sacrificationem; qua ipsa licet pares vt a V. S. effectus exspectari non poterant, tamen qualicunque vsui idonea iudicata, cum in effectum deduci deberet, haud moderatius etiam circa ipsam se gerens patiens, sed incondito animi angore, qui lipothymiæ metum faciebat, omittere vix cœptam suctionem cucurbitularum cogens, cum certe non vltra vnciam vnam & semissem euacuatum esset: incidit inde secutis duobus diebus, bis quolibet die, tam largam narium hæmorrhagiam, vt re vera omnibus his collecti fluxibus plus quatuor vnciis euacuatum sit: cum tamen non commeminisset temporis eius, quo ipsi alias nares sanguine manassent. Habuit autem re vera ab hac euacuatione etiam satis diu post admodum commode, & leuatum se inde sensibiliter professus est.

Tam euacuationes artificiales quam hæmorrhagiæ vulnerariæ annuos recursus & conatus imminutionis post se trahunt.

§. VII. Quod autem etiam in futurum eiusmodi euacuationes, vel *artis consilio* instructæ atque susceptæ, vel *casu* magis quodam oblatæ per *violentiam* qualemcunque, interim constitutioni *plethoricæ* in patiente præsenti respondentes, insignem efficaciam habeant, velut *adsuetudinis* cuiusdam repullulantes conatus inprimis circa *anniuersaria* tempora post se trahendi, confirmat satis experientia. Quam vti de *arbitrariis*, per *venæ sectionem*, *sacrificationes*, *hirudines*, huiusmodi euacuationibus nemo in dubium vocare susceperit, ita de hæmorrhagiis *vulnerariis* passim re vera idem obtinere, aduertentibus solertius animum non poterit ignotum esse, quemadmodum mihi certe huius rei exempla manifesta occurrerunt, non vno, sed altero, imo tertio anno post vulnerariam hæmorrhagiam insignem, corpore cetera sano. Vnde vtique quantumcunque paradoxam hanc rem vlteriori prudenti considerationi commendo, quod nempe etiam a *violentis* primo initio hæmorrhagiis, in posterum *defectus* quidam velut hæmorrhagiæ, nempe & effectu *vtilis*, & *tentamine* atque *contentione* ipsa molientis, & deficiente exitu alia varia incommoda parturientis, *imminutionis* atque *ventilationis* sanguinis conatus succedat.

Quatuor positiones de necessaria sanguinis abundantis ventilatione.

§. VIII. Adeo, vt profecto etiam ex hoc tandem vltimo, & supremo quasi, vero tamen specimine elucere possit illud, ab ipso statim initio huius tractationis a me assertum, *quadruplex theorema pathologicum vere medicum*:

I. Quod

I. Quod non ſolum dari poſſit, ſed etiam ſoleat, talis conſtitutio abundantiæ, & commotionis facilis ſanguinis, ſub qua actualis aliqua eius ventilatio vtilius fiat, quam non fiat.

II. Imo vero, quando manente illa conſtitutione euacuatio illa non fit, & certiora, & plura, & maiora alia incommoda exſpectanda veniant, quam ipſe ſanguinis fluxus, qua talis, minime exſiſtat aut exhibeat.

III. Interim hæc ipſa quoque conſtitutio huius fluxus non tam promte atque facile exceſſu ſui damnum inferre, ipſa experientia teſtante, re vera ſoleat:

IV. Quam quidem defectus debitæ atque iuſtæ reputandæ huiusmodi exonerationis, ante omnia vero iam quantumcunque adſuefactæ.

§. IX. Non placet autem tempus impendere, operoſius commemorandis illis valde *inſolitis* atque *raris* quibusdam eruptionibus ſanguinis, quales per loca penitus inuſitata aliquando obtingunt; fœminis inprimis, loco decentis *vterinæ menſtruæ* viæ: vbi e mediis artubus æque, atque extremis apicibus, pollicibus & digitis, quin etiam e media gena, & ſimilibus locis, etiam periodis menſtruis, ſanguis manauiſſe narratur. Cum enim talia oppido rara exſiſtant, quoad modum autem fiendi eorundem, partim ab externis primo probabiliter complicatis occaſionibus, partim a *tonicarum directionum* aptitudinibus, conceptui ita plane difficillima & inacceſſa eſſe non poſſint; interim tamen illa conſideratio ſimplicius *vſum* inprimis *medicum* peculiarem non promittat: non videtur propterea operæ pretium in illis prolixe occupari.

Inſolitæ & raræ ſanguinis eruptiones.

Hæmorrhagiæ non simpliciter pro morbido affectu sed pro vtili conatu ad damnum auertendum habendæ sunt.

§. X. Concludo itaque totam hanc sectionem, iterum repetita illa commendatione, vt rectissime expendatur habitus ille *hæmorrhagiarum* respectiuus, cuius intuitu illæ non tam pro *directo*, per se & simpliciter, *morbido* affectu, actu aut effectu haberi mereantur, sed re vera potius, pro reliqua constitutione antecedente æque atque coniuncta, imo etiam facile succedere apta, magis pro *vtili* quoque & *optabili*, PRAE RELIQVIS ILLIS, *conatu* reputari: & hoc quidem exquisitissime MEDICO sensu; vt videlicet etiam *therapia* ipsa *medica* veram *methodum* hinc agnoscere, & in suos vsus conuertere possit: quomodo nempe per ipsas *ventilationes* sanguinis, sinceris eius eductionibus institutas, corporis & *subleuationi*, a directa atque simplici *prægrauatione;* & *præseruationi*, a metuendis, quin vel iam ingruentibus, variis grauioribus *damnis*, ita succurri possit, vt eius rei tam *a priori* ipsam *naturam* auctorem atque ducem laudare cum veritate liceat: & *a posteriori*, non solum euentus felix veritatem effectus testetur; sed etiam re ipsa ratio sana æque atque perspicua effectus huius solidam energiam atque potentiam confirmet.

PATHOLOGIAE PARTIS II.
SPECIALIS.
SECTIO II.
DE
CONGESTIONIBVS SANGVINIS.

§. I.

Congestionis vox cur hic adhibeatur.

CONGESTIONIS vocem, tanquam vere *actiuum* potius quiddam, quam simpliciter *passiuum* indicantem, placet omnino his rebus adhibere; vt tanto magis pateat verus fons & origo, vnde illæ *passiuæ* constitutioni quoquo modo propiores appellationes *regurgitationis*, *stagnationis*, *staseos*, *obstructionis*, veram suam

exſiſtentiam æque atque dependentiam & ſucceſſionem mutuam nanciſcantur.

§. II. Prima quidem inter reliquas omnes directo *actui congestionis* quam maxime propinqua, imo proxima, eſt vtique *ſtagnatio*; interim ſano vtique ſenſu capienda, vt nempe ſecundum veritatem intelligatur eiusmodi habitus, qui actuali *progreſſui* ſanguinis non æque præiudicium ſimpliciter & abſolute inferat, quam ſolam potius *continentium* partium talem illam *proportionem* reſpiciat, ſub qua, ſaluo licet *progreſſu in genere*, tamen hæ ipſæ maioris quantitatis *appulſu*, quam ſpecialiſſima ſoliti progreſſus promtitudo atque proportio ferat, ita maiorem *diſtenſionem*, &, quæ hanc ſequitur, *ſenſus* etiam, quin *adſpectus* ſubinde ipſius alterationem inde reportent. Nempe omnino tenendum illud eſt, quod *ſtagnatio* minime intelligenda veniat, tamquam fluidi ſimpliciter *ſubſiſtentis*, ſed vnice potius non ſatis *expedite* atque *libere* progredientis. Quo vtique intuitu manifeſtum ſatis eſſe poteſt, quomodo ſenſim ita fiente huiusmodi progreſſus quidem *imminutione* aliquali, interim *appulſus* æquali, inprimis autem auctiore ſucceſſu, partium ſolidarum recipientium atque transmittentium tam maior ſuffarctus atque diſtenſio, quam ſenſationes etiam inde variæ rectis greſſibus ſequantur.

Stagnatio eſt conſequens congeſtionis, & humorum copioſe appulſorum regreſſum, non autem ſubſiſtentiam denotat.

§. III. Maximopere vero ad conceptum veriorem vtilis eſt hæc diſtinctio, tam *phyſico* intuitu, quid vere circa modum fiendi in his negotiis obtingat; quam etiam *medice*, ad intelligendos vlteriores illos paſſim *euentus*, qui illas ipſas adhuc *ſenſationes* hinc inde conſequuntur: partim per qualemcunque *irritatiuum* ſenſum, partim, & longe quidem familiarius, per *reciprocum* quendam vere diſcuſſorium iterum atque *repulſorium* actum, pro ſtaſeos huiusmodi qualiſcunque tandem metuendæ præoccupatione, per viarum etiam illius ipſius loci *actiuam* ſuſceptam ſtricturam: qua ipſa etiam ita ab hoc loco iterum aliorſum depellatur, quod vel libero progreſſui ſenſim minus idoneum fieri, vel ſenſui nimis moleſtum, poſſet.

Diſtinctio hæc vtilis eſt, ad intelligendum illos euentus, qui ex congeſtionibus oriuntur.

§. IV. Cum enim e veræ Anthropologiæ etiam *phyſicæ* vel ipſis primis principiis notum eſſet debeat, quod ſanguis ab omni ſuo progreſſu impeditus, adeoque vere *ſubſiſtens*, præcipiti maxime lapſu in *corruptionem* grauiſſimam, *putridam*, tendat; quæ non aliter, niſi *operoſo*, *ſenſibus moleſtiſſimo*, effectu omnino notabiliter *damnoſo*, euentu vero interim etiam adhuc *incerto*, conamine impediri poſſit:

Staſeos & obſtructionis vocabula plane huc non quadrant.

non videtur certe adeo facile concipi debere vsquam in corpore, tanto minus autem circa intima viſcera, tam facilis ortus huiusmodi *actualium* verarum atque plenarum *detentionum*, ſiue vti vulgo loquuntur *obſtructionum* viarum, per *ſtaſin* humorum.

Generaliores circumſtantiæ congeſtionum.

§. V. Cum autem hac ſectione, vti præ ſe fert eius inſcriptio, de ipſis *congeſtionibus* agere, vt fere rerum ipſarum ordo, ita etiam animus ferat; quarum (1) *motus* ſeu impulſus, (2) *materia*, (3) *terminus* a quo, ad quem, & in quo; & ſub hoc etiam fere (4) *inſtrumentalis* methodus horum motuum in conſiderationem veniant, & denique (5) factarum talium congeſtionum tam a *materia*, quam ab huius *ſucceſſibus* diuerſa paſſim *indoles*; & vltimo (6) etiam ſiue *effectus*, ſiue *euentus* vlterior, qualemcunque forte *finalem* reſpectum inuoluens; interim *motus* ipſarum ſeu impulſus, inprimis anomaliis ſuis aut minus liberis ſucceſſibus, re vera plane proprias claſſes affectuum ſuppeditet ſpecialiores: propterea inſiſtam potius, ſecundum reliquas ſolum magis circumſtantias, huic ipſi conſiderationi; nempe nominato breuius ſolum, qui paſſim concurrit, motu, ſecundum *loca*, *materias* & *formalem* diuerſitatem progreſſurus. Proſequendo tamen hic etiam non vltimas *ſpecialiſſimas* penitus ſpecies, tanquam veros vlteriores *effectus* congeſtionis, ſecundum diſtributionem noſtræ tractationis ad *tertiam* partem ſpecialiſſimam pertinentes: ſed contenti erimus hoc loco de *congeſtione* vt in genere loquendo, ſolum potiſſimas eius vlteriores *ſubalternas* ſpecies aliquanto exactius exponere, *vltimas* autem tertiæ parti noſtræ tractationis reſeruare.

Motus, qui congeſtiones exſequitur.

§. VI. De MOTV, qui *congeſtiones* exſequitur, *generatim* hoc ſciendum eſt, quod ille nullus alius ſit, quam *actiue* quidem & *poſitiue* verus *tonicus*: *paſſiuus* autem ſeu *priuatiue* vera, & inſignis quidem illa, *obſtructio*. Huius vtriusque vt ſtatim magis realis aliqua diſcretio ſuppetat, notandum venit, quod *actiuus* ille ab altero differat (1) *ortu*, dum ille quidem ab *internis*, hic ab *externis* cauſſis, originem ſuam ſolennius habet. (2) *Latius* tam numero, quam ambitu ſeſe diffundit prior ille; contra poſterior. (3) Prior ille re vera *finibus* vlterioribus vere *vitalibus*, ad minimum *intentione*, ſi non æque ſemper ſucceſſu, quadrat; hic ſimpliciter *damnis*, atque grauioribus malis conſecutionibus viam ſternit: imo ſi ſibi ſimpliciter conſtet, directe illas poſt ſe trahit.

§. VII. LOCVS seu terminus *a quo*, *per quem*, *ad quem*, *in quo*, sunt omnes partes corporis *porosæ*; tum late patentes, atque diffusi ambitus, *regiones* latiores corporis: tum exiguæ etiam eiusdem partes, & vere particularia plane interdum membra, minimi ambitus. Locus seu terminus a quo, in quo, per quem ad, quem.

Id quod ex eruptionibus huiusmodi e minimis partibus, vna, & quidem certa nare, vno oculo, imo palpebra magis &c. & quidem STATIS temporibus, menstruis, sæpius repetendo, fientibus, dilucescit.

§. VIII. Cæterum earundem harum partium *porosarum*, quatenus simul etiam *fibrosæ* passim sunt, est illa etiam INSTRVMENTALIS ratio, vt per illas ipsas vtique etiam *præstetur* ipse *progressus*: dum harum earundem tonicis *stricturis* materia tam ex ipsarum meatibus, quam e vasorum vndique ipsas intercurrentium capacitate versus alia loca premitur. Vbi quidem, cum *congestorii* affectus non solum ita frequentissimi & numerosissimi, sed etiam re vera *promtissimi* esse atque fieri soleant; *impulsus* autem ipsius *interim* per PVLSVM vtique absolute nulla hic sit efficacia: ab *obstructionibus* autem talia arcessere, præter *physicarum* circumstantiarum difficultates, etiam *mechanicarum* simplicissimarum legum *hydraulicarum* obstet contradictio: ex aduerso vero & veritas in sensus incurrentium *motoriorum* talium phænomenorum, & *ordo* atque *successus* in ipsis his rebus re vera fiens, efficaciam hanc *tonicæ stricturæ* manifesto demonstret, puto hanc rem apud homines attentos omni difficultate carituram esse. Instrumentalis ratio.

§. IX. Effectus congestionum respondet earundem finali destinationi; ita tamen, vt sensibilis congestionis apparatus successum liberi illius effectus, atque destinati *finis* impeditiorem iam innuat: imo vero aliquando totius *apparatus* iusto maiorem *impetum*, aut *diffusiorem* extensionem arguat, quam ad *liberum* effectum destinatæ talis vltimæ efficaciæ, vel directe requiri, vel debite quadrare videatur. Effectus.

§. X. *Euentus* autem congestionum vti semper sunt *restagnationes* insolitæ humorum circa illas partes, ad quas congestio ita dirigitur aut diffunditur; ita pullulant ex hac *restagnatione*, pro *quantitate* materiæ, *impetu* impulsus, *mobilitate* humoris, peculiari eius *dyscrasia*, *meatuum* dispositione, *sensationis* vehementia, *retrogradarum stricturarum* prouocatione, aut denique plenaria in parte occupata detentione atque *stasi*, varii alii *vlteriores* partim *effectus*, partim *euentus*. Euentus.

§. XI.

Directus effectus.

§. XI. *Directus effectus* congestionis sanguinis simplicioris est *tensio* & qualitercunque *grauatiuus* sensus; si alte sese exserat, *rubor;* si acrius tendendo partes etiam sensus augeatur, valde sensibilis patienti *calor*, (qui tamen etiam re ipsa auctior est ad externum contactum, si *pulsus* proportio vegetior vna concurrat) quin denique etiam sensibus obuia, vel totarum *partium*, vel ad minimum *vasorum* in illo districtu, *inflatio* solito maior.

Specialiores circumstantiæ & conditiones congestionum.

§. XII. Hæ sicuti sunt generaliores & vniuersaliores circumstantiæ atque conditiones congestionum sanguinis; ita *speciaiores*, quæ illas maxime restringunt ad certum *subiectum*, intuitu tam *materiarum* habitus quam *personarum*, postulant omnino etiam decentem contemplationem. Cum enim de congestionibus etiam talibus illud omnino valeat, quod de omnibus aliis morbidis affectibus: quod nempe tales non promiscue omnibus hominibus pari facilitate accidere possint, sed, si *numerus* eorum, quibus tales obtingunt, conferatur cum illis, quibus nullæ eueniunt, *exiguus* ille certe hoc intuitu exsistat. Tanto magis autem, si etiam in illis, in quos tales congestiones cadunt, considerentur illæ temporis mensuræ & intercapedines, quibus illi ab ipsis his talibus actualibus congestionis *insultibus* liberi degunt; neque etiam ab *actuali* illo insultu æque *diu* admodum vniuersim detineantur & exerceantur: dilucescet certe facile ex his considerationibus, quod omnino peculiares adhuc specialiores conditiones obseruandæ veniant, quarum intuitu affectus hi & *raro* eueniant, & *tamen* omnino vtique *eueniant*.

Subiecta huic affectui idonea sunt plethorici.

§. XIII. Hæc ipsa talis specialior constitutio subiectorum, quatenus huic affectui propius idonea obseruantur, habet iterum diuersos veluti *gradus* propinquitatis, atque ita *actiuitatis* ad influendum. Ita enim certissimum est, quod *materiali* æque atque *personali* intuitu nulli hominum congestionibus, vere quasi eminenter sumtis, & simul tamen adhuc etiam simplicius atque sincerius sumendis, verius atque certius expositi sint, quam illi, qui *quantitate* insigniter abundante ita prædispositi exsistunt. Interim vti *abundantia* sanguinis remotior vtique hic etiam est caussandi energia: ita habet vtique adhuc longe propinquiorem efficaciæ gradum ipsa plethoræ frequentius aut impetuosius fiens *commotio*.

§. XIV. Proximum autem ſimpliciter actum ad congeſtiones formandas exercet *intentio exonerationis*, & expreſſionis immediatæ ſinceræ, nempe *hæmorrhagicæ*. *Vltimum* autem, re vera ſpecialiſſimum, ſed tamen adhuc ſimplicem atque ſincerum, congeſtionis qua talis auctorem agnoſco inprimis *difficultatem liberi ſucceſſus* modo dictæ actualis excretionis, ad quam intentio, a commotione prouocata, reſpicit. Cum enim in ſanguinis exonerationibus facile ſuccedentibus nec *apparatus* æque operoſior, (niſi quidem per adſuetudinum proteruiam, etiam nouis incitamentis exacuatam, aliquid minus ſolitum aut commune fiat) nec *impetus* immoderatior fieri ſiue poſſit, ſiue debeat: eoque ipſo vtroque hoc intuitu, dum *exitus* ipſe expedite ſuccedit, reſtitationi inſigni occaſio ita pateat: fit tamen eius rei contrarium, vbi exitus ipſe non ita libere reſpondet; interim *cauſſæ materiales*, reſpectus *finales*, & hinc etiam & ipſæ etiam *intentiones efficiendi* iuxta illum finem, in ſua actiuitate perſiſtunt.

Intentio exonerationis hæmorrhagica; & difficultas eius liberi ſucceſſus.

§. XV. Quod autem huius talis conſtitutionis veriſſima maxime indicia facit, eſt iam *ſpecialior* conditio atque indoles congeſtionum vlterior, & ſano ſenſu *accidentalis*; nempe vt *ſæpius*, *facilius*, quin etiam *impetuoſius* REDEANT, aut *pertinacius* inſiſtant. Quod enim talibus maxime circumſtantiis eueniant *congeſtiones* illæ, de quibus loquimur, talibus ſubiectis, quæ alias *liberioribus*, *frequentioribus*, *largioribus euacuationibus actualibus* ſanguinis affecti fuerant, ſi illis hæ poſtea emaneant, eſt vtique vel in vulgus notum. Ipſarum vsque *artificialium aſſuefactarum* huiusmodi euacuationum per *V. Ses*, *ſcarificationes*, (*fonticulos*, *ſetacea*, *veſicatoria iterata*, per indirectum) exemplis. Ne dum *hæmorrhagiæ narium*, & inde vulgatiſſimarum illarum, perite attentæ plebis ſuffragio vſitatarum formularum; quando de *plethoricis*, acri, æſtuoſo, atque tenſiuo, inflatiuo, & cum rubore vsque frontis, aut plane faciei infeſto, *capitis dolore*, vel ipſi patientes conſuetarum hæmorrhagiarum ſibi conſcii, hoc ita eloquuntur: **Wann ſie nur bluten könten, ſo würde ihnen der Kopff leichter werden:** Vel etiam, ſi quem talem videant eiusmodi fluxu correptum, tanquam in ſolamen, & omnis metus de ſiniſtris forte ſucceſſibus auerſionem, eadem loquendi formula ominantur: **Es werde nichts böſes bedeuten oder nach ſich ziehen; ſondern vielmehr der Kopf darvon leichter werden.** Imo vero, vel adhuc optabiliore prognoſi ad vniuerſum magis corpus ſeſe extendente, **es werde einem gantz leicht darnach:**

Specialior adhuc congeſtionum conditio & indoles, vt ſæpius redeant.

nach: Vt, sicuti *congestiones*, a peiore successu ipsius exitus, etiam latius *diffunduntur*; ita exonerationes illæ liberalius succedentes, etiam corporis maiorem *leuitatem*, (vtpote quod ipsa nimia abundantia sanguinis etiam vniuersim magis *grauatur*) & vniuersæ actiuitatis vitalis & animalis *alacritatem* post se trahant.

Materia congestionum sæpe esse solet serosa & mucida, catarrhalis dicta, originem tamen ab ipso sanguine habet, licet aliam laruam induerit.

§. XVI. Hæc vti tam de *materiali*, quam *personali* etiam (secundum iam susceptas *consuetudines*) habitu ita vera sunt: ita placet adhuc verbum dicere, & prælibare quidem de illa *translationum* quarundam *congestoriarum* peculiari *materiali* veluti *larua*, quæ, licet *origo* congestionis re vera ab ipso *sanguine* cœperit, tamen euidentior eius *effectus* potius *seroso-mucidum* quiddam, *catarrhale* vulgo dictum, exhibet; aut *seroso-salsum* & *vlcerosæ* corruptelæ acriori propinquum. Talis enim congestionis iterum iterumque coorientis *actum* proprie notant formulæ illæ loquendi: es fallen dem oder jenem so offtere Flüsse, gesaltzene Flüsse, &c. Qualis nempe ipsa contenta eiusmodi veluti coaceruautio repentina *serosorum* etiam humorum vti non aliunde, nisi e sanguine ortum sumere potest: ita pendet etiam principaliter, quantum ad *materiam* magis quam *vias* attinet, a sanguinis, nempe *massæ sanguineæ* ipsius, ad talia loca appulsu; licet altior aditus non ita toti omnino *massæ* consistentiæ æque libere pateat, sed tantum *tenuioribus* de ipsa partibus.

Vsus huius considerationis est, vt dispares consecutiones ex congestionibus ortæ recte agnoscantur.

§. XVII. Habet autem hæc ipsa consideratio in *medica*, nempe rationali, etiam *therapiæ* facem præferente, *pathologia* eum vsum, vt non solum inde agnoscatur, quomodo etiam e *contentionibus* ad *sanguinis* excretiones respicientibus dispares illæ, quantum ad *materiæ* schema, consecutiones hinc oriri possint, v. gr. tam excretionum *seroso-mucidarum* per *coryzam*, *tussim humidam*, *diarrhœas* spontaneas, *vrinæ*, & *sudoris* eruptiones; quam *restagnationum* copiosiorum & pertinaciorum, *asthmate humido*, *tumoribus œdematosis &c.*

Quo deinde Medicus non in sola illius materiæ serosæ subtractione & deriuatione occupatus

§. XVIII. Quæ ipsa etiam res *therapeuticis* auxiliorum inuentionibus certe non inanem occasionem præbere potest, ne tam æque omnem intentionem suam Medicus collocet in *sola* illius *materiæ*, quæ tandem ita procedit, siue *subtractione*, siue supposita ad alia emunctoria *deriuatione*: quando potius *primus*, & quasi *primarius*, magisque *directus conatus* ita

ita congerendi *ſanguinem*, etiam *ſtricta* acceptione talem, pro obiecto habeat; nempe *commotione* illa ad aliquem locum, *exonerationi* eius qualitercunque idoneum, compellendum: minime vero directe atque ſimpliciter illas *humorum ſpecies*, quæ ſub illo generaliore, vt totius *maſſæ*, appulſu, qualemcunque deinde *ſeceſſionem* facientes, occultato hac ratione vero *fonte atque fundamento*, & veram *ætiologiam* ſubterfugiunt: & *vſum* etiam *therapeuticum*, ſanguinis potius ipſius ventilationum, ad occupandas crebriores atque promtiores eius commotiones *congeſtorias*, fruſtrantur.

ſit, ſed veram potius cauſſam nempe ſanguinis exonerationem reſpiciat.

§. XIX. Nempe vltimo loco, manet adhuc vtique apprime notanda atque obſeruanda peculiaris illa *congeſtionum ſanguinis* indoles *periodica*, per *inſultus*, vtique tum plus minus, interdum etiam exquiſite, *ſtatos*, tum *vagos*, ſeſe iterum iterumque exſerendi. Quo ipſo, vti congeſtionis talis ipſarum hæmorrhagiarum mores, e mutua dependentia rectiſſime ſequuntur; ita faciunt hoc tanto apertius atque plenius illæ maxime congeſtiones, quæ ſimplicius ad hæmorrhagicas euacuationes ſiue *proſequendas*, ſiue *reſtituendas*, cooriuntur, (id quod in *menſtruis* horum generum commotionibus tam directe ad exitum connitentibus, quam ad alieniora etiam loca, *tali* tamen vtique *tempore*, ſanguinem adigentibus, notiſſimum eſt).

Inſultus congeſtionum ſanguinis periodici, ſtati & vagi, hæmorrhagiarum mores maxime imitantur.

§. XX. Quemadmodum autem præſente adhuc loco ante omnia inſiſtere placet ſtrictius atque verius, tam *ortu* quam *ſucceſſu* conſpicuo *ſanguineis* congeſtionibus; ita ſatis erit hoc ipſo loco ſuperiores ſolum *ſubalternas ſpecies* congeſtionum talium commemorare, ſub quibus deinde aliæ plures ſpecialius, imo *ſpecialiſſime* ſubſiſtentes, ad *tertiam* tractationis noſtræ claſſem referendæ erunt. Recenſebimus itaque præſente loco (1) *congeſtiones* ſimpliciter & magis directe *hæmorrhagicas*; (2) latius *ſe extendentes* æque, atque promtius *diuagantes*, quas *rheumatiſmi* nomine ſchola medica comprehendere ſolet: (3) *inflammationem*: (4) *dolores*, in quantum & quales ab hac cauſſa pendent.

Ordo ſequentium materiarum tractandarum indicatur.

MEMBRVM I.

DE

CONGESTIONIBVS SIMPLICIORIBVS, VT HAEMORRHAGICIS.

§. I.

Præcipua materia congestinum est sanguis, secundaria aliæ serosæ humiditates.

DIximus quidem de hoc negotio iam sub ipsa præcedente generaliore tractatione: interim non superfluum erit, etiam præsente loco adhuc semel arctius contrahere, quæ de hoc negotio scitu & notatu digna specialius arbitramur. Nempe, vt præcedente deductione monuimus, quod *congestiones* præcipuæ *spontaneæ*, vt a caussis corpori magis *internis*, præcipuam materiam & fomitem primarium agnoscant ipsum maxime *sanguinem*; cuius *secundarii* demum magis successus & euentus inuoluant etiam *serosas* humiditates: ita meretur vtique tanto magis considerari, quid in *congestionibus* talibus tanquam magis *immediate*, debeatur *sanguinis* veluti *destinationibus*, quid vero aliorum humorum magis *concursui*, quam veræ *conspirationi*, aut *complicationi*.

In puerili ætate conspicua est congestio sanguinis versus caput, quorum dolores hæmorrhagia soluit.

§. II. Simplicissima *congestionis* sanguineæ species est in *puerili* inprimis ætate conspicua circa *caput*; tum ab importunis, inprimis præter eximiam *adsuetudinem*, *exagitationibus* æstuosis, ab immoderatis corporis *motibus*; aut *vini* potu *insolito*; aut obuersatione in feruido *calore solis*, capite parum tecto; aut in *hypocaustis* etiam *humilibus*, & inprimis proxime terram sitis, vnde *pedes* quidem atque crura frigore, *caput* autem calore sensibilius alterentur. Est autem hæc talis *congestio* non solum, sed etiam succedens denique eius *effectus*, illi *ætati* satis familiaris: vt, inquam, ita *oppletionis*, *grauitatis*, *ruboris*, *caloris*, *doloris* in'ultibus denique *hæmorrhagia* succedens *doloris* solutionem, & omnium illarum circumstantiarum, perficiat.

In adolescente & adulta ætate familiares sunt congestiones circa pectus; hinc hæmoptysis.

§. III. Ita etiam in *adolescente* æque, atque proxime *adulta ætate*, inprimis *fœminino* sexui, si debitæ sanguineæ exonerationis *menstruæ* detrimentum experiantur, familiares satis sunt eiusmodi *congestiones* atque restagnationes circa *pectus*: non solum cito atque grauiter se exserentes, quando corpus acrius agitant in genere; sed in specie *scalas* aut *cliuos* adscendendo: sed etiam vel quietis nihilo minus in-

incumbentes, & tunc etiam *angustias* & *oppressiones* sæpe formantes. Quales constitutiones, licet non eadem promtitudine, tamen neque etiam rarissime, excipit eruptio sanguinis per *hæmoptysin*. Sicut etiam, vt vtique dilucescat, quod *sanguineæ* maxime congestionis hic subsit energia, ventilationes etiam *artificiales insolescenti* huic malo adhibitæ quamlibet forte *temporariam* solum, *luculentam* tamen passim efficaciam præstant.

§. IV. Ita *splenicæ* inflationes, cum *cardialgiis* non solum, sed etiam *vomendi* conatibus, sicuti *fœminino* sexui præ *virili* magis familiares sunt: ita vnde maxime pendeant, testantur tandem vomitus *cruenti*, talibus apparatibus superuenientes: sicuti etiam in *viris*, *hæmorrhoidales* euacuationes alias experiri *suetis*, harum *emansiones* subsequentia paria *splenico-inflatiua* & *oppressiua* symptomata satis declarant, quid *nexus* subsit inter huiusmodi *restagnationes*, & *euacuationes* sanguini *debitas*. Nusquam autem arctius se exserunt *congestiones* eiusmodi, ad *euacuationem* sanguineam contendentes, quam in *hæmorrhoidalium* non solum *meatuum*, sed latius paulo etiam *vicinorum inflatione*; in hæmorrhoidalibus tam *vesiculis*, quam duris *tumoribus*, & veris *furunculis*, nempe *hæmorrhoidibus cœcis*, *sine* & *cum dolore*.

Splenicæ inflationes in fœminis & viris vomitum eruentum & hæmorrhoides tam internas quam externas respiciunt.

§. V. Sicut autem hæ quidem tales congestiones magis directe atque proxime ad *sanguinem* ipsum respicere apparent; ita non inconueniens tamen erit, harum occasione etiam illas congestiones leuiter lustrare, quæ re vera etiam ipso facto *sanguinearum occasione* euenientes, tanto magis *medicam* considerationem tali loco merentur, e quo etiam *therapeuticæ* intentioni formandæ lux veluti affulgere possit. Vt nempe memori mente teneatur, quod omnino etiam in talibus ad *sanguinis* ipsius *ventilatorias* intentiones animus non immerito subinde aduerti debeat. Loquor autem hic de eiusmodi tum *stagnationibus*, tum alibi *eruptionibus*, alibi *inflationibus* atque *tumoribus*, qui magis quidem *serosum* quiddam pro materia sui habent atque fouent: interim *coaceruationem* ipsam sui non aliunde magis nancisci videntur, quam vel a directis *contentionibns* congestoriarum appulsionum *sanguinis*; vel ab huius per eiusmodi congestiones sensim inducta *colatoriorum* certorum *obstipatione*.

Aliæ congestiones serosæ itidem sanguinis ventilationes intendunt.

Duplicis generis sunt.

Prioris generis sunt catarrhi & diarrhææ; posterioris tumores.

§. VI. *Priore* modo fiunt maxime ita dicti *catarrhi*, cum *effusione* humiditatum *seroso-mucidarum*; *coryza* & *tussis humida*; quin etiam *diarrhææ*, quæcunque non æque ab *assumtis* ortum suum ducunt. *Posterioris* generis sunt *tumores* ita dicti *frigidi*, tam *œdematosi*, quam *scirrhosi*, *glandulosi* (σκληροὶ, vnde Germanorum Schier). Nempe a *contentione* sanguinis *versus* & *circa* aliquam partem tenuiores *serosas* ita altius a reliquis sensim dilabi, & in meatus *teneriores* circumiacentium etiam densiorum partium insinuari posse, nullam forte vsquam conceptui obiiciet difficultatem.

Retrocessiones tumorum œdematosorum testantur, quod hi non simpliciter a congestione dependeant.

§. VII. Interim, quod non æque absolute omnes tumores *œdematosi simpliciter* ab huiusmodi congestione etiam pendeant, (sicut ab illa probabilissime *initia* tamen sua traxerunt) equidem facile erit concipere. Dari tamen hunc ipsum etiam casum admodum frequentem, testatum faciunt *retrocessiones tumorum œdematosorum*, etiam *spontaneæ*, tum *arte* inductæ: quæ quidem satis monstrant, quod *restagnatio* illa, *inflationes* huiusmodi efformans, minime *simpliciter* dependeat siue a materiæ *ineptitudine ad motum*, siue a *viarum obstructione*, siue a *fibrarum relaxatione* simpliciter flaccida. Alias enim, quando ita *discussa* est, seu *repulsa*, hæc restagnatio, solutus vtique esset affectus; quandoquidem supposita illa humorum *spissitudo* esset ita vtique correcta, quia illi ita diffugientes tumorem ita destituunt; *obstructio* meatuum esset vtique aperta, fibræ, ad minimum tantisper, iterum roboratæ. Sed aliud quiddam subesse, innuunt adhuc grauiores *internæ restagnationes*, *oppletiones*, *angustiæ*: non prius remittentes, quam *motus* ille, iterum dico MOTVS humorum, ad hæc loca *deorsum* iterum pertigerit atque redierit. Cum tamen vtique ita circa *interiora euacuationi* huiusmodi serosarum materiarum longe aptior locus patere posset, per *diarrhœas* inprimis, tum etiam *tusses humidas*: nisi potius tota *inclinatio mouendi* in hanc maxime *regionem* vergeret. Cui vniuersæ rei, facem, quod aiunt, præfert illud, quod vtique huiusmodi etiam *œdematosi* tumores, si non æque absolute semper, tamen familiarissime, sequantur *euacuationum* sanguinis consuetarum *emansiones*: & quidem euacuationum circa *hæc* maxime *loca* inferiora, *mensium*, *hæmorrhoidum*.

Hi tumores plerumque sequuntur emansiones mensium & hæmorrhoidum.

§. VIII.

§. VIII. Quemadmodum etiam considerationem omnino prudentem meretur illa vtique plurimum conspirans constitutio *podagricorum*, *laxiore* corporis structura praeditorum, qui per *paroxysmos* suos *tumoribus* eiusmodi oedematosis corripi obseruantur: *transitoriis* quidem, & sensim iterim euanescentibus; interim etiam re vera satis saepe *diuturnis*, *tres*, *quatuor septimanas* durantibus. Imo vero, non ita raro, neque vero etiam difficulter, ad longe *pertinaciorem* durationem procedentibus, imo vel ipsam tandem *continuitatem* seruantibus: tanto magis, si *dolores* sublati fuerint per incondita *artificia*, *stupefacientia*, *sensum* atque *motum* obtundentia.

Podagrici post paroxysmos suos eius modi tumoribus corripiuntur.

§. IX. Vbi animum aduertere iubemus ad illam nostrae *aetiologiae pathologicae* comparationem, qua affectus quidem *podagricos* a *longinquioribus* moliminibus *haemorrhoidalibus* deducimus; nempe ad sincerum liberum exitum non solum non aeque directe *peruenientibus*: (quamuis si hoc fiat, & satis prospere succedat, cum maximo *emolumento* fiat, dummodo reliqua commode procedant) sed neque etiam directe & efficaciter ad hunc scopum penitus *pertendentibus*, & ad amussim *collineantibus*.

Podagra a moliminibus haemorrhoidalibus deducitur.

§. X. Sicut autem per huiusmodi *longinquiora* & *rariora molimina temporarii* eiusmodi tumores cooriuntur: ita per *frequentiores* & *copiosiores* actuales *euacuationes*, per *vterina* & *haemorrhoidalia* vasa; (Illic ex *instituto*, & *semper*, hic saepe, *menstruas*, aut certe *frequentes* atque *largas*:) sequitur etiam eiusmodi *durabilis*, imo *constans congestio* circa haec loca, cuius altior diffusio & insinuatio proinde etiam *stabilem* & *perpetuum oedematosum tumorem* sistat. Et haec quidem ita de *tumoribus* in genere, aeque ac de *simplicioribus sanguineis* congestionibus, dixisse suffecerit; plura occurrent in ipsa *specialiore* singulorum euolutione.

MEM-

MEMBRVM II.
DE
RHEVMATISMO.

§. I.

Acceptio nominis rheumatismi apud veteres maxime generalis; & non vt morbus ipse, sed vt caussa aliorum morborum habitus est.

VTi multa sunt alia in antiquorum placitis, quæ nulla tam exquisita propositione in medium prolata, posteritatis demum studium excitarunt, ad conquirendum partim passim sensum veriorem huiusmodi assertionum, partim quoquo modo explicando aut applicando probabilem eundem reddendum; ita est sane in eo censu non vltimo loco numerandus ita dictus RHEVMATISMVS. Quod de veteribus statim in ipso initio moneri debeat circa veram *acceptionem* huius nominis, est consentaneum reliquæ etiam nostræ vsitatæ considerandi methodo, nempe quod affectus hoc nomine ab ipsis proprie notati sit *infrequens* grassatio, & in corpus humanum inuasio. Colligo hoc ex eo, quod re vera apud illos *rarior* eius, quam pro effectu frequentiore & familiarius eueniente, occurrat mentio: ad minimum certe vt affectus *per se subsistentis*, adeoque certam propriam *speciem* vere constituentis, quæ pro *proprio* quodam morbo accipi atque tractari mereatur: & non potius pro CAVSSA demum aliorum morborum, tali, quæ mox alias *veriores per se* deinde *subsistentes species* affectuum progignat; quali sensu etiam de PLETHORA & CACOCHYMIA illos, antiquos, loqui, atque ita *iudicare* magis quam prolixe *sermocinari* voluisse, commode agnosci potest, si animus ad illorum scripta adhibeatur.

Conspirat hæc res cum ipsa naturæ veritate & rheumatismi indole.

§. II. Et sane conspirat hæc res adeo eximie cum ipsa naturæ veritate, vt si vel maxime veteres hoc ipsum tali sensu intellexisse indubiis documentis probari non posset; tamen argumenta idonea omnino præsto sint, quæ vel ipsos etiam *debuisse* ad minimum hoc ita intelligere, imo quolibet vocis significatu, & rerum intuitu, ita *sumere rheumatismi* indolem debuisse, exquisite conuincant. Cum enim non solum recentioris æui sit illa obseruatio, sed antiquitatis ingens prærogatiua, quod in genere *humores de loco ad locum moueri* non magis *possint*, quam vtique præsentissime & vsitatissime *soleant*. (Manente interim illa vtique recentiori æuo obseruationis laude, quod talis motus etiam indesinenter

nenter *continuis progressibus* ita fiat.) Non poterat certe commodius instrui illa commemoratio TRIVM SVMMORVM GENERVM CAVSSARVM morborum, quam si secundum *tres generales affectiones humorum*, *quantitatem*, *qualitatem* & *motum*, primo *plethora*, secundo *cacochymia*, tertio *rheumatismus* assignetur: Ita vt sit sensus, ABVNDANTIAM sanguinis *enormem* producere, vt *caussam* principalem, certas morborum species; QVANTITATEM temeratam alias certas species; MOTVM denique peculiariter inferentem atque deducentem præter solitum, iterum certas species.

§. III. Confirmat hoc egregie ipse *Hippocrates* lib. *de prisca Medicina*, in quo, vt alia plura tanquam *ad mentem priscorum* medicorum ipse quoque profert, facit nominatim prolixam mentionem *rheumatum* non solum *in genere*, sed in primis insuper *acrium* humorum, qui ita *fluxu* in partes deferantur, *in specie*: neque ita *rheumata* talia, vt ipsum *morbum*, sed solum vt *caussam* (*instrumentalem*) *morbi* vnius & alterius ibi nominati, arguit. Interim cum posteriorum temporum Medici etiam insignes subinde quam maxime morbidas dispositiones, imo vero sensationes, animaduerterent in praxi occurrere, quæ qualemcunque illam *ideam*, quam alii affectus, qui ab *Hippocrate* hoc nomine notantur, præ se ferunt, ipsi etiam exhiberent; non dubitauerunt, etiam his hoc ipsum *nomen* tribuere, eosque ita *rheumaticos* appellare: imo *rheumatismum*, vt peculiarem *speciem* affectus intueri, quæ solum *schematibus* ludens sub illis veluti *laruata* Medicis imponat & negotia obiiciat.

Hippocrates iam vt non morbum, sed vt caussam morbi rheuma agnouit. Recentiores vero rheumatismum vt peculiarem morbum intuentur.

§. IV. Ego, vti facile quemlibet sibi vel quidlibet condere atque præfigurare patior, ita vbi tamen & mihi pro virili sententiam dicere non potest interdici; præterea vero rerum ipsarum veritas potius, quam cuiuscunque tandem hominis placita & opiniones totam rem decernere debent, & quidem per recte suppeditatas *rationes*: non dubito proinde etiam hac de re asserere, quod *rheumatismus* non solum ipsa appellatione rem maxime *generaliorem* denotet; sed etiam vera inprimis *diuersitate* tamen adhuc valde *generaliter* se gerat, & longe facilius ibi etiam sub aliis *specificis* differentiis comprehendendos *affectus* progignat, quam vt sub ipsius (vt *caussæ*, *generaliore*) nomine memorari mereantur. Quemadmodum enim nemo facile quaslibet diuersorum *locorum*, *temporum*, *apparatuum hæmorrhagias* exhauriet solo simplici *generali hæmorrhagiæ* historia & conceptu; tanto minus autem

Rheumatismus rem maxime generalem denotat. Motus enim suos non simpliciter seruat, sed in varia schemata pronus aliis morbis generalem influxum suppeditat.

ſpecialiores ſingularum hæmorrhagiarum circa ſua propria *loca*, & horum *confinia*, *difficultates*, *conſecutiones*, alibi *nullas*, alibi *ambiguas*, alibi *certas periclitationes generali* de hæmorrhagia conceptu ſatis diſtinguet; ne dum vt viciſſim omnes reliquas *reciproce* ex vnius alicuius indole ſpecifica ſatis explicet: ita valet hoc certe tantundem de *rheumatiſmo*, imo amplius; dum hic non ſimplicius, vt *hæmorrhagiæ*, vel *motus* ſuos ſeruat & exſequitur, vel, vt eædem, *vniformes* magis conatus diutius perſequitur; ſed potius longe facilius in varia *ſchemata* pronus vlterioribus nouorum affectuum geneſibus iam nimio propior exſiſtit, ſub quibus nihil niſi *generalem* influxum, vt loquuntur, ille ſibi retinere & aſſerere poteſt.

Rheumatiſmus reſpondet apparatui hæmorrhagiarum, quas tamen eminus tantum reſpicit.

§. V. Reſpondet itaque, quantum ego aſſequor, *rheumatiſmus* omnino ipſi *hæmorrhagiarum* apparatui, ita vt nihil aliud ſit, quam *diffuſior* quidam ad illas *conniſus*, nondum æque ad ſpecialiſſimum eruptionis *locum* ordinatus, & ordine inſtructus, & ſecundum illum exquiſite inſtitutus & *determinatus*; imo ne quidem, ſi res exacte conſideretur, in illa tali indiuiduorum indole exquiſite ad illum *tendens*, ſed tergiuerſando, quantum ad *ſpecialiſſimum* exitum, *eminus* ſolum tentet, quod vel non liberaliter natura ſperet, vel non poſſit abſoluere.

Hæc congeſtio rheumatica ſæpe latiſſime & per vniuerſum corporis ambitum ſe diffundit: cuius ſenſus cum ſenſu fatigationis & contuſionis plethoricorum conuenit.

§. VI. Tali nempe ratione ſuſcipitur eiusmodi *congeſtio* humorum, non tam directe *ad locum*, vbi verus exitus ſangini pateat; ſed ſolum *circa* illum locum, latiore, imo aliquando ita latiſſimo, ambitu, vt integram aliquam *regionem* corporis, omnino inſignis ambitus, complectatur. Quid? quod talis conſtitutio etiam obſeruetur, ſub qua veluti per totum ambitum corporis huiusmodi contentioſa *diffuſio* oriatur, quæ ſenſus illos vtique inferat & exprimat, quales alias ſimpliciter *plethoricis* obtingunt, quando præter conſuetudinem, ſub reliqua vita otioſiore, corpus aliquando inſolentius commouent, & inprimis ſimul diutius, vt viam longam ambulando; vnde poſtea iterum ad otioſam quietem reuerſi, poſtero die, imo pluribus deinceps diebus, eiusmodi exquiſitum vehementem ſenſum in muſculoſis corporis partibus longe lateque, quin ſubinde etiam vniuerſim experiuntur; qui cum inſignis *contuſionis* pediſſequo dolore maxime coincidit, in eo, quod neque *motum* ſeu agitationem nouam ſine ſenſibili reniſu ferat, nec omnino externum *attactum*, nempe qualemcunque *preſſionis* tenſionem, ſine exquiſito ſenſu moleſto toleret. Huic inquam cum *rheumati-*

maticus ille ſenſus non ſolum re vera quam maxime compar exſiſtat, in tali velut per vniuerſum corpus ſe diffundente rheumatiſmo; ſed etiam *plethoricis* exquiſite talibus familiaris exſiſtat *ſpontanea* penitus, & ſine occaſine prægreſſæ laborioſæ agitationis, perceptio eximiæ *fatigationis*, tendentis ad minimum & veluti grauantis, vt artum etiam ſolum mouere, proprio ipſorum effato, ipſos pigeat: poteſt inde tanto melius agnoſci *conuenientia* ipſius etiam *rheumatiſmi* cum euentibus, etiam a ſimpliciore *ſanguinea tenſione* in partes poroſas inſolentius redundante prognatis.

§. VII. Sane vero, ſi hanc ipſam adfectionem cum debita attentione perpendamus, vt illa omnino familiaris eſt hinc inde inter *plethoricos*, vt inquam illi ſecundum *tempeſtatum* mutationes, aut alias *arbitrarias* frigoris & caloris repentinas permutationes, talem ſenſum inſignis *tenſionis*, *preſſionis*, imo ſubinde etiam acrioris adhuc *doloris*, perſentiſcant; non licebit nobis talem pro ſimplici *analogo*, ſed profecto longe verius, pro ipſo *rheumatico* adfectu, reputare.

Imo hic ſenſus plethoricorum non ſimpliciter vt analogus ſenſus rheumatici ſed pro ipſo rheumatico reputandus eſt.

§. VIII. Vnde quidem tanto magis inſiſtimus huic tali *rheumatiſmi* acceptioni, vt illum quidem in genere accipiamus pro tali *congeſtione* ſanguinis, quæ ad varia loca corporis, inprimis tamen ſanguinis *euacuatoriis* portionibus propinqua, & circum vicina, equidem ſuſcepta, ſed non exquiſite ad hunc effectum proxime obtinendum vltimo directa, hac ratione magis ſolum *latiore ambitu* partem occupet & obſideat, quam ad ipſum *exitum* directe pertendat aut pertingat. Nempe ita quidem *rheumatiſmus* ſimplicior eſt ipſius etiam *ſanguinis congeſtio* eiusmodi, qua ille ad certa corporis loca ita reſtringitur, vt ibidem *reſtagnando* ſenſationes illas varias moleſtas poſt ſeſe trahat, nempe ante omnia *tenſionis*, *grauitatis*, *preſſionis*; hinc etiam ſub qualicunque *repreſſione* ſeu *contentione motus* voluntarii, aut *ſitus* corporis, aut fortioris *attactus*, acutior ſenſus, qualis poſt *contuſiones* obtingere ſolet: quin denique materialis *diſtenſionis* & *mobilis* adhuc ſuffarctus pediſſequus *calor*, licet leniore gradu, *inflammatorius*, quin etiam *ardor* velut acris.

Rheumatiſmus ſimplex eſt quidem congeſtio ad certa corporis loca, ſed non ad hunc effectum ſuſcepta, vt ad exitum directe pertingat.

§. IX. Ita inquam fieri, & in tali *cauſſali* conſtitutione fundari *rheumatiſmum ſimplicem*, omnino arbitror; conſentiente ipſa ſimpliciter & ſine præiudiciis inſpecta experientia: dari vero etiam *deteriores* aliquas rheumatiſmi *ſpecies*, quantumlibet ab *accidentali* magis quam vera eſſentiali conſtitutione, facile conſentio. Hæc aſſertio, vt

Dantur etiam deteriores rheumatiſmi ſpecies.

vt recte intelligatur, notanda est vtique diuersitas *materiæ* & *motus* in negotio rheumatismi. *Materia* potest se hic habere satis *generaliter*, sicuti iam de ipso *sanguine* notauimus; *motus* autem est magis *propria* totius huius negotii vtique *caussa*, vtpote a quo totum negotium simplicius pendet. Cum nempe rheumatismus sit *motus humorum ad certa loca peculiariter contendens*; adeoque ipsum ῥέειν proprie sit illud, a quo *rheumatismus* dicitur; nempe plus minus adsuescens humorum *confluxus* seu *decubitus ad certa loca*: non est proinde, quod de *materiæ* quoque generaliore constitutione, aut per accidens etiam *varietate*, multa dubitatio oriri possit.

Materia rheumatismi non æque propria & determinata crasi circumscribi debet, quia ex tota sincera massa decubitus fieri solet: quamquam acris & tenuis humorum dyscrasia altius penetrare & acrius adfligere potest.

§. X. Est itaque nullum dubium, quin etiam *varii* humores *rheumatico* MOTV ad partes varias *ferri*, *dirigi* & *adigi* possint; qui tamen cum non per alia peculiaria & propria *secessionum* genera eo pertingere valeant, quam vno magis simplici, *massæ sanguineæ* ad illa loca maiore incubitu & appulsu; quandoquidem etiam qualescunque tandem ita diuersæ rheumatum materiæ non nisi in *massa* tota sanguinea stabulari, & ex hac in alia loca secedere possunt: dilucescit hinc affatim, quod equidem *fluidum* vtique esse debeat, quicquid *rheumatismum* subire dici possit; interim nulla æque simpliciter *propria* atque *determinata crasi* circumscriptum esse vel debeat, vel omnino possit, cum & e *promiscua massa* secessio, & in loca specialissimæ *sequestrationi* nihil idonea decubitus totus contingat. Tanto magis autem vtique secundum *dyscrasias accidentales* sanguinis per in diuidua peculiaris, *materialis* æque atque *occasionalis*, rheumatismi constitutio ita obtingere possit: vt inquam *restagnatio* illa, v. gr. a *tenuiore*, & *acriore* humorum dyscrasia indiuiduali, & altius partibus impingatur, & acrius illas afficiat atque molestiis infestet; & occasionem etiam præbeat, quam ob rem facilius æque atque sæpius ad eiusmodi conamina exundationum natura concitetur, quod reliqua sua sponte ita sæpe atque promte probabilissime minus factura esset.

Dyscrasia humorum rheumatismo in genere occasionem cooriendi præbet;

§. XI. Vere autem præbet ipsi rheumatismo *in genere* occasionem, etiam per ipsa initia magis cooriendi, *dyscrasia* qualiscunque humorum, qualis quidem etiam illo iam tempore sepositione huiusmodi veluti peculiari affecta atque tractata fuit. Aeque atque a *violatione* partium inducta vel *irritatio* insignis atque diuturna, vel *teneritudo*

ritudo veluti, atque *ſenſibilitas*, etiam in poſterum magis ſtabilis. *Prioris* exemplum ſiſtunt tam *eryſipelata*, quin etiam *apoſtemata*, ſponte acrius coorta: quam *ſegnes apoſtaſes* febriles, non tam æque ad *articulos* ſtricte dictos, quam potius totus *artus*. *Poſterioris* exemplar exhibent *contuſiones*, *dislocationes*, *fracturæ*, *vlcerationes* diutius manantes, *vulnera* cum grauibus inflammationibus *diu multumque*, antequam curentur, moleſta, *ambuſtiones* non cito & efficaciter reſtitutæ &c. Quæ omnia niſi ita *mature* & potenter ſatis ad veram ſolidam *integritatem* non corporis ſolum, ſeu *texturæ*, ſed quam maxime *roboris* debiti naturalis reuertantur, remanet inde in partibus talis vel *languor* & flacciditas, ad facilius recipiendum, vel *ſenſibilitas* tenerior ad prouocandum illum, de quo ſermo eſt, affluxum.

nec non irritatio a violatione partium inducta.

§. XII. Hi vero tales rheumatiſmi, nullum vtique eſt dubium, quin & peculiarem indolem præ ſeſe ferant, intuitu nempe magis *materiæ* vtique, quam *formalis* ſuæ rationis, quæ eſt nulla alia, niſi ipſe *motus*: Interim apparet vtique ſimul ſtatim, quod *differentia* tota non tam directe a *forma*, adeoque ſimpliciter *eſſentialis* exſiſtat, quam a *materia*, verius *accidentalis*. Hac quidem ratione fiunt vtique rheumatici tales decubitus ad *varia* plane, & vix non omnia corporis loca, tam *exteriora*, quam *interiora*; tam latiſſimi ambitus, quam exigui.

Differunt rheumatiſmi tam ratione loci, quam extenſionis.

§. XIII. Ex his autem, qui *latioris* ſunt ambitus, pendent vere certius a *ſinceriore*, *ſimpliciore*, *generali*, *ſanguineo-ſeroſa* materia, & ſincerioribus *ſanguineo-hæmorrhagicis* initiis, nempe *moliminibus*. *Particularia* vero, quamlibet etiam illis aliquando *hæmorrhagiæ* occaſionem præbeant, non ſatis commode ſuccedentes; & hoc inprimis in *interioribus* membris: tamen in *exterioribus* locis familiarius iam dictæ tales etiam aliæ p. n. quin vel *violentæ* plane cauſſæ, hunc eundem effectum producant.

Differunt etiam ratione cauſſæ.

§. XIV. Quemadmodum autem hæ ita ſatis conſpicue agnoſci poſſunt rheumatiſmorum *cauſſæ*, quatenus illi *vt in ſe* ſpectantur: ita poſtulat certe ſeorſim vlteriorem conſiderationem illa ipſorum conditio, quod tam promte, & fere familiariſſime, *adſueſiant* ſæpius *recurrere*. Hæc præcipue eſt illa circumſtantia, quæ euidentius commendare

Rheumatiſmi familiariſſime recurrere adſueſcunt, & maiora incommoda concilişant.

dare poteſt *ſanguinis* commotionum in his generibus affectuum præcipuam, vt illam commendauimus, *efficaciam*. Tam ratione *temporum*, quam ratione *occaſionum*, quin quarumlibet circumſtantiarum, quæ alias etiam ſincerius *ſanguineos*, tam ad *hæmorrhagias*, quam *inflammationes*, motus & impetus incitare valent: tam *concaleſaciendo* & *turgeſaciendo* intimius; quam per *externos* ſenſus inæquales eius motus prouocando: imo denique *intentiones* acriores ad ſuſcipiendos motus *excuſſorios* prouocando (quod *animi pathemata* inprimis faciunt.)

Conuenientia hæmorrhagiarum inſolentius adſueſcentium cum rheumatismis talibus.

§. XV. Ex harum enim rerum certe prudente conſideratione diluceſcet, quomodo tam *hæmorrhagiæ* inſolentius *adſueſcentes*, quam *rheumatismi* tales, exquiſitiſſime inter ſe mutuo *conueniant* ratione harum circumſtantiarum, *ætatum*, *anni temporum*, *plethoricæ* conſtitutionis, temporariæ *externæ* aduentitiæ commotionis, temporariæ *durationis*, & promtæ *reuerſionis*. Ante omnia vero eiusmodi ſucceſſionis, vt, quæ alias adſuetæ fuerant *ſanguinis* euacuationes, ſi poſthac negliguntur, *rheumatismos* poſt ſe trahant. Et ex aduerſo etiam *hæmorrhagiæ*, inprimis *ſpontaneæ* STATAE, rheumatismis *ſuccedentes*, horum etiam vices in poſterum ita expleant, vt illi ſub harum iuſto ſucceſſu etiam in ſolidum ceſſent.

Effectus rheumatismorum numquam eſt vtilis.

§. XVI. *Effectus* rheumatismorum, & *euentus*, ſi conſiderentur, *effectus* certe nullus vsquam eſt *vtilis*. Cum enim ab *incompletis* moliminibus hæmorrhagicis proficiſcantur *ſimpliciores* & ſinceriores; ſed neque has *exſequantur* aut aſſequantur, neque quidquam perficiant, quod in huiusmodi ſcopi vicem ſuccedere poſſit, nempe *imminutioni ſanguinis* ſatisfacere: non ſperandum inde alium eſſe effectum, præter *incommodiores* illos in ſenſus immediate iniurios, facile eſt hariolari. Sunt autem tales, *ſenſus tenſionis, grauitatis, inquietudinis*, non tam *æſtuantis* ad tactum, quam ſolum *acris & inquieti caloris* magis, quam ardoris: *inflatio* partis, ad *motum* præ eximio ſenſu ineptitudo: tandem, pro diſpoſitionis texturæ & vehementiæ affectus diuerſitate, etiam *rubor* inſolitus, & *inflammationi* ſimilior.

§. XVII.

§. XVII. Comitatur *rheumaticos* insultus *fortiores* subinde quidem, minime tamen semper & quoslibet, etiam ita *sensibilis* motuum *tonicorum* alternatio, & hanc inseparabili consortio concomitans *frigoris & caloris volatica* variatio, vt inde pro *febrili* actu aut effectu simpliciter reputari soleat. Interim licet *generalissimo* sensu ita nominari posset, *specialioribus* autem febris veris circumstantiis minime quadret: si tamen & totus impetus fiat fortior, & *materia* etiam abundantior constituat suffarctum: tunc coniungi adeo & *fortiorem*, & *æqualiorem*, & *constantiorem febrilem* etiam humorum impulsum, certum est. Sed non tam, vt ante dicta ratione, *toni* potius, verum ipsius *pulsus* aliter instituto modo.

Motuum tonicorum alternatio, & frigoris atque caloris volatica variatio in rheumaticis insultibus, non debent pro febrili actu reputari.

§. XVIII. *Mitius* autem semper, & quouis intuitu *lenius atque leuius*, in rheumatismis *externis*, adhuc sinceris: *Acrius*, in *internis*, quantumlibet ipsis etiam *sinceris*, sed tamen *fortioribus*: *Acriter* etiam in *externis phlegmonoideis* rheumatismorum euentibus: *Acerrime* vero in similibus, *interiores* corporis partes aggressis. Nempe pertinent hæc vtique potius ad *euentus* rheumatismorum.

Incommoda hæc sunt mitiora in rheumatismis externis, acriora in internis & externis phlegmonodeis, acerrima in phlegmonodeis internis.

§. XIX. Sunt autem hi duorum generum, simplices *directi*, & *indirecti*: illi, qui rheumatismos etiam *moderatos* & *ordinatos*, & materia etiam sinceriore instructos, sequuntur; hi, qui *intemperantes*, & loco etiam alieniore coortos, insequuntur. Illi sunt, post aliquot dierum incommoda sensim iterum obtingens *spontanea* lenitio atque remissio omnium illorum sensibilium incommodorum; aliquando cum *euacuatione* qua tali, aliquando etiam sine illa.

Euentus duorum generum sunt, beniniores & peiores.

§. XX. *Euacuatio* vero etiam illa vti nec *materiæ*, quæ tunc prodit, *specie*, nec euacuandi ratione, neque leuaminis proportionato successu, veri simile reddit, quod illa *qua talis* simpliciter & directe effectus illius fomitem constituerit: ita vbicunque & qualiscunque tandem adhuc prodit, facit hoc non *præcipitibus*, *simultaneis*, *copiosis* eruptionibus; sed *placidis*, *lenibus*, imo veluti *lentis*, & omni modo *placidis* successibus: & minime omnium insigniter, nedum exquisite, *statis* temporibus: re vera nempe potius qualiumcunqe *euentuum*, quam sinceriorum directorum *effectuum* more. Vnde etiam, quod repeto, & omni modo notandum commendo, minime *constanter*, imo ne quidem vt plurimum, sed re vera potius tanquam *indifferenter* rheumatismis *accedunt*, aut *succedunt*.

Euacuatio illa, qualiscunque sit, placide succedit.

§. XXI.

Euentus peiores.

§. XXI. *Peiores* autem euentus obtingunt rheumatismis neque motus gradu, neque materiæ *quantitate*, nec eiusdem *sinceritate*, neque loco in quem incidunt, laudabilibus. Sunt hi non solum *restagnationes* nimio *copiosiores*, sed tandem etiam vere inflammatoriæ *stases*. Sed illæ quidem minime omnium in vnum aliquem *nodum* aut *conum* coëuntes, *suppuratoriæ apostematodes*: sed potius *in latum* sese diffundentes, sed simul etiam *profundum* comprehendentes, strictiore vocis sensu *phlegmonodes*: aut *altissime* ad superficiem totius corporis, in ipsam *cutim*, emergentes; aut in partes notabili *profunditate* spissitudinis destitutas acriore contentione incumbentes, *erysipelatodes*. Illæ quidem re vera minus familiares; hæ magis. Illæ, si pertinax sit & diuturnior *contentio*, (qualis autem est in impetuosioribus & copiosioribus rheumaticis congestionibus) etiam periculosiores, quam hæ: tanto magis in *interioribus* corporis partibus; vbi tamen nec *erysipelacea* magno periculo caret: maximum vero illud etiam recto gradu subit, quando *intempestiuis*, aut quoquo modo inconuenientibus *exagitationibus* & impulsibus tam *medicamentorum*, quam *regiminum*, superficiali magis & in latum diffusæ qualicunque *stasi*, violento *appulsu*, ab intempestiuo & præcipiti *impulsu*, etiam in *profundum* insolentior restagnatio, imo restitatio, ita conciliatur.

Velox translatio horum affectuum ad interiora periculosa est. Expulsio autem ab interioribus ad exteriora pari effectu non succedit.

§. XXII. Huiusmodi affectuum potest equidem euenire, repentina impetuosa *oppressione*, *translatio* velox atque ferox ad *interiora*, vt ibi etiam pari *impetu* congestiones hæ exerceantur; sed tanto periculosiore successu & euentu, dum quolibet intuitu, ita in angustiorem locum cogitur materiæ quantitas, qualis illo ferociore impetu correpta fuerat, & tanquam intentione ipsa peculiari comprehensa. Minime vero pari effectu succedit talium ab interioribus *expulsio ad exteriora*; *primo*, non eadem *specie*; cum tales & *phlegmones* & *erysipelata*, non hic sint (si quidem vsquam sunt) simplex aliquis directus affectus: nec etiam simplex directus, ne dum perpetuus, *effectus* ipsorum rheumatismorum, sed potius male cedentium solus *euentus*: vnde non vt *erysipelas* aut *phlegmone* ad exteriora erumpere posset: sed potius vt *rheuma*; quod ibi facilius ampliorem locum inueniens, vtique potius laxiori distributioni, quam eiusmodi densiori constipationi, ab hac stasi, & hinc *inflammationi*, idoneum esset. *Secundo*, nec vllo intuitu ita promta atque crasso modo facilis figuranda est huiusmodi rheumaticorum insultuum *inflammatoriorum* ab *interioribus ad exteriora* expulsio,

intuitu

intuitu neceſſariæ omnino præcedentis *reſolutionis* atque *diſcuſſionis* ex illis locis, quæ nunc ita obſidet. Quandoquidem certe, ſi modo decenter diſcuſſa fuerit ex aliquo loco inflammatoria *ſtaſis*, nemo mortalium exegerit, vt illa *ſincere* alio conuertatur, & ibi nouam ſimilem *ſtaſin abſoluta neceſſitate* formet.

§. XXIII. Sicut enim hoc etiam in *ſuppuratoriis* apoſtematicis inflammationibus ab omni ratione & experientia alienum eſt, dum *ſuppurationi*, ſi *diſcuſſio* ſtaſeos obtineatur, ne locus quidem eſt, ne dum vſus: ita tanto minus habet hoc locum in illis inflammationis generibus, quæ tota ſua indole nusquam ad craſſam *maturationem*, ne dum vllam *corruptionem*, niſi ſimpliciter *per accidens*, tendere debent, aut ſolent, ſed ſimpliciter ad *diſcuſſionem*. Quæ, ſi ſemel vere impetrata ſit, abſurdum ſit, neceſſariam eius nouam *concentrationem* exſpectare, ne dum ſperare aut optare. Tanto magis, cum nec etiam rheumatismus, vti talium, de quibus ſermo eſt, inflammationum fomes, vllo modo *translationem* ab vno loco in alterum *ſincere* admittat, ne dum vt *requirat*: Sed abunde contentus ſit vera atque ſincera *diſcuſſione*. Sine qua interim illum fieri non poſſe tranſitum a loco prius obſeſſo ad alium diſſitum, ſimpliciſſima vtique ſana ratio dictat. Rheumatiſmus, qui inflammationum fomes eſt, translationem ſinceram ab vno loco in alterum non admittit, ſed contentus eſt vera diſcuſſione.

§. XXIV. Quamuis autem ſimplici rheumatiſmo non æque familiare ſit, ſed, ſi quidem vnquam, certe rariſſime ab illo exſpectandum, vt non ſolum *vehemente*, *repentino*, *copioſo* valde atque *prætumido*, ſed etiam *ſtabili* congeſtione in artum aliquem incumbat, quem non ſolum ita occupet, ſed etiam poſthac contumaciſſime obſideat: ſed ſolennius euenire hoc ſoleat a *febrilibus* incommode cedentibus *apoſtaſibus*, crus inprimis vnum ita impetu quodam inflare ſolitis. Rheumatiſmus ſimplex in artum non ita incumbit, & illum contumaciter obſidet, ſicut apoſtaſes febriles.

§. XXV. Si tamen ſemel ita coorta eiusmodi congeſtio, infarctus, & inflatio, non ſatis mature iterum *diſſoluatur*, ſed *ſtabilis* ſemel ſubſiſtat, fit non ſolum tanquam *arx & vera ſedes*, ad quam rheumaticæ commotiones certum & quaſi iuratum *receptum* habeant, quoties & vndecunque cooriuntur: ſed deprehendetur etiam vel mediocriter attenta animi aduerſione, quod præſente ſemel eiusmodi conſtitutione ipſæ etiam nouæ *commotiones* rheumaticæ longe *promtius*, & ob *leuiores* cauſſas, coeriantur, & iam ita affectis partibus noua ſenſibilia incommoda adferant, quam extra tales *prædiſpoſitiones* fieri, vnquam obſeruatum. Niſi hic infarctus tempeſtiue diſſoluitur, fit ſedes commotionum rheumaticarum.

Incommoda quæ inde enascuntur, periculosiora sunt, quia facile febres accedunt, vel relapsus ad interiora contingit.

§. XXVI. Sunt autem illa incommoda augescentes *temporariæ* inflationes, maior *ardor*, *rubor*, *vibratilis* & *fremebundus* dolor, cum febrili totius *languore*, imo etiam *calore*, *inquietudine*, *inappetentia*, *agrypnia*, imo concursantibus etiam *anxiis* circa præcordia *angustiis*. Talis constitutio multis modis est non solum contumacior, atque omnibus modis *molestior*: sed etiam periculosior circa *euentum superuenientium febrium*, quæ his circumstantiis promtissime accedunt. Ante omnia vero nimio periculosior est talis constitutio, inprimis autem commotionibus rheumaticis insuper exacerbata, ne ad *interiora* relabatur, quam quilibet alius simplicior rheumatismus: tanto magis autem e tali constitutione *relapsus* ad interiora nimio periculosior est, cuiuslibet alterius *simplicioris* rheumatismi recursu.

Effectus tragici recursuum rheumaticorum in quibus partibus formentur.

§. XXVII. Formant autem recursus rheumatismorum in tenerioribus quidem *ætatibus* maxime circa ipsum *caput*, in mediocri circa *pectus*, *diaphragma*, *præcordia*, in vlteriore circa totam *venam portæ* & illi annexa viscera, tragicos suos effectus *conuulsiuos*, *suffocatiuos*, *inflammatorios*, *anxios*, *febriles*. Benignius, & inprimis in constitutionibus *serosioribus*, per *excretiones* aliquas, non tamen impetuosas aut *simultaneas*, sed quam maxime *successiuas* atque tranquilliores. In quibus proinde ipsis circumspectissimum vtique gerere se decet Medicum, ne simpliciter *cohibendo* certo grauiora damna inuitet.

MEMBRVM III.
DE
INFLAMMATIONE.

§. I.

Quando congestio hæmorrhagica ad exitum non pertingit, tunc sequuntur inde stagnationes, & ex his stases.

SImplicissima naturalis successio, qua nempe etiam a naturæ priuatæ, animalis, potestate sensim desciscentes materiales corporis conditiones ad *macrocosmicam* potestatem tandem recidunt, consistit vtique in eo progressu, vt, dum satis iusti *motus* ad abundantiam humorum minuendam a microcosmica natura instituuntur, sed siue *consistentia* humorum, siue *libertate* viarum, siue denique ipsius directionis non satis exquisito aut tranquillo atque ordinato regimine administrantur, non solum mitiores atque arctiores, ratione ambitus, contentiones

con-

congestoriæ sequantur, sed etiam inde latius diffusæ *stagnationes*; quibus *materiæ*, *viarum*, *moræ* nimis diuturnæ vitiis ipsæ tandem detentiones atque *stases* superueniunt.

§. II. *Stasis* sanguini inducitur vel a caussis *externis*, vel cooritur atque sequitur ab *internis*. *Externæ* sunt, quæcunque sanguinem alicubi præter modum coaceruant, legitimum eius progressum impedire, adeoque ita, aut præsentiore etiam directa efficacia, *coagulationi* eius ansam præbere possunt. Huiusmodi sunt *meatuum* solitorum plenariæ *interceptiones*, *diuulsiones*, insolitæ violentæ *relaxationes* a *contusionibus* inductæ: imo violentæ *sensationes*, inprimis tamen cum qualicunque violatione *texturæ* concurrentes.

Stasis inducitur vel a caussis externis.

§. III. *Interna* caussa, si veritatem factorum, dico, non tam quæ fieri *posse* videntur, sed vere fieri solere obseruantur, attendimus, longe rarissima profecto est simplex vitium *craseos* sanguinis; cuius energia ille ita ad motum debitum minus aptus simpliciter deinde passim ita *subsistere* cogatur. Præterquam enim, quod numerosissima sunt *specierum*, sed omnino innumerabilia *indiuiduorum*, exempla, in quibus secundum omnem reliquam non solum opinionem, sed etiam omnino veritatem, dispositio eiusmodi *spissa* omnino quam maxime vel agnoscatur, vel supponatur: interim tamen vel nullæ huiusmodi, vel sane minime *proportionatæ stases* sequantur.

Vel ab internis.

Crasis sanguinis vitiata raro stases inducit.

§. IV. Longe vero familiarior, imo communissima interna caussa *stasium* est ipsa vtique *actiua* magis *congestio*, & *contentio* ad hanc conseruandam: familiarius tamen *impetuosa* atque præceps congestionis *velocitas*. Cuius quidem rei præcipuum documentum exhibent ipsæ *translationes*, inprimis ab *exterioribus ad interiora* corporis. Enim vero etiam nulla est, rationi quantumlibet simplici, euidentior ratio, qua successus proportionatus progressuum debitorum sanguinis citius implicari, imo obrui possit, quam *repentina* eius *in arctum* compulsio. Quantumlibet enim eiusdem copiosior *appulsus*, ad latiores tamen & maioris ambitus regiones, contingat, distensa ita magna portione, longe facilior fiat distributio ex vna vicina parte in alteram, vt ita nulla prorsus & simplicius obruatur: Ita contra, quando impetus ad *vnam* aliquam *arctiorem* portionem totus peruenit, nihil ibi fit facilius, quam vt eiusmodi nimia *coaceruatione*, tandem progressus vniuersus impedimentum incurrat.

Familiarior vero caussa est congestio sanguinis, eiusque præceps & impetuosa velocitas, qua sanguis repente in arctum compellitur.

Sanguis est præcipuum inflammationis subiectum materiale.
Inflammationis definitio.

§. V. Loquor hucusque de STASI *sanguinis*, tanquam certissimo inflammationis *subiecto materiali*, *primo* & *præcipuo;* quandoquidem *æstus* quidem, imo *ardor* obtingere potest, sine vera completa actuali *stasi*: non vero *inflammatio.* Est autem *inflammatio eximius* & *verus* quidem *calor, vltra naturalem gradum* in *parte* aliqua corporis coortus, *cum tumore*, *rubore*, *duritie*, & *exquisitiore* patientis *sensu*, inprimis autem qualescunque partis ita affectæ, siue a *motu*, siue ab *attactu*, vlteriores *tensiones sensui molestissimas* reddens. Insidet non alias facilius, sincerius & fortius partes, quam *sanguini* ordinarie largiorem *aditum atque transitum* præbere solitas: inprimis *carnosas;* deinde *parenchymaticas* dictas; rarissime *exsangues*, imo nunquam, nisi qualicunque *impetu* aut *vi* insolitum in illas aditum sanguis nanciscatur. Nempe omni modo *sanguinem* pro *præcipuo materiali* subiecto agnoscit *inflammatio;* vnde in *partes* huic minus patentes, aut *tempora*, quibus ille his non incumbat, minime cadit.

Peculiaris consideratio, quod inflammatio certo respectu sit infrequens, & contra etiam frequens affectus.

§. VI. *Historia* totius affectus est, qualem modo dedimus, tanquam per modum definitionis. Superest autem circa illam circumstantia, quam in tota *pathologia medica* vtique maximi faciendam, & hucusque aliquoties indicaui, & habet omnino etiam in *inflammatione* meritissimam considerationem: dico de eo, quod *inflammationes* etiam re vera sint affectus, in media sui *frequentia*, tamen, si ad potentiam caussarum suarum referantur, satis *infrequens* seu *rarus.* Interim sub hac etiam adhuc *raritate* ita comparatus, vt si animus aduertatur ad veras eius peculiares circumstantias, non desit tandem *determinatio*, *secundum quam rationem inflammatio* sit *infrequens*, secundum quam autem contra *frequens.*

Circumstantiæ communes, specialiores & specialissimæ.

§. VII. Nempe habent in hac consideratione locum circumstantiæ, inflammationibus *communes* cum aliis adfectibus, & post has, magis ipsis *propriæ.* *Communes* habent cum *hæmorrhagiis*, & ad eas tendentibus sanguinis *congestionibus.* Sunt hæ constitutio corporis *sanguinea*, *plethorica*, vita vel circa *motus* minus moderata, vel assumendis *inæqualium* commotionum compotibus rebus indulgens. *Specialiorum* cum specialioribus itidem *hæmorrhagiis* communes caussæ sunt inprimis *ætates*: *specialissimæ* vero seu *specificæ* inflammationum caussæ (*instrumentalis*) locum tuetur omnino *congestio* sanguinis *contumax*: siue ad aliquam *eruptionem* hæmorrhagicam respectans seu tendens; quod de *inflammationibus* a caussa magis *interna* valet; siue

per

per aliquam *externam* occaſionem *prouocata* & inducta. Vnde quidem vere *proxima ſpecialiſſima materialis* cauſſa *phyſica* inflammationis eſt *ſtaſis ſanguinis*: obſeruato interim omnino hoc ſuccedendi ordine, vt cauſſæ illæ *communes congeſtionem*, *congeſtio* tandem *ſtaſin* producat, *ſtaſis inflammationem* prouocet.

§. VIII. Traditis ita *generalibus* inflammationis conditionibus, ſubiungendæ vtique ſunt etiam aliquæ eius *differentiæ*. *Differunt* autem inflammationes primo tota *ſpecie*, ſecundo *gradu* ſolum, atque tertio *loco*. Tota *ſpecie* differunt ab *æſtuationibus* & *ardoribus* tam *febrilibus* vniuerſalibus, quam ſimpliciter *ſtagnatoriis*, magis particularibus. Cum enim, per demonſtrationes in *phyſiologia* exhibitas, ſanguis in corporibus animalibus incaleſcat *motu*; *ſenſus* autem *caloris* æque atque fere aliarum rerum *ſubtilior* augeſcat *tenſione* partium fibroſarum: manifeſtum hinc eſt, vbicunque vel progrediendi *impetus* in partibus augeſcit, vel *viæ*, ſeu potius *fibræ*, (*ſanguinem transmittere ſolitæ*) magis rigide *tenduntur*, quod ibi, illic *actus* hic *ſenſus* caloris, augeſcant. Talis autem conſtitutio eſt vniuerſaliter in *febrilibus* caloribus, in quibus ita *impulſus* totus ſanguinis per ingentia incrementa *pulſus* intenditur. *Particulariter* in *contentis congeſtionibus* ſanguinis, atque inde productis, ſine vera plena actuali *ſtaſi*, etiam *ſtagnationibus* partes rigidius *tendentibus*. Differentiæ inflammationum.

§. IX. Quæ quidem res, vti ſecundum veram *phyſico-mechanicam* contemplationem eſt ſimpliciſſimæ euidentiæ: ita meretur omnino vere contradiſtingui veris *inflammationibus*, a vera *ſtaſi* pendentibus. Ratio autem differentiæ certiſſima eſt illa, quod vera inflammatio non poſſit *diu* durare, quin vel iterum *diſcutiatur*, adeoque ſatis mature deſinat; vel *corrumpatur*, ſiue *ſuppuratione*, ſiue *ſphacelo*. Ex aduerſo vero, ne quid de *febre* dicamus, *calores* & *ardores* a veris nudis potius *ſtagnationibus congeſtoriis* pendentes ſæpe numero diu durare, & varie iam *remitti*, iam *intendi* poſſint, citra vllum effectum vel in totum *diſcuſſorium*, vel vllatenus verum *corruptorium*. Ratio differentiæ ardoris inflammatorii ab æſtu febrili & congeſtorio.

Quæ quidem res maximo iure meritoque peritiſſime & notanda venit, & intelligenda, ad euitandas triuiales confuſiones tum ipſarum *rerum*, *ardorum* & *æſtuum* cum veris *inflammationibus*; *ſtagnationum* vero adhuc liberiorum cum veris *ſtaſibus*: tum *opinionum* ſeu theoriarum, quæ cum audiant in *inflammationibus veris* eſſe *ſtaſin*, in *ſtaſi* vero *coagulationem* humorum, confundunt hæc etiam circa *ſtagnationes*, & imponunt inde etiam illis, falſo quidem, neceſſitatem illam, quaſi etiam ita in talibus *ſtagnationibus coagulationes*, & ab illis *obſtructiones*

ctiones veræ, ſubeſſent. Sicut etiam re vera hæc falſa ſuppoſitio in ſolidum impedit atque decipit omnem conceptum de vero illo euentu ſimpliciorum eiusmodi *ſtagnationum*, qualitercunque æſtuoſarum; quod nempe familiariter promtæ ſint ad ſubeundas e præſente aliqua ſui ſede *diſceſſiones*, & in nouam aliam *tranſitiones*. Quod quidem, ſi *coagulatio* humorum, & ab illa *obſtructio* meatuum, vere in culpa eſſet, nunquam poſſet fieri, niſi prius coagulatio illa *reſoluta*, atque ita ſuppoſita *obſtructio* ſublata eſſet. Quibus tamen rebus hac ſerie diſpoſitis, ſeu potius ſuppoſitis, ſtatim incumbit ingens illa neceſſariæ nouæ fictionis difficultas, quomodo illa *coagulatio*, cauſſa *obſtructionis* in vno loco, iam correcta atque *diſſoluta*, adeoque illam quidem *obſtructionem*, & conſequenter *ſtaſin*, & ex hypotheſi *inflammationem*, omittens, poſtliminio, & quidem ita *ſtatim*, ad genium antiquum redire, ſanguinem denuo *coagulare*, & alia in parte nouam *ſtaſin* & *inflammationem*, priſtina ſuppoſita etiam *veriorem* atque *ferociorem*, progignere poſſit. Ita nempe pullulant ab vno errore vtique neceſſitate quadam plures, veris factis paſſim diſſoni & nihil quidquam conſentientes.

Ita nempe *æſtus* quidem in partibus poſſunt etiam a *ſtagnationibus* ortum ducere; *inflammationes* autem veræ ſimpliciter ſequuntur actuales *ſtaſes*.

Species inflammationis. Eryſipelas.

§. X. Sunt autem *inflammationis*, ſi ipſarum rerum veritatem conſideremus, *tres ſpecies*: *eryſipelas*, *phlegmone* & *apoſtema*. ERYSIPELAS complectitur vnice ſtaſes *in latum*, cum *profunditate* quam *minima*, diffuſas. Adeoque etiam ad tale concipiendum non tam aptæ ſunt quælibet partes, quam inprimis *membranaceæ* magis texturæ; nempe in *latum* potius, quam in *ſpiſſum* & *profundum* textæ atque diſtributæ. Eo ipſo vero quoniam huiusmodi partes ordinarie *denſioris* ſunt compagis, quæ non tam *craſſiori rubicundo* ſanguini, quam *tenuiori lymphæ* & *ſero* penitiorem profundiorem aditum ordinarie concedat: fit ita, vt tales etiam *ſtaſes*, quando vtique in talia loca incidunt, ſi non longe plurimum, tamen facile plus de *ſero* & *lympha*, quam de ſincero ſtrictæ acceptionis *ſanguine*, ita complectantur.

Phlegmone.

§. XI. PHLEGMONE, quamuis apud antiquiſſimos etiam paſſim tanquam pro *genere* toto accipi appareat, nempe *inflammatione ſimpliciter*: monſtrabunt tamen certe, animum vel paulo circumſpectius aduertentibus varia illorum loca etiam illam veram apud illos diuerſitatem acceptionis, quod ſub hoc nomine etiam certam omnino *ſpeciem* complexi ſint. (Aut, ne forte nobis lis moueatur a *Logicis* aut *Metaphyſicis*, ſit vtique *phlegmone* inflammatio *generalior*: non erit tamen ſimplex *genus* philoſophicum, ſed omnino ſpeciebus etiam ita *ſubalterno* reſpectu accenſenda, vt etiam re vera *ſeorſim* exſiſtere, &

pecu-

peculiares *affectiones* & *effectus* exhibere, quæ in aliis speciebus ita non occurrant, certum sit. Et hoc quidem adeo, vt *phlegmone*, tali vero atque reali sensu accepta, ab *erysipelate* ne quidem distingui posset, postquam ab illo non nisi secundum magis & minus discrepare videtur: *erysipelate* nempe minorem solum *ambitum* complectente, *phlegmone* maiorem. Nisi vere *subiecto inhæsionis* differret, quod in *phlegmone*, *erysipelati* contradistincto, est complexus etiam *profunditate insigni* gaudens.) Est autem hoc sensu *phlegmone* inflammatio *in latum & profundum* ita simpliciter, & velut *æqualiter* diffusa, vt equidem *insignem ambitum* comprehendat; interim ad *maturationem*, seu *suppurationem*, adeoque *abscessionem*, non idonea.

§. XII. Cui itaque tertio loco merito prorsus contradistinguitur inflammatio *apostematodes*, siue ad *suppurationem* vtique apta atque nata. Apostema.

Egi alias in particulari schedio de diuersitate ἀποστάσεως & ἀποστήματος apud *Hippocratem*, iudiciosa discretione distinguenda; maxime ne confusio hinc oriatur, siue in *pathologia*, siue *praxi*, vere *clinice*, & secundum rerum veritatem, vti occurrunt, adornanda. Cum enim *apostases phlegmonodes* aut *erysipelatodes* ab omni *maturatione* & *abscessione*, adeoque ex ipso loco adfecto simplici *eductione*, seu *extrorsum euacuatione*, alienæ exsistant; adeoque medicationibus ad hunc effectum acrius *impellentibus* re vera in grauia incommoda coniici possint: seruanda est propterea omni modo distinctio rerum ipsarum, ita vere diuersarum.

Non placet æque tanquam peculiarem *speciem* recensere *gangrænam*, cum secundum rei veritatem nihil aliud sit, quam potius *inflammationis infelicior euentus*: & quidem inprimis *apostematicæ*; quamlibet etiam *phlegmonodes male cedens* eidem subiaceat. Gangræna.

§. XIII. His ita tanquam ad *historiam* inflammationis veriorem præmonstratis, proximum est, vt subiiciamus considerationem secundum *caussandi* ordinem. *Materialem* caussam præbet vtique inflammationi *stasis* sanguinis, inprimis extra vasa in *poros* partium late diffusi: non tamen ita absolute, quin etiam *in ipsis*, inprimis tenerioribus, *vasis* comprehensus omnino quidem inflammationi *ansam* præbeat, sed impeditioribus successibus periculosis *euentibus* viam sternat. *Stasium* huiusmodi *vlteriores* caussæ vti vel *exteriores* sunt, vel magis *internæ*: ita disponunt tamen *internæ* propius ad *phlegmonodes* stases, quam *exteriores*, quæ longe plus fauent *apostematicis*. Secundum *formalem* suam rationem, vt in scholis vocant, est inflammatio *calor* in Caussæ inflammationum.

parte

parte affecta *eximie auctus;* non ſolum ad *patientis*, ſed etiam aliorum *tangentium*, ſenſum: ita tamen, vt vtique patienti nimio maior videatur, quam re vera exſiſtat.

Geneſis caloris, ſeu modus fiendi inflammationis.

§. XIV. De huius talis caloris geneſi diſputant fere recentiores. Ab *inteſtino motu ſanguinis* illum pendere ſentiunt omnes: *cuius* autem *ſanguinis*, & vnde *excitatus*, imo potius tam diu *exercitus*, iudicandus ſit hic *motus*, vlterius ita decernunt, vt quidem & *ſanguinem* illum interpretentur de illo ipſo, *ſtaſi* ita detento; motum vero illum *inteſtinum* tribuant *corruptioni*, ſeu, plurium ſenſu & opinione, *fermentationi*, a qua nempe corruptionem iam *ſuppurationis*, iam *ſphaceli*, ſubnaſci monent. Quamuis autem magis ad *phyſicam*, quam ſimpliciter *medicam* conſiderationem pertinere videri poſſit hæc theoria de *modo fiendi* inflammationis: tamen, cum ſub ſe complectatur veram peculiarem indicationem, ſeu quaſi *manuductionem*, quid circa inflammationem *curandam* in animo habere debeat Medicus, circa eius *æſtimationem*, vt ſimpliciter & abſolute *morbidæ*, aut potius certo reſpectu *vtilis*, imo *neceſſariæ*, *actionis* magis quam *paſſionis;* non erit ita æque alienum a noſtro propoſito, hanc etiam rem penitius euoluere.

Dependet hic calor a motu ſanguinis inteſtino cum progreſſiuo complicato.

§. XV. Affirmo itaque, quod inflammatio ſit vtique *calor*, in parte aliqua corporis præter naturalem *gradum auctus;* & dependeat omnino a *motu inteſtino ſanguinis*, in illa parte magis intenſo. Sed neque ſimpliciter ſit ſanguinis illius, qui *ſtaſi* ibi correptus detinetur: neque ſit ipſe ſimpliciter *inteſtinus*, ſed potius *cum locali* progrediendi augmento complicatus. Tanto minus autem vllatenus ab actu *ſpontaneæ fermentatiuæ agitationis* dependens: ſed potius plane contra, ab *actu*, ad *auertendam* omnem corruptionem non ſolum *aptiſſimo* & *vtiliſſimo*, ſed etiam ſimpliciter *neceſſario*, dependens; adeoque non ſolum contra *recentiorum* mentem non mere, vt illi autumant, *ſimpliciter præter naturam* & *morbidus*, ſed etiam contra *antiquiorum* in hoc genere conſenſum non ſimpliciter *aduentitius;* ſed ipſe vtique potius, eorundem acceptione, *innatus* ſeu *vitalis*: AVCTVS ſolum, minime per aliam aliquam *materiam* concurrentem; nec vſquam, vera vocis acceptione, AB alia quacunque *materia*, aut quoquo tandem ſenſu ſumta, ſubſtantia *peregrina*: ſed ſimpliciter potius ſolum PROPTER eiuſmodi materiam: interim a ſubſtantia, corpori omni modo *interna*, domeſtica, atque propria; nempe illo AGENTE, quod omni-

omnibus vtique in corpore *motibus vitalibus*, aduerſus quarumlibet *corruptionum* energiam decenter adminiſtrandis atque regendis, perpetuam operam præſtat.

§. XVI. Has meas poſitiones ita *probo*. De *ſanguinis* quidem *ſtaſi*, quod talis in omni vera inflammatione præſto ſit, *conſentio* omni modo: (ita tamen, vt circa hanc etiam rem maximopere adhibendam eſſe cenſeam circumſpectam in ipſis factis diiudicationem, an *vera ſtaſis* non ſolum, ſed etiam *coagulatio* vera in ſuſpicionem venire mereatur. Quo intuitu maxime conſiderandam commendo laudatam, *ſimpliciorem* adhuc, *ſtagnatoriam congeſtionem*, licet quantumcunque *pertinacem*; & ab illa formatos *infarctus*, aliquando quidem *eryſipelatodes*: familiarius autem *phlegmonodes*: tam *apoſtaticos* poſt febres, quam *rheumaticos*.) Interim totum illum, qui in inflammationibus ita formari ſolet, *tumorem* ſimpliciter a *ſubſiſtentis* ſanguinis, imo quomodocunque tandem *grumoſi*, infarctu eſſe minime conſentio. Sed potius omni modo a *viuido influxu* & omnino *progreſſu* atque *tranſitu* actuali, & *perpetuo* quidem, *boni* atque *legitimi* ſanguinis: a cuius etiam *viuido* omnino non ſolum *impulſu*, ſed etiam perpetuo *progreſſu* atque *tranſitu*, omni modo pendere arbitror tum illam *inflationem* & *intumeſcentiam* partis affectæ; tum *ruborem* vere viuidum, non niſi a bono atque *florido* ſanguine arceſſendum. (Cum ex aduerſo in *ſphacelo* neque tantus & tam durus atque *viuidus tumor* præſto ſit, ſed vel *flaccida* omnia, ſane *molliora*, aut valde parum *inflata*; vel *œdematoſo* flexili tumori ſimilia: neque *color* vllus *floridus*, ſed potius vel *pallor*, vel *nigredo*, vel ex his duobus oriundus *plumbeus liuor*.)

Probantur hæ poſitiones.

Staſis ſanguinis præſto eſt.

Tumor inflammatorius autem non ab infarctu ſed ab influxu viuidi ſanguinis eſt: vnde etiam rubor eſt.

§. XVII. Hic vegetus *progreſſus* atque *tranſitus* laudabilis omnino adhuc ſanguinis inter *vias* & *meatus*, ab aliis iam actu *coagulatis* portiunculis obſeſſas; imo *iuxta* atque *circum* has ipſas coagulatione veluti *ſemi-ſolidas* ſanguineas particulas, ſecundum leges hydraulicas communes reddit vtique motum tranſitorium *rigidiorem*: (nempe *arctatis* plus ſolito meatibus, manente interim *impulſu* priſtini vigoris. Quod in inflammationibus omnino fit, nec in illis locum habere ſentitur libera illa proportionata *diſtributio* per vicinas partes & meatus; comparente paſſim etiam *viſibili*, aut per *refrigerationis* ſenſum perceptibili, tum *coniugatarum*, tum interdum omnino etiam longe diſſitarum partium, *ſtrictura*: quæ tantum abeſt, vt illi hydraulicæ diſtributioni locum præbeat, vt potius craſſo modo contrarium, tanto

Hic impulſus ſanguinis meatibus ita obſeſſis, motum tranſitorium reddit rigidiorem.

magis autem illud, de quo ego hic loquor, teſtatum imo manifeſtum reddat.)

Rigidior vero motus ſanguinis calorem eius auget.

§. XVIII. Iam vero e *phyſiologicis* meis repeto, quod vtique *rigidior motus* ſanguinis, per vias etiam ipſa arctatione magis *renitentes*, *calorem* eius augeat. Cui rei ex illo eodem dogmate adiicio, quod, cum vtique ſanguis ſtricte dictus ſit prima & longe princeps illa materia, quæ *inteſtino* illo ſui motu, quem per *progreſſum* per tenuiſſimas vias celebrat, adeoque *alliſu* atque *attritu* ad partes *ſolidas* & *fibras rigidas*, *calorem* inprimis concipit; adeoque etiam, licet in ſtatu ſui, *ſoliditati* iam propinquiore, nempe *coagulato*, tamen propter hanc ſui intimiorem, (& ſine dubio a propria ſua intima *mixtione* dependentem) diſpoſitionem ad ſubeundum *calorem*, hic etiam adhuc promtior ſit ad concipiendam impreſſionem *caloris*, a reliquo concalefacto ſanguine, quam ſimplices *fibræ* partium in ſe ſpectatæ: quod, inquam, ita etiam hæc ipſa talis conſtitutio ad *augendum* effectum caloris concurrere poſſit, non ſolum motu ſimpliciter *concalefaciente*, ſed omnino etiam cum ipſo, *materia* ad calorem concipiendum ſpecialiſſime habili, ita omnino concurrentibus.

Veritas progreſſiui motus in inflammationibus ab eius vtilitate & neceſſitate commonſtratur.

§. XIX. Quamuis autem ex hiſce dictis ſatis colligere ſit integrum, quod vtique in *inflammatione actiuus* potius, nempe *progreſſiuus* præſto ſit talis motus ſanguinis intenſior, qui *inteſtinum* illum calefacientem producat, adeoque hic non ab alia ratione, aut vti vulgus loquitur, *a ſe ipſo* cooriatur: placet tamen rem altius repetere, & veritatem huius *progreſſiui* motus in *inflammationibus* etiam ab eius *vtilitate*, imo ſecundum hanc potius *neceſſitate*, commonſtrare. Tenendum itaque ante omnia eſt memori mente *axioma* illud *pathologicum*, ſeu potius *phyſico-chymicum*, quod *ſanguis animalis*, nuda ſibi relicta (non inſignibus *vitalibus progreſſiuis* motionibus interpellata) *corruptione*, ſimpliciter, nude atque directe in *putredinem*, & nihil vsquam aliud, faceſſere poſſit. (Vnde contra omnem phyſico-chymicam veritatem ſunt quælibet eiusmodi opiniones, quaſi ſanguis *coagulatus*, ſibi ita relictus, peculiari quadam, & ſibi maxime propria corruptionis energia, aut formula, in *pus* abire poſſet, aut ſoleret.) Cum vero huiusmodi corruptio, *putredinoſa* inquam, adeo ſumme ſit agilis, vt omnino, niſi ipſi præſentiſſimis quibusuis actibus maxime mature obſiſtatur, illa ſemel præualeſcens vniuerſam œconomiam animalem non ſolum inutilem atque impotentem in futurum, ſed etiam ſubſtantiam corpo-

corporis in præsens alienissimam, & quolibet vocis sensu euersam potius, quam peruersam reddat: erit profecto propterea sub illa *conditione*, si corpus vtique *non* simpliciter *corrumpi* debeat, sed viuum & *incorruptum* conseruari, absolute vtique necessarium, vt tales *motus* instituantur, & quantum necesse est, & conuenienter quidem atque decenter omnino, instruantur atque exerceantur, quales ad impediendam illam liberam corruptionem soli satisfacere possunt; nempe *locales, progressiui*, vel abstersoriæ *diuulsioni*, *abrasioni* atque *distractioni* suffecturi, a quo eiusmodi effectu *staseos* inflammatoriæ *discussio* sequatur; vel si hoc non succedat, ad minimum perpetua tali *abstersione*, *tenuissimarum* portionum perpetua præsentissima *dissipatione*, & toto loco *amotione*, libera illa corruptio omni modo subigatur: & hac plane potentissima, materias actiuissimas subtrahente variatione *alia* plane *species* corruptionis, œconomiæ toti animali minus formidabilis, inde resultet.

Certe exquisita ratio, quomodo hæc vere fiant, & sese habeant corporaliter, nihil vsquam pertinet ad *medicum* forum, sed simpliciter ad vere *physico-mechanicas* considerationes. Interim, cum ego etiam non sine grauibus mei incommodis & fastidiis abunde expertus sim, & publica experientia vniuersalis hoc monstret, (prouoco enim vt e classicis dogmatibus, vsquam receptis, aut approbatis, monstretur, vbi hoc, quod agito, iam declaratum habeatur,) quod, præ incondita illa & ad scientiam simpliciter inani *mechanica corpusculari*, vera *physico-chymica* materiarum, & vera *mechanica*, seu *machinalis*, *motuum* (*instrumentalis* etiam) ratio omnem cogitationem, ne dum conceptum de his rebus dissuaserit atque præripuerit: quod me cum bona lectoris solertis venia facturum esse confido, istam etiam veram *physico-mechanicam* inflammationis rationem, tum quatenus adhuc iterum *discussionem* assequitur, tum *suppurationem* producit. Quando portio aliqua sanguinis, intra *poros* partium *stasi* deprehensa, *coagulatur*, tunc nihil certe aliud inde exspectare licet, nisi *corruptionem* eius simpliciter *putridam*. Hæc licet per prima sui initia sanguinem *coagulatum* ex illa *densitate* coaguli iterum ita *dissoluat*, vt longe *mollior* & *semifluidus* euadat; (vnde veterum locutio, *in tabum diffluere*) neque tamen ipse inde ita *fluxilis* redditur, vt ita per se iterum ex illa *stasi* decedere valeat: neque vero *debet*, vera *putredine* affectus, reliquæ humorum massæ vllatenus immisceri. Neque discessu suo liberaret propterea partes, in quarum *poris* eo vsque hæserat; cum illas sui ipsius *corruptione* iugiter *simul* in eandem corruptionem deducat. Vnde certe grauiter hic hallucinatur opinio illa, quæ inflammatorii *caloris* caussam in *intestino motu sanguinis*, ita stasi detenti, collocat, cum nullus talis locum habeat, nisi *putredinosus*: talem autem *discussioni* adhuc locum relinquere, quæ tamen inflammationibus

Ratio physico-mechanica inflammationis.

Ex stasi coagulatio, ex hac corruptio.

Corruptioni occurritur per restrictionem & pressionem sanguinis ad locum affectum.

bus vtique familiaris est, nemo temere crediderit. Potius ita consideranda est res, quod, sicubi eiusmodi *stasis*, imo plane *coagulatio*, euenerit, tunc omnino *necesse* sit his rebus subuenire, & in tempore ita occurrere, ne libera illa *corruptio*, tanquam sibi simpliciter relicta, locum inueniat. Hoc non potest aliter fieri, nisi per solitos *motus vitales*, nempe sanguinis per ipsam partem obsessam perpetuum *progressum*, *stasium* & *coagulationum* aduersarium, & subnascentium heterogeneitatum & corruptelarum *dissipatorem*. Mouetur itaque sanguis non solum e *vicinis* atque *coniugatis*, sed subinde etiam oppositis, imo toto corporis ambitu, si negotium sit magis sonticum, per modum restrictionis, pressius ad affectum locum; vnde etiam sensim *iuxta* moleculas sanguineas iam in poris subsistentes adhuc penetrat: quod autem fieri non potest, quin hac ratione simul pars ipsa, distensis ita magis poris, *expandatur*, adeoque infletur seu *intumescat*. Quia vero ille, qui ita *tumefacit*, *impulsu* sui atque *transitu*, sanguis *bonus* vtique est atque *floridus*; simulque partes ipsæ expansæ ita quasi *tenuiores* redduntur; imo etiam *coagulatus* sanguis *saturatum* colorem format, cui adhuc superaccedens maior quantitas ex nouo appulsu *tincturam* tanto magis auget; resultat inde vtique ita etiam *color* auctior; vnde pars ita affecta insigniter *rubet*. Sicut autem, tam a vegetiore *appulsu*, per *tonicam* directionem, quam *rigidiore* partis ipsius *tensione*, sanguis ita fortius in ipso loco hoc (*priuatim*, secundum mechanicam hydraulicam, manente interim *generali* cordis *impulsu* in antiqua formula) transit, & ad fibras æque partium, atque ipsas moleculas solidescentes coagulati sanguinis, ita *alliditur* fortius: fit inde (iuxta *mechanico-physicam* rationem in *physiologicis* traditam) etiam *caloris* incrementum; nempe omnino a *motu progressiuo* sanguinis, *locali*, qui per modum *attritus* demum, & quidem principaliter ad *rigidas* partium solidarum *fibras* atque vias, *intestinum* illum fortiorem motum vere *mechanice* concipit. Et ita fit vtique a *motu* sanguinis vegeto *progressiuo*, inflammatorio, etiam auctior *calor*. Hic ipse interim ita auctus *progressiuus* motus *radit* vtique perpetuo sui transitu etiam *coagulatas* illas particulas; vnde si adhuc minus obfirmata sit *coagulationis* densitas, vel ipsa etiam *quantitas* corpusculorum, e stasi non valde copiosa, sit minoris molis: sequitur ita detentorum eousque corpusculorum sensim iterum *diuulsio*; imo, a fluido vegete progrediente sanguine, etiam actualis *ablatio* ex illo staseos loco, seu *discussio*. Si vero maxime hæ moleculæ coagulati sanguinis sint tam *crassæ*, siue magnitudine, siue densitate, siue vtraque, vt plena eiusmodi *localis* progressiua *dissolutio* non amplius locum inueniat: fit ita omnino, vt illæ dissolutionem *intimiorem* ipsius suæ *mixtionis* sensim subeant. Cum autem rationi consentaneum sit, partes *mixti* inprimis *tenuissimas*, nempe *mobilissimas*, subituras ita esse motum ex omnibus primas: sunt autem illæ in sanguine, ita tenuissimæ, adeoque *mobilissimæ* partes, ipsæ *sulphureæ*:) fit ita, vt cito, & quasi per momenta, subtractis *tenuissimis* particulis, & destitutis solum *inertioribus*, vera *putredo*, quæ non magis in *resolutione* simpliciter, quam noua subtiliore *combinatione* consistit, subtractis *agilissimis* particulis, ita eneruetur, & liber eius successus ita simpliciter præoccupetur. Vbi etiam *secedentium*

Inde tumor.

Rubor.

Calor.

Hic motus progressiuus auctus abradit, diuellit, aufert, discutit particulas coagulatas. Crassæ & inertiores relinquuntur, agilissimæ vero subtrahuntur & in reliquam massam recipiuntur.

hae

hac ratione *tenuissimarum* illarum particularum receptatio in reliquam massam humorum nihil ibi tumultus concitare valet; dum adeo *sensim* atque *languide* peragitur, vt non nisi quam minima quantitas, vno eodemque tempore, in sanguinem receptetur: quæ interim, dum plus plusque succedit, alibi, & inprimis per *transspirationem*, iterum e corpore euacuari potest. Ab hoc actu sequitur ita, sublatis *tenuissimis* partibus, solarum *crassarum* restitatio. Cum vero illæ tales tenuissimæ particulæ proprie sint ipsæ *sulphureæ* dictæ, quæ alias in *mixtione* sanguinea *coloris* eius rubicundi auctores sunt: fit ita, vt substantia, quæ sic ab istis subtractis reliqua manet, amisso *coloris* principio, *alba* solum compareat, nempe PVS. Hoc est in posterum ad sinceriorem *putredinem* concipiendam longe minus aptum; sed vnice magis ad *salsam* potius, *vlcerosam* indolem magis aptum & procliue. Sicubi vero hic talis *motus progressiuus*, *abstergens*, *auferens*, non ita ministratur, sequitur simpliciter & immediate *sphacelus*. Nempe non solum libera atque sincera *putredo*, sanguinem, qui ita detentus fuerat, & simul portionem eius *continentem*, solidam, corrumpens: sed etiam *fermentali* actiuitate proxima quæque vlterius corripiens, adeoque paruo tempore late se diffundens. Hæc est tum vera *physico-mechanica* ratio inflammationis; tum etiam *efficacia* eius, *vtilis* ad *conseruationem* reliqui corporis, & partium circumambientium inprimis. Imo, siquidem hæc ita fieri *debeant*, & partes illæ ita conseruari, est hæc talis motuum horum tota administratio etiam *absolute necessaria*, *moraliter* seu *finaliter*; minime vero *physico-mechanicæ* necessitatis, vt aliqui opinantur; siquidem *sphacelus* abunde testatur, quod non solum *stasis* fieri possit, imo *vigere*, sine *calore*, & reliquis sinceræ *inflammationis* phænomenis; sed omnino etiam vera non solum, sed plane ingens & longe grauissima *corruptio*, cuius neque similitudo vlla in *inflammatione* simplici supponi possit, aut vsquam locum inuenire.) Relictæ crassæ in pus conuertuntur. Sphacelus.

§. XX. *Effectus* inflammationis *immediatus*, *physico-mechanicus*, est vel *discussio* staseos; vel si hoc non æque fieri amplius possit, *suppuratio*, seu in *pus* redactio eiusdem. *Mediatus* effectus, sano sensu magis *moralis*, est *præseruatio* contiguarum partium, imo per consequentiam totius corporis, a simplici *putredinosa*, præcipiti, vere *irreparabili* & emortuali *corruptione*. *Euentus* eius, seu potius *suppurationis*, *legitimus* est illius vtique *portionis* etiam *solidæ*, in cuius poris coagulatus sanguis hæserat, vna cum illo, *colliquatio*, adeoque a contiguis partibus adhuc sanis atque firmis *abscessio*. *Malus* autem inflammationis successus, sub summa eius adhuc *contentione* atque connisu impulsus inflammatorii, *gangræna*, *calore*, *colore*, *tumore*, omnia summa exhibens. Sin autem omnis *progressus* inflammatorii *motus* vere inhibeatur, adeoque inflammatio, manente tamen *caussa materiali*, locum aut successum non inueniat, præcipiti lapsu ruit res in *sphacelum*. Effectus inflammationis. Euentus, Gangræna, Sphacelus.

Dolor inflammationum.

§. XXI. De *dolore* inflammationum, inprimis ad *suppurationem* progredientium, comite, *punctorio* ad sensum patientium, seu *micatorio* quasi, breuissimis dicendum restat, quod ille nihil aliud sit, nisi in partibus subtilissimis, & tumida *tensione*, & *calore* auctiore longe magis sensibilibus redditis, subtilis sensus maioris momentaneæ quasi *vellicatoriæ tensionis*, quæ per progredientis, seu transeuntis in singula momenta sanguinis impressionem per ipsum PVLSVM contingit: quod manifestum est tum ex eo, quod sensus ille veluti *compunctionum pulsui arteriarum* simpliciter respondeat; tum quod eo momento, quo maturatus *abscessus aperitur*, adeoque effuso contento pure *tensio* illa cessat, eodem momento desinat etiam omnis hic *punctionis* atque *pulsionis* sensus.

Si incommoda cum periculo conferuntur, tanta non sunt, quantum hoc est.

§. XXII. Quamuis autem totus hic decursus inflammationis vsque ad effectum sui, etiam felicem & optabilem, *incommoda* illa inuoluat non vtique exigua, *caloris*, *doloris*, imo re vera connexi adhuc veri *interni angoris*; (siquidem inflammationibus laborantes omni modo nimio plus *inquietos*, *impatientes*, imo sine vlla vocabuli affectatione re vera *anxios*, quam ad veram rei proportionem, esse, notissimum est;) interim si hæc *incommoda* conferantur ad *periculum* illud, tantum & tam certum, vt, nisi hæc operatio adhuc aliquid in contrarium efficiat, nihil nisi *summum in hac vita malorum*, *incoërcibilis & irreparabilis amissio corporis*, exspectanda sit: mirum inde esse non debet, si illud quantumcunque etiam *operosum* & *onerosum* tentamen potius suscipiatur & exerceatur, quam nudæ atque simplici *corruptioni* & *pleno interitui* libertas relinquatur.

Ex hac constitutione Medicus intelligere debet, quid in negotio inflammationis vtile & necessarium sit.

§. XXIII. Hæc est itaque vera inflammationis constitutio, tam *physico-mechanica*, quam etiam *medica*, quæ nempe monstrare possit Medico, quid in toto inflammationis negotio non solum ita *vtile*, sed etiam *necessarium* sit; vt illud non sublata *materiali* caussa nullo modo *impedire*, & siue totum *affluxum*, siue *calorem directe* oppugnare nullo modo sit licitum: sed vnice, quantum in artis potestate est, materiæ *stasin* expedire, affluxum qualicunque *moderamine* temperare, & denique, si *suppuratio*, irrita *discussione*, admittenda fuerit, illius vere *opportuna* tempora obseruando, iusto tandem *maturitatis* momento *puris exitum* promouere, & residui *mundificationi* operam dare; vt ita tandem *consolidatio*, tanquam *absolutissimum naturæ opus*, recte succedere, & in suo ordine absolui possit.

Inter

Inter plura irritarum phantasiarum commenta, quibus nudos *mechanicos* motus & actus non solum *vitam*, sed etiam *nutritionem* absoluere vulgo hodie memorare satagunt, tuetur certe non postremum locum crudum illud, profecto rude, figmentum de *consolidationis*, vt loquuntur, *mechanica* methodo. Nempe volunt, esse iam omnes subtilissimas corporis, tam in *fibris* quam in *vasis*, portiones vlterioribus subtilissimis ramificationibus ita abunde præmunitas, seu potius *præstructas* quam *instructas*, vt quando vtique aliquid de illis dirimatur, præsto iam sit farrago, ad resarciendam antiquam structuram abunde (nempe etiam iterum itermque suffectura,) quæ adeo in locum eius, quod ita decessit, præsentissimis successibus substitui possit: seu potius, aptiore ad rem perplexam sermone, si modo vis illius non rigorosius exigatur, *succrescere* soleat. Sed quemadmodum vtique statim *a priori* summam difficultatem obiicit illud, qua de caussa, *physica* aut *mechanica*, illa talis *abundantissima* dispositio, quam diu corpus illæsum seruatur, non in effectum deducatur, sed semper, secundum has traditiones, solum ad *futuras* necessitates, sed tamen nuda *mechanica* ratione, intacta atque illibata seruetur: ita est profecto adhuc alienior, & a veris simplicibus *mechanismis* vsque ad oppositum diuersa, illa *consolidationis* circumstantia, quod illa recte fiente pars, quæ læsa fuerat, non magis aut minus, sed *exquisite* simpliciter in *antiquam*, nempe *structuræ* corporis exquisite debitam *magnitudinem*, *texturam*, imo totam *figuram*, restituatur. Quorum certe vtrumuis, tum quod illud *non fiat*, tum quod hoc *ita* vtique & non aliter *fiat*, a *spontaneis mechanicis* euentibus ratione *temporis*, *numeri* & *mensuræ* arcessere absolutissime nihil aliud sit, quam illud simpliciorum adhuc puerorum, qui de damno aliquo dato arguentibus protestantur, **es seye selber so geworden**. Vt de structuris secundum absolutas *fictiones mentis*, *næuis* inquam *maternis*, nihil huc repetamus.

Consolidationis mechanica methodus.

MEMBRVM IV.

DE DOLORIBVS.

§. I.

DOLORES, nisi qui simpliciter ab *externis* caussis excitati fuerunt, communissime quidem vel ab *actibus*, vel ab *effectibus* CONGESTORIIS pendere, non potest animum decenter adhibentibus in obscuro esse.

Dolorum variæ denominationes.

Sunt

Sunt autem *dolores* vel admodum euidenter *ſenſibiles*, adeoque craſſis etiam *nominibus* aut *ſimilitudinibus* iudicandi: vel ſenſibiles quantumlibet, tamen *nomine*, rem exquiſite notante, veluti deſtituti.

Prioris generis ſunt dolor *vrens* vero *calore*; dolor *ardens*, non magis voce, quam omnino ſenſatione *æquiuoca*, qualis a *roſionibus* ſalinis formari ſolet; dolor *rodens*, nempe *pruriginoſus*. (Quas nempe res etiam ſolertiores e noſtris *Germanis* ſatis diſtinguere ſciunt expresſionibus: es hitze, es brenne wie Feuer, es beiſſe wie Saltz, es freſſe, jücke ꝛc.) Porro, dolor *compunctionis* ſeu *lancinationis* ſenſum exprimens, *duplex*, & ſane *diuerſus*; *pulſui* reſpondens, iterum *duplex*, vel (1) in *ſingulos* pulſus emicans, adeoque *continuus*, vel ſub agitationibus ſolum aliquoties acerbitatem ſuam exſerens (qualis interdum in *capite*, dum illud *agitatur*, aut *concutitur*, ſeſe offert;) (2) citra *pulſus* ſiue *ordinem*, ſiue *proportionem*, *ſingulatim* veluti *perreptans*, non *continuus*, ſed vagus, & ipſo etiam impetu *inæqualis*.

Dolor *mordicans*, manifeſtiore *ſpaſtico* ſeu *conuellente* repentino impetu percellens, (qualis *breuiſſimis* & *pauciſſimis* morſibus in *inteſtino recto*, circa ipſum eius *exitum*, tam ſenſibilis, vt ægros etiam veluti *ſyncoptica* quadam perturbatione percellat, interdum occurrit.)

Dolor *tendens*, imo *contendens*, tum *volubilis* veluti, tum *fixior*; ille *torminoſus*, hic tanquam *ruptorius* (quales in *colicis* ſubinde occurrunt.)

Dolor *grauatiuus*, quem Germani noſtri exprimunt: es ſeye, als wann ihnen ein Stein im Vor-oder Hinter-Haupt, im Magen, in denen Lenden, ein Centner auf der Bruſt, ein Pflock im Creutz ſtecke oder liege: die Schenckel ſeyen ihnen bleyſchwer ꝛc.

Senſus imo dolor *gelidus*, in *vertice* inprimis; rarius paulo in *lumbis*.

Verſatiles illos dolores, *acres* & importunos, non tam verbis, inprimis *latinis*, exprimere eſt integrum, quos Germani noſtri eloquuntur, iam de *ſuppuratoriis*, iam de *arthriticis*, iam qualitercunque *rheumaticis* vehementioribus ſenſationibus, es ziehe, zerre, reiſſe, werde ihnen das Glied noch zu Schanden reiſſen, fahre wie Meſſer gegen einander, fechte, wüte und tobe ꝛc.

Ad hunc cenſum pertinet etiam dolor *terebrans* venereorum, oſſa ipſa, inprimis cranium obſidentium *vlcerum*.

Ita

Ita etiam ſenſus tanquam CRVDI *vulneris* aut *vlceris*, tactu irritati: quod exprimunt, **es ſeye, wie gantz rohe, wie rohe Fleiſch, brenne und beiſſe und nage wie ein offener Schade ꝛc.**

§. II. Ex *innominatis*, & qualicunque ſolum *ſimilitudine* notatis magis quam notis, ſunt ſine dubio præcipui *duo* illi, quorum iam antiquiſſimi mentionem faciunt atque nomina proferunt, ὀϛεόκοπ☉ & ἑλκώδης. Hic quidem ἑλκώδης, vti tanquam medio loco eſſe poteſt inter illum modo nominatum, tanquam *vlceris* aut *vulneris crudi*, & ſimpliciorem, vti non immerito mihi videor appellare, *contuſorium*; qui nempe ſimilitudinem refert ſenſationis eiusmodi, qualis a *contuſione*, quin etiam acriore agitatione partium carnoſarum, ſuccedere ſolet: ita eſt vtique ſatis certum, quod hæc poſterior ſenſatio, & *ſpecie* & *numero*, longe familiarius occurrat ipſis exemplis, quam illa altera. Specimen eius familiariſſimum eſt a *minus conſueto*, *fortiore* aut *diuturniore* motu corporis, poſt quem ita familiariter proximo vno aut altero die partes muſculoſæ tam exquiſito, & moleſtiſſimo illo quidem, ſenſu laborant, vt etiam tactu nudo non aliter doleant, quam ſi *contuſione* a re quacunque dura pars percuſſa fuiſſet: vnde etiam Germani noſtri expreſſionibus illis rem eloquuntur, **es thue ſo wehe, wie Blutſchwären, daß ſie kaum darauf greiffen dürffen:** mitius, **als wann ſie geprügelt wären:** mitiſſime, **es ſey alles an ihnen erſchlagen:** & licet nullam exactiorem deſcriptionem ſpeciei ſenſationis exhibere poſſint, tamen generali nomine & aſſerto, **es thue ihnen eben alles wehe.** Innominati dolores. Helcodes.

§. III. ὀϛεόκοπ☉ autem ille dolor ſolum magis tanquam *intimæ fatigationis* ſenſum exprimit, *grauitati*, tanquam *ponderis*, & *tenſioni* propinquiorem. *Nomen* autem, vt ab oſſe deſumtum, tuetur illo, quod patientes eiusmodi re vera expreſſione tali vti ſoleant, vt intimam quandam laſſitudinem enuncient, tanquam ad *medullam*, ſeu intimam non ſolum membrorum, ſed omnino oſſium profunditatem, penetrantem. Eſt huius comes *inquietudo* veluti perpetua patientium, vt ſitum vnum non diu quieti ſeruare valeant, ſed qualicunque motitatione veras illas *tenſiones* moleſtas in partibus tantiſper expedire laborent, donec iterum ſeruata aliquandiu mora *tenſio* illa; denuo velut *obrigeſcens*, nouum eiusmodi *motum* ad iſtam alterandam ſuadeat. Oſteocopos.

Fremitus.

§. IV. Ad hos *innominatos* dolores poteſt etiam referri ille pariter inſignis ſubinde *inquietudinis* autor, *fremitus* in partibus mollibus; quem acrius coortum, etiam vocabulo ipſo paſſim eloquuntur, **es ſumme ihnen in den Gliedern:** alii vero, quod etiam latine imitari ſuſceperunt ſcriptores, **es lauffe, kriebele ihnen in denen Gliedern wie Ameiſen.** Reliqui etiam tales *palpitatorii* ſenſus, inprimis a *conuulſivis* motibus interdum pendentes, licet exquiſitos dolores non æque forment, exagitant tamen patientes familiariter *inquietudine* inſigni, quæ non ſolum *ſomnum* ipſis eripiat, ſed etiam *vigiles* multiplici *tædio* non ſolum, ſed etiam tentaminibus illis per varias *mutationes ſitus* ſibi conſulendi, occaſionem præbeat; qua nihil niſi verior *fatigatio* atque *laſſitudo*, cum *animi* inſuper *impatientia* & *faſtidio*, inducitur.

Palpitatorii ſenſus.

Dolores vel a congeſtionibus excitantur.

§. V. Diximus iam in ipſo initio huius capitis, quod *dolores congeſtionibus* inprimis veſtigia legere ſoleant; quod tanto magis præſente loco confirmamus, dum dolores vel AB ipſa *congeſtione*, vel PER & PROPTER congeſtionem cooriri aſſeueramus. AB ipſa congeſtione excitantur vel, vt in ſcholis loquuntur, *materialiter*, nempe a *materia* congeſta; vel *formaliter*, ab ipſo *actu* congeſtionis. *Materia* congeſta ſiue *ſtagnans* intelligenda eſt, ſiue plane *ſubſiſtens*, eoque ipſo *corruptionibus* facile & varie alteranda. *Stagnatione* ſimplici, nempe procedente tamen adhuc progreſſu, ſub ipſa ſolum *mora*, donec tranſit, format *materia* talis *calores*, *ardores*, *pruritus*: *ſtaſibus* autem & *corruptionibus*, & hæc omnia *acrius*, & inſuper ſenſum etiam *roſionum*, intolerabilium *ardorum*, & tandem cum veris actualibus *effectibus roſionis*, etiam acerrimas crudæ *vlcerationis* perceptiones. A *congeſtione* formaliter pendent inprimis *ſenſus infarctuum*, & inde pendentes *tenſionis* variorum graduum, & *grauitatis* ſenſus: imo tum *frigoris*, tum *ſtuporis* effectus, cum ſubſequente *fremebundo* illo ſenſu, quem vulgus exprimit *obdormiuiſſe* partem.

Vel propter congeſtiones oriuntur.

§. VI. PER & PROPTER congeſtiones oriuntur *dolores*, dum mediantibus prædictis *tenſiuis*, aut etiam *acribus*, materiæ congeſtæ effectibus, concurrente inprimis indiuiduorum illa inſigni *ſenſibilitate*, quin etiam *actiuitate*, congeſtionibus deſtinatos effectus perſequendi, peculiaris *conniſus* ſuſcipitur, ad *effectum* congeſtionis vel perpetrandum, vel a moleſto ſenſu hinc enato qualemcunque *eliſionem* per-

peragendum. Hinc oriuntur *contentiosi* illi motus *spastici*, inprimis *teneriores*, per FIBRAS magis *singulares*, quam totos *plexus* quamlibet hi quoque tandem correpti dolorificis effectibus non careant. A talibus pendent *acutiores* sensationes tam *puncturarum* atque *lancinationum*, quam *vellicationum*, *tractionum*, *torsionum* variarum: imo quarumlibet *fremebundarum*, *palpitatoriarum vibrationum*.

§. VII. Cæterum, vti suis locis de *motibus* dicetur, est etiam huiusmodi *dolorum* ea indoles, vt non simpliciter & absolutissime perpetuo euidentes *congestiones*, earumque *proportiones* iustas, sequantur: sed *adsuetudine* ad illam motuum *promtitudinem* deducantur, vt etiam posthac propter longe *leuiores* occasiones denuo suscipiantur; & quidem non tam æque propter *materias*, quam simplices *motuum* magis directas *prouocationes*, quales a *patheticis* concitationibus sequi solent. Interim est vtique illud certum, quod *regulariter* & *originaliter* etiam illi *dolores* certius sequantur *congestiones*: Ad quarum censum, inprimis *dolorum* intuitu, pertinent omnino etiam maximopere collectiones tales atque stases, quæ ab *externa* vi, *contusionibus*, *vnitatis* solutionibus, sensibilissimis *irritationibus*, *ambustionibus*, *congelationibus* &c. ortum ducunt. Dolores sæpe adsuetudine ad illam promtitudinem deducuntur.

§. VIII. Vbi breuiter de *irritatione*, placet adhuc attingere sensum illum, quando *leuior* est, equidem ridiculum, interim & eo ipso molestum; si vero grauior fiat, etiam *conuulsionum* prouocandarum compotem, & medio impetu, ad minimum tanquam *lassitudinem* aliquam post se relinquentem, *titillationis*. Non autem operæ duco pretium circa huius rei vllam theoriam occupari, cum inprimis non tam ad præsentem classem *dolorum* vllo iure pertineat, quam potius a consecutionibus suis, plus minus *conuulsiuis*, ad *motuum* potius anomalias referenda videatur. Titillationis sensus.

§. IX. Ceterum, vti *caussa* dolorum præcipue residere videtur, vel in acuta *tensione*, vel insigniter aucto *calore*, vel vera & sine omni tropo salina *acredine*, *rodente*: ita est vtique satis manifestum, quod acerrima omnium species, & maxime variabilis mereatur haberi illa, quæ a *tensionum* energia originem ducit. Cum enim hæ, præter illas quæ etiam vero infarctu nituntur, etiam nuda atque simplici *tractionis* facili *intensione* & *variatione* promte *augescere*, aut ad minimum *alterari* possint; fit inde, vt tales maxime dolores insolitam aliis *violentiam*, *acerbitatem*, & inprimis *inuadendi* atque *insultandi* proteruiam, Caussa dolorum.

exhibeant. Interim tamen etiam facile concipi poteſt, quod illi quoque dolores, quos *infarctus* alicuius materiæ, fibras *diſtendentis*, producit, grauiter etiam exacerbari poſſint *tenſionis actiuæ*, aduerſus illam *extenſionem* obnitentis, quantalibet intenſione. Quæ ſane res præcipuum locum habet in exquiſitiſſimis illis *colicorum* dolorum ſenſationibus, qualibus veluti *diſrumpi* ſibi inteſtina ægri proclament: non aliunde, niſi quod ſuper duriſſima ſcybala, aut flatum etiam ſimplicem incluſum, inteſtinum *actiua* tali tenſione, tanquam *conſtrictoria*, acerrime trahatur. Sicut interim dolorum, a *tenſione* partium exquiſitiſſime ingraueſcentium, ſpecimen eſt notorium in tenſione corporum mediante *tortura*: cuius quidem interuentu etiam alios acres *ſpaſticos ſubtiles* dolores, nempe *podagricos*, etiam penitus exſtirpatos fuiſſe exemplis conſideratu dignis commemorat *Hildanus*.

Cauſſæ remotiores & occaſionales.

§. X. Inter *remotiores*, & quas *occaſionales* vocant dolorum *cauſſas*, facile in mentem veniet numerandas eſſe illas res, quæ *materiali* quadam corporea efficacia ſiue *infarctui*, ſiue *diſtenſioni* occaſionem præbere poſſint. Minime vero leuioris efficaciæ ſunt tales, quæ vel *ſenſus* irritare, vel motus veluti magis *immediate* incitare valent: vnde multum hic poſſunt, non ſolum *caloris* immoderatioris, ſed omnino etiam *frigoris* inſultus. Dico *inſultus*: quandoquidem eiusmodi *repentini* horum generum impetus re vera longe plus poſſunt in hoc genere, quam *diuturniores*, ſed aditu ipſo *leniores*, & gradu vltimo non penitus enormes, harum rerum ſenſus. Dum interim etiam ſatis leuis, inprimis *humidi*, *frigoris* talis *inuaſio*, ſenſus *cito* percellens, ſæpe numero ſufficit, ad acerbiorum *motuum* ſubtilium, ſenſus interim maxime adficientium, ſucceſſum. Et hæc potius *frigoris* vix effatu digni, quam *caloris*, moleſta, in ſenſus immediata, moleſtiſſima vero per *motus* (ſed e *ſenſu*) mediata efficacia eſt omnino conſideratu maxime digna.

Effectus dolorum.

§. XI. *Effectus* dolorum, perpetui quidem atque *directi*, ſunt *inquietudines* patientium, tam reliquo corpore, inprimis autem parte propius adfecta; quam *ſenſuum*: imo vel ipſius *animi*. *Primorum* conſecutio eſt varia corporis *iactatio*, & frequentior *ſitus mutatio*: vnde plebis Germanæ locutio, qua tales per ſitus mutationem dolorum ſedandorum tentationes exprimit, Heylſtätten ſuchen. *ſecundi*

in

in sensus, effectus consecutio generalior est somni impotentia, & vigiliæ. *Tertii* consecutio vlterior est tum *impatientia* multiplex, tum *mala spes* de successu & exitu totius negotii, & inde subnascentes varii *timores*, *terrores* atque *perturbationes*, mirifice passim exacuentes reliquum affectus impetum.

Interim tamen neque illud prudente consideratione indignum est, quod quantiuis etiam, & inprimis acerrimi quilibet *dolores*, simpliciores, & veluti *qua tales*, perturbationem illam *meticulosam*, animi veluti despondendi, & de salutari exitu minus animose sperandi, longe minus familiariter secum ferant; imo verius rem eloquendo, ab iis prorsus alieniores sint; nudam vero *impatientiam* maiorem concilient. Sed in eiusmodi affectibus, in quibus equidem *doloris sensus*, tanta perturbatione atque *spei deiectione* dignus, nullus exsistat; interim *periclitatio* corporis per reliquos successus, imo veram physicam *efficaciam* caussarum, non solum sit vera, sed, quod omnis contemplationis supremam ἀκρίβειαν postulat, etiam adhuc *futura* magis, quam vere iam præsens: ibi maxima occurrere soleat & *anxietas* & *spei* lapsus. Cuius rei maxime conspicua consectaria sunt, circa negotium vitale *ingentes* & maxime *repentinæ virium deiectiones*, imo *lipothymiæ*, etiam in non adsuetis; in negotio vero *rationali* tum dicta *animi* atque *spei proiectio*, tum *somnia terrifica* & *anxia*, tum denique *deliria*, circa *euasionem periculi*, aut *profectionem* tanquam ex aliena domo atque diuerticulo in propriam, occupata, cum *obliuione* etiam præsentium, non solum *notissimorum*, sed etiam *carissimorum*. Qualia tum in *febrius acutis*, ad funestum exitum procedentibus, tum in *sphacelo*, notissima sunt.

§. XII. *Euentus* dolorum, qui nempe non tam æque perpetuo & *indubie*, *semper* & omnibus ita affectis eueniunt, sunt *debilitationes insignes*; *spasmi* exquisiti *noui*, imo *conuulsiones*: post *diutinas*, inprimis concurrentes huiusmodi etiam *spasticas* dolorum acerbitates, etiam *paralytodes* membrorum eneruationes; *atrophiæ* eorundem, & *aridura*, imo *contracturæ*. Vnde Germanis nostris familiaris est illa locutio, der grosse Schmertz habe das Glied gantz zu Schanden gerissen. (Vnde etiam a grauissimis *hemicraniis*, *oculum* eius lateris vehementissime afficientibus, primo *guttam serenam* secutam esse, quæ sensim in *catarractam*, & quidem citissime indurescentem, transierit, testatum fecit iterata tristis miseris patientibus experientia.) Euentus dolorum.

Dentium dolores.

§. XIII. Quantumlibet autem hucusque mentionem præcipue fecerim partium *fibrosarum*, tanquam exquisitum *doloris* subiectum constituentium: est tamen peculiaris in hoc genere indolis *dentium* textura; vtpote qui non solum in *radice* sua, vt appellant, nempe *neruoso-fibrosa* substantia magis immediate, certissimum & exquisitissimum sensum percipiunt, sed etiam vere per ipsam *osseam* sui substantiam exquisita sensatione non carent, *confractorum* dentium exemplo, quos subinde nudus linguæ attactus grauissime percellit. Interim non habent hunc eximium sensum *ordinarie*; sed peculiari demum *intensione* perceptionis, ipsa quoque verisimiliter in *neruoso-fibrosarum* illarum propaginum maiore suscepta tensione fundata: nisi quod ab *acidis* fortioribus etiam ita sensibiles reddantur, per firmam quoque sui substantiam, dentes, vt etiam per plures horas peculiaris eorundem insignis, & molestissima certe, sensatio, quam *hæmodiam* vocant, Germani, **Die Zähne seyen stumpff oder verschlagen**, inde sequatur. Neque vero ignota est etiam illa dentium sensibilitas, *horridum* quiddam late per corporis habitum discurrens post se trahens, quando inter masticandum *granum arenæ* fortius terendo confringitur. Considerantibus tamen rem exactius dilucescit propemodum, quod vniuersi illi sensus, qui per substantiam dentium cooriri percipiuntur, maxime *frigoris*, aut *caloris*, aut *fremitus* cuiusdam modo atque motu suscitentur.

Clauorum dolores.

§. XIV. De reliquo tam in *dentium* exquisitioribus doloribus, quam ipsorum *clauorum* in digitis pedum, *spasticum* aliquid, per partes molles coniugatas, concurrere, satis manifestum est ex eo, quod etiam *clauorum* horum dolores non solum alias varie iam *intendantur*, iam *remittantur*; sed inprimis *tempestatum* mutationes (& quidem nondum ad crassum sensum *factas*, sed demum *obrepentes* velvti) intensione, etiam ad sensum *spastica*, *tractoria* inquam, *vibratili*, sequantur. Sed de his satis.

PARTIS II.
SECTIO III.
DE
MOTIBVS IN CORPORE PRAETER NATVRAM AFFECTIS.

§. I.

MOTVS VITALES æque atque animales vti ante omnia supponunt sufficiens *robur* in ipsa parte; quod, quia in certa *tensione* consistit, propterea *tonum* appellare soleo: ita cum hæc etiam ipsa adhuc *tensio* non seruet vnum eundemque rigidum *gradum*, sed potius & possit & soleat variari, & hoc quidem non tam in dies, imo ne quidem in horas, sed vel in momenta quælibet promtis exemplis: nomino propterea omni iure, & maximo merito, MOTVM *tonicum*. Imo, adeo potius vniuersum hoc negotium, perpetua *motoria actione* subnixum, appello propterea, propter *actum* inquam ipsum, *motum tonicum*.

Tonus & motus tonicus, vnde & cur ita appelletur.

§. II. Huius æque *motus*, atque omnium aliorum, consideranda venit iusta *proportio* ad illos *vsus* seu *fines*, quibus *destinantur*; vt conuenienter proportionato *gradu*, conueniente *temporis* ambitu, exquisita *directione* ratione *termini per quem & ad quem*, imo passim peculiari etiam *methodo*, in certas *periodos* ita distributa, vt interposita etiam *quiete* peculiaribus circuitibus etiam *reuertantur*. Secundum has circumstantias mutantur hi *motus* ita præter naturam, vt, qui *tacite* fieri debebant, aut certe *placide*, *impetu* minime conueniente exerceantur; aut contra, quos *vegete* administrari decebat, *languide* succedant: qui *cito*, *promte*, *breuiore* temporis mensura, fieri debebant, *negligantur*, *segniter* & *otiose* administrentur; aut *contra*, *præcipitanter*, *præmature*, instruantur, qui certam relationem ad tempus seruare debuerant: qui propter certos *vsus* atque *fines* institui debebant, illi iam sine omni, aut sane sine *iusto*, talium respectu, tanquam *temere*, instituantur; imo, contra consuetos *vsus* instruantur: qui per decentia pe-

Huius motus proportio ad vsus seu destinatos fines.

culiaria *organa* æque atque *loca*, certis *materiis* ad certum etiam *locum* ducendis, inseruire debebant, illi per *alia organa*, *per & ad aliena loca* adornentur: imo denique iustas *distributiones* tam *ambitus*, quam *reditus omittant*, *confundant*, amittant.

Vitia gradus excedentis & intensiones motus tonici.

§. III *Gradus* excedentis conspicua magis vitia vti facile dignoscuntur in *spasmis*, *palpitatioibus*, *tremoribus*, *conuulsionibus*; aut in *defectu*, in *paralyticis* motuum defectibus: ita meliorem vtique attentionem æque, atque prudentiorem considerationem, merentur minus in crassum sensum impingentes huiusmodi intensiones *tonici motus*; quibus equidem effectus satis conspicui *motorii* absoluuntur: interim *actio* ipsa, licet *contemplationi* statim simplicissimo gressu obuia, *oculis* tamen nudis immediate minus sese offert. Huiusmodi motus tonici *actio* offert se inprimis in variis *horripilatoriis*, imo *horridis* atque *rigidis* densationibus tum vniuersi habitus corporis, tum portionum eius peculiarium, iam maiorum, iam minorum etiam. Imo, sicut alii horum talium motuum tandem ad veras *concussiones* horrido-tremulas progrediuntur, vt in *febrilibus* insultibus; ita procedunt etiam alii illorum tandem ad *contracturas* rigidas, & exquisite *stringentes* atque densantes illas, quas complectuntur, partes, vt illæ inde non solum totæ *exsuccæ* appareant, sed etiam plus minus vere *rigidæ*: quale quid *podagricis*, minus spongiosæ diffusæ constitutionis, ordinarium est, quando subtiles *vellicationes* in fibris singularibus acerrime sensibiles, tandem in totum complexum musculorum æqualiter diffusi *acutum* illum sensum equidem dimittunt, sed *rigidum* solum in istius locum substituunt.

Specialis effectus motus tonici, qui clandestinas tensiones format, & inquieti doloris auctor est.

§. IV. Minime vero in hoc genere præterire licet illum effectum, *tacite* quidem, quantum ad *actionem*, contingentem, interim tam *tactui* patientis, quam *visui* adspicientium quadantenus obuium, qui *clandestinas* quasi tensiones in partibus corporis passim format. Quæ auctores sunt querelarum illarum, & *inquietudinum*, vnius *situs* diu seruandi impatientiæ, quin denique vel manifestius nominandi *doloris inquieti*, de quo supra dictum, & patientes enunciant, **es thue ihnen alles weh, sie wissen sich vor Müdigkeit nicht zu lassen, die Glieder seyen ihnen bleyschwer ꝛc.** Adspicientes autem ita etiam subinde derepente tanquam *extenuatos* penitus & exsuccos conspicientes huiusmodi patientes, non sine peioris omnis præsagio, mirantur, **sie sehen so trefflich übel aus.**

§. V.

§. V. Tandem venit adhuc considerandа specialissima illa motus huiusmodi, rudi quidem sensui imperceptibilis, interim ex *effectu* satis sese manifestans, partis alicuius in corpore *strictura specialis tonica*, qua talis sola afficitur, reliquis etiam immediate connexis nihil simile percipientibus. Est huius rei exemplar notata illa iam etiam ab aliis proximorum temporum practicis *spastica*, vt illi loquuntur, *tonica* densatio non solum *cutis*, sed etiam subinde solius *summæ cuticulæ*, ad pertinaciter retinendos *sudores*.

Spe ialissima partis alicuius strictura tonico-spastica.

§. VI. Quamuis enim in *acutis* febribus familiariter etiam totus habitus corporis non solum *pallore*, sed inprimis etiam vulgo infami illo morbido *extenuato* adspectu, contemplationi quantumlibet simplici, sistat eiusmodi *stricturam*, quæ non solum ipsam *cutim* complectatur, vnde *pallor* eius & vere *exaridus* adspectus; tum maxime etiam *musculosarum* substratarum parem compressionem, a qua ille etiam extenuatus, tanquam *macilentus* obtutus: monstrat tamen satis, quod tota talis constitutio ita simpliciter ad impediendum *sudorem* non penitus sufficeret, notissima illa sudoris in aliis tantum subiectis, ceterum eadam *specie* febris adfectis, & eundem hunc *adspectum* præ se ferentibus, nihilo propterea impeditior eius successus, dummodo omnia reliqua se decenter habeant. Ex aduerso vero conspicua affatim est tum in *acutis* interdum, tum inprimis in ipsis *intermittentibus tertianis æstuosioribus*, tam *cutis* ipsius veluti verus *infarctus* a sanguine; testante hoc *rubore* ita magno, vt vulgus patientes ita adfectos præ ardore totos *excandescere* interpretetur, sie glühen gantz vor Hitze: quam etiam simul ipse adspectus totius habitus corporis hoc affatim demonstrat, *turgidus* vtique totus, & *suffarctu* sanguinis ad peripheriam exundante quam maxime distentus: vbi tamen interim *siccissimus* solum inde prognascitur calor, sine vllius *madoris* vestigio, nedum *sudoris*.

In acutis febribus eiusmodi strictura totius habitus corporis occurrit, vbi in nonnullis sudor tamen succedit, in aliis vero plane non.

§. VII. Enim vero solent quidem in huiusmodi *acutis*, inprimis *malignis* febribus, patientes etiam alio modo *tractorios* huiusmodi motus eminentius percipere, in dorso æque atque aliis corporis partibus; qui vti *per initia* maxime harum febrium se exserunt, vbi nulli ad huc *sudores* spontanei procedunt: ita quando vel sponte, per successum morbi ordinatiorem, & tam reliqua ægri patiente *continentia*, quam inprimis patientissime seruata *situs* corporis quiete, vel obstetricante insuper, (moderatissime tamen atque placidissime agendo) *arte*, *sudores*

In malignis ab initio patientes molestas tractiones percipiunt in dorso & aliis partibus, vbi nullus sudor procedit, cessant

autem illo succedente.

tandem ad placidum successum perueniunt, cessant etiam, successiuis ad minimum imminutionibus, illæ ipsæ etiam *tractiones* summe molestæ, in dorso atque reliquis partibus.

Vnde colligitur, quod hi tractorii motus sint caussa impediendi sudoris, minime vero, quod sudor a priori eos directe dispellat atque resoluat.

§. VIII. Vbi quidem cuiuslibet considerationi facile relinquimus, quomodo harum rerum ordinem interpretari in animum inducat; magisne cum vulgari opinione interpretando, quod *sudor* resoluat, quoquo tandem modo, illas *tractiones*: an vero potius contra, placatis illis, *sudori* ita locus atque progressus concedatur, qui sine hoc subsidio, manente illa *strictura*, minime proditurus esset. Cui etiam rei non vltimum argumentum præbet, quod tractiones illæ *frigore* omnino sensibiliter augeantur, sicuti, *modesto* vero, *calido*, inprimis tamen *quieto* regimine & ipsi *mitigantur*, & *sudori* etiam ita locum atque successum aperiunt. Vnde non improbabiliter colligitur, quod hi potius inquieti *tractorii* motus vera sint caussa *impediendi* sudoris; qui *dissoluti* sudori etiam ita locum concedant; quam *contra*, sudor tanquam a priori *discutiat* aut *dispellat* directe illos motus. Quo intuitu itaque non dubito cum illis sentire, qui potius a priori *spasticam* talem *contractionem* cutis pro vera *caussa* impediendi sudoris, quam sudationem simpliciter pro *medio* vero atque directo *dissoluendæ* huiusmodi tractionis interpretantur.

Si sudor hæc incommoda directe tollere posset, per sudorifera & regimen coactum id præstaretur, quæ vero sudorem potius impediunt quam promouent.

§. IX. Quæ quidem res ne ab imperitis pro nudæ speculationis obiecto reputetur, sed potius exquisitissimum *vsum*, inconueniens autem eius acceptio solidum *damnum* ad praxin afferre posse intelligatur, potest saltem considerari inconuenientia illa, quæ rationabili nexu e contraria illa opinione quasi sponte fluit. Si enim incommoda illa, anxie *inquieta*, in habitu corporis, & inprimis dorso, per *sudationem* vere tolli directe possent, deberet sane *sudatio* quoquo modo vrgeri atque procurari: huic autem scopo nihil melius satisfacere posse videretur, quam remedia sudorem positiue, vt aiunt, & efficaciter *impellentia*. At vero cum talia, & quidem non solum *medicamenta*, sed etiam omnino *regimina*, *sanguinem* & intempestiue & nimium *commoueant*, eruptionem autem *sudatoriam* eo ipso certius *impediant* quam promoueant, indolem vero *febrilem* qua talem grauissime *perturbent*: prodit sane ita ab hac tali incommoda *opinione* ingens damnum *practicum*.

§. X.

§. X. Quod cum in reliquis febrium *acutarum malignarum* speciebus, per detestandas illas variarum phantasiarum speculatiuarum de illis exerrationes, in hodierna, quidlibet non solum *fingendi*, sed etiam *audendi* licentia, præsertim ipsa praxi frequente destitutis, præiudicio autem multiplici præoccupatis, non æque vniuersim placeat: VARIOLARVM tamen praxis illud ita certum atque ratum efficit, vt non solum *dolores* illos tales simpliciter & directe oppositis *sudoribus* non dissolui manifestum reddat; sed etiam decenti *placido* exitui exanthematum certissimam *perturbationem* adferat, funesto totius adfectus euentui velificantem. Cum inprimis, prorsus ex aduerso, morbus hic recte succedens & tempestiuis & vere opportunis emissionibus exanthematum rectissime sese gerens, actualem *sudationem* comitem plane non adsciscat; sed contentus sit nuda libera sufficiente *transpiratione insensibili.* Quod certe exemplum, vti ad praxin etiam aliarum *malignarum*, tanquam veri exemplaris loco transferri meretur; ita offert etiam prudenti theoriæ omnino *documentum* potius quam *argumentum* eximium, quid statuere liceat de modo dicta illa energia *spastiçarum* potius illarum stricturarum ad cohibendam *transpirationem*, ne dum *sudationem*: quam contra *sudationis* qua talis, ad dissoluendam illam stricturam, & ab ea pendentes sensuum molestias.

Id quod praxis hodierna febrium exanthematicarum, in primis variolarum certum atque ratum facit.

§. XI. Habet autem vtique etiam locum decentissimum illa consideratio *particularium* subinde, in certis solum membris corporis, *sudationum*, reliquis non simul conspirantibus: quemadmodum eius rei luculentius adhuc specimen præbet adfectus talis *rheumaticus*, non paucis molestissimus, vt prouocatis per *artem* sudationibus *alterutrum* saltem corporis latus sudorem emittat, altero vel penitus & constanter refractario, vel ad minimum tardissime & *parcissime* obsequente.

Sudores particulares.

§. XII. CAVSSAS *motuum anomalorum* priusquam aggrediar considerare, dicendum adhuc venit non nihil etiam de *vniuersa* caussali consideratione negotii *motuum* in corpore *in genere*; maxime propterea, vt tandem occasio præcidatur inanibus illis atque sterilibus disputatiunculis, de *principio motuum* in corpore *animato*, *viuo* & *organico*. Quemadmodum enim satis certus sum, quod nemo, qui vel obiter salutauit logicam, imo potius ratione atque perceptione gaudet, non agnoscere, ne dum negligere possit indissolubilem illum nexum, qui intercedit inter *necessitates animæ ratiocinantis*, *comparantis*, res vere *præsentes*, sicuti vere sunt, *sentientis*, per *organa* corporea senso-

Caussæ motuum in genere.

ria, & *voluntatem* etiam suam per eadem talia *organa* corporis in effectum deducentis; cum necessitate *conseruationis* corporis, quæ *motibus vitalibus* absoluitur; adeoque pueriles illas altercationes, (tanquam de re maximi momenti, & cuius vel generis humani plurimum intersit) inexplicabilibus strophis, otiose, de *materialis & immaterialis nullo commercio*, iactatas, aspernari potius & ridere, quam auscultare & audire maluerit: ita qui animum, quem aduertant, habent, & subsidia ad rationem legitime exercendam, agnoscent vtique facile, quod circa has res pro MEDICO vtique scopo & vsu, non tam in considerationem veniat, aut vllam veram vtilitatem habeat, præter simplicem theoriam, hæc quæstio, *quisnam*, & cuius *indolis*? hos tales motus vitales administret: quam potius, QVOD vtique illi non solum *ipso facto* ita exerceantur, sed etiam VTILES prorsus imo NECESSARII existant: & quidem non tam solum simpliciter *generalissime*, sed etiam *specialiter*, secundum peculiares *temporis*, *mensuræ*, *ordinis*, *successus*, *organorum* peculiarium, circumstantias; ita tamen, vt etiam facili circa hæc omnia *peruersioni* pateat locus, & quidem omnium & *citissime* & *potentissime* etiam a *nudis* mere *fictitiis* intentionibus, ex *animi* perturbationibus.

Pueriles sunt altercationes de materialis & immaterialis nullo commercio.

Inanis quæstio, quisnam motus vitales administret.

Motus ipsi tanquam vtiles & necessarii sunt respiciendi.

§. XIII. Hoc enim vti nescire non potest sine certo & re vera magno detrimento tam *pathologiæ*, atque *prognoseos* veræ, quam *therapiæ*, *obseruationis*, *gubernationis*, *subleuationis* horum motuum: ita poterit vniuersum hoc omnino rectissime scire, intelligere inquam, certum atque ratum habere, QVOD ita fiat, & fieri omnino DEBEAT; sine vlla necessitate *inanibus* illis, quantum ad *medicinam*, quæstionibus tempus perdendi, A QVO nam agente fiant hæc omnia; & quidem eo maxime *ordine* atque *proportione*, quæ ad certos *scopos* non solum *quadrent*, sed etiam ita *necessaria* sint, vti ipse *actus totus* in genere, *scopis* ipsi *speciei necessariis*, *necessarius* est.

Qui hoc non recte intelligit, quod ita fiat, & fieri debeat, aliis quæstionibus tempus perdit.

§. XIV. Inter quas res etiam plane præcipuo loco non solum *physiologicis* (sed tamen *medicis*, secundum *dispositionem* etiam *ad ægrotandum*) animum aduertere licebit ad *reciprocam* veram *proportionem actiuitatis animæ* circa res ingenii seu *intellectus* atque *voluntatis*, cum vere *mechanica proportione agilitatis vitalis*: (minime omnium autem, nisi remotissime, cum vlla *physica proportione* humorum magis directa) sed etiam omnino in ipsis *pathologicis*, non solum ad *energiam animæ rationalis in vitalibus motibus peruertendis*; sed

plane

plane in *ſolidarum* etiam partium *ſtructura*, iam *facta*, etiam iterum *diſſoluenda*, & aliter denuo inſtituenda, *næuis maternis*: & hoc vtrumque *nudis animæ rationalis*, & *falſo* quidem *ratiocinantis* ſeu *fingentis*, & quidem abſolutiſſime *moraliter fingentis*, nempe falſo *æſtimantis*, energiis.

§. XV. Iterum dico, e ſua re faciet & eſſe ita experietur vſu ipſo, ſi recte perſpectum habuerit, QVOD hæc omnino ita fiant, imo ita fieri neceſſario *debent*, aut, ſicubi *deficiant*, *morbidum* illud exſiſtat. Si *a poſteriori*, a *materialibus* impedimentis, defectus talis proficiſcatur (non ſimpliciter *a priori*, a *patheticis* perturbationibus,) MEDICAE etiam tractationis obiectum conſtituat: numeroſis *ſpeciebus*, ſed innumeris *indiuiduorum* exemplis: quæ *medica* tractatio longe ſæpius, certius, & quolibet vocis ſenſu verius, perficienda veniat *cauſſarum* talium, *motus* ita lædentium, *remotione* potius; dico, per *motus*, *artificioſe* ſuſcitatos atque directos, ablatione, quam vlla magis *phyſica* correctione, directe *materiali* atque *corporali*. Hæc ita ſcire, imo *intelligere*, e re ſua ſentiet omnino eſſe prudens atque intelligens Medicus.

§. XVI. *Quis* vero hoc agat, *quod* vtique ita agitur, & qualem nam *aptitudinem*, *proportionem* atque *poteſtatem* habeat illud AGENS ad has *actiones*, ad ea agendi *media* ſeu organa, ad illas, in quas agit, *materias* (nam de *finibus* ſeu *ſcopis* euidentius eſt negotium) tanquam ad ſuum forum neque *pertinens*, nec *inſeruiens*, ſecure relinquet *Philoſophis*, *Metaphyſicis*, *Pneumaticis*, *Phyſicis*: *Medicis* autem ſolum talibus, quibus vel otium ſuppetit, ad ea etiam agenda, quæ nihil ad ipſos attinent; aut qui etiam habentes, quod ad ſe pertinens magis directe non ſolum poſſent, ſed etiam *deberent* agere, geſtiunt tamen aliis potius rebus ſe immiſcere, & nec ſua nec aliena, vti *decet*, atque *licet*, ſed ſimpliciter, vti *libet*, agere; imo perplexis potius rebus, vlterius etiam intricandis, quam ſimplicitate veritatis, delectantur.

Quis hoc agat, ad medicum forum non pertinet, hinc aliis relinquitur.

§. XVII. Secundum hanc conſiderationem aggredior euolutionem *cauſſarum*, quibus *motus* vitales a *tranquilla* ſua, *ordinata continuatione* dimouentur: primo generalius monendo, quod hoc contingere ſoleat vel magis *a poſteriori*, vel *a priori*. *A poſteriori*, quando vel *materiæ* mouendæ debitæ *mobilitatis* detrimentum patiuntur; vel *inſtrumenta*, tam *impellentia*, quam *admittentia*, *tranſmittentia*, *recipientia*, peruertuntur. *A priori* præcipue & eminentiſſime ab *animi pathematibus*: inter quæ Medicus, me auctore, præcipuo loco numerare

Cauſſæ motuum anomarum.

rare poterit *consuetudinem*, & inprimis *sensibilitatem*; ipsam quoque fere, si res exquisite æstimetur, *consuetudine* introductam. Sicut ad hanc eandem classem, tam *sensibilitatis*, & *adsuetudinis* (quantumlibet vel *vna forti impressione* quasi commendatæ) quam exquisitissimi pathematis animi, *falsæ æstimationis*, introductas *hæreditarias* dispositiones, tam circa *appetitum*, quam *motus translatorios*, & *elisorios*. Vbi quidem in hac vtique ipsa statim classe commendo perite prudentem considerationem etiam illorum *concursuum*, quos quidem *materiales* illæ, *a posteriori*, caussæ his *a priori energiis*, simplicius *motoriis*, conferunt subinde: simul tamen parem dexterrimam contemplationem atque comparationem *proportionis*, in tali concursu obseruandæ; vtpote quæ immensum quantum abest, a simplici *physico - mechanica* æqualitate, *materiæ* & *instrumentorum* ad motus: & propterea etiam non tam ad *impediendos* motus maximam efficaciam in hoc censu exhibet, quam potius ad *incitandos*, & effero more *turbandos* eosdem.

Sensibilitas peculiaris.

§. XVIII. Minime vero absque ratione iustissima feci mentionem *sensibilitatis* peculiaris inter præcipuas *caussas* coorientium *motuum* insolitorum; & reputo hanc animaduersionem consideratu tanto digniorem, quanto familiarius, communibus loquendi formulis, peruersa interpretatione ita perperam explicatur, vt inde etiam re vera tota *intentio medica* non solum *possit*, sed vel indies *soleat*, *præiudicium* aliquod practicum experiri. Dum videlicet talis constitutio satis communiter, imo veluti solenniter pro simplici partium *debilitate* inculpatur: cui dum sæpe numero per medicamenta *topica*, *feruidioris energiæ* in humores, occurrendum esse censetur, euenit ita facile, & sane quidem teste experientia, etiam satis frequenter, vt affectus huiusmodi medicamentis huic intentioni ita dicatis, magis *exacerbentur*, quam subleuentur.

Pro partium debilitate habetur.

Vnum eius rei exemplum dabo. Fœmina 35. annorum, quæ in adolescentia sua promtis & prorsus insolentibus *narium hæmorrhagiis* multum exagitata, cum contracto matrimonio aliquoties pareret, melius inde habere obseruata est; tanto magis, cum etiam in re familiari diffusiore multum *agilitatis* suæ (ad quam a temperamento *cholerico - sanguineo* tota propendebat) impendere, atque ita corpori non minus, quam animo satisfacere posset: in augenda etiam re familiari, optima spe plena atque læta successibus, satis ita tranquille viuebat. Postquam autem abunde hactenus felices res solitam mortalibus partim cupiditatem, partim

partim amittendi formidinem produxissent, & nimiæ fatigationes cum *iracundia* æque atque *terroribus timoribusque* mentem, & per hanc corpus, inquietius redderent, iam etiam ab aliquot annis non amplius peperisset, lautiore interim diæta frueretur; incurrebat hinc varias grauissimas *cephalalgias*, quæ magis magisque *spasticam* indolem exserentes, inprimis in *nucha* veris *spasmis* scenam suam ludebant. Cum tandem certus illorum temporum Medicus *colocynthiacam* purgans ipsi exhibuisset, transiit velut impetu quodam affectus hic *spasticus* in *os sacrum*, adeo, vt subinde, si aliquid e terra sustollere, inclinato corpore, susciperet, repentino impetu *spastico* prehensa sine auxilio familiarium assurgere minime posset. Transibat ita hic affectus magis magisque in veriorem *ischiadicam* indolem. Cum aliquando rheda sua ad tertium milliare profecta esset sero autumno, frigido, nebuloso, pluuio aëre, tam a concussione vecturæ, quam cœli illa constitutione & animi quibusdam commotionibus exacerbationem huiusmodi suorum dolorum experiebatur, fremebundam tamen adhuc solum magis, quam exquisite dolentem. Consultura sibi tamen in omnem euentum, a Medico illius loci magnæ existimationis accipit liquorem quendam, ad inungendum locum affectum, si acerbiores emicarent dolores. Reuehebatur domum, mussitante solum malo. Cum autem e superiore loco aliquid depromtura corpus quidem ita insigniter extenderet, & inprimis ipsas *coxas*, sensit hinc in instanti exacerbationem *spasmorum* suorum longe acerrimam, citra tamen adhuc exquisitam aliorum acriorum *dolorum*, præter leues aliquas micationes, vehementiam. Cum tamen hoc incommodum vtique non iuxta spem patientis mitesceret, arripit illa tandem allatum suum medicamentum, cui inprimis *oleum iuniperi* largiter innatabat, eoque inungi coxendicem curat. Cooriuntur inde per ipsa quasi momenta *ardores, dolores, lancinationes, vibrationes* adeo enormes, vt etiam loqui dolorum immanitate vix auderet, *tussiendi* autem insultibus in animi deliquium prolabi videretur. Hæc postea, succedente tempore, tempestiuis interim ventilationibus sanguinis subleuata, spontaneam eruptionem fluxus *hæmorrhoidalis* experta est &c.

§. XIX. Quemadmodum autem inepta permutatio *sensibilitatis* cum *debilitate* tales praxes inconuenientes suadere potest; ita abludit etiam passim ab ipsa nuda *theoria*. Exemplo potest esse antiqua iam illa traditio, voce maxime seu appellatione minus conuenienente a latinis interpretibus insignita, nempe *læuitatis intestinorum*, & *facultatis retentricis læsæ*, in variis *alui*, vt loquuntur, *fluxibus*: vbi cum assumtorum, quæcunque etiam fluida, ne dum solidescentia, fuerint, nusquam ita simpliciter per multiplices illos anfractus intestinorum, tam sursum quam deorsum spectantes, nudus aliquis lapsus locum inueniat; sed potius omnis illa promotio a superioribus ad inferiora & ipsum exitum *pressione* potius, nempe *constrictione* intestinorum, fiat; absurdum profecto necessario inde fuerit, hanc *incontinentiam* potius *pas-*

Pari modo sensibilitas cum debilitate permutatur in variis alui fluxibus.

siua

ſiuæ debilitati harum partium adſcribere; quam potius *ſenſibilitati*, *per* & *propter* quam impatientior rerum minus tolerabilium *actualis* potius *excuſſio* per veros *motus* in talibus caſibus ſuſcipitur.

Senſibilitas hæc in ſpecie in hæreditariis diſpoſitionibus conſideranda eſt.

§. XX. Vnde quidem non ſolum in genere iterum moneo, vt prudenter conſideretur hæc *ſenſibilitas* in variis aliis *motuum* exacerbationibus; *promtioribus* ante omnia, ob quaslibet, tum etiam *leuiores* occaſiones: ſed etiam quam maxime in ſpecie *ſenſibilitatem* hanc conſiderandam commendo in *hæreditariis* diſpoſitionibus, tam *in genere* omnibus; quam *in ſpecie* circa manifeſtam *auerſionem* occupatis, inprimis vere *corporearum* rerum. Quamuis enim notiſſima ſint exempla, quod ita affecti etiam vel *figuras* talium rerum repente oblatas grauiter perhorreſcant; (ſicuti figuras æneas *ranarum*, circa hydraulicas machinas repente apparentes, mulieri ranas metuenti *lipothymiam* repentino proximo adſpectu induxiſſe memini; & alteri, *mures* metuenti, qualiſcunque auditus, vel etiam opinione receptus nocturnus *ſtrepitus* circa lectum, ſufficere poterat, ad noctem inſomnem ducendam, aut ſeruulum accenſa denuo candela ad excutienda lecti ſtramenta adigendum:) eſt tamen etiam notiſſima illa talis, veræ corporeæ *ſenſibilitati* in hoc negotio innixa, exquiſita perceptio, quando v. gr. *felis* in conclaui, omnibus inſciis, præſens ita diſpoſitos ea ratione percellit, vt illi inde in *cordis palpitationes*, maximas *anxietates*, *ſpaſticas* commotiones, *lipothymias* incidant, aut alia grauia ſymptomata incurrant; quale quidem etiam de illis, qui *caſeum*, aut ſimilia, præſertim a vera *hæreditaria* impreſſione, auerſantur, quin etiam *aſcititia* demum vehemente auerſione abhorrent, familiaribus exemplis notum eſt.

Felis præſentia in conclaui.

Caſei auerſio.

Placet huius rei ſpecimen commemorare. Vir honeſtus, e peruerſa tractatione *fluxus hæmorrhoidalis hydropicus* factus, poſtquam medicamentorum atque methodi, quanta fieri poterat ἀκριβείᾳ, licet tumor non obſequeretur, tamen quantum ad reliqua ſymptomata, ita leuaretur, vt ſano homini nihil concedere appareret; inprimis autem *appetitu* quam optimo potitus, dapes, quas lautiores ex aula & vrbe quotidie accipiebat, (concionator aulicus bonæ exiſtimationis) & optime aſſumeret & perferret: cum ipſi aliquando artificioſum quoddam iuſculum, aut pulpamentum vinoſum pro ientaculo transmiſſum, optime ſapuiſſet, cœpit tamen mox ab eius aſſumtione *faſtidio*, *languore*, *cardialgia*, *inquietudine*, *capitis perturbatione*, & ſucceſſiue etiam *dolore*, vagis *horripilationis*, & volaticæ *æſtuationis* viciſſitudinibus, corripi; quæ mox in perfectam *appetitus*

titus deiectionem, ingentem *virium defectum*, calorem febrilem *lentum*, *inquietudinem* innominatam, *agrypniam*, aut summe turbulentam *nictitationem*, breuiter, anomala quæque pathemata, cum *anxietate* etiam, & *animi perturbatione* insolita, transibant. Erant profecto omnia perplexa, & duorum Medicorum etiam quantumlibet operosis speculationibus tanto minus satisfacientia, quanto maiore cum industria illas instituere allaborabant. Tandem tertio die corripitur patiens spontaneo *vomitu;* sub cuius exitu percipit distinctum saporem *corticum citri.* Dubius itaque an illi iusculo illi, post quod cœperat male habere, vere inexstitissent, informat se apud illas matronas, quæ hoc ipsi paratum miserant: quæ liberaliter vtique hos *cortices* cum aromatibus intritos fuisse asseuerabant. Ita patebat tota harum rerum scena. Conceperat patiens hic, hoc quidem tempore 46. annorum, ante viginti abhinc annos circiter ingentem auersionem a *corticibus citri;* dum in conuiuio quodam de pomo citrio aliquid comedens, quod ipsi virgo quædam filia familias obtulerat, (sicut ad illud tempus delectabatur *citri* vsu) incertum vnde, & fortassis a reliqua minus temperante edendi atque bibendi abundantia, in *cardialgiam*, *nauseam*, *anxietates* vehementes, tandem grauissimos *vomitus*, cum plurium dierum periculosa valetudinis perturbatione prolapsus, iniecta suspicione per alias mulieres, quod hæc mala ab illo pomo *citrio* dependerint, mox sub his angustiis, & constantissime in posterum, tanta *citri* auersione affectus est, vt quoties, pariter vti præsente casu quam maxime *ignarus*, aliquid eius assumsisset, cum multiplicibus perturbationibus pessime habere non desisteret, donec *excussum* iterum esset, quod ita ipsum male habeat, nempe *cortex* ille cum toto vna assumtorum complexu.

§. XXI. Et abundat huiusmodi exemplis quotidiana conuersatio ciuilis, vbi etiam a *drasticis* aut alias summe *nauseosis* medicamentis, in certa esculenta aut potulenta specie cum summo & anxio *fastidio* assumtis, in posterum illius speciei summa auersio inuadit: quamuis in hoc casu præcipuum sit illud, quod etiam citra omnem conscientiam, tam *sensationis* quam *cogitationis*, tamen efficacia illa ita certa & eximia valuerit. Auersio vehiculi, in quo medicamenta cum fastidio sumta sunt.

Prostat alias etiam dignissima vtique lectu in hanc rem *hæreditariæ* auersionis historia in *Actis Anglicanis* prioribus, *Oldenburgii*, de fœmina, grauissima symptomata perpessa, cum ipsi ad vlcus in crure curandum, vnguentum quoddam seu φάρμακα, quale vulgo digestiuum vocant, applicitum fuisset, quod *mel* continebat; cuius tali congenita auersione illa afficiebatur. Et prostant talia magno numero passim apud auctores:

Quas nempe vniuersas res necesse certe est, quantum ad ipsam *facti veritatem*, notas atque certas habere, multiplicis vsus gratia, *medici*, *pathologico-therapeutici* magis, quam simpliciter *ætiologici*: talium

 enim

enim certe ætiologiam liberrime licebit relinquere Physicis; qui si in his negotiis, communiter manifesto a peruersa *æstimatione* opinionis pendentibus, vsitatam illam *physico-mechanicam* decantare pergant, dabunt, quo dignitatem huiusmodi scientiæ rectissime orbi repræsentent.

Frequentia aut infrequentia læsionis motuum obseruanda est.

§. XXII. Sicut autem supra subindicatæ caussæ motuum *a posteriori* sunt certæ ipsorum *humorum* perturbationes, aut *instrumentorum & viarum*: ita aduertendus in hoc etiam negotio eximie est animus ad circumstantiam illam, quam circa omnes morbidos affectus plane peculiarem in ipsis nostræ tractationis initiis commendaui, nempe *frequentiam* aut *infrequentiam* læsionis *motuum*. *Secundum quid*, inquam, motus euidenter læsi euenire & obseruari soleant, aut non obseruari? Vbi videlicet cum debita solertia attendi meretur, quod vtique *motuum* sensibiles peruersiones non tam *facile*, *promiscue*, *largiter* atque *liberaliter* cooriri atque euenire soleant ob quaslibet occasiones *materiarum*, quantumuis generali ita suppositæ proportioni satis quadrantes; varias inquam *mobilitatis humorum* mutationes: sed potius, si vitium vere ab humoribus pendeat, plane peculiares veluti casus & certe constitutiones sequantur, quæ non tam vllam simpliciter *materialem*, *physicam* aut *mechanicam*, quam *finalem* caussam pro fundamento agnoscere non possint non comparere animum decenter aduertentibus.

Quoties motus præter ordinem naturalem intenduntur, certum finem & scopum sequuntur.

§. XXIII. Nempe vt *a priori* motus vtique sunt PROPTER humores, vt, inquam, illos promoueant, & eo ipso tam *secretionibus* a subeunda, quam *excretionibus* ab inferenda atque fouenda labe corruptionis illos vindicent: ita quoties etiam præter ordinem naturalem intenduntur, passim huiusmodi *finem* atque *scopum* sequi, non coacto vllo sensu, sed satis euidente passim *nexu* intelligi & agnosci possunt. Si enim *motuum*, *qua talium*, alterationes illas præter ordinem naturalem intueamur, quales fieri *a posteriori* ipsa veritate facti deprehenduntur, patebit facile, quod istæ, de quibus sermo est, *motuum*, iterum dico *motuum*, alterationes EXCESSV maxime ita peccent, vt *plus*, *sæpius*, *alio tempore*, alio *ordine*, aliis *locis*, alio *exitu* quam consueto atque decente fiant. Iterum dico, *fiant*; siquidem vti longe frequentior *specierum* diuersitate, & *temporis* ratione, seu *numeri* maxima familiaritate, est *motuum* ACTVALIVM intensio; quam eorundem ita simplex *impeditio* atque *interceptio*; vt in tali casu, vbi ipsos etiam

inter-

intercipi comparet, veluti maior ipſorum, *quatenus* interceptorum, ratio directe habenda videri poſſit, quam aliarum *complicatarum materialium*, affectus circumſtantiarum: ita facienda hic merito videtur *a potiori* denominatio, vt, quando de *motuum* alterationibus loqui ſuſcipimus, de *actionis* potius motuum variationibus, quam nuda *paſſiua* eius ſimplici atque plena *interceptione*, verba facere ſatis ducamus.

§. XXIV. Tales autem ita conſideratos *motus* indicaui atque monui eſſe maxime conſiderandos ſecundum *fines* illos, ad quos maiore vel minore *iure*, *directa*, *propinquiore*, aut *longinqua*, & ſolum *tergiuerſante*, neque ſatis ad exquiſitam metam collineante, *directione* perueniunt. Qua de re venit vtique notanda peculiaris illa horum talium *motuum* circumſtantia, quod ſi quam maxime in *ſpecie* multum abeant a vera exquiſita *proportione* ad *ſpecialiſſimos* ſcopos, quibus *deſtinari* videantur, aut *deberi;* tamen *genere* minime plene atque plane ab eiusmodi *ſcopis* pariter diſſentiant; ſed potius de *generica* quidem *intentione recta* atque *iuſta*, teſtari poſſint: dummodo etiam *ſpecialis inuentio* exſecutionis parem conuenientiam ſemper ſeruaret.

Motus tales ſemper ſecundum fines atque ſcopos ſuos conſiderandi ſunt.

§. XXV. Hæc conſideratio ſi cum animi debita ſolerte applicatione inſtituatur, monſtrabit facile, quod etiam variæ huiusmodi variationes *motuum* pro præcipuo ſui obiecto habeant inprimis *ſanguinis ſimpliciora* illa vitia, *quantitatem* nimiam, & *qualitatem* ſimplicius iuſto *ſpiſſiorem* potius, quam *aliis*, minime omnium autem *variis*, *materialibus* modis temeratam. Quo quidem nomine illam, quæ hodie ita frequentiſſima iactatur, *irritationem ſtimulatoriam*, a *ſalinis* acribus vitiis *qualitatis* ſanguinis, ab hac tam *multiplicis* efficaciæ dignitate excludendam arbitramur, non magis argumentis, quam veris potius *documentis*, variorum affectuum, qui cum manifeſtariis eiusmodi *qualitatis* humorum deprauationibus vere *acribus* nitantur, tamen vel *nullas*, vel certe minime ad hypotheſin *proportionatas* & condignas, alterationes poſt ſe trahant, in *motuum* genere, quam aliæ, etiam conſentientibus paſſim noſtris recentioribus, magis a *ſpiſſitudine* ſanguinis, quam ab huius ſuppoſita cauſſa, *aciditate*, dependentes.

Eiusmodi variationes motuum quid pro præcipuo obiecto habeant.

Ita enim v. gr. *variolis*, *morbillis*, *ſcabiei*, non ſolum adhuc in *proxima potentia* vlcerationis conſtitutis, ſed etiam iam in actum eiusmodi deductis, & in tali craſi ad interiora retropulſis, vel *nullos*, vel certe nullos *proportionatos* huiusmodi motus accedere, notiſſimum vtique eſt. Quemadmodum varii generis, etiam *acerrima*, non ſolum *ſtimulantia*, ſed plane grauiter *violantia*, *corrodentia*, ſpiritus *minerales*, ſalia *cauſtica* alcalica, *canthârides*, aromata varia *acria*,

 piper,

piper, *zingiber*, *sinapi*, *pyrethum &c.* non edunt vllum dignum effectum *motorium* in ventriculum: quem contra alia, non tam *irritantia* simplicius, quam prorsus *destruentia*, *septica*, & quidem sub *sicca* magis sui consistentia, aut ad summum per salia attenuata, ad impetuosos *vomitorios motus* deducunt.)

Finis ad quem motus respiciunt.

§. XXVI. Sicut autem hæ tales caussæ *motuum a posteriori*, *materiales* magis, attendi omni modo merentur; ita subest tamen etiam adhuc eximia eiusmodi caussa, tanquam *a priori*, quæ in *medica* maxime consideratione, *therapeutica*, *methodica*, supremam considerandi solertiam non magis meretur, quam postulat omnino & exigit. Loquor de *fine*, ad quem *motus* respiciunt atque tendunt. Quamlibet enim varii dentur, & inprimis quidem maxime insolentes, *motus* p. n. qui sub ea, qua tunc temporis exercentur, ratione atque *proportione* nullam habeant directam specificam relationem, aut veram propensionem, quin proportionem, ad verum *vtilem finem*: est tamen illud omnino certum, & vere anima solidæ *pathologiæ clinicæ* atque *therapiæ* fundamentalis, quod tales etiam ipsi motus ad minimum longinquam *ordine*, primariam autem *dignitate*, *finalem intentionem* atque *destinationem* habeant.

Veræ consilia & auxilia medica.

§. XXVII. Quam recte cognitam & perspectam habere, & prudenter alibi *tolerare*, magis quam directe *tollere*, *temperare* solum magis atque *gubernare*, quam *cohibere* atque *supprimere*; alibi perite *imitari* atque *supplere*; alibi prudenter *præoccupare*, & magis *placida* ratione, antequam *impetuosi* illi connisus cooriantur, *tranquille* potius per artem instituere: adeoque operosiores aut insolentiores huiusmodi *conatus*, ad talem *finem* tentandum aut obtinendum, simpliciore eiusdem præstatione præcipere: sunt vtique *consilia* & *auxilia* vnice vere *medica*, tam *a priori naturæ* rerum consona, quam *a posteriori fundamentali* & *constanti* potius *curatione*, quam fucata temporaria *palliatione*, morbis salutaria; & passim etiam *curatiue* efficacissima. Inprimis autem *vnicam* veram, & necessariam, & efficacem *præseruandi* methodum complectentia.

Motuum finales respectus solertissime vestigandi sunt.

§. XXVIII. Iterum itaque atque iterum commendo vtique, vt *motuum* in corpore *finales* respectus solertissime vestigentur; & ipsarum *materialium*, siue verarum & euidentium siue suppositarum, caussarum, inprimis habitus atque respectus ad *finem motus* inde coorientis, studiosissime expendatur. Propterea maxime, quoniam etiam ingentia dantur, & inprimis quam maxime sontica eiusmodi exempla,

in quibus maior longe habenda ſit ratio eiusmodi peculiarium motus circumſtantiarum, *methodi*, *ordinis*, *temporis*, *locorum*, quam vel *materiarum*, vel etiam ſimplicius ipſarum *euacuationum*, ſine reſpectu ad has tales *conditiones*. (Exemplar huius rei ſunt *febres acutæ* omnes, & inprimis *malignæ*; in quibus aliquid *commouendo* moliri, aliis, quam *ſtatis* temporibus, neque *natura*, niſi malo omine, ſuſcipit, exemplo commotionum *ſexta* die ſuſceptarum: neque *ars*, niſi cum periculo atque damno, audere poteſt; exemplo ab illis, qui & praxin habent, & mentem, ſolertius attendi denique tandem cœpto, *variolarum*, quas *præmature*, aut *impetuoſe*, ad exitum impellere quam periculoſum ſit, ſenſim animaduertunt mortales.)

§. XXIX. Tanto magis autem euitanda eſt omnis *confuſio rationis* atque *proportionis* motuum, quando etiam ipſa *materia* aut *viæ tempore* aut *loco* nondum conſentiunt & conſpirant. Quod vt in *therapeuticis*, ad minimum ratione *iudicationis*, exquiſitam penſitationem requirit; ita etiam in *pathologicis* noſtris habet vtique eximiam *vtilitatem* non ſolum, ſed etiam paſſim *neceſſitatem*, ad dignoſcendos inprimis motuum p. n. concitatorum tales *irritos euentus*; qui non tam ab eo pendent, quod motus *in genere*, & ſimpliciter *qua talis*, ſit *inutilis*, peruerſus, noxius: ſed ex eo tantum, quod *materia* nondum decenter aptata, & *locis* minus conuenientibus, inſtituatur; generaliore interim *depellendi*, & *expellendi intentione* iuſtiſſima laudabilis.

Omnis confuſio rationis & proportionis motuum euitanda eſt.

§. XXX. Adhuc ſemel autem commendo maximopere efficaciam illam, ad concitandos varios, & inprimis tam *tempore*, quam *impetu* alieniores, motus, qui non ſolum a nudis ſimplicibus *animi pathematibus* incitantur; ſed inprimis etiam a notata hoc nomine merito peculiariter *ſenſibilitate*. Dico, euidenter peculiari magis ſolum *æſtimatione ſenſoria*, quam ſimpliciter vero *actu ſentiendi*, aut generali *perceptione*. Quæ certe res vti merito pariter ad *animi pathemata* refertur, nempe *peruerſum* de rebus ſenſui oblatis *iudicium*: ita omnibus integro iudicio potitis patet vtique facile, quantæ efficaciæ ſit hæc *ſenſibilitas*, ad deprauandos paſſim *motus*, vt vel *ante*, quam neceſſe ſit, vel *aliter*, quam vtile, inſtituantur. Recenſebimus autem breuiter tanquam ſumma genera motuum ita orbitam debitam deſerentium, ſub *tonicorum*, *ſpaſticorum*, *conuulſiuorum*, & *defectiuorum*, claſſibus.

Motus tam ab animi pathematibus quam a ſenſibilitate concitati.

MEMBRVM I.

DE TONICIS PRAETER NATVRALEM MENSVRAM VARIATIONIBVS.

§. I.

Motus tonici energia & vſus.

QVantæ energiæ & quanti vſus ſit *tacitus* ille *motus* in partibus corporis mollibus poroſis, qui *tenſione* ſolum *ſubrigida* ita abſoluitur, vt legitimo ordinario *tranſitui* humorum per illas partim *locum* ita præbeat, partim *adiumentum* præſtet, puto, quantum omnino ſufficere poſſit, traditum a me eſſe in *phyſiologicis*. (Sicuti *mobilitatem* huius *tenſionis*, adeoque verum *motum* talem *tonicum*, tanquam verum auctorem variationum diuerſarum circa *tranſitum* humorum in vna parte, & *transmiſſionem* eorundem ad aliam partem, tum peculiari *diſſertatione epiſtolica*, tum variis aliis monumentis atque documentis iam a 15. annis varie commonſtraui.)

Variæ eius alterationes contingunt.

§. II. Quemadmodum autem hic talis *actus* atque *motus* non ſolum ad *generalem* progreſſum humorum, *ſubordinata* energia ad *pulſus* impulſum, miniſtrat; ſed inprimis *partialis* motus humorum, & particularis *directionis* ad certam regionem corporis, maiore copia & energia præ reliquo eius ambitu, ſolum verum ſubſidium conſtituit: ita contingunt etiam eius variæ alterationes, quando vel *progreſſus* in genere aliquid impedimenti incurrit, vel in ſpecie *transmiſſio* humorum ab vno loco ad alium largior propoſita eſt; vel denique *ſenſus* peculiaris (ſiue *frigoris*, ſiue *adſtrictionis* potentialis) ſtricturam huius motus vegetiorem prouocat. Specimina huius præcipua ſunt in augmento, ſeu *exceſſu*; non æque totidem in *imminutione atque defectu*.

Horripilatio.

§. III. Leuiſſimum & *tranſitorium* exemplum exhibet *horripilatio* illa curſoria, quæ partem, etiam vnam minorem, inuadens plebeio loquendi modo a papillis, quæ pilorum tenerorum per corpus radices continent, veluti protuberantibus anſeris deplumati cuti comparari ſolet: es überlauffe ihn eine Gänſe-Haut. Hic *tonus* ita per portionem cutis augeſcens ſicuti maxime ſequitur *refrigerationis* ſenſum; ita adhuc magis conſpicuus eſt ſimilis huiusmodi *conſtrictorius*

Frigus conſtrictorium motum auget.

auctior

auctior *tonus* in insigni *frigore*, corpus penitius percellente; a quo nempe exquisitiore sensu non solum *cutis*, sed etiam *substratæ* altius partes ita *contrahuntur*, vt inde totus adspectus tanquam *emaciatus* appareat: vnde Germanorum locutio, **frosterich oder verfrohren aussehen.**

§. IV. Vlterior iam gradus, *fortior* vtique, occurrit in morbidis stricturis superficiei corporis, inprimis in eiusmodi affectibus, qui cum varia *translatione* humorum, ad *peculiares secretiones* aut *excretiones* spectante, connexi sunt. Vnde in *diarrhœis* importunioribus, ante omnia vero *vomendi* conatibus, & *febrilibus*, præcipue autem *intermittentibus* & *vomibundis* apparatibus, eminenter sese exserere solent. Ab *extenuata* illa, & simul *pallida* adspectus constitutione, solent Germani formula illa vti, **der patient sehe übel aus = = = als wann man ihn ins Grab legen solte** &c. *Fortior gradus stricturarum.*

§. V. *Caussa* huiusmodi *tonicarum stricturarum*, ita sensibiliter *augendarum*, est inprimis *motus humorum ab vno loco ad alterum*, vt ab *ambitu* corporis ad *interiora* vere dirigendus. Tali enim *strictura* porosarum partium per ambitum corporis inducitur vtique expressio humorum ex harum poris, & compressis simul ipsis etiam, & insigniter admodum (imo aliquando penitus ad oppressionem vsque) arctatis vasis, fit ita necessaria contentorum humorum *congestio ad interiora*. *Caussa stricturarum tonicarum.*

§. VI. Quamlibet autem in antecedentibus etiam *sensui* veluti simpliciter tribuisse videri possem caussam prouocandi huiusmodi motus; potest tamen facile, si res altius expendatur, colligi, quod etiam hæc talis, licet per *sensum* prouocata strictura, sicut *humores* necessario afficit, ita rem recte æstimando, etiam verisimillime maxime *propter* humores ita institui soleat: *indicio* solum magis sensus, rem *humoribus nocituram* (quod omnino facere potest *frigus*,) veluti prodente: ad quod signum ita datum humoribus deinde per illam ad intimiora transmissionem decenter consulatur atque prospiciatur. De qua re iam egi in *dissertatione de æstu maris microcosmici*. *Num sensui caussa prouocandi stricturam simpliciter tribuenda sit.*

§. VII. *Effectus* motus *tonici* ita insigniter *aucti* sunt sensibilis plus minus *strictura* ambitus atque dilatationis partis affectæ; quæ ante omnia velut *extenuatum*, seu, vt vulgo loquuntur, subsidentem eius ambitum & mensuram, oculis offert: magis magisque conspicuam, prout ipsa strictura gradu pollet. Comitatur hanc pari passu *vasorum* *Effectus motus tonici aucti.*

etiam

etiam ſanguiferorum *coarctatio*, ad diſparitionem vsque, pro ſtricturæ gradu & energia. Huic reſpondet *color;* vt aditu penitiore ſanguini in partes ita conſtrictas negato *pallor* partes illas occupet: cum cuius gradu (dico a *tonica* conſtrictione inducto) pari paſſu ambulat etiam partis ita affectæ *calor*. Si tamen *strictura tonica* ſola adhuc ſcenam ſuam ludat, & in humorum maſſam energiam ſuam exerceat; *pulſus impulſu* non ipſo etiam aucto ac intenſo. Hic enim ſi vna notabiliter augeſcat, etiam *vibratio*, ab eius energia qualitercunque vegetiore, per poros arctiores inſtituta, intendit potius *calorem*. (Vnde quidem etiam *debilis pulſus* atque *paruus* in corpore ad ſenſum ita *tonice stricto* nihilo minus tantundem caloris producit, quantum in corpore *patulis* meatibus atque poris inſtructo *fortis* atque *magnus* pulſus præſtat.) Quod idem etiam ſentiendum eſt de *coloris* proportione; vtpote qui, licet ad ſenſum *arctatis* tonica ſtrictura partium meatibus atque poris, ſi tamen *pulſus* energia ſimul notabiliter augeſcat, adeoque gradu *impulſus* decrementum *viarum* compenſet, penetrat nihilo minus aliqua humorum portio etiam ſatis alte; vnde quidem tales non tanta *palloris* excellentia conſpicui ſunt, vt in diuerſo caſu.

Effectus reſtrictionis humorum ad interiora.

§. VIII. Alias autem a largiore vtique *reſtrictione* tonica maſſæ humorum ex ambitu corporis *ad interiora* ſequuntur etiam familiariter in his *anguſtiæ* & *oppletiones*, multiplicibus vtique incommodis patientibus moleſtiam creantes. Minime autem æque *promte*, ne dum *directe*, ab his reſtrictionibus oriuntur ſiue *diffuſiones* penitiores & ſtabiliores, ſiue penitus *ſtaſes* in iisdem partibus; niſi penitus peculiares circumſtantiæ adhuc concurrant: nempe vel ſpecialiſſima *dyſcraſia* ſpiſſa atque coagulaſcens in humoribus, vel peculiaris *relaxatio* ad penitius receptandum in ipſis partibus, vel denique ſpecialiſſime contumaciſſima tonicæ huiusmodi congeſtionis atque compreſſionis ad hæc loca *continuatio* atque *duratio*. Habent autem potius illæ huiusmodi tonicæ *ſtricturæ*, quæ ſanguinem affatim & diutius ad interiora compellunt, hunc inprimis effectum vlteriorem, &, pro circumſtantiarum ratione, etiam vſum duplicem, partim 1) vt aliquid de maſſa humorum in aliquas cauitates *ſecernendum* & effundendum hac ratione ſuppeditent, & *actum* ipſum *ſecretionis* adiuuent in ſuo ordine: partim 2) vt copioſa illa humorum circa has partes *coaceruatione*, pororum & meatuum in hiſce partibus maiore *diſtenſione*, iuuent ita vſum illarum organicum; vt videlicet *colatoria* talia hac ratione magis intime expanſa

panſa maiorem ita, aut certe conſtantiorem non minus, quam certiorem efficaciam, ad præſtandum ſuum officium *ſecretorium*, aſſequantur.

§. IX. 3) Imo vero *placidiores* etiam, ſed vtique *diuturniores* aut *frequentiores* huiusmodi reſtrictiones *tonicæ*, humores verſus *interiora* ſolito maiore confluxu dirigentes, vſurpantur ſubinde ad illas etiam auctiores, tanquam *abſterſorias* transmiſſiones ſanguinis, quæ *inflammatoriis* ſtaſibus diſſoluendis inſeruire debeant. Sunt harum rerum ſpecimina præcipua in *febribus* (1) *intermittentibus*, inprimis *tertianis*; in quibus vti ſtrictura illa *tonica*, e toto corporis ambitu maſſam humorum ad interiora compellens, niſi quid aliud impediat, manifeſto inſeruit partim ad *proluendam*, partim *vehiculi* modo ad faciliorem excretionem adiuuandam materiam illam, quæ in ventriculo aut primis viis ſtabulans cauſſam *continentem* talium febrium conſtituit: *tenacem* nempe, *viſcoſam*, aut *ſolideſcentem*, ex aſſumtis &c. (2) Eſt exemplar huius rei in *continuis acutis*; quæ magis ſucceſſiuis eiusmodi *ſecretionibus & excretionibus* ſeroſis abſolui debent, per *interiora* viſcera, ante omnia *hepar* quam plurimum, perpetrandis. Vnde quidem in his febribus ad vnam omnibus initium totius febris fit ab huiusmodi forti atque copioſa *reſtrictione* humorum *ad interiora*, ſiue, vti vulgus ab effectibus in craſſum ſenſum incurrentibus denominat, ab *horrido frigore*. (3) Cum *inflammationibus* internis autem coniunctæ *febres* habent hanc indolem perpetuam, vt ad *horridulas* eiusmodi compulſiones humorum auctiores verſus *interiora* maxime propenſæ ſint, easque omnibus modis etiam continue ſeruent; (Vnde quidem ita affecti patientes etiam toto morbi decurſu conſpectum illum *macilentiorem* obtuentibus offerunt:) tum etiam ab ipſa *aura* ambiente libera, quantumlibet ſatis temperata imo concalefacta, tamen in *nudis* ſui partibus, *brachiis*, tanto magis autem *pedibus* temere exſertis, tam cito atque certo ad *ſtricturas* eiusmodi inducantur, vt, niſi *actuali* calore extrinſecus per *regimen* adhibito intercedente, perpetua *horridula* perfrigeratione laborent.

Vſus reſtrictionis humorum verſus interiora in febribus, 1) intermittentibus, 2) acutis continuis, 3) inflammatoriis.

§. X. Cum ex aduerſo in eiusmodi febribus, quæ nulla tali circa *interiora* viſcera perpetranda *ſecretione* indigent, nulla huiusmodi *congeſtio*, aut comes eius & pediſſequus *horror rigidus*, vsquam appareat aut locum inueniat, quam diu ſibi conſtant, & legitime ſuccedunt; quod non ſolum in febribus ſanguineis *continentibus*, ſed etiam omnibus

In aliis febribus nulla eiusmodi reſtrictio apparet.

bus malignis *contagiosis*, tam *exanthematicis*, quam cæteroquin *per acutis*, & nudam magis *halituosam* excussionem exspectantibus, proinde perpetuum est: vt scilicet hæ omnes, nec ab *initio*, neque toto sui *decursu*, *perfrigerationes* & *horrores* veros febriles *spontaneos* exhibeant, (id est, horum phænomenorum auctores *tonicas* eiusmodi stricturas *spontaneas*, quæ massam humorum ad *interiora* adigant, atque coaceruent.) Vnde omnes horum generum febres, quæ quoquo modo cum veris *horridis* febrilibus perfrigerationibus vel incipiunt, vel concurrunt, a *mixta* sui, & inprimis *inflammatoria* introrsum, indole, valde *periculosæ* sunt, & a sincero sibi debito decursu & exitu periculose alienæ.)

Stricturæ ingrauescentes in spasmos transeunt.

§. XI. Quo magis autem huiusmodi *tonicæ* stricturæ ingrauescunt, eo propius transeunt in *spasticam* indolem: vnde quidem stricturæ horum generum, quæ ipsas etiam *musculosas* partes iam comprehendunt, formant non solum (1) *tensiones* eiusmodi *inquietas*, quæ patienti obscurum illum, sed molestum sensum incutiunt, vt ille propterea nullum *situm* diu seruare possit, sed mutatione eius subinde noua sibi consulere laboret; sed etiam (2) actuales *succussationes* tremulas experiatur, quibus proprie *horror* febrilis absoluitur.

Mediæ indolis est sensus ille crispatorius & repentina horripilatio.

§. XII. Sicut etiam medium veluti inter hæc locum occupant illæ *sensationes*, quæ *crispatorium* quendam, & vt vulgo loquuntur *formicantem*, quasi *formicarum* cursantium, sensum exprimunt; sicut etiam *horridula* magis quam *frigida* eiusmodi percursatio subinde percipitur admodum *volatica* atque *tremula*, quæ breui transcursu corpus leuiter pererrat: cuius specimen est illa repentina & vere *volatica horripilatio*, quæ passim etiam sanis aliquando obtingit, quam vulgus Germanorum ioculari formula notat: **es lauffe ihm der Tod über das Grab.**

Restrictio sanguinis ad interiora a repentino terrore.

§. XIII. Ceterum in *valde plethoricis*, ad minimum pro solita illa *angustia* circa præcordia, potest sine dubio aliquid conferre *restrictio* illa sanguinis repentina copiosa ad interiora, quæ a *terrore* repentino vehemente cito cooritur; a qua pariter conspectus ille non magis *pallore*, quam *tabida* illa extenuatione præcipiti elucens, quem eundem Germani enunciare solent: **sie waren erschrocken daß sie alle aussahen wie die Leichen.** Quamlibet re vera etiam a mediocri *terrore*, quo corporis peripheria nihil magnopere alteretur, repentinus eiusmodi sensus, tanquam *compunctorius* in præcordiis sentiri soleat; qui velut

ictum

ictum quendam repentinum ibidem exprimat: vnde iterum plebs: **ſeyn erſchrocken, als wann ihnen ein Meſſer durch das Hertz gefahren wäre.** Vbi etiam adhuc nimio importunior eſt illa ab eiusmodi grauibus *terroribus* tandem vere *conuulſiuo-ſpaſtica* vehementiſſima *anxietas*, quæ fœminis interdum poſt graues terrores, circa eadem ipſa *præcordia*, ita obtingere ſolent, vt etiam *ſuffocationes* inde incurrant, *ſenſu* præcipuo circa *ſcrobiculum* cordis, vnde conqueruntur, **es wolle ihnen das Hertz abdrucken.** Progredimur autem hinc merito ad *ſpaſmos*

Conuulſiuo-ſpaſtica anxietas a grauibus terroribus in fœminis.

MEMBRVM II.

DE SPASMIS.

§. I.

SPASMI, vſitatiore ſenſu vocabuli denotant inprimis *rigidiores* & omnino *ſenſibiles* eiusmodi *tenſiones*, quibus vel membra tota ad aliquod temporis ſpatium ita *rigide* trahuntur, vt non ſint in poteſtate patientis, donec illa vis remittat. Eſt autem omnino *ſpaſmus* ipſius vtique *tonici motus* eiusmodi exacerbatio, qua ille ad talem admodum ſenſibilem gradum *intenſus* patientes ita grauiter exercet, imo ſubinde etiam ad acrem vsque *dolorem*, ac ſi ruptura parti impenderet, inualeſcit.

Spasmi quid denotent.

§. II. Huiusmodi *lenti* atque *rigidi ſpaſmi* contingunt familiarius magis in ſingularibus corporis *partibus*, quam latius patentibus *regionibus* totis: vnde in *manu*, *pede*, *crure*, *brachio*, in aliquo *muſculo* femoris viſibiliter ſe exſerunt, exemplis paſſim & indies occurrentibus. Longe vero *rarior* eſt *vniuerſalior* aut late admodum ſe diffundens huiusmodi *ſpaſticus* actus, cuiusmodi ſub nominibus *tetani*, *emproſthotoni*, *opiſthotoni* aliquando contingit. Nequaquam autem improbabile eſt, etiam *thoraci* interdum obtingere huiusmodi acres *ſpaſmos*; qui ſumma ſui energia *reſpirationem* intercipiendo dubiam ita reddant *apoplexiæ* aut *catarrhi ſuffocatiui* indolem.

Spaſmi particulares.

vniuerſales,

Thoracis.

Deprehendi certe huius generis exempla duo manifestissima, quæ in dissertat. epistolica *de motu tonico vitali*, æque ac alibi, memoraui: in quo vtroque casu a neglecta, olim tamen *consueta*, *sacrificatione* patientes eiusmodi *spastica constrictio rigidissima scapularum*, quin totius auersæ partis thoracis corripuit, vt vterque, inprimis autem senior ille, vix tantum ad *respirationem* libertatis retineret, ne plane *suffocaretur*. Quæ quidem vehemens *spastica* contentio cum apud vtrumque ad minimum totos tres dies ita perennaret, facile certe fuerit hariolari, quomodo talis, si adhuc vehementior cooriatur, vt *respirationis* etiam vix vllum vestigium relinquat, & simul ita diu continuet, negotio *circulationis* sanguinis sufficientis vtique tantum præiudicii adferat, vt ante tertium diem mors subsequatur.

Quomodo apoplexia a suffocatione oriatur.

Opinione interim simplicis e *capite* oriundæ *apoplexiæ*, sicut certe etiam ex huius generis *suffocatione* per *respirationem* interceptam *regurgitationem* atque *restagnationem* in *capite* cooriri posse tantam, quæ deinde partim *cruentis*, partim *serosis* effusionibus circa ambitum cerebri diuersa phænomena exhibeant, nemo puto facile dubitabit, nedum mirabitur.

Spasmi capitis.

§. III. *Minores* & magis quasi *singulares* partes inuadunt & exagitant *spasmi* per varia corporis loca, & vere, vti vulgo loquuntur, a capite ad calcem. Ita enim circa ipsum *caput* infamis maxime est *spasmus Cynicus*. In *occipite* vero notissimus certe est practicis *spasticus* ille affectus, qui, *fœminino* præcipue sexui vsitatior, cum aliis *rheumaticis* atque *hemicranico-arthriticis* pathematibus infimum *occiput*, nempe *musculos* illos, qui capitis erectioni & in vtrumque latus *conuersioni* succurrunt, prehendit; cum tanta subinde vehementia, vt non solum *rigidam*, *spasticam*, caput circumflectendi impotentiam inde experiantur, sed etiam *contentionem* illam *spasticam* tensam atque rigidam ita secundum situm horum musculorum exquisite persentiscant, vt etiam ex illis partim versus vtrumque *latus* ceruicis, partim secundum *longitudinem* eius sitis musculis, tanquam *animalculi* cuiusdam, *muris*, ideam sibi concipiant, & veluti expansis atque defixis eius *pedibus* ita caput, seu potius ceruicem, correptam detineri pronuncient.

In collo,

§. IV. Circa collum etiam affectus illos *tensiuos*, quos ex incommodo situ inter dormiendum subsequi familiare est, & vulgo ita enunciant, sie haben übel gelegen, es sey ihnen der Hals davon gantz steif, daß sie sich nicht wohl umsehen können, *spasmis* plurimum debere, in propatulo esse videtur. In *manibus* & *pedibus* stricte dictis,

manibus & pedibus,

parte

parte etiam *brachii*, quæ *cubitus* vocatur, æque atque *cruribus*, *ſpaſmos* vti maxime *ſenſibiles*, ita vere etiam plurimum familiares eſſe notum eſt. *Oeſophagi* æque atque ipſius *ventriculi* noti ſunt & paſſim obuii eiusmodi *ſpaſtici* veluti *rigores*, qui *deglutitionem* impediant, aut certe *morentur*, aut poſt pauca aſſumta tanta *contentione* renitantur, vt etiam non ſolum nihil vltra ventriculus admittat, ſed illud etiam, quod huc vsque quoquo modo recepit, non niſi cum ingente *contentione* ferat, imo ſummam inde *anxietatem* & *anguſtiam* patientibus exhibeat, vt magnis querimoniis deteſtentur, **es ſeye nicht anders, als wolte es ihnen das Hertze abdrücken.** œſophago & ventriculo.

§. V. Ita varias etiam *ſpaſticas*, *ſtabiles* atque rigidas contentiones in *colicis* torminibus verſari, nemo puto dubitare poterit, qui animum decenter aduerterit ad illas circumſtantias, quæ *colica* laborantibus ſenſum illum conciliant, quem enunciant verbis, **es drücke ſie wie ein Stein im Leibe, als wann alles darinnen zerſpringen, oder der Leib ihnen aufplatzen wolte.** Sicut etiam in ita mortuis diſſectione ſæpe reperiuntur firmiſſimæ tales *ſtricturæ* inteſtini coli, quæ portionem *flatu* diſtentam *vtrinque* ita rigidiſſime *conſtrictam* tenent, vt etiam ſtylo, niſi per vim, nullus pateat aditus. Maxime vero conſpicua eſt huiusmodi *ſtrictura* ſpaſtica in ipſis communiter etiam altioribus *colicis* doloribus, in ipſo *inteſtino recto;* quibus nempe hoc tanta contentione ſtringitur atque tenetur, vt neque *cannulam* clyſticam, ne dum altius ipſum *clyſterem*, admittat. In abdomine, præcipue inteſtino colo, inteſtino recto.

§. VI. Ita etiam *ſtranguriam* plurimum debere *ſpaſticæ* indoli, neminem puto ſerio dubitaturum eſſe. Sicuti *veſicæ calculo* acerbe commoto *ſpaſmis* inprimis tribuenda eſſe vehementiſſima illa pathemata, quæ ita affectos immaniter excruciant, vti quidem nemo etiam dubitat: ita cum tamen vulgata acceptio *promiſcua ſpaſmi* & *conuulſionis* forte crucem, quod aiunt, figere hic alicui poſſet, comparet certe per diuturnam æqualem *contentionem*, quæ his doloribus familiaris eſt, *ſpaſmi* potius *rigidioris*, quam vagæ atque *reciprocæ conuulſionis* indolem ſubeſſe. In veſica.

§. VII. Ita etiam *teneſmus* non immerito *ſpaſmo* magis quam *conuulſionibus* annumerandus videtur; cum *conuulſiui* quidam in inteſtino recto motus, ſeu *morſus* veluti acutiſſimi vere *conuulſiui*, *breues* & *vehementes*, ab illa ſimplici *teneſmi ſpaſtica* indole nimium quantum recedant, maxime in eo, quod *teneſmus* omnino fixus ſit in hoc loco, ne- Teneſmus ſpaſmis potius quam conuulſionibus annumerandus eſt.

neque tam ſummam moleſtiam, neque periculum altius euagantium conuulſionum portendens: cum illi *conuulſiui* morſus & in ſe velut intolerabiles exſiſtant, & in reliquo etiam corpore veras *conuulſiones* velut *epilepticas* ſæpe commoueant. Interim minime quidem lite dignam cenſeo hanc *ambiguitatem*, & liberum facile facio, cui generi hæc talia adſcribere placeat, & *ſpaſmos infeſtiores conuulſiuæ* ipſi indoli admouere. Illud vnum ſolum ego quidem conſidero, quod *pertinacia* diuturna *æqualis* vniformiter potius contendens, quam vagis motibus *inſultans*, nec in veras & quod aiunt, confeſſas *conuulſiones* vlteriores facile procliuis, a ſtricte dictarum *conuulſionum* genio vere diſtincta, *ſpaſtica* potius cenſeri mereatur.

Spasmorum a conuulſionibus diuerſitas.

§. VIII. Quandoquidem in his maxime circumſtantiis verſari arbitror *ſpaſmi a conuulſione diuerſitatem*, quod ille quidem *lentus*, *ſtatarius*, *immanens*, & in ſe minus *periculoſi* ominis exſiſtat: Cum ex aduerſo *conuulſiones vehementes*, *inſtabiles*, *latius vagantes*, *periculoſæ* exſiſtere ſoleant. *Spaſmorum* etiam, vt aliorum huiusmodi motuum in corpore *viuo*, cauſſam magis conſiderandam cenſeo *impulſiuam* ſeu *finalem*, quam ſimpliciter vllam *materialem*.

Cauſſa moralis ſeu finalis ſpasmorum.

§. IX. Qua quidem de re non poſſum quin deſignem inſcitiam quorundam recentiorum, qui *moralis*, nempe *finalis* reſpectus ignari, & verbis illi aduerſantes, tamen ipſa re nihil prorſus aliud dicunt aut agunt, niſi vt de *impulſiua* agendi ratione ſententiam ſuam ita dicant, vt, quod Latini aiunt, pedibus in ſententiam eant. Nempe, quicquid de huiusmodi *motibus* etiam quomodocunque p. n. ſpeculantur, ſuperſtruunt *irritationibus;* non PER quas, tanquam *corporali mechanico* actu atque impulſu, partes agitentur, ſed omnino PROPTER quas partes, vt illi loquuntur, ſe contrahant. Vbi certe quicquid de *inſito niſu*, ingenita *vi motrice*, (nempe *organice*, in *machina* ORGANICA, *ſociis reſpectiuis* motibus & *complexis* actionibus) dici poſſit aut ſentiri, ſemper tamen certe motus ita *conſequens*, non tam vsquam A cauſſa eiusmodi qualicunque tandem, neque PER illam, vt ſimplicius *inſtrumentaliter*, ſed certo PROPTER illam *finaliter* ita geratur atque ſequatur. Adeoque *finalis* ille reſpectus ſiue *propter* qualemcunque ſenſum, ſiue *propter* qualemcunque intentionem corpus conſeruandi, & illic *moleſtias* hic *damna* auertendi, omnino ſatis luculenter comparat.

§. X.

§. X. *Materialis* caussa, *interna* atque domestica, sunt sine dubio *humores;* & maxime omnium quidem ipse *sanguis.* Vnde ipse *Hippocrates* non solum *pueris* & *infantibus*, maxime παχυτάτοις, *habitioribus* (apparentibus, *laxioris*, *diffusioris*, *spongiosioris* texturæ,) præ aliis familiariores esse notat: sed etiam *spasmos* consequi vel *repletionem*, vel *inanitionem*, definit. Vbi si *effectus spasmi*, rigidæ tandem *stipationes* a *contractione*, distinguantur ab ipso *actu* contractionis, & acriores veræ *conuulsiones* a simplicioribus veris *spasmis;* poterit facile apparere, quo fundamento nitatur assertio illa de spasmis AB *inanitione*, quem vero locum sibi vendicet & ordinem prioritatis ad prouocandos spasmos *abundantia* seu *repletio.* Nam sicuti etiam antea monuimus, & in *physiologia* latius tractauimus, cum ipsa *ordinaria tonici motus energia* proprie humorum progressui destinata sit, quos intensione sui fortius premit, & propellit: ita sicubi necessitas postulare videtur, vt alicubi impeditius progrediens sanguis *pressione* auctiore *iuuetur;* vtpote qua decente proportione administrata, nisi quidem penitus *coagulatus* sit, citra vllum dubium promouebitur: & difficultas illa ita explicabitur, compensata aliquali illa *mobilitatis* impotentia per augmentum *impulsus.* Caussa materialis.

§. XI. Cum autem difficultas illa *successus* proprie concernat ipsos *poros* partium, & ante omnia quidem *musculosarum* seu vulgo dictarum carnosarum; vtpote per quas præsertim, maxima copia imo sano sensu totus, *stricte* dictus sanguis circulatur: fieri aliter vix potest, quin *spasmis* præ aliis expositi sint illi, qui talem non solum *humorum*, sed etiam *partium* constitutionem atque proportionem quam maxime possident, quæ tali laboriosiori *progressui* magis exposita videatur; nempe *humoribus* quidem multis atque spissis, partibus autem *valde* spongiosis instructi. Vnde etiam veritas huius rei maxime sese sistit tum in simplicibus stricte dictis *spasmis.* Quandoquidem vere homines *laxioris* habitus corporis *spasmis* etiam simplicioribus magis vexari, quotidiana experientia testatum facit. Ita vero etiam spasmi *subtiliores*, & eo ipso maxime *sensibiliores*, *arthritici*, longe magis cadunt in homines *laxioris* habitus corporis, quam *strictioris:* (nisi vel *hæreditaria* dispositio, vel *externæ* caussæ, per *arbitrarios* abusus *vini*, *veneris*, *animi pathematum*, *frigoris*, & inde subnascentium etiam *rheumatismorum*, adscititias dispositiones introducant.) Subiecta spasmorum.

Alia adhuc ſpaſmorum ſubiecta.

§. XII. Quod denique *ſpaſmi* etiam a diuturna *voluntarii* motus continuatione cooriri poſſint, inprimis ſi membrum aliquod, v. gr. *manus*, illud quod comprehendere debet non ſatis complecti valet, ſatis notum eſt, imo ne vulgo ipſi incognitum. *Aetas* autem poteſt hic etiam ita ſatis multum; dum, ſicuti ſanguinis *craſi* varie alterandæ, ita etiam *excretionibus* circa loca corporis, *muſculis* copioſius ſtipata, præcipue fauens *annoſior* magis magisque, vel etiam per *adſcititias* maxime cauſſas, *diætæ* aut *laborum*, aut *animi pathematum*, magis, quam in prima iuuenta his effectibus idonea, plurimum vtique ita hic præſtat, vt aliis, *iunioribus*, minus, aliis autem magis familiares euadant *ſpaſmi*.

Differentia ſpaſmorum.

§. XIII. *Differentia* ſpaſmorum non eſt etiam negligenda, vti mihi quidem videtur. Diſtinguo autem illos in *muſculares* & *fibrillares*: quorum *illi* quidem totum magis muſculum afficiunt; hi, *fibrillares*, *portionem* ſolum muſculi, paucas imo plus minus ſingulares *fibras*. Huiusmodi *ſpaſmum* agnoſco maxime in omnis generis *arthriticis* doloribus; vnde etiam tandem in totorum muſculorum *complexum* ſeſe expandit: eo ipſo vero diſtributa ita vehementia, quæ prius in ſingulares *fibras* incubuerat, dolorem illum exquiſitum omnino aufert atque ſuſtollit.

Effectus ſpaſmorum.

§. XIV. Effectus ſpaſmi qua talis nullus eſt alius, quam vt per *ſtricturam* partibus ita inductam, atque ita *poroſitate* illarum, tanquam ſpongiæ more expreſſa, humores in illis contenti ita exprimantur. *Vſum* interim *ſingularem* atque *directum* habet vtique nullum; dum magis tanquam in *ſubſidium* nudum, quam ad directum aliquem *effectum* inde ſperandum quadrat. Loquor tamen hoc de ſpasmis *particularibus*, & maxime quidem in ipſis *exiguis* partibus: quod enim *vniuerſaliores* illos *horridos* concernit, aſſequuntur vtique illi adhuc propius non ſolum veriorem atque euidentiorem, ſed etiam vtiliorem *effectum*, cui deſtinari tanto magis inde apparent.

Vſus.

Euentus illorum.

§. XV. Habent etiam ipſi hi tales *ſpaſmi* diuerſum *euentum particularem*, ab illa diuerſa ſui *accidentali* per indiuidua variatione; dum illi quidem, *vniuerſaliores*, quando repentino, vehemente, & ſimul diuturno impetu inſtruuntur, tam repentina, quam intimiore atque *pertinaci* congeſtione & ſtagnatione ad *inflammationes internas* inducendas plurimum vtique valent. *Partiales* autem ſpaſmi quo magis etiam ipſi impetuoſe, & vehemente quidem ſed tamen *breuiore* conten-

tentione, aut in partibus dignioribus, v. gr. *capite*, contingunt; vel etiam nimis *diuturnis*, & simul admodum *fortibus* contentionibus insistunt: vergunt ita vtroque modo ad *conuulsiones*. *Iuniori* ætati si *spasmi*, etiam *simpliciores*, *frequentius* & quoquo modo *pertinacius* obtingant, & velut in *consuetudinem* abeant, exspectandi his sunt *augescente* magis magisque ætate *spastici* illi affectus, qui cum maiore pertinacia atque *contentione* corpus obsidere solent: nempe *arthritici* variorum generum. *Senibus* coorientes spasmi *fortiores*, olim minus adsueti, minantur *apoplexiam*, *asthmata conuulsiua*, *catarrhos suffocatiuos*, *paralyses*. Omnes nempe spasmi *particulares* testantur de *conatu* quidem aliquo naturæ, sed *incompleto*, & eo ipso ad directum aliquem effectum *irrito*: interim datis occasionibus sufficientibus etiam ad maiora incommoda exardescere non solum idoneis, sed passim etiam promtis vniuersis caussis. *Acutis* morbis, *vulneribus*, *cerebri* commotionibus superuenientes *spasmi* sunt omnes periculosi, & ad *conuulsiones* propensi, adeoque mali ominis. Dum *simplices*, in rebus etiam de reliquo *tranquillis*, & *plethoricæ* atque sanguineæ corporis dispositioni superuenientes, perpetuo magis *innoxii*, quantum ad *pericula* consideratu digna, exsistunt.

MEMBRVM III.
DE
CONVVLSIONIBVS.

§. I.

QVemadmodum in rebus suis, adhuc quantumcunque bonæ spei admittentibus, tanto magis autem insigniter adhuc tranquillis, *moderate* admodum, *ordinate* atque *successiue* natura motus suos exercere sueuit: ita vbicunque ab hac moderatione desciscit, non caret vnquam suspicione, imo promittit potius certius *periculum* eiusmodi constitutio. Indicium nempe faciens minime fallax laboris ita vere insoliti, sibi obiecti, cui illa non nisi insolitis *modis* atque *methodo* succurrere confidat. Imo vero, quod adhuc plus est, *laboris* a naturali indole œconomiæ corporeæ tanquam prorsus in diuersum abeuntis,

Motus naturæ insoliti laboris etiam insoliti indicium faciunt.

quem ita *contrario* plane, quam alias ſolet, more atque modo aggredi vel *neceſſe* habeat, vel per qualemcunque ſiue *errorem* ſiue ad minimum *perturbationem* ſuſcipiat, tanquam ſui ipſius incerta.

Conuulſiones huius teſtes ſunt.

§. II. Teſtis huiusce rei eſt inprimis *conuulſionum* apparatus; nempe *vitalis* motus *tonici repentinarum*, *acrium*, imo ſubinde *violentiſſimarum* agitationum: quibus interim nulli cuiquam *fini* aut *intentioni* vere ſatisfiat, præterquam *generaliſſimæ*, *amoliendi* vtique operoſe atque potenter *amouendi* aliquid, quod eo tempore *moleſtum* imo potius *noxium* corpori exſiſtat, idque obſideat. Certe enim conſtans ſibi natura peragit *tonicos motus* ita *placide* & omnino *tacite*, vt illi etiam totam ſcholam medicam fefellerint; Imo ſi quid in eo genere, cui hi *motus* proprie debentur, deficit, *moderate* tamen quantumcunque atque *placide* reparari aptum: inſtruit quidem etiam ibi aliquos *auctiores* huiusmodi motuum conatus, non tamen nec *impetu*, neque *ſucceſſu*, nec *exitu* ſeu duratione, neqne *turbulento* per inſultus vagos *reditu*, vllatenus tam longe a vera naturali *moderatione* recedentes; nempe *ſpasmos* variorum generum atque diuerſarum partium. Ab his abeunt vtique *impetus* illi, quando tanquam ex improuiſo non ſolum ad inſolitum motuum eiusmodi *gradum* conuolat natura; ſed etiam non *diu* vno loco aut modo eidem inſiſtit, ſed potius cito & cum impetu *inuadendo*, mox autem iterum *deſtituendo*, paulo poſt iterum ex improuiſo *reaſſumendo*, *trepidum* vtique quiddam circa ipſam omnino *intentionem* agendi ſubeſſe, non obſcure indicat.

Conuulſiones a cauſſis ſimpliciter moralibus producuntur.

§. III. Quod ne iuxta vulgatum morem gratis ita opinari videar, confirmo teſtimonio penitus legitimo, dum etiam a ſimpliciter *moralibus*, & ſine omni tropo veris atque certis repentinis grauibus *trepidationibus*, a *terrore* ingente familiariſſime omnium veluti *directe*, certe ſimpliciter, & vbi nulla vsquam *materialis* culpa ne dum *proportionata* argui poſſit, *conuulſiones* producuntur. Et quidem non ſolum præſentibus aliquot *inſultibus*, aut quomodocunque continuantibus ſucceſſibus moleſtæ: ſed etiam interpoſitis interuallis *reuertentes*, imo vel ab his ſolis initiis in *habitum* & *adſuetudinem* transeuntes; ad minimum autem promtiſſime iterum *recrudeſcentes*, quando pares cauſſæ *morales*, *terroris* inprimis, tum etiam *iracundiæ*, quin imo ipſius vsque *gaudii*, *deſiderii* vehementis, interueniunt. Illud vtique eſt ſatis certum, quod *conuulſiones* etiam *materialibus* cauſſis circa negotia corporis neque facilius ſuperueniant, neque certius quam talibus,

quæ

quæ vel *ingens*, ſed etiam *præceps periculum* corpori minantur, aut ſtabili atque perpetua *moleſtia* corpus exagitant; inprimis circa loca corporis *ſenſibiliora*, ante omnia vero circa ipſum *caput*, *inteſtina*, *conſpirationes vterinas*.

§. IV. Conſiſtunt vero *conuulſiones* vere atque proprie in *motu muſculoſarum* præcipue partium *reciproco*; nempe *trahente* atque *remittente* per breues temporum menſuras, vere iuxta vſitatum vocis ſenſum *vellendo*, nempe *raptim* trahendo, & propemodum per breuiora temporis interualla tam iterum *remittendo*, quam *reuertendo*. Imo *inualeſcentes* conuulſiones exagitant ſatis familiariter *reciproco* non *motu* ſolum, ſed omnino etiam *ſitu* ipſas partes: vt nempe non ſolum verſus vnum *terminum* ſitus ita vehementer partem rapiant; ſed etiam mox iterum ſecundum alterum quemcunque, imo etiam *oppoſitum* terminum, non tam ſimpliciter *remittendo*, quam vere *trahendo*, ducant & agant. Conuulſiones conſiſtunt in motu reciproco.

§. V. Notanda vero vtique ſimul venit in conuulſionibus grauioribus, latius corpus afficientibus, & plures partes corripientibus, *alienatio cogitationis*, ſeu *ſenſuum internorum*, vt loquuntur, talis *obnubilatio*, vt neque quid fiat, neque quid factum ſit, quando iam deſinit impetus, commeminerint. *Duæ* ſunt peculiares *circumſtantiæ*, quæ vulgo grauioribus conuulſionibus iungi ſolent, *pollicis* in pugnum impreſſio, & *ſpumæ*, aut certe muci ſaliualis, ex ore effluxus: illa etiam mox ab *initio* paroxysmi; hic magis ſub eius *finem*. Interim vt illa omnibus conuulſionibus *grauioribus & vniuerſalioribus* familiaris eſt: ita non æque ſimpliciter eadem eſt ratio alterius, *ſaliualis* inquam illius eruptionis; niſi in illis caſibus, vbi conuulſiones inprimis circa ipſum *caput* quam plurimum turbarum exhibent, inprimis *maxillas* valde exagitando, cum *dentium* vehemente colliſione. Qualis quidem conſtitutio præcipue familiaris eſt & tertio, vti vulgo numerant, modo (*omni*, licet non *ſoli*) *propria*, *epileſiæ*, & *iuniorum*; maxime etiam aliis *ſymptomaticis* conuulſionibus. Alienatio ſenſuum internorum in conuulſionibus. Pollicum impreſſio in pugnum & ſpuma oris.

§. VI. *Diſtinguendæ* nempe ſunt conuulſiones ſecundum reſpectus hos *complicationis* cum alio quocunque affectu, magis aut minus euidente. Quando ſine huiusmodi euidente *complicatione* corpus exagitant, aut certe nullam *proportionem* cum illius vel *phyſica* vel *morali* vehementia præ ſeſe ferunt, ſed potius propria ſui vehementia excellunt, ibi habentur pro ſincerius *epilepticis*. Quando vero alteri Conuulſionum differentia ab epilepſia.

ſonticæ corporis periclitationi ſuperueniunt, habentur familiarius pro ſimplicioribus *ſymptomaticis* motibus conuulſiuis. (Hæc certe apparet verior ſecundum praxin, & citra inutiles λεπτολογίας, differentia inter *epilepſiam* ſtrictius dictam, & *conuulſiuos* motus reliquos. Quod enim e ſola *vehementia* differentiam facere velimus, non certe videtur conuenire, cum etiam *epilepſiæ* dentur aliquando per initia, aliquando diuerſis vicibus ſucceſſuum, ſatis *mites*, nempe minus vehementes, adeoque ſi talis conſtituatur *formalis ratio*, illam omnino fallentes. Cum ex aduerſo allegata hæc diuerſitas quoquo modo penitus rei quadrare atque ſatisfacere omnino videatur.) Interim dantur etiam *epilepſiæ*, quæ non æque plenam totalem eiusmodi *mentis* obnubilationem ſecum ferant; rarius tamen, quin ad minimum ingentem gradum eiusmodi perturbationis comitem habeant; vt vix ſatis ſui, aut eorum, quæ faciunt, *memores* maneant eiusmodi patientes.

Cauſſæ conuulſionum.

§. VII. Quod iam *cauſſales* reſpectus etiam huiusmodi conuulſiuorum motuum concernit, non habeo quod de illis ſpecialius aliud quiddam ſentiam, quam *generaliter* de exacerbationibus motuum iam dum dixi; nempe quod plus in his *moralis* ſeu *finalis* rationis & *reſpectus*, quam quoquo modo *phyſici* corporei *impulſus* ſubſit. Certe enim, vt vndique alibi, ita hic etiam in *conuulſionum* negotio abunde apparet defectus ille omnis connexionis, qui aſſertiones illas de corporali *vellicatione* atque *ſtimulatione* premit. Sicut enim non tantum variæ *ſpecies*, ſed inprimis inenarrabilis *numerus* exemplorum quotidie occurrunt *affectuum* talium atque *caſuum*, in quibus dubium vtique nullum ſit, quin vera *acrimonia*, iam in proxima *potentia* iam in ipſo *actu* conſtituta, præſto ſit, & tamen nullus huiusmodi effectus *conuulſiuus* ſequatur: ita eadem certitudine nota eſt etiam illa harum rerum circumſtantia, quod in ipſis illis affectibus, in quibus etiam denique *conuulſiones* interdum cooriri contingit, tamen nulla ſit ipſius affectus, aut materiæ eius, ſatis probabilis ad ſimpliciter *ſtimulandum*, iuxta hypotheſin, efficacia.

Exemplo variolarum demonſtratur; quod nulla materialis efficacia conuulſiones producat.

§. VIII. Ita enim v. gr. *quot* quæſo *millia* infantum corripiuntur *variolis*, non ſolum *benignioribus*, commode ſuccedentibus & exeuntibus, ſed tamen *copioſis*; verum etiam *male* ſuccedentibus, & e quibus tandem intereant, citra nihilo minus concurrentes vel *vllas*, vel certe *proportionatas conuulſiones*. Dum interim aliis *conuulſiones* accidunt; & quidem, qui etiam poſtea ſatis *paucas*, imo interdum etiam

valde

valde paucas, eiusmodi pustulas excludunt. Omnino autem certissimum sit, quod hic casus accedentium variolis *conuulsionum* re vera ita rarus sit, vt, si res recte æstimetur, vix *centesimus* (non fefellero, si dicam *millesimus*) quilibet infans in variolis vllo conuulsionis insultu tentetur. E quibus certe rebus palam esse potest, quod minime verisimiliter ipsa *materialis* affectuum talium constitutio, *actione* etiam *materiali*, hoc ita præstet & efficiat, vt quacunque *vellicationis* energia hos prouocandæ conuulsionis effectus edat; cum alias vtique si non simpliciter *perpetua*, tamen vtique *familiarior* esse deberet eiusmodi huius speciei morbi efficacia, aut quarumcunque tandem aliarum, quibus *conuulsiones* accidunt, specierum. Quod cum in nulla vna specie vere ita fiat, vt inde, decente probabilitate, *proprio morbi genio per essentiam*, quod aiunt, tribui posset; sed simpliciter *per accidens* cooriri reputandum sit: potest inde facile colligi, quid tandem roboris insit eiusmodi opinionibus.

Alia opinio quod vellicans, irritans atque stimulans materia in genus neruosum debile incidat.

§. IX. Eiusdem autem, nisi quidem crassioris, commatis est etiam illa loquendi formula, quantumlibet fere vulgo ipsi huic alteri opinioni succenturiata, quod *vellicans* illa atque adeo *irritans* atque *stimulans* energia edat hunc talem specialem effectum, maxime eo, quod in *genus neruosum* incidat; & insuper quidem, ne hic etiam fabulæ persona desit, *debile*. Certe enim tam parum vlla veri similitudo ostendi poterit, quomodo illæ *materiæ* in tot innumeris exemplis *genus neruosum* vel attingere vel affic ere non possint; in aliquibus autem hoc faciant: ne dum an hoc, quando ita fiat, non simpliciter etiam casu & per *accidens* ita eueniat, sed magis *essentiali* aliqua certa dispositione in talibus subiectis occurrente. Dum interim longe & certius est, & omnino etiam euidentius, quod in huiusmodi exemplo *conuulsiones* tunc quam maxime cooriantur, quando *excretio* debita ad superficiem corporis non decenter succedit: quam eo maxime ita distineri atque impediri, quod materia illa *generi neruoso* inhæreat, & ab eo extricari non valeat, neminem puto serio asseueraturum esse.

Quibus affectibus conuulsiones maxime superueniant.

§. X. Illud autem certum est, quod *conuulsiones* maxime superueniant affectibus vel cum plurimo *periculo* complicatis, interim autem non satis salutariter *procedentibus*; cum tamen interim non solum *intentio* vegeta & alacris, sed omnino iam *tentamina* per *auctiores motus* tali periculo occurrendi atque resistendi, in promtu aut plane in actu iam exsistant; aut suprema tandem vis & vltimi conatus adhuc su-

persint, quibus eiusmodi *pericula* tentare & *oppugnare* ad minimum, si minus *expugnare* detur, vnum adhuc sit integrum: vel superueniunt *conuulsiui* motus *diuturnis* etiam subtilibus & minus crasso modo *sensibilibus* molestiis, *elisionem* qualemcunque promerentibus. (In quam rem e multis aliis exemplis allegare licuerit illud apud *Hildanum*, vbi a *globulo vitreo auri profundius intruso*, post alia *sensibilia* pathemata, tandem *epilepticæ* conuulsiones vehementes atque pertinaces successerunt, quæ hoc tandem iterum educto cessauerunt.)

Caussæ conuulsionum corporales.

§. XI. Quantumlibet autem etiam ego ipse quam maxime consentiam, quod generatim considerando conuulsionum caussa sit *irritatio*: minime tamen idem sentio circa *ordinem atque modum* irritandi, quasi nempe hic consisteret in eiusmodi crassa *corporea* immediata *stimulatione* neruorum, imo ne quidem integrarum partium; sed potius *generaliter* in tali vtique certa *destinatione* atque *intentione*, aliquid vt *molestum* immediatis propulsoriis, imo vt *periculosum* expulsoriis, *motibus* amoliendi. Fauet certe huic considerationi indoles plurimarum euidentiorum caussarum, quæ non solum *certius*, sed inprimis *grauius* conuulsiones concitare valent. Sunt autem hæ partim *corporales*, partim *incorporeæ*. Inter *corporales* numero insignem *crassitiem* sanguinis, quæ vtique ad minimum vt caussa coniuncta & potenter *concurrens* in multis subiectis & exemplis efficaciam suam testatur.

Crassities sanguinis.

Ita recordor eiusmodi exempli in muliere nondum nupta, sed iam 30. annis appropinquante, quæ quotidie pluribus paroxysmis epilepticis obnoxia, cum ipsi suasu Medicorum vena mediana secaretur, & nihil sanguinis efflueret, chirurgum repetita sectione vulnus venæ dilatasse: e quo cum neque tunc flueret sanguis, sed emicaret solum tanquam frustum coagulatum, volsella arreptum hoc ad digiti longitudinem coagulatum ita e vena protractum, ne tunc quidem, nisi parce succedente spisso & vix semifluido vlteriore. Quemadmodum etiam quotiescunque adhuc videre contigit sanguinem V. Sne detractum epilepticis; qui non manifestius ab hæreditaria dispositione, aut simplicius ab animi pathematibus initia, aut a longa adsuetudine, proteruam promtitudinem cooriendi in paroxysmos, præ se ferebant; semper enormiter spissum hunc obseruasse.

Achorum retropulsio. Tusses humidæ infantum.

§. XII. *Retropulsio vlcerosorum* seroso-lymphalium humorum circa *caput* quid possit in infantibus, neminem puto fore quin memoriter meminerit. Neque vero adeo ignota est conuulsionum accessio ad *tusses* humidas, cum materia valde tenaci, in infantibus; quando

præ

præ materiæ tenacitate, tussiendi vero vehementia, *respiratio* ipsis ad tempus intercipitur: vbi statim conuulsiones præsto sunt, donec ad illam redeant. Ita etiam contenta in *abdomine* in *tenera ætate* subinde, in ipso abdomine verius *conuulsiuis*, quam simpliciter *torminosis spasticis* commotionibus, imo tandem harum etiam diffusioni per habitum externum corporis, ansam præbere, ne plebs quidem ipsa ignorat; vnde locutiones illæ, das Kind habe die Noth innerlich im Leibe, werde ohne Zweifel bald folgend gar ausbrechen. Neque vero tam rara est *epilepsia*, cui occasionem præbent *lumbrici*.

Contenta in abdomine.

Lumbrici.

§. XIII. Interim nemo circumspectus facile argumentabitur, ac si quidquam horum simpliciter atque *directe physice*, ne dum immediate *mechanice*, *impellendo* absolute magis, quam respectiue & *moraliter* huiusmodi effectus edat. Quæ res cum de aliis huiusmodi materiis, tum in specie de *vermibus* facile comprehendi potest; nisi quidem nænias illas de generatione æquiuoca vermium, per *vniuocam* veram atque simplicem *putrefactionem* in corpore viuo, recitare in animo sedeat: quamuis etiam tunc adhuc applicationi inanes.

Effectus hi non physice sed moraliter adspiciendi sunt.

§. XIV. Quæ res vt omnino *moralem* magis, seu *finalem* harum rerum efficaciam *impulsiuam* declarat, ita illustrat hanc eo magis notissima illa, & penitus quod aiunt confessa, energia ad producendas conuulsiones, tanquam magis simplices & *idiopathicas*, quam exserunt *animi pathemata*. Cui enim ignotum est, quod hæc non solum *promtissime*, sed etiam *vehementissime* conuulsiones producant; ante omnia vero a qualicunque *corporali* occasione productas insolenter *exagitent*, *reuocent* atque resuscitent & *exacerbent*. Sicut autem vel leuiter aduertentibus animum non potest non notissimum esse, quod *animi* pertubationes, vti iam ante monui, *grauissime* omnium, *præsentissime*, atque *pertinacissime* (inprimis ad *reuertendum*,) impellant ipsos conuulsiuos motus; ita nihilo certius etiam facile dispicient veritatem illius nostri moniti, quod etiam sub illo qualicunque *concursu corporearum* caussarum tamen *plus* appareat fieri secundum *respectus* & *æstimationes* partium affectarum, *excretionum* certarum, & *periculorum* propiorum, inprimis talium, quæ per *motus vitales* operosius administratos opem impetrare posse videantur.

Caussæ incorporeæ.

Differentia conuulsionum earumque prognosis.

§. XV. Ceterum venit vtique non aliunde, quam ex tali consideratione, lucem qualemcunque exspectans, *differentia* conuulsionum, inprimis *Symptomaticarum*, respectu *temporis inuadendi*, in morbis acutis: Dum aliquando per ipsa *initia*, aut certe ante plenum *statum* morbi, cooriuntur; aliquando *in ipso* statu, licet rarius: aliquando, & quidem frequentissime atque certissime omnium, in *declinatione* eorundem. Vbi vere minimi *periculi* sunt, quæ *per initia* cooriuntur; longe *maioris*, imo certe maximi, quæ *exquisito statui* accidunt; insuperabilis & simplicius *funesti* exitus, quæ tempori *debiti exitus* & periodi *declinationis* accidunt, vtpote quæ *ordinarie*, nisi a nouis *externis* caussis prouocatæ, exquisite funestæ sunt; imo vero ad *funestum* exitum iam aliunde deuolutos ipsos tales morbos *claudunt* veluti & obsignant omnino *conuulsiones* tales.

Irritario systematis neruosi hic concipi non potest.

§. XVI. Harum rerum *caussæ* quomodocunque tandem fingantur atque supponantur, secundum receptam illam vulgarem opinionem de *irritatione systematis neruosi*, non admittunt certe vllum probabilem conceptum. Quis enim mente concipere possit, quod in omnibus, ad minimum *iuniorum*, febribus *acutis* materia morbifera non possit ad neruos penetrare, eosque ita *irritare*, nisi sub tempus debitæ alioquin *declinationis*? Aut cum hoc etiam *prius* euenire posse exempla conuulsionum, tam *per initia* & *incrementa* hinc inde his morbis accedentium, quam statui subinde superuenientium, testentur; quis sibi persuadebit, quod absolute nulla *proportionata* tali adhuc tempore adsit *materiæ* eius energia, quæ vel *continuationem*, vel *vehementiam* conuulsionum proportionatam efformare valeat, illi parem, quæ sub *declinationis* debitæ tempus funesto euentu sese exserit. Imo, quis illud temere credet, quod summa illa *malitia*, quæ sub vltimum *exitum* talismodi morborum sese exserit, vt etiam *funestum* euentum post se trahat, vniuersa ita absolute eo demum *temporis* ambitu siue *subnata* sit, siue *aditum* simul & semel, in genus neruosum impetrauerit, vt non solum tantam, sed vere *vniuersam* suam violentiam tunc demum exserere possit: prius autem, quam tali exquisitissima *temporis* mensura absolute nullam *proportionem actiuitatis*, aut aditum *receptiuitatis*, impetrare possit, vt saltim *proprotionatis* successibus, prius & lenius, quam vno tali *tardo* & insuper *simultaneo*, preterea vero summo *impetu* effectus suos exerceret: & hoc quidem ita plane peruicacissime, vt totis exemplorum *millenariis*, per totum reliquum decursum febris, *nulla* vera

atque

atque conſpicua conuulſionis efficacia quoquo modo ſe exſerat; interim ſub *exitum* funeſtum infallibilis ſit conuulſiua *cataſtrophe*.

§. XVII. Quam parum autem hæc ſuppoſita *phyſico-mechanica*, nempe directa *materiali* ſtimulatione, agere reputanda energia vlli conceptui locum præbet; tanto magis contra quadrare eidem videtur illa *finalis* intentionis & conatuum, quatenus *vtilium*, imo *neceſſariorum*, conſideratio: qui licet ſecundum ipſam *ſpeciem* minime exquiſite quadrent; tamen ſecundum *genus*, nempe *vitalibus motibus auctis*, imo quantumlibet operoſis atque fortibus, impendentes ingentes *periclitationes*, imo vero etiam *materias*, periculum tale obiicientes, depellendi, diſiiciendi, excutiendi, minime a ſcopo debito abeunt. Sicut etiam *vehementiam*, quam exhibent, præſentia & magnitudo *periculi* vt *in genere* ſic ſatis excuſat.

Magis hic quadrat finalis intentionis & conatuum vtilium conſideratio.

§. XVIII. Quod autem inprimis circa vltimum *exitum funeſtum*, antequam vita ſimpliciter deſinat, hæ *conuulſiones* ſolenniſſime cooriri ſoleant, adeoque, vti vulgo loquuntur, *nemo*, inprimis *iuniorum*, *ſine conuulſionibus moriatur*: hoc, inquam, quomodo ex illis hypotheſibus de directa & immediata *corporali* efficacia, cuiuscunque tandem *materialis* cauſſæ morbidæ, intelligi poſſit, vt vere conceptum aliquem rationalem admittat, viderint vtique, quorum intereſt. Ego vere rem ita conſidero, vt cenſeam, ſicuti *motus vitales tonici* proprie atque directe deſtinati ſunt *excuſſioni* quarumlibet rerum, quæ huic *conſeruationi*, atque adeo durationi *vitali* intemeratæ exitum minantur; & exercentur etiam (quamdiu *tolerabiles* adhuc, nempe legitimæ *ſpei* ſuperandi adhuc pares ſunt iſtæ res atque periclitationes) *tranquille*, *ordinate*, atque *moderate*: ita quando rerum illarum indoles ab hac benigniore proportione non ſolum plurimum abit, ſed etiam vere decollat omnis ſpes boni ſucceſſus aut exitus, intendi hac ratione hos motus ad vltimam vsque ſui energiam; vt, quantumlibet hac ratione etiam nihil tandem ſolidi impetretur, tamen *vltima vis* ita *tentetur*, ne quid vsquam *inauſum* & *intentatum* relinquatur. Cum vtique *intentio* ita ſatis bona eſſe poſſit, quicquid *in poteſtate* vsquam ſupereſt, etiam *ſupremo auſu tentandi* potius, quam rebus ſumme ancipitibus ſtatim omnia concedere, & ſine quolibet auſu aut niſu *ſtationem activitatis* ſimul & ſemel *deſerere*. Dum ex aduerſo, quando vere *quicquid vsquam in ſuis viribus ſupereſt*, ſtrenue experta eſt *vitalis œconomiæ præſes energia*,

Conuulſiones circa vltimum funeſtum exitum coorientes.

gia,

gia, his etiam penitus frustra, & in irritum cedentibus, recte & ordine tunc *spem* suam & *rem deserit*, & ab irritis laboribus requiescit.

Locutio vulgi de conuulsionibus sero superuenientibus.

§. XIX. Intelligenda vero vtique secundum hos respectus venit locutio illa vulgi hominum, quando de conuulsionibus, *sero*, nempe tempore debitæ potius salutaris *declinationis* morborum acutorum, superuenientibus, nempe *vltimum* iam hunc, sed *irritum* conatum agitantibus, dicunt, **es sey dem Patienten zum Tode angekommen.** Cuius rei non contemnendum est phænomenon, in *remediis* aduersus conuulsiones veriore energia pollentibus; qualia contra huiusmodi vltimas, *funebres* magis, quam *funestas*, conuulsiones oblata efficiunt communiter, vt loco alias susceptæ *moderationis* atque sedationis nimiarum talium commotionum *insolentius* potius insistat cœpto suo natura & vltimo conatui, adeo, vt etiam *continenti* impetu, sine vlla interposita requie, conniti pergat, & ita sensim consumta omni tentandi energia, desistendo in perpetuam quietem, mortem admittat. Patet ex his, quod *directus* & *perpetuus effectus* quarumcunque tandem conuulsionum nullus sit vere & in solidum corpori *vtilis*, sed omnino vtique magis ab *irregulari nimia irritatione* pendeant vehementes tales conatus; *irritatione* vero vere *moralis destinationis* atque scopi, *generaliter* quidem omnino *boni*, nempe quantolibet conatu elidendi *noxias* corpori materias; *speciali* vero *inuentione* atque *directione* vtique minus felici atque congrua.

Euentus conuulsionum.

§. XX. *Euentus* conuulsionum pro diuersitate obiecti earundem variat, ea ratione, vt in *chronicis* quidem caussis aut scopis nihil æque *periculi* post se trahant ordinarie, nisi quidem *impetu* nimium excedant. Interim præcipua harum talium difficultas versatur in promtiore *adsuetudine*, & sensim etiam, ob *leuiores* & pure *morales intentiones* & *indignationes*, *promto* & quasi *proteruo* recursu. Quæ vero *acutis* caussis accedunt, sortiuntur communiter magis *ancipitem* euentum; non solum, quæ *per initia* & *incrementa* horum morborum contingunt, sed etiam eo magis, quæ *statui* aut *declinationi* demum eorundem superueniunt. Vbi tamen bene notanda venit illa circumstantia, quod quibus etiam *chronice* conuulsiones *consuetæ* sunt, illis si etiam alio morbo correptis cooriantur, minoris periculi metum denuncient, quam quibus *insolitæ* de reliquo ita accidunt.

§. XXI.

§. XXI. Supereſt phænomenon conuulſiuis *epilepticis* affectibus familiare, explicatu certe difficillimum, imo potius abſolute refractarium; nempe *ſuſcitatio paroxyſmorum* eiusmodi conuulſiuorum ſecundum menſuras temporis *lunæ phaſibus* circumſcriptas. Malo ego quidem confiteri hic ignorantiam meam, quod huic phænomeno non inueniam rationem ſatis luculentam. Nam de ſimplici ratione *temporis*, (contra mutationes menſuræ huius, per diuerſas motuum lunæ phaſes;) de *dominio lunæ* in humores (per ipſam petitionem principii;) de paribus ſemper *effluuiorum*, ſub eadem *phaſi* redeunte *materialibus & mechanicis conditionibus*, *configurationibus*, *elaſticis potentiis*, (ex eodem principio petitionis principii,) tanquam per ſomnium fabulari, non piget ſolum, ſed pudet etiam.

Phænomenon quod conuulſiones circa phaſes lunæ ſuſcitentur.

§. XXII. Commendo vero vtique conſiderationem illam *ſenſibilitatis*, *tacitæ*, ſed *intimæ* & exquiſitiſſimæ; & inprimis *æſtimatoriam* eius rationem, & hanc ſectantem mouendi *actiuitatem*, & qualemcunque, ad minimum arbitrariam, *proportionem*.

Senſibilitas tacita, intima & exquiſitiſſima.

Do huius rei exemplum. Adoleſcens 18. annorum, qui in infantia ſua, ſimiliter vt omnes ex eadem matre vtriusuis ſexus, *epilepticis* inſultibus aliquoties exagitatus, cum apud certum herum tirocinio artis addictus pro more famularetur, cum hic propinquas nundinas viſitaturus hora tertia matutina ſeceſſum, in quo adoleſcens ſecurus dormiebat, aſſeribus circumdatum, maximo cum ſonitu percuteret, adoleſcens cum ingente *terrore* e ſomno exſiliens corripitur ſtatim iterum *paroxyſmo* epileptico. Erat autem ſimul *proximus dies ante vltimam lunæ quadram*. Nihil amplius perſentiſcit proximis pluribus diebus, imo per totum inde menſem. Poſtquam autem par tempus, non tamen exquiſitiſſime *proximi*, ſed etiam *penultimi*, quin *antepenultimi* ante ſimilem *quadram* diei reuertebatur, corripitur denuo *paroxyſmo* epileptico, & quidem, quamlibet reſpectus ad *phaſin* lunæ aliquam, vt vocant, latitudinem ſubiret, quin etiam *duobus*, aliquando etiam *tribus* diebus deinceps circa hanc *phaſin* inſultus experiretur, tamen conſtanter ſeruabat paroxyſmus *horam* eandem, nempe *tertiam matutinam* in ipſo ſomno, ſecurum de reliquo, & qui cum cubitum abiret, nihil tale cogitaret, patientem inuadens. De hoc tali caſu qui multum tribuere voluerit materialibus corporeis reſpectibus, debet certe ante omnia fundamenti loco commeminiſſe, quod primus horum, vt talium, tali tempore, inſultuum ortus ſimpliciter proceſſerit a pathetica peruerſa æſtimatione trepida, terroris perturbatione: quæ, qualem relationem aut nexum habeat ad quamcunque materialem, qualiscunque tandem fingatur, rationem, aut diſpoſitionem meteoricam, nemo certe, niſi fortiſſima imaginatione inſtructus, præfigurare ſibi potuerit.

Tractatio medica conuulsionum.

§. XXIII. Quod ad medicam contemplationem attinet, est omnino notandum, quod quidem quælibet conuulsiones magis *directam* tractationem nullam admittant, quæ tanquam *directe materialibus* quibuscunque caussis verisimiliter quadret aut respondeat; sed simpliciter *specificis* remediis, quæ nempe magis *motuum* certa moderamina atque directiones inferre videantur, quam *materias* peculiariter afficere, & quoquo tandem modo alterare. Euidentius vero & efficacius curantur *symptomaticæ* conuulsiones, vtique etiam magis *motuum*, illis primariis affectibus debitorum, bono successu, quantum fieri potest per artem, procurato; *motibus* inquam *secretoriis* & *excretoriis* decenter institutis atque promotis, quam vsquam *materialibus* morborum *caussis*, aliter, quam ad decentes *euacuationes* tentatis. Quæ certe res nisi & recte intelligatur, & recte etiam cognita sint vera & certæ efficaciæ remedia talia *specifica*, cum vero eorundem vtendi modo, reddit irrita vniuersa talismodi curationis conamina, vt ipsa quotidiana experientia nimium testatur.

Species conuulsionum refractariæ.

§. XXIV. Interim sunt vtique tanto magis etiam his rebus *refractariæ* conuulsiuæ tales *species*, vbi vel simpliciter a *patheticis* manifestariis occasionibus initium sumserunt; vel insuper adhuc diuturna *adsuetudine* in *contumaciam* ingentem adductæ sunt: imo, quod palmarium est, ipsa *adsuetudine* tali in eam *promtitudinem* transierunt, vt præter vllam *proportionem iustam* quamlibet, quantumcunque *corporalium* occasionum, *promtissime* efferentur. Quales certe circumstantiæ prudenter pensitatæ Medico decente iudicio prædito facilem reddunt intellectum, qui fiat, vt equidem remedia etiam *specifica* huiusmodi affectibus vnicum & verum auxilium præstent; interim nec omnibus atque singulis *simpliciter* pari promtitudine, neque absolute vna eademque plenaria *constantia*; quin aliquando, per incontinentiam *animi affectuum*, tanto facilius *resuscitetur* talium motuum vehementia, qualis etiam *ab integro*, nihil dum tale expertis, a similibus etiam simpliciter excitari obseruatur. Quæ res certe prudentem æstimationem rationali harum rerum discrimine abunde instruunt; dum interim turbida plebeia ingenia spissis suis acrisiis omnia & singula vno eodemque modo, circa res quantumcunque diuersas, non sperare magis quam exigere audent, aut secus experimenta, in suo genere atque ordine summa etiam existimatione digna, temere aspernantur.

MEMBRVM IV.
DE
DEFECTIBVS MOTVVM.

§. I.

DIcendum necessario est aliquid etiam de hoc genere læsionis *motuum*; & primo quidem omnium loco illud, quod inter omnium specierum morbidarum censum agendum, tanto magis autem *caussas* deinde considerandas, minime postremum locum sibi vindicat, quomodo se habeant intuitu *facilitatis* atque *promtitudinis* cooriendi. Secundum hanc enim considerationem est vtique notatu dignissimum, quod *veri defectus* motuum, *qua talium*, nempe ipsius *actionis motoriæ*, omnium aliorum morbidorum affectuum reuera RARISSIME mortalibus eueniant, ante vltimam atque supremam totius œconomiæ dissolutionem, adeoque, vt *irritorum*, vlteriorum conaminum omissionem. Ita enim certe vix e *millibus* aliquot hominum, per totam suam vitam, *vnus* corripitur vera *paralysi* aut *apoplexia* vel *hemiplexia*: vix *vnus* e *tribus*, *quatuor millibus* vero *tremore paralytode*, in posterum *perpetuo* tolerando; inprimis ab alia quacunque, quam forte *instrumentorum* grauiter *violatorum*, quæ *moueri* debeant, caussa, seu *culpa* potius, quam ipsius *actionis* defectu.

Veri defectus motuum rarissime eueniunt.

§. II. Sunt autem *species deficientium* motuum 1) debilitas vera, seu *virium defectus*; 2) *tremula* partium *impotentia*; 3) *paralysis*; 4) *apoplexia* & *hemiplexia*. Merito *species* potius diuersas appello, quam *gradus* solum deficientium ita motuum. Cum enim *graduum* intelligi possit, imo fere debeat, non tam solum *affinitas*, quam vera potius *confinitas*, e qua nempe tanquam ad progressum atque *successum motuum* pateat aditus; interim in allegatis huiusmodi motuum *deficientium* speciebus nulla talis vera & exquisita *permutandi* aut succedendi habilitas locum inueniat: est certe inde iustior *specierum*, quam *graduum* tantum adsignatio. Ita enim *deiectio virium* in *malignis* febribus etiam vere *summa*, & ad mortem vsque magis magisque augescens, propterea *paralysin* post se non trahit; imo vero potius *conuulsiones*, diuersæ per indiuidua *vehementiæ*. Quid, quod etiam ipsa *paralysis*

Species motuum deficientium.

 ralysis

ralysis longe frequentius succedere soleat grauiter *conuulsiuis* affectibus (admodum iuniorum) quam vlli alteri leuiori *gradui defectus* motuum. Imo, quantumlibet etiam *tremores paralytodes aliquando* in veram *paralysin*, & *paralyses aliquando* in *apoplexiam* tandem desinant; aut *apoplexia lenior* aliquando in *paralysin* facessat: non est tamen huiusmodi transitus neque 1) ita *frequens*, ne dum *perpetuus*, neque 2) ita *facilis* atque promtus; sed plerisque exemplis demum post *longos annos*, & *ætatum* amplas *periodos*, obtingens; adeo vt inde magis *generica* quædam occasio, quam vsquam *specifica* paritas colligi atque iudicari mereatur.

Defectus virium.

§. III. DEFECTVS VIRIVM, siue vti vulgo loquuntur DEIECTIO, obseruatur vel post immoderatiorem illarum atque prodigam *consumtionem*, quæ *fatigatoria* delassatio est: vel obtingit in rebus *ambiguis* successu & euentu, *difficilibus* consilio & auxilio, interim *agilibus* periculo, & grauiter *nocendi* energia. Exserit sese talis, tum in absolute (etiam quantum ad subiecta, de quibus timetur,) *trepida æstimatione*, in repentinis *terrificis* timoribus.

Cuius rei etiam *caussa*, quamuis non semper *exitu* pariter, risu dignum exemplum præbent vehementer *hæmophobi*, qui etiam a prolixiore *mentione* grauiorum vulnerationum, ingentis hiatus, magnæ effusionis sanguinis, quin nudæ V. S.nis commemoratione, nedum instruendæ præsentiore metu, in *virium* non solum *ingentem defectum*, sed vniuersorum etiam *motuum vitalium* amissionem, *lipothymiam*, incidunt. Vt de aliis a *terrore* impotentiis atque tremoribus, tanquam re notissima, nihil prolixius dicamus.

In morbis qui eueniunt *virium defectus*, sequuntur illorum vel *chronicam* constitutionem, vel *acutam*. *Chronici*, qui verum virium *defectum* suscitant, sunt inprimis tales, qui *nutritionis* debitæ ordinem & energiam eximie peruertunt: aut diuturna *dolorum* vehementia, inprimis autem *quiescendi* impotentia, patientes exhauriunt.

Differentia defectus virium.

§. IV. Vbi interim rigida partium intensio atque *contentio*, æque atque ignauus *torpor*, a segni atque somnolento otio, atque verum *fastidium* agilioris, tanquam laboriosioris, mouendi operæ, non confundi vtique debet cum *defectu* virium vero. Tanto magis autem discernenda est a vero *defectu* virium *oppressio* simplex *grauatiua* atque tensiua, a *plenitudine* seu abundantia sanguinis; vtpote quæ sæpenumero

mero ita prægrauat patientes, vt etiam illa loquendi formula sæpius vtantur, **es seye alles an ihnen bleyschwer, daß sie davor keines Glieds an ihrem Leibe mächtig seyn, verdriesse sie einen Arm zu regen.** Præcipuum autem criterium *virium* vere fatiscentium exhibet *pulsus*, paruus atque debilis. Conspirat absentia proportionatorum *symptomatum*, quæ *fatigando*, & *quietem* denegando viribus eximie detrahant; sed potius neque *calor*, neque *dolor*, nec adeo ingens impatiens *inquietudo* præsto sint, interim tamen inquieta quædam *anxietas*, trepida de exitu salutari *desperatio*, & vera dormiendi *impotentia*, sed verius, *sine vlla manifesta caussa*, *peruigilium*. Verum criterium.

§. V. Est autem hæc consideratu vtique longe dignissima distinctio circa negotium veri *defectus* virium, nempe diuersitas *consumtarum* & *exhaustarum* a *destitutis*, & quasi sponte euanescentibus: verbo, virium *amissarum*, a *posteriori*, & *omissarum*, a *priori*. *Amissæ*, per *labores*, *inquietudinem*, *dolores*, *agrypniam*, vires, imo per prægressos *labores* actuales, per *euacuationes* prodigas, præsertim non immediate *sinceri sanguinis*, (quamuis hæ etiam, modo extra morbos acutos.) Omnes inquam tales & facilius *reparantur*, & sunt minus simpliciter *periculosi* ominis, quam illæ, quæ *citra manifestas caussas* directas huiusmodi vires temere *euanidas* offerunt. Tales enim cum velut immediate magis dependeant ab ipsius *intentionis* vitales motus actiue administrandi tanquam desperabunda tergiuersatione; cum tales citra fonticas caussas *materiales*, aut *turbulentas* simul atque obstinatas *morales* non exsistant, minantur, imo ferunt, teste experientia, magis ordinarie irreuocabilem eiusmodi iustæ administrationis motuum *desertionem*, quæ funestos, aut certe pertinacissimos, tam successus quam exitus post se trahere soleat. Distinctio inter vires amissas & omissas.

§. VI. Huiusmodi virium *destitutio*, atque vera magis *omissio* quam *amissio*, vti tales *materiales* caussas maxime sequitur, quæ eximiam *corrumpendi* energiam, *corrigendi* propemodum absolutam, *expellendi* vero, sub summe ancipiti tam *sensibilitate* quam *vigilantia* necessaria, *difficultatem* inuoluunt: ita potest inde facile concipi, quod etiam huiusmodi *materialium* rerum *caussalis* ratio atque energia plus inuoluat *moralis* seu *finalis* respectus, secundum quem *intentio* ipsa *agendi*, in *trepidam incertitudinem* coniecta, circa *suscipiendas* & *administrandas* suas actiones ita *deficiat* potius, quam vt illæ res vere *materialiter* agant, *corporalem* aliquem *immediatum* effectum in quamcunque Omissio virium ex trepida incertitudine oritur, quando materiales caussæ maximas difficultates obiiciunt.

cunque tandem *materialem* in corpore ſubſtantiam perpetrando, quæ tanquam organon vires exerceat, hos effectus ita edere ſoleat.

Virium defectus ſequitur periculoſam conſtitutionem, quæ vero indiuidualis potius quam ſpecialis eſt.

§. VII. Hoc a priori certiſſimum eſt, quod illa, de qua ſermo eſt, virium deſtitutio non ſequatur, niſi vere periculoſam in corpore coortam conſtitutionem, *quatenus talem.* Ita enim minime, ſecundum vulgares præfigurationes, perpetuus eſt & inſeparabilis *virium* talis *defectus* certis vllis *materialibus* morbidis circumſtantiis, adeoque ſecundum has certis morborum *ſpeciebus;* ita, vt ab illis per omnia atque ſingula indiuidua in ſolidum inſeparabilis eſſet: cum non ſolum in omnis generis morbis *contagioſis*, ab ipſa *peſte* vsque ad familiare illud & notiſſimum inde exemplum *variolarum* atque *morbillorum*, apertiſſime notum ſit, quod illa ingens *malignitas*, quæ cum primis ex hac *virium* (vti recte notant, *ſine manifeſtiore* alia *cauſſa*) ſumma *proſtratione* colligitur, minime ſit *ſpecialis*, totius *ſpeciei* abſolute omnibus atque ſingulis, ſed omnino ſolum certis indiuiduis propria, adeoque *indiuidualis.* Imo vero inducatur demum aliis quoque propria ſua indole minime ſimpliciter atque directe *malignis*, ſed per improuidam aut peruerſam tractationem demum *periculoſis redditis* affectibus: aut per grauia *pathematum animi* accidentia in tranquilliore ſuo proprio ſucceſſu vehementer *turbatis.* Apparet hinc, inquam, ſatis luculenter, quod hæc tantam iacturam *virium* pediſſequam adſciſcens *malignitas indiuidualis* potius ſit, quam vere *ſpecialis;* non toti *ſpeciei* communis, adeoque, vt vocant, *eſſentialis*, ſed aliquibus priuata, *particularis*, *accidentalis*: nempe ſub ea demum conditione, quam nominauimus, quando conſtitutio vere eximie *periculoſa* redditur.

Egi de hac re in *diſſertatione* de *malignitatis veris cauſſis;* monſtrando, quod illa tunc demum locum maxime habeat, quando materia morbifera non tam ſolum *in ſe*, tota ſua *indole* ad grauiter nocendum valde promta & *efficax* eſt; quam ad *ſecernendum & excernendum* difficilior propter *tenuitatem* eximiam, atque *paucitatem*: inprimis autem, per indiuidua, *ordinis agendi* peruerſionem, *organorum* impeditionem atque præoccupationem, aut *materiei* circa *nobiliores* partes, præſertim male *prædiſpoſitas*, innidulationem atque detentionem &c.

Effectus huiusmodi virium defectus.

§. VIII. De *effectibus* huiusmodi *defectus* virium facile eſt iudicare, quod ille *duobus* præcipue modis ingentia præiudicia, imo damna, inferat; *primo*, dum ſufficientes vegetas *ſecretiones & excretiones*

tiones impedit, ſeu ad minimum *remorando* ita præoccupat, vt illæ nusquam debite & ſufficienter ſuccedentes ſenſim deſtituant optatum vitalium *conſeruatoriarum* excretionum *neceſſariarum* decentem *progreſſum & exitum.* Longe magis autem eo, quod *morali* illa peruerſæ *æſtimationis & intentionis* deſperabunda *trepidatione* non ſolum inſufficienter *proſequantur*, ſed neque decenter *aggrediantur* aut inſtruant ita affectæ Naturæ per indiuidua *neceſſarios* vitales motus, quin potius vndique illos *ſuſcipiendo*, *proſequendo* & *exſequendo* ita perperam adminiſtrent, vt ſub hac peruerſione, interim actiuarum *corruptelarum* libera & nihil impedita energia, non poſſit niſi ſumme anceps, omni modo vero in deterius quoquo modo pronior effectus conſequi.

§. IX. Cæterum longe peioris indolis eſſe illum *defectum*, quem potius per modum *omiſſionis* fieri innui, quam per ſimpliciorem modum *amiſſionis*, exhauriendo, vti vulgo loquuntur, ipſam vniuerſam energiam, facile vtique fuerit comprehendere. *Impotentiæ* illæ *tonicæ*, *paralytodes*, quæ peculiares *roboris* debilitationes poſt ſeſe trahunt, non carent vtique ſuis difficultatibus, quando præſertim *chronice*, cum maiore atque magis durabili contumacia eueniunt.

Virium omiſſio peioris indolis eſt quam earum amiſſio.

§. X. Nam de *ſimplici* eiusmodi debilitate, quæ per *acutos* inſultus febrilium paroxyſmorum ſeſe exſerit, meretur omnino notari, quod illa non tam *abſoluta* haberi poſſit, quam potius *comparatiua* atque relatiua. Cum enim in eiusmodi caſibus reliqui propius ſecretorii & excretorii actus *tonico-motorii* vna cum ipſius *pulſus* energia intendantur; & quidem vere *propter neceſſitatem* peculiarem, iam maxime vrgentem, ſub qua corpus *voluntariis* motibus fortius exagitare non ſolum minus vtile, ſed omnino etiam *noxium* exſiſtat; interim legitima *proportione*, quantum vni motuum vitalium claſſi ad *pulſus* augmentum & *toni* peculiare regimen adiiciendum venit, tantum ex alio latere minus *vtilibus*, ne dum *neceſſariis* merito detrahatur: non eſt inde mirum, imo potius non poteſt commode aliter fieri, quin potius vni ita *detrahatur*, quod alteri adiiciendum venit; adeoque vires ad *voluntarios* motus hac ratione non æque dirigantur, dum interim ad directe *vitales*, ſine voluntatis (tanquam ad res ſenſitiuas *externas* proprie reſpicientis) concurſu peragendas, & *auctiore* quidem energia abſoluendas, ita transferantur.

Debilitas quæ per acutos inſultus febrium ſe exſerit, non abſoluta eſt.

Actiua directio energiæ motoriæ hic agnosci debet.

§. XI. Quod quidem optime considerandum atque intelligendum esse arbitror, vt inde etiam *actiua* potius non tam solum *omissio*, vbi in præsens nullum vsum habeat; sed etiam *translatio*, eo vbi necessaria sit, adeoque vere actiua *directio* energiæ motoriæ hinc agnosci possit. Quemadmodum enim corpus impurum, & euacuationibus potius indigens, quam noua oneratione, eo ipso tempore prolixe nutrire ἄκοπον καὶ ἄκαιρον certe fuerit; inprimis *materiis* ipsis etiam ad promte subeundas corruptiones admodum procliuibus: ita certe eadem ratione & æque *intempestiuum* esset, & penitus sanæ rationi aduersum, quo tempore corporis intimior constitutio de subsistentia sui propria *periclitatur*, eodem vsum eius liberum ad res *externas* pariter exigere, vti integro eodem & illibato fieri possit, soleat atque debeat.

Realis diuersitas mechanismi & organismi sese ob oculos ponit.

§. XII. Vbi nempe iterum realis illa diuersitas simplicis *mechanismi* & pure *respectiui organismi* sese ob oculos sistit; sub *proportionata* nempe illa exquisita *directione*, *vt ad finem* seu verum vsum plane rationabili. Cum enim omni rationi contrarium sit, instrumentum, interna labe aut labefactione temeratum, non secus ac integrum & illibatum pro solitis scopis, & impetrandis solitis effectibus, in vsum trahere velle: ita esset certe nihil nisi hoc idem agere, si corpus, quando *periculum* ipsius intimæ eius *subuersionis* gliscit, non secus atque integrum, atque vndique rectissime sibi & vsibus suis constans, illis *directionibus* afficere, ad quas eo tempore, & sub eiusmodi constitutione, etiam nusquam quadret, aut illis *obsequi*, ne dum *sufficere* possit: inprimis sine præsentiore adhuc maiore sui *labefactatione*, adeoque ad omnes futuros vsus inducenda inhabilitate; & consequenter *agentis* illius, cui proprie hi vsus seruiunt, *proterua*, omnibus vlterioribus vsibus veluti obnunciandi libidine, & *organicum* suum systema præsentaneo *abusu* simul & semel amittendi petulantia. Quorum autem in tota specie *animali* nihil vtique *regulariter* fit; quin potius non solum *petulans* abusus corporis actu *labefactati* non suscipiatur, & *repurgando* potius & exonerando a periculosioribus illud insedentibus rebus exsistente corpore, nihil interim ad eius nouam onerationem appetatur.

Vt-

Vtpote cuius contrarium, in casibus inprimis sonticis, idem valeret, iusta *morali* rationabili æstimatione, ac si quis concepto iam incendio, cui exstinguendo incertum adhuc an par esse possit, interim partim, manente incendio, *sufficere* aut *reparare*; aut ita correptis conclauibus atque partibus itidem vt sinceris & intactis vti vellet.

§. XIII. Est autem certe hæc res tanto dignior consideratu, quod etiam in languidis *hecticis* febribus tale præsto sit *virium* dispendium, veluti perpetuum; *proportionatum* tamen, pro magnitudine præsentis periclitationis. Vnde quidem semper ab omni *robore* motuum vegeto alieniores sunt ita affecti; interim quando maxime exacerbatur, fiunt etiam ipsis patientibus vires vniuersæ ita caducæ, vt non solum ab orthostadia qualicunque in lectum deiiciantur, sed etiam sensim sensimque viribus plene fatiscentibus, ea quasi sola ratione moriantur, &, vt inde vulgo loqui solent, tanquam ellychnium sensim deficiente nutrimento placide exsoluantur. Hoc virium dispendium etiam in hecticis febribus præsto est.

§. XIV. *Paralytodes* motuum *defectus* merentur ante omnia, pro meliore considerationis earum directione, *notam* illam *pathologicam*, quam in nostra tractandi methodo omnino attendendam indicaui, nempe *infrequentiæ*. Est enim vtique *paralysis* affectus oppido *rarus*, non solum ratione totius *speciei* humanæ, vbi vix e *millibus* pluribus vni aliquando obtingere deprehenditur; sed etiam respectu *indiuidui* ipsius, cui vtique tandem accidit: quandoquidem ita etiam non nisi *semel* inuadit, & ordinarie quidem fere magis *tarde*, quam admodum mature, (nisi per *symptomaticam* successionem), vnum eundemque patientem. Paralysis est rarus affectus.

§. XV. Cooritur nempe *paralysis* vel *symptomatice* veluti aliis morbidis affectibus succedendo: quo intuitu conuulsionibus *epilepticis*, *diuturnis* & *vehementissimis*, spasticis *dolorificis* exquisitissimis, *rheumaticis* magis quam *arthriticis*, inprimis autem post *exanthemata* vlcerosa temere cohibita exortis; aut ita dictis *scorbuticis* pathematibus, circa exteriora corporis quin *externas distorsiones*, *luxationes* non restitutas, *contusiones* grauissimas neglectas, secutis, vestigia interdum legit. Aut incidit aliquando etiam magis plane *tacite*, citra vllas manifestiores, etiam solum occasionales caussas, secundum ipsum maxime tempus vere præsentes; aut ad summum euidentem aliquam directam energiam pro tali effectu præ se ferentes. Caussæ paralyseos occasionales.

Subiecta eius cum caussis.

§. XVI. Obtingit autem *paralytica* huiusmodi desertio debiti *tonici vitalis motus* vel ipsi *infantili* ætati aliquando, rarius ab *epilepticis* vehementibus exagitationibus; magis ab *exanthematum, scabiei* aut *variolarum* malo successu & reliquiis; maxime omnium autem a *dislocationibus*, *contusionibus*, *distorsionibus*, per nefariam incuriam famulitii infanti oblatis, sed per longe peius malitiosum silentium occultatis aut dissimulatis, vt nulla tempestiua auxilia locum inuenire possint. Vnde misellis talibus in posterum irreparabilia vitia conformationis, artuum *ariduræ*, constantes *atrophiæ*, quin præsentis tractationis *paralyses*. *Mediæ*, inprimis tamen *adolescenti* adhuc ætati obtingunt huiusmodi mala inprimis ab istis maxime *dolorificis*, *spasticis* exagitationibus: vnde expressione illa posthac vti solent, der grosse Schmertz habe ihnen das Glied so gantz zu schanden gerissen; quando nempe & *aridura* atque *atrophia*, & *paralytode* huiusmodi *impotentia* pars in posterum laborat. *Tacite*, tanquam magis *idiopathice*, obtingit paralysis senioribus; & quidem vel secundum qualitercunque *corpoream* magis caussam prægressam, *euacuationes sanguineas adsuetas*, sed temere rursus *neglectas*, & *spasticos* quosdam affectus, aut *congestorios*, *grauatiuos* atque *tensiuos*: vel concurrentes cum qualicunque huiusmodi constitutione animi grauissimas perturbationes, inprimis tamen *terroris*, anxii *mæroris*, terroribus interpolati, aut grauissimæ *iracundiæ*: vnde illa vulgi locutio, habe sich erzürnet, daß kein Wunder gewesen, der Schlag hätte ihn gerühret. Cæterum inter *remotiores* huiusmodi corporales caussas connumerari omnino debet cum insigni *plethora* coniuncta *ebriositas*.

Gradus paralyseos.

§. XVII. Vera *paralysis* est *sensus atque motus* e parte aliqua *ablatio*. Habet autem etiam *gradus* sui; adeo, vt simplex vera, absoluta atque *plenaria* paralysis etiam omnem *tonum* in parte ita exquisite tollat & auferat, vt statim inde plenaria *toni* energia sublata, *inflatio* parti ingens, a simplici *irruptione* sanguinis in partem ita *relaxatam*, & simpliciter *flaccidam*, sequatur. Hanc talem constitutionem sequitur fere familiarissime repentinus metus *sphaceli*: aut si huic in ipso adhuc actu congestionis potenter occurratur, succedit *aridura* partis. In *moderatiore*, nempe præcipue *successiua*, tali *paralyseos* inuasione non desunt tamen hæ ipsæ quoque moderatiores solum partis ita affectæ *inflationes*, eximie turgidæ per initia: vti succedentibus magis magisque tem-

temporibus tandem *aridura*: non tamen nec ita familiariter, neque tam promtis ſucceſſibus, vt in *grauiore* mali inſultu.

§. XVIII. Veræ *paralyſes* quam *infrequentes* ſunt prouentu, tam *conſtantes* & fere *intractabiles* curatu. *Sponte* certe nunquam ſoluitur hic affectus, vt mutationem *plenam* in melius tandem adipiſceretur. Aliarum interim rerum interuentu, quæ inprimis magis directe ipſas mouendi *intentiones* reſpiciunt, ſine qualibet *artificiali* ope abolitam interdum eſſe *paralyſin*, eſt certe notatu omnino dignum: nempe exquiſitis & intentiſſimis *animi* motibus, admodum *actiuæ intentionis*. Paralyſes curatu difficiles ſunt.

Ita enim *Valleriola* memorat, virum per aliquot annos e graui *paralyſi* alterutrius lateris corporis impotem, coorto apud vicinum incendio, & in ſumma trepidatione diffugientibus familiaribus, non modo ſolum relictum, ſed penetrante etiam igne parietem, ad quem ipſe decumbebat, imo ſpondam lecti ipſius iam aggreſſo, præſentiſſimo hoc formidabilis mortis periculo impulſum, ita vires ſuas collegiſſe, vt non modo e lecto ſe proriperet, ſed etiam per feneſtram deſiliret, & ab illo tempore membrorum ſuorum omnium plene iterum compos eſſet. Ita etiam in A. N. C. memoratur huiusmodi reſtitutio a paralyſi in ruſtico, qui iam annoſior, & aliquot annorum ſpatio paralyſi affectus, cum a filiis ſuis in ingentem iracundiam coniectus eſſet, ſub hac ipſa ad libertatem ſe mouendi reuerſus fuerit, & a paralyſi poſthac immunem fuiſſe.

§. XIX. Quod iam attinet cauſſas huius defectus motuum *voluntariorum*, & ipſius *ſenſus*, nullum quidem eſt dubium, quod proxima cauſſa quaſi *materialis* (in ordine ad motum *animalem* ſeu *voluntarium*, *quatenus talem*) ſit *tonici* vitalis motus ita ingens remiſſio. Quod autem attinet *mediatas* cauſſas, quæ ipſæ hanc demum tantam *atoniam* inducant, piget certe vſitatas illas formulas commemorare, de *obſtructione neruorum*, & ita intercepto *influxu ſpirituum*. Cum enim talia & in ſe nihil *conceptui* idoneum ſignificent, & vllam viam ad excogitandum *auxilium*, imo vero ſolum ad intelligendas illas omnis auxilii inſuperabiles *difficultates*, nusquam commonſtrent: neque præterea cum illo quoque phænomeno, vtique maxime ſpectabili, quidquam conueniant, quomodo talis *obſtructio* non niſi adeo *rariſſime* eueniat; tantumdem certe valet huius expreſſionis allegatio, quam ſi ſincere tacendo nihil dictum eſſet. Illud certum eſt, quod etiam ſecundum *antiquam* hypotheſin, qua totum vitium *neruis*, & *animalium ſpirituum* influxui denegato imputatur, non cum veritate ſatis conueniat: Cauſſæ defectus motuum.

niat: dum potius illud verum exſiſtat, quod vitalis *tonici* motus maxime ſit hic defectus: quo tanquam vero *fundamento* intenſiorum *voluntariorum* motuum ſubducto, illos locum habere non poſſe magis rationi reſpondet.

Omiſſio motus tonici vitalis ſpaſticis contentionibus ſuccedere ſolet.

§. XX. Cum vero ipſi *vitales* motus vniuerſi, æque ac ipſe maxime *tonicus*, præſertim autem quatenus latius adminiſtrandus per plures muſculos, ad motus *ſanguinis* peculiariter *reſtrictorios*, *preſſorios*, *translatorios* reſpiciant: ita non abſimile vero eſſe exiſtimo, quod etiam huiusmodi pertinax eiusdem omiſſio propter rem qualemcunque, humorum *tonicam* talem translationem reſpicientem, contingere cenſeri poſſit; cum vtique quam maxime qualibuscunque, licet *languidis* eiusmodi *tonicis contentionibus* ſpaſticis, *grauatiuis*, quales alioquin *hæmorrhagicæ* obſeruari ſolent, ſuccedere ſoleant. Omnino enim exempla, quæ mihi occurrerunt, veræ ſimplicioris *paralyſeos* præ ſe tulerunt omnia, tanquam manifeſtam eiusmodi *adſuetarum euacuationum ſanguinis*, inprimis *artificialium*, neglectarum, velut euidentem culpam; cum *ſpaſticis* interim, magis tamen *grauatiuis*, & veluti *ponderoſis*, quam exquiſitius *tenſiuis*, aut *vellicatoriis* ſenſationibus.

Auerſionis pertinacia ſimili aliquo illuſtratur.

§. XXI. Quod totam rem magis implicatam reddit, eſt vtique illud, quod *paralyſis* tam *raro* occurrat. Interim, ſi *intentiones*, ſub hac re ſimul comprehendi apparentes, reſpiciamus, & peculiarem ipſius indolis differentis rariorem, iam meticuloſam, iam faſtidioſam maxime contumaciam; inuenire ſine dubio poterimus aliquid huiusmodi pertinaciæ auerſionis quadantenus ſimile, & tamen ita ſatis etiam *rarum*: nempe firmiſſimas *auerſiones* certæ alicuius ſpeciei *eſculentæ* aut *potulentæ*, per nauſeoſiſſimam aſſumtionem, aut impetuoſam ſecutam operationem *medicamenti* cuiusdam in tali vehiculo, primo inductas, & poſt hac perennantes, nec vnquam in ordinem & tranquillitatem redeuntes, quin, quoties (& ſæpe etiam ignaro) tali homini talis ſpecies offertur, anxiæ atque trepidæ tales intentiones atque conatus non deſiſtant ante, quam quoquo modo *excuſſionem* eius, quod ita pertinaciter faſtidit, & auerſatur, perfecerit.

Talis pertinacia in paralyſi obſeruatur.

§. XXII. Quæ nempe contumaciſſima vtique *intentio*, ita conſtanter *auerſandi* res quantumcunque moleſtas aut noxias, vel ex *vno* ſolo, *breui* inſuper, actu reputatas, conuenit in hoc, *conſtante* inquam *pertinacia*, etiam cum *paralytica* illa tergiuerſatione, ſatis vegetum *motum* tonicum in tali parte adminiſtrandi, in qua eundem ſæpius

pius frustra tentauit, adeoque *fastidio* quodam plane potius negligit. Respondente etiam hac indiuiduali *infrequentia*, quod vtique *vtrumlibet* ita satis *raro* euenire obseruetur: interim prius illud indubie vtique ab indiuiduali *intentionis* ipsius obstinatione pendere certum sit.

§. XXIII. Possem sine dubio huc etiam referre partim *traditiones* illas, partim etiam *obseruationes*, quod *paralytodes* atoniæ, v. gr. *impotentia* virilis, nudis *præstigiis idealibus* (si quid vsquam concipere est integrum, in ipsam *intentionem* patientis maxime agentibus,) aliquando incuti soleant. (Exemplo tum modo nominatæ *impotentiæ* virilis, tum *guttæ serenæ*, vno eodemque momento coortæ, e *magicis* præstigiis, quas similium rerum conscii accusare deinde audiuntur, consueta illa ipsis loquendi formula, **der Patient seye über eine böse Stelle gegangen**: quarum rerum *simpliciter omnem* veritatem negare, absurdum, absolute eleuare, forte aliquando etiam suspectum sit.) Traditiones & obseruationes de impotentia virili.

§. XXIV. Interim non placet præterire etiam obseruationem vnam & alteram, quæ *initium* paralyticæ impotentiæ ab actuali etiam aliquo *motu* cœpisse verisimile satis reddere possit. Dum non solum a nobili quadam matrona, ante plusculos annos linguæ paralysi correpta, sed iterum ab eadem ita satis liberata, narratum mihi est, obtigisse sibi ipsam huius impotentiæ inuasionem, sub exquisitissimo sensu, tanquam *frigidissimæ* cuiusdam *guttæ*, in postremam veluti partem linguæ illapsæ: sed etiam *Boyleus* Tr. *de consensu corpuscularis doctrinæ cum medicamentis specificis*, exemplum commemorat viri, cui mane adhuc in lecto iacenti ex aranea, cuius telam super ipsum eius caput in fornice lecti seu spondæ contextam vxor deiicere susceperat, *limpida* quædam *guttula* in ipsum oculum delapsa, sensum talem *frigidum* iniecerit; a quo interim, cum surgens, & faciem lauans, alterum oculum forte comprimeret, hunc oculum *gutta serena* omni visu priuatum offenderit. Obseruationes peculiares paralyticæ impotentiæ.

§. XXV. Quicquid tandem de hoc negotio speculando sibi concipere quisquam in animum induxerit, illud satis certum inueniet, ad *medicum curatiuum* scopum nihil inde vtilitatis redundaturum esse. Imo, inhæret animo illa præcipue peculiaris consideratio; quod multis aliis affectibus, & ipsis omnino morbidis *excessibus motuum* chronicis, *conuulsionibus epilepticis*, reperta sint remedia empirice *specifica*, quibus etiam sic satis fidere atque niti liceat: *Paralysi* vero *veræ*, nullum eiusmodi remedium, cui firma experientiæ confirmatio suffragetur, Specificum ad paralysin curandam non habemus.

vsquam

vsquam compareat. Quod merito notandum, ad inutiles *ſpeculationes* nudas euitandas.

Apoplexia etiam rarus eſt affectus, frequentior tamen paralyſi.

§. XXVI. APOPLEXIA vt ipſa etiam ita ſatis *rarus* eſt affectus, adeo, vt vix e *decem millibus* hominum, qui moriuntur, *ſinguli*, imo e *quingentis* propius de reliquo *diſpoſitis*, *ſinguli*, tali affectu intereant: eſt tamen re vera adhuc *frequentior*, quam ipſa *paralyſis*. Eſt autem *apoplexia* præceps atque ſimultanea *ſenſus & motus* per totum corpus talis *abolitio*, vt patientes vel ſimul & ſemel omnem harum rerum vſum amittant; vel ad minimum, ſi vtique *auditus* atque *viſus* aliqua adhuc ſigna præ ſe ferant, tamen *motuum* voluntariorum plena veluti impotentia laborent: manente interim *in tali gradu* ipſo *pulſu* adhuc ſatis integro; ad minimum *in proportione* ad talem adeo vehementem atque profundam *motricium* virium ablationem.

Differt gradu.

§. XXVII. Eſt autem ipſa etiam *apoplexia gradu* vtique plurimum diuerſa: *exquiſita* enim atque *ſupremæ* vehementiæ gradu pollens tollit etiam *ſimul & ſemel* omnem *vitalium* actionum energiam; adeo, vt vel eodem momento, aut paucis veluti minutis horæ partibus procedentibus, patiens talis totius *vitæ* vniuerſum vſum amittat. *Leuior* autem adhuc gradus aufert quidem *ſenſum atque motum*, inprimis vero *motum*; relinquit autem tantiſper *pulſum* cordis & arteriarum. Sub quali conſtitutione etiam patientes *rubore* adhuc aliquali *genarum* conſpicui manent. Quanto *debiliora* autem hæc ſunt omnia, eo propior eſt in vniuerſum funeſtus exitus. *Leuis* apoplexia tranſit interdum in *latioris* alicuius ambitus *paralyſin*.

Hemiplexia.

Hemiplexia dicitur, quando *dimidium* corporis, alterutrum nempe, & fere familiarius *ſiniſtrum* eius *latus*, tali læſione corripitur, dextro, aut oppoſito, adhuc qualitercunque ſibi conſtante & *ſenſus atque motus* compote.

Apoplexiæ ſubiecta.

§. XXVIII. *Apoplexia* eſt vere morbus *peculiaris*, non *promiſcuus*; nempe *ætati* maxime *certæ* conueniens, minime vero *quibuslibet* communis. *Seniori* videlicet maxime, minime vero *iuniori*; niſi per cauſſas *concurrentes* plane ſingulares. Nempe *apoplecticæ* etiam *repentinæ* motus atque ſenſus ablationes vel *cooriuntur*, tanquam ex *improuiſo*, aut certe ſine *proportionatis* euidenter concurrentibus aliis cauſſis: aut *ſubſequuntur* ſatis conſpicuas, & probabiliter ita *proportionatas* cauſſas, (v. gr. immanem *inebriationem*, ſummum *terrorem*, *iracundiam* præcipitem grauiſſimam, *exagitationem* ſanguinis expanſoriam *immenſam*, inprimis cito e maximo frigore, *concuſſiones*

cere-

cerebri vehementissimas, *strangulatorias* iugularium vasorum cohibitiones &c.)

§. XXIX. Neque vero etiam confundenda venit *apoplexia* cum *spasticis* grauibus *respirationis* oppressionibus, de quibus iam supra aliquid dictum est. (Quod ne pro monito nimium *speculatiuo* forte reputetur, e re puto fuerit, illud vnum monuisse, quod eiusmodi alienæ *suffocatiuæ* motuum & sensuum abolitiones etiam aliis *ætatibus communes* esse possint; cum veræ *apoplecticæ* motuum desertiones verius atque simplicius nudam potius *ætatis* rationem, cum reliquis qualibuscunque *materialibus* caussis conspirantem, sectari ament. Nec etiam dictæ tales *suffocatiuæ* magis atque spasticæ affectiones *paralytodes* eiusmodi euentus post se trahere consueuerint, quemadmodum verius *apoplecticæ*. Quid, quod etiam verius *paralyticæ*, licet non perpetuo, tamen quantumcunque, *proniores* sint ad *apoplexiam* facilius post se trahendam. Quale quid *suffocatiui* eiusmodi affectus minime pari energia faciunt. Præterea etiam *suffocatiui* eiusmodi affectus & *sequuntur* maiore adhuc *frequentia*, & propiore atque promtiore *efficacia*, caussas veluti *generaliores*: & proniores adhuc sunt ad suscipiendam *medicam* opem, quam vera *apoplexia*.)

Apoplexia differt a suffocatiuis & spasticis affectibus.

§. XXX. Quod huius etiam mali *caussas* attinet, non minus vtique circa illas, quam de *paralysi* dixi, perplexa sunt omnia; nisi quod facilius forte agnosci posse existimem, quod præsentiore aliquo impetu *spastico*, aut contra *trepido*, aut, vt etiam antiquiores loqui amant, tanquam *attonito*, *destitutio* eiusmodi ipsius *energiæ motoriæ*, seu *intentionis* ad mouendum, committi possit, quam illa *durabilis* atque contumax mouendi *auersio*, & fastidiosa tergiuersatio, qualis in *paralysi* apparet. Quicquid autem harum rerum sit, certe bene ponderatæ reliquæ circumstantiæ *apoplexiæ*, quas tam *prægressarum* caussarum, quam *subsequentium* euentuum nomine censeri posse comparet, videntur illæ vtique simul indicare, quod propior *materialis* constitutio, ad inducendam ipso velut actu *apoplexiam*, aliquam etiam *materialem* & *corporeo-organicam* concurrendi rationem habeat, ad effectum huiusmodi sensuum atque motuum destructorium post se trahendum. Cum enim in ita non solum *affectis*, sed etiam hac ratione plane *demortuis*, instituta cadauerum inspectione, tanquam familiariter deprehendatur notabilis *effusio*, alibi *sanguinis* ipsius, alibi *serosæ* substantiæ, præsertim in ita dictis *ventriculis cerebri*: quæ quidem, si

Apoplexiæ caussæ.

res attente perpendatur, aliunde & alio modo propiore fieri minime poteſt, quam *motus ſanguinis* in his locis, & maxime nominatim per *plexum choroideum*, eique dicatas *venoſas* ramificationes, interceptione; e qua vel plena *eruptio* e vaſis, vel ad minimum tenuioris *ſeroſæ* ſubſtantiæ ſeceſſio & effuſio contingat. A quali quidem euentu, ſiue *compreſſione*, male affici, & qualicunque ſuo organico vſui ineptius reddi *principium*, quod vocant, *neruorum*, probabile haberi poſſit; aut correpto tandem *ſtaſi* toto per has vias humorum progreſſu atque aditu ad hanc nobiliſſimam cerebri partem, *ſtupidam* illam inhabilitatem inde prognaſci: quæ etiam quibuslibet aliis partibus obtingere per recentiora experimenta reperta eſt, ſi intercepta *arteria aditus* atque *progreſſus* ſanguinis per ipſam ita penitus auferatur.

Cauſſa remotior.

§. XXXI. Conſentire vero cum hac conſideratione omnino videtur *remotior* cauſſalis diſpoſitio ad *apoplexiam*; vtpote qualis vix vlla eſt certior, quam *euacuationum* qualitercunque adſuetarum, inprimis *temporariarum*, atque *ſimultanearum*, vel etiam veluti *perennium*, commiſſus tandem *neglectus*: *manentibus* tamen interim, aut quomodocunque tandem *emergentibus* cauſſis aut occaſionibus, vſitatam talem *exonerationem* quoquo modo irritare idoneis.

Subiecta apoplexiæ.

§. XXXII. Vnde quidem ſecundum talem *remotiorem* diſpoſitionem *apoplexia* vix alios familiarius corripit, quam tales, qui vel *florida* admodum conſtitutione, cum *plena* etiam atque *lauta* diæta in ipſo *ſenio* adhuc vtentes, olim conſuetis *euacuationibus* ſanguinis per *V. Ses.*, *ſcarificationes*, *hæmorrhoidas* ſimul & ſemel deſtituuntur, aut illis temere renunciant: aut, qui multiplices *ſeroſas* excretiones experiri *adſueti* per multiplicem *coryzam*, *tuſſim* humidam, *aſthma* humidum, *vlcerationes* ſpontaneas diuturnas, aut *artificiales*, *fonticulos*, &c. talibus ſimul & ſemel deſtituuntur, aut inauſpicato ab illis liberatos ſe eſſe arbitrantur. Talibus enim, coorta aliquando repente *congeſtione* eiusmodi *ad caput*, *apoplexia*; ad *fauces* aut *pectus catarrhi ſuffocatiui*, *aſthmata ſpaſtica ſuffocatiua* cooriri ſatis familiare, & vix quoquam contradicente ſatis indubium atque notum eſt.

Quia euentus apoplexiæ plerumque funeſtus eſt, conſideratio cauſſarum commu-

§. XXXIII. Cæterum, quod etiam iam ſupra innui, vtique huiusmodi tanquam *communes* cauſſæ producere ſolent affectus tales, re ipſa quidem inter ſe *ſpecifice* ſatis differentes: *generice* tamen minime adeo a ſe inuicem diſcrepantes, nempe *ſuffocatiuo-oppletiuos*, *ſpaſticos*, & præſentis tractationis vere *defectiuos apoplectico-paralyticos*.

cos. Equidem, cum *euentus* veræ *apoplexiæ* non solum *funestus*, sed etiam fere communissime admodum *præsentanea* efficacia talis exsistat; quantumcunque etiam *leuissimus* admodum familiariter *reuerti* sueuerit, etiam ob caussas adeo *leues*, vt vix in considerationem venire hinc soleant: videtur hinc neque circa eius *ætiologiam* adeo æque vtilis esse ingens & operosa speculatio.

nium, immo remotiorum aliis speculationibus anteferenda.

§. XXXIV. Certe vero ego quidem minime dissimulo, quod longe maioris hic faciam animi aduersionem ad *remotiores* illas, sed tamen ad *prædisponendum*, cæteris conspirantibus, satis certo *efficaces* caussas; quam inutiliores eiusmodi *theorias proximi modi agendi atque fiendi*, in quem verisimillime ipsi etiam *arti* nihil aut minimum pateat potestatis: sicut ipsa *natura* propria sui actiuitate hic ita penitus deficere apparet, vt ipsa sibi nullo modo amplius consulere posse videatur. Qualis autem constitutio pro *artificiali* auxilio tanquam vere *deplorata* habenda est, (nisi vbi magis immediato *contactu*, & eo quidem etiam *præsentanea* efficacia potente, aliquid perficere adhuc obtingat: & *chirurgice* quidem magis, quam *pharmaceutice*.)

Speculationes illæ nullum artificiale auxilium huic affectui suppeditare possunt.

§. XXXV. Certe enim hoc pro *solidissimo axiomate therapeutico atque practico vere clinico* agnosco, habeo, constituo: **quicunque affectus *spontanea* ipsius Naturæ energia, & satis conspicuis agendi *methodis* & *successibus*, *nunquam* restituuntur, illorum *artificialem* etiam *methodicam* curationem re vera nullam esse; nisi magis *immediatus contactus*, ante omnia *chirurgicus*, *locum*, seu potius *vsum*, habeat: sed vnice *empiricis*, *specificis* tractationibus ibi superesse locum; quales si ipsæ quoque nullæ suppetant, *irritam* esse omnem spem *directæ*, quantumcunque *probabilis*, ne dum *certæ* aut *perpetuæ efficaciæ* medicæ; adeoque omnem etiam *theoriam* talium rerum, vel, sincerius eloquendo, *fictitiam* communius atque vanam, vel mollius dicendo, medico foro inutilem.**

Axioma therapeuticum & practicum.

§. XXXVI. Quid autem nostræ considerationi lucis affundat, aut quoquo modo quadret illorum experientia, qui *apoplecticis* affectibus maxime subuenire, mature institutam dextram V. Sem *e iugularibus* asseuerant, tunc demum patere poterit, quando rei huius vsus per

Num V. S. e iugularibus & sal vitrioli apoplecticis subuenire possint.

per prudentem experientiam magis confirmatus fuerit. Quemadmodum de reliquo magnificam illam commendationem, quam *Langius* in miscellaneis *sali vitrioli* tribuit, quoties experientia ipsa confirmaret, magis *cardialgico-suffocatiuum*, quam simpliciter *apoplecticum* fuisse statum, existimauero. Considerabunt interim, qui possunt & cordi habent, quid priori intentioni consentire videatur circumstantia illa *apoplecticorum* (imo & *suffocatiuorum*) casuum, quod ipsis talibus patientibus *vasa circa tempora* æque atque *faciem* reliquam peculiariter *inflata* appareant. Sicuti *posteriori* intentioni adhiberi potest illud, quod *sensibilioribus* e *ventriculi* aliquando *cruditatibus*, aliquando aliis sensibilibus *perturbationibus*, v. gr. velut ab immediata admissione *frigoris* in eius regionem, *vertigines* oriantur.

Hippocratis & Paracelsi assertiones perpenduntur.

§. XXXVII. Cæterum vltimo loco non placet præterire *duplicem* considerationem; alteram *tralatitiam*, ab antiqua traditione: alteram hauriendam ex *obseruatione* clinicæ praxeos. Illa est, quod *Hippocrates* asseueret, *febrem* apoplexiæ sicuti spasmis etiam superuenientem, hæc aliquando soluere. Hæc, quod reliquæ caussæ, quæ *annosioribus apoplexiam* minantur, *iunioribus*, inprimis autem adhuc eximie talibus, *conuulsiuos* affectus concilient. Cæterum perpendant licet, quibus solers est otium, quid sibi voluerit *Paracelsus*, quando ad huiusmodi affectus *paralyticos*, *apoplecticos*, *contracturas*, *ariduras* respectans, vocabulo *spasmorum fixorum* vtitur. Inuenient certe in his omnibus tanquam vestigia certa huius eiusdem rei, quod iidem affectus, intuitu caussarum earundem qualitercunque *materialium*, specialissimam diuersitatem talem subeant, vt alibi vehemente *motuum* exacerbatione & *excessu*, alibi eorundem *destitutione* summa, alibi *contentione* ita media nitantur, vt dubium esse possit, sitne *spastica contentio*, an liberiorum motuum simplex *sedatio*.

Effectus & euentus motuum deficientium.

§. XXXVIII. *Effectus deficientium* motuum vti nullus est verus, qui proprie non nisi *actionibus* directis debetur: ita *euentus* illorum est vtique, *atoniam* talem flaccidam pressis vestigiis insequens etiam necessarii sufficientis *progressus* sanguinis proportionata imminutio; adeoque promtior eiusdem *restagnatio* in partibus, cum harum *inflatione*, *infarctu*, *stasi*, & denique vera oppressoria *obstructione*; cui *corruptio* vestigia legit. Vnde quidem *hemiplecticis* grauiter ita affectis plerumque obtingit affecti lateris *sphacelus*, antequam plane *emoriantur*: imo verius, *quo* denique penitus emoriantur. Quantum-

cunque

cunque vero etiam *leuioris paralyseos* euentus, nisi quidem ab ipsa *infantia* (per *externam* magis violentiam introducta) sensim *actionum vitalium* & *vigor* & *constantia* obfirmetur, perpetuo propemodum totius *œconomiæ vitalis* infirmior constitutio, & administrationis *trepidior*, & proinde *sensibilior* indoles familiariter succedit. *Apoplexia leuior*, siue desinat in *paralysin*, siue iterum plane *remittere* appareat, familiarissime tamen maiore energia *reuertitur*, *serius ocyus*. Et contingit vtique rarissime, vt qui semel tacti fuerunt *apoplexia*, *alio tandem* morbo intereant, quam huius vehementiore nouo insultu.

PARTIS II.

SECTIO IV.

DE FEBRE, SEV FEBRIBVS IN GENERE.

§. I.

Potuissem fortasse hanc tractationem iam in ipsa *generali* parte proponere, & ius suum in ordine tam *oriendi* quam *procedendi*, imo etiam *exeundi*, secundum simplicem illam *ætiologiam*, quam natura sequitur atque seruat, & hactenus a me euoluta est, ibi etiam ita ostendere: cum autem, rem recte æstimando, *febris* re vera sit *species* iam quædam istiusmodi *subalterna*, quæ ad minimum cum *hæmorrhagiis* æquilibrium seruet, in ordine ad *præoccupandas* grauiores periclitationes; & in ipsa quoque *generali* tractatione, ad minimum quantum satis sit, mentionem huius negotii fecisse putem, non inconuenientem huic rei hunc etiam esse locum reputo. Ordinis tractationis ratio.

§. II. Inter illa, quæ decentem considerationem, maiorem certe, quam vulgo fit, merentur, nempe *necessitatem*, *vtilitatem*, & tamen interim, pro *intentionis* variatione, administrandi *libertatem*, locum sibi vindicat nihilo minus dignum ipsa quoque *sanguinis* per *motum* localem *attenuatio*; tam mediocris *fluxilitatis* conseruatrix, quam suprema totius intimioris etiam *cohæsionis* eiusdem, seu *mixtionis* Sanguinis attenuatio per motum localem.

nis diſſolutoria, adeoque vere tandem ipſius *quantitatis* eiusdem conſumtoria.

Eius actus & effectus a ſcholis medicis ad animum admiſſi non ſunt.

§. III. Hæ res cum in ſcholis medicis, *antiquiore*, ne quidem *cognitæ*, *recentiore* ad minimum non *agnitæ* fuerint, mirum eſſe minime poteſt, ſi vtræque etiam ad animum non admiſerunt illos affectus, qui quanti quanti ſunt, toti in his rebus non magis fundantur quam verſantur: nempe ſanguinis 1) *agitatione aucta*, tam ad *attenuandum*, quam *conſumendum*: 2) *directione motus* huius auctioris, tam ſecundum ſucceſſum & ambitum *temporis*, quam ſecundum *loca* conuenientia, & *materiæ* ipſius *proportionem* (tam *conſiſtentiæ* & *menſuræ*, quam *energiæ*) ad excretionem. Vnde etiam impoſſibile fuit factu, vt diſpicere liceret, imo vero liqueret, de vero habitu harum rerum, non magis ad *euentum*, quam reuera potius *effectum* SALVTAREM, cui huius generis *actiones* non magis *aptæ*, quam paſſim etiam *neceſſariæ* eſſe, ſi animus decenter aduertatur, non poſſunt non apparere.

Febris hiſtoria.

§. IV. Vt itaque ordinem noſtrum conſuetum ſeruemus, prodeat primo in conſpectum ſimplex FEBRIS *hiſtoria*, tam notoriarum *inhærentium*, quam *concurrentium* circumſtantiarum commemoratione inſtructa. Dicitur autem *febris* inſigniter & ſatis conſtanter alteratus *motus ſanguinis*, & hunc veluti preſſis veſtigiis inſequentia *caloris*, *frigoris*, *ſenſationum* augmenta: *roboris* autem ad voluntarium motum impotentiæ ſeu *atoniæ*. Neque hoc ſolum, ſed concurrunt etiam, tanquam ſolenniter, certæ atque ſolennes alterationes circa *appetitum*, *concoctionem*, placidam *digeſtionem*, inutilium *egeſtionem*, vtilium *retentionem*, & denique tandem *aſſimilationem*, ſeu vniuerſum *nutritionis* negotium. Imo concurrunt etiam non magis notabiles, quam paſſim *ſenſibiles* admodum atque manifeſtariæ huiusmodi alterationes circa *excretiones* etiam *ſecundæ* vulgo dictæ, imo *tertiæ coctionis*, nempe *ſudorem* & *vrinam*. Sicuti etiam *ſenſuum* æque atque animalium *motuum*; *torpor* horum, *actiuitas* & *intenſio* ſolito maior illorum, tam in reliquis ſenſationibus, quam ſpecialiter in *dormiendi* poteſtate & *tranquillitate*, perpetuæ hic occurrunt.

Febrium certæ vices ſeu periodi.

§. V. Sunt autem in qualibet febre conſiderandæ diuerſæ circumſtantiæ in ordine ad TEMPVS; vbi *incipiendi*, *augeſcendi*, *continuandi*, & tandem iterum *deſinendi*, certæ omnino *vices* conſiderationem ad ſe vocant. Tota temporis menſura, ſeu *complexus*, comprehendi-

henditur vſitato nomine *periodi*; *initium*, ſeu inuaſio in genere, habet peculiares ſuas circumſtantias; ſuas etiam *incrementum*, quod inprimis *ſucceſſu* non ſolum, ſed etiam peculiari *ambitu* temporis circumſcribitur. Succedit huic tempus *æqualis* cuiusdam progreſſus, quod vulgo *ſtatum* appellant. Subſequitur denique *declinatio*. Quando febris non tam vna *continua* & maxime *æquali* ſerie ſcenam ſuam ludit, ſed interpoſitis veluti *requieſcendi* ſeu reſpirandi alternationibus poſtea demum nouo impetu inſultat, dicuntur repetitæ huiusmodi *exacerbationes* ſeruata græca formula *paroxyſmi*. Paroxyſmi.

§. VI. *Declinatio* fit vel cito, & quaſi *ſimultaneo* actiuitatis curriculo, quod *criſis* appellatur: vel *ſucceſſiua* magis veluti diſſolutione totius impetus, ſeu λύσις quadam. *Criſis* habet maxime locum in *acutis*: λύσις illa ſucceſſiua in *intermittentibus*. *Criſis* eſt vel exquiſita, quæ omnium familiariſſime fit per *eccriſin* copioſam ſimultaneam. Minus exquiſita, ſed tamen omnino *notabilis*, &, ſi reliqua decenter ſubordinentur, ſatis *ſincera* æque atque *conſtans*, fit ſine *eccriſi*; *mutatione* tamen ſenſibili in melius: die vero *critico* cumprimis. Interim omnino *concurrentibus* debitis *excretionibus*; vt vt non *ſimultaneis*, tamen *ſuccedaneis*. *Criſes* exquiſitæ per *eccriſin* ſimultaneam copioſam nulli febri ſunt *propriæ*, ne dum *perpetuæ*: illæ vero, quæ ſine *eccriſi* fiunt, ſunt omni febri *acutæ*, recte ſuccedenti atque cedenti, perpetuæ, nec abſunt ab illa ſine *anomalia*. *Intermittentium* etiam totus interdum impetus tollitur vna *decente* æque atque *ſufficiente eccriſi* per conuenientia emunctoria. *Languidius* per plures ita ſuccedentes *paroxyſmos*; aut tardiore aliquo demum atque *languidiore* progreſſu: ita etiam *acutæ* incipiunt interdum ipſo *quarto* die, quem *indicatorium* vocant, *ſalutares* ſuos exitus oſtendere, imo exhibere, & deinde demum ad alterum vsque plenum *criticum ſeptimum* diem abſoluere. Rarius autem, & certe non niſi ſub exquiſitiſſimo patientis moderamine, quod vulgo *regimen* vocant, exſequuntur iam hoc ipſo *quarto* die eximie vniuerſam ſuam ſalutarem *expurgationem*. Criſis & lyſis. Eccriſis. Regimen.

§. VII. Enim vero febris in genere omnino tendit ad *expurgationem*; & quidem rei cuiusdam, quæ vel magis directe, vel remotius, ad intimam diſſolutionem ipſius *mixtionis* corporeæ vergat, imo veluti ruat. Febris tendit ad expurgationem.

Reſpexi ab hac veritate etiam ad appellationem latinam, qua *februare* non ſolum antiquo vſu pro *repurgandi* actu vſurpatum fuiſſe traditur; ſed etiam ſpecia-

ſpecialiſſime *februa* appellabantur ſolennes quidam ritus, quibus in ſpecie *defunctorum vmbræ erraticæ* abigi, & domus ab illis *repurgari* credebantur. Iam, cum etiam febris proprie ſit eiusmodi actus, tendens ad expurgationem oberrantium in corpore veluti *morticinorum*, & ad eius *diſſolutionem* vere *emortualem* directe tendentium rerum; viſum hinc eſt, ſi non vere & actu ab antiquo æuo hoc ipſo intuitu formata & impoſita eſſe, certe tamen quadrare huiusmodi actui hæc appellatio.

Cauſſæ febrium; internæ.

§. VIII. *Hiſtoria cauſſarum* huiusmodi febrium reſpicit partim **internam** corporis conſtitutionem, partim *aduentitias externas*. *Internæ* ſunt, habitus corporis *ſanguineo-cholericus*, aut *cholerico-melancholicus*. Status ſanguinis inſigniter abundans *quantitate*; *qualitate* vero floridus ſatis, & vt vocant *ſulphureus*. (Monui enim iam ſupra, quod ſanguis quam *optimus* ad *corruptionem* vehementem *putredinis* ſit maxime aptus.) Hinc etiam *ætas*; inprimis *actiuior* in genere, iunior, atque ſatis viuida: in ſpecie vero ad agendum etiam *acrior*, *iuuenilis* & *prima virilis*. *Sexus* quin etiam, licet non totum negotium diſtinguat, *prærogatiuam* tamen oſtendit virilis præ ſequiore. Coortæ etiam vndecunque tandem ſtaſes *inflammatoriæ* circa *interiora*, ipſa inquam viſcera, præbent *febribus* anſam & occaſionem quam maxime ſonticam.

Externæ.

§. IX. E rebus *externis* præbet *febribus* occaſionem præcipuam, concalefactio ſanguinis nimia, & per hanc *expanſio* ſanguinis ingens: & quidem inprimis vel *gradu* ipſo toto, vel *impetu* præcipiti, vel *duratione* diuturna, quam plurimum exorbitans. Ita etiam poſt vehementem *refrigerationem* vniuerſaliorem cito facta huiusmodi expanſio poteſt multum in hoc ordine. Cibi atque potus; illi quidem *concoctioni* quam maxime refractarii, hi ſanguinem *inteſtino* acriore motu exagitantes. *Vigiliæ* præter omnem conſuetudinem ſimul & ſemel maxime ſuſceptæ; corpore de cætero vegeto atque florido, *animo* vero faſtidiente ac indignabundo. *Motus* corporis *repente immoderatus*; ex enormi quoque motu tranſitus immediate ad ſegnem *quietem*: vix tamen hic, niſi inſignis *refrigeratio* ſimul temere admittatur. *Excretiones* non recte ſuccedentes, non tam æque aliæ quam *ſanguineæ*, adſuefactæ alias, nunc autem emanentes: præcipue vero quæ per *ſuperiora*, imo ſpecialiſſime per *nares* alias fieri ſueuerant.

§. X.

§. X. *Animi pathematum* minime parua hic eſt efficacia; ante omnia *iracundiæ*, deinde *terroris*: *mœroris* non niſi e longinquo, & vere per indirectum. Ingens autem inter *animi pathemata* efficacia, ad *iterandum* febrium inſultum, eſt re vera etiam ipſius *conſuetudinis*: vt omnino, qui ſemel, maxime autem iterum, febribus laborarunt, ſimilibus etiam in poſterum promtius iterum corripiantur. Tandem peculiaris ſpecialiſſima cauſſa certarum inprimis febrium eſt *communicatio contagii* ſpecialis: *generaliter* tamen ad deſtruendam *mixtionem* corporis & corruptelam *putredinoſam* inducendam quam maxime apti atque habilis.

Animi pathemata & contagium.

§. XI. *Effectus* & *euentus* febris ſunt certe maximopere diſtinguendi; & *effectus* quidem prudentiſſime conſiderandi atque expendendi. *Effectus* nempe ſinceri (non per accidens *impediti* per *materiales*, aut male adminiſtrati per *intentionales* cauſſas, per accidens peruerſo modo concurrentes) ſemper ſunt vtiles, & omni modo *ſalutares*. Fiunt autem per *excretiones*, *genere* quidem etiam ſtatui *ſecundum naturam* vſitatas: *ſpecie* vero ſolum, imo potius *gradu* tantum, *tempore*, *ordine* peculiari, *ſucceſſibus* ſpecialiter *ordinatis*, a *naturali* tramite abeuntes. Interim minime abſolute *morbido*, *extrauagante*, *inconueniente*, *inſtituto*, *actu*, aut *ſucceſſu*: ſed *proportionato* maxime ad propoſitum ſcopum; nempe *exterminationem* vtique operoſam, ſed etiam *ordinatam*, & in ſe omnino *efficacem*, eiusmodi rerum, quæ ingens *periculum* minentur: & eiusmodi, ad minimum *in genere*, *tempore*, quale *actiuitati* illarum rerum reſpondeat: nempe vt *noxiæ*, adeoque *expugnandæ*.

Effectus febrium.

§. XII. Hinc etiam ſi *numerus* eorum, qui varii generis *febribus* paſſim corripiuntur, ſed tamen ex illis iterum *ſalui* euadunt, comparetur cum illorum numero, qui febribus vtique tandem *moriuntur*, comparebit facile *duplex* illa veritas: 1) quod longiſſime *pauciores* febribus ita *moriantur*, quam ſimpliciter *afficiantur*: 2) quod qui etiam ita *moriuntur*, vel plane ſimpliciter atque directe *febre* non intereant, ſed tantum *morbis aliis*, quibus febris demum *acceſſit* atque ſuperuenit: vel manifeſtius, impedito atque perperam ſuccedente ipſo *febris decurſu*. Quod tanto magis diluceſcit de febribus *vere dictis*, ex *confeſſo* talibus. Abſtrahendo nempe a generaliſſimis illis acceptionibus qualiumcunque *anxiarum*, *æſtuoſarum* atque *refrigeſcentium viciſſitudinum*, quæ tum paſſim aliis affectibus, tum ipſi vltimæ

Pauci febribus moriuntur.

moribundæ, vt Germani loquuntur, *anxietati* eueniunt. De quibus proinde confusæ illæ loquendi formulæ audiuntur, *neminem mori sine febre*, imo neminem *ægrotare* sine febre. Vbi insuper distinctionis amantes, imo vero compotes, facile inuenient, quid intersit inter quaslibet *minus æquales*, *inconstantes*, *trepidas motitationes* tam *pulsus*, quam *toni*, & ita consequenter etiam *humorum*: & inter *veras*, *euidentes* omnium horum *exacerbationes*; aut *constantes*, vel certe plus minus *ordinatas* siue *durationes*, siue *alternationes*: nempe, si res etiam largissime assumatur, qualescunque *motus & apparatus* febriles; & sinceriores *confessas* atque *notorias* febres.

Differentia inter mori cum febre & mori a febre.

§. XIII. Neque minus facile capient differentiam inter mori CVM febre, & mori A febre. Cui quidem etiam ipsa huiusmodi indistincta acceptio atque locutio inscia consentit: quandoquidem vtique hac ratione sponte sequitur, quod longe pauciores *febribus intereant*, quam *superuiuant*. Si enim *in omni morbo* præsto est *febris*, quanto maior vtique est numerus eorum, qui passim a morbis *conualescunt*, quam qui illis *intereunt*? Notorio in indiuidua exemplo, dum passim homo *sæpe* per vitam *ægrotat*, *semel moritur*.

Euentus febrium.

§. XIV. *Euentus* febrium est vel *irregularis* solum, sed tamen *vitalis*; vel plane *funestus*. Vtrumque per *indiuidua* magis *accidentali*, quam omni febri perpetua, atque adeo, vt loquuntur, *essentiali* culpa. Fit autem huiusmodi *euentus*, quando vel *materia* non satis *obsequitur*; vel *viæ* non obtemperant: vel ipsa *methodus* atque *ratio motus in se*, & *a priori*, vt aiunt, non decenter instruitur. Quo in casu multum vtique possunt tum reliqua *animi pathemata*; tum *consuetudines* æque *heteroclitæ*, quam ipsæ etiam *insuetudines*. Cum enim ipsæ *febres* vtique *apparatum* postulent operosiorem & insolitum, *intensionem virium*, atque vigoris insolitam *constantiam*, vel simplicem & æqualem, vel in certum *ordinem* distributam: certe nihil mirum esse potest, si etiam homines quam maxime & quam optime *sani*, irruente aliqua peculiari *necessitate*, tam parum, mox & *immediate*, totum suum *intellectum* quasi ad *consilium* agendi dirigere, imo expedire totam seriem consilii valeant *in specie*, quam *voluntatem* paratam habere ad *insolitum*, *operosum* negotium in genere. Cum certe par humanæ indolis ratio sese offerat etiam in rebus *directæ rationis*, & simpliciter *moralis æstimationis* æque, atque *inuentionis*: vbi par certe est minus *exercitatis*, min s *adsuetis*, libero *otio* & *læto rerum successu* frui solitis, tam *fastidium* & *segnities* ad *laboriose* conniten-

niten-

nitendum, quam *trepidatio*, *incertitudo*, *inconstantia* in *inueniendo* exquisito apparatu, & *seruando*, *prosequendo*, *exsequendo ordine* actionis. Est autem vtique notanda etiam peruersionum illarum, quæ debitum *salutarem* effectum euertunt, illa vndique constitutio, vt partim minime *toto genere* a debito tramite discedant: partim nulla re promtius atque grauius perturbentur, quam *animi* commotionibus. Rarius vero nudam *perturbationem*, *aberrationem*, atque adeo simplicem *anomaliam* subeant, citra ingens *periculum* longe grauioris, imo in *acutis funesti* prorsus euentus.

§. XV. Differunt febres & *successu*, & *ambitu*. Illius intuitu sunt vel *continuæ*, vel *intermittentes*: huius vel *acutæ* vel *chronicæ*. *Acutæ* distinguuntur iterum in *simplices* & *peracutas*: sicut etiam *benignas*, aut *malignas*. *Chronicæ* æque atque *acutæ* sunt vel *continuæ*, vel *alternantes*; quæ *alternatio* in *chronicis* ad plenam *intermissionem*, *hectica* excepta, in *continuis* solum ad sensibilem *remissionem* peruenit. *Continuæ alternantes* habent, quæ ipsis opponatur, speciem, *continentes*. Quæ *progressus* suos æque atque vniuersam *periodum* conueniente ordine seruant, dicuntur inde *typicæ*; quæ hoc non faciunt, *erraticæ*. Et fere hoc ipso respectu deinde *anomalæ*, vt alteræ *legitimæ*. Hæ sunt differentiæ febrium secundum *subalternas* sui species, siue, vti vulgo loquuntur, κατὰ γένη. Differentia febrium.

§. XVI. Habet autem hæc considerandi ratio, præter ipsam veritatem, illam insuper solidam vtilitatem, quod hac ratione non solum dilucescat, quid in *motibus febrilibus actiuum* insit, ad *finem* vtilem, imo in *contagiosis* præsertim, absolute *necessarium*; quid vero *passiuum* vere, & nullo *vsu*, sed simpliciore *molestia*, aut plane tandem *damno*, conspicuum. Vbi insuper maximopere vtique attendenda venit altera illa eiusdem rei pensitatio, quænam talia *inutilia*, *molesta*, verius passiua, a morbo ipso, eiusque noxia efficacia, vere pendeant: quæ vero solum vt *incommoda* ineuitabilia *vtiles* de reliquo illas, imo *necessarias* actiones vitales *auctiores*, secretorias & excretorias, nuda *necessitate consequentiæ* concomitentur; adeoque pro *morbi* directis effectibus, quin imo passim pro ipso *morbo* non possint, nisi falso, argui. Quam vtilitatem hæc differentia habeat.

§. XVII. Deinde illucescit ex hac consideratione Medico ipsa *methodus*, quam ille in tractandis *febribus* seruare debeat. Quam alienum nempe futurum esset, si ille huiusmodi *bonos conatus* atque Alia vtilitas est methodus naturæ.

 motus

motus naturæ temerario ausu *oppugnare*, *alienis* methodis *eneruare*, imo vel solum quacunque ratione *negligere*, in animum inducat. Quam opportune vero, imo quolibet intuitu optime, præ omnibus aliis consiliis huic methodo obsequium præstare possit, potest illum inprimis docere obseruatio illa quolibet intuitu summe commendanda, & nunquam vtique obliuioni permittenda, quod nempe hac ratione, *bis* inquam *febrilibus processibus*, & iustis tandem atque proportionatis *effectibus*, homines SPONTE NATVRAE, *citra artis concursum*, a febribus ita *in integrum restituantur*, sine vllo alio subsidio artificiali.

Hæc methodus vnicum est naturæ subsidium ipsi proprium.

§. XVIII. Deinde non extra summam considerationem relinquere fas est eiusmodi contemplationem, qua innotescat, quod hæc talis *methodus* non solum sit VNICVM *naturæ subsidium*, quo illa *sibi ipsi* possit consulere: sed sit etiam ita in genere ipsi *proprium* veluti, atque *familiarissimum*, vt eodem etiam absolute, *generatim* per totam vitam vti consueuerit, neque nunc, nisi *auctiore* gradu, pro circumstantiarum necessitate vrgente, easdem exerceat: *proportione* solum, exquisitius secundum specierum differentes *necessitates*, instituta.

Sub ancipiti & indubio exitu huius rei iusta est vigilantia & sollicitudo.

§. XIX. Quæ quidem res peculiaris (vna cum vera vtique ita *periclitatione* omnino, non solum præsente, sed ita etiam manente, vt ipse *exitus*, tanquam res futura, tantisper vtique in ancipiti maneat: tanto magis, cum rationi omnino consonum sit, adeoque omni iure cogitandum, nec iniuria *metuendum*, quod etiam sub his & *laboribus* necessariis, & illorum etiam susceptorum, certe tamen adhuc *ancipiti* magis, quam certa & *indubia* felici *efficacia*, adhuc incidere possint aliunde nouæ *interpellationes*, *turbationes*, *impedimenta*, imo *pericula noua*.) Hæc inquam res facile hinc iudicari potest, quam iusta sit sub rebus ita *laboriosis*, *ambiguis*, vlterioribus *impedimentis* metuendis, *vigilantia*, *meticulositas*, *sollicitudo*, imo si res impeditius procedant, *anxietas* ipsa: qualia nempe omnia in exercendis illis *febrilibus operationibus* non solum occurrunt; sed etiam quam maxime secundum *proportiones* eiusmodi *difficultatum* per species.

Mores animi ægrorum hic præcipue sunt obseruandi.

§. XX. Vbi quidem etiam, plus quam vnius intuitus ergo, animum aduertere conuenerit ad *habitum morum animi* eiusmodi patientibus per indiuidua alioquin etiam solitorum, quomodo illi tanto magis sese exserant in *regendis* atque *prosequendis* huiusmodi *operosis*, *impeditis*, & tamen *necessariis*, adeoque *periculosis* etiam, administra-

tio-

tionibus. Non autem loquor de nuda illa *morali impatientia*, *formidine*, *trepidatione*, *anxietate*, quam tales in huiusmodi constitutionibus exserunt circa negotium *rationale*: sed quales etiam horum generum ἀταξίας re vera in ipso etiam *vitali* actu deinde exhibeant, nempe ipso hoc *motuum* horum *secretoriorum & excretoriorum ordine*, *proportione*, *constantia*, administrandis; etiam sine *externa* exacerbatione *animi pathematum* oblata; quæ alias vtique etiam insigniter vlterius *turbare* potest has operas, etiam in illis, qui cæteroquin ab eiusmodi *perturbationibus* alieniores sunt.

§. XXI. Eodem fere etiam gradu atque loco considerandа vtique est illa *animi* e febribus affectio, quando per veras *crises* perpetrata feliciter excussione febris, adeoque superata *periculi* energia, primum, quod etiam singularum *horarum* decursu se exserit, boni effectus specimen, est *animi* reuertens *alacritas*, *tranquillitas*, imo vera *securitas*, & a periculi *metu* alienatio. Animi alacritas & securitas post periculum superatum.

§. XXII. Hic talis est habitus *febrium*, seu *febris in genere*, *in se* spectatæ, vti *numero vna*, *semel*, *singulis periodis*, inuadit. Notandum autem, quod eadem ipsa etiam quasi *sponte* nuda sua, aut certe per occasiones minime exquisite *proportionatas*, non secus quam vere proterua quadam *promtitudine*, repullulare consueuerit. Et hoc quidem non solum breui interposito *tempore*, vt in *acutis*; sed etiam admodum longo, vt in *intermittentibus*, inprimis *tertianis*: quæ minime raris exemplis, sed re vera in hominibus inprimis quam maxime *robustioribus*, etiam *anniuersariis* spatiis vel vere *repullulare* solet; vel ad minimum plane conspicua specimina *gliscentis* noui huiusmodi *conatus* exhibere. Repullulare solent febres.

§. XXIII. Imo vero non ignota est in praxi illa febris *tertianæ* vera *adsuetudo*, vt cessantibus etiam secundum omnem rationalem verisimilitudinem *caussis* sui *materialibus*, tamen non cesset ipsa *febris*; sed patientes tales extra diem & horas illas consuetas per omnia *sanos*, *vegetos*, *integros*, imo *robustos* & plane *validos* sese gerant, & omnes *functiones vitales* quam optime exerceant: interim *hora* solita redeunte valido prorsus insultu *paroxysmus* cooriatur, & licet non æque nimium diu *duret*, tamen re vera etiam tam *breuis* non sit, quin satis diuturnas, intuitu debiti *sani* penitus immunis status, molestias exhibeat, per 2. 3. horarum decursum. Tertianæ febris adsuetudo.

Subiectum febris.

§. XXIV. Vltimum in *ordine*, licet minime postremum *dignitate*, meretur quam maxime considerari, & quidem hoc ipso potissimum loco, vbi breuem de febre *caussalem* theoriam formare ordo postulat. Loquor de *subiecto* febris, cui illa obtingere solet. Vbi certe non perfunctorie perpendi meretur hæc ipsa conditio febris, quod illa non eueniat, nisi HVMANAE speciei. Nempe neque tam *vere*, neque tam *facile*, neque tam *varie*, & tamen sub illa varietate ita *proportionate* & *conuenienter* iuxta veram dignitatem *necessitatis*, quam periclitatio eiusmodi siue tota sui *specie*, siue *partis*, quæ primario afficitur, *dignitate*, infert, febrilibus commotionibus in ipsis *brutis* locus esse videatur.

Quod hominibus præ brutis febres frequentiores obtingant.

§. XXV. Dixi, quod hæc res, & vera prorsus febris circumstantia, primum locum omnino videatur mereri in CAVSSARVM febrium enumeratione peragenda. Cum enim febrem considerare liceat, imo vero per veras sui circumstantias deceat, vt eiusmodi *actum vitalem motorium*, *secretorium* & *excretorium*, mediante quo *præsentes* quædam noxæ remoueantur; sed hoc ipsum etiam eo maxime *ordine*, eaque *proportione*, per notabilem numerum *specierum*, ita administretur, vti tam *materiarum ad vias*, quam *efficaciæ periculosæ proportioni* quadrat; & secundum hos respectus vtique quam maxime veluti requirit, seu præsupponit, *energiam* eiusmodi *æstimatoriam* tam *rerum*, quam *actionum*: apparet hinc tanto magis elucescere tota veritas negotii, quamobrem *brutis* nullæ, aut quicquid tandem huc trahatur, vtique *paucissimæ*, & penitus *rarissimæ* febres eueniant; *hominibus* autem & *specie* plures, & *numero* frequentiores passim obtingant; insuper autem & *proportione* speciei, & *methodo* prosequendi & absoluendi (nisi *per accidens* denuo peruertantur) ita etiam ad finem perducantur, quemadmodum *rationabiliter*, & *necessitati* corporis, & *receptiuitati* materiæ & *habitui actionum* ad tales effectus omnino quadrat.

Promtitudo humanæ indolis ad sibi consulendum.

§. XXVI. Vbi nempe etiam notanda venit, vti nota vtique est, non solum *promtitudo* humanæ indolis ad *sibi consulendum consiliis suis*, & *conatibus consulto* administrandis. (Intelligo autem non solam consultationem per *præfigurationes phantasiæ* perpetrandam, sed *rationi* solum iuxta *principia nobiscum nata* consonam; & magis *habitum* materiarum *respectiuum*, secundum magnitudinem *periculi* hinc impendentis, quam *materiarum* ipsarum *in se* spectatam siue *physicam* siue *mechanicam* dispositionem simplicius, respicientem.)

§. XXVII.

§. XXVII. Sane vero huic eidem tali considerationi *caussali* innititur *caussalis ratio* totius *successus* & *exitus* febrium *generalissimus*, quatenus *bonus*, *iustus*, & *proportionatus*, adeoque etiam *salutaris*: imo simpliciori eloquendi formula *simplex*, *directus*, *sincerus*, *per essentiam*, vt scholae loquuntur; aut *indirectus*, *impeditus*, *perturbatus*, *per accidens*.

Ratio successus & exitus febrium.

§. XXVIII. Sub his omnibus autem febrium circumstantiis illud, quod maximopere ad considerationem prudentem veræ *ætiologiæ* illarum maximum pondus præbet, est hoc, quod febres *mensura* non solum *impetus* sui, sed inprimis *successus*, adeo pares & exquisitos *ambitus* seruent in quibuslibet subiectis, quæ per *materiales* circumstantias notorie plurimum *differant*, vt inde *materialibus* conditionibus illas circumstantias assignare omnino maxime alienum ab omni conceptu videatur. Certe enim offendit in hoc negotio curiositas sciola humanitatis adeo crasso modo contra vniuersa etiam simplicissima principia, quæ tamen maxime iactat, *physica*, *mechanica*, *rationalia*, vt incuriæ magis, quam vllius alterius rei curiosa hinc appareat.

Febres in omnibus subiectis pares ambitus seruant mensura impetus & successus.

§. XXIX. Nempe crasso certe quodam simili, a *fermentationis* effectibus petito, adumbrare suscipit, quasi etiam *dari* possint, verius *fingi*, eiusmodi materiæ, quæ in corpus humanum admissæ ibidem eiusmodi *commensurata* fermentandi *tempora* seruent & sequantur. Sed vti totum hoc negotium nudæ quam maxime suppositioni de eo, quod ita se habere *posse*, *fingi possit*, superstruitur; ita reddunt illam penitus irritam circumstantiæ tales, quæ non *supponi*, sed solum *attendi* atque *obseruari* postulant, & eo ipso, quoniam ita *fiunt*, etiam aliter *supponi* non possunt. Certe enim notissimum est, quod *quantitas* materiæ *fermentantis*, tanto magis autem ipsius *fermenti*, maximopere circumscribat suppositam illam, de qua nempe maxime sermo est, *mensuram* tam *incipiendi*, quam *inualescendi* atque *durandi*. Interim contrarium huius rei passim, imo per omnia veluti indiuidua, occurrit in nostro negotio. Quandoquidem ibi tam *leuiores*, imo tandem longe *leuissimi* paroxysmi (nam *paroxysmis* inprimis adornatur illa scena) nihilo secius illam *mensuram* etiam exquisitissime seruare deprehenduntur. Sicut etiam in tam diuersa *quantitate* atque *distractione* materiæ, qualis alibi in paruis corporibus *infantum* atque iuniorum, alibi in diffusis *annosiorum*, occurrit, ne vlla quidem verecunda fictione eiusmodi paritatis *materialis* ratio supponi potest.

Hoc materiæ fermentanti vulgo adscribi solet.

Reditus paroxysmorum etiam fundatur in materiæ quantitate.

§. XXX. Interim adhuc rudior certe est illa præfiguratio de exquisite stato *reditu* paroxysmorum; quasi ille innitatur vere exacte pari *quantitati* materiæ, quanta præcedente paroxysmo fuerit. (Vt enim nihil dicatur de illo offendiculo, quod hac ratione simul, præiudicando, fingeretur *absoluta* quædam *mensura* materiæ, *quanta*, & non *minore*, opus esset ad concipiendum seu suscitandum *paroxysmum.*) Cum vtique alias etiam *minor* quantitas prius in paroxysmum erumpere posset, modo *leuiorem* atque *breuiorem*: dum interim ex aduerso etiam *leues* paraxysmi nihilo minus *paria* tempora obseruant.

Reclamant his opinionibus ipsi succedentes paroxysmi proportionati.

§. XXXI. Cadit profecto tota hæc operosa scena, reclamantibus maxime ipsis paroxysmorum *successiuorum* proportionibus. Cum enim, si pristina exquisita *quantitas* materiæ in caussa esset tam exquisitæ *mensuræ* reuertendi, necesse omnino foret, vt etiam tam *impetus*, quam deinde *duratio* totius paroxysmi, pariter ita perpetuo *æqualis* eueniret: aut ad minimum euidentioribus non solum *promtioribus*, sed etiam *copiosioribus excussionibus* sensibiliter ita elisa & exonerata materia sufficientia harum rerum signa exhiberet. Cum autem contrarium absolutissime conspicuum, & nemini hominum has res aduertentium incognitum sit; nempe, quod etiam de die in diem quam plurimum *decrescentes*, imo vltimo vix satis amplius *sensibiles paroxysmi*, & exquisitissime quidem omnium *hi tales*, *statas* illas horarum *mensuras* recursu suo maxime exactissime seruent; iterum dico, quamuis *impetu* æque atque *duratione* sæpenumero vix satis *sensiles*: dilucescit certe hine euidentissime, quomodo hæ tales circumstantiæ quadrent illis commentis, tam *crassæ proportionis* regulæ superstructis.

Paroxysmorum quiescentium reuocatio.

§. XXXII. Ex aduerso vero longe certe alio vocat considerationem illa obseruatio, qua satis etiam in vulgus notum est, quod etiam quantumcunque *quiescentes* paroxysmos tertianarios, præcipue rebus adhuc recentioribus, aut subiectis plurimum *sensibilioribus* exsistentibus, certissime atque promtissime reuocare possit non solum *assumtio* ita intempestiua cibi aut potius; aut *nidor* similium rerum: sed etiam nudus *conspectus*, imo in exquisite sensibilibus etiam sola multa *mentio*, & molesta ad acceptandum & consentiendum tentata persuasio.

Eorum emansio aut mitigatio.

Sicut e diuerso non minus nota est etiam illa experientia, quod in oblato insperato *gaudio*, animum maxime quasi totum ad se vocante; *auersione* animi a meticulosa exspectatione instantis horæ, per huius ab aliis factam dissimulationem: quin etiam in ipso *somno*, quando paroxysmi, iam

iam mitescentes, in illius tempus incidunt, hi sæpe toti *emaneant*: sæpissime vero & familiarissime ad minimum sensibilissime *mitigentur*. Sicut etiam notissima est vulgi obseruatio de pari efficacia, paroxysmos iam aliunde *senescentes* per *terrorem* insignem velut obruendi, & vere constanter tollendi. Nec ignota etiam aliis esse possunt exempla paria, qualia ipse expertus sum & notaui, *instantium* paroxysmorum per incidentem anxium *mœrorem* & præsentissimam *sollicitudinem* non solum in præsens *interuersorum*, & tanquam (sub leuissima æstimatione, in comparatione ad alterum obiectum periculum aut damnum) *obliuioni* datorum: sed etiam in posterum ita constanter emanentium.

Instantium interuersio.

Senescentium suppressio.

§. XXXIII. Præterea vero impingit omnis huiusmodi præfiguratio contra veram *historiam legitimi*, eoque ipso *salutaris* successus & euentus febrium, in eo, quod feruoris *fermentatiui actui* in genere, & *effectui* in specie, tribuat totam febrium scenam; quarum quidem actionum decursu *materia* illa ita alteretur, vt prægressam suam *paroxyzandi*, id est, *fermentandi* efficaciam eo ipso exuat & amittat. Cum autem per hanc suppositionem (vt nihil dicam de prorsus improbabili illa non solum *pullulatione* in genere, sed maxime ita exquisite *dimensa* in specie, *nouæ quantitatis* in singulos paroxysmos) in solidum silentio inuoluatur, imo omni considerationi eximatur *vtilissima* illa non solum, sed prorsus etiam *necessaria* EXCRETIONVM efficacia, quæ paroxysmum sibi recte constantem non solum *a posteriori* absoluit, sed ad quam ille etiam potius toto suo apparatu atque successu, iterum dico, *sibi recte constante*, nec per accidens impedito, proprie respicit atque *tendit*; & eo etiam omni *intentione*, ab *arte* medica regendus atque promouendus est. Qua vera non solum, sed adeo vnice necessaria consideratione per infausta talia commenta non solum intercepta, sed vere funditus euersa, simpliciter vtique vna subuertitur vniuersus *vsus* huiusmodi *theoriæ* debitus *medicus*. Quod quidem aliter fieri non potest, quin, quando semel a rerum veritate temere fit secessio, omnes etiam respectus vlteriores veri, adeoque vtiles, vna pessundentur.

Per suppositionem fermentatiui actus in febribus efficacia excretionum silentio inuoluitur.

§. XXXIV. Quemadmodum autem ipsa vtique illa huiusmodi opinio (quasi commotio febrilis ita simpliciter *physico-mechanica* ratione ab ipsis certis *materiis* morbiferis ita concitaretur, vt in ordine ad reliquam œconomiæ vitalis sanam methodum vere simpliciter *passiue* sese haberet) nullo modo quadrare aut respondere potest luculentis vni-

Disceptatio quodnam harum actionum sit principium seu Agens, nihil commodi rei medicæ adfert.

vniuersis ipsarum phænomenis: ita medicæ rei aut intentioni tantundem vtique commodi adferre etiam potest illa disceptatio, si, cum quantacunque tandem contentione, disputetur, quale nam *Agens* aliud sit *auctor* aut *rector* harum commotionum. Quemadmodum enim nemo humanæ rationis compos illam argumentationem agnoscet: *si administratio* febrium præstetur ab ipsa *anima*, sequi inde, vt ipsa etiam *anima immediate* curanda, seu curatio *immediate* ad ipsam dirigenda sit: ita totum illud, quod vtique interim ad Medicinam quam maxime pertinet, ab hac disquisitione, *quodnam nominatim sit harum actionum principium*, seu ipsum verum *Agens*, quam longissime vtique distat; nempe, quod hic *actus* omnino vtique sit BONVS & VTILIS, ipso *effectu* potius, quam simplici forte *euentu*; & omnes eius *successus* atque *progressus* omnino ad illum talem *salutarem* exitum ita *quadrent*, & consequenter etiam probabilissime *collineent*, vt siquid horum aliter (quam ita vt omnino decet, & sine intercedentibus impedimentis etiam ipso facto ordinarie fit) procedat, funestus potius effectus inde resultet.

Vtilior est consideratio, quod febris sit actus bonus & vtlis, ad salutarem finem tendens.

§. XXXV. Hæc, inquam, vera consideratio si decenter stabilitur, nempe veritatem illam omnino practicam tuendo, quod febris *in se*, & nisi *per accidens* perturbetur, *salutarem* exitum adsequatur; & omnino etiam talis, vere *sibi relicta*, habeat vniuersas eiusmodi circumstantias, quæ ad hunc *salutarem* euentum recte & ordine *quadrent*, neque sine sinistri exitus periculo *negligi*, *omitti*, nedum *contrariis* modis instrui possint. Iterum dico, si e vera æstimatione *praxeos clinicæ* hoc agnoscitur, atque certum & euidens ita habetur; adeoque a communi pandemia traditione, quæ hæc vniuersa simpliciter *passiua*, & vera *morbida* pathemata facit, abeundo, meis de hac re demonstrationibus assensus præbetur: inepte absurdum posthac fuerit, futilibus, & ab omni argumentandi ratione alienis dubitatiunculis, tanquam de re maximi momenti, & serio definienda, huiusmodi speciem facere, quasi nihil eorum, quæ ego docuerim, placeat &c.

Generalis febrium theoria.

§. XXXVI. Enim vero hæc est vtique illa vere *medica* harum rerum consideratio atque ratio, quod veræ atque sinceræ *febriles actiones*, per *successiuas secretiones* proportionatas & *tempestiuas excretiones*, &, mediantibus his, per morbidæ materiæ efficacem *depulsionem*, ad *salutarem* vitæ conseruatorium exitum pertendentes, non solum *tolerandæ*, sed etiam *obseruandæ*, *gubernandæ*, & quoquo modo *iuuandæ* potius atque *promouendæ* sint, quam vllo modo *negligendæ*, nedum per-

peruertendæ. Hæc est illa mea GENERALIS FEBRIVM THEORIA; de qua licet omnino vtique ipsi etiam *antiqui* aliquid agnouerint, *pugnam* aliquam *naturæ cum morbo*, in febribus inprimis, arguendo: tamen tum totius medii scholarum medicarum æui acceptiones & explicationes tam parum, quam antiquissimorum expressiones veram & exactam differentiam exposuerint, *quænam proprie* in febre sint *morbi*, quæ vero contra *naturæ partes* & *energiæ*: non potest proinde neque mihi imputari, quasi illorum, vt habet prouerbium, *vitulo arando* præcipua mea, ne dum omnia, illis ita debeam. Quamlibet certe neque de hac postulatione vllatenus contendere in animo habeam; vtpote nihil vtique minus quam hoc, illud autem omni vtique studio expetens & agitans, vt *serium* hoc omnino negotium, *naturam potius in suis vtilissimis operationibus quouis modo adiuuandi*, *quam vllo modo ipsi obsistendi*, in tam sontico negotio, quale sunt ipsæ *febres*, decenter perspectum, adeoque ad ipsam praxin perite applicandum, ab omnibus medicinæ studium agitantibus agnoscatur.

Quam antiqui per pugnam naturæ cum morbo explicuerunt.

§. XXXVII. Quam maxime vero non scitu magis, quam consideratu, & prudente, imo vero perita *obseruatione* æque atque *gubernatione* dignam duco, imo commendo maxime hoc nomine hanc ipsam per febres *spontaneam naturæ energiam*; quomodo illa non solum præsenti *necessitati* corporis ipsamet consulere ita suscipiat: sed etiam hoc ipsum peragat peculiari *methodo* atque *successibus*, singulari *ordine* instructis. Cum enim *materias* illas, PROPTER quas huiusmodi *febrilis commotio* ita suscipitur & instruitur, vera *artificiali* alternatione subigere irritum passim & vere inane sit conamen; quod omnino Medici, rerum suarum & existimationis inprimis ac honoris sui & *artis* vere cupidi atque curiosi, non solum a spe sua, sed tanto magis a pollicitatione omni omittere debent: (exceptis paucissimis indiuidualibus casibus, & in vna forte solum aut altera specie) sed omnia verius simpliciter per *ordinatas secretiones* & *excretiones* absoluere, necessitas postulet: talis autem *apparatus* atque *methodica* administratio, ita *secretoria & excretoria*, fit ipsamet *febris*: sine cuius *generali* instituto (*secretionis* & *excretionis*) *materia* hoc tempore incumbens non *possit* superari; sine eiusdem autem *speciali* (*ordinis*, *mensuræ*, *paroxysmorum* & *periodorum*) *tranquilla* & nihil perturbata *prosecutione* non *soleat* hoc negotium absolui: quin potius, si hic aliquid *turbetur*, to-

Spontanea naturæ energia per febres, eiusque methodus.

tus actus inde in ingens *periculum*, *irriti* adeoque etiam *funesti* in acutis, *exitus* coniiciatur.

Quæ methodus naturæ febrilis seruanda & gubernanda est.

§. XXXVIII. Censeo proinde dignissimam vtique, imo *necessariam* prorsus obseruatu, imo vero *factu*, hanc ipsam seruationem febrilis *methodiæ*: & dextram eius *artificialem* gubernationem potius, quam vllo modo in diuersum abeuntes (artificiales) *intentiones* aut *inuentiones*; ne dum in *contrarium* tendentes, nempe huiusmodi *conatus*, *apparatus* & *actus* naturæ in directa sua & tolerabiliter procedente prosecutione *impediendi*; neque quidem solum *crasso* modo, & in genere, totum *scopum secretionis & excretionis* mutuo subordinatarum simpliciter impediendo & opprimendo; sed etiam *in specie*, peculiariter commensuratos veluti gressus atque passus harum actionum immodestius interpellando, iisque vel resistendo, vel illos temere confundendo & obturbando, tum sigillatim in *paroxysmis*, tum ad summam rei in *destinationibus*, maxime omnium vero iam *actionibus* ipsis *criticis*.

Maxima autem artificis prudentia opus est, si naturam adiuuare in animo habeat.

§. XXXIX. Habeo enim pro certo, quod quilibet animum huc decenter aduertens facile deprehensurus sit, quantum differant eiusmodi affectus, quos non solum *adiuuare* & ad illos *concurrere*, sed vniuersos *præstare*, *administrare* & *absoluere* aggressa est natura & passim etiam *sine* omni *artis* auxilio exquisitissime absoluit: si talibus immiscere sese & ingerere *artifex* in animum inducat, opus ibi sit maxima & prudentia, & peritia, & dexteritate, ne plus officiat, impediat, turbet, & peruertat successum, *euertat* autem & in contrarium coniiciat omnem bonum *effectum*, imo *salutarem* euentum: adeoque quod sine *artificis* concursu passim feliciter succedit & exit, imperita eius, *inutili*, imo *aduersa*, atque temeraria concursatione certo & absolute in irritum recidat, imo in *contrarium* adigatur.

Infausta & fictitia est traditio de efficacia remediorum alterantium citra euacuationem.

§. XL. Vbi breuissimis adhuc tangere libet, quam antea etiam breuiter perstrinxi, infaustam illam tralatitiam traditionem, totam interim *falsam* atque fictitiam, & omni proinde etiam *salutari* euentu cassam, de *efficacia artificiorum medicorum* simpliciter ALTERATIVA, pro auferendis *materialibus* caussis febrium, *citra euacuationem*, *præcipuum* totius negotii cardinem tandem moliente. Cum enim talis traditio, exceptis solis aliquibus exemplis febrium *intermittentium* ex *assumtorum* crassiorum vitio pendentium, & initiis *cholericarum* & *ardentium*, a *biliosa* saburra crassiore & copiosiore pendentium, absolutis-

lutiſſime *temeraria* ſit, *fallax*, imo *falſa* atque *mendax*; cui, a male intellectis, imo paſſim mala fide allegatis *paucis* exemplis, vniuerſam *methodum* curandi ſuperſtruere, & ab eiusmodi *particularibus* ad *vniuerſalia* graſſari etiam ſcholis intolerandum eſſet: nihil certe ſanæ rationi, ſi illa ſimpliciter in conſilium hic aduocetur, reliquum manet, niſi vt euacuatione ſeu *excretione* tandem totum negotium aggredi, imo abſoluere ſibi proponat.

§. XLI. Quod ipſum, ſic vbi iam ipſius *naturæ* auſibus ita agitari offendat, potius vtique in ſuos vſus hoc conuertere, & mutua *cooperatione* ad plenum optatum exitum deducere debebit ipſa *ars*; quam *ſalutaribus* his naturæ cœptis ſuperbe poſthabitis non ſolum *alia*, ſed vel prorſus *aliena* moliri. Quemadmodum enim, ſi fieri poſſit, *præoccupare* naturæ conatus cœptum vtique eſt & prudentiſſimum, & ſæpe etiam felici ſucceſſu minime deſtitutum: ita, quando ſemel natura ſuas res non ſolum peculiari cura, ſed etiam plane peculiari *menſura*, *methodo* atque *ordine* in effectum deducere aggreſſa eſt, quam infeliciter ibi communiter cedat, etiam ſolus *neglectus* huiusmodi obſeruationis debitæ, & *ſynergiæ* eiusmodi adminiſtrationis atque promotionis neceſſariæ, neminem certe poterit fallere, niſi ab omni res ſuas cum decente animi aduerſione tractandi ſtudio in ſolidum alienum.

Cooperari debet ars, ſi natura res ſuas peculiari menſura, methodo & ordine aggreſſa eſt.

§. XLII. Quo intuitu itaque digniſſimam conſideratu iudico hanc theoriam, ceu verum proprium genium, SYNERGIAE ſalutaris naturæ, imo etiam, ſine vllo concurſu artificis, veræ propriæ naturæ ENERGIAE: e cuius comparatione Medicus ita comprehendere poſſit, non ſolum indolem cauſſarum diuerſarum febrilium, æque ac apparentium pariter effectuum, nempe vulgo ita dictorum affectuum ſeu ſymptomatum febrilium; ſed etiam quid e motibus talibus, partim tendentibus ad excretiones, partim in excretione conſiſtentibus, effectui ipſius affectus adſcribendum: quid vero e contra potius aduerſus magis noxiorum talium effectuum energiam vtile imo neceſſarium, & ſi ipſa maxime ratio conſuleretur, conſultum ex his exſiſtat. Quod ipſe etiam Medicus *artificiali* operatione non ſolum *imitari*, ſed tanto magis *ſequi*, & poſtquam ſponte ita fit, non *impedire*, aut *cohibere*, & *contrarias* operationes tentare poſſit aut debeat; ſed etiam communiſſime huiusmodi *methodus* actionum & effectuum nulla alia ratione ita compenſari poſſit, vt verus *ſalutaris* euentus impetretur; adeoque hæc *talis* methodus non ſolum *neceſſaria*, ſed etiam VNICA vere exſiſtat.

Synergia imo energia naturæ conſideratu digniſſima.

Vt ita etiam præter intentionem atque mentem reliquam suam vera loquantur, qui dicunt, non solum *nihil melius*, sed NIHIL ALIVD excogitari posse, quo *materiæ* febriles, & earum *efficacia* & *effectus*, depellantur & expellantur, quam prudenter gubernatæ, atque subordinatæ *secretiones* & *excretiones*. Qualium vera systemata atque specimina exhibere ipsas FEBRES, *sibi constantes*, & non *per accidens* deprauatas, *impeditas*, *perturbatas*, est vtique illud, quod omnium sciendi & intelligendi compotum diiudicationi commendo.

PARTIS II.

SECTIO VLTIMA
DE
ADVENTITIIS.

§. I.

Repetitio ante tractatarum materiarum.

EGi huc vsque de illis affectibus, eorumque tam *generibus*, quam *speciebus*, qui corpori humano *interna* sua, *propria* quasi culpa, tam ratione *materialis* constitutionis, quam quocunque vitio *administrationis*, ingruere & euenire solent. Vbi in illud inprimis incubui, vt monstrarem, quod longe maximus numerus affectuum, secundum ipsas *subalternas* ne dum *specialissimas* species, simplicissimo ordine procedere possint a *quantitatis* partim nudis adhuc *futuris* periculis; aut *propioribus simplicissimis* incommodis, *spissescentia*, etiam ipsi *progressui* detrahente: aut tali *spissescentia* vndecunque etiam alias contracta, & pro hisce rebus *destinatis* variationibus subsidiorum *motoriorum*; adeo quidem, vt inprimis hæ *nouæ*, *sollicitæ*, *trepidæ*, *obstinatæ* DESTINATIONES præcipue non solum maximam partem, sed etiam inprimis *grauiorum*, apparatu *operosiorum*, successu *pertinaciorum*, exitu *periculosiorum*, & *ambiguorum* affectuum complectantur. Quibus insuper & *præoccupando*, & *subueniendo*, & passim prudenter *indulgendo*, & vestigiis illorum insistendo, & *vacillantes* tam perite, quam circumspecte & *gubernando vnice* fere & *vere*

consulere sit integrum. Quicquid autem aliter fiat, id non solum *alieno*, sed communissime *irrito* euentu laboret.

§. II. Superest, vt etiam de illis rebus dicamus, quæ ADVENTITIAE, & aliunde corpori ingruentes, tum *materialem* eius constitutionem, tum *œconomiæ ordinem* & *administrationem motoriam* varie perturbare possunt. Obtingunt huius generis res ipsi corpori *duobus* præcipue modis. Primo via quasi magis *ordinaria*, & per occasiones admodum familiares: secundo, per simpliciter *fortuitos* & plurimum *insolitos* casus. *Prior* turba aduentitiarum talium læsionum, seu potius *caussarum* lædendi compotum, prodit ex illis ipsis rebus, sine quibus vita humana subsistere non valet; nempe ita dictis NON-NATVRALIBVS: earum inquam vel *selectu* minus decente, vel *vtendi* ordine peruerso.

Aduentitiarum rerum corpus lædentium duæ classes.

Prior ex rebus non-naturalibus,

§. III. Ita enim ab AERIS intolerabili constitutione, ratione *frigoris*, *æstus*, *humiditatis*, *impuritatis*, oriuntur vtique passim eiusmodi læsiones tum ipsorum *humorum*, imo aliquando *solidarum* ipsarum partium: tum *motuum tonicorum*, & per hos etiam *humorum*. In ASSVMENDIS nota est humanæ libidinis varietas & intemperantia, iam propria aliqua *opinione*, iam *exemplo* exerrans. Vbi licet *consuetudo* multum possit, nec etiam, in hac quidem via, adeo *promta* sit ingens efficacia etiam minus idonearum rerum; si modo neque *quantitate* nimium delinquatur, neque *ordine* assumendi, neque animi aliqua insigni *auersione* concurrente: certum tamen est quotidianæ experientiæ documento, quod ab huiusmodi rebus perpetuo impendeat *aliquod* periculum maius, quam illa minime minentur, quæ *simpliciore* nutriendi energia corpori subueniunt. SOMNVS etiam *nimius*, *intempestiuus*, *inordinatus*, *interpellatus*, & *inquietus*, lædit varie; maxime *sensibiliores*. VIGILIAE nimiæ obiiciunt varia incommoda atque damna, iam externis *sensoriis*, iam internorum sensuum *actui* & *ordini* seu *constantiæ*. MOTVS *voluntarius localis* & QVIES faciunt etiam varium œconomiæ corporis negotium; *motus* inprimis *excessu*, quam maxime vero *repentino* & præcipiti: *quies defectu* præcipue, vel etiam continua segni *desidia*; concurrente præsertim cum multa & *spissi* insuper sanguinis *cumulatione*, & *excretionum* negligentia.

1. ex aëris constitutione,

2. ex assumendis,

3. ex somno & vigiliis.

4. ex motu & quiete,

§. IV.

5. ex detentione excernendorum.

§. IV. Enim vero etiam illæ res *aduenire* omnino corpori intelligi possunt, quæ etiam intra ipsum *prognatæ*, ita tamen constitutæ abhinc sunt, vt non solum nullum directum & perpetuum *vsum* corpori præstent, sed etiam actu *nocendi* compotes sint, serius ocyus, nisi ad proportionem *tempestiue* ex illo eliminentur. Vnde quidem, si illæ res vltra tempus in ipso corpore *detineantur*, merentur sane ab eo tempore, quod vltra terminum debitæ *eliminationis* in corpore morantur, non aliter considerari, quam si vsurpatione quadam *postliminii* denuo aliunde corpori *accessissent*, & illud inuasissent. Vnde certe, cum illæ materiæ, quæ semel vere merentur *excretionem* seu eliminationem e corpore, si vel ipsæ exitum hunc *morentur*, & non satis promte obsequantur excussioni, vel ipse *motus* excussorius negligenter instruatur & exerceatur, vel voluntaria *desidia* ac inertia etiam cohibeatur: fiunt tales materiæ omnibus hisce modis corpori vtique quam maxime non solum *incommodæ*, *molestæ*, *onerosæ*, magis magisque *intractabiles*; sed etiam tandem pluribus modis *noxiæ*, & magis magisque *periculosæ*.

6. per animi pathemata.

§. V. ANIMI PATHEMATA, sicuti verum ipsorum obiectum sunt rerum *externarum proportiones* ad *vsum* aut *damnum* corporis, siue *veræ*, siue *fictæ*: ita merentur etiam vere pro *aduentitiis* rebus haberi; aut certæ *caussæ* illorum, quando ita quoquo modo oblatæ ipsa hæc *pathemata* excitant. Sicut autem hæc consideratio non satis decenter ad animum admissa ingenti damno afflixit omnem solidam *theoriam*, tam de *physico* habitu dispensationis in œconomia corporis, quam de *medica* consideratione; cuius nempe intuitu ipsi effectus *animi pathematum* longe vtique magis familiares sunt, quam vulgo illis tribuitur; ex aduerso vero interim meris *corporalibus mechanicis irritationibus* atque *stimulationibus* illos effectus tribuendo, nudæ vtique *fictioni* ita indulgetur, atque simul porta aperitur irritis *consiliis*, & inanibus, quas vocant, *indicationibus*: ita sunt omnino in præsentem nostrum censum quam maxime reuocanda, & pro rebus vere *aduentitiis*, adeoque non promiscue toti *speciei* actu communibus; sed per *indiuidua* solum per *externas occasiones* sensim inducendis, habenda atque notanda *duo* ingentia huiusmodi pathemata: nempe SENSIBILITAS nimia, & CONSVETVDO. Simul vero etiam reliqua vulgo hoc nomine nota, *ira*, *terror*, *timor* & *anxietas*, *mœror*, *nausea*, &

auer-

auersio: imo etiam *desiderium*, *gaudium*, *voluptas*, *pudor*, *perturbatio*.

§. VI. Singulæ huiusmodi rerum *possunt* vtique, imo vero *solent* passim corpori varia incommoda atque damna inferre; præcipue tamen tunc maxime, quando *quantitate* nimia enormiter ingruunt; aut aliunde iam *prædispositum* corpus inuadunt, *internis* magis supra deductis caussis affectum, *abundantia sanguinis*, *spissescentia* eiusdem, & propter talia gliscentibus *motuum* vitalium extraordinariis *intentionibus* & *administrationibus*. Quando hæ res præcipue corpus lædere possint & soleant.

§. VII. Sane enim illud, quod etiam de hac classe *aduentitiarum* noxiarum rerum omnino, & maximopere quidem, notandum venit, est omni modo obseruanda etiam harum rerum (nisi admodum excedant *quantitate* & *qualitate* sui) INFREQVENTIA; vbi nempe, quando vel *sensibilitas* peculiaris abest, vel contra *consuetudo* adest, pleræque omnes huius quoque classis res etiam nullum effatu dignum, nedum penitius *periculum* aut *damnum* inferunt. Infrequentia harum rerum.

§. VIII. Quæ circumstantia cum etiam satis monstret, quod *energia* illa nocendi minime tam absolute fundetur in ipsa intimiore rerum harum vere *materiali* atque *corporali* constitutione; nec etiam simpliciter in ipso *physico* corporeo effectu, quem *in materialem* constitutionem corporis & motus *mixtorios* aut *dissolutorios* omnino edere valent; quin etiam nec in ipsa directe corporali *mechanica* ratione & proportione ad *motus secretorios* & *excretorios*: sed potius in *administratione* decentis proportionati *regiminis organici* horum motuum; (vnde nempe fit, vt illæ qualescunque noxæ, quæ ita *corporaliter* vtique producuntur, tamen *maturis*, *assiduis*, *tranquille gubernatis* & *ordinate* ad finem deductis vitalibus *secretionibus* & *excretionibus* passim etiam (ad crassum sensum) *insensibiliter* ita superentur, & in integrum restituantur, vt inde vix vllum perceptibile damnum resultet:) ita est vtique ipso maxime hoc nomine consideranda & æstimanda *ratio*, *proportio*, *ordo* & *progressus*, quomodo hæ tales ita *aduentitiæ*, e rerum *externarum* censu, *materiæ* & *energiæ* corpori non tam *immediate*, quam *œconomiæ* eius *motoriæ* præiudicium adferant; adeoque ipsæ etiam longe minus possint & agant vera *physico-mechanica* operatione, quam *æstimatoria* magis œconomicæ *administrationis*, ad harum rerum earumque efficaciæ & effectuum proportionatam *remotionem*, concurrente impari *prosecutione* & *exsecutione*. Nocendi energia in qua re fundata sit.

Medica intentio ad actus secretorios & excretorios, non ad corporales effectus harum rerum dirigenda est.

§. IX. Quod ipsum certe etiam *medicæ* considerationi, quin *intentioni* maxime commendandum venit; ne in hoc etiam genere nimium immoretur simplicibus illis *corporalibus* talium rerum effectibus: sed quam maxime intendat mentem ad illos vitales *actus secretorios & excretorios*, qui huiusmodi res, *proportione* solum tolerabiliore occurrentes, & *possunt* & *solent* etiam sponte coercere: quorum quidem proportionatæ *cooperationi* prouocandæ omnino etiam inuigilare proinde cordi habeat, & in illa si non *vnam*, aut absolute *primam*, certe tamen neque *postremam* salutaris auxilii spem collocare.

Secunda classis sunt res toto genere præternaturales.

§. X. SECVNDA classis *extrantarum* rerum, & ab illis coorientium læsionum atque pathematum, sunt ita dictæ res *toto genere p. n.*; quæ cum *corpore* & eius *œconomia* plane nullam conspirationem habentes ad eius *subsistentiam* aut *conseruationem*, ex aduerso in eiusdem *læsionem*, imo destructionem, quam maxime pronæ, imo promtæ atque efficaces exsistunt. Huius generis sunt omnia, quæcunque *violenta* aliqua ratione corpori, eiusque *mixtioni*, *consistentiæ*, *texturæ* atque *structuræ* nocere possunt. *Rodentia*, *vrentia*, *subtiliter* & simul efficaciter *irritantia* atque stimulantia, *acria*, *coagulantia* atque *densantia*, *adstringentia*, *mollientia* & *relaxantia*, &c. Meatus *comprimentia*, *dura*, *rigida*, *contundentia & quassantia*, *pungentia* & *scindentia*: imo crasso modo & impetu *frangentia*, *rumpentia*, *distorquentia*, & similia manifestam *vim* exercentia.

De efficacia & modo agendi harum rerum non est instituenda quæstio, sed qua frequentia & promtitudine suam efficaciam exerceant.

§. XI. De talium rerum efficacia & agendi modo vti inanis esset prolixior sermo, & inprimis ad *medicum* scopum omnino sterilis; dum nec ex illa theoria *modi agendi actum* ipsum directe impedire vllo modo liceret; neque tam secundum vllam huiusmodi *per caussas* scientiam, sed per nudam simplicem *experientiam*, aut simplicissimum rationis dictamen resistere conceditur: ita meretur ex aduerso summam vtique atque iustissimam considerationem illa conditio *subtiliorum* huius generis rerum, quam toties, imo vbilibet, meritissimo vtique iure produco atque commendo: nempe, qua *frequentia*, *an*, *vbi*, quam *promte* aut minus huiusmodi res re vera ita præsto sint, & efficaciam illam suam vere & indubie exerceant?

Ingens frequentia & præsentia his rebus peregrinis earumque

§. XII. Non frustra vero profecto in considerationem venit hæc ipsa quæstio, postquam proximis temporibus ingens omnino *frequentia* & *præsentia* his rebus earumque efficaciæ adscribitur; dico, ita *subtiliter* agere compotibus *peregrinis materialibus* caussis; quæ iam humo-

humores varie conturbando, iam *vias* obruendo, iam *sensus* exstimulando, *plerorumque* & fere tam *grauissimorum* quam *contumacissimorum* quorumlibet morborum *fontes* atque *fomites* exsistant.

efficaciæ adscribitur.

§. XIII. Quemadmodum autem veram exsistentiam harum caussarum, qua talium, (nempe quod re vera in illis affectibus hæ res vere *caussalem* rationem habeant, & effectum hunc talem edant & exerceant) primo prorsus loco refellit ipsa etiam talium affectuum, qui ipsis tanquam effectus tribuuntur, INFREQVENTIA tam *absoluta*, quam *respectiua;* dum videlicet non solum vniuersim ex omni hominum numero certe sic satis *paucis* eueniunt, sed illis ipsis etiam *raro*, non quolibet, sed magis peculiari atque *certo tempore*, inprimis *ætatum*, obtingunt: ita destruit totum negotium tanto potentius illa consideratio, quod interim hæ tales *caussæ*, pleræque res inquam tales, sine vera eiusmodi efficiendi libera energia non solum passim & promiscue magno hominum numero *familiares* sint, imo multæ illarum etiam passim veluti *communes*, citra tamen eiusmodi effectus consecutionem; verum etiam apud magnum hominum numerum multæ talium rerum in *vsu*, imo multoties in *abusu* sint, sine nihilo minus vllo huiusmodi ipsis ita *directe* adsignato effectu.

Infrequentia talium affectuum, qui his rebus materialibus tanquam effectus tribuuntur.

§. XIV. Cui rei addendum adhuc amplius est alterum huiusmodi ingens offendiculum, quod vtique etiam *eminenter tales* res, quando maxime in corpus humanum admittuntur, tamen passim vel *minores*, vel certius ad minimum plane *dispares*, & alios, quam quales ipsis ita imputari solent, effectus edant. Id quod de efficacia ita dictarum potentiarum *salinarum*, in comparatione ad verum potentiorum *acerrimorum* salium effectum, æque ac ad variarum *specierum vinosam*, *acetosam*, cereuisiariam, *aromaticam*, *saccharatam*, *salsam*, *muriaticam* diætam (*ebriosam* etiam, & *ingurgitatoriam*) manifestum euadit. Quandoquidem longe maximus passim numerus talium hominum occurrit, qui varia talia *affatim* & *frequentissime*, imo vel *continuis* plane successibus & quotidiano *abusu* ingurgitant; neque tamen interim vllam effatu dignam alterationem sanitatis suæ hinc incurrunt: ne dum ad illam *proportionem*, a qua, per hanc vsitatam Pathologiam, deinde multi magni alii morbi arcessendi putantur.

Sæpe minores & plane dispares effectus edunt; exemplo potentiarum salinarum, aliarumque specierum.

Pericula & incommoda valetudinis ex his rebus dissimulari non possunt, sed pessime ad hypothesin consuetudini tribuuntur.

§. XV. Imo, quum etiam passim reipsa verum compareat, licet alio procedendi modo, dum v. gr. vini potu penitus insolito grauiter sese onerantes variis, & sæpe etiam ingentibus incommodis, imo *febrium* periculis exponuntur; *suillæ*, *fumo* induratæ, *crudæ*, minime adsueti, tum etiam *piscibus* durioribus, *asellis*, aut mollioribus, *anguillis*, *ostreis* &c. præter consuetudinem, aut cum aliquali nausea vescentes, quamlibet etiam non admodum talibus abutentes, grauia sæpe pericula & incommoda valetudinis non solum, sed vniuersæ quoque vitalis œconomiæ incurrunt: interim, quando hoc vtique dissimulari non potest, quæritur huic rei excusatio in eo, quod huius diuersitatis caussa tribuenda veniat *consuetudini*. *Verissime* omnino; sed pessime ad *hypothesin*. Cum enim hæc superstruatur *materiali* atque *corporali* efficaciæ huiusmodi rerum, & ante omnia quidem in ipsam *crasin* atque *consistentiam* humorum: perit ibi omnis energia *consuetudinis*. Cum absurdum sit a *materiis* exspectare, vt hæ per *consuetudinem* desinant *mutuam* actiuitatem & receptiuitatem habere. (Vbi ne quidem addere placet, quod *materiæ* illæ tales etiam semper *recentes* hic subsint, in nullum vero *nouum* siue *agens* siue *patiens*, vt *nouum*, *consuetudo* cadat.)

Actiuitatis diuersa instructio circa has res molestas consideranda potius est quam efficacia earum.

§. XVI. Recte autem vera est omnino hæc res de *actiuitatis* diuersa instructione, secundum *ordinatam & tranquillam* tolerandi & eliminandi methodum: aut contra, *trepidam* atque turbulentam, circa res præter ordinem molestas, exagitationem, qualis apud nihil adsuetos circa huiusmodi negotia sese offert. Tali enim demum consideratione dilucescet, quod, quæcunque etiam tandem energia ipsis eiusmodi materiis vere assignari posse videatur, tamen in se passim adeo exiguæ sit efficaciæ, vt corpori, ne dum œconomiæ vitali, nullum tam insigne periculum aut damnum inferre possit; quin illud, si modo *ordo* motuum vitalium iusta *proportione* & decente *moderamine* contra instruatur & exerceatur, eo ipso satis efficaciter subigi & expugnari valeat, imo vero præcipue *expurgari*. In hac autem re, *actione* inquam, eiusque *administratione* debita, quando demum *error* hæret, prognascitur hinc eiusmodi magis magisque abhinc inualescens *morbida* constitutio; quam maxime vero solennius *motuum* secretoriorum & excretoriorum *peruersione* præcipue peccans, quam simplex & directum *materiæ* vitium pro sui fundamento exhibens, inprimis *proportionato* ad vniuersum affectus complexum.

§. XVII.

§. XVII. Habet autem ſane huius rei debita ſufficiens conſideratio ſummum pro *praxi medica rationali* vſum. Qui generatim quidem in *duobus* conſiſtit, *primo*, quod hoc intuitu longe minus tribuere, ne dum fidere conueniat eiusmodi *methodis* & *medicamentis*, qualia hodie paſſim talibus *materialium* læſionum energiis opponuntur; ipſis quoque magis nuda *fictione* nitentibus, quam vlla in numeroſis exemplis talium euentuum immunibus probabilitate. *Secundo*, ne *medicamenta* e tali hypotheſi *materiis* deſtinata, acrimonia quacunque in MOTVS potius quacunque *ſtimulandi* energia impetum facientia, *alienos*, *intempeſtiuos*, *nimios* MOTVS ita perpetrent, & eo ipſo e *leuioribus* incommodis paſſim *grauiora* concitent. Imo vero non tam *tertium* his adiungere, quam proprio omnino loco conſtituere neceſſarium duco, peculiare prorſus illud *theorema*, quod hac ratione irritis *intentionibus materias*; & *potenter* quidem largis medicamentorum doſibus, *corrigendi* & *ſubigendi* TEMPVS fruſtra perdatur, nec interim ad veriorem *ſcopum* ſecernendi & excernendi vlla intentio in mentem veniat: quin imo remediis, ſub opinione *correctionis materiarum motus turbantibus*, *ordo* & ſucceſſus *excretionum* actu peruertatur.

Quem vſum habeat hæc conſideratio pro praxi medica.

§. XVIII. Perit certe tali incommoda & incondita opinione omnis & agnitio, & qualiscunque præoccupatio veriorum cauſſarum *materialium*, *mediatarum* & *antecedentium*, *quantitatis*, & ſimplicioris *qualitatis* peruerſæ; quin etiam ſimplicioris exonerationis, aut ad hanc tendentis *apparatus*, ſeu vulgo dictæ vergentiæ atque *tendentiæ*. Quæ interim res vel totam *methodum* decentem, & in ipſa veritate fundatam, peruertunt; vel, quod omnino notatu digniſſimum eſt, reliquæ etiam quantumcunque ſiue *methodicæ*, ſiue veriori *empiricæ* ſeu experimentali medicationi, eiusque effectui, ita moram obiiciunt, vt, quæ ſub iſta *ſubordinatione* ad eiusmodi verarum *genericarum* cauſſarum atque certiſſimarum *connexionum*, quibus ſpecialiores affectus ab iſtis pendent atque fouentur, præmiſſas *remotiones* inſignem vſum præſtare poſſent, ſine tali obſeruatione, imo vero præſtatione, etiam prorſus in irritum recidant.

Irrita illa intentione materias corrigendi vera methodus peruertitur.

§. XIX. Vbi profecto non ita, vt fert hodiernus typhus opinionum, ſimpliciter contemni atque negligi debet, ſed cum grano ſalis accipi, & vbi vere conuenit, applicari, conſtans illud monitum antiqui chori practicorum, quod *ſpecifica & appropriata remedia* vſur-

Monitum antiquorum: ſpecificis vniuerſalia ſunt præmittenda.

vſurpari debeant *præmiſſis vniuerſalibus*. Quod quidem ſi non temere, contra auctorum mentem, ſimpliciter *empirice* capiatur, ac ſi in quolibet ſpeciali affectu *omnes*, aut ſane *pleræque*, *vniuerſaliores* euacuationes neceſſariæ eſſent, ſed potius *dogmatice* de *conuenientibus* (vere tali *ſpeciei* genericis) explicatur & applicatur; imo magis aduertitur animus ad vere *tempeſtiuam* præſeruatiuam (cum plerique huiusmodi affectuum *repullulare* ſoleant) quam ſimpliciter *curatiuam* talium applicationem: prodeunt certe hinc longe aliæ veritates *practicæ*, & vſus vere *dogmatici*, quam e contrariis illis opinionibus, non magis *theoriam*, quam omnem veram atque ſolidam *praxin* deſtruentibus.

Rerum aduentitiarum actiuitatis ſphæra tanta non eſt, quanta ipſi tribuitur.

§. XX. Nempe, vt de hac etiam re ſententiam diſerte eloquar, tantum abeſt, vt eiusmodi *cauſſis* tam amplam *actiuitatis* ſphæram aut directam *materialem* efficaciam tribuam ad producendos illos affectus *formaliter*, vt loquuntur, ſeu ipſam maxime *ſpecificam rationem* atque indolem iisdem imprimendam, & quidem, de quo proprie eſt ſermo, per directe *materialem* agendi energiam: vt potius in vero *ordine* agendi magis pro *generalibus*, *remotioribus*, *occaſionalibus*, aut ad ſummum *coniunctis*, & exacerbare magis, quam ſimpliciter *formare* huiusmodi affectus compotibus, illas paſſim reputandas cenſeam. Vnde maxime prorſus ſtudio conſiderandam & denique ſolide perueſtigandam eſſe reputo illam mutuam *connexionem* atque *ſucceſſionem* cauſſalem, qua huiusmodi *aduentitiæ externæ* cauſſæ, & quicquid tandem vere ex illis in corpore efformari poteſt, & ſubnaſci, ad veras tandem *ſpecies* certorum affectuum contribuere poſſunt.

Internæ cauſſæ magnam præ illis prærogatiuam habent.

§. XXI. Quandoquidem ex huiusmodi conſideratione certiſſimus ſum, facile appariturum eſſe, quanta, non ſolum *ordine prioritatis*, ſed etiam *dignitate* efficaciæ, ſit prærogatiua, *internarum* illarum cauſſarum, *quantitatis*, *qualitatis*, & *actiuæ*, iterum dico, *actiuæ* atque *deſtinatæ motionis*, & peculiaris localis *directionis* ſanguinis; & variarum *patheticarum*, præcipue valde *ſenſitiuarum*, & *conſuetarum* concitationum; ſupra omnem *proportionem* ſimpliciter *phyſicam materiarum*: præ quibuslibet, inprimis autem vſitatioribus, *externarum aduentitiarum* cauſſarum effectibus, non ſolum vniuerſa efficacia, ſed inprimis *ordine* & ſucceſſu agendi. Quibus interim rebus veram *methodum* medendi tanquam veris fundamentis inniti, non poteſt non manifeſtum eſſe.

ARTI-

ARTICVLVS VLTIMVS DE SENSIBILITATE.

§. I.

SI quis me reum agere suscipiat interuersi *ordinis*, quod hic potius *specialiore* loco, quam in prægressa prima parte magis *generali*, tractationem hanc de *energia* SENSIBILITATIS ad inducendos varios *morbidos* affectus agere susceperim; habebit ille quidem *in genere* facilem ad confitendum, quod hæc ipsa tractatio etiam illi loco facile conuenisset: interim vti hoc delictum non adeo graue esse confido, & vel illo vulgato, *sat cito, si sat bene*, satis emendandum; ita si prudentiæ etiam, non nudæ scientiæ, leges nouerit, non faciet tanti, si etiam hæc res eo loco in conspectum veniat, vbi nihilo minorem attentionem inuenire possit, quam si quam maxime appropriato loco penitus euoluta fuisset. Excusatio inuersi ordinis.

§. II. Enim vero inter illas considerationes, quæ etiam vulgo minime, quantum satis est, distincte perpenduntur, imo vero sine consideratione etiam *præternaturalium* affectionum atque constitutionum ne quidem possunt satis comprehendi, est omnino hæc, de qua sermonem hic capesso, SENSIBILITAS. *Sensationis* nempe circumstantiæ ita satis passim enumerantur, secundum quas, tanquam *in genere*, sensatio fieri soleat. Hanc autem *diuersitatem*, quod *alii* homines *præ aliis*, imo *iidem* homines, *diuerso* solum tempore, eandem *speciem* sensationis admodum *diuersimode* experiantur, non solum in ipsa thesi, *quod* ita se habeat, minus in considerationem speculantium venire manifestum est: sed etiam veras eius rei circumstantias, minus, quam deceat, vel pensitari, vel explicari, non minus conspicuum. Sensibilitatis seu sensationis circumstantiæ non satis distincte perpenduntur.

§. III. Vulgus quidem hominum, vti quotidianam huius rei obseruationem propemodum minus potest negligere, ita & nouit satis, & taxat atque accusat hanc constitutionem sub titulis *teneritudinis*, *mollitiei*, *debilitatis* &c. zärtliche, weichliche, schwächliche Leute, die nichts vertragen können, von dem geringsten sich stracks übel gehaben, &c. *Medici*, tanquam si maxime in suam rem conuer- Vulgus taxat teneritudinem, Medici accusant debilitatem.

suri

ſuri eſſent totum negotium, & nudæ *morbidæ* (actu tali) conſtitutioni totam rem aſſerturi, amplectuntur inprimis vocabulum *debilitatis.* Vnde fere per hodiernam illam facundiam, verbis exornandi res, quæ ſolidum conceptum minus admittunt, formula illa, *debile genus neruoſum*, paſſim decantatur.

Senſibilitas minime pro debilitate, ſed potius pro actiuitate debet explicari.

§. IV. Interim cum vtique totum negotium *ſenſationis* nusquam *debilitate*, ſed potius *actiuitate*, ſeu *poſitiua actuatione generis neruoſi* perpetretur; certum omnino eſt, quod etiam ipſum AVGMENTVM ſenſationis nihilo magis cooriri poſſit ab vlla *debilitatione* aut *defectu*, ſed potius *exceſſu* illius ACTIVITATIS. Præterea vero cum *ſenſibilitas*, quatenus de illa nobis maxime ſermo eſt, non ſimpliciter *conſiſtat*, tanto minus autem *ſubſiſtat*, in nuda *perceptione*; ſed potius varios vlteriores ſucceſſus, tanquam *effectus*, variorum *motuum* poſt ſeſe trahat; MOTVS vero tales, nemine contradicente, ſint vtique *actio* potius, quam *paſſio*; & quidem *actio* omnino *conueniens æſtimationi* ſenſoriæ, ſimpliciter cum ratione conformi: non poteſt inde ſatis probabiliter hæc ipſa talis *ſenſationis promtitudo* æque ac *abundantia*, iuxta ſolitam receptam vocis acceptionem, pro vera *debilitate* explicari.

Senſibilitas non ſubſiſtit ſimpliciter in actibus quinque ſenſuum, ſed prodit ſe etiam e motibus ſuccedentibus.

§. V. Vt rei melius ſatisfiat, neceſſe erit *hiſtoriam* eius primo loco exhibere. Poſtquam tamen adhuc præmiſero, quod *ſenſibilitas*, de qua loquor, non ſimpliciter ſubſiſtat in craſſorum vulgo dictorum *quinque ſenſuum* actibus, & abſolute manifeſtis atque diſtinctis horum *diſcretionibus*, quæ vulgatis etiam certis nominibus explicari conſueuerunt: ſed ſæpe etiam ſe prodat magis ſolum *a poſteriori*, e *motibus* ſuccedentibus: ſicut *motus* non ſolum regulariter ſubordinatur *ſenſui*, & illius (non tam ſimpliciter *perceptionem*, quam *legitime*) *æſtimationem* ſequitur; ſed etiam ipſam manifeſtam & confeſſam *ſenſibilitatem* (v. gr. *perfrigerationis*) omnino *motus* proportionatus (*cutis conſtrictorius*) ordinarie preſſo pede ſequitur.

Motus vero non tam perceptionem, quam æſtimationem ſectantur.

§. VI. Quemadmodum autem, vti etiam modo dixi, *motus*, qui *ſenſum* ſequuntur, non tam ſimpliciter ipſam *perceptionem*, quam *æſtimationem* ſectantur: ita in præſente quoque negotio plurimum vtique conſiderari meretur illa potius *æſtimatoria* ratio ſenſibilitatis, quam ſimplex *perceptio*. Imo vero etiam perceptio ipſa præſupponit peculiarem tum *neruorum*, *toni*, tanquam attentiorem, certe *intenſiorem*,

ſiorem, *directionem*; tum ipſius quaſi *animi*, nempe quodcunque ipſum percipit præſentiorem & *intentiorem* aduerſionem.

§. VII. Quanquam ab hac inſeparabilis eſt ante notata illa *æſtimatoria* actio; ita vt reuera magis *cogitatione* vtrasque has diſtinguere, quam *phyſicis* diſtinctis *temporis* momentis vere discretas obſeruare, ſit integrum. Quandoquidem vtique actus *æſtimationis* & *appetitus*, *vt iucundi*, aut *auerſio*, *vt aduerſi*, ipſum perceptionis actum circa talismodi obiecta tam *cito* atque proxime inſequitur, quam *intentio*, ſecundum huiusmodi *æſtimationem* conuenientes *motus* ſuſcipiendi. Inſeparabilis tamen eſt æſtimatio a perceptione.

§. VIII. Exſerit ſe vero hæc *æſtimatio* etiam manifeſto in talibus *ſenſibilitatis* obiectis, quæ craſſiore quadam *moleſtia* (*æſtimatoria* certe) patientes afficiunt; vnde quotidiana eſt, v. gr. inter plures eandem rem ad animum non admittentes, vnius aut alterius, ita *ſenſibilis* ſubiecti, de *moleſtia* horriduli *frigoris*, abundantis *caloris*, certi boni aut mali *odoris*, (imo, qualem ne quidem adhuc vt bonum aut malum exquiſite definire ſtatim auſit,) certi *ſaporis* perceptio, deque illa iam *laudatio* vel *approbatio*, aut contra *quiritatio*. Qualis etiam ſæpe numero circa ipſum *tactum*, quantumlibet non nominanda quadam ratione, ſe exſerit; inprimis in *cardialgicis* atque *nauſeabundis* anxietatibus; vbi familiariſſimæ ſunt illæ formulæ, **es ſeye ihnen ſo wehe ums Hertz**, (*ſcrobiculum* ita dictum, & vulgato nomine præcordia) **ſeye ihnen ſo übel**, etiam citra quidquam vere *nauſeoſum*. Aeſtimatio exſerit ſe craſſiore quadam moleſtia.

§. IX. Has tales manifeſtiores *ſenſationes* imitantur paulo magis *clandeſtinæ* atque diſſimulatæ, quantum ad craſſum efficiendi actum atque modum; interim *motuum* ſuccedentibus perturbationibus nihilo leuiores: dum inprimis iam vniuerſali *languore* ſeſe inſigniter exſerunt, & *faſtidioſa* quadam, & omni modo *tædioſa* ac *indignabunda*, certe *moleſtum* quiddam in genere declarante, *animi* affectione; iam ſpeciali *eliſorio* motu illarum partium, in quibus res talis, *ſenſum* huiusmodi efficiens, hæret; aut certe *loco* quidem differentibus, interim Sunt vero aliæ ſenſationes clandeſtinæ, prioribus nihilo leuiores.

terim *ſcopo* & efficacia omnino maximopere congruentibus eiusmodi *motibus*, qui illam rem, vtique vt *moleſtam*, ex vniuerſo corpore eliminare valeant, eique ſcopo recte quadrent atque ſatisfacere poſſint.

His rebus moleſtis & ad nocendum aptis opponuntur motus excuſſorii.

§. X. Hæc nempe eſt inprimis vera illa *ratio*, *ſucceſſio*, & vti vulgo loquuntur, *dependentia* cauſſalis *ſenſibilitatis* & eius effectuum; imo vero hinc pendentis vulgo dictæ *morbidæ* conſtitutionis variorum ſubiectorum; in quibus dum præſentiæ rerum moleſtarum, imo ad nocendum aptarum, huiusmodi *motus excuſſorii*, plus minus proportionati, opponuntur: hoc ipſum autem non fit ſine 1) *faſtidioſa* illa animi, vt a re *moleſta*, affectione; 2) aliorum *motuum*, intentione operoſiore ad vnum *præcipuum* iam directa, qualicunque *imminutione*; 3) ipſorum ita inſolitorum *motuum* concitatione; 4) quæ (vt omnes res *extraordinariæ* & inſolitæ) nunquam fere ſimpliciter ad exquiſitisſimam *proportionem* inſtituitur, quin potius *impetu*, *æqualitate*, *duratione*, exquiſitam proportionem varie tranſcendat; 5) tanto magis, cum ſubiecta hac *ſenſibilitate* affecta manifeſtiſſime etiam circa ipſas res *morales faſtidioſam* illam, *impatientem*, *trepidam*, *fluctuantem* & inconſtantem, *dubiam* & bonæ *ſpei* impotem *agendi* non magis, quam *deſtinandi* atque *dirigendi* rationem perpetuo & infallibiliter præ ſe ferant.

Hinc prognaſcitur morbida indoles ſeu ſenſibilitatis effectus.

§. XI. Ex hac tali conſtitutione prognaſcitur illa *morbida* vulgo dicta indoles, ſeu indiuidualis ratio atque conditio, qua ad occurrentes res etiam *leuioris* læſionis atque periculi compotes huiusmodi ſubiecta mox eiusmodi alterationes circa *motus* vitales (rerum moleſtarum atque noxiarum, *vt talium*, *excuſſorios*) adeant: quales, cum ab *ordinaria* ratione, tranquillitate, æqualitate alienæ vtique ſint, nempe notabiliter diuerſæ, eo ipſo *in genere* vt *præter naturales* hinc arguantur, cum tamen *in ſpecie*, & inprimis vero *finali* reſpectu, ſolum *non-naturales* haberi mererentur, nempe ad *conſeruationem* vtique corporis proprie deſtinatæ, & eo etiam generice, non magis reſpicientes, quam etiam habiles.

In motibus excuſſoriis ſubeſt aliquid præter

§. XII. Cum autem vtique in confeſſo ſit, quod huiusmodi *ſenſibilitas*, & illam ſequentes motuum *excuſſoriorum* machinationes,

præ-

præter exquiſitam rationem veræ *phyſicæ* efficaciæ materiarum, contra quas dir guntur, ita inſtruantur; adeoque omnino aliquid præter naturam, *erroneum*, & quantum ad *ſpecialiſſimam* rationem & proportionem, irritum ſubſit: diluceſcet tamen ex iuſta *ordinis* harum rerum ita deductarum conſideratione, quod vtique vitium illud quodcunque minime tam hæreat vere & *directe* in ipſa corporea *phyſico-mechanica* conſtitutione; quam potius *animi* ad hæc habitu, nempe *æſtimatione* oblatæ eiusmodi ſenſoriæ perceptionis, & *proportione* ſecundum talem æſtimationem inſtitutorum *motuum* excuſſoriorum. naturam, quod ex animi æſtimatione deducendum.

§. XIII. Quæ certe res quamlibet aliquatenus etiam innitatur teneritudini *texturæ*, quæ aliis hominibus præ alteris peculiariter tanquam propria exſiſtit: non exhaurit tamen hæc ſimpliciter vniuerſum verum huius negotii latifundium; cum nihil notius exſiſtat, quam quod omnino etiam huiusmodi ingens *ſenſibilitas* paſſim obtingat quantumlibet *robuſtæ* texturæ æque, atque vniuerſæ indolis ſubiectis; partim ſub aliis *morbis*, adeoque iam vigentium peculiarium *excretoriarum* neceſſitatum aut machinationum *intentionibus* & agitationibus; partim proxime *poſt* tales, vbi vix ſuperati *periculi*, *laboris*, *faſtidii*, *timoris*, recentiſſima adhuc memoria facile ita denuo excitatur, vt inde nouæ *moleſtiæ* qualiscunque oblatione ad tanto promtiorem occurrendi atque reſiſtendi *intentionem* nouus conniſus ſuſcipiatur. Senſibilitas non ſolum tenerioribus ſed etiam robuſtis ſubiectis obtingit, tam in morbis quam poſt tales.

§. XIV. Hæc talis conſtitutio vti minime raro occurrit, ita eſt vtique certiſſimum, quod vbicunque tandem occurrat, ibi vtique maxime ſeſe offerat illa peculiaris diſpoſitio, quæ vulgo *morbida* appellata, non ſolum ita diſpoſita ſubiecta præ aliis ſuæ ſpeciei promtiori variorum *inſolitorum motuum* concitationi ita apta, imo expoſita reddit: verum etiam tanto magis verum primum atque præcipuum fundamentum conſtituit, quo *frequentia* illa ægrotandi, *humanæ* ſpeciei *præ* omnibus aliis *animalibus* propria, vere nititur. Præ aliis vero occurrit in iis, in quibus morbida diſpoſitio adeſt.

§. XV. Interim quantumlibet, vt paulo ante monitum eſt, etiam hæc vtique conſtitutio *ſenſibilis* aliquando pro qualicunque *occaſione* habeat *texturam* corporis teneriorem: ita tantum tamen abeſt, vt Quod tenerior textura corporis fundamentum huius rei

non absoluat; sed alia subsit ratio, triplici documento euincitur.

hæc vere solidum huius rei fundamentum constituat, ne dum absoluat, vt potius *triplici* documento satis dilucescat, quod prorsus alia subsit ratio: dum 1) etiam innumeri dantur eadem textura euidenter instructi, qui tamen ea *sensibilitate* non laborent. 2) Etiam, qui talem præ se ferunt, tamen tempestiua *adsuetudine* ita omnino disponi possint, vt prorsus alia ratione, quam apparens illa ipsorum constitutio inferre videatur, hic agant, & incommoda illa alioquin percepta euitent. 2) Ex aduerso vero etiam magna satis atque spatiosa corporis *mole* affecti, & omnino satis *robustis* corporis fibris & textura instructi, huiusmodi *sensibilitate* non minore laborent, quam alii longe teneriore structura atque *textura* affecti.

Duplex specimen, quod energiam falsæ æstimationis in hoc negotio arguit.

1. Sensibilitas familiaris est post alios laboriosos affectus; aut post animi commotiones.

§. XVI. Illustrat autem totam hanc rem tanto magis duplex vtique illud specimen, quo & *corporis*, & reliqua *animi* constitutio ab huiusmodi peculiari consecutione *sensibilitatis* ita in solidum excluditur, & magis solum, inprimis in altero casu, nudæ falsæ *æstimationis* energia declaratur, vt diuersitas illa inter veram *materialem*, & hanc *intentionalem* actiuitatem, siquidem de vniuerso negotio sensationis verus conceptus foueatur, liquido dilucescat. Est autem primum horum illa omnibus & singulis, cuiuscunque etiam de reliquo *texturæ* hominibus familiaris, & omnino perpetua *sensibilitas* huiusmodi, post prægressos alios *laboriosos* affectus: imo post nudas *æstimatorias* ex confesso *animi* commotiones, *terrorem*, *timorem*, *nauseam*, vehementem factam commotionem a formula *medicamentosa*, cui eiusmodi res forte vehiculi loco inseruiit &c.

2. Auersio & perceptio per imaginationem maternam impressa.

§. XVII. Secundum citatum specimen est *auersio* illa summa, & *perceptio* etiam nimium quam exquisita, eiusmodi rerum, a quibus abhorrescentia quædam per *imaginationem maternam* impressa est: nulli certe alteri subiecto, quam *animo* infantis. Quemadmodum enim tota illa *auersio*, nihil aliud vtique est, quam nuda mentis *fictio*; *motus* interim illi, qui *propter* illam instituuntur, peruersi & insoliti vtique non secundum veram *physicam materialem* energiam, sed simpliciter secundum *ideam* illam *fictitiæ & erroneæ æstimationis*, & secundum illam *intentionis*, instruuntur; reliqua interim quælibet *promtitudo* ad alios quos-

quoscunque *ſenſus* in tali ſubiecto nihil vsquam peculiare, & ab aliis hominibus diuerſum exſerit aut fouet: fit certe hinc ſatis euidens, & omnino conſpicuum, quod neque talis hic ſubſit *corporis* vere phyſica *receptiuitas* maior, & vt loquuntur, *patibilis* conſtitutio peculiaris; neque tanto minus *materiarum*, quæ huiusmodi *ſenſibilitatem* ita potenter afficiunt, tanta directa atque ſimplex energia, ſed præcipua, imo potius *ſola*, *æſtimationis* culpa, & ſecundum hanc conceptæ partim *faſtidioſæ & indignabundæ*, circa obiectam extraordinariam operam & moleſtiam, *animi* inquietudinis atque perturbationis; partim ſuſceptæ & adminiſtratæ ſecundum talem *æſtimationem & intentionem* operæ, nempe *motuum*, ad amolitionem & excuſſionem qualemcunque tendentium, imo etiam plus minus efficacium.

§. XVIII. *Effectus* ſenſibilitatis generalis non eſt adeo eximie malus in ſe & *directe*. Sicut enim tanquam *a priori* hac ratione natura in eiusmodi indiuiduis promte conſurgens ad ſibi conſulendum, & excutienda pericula, ita mature iisdem defungendo, promtius ad ſe reuerti, & œconomiam ſuam in integrum reſtituere, intelligi poteſt: ita videtur omnino hanc rem illuſtrare atque confirmare experientia, eiusque obſeruatio ipſi vulgo hominum familiaris, *a poſteriori*; qua videlicet notant, plerosque ita affectos, *debiles* atque *morbidos* apparentes & vulgo quoque ita dictos, minime pro hac proportione huiusmodi morbidæ diſpoſitionis æque promte *mori*.

Effectus ſenſibilitatis.

§. XIX. Vnde triuialis eſt illa obſeruatio, quod tales homines, cum ſua ex hoc fundamento *ſæpe*, *diu*, quaſi *perpetua* apud multos talium *morbida* diſpoſitione, longe rarius e ſingularibus eiusmodi inſultibus *intereant*, quam alii, maxime vt loquuntur, *athletice* ſani, nempe quam maxime *florida*, vegeta, atque exquiſita apparenter, imo vero vere tali, e longa *tranquillitate*, *ſecura*, & velut *otioſa ſanitate* freti. Cum hi tales e longa *ſecuritate* ad obiectas res ſibi inſolitas, inſtruendas nempe *prouide* peculiares, *proportionatas*, *ordinatas*, *operoſas* tamen omni modo, vitalium ſuarum ſecretoriarum & excretoriarum actionum *directiones* ita ex improuiſo adacti, familiariter ad res ſuas *trepide*, aut *impatienter*, *impetuoſe*, *intempeſtiue*, *præpoſtere* agendas prolapſi, perperam perfungantur hisce ſuis cœptis, imo debitis officiis.

Triuialis obſeruatio, quod tales perpetua morbida diſpoſitione affecti longe rarius intereant, quam athletice ſani.

Hæc alias robusta subiecta per occasiones minus periculosas in insignes trepidationes aguntur.

§. XX. Sicuti, quod vulgo notum, illud ita etiam omnino notandum venit, quod huiusmodi subiecta non solum in genere *animi* manifestis *trepidationibus* atque *desperabundis* deiectionibus conspicui sint, simulatque effatu digna aliqua, imo sæpe numero vix talis, periclitatio œconomiæ vitalis ipsis obtingit: sed pari euidentia notissimum etiam est, quod huiusmodi subiectis, e talibus affectionibus etiam statim languores nimio maiores, quam alteris illis obtingere soleant, etiam e multo leuioribus caussis. Vnde nata est notissima illa locutio, **wann etwas über solche starcke, gesunde, wohl-aussehende Leute komme, so greiffe es sie aus dermassen hart an, setze ihnen hefftig zu**; imo: **die allergesundesten Leute sterben am ersten, wann erhebliche Kranckheiten über sie kommen**: quorsum etiam spectat pariter familiaris illa obseruatio, quando de *animi* iam *impatiente*, iam *anxie trepido* habitu, & *inquietudine* varia, spectatores inter se mussitant: **es komme dem guten Menschen freylich ungewohnt für, er seye des Kranckseyns nicht gewohnt.**

Periculo autem superato citius ad se reuertuntur.

§. XXI. Ex aduerso vero maximopere vtique aduertendus est animus ad illam circumstantiam, quæ ex eadem triuiali atque notissima obseruatione dilucescit, quod huiusmodi subiecta, sicuti per occasiones minus vere dignas in insignes huiusmodi *trepidationes* aguntur: ita etiam postquam iterum superatum est *periculum*, tanto *citius* atque promtius ad se reuertantur. Vnde eadem communis locutio, **wann etwas über sie komme, greiffe es sie hart an, werffe sie bald darnieder: Sie erholen sich aber auch bald wieder.**

Licet autem sensibiliores plures insultus tolerent & felicius superent, reuera tamen breuiorem vitæ metam adsequuntur.

§. XXII. Interim vt hac etiam in parte verissimum est illud poetæ: *interdum populus rectum videt, est vbi peccat*; ita vt verum vtique discrimen, quod in ipsis rebus est, etiam agnoscatur atque deprehendi possit obseruatione prudente, est illud vtique ita considerandum, vt animi decente aduersione obseruetur, quod quidem *sensibiles* tales, eoque ipso ad quaslibet occurrentes molestias, ne dum periclitationes, promte occurrere sueti, ad occurrentes *singulas* commotiones sæpenumero felicius dirigant & exsequantur machinationes suas *excussorias*; adeoque *singulos* atque *singulares* insultus felicius superent, quam maxime

xime vegeti, & extraordinariis eiusmodi apparatibus minus aut nihil adſueti: interim ad ſummam *totius periodi* viuendi non ſolum nullam *prærogatiuam* habeant, ſed vere potius *breuiorem* viuendi *metam* adſequantur; probabiliter tam ex ipſius *energiæ*, præter veram neceſſitatem nimis prodige conſumtæ, ſucceſſiuum *maturiorem* defectum; quam *animi* etiam, ſeu *intentionis* præter rem *trepidæ*, magis magisque inualeſcentem *abiectionem*, adeoque etiam deſtitutam iuſtam & vere decentem *directionem ad agendum*, & *in agendo*. Vnde vtique fit, vt licet eiusmodi homines plures *inſultus* tolerent atque ſuperent, quam alii ſimilibus rebus minime adſueti: tamen reſpectu *totius* viuendi *ambitus* atque durationis re vera communiter citius deficiant, &, quantum ad totam ſummam, *breuioris æui* euadant.

§. XXIII. Vbi tamen iterum obſeruanda venit illa peculiaris conſtitutio, & vere ſpecialis, nempe certæ *ſpeciei* talium ita *ſenſibilium* propria; qui nempe ad huiusmodi *ſenſibilitatem creſcentibus* iam annis deuoluti, ſenſibilitatem illam ſuam præterea *vno* aliquo ſolo, aut ad minimum *præcipuo*, modo atque motu excuſſorio exſequuntur. Tales enim contingit vtique ſæpe numero ad inſigniter *diuturnam* totius vitæ longitudinem durare. Quando inprimis conſpicua aliqua *exonerandi* methodo efficaciam *ſenſibilitatis* ſuæ abſoluunt.

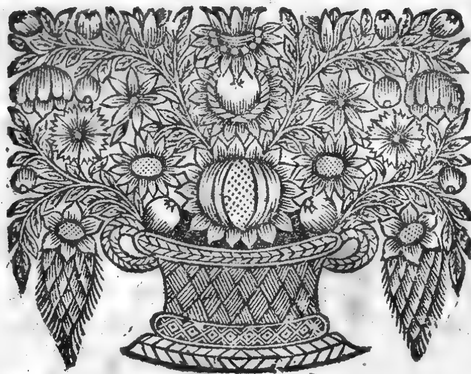
Excipiuntur, qui creſcentibus annis ad ſenſibilitatem deuoluti aliqua exonerandi methodo eam abſoluunt.

§. XXIV. Cæterum non magis ex ita dictis, quam ipſa ad animum reuocata quotidiana experientia, maxime vtique conſtare poteſt, quanta ſit efficacia *ſenſibilitatis* eiusmodi, vt rei inprimis *aduentitiæ*, nempe *adſcititiæ*, & per initia *indulgendo*, aut *inſuper habendo adſuefactæ*, ad facilius ſuſcipiendos varios inſolitos *motus*, adeoque formandos affectus, a naturali *ordine* vſitato recedentes. Quam rem, vt digniſſimam conſideratu, & ingentem *theoriæ* ambitum comprehendentem, prudenti penſitationi vtique commendo.

Efficacia ſenſibilitatis.

DE REBVS TOTO GENERE PRAETER NATVRAM

NOn opus eſſe puto, vt prolixus ſermo inſtituatur; vtique noſtra præſente adhuc methodo, vbi non ipſas ſpecialiſſimas res, ſed ſubalternas tantum ſpecies tractare voluimus. Vnde ſicuti facile intelligitur, quod per res t. g. p. n. intelligantur tales, quæ nullo plane modo vllum vſum in corpore habere poſſint, ſed vnice vel incommodis, vel damnis illud afficere valent: v. gr. vermes, calculi, deglutita abſurda, per vim incuſſa, globi plumbei, fragmenta gladiorum, ſagittarum &c. ita fruſtra impenderetur tempus prolixiori deſcriptioni rerum ita per ſe conceptui obuiarum, vnde potius tranſitum facio ad ipſa ſpecialiora.

PATHO-

PATHOLOGIAE MEDICAE DOGMATICAE

PARS III.

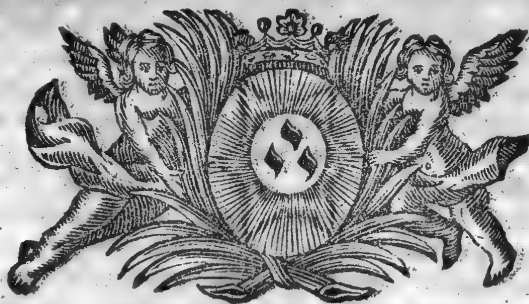
SPECIALISSIMA;

DE

SINGVLARIBVS SPECIEBVS AFFECTIONVM, p.n.

CVm prægressis duabus partitionibus, GENERALI & intermedia SPECIALIORE, illud agere & præstare allaborauerim, vt ostenderem, quali *nexu* a se mutuo pendeant anomaliæ constitutionis *p.n.*, & quo *ordine* illæ etiam procedant ex ipsis quam maxime *secundum naturam* constitutionibus; quam varie etiam e *simplicissimis* illis alternationibus atque mutationibus, ad quas omnes, tanto magis autem *præcipuæ partes* corporis *materiali* sui constitutione maxime procliues sunt, simplicissimo modo æque ac successu subnasci non *possint* magis, quam re ipsa *soleant*; quibus adeo deductionibus etiam illud ad MEDICVM scopum agere atque præstare sategi, vt passim agnosceretur longe profundior ille *nexus*, qui inter varias affectuum *species*, earumque *caussas* atque *fomites*, ita intercedit, vt pro vera solida atque stabili *eradicatione*, imo sæpe numero solum efficaciore *præoccupatione* & imminutione, alio plane loco quærenda sit *origo* & vera scaturigo affectuum, & consequenter *curationis* etiam *methodus* alio vtique dirigenda veniat, si solidius atque constantius affectus eiusmodi vere *subruere* potius, quam nuda temporaria mitigatione *suspendere* atque *palliare*, animo sedeat: progredior itaque assistente

diuina gratia ad complendum & abſoluendum plene hoc cœptum, SPECIALISSIMA hac parte vlterius oſtenſurus, tum quid SINGVLARIBVS affectibus, *qua talibus*, vere *proprium* ſit; tum quid iidem non ſolum forte *poſſint*, ſed communiſſime etiam *ſoleant*, *commune* habere, non ſolum cum *generalioribus*, *ordine*, *tempore*, *dignitate* efficaciæ, & totius veluti *fundamentalis* energiæ, & vt vulgo loquuntur, *dependentiæ*, affectibus, ſed etiam cum aliis quibusdam *ſpecialibus*, & in ordine *reciprocæ* concitationis quaſi *collateralibus*, cum quibus partim in illos nudo *metaſchematismo* mutuo transfigurari ſoleant. Quæ quidem res vti non ſolum ad veram *directionem* praxeos, & euitandam illam familiariſſimam offenſionem inſeruit, qua effectus tales vt *in ſe* ſimpliciter & *ſeorſim* conſiderati, aliquando quidem ſupprimuntur atque *obnubilantur*; interim autem alia non minoris efficaciæ, imo valde familiariter adhuc longe deterioris, *ſpecies* & ſchema introducitur, adeoque ipſa artis opera æger vere in peius coniicitur: ſed etiam ad illud quam maxime facit, vt hac ratione etiam ſi quid tale geſtum iam eſt, eo melius diiudicare, adeoque & tunc, & alias, veram atque iuſtam METHODVM penitus exſequi valeat rationalis Medicus. Ita confido fore, vt hac ipſa ratione vere MEDICAE PATHOLOGIAE, nempe *inuentioni* etiam iuſtorum atque proportionatorum auxiliorum, & veræ *methodi* prælucenti, recte ſatisfiat.

SECTIO I.

DE SPECIALIBVS HAEMORRHAGIIS, ET AFFECTIBVS, CVM ILLIS PROXIME CONNEXIS.

DEduxi partim in *generali*, partim proxime prægressa *specialiore* parte, quomodo vera *simplicissima*, quæ non solum *possit*, sed quam maxime ipso facto *soleat*, exsistere & in effectum deduci, species *caussarum* morbiferarum comprehendatur sub *exiguo*, nempe *binario* numero *materiarum*, & *vnico*, ex parte quoque istas demum consequente, *motuum* anomalorum. Vbi *materiales* illas duas caussas comprehendi, primo ABVNDANTIAM insignem cuiuslibet, etiam quam maxime *floridi*, *sanguinis*: secundo vero etiam ab ipsa *plethora* naturali quodam successu oriundam *simplicem* sanguinis SPISSITVDINEM. E quibus harum rerum conditionibus varii insoliti MOTVS, iam ad *exonerandum* & simpliciter deplendum, iam ad de loco in locum, & e qualicunque impeditiore successu, *propellendum* ita refractarium spissiorem sanguinem, cooriantur. Quarum rerum etiam mutuos *nexus*, *quæ*, & *quomodo* inter se mutuo *cohærere* soleant, quantum in me fuit, indicaui. Aggredior itaque præsente loco vltimam vniuersæ huius rei deductionem vere *specialissimam*, secundum *singularium* affectuum ductum, iterum iterumque commonstrare intendens, quomodo hi ipsi tales *specialissimi* affectus re ipsa minime aliunde, quam a citatis huiusmodi *simplicioribus prægressis* & *coniunctis* caussis, re vera dependeant atque foueantur.

MEMBRVM I.

DE

HAEMORRHAGIA NARIVM MORBIDA.

§. I.

Hæmorrhag. narium moderate succedens est conseruatoria ventilatio.

IN *specialioribus* prægressis dictum est de *hæmorrhagiis*, & ante omnia quidem, vt simpliciore, NARIVM, quod illæ, & inprimis hæc, quam diu *moderate* succedunt, & *caussis* suis, nec ipsis etiam nimium alienis & *enormibus*, adhuc respondent, reuera non adeo insigniter a scopo conseruatiuo *vitali* abire iudicari possint; nedum veram speciem simpliciter *morbidæ* & absolute *passiuæ effusionis* sistant: sed potius pro *actiuo* quodam *exonerationis*, adeoque veræ conseruatoriæ *ventilationis*, conatu haud iniuria reputentur.

Eius aberratio & anomalia.

§. II. Sicut autem huic asserto omnino hodieque ita insisto: ita venit tamen vtique consideranda illa ipsa huius cœpti *aberratio*, adeoque illi innitens & successus & affectus *anomalia*; quæ vti non raro sese omnino sistit atque offert, ita postulat etiam veram sui tam *æstimationem*, quam etiam veracem atque in ipsa re fundatam efficacem *moderationem*. Dixi de *laudabiliore* illa & vere in vsum œconomiæ corporis suscepta *ventilatoria* & *exoneratoria* narium hæmorrhagia, quod certæ maxime *ætati* euenire & familiaris esse soleat; nempe *puerili*, & *adolescenti*. Quod adeo certum est, vt quoties etiam *aliis* ætatibus, inprimis citra satis euidentes *externas* occasionales caussas (*nimium motum*, *vinosum insolitum potum*, *æstum solis toleratum*) & iam *annosioribus* paulo, hæmorrhagiæ ipsarum quoque narium facilius & sæpius occurrunt; illi ordinarie aliis etiam pluribus *incommodis* exerceri obseruentur, quæ non tam *simplicem* aut sinceram amplius subesse *hæmorrhagiam* affatim testentur: aut intercurrant etiam tales *intempestiuæ* narium hæmorrhagiæ, manifestiore solum effreni motu, manifestis diuersæ vehementiæ aliis conatibus atque motibus SPASTICIS; non solum sine vllo *vsu*, sed re vera passim manifestiore effera tali concitatione *vaga*,

vt dum iam hoc iam illud tentatur, etiam hæc ipſa euacuatoria contentio vti nullo regulari *ordine* atque *ſcopo*, ita nullo quoque debito *proportionato* aut ordinato *effectu* aut *euentu* tentetur. Quo intuitu quidem auſim generalius aſſerere, quod quæcunque *narium* hæmorrhagiæ ſubiectis vltra 30. annos progreſſis repetitis vicibus eueniunt, vix vnquam ſine *complicatis*, familiariſſime adhuc multo importunioribus aliis pathematibus *συζύγοις* ita obtingant: nempe vulgo ita dictis *rheumaticis* aut verius *arthriticis*, *ſpaſticis* & *congeſtoriis* moliminibus.

§. III. Vt autem hanc rem, manifeſtius inquam *morbidarum* hæmorrhagiarum per nares veram indolem, luculentius delineem, placet illas ſub *triplici* ordine ſiſtere. *Primum* conſtituendo, quando eruptiones huiusmodi, vltra commotionem magis *tacitam ſpontaneam*, per *irritationes externas* in effectum deducuntur; & hoc ipſum *frequentiore* euentu ſenſim ita *inſoleſcit*, vt non ſolum iuſto plus ſanguinis ita pereat, ſed inprimis etiam mala CONSVETVDO ita ſimul introducatur; cuius efficacia in poſterum, etiam per longe *leuiores* inſtinctus, nihilo ſecius par & promtitudo & intemperantia cooriatur, quæ vel ſponte aliqua ſua, vel quam maxime minus prouidis *artificiis* in poſterum ceſſans, aut *oppreſſa*, longe *plura*, ſed omnia *grauiora* incommoda certo poſt ſe trahat. Morbidarum hæmorrhag. narium tres claſſes. Prima.

§. IV. *Altera* claſſis eſt *abundantium* huiusmodi euacuationum ſanguinearum, imo *efferarum* paſſim, quæ ab HAEREDITARIA diſpoſitione pendentes, famoſam illam ſimilitudinem introducunt, quam vulgus de pueris eiusmodi enunciare ſolet: Er ſeye recht ſeines Vaters Art, ein ſchwindſüchtiger Knabe, der ſein Alter auch nicht hoch bringen werde, &c. (Mouentur autem ad huiusmodi loquendi formulam inprimis duabus e circumſtantiis; vna, quando pater ſimplicius *phthiſica* tabe interiit: & puerum etiam talem non ſatis *nutriri* conſpiciunt. Secundo, quando pater magis *hectica* tabe conſumtus, proxime dicendi *tertii* ordinis hæmorrhagiis ipſe quoque delaſſatus, tandem ita morte interceptus eſt: vel aliquando etiam *phthiſicam* tabem cum *hæmoptoicis* profuſionibus complicatam expertus, illi tandem ſuccubuit.) Altera claſſis.

§. V. *Tertia* claſſis comprehendit *impetus* illos hæmorrhagicos, quibus ſub *aliis* affectibus, e fundamento *plethoræ commotæ*, ſed exitu non potitæ, prognatis, etiam ipſis quoque varie turbulentis & Tertia claſſis.

ferocientibus, eruptiones tales superueniunt; *largæ* communiter, imo *immoderatæ: intractabiles* insuper, & quæ *cohibitionibus* quantumcunque necessariis visis grauiter *exasperari* soleant, aut ipsum ad minimum *affectum* reliquum exasperare. Solet huiusmodi hæmorrhagia præsertim euenire *arthritic.*, VAGO hoc malo vehementer affectis; tum etiam *tabidis*, *becticis* magis, quam vere & simpliciter *phthisicis.* (Vnde antiqua manet traditio, quæ non solum *guttam rosaceam* incalescentiæ nimiæ *bepatis* imputat, sed etiam *hæmorrhagias narium ferociores* adultiorum *obstructionibus* eius.) Imo superuenit huiusmodi peruersa hæmorrhagia etiam passim aliis *adultiorum* eiusmodi affectibus, qui a sanguinis *inquietis* motibus de reliquo pendent: vnde *fæminini* sexus subiectis euenire solet, etiam iam adolescentiæ annos prætergressis; aut loco eruptionis vehemente *dolore capitis*, restagnatione *congestionis* sine exitu, patientes obsidere. Sicuti re vera iterum assevero, quod antea iam attigi, quod hæmorrhagiæ narium adultioribus, inprimis *trigesimum* annum longius supergressis, nullum vsquam solidum, sed simplicius forte aliquem temporarium *vsum* præstent: dum interim alio magis legitime *dirigendas* excretiones sanguineas, & his subseruientes *stricturas spasticas*, ita inauspicato ad hæc loca transferunt, quæ omnino inde nihil certius, quam multiplicia non solum incommoda, sed etiam pericula incurrunt.

Caussæ horum errorum.

§. VI. *Caussæ* huiusmodi exerrantium *profusionum* sunt variæ, communiter tamen omnes atque singulæ *aduentitiæ*. Quamuis enim *indoles* etiam acriter & *clam* præsertim *impatiens*, *cholerico-melancholica* vulgo dicta, etiam veluti per se ad *largiter*, & plus quam rei necessitas postulet, excutiendum inclinet: tamen vix certe ab hac *sola* caussa cooriuntur tam insignes excessus, nisi hæc dispositio per alias actiuiores caussas vere in *effectum*, aut plane in *habitum* deducatur. Sunt autem illæ tales caussæ, (præsuppositis *generalioribus* internis, insigni *abundantia*, & sensim concepta eliminandi *intentione*) tales præcipue *aduentitiæ* externæ occasiones, quæ *commouendæ* illi abundantiæ sanguinis, nempe tam grauiter *concalefaciendæ*, quam vehementer *expandendæ* seu *turgefaciendæ*, inseruiunt; inprimis e rebus *non-naturalibus* AER enormiter calidus, (præcipue *caput* magis afficiens, infimas corporis partes minus, *hypocaustorum humilium*; *æstus solis* nudo capiti diutius incumbens, *lotiones* capitis insolitæ &c.) *motus corporis* repente insolens; inprimis autem e cæteroquin vsitata deside *quiete*: *somnus*

1. e rebus non-naturalibus.

somnus nimium longus; sed adhuc magis insolitæ nimium diuturnæ *vigiliæ*. *Excretiones* autem, tum hæ ipsæ qua tales, nempe *actus* excernendi *exacerbati*, tum congeneres sanguineæ, alibi non recte procedentes, *translatione* conaminis huius ad caput & nares, vt emunctorium huius census.

Directio sanguinis versus caput adstrictionis alui in fœminino sexu caussa est.

§. VII. Quamlibet in *fœminino* sexu etiam passim simul accusetur *alui* contumax obstructio: instituenda tamen ibi prudente vtique pensitatione & æstimatione, an etiam huiusmodi detentio alui vere magis se habeat vt *caussa antecedens*, an vero potius vt *consequens*; *strictura* nempe potius circa *venam portæ*, ad minuendum sanguinis aditum ad hæc loca, adeoque copiosiorem eiusdem directionem alio, ad caput. Quandoquidem re vera pleræque circumstantiæ hanc suspicionem affatim ornant, quod non tam vera aliqua *obstructio* a *materiarum* vitiis qualibuscunque ibi subsit, quam simplicior effectus *actionis motoriæ in vias*, exigens vtique solertem distinctionem inter *obstructionem* alui *passiuam*, & *adstrictionem*, seu *cohibitionem actiuam*.

2. Consuetudinis efficacia in effrenibus hæmorrhagiis.

§. VIII. Inter *animi* vero *pathemata* connumero præcipuo loco ipsam *consuetudinem*; quæ etiam in hoc ipso genere *abundantium* imo *effrenium* huiusmodi hæmorrhagiarum longe maximam habet efficaciam: imo tantam, vt non solum a *naribus* sensim, per *ætatum* gradus, ad quælibet alia sanguinis emunctoria tendat, sed etiam e pristina methodo tanto promtius iterum ad eadem loca contendat, quando successus per alias vias in dubium adducitur, siue harum vitio, siue sensualibus incitamentis congestionem ab alio loco recentiore *repellentibus*, adeoque *translationi* eiusdem ad pristinum occasionem præbentibus.

Occasiones externæ violentæ, consuetudinem introducentes.

§. IX. Imo vero subseruit etiam *consuetudini* magis introducendæ ipsa *externa* violentior occasio duplex, nempe vna, quæ *affluxum* etiam copiosum vna prouocat, *sensu* vehemente collisionis *contusoriæ*: altera, quæ magis simpliciter ipsum *effluxum* solum inducendo, *inclinationem* hac ratione inducit atque fouet, quæ hæ *exonerationes* in posterum etiam *actiuæ* methodo congerendi & expellendi viam ita sternunt. Nempe quando importunius *scalpendo* partes hæ ita violantur, vt abrasa summa membranacea textura, concerptis subtilibus vasculis, verus eiusmodi *lapsus* ex his ita sequatur: vel etiam per *pulueres* aut *halitus corrosiuos*, violatis iisdem his partibus. Frequentiore etiam exemplo solet tale quid producere immoderata nares *emungendi* vehementia: rariore paulo, solus vehemens *nisus*, cum respiratio-

tionis acri detentione, imo contentione, nisi in maxime per ipsam *adsuetudinem* prædispositis. (*Agyrtarum* quorundam exemplo, qui hac ratione non solum e *naribus*, sed omnino ex ipsis *auribus* sanguinis eruptionem producere didicerunt.)

Hæreditariarum hæmorrhag. caussa.

§. X. *Hæreditariarum* enormium huiusmodi profusionum caussam, vti omnium *hæreditariorum* adfectuum caussalem rationem, colloco merito pariter in ipsa impressione *intentionali*, seu non *promtitudine* solum, verum etiam tanquam peculiari proterua *intentione* agendi vtique, & huiusmodi effectus omnino perpetrandi. Vnde illam non alibi, quam sub ipsius *consuetudinis* censu collocandam iudico.

3. Commotiones externæ & importuniores exstimulationes.

§. XI. Tertiæ classis caussæ vti pro generaliore sui parte similiter omnino agnoscunt *consuetudinem*: ita subseruiunt illis specialius etiam eiusmodi *externæ* commotiones & importuniores exstimulationes *temporariæ*, quæ vel *commotionem* in genere grauiter exacerbare valent, vel *depulsionem* eius ex alio conuenientiore loco in talem minus conuenientem. Quæ quidem posterior res non facilius, & fere familiarius aliis occasionibus, quam peruersis *medicationibus* siue ipsorum patientium ausu, siue ineptis *artificum* persuasionibus, tam *internorum* quam *topicorum* inconditi vsus, introducitur. Vndecunque vero nascatur VAGA commotio *arthritodes*, (*iracundia* cum *anxiis terroribus* plurimum hic efficacibus) inclinat certe illa maximopere ad huiusmodi *eruptiones*; vnde etiam mediocres reliquæ occasiones illas ad hunc effectum impellere possunt.

Effectus irregularium hæmorrhag.

§. XII. *Effectus* irregularium hæmorrhagiarum ex ipsis etiam naribus nullus est vere *vtilis*, qualis a *moderatis* atque *tempestiuis* exspectari possit: sed potius certior insolens *adsuetudo* ad huiusmodi impetuosas eruptiones, iterum iterumque & magis magisque importunius conuolandi, sine vlla *iusta proportione* amplius seruata; imo, cum magis magisque *intractabili* indole atque contumacia, vt, simulatque hac ratione ferocientibus immodestiore aliqua cohibitione occurratur, præsentiora præsto sint maiora pericula grauiorum *internarum* congestionum, & ab illis vel *inflammationum*, vel *obstipationum*; *exteriorum* autem *spastico-arthriticorum* pathematum *plurium*, & magis *ferocium*. Si vero etiam indulgeatur huiusmodi exerrantibus *fluxibus*, sine moderata atque perita *contemperatione*; cooritur inde satis familiariter *debilitatio* patientis; inprimis quando iam nimium insolens

lens quantitate insigniter excedit: quo casu ad *animi* vsque *deliquia* continuare non ita rarissime contingit.

§. XIII. *Iunioribus* quidem, sola promtitudine *adsuefacta* delinquentibus, obtingunt inde tanquam *atrophicæ* tales solitæ sufficientis *auctionis* & incrementi corporis moræ, e quibus etiam aliquot annorum successu non tantum accrescant, vt illi ætati affines inde iudicari possint. Quamuis quidem non æque contendere placeat, quod hic talis defectus ita simpliciter ab huiusmodi constitutione *hæmorrhagica perpetuo* & infallibiliter pendeat, cum vtique etiam directe ipsa *caussa*, quamobrem tales enormes commotiones intenduntur, statária illa sua atque stabili præsentia stabili etiam huic defectui quam maxime velificari possit. Interim tamen certum vtique est, quod ipsa etiam vtique adsuetudo sit ita *fomes* veluti perpetuus etiam illarum talium perpetuarum velut *intentionum*, quibus continua quasi *sollicitudine* imminens natura reliquas suas res cum peculiari tergiuersatione administret.

Effectus in iunioribus.

§. XIV. Notitia vero huius rei vera clinica habet illum *vsum* therapeutico-practicum, vt ex huiusmodi nota harum talium rerum indole *artificialis* earundem *moderatio* ita vtique instruenda veniat, ne omnem naturæ intentionem & conatum simpliciter negligendo, imo ignorando, animus dehinc labatur ad simplices immediatas *cohibitiones*; certo, & ausim dicere *perpetuo*, non magis *periculo* grauiorum consecutionum, quam actuali damno. Quandoquidem in iunioribus in procinctu hinc sunt transitus a *naribus* ad *pectus* & inde *phthisici* euentus: aut ad *hypochondria*, & vere ad *hepar*, *lienem*, *glandulas* cum *vena portæ* communicantes; cum *hecticis*, *tabidis* consecutionibus; aut ad minimum *hypochondriacis* passim *præmaturis* aut mox *insolentibus* turbis.

Quem vsum practicum notitia huius rei habeat.

§. XV. Tanto maiore vero circumspectione opus esse in ipsis *hæreditariis* impressionibus, facile fuerit intelligere; cum ibi etiam satis *apparentes excessus* tamen adeo summas noxas non æque post se statim trahant; nec etiam *impedimenta* simplicia, intemperantius obiecta, aliter quam *impatientissime* ferant: adeoque minus prouida talium tractatio & *præsentiores* atque *certiores*, & *ferociores* huiusmodi grauiores successus introducat.

Prouida hæmorrhag. hæreditariarum tractatio.

Hæmorrhag. a ſpaſticis translationibus & ſtricturis congeſtoriis quomodo æſtimandæ.

§. XVI. Neque vero diſpar ratio eſt etiam illarum talium fluxionum, quæ ab impetuoſis *ſpaſticis translationibus* & *ſtricturis congeſtoriis* pendent & fouentur. Sicut enim his vllam etiam ſolidiorem *curationem* præſtare, quando iam inſigniter inſoleſcere ſentiuntur, difficile omnino exſiſtit: ita ferunt vtique longe moleſtiſſime nudas illas *repreſſiones adſtrictorias*; vnde quidem tanto prudentius æſtimandæ veniunt. Nempe iterum hoc etiam loco repeto, quod, niſi huiusmodi conſtitutionibus per *vicariam* opportunam ventilationem, & *locis* inprimis magis opportunis, ſecundum *ætatum* inclinationes, dexterrime ſubueniatur; & tunc commotionum *occaſiones* æque, ac ipſæ muſſitationes, perito lenimine temperentur: facilius tunc imo certius *damnum* promoueatur, quam vlla vero *Medico* digna cura hinc ſperanda veniat.

Iuniorum hæmorrhag. immoderatiores, intermedia ætate ceſſantes, quos affectus augeſcentibus annis proferant.

§. XVII. Illud autem minime obliuiſci conuenit, quod quibus iunioribus, etiam per nudam *adſuetudinem* improuidam, *immoderatiores* huiusmodi eruptiones obtigerunt: his, ſi maxime *intermedia* ætate a proportionata ſimilium inſultuum continuatione immunes appareant, tamen augeſcentibus annis, & nominatim iam ſub initium iam ſub finem *conſiſtentis* ætatis, denuo vergant in eiusmodi affectus, qui tum *inclinationes*, tum *commotiones*, tum *contentiones* hæmorrhagicas, tum *translationes* & *palindromes* talium ad *ſupernas* regiones, cum variis grauioribus periculis, facile adſciſcant.

Euentus morbidæ narium hæmorrhagiæ.

§. XVIII. Sunt autem vlteriores *euentus morbidæ narium* hæmorrhagiæ aliquando *polypi* narium, aliquando vlcerationes fœdæ, *ozænæ* vſitato nomine: vix tamen per ſe ſimpliciter & velut immediate huiusmodi conſtitutionem inſectantes, ſed minus conueniente potius medicatione per *vitriolata*, quin penitus *æruginoſa*, per Chirurgiæ imperitam adminiſtrationem in nares pro cohibendi ſcopo immiſſa. Non debite autem *erumpenti*, interim pertinaciter *contendenti* ita *adſuefactæ largiori* hæmorrhagiæ ſuccedentes euentus complectuntur ſub ſe, vt *in genere*, *reſtagnationem* ſanguinis circa caput, ab auctiore congeſtione eiusdem ad hunc locum reſtricta: *in ſpecie* vero iam *cephalalgicas*, iam *ophthalmicas*, iam *odontalgicas*, & *otalgicas*, imo etiam *anginoſas*, cum *doloribus*, *ardoribus*, *inflammationibus*, paſſiones.

Plebis præſagium de hæmorrhag. exceden-

§. XIX. Peculiare eſt plebis præſagium de frequentia & abundantia *excedentibus* hæmorrhagiis narium, quod non tam ſolum

in

in genere *caput*, quam prorſus in ſpecie *oculos* debilitent. Sicut autem tota hæc traditio potius *generaliori* efficaciæ *iacturæ* ſanguinis, & cum hoc ex hypotheſi *ſpirituum*, (ſed ſane ſic etiam *vitalium* potius in genere, quam *animalium*, adeoque *ſenſoriorum*,) inniti videtur:

tibus, quod oculos debilitent.

Quo fundamento etiam probabiliſſime ſubnixi eſſe videntur illi apud *Botallum* memorati, qui viro, frequentioribus venæ ſectionibus indulgenti, *viſus* tempeſtiuum *damnum* prædixerunt, cum totius *vitæ* abbreuiatione: quod vtrumque tamen adeo feſellit, vt ille non ſolum *viſum* ſuum illibatum conſeruaret, adeo, vt etiam poſt *ſeptuageſimum* annum ſine conſpicillis commodiſſime legeret; ſed etiam ipſa hac *viuendi* pertinacia nominatim illos *Medicos*, qui ipſi *breuitatem* vitæ prædixerant, ſed longe iuniores moriebantur, plurimum ſuperaret. Et memini profecto etiam ego ipſe, & grato quidem erga diuinam benedictionem animo, ſenis viri, qui iuxta cum *hæmorrhoidalibus* euacuationibus ſibi conſuetis etiam *bis quotannis*, vere & autumno, vſus eſt pariter conſueta ſibi V. Se. moderata, a tribus ad quatuor vncias: & hoc continuauit vſque ad annum ætatis ſuæ 76., vbi a male adminiſtrata ſectione venæ periculoſam inflammationem expertus, ab illa ſibi in poſterum metuens, eaque omiſſa, tunc demum ſenſim incommodius habere incipiens, ſub finem propemodum *ſeptuageſimi octaui* viuere deſiit: interim ad hoc ipſum vſque vitæ faſtigium ſine conſpicillis legere, quin etiam ſatis minutum characterem ſcribere ſolitus, quantumuis multiplici ſcribendi, & ſcripta legendi vſu plus dimidia vitæ parte abunde exercitis oculis, & reliqua etiam corporis ſtructura aut robore vir neque procerus, neque carnoſus, ad tantam longæuitatem nihil peculiare præ ſeſe ferens; ne dum ad illud, quod etiam a *quinquageſimo* anno ad *ſeptuageſimum nonum* proxime, ſine vllo morbo, ſanus atque vegetus vixit.

§. XX. Ita non confirmat hanc familiarem traditionem vera obſeruatio: cum magnus vtique numerus occurrat illorum, qui ſatis *largis* narium hæmorrhagiis vexati, minime tamen effatu dignum detrimentum *viſus* vſquam perſentiſcunt. Sed verior ſolum illa vtique occurrit, cum prouida ſolertia obſeruantibus, efficacia, quod a quibuslibet *largis* ſanguinis *profuſionibus*, ſi mox, & velut immediate dehinc, intemperantius exerceantur *oculi*, *multum*, *tenuia*, & ad *ellychnia*, vel etiam ad illuſtriorem *ſplendorem* ſolis, legendo & acriter contuendo, oculorum acies ſenſim hebeſcat: minime vero ita ſimpliciter, atque adeo *directe* ab his fluxibus, vti traditio illa inferre videtur.

Non confirmatur obſeruationibus.

§. XXI. Idem ſentio de debilitatione *capitis* pariter nominata; at vero agnoſco etiam vtriusque adhuc maiorem efficaciam, ſed ſolum *tardiorem*: non autem tam ex ipſo *fluxu*, quam ex *apparatu* ad eun-

Alia cauſſa euentuum tam ophthalmicorum quam ce-

phalalgicorum.

eundem, nempe *congestione* atque *contentione* eiusdem diuturniore & importuniore circa ipsum caput. Quemadmodum enim de *euentibus* huiusmodi *cephalalgicis*, *somnum* & *requiem* turbantibus; *ophthalmicis*, vtique facilius debilitantibus *visum*, quam immunem relinquentibus; & *aurium* etiam affectibus varie debilitatoriis iam diximus: ita est vtique etiam satis notum, & tanto facilius hinc notandum, quod hæ ipsæ horum generum *congestiones* vtique etiam vniuersam sensuum *internorum* constantiam & integritatem ita peruertant, vt *vertigo* patientibus inde molestiam creet, cum alia varia *perturbatione*, & ad intentiores *cogitationes* ineptitudine, in *iunioribus*; in *senioribus* etiam cum metu, vt aliquando verisimillime ipso euentu, *apoplexiæ*.

ARTICVLVS I.

DE

PHLEGMATORRHAGIA NARIVM.

§. I.

Hic affectus licet non quotidie, tamen familiariter admodum occurrit.

QVamuis hic affectus sub tali constitutione, vt verum *fluxum* continuum aut *stillicidium* exhibeat, qualis apud *Salmuth. C. 1. obs. 37.* commemoratur, minime ita quotidie occurrat; quia tamen vtique specimina aliqua minora, quæ, nisi luculentum illud in decentem considerationem veniat, huc non referri possent, admodum familiariter occurrunt, duco certe operæ pretium, totam rem paulo latius diducere, & quid tandem de illa considerandum sit, pensitare.

Exemplum eius.

§. II. Historia, quam pro vero exemplo exhibere conuenit, versatur in eo, quod puella, sana sine dubio de reliquo, vt ipsa actio innuere videtur, cum *saltando* non dies duos solum, sed totidem etiam forte noctes consumsisset, ex illa partim *fatigatione* ingente, partim *peruigilio*, inciderit in *somnum* adeo profundum, vt in quartum diem eundem continuaret. Cum rursus euigilasset, correpta est *stillicidio narium*, quod tamen nihil nisi nudum limpidum *phlegma* eduxisse memoratur; continuante interim fluxu huiusmodi per aliquot dies: cessante vero ab vsu pilularum *cephalicarum*.

§. III. Quantumlibet autem hæc historia (pro more inter alios, etiam huic scriptori satis familiari) mutila omnino atque manca exsistat; & promeruisset vtique, vt cum maiore diligentia *temperamentum* ita dictum, & reliquæ indiuiduales circumstantiæ huius puellæ curiosius consignatæ fuissent: non denegari tamen propterea huic narrationi æque debet omnis fides: (qualem tamen huic Auctori per omnes eius relationes nimium pronam indifferenter adhibere, nec ipse suaserim.) Confirmat enim vtique huius rei fidem nota illa satis familiaris huiusmodi eruptio, ad minimum aliquot *guttarum* sinceri tenuis *aquosi* humoris e naribus; quem cum illi, qui experiuntur, ipso illo primo fluxionis impetu pro sanguinis fluxu æstimantes, admoto strophiolo captant, nihil nisi limpidam aquositatem exhibere deprehendunt.

Quanquam hæc relatio mutila sit, tamen non omnis fides deneganda.

§. IV. Subsistit autem hic fluxus, *fluxus* inquam, communiter vtique intra guttas non ita multas, vt *stillicidium* verum, quale *hæmorrhagia* narium format, non prosequatur: est tamen vtique hæc ipsa etiam continuatio notabilis *fluxus*, *spissioris* æque in vulgari communiore, quam *tenuis* in acriore *coryza*, vtique notissima. Quarum quidem posterior, dico *tenuis* & *acris coryza*, largissima subinde fluxione sese exserens, vix vllo discrimine a *sanguinis* stillicido e naribus discrepatura esset, si patientes eodem more, vt in *hæmorrhagia* vsitatum est, inclinato antrorsum capite successum eius, imo ipsius *stagnationis* energiam, pariter ita intenderent.

Differentia huius fluxus a coryza.

§. V. Nempe considerandum hoc vtique puto, eo maxime intuitu, vt ita non solum ad *modum fientis* etiam ipsius *fluxionis coryzæ*, sed quam maxime ad *motum fiendi* eiusdem consideratio dirigi possit. Certe enim tantum *serosæ* mucidæ, aut etiam acrioris materiæ, quanta intra aliquot sæpe dies continuos e naribus profluit, a nemine, vti credo, putabitur ipso actu simul & semel circa caput collecta hæsisse, vnde dehinc solum ita successiue erumpat: sed potius intelligetur, quod vtique successiuus ille *exitus* cum successiuo *aditu* omnino tanquam reciprocum nexum ita foueat, vt omnino continua talis *appulsio* proportionata, nempe *largior*, demum etiam exitum largiorem post se trahat.

Materiæ serosæ successiuus exitus in coryza cum successiuo eius appulsu reciprocum nexum habet.

§. VI. Cum autem *appulsus* ille largior hac ratione vtique aliter fieri non possit, nisi ex ipsa vniuersa *massa sanguinea*, id est, rem sincerius eloquendo, *sanguinis* ipsius *largiore appulsu*: hic autem iterum aliter fieri nequeat, nisi per *tonicam* auctiorem restrictionem san-

Appulsus sanguinis & apparatus in coryza proprie ad hæmorrhagiam destinatus est.

sanguinis e reliquo corporis ambitu ad ipsam hanc regionem, & *excernendi* veluti *portam;* adeoque si res vero simplici ordine æstimetur, non magis *prima*, quam verius *primaria* vniuersi huius actus scena sit illa vna eademque, quæ in ipsa etiam *hæmorrhagia* luditur: confido firmiter, fore, vt ex hoc maxime negotio facilius agnosci possit, quod *apparatus* ipse in genere, qui *coryzam* adornat, aut potius tanquam post sese trahit, proprie potius ad *hæmorrhagiam* destinatus sit; peccet autem, seu offendat solum *a posteriori*, vitio ipsius *consistentiæ* sanguinis *stricte dicti*, qui, quando *crassior* est, & cum tenui pariter atque abundante *sero* non satis *subactus* atque conquassatus, hac ratione inconuenientem illam consistentiam *exeuntis* substantiæ post sese trahit; vt nimirum, cum ipsa *rubicunda* portio stricte adeo dicti *sanguinis* hac ratione progredi non possit, *tenuior* ita solum pars inde prodeat.

Disparitas inter eruptionem sanguinis & coryzam exigua est.

§. VII. Cum autem *sanguinis* sincerioris ita libera eruptio alias quidem intra exiguum tempus periodum suam totam absolutura fuisset; *coryza* vero veluti solenniter diu, nempe per aliquot dies, *durare* soleat, posset hinc vtique peculiaris disparitas argui. Si vero etiam qualitercunque succedentis intentionis *euacuatoriæ* prosecutio hic æstimetur, eique etiam ad latus ponatur circumstantia illa, ipsi etiam *hæmorrhagiæ* narium satis familiaris, quod nempe etiam ipsa hæc, sane admodum frequenter, non vna simplici eruptione absolute contenta sit, sed aliquot dierum successibus *repetitas* eiusmodi eruptiones agitet: apparebit hinc facile, quod nec hæc ipsa etiam circumstantia *coryzæ* satis idonea sit, vt illam absolute toto, quod aiunt, *genere* a narium hæmorrhagia excludat, & non potius pro euentu magis *destinatæ*, habendam suadeat.

Quædam circumstantiæ, quæ differentiam constituere apparent.

§. VIII. Cum autem vtique plane peculiares quædam circumstantiæ occurrant, quæ *coryzam* etiam vti *destinatam* magis *serosam* excretionem ab hæmorrhagiis pariter *destinatis* distinguendam esse persuadere possint; meretur omnino etiam de illis aliquid dici. Est vtique ipsa *coryza*, ratione *ortus* sui atque familiaris prouentus, *triplicis* velut ordinis. Primo enim euenit *iunioribus*, & ipsi omnino *puerili* ætati, in subiectis constitutionis ita dictæ *phlegmaticæ;* inprimis autem *otiosa*, *somnolenta*, *inerte* vitæ ratione gaudentibus: secundo *senioribus*: tertio *adsuetis* frequentiori huiusmodi euentui; & hoc quidem ex *interna* præcipua dispositione, quam magis respicere conuenit, quam *accidentales* externas *occasiones* ex intemperie *aeris* frigida humi-

humida. Ex his circumstantiis si eximantur *adsuetudo*, & *exteriores* occasiones, reliquæ certe nihil impediunt, quo minus passim sub eiusmodi *grauedinosis congestionibus*, *restagnationibus* & *eruptionibus* verior *intentio*, quæ totum huiusmodi *apparatum* regit, ad *hæmorrhagiam* respiciat potius, quam ad huiusmodi nudam *serosam* exonerationem.

§. IX. Vbi etiam tanto magis in considerationem venire meretur peculiaris illa *coryzæ* energia, quæ vti mihi ipsi familiaris est, ita hac maxime solertius obseruandi occasione deprehensa mihi est multis, etiam passim annosioribus familiaris esse: vt nempe *stimulus* sternutandi repente cooriens citatam sternutandi vehementiam *decies*, imo ad *vicies* vsque, intra dimidium horæ quadrantem exerceat, cum prouentu mucaginis tantisper emungendæ, vtut non largissimo, certe tamen neque exiguo: desinente interim statim dehinc omni reliqua *grauedinosa* efficacia, & quolibet huius generis prouentu. In quo ita cum *hæmorrhagiæ* breuiore impetu consentit. Sternutandi stimulus, coryzæ familiaris, eiusque effectus cum hæmorrhagia consentit.

§. X. Quemadmodum etiam merito, ex alibi passim iam tactis, inprimis autem proxime præcedente membro memoratis, omnino commendo considerationi, quod deflectentes eiusmodi *morbidæ* constitutiones, & intentiones *hæmorrhagicæ* ex ipsis naribus, *senioribus* minime inusitatæ, sed & hoc ipso præcipue tales, nempe *morbidæ* exsistant, eoque ipso nec *effectum* verum, qui legitime semper notabiliter *vtilis* est, assequantur, sed magis & aliis nudis *euentibus*, nempe impeditis successibus, pateant; & inter hos huic etiam, de quo in præsens est sermo, *catarrhalis* potius *secessionis*, quam sinceræ promiscuæ *sanguineæ* massæ eruptionis. Hæmorrhagicæ intentiones & catarrhales secessiones senioribus non inusitatæ sunt.

§. XI. Habet autem tota hæc consideratio illum inprimis *vsum*, vt hinc in iustam contemplationem venire possit illa etiam circa iam annosiores pensitatio, an non *antecedens* ad minimum *caussa* & præcipua *occasio* ad eiusmodi etiam *catarrhales* circa nares *congestiones* & *eruptiones* sit ipsa *hæmorrhagica* eiusmodi *intentio*? cui tum *ventilationibus*, inprimis alias quoquo modo *vsitatis*, occurrere integrum esse possit; tum *deriuationibus* solis, sanguinis inquam motus ad alias partes dextra administratione deducendo. Quo scopo v. gr. ipsæ aliquando *pedum* nudæ lotiones, aut *fotus* in aqua calida, aliquid effatu dignum conferunt: aliquando vero ipsæ *ventilationes* sanguinis, ex *adsuetudine* prægressa, postea neglectæ, si *iterum assumantur*, prosunt sensibiliter, Vsus huius considerationis.

liter. Qua de re tamen in proximo membro, vbi de *pectore* dicendum, plura memorandi erit occasio.

Senioribus eiusmodi contentiones & catarrhales decubitus non deesse denuo monetur.

§. XII. Sufficit autem hoc vtique monuisse, quod ipsis *senibus* minime desint huiusmodi *contentiones*, vulgo simpliciter pro *catarrhalibus* memoratæ, quæ re vera magis a *sanguinis* huiusmodi compulsionibus & restrictionibus *ad* & *circum* hæc loca pendeant atque foueantur: nempe *motibus* vere magis *actiuis* & *intentis*, nullo peculiariter proportionato *qualitatis materiæ* vitio, & *motus* simpliciter *passiua* imminutione; adeoque, quantum ad verum *fontem* atque *fomitem*, & tanquam certum *fundamentum* potius *ventilationibus* indigeant, *sanguinis* dico, pro veriore atque constante præoccupatione; quam vt *serosis* euacuationibus aut diuersionibus aliter, quam aliquo solum *temporario*, vt in præsentes solos insultus, leuamine tententur. Sicut etiam in ipsis *valde iunioribus* huiusmodi constitutio, si maxime *sanguinis* eductio non æque videatur locum habere, aut *necessaria* esse, tamen regimen diætæ, inprimis circa *motus* corporis, ita instruatur, vt inde largiori *consumtioni*, quin etiam *attenuationi*, subueniendo, vel ipsi naturæ via sternatur ad sanguineas *sinceras* euacuationes: vel imminuto per *consumtionem* proportionatam sanguinis nimio quanto, occasio etiam ipsa ad eiusmodi *congestiones* subtrahatur.

MEMBRVM II.

DE HAEMOPTOE.

§. I.

Hæmoptysis differt a sputo cruento.

QVantumlibet de hoc affectu iam in secunda parte pleraque dixerim, quæ possunt atque debent; non erit tamen superfluum, etiam ipso præsente loco de *specialissima* illius constitutione tum iterum verba facere, tum quæ ad illam tanquam singulariter pernoscendam faciunt, repetita ad minimum opera, commonstrare. HAEMOPTYSIS vera, *reiectio sanguinis sinceri*, *e profundo pectoris copiose*, imo sæpe numero *impetuose scaturientis*, differt vtique longissime a simplici *sputo cruento*, quod non raro, imo vero potius quam

quam maxime familiaribus exemplis simpliciter ex *ore* & *infundibulo* confluens, sanguinem, quem admixtum exhibet, ex *infundibulo* atque *gingiuis* forte hausit. Vnde vera *hæmoptysis* perpetuum hoc vtique habet, quod omni sensus testimonio profundius *e pectore*, *screandi* peculiari nisu, imo *tussiendi* necessitate, assurgat: vbi ex aduerso verum atque simplex solum *cruentum sputum* absque omni manifestius complicato *pectoris* vitio, labore, concursu atque conspiratione, prodit; si quis autem *screatus* vtique concurrit, ille manifestius *ronchis* quibusdam ex *infundibulo* ad palatum trahendo, aut e summis *faucibus*, nempe infimo *infundibulo* solum elidendo, ita procedat; vnde quidem etiam satis familiariter manifesto ex ipsis etiam *naribus*, fortius emungendo, aut excutiendo, simile quid excutitur. Et communiter etiam, instituta quæstione, innotescit, quod tales etiam patientes familiariter *adsueti* sint huiusmodi euacuationibus ex ipsis *naribus*. Est autem opus huiusmodi discretione maxime propterea, ne familiarissimus ille *abusus adstringentium*, etiam in eiusmodi casibus, in quibus ne quidem vllius periculi metus præsto est, gratis & sine omni caussa suscipiatur.

§. II. Vera interim *hæmoptysis*, profundius *e pectore* assurgens, sicut omnino est eiusmodi affectus, qui minime negligi possit, quin potius periculosas consecutiones *phthisicæ* vlcerationis denunciet: ita postulat tamen ipse etiam adhuc peculiarem considerationem; intuitu veræ *originis* sui. Nempe secundum meam vtique considerandi methodum maxime diuersæ rationis *caussalis*, an vere *passiua* potius ratione, *lapsu* inquam nudo, ita contingat; an vero potius *actiua* quadam peculiari *congestione* ad hæc loca & *contentione*, vere ad exprimendum & elidendum contendente, ita foueatur.

Hæmoptysis an passiue contingat, an vero actiue erumpat.

§. III. Hanc in rem venit omnino perpendenda illa peculiaris ratio huiusmodi eruptionis *duplex*; *primo* quod eruptio *hæmoptyica* vera sæpissime sine vlla *tussi*, aut certe sine vlla effatu digna, cooriatur; *secundo*, quod hæc ipsa *eruptio* etiam passim admodum *stata tempora* sequatur, & quidem non tam solum breuia, *septimanarum*, aut *lunæ* mutationum, sed multum dissita, *anniuersaria* prorsus, interim vix vno aut altero die a priore *mensura* abeuntia. Quibus adhuc *tertium* addere licuerit; nempe quod huiusmodi *eruptiones* propemodum præ omnibus aliis obsequantur *ventilationibus* in alia aliqua parte susceptis, & quidem etiam omnino solum *mediocribus*.

Duplex eruptionis ratio.

Hæc cum nuda diæresi vasorum conciliari non possunt.

§. IV. Quæ res quo vllo vno modo conciliari possit cum illa sententia, quæ hunc fluxum a nuda *diæresi* vasorum accersit, ego certe non perspicio. Vnde quidem prudente omnino distinctione opus habere videtur hæc diuersitas, vbi vere locum habeat violenta vasorum atque totius texturæ pulmonum *ruptio*, qualem deinde eiusmodi *passiuus lapsus* vere sequatur: & ex aduerso talis vera *eruptio*, quæ ab *actiuo appulsu* & incubitu *pressorii appulsus* non solum exoritur, sed etiam vera *contentione* huiusmodi *appressionis* fouetur.

Aetas, cui obtingat eruptio hæc.

§. V. Obtingit autem huius generis simplicior *appulsus*, ad *actiuam* eruptionem contendens, maxime familiariter *ætati adultæ*, & floridæ *iuuenili*, ab annis 18. ad 30., imo 35. iuxta *Hippocratem*. Et hoc quidem maxime veluti *sponte* quadam; aut per *occasiones* etiam *generaliores*, quæ excussoriam sanguinis *commotionem* incitare valeant. *Puerili* ætati, nisi ab admodum immoderate forte repressis *narium*, & ipsis etiam importunioribus eo vsque hæmorrhagiis, minus competunt hæ ex ipso *pectore* eruptiones: aut sectantur ad minimum etiam *externas* violentiores concitationes; imo harum *vtrarumque* rerum concursum. Vbi nempe omnino iterum vtique notanda venit illa vera circumstantia, quod etiam veræ huiusmodi *violentæ* occasiones non raro *concurrere* soleant cum *internis* illis magis *spontaneis* caussis: adeo, vt quæ primo per *vim* inducta fuerat effusionis *necessitas*, in posterum *foueatur* tanquam qualiscunque *commoditas*, generaliori *intentioni specialiori* tali *loco* ita subueniens.

Euentus hæmoptyseos.

§. VI. Cum autem vtique hæc euacuatio per hunc *locum*, propter *periculosos* omnino successus, quoquo modo *inconueniens* habenda sit, imo vere intoleranda; vtpote cuius nullus vsquam vtilis esse possit *effectus*, in comparatione atque proportione *periculorum*, quæ certiora minatur: non possunt inde exspectari, nisi *euentus* quolibet intuitu grauiores, qui tam *apparatum* ad hanc excretionem, quam ipsum eius successum stipant & sequuntur. *Apparatum*; nempe *congestionem* atque *contentionem* sanguinis circa *pectus* insequuntur atque comitantur facile circa *asperam arteriam* & *pectus* ipsum, & consequenter etiam *respirationem*, & per huius consensum circa ipsum vsque *diaphragma*, variæ tales angustiæ, & secundum has etiam varii *conatus* harum *elisorii*. Vnde frequentiores etiam & feroces passim *siccæ tusses*, *asthmata sicca*, imo subinde *spastica*, *anginodea* etiam symptomata; quin *peripneumoniæ* & *pleuritides*. Exterius etiam *spastici*, *rheumatico-arthri-*

arthritici, *compressorii* affectus. Interdum etiam *apostemata* in glandulis subaxillaribus, aut fœminis in *mammis*. Quid, quod etiam a *contentionibus* illis pertinacioribus huiusmodi restagnationum congestoriarum *stasis* aliquando oriri potest, imo etiam solet, teste frequente experientia; e qua primo *nodi scirrhosi*, quales hinc inde in cadaueribus inueniuntur eiusmodi hominum, qui durante vita pulmonum quoquo modo affectorum vix vllam suspicionem fecerant: sensim autem etiam horum *nodorum* talium denique etiam *vlcerosæ* corruptiones *phthisicæ*.

§. VII. Placet hoc loco tanquam anticipando mentionem facere, imo considerationem commendare, satis noti illius casus; cuius statim duo nominare possem exempla generosorum iuuenum, inter plura talia: vbi ex immoderata ingurgitatione *vinorum* generosissimorum, *Hungaricorum*, *Italicorum*, *Canariensium*, velut immediate in *siccas* huiusmodi *tusses*, cito præualescentes, & hinc *phthisin* etiam cito præualidam & lethalem ruunt. Quid ita vero? Certe alter ex his iuuenibus pandebat latius hanc scenam, aditum vtique ad succedentem *phthisin*, qua intra semestre decessit, capessens ab *hæmoptysi* erumpente, & pro more *adstringentibus* cito impugnata. Nempe nemo puto, nisi quidlibet fingere pronus, huiusmodi vinis hoc tribuet, quod illa *immediate pectoris* vlcerationes efficiant. Quod autem *sanguinis fortes commotiones* prouocent, e quibus etiam passim aliæ *narium hæmorrhagiæ*, & in dispositis *hæmorrhoidum* copiosior fluxus ortum ducant, id vero familiarius notum. Vt adeo etiam hi tales effectus *ordine* a nobis designato *congestorio*, *stagnatorio*, *obstipatorio*, *corruptorio*, recte procedant. Cæterum *effectus* etiam veri hæmoptyici *euentum* vlteriorem atque grauiorem esse ipsam *vlcerationem phthisicam*, notius est e tanto numero exemplorum, quam vt prolixam confirmationem postulet: sicut etiam omnino *rationes* succedendi nullam prolixam theoriam requirunt.

Immoderata ingurgitatio vinorum generosissimorum tusses siccas, hæmoptysin & phthisin prouocat.

§. VIII. Vnde nihil superest, nisi vt verbum dicamus de illis hæmoptyicorum *moliminum* complicationibus atque successionibus, quæ aliis euacuationum sanguinearum *moliminibus* succenturiantur. Vbi nempe simplicioris & veluti directi progressus est, vt *congestiones* huiusmodi *hæmoptyicæ*, quin etiam passim *eruptiones*, fiant in adolescentibus, qui *narium hæmorrhagiis* frequentioribus aut largioribus alias *adsueti*, has ipsas experiri desinunt, *caussis* interim ad euacuationem *incitandam* non emanentibus. *Retrogrado* vero ordine succedit

Complicatio atque successio moliminum hæmoptyicorum cum aliis moliminibus hæmorrhagicis.

hæmoptysis euacuationibus sanguineis *inferioribus*, non debite succedentibus, aut temere subsistentibus. Vnde triuialis illa *fœminarum* iuniorum, si *menstrua* supprimi contingat; *angustia*, *oppressio*, *irritatio* in *pectore*, imo ipsa *phthisis*, aut eruptio *hæmoptyica* sincera.

Expansiones sanguinis angustia circa pectus insequitur.

§. IX. Notanda vero simul vtique venit etiam huius tanta frequentia eo euidentioris constitutionis circumstantia, *theoriam* nostram optime illustrans, dum vtique qualescunque sanguinis *expansiones*, vt e nudo *motu* corporis liberaliore, mox angustia hæc talis circa *pectus* ingens insequitur. Non profecto ex illo simplici fundamento deducenda, quod ita sanguis *directe quantitate* tantum præualescat, vt quaqua versum expandatur, si illum turgefieri contingat; cum alias de mense in mensem, vti *coaceruatio* secundum hanc præfigurationem, ita etiam huiusmodi *angustia* & oppressio increscere deberet: sed longe verisimiliore promta mox *restrictione* circum hunc locum, quando insignis caussa *ventilandi* per *commotiones* manifestiores obtigit.

Præsertim senioribus hæmorrhoidariis obtingit sæpe regurgitatio sanguinis versus pectus, asthmatica oppressio, tussis immo phthisis.

§. X. *Senioribus* autem vtriusque, præsertim vero *virilis* sexus, ab *hæmorrhoidalibus* iam *excretionibus*, iam solis; sed sincerioribus & intentioribus *moliminibus*, obtingit satis sæpe huiusmodi *regurgitatio*; quæ nisi in actualem eruptionem *hæmoptyicam*, at certe in satis manifestas vehementes atque contumaces *contentiones* circa pectus, tendit: vnde non solum *asthmatica* atque vehementer *tussiculosa* varia incommoda, sed etiam *phthiseos* pericula, aut veriores prorsus euentus passim cooriuntur. Quæ ipsa interim res vtique non perfunctoriam considerationem omnino meretur; dum vtique ipsa talis *molestia* aliis longe, nempe simplicius *serosis* caussis vulgo tribui solita; imo insuper *expectorationem*, id est, *directionem*, imo *impulsum* humorum ad ipsum pectus potius persuadens practicis, nihil aliud hoc ipso vlterius consequitur, nisi vt indies grauiora incommoda & præsentiora pericula ita producantur.

Placet breuem mentionem facere obseruationis apud *Ioh. Rhodium*, sed pro more lemmate magis, quam sufficiente narratione conspicuæ: *phthiseos periculum hæmorrhoidum fluxu declinatum*. Vbi *clausarum* hæmorrhoidum mentionem faciens, simul vtique iustam suspicionem facit, quod huic hæmorrhoides *fluere* sueuerint, & ab harum demum *occlusione* in periculum illud inciderit, quod deinde facto largiore illarum *fluxu per biennium* (vel continuante quasi, vel frequenter reuertente) totum sublatum (adeoque sine dubio cum vni-

vniuersis suis symptomatibus) asseuerat. Quanquam autem ille mentionem hic inprimis faciat *catarrhorum salsorum*, qui nominatum illum metum *phthiseos* in hoc patiente obiecerint: tamen apud alios patientes etiam *asthmaticas* oppressiones e talibus rebus oriri, documentum dare possum Virum genere & officiis Illustrem, qui 67. anno ætatis *pectoris* oppressione, qua etiam alias a longiori tempore sueuerat interdum corripi, tam vehemente affectus est, vt etiam *paroxyzantibus* insultibus vere *spasticis* in tam deploratam constitutionem coniectus sit, vt Medici illum cum prognostico destituere non dubitauerint: quoad denique Illustrissimi sui Domini magis iussui quam suasui consentientes Medici, V. Sem. permitterent. Ex ore Illustris huius patientis hoc habeo, etiam cum peculiari asseueratione commemorantis, quod ipso momento salientis e delibuta vena sanguinis *oppressio* illa cœperit ad sensum eius manifestum remittere, & successu etiam fluxus hoc magis præstare & perficere continuauerit, vt ipse inde liberatus, quo tempore hoc mihi narrabat, 79. annum ageret. Vtique vt ante istam V. Sem., ita etiam post eandem per hos succedentes 12. annos insultibus eiusmodi iteratis, non tamen eadem vehementia, vexatus, *hæmorrhoidum* fluxui, quamlibet rariori, a multis inde annis adsuetus: V. S. ibus etiam per reliquam vitam vsus, non quidem ordinatis, seu *statis*, interim neque admodum raris. Laborabat autem eo tempore, cuius occasione hæc mihi memorabat, (anno ætatis suæ 79. iam longius prouecto) eadem tali *oppressione* ad plenam *orthopnœam* insolescente, a qua tamen sine sanguinis missione, benedicente Deo, restitutus, hodieque viuit *octogenarius*: sepositis medicamentis *volatilibus*, a quibus talia symptomata familiarius exacerbari solertes Practicos non poterit fallere.

§. XI. Cæterum hæc ipsa etiam *sanguineæ eruptionis* species habet hoc vtique cum cæteris commune, quod semel potita hoc *exitu*, admodum prona sit ad illum iterum iterumque *affectandum*. Quæ res adeo potentis est consecutionis, vt etiam sæpenumero eiusmodi euacuationes, quæ *proniori* successui obsequi & posse & debere videantur, tamen data hac via, in illam ita procliues sint, vt nisi quidem adhuc magis, certe æque promte hunc exitum denuo occupent, quam alterum. Non possunt ignota esse huius rei exempla peritis atque circumspectis Practicis in *mensium* negotio in genere, quando illi restitant, facta interim aliquando *hæmoptyica* eruptione.

Hæmoptysis semel exitu potita, illum iterum affectat.

§. XII. In specie vero habeo vtique aliquot exempla, quæ ex hoc eodem fundamento pendentia, imo huius ipsius euacuationis specialissimam indolem per *consecutionis* morem excipiendo, eidem reliquæ debitæ euacuationi ingens tale præiudicium adferunt; nempe fœminarum, quæ a *lactatione*, imo etiam citra illam, profundiores abs-

Exempla specialia in abscessibus mammarum menstruam euacuationem impedientibus.

abscessus *mammarum* passæ, ab illis non satis dextre atque promte liberantur. Tales enim experiuntur hoc familiarissime, vt *menses* ipsis non redeant, quam diu ille *mammarum* fluxus perennat *saniosus*. Dum interim per *menstruum* tempus vel hæc *manatio* cum suis quibuslibet incommodis symptomatibus intemperantius se gerere obseruatur: vel manifesto sincerius *sanguineam*, quantumlibet etiam non ita copiosam, excretionem perpetrare. Adeo, vt reuera communiter quasi reciproca difficultas occurrat, tam in sananda hac *vlceratione*, antequam *menstrua* euacuatio in suum liberum progressum restitua sit: quam in hac restituenda, antequam *vlceratio* illa sanata, aut certe longe plurimum imminuta fuerit. Dum interim manifestum est ipsa experientia, quod, quicquid horum recte succedit, mirifice faciliorem reddat alterius etiam successum.

Sic hæmoptysis adsueta mensium reuocationem difficiliorem reddit.

§. XIII. Cui rei penitus respondet par difficultas *menses* suppressos reuocandi, vbi vera, inprimis spontanea, citra violentas caussas, *hæmoptysis* qualitercunque adsueuit. Quantumcunque enim ibi sanguis *commoueatur*, tam promta semper hinc euenit ad *hæmoptysin* potius, quam aliam quamcunque viam, *impulsio*, imo actualis inde *eruptio*, vt non solum ad iustam viam nulla *maior* inclinatio inde iudicari possit, sed re vera ne *par* quidem solum appareat, quin hæmoptysis pronior longe sentiatur.

Leporis marini & nummulariæ efficacia.

§. XIV. Inter res *externas*, quæ hæmoptysin inducere posse suspectæ sunt, est breuiter memoranda tradita illa ab antiquis vsque ad nos peculiaris efficacia *leporis marini*; cuius nomine etiam ipsum *Apuleium* in discrimen adductum esse *apologia* eius testatur. Deinde meretur ad minimum commemorationem traditio apud *Botanicos* occurrens, a plebis sine dubio obseruationibus (nequaqum absolute spernendis) desumta, quod *Nummularia* herba, quam tamen hominibus ad vitia pulmonum salutarem esse adserunt, *ouillo* generi *phthisicas* pulmonum corruptiones inducat. Quæ traditiones vti simpliciter experientiæ testimonium requirunt, cæteroquin inanes habendæ: ita non possunt tamen etiam tantisper simpliciter insuper haberi, quam diu vtique incertum adhuc est, quid veri in illis subsit.

ARTICVLVS I. DE TVSSI.

§. I.

SI quid vsquam tam in *historia* ipsa, quam reliqua *ætiologia* PATHOLOGICA vere prudentem, imo peritam animaduersionem & æstimationem postulat, est certe *duplex* illa circumstantia, *primo*, quid a caussis manifestius *externis* & *aduentitiis* potius, quam *interno spontaneo* prouentu dependeat & cooriatur: *secundo*, quid magis *progressu* quodam, imo verius *successu*, nitatur, quam *directo ortu* simpliciora generationis suæ sinceræ indicia faciat. Duplex circumstantia in ætiologia pathologica animaduertenda

§. II. Valet hoc, vt in numerosis prorsus aliis exemplis, ita in re vera etiam quotidiano illo, TVSSIS. Cum enim hæc non solum omnibus *ætatibus*, sed etiam primo adspectu omnibus *temporibus*, accidere videatur; hoc ipsum tamen, exquisitius aduertendo animum, nequaquam ita se habeat; interim ex eiusmodi falsa suppositione non possit vera subsumtio aut connexio elici: interest propterea omnino solidæ veritatis, vt recte peruestigetur, quomodo hæ res, citra *fictionem* aut *confusionem*, sese vere habeant atque gerant. Applicatio ad tussim.

§. III. Secundum hanc docimasiam, si TVSSIS historia excutiatur, non poterit non dilucescere, quod *tussis* non solum ita simpliciter *promiscue* cuiusuis generis hominibus nequaquam communis exsistat; verum etiam ingens & satis omnino euidens diuersitas occurrat circa ipsam omnino *caussarum* familiarem paritatem, prout illæ vel re vera *internæ*, vel simplicius externæ fuerint: illæ magis *actiuæ*, hæ simplicius (respectu corporis) *passiuæ*. Videtur certe propterea hæc ipsa talis conditio omnem attentam discretionem postulare, vt rerum ipso facto diuersarum etiam conueniens differentia obseruetur, & quid cuilibet caussæ seorsim competat, ita recte dignoscatur. Eius historia & ætiologia.

§. IV. Est itaque ante omnia dispiciendum de illa diuersitate, qua *tussis* diuersis indiuiduis obtingit vel ab *externis*, vel magis *internis* caussis. *Externas* quod attinet, sunt illæ satis notæ, inprimis aura *frigida*, halitu adducta; longe magis autem admissio *frigidæ* huiusmodi auræ simul valde *humidæ* circa *caput* & exteriora *pectoris*. Eo Caussæ eius externæ.

magis,

magis, quando hæc talis constitutio ambientis aëris incidit in corpus eo ipso tempore notabili quadam *commotione* humorum affectum, nempe ad *sudorem* vsque concalefactum; aut enormi *serosorum* humorum spissitudine & tenacitate iam grauiter *prædispositum*: quod ipsum tamen iam prorsus *speciale* quiddam infert. Adhuc autem crassius *externa* tali energia agunt, imo peccant, halitus partim humorem *coagulantes*, partim *progressum* restringentes, partim *sensum* stimulantes, cum *aëre* in pulmones attracti; vel etiam sub *liquida* forma summis faucibus allabentia huiusmodi efficaciæ corpuscula, *irritatione* acri non solum ad *screatum*, sed etiam ipsam *tussim* ita irritantia. Præter has autem *externas* tales occasiones est vtique longe *specialior*, atque magis singularis ratio *internarum* constitutionum, quæ ad *subeundam* tussim corpus propius disponunt.

Internæ.

Tussis re vera quam maxime infrequens est.

§. V. Vt enim hoc loco iterum illud agam, (quod omnibus omnino modis agendum quam maxime exsistit, ne falsi aliquid sub specie veri nobis obrepat,) commendo iterum insignem illam, imo vere eximiam, etiam ipsius tussis conditionem, quod harum talium circumstantiarum intuitu, a quibus induci atque prouocari posse videtur, nihilo minus re vera adhuc INFREQVENS quam maxime, atque vere *rara* adhuc sit ipsa tussis. Ita enim, si vtique tempore quantumcunque *frigido* bona pars hominum, v. gr. *mille*, simul versentur in vna aliqua *congregatione*, quamuis ibi ita satis multi audiantur *tussire*, tamen si res non plane inconsiderata æstimatione perpendatur, rarissima certe fuerit huiusmodi congregatio, in qua sub allegato cœtu vere *tussientium* numerus *vigesimam* partem assequatur: vt inquam de *mille* subiectis re vera *quinquaginta* tussi laborent; *laborent* inquam, vltra simplicem leuem & plane transitoriam *irritationem* seu verius *titillationem*.

Aliud argumentum infrequentiæ tussis.

§. VI. Imo vero, vt INFREQVENTIA hæc tussis adhuc euidentiore comparatione dilucescat; quando homo triginta, quadraginta, quin septuaginta vsque annos viuendo explet, si reminiscatur, quoties, quamdiu qualibet vice, imo quamdiu collectim, omnem simplicem tussim, quam expertus est, ad totam reliquam vitæ mensuram comparando, talem expertus sit; quin etiam conferat ipsas circumstantias *occasionum*, dico *totos autumnos* & *hyemes*, quantum per eiusmodi temporum *totas* periodos vere laborauerit eiusmodi affectu, aut immunis ab illo fuerit: dilucescet certe ex eo manifestissime, quod eiusmodi caussæ, *toties* & *tamdiu* etiam insuper continue præsentes, si res recte æsti-

æstimetur, re vera *rarissime* huiusmodi effectus edant. Cui rei adhuc accedit, quod ingens numerus hominum occurrat, qui absolute quolibet intuitu re vera vix vnquam tussim experiantur; quantumlibet huiusmodi famosis *caussis* vtique non magis expositi, quam iisdem affecti: nisi prorsus enormiter illis abutantur, quo ipso tamen nihil ad aliorum *proportionem* patiuntur, sed cito incommoda inde contracta iterum superant.

§. VII. Id quod omnino iterum commendo, imo vrgeo, maximopere notandum; vt etiam ex eiusmodi ita vniuersali vtique ratione *caussali*, qualis omnino occurrit in hac efficacia *frigoris* ad *tussim* prouocandam, omnino adhuc maximopere attendatur euidens hæc prorsus circumstantia, quod etiam in hac non *generalissima* solum, sed etiam *actu vera energia* tamen adeo *rarus* sit verus effectus. Vnde nullum vtique superesse possit dubium, quin hæc ita *vniuersalis* ratio, cum non nisi *particulares* effectus vere inferat, non possit etiam pro vere *generali*, dico ita *vniuersaliter* efficaci haberi, sed simpliciter pro *generica*, quæ diuersos *speciales* potius effectus producat: intercedentibus ad hoc ipsum *specialioribus* etiam aliis caussis, quæ ipsæ demum proprie hunc effectum *absoluere* dici possint, quod reliquæ illæ *generaliores* per se nunquam facerent.

Ita vniuersalis caussa non nisi particulares effectus infert.

§. VIII. Quamlibet ergo ex ipsis etiam *internis* caussis AETAS prærogatiuam peculiarem habere videatur, ita, vt *tenera*, *infantilis* atque *puerilis* ætas præ aliis *tussi* magis obnoxia appareat; si tamen res solide secundum simplicem nudam veritatem æstimetur, dilucescet facile, quod hæc dispositio non tam directe ad *producendam*, quam solum ad *receptandam* tussim conferat: nempe ad *externarum* illarum aduentitiarum caussarum propiorem energiam in ipsis pulmonibus; vbi in *humores* (*senum* præcipue) *coagulando*, in *partes* earumque texturam (*tenerioris* inprimis ætatis) *irritando* energiam suam exserant.

Aetas tenera non tam ad producendam quam receptandam tussim apta est.

§. IX. Quamuis etiam in hac re iterum iterumque obseruanda veniat obuia illa attendentibus etiam harum concurrentium rerum efficaciæ actualis adhuc *infrequentia* non solum, sed etiam *irritatoriæ* energiæ in infantibus talis euentus culpam gerentis documentum euidentissimum, *adsuetudo*, totam illam efficaciam *positiue*, *vt* aiunt, & *priuatiue* circumscribens: vt nempe non tam vlla huiusmodi *materialis* constitutio *in se* & *simpliciter* huius euentus caussam constituat, & vere absol-

Obseruanda etiam est in hac re non solum infrequentia efficaciæ materialis, sed etiam adsuetudo seu sensibilitas.

absoluat, sed nuda maior aut minor *sensibilitas*, ipso omnino vsu desuescens.

Aetas adultior aptior est ad tussim producendam.

§. X. Vt rem totam breuiter definiam, est hæc talis *actiuitas* talium externarum caussarum, & *receptiuitas* partium, veræ simpliciter *passiuæ* ex parte corporis, tussis genesi apta. *Actiuioris* autem energiæ ad huiusmodi productionem est *ætas adultior*, & *iuuenilis*: vtpote in qua tales tusses quam familiarissime cooriuntur, quæ etiam tota sua subsistentia, & quomodocunque æstimata *materiali* ratione, satis præ sese ferant, quod nulla exquisita *materiali proportione* cum ante dictis illis conueniant. Dum neque *materiam* vllam ita *proportionatam* fouent: nec aliam idoneam caussam *irritationis* simplicis ostendunt.

Tussis siccæ caussa.

§. XI. Loquor de tussi SICCA; cui certe vti absurde simpliciter & vnice materia *acris* pro caussa assignatur, vtique postea quam hodie satis per triuia nota est *nodoso-scirrhosa* illa satis familiaris constitutio in pulmonibus, tusses huiusmodi diuturnas fouens, vti simplicior etiam *turgefactio repentina* easdem *exacerbans*: ita est vtique caussa *siccæ* huiusmodi etiam simplicioris tussis, tali præcipue *ætati* familiaris, ipsa illa huic eidem quasi magis *propria congestio* huiusmodi, ad pectus constringens sanguinem; eoque ipso iam simplici maiore *oppletione angustiam* inducens; iam frequentiore æque atque penitiore & pertinaciore eadem, *scirrhosum* talem infarctum. Et hoc quidem maxime in subiectis etiam in genere *siccioris* seu *strictioris* texturæ.

Tussis humidæ caussa.

§. XII. Vbi nempe vlterior *interior* caussa est vtique ipsa insignis *plenitudo*; & quidem tum in genere *sanguinis*, tum specialius *lymphatico-serosæ* substantiæ: dico *bonæ*, *nutritiæ*, *alimentosæ*; quæ nempe ad *superfluum* etiam alimentum, *pinguedinem*, inseruiat. Vnde huiusmodi *plenos*, *pingues* pectoris *angustiis* & humidæ præsertim *tussi* plurimum expositos esse, adeo notissimum est ipsi plebi, vt hanc *tussis* & *oppletionis pectoris* caussam, tanquam manifestam, non solum in adultis, imo consistentis ætatis subiectis propterea arguant: **es seye eben ein schwerer voll-leibiger Mann**: sed hoc ipsum etiam quam maxime agnoscant in teneris vsque *infantibus*: **starcke, voll-leibige Kinder.**

Tussis subiecta.

§. XIII. Quamuis autem hæc talis constitutio etiam ita *generaliorem* caussam vna constituat atque suppeditet, vt ipsis etiam *externis* reliquis viam planam reddat, ad inducendam tussim ante dictam etiam, magis *passiua* ratione: tamen minime negari potest, quod hæc eadem, dico, *plethora* etiam simplex, veriorem *directam* rationem

satis

ſatis abſoluat, cuius efficacia etiam ſpecialius certæ conſtitutioni hominum familiarius eueniat: nempe illis, qui per peculiarem reliquam *inclinationem* ſanguinis ad hæc *loca* ſingularem talem diſpoſitionem gerunt. Vbi nempe nihil dubito adſerere, quod tuſſis, eo ſenſu *idiopathica*, vt ab *internis* maxime cauſſis originem ducat, peculiariter penitus cadat in *ætatem iuuenilem*. Sicut e diuerſo *omni* ætati *accidentalis* illa, ab *externis* occaſionibus imo etiam efficacibus cauſſis prognaſcens, obtingit: omnibus etiam promtius *repullulat*, quæ per qualemcunque occaſionem coorta, frequentiore huiusmodi caſu in *conſuetudinem* aliquam adducta eſt: nedum quæ plane *violatione* aliqua *conformationi* ipſi illata nititur, adeoque alibi continua ſerie inſiſtit, alibi ad minimum promta *receptiuitate* facillimis *exacerbationibus* patientem exponit. Iterum dico, veræ *ſimplicioris*, ſed eo ipſo etiam *contumacioris* æque, & in vniuerſum *periculoſioris* tuſſis præcipua cauſſa *antecedens*, quæ illam certæ inprimis ſubiectorum peculiarium tribui tanquam magis propriam reddit, eſt *ætas iuuenilis*; poſt hanc autem vlterior, *virilis* atque *ſenilis*, e prægreſſa illa aſſuefacta *diſpoſitione*.

§. XIV. Propior autem omnino cauſſa, qua hæc talis etiam huc vsque nuda *diſpoſitio* vere in *actum* atque effectum deducitur, eſt *congeſtio* illa ſanguinis *adundantis* ad pectus, ad *hæmoptyſin* reſpectans: interim dum liberum *exitum* non plane adſequitur (imo non æque maximo impetu ad illumférociter *pertendit*) naſcitur hinc illa talis *oppletio* intra pectus, quæ *tuſſim* proritat; vel etiam adhuc maioris momenti *infarctus* intra veſiculas pulmonales, quæ conſtantiore moleſtia, imo periculo, *eliſorios* illos conatus producit. — Propior cauſſa eſt congeſtio ad pectus.

§. XV. Vnde iterum repeto, & ad prudentem obſeruationem prouoco, vera *tuſſis ſimplicior*, & ab *internis* præcipue & quaſi *domeſticis* cauſſis pendens, eſt *iuuenili* maxime *plethoricæ* conſtitutioni magis propria: promiſcue propterea, non ſolum humida; nempe, vel directe *phyſica* cauſſalitate *a ſeroſo-mucoſa* humiditate pendens; vel *morali* quolibet reſpectu ad iſtius ſimplicem *euacuationem* contendens: ſed omnino etiam ipſa *ſicca*, cum manifeſtioribus ſignis ſimpliciter *contendentis* infarctus; adeo, vt etiam paſſim per veros *inſultus* huiusmodi progrediatur; aſthmatis *ſpaſtici* ſchemate. — Repetitur, quod tuſſis iuuenili plethoricæ conſtitutioni propria ſit.

§. XVI. VSVS medicus, quem hæc talis conſideratio promittit, eximius omni modo & maximi faciendus, eſt ille, vt non ſolum *poſitiue* perpendatur, quid conſilii ſæpe numero quærendum ſit pro — Vſus huius conſiderationis.

 tuſſi

tussi iuuenum *sicca*, cum *oppletionibus* pectus varie stringentibus: sed etiam *priuatiue* cauendum ab eiusmodi methodis & medicamentis, quæ tanquam simpliciter *serosam* talis tussis caussam, iam aliis irritis methodis, iam pessima omnium *expectorationis*, expugnare aggrediuntur; aut, ex opinione *continuitatis* iam actu læsæ, *myrrhatis* opitulari intendunt. Quibus solum aucto potius sanguinis & *orgastico* impetu, & ad *expellendum* eum connisu, omnia certius in deterius ruant, quam vllum leuamen impetretur.

Possunt harum rerum duo specimina allegare, vt euidentissima, ita profecto consideratu longe dignissima.

Generosa foemina, quæ per annos adolescentiæ suæ e mensibus non satis legitime procedentibus varia incommoda sentiens, *Venæ sectionibus* vsa erat, *largis* æque atque *repetitis*, & hoc ita per aliquot annos agere sueuerat; in matrimonium collocata ab his quidem rebus abstinuit, interim puerperia aliquot experta, & sub his *lochiales* euacuationes largiores communiter, vixit ita satis commode. Cum autem *trigesimo* ætatis anno parere desineret, in longe grauiores, quam olim *angustias* pectoris prolapsa, Medicis consiliis passim vsa, vere peius inde, quam vllo modo tolerabilius habuit: eo vsque quidem, vt in grauissimum *asthma* sensim sensimque implicaretur, tantum, vt tertio post hæc initia anno ab asperiore autumno per totam hyemem, velut ordine perpetuo, omnino plurimum difficultatis circa respirationem experiretur; simul autem continua *tussi*, quæ vero his talibus temporibus summopere intendebatur, laboraret. Vt hodie sunt mores, nemini in mentem veniebat *ventilationum* sanguinis: tanto minus, cum patiens ex ipsa corporis structura, tenerior atque gracilis, sub his pathematibus re vera ita *extenuaretur*, vt merito *tabida* iudicaretur, & profecto citra ambiguitatem talis vere esset. Vocatur tandem in consilium Medicus, ad *sanguinis statum atque motum* plurimum respicere solitus. Cum patienti longe plus quam ad reliquam illam extenuatam corporis gracilitatem venæ turgerent, *asthma* vero illud præter *æquinoctiales* exacerbationes etiam frequentioribus, magis *spasticis*, insultibus, per *animi pathemata* inprimis, exasperaretur, proposita est V. Sio., & ad 3. a 4. vncias emissus sanguis. Datis paucis præterea *discutientibus*, & lenissime *diuretico-abstersiuis*, repetendo circa *æquinoctia* huiusmodi ventilationes, vixit patiens certe manifestissime tolerabilius quam ante, in *tertii* de hinc anni finem.

Cum autem non contenta tolerabilius habere, integram potius sanitatem respectaret, eamque ipsi non solum promitteret Practicus recens appellatus, sed etiam per viam maxime tritam incedens, ante omnia inciperet ab improbatione methodi hactenus vsurpatæ, & super omnia *ventilationis sanguinis*: caussatus hærere in pulmonibus patientis *tenacissimum mucum*, qui *euacuandus* sit per expectorationem; præscripto electuario e *iuiubis*, *sebesten*, *melle*, cum *glycyrrhiza*, *pineis*

neis, *aniso* &c. Consecutus quidem est ex huius larga vsurpatione largam etiam expectorationem; de qua primis duobus diebus, tanquam specimine sui præsagii, plurimum sibi atque patienti gauisus est. Cum autem *angustia* asthmatica, loco speratæ *imminutionis*, potius in dies summopere ingraueſceret, & inde patiens, proxima septimana simpliciter lectum custodire cogeretur; augescente vero, velut in horas, vniuerso mali impetu, & sub copiosa expectoratione iugiter augescente *oppressione* respirationis, cum *febre hectica* acri concurrente, tertia septimana *purulenta* inter reliquam copiosam materiam tenacem egererentur: mutata opinione *vlcus* pulmonum in occulto latitasse caussatus, *mortem* denunciauit. Vixit autem patiens per totam illam hyemem, & continuauit, sicut vsum medicamenti huius ex præscripto, ita etiam perpetuam illam suam *expectorationem*, *oppressionem*, *tussim*; quæ plane a *quarta ante lucana* ad *quintam*, & eadem *vespertina* hora, vero quodam *paroyxsmo* enormiter commouebatur: *febrem tabidam* exquisitam, & reiectionem indies circiter 3. librarum muci per nycthemerum. Vixit, inquam, præter spem omnium, sed longe ante omnes ipsius medici, per totas 6. septimanas. Harum fine, qui incidebat in septimanam post Dominicam *Iudica*, nempe summo verno tempore (quo per proximos annos *sanguinem mittere* sueuerat) corripitur *hæmoptysi* simpliciter spontanea; prægressa ante 3. horas repentina *palpitatione cordis*, & inprimis circa *temporales* arterias tumultuante: super quare aduocatus pristinus Medicus, cum sepositionem electuarii illius suasisset, minuebatur sponte *tussis*, sed ante omnia maximopere *expectoratio*, vt vix ad *octauam* partem pristinæ mensuræ perueniret. Repetebatur, suffragante etiam ex insperato Medico illo nupero, *sanguinis ventilatio* (substiterant autem etiam aliquot iam periodis *menses*). Sequebatur hinc tam propera patientis in statum tolerabiliorem reuersio, vt tertia de hinc septimana patiens in publicum prodiret, totam illam æstatem negotiis suis familiaribus per prædia sua vacaret, menses in ordinem redirent: celebrata iterum V. Se. *autumno* etiam subsecuto, *hyemem* quoque admodum tolerabilem experiretur, quantumlibet asperum, inter annos 1694. & 95. *Vere* sequente, cum, iterum nouus Medicus *sanguinis missionem* non probaret, denuo lecto affixa, denique intermortua est. Ita præpostera speculatio de *caussa antecedente*, *asthma* hoc atque *tussim* vehementem fouente, certe nihil boni protulit.

Iuuenis autem floridæ constitutionis, boni habitus, & quoquo modo sani adspectus, pleno victu gaudens, potu quoque vinoso, licet non continuo, tamen non raro, non parco, sed generoso, vtens, vt de inauspicatis illis *salium volatilium aromaticorum* gustationibus nihil dicam; cum aliquando corriperetur huiusmodi *infarctibus pectoris*, qui præter *oppressionem*, *tussim* etiam, *siccam* magis quam humidam, inducerent; hac ita perseuerante, anxius sensim, cum medicamentis vti in animum induxisset, & ex opinione *phtiseos* non saltim obrepentis, sed iam innidulantis, *essentiam myrrhæ* cum *balsamo peruuiano*, & similibus rebus, acciperet, incurrit inde, præter reliquam harum pectoris *angustiarum* atque *tussis* concussionum insolentiam, sub *anxietate* etiam & *sollicitudine* animi, sen-

ſibilem *extenuationem* corporis. His rebus anxius, & ſtabili aliquot ſeptimanarum pertinacia, imo augmento potius, quam vllo lenimine, perturbatus, cum diuerſo ſuaſu iſta quidem ſeponeret, *venæ ſectione* vero, & poſt hanc *turgeſcentiam* ſanguinis *contemperantibus*, vteretur, euaſit non ſolum cito iſtos inſultus, ſed manſit etiam a ſimilibus, aſſiſtente Deo, per plures jam annos immunis, & huc vsque certe ab omni tabe alieniſſimus.

Tempeſtiuæ venæ ſectiones in phthiſi opio præferendæ ſunt.

§. XVII. Imo vero quid in ipſa vera *phthiſi tempeſtiuæ* V. Ses. poſſint, æque atque *intempeſtiuæ* ac *immoderatæ* noceant, alia quidem vtique, quam e nudis phantaſiis, peritia opus eſt; interim minime certe Practico rerum ſuarum ſatagenti contemnenda: qualis certe crudorum potius capitum turbulentiæ relinquet cenſuras illas, quod *ſanguinis miſſione phthiſis* minime *curari* poſſit; ſatis gnarus, quanti adhuc pretii haberi mereatur ſenſibilis talium patientium ad minimum *ſubleuatio*, ſi vtique ad ſummam rei adſpirare non ſit integrum. Et certe puto longe melius hac ratione conſultum eſſe ipſi conſcientiæ, quam ſi per *opium* patienti, etiam iam eximie debili, vnius noctis ſomnum, ſecundæ vero mortem conciliet, & hoc artificium etiam commendatione Ε᾽υθανασίας deſperatis patientibus conciliandæ excuſare laboret. Medici vero veri ſcient vtique, imo meminerint memoriter, non ſolum quid interſit inter *præſeruandi* & *curandi* ſcopos; ſed quid etiam vtrique in ſubſtrato caſu tribuendum veniat, & an aliquem aut nullum vſum habeat interceptio grauiorum *exacerbationum*. Quid autem illi ſcopo conferat hæc ventilatio, vti *ratio*, ſed tamen *perita* vtique, innuere poteſt; ita docere atque certum reddere ſola *experientia*.

Ratio, quomodo e congeſtione ſanguinis ad pectus ſeceſſio partis ſeroſæ contingere poſſit.

§. XVIII. Ratio vero ſecundum *cauſſas*, quomodo, inquam, e ſanguinis ad pectus *congeſtione* & *contentione*, præter *infarctus* & *oppletionis* ſenſum etiam tenuioris partis *ſeroſæ* ſeceſſio talis contingere poſſit, certe apud eos, qui experimenti *ligationis venæ iugularis* aut *cruralis* phœnomena non ignorant, omni difficultate carebit. Eo magis, quando conſiderabunt, quod *pulmonum* conſtitutio plane nullum vſum habeat ad peculiarem *ſecretionem*, & quicquid in illis ſecedit, neceſſario magis per ſimplicem *transſudationem* fiat, copioſiorem ſub maiore *congeſtione* ad hunc locum, & *contentione* circa eundem.

§. XIX.

§. XIX. Vt ita recte pensitatis omnibus circumstantiis satis vtique dilucescere possit, quod praecipuus *fons tussis* profundius *radicatæ* ab *internis* caussis pendentis, *pertinacis*, semper *rebellis*, & *leuiori*, quæ ab *externis* caussis ortum ducit, plurimum contra-distinguendæ, imo ad leues *externas* caussas cito & grauiter insolescentis, longe magis quærendus sit in sanguinis *contentiosis congestionibus*, ad eruptionem, nempe *imminutionem* atque *ventilationem* spectantibus, quam directo vitio siue *quantitatis* siue *qualitatis* totius partis serosæ: nisi vbi perperam, non tam ipsa *intentione* prima directa, quam solo *euentu* huic exitui adsueta sensim est ipsa natura. Quæ quidem discretio quemnam vsum habeat in ipsa *praxi*, dispicient, quicunque idonei sunt ad praxin, cum vera discretione exercendam, vt cuique speciei affectus vere conuenientia remedia adhibeantur, & nihil præpostere fiat. Fons tussis ab internis caussis pendentis vbi quærendus sit.

ARTICVLVS II.

DE

PHTHISI.

§. I.

QVisquis de *congestione* tam *hæmoptyica*, quam ex illius fundamento *tussiculosa*, vere peritam theoriam formare sciuerit, illi certe parum negotii facesset theoria vera *phthiseos* etiam illius, quæ magis ab *internis* caussis originem sumens, *certis* proinde hominibus, *ætatibus*, prægressis generalioribus *dispositionibus*, euenire obseruatur, quam quibuslibet huiusmodi conditionibus *promiscue* absentibus. Vera phthiseos theoria ex congestione hæmoptyica formanda.

§. II. Ante omnia vero & primo vtique loco distinguenda est *vera phthisis*, vti famosa potius *acceptione* quam nuda *vocis* significatione sumitur, ab *hectica tabe*. Quamlibet enim *phthisis*, *consumtionem* denotans, hoc sensu simplicius *tabem* notare posset; *tabida* autem illa consumtio vtique etiam *hecticæ* veræ *febri* communis exsistat, & quidem non minus, quam illi affectui, qui vulgo vere eminenter appellatione *phthiseos* notatur; dum ex aduerso *hecticæ* nomen nihil *tabidum* exprimit, quamlibet re vera plus absumat & extenuet corpus, quam reliqua *phthisis*: tamen seruatur hic commode vsu recepto appellatio Phthisis distinguenda ab hectica tabe.

latio, qua *phthisis* non tam *tabidam* simpliciter consumtionem, quam *pulmonum vlcerationem* denotat, sicuti *hectica tabidam febrem*, etiam illæsis, aut sane non ad huiusmodi proportionem, *pulmonibus*. Licet enim a vero *vlcere* pulmonum *hectica* febris reuera nunquam absit; quia tamen etiam cum aliis aliorum *viscerum* affectibus plus minus *vlcerosis*, aut ad minimum *scirrhosis*, complicatur, adeoque *phthisis* quidem (hoc sensu) *sine hectica* nunquam est, bene vero *hectica* sine tali *phthisi*: propterea est vtique vtraque decenter distinguenda, non solum, ne aliud dicatur, quam nominum acceptioni quadret; sed etiam, ne abusus circa ita intellectam *phthisin* admodum familiaris etiam temere ad *hecticas* transmissus, tanto grauiora non solum, sed etiam præsentiora, & fere in solidum irreuocabilia damna post se trahat.

De phthisi pulmonali cum complicata febre hectica hic loquitur.

§. III. Volo itaque præsente loco nihil aliud, quam *pulmonalem phthisin*; nempe extenuationem corporis ab *vlcerosa*, tanto magis autem actu *vlcerata*, *pulmonum* constitutione pendentem, cum complicata *hectica* febre. Quamuis autem, ne vna eademque res diuersis locis repetenda veniat, etiam ita, vti descriptio hic habet, de *phthisi* iam loqui sit animus; tamen vt reliqua magis per occasionem dici possint, quam e nudo directo instituto simpliciter; vtpote quod præsente loco magis respicit ad veram *connexionem* affectuum secundum *caussas communes* & mutuas, vt loquuntur, *dependentias*: contemplabimur itaque etiam præsente loco ipsam *phthisin*, eo maxime ordine, quem vere seruat atque gerit, & qui ipse etiam filum tractationis nostræ non tam sequitur, quam vere constituit seu largitur.

Phthisis non omnibus sed certis hominibus euenit, in adulta & iuuenili ætate.

§. IV. Explicat sese hoc primo atque primario mox in ipsa vera *historica phthiseos* consideratione, nempe obseruatione, quod *phthisis* non tam *promiscue* omnibus, sed *certis* maxime hominibus eueniat. Nempe illa, quæ magis ab *internis* caussis, domestico œconomiæ vitio & errore prognascitur, quam *extrinsecus violenta* quacunque occasione introducitur. Talis nempe euenit omnino præcipue subiectis *adulta* & *iuuenili* ætate: quemadmodum hoc iam suo tempore solerti annotatione expressit *Hippocrates*, diserte nominans periodum penitus exquisitam, nempe ab anno ætatis XIIX. ad XXXV. *Iunioribus* enim & *senioribus* neque *tot*, neque tam *facile* euenire *phthisin*, nisi a manifestoribus *externis* occasionibus, monstrat vtique affatim solers consideratio praxeos clinicæ.

§. V. Interim exhibet prouide considerata etiam *iuniorum*, inprimis infra XVIII. annos, *phthisica* correptio peculiare monumentum, imo solertiore pensitatione etiam documentum, *caussalis* illius nexus, quem *phthisis*, etiam in periodo illa sibi magis propria, sequi solet. Dum ex eiusmodi admodum iunioribus, a *puerili* ætate ad *pubertatis* tempus *phthisin* incurrentes, non alii æque (iterum dico, citra sinceriores *externas* caussas) sunt, quam tales, qui multis aut immoderatis *narium hæmorrhagiis* vexati, harum repentinas *suppressiones* subeunt.

Si iuniores phthisin incurrunt præter caussas externas, quæ subsit caussa.

§. VI. Deinde in ipsa etiam illa periodo, quæ magis proprie his periculis subiacet, videtur re vera adhuc animaduertenda esse peculiaris illa differentia, qua promtius adhuc, familiarius inquam, ipso vero effectu *phthisis* obtingere apparet *maribus*, quam *fœminis*. (Quæ res profecto etiam ad ipsum non solum verum *pathologicum*, sed omnino etiam *therapeuticum*, inprimis *prophylacticum* vsum quam maxime pertinere videtur, vt postea dicemus.) Quamuis enim *fœminis*, per hanc ætatem, longe familiariores passim sint *oppletiones* & angustiæ tales pectoris, cum *tussi* etiam merito suspecta, & dubiis insufficientis nutritionis, & tabidæ *extenuationis* signis: est tamen merito notandum, quod puellæ tali modo affectæ longe frequentioribus exemplis adhuc euadant veræ *phthiseos* constantem successum; aut ad minimum, si vtique *phthisis* coorta esse sentiatur, longe mitiore huius *progressu* conficiantur. Cum ex aduerso *mares* a paribus initiis non solum certius, & veluti ineuitabiliter, ipsam veram *phthisin* incurrant; sed etiam *progressus* eius longe *ferociores* communiter experiantur.

Familiarius maribus quam fœminis obtingit.

§. VII. Quemadmodum autem *phthisis* fere quam maxime manifestis successibus sequi solet actualem *hæmoptysin* prægressam; quandoquidem certe admodum familiare est, quicunque semel largiore præsertim & impetuosiore *hæmoptysi* correpti fuerunt, illos in posterum manifestioribus vlterioribus *pectoris* periclitationibus, ante omnia *tussi sicca* indesinente, & *angustia* insigni affici, quæ magis magisque manifesta *phthiseos* indicia exhibeant; in aliquibus autem etiam citius, & largis progressibus, talis vera *phthisis* sese sistat: tamen adhuc omnino maior est numerus illorum, qui citra actualem *cruentam* huiusmodi perruptionem nudis magis *congestionibus* exerciti, tamen huiusmodi euentibus denique succumbunt, & vera ita *phthisi* corripiuntur.

Phthisis non solum hæmoptysin prægressam sed etiam congestiones nudas sequitur.

Vera caussalis ratio harum rerum.

§. VIII. Cum autem vniuersa hæc ita euidenter inter se conspirent, non potest vtique admodum impedita manere *caussalis* ratio harum rerum verior; vndenam, inquam, pendere possit *caussalis* successio veri familiarioris ortus *phthiseos*, citra *externas* magis directas caussas metuendæ?

Famosum prognosticon de subiectis phthiseos.

§. IX. Cuius quidem veluti *speciei*, aut certe peculiaris circumstantiæ *phthiseos* magis singulare veluti documentum occurit in famosa illa apud nostrates formula prognostica, *hunc illum habere, quod sibi caueat, aut certe metuat a phthisi: dispositum videri ad phthisin.* Quantumuis enim in hac prædictione familiaris admodum sit aberratio, vt non tam *phthiseos* quam simplicis *tabis* nomen, sub vsitata Germanica formula Schwindsucht, intell gendo, *tabida* talis constitutio metuatur etiam illis, qui quoquo, solum etiam passim apparente, modo ab ipso habitu corporis *gracili* ad *extenuationem* vlteriorem dispositi apparent: est tamen etiam vera, & intelligitur sæpe satis sub his præsagiis illa constitutio, quando iam vtique patientibus vere e *pectore* male affectis præsagium tale adhibetur.

Signa, quibus hæc præsagia superstruuntur.

§. X. Sunt autem signa illa, quibus hæc præsagia superstruuntur, inprimis non tam *angustiæ* simpliciter perennes, quam *angustationes*, *actus* inquam tales frequentius sese exserentes *angustatorii*, & quoquo modo recursantes; inprimis a leuioribus corporis *motibus*, *vini potu*, aut qualibuscunque tandem sanguinis *expansionibus*. Tanto magis autem a manifesta iam tussi *sicca*, siue magis *perpetua*, siue pariter ad *leues* occasiones mox insolescente.

Caussæ.

§. XI. Huiusmodi vero constitutiones vti nemini simplicius æque atque familiarius obtingere certum est, quam *iuuenili* ætate adhuc conspicuis; ita si animus adhuc aduertatur ad reliquas satis euidenter conspicuas circumstantias, dilucescet facile, quod hæ ipsæ etiam futuræ sint 1) constitutio *plethorica*: 2) vita *inertior* & segnius *otiosa*: 3) diæta interim *plenior*, inprimis autem *calidior*, *aromatica*, *vinosa*, *spirituosa*: præsertim autem *inordinate*, & quasi per vicissitudines, *excedendo*, eminentius talis: 4) excessus *repentini*, etiam in *motibus* corporis, sanguinem cito exagitantes; quin 5) actuales iam hinc frequentes *angustationes* emicantes, quæ cum aut sine *tussi*, præcipue *sicca*, patientes exerceant. His si 6) iungatur illa adhuc circumstantia, quæ in ipsa experientia admodum familiaris occurrit, quod etiam sub reliquis antedictis circumstantiis passim iam aliæ *excretiones*, *hæmorrhagia narium* vsitata,

vt in fœminis *menſium*, præceſſerint, quæ poſtea *deficientes* ſenſibiliora mox reddant illa circa pectus incommoda, omni modo vero certiora hæc poſt ſe trahant, & præſentiora: non poterit ita diu latitare aut fallere conſiderationem reliquus ille *ordo* aut *habitus cauſſalis* ad producendum hunc affectum, procedens ab *intentionibus* atque *moliminibus* inprimis *hæmoptyicis* ipſis; quæ dum *congeſtionibus* ad pectus, imo *contentionibus* circa illud, auctiorem ita reſtagnationem ſanguinis in illa parte formant, tandem qualicunque *ſtaſi* coorta materiam ita præbent *corruptionibus*, in parte per ſe & in intima ſui textura propria *exſangui*, membranacea, *vlceroſæ*. (Nam *inflammatorias* ſtaſes hic non producunt, niſi admodum *copioſæ*, & late ſeſe diffundentes ſtaſes.)

§. XII. Sicut autem ab his allegatis cauſſis *directe* magis, ex ipſis *internis* œconomiæ corporis anomaliis, *phthiſis* ita originem ducit, & quidem etiam ſimplicius a nuda pertinaciore *congeſtione* maſſæ ſanguinis ad & circa pulmones: ita eſt altera, huic ordine atque dignitate omnino *proxima*, illa, quando a facta actuali *eruptione* hæmoptyica aliquid ita reſtitat, vt inde *corruptio* huiusmodi originem ſuam ſumat. Id quod ſolenniſſime fit a repentina oppreſſione iſtius per *adſtrictionem*; conſpirante etiam circa hoc negotium indole peculiari *contentionis congeſtoriæ*, nempe *reſtringendo* e reliquo toto corpore abſoluendæ. Vbi per prouocatas ſtricturarum *intenſiones* nihil vtique aliud ſincerius concipi poteſt, quam quod æquali tali ſtrictura, ſi maxime *exitus* tandem opprimatur, nequaquam tamen pariter *aditus* etiam ipſe pari ratione intercipiatur: imo potius *augeatur*, tanto magis, quanto magis æqualis ipſa illa ſtrictura facta fuerit, adeoque nihil certius perfecerit, quam huiusmodi vigentis eo vsque reſtrictionis ad vnum aliquem locum, nudam fortiorem *intenſionem*, ſeu auctiorem effectum. Quamuis re vera etiam hic ſufficere poſſit *detentio* portionis de iam extrauaſato ſanguine: tanto magis, quando ſimul etiam reliquus conatus ſimpliciter *tuſſiendo* excutiendi, quicquid ipſas veſiculas obſidet, additis *opiatis* euertitur.

Altera phthiſeos cauſſa detentio portionis extrauaſati ſanguinis, iam in corruptionem abeuntis.

§. XIII. De aliis, *externa* magis efficacia & *aduentitio* concurſu *phthiſicam* vlcerationem producentibus, non equidem prolixum eſſe placet; interim eſt certe in hoc etiam genere monendum, quod (præter manifeſtiores vere violentas cauſſas, *lacerantes*, *erodentes*, grauiſſime *irritantes*,) vulgo accuſari ſolita illa ſimplex *catarrhalis* dicta

Cauſſæ externæ & aduentitiæ.

Catarrhalis acrimonia

Vulgo supponitur.

dicta intemperies humorum, aut supposita eorundem *acrimonia*, minime ita familiariter in culpa sit, vti vulgo supponitur, & variæ inuentiones materiarum medicamentosarum contra tales suppositas caussas diriguntur, non solum *vano*, sed sæpe numero etiam re vera *noxio* conatu: cum verius vniuersum vitium re vera quærendum esset in MOTV peruerso, maxime etiam talismodi *serosioris*, imo, vti vocant, *pituitosioris* sanguinis, quacunque occasione prægressa ad hunc maxime *locum* & *exitum* dirigi adsuefacto; qualem ne quidem subtractis, aut quadantenus correctis materiis non directe & plane simul tolli, ipsa quidem triuialis *pathologia* atque *praxis*, pro dignitate quam maxime familiaris euentus, nequaquam tradit, attenta vero atque vere dextre instituta obseruatio clinica, tanquam perpetuis exemplis, in ipsos vtique omnino sensus ingerit.

Phthiseos semel natæ pertinacissima indoles dependet ab vlcerum in partibus exsangibus indole.

§. XIV. Cæterum venit omni modo cordate perpendenda semel natæ veræ *phthiseos* indoles, ita *pertinacissima*, vt re vera, vbicunque semel præualuit & innidulata est huiusmodi *vlceratio*, pro *incurabili* habenda veniat. Suppeditat huius rei verum documentum *experientia* communis locupletissima. Non minus autem complectitur etiam sana & satis simplex *ratio*. Non iam dicam æque absolute de directa illa *experientia*, quæ ipsi adeo plebi tanquam certa atque firma est, quod vera *phthisi* affecti ab illa non liberentur; sed repetam rem totam altius ab *vlcerum* in partibus vere *exsanguis* texturæ prognatorum, & cum qualicunque *erosione* dilatatorum, a *spontanea* non solum sed etiam *artificiali* omni restitutione atque consolidatione plurimum aliena indole; nisi & *superficies* veluti, semi - arrosis fibrillarum laceris apicibus deprauata, decenter *mundificetur*, & tunc demum per remedia magis immediate applicita *balsamica conuenientia* (*vera*, non quælibet vano vsitato nomine talia) subueniatur. (Exemplum præbent vlcera per grauiorem attritum anteriori acutiori parti *tibiæ* inducta, pertinacissima, & longe difficillimæ curationis, nisi illa dexterrime geratur: sicut etiam omnia *sordida vlcera* e mala tractatione, aut neglectu eo vsque prolapsa, hoc faciunt.)

Abstersio & sepsis in his vlceribus necessaria per medicamenta in corpus

§. XV. *Ratio* autem non *confirmat* hoc solum, sed *dictat* profecto penitus; dum *vlcerationes* vere tales etiam *immediato contactu* oppositorum remediorum tamen passim difficulter corriguntur atque sanantur: præsertim vbi propter deprauatam *superficiem* (angelauffen) præcipuum scandalum Chirurgiæ medicæ vlcerum, non tam sim-

ſimplici *abſterſione lentorum* ibi obhærentium, quam vera ſubtili *ſepſi laciniarum* fibrillarium, opus eſt. Iam cum in pulmonibus hæ res nulla ſpe rationali exſpectari poſſint a medicamentis in corpus aſſumendis, & per *circulationem* ſanguinis, (*quota* vero *parte* ad exiguam portionem læſam?) deuehendis; *ſeptica* vero *abſterſio* ita abſolutiſſime nullum locum inueniat: facile hinc eſt colligere, quid rationalis ſpes circa hæc negotia, eorumque conſtantem & inſuperabilem pertinaciam, concipere poſſit atque debeat. assumenda non poteſt peragi.

§. XVI. Et cum ipſa *ratio* præterea auctorem habeat *experientiam*, quod pleraque illorum medicamentorum, quæ familiariſſime ad ſuppoſitas *vlcerationes phthiſicas* præſcribuntur & laudantur, ita ſimpliciter, & *per ſe*, etiam ad nullum ſimplex *vlcus* circa *ſuperficiem* corporis communiſſime ſufficiant: poterit inde tanto facilius colligere, quid ab illis exſpectare fas ſit, quando intra corpus aſſumta, longe familiarius ſimpliciore efficacia *ſtipatoria excretionibus*, etiam ex ipſo pectore, nocendo, nihil niſi damna grauiora potius inferunt. Vnde profecto inter opprobria medica præcipua referri debet ſimpliciter ſuperſtitioſa illa *credulitas*, quæ impellit homines, vt talia, non ſolum quotidianæ *experientiæ*, ſed ipſi omnino *rationi* reclamantia, tam audacter venditentur, vti quidem vulgo fit.

Medicamenta ad vlcerationes phthiſicas laudata & rationi & experientiæ reclamant.

§. XVII. Vt adeo ex harum rerum conſideratione certe ſatis dilucefcere poſſit, quid ſperare liceat de ſimplici illa generali intentione per *traumatica* ſimpliciter, & qualiacunque, has vlcerationes ſanandi: cum læſio huiusmodi plane peculiaris *partis*, & ita plane peculiaris *indolis* atque conſtitutionis, ſi vere ſanari poſſet, vtique non aliam, quam *ſpecificam* penitus efficaciam vere *ſingularium* traumaticorum exſpectaret; qualibus interim donec potiri contingat, contentos eſſe oportebit conſilio *abſtinendi* a qualitercunque *adſtringentibus* & *conſolidantibus* æque, atque *balſamicis calidioribus*: dum *priora* expectorationem impediendo, *poſteriora* inflammationem intendendo, vtrinque certo malum exaſperant. Vnde etiam ipſius vulgi obſeruatio eſt communiter vera, quod quando *phthiſici* Medicos conſulere incipiunt, de iis, quæ procurando funeri neceſſaria ſunt, deliberandum veniat.

Quid de traumaticis ſperare liceat.

Abſtinendum ab adſtringentibus, conſolidantibus & balſamicis calidioribus.

§. XVIII. Illud autem, quod etiam reliquam hucusque propoſitam theoriam *phthiſeos*, citra *externam* violentiam per *internas* cauſſas coorientis, tanto magis illuſtret, eſt ſatis confeſſa efficacia ad inducendam *phthiſin* ipſius HAEREDITARIAE diſpoſitionis.

Hæreditaria diſpoſitio ad inducendam phthiſin.

Quæ certe res vti nulla verisimilitudine imputaretur vel *ſtructuræ* pulmonis in ſpeciali particula, *ſpecialiſſimæ* tali formationi præternaturali; nedum *humorum* ita ſpecialiſſimæ *dyscraſiæ*, quæ *ſpecifice* in *pulmonibus* efficaciam ſuam exſerere poſſet, aut vnice deberet: ſicut vtrique huiusmodi ſuppoſitioni re vera contradicit euentus ille, quod vtique etiam huiusmodi *hæreditaria* diſpoſitio, per annos demum *adoleſcentiæ* ſeſe exſerat, aut plane tardiores *iuueniles*: cum ex aduerſo, ſi vitium *humoribus* aut *partibus* ipſis congenitum ſubeſſet, nemo vsquam concipere valeret, vnde ita *differri* poſſet harum rerum in ipſum effectum deductio; cum nemo forte fuerit, qui ſupponat, *humores* inprimis, *numero* eosdem, permanere vsque ad illos ætatis gradus; quod certe neceſſarium eſſet, ſi ſecundum hypotheſin *congenita* talis aliqua *intemperies* illis inhærens talium effectuum, tam longo poſt tempore producendorum, cauſſa fieri deberet. Longe probabilior autem eſt congenita eiusmodi *idea*, ſeu *intentio* veluti, *dirigendi motus* peculiares, ad perpetrandas tales ſpeciales *excretiones*. Id quod non ſolum, vti modo dixi, probabile, ſed re vera potius certum prorſus atque manifeſtum eſt: dum notorium omnino exſiſtit, quod ipſæ vtique *hæmorrhagicæ commotiones* quam maxime *hæreditaria* impreſſione ad liberos transmittantur; qua interim ratione ex illis *contentionibus* hæmorrhagicis, vt hoc loco *hæmoptyicis*, eo ordine, qui huc vsque indicatus eſt, tandem *phthiſis* enaſcitur. Quæ indolis directio *intentionalis* ad agitandos deſtinatos *motus* etiam confirmari apparet ipſorum *animi motuum* ſeu *morum* exemplo; vtpote quos *hæreditaria* tali transmisſione pariter ſolenniter a parentibus communicari & imprimi liberorum *animis*, fit vtique omnium maxime manifeſtum ex eiusmodi gratuitis & ſimpliciter *fictitiis* ac *erroneis* auerſionibus, *timoribus*, *terroribus* & *anxietatibus*, quales ex *imaginatione* matrum infantibus poſthac obhæreſcere vulgo notum eſt.

MEM-

MEMBRVM III.

DE

VOMITV CRVENTO.

§. I.

CVm hæc ſanguinea excretio omnium ſine dubio reliquarum *rariſſima* occurrat, non eſt mirum, quod etiam circumſtantiæ circa illam *actiuiores* parum mouerint *Theoreticos*, ad animum ſatis aduertendum pro agnoſcenda tam hac indole eius, ad *exitum* talem ita vere contendendi; tum ad colligendum hinc & agnoſcendum verum *nexum*, quem cum συζύγοις & proxime *affinibus* ſui aliis ſimilibus affectibus fouet. Cur Theoretici indolem & nexum huius affectus tam parum agnouerint.

§. II. Cum autem de ipſo *vomitu cruento* mihi videar iam ſatis dixiſſe, quicquid poteram aut debebam; non placet proinde hic actum, quod aiunt, agere, aut denuo repetere, quæ iam ſatis ſunt dicta & deducta. Poterit ſufficere, ſi iterum dicam, quod affectus hic eo ipſo, quia eximie *infrequentem* ſeſe exhibet, non poſſit agnoſci pro tali, cuius *cauſſæ* ita triuiales & veluti *quotidianæ* reputari mereantur, quin potius agnoſcenda ibi ſit vere plane *peculiaris* ratio magis *indiuidualis*, quamobrem tale quid non niſi *paucis* hominibus, & his ipſis etiam *rariſſime*, eueniat. In hoc tam infrequenti affectu etiam peculiaris ratio indiuidualis agnoſcenda eſt.

§. III. Puto poſſe hanc aliquanto facilius agnoſci, ſi decenter, & certe ſine omni præiudicio aut præconcepta (inprimis etiam ipſa improbabili) opinione (iam de ſimplici *obſtructoria* congeſtione, iam de *acri ſalina eroſione*, cum nullo vno vero phœnomeno affectus huius concilianda) in præcipuam contemplationem adhibeatur illa circumſtantia, quod *vomitu cruento* tandem corripiendis familiariſſima ſit præcipue ingens eiusmodi *contentio* circa præcordia, & inprimis in horum *ſiniſtro latere*; ſed hæc ipſa tamen non ita *ſtatariæ*, & ſimpliciter perpetuæ æqualitatis, vt inde vulgo ſuppoſita illa *obſtructio* in verum conceptum venire valeret, verum potius manifeſtis *inſultibus* diuerſis iam *coorientes* atque vehementer *contendentes*, iam, & per tempus etiam ſæpe longum, *requieſcentes motuum* contentiones. Quantum in his rebus conſiderationis mereatur *animi commotio iracunda*, Quæ ſe manifeſtat per contentiones iſtas circa præcordia.

ſcient

ſcient ſine dubio cordatiores Practici colligere ex ipſis eius effectibus in *hæmoptyſi* reuocanda, & acerrimis eiusmodi *contentionibus* circa *præcordia*, ad *conuulſiuos* vsque impetus, quales ipſiſſimam etiam *vomitus cruenti* ſcenam ad ipſum paroxyſmum inſtruunt. (Exemplo nimium quam noto fœminarum ita *hypochondriaco - hyſtericarum.*)

Hæ contentiones per ſpasmos perficiuntur, quibus ſanguis ad lienem conſtringitur.

§. IV. Tales nempe *contentiones*, non ſolum per veros, manifeſtos, ſed etiam *repentinos* impetus coorientes, monſtrant affatim, quod hoc negotium vere potius geratur per modum *ſpaſticarum* eiusmodi contentionum, quibus ſanguis e reliqua *vena portæ* ad *lienem* magis conſtringatur; aut certe circa *ramum ſplenicum* ad reſtitandum atque regurgitandum ita compellantur, quoad tandem penitus eruptio contingere poſſit. Tanto magis autem illuſtrat hoc negotium illa *hiſtoria*, quam (vti ſimiles Practicis hinc inde notæ ſunt) diligentius deſcripſi tum iam olim in diſſertatione *de motu tonico vitali*, tum ſupra, vbi de hoc negotio iam latius egi: nempe *ſtati* huiusmodi *menſtrui* vomitus, qui ſimpliciter *ſtatis* etiam *apparatibus*, prorſus *vniformiter*, adornatus, imo in effectum ita deductus eſt, per totius anni & duorum amplius menſium periodos, ſublatus autem eſt (ingenue fateor præter exſpectationem ita præſentis efficaciæ) per ſolam energiam *millefolii*. Et licet per proximos dies iterum a grauiſſimo animi pathemate acerbiſſimæ *contentiones* tales *ſpaſticæ* per hæc loca concitarentur, non tamen perruptionem priſtinam pertenderunt, nec vnquam poſt illud tempus iterum experta eſt patiens hanc euacuationis ſpeciem; quantumlibet etiam aliquando *hæmoptyicis* eruptionibus poſt hoc tempus ſemel iterumque tentaretur, quin, per errorem in medicamento admiſſum, vehementi *vomitu* alio tempore afficeretur. E quo certe caſu facile erat velut oculis perſpicere, quid ibi gereretur veris *motuum* paroxyſmis, ab *initio*, per *progreſſum*, & *actum*, vsque ad ipſum *exitum*, periodicorum eiusmodi *inſultuum* ſanguinem vomendi.

Caſus vomitus menſtrui.

Effectus vomitus cruenti fœminis familiarior eſt quam viris.

§. V. Sicut autem hic affectus, imo effectus ſanguinem vomendi *virili* ſexui longe *minus* familiaris eſt, quam *fœminino*, quantum *effectum* ipſum concernit: ita nihilo tamen rarior eidem exſiſtit longinquus velut *apparatus* ad hoc negotium, reſpectans veluti, licet non *pertendens* penitus ad hunc ipſum *exitum*; quantumlibet tamen etiam in hoc ipſo fœminæ viros adhuc antecedant, quantum ad *impetum* tam inuadendi quam vigendi.

§. VI.

§. VI. Nempe est ante omnia notanda huius etiam affectus, quem *malum hypochondriacum* appellant, omnino penitus *peculiaris* habitus ad circumstantiam illam vbilibet merito animaduertendam, INFREQVENTIAE. Ita enim, quantumlibet hic affectus, praecipue sub qualibet veluti latitudine sumtus, minime absolute *rarus* dici mereatur, sed potius re vera passim notabili numero sese offerat: est tamen, vere considerando, nihilo secius mirabiliter adhuc *rarus*; & quidem duplici illo intuitu, primo *numeri* hominum per indiuidua, secundo *temporis*, secundum singula indiuidua. Sicut enim, priore respectu, certe vix vigesima pars hominum *vero* malo hypochondriaco obnoxia est:

Mali hypochondriaci infrequentia.

Ne respiciendo quidem ad illam longe maximam mortalium partem, quae ab *indomitis cupiditatibus* circa victum, imo reliquam vitae rationem (quos litterati fere *cultiores mores* vocant) alienior, simplici victu, industria exercitatione, & animi minore perturbatione, vt ab aliis corporis malis, ita ab *hypochondriaco* quoque, immunis viuit: in *Africa*, & *America* praesertim: & abstrahendo a quibuslibet promiscue *flatulentis* & *inquietis* per *intestina atoniis*, etiam per malas *adsuetudines* & inconditam aut insolitam *diaetam* euenientibus, pro vero atque directo malo *hypochondriaco* non nisi perperam habendis.

Ita est vtique posteriore intuitu notum, quod ipsum etiam malum hypochondriacum *verum* ipsis illis subiectis, in quae omnino vere cadit, adhuc ita *infrequenter* atque rarius eueniat, vt non quolibet vitae illorum tempore, sed magis certa aetatis *periodo* etiam ipsis obtingat: neque vero etiam magis perpetuo & indesinenter, quam per *interualla*, & inprimis datas demum *occasiones*, ab iisdem insultibus vexentur. Spectando etiam ibi meritissimo illo discrimine, quid verius imputandum videatur eiusmodi vero affectui: quid vero contra vere simpliciori ab *externis* occasionibus ortae, aut ad summum *exacerbatae* huiusmodi *atoniae flatulentae*, *torminosae*, *aluinae*. Ita nempe, & vt omnino etiam vera discretio necessaria huius rei seruari possit, necesse est, veram eius constitutionem ipsa *historia* sistere & exhibere.

ARTICVLVS I.
DE
MALO HYPOCHONDRIACO.

§. I.

Malum hypochondriacum in quo consistat.

CONsistit autem MALVM HYPOCHONDRIACVM proprie, vt etiam ipsum nomen innuit, in eiusmodi pathematibus, quæ sub ipsis *costis*, & maxime omnium *sinistri lateris*, sese exserunt; *doloribus non* tam simpliciter *acutis*, *lancinantibus*, *acerbissimis*; sed *tendentibus*, *prementibus*, *angustantibus*, imo angentibus: rarius *ardentibus* velut, imo *vrentibus*, & solum *interpungentibus*; cum insigni sæpe numero *inflatione*, aut *duritie*, sinistri hypochondrii: vnde iam ipse *Hippocrates* hunc affectum, eminentiore gradu ita insignem, sub *magnorum lienum* nomine indicasse non immerito censetur.

Intumescentia sinistri hypochondrii & palpabilis durities instar cotis.

§. II. *Intumescit* sane hinc locus ille sub infimis costis nothis *sinistri lateris*, non solum ad insignem inflationem & eximiam duritiem, sed etiam passim ad pertinacem plane *durationem*, non modo per aliquot dies continuantem, verum etiam plane aliquando *stabilem*; & quidem sæpe etiam tanquam palpabilem *lienis* figuram exprimentem, ex aliqua latitudine in *apicem* antrorsum coëuntem: vnde enunciatio ita affectis familiaris, a similitudine *cotis*, quo *messores* vtuntur *ad falces exacuandas*; sicut etiam apertione cadauerum huiusmodi constitutionis veritas passim comparet.

Alui adstrictio huic malo familiaris, licet non perpetua.

§. III. Est cum hoc affectu coniuncta *alui restitatio*; & hoc quidem *familiariter*, non tamen propterea *perpetuo*, præterquam in vehementiore *impetu*, vero quodam *insultu* inuadente, & præsertim in sexu *fœminino*. Vbi tamen probe animaduertendum, quod etiam *aliunde* coorta & negligenter habita *alui adstrictio* etiam reciproce ipsas has passiones *suscitare* obseruetur, aut omnino sensibiliter fouere.

Subiecta huius mali.

§. IV. Sunt autem huic malo quam maxime expositi (I) *plethorici*; & adeo quidem certo, vt *verum* malum hypochondriacum nemo quisquam certius incurrat, quam tales. (II) *Spissitudine* quoque sanguinis plus minus conspicua & euidente affecti: quam V. S. æque, ac spontaneæ eruptiones, oculis sistunt. (III) *Vitæ sedentariæ otiosæ* addicti; quandoque vero *repentinos* intemperantes corporis *motus* suscipientes, quibus sanguinem cito turgefaciant. (IV) Largiter quidem

dem *edere* sueti; & inprimis *ficciores* dapes, quin ipsum *panem*: parum autem *bibere*. (V) Ante omnia vero *iuuenilis* ætatis subiecta *ortui* huius affectus subiacent; minimum *puerilis*, aut tenerioris *adolescentis*: *seniores* autem vel *continuationem* pristini, vel *palindromen* sentiunt. Imo fit familiariter, vt, facto transitu e *iuuenili* ætate in *virilem*, pathemata hæc sensim sponte euanescant, aut certe sensibiliter mitescant atque minuantur, si maxime non penitus desinant.

§. V. (VI) Deprehenditur obseruatione solerti, quod multi, qui *malo hypochondriaco* exerciti fuerunt, ab eius impetu, imo interdum vniuersa potestate, liberentur, si ipsis *hæmorrhoides* fluere adsuescant. Vicissim autem testatum facit eadem experientia, quod *annosiores*, quibus hic *fluxus* familiaris fuit, simulac ille supprimitur, quasi præcipites ruant in hæc *hypochondriaca* pathemata. (Dignissimum notatu est illud exemplum, quod *Hildanus* commemorat de nobili quodam ex *hypochondriacis* pathematibus misere affecto; qui cum, suasu auctoris, *hirudinum* frequentiori, per menses, vsui se submisisset, feliciter liberatus inde fuit.)

Hæmorrhoides fluentes hoc malum soluunt, suppressæ autem illud prouocant.

§. VI. In *fœminino* sexu est adeo euidens huius affectus nexus cum *euacuationis* menstruæ negotio, vt palam cum illo conspirare sentiatur; imo hinc adeo & *familiaris* sit huic sexui, & *vehemens*, & *frequens*, vt vniuersæ antiquitati totam peculiarem *speciem* penitus constituere existimatus fuerit. In hoc ipso *sexu* est etiam tanto euidentior paritas illa euentus cum *hæmorrhoidum* modo dicto fluxu; quod fœminis, quando per ætatem *menses* illis desuefiunt, eo insolentius tunc se gerere incipiant hæc *hypochondriaca* pathemata, quanto manifestius *plethoricæ* constitutionis fuerint.

Conspirat etiam cum euacuatione menstrua.

§. VII. Imo vero, non est etiam silentio hic prætermittenda illa constitutio, quando *hypochondriacis tempestiue*, & decentibus *locis*, adhibetur *ventilatio* sanguinis artificialis, quod inde ordinarie insignem & etiam satis *durabilem subleuationem* persentiscant; omnia etiam tunc alia remedia (inter quæ *potus* & *motus* regimen primatum ducunt) longe certius ipsa quoque prosint, plus & certius quam sine illa: quin potius etiam meliora alioquin remedia, & ante omnia *tonico-subadstringentia*, in huiusmodi constitutione, omissa *ventilatione* debita, omnia incommoda exasperent.

V. S. tempestiua & decentibus locis hypochondriacos subleuat.

Vomitoria hæc pathemata magis exacerbant.

§. VIII. Imo adiicio his rebus merito (VII) illam circumstantiam e circumspecta praxi clinica, quod quando huiusmodi subiectis, inprimis notabiliter *plethoricis*, aduersus *angustias* illas & *contentiones* insignes per præcordia, iuxta hodiernos mores promte medicamenta *vomitoria* obiiciuntur, quod inde familiariter pathemata illa in his locis non solum in præsens adhuc magis *exacerbentur*, sed etiam persæpe longe diutius *continuentur*, imo vel in verum *habitum* obfirmentur *contendendi*, *premendi*, *inflandi*. Quamlibet enim, puto quantum alius quisquam, satis perspectum habeam, quod huiusmodi exacerbatio etiam præcipue illos grauissime adficiat, qui *flatibus* peculiariter vexantur; imo etiam postea, sub tali exacerbatione, multum grauiter *flatulenti* præ sese ferant: non est tamen propterea vllo modo verum, quasi vniuersa hæc scena vere primario, ne dum simpliciter & *vnice*, a *flatulentia* ita dependeat; quin potius e talibus exemplis, re vera non ita raro euentu, ipse *cruentus* vomitus prorumpat.

Malum hypochondriacum concurrit cum apparatu tam ad vomitum cruentum, quam hæmorrhoides.

§. IX. Ex his itaque circumstantiis non potui vnquam quidquam certius atque luculentius colligere, quam quod *malum hypochondriacum* vere sit *syndrome* eiusmodi circumstantiarum, quæ *apparatum*, partim ad *vomitum cruentum*, partim ad *hæmorrhoidas internas* respectantem, stipant. Ita quidem, vt illi eius actus & effectus, qui propius & constantius circa *præcordia* & ipsum *lienem* occupantur, magis ad illam eruptionem per *vomitum cruentum* respiciant: vnde etiam præcipue familiares sunt *fœminino* sexui, cum maximo impetu. Qui vero magis ad *inferiora* tendunt, aut *dexteram* magis partem hypochondriorum frequentant, magis *hæmorrhoidalis* sint scopi: vnde *colicæ* tales *hæmorrhoidales*; imo ex *hæmorrhoidibus* temere oppressis plane *hydropici*, cum *hepatis obstipatione*, euentus. Sane vero, quid monstri alant in *virili* sexu vulgo ita dictæ *colicæ nephriticæ* & *vomitus nephriticorum* quorundam; & quid e talibus hinc inde sequatur, de his maxime tribus rebus I. *vomitus cruentus*; II. *tenesmi excretiones mucido cruentæ*, aut, meliore fato, sincerius *sanguineæ hæmorrhoidales*: III. vel denique vulgo dictæ *cachectico-scorbuticæ*, sed ingenue magis *hydropicæ* catastrophes, vti *praxis* prouida facile docere poterit, ita æstimare cordi habebit *theoria* prudens æque atque solers.

Pathemata huius mali conueniunt etiam cum molimi-

§. X. Consentit etiam cum reliquis hucusque allegatis circumstantiis, quod *mali hypochondriaci* præcipua pathemata etiam in eo sequantur indolem atque rationem *sanguinearum commotionum* & *directio-*

ctionum ad eruptiones, quod AETATVM circa huiusmodi *molimina* peculiares gradus atque relationes ita ſequantur, vt *iunioribus* adhuc (ante omnia *fœminis*, ſed tamen etiam *maribus*) magis ita circa *ſuperiora*, per *præcordia* & *lienem* verſentur atque machinentur, (niſi per *externas* aduentitias cauſſas aliter formentur aut flectantur;) nempe magis *hæmat-emetode* quodam ſcopo, licet illum ad ipſum vsque *effectum* valde raro proſequantur: in *prouectioribus* autem, maxime *viris*, magis iam ad *inferiora* vergant, *colicis* & *tenesmoideis* moliminibus.

nibus hæmorrhagicis in eo, quod diuerſis ætatibus peculiaria molimina machinentur.

§. XI. Non poſſum autem hic præterire phænomenon iam multoties mihi oblatum in *iuuenibus*, inprimis *robuſtioribus*, & eo vsque præter hypochondriaca aliqua incommoda notabilia ſatis floridis; vt nempe ſenſum exquiſite moleſtum, *tendentem*, *prementem*, *durum*, interdum *lancinationes* quasdam formantem, experti ſub regione *notharum coſtarum* in *ſiniſtro hypochondrio*, mox ſubſequentem experirentur *hæmoptyſin*; imo etiam paroxyſmos *hæmoptyicos* aliquo tempore reuertentes vera huiusmodi pathemata in *ſiniſtro hypochondrio* illo ipſo, aut proximo præcedente die antecederent. Qualia cum nemo ex immediate connexa aliqua parte deducere in animum induxerit: iterum dico, reuera *infra coſtarum regionem* hærente ſenſu. Poterunt tamen præcipue illuſtrare hoc meum aſſertum, quod etiam, quæ propius circa hæc loca ſentiuntur & perſiſtunt, ad *hæmorrhagicas* eruptiones inclinare videri poſſint; poſtquam etiam cum talibus concurſare, & quaſi conſpirare ſentiuntur, quæ ratione connexionis omnino plurimum hinc diſtent, nempe *hæmoptyicis* ipſis.

Iuuenes hypochondriaci post ſenſum prementem & lancinantem ſub coſtis ſpuriis mox hæmoptyſin experti.

§. XII. Euidentius autem illuſtrat, niſi quidem declarat hanc rem *συζυγία* illa fœmineorum *menſtrualium*, *hypochondriacorum* atque *pectoralium* affectuum: quod nempe *plethoricis* fœmellis a *menſium* ſuppreſſionibus tam, quod etiam præcedente membro adſerui, in *pectore* promte ſuccedant graues *congeſtiones*, *contentiones*, ac *eruptiones* aliquando; quam re vera etiam pariter, imo adhuc magis pares in *hypochondriis* & *præcordiis* vehementes *commotiones* atque *contentiones*, & hæ quidem *promtiſſime* atque *frequentiſſime*; quin etiam actuales *eruptiones* per *vomitum cruentum*, quamuis hoc *rarius* multo.

Hoc phœnomenon declarat *συζυγίχ* affectuum menſtrualium hypochondriacorum atque pectoralium.

§. XIII. Supereſt, vt *conſpirantem* indolem *hypochondriacarum* acerbiorum commotionum cum eruptionum *hæmorrhagicarum* genio etiam demonſtrem ex eo, quod hæc *hypochondriaca congeſtoria* atque

Vlterior demonſtratio nexus & conſpirationis

inter pathemata hypochondriaca & eruptiones hæmorrhagicas.

atque *contentiosa* pathemata pariter incitentur & *exacerbentur* a paribus, imo prorſus iisdem cauſſis, quæ etiam *ſanguineas* illas eliſiones potenter incitare, & exacuere valent atque ſolent. Et quidem quæ multo certius *motibus* potius, earumque *ideis* atque regiminibus, tanquam magis immediate, quam vllo modo vllis *materiis* alterandis apta ſunt. Deſigno *animi pathemata*: quorum cum notoria ſit ingens efficacia in *menſium* motibus & ſucceſſibus varie alterandis; non minorem eſſe in *hypochondriacis* etiam pathematibus, etiam propemodum in ipſum vsque vulgus notiſſimum eſt. Tanto maiore autem conſideratione vtique dignum, quod hæc ipſa etiam incommoda, quæ *menſtruæ* euacuationi per *animi pathemata* conciliantur, vel ſtatim vna complectantur & inuoluant *hypochondriaca* etiam pathemata; vel prono lapſu in talia transmigrent, & illa vtique ita quoquo modo in conſortium adſciſcant.

Differentiam inter malum hypochondriacum & hyſtericum interponere abſurdum eſt.

§. XIV. Vbi abſurdum omnino fuerit ex antiqua formula, tanquam ſolidam diſtinctionem atque differentiam interponere velle affectuum *hypochondriacorum* & *hyſtericorum*, & hæc, de quibus nobis ſermo eſt, cum *menſium* perturbationibus ita promte *colludentia* vitia non tam vere *hypochondriaca*, quam vere *hyſterica* iudicanda eſſe contendere. Certe enim ſi pari animi attentione perſequi imo exſequi cordi habuiſſent *Highmorus* atque *Williſius* verum reſpectum & nexum, a priori *euacuationum* ſanguinearum cum *apparatibus* ad easdem congeſtoriis, & a poſteriori verum etiam conſuetum talium *reciprocum* euentum, non tam e praxi clinica medica, quam omnibus hominibus notiſſima quotidiana *frequentia*: rectiſſime ita vtique abſoluiſſent laudabilia illa ſua cœpta; ille deductionem, quod malum *hyſtericum* fœminarum & *hypochondriacum* virorum ſpecie nequaquam differant; hic, quod pathemata illa vere ſint *ſpaſtica*, ſiue vt ipſe loqui amat, *conuulſiua*, omnino vtique verius circa motus, quam æque circa peculiares materias earumque læſiones occupata.

Motus ad exonerationes ſanguinis contendentes magis hic reſpiciendi quam materiales qualitates menſtrui ſanguinis.

§. XV. Inſpexiſſent forte hinc dilucidius in mutuam illam relationem *motuum* ad *eruptiones* & *translationes* ſanguinis contendentium, cum his effectibus æque ac euentibus: inprimis, ſi ex antiquis potius placuiſſet ſalutaris illa obſeruatio & commendatio, quod *natura ad exonerationes vergat, tendat*, imo *elaboret*, quam vere contagioſus ille pandemius, nec iniuria dixerim peſtilens veris ætiologiis pathologicis error eiusdem æui, quod *maligni, venenoſi* halitus & vapores ſanguinis

nis menstrui, (vt in se pessimæ qualitatis habiti) dum ille ita retinetur, alio se diffundentes omnes has tragœdias, & inprimis illas adeo odiosi nominis iuxta Willisium *conuulsiuas* violentias proritent.

§. XVI. Non considerando, quod facile centum puellis menses tergiuersentur sine effatu dignis huiusmodi symptomatibus, quæ vna forte e tanto numero experitur: & sola vehemens *animi* commotio per *iram terrorem*, *anxium desiderium*, non modo plus sed etiam certius & frequentius hic noceat atque turbet, quam vel illa μύρια ἄλλα Hippocratis, vel sexcenti *sapores*, *vapores*, *humores* & *vligines*. Nam quod de *dulcibus* æque atque *odoratis*, tam *iucundis* quam *fœdis*, (vt candelis exstinctis) dicitur, nemo circumspectus agnoscet, verum potius *materiarum* hoc esse vitium & directam efficaciam, quam peculiaris *sensoriæ æstimationis*; aut *mediatæ* stimulatorio-motoriæ consecutionis, etiam simplicioris, & manifestæ potius, quam occultæ *venenosæ* qualitatis. Dum longe maior numerus occurrit, etiam grauiter *hystericarum* dictarum, quales talia nihil quicquam lædunt; nisi *dulcia* flatulento-fermentatiuo stimulo mediate ad *specialiores* istas commotiones impellant: nulla vero certe vna est hysterica, quin præcipites, inprimis autem intestinæ *iracundiæ*, ingentes *terrores*, eximia *desideria*, tam in *mensibus* quam in *hystericis* dictis affectibus non solum *ingentes*, sed etiam *præsentes* perturbationes incutiant.

Sola animi commotio plus hic nocet & turbat, quam sexcenti sapores Hippocratis.

§. XVII. Est itaque mali etiam *hypochondriaci* & *hypochondriaco-hysterici* prima atque primaria directa caussa *interna abundantia* sanguinis, & huius *commotio* ad exonerationem respiciens; & quidem circa *venam portæ*, eiusque iam ad *superiora*, iam ad *inferiora* vergentem partem, emissioni tali, teste experientia, aptam: nempe vel *vomitus cruenti*, vel *hæmorrhoidum* successu. *Aduentitia* caussa, quæ tanto magis promouere possit & velut instigare hanc ante dictam, præsertim iam gliscentem, est etiam aliunde accedens occasio *atoniæ* intestinorum *flatulentæ*.

Caussa interna mali hypochondriaci.

Aduentitia.

§. XVIII. Nam licet etiam primarium symptoma *hypochondriacorum* motuum sit *flatulentia*, vti mox dicemus: potest tamen minime negari, quod etiam aliæ quædam caussæ, sub constitutionibus reliqui corporis insigniter sensibilioribus, hunc affectum, dico *flatulentiam*, etiam magis directe producere possint. Quæ vero res vt in genere *successum* liberum ordinatum *sanguinis*, innumerabilibus illis disseminationibus per intestina in tunica neruea, etiam ex parte omnino visibi-

Flatulentia primarium symptoma mali hypochondriaci.

visibilibus; non potest non turbare: ita nullum vtique est dubium, quin etiam ita veram, quam vocant, *impulsiuam* caussam præbere possit, quamobrem reliqua illa generalior constitutio, ad hypochondriacos *spasticos motus* inclinans, tanto certius æque atque citius in effectum deducatur.

Caussa coniuncta est distensio viarum.

§. XIX. *Coniuncta* vero caussa, ad *fouendum* magis, imo & *exacerbandum* hoc malum, est sine omni dubio etiam successiua *distensio* harum viarum, *vasorum* dico *mesaraicorum* atque *splenicorum*, venæ portæ propaginum. Dum etiam ita *stricturis* eiusmodi inæqualibus alii quidem de communibus his meatibus intercipiuntur aut *arctantur*, ad alios autem eo ipso tanto plus incumbit, (manente etiam simpliciter pari *impulsu* generali appulsus;) nascitur hinc simpliciore ordine fiendi huiusmodi maior *distensio* vasorum, quæ in posterum, *fouendo* ad minimum, & ad promtiores *exacerbationes* disponendo, huic malo inseruit: dum veris tandem *stasibus* ansam vtique præbere posset inæqualis talis distributio & incubitus ad *pauciores* meatus nimius.

Ad præoccupandas stases ex distensione vasorum oriundas, motibus tonicis natura succurrit.

§. XX. Cui præoccupando atque dissipando *motibus* maxime tonicis, progressum debitum tanquam vi aliqua præstantibus, succurrit principium œconomiæ corporis actiuum; *irritatione* certe, sed *vera*, *propter fines*, adeoque *impulsu finali*, seu, scholarum idiomate, *morali*; nullo vero vsquam simpliciter *corporeo physico* aut *mechanico* actu aut successu: cum vtique hæ partes ad *subeundam* distensionem talem sint satis aptæ, imo non minus etiam ad *tolerandam*, vti satis comparet ex ipsis actualibus *stasibus*, iam *inflammatoriis* æque ac simpliciter adhuc magis *oppletoriis* atque distensoriis, sub *inflatione* diuturna, imo constante prorsus *induratione* coniuncta, tam *splenica*, quam *mesaraico-hepatica*, *hectico-ascitica*. In qualibus cum huiusmodi *physico-mechanicæ* regurgitationes atque restitationes graues sint certissimæ, adeoque proportionatum etiam, nempe vtique eximium habere deberent huiusmodi effectum *spasticorum* illorum motuum; certe maiorem, quam in vlla v. gr. *fæmina*, e simplici vehemente *iracundia* aut *terrore* vsitati sui hypochondriaci affectus exacerbationem incurrente: fit tamen ordinarie nihil omnino horum; longe verisimilius propterea, quia talis *motus* ita *simpliciter* in huiusmodi constitutionibus vllum *vsum* habiturus esset, quam quod caussa talis *physico-mechanica* supposita deesset.

§. XXI.

§. XXI. Vnde *ordinarie*, inquam, ab huiusmodi affectibus *ſpaſticæ* illæ contentiones hypochondriacæ *proportionatæ* omnino abſunt: *per accidens* autem vtique etiam in his ipſis conſtitutionibus tales quoque, quantumlibet irriti, motus non deſunt, quoties per *animi pathemata* occaſio incondita ſubminiſtratur; vel etiam per alias *extraordinarias* occaſiones tale quiddam concitatur, affectui reliquo vti *inutile*, ita etiam citra extraordinariam incitationem vere *inuſitatum*. Dum ex aduerſo, quo propius hæ tales hypochondriacæ *ſpaſticæ* commotiones reſpondent locis illis, per quæ huiusmodi euacuationes *actuales exitum* penitus ſortiri & adſequi poſſunt, eo manifeſtius etiam, nempe omnino grauius, cooriuntur veris paroxyſmis huiusmodi hypochondriaci *inſultus*: non magis per ſimplices *internas* occaſiones; vbi nempe ambiguitas talis manere poſſet, an vere a *motu congeſtorio* & impetu *eliſorio* hæc phænomena ita formari poſſint, ſed manifeſto etiam a nudis *patheticis* incitamentis. Legitima ita conſequentia, quod vniuerſi hi effectus verius pendeant ab *actiua* eiusmodi *appulſione* & *appreſſione* ad huiusmodi loca, vere ad *exitum* talem reſpectante, qualis per illa ſuccedere poteſt, *habilitate* illorum ſingulari atque propria. Quamlibet hæc *intentio* non perpetuo ad ipſum effectum *pertendat*, ſed ita ſatis mature iterum in tranquilliorem ſtatum paſſim reuertatur.

Cauſſa phyſico-mechanica effectum illum non producit, ſed actiua appulſio & appreſſio ad locum exitus.

§. XXII. Cæterum eſt omni modo pro hoc etiam ſcopo quam maxime commendanda decens circumſpecta conſideratio & æſtimatio *ſtructuræ & communicationis* tam *venæ portæ* in genere, quam rami eius *ſplenici* atque *hæmorrhoidalis* in ſpecie. *In genere* aduertendus eſt animus ad illas *numeroſiſſimas* æque atque latiſſime patentes, longe lateque, inquam, *diffuſas* huius venæ *ramificationes*, quas per longiſſimum illum in homine tractum *inteſtinorum* diffundit atque diſtribuit. Deinde *lienem* (in homine quidem magis in modum *ſpongioſi* cuiusdam aut *filtri* fibroſas implicationes æmulantis fungi, ſanguinem largiter & imbibentis & ſuſtentantis) ita annexum habeat, vt ex illo etiam in ſatis tenuia *rami ſplenici oſtia*, vaſis breuibus ad ventriculum porrectis gemina, largiore quantitate ſanguinem receptare debeat, quam vt profunde atque penitus per lienis texturam vndique diſtributis ramulis, quod magis in brutis viſitur, ſanguinem ex illo ſuſcipiat. Vnde fere minus mirum eſt, quando hæc transmiſſio, velut e *copioſa* coaceruatione, e tali ſtrue lienis magis immediate in *pauciores* æque ac *anguſtiores* ramos venæ ſplenicæ promtius aliquanto obruitur quaſi impetuo-

Structura & communicatio venæ portæ eiusque ramificationes per tractum inteſtinorum.

Ramus ſplenicus.

Huius rami insertio in alueum portæ. Alius ramus qui ad pancreas & duodenum fertur.

ſiore conniſu ab ipſius lienis *tonica* contentione; aut auctiore impedimento peruertitur, etiam per ipſius *rami ſplenici*, circa ſui inſertionem in ipſum alueum *portæ*, peculiarem *arctationem* atque *ſtricturam*, de qua mox pluribus. Neque parcior adeo diſtributio *venæ portæ* rami ſatis ampli inter *pancreas* & inteſtinum *duodenum*.

Noua huius venæ extenuatio per totum hepatis latifundium, vbi arteriæ officio fungitur.

§. XXIII. Tandem autem perpendenda vtique venit noua ex ipſo capaci *alueo* venæ huius extenuatio in numeroſos maiores & minores, innumerabiles autem, & *cito* quidem in maiorem imo maximam *anguſtiam* transeuntes *minimas diuaricationes* & attenuationes, per totum *hepatis* latifundium. Vbi, contra indolem vniuerſam totius generis *venoſi*, ex *amplis* ramis motus iterum ita in *anguſtos*, *anguſtiores*, imo *anguſtiſſimos* tranſit. Quæ certe talis conſtitutio ſtructuræ, e tanto numero & ambitu magnam quantitatem ſanguinis ſuſcipiendi, inſigni capacitate (quæ omnino in hac vena ad *arterias*, *cœliacam* & *meſentericas* comparata, præſertim circa maiores ſui ramos, & ipſum truncum, plane notabilis eſt) fouendi, & denique demum denuo ex illa capacitate in multas & repente increbeſcentes *anguſtias*, etiam vere *anguſtiſſimas*, dimittendi, mirandum merito eſſet, cur non nimio promtiores, plures & conſtantiores, imo vel perpetuas tales offenſiones exhibeat, impedimenta obiiciat, & multiplicia incommoda atque damna introducat: niſi quidem prudens & vere mechanica conſideratio peculiaris patulæ detentionis ramorum *venæ portæ hepaticorum*, & perpetui, minime certe exigui, *impulſus* a *motu diaphragmatis & abdominis*, has difficultates ex bona parte expediret.

Communio venæ hæmorrhoidalis cum ſplenica. Item peculiaris arctatio per plexus fibroſos circa inſertionem rami ſplenici in truncum venæ portæ.

§. XXIV. Specialior autem conſideratio, iuſtiſſima etiam ipſa, imo vere neceſſaria, reſpicere debet partim *communionem venæ hæmorrhoidalis* cum ipſa *ſplenica*; partim ſpecialiſſimam illam in corpore humano præ plerisque brutis, & reliquam, & inprimis circa ipſum truncum ſeu *alueum venæ portæ*, & *rami* etiam *ſplenico-hæmorrhoidalis*, largiſſimam *ſtipationem* per plexus quosdam *fibroſos* copioſiſſimæ texturæ & implicationis. Quorum intuitu, & quidem poſterioris, locum maxime inuenit efficacia illa *ſtringendo coarctandi* ipſum huius *rami* nexum cum *trunco* venæ portæ: & conſequenter, intercepto ita libero & ſufficienti progreſſu *refluo*, *ſtagnationem* ſanguinis circa partes in hanc venam alias ſe exonerantes ſuſcitandi & fouendi.

E prio-

E priore vero illo dilucescit habitus ille ex harum ipsarum venarum *communione* conspirandi atque communicandi inter *motus* illos *hypochondriacos*, iam ad & circa *lienem*, iam deorsum ad *hæmorrhoidales* meatus progredientium: imo vero, reciproce, inter has vtrasque regiones *vagantium*.

§. XXV. Cum enim per dictas illas *fibrosas* circumsistentes multiplices copias verum *instrumentum* præsto sit, cuius medio partim tota *vena portæ* in ipso sui trunco atque alueo, partim in specie *ramus splenicus* circa ipsum hoc *ostium* suum, vbi in *venam portæ* exoneratur, partim ramus *hæmorrhoidalis* specialissime, qui hoc eodem in loco cum *splenico* ramo communicat, *strictura* harum *fibrarum* ita coarctari possint, vt sanguis, qui per hos canales mouetur, constricto ita illorum velut *ostio*, inter *aditum* sui, nempe extremas teneriores ramificationes, & hunc vltimum quasi progressus sui receptum detentus, tam *meatus* ipsos, quam *orificia* vltima successiua illa sui restagnatione atque collectione ita *distendat*, vt tandem dehiscentia præter modum actualem talem effusionem contentæ suæ substantiæ fluidæ admittant. Stagnatio sanguinis per stricturam harum fibrarum.

§. XXVI. Quæ res facile excusat difficultatem illam reliquam, quod per vasa *venosa* non tam fluxus *a maioribus versus minora* & ipsa *minima* orificia fieri soleat; cum hac ratione intercepto per ipsos *maiores* meatus progressu fiat tam coaceruatio, quam *distensio* sensim versus, imo ad ipsa *orificia* vsque; vt non *refluendo* ab illis ad hæc, sed *affluendo*, & re vera *apponendo*, vero consueto motu a minoribus versus maiora, ita sensim impleantur, imo ad ipsam vsque orificiorum *anastomosin* tandem ita extendantur. Vbi insuper in his ad *venam portæ* pertinentibus ramificationibus peculiariter notanda absentia omnium *valuularum* etiam ex hoc capite liberam prorsus reddit antrorsum & retrorsum fluendi promtitudinem. Absentia valuularum in ramificationibus venæ portæ.

§. XXVII. Cæterum fouet etiam talem *restagnationem*, a restricto libero progressu oriundam, *consistentia* ipsa lienis mollior, & quasi flaccida, & inde quasi perpetuo rugosam faciem exhibens, qualem nempe probabile sit institutam ita proprie esse, pro felicius & sine præsentioribus periculis absoluendis huiusmodi contentionibus ad actualem vsque eruptionem: quamuis vltimo insigniter *distentus* lien, etiam *tonico* aliquo actu contra *niti*, imo *reprimere* valeat; vti *fibræ* eius, diu in aqua macerati, ostendunt. Lienis consistentia etiam fouet hanc restagnationem.

Structura ventriculi tenuior in eo loco, vbi vaſa pauca ex liene ad ipſum porriguntur.

§. XXXVIII. Tandem licet non incommode allegetur etiam illa pars ſtructuræ in ipſo *ſtomacho*, quod in eo loco, vbi vaſa pauca ex ipſius *lienis* confinio ad ipſum porriguntur, *tenuior* ſit eius ſtructura, quam alibi vsquam per totum eius ambitum; vnde ita *penetratio* illa ex his vaſis in ipſam cauitatem eius promtius ſuccedere poſſit: eſt tamen interim etiam ex hac re prudenter colligenda ingens illa differentia inter *aptitudinem* organorum, & actualem *vſum*, ſeu *actuationem* eorundem. Non male enim, ſed plane ſecundum veram harum rerum œconomiam agnoſcitur hic, quod ipſa *ſtructura* ventriculi ita facta ſit & efformata, vt hæc *perruptio* non ſolum euenire *poſſit*, ſed etiam quaſi ſine difficultate, prono penitus & expedito ſucceſſu.

Licet perruptio in cauitatem ventriculi facilis ſit, peculiaris tamen actuatio requiritur.

§. XXIX. Interim cum *effectus* ipſe huiusmodi quantumcunque ita *facilis* rei nihilo minus adeo *eximie rarus* obſeruetur: reſpiciendum propterea certe etiam hic eſt ad illam penitus peculiarem *actuationem*, qua huiusmodi *potentia*, vt loquuntur, in *actum* demum deducitur, & ſimplicior illa *mechanica habilitas*, *organizante actiuitate* ſeu *energia*, ita aſſumitur, *actuatur*, *regitur*, *dirigitur*, vti, & quo demum *tempore* vel *vtilitas*, vel *neceſſitas*, vel ipſa ſola tandem *adſuetudinis proteruia* hoc poſtulare aut ſuadere videntur.

Vnde vomitus cruentus tam raro ſuſcipitur, apparatus vero ad illum frequentius agitatur.

§. XXX. Vnde, vt iterum moneo notandum eſſe, ita quidem *raro* ipſe vomitus cruentus tanquam *primo* ſuſcipitur. Interim *ſemel*, aut ad ſummum *iterum*, ſuſceptus facile poſthac, & omnino promte *repetitur*: & *ſtatis* quidem etiam, imo *exquiſite* talibus temporum *menſuris*. *Apparatus* vero *eminus* ad illum velut inclinans longe vtique *promtius* & *frequentius* agitatur; ita tamen hic etiam ſe *recolligente*, imo verius *corrigente* ipſa natura, vt ſuſcepta qualitercunque *molimina* talia ſenſim iterum dimittat, & propulſare contenta ad ipſam *expulſionem* non pertinaciſſime pertendat.

Vſus practicus ex hac intentionis & contentionis æſtimatione.

§. XXXI. Quæ nempe eſt ipſa vera ſcena *hypochondriacorum* illorum, de quibus præcipuus ſermo nobis hic fuit, affectuum. Circa quos hanc *actiuæ* velut *intentionis* ipſius conſiderationem, & *contentionis* veræ æſtimationem decentem inſtituiſſe, illum præbet verum VSUM MEDICVM PRACTICVM, vt animus ipſe ita dirigi poſſit ad agnoſcendum, æſtimandum, imo pro circumſtantiarum ratione *commodiore loco*, *modo & menſura imitandum exonerationes* tales, in quarum *finem* ipſæ hæ contentiones proprie ſuſcipiuntur; & *ſine illis* non ſolum minime feliciter perdomantur, ſed re vera ne quidem

vtiliter, ne dum *constanter*, *mitigantur*; *periculose* vero fortius compescuntur atque *reprimuntur*. Vtpote qualibus vniuersis rebus nihil certius obtinetur, quam *exacerbationes*, *pertinaciores adsuefactiones*, *heteroclitæ* in noua & inusitata symptomata *euagationes*, & tandem *metaschematismi* in alia vulgo credita *genera* morborum, in ipsa tamen rei veritate *σύζυγα* potius pathemata, siue *ordinatiore* progressu magis ad *interiora* tendentia, siue minus moderata concitatione simpliciter ad *exteriora*, *arthritico-rheumaticis*, iam *fixis* iam *vagis* commotionibus: vel immodesto *impetu* repentino siue vlterius *incitandi* & *exagitandi*, siue simul & semel in media commotione *reprimendi*, ad manifestiores per alia loca *intemperantiores eruptiones* aut periculosas *oppressiones*, *hæmoptysi*, *asthmatibus conuulsiuis*, & vulgo dictis *catarrhis suffocatiuis*; imo in annosioribus, aut mediocribus etiam, valde *iracundis*, *paralytico-hemiplectico-apoplecticis* consecutionibus.

§. XXXII. Vnde quidem ex his ipsis considerationibus, secundum rerum veritatem institutis, passim dilucescere potest, qualem *specialem* longe magis indolem præ sese ferant etiam illæ *mali hypochondriaci* externæ & vere *laruatæ configurationes*, quales *senibus* passim euenientes triuiali acceptione perperam pro *simplici* malo hypochondriaco declarantur: cum longe certius iam *hæmorrhoidalia*, iam *nephritica*, imo non raro obscuriora quidem, sed propterea nequaquam *leuia & fugitiua podagricorum* moliminum phasmata *retrograda*, aut ita circa interiora restitantia, exsistant.

Mali hypochondriaci externæ & laruatæ configurationes in senibus.

§. XXXIII. Qualibus interim rebus per *Martialia* (quantumcunque tamen potius ad stringendum in veritate facti, quam ad aperiendum per inanes nomenclaturas apta) temere obuiam ire, quid in circumspecta praxi emolumenti aut detrimenti adferat, recordabuntur tales practici, quibus & occasio liberalis, & capax solertia præsto est, qua has res vere persequi, imo exsequi possint.

Martialia quid in his rebus emolumenti adferant.

Placet huius etiam rei specimen aliquod historicum producere. Contigit, vt anno 1694. cum viro eo tempore 58. annos habente colloquendi occurreret occasio Incipiebat ille de constitutione sanitatis suæ (de aliis autem rebus erat prior noster sermo) tanquam per occasionem quædam loqui; vbi cum talia vtique phænomena commemoraret, e qualibus non mirum erat, Medicos, vt ipse narrationem suam concludebat, affectum ipsius pro malo hypochondriaco declarare. Erat vir habitu corporis tali, qualem per iuuentutis florem sanguineum, aut e sanguineo-leuiter melancholicum fuisse, adhuc fidem faciebat habitus corporis laxus, & satis obesus, & animi etiam indoles atque inde mores ad hilaritatem &

 otii,

otii, cum possessio negaretur, tamen cupiditatem propensi: sicut nec ipse quidem color floridior etiam huius adhuc ætatis abludebat. Interrogabam de V. Se., scarificatione, forsan alias consuetis; asseuerabat vtrumque, nisi quod V. S. quidem diu se non vsum esse recordaretur, neque admodum magis scarificatione. Procedente sermone adiiciebat, vexatum se fuisse anno proxime prægresso peculiari symptomate, vt sternutatione corriperetur, sed ita importuna, vt cum ipso sternutandi actu omnium sensuum immemor concideret, & vix intra aliquot horæ minuta ad se reuerteretur. Cessauisse autem hoc quidem ingens symptoma, remansisse tamen vertiginem, quam ita satis sæpe persentiscat, quamlibet diuerso incommodi gradu. Ex his circumstantiis indicabam ego, secundum mihi vsitatam theoriam, quod non solum non bene sibi consuluerit, consuetas ventilationes sanguinis negligendo; sed quod etiam importuniora illa pathemata hypochondriaca, & inprimis sub sinistri lateris vltimis costis veris, ad hæmorrhoidales exitus spectent. E quibus tamen (cum inprimis illo tempore sermo de familiaritate & facilitate hæmorrhoidalis fluxus velut inusitatus esset) non verebar ipsi leuamen potius præsentium incommodorum ominari; imo nisi ille successus obtingeret, nempe *hæmorrhoidalis fluxus perruptio*, in hac sua ætate de alia solida ablatione præsentium hypochondriacorum incommodorum dubitationem meam non dissimulabam. Cum absoluissem meum hunc discursum, quem etiam ipse cum conspicua attentione audiuerat, regerebat, recte me quidem & ordine de his suis rebus sensisse, posse se ipsum non magis agnoscere, imo comprehendere, quam testimonium etiam mihi vti verum ita liberale perhibere. Adsuetum se per annos suos viriles fuisse euacuationi sanguinis hæmorrhoidali, bene se eo tempore habuisse: redire autem sibi iam quidem facile in memoriam, quod hypochondriacis huiusmodi, qualia nunc experiatur, pathematibus etiam ante tempora, imo vero circa tempus eruptionis harum, infestatus fuerit, quæ, secuto tandem hoc fluxu, sensim cessauerint. Efficiebat autem vtique hac sua confessione, vt ego, licet cum quantacunque fieri posset modestia atque moderatione, præmonerem, vt rerum suarum atque medicationis subeundæ, quantam fieri posset, circumspectam rationem haberet, & haberi inuigilaret; non enim leuia hæc esse, quæ ex his pullulare possent incommoda, & faceret harum rerum Medicos suos certiores. Quid illi de tali mea sententia, inprimis sub primam eius a patiente ipsis factam eius insinuationem, senserint, meminerint fortasse, qui adhuc supersunt. Affectus vero ipsius successus ille fuit, vt patiens quidem nunquam quidquam leuaretur ab hisce suis incommodis; bene vero ex aduerso, altero posthac anno incideret in mictum cruentum admodum largum non solum, sed etiam contumacem; de cuius cohibitione per adstringentia, simplici atque directa, licet dehortatus essem consultantem me propterea patientis generum, tamen alia methodus non placebat. Correptus hinc est patiens febre hectica acri, seu qualem veteres hecticam cum putrida indicare solent. Superauit tamen, robore vtique præcipue eximio indolis suæ, etiam hunc impetum; & licet aliquoties posthac iterum emicaret mictus talis, obtemperantes tamen tandem monitis, qui ipsi assistebant, vt in locum adstringentium temperantia potius substituerent, habuerunt insultus hos

etiam

etiam tanto magis obsequentes. Manserunt tamen patienti, tanquam domestica non solum, sed increbuerunt etiam, & exacerbata frequentius sunt illa incommoda: quoad superueniente, secundo post has res anno, ingente animi perturbatione, post paucos dies decubitus, vix satis luculenta morbi indole, decessit.

§. XXXIV. Et possum sane hoc vere asseuerare, quod nemo adhuc *senum* occurrerit, de eiusmodi affectibus, quales alias *hypochondriacis* obtingunt, conquerens, quin multo manifestius vel ab ipsa adhuc *iuuenili* ætate, tanquam continua quadam serie, *successum*, imo *recursantium* per occasiones insultuum, hæc ita *continuauerit*; vel longe manifestioribus *hæmorrhoidalibus* aut *nephriticis* insultibus iam vexatus fuerit, aut quam maxime adhuc, inter illa ipsa *hypochondriaca* comparentia pathemata, iisdem vna affectus fuerit: siue ad *eruptionem* vere pertingant, siue *cæcis* inflationibus aut plane inflammationibus se exserant, siue *tenesmode* excretione copiosioris aliquando, sæpe tamen etiam parcioris *muci* sese exserat.

Laruæ mali hypochondriaci in senibus hæmorrhoidales aut nephriticos insultus occultant.

§. XXXV. Vt breuibus repetam, quæ latius memorata sunt, dico, quod *malum hypochondriacum*, quatenus simplicius huic suo nomini quadrat, & maxime sub ipsis *costis sinistri* communiter lateris eminentius molestias facessit, pendeat a *longinquo apparatu ad vomitum cruentum.* Quanto magis autem se diffundit etiam ad inferiora, tam *flatulentis*, *tensiuis*, *spasticis*, imo *torminosis contentionibus* se exserit, liberioribus præcordiis & sinistro hypochondrio, eo magis ad *hæmorrhoidales* exonerationes inclinet.

Repetitio dictorum.

§. XXXVI. Quo intuitu simul elucet, quamobrem *fœminis* non solum *in genere* malum hoc familiarius sit, sed & *in specie violentius*, *specialissime* vero pathematibus circa *præcordia*, & *sinistrum hypochondrium* ferocius; & quomodo iisdem ita etiam reuera *vomitus cruentus* ipse præ viris sit familiarior. Sicut enim, nisi plane ἀπὸ μηχανῆς confingendum, nullum vsquam suppetat documentum, vnde *muliebri* sexui hæc talia, non solum ita *magis* euenire soleant in genere; sed etiam tam *promte* & *grauiter* recrudescere, exacerbari, proritari inquam & incitari a nudis *animi commotionibus*; certum autem sit, & ab omni fictione longissime remotum, quod pathemata talia, *hypochondriaco-hysterica* dicta, ortum suum primum, vti simplicissime, ita familiarissime, sumant, ab exonerationis *menstruæ* turbatis successibus; versentur etiam longe euidentiore & simpliciore tota occupatione atque destinatione, sicut ipso passim tali cruento *exitu*, circa *motus sanguinis*

Cur fœminis hoc malum, hypochondriaco-hystericum familiarius sit.

tam

tam *translatorios*, *compressorios*, quam *excussorios*, factis etiam excussionibus, aut *artificiosis* ventilatoriis præoccupationibus, ad minimum in impetu suo vere & sensibiliter mitigentur: arbitror hinc vtique tanto probabiliorem longe confici posse nexum inter ipsos mutuos *caussales* respectus & *energiam* harum talium rerum, & *directos* magis, imo *destinatos*, huiusmodi successus & exitus, quam vt inde simpliciter *passiuæ* & *fortuitæ*, sine omni reciproco *nexu fiendi* & exsistendi, *turbæ* concipiendæ videantur.

ARTICVLVS II.
DE
VOMITV NIGRORVM.

§. I.

Inter infrequentes morbos numerandus etiam est vomitus nigrorum.

QVamuis sæpe vtique iam dixerim, dicendum tamen omnino est etiam sæpius, imo assidue, quod ad euitandas inanes opiniones & assertiones de *caussis morborum veris*, vti *sunt* potius, quam esse posse *videntur*, non solum prima, sed certe primaria consideratio haberi mereatur ingentis per plerasque species adfectuum INFREQVENTIAE circa totum genus humanum. Diximus de *vomitu cruento*, quod sine *violentis* inprimis *externis* occasionibus per drastica medicamentosa (sanguinem, aut vomitum enormiter exagitantia) re vera sit oppido *rarus*. Tanto magis verum hoc est de *vomitu nigrorum*, vtpote etiam *rariore*, quam sincerior cruentus.

Cauendum ne decipiamur narratiunculis de vomitu reiectis.

§. II. Est autem hic vtique necessario monendum, vt caueatur ab istis offendiculis praxeos clinicæ, vbi familiariter *relationes* huiusmodi inconditæ occurrunt, quod æger iam *sursum*, iam *deorsum* emiserit iam hoc iam illo *colore insolito* conspicua. Inter quæ etiam satis sæpe narratur non solum color *niger*, sed etiam *consistentia* formidabilis, *picea* penitus, **wie Theer, wie Pech**; quod vti moderatiores etiam sponte minuunt, generali inprimis illa locutione, **es gehe wie verbrannt von ihm**, & ad descriptionem adducti, de *siccitate* magis aut qualicunque *obscuriore* colore excretorum explicant: ita meretur certe etiam illa ipsa res insignem considerationem, seu potius, si fieri possit, ocularem diiudicationem, quando de *vomitu* reiectis iam longe

rariſſimas *æruginoſas*, iam *nigras* dyscraſias memorant; vbi frequentiſſime vix *gryſeum* quiddam, aut ex ipſis *cereuiſiis* ſpiſſioribus, aut *conditis* aſſumtis, (*nuce iuglande* condita, *ceraſis* conditis) aut *martialibus*, aut decocto *prunorum* pro mollienda aluo ingurgitato, discolores tales eiectiones ſubſequuntur.

§. III. Neque vero etiam verus *vomitus nigrorum* ita ad literam intelligendus venit, quin communiter ſit potius *fuſci* ſolum coloris, *diapruni* inſtar, aut ad ſummum *Rob iuniperi*, vel *ſambuci* (ſine *corticibus viridibus iuglandium*, quos pro ſaturatiore colore fœminæ adiicere ſueuerunt, parati.) Quoties autem mihi videre obtigit, non recordor autem plus quatuor caſuum, etiam inſuper ſpecialis cuiusdam, velut æqualis *grumoſitatis* ſpecies conſpicua fuit, meris, tanquam *oblongis*, & veluti *fibroſis*, vtut breuibus, talibus moleculis. Sicut etiam vna qualibet vice non multum certe eius, & quod ſub reliqua etiam vehiculi muceſcentis ſocietate *cochlear* vnum excederet, exhiberet. Vbi tamen excipiendus eſt caſus *vomitus cruenti*, qui ab immediate oppoſitis *ſtypticis*, aliquando vltimis ſuis conatibus, re vera *nigriora* talia extrudit.

Verus vomitus nigrorum cuius coloris & qualitatis ſit.

§. IV. Euenit autem *vomitus* talis vel per *chronicas* ſolum contentiones *hypochondriaco-ſpleneticas* obſtinatiores, ſed (iterum dico, & addo, quantum mihi experiri, & communicando comperire obtigit) *rarius*; vel per *acutos* adfectus & *febres* vere *heteroclitas*, *vigiles*, *taciturnas*, præter patientium mores; imo *tædium* peculiare, & *penſitabundum* quaſi atque *mæſtum faſtidium* his præ ſe ferentibus; ſine eximiis vllis *commotionum* ipſarum febrilium turbis ferocioribus, ſed *languidioribus* potius & vere *debilibus* tam *pulſus* quam *toni* corporis viribus: nempe ita maxime ſe gerentibus, vti alias *malignitatis* indicium aliquod facere practicis cenſentur; & ſane omnino vere, cum affectus primarius vtique ſit malignus, nempe *inflammatio* vera lienis, licet nec ad *ſuppurationem* æque, nec ad *corruptionem* ſphaceloſam vsque durans: ſiquidem hinc vomitum *nigrorum* e ſphaceloſa corruptione vere *putidum* erumpere, vere *rariſſimum* crediderim.

In quibus morbis eueniat.

§. V. *Nigricans* vomitus e *chronicis* pathematibus prægreſſis ſicuti non eſt, vt aliqui interpretantur, *ſimpliciter* ſalutaris: ita tamen etiam minime eſt *ſimpliciter* lethalis, ſed ita medio loco poſita, vt, ſi prægreſſa illa pathemata nihil vere *febrile* complectantur, imo vero ſatis *eximie* tale, periculum ipſa illa proportione ſit minus. Vbi etiam

Vomitus niger in chronicis licet non ſalutaris, tamen non ſimpliciter lethalis eſt.

vel mediocri adhibita pensitatione facile dilucescet, quod hæc talis constitutio euidentius *cruenti vomitus* molimen quoddam sit, imo verius specimen, quam vere ita iam deuii *semicorrupti* sanguinis excussio.

In acutis calamitosus est.

§. VI. Quando vero cum *acuto* affectu talis excretio concurrit, ibi semper summa est *calamitas*: certa vero non solum, sed etiam præsens, si superueniat in ipso *statu*, aut circa *critica* tempora, quibus salutare potius subsidium per excussionis motum sperari conueniebat. Quamuis rem totam etiam vere æstimando neque hæc *excussio in se & simpliciter*, dico *directe*, *insalubris*, nedum prorsus per se noxia censeri mereatur. Licet enim in substantia ita *corrupta* non tam solum, quæ excernitur, sed etiam illa parte, quæ hanc eo vsque continendo communicationem labis sine dubio simul subiit, etiam ipsa *excretio* minime satisfaciat: non est tamen *absolute* a proposito ita aliena, quin, ad minimum *in genere*, iusta & æqua sit; *intentione* inquam, ne dum conatu, imo actu, excutiendi: licet excussione iam corrupti, corruptelæ tota substantia, *fomes*, adeoque vniuersus vlterior, imo vltimus, *effectus* non plane tollatur; adeoque consequenter, etiam facta qualicunque tali *exoneratione*, nihilo secius continuans *damnum* œconomiæ vitalis continuationem necessario interrumpat.

Συζυγία seu nexus reciprocus cum pathematibus hypochondriacis.

§. VII. Cæterum, vt etiam ex hoc affectu agnoscatur συζυγία illa, de qua prægressis duobus capitibus locutus sum; venit vtique notandum, quod illa etiam pathemata, quæ *nigrorum* vomitus aliquando sequitur, *chronica* inprimis, manifestissime sint *hypochondriaca*, plus minus ferocia. Adeo, vt hinc etiam non minus *hypochondriacus* quam *cruenti* vomitus nexus cum hoc schemate reciprocus satis dilucescere possit. Vnde quidem aliam specialiorem huius ipsius affectus ætiologiam texere non libet: cum sufficere possit iam ante data tam *vomitus cruenti*, quam *congestionum & contentionum hypochondriacarum* euolutio.

Alii aliam huius affectus ætiologiam dent, si possunt, inprimis cur ita sit rarissimus.

§. VIII. Re vera potius exigo ab illis, qui diuersa principia stabilire contendunt, ratione subiecti simpliciter *materialia & corporea*; ratione *actionis* autem, aut facti, *effectus* aut euentus, quomodocunque appellari velint, mere *fortuita*, & quando tandem res ita *cadit*, ita etiam euenientia: vt vtique tandem illas, quas semper verbis crepant, sensibus etiam obuias demonstrationes producant, ad elucidandum, quamobrem vtique hic affectus re vera ita sit *rarissimus?* Fero autem vtique conditionem, ne mihi *infrequentiam* hanc e sua praxi, experimen-

rimentis & obſeruationibus, negent: niſi ſimul vades dederint, quod illæ obſeruationes non etiam artificiis ipſorum debeantur, per *draſtica*, imo euidentius *corroſiua* artificia *enormes vomitus* iam prouocandi, iam vndecunque coortas *obturbandi*, & in *deterius* coniiciendi. De qualibus quidem ita *externis* cauſſis ipſius etiam *ſanguinei vomitus* minime vtique placuit in inſtruenda *ætiologia* hac prolixiorem eſſe, cum ipſæ res pro ſe loquantur: ambages autem omnes ſuperfluas merito auerſer.

MEMBRVM IV.

DE HAEMORRHOIDIBVS.

§. I.

HAEmorrhoidalis exonerationis hiſtoria, prout illam per ſpecialiſſimas occaſiones obſeruare mihi contigit, imo ſtrictiore ſenſu vocabuli, *animaduertere*, fuit vtique primaria cauſſa, quamobrem de vulgaribus Medicorum tam *relationibus* atque commemorationibus, quam *ætiologiis* atque connexionibus adornandis, minus bene ſperare aut exiſtimare auſus fuerim, cum in hac vna re tam longe illos a veritatis ἀκριβείᾳ deflectere experirer. Certe enim experientia hoc me docuit, quod non ſolum *hæmorrhoidalis* hæc euacuatio ſit negotium, plus quam propemodum credi poſſit, *familiare* atque *obuium*; ſed etiam eiusmodi *nexus* atque *conſecutiones* foueat, quales ſcholæ medicæ, nedum reliquo hominum cœtui, vix etiam vsquam in mentem veniſſe, res ipſa loquitur.

Vulgares Medicorum relationes & ætiologiæ longe a veritate deflectunt.

§. II. Sicut autem hæc ipſa maxime cauſſa mihi fuit, quamobrem hunc talem affectum maiore cum ſtudio & indicare & explicare per annos iam ſatis multos cordi habuerim: ita confido etiam, me harum rerum tractatione ita functum eſſe, vt non ſolum ipſarum ſeries vera inde conſpici, ſed etiam deductionis meæ valor ex eo colligi potuerit. Quod ipſum cum tanquam ex profeſſo egerim in parte tractationis huius ſecunda; ſine vlteriore prolixitate præſente loco tranſitum hinc ſolum faciam tam ad *fluxus* ipſius ſpecialiores, & vere tanquam ſimplicius *morbidas* deprauationes; quam aliorum affectuum, fluxum

Hæc fuit cauſſa, hunc affectum maiore cum ſtudio explicandi.

talem *morbida* quadam ratione *ſtipantium*, deductionem, ratione mutui ſui nexus atque conſpirationis.

Hæmorrhagiæ, & inter illas narium, frequentiſſimæ ſunt ex omnibus aliis affectibus.

§. III. In reliquorum præter naturalem ordinem adfectuum republica, maioris aut minoris *frequentiæ*, omni vtique conſideratione digniſſimæ, intuitu, *primatum* veluti ducere *hæmorrhagias*, earumque *apparatus*, *circumſtantias* & *conſecutiones*, non poteſt fallere aut fugere, quicunque animum & poſſunt aduertere, & ſolerter etiam volunt, imo ſtudent atque cordi habent. *Frequentiſſimas*, inquam, ex omnibus aliis affectibus, eſſe œconomiæ corporis humani *hæmorrhagias narium*, neque ipſum populum fugit. Quamlibet autem vel ipſos etiam paſſim *Medicos* fugiat, nihilo tamen propterea minus verum hoc eſt, imo exquiſite certum, quod, ſiquidem vsquam *minus frequens* exſiſtit, non tamen adeo ingente numero aut menſura hoc faciat ipſa etiam euacuatio per HAEMORRHOIDAS.

Apparatus ad eruptiones ſanguineas ſunt congeſtiones & contentiones.

§. IV. Sicut autem ad quamlibet *ſanguineam* talem eruptionem admodum familiariter concurrunt *apparatus* aliqui; quos comprehendi poſſe exiſtimo ſub *congeſtione* e reliquo corpore ad locum exitus; *contentione* circa illum locum; & denique quibuscunque *difficultatibus* ad ipſam, imo ſub ipſa adhuc *eruptione* durantibus, quin *poſt eandem* adhuc reſiduis: ita ſunt hi iidem *reſpectus* vtique etiam conſiderandi in ipſa HAEMORRHOIDALI euacuatione. Quemadmodum autem porro ipſæ etiam vtique tales circumſtantiæ reliquæ diuerſis gradibus atque paſſibus ab ipſo excretionis *actu* diſtant; proximæ autem illi ſunt, quæ *contentiones* illas inuoluunt atque circumſcribunt: ita ſequemur etiam hic eundem ordinem, vt de *contentionibus* maxime illis per & circa ipſum exitum aliqua adhuc dicamus.

Quo ſenſu hæmorrhoides ſint beneficium naturæ.

§. V. *Fluxum* hæmorrhoidalem, in idoneis ſubiectis peculiariter ad illum prædiſpoſitis, ſi *facile*, *moderate*, *ordinate* ſuccedat, *beneficium naturæ* appellant practici; nempe in comparatione *damnorum*, quæ metuenda eſſe per *experientiam* didicerunt, ſi *excretiones* tales non procedant, ET TAMEN INTERIM MANEAT DISPOSITIO TALIS: intellige, & *ſtatus plethoricus*, & *commotionum* eius occaſiones frequentiores; in conueniente his rebus *ætate*, aut a præcedentibus ætatibus *continuata* exonerationum talium generaliore *conſuetudine*. Plurimum autem etiam in hoc ipſo genere excretionis valet *hæreditaria diſpoſitio*; adeo, vt inſignis numerus exemplorum mihi occurrerit, *transmiſſæ* a parentibus in liberos huiusmodi excretionis:

non

non ſolum *certa* quaſi, ſed paſſim etiam *aucta*, *præmatura*, *abundante* commotione & exoneratione.

§. VI. Euenit *fluxus hæmorrhoidalis* equidem vtrique *ſexui*, non tamen ita *promiſcue*, quin ſatis euidens ſit *prærogatiua* maſculini præ fœminino. (Quamuis non ad mentem *Hippocratis*, muliebri ſexui hunc propemodum denegantis: cum in noſtro certe climate contrarium ſit notiſſimum, & fœminæ hic non ſolum ſub geſtatione ad *veſiculas hæmorrhoidarias* (Zacken und Maſtkörner appellant) in orificio inteſtini recti pronæ ſint; ſed omnino etiam ad actuales *excretiones*, tanto magis autem, quando iam *menſium fluxus* ipſis deficit.) Ita tamen, vt neque tam *multis* fœminis, vt viris, hic *fluxus* eueniat; nec adeo exquiſitam paſſim *menſuram* temporis ſeruet, vt in multis viris; imo nec in genere æque *ſæpe* aut *copioſe* emicet, quibus etiam obtingit de reliquo fœminis, quam viris.

Subiecta huius fluxus.

§. VII. Interim neque viris etiam obtingit *promiſcue*, ſed maxime ſub certa *ætate*. (Exceptis *externis* fortuitis occaſionibus, vt a *niſu* fortiſſimo *alui* valde *duræ*; *equitatione* ſuccuſſatoria per aliquot dies continuata; *tempore*, *ſanguine*, *diæta*, ſimul *calidis*; aut *hæreditaria* inſigni diſpoſitione; præcipue *concurrentibus* adhuc inſuper talibus.) *Aetate* inquam *conſiſtente* ſeu *virili*, alibi *incipiente*, alibi *procedente* altius. Quibus valde *iunioribus* hic fluxus euenit, iugiter continuat, & inprimis, (quod fere facit) minus *moderate*, raro ad inſigne *ſenium* pertingere datur; contra vero, quibus iam *annoſioribus* accidit, *moderatis* & *ordinatis* ſucceſſibus, his familiarius longiorem vitam quaſi pollicetur. Iunioribus talibus communiter *conſtantiam* non ſeruat, ſed *ceſſat* iterum, & trahit poſt ſe alia σύζυγα affectuum genera. Aut erumpit denique iterum, tempore iam magis *idoneo*: non tamen ſine *laborioſo* tam *apparatu*, quam exitu & *ſucceſſu*.

Obtingit ſub certa ætate.

§. VIII. Vnde quidem, cum in præſenti maxime ſpecialiores *morbidas* declinationes *hæmorrhoidalium fluxuum* deſignare nobis incumbat, merito ipſo primo loco commemoranda venit hæc eius ἀταξία, quando *tempore* & *menſura* peccat. *Tempore*, quando vel ſolito *maturius* ſe offert; vel etiam nimio *ſæpius*; aut nimio *diutius* continuato fluxu excedit. *Concurrit* autem familiariter hoc vtrumque, ad minimum allegato ordine; vt quibus multo *citius* ſolito eruptio hæc contingit, illis etiam *ordinem* decentem æque ac *menſuram* tolerabilem non obſeruet, ſed vtroque modo *excedat*: aut, ſi vtique iterum *de-*

Ataxia hæmorrhoidum.

ficit, ante omnia vero ſi ſimpliciter ipſa arte *reprimatur*, non emanet, citra alia inſignia *incommoda:* imo ſatis ſæpe ipſo illo tali fluxu non ſolum *moleſtiora*, ſed omnino *periculoſiora.* Aut *reuertitur* denique tanto certius creſcente ætate: aut, ſi hoc non æque promte ſuccedat, format inde diuerſa alia incommoda; quorum *nexus* cum hoc ſcopo ſi non animaduertatur, fruſtra hinc finguntur numeroſæ aliæ *cauſſæ* atque *ideæ* talium adfectuum.

Cauſſæ intemperantis indolis hæmorrhoidum.

§. IX. Quamuis autem certior cauſſa huiusmodi *intemperantis* indolis hæmorrhoidum inprimis exſiſtat ipſa *hæreditaria* diſpoſitio: conferunt tamen ad illam etiam citra hanc ſuum ſymbolum, & omnino quidem potenter, etiam *externæ* illæ iam nominatæ cauſſæ *fortuitæ*, & plus minus *violentæ.* Quantumlibet enim *per initia*, & ſimplici *directa energia*, non æque faciant ad *præcipuum* huius negotii *momentum; motum* inquam magis, quam *fluxum* hæmorrhoidalem: fit tamen facile, imo vero etiam communiſſime, vt ſemel datam huiusmodi portam ad exitum, (ſi reliquæ circumſtantiæ conſpirent, ratione *plethoræ*, & qualiscunque *commotionis* ſanguinis,) etiam huiusmodi *fortuitas*, & per initia *violentiores* eruptiones in poſterum ſequatur etiam intentior *inclinatio* ad hoc idem genus euacuationis; adeoque etiam porro huius *continuationi* aut *repetitioni* congruentia talia molimina conſuefiant. Quod præcipue de illis valet, quæ per *equitationis* inſolitam vehementiam concitatæ fuerunt. Quæ vero etiam quantumcunque magis tempeſtiuo prouentu ſeſe ſiſtunt, ratione *ætatis* ſatis maturæ, non amittunt tamen ſubinde etiam illam *excedendi* in *quantitate*, promta *reuerſione*, aut pertinaci *continuatione*, ἀταξίαν: cui tum alia *diætæ* vitia, tum incondita *remedia* ſæpe occaſionem præbent eximiam.

Alterum vitium huius fluxus conſtituunt hæmorrhoides cœcæ; turgentes.

§. X. Alterum hæmorrhoidalis *fluxus* vitium occupat propius ipſum *exitum*, vnde partim *vaſorum* ipſorum *infarctus*, partim *motuum* ad ipſam velut expreſſionem contendentes *conatus. Infarctus* illi vaſorum formant hæmorrhoidas *cæcas;* alias *turgentes*, alias *tumentes. Turgentes* exhibent *veſiculam*, non ſolum tactui aliquatenus cedentem & molliculam, ſed etiam adſpectu ipſo transparentem, nempe manifeſto ſanguine intus detento plenam; vnde etiam, quando hic vel ſectione ſimul emittitur, vel ruptura proſilit, *flaccida* hinc atque *rugoſa* reſtat illa huc vsque veſicula.

§. XI.

§. XI. *Tumor* autem ab hiſce vaſibus ita diſtentis oriundus comprehendit maxime longiores illorum *tubulos*, vera *ſtaſi*, imo *coagulatione* talis ſanguinis; & conſequenter *inflammatione*, portionis circumiacentis ita intercedente. (Eſt autem verus *furunculus*.) Vnde tali hæmorrhoidali *tumori* iungitur verus *dolor* inflammatorius, *exquiſitiſſimus* penitus: vnde hæmorrhoidum *cœcarum dolentium* appellatio. Huiusmodi *tumoris* niſi matura obtingat reſolutio, non eſt alius exitus, quam nuda *ſuppuratio*: quæ tamen haud difficulter, & hinc etiam ſatis ſæpe, & veluti familiariter, *in fiſtuloſam vlcerationem* tranſit. Tanto facilius autem hoc tunc maxime facit, quando ante *maturationis* tempus profundius inciſa non ſolum ad *vlcerationem*, ſed omnino *ſphaceloſam* corruptionem pronior exſiſtit: aut, quando nimis *diu*, etiam iam *ſuppurata*, hæſit, antequam *euacuetur*, *mundificetur*, & recte *conſolidetur*. Tumentes & dolentes. In fiſtuloſas vlcerationes tranſeuntes.

Nam talis etiam *inflammatoriæ* ſtaſeos, vt omnium *furunculorum* primum & primarium receptaculum *ſtaſeos*, & conſequenter ſuppurationis, nullum eſt aliud, quam *tubulus* aliquis vaſis ſanguiferi, detento *coagulato* ſanguine ſuffertus: vnde etiam aperto aut rupto eodem *tenuis* admodum & *anguſta*, ſed *profunda* eſt huiusmodi *cauitas*: *mundificationi* proinde, etiam propter ingentem *ſenſibilitatem*, minus opportuna. Cui rei cum etiam *loci* incommodus ſitus, & hinc familiaris per initia *neglectus* patientium accedat, facilis, imo quaſi præceps ſit tranſitus a purulenta adhuc conſtitutione in *vlceroſam* ſaniem: fit ita ex his omnibus circumſtantiis ille facilior tranſitus in *fiſtuloſam* vlcerationem.

§. XII. Altera illa *molientium* ita, ſed perperam ſuccedentium hæmorrhoidum ſequela eſt TENESMODES eiusmodi *conatus*; *perpetuus*, aut per vices *reuertens*, & aliquandiu inſiſtens, etiam non raro ſine vllis *eminentiarum* hæmorrhoidalium concurrentium veſtigiis: bene vero cum excretione *muci* cuiusdam, non tam *lenti* & *tenacis*, quam ſimpliciter *ſpiſſi*, inſtar *tragacanthæ* ſolutæ. Communis tamen cum aliquali *colore* ſubruffo, & quaſi *roſeo*: imo vero cum ſubtilibus ſubinde *ſtriis cruentis*. Ad taliſmodi conſtitutionem nullum eſt dubium, quin etiam ſymbolum conferat *ſpiſſitudo* ſanguinis *ſtricte* dicti, *rubicundi*, quæ ſincerum eius *tranſitum*, imo perruptionem vegetam per ipſas vsque ſubtiles *membranulas* circa orificium ani, ita impediat, vt vel nudi *infarctus*, imo *ſtaſes* inde ſubnaſcantur: vel, ſub *preſſoriis* illis contentionibus *teneſmoideis*, *ſeceſſio* tantum aliqualis portionis ſequatur. Cæterum autem hanc talem *mucoſam* excretionem ſimplici- Teneſmus hæmorrhoidalis.

pliciter soli muco *intestinorum* velut ordinario tribuere, per illud non licet, quod conspicua sit huius & illius mucositatis diuersitas: vel ipsis *tenesmoideis*, aliunde solum (vt a refrigeratione externa huius orificii) coortis stricturis; quandoquidem ille mucus magis ordinarius, & *tenacior* est, & magis *pellucidus*, neque quidquam, nisi forsan a fæcibus, *tinctus*.

Serpigo hæmorrhoidalis.

Hæmorrhoides albæ.

§. XIII. Imo non sunt prætereundæ *serpiginosæ* etiam quædam, *pertinaces & incoërcibiles prurigines*; tum alias *diuturnæ*, imo perpetuæ: tum si maxime aliquando delitescant, promte iterum sponte reuertentes. Galli appellant hæmorrhoides *albas;* quamuis etiam aliqui, & omnino recte, reuertentes illas proxime notatas excretiones *mucidas* hoc nomine appellent. Quando hic affectus (a *venereis*, *cristatis*, vti non incommode nominat *Listerus*, vlcerationibus & excrescentiis per hæc loca, recte discernendus) diutius iam patienti innidulatus est, nihil boni post se trahit solida eius repentina cohibitio.

Habeo huius rei eminens prorsus exemplum, dum Vir 50. annorum vehemente admodum febre rheumatica correptus, septimo die incurrit repentinam impetuosam apostasin in totum crus, ita, vt hoc insigni admodum repentina inflatione turgeret, cum rubore æquali, & tensiuo quidem etiam aliquali, nullo vero inflammatorio acuto sensu. Sicut autem hæc febris cum exquisitiore quodam sensu doloris in artubus, nempe humero, brachio, coxa, femore & crure illius eiusdem lateris inceperat; mox autem hoc iterum euanescente ita acrius commota fuerat, vt vera signa internæ inflammationis exhiberet: ita postquam etiam ab hac apostasi ad maiorem tranquillitatem sensim iterum rediit, emicuit etiam denuo dolor ille, non solum in dies magis magisque vere arthriticus, sed etiam ita insolentem sese gessit, vt patiens, conquiniscente quam maxime ipso doloris sensu, tamen continuam experiretur spasticam illam partium harum rigiditatem, vt brachium vix ad aurem vsque flectere & attollere valeret. Coxa etiam vexabatur præcipuo mali sensu, & facile incurrebat exacerbationem huius eximiam, inprimis a qualicunque iracundia, terrore, anxietate: ad quas tamen res suppetebant patienti frequentes, neque quidem subinde friuolæ occasiones, sicut etiam tota illa prima eximia commotio ab ingente tali consternatione initium sumserat.

Cum secundum meam theoriam ratione pathologiæ huius adfectus, tanquam ad caussam, ordine quidem, minime vero dignitate, remotiorem, respicerem motus quosdam hæmorrhoidales, & de hac re non solum, sed etiam de vsu hirudinum (quamuis magis per modum discursus, quam consilii,) verba facerem, suggessit patiens tria hæc phænomena: I. quod minime ita raro peculiari molesto tenesmo vexetur, per vnum alterum, imo tertium subinde diem continuante:

nuante:

nuante: II. quod ante plures iam annos, in Galliis eo tempore per vnum aut alterum annum degens, ibidem aliquoties vsus sit hirudinibus: III. quod pruriginosam talem serpiginem per longum posthac tempus tolerauerit sæpissime recrudescentem, donec tandem proximis ab hinc annis coniux sua tandem rebellem molestiam expugnauerit artificioso quodam balsamico oleo hyperici, vt ab eo tempore immunis ab hoc perstiterit.

Ita nempe satis dilucescere potuit ex his rebus, quis fuerit nexus inter illas ita prægressas circa hæmorrhoidalia loca & artificiales euacuationes, & subsecutos confluxus & eruptiones ad minimum vlcerosas; & subsecutas tandem has rheumatico-arthriticas, ischiadicas, & vltimo etiam apostaticas illas per ipsum crus consecutiones: tanto magis, cum ipse etiam hic patiens mox recordaretur, quod non ita multo tempore post illam plenariam consolidationem & occlusionem huius vlcerosæ constitutionis circa loca hæc hæmorrhoidalia magis magisque incommode habere cœperit; partim hypochondriaco-colicis, partim rheumatico-arthriticis eiusmodi symptomatibus; licet his postremis per initia obscurioribus atque languidioribus, quod vulgo incusant, **es liege ihnen so in denen Gliedern, komme ihnen manchmaln, als wann sie gantz zerschlagen wären: es ziehen Flüsse an ihnen um, die da zum öftern sich einlegen in Schultern, Rücken, Lenden, Hüfften, Creutz** &c. **daß sie sich nicht davor umsehen, frey regen oder wenden können** &c.

§. XIV. Cæterum licet satis coniicere possim, non defuturos, qui huiusmodi circa hæc loca pertinaces atque refractarias *serpiginosas* vlcerationes nec ipsas consideratu dignas habituri sint, nec aliquam illis effatu dignam efficaciam ad vlteriores consecutiones adsignaturi: si tamen & alias energiam *scarificationis* ad ventilandas & præoccupandas huiusmodi *rheumaticas* molestias in aliis locis, aut neglectu sui, in posterum *reuocandas*, imo *prouocandas* similes, velut *a priori* perpenderint; *a posteriori* vero huius ipsius affectus, eiusque similium consecutionum, certe nequaquam ita valde rara *exempla* respexerint: confido fore, vt ex harum vtrarumque rerum iusta consideratione tandem etiam colligant, quod colligendum videtur. Serpiginosæ vlcerationes refractariæ sunt.

§. XV. Denique vero *externarum* inprimis hæmorrhoidalium talium *vesicularum*, non decenter succedentium, fructus sunt *mariscæ*; *rugosæ* nempe pelliculæ, ad iterum iterumque subeundas eiusmodi *inflationes*, tandem *perruptiones*, & hinc continuandam aliquandiu sanguinis talem *effusionem*, adsuescentes. Sicut ex aduerso etiam *verrucosæ* consistentiæ huiusmodi tubercula aliquando cooriuntur; partim ex his ipsis, per *vnguinosa* inprimis porcina deprauatis, partim ex illa *serpiginosa* vlcerosa consistentia maiore *irritatione*, aut minus conuenientibus *vnguinosis* vlterius irritata aut deprauata. Talium autem Externarum vesicularium species sunt mariscæ; verrucosæ, & aliæ.

ſpecialiſſimæ prauitates, e *venereis* inquinamentis aliquando ſubnaſcentes, & prudenter diiudicari debent, & a verioribus *hæmorrhoidalibus* ſimplicioribus dextre penitus & perite diſcerni.

Conſenſus & tranſitus hæmorrhoidum internarum & externarum.

§. XVI. Illud vnum ſupereſt hoc loco paucis adhuc repetendum, quod ſuperius ſub generaliore tractatione iam notatum eſt, quod peculiaris ille *conſenſus* omnino notandus veniat inter MOTVM HAEMORRHOIDALEM *internum* & *externum*. Vbi quidem longe minus familiaris & procliuis eſt tranſitus ab *interno* ad *externum*, latius diffuſum: longe pronior autem, imo promtior, ab *externis* ad *interna*. Loquor autem de *ſpontaneis* magis harum rerum *motibus*. Cum ex aduerſo per *artem* minus opportunam, etiam ipſo patientium auſu aut conſilio interdum temere tentatam, etiam re vera huiusmodi diffuſio MOTVVM talium introduci valeat; de qua minime vana ſit illa vulgi hominum enunciatio, **es ſey ihnen in die Glieder geſchlagen, in die Glieder getrieben worden.** Quod præſertim aliquando locum habet in *Pareſi e Colica*, per *diaphoretica* medicamenta potentiora æque, ac *regimina* inconuenienter vſurpata: neque minus *balnea*, corpore non prius decenter ventilato. Poſſum huius rei exemplum ſiſtere conſideratione iuſta omnino dignum.

Mulier quadraginta annis proxima, vt alias in rebus pro ſua conditione ſatis lautis conſtituta, ita genio, & patrio quidem, ſed non contemnendæ energiæ vino indulgens, habitior etiam corpore; cum vno ſolo ex aliquot liberis filio ſuperſtite in deſiderium magis imprudens, quam iuſtam ſpem vlterioris fœcunditatis poſt aliquot annorum quietem animum intendiſſet, eique fini facile reperiſſet Practicum popularem, qui ipſi plauſibilia promiſſa offerret, vſurpauit per ſatis longum tempus varia *vterina*, *neruina*, imo non magis *roborantia* dicta, quam *ſtimulantia*. Reportauit inde *hypochondriaca* pathemata, non ſolum *ſpaſticis* contentionibus varie infeſta, ſed etiam *inflationem* inſignem abdominis ſenſim concitantia, cum inani conceptæ ſpei vanitate, dum *menſes* ſucceſſum ſuum aliquandiu omitterent; poſthac autem raro quidem, & nullo ordine, ſed tamen iterum iterumque reuertebantur. *Extenuari* interim apparebat fœmina in ſuperioribus euidenter præter ſolitum. Tandem augeſcebat *inflatio* illa, inprimis in *ſiniſtro* hypochondrio, non ſolum ita viſibiliter, vt ingens etiam *protuberantia* immediate ſub coſtis nothis emergeret, & conſtantem hanc ſedem ſeruaret; ſed etiam tactus æque atque *ſtricturæ* veſtimentorum prorſus impatiens, ſenſum ab his rebus moleſtiſſimum mox conciperet, vnde ab omnibus vſitatis alioquin ad hunc locum pertingentibus ſtricturis abſtinere cogebatur.

 Cum,

Cum, circa ipsum solstitium hybernum, maritus æque atque filius adultus nuptiis interessent vicini, directe ex huius domus opposito habitantis, a quibus fœmina quidem, propter hanc maxime valetudinem suam, abstinuerat, interim domi minime ieiunauerat; contigit, vt non solum tumultus oriretur, a petulantia aliquot studiosorum, sed ad insignem vsque conflictum, gladiis ex vna parte strictis, ex altera fustibus, perticis & lapidibus, gereretur, cum clamoribus terribilibus. Gerebantur hæc in oculis patientis, quibus rebus maritum suum interesse coniiciebat, filium autem e sono vocis etiam audiebat. His rebus vehementer perterrita æque atque anxia reddita, (& inprimis proximo adhuc post cœnam tempore,) incipit admodum male habere. Biberat autem omnino, & quantum ipsa profitebatur, dimidiam mensuram vini. Mittit itaque in pharmacopolium, allatum pro duobus grossis *tincturæ bezoardicæ Michaelis*; capit inde dimidiam partem aut paulo minus: componit se in lectum. Non remittentibus autem, quin potius augescentibus angustiis maximis, sumit etiam residuum, & arctius lecto se contegit, ad expellendum sudorem. Incalescit quidem hinc vehementer, sed neque sudor vllus sequitur, nec anxietates illæ minuuntur, imo increbescunt potius. Summo mane corripitur *brachii* vtriusque, a cubito ad ipsos apices digitorum, doloribus vibratilibus ita immanibus, vt non solum a clamoribus, sub eiulatu indesinente summo, sibi temperare minime valeret; sed etiam faciei gestu, & oculorum penitus insolita ferocia, delirii ingruentis metum faceret. Sub his doloribus non illa solum proclamabat, **es seye alles darinnen lebendig**; sed testabantur etiam mulieres adsistentes, & iam linteis calidis, iam aquis spirituosis brachia atque manus fricantes, sentiri tanquam lumbricorum in brachiis serpentium motus: augescentibus autem spasmis contrahebantur sensim vlnæ versus humeros, vt vix spithamæ longitudine ab axillis adhuc abessent; extendi amplius nullo modo, sed nec ad axillas vsque temere flecti possent, sine insigni doloris incremento: Ibi graciliora sensim, ipsis spasmis, apparentia brachia, offerebant vtique oculis luculenter vndulantes tales motus ad palmi latitudinem circa carpum, secundum longitudinem maxime gracilescentium musculorum, imo tendinum, interius ad flectendos, exterius ad extendendos digitos eorumque articulos pertinentium. Cum tandem immanis hic dolor a *cerato de Galbano*, circa cubitum apposito, tanquam miraculo sub ipso actu appressionis quasi attonitus euanuisset; non cessabant tamen propterea simul, exquisite *visibiles* hæ vndulationes: sed minuebantur pedetentim demum intra dimidiam circiter horam, magis magisque remittendo, & tanquam pari passu successiuam liberam extensionem brachiorum tanquam comitem inferendo. Ita quidem omnia tanquam penitus ex insperato tranquilla erant; sed non diu manebant. Cum enim ipsa vndecima hora ad meridiem hæc quies obtigisset, mox post primam a meridie inuadebat immanis talis dolor sinistrum hypochondrium, cum paribus, vt ante, ad commiserationem anxiis patientis eiulatibus. Ad V. Sem. nec ipsa poterat disponi, nec assistentes fœminæ agnatæ aliæque, summam deiectionem virium e languore a præcedente dolore metuentes, si insuper sanguis educeretur. Reliqua in compendium redigere satis fuerit. Durabat hic vehementissimus dolor, sicut initium suum

hac hora cum insigni horrore cœperat, ita tanquam febrili quodam paroxysmo atque typo, non multum diminuente vehementia, medium illum diem, totam noctem, & proximum diem vsque ad meridiem. Ibi quiescebat, tanquam exquisite per dimidium diem, & noctem plus quam mediam. Hinc redibat; & illo mane post octauam vomebat, & deiiciebat magnam copiam *nigræ* & *spissæ* substantiæ. *Sursum* quidem sine *odore* insigni; *deorsum* vero, a duris intermixtis scybalis fœtidam, vt ancillæ referebant, sed non tamen velut ad proportionem. Quæ sursum reiecta erat substantia, dimidiam circiter mensuram æquans, sub portione fluidiore habebat sedimentum spissum ceu amurca, sed nigrius, quam Rob sambuci; & multum quidem, apparenter duas tertias totius. Videbatur rem implicare, quod summo mane, cum pridie aluus non respondisset, decocti prunorum cum foliis sennæ, minus tamen quarta parte mensuræ, sumserat: & sunt, qui *sennam* atra educere tradunt: quod si hic ipsa fecisset, non potuisset luculentiore testimonio traditio illa firmari, nam hæc profecto atra erant, strictissime loquendo. Continuabat paroxysmus angoris totum illum diem & noctem, vltra gallicinium, quin vel ad tertiam vsque matutinam. Ibi remittebat rursus; dies præter magnam debilitatem totus quietus. Cum nocte redibat impetus, durabat per noctem, diem, (quo versus meridiem *sincerum sanguinem* multum euomebat,) & iterum noctem. Dies totus tranquillus, excepto summo languore. Interim hoc ipso die deiiciebat frustulum digiti longitudine, & semunciali ambitu, spissa rugosa crusta (rugis in longum excurrentibus) cinctum, intus coagulato spisso sanguine plenum. Hoc, quia ex vna parte repente in apicem fastigiatum erat, ex altera vero parte gracili quasi cauda conspicuum, quæ manifesto alicunde auulsa apparebat, *muris* figuræ a patiente & mulieribus adsignabatur. Proximo, post iterum 12. horam circiter inducias, paroxysmo, cum emicantes conatus *vomendi* moderate refrenarentur, non amplius quidem vomuit. Deiecit autem iterum tale *concrementum*, spithamæ minoris longitudine, crassitie vero vix maiore, quam maximus calamus olorinæ pennæ; interim plus quam viginti internodiis ita distinctum, vt licet nihil exquisite, tamen minus absurde, quam prægressum illud *muri*, hoc *seriei corallorum* tornatilium, einer Schnur Corallen, æquipararent. Rursus nouo paroxysmo *duo frustula* talia, minimum digitum longa, & mediocri tali ambitu paria deiecit, quæ, quod versus alteram extremitatem sensim graciliora, ad exitum magis extenuarentur, *fundulis* adsimilata. Vehementia reliqua affectus continuabat interim illis maxime insignibus strophis paroxysmorum, vt per tres inde ab initio septimanas, *Mercurii* semper die morti proxima, *Saturni* die ita non tranquilla solum, sed *vegeta* videretur, vt singulis his diebus se proxima septimana iterum in publicum prodituram cum insigni fiducia professa, & his ipsis diebus nec intra lectum coercenda etiam suspicionem delirii fecerit. Versus finem autem tertiæ septimanæ, consentientes mulieres, ex illarum reiectarum rerum velut argumento, subesse fascinum, mittunt consultum bubulcum in vicinia famosum; qui inspecta vrina, & fascini suspicionem statim confirmat, & nominatim illa *tria*, quæ ab illa secesserint, commemorat, & duo adhuc talia apud ipsam hærere prædicit: qualia etiam, sub illius adhibitis mediis (*incantamentis*,

viua

viua voce, *ſignis* ad feneſtram ſcriptis, *periaptis*, vt ille memorabat, e cæmeterio petitis, & *ſuffimigiis* frequentibus,) quæ a vehemente *emeſi* per radicem aſari in medio morbo inchoauerat, adhuc vere ab ipſa reiecta ſunt. Ipſo vero præſtigiarum decimo quarto die, qui erat *Saturni*, hora quarta poſt meridiem, mortua eſt patiens; quod ita, & hac quidem hora, fore, ipſa patiens præcedente die iterato prædixerat; præſtigiator autem ille initio huius ſeptimanæ promiſerat, illam hoc die in forum prodituram eſſe &c.

Quamuis autem nihil hic pro certo ſimpliciter affirmare velim, ſed facile cuiuis iudicium ſuum liberum relinquam, non dubito tamen pro vero ſimili habere, quod hæc *concrementa*, *excreſcentiæ* quædam *hæmorrhoidalium vaſorum intimiorum* fuerint. Quamuis enim tale quid ſine dubio longe quam rariſſimis exemplis contingat hoc in loco; mouet me tamen illud, quod his etiam penitus *paria concrementa* viderim ex vtero reiici fœminarum, quæ, poſt teneriores *abortus*, vtero non decenter expurgato, imo per *ſtyptica* cito oppreſſa omni ſanguinis lochiali fluxione, aliquando etiam demum poſt longum tempus plurium menſium, ex vtero excuſſa fuerunt: neque certe aliud quid eſſe poterant, quam *excreſcentiæ* tales vterinorum vaſculorum, ſenſim ita elongatæ atque protenſæ. Quod quidem libera eorundem, & cum nulla alia re contigua, ne dum continua, conſtitutio, interim etiam ad digiti longitudinem aliquando extenſa, oſtendere videtur.

Pro præſente vero ſcopo ſufficiet, ex hoc caſu agnoſcere promtam illam vehementemque *translationem ſpaſticorum* huiusmodi *motuum* in muliere, *hypochondriaco-ſpleneticis* pathematibus grauiter affecta ante harum exacerbationum tempus; quæ *translatio* his turbis ad huiusmodi vtique effectum deducta ſit, vt per intempeſtiuam talem *concitationem* tam ſanguinis *inteſtinam*, quam motus eiusdem *localem*, per quantitatem & qualitatem medicamenti & regimen violentum vehementes tales commotiones ſpaſtico-conuulſiuæ ad *extremos artus* quaſi directæ fuerint; & viciſſim ab his promte iterum ad *interiora* recurrendo tales ibi & congeſtiones & contentiones formauerint, quæ partim *anguſtiis* ſummis, *oppletionibus*, imo *eruptionibus* per vomitum nigrum & cruentum, partim manifeſtis vibratiuis *doloribus*, imo &, exacerbationum, & ſolidarum ceſſationum manifeſtis *paroxyſmis* ſe oſtenderunt. Nempe quod minime ſimpliciter atque directe cuiuscunque *ſtaſeos*, aut *inflammatoriæ*, ne dum *corruptoriæ* energiæ effectus fuerint; ſed veri *motus*, qui & concitari, & continuari, & iterum remitti, iterumque denuo aſſumi & exerceri potuerint.

Motuum per artem minus opportunam diffuſio in podagra fluctuante agnoſcitur.

§. XVII. Præcipuum autem exemplar huius rei exhibent nobis frequentia illa ſpecimina *podagræ* ita fluctuantis, vt iam in ipſis *artubus* vſitatam ſuam ſedem & occupet & ſeruet; iam cito ibi conticeſcens, pari interim velocitatis paſſu in patiente repentinam *virium* veluti deiectionem, omnis *appetitus* quaſi diſparitionem, imo *nauſeam*, quin

quin *vomitum* inanem, tanto magis autem *angustias* & *anxietates* præcordiorum, cum *febre*, alias *lentiore*, sed tamen insigniter notabili, alias *vehemente*, & tanquam ex professo *inflammatoria*, etiam cum *ardoribus* & *lancinationibus* exquisitis *internis*, post se trahat. Qualia quidem producta, hodiernis illis artificiis & officiis, dolores podagricos *cito sedandi*, discutiendi, *retropellendi*, locupleti obseruationi adornandæ largo numero offeruntur.

Excrescentiæ hæmorrhoidales varias figuras exhibent, hinc varias etiam habent denominationes.

§. XVIII. Cum vero alterius iam capitis videri posset hæc allegatio *podagræ* hoc in loco, vbi adhuc de *hæmorrhoidibus* fuit sermo; satisfaciam propterea statim huic dubio, facti huius mei rationes producendo: postquam solum illud adhuc breuiter indicauero, quod ab his *hæmorrhoidum*, inprimis *externarum vesicularium*, prominentiis, imo passim tandem *excrescentiis* successiuis, etiam diuersa illa schemata *concretionum* efformari soleant, quæ, apud antiquiores inprimis, iam sub *ficuum*, iam sub *mori*, iam *thymi* similitudine commemorantur; quas, vt etiam iam supra indicatum est, *verrucosas* excrescentias Germani propterea satis conueniente nomenclatura, tam ab externa similitudine, quam intimiore vera textura petita, Feigwartzen appellant: sicuti *vesiculas* adhuc nudas inferiores Saxones Tacken, (Zacken) superiores Mastkörner appellant.

ARTICVLVS I.
DE
MALO ISCHIADICO.

§. I.

Nexus huius mali cum negotio hæmorrhoidali est caussa, de illo hoc loco tractandi.

QVamuis secundum methodum in parte generali atque speciali seruatam, vbi primo de *fluxibus*, deinde de *congestionibus humorum*, & denique demum de *contentionibus motuum* egi, ἄτοπον adhuc haberi possit, tanquam ex professo de tali quodam affectu verba facere, qui maximam partem in *motibus* huiusmodi atque *contentionibus* consistit; quia tamen huius quam maxime manifestus *nexus* cum *hæmorrhoidali* negotio agnosci potest, si animus aduertatur: non possum propterea mihi temperare, quin in *ætiologia* atque *nexu caussali pathologico* proprie tractando maiorem rationem habeam hoc statim loco allegandi

huius

huius etiam affectus, quam vt eundem, ſecundum ſtrictam methodum, potius ſimplici, vt in ſcholis loquuntur, *formalitatis* ſuæ claſſi deſtinem, quam *cauſſalitatis* ordini inſeram & connectam.

§. II. Quod quidem tanto iuſtius & maiore huius merito fa-" cere audeo, poſtquam vtique hic ipſe affectus proprie fuit, qui me per-" mouit ad vniuerſam pathologiam ex alio fonte deriuandam, & alio, &" perpetuo quidem illo nexu rationis & experientiæ inſtruendam: nem-" pe ſuperſtruendam ſimpliciſſimæ habilitati ad exonerationes ſanguinis" quaſi promerendum, apparatui neceſſario ad has exonerationes ador-" nandas, & conſecutionibus, ſi quid ſucceſſum harum rerum moretur," variis, in humoribus, partibus, & motibus."

Hic affectus proprie anſam dedit, totam pathologiam ex alio fonte deriuandi.

§. III. Sicut autem in tota hac tractatione hanc methodum ſeruare ſtudui, vt ante omnia *hiſtoriam* rei ipſius ſinceram memorarem, & hinc *comparationes* comparentium affectuum, vt *effectuum* ad ſuas cauſſas, adornarem; ita placet etiam modo allegatæ rei *hiſtoriam* ſiſtere; quomodo inquam iſchiadicum malum occaſionem mihi dederit" ad hanc nouam pathologiæ faciem euoluendam."

Hiſtoria occaſionis.

Vir ille, cuius mentionem plus ſimplici vice in hac tractatione, & inprimis de hæmorrhoidibus & motibus ſpaſticis iam prolixius feci, fuit omnino ſanguine mihi ſummo gradu propinquitatis iunctus; vnde etiam multiplici commemoratione, tandem etiam, augeſcente quantumcunque iudicio atque ſtudio, modeſta interrogatione, exactiorem, imo omnibus numeris abſolutam & exquiſitam harum rerum, vti geſtæ ſunt, veram ſeriem & hiſtoriam non adſequi ſolum, ſed plane memoriter comprehendere procliue mihi fuit. Nempe corripiebatur hic quadrageſimo quarto, vel circiter, ætatis ſuæ anno, poſt vinorum Hungaricorum per aliquot annos intermiſſum, tunc autem largius repetitum vſum, vehemente *Iſchiade*. Hæc licet admodum mature etiam per femur ad genua, & ab his ad ipſos pedes, imo paucioribus recurſibus etiam ad manus excurreret, non deſtituebat tamen vnquam hanc

hanc ſtationem, quin, quoties paroxyſmus denuo cooriretur, præcipua dolorum & vehementia & pertinacia, ad minimum per initia paroxyſmorum, coxendices obſideret. Harum rerum paroxyſmos binos, ternos quotannis, ita per quatuor propemodum annos expertus, potitus tamen ſimul docto æque ac perito & vere ſolerte Medico, liberatus non ſolum eſt ab omni horum pathematum genere, ſed manſit etiam ita liber, vsque ad annum ætatis 79., nempe finem 78., minus duobus menſibus.

Cum autem vel a pueritia mea alias, tum inprimis occaſione huius rei in ſpecie, toties audiuiſſem, *podagram eſſe opprobrium Medicorum* & malum intractabile; imo vero in ipſa illa eadem adhuc mea patria, quin ipſa reliqua mea cognatione, exempla huius rei minime deeſſent, exercuit hæc res tanto magis imo excitauit animum, ad intelligendam harum rerum rationem.

Difficultatem illis quidem temporibus nondum ſatis intelligebam, quamobrem impeditior mihi fuerit aditus ad harum rerum etiam ſolum circumſtantias exactiores cauſſales, aut ad minimum tanquam hiſtorice coniunctas, exquirendas; longe facilius autem hoc poſtea comprehendere potui, cum per fortuitam occaſionem innotuit, quod ille idem vir honeſtus *ſtato hæmorrhoidali fluxu* adfectus ſit, inde ab illo tempore, quo *iſchidiaco-podagrico-chiragrica* illa pathemata ipſum deſeruerant.

Hoc exemplum ſuſpicionem iniecit nexus inter has res.

§. IV. Cum enim partim pudori ſibi ducant patientes vulgo hunc affectum ex vna parte; ex altera vero ſatis vtique commeminiſſem, quod ipſi huic viro nequaquam ſuccurrerit *nexus* ille, qui inter malum priſtinum & ſecutum hunc *fluxum* ad tam optatum euentum intercedat; mirum hinc minime fuit, ſi etiam ipſa prorſus hiſtoria facti

de

de his rebus non nisi fortuna demum aliqua ad meam notitiam peruenit. Simulatque tamen hoc factum vtique est, subiit mature animum suspicio illa, quod *nexus* inter has res subesse possit verisimiliter. Exemit autem omnem propemodum dubitationem *duplex* alia occasio, simplici admodum, sed sane non contemnendo veluti casu.

Duobus exemplis ex Thonero res confirmatur.

§. V. *Thoneri* obseruationes quamuis breuitate reliqua quadantenus obscuriores haberi possint, (imo didicerim etiam vsu rerum magistro, quod viro huic fidem adhibere non omnes ex æquo procliues inueniantur,) tamen animauerat me ad has attendendas, adhuc studiosum discendæ artis, præ aliis B. Ettmüller, viro huic admodum æquus. Apud hunc inueniebam duo insignia ad considerationem exempla. Primum directe de hoc ipso affectu, quomodo nempe Vir quidam (etiam ipse Medicus) vehemente *Ischiade* correptus, & frustra aliis tractatus sit: donec in mentem venerit, quod hæmorrhoides alias consuetæ ipsi diu defecerint. Quibus demum iterum reuocatis statim etiam cessauerit dolor ille. Altera huius census obseruatio commemorat mulierem, acerrimo dolore, per totum crus ad extremum pedem pertendente, infestatam; cui post alia in cassum tentata auctor tandem sibi concipiens, quod hic dolor a sanguine, (vt ille pro eius temporis moribus existimabat, feruido) dependeat, irritis præsertim aliis remediis, ad ventilationem huius adiecto animo, venam in pede secuerit. Et licet iam semel secta nihil profecisset, coniiciens, quod non quantum satis est emissum sit, altero statim die apertionem repetierit. A quo remedio dolor velut incantamento euanuerit. Similia habet adhuc vna in *sequente* obseruatione.

Applicatio & collatio cum aliis hæmorrhagiis, & consideratio earum secundum ætates differentium.

§. VI. Dum has res irrequieta animi applicatione confero cum aliarum etiam *hæmorrhagiarum* phænomenis, tam per *nares*, quam in muliebri sexu per *menses* familiarius occurrentibus: offerre se mihi visa est hac ratione tota scena veræ *connexionis* atque *conspirationis* clinicæ veræ *historiæ* atque constitutionis reliquæ potioris partis plurimorum morborum. Postquam autem animum etiam a longo tempore illa consideratio exercuisset, quod pathologiam illam, quam illis ipsis temporibus maxime celebrari, & quasi florere incipientem, minime conciliare valerem cum maxime conspicua ægrotandi INFREQVENTIA: pensitata tamen solertius illa morborum differentia, qua secundum AETATES inprimis quam proxime hunc respectum *frequentiæ aut infrequentiæ* subeunt; collectis tandem partim ex ipso

Hippocrate lib. III. aph. 24. seqq. partim hinc illinc e Practicorum monitis, *hæmorrhagiarum secundum ætates* differentiis, non potui non altius in harum rerum latifundium prospicere.

Aliud specimen huius sententiæ.

§. VII. Vt vero proposito adhuc pressius inhæream, vidi huius meæ sententiæ non solum, sed etiam quolibet intuitu recentis doctrinæ, specimen memoratu non indignum, *secundo* supra indicatorum duorum *casu*, dum ipse certe eo tempore adhuc iuuenis Practicus, quarto circiter ab impetratis honoribus anno, cum in Collegialibus vti vocamus exercitationibus, solertium philiatrorum coronæ, quibus per illos annos dogmata Medicinæ proponere studueram, hanc ipsam etiam rem operosius commonstrare atque commendare allaborassem, & inter illos esset iuuenis certe iam illo tempore optimæ spei, & paris ingenii atque industriæ, cognomine Bachmann, *Vlmensis*, (quem aliquot postea annis Serenissimi Administrat. Duc. Würtenberg. Personæ Medicum, in expeditionibus bellicis Dominum hunc secutum, amisso per tormenti ictum crure, in flore ætatis interceptum, non sine luctu comperi,) contigit, vt a Parente suo certior redderetur, quod ille vehementibus doloribus *Ischiadicis* grauiter infestaretur. Cui cum hic quam poterat citissime hunc ita eundem casum (erat enim etiam pater *hæmorrhoidali fluxui* obnoxius) filius allegasset, atque si forte hæmorrhoides detentæ subessent, vti suspicabatur, commendasset: (fuerat autem etiam ipse *Thonerus Vlmensis* Reipublicæ Medicus, & ab eo in obss. memoratus æger eiusdem patriæ ciuis) non habuerunt se solum hæc ita, quantum ad *hæmorrhoidas*; sed cum etiam harum reuocationi efficaciter subuentum esset, tanquam ipso illo casu, in terminis quod aiunt, reuerso, non solum eodem modo, sed etiam eadem promtitudine liberatus est hic quoque patiens.

Ex his considerationibus tria dogmata confecta sunt.

§. VIII. Intendi itaque magis magisque animum ad exquirendas veras harum rerum συζυγίας, per succedentia praxeos tempora. Quo quidem indefesso studio has maxime res adsecutus sum, quas ex alterius ore aut dogmate mihi non obtigisse vere asseuerare possum.

I. Quod hæmorrhoides sint adfectus nimio inter viros familiarior, quam vulgo creditur, ne dum docetur: ad minimum certe in nostris regionibus, quousque sciscitando persequi datum est.

II. Quod

II. Quod *hæmorrhoidum*, *iſchiadis*, *nephritidis* atque *calculi renum*, inter ſe mutuo, & cum *podagra*, ſi non ſimpliciter perpetuæ, tamen multiplices vtique & plane communes ſint ſocietates, communicationes, conſpirationes.

III. Quæ differentia intercedat inter MOTVS hæmorrhoidales & FLVXVS tales.

§. IX. E quibus certe conſiderationibus quaſi neceſſario defecit mihi fides circa vulgatam ſcholarum traditionem, de ingente diuerſitate *rheumatiſmi* & *arthritidis*, tanquam toto *genere* diſſitentium: cum adeo manifeſte potius a *ſanguinearum eruptionum moliminibus atque contentionibus iſchiadicus* dolor pendeat; quem tamen illi vnanimiter *arthritidi* abiudicant, *rheumatiſmo* vero tribuunt: hic ipſe vero *iſchiadicus* dolor inſolentior non ſolum certiſſime, ſed omnino etiam mature in *gonagram* atque *podagram* extendatur; tam autem hæ, quam ipſe *iſchiadicus* dolor, cum quarumlibet reliquarum corporis partium *arthriticis* doloribus notorie *conſpirent* atque colludant, imo communicent & inuicem commutent. Vnde aliter certe non poſſum, quin *iſchiadici* doloris ætiologiam præcipue fundem in *ſpaſtico apparatu contentionum*, ad *hæmorrhoidales* eruptiones quaſi reſpectantium atque deſtinatarum, interim nec exquiſite & maxime ordinate eo pertendentium, neque tanto minus eodem perpetuo, inprimis ſine externa ope, pertingentium.

Dubium circa vulgarem traditionem de diuerſitate rheumatiſmi & arthritidis.

Iſchiadicus dolor cum arthriticis doloribus conſpirat.

§. X. Quemadmodum autem de priuatiore *ordine* atque methodo *fiendi* & *eſſendi* prolixum ſermonem inſtituere a *medico* ſcopo & *vſu* omnino alienum foret; ita eſt ex aduerſo *medicus* huius talis *rationis* atque æſtimationis iſchiadici doloris longe magis diſpar vſus: tam *poſitiue*, vt nempe omnino non ſolum illud, quod re ipſa verum eſt potius, quam aliud quiddam, imo alienum, ita agnoſcatur & intelligatur; ſed etiam iuſtior ita & vere conuenientior *methodus* dilucescat, cuius beneficio expugnari poſſint damna illa, a talibus cauſſis inducta: quam *priuatiue*, vt nempe non ſolum ab aliis, ſed etiam alienis omnino methodis hac ratione *abſtinendi* fundamenta ſuppetant. Cum vtique nihil aliud quam *alienum* ſit, nempe *contrarium*, hos affectus a *tenaci*, *lento*, adeoque, vt illi loquuntur, *frigidæ* indolis *muco*, partibus ita impacto, arceſſere; & ex hac hypotheſi remedia *acria* & *calida* inter-

Vſus medicus ex hac conſideratione.

interne & externe his affectibus destinare & applicare: vnde, si *leniora* fuerint, nullum, præsertim *stabile* leuamen, si *efficaciora*, certior *exacerbatio* & simplex a tali arte deterioratio occurrit in quotidiana experientia. Quæ certe res, quod in *medico-therapeutico-practica* consideratione eximium habeant *vsum*, neminem, nisi simpliciter ἄπειρον, poterit fallere.

Cur vsitatis methodis nihil efficiatur.

§. XI. Sicut etiam prudentes rerum arbitri facile hic inuenient clauem pro aperienda illa difficultate, „cur vsitatis communibus „methodis, nempe ita diuersæ caussæ superstructis, hi tales affectus „tanquam certo & omnibus exemplis consono effectu exspectationem „ita destituant, vt, nisi quidem modo exacerbentur sensibiliter, nulla „vsquam vera & constante mitigatione potiantur, nisi vel ipse temporis cursus tandem aliquid adferat leuaminis, vel inanibus huiusmodi „consiliis anchora omnis alius irritæ spei, opium, obiiciatur." (Cum quo vero, interdum etiam præsentiore, tanto certius autem languidiore in futuros euentus effectu, confido, & huius adhuc æui solertius attentiores Medicos circumspecta obseruatione deprehensuros esse; & tanto magis intemeratam adhuc præiudiciis posteritatem.)

Non graue erit solertioribus vnum adhuc exemplum audire vsus euacuationum e locis hæmorrhoidalibus externis. Vir ad 40. annos appropinquans, sub frigido quidem climate natus & educatus, interim a iuuentute media ad potum vinosum, & generosum quidem, calidum, vt vocant, in locis etiam feruidioribus, Galliis, Italia, Hispania, vti consuescens, cum ex his in Germaniam reuersus cereuisiariis potibus denuo admoueretur, hinc autem Viennam Austriæ perueniens, Hungarico vino indulgeret, correptus est rigoribus ischiadicis ita vehementibus, vt neque flectere corpus sine vehementibus doloribus, neque flexum erigere valeret sine pari effectu, quoties malum hoc ab vsitatis, aëris inprimis, occasionibus irritabatur. Asportabat secum hanc constitutionem iterum in Italiam; sed cum non admodum diu ibidem subsistere potuisset, quin reuocaretur Viennam, reducebat vtique secum eundem comitem, quoad tandem & acriore, & magis, quam eo vsque, contumaci, huiusmodi insultu vexatus, obsecutus tandem est suasui quorundam, vt hirudinibus vteretur. A quarum vsu non solum præsentissimam liberationem consecutus est, sed stabilem etiam illam retinuit per aliquot annos, post quos vtique mihi ipsi, audientibus tamen pluribus nobilissimis commensalibus, rem ipsam ita recensuit, addita simul etiam illa circumstantia, quod certi cuiusdam Religiosorum ordinis Patres, cum ipsis de liberatione a nupera mala valetudine gratulabantibus remedium, quo tanto cum fructu vsus fuerit, aperuisset, ipsi adseuerauerint, quod hoc ipsum sit Conuentus sui Patrum velut vniuersale & maxime solenne præseruatiuum æque atque curatiuum remedium aduersus hypochondriaco-splenetica æque atque ischiadico-arthritica pathemata &c.

MEM-

MEMBRVM V.

DE MENSIVM VITIIS.

§. I.

SI quidquam eſt, quod exundantem ad multas atque varias curioſas, vti vulgo audiunt, opiniones atque ſpeculationes non ſolum circa ipſas *hæmorrhagias*, ſed etiam varias illarum *conſecutiones*, in viam ſimplicioris veritatis reducere poſſit, aut ſane reuocare debeat, eſt hoc ſine dubio negotium *menſium* in ſexu fœminino, tam ſecundum, quam præter naturam. Sicut enim neminem arbitror futurum, qui *exonerationem* hanc & *deberi* ſexui fœminino, & recte ſuccedentem nihil *præter naturam*, ſed ſimpliciter ſolum *non-naturale* dictum exonerationis genus reputaturus ſit; quod nempe legitimo ſui *ſucceſſu* reliquæ conſtitutioni ſanæ omni modo ſubſeruire atque famulari, *defectibus* autem ſui ſanitati certa detrimenta parturire, cognoſcatur: ita, quicunque animum aduertent, vel mediocri cum attentione atque animi præſentia, illi deprehendent vtique in huius etiam euacuationis euidentioribus *apparatibus*, *circumſtantiis*, *conſecutionibus* non tam ſimilia, quam omnino *eadem* illa phænomena, qualia aliis etiam *ſanguinis* eruptionibus, *apparatu*, *actu*, *ſucceſſu*, *exitu*, pari penitus euentu communia ſint. Imo vero, eſt illa vtique potius merita admiratione digna conſtitutio, quod, cum fœminino ſexui, ſi *menſtruæ* euacuationis ſucceſſus grauius aliquod detrimentum ſubeat, incommoda illa atque damna tanquam *largiſſimo* quodam prouentu ingruant.

In negotio menſium eadem illa phœnomena apparent, quæ aliis ſanguinis eruptionibus communia ſunt.

§. II. Tamen nec illorum propemodum *nexus* cum *mechaniſmo & organiſmo* ipſius huius *excretionis* ſatis attendantur, ſed potius quæcunque *phyſico-chymicæ*, vt volunt, rationes excogitentur: verum etiam inſuper in *virili* ſexu euenientia, non ſolum ſimilia, ſed plane *gemina* conſectaria vel plane non ad animum admittantur, quod hiſce rebus in *fœminino* ſexu tam abſolute conueniant; vel peruerſa illa de *craſi* potius, quam MOTV ſanguinis theoria, omnibus veris *ſpecialibus* circumſtantiis quorumlibet talium adfectuum *contraria*, in vtroque ſexu *potentiis* illis *ſalinis* ſuperſtruatur, quæ vel circumſtantiis *infrequentiæ*, tam in genere quam in ſpecie, nusquam reſpondet; vel etiam, quan-

Nexus horum phœnomenorum cum mechaniſmo & organiſmo huius excretionis non attenditur, ſed aliis rationibus & cauſſis adſcribuntur.

quantumcunque quadrare apparet, tamen longe euidentius vel *remotiorem* tantum caussandi ordinem & energiam præ sese ferunt: vel prorsus *effectuum* solum *productorum*, quam *caussarum* quoquo modo *antecedentium* & concurrentium locum tueri valent. Id quod merito iterum iterumque notandum commendo.

Vitia huius euacuationis.

§. III. Cum autem, antequam de ipsa vniuersa *connexione* atque mutua *dependentia* variarum consecutionum plura prosequar, ipse maxime *ordo fiendi* hoc suadeat, vt de ipsis *vitiis euacuationis* huius priore loco verba faciam; tanto magis, cum etiam ex hac ipsa constitutione illucescere possit ipse ille *ordo* caussandi, qui irritas & imaginarias alias ætiologias tanquam luci exponere ac detegere valet: quando animaduertitur, quod eiusmodi mala consectaria, quæ, aut ipsorum suppositæ *caussæ*, iuxta tales opiniones pro veris *caussis* errorum mensibus inducendorum arguuntur, simpliciter inuerso ordine potius sint veri & promti cumprimis *effectus* ipsius mensium perturbationis, & inprimis e talibus caussis coortæ, quæ cum *materiali* deprauatione humorum vere probabili (a næniis illis *spirituum destituentium* liberata) ne per somnium quidem conciliari possint.

Præcipuum vitium est circa motus & exitus vel excessum vel defectum.

§. IV. Nempe ipsorum vtique mensium vitium, non *ordine* solum simplici sed tota omnino *dignitatis* prærogatiua *primum*, versatur circa *motus* & *exitus* vel *excessum*, vel *defectum*. *Excessus* ita considerandus imo discernendus est, vt *abundantia* eius largior omnino distinguatur a verius strictiore sensu dicendo *excessu*. Quemadmodum etiam *defectus gradus* vtique suos habet, a *parciore* prouentu, & notabili porro *imminutione*, ad plenam vsque *suppressionem*.

Ab his excessuum & defectuum gradibus discernenda est morbida dispositio.

§. V. De his rebus venit vtique iterum maximopere notanda habitudo illa vere νοσηρὸς, seu *morbida*, quatenus his, siue *excessuum*, siue *defectuum*, gradibus potius quam generibus, quadret nec ne. Secundum hanc enim considerationem est vtique ante omnia obseruandum, quod *abundans* excretio menstrua satis sæpe occurrat, vbi interim nulla vsquam vere *morbida* dispositio aut consecutio inde redundet, sed nuda potius illa successio, vt, quando demum hæc talis *abundantia defectum* patitur, ibi *morbidæ* tales successiones eueniant, quæ prius, quamdiu largo illa prouentu succedebat, nullum vtique verum damnum dederant. Cum ex aduerso quilibet propemodum quantumcunque vere sensibilis *defectus* longe *citius*, *plura* etiam sensibilia vlteriora incommoda post sese trahat, quam vnquam proportione pares

exces-

excessus vllo modo exhibere sentiantur. Nempe valet etiam hic omnino illud, quod supra tanquam de toto *genere* hæmorrhagiarum affirmaui, quod, exceptis *enormibus* excessibus, moderatiores huiusmodi *largi* fluxus longe minus conspicuarum molestiarum facessant, quam declinationes *defectiuæ*.

§. VI. Quod autem omnino attinet *largiorem* mensium fluxum, est ille merito distinguendus a simpliciter ita dicto aut dicendo *nimio* fluxu. *Largus* talis fluxus circumscribitur inprimis *tolerantia* conspicua *a posteriori;* sicuti *plethora* luculenta *a priori.* Sicut enim certe attenta opus est tam animaduersione, quam æstimatione, an eiusmodi *largo* fluxu adfectæ veram aliquam *debilitationem* potius inde experiantur, magis magisque ipso fluxus successu accrescentem, quam solum nudos *grauatiuos* languores persensiscant, qui a *contentionibus* illis, ad exitum omnino connitentibus, dependentes non diutius durant, quam ipse fluxus. Imo, illo magis magisque procedente, *mitescunt* potius, quam augescunt. Ita, vbicunque vtique huiusmodi valde *largum* fluxum non solum comitatur, sed etiam adhuc insuper sequitur, aut in residuo manet vera aliqua *debilitas;* inprimis cum malo *colore* patientis, magis magisque increbescente: ibi *nimium* incusandum esse fluxum, non est dubium. Interim est hic casus certissime immensum quantum rarior, quam opposita *imminutio* maior, quam conueniat, & ab hac præsentiora damna magis magisque insolescentia.

Largior mensium fluxus a nimio distinguendus est.

§. VII. Præterea est vtique apprime notandum, quod *nimius* fluxus mensium distinguendus veniat a fluxu seu *hæmorrhagia vterina*, non tam veræ *menstruæ* euacuationi innitente, quam aliis *vterinis* prægressis vitiis. Et hoc etiam eo vsque, vt si quam maxime etiam *menstruus* motus ad *resuscitandas* has superfluas profusiones contribuere videatur, tamen nequaquam tam huius, quam præcedentis illius alterius malæ dispositionis primaria & fundamentalis subsit culpa. Ne vero quis opinetur, quasi huiusmodi distinctio plus *speculationis* inuoluat, quam *practicæ* veritatis & vtilitatis; audeo ad experientiam prouocare, quod huius generis *nimii fluxus nondum nuptis*, imo simpliciter extra commercium cum viro viuentibus, nec a prægressis *puerperiis* aut *abortu* aliquid retinentibus, absolute incogniti existant. Bene vero, vti dico, talibus, quæ vel a *puerperio*, vel ab *abortu*, vel a *mola*,

Nimius fluxus mensium distinguendus est ab hæmorrhagia vterina.

mola, affectum adhuc & non decenter liberatum atque repurgatum habent *vterum*.

Excipiam adhuc illum casum, vbi etiam nondum nuptis aduersus defectus mensium vehementia *pellentia* obiiciuntur; quorum forsan impetu postea tales *profusiones* subsequi possint. Interim salua conscientia non possum asseuerare, quod huius ipsius rei ipsa praxis verum mihi obtulerit exemplum, præter simplices *abundantiores* fluxus, non vero ita eximie *nimios*. Bene autem occurrerunt mihi aliquot talia exempla, vbi etiam sub prætextu vsurpatorum simpliciorum *pellentium* emmenagagorum tales atque tantæ profusiones secutæ fuerunt, quas *abortiuas* fuisse etiam vno & altero exemplo non præfracte negare sustinuerunt, quæ consultum, imo sciscitatum delegatæ erant. Interim, ne etiam suspicioni præbeam locum, vbi forte nulla iusta subesse possit, facio merito etiam mentionem illius circumstantiæ, quæ minus quoque suspectis aliquando euenit, vt sub admodum *largo* fluxu etiam *frustorum* coagulatorum procidentium mentio fiat. Quod quidem adeo summopere mirum non esse etiam ipse agnosco, quando sedendo, aut iacendo, hæc loca tantisper quietiora, aut penitus oppressa, occasionem ita præbent, etiam ex affluxu non vsque adeo impetuoso, oriundæ per moram coagulationi. Eo magis, dum etiam ipse fluxus non simul pariter importunus vrget, sed potius vndiquaque luculentiora conspirant indicia, *fluxus* simul quidem non ita impetuosi, sed solum *detentionis* liberi effluxus.

Fluxus largioris caussæ.

§. VIII. Est autem *largioris* mensium fluxus, dico vere simpliciter talis, simplex atque directa caussa *interna* ipsa *plethora;* inprimis tamen cum *vasis capacioribus* coniuncta, & *habitu* corporis non simpliciter nimium laxo atque molli. (Cum ita dictæ simpliciter *sanguineæ*, laxo corporis habitu cum admodum *exiguis* venis instructæ, nisi concurrentes aliæ caussæ præcipuum symbolum conferant, *impeditiori* potius fluxui, licet sub commotione vegeta, expositæ sint.) Concurrentes autem *mediatæ* caussæ, tam impulsiuæ, quam aliquo respectu organicæ, sunt vtique varii *corporis & animi* insolentiores *motus*, instante fluxu; *diæta aromatica*, *vinosa;* inprimis autem, vt in omnibus motibus & euacuationibus largiter adornandis efficacissima, successiua *adsuetudo*. Aliquando facit huc etiam vsus *artificialium* euacuationum interdum celebratus, posthac autem, & inprimis etiam opportuniore tempore, iterum omissus: præsertim, quod iterum moneo, præcipua magis directa caussa, *abundantia* plethorica primo loco constituta præsente.

Hæmorrhagiæ vterinæ caussæ.

§. IX. Alterius autem classis vterini illi fluxus ortum suum maxime ducunt a *lochiorum* post partum, maxime vero post *abortum*, (inprimis adhuc valde *parui fœtus*) vitiis; specialissime vero a *concrementis*

mentis quibusdam, per tempus e qualibuscunque reliquiis ſecundinarum pullulantibus; vel aliunde ſubnata *mola:* (licet huius quoque natiuitas, ſi non æque abſolute ſemper, certe tamen *ſæpe* ſatis ab inſufficiente *expurgatione* vteri poſt partum, ante omnia vero poſt *abortum*, pullulare animaduertitur.)

Huius rei exemplorum luculentorum habeo & alias bonum numerum, & recentius vnum & alterum tanto dignius conſideratu. Commemorabo pro ſpecimine duo horum. Illuſtris Matrona 30. annorum, *plethorica*, atque floridi, ſed ſane *teneri* admodum atque valde ſenſibilis habitus, cum *abortum* paucorum menſium paſſa fuiſſet, deuoluta eſt ſenſim ex illo tempore in tantam ἀταξίαν commotionum ſanguinis, vt ſibi aliisque videretur tanquam perpetua aliqua febre percelli, inprimis quando magis ſedentariæ vitæ indulgeret. *Appetitus* vt plurimum minime erat contemnendus; interim vna aut altera hora poſt paſtum cum anguſtiis præcordiorum corripiebatur *horridula* prorſus refrigeratione externi habitus corporis, cum malo omnino *colore*, *caput* turbabatur, & ex obtuſo ſenſim in *acutum* dolorem procedebat. Quando hinc ſuper lectum procumbebat, ſeruata aliquandiu quiete ſuccedebat in frigoris locum omnino notabilis *calor*, cum *rubore* non ſolum ſed omnino ſpectabili *inflatione* faciei, *dolor* capitis augeſcebat magis magisque. Non dormiebat interim patiens, & affectabat etiam ſomno diurno reſiſtere; nec ante decimam, quin vndecimam noctis ad quietem ſe componebat, cœna valde modica aſſumta. Quoties autem per dictum tempus iterum erecta aliquandiu ſederet, *refrigeſcebat* iterum atque *palleſcebat*. Toto autem hoc ita *pomeridiano*, imo ad ſeram vſque noctem, tempore etiam ſub refrigeratione atque pallore faciei, tanto magis autem ſub concaleſcentia, inflata comparebant *temporum vaſa*. Ante mediam noctem quietum *ſomnum* non experiebatur; verſus matutinum autem tempus tranquillius dormiens indulgebat ita ſomno vſque ad octauam circiter ante meridianam. Vbi exſurgens, loco *Thee* vtebatur floribus & gemmulis *anthos*, e commendatione aliquorum Medicorum. *Menſes* ſuccedebant ipſi *periodo* exquiſitiſſima, *menſura* vero largiſſima; ſub ea inprimis ſpecialiſſima methodo, vt cum admodum notabili impetu erumperent, deinde largiter quidem, ſed aliquanto tamen moderatius pergerent vſque ad octauum diem, quo pari prorſus typo atque modulo, vti cœperant, ita etiam iterum deſinebant, cum inſigni quodam *profuſionis* impetu. Non defuerunt Medici exiſtimationis non poſtremæ, qui valde graues exitus, *tabidos*, tanquam e *phthiſica* aut *hectica* conſtitutione, non ſolum ominarentur, ſed etiam breuem harum rerum periodum præfinirent. Mihi in conſilium pro his rebus adhibito in genere quidem conſtitutio *plethorica*, & *commotiones* ſanguinis *æſtuariæ* indubiæ erant; *menſtruus* autem ille *impetus* de vitio *vteri* non communi atque ſimplici, ſed omnino vtique peculiari, ſuſpectus. Confirmabat hanc ſuſpicionem, tanquam experimento, vſus medicamenti mei, ad *ordinandos vterinos fluxus* eminentis, &, ſine vanitate, velut indubii. Hoc enim cum conuenienter vſurparetur erumpente illo primi diei fluxus impetu, refrænauit eundem cito valde inſigniter; altero die repetitum cohibuit ita potenter,

vt etiam plane cessare videretur, non sine formidine patientis. Cum tamen auscultasset suasui de continuando medicamento, sequentibus quidem proximis diebus nihil ita magnopere prodiit, sed vix, non simpliciter suppressæ euacuationis, aliqua signa manserunt: ipso vero *octauo* die, vsurpato etiam adhuc eodem medicamento, emicuit iterum notabili quidem, sed tamen non solita quantitate ipse fluxus. Cum post duas de hinc septimanas, administrata plethoræ reliquæ ventilatione, etiam alia, quæ huc facerent secundum meas considerationes, adhibita fuissent, euanuerunt sensim reliqua illa vsitata huc vsque incommoda, & magis magisque ad constantiorem sanitatis vigorem æqualem redibat patiens; sola vero hæc mensium ἀταξία continuabat ita, vt quando medicamentum illud non vsurparetur, solito hucusque impetu fluxus procederet, simulac autem hoc adhiberetur, non quidem tantundem, vt a primo eius vsu, interim maxime tamen moderate succederet. Talis constitutio cum sub reliqua quam maxime læta sanitatis constantia ita per quatuor menses manerent, quinto tandem mense prorupit cum maiore quam huc vsque vsitato illo impetu exiguum quoddam concrementum ex ipso vtero, citra tamen grauiores alias consecutiones, dum medicamentum dictum sedulo adhiberetur. Hoc vero ita demum obstaculo eliso rediit non solum ad firmiorem, & vndique sinceriorem æqualitatem & constantiam etiam vniuersa reliqua sanitas; sed reuersi sunt etiam in tranquilliorem, & omnino moderatum motum ipsi menses.

II. Non absimili ratione alia honestissima fœmina, sed vix 23. annos superans, iam duorum liberorum mater, cum tertia vice grauida fuisset, experta est *abortum*, admodum *præmaturum*. Post annum ab eo tempore accessit ad me, consilium petens pro summa respirationis *angustia*, præcordiorum *anxietate*, ingente *lassitudine*, *appetitus* defectu; *color* faciei erat maxime pallidus, licet *turgidior* magis, quam extenuatus simul esset vultus. Cum autem vna *venter* in eandem molem inflatus esset, qualis *partui* proximis esse potest aut solet, perquirebam ante omnia de hoc habitu. Ibi indicabat illa, quod equidem securam plane sese reputare non valeat, interim plus *annuo* iam spatio ventrem hunc talem vtique gestet, constanter eundem. Narrabat ita *abortum* eo tempore factum. Huic autem, subiiciebat, successisse *inordinatum*, citissime *reuertentem*, diutissime *durantem*, per *leuissimos* motus corporis aut animi *recrudescentem*, & *prodigum* penitus *mensium*, vti quidem vulgo enunciant, suorum fluxum: quem etiam eo ipso quam maxime die molestissimum sibi esse querebatur. Licet autem sub tali constitutione suspicionem complicatæ *imprægnationis* locum vix habere monerem; orabat tamen illa, vt quoquo modo illa medicamentorum ratio haberetur, ne tali spei forte damnum obtingere posset. Sumebat itaque ante dicti medicamenti doses quatuor, a quarum prima statim cessabat *fluxus*, a tribus reliquis minuebatur cito & potentissime *venter*: vnde subiunctis adhuc duabus dosibus omnis *inflatio* penitus euanescebat. Manebat interim *durus* ita extenuatus omnino venter; & quamlibet insolentes illæ *angustiæ* & *anxietates* desisterent, non erat tamen vsque quaque constanter & æqualiter *tranquilla*. *Quarta* ab hoc tem-

tempore septimana reuertebatur *fluor* vterinus, quamlibet moderatus; cui cum iterum medicamento eodem debitum moderamen adhibere inuigilaremus, corripitur patiens tertio post die tanquam exquisitis *doloribus partus*: imo parit post duas forte horas, sed nihil aliud, quam, vt illa interpretabatur ab externo figuræ ambitu, mediocrem *murem*; *concrementum* videlicet, intus fibroso-tunicaceum, sed Indistinctis tricis perplexum, spisso vero sanguine expletum, exterius continua tunica firmiore comprehensum, vna vero sui extremitate articuli digiti longitudine, cito valde gracile, quæ etiam alicunde auulsa apparebat e manifesta continui solutione. Post huius concrementi reiectionem, procedentibus per plures dies iustis *lochialibus* expurgationibus, concepit paulo post legitimum fœtum, gestauit tranquille, peperit feliciter sanum & incolumen, incolumis etiam ipsa per diuinam gratiam.

Sane vero huiusmodi perturbationes *menstruæ* euacuationis, quæ a *lochiis* male succedentibus dependent, non confundendæ sunt cum *simplicibus* mensium erroribus; quod iterum moneo.

§. X. Maioris autem certe considerationis sunt, non solum propter *frequentiam* maiorem, sed etiam & certiores atque præsentiores, & plures numero, vlteriores malas consecutiones, *imminutiones* atque *defectus* debiti fluxus menstrui. Contingunt hæ *tribus* maxime modis: 1) *imminuendo*, mensura: 2) *cunctando*, tempore: 3) plane *emanendo*. Quod iam attinet *imminutionem* simplicem quantitatis, quamuis etiam ipsa nihil boni post se trahat, subsistunt tamen fere incommoda hinc pullulantia in ipsis *periodis* debitæ euacuationis; &, nisi cito ad plenam *oppressionem* ruat progressus, ex alio violentiorum caussarum ingenio vndique leuior hæc est, quam altera, proxime memoranda.

Defectus menstrui fluxus maioris momenti sunt.

1. Imminutio.

§. XI. Nempe illa imminutio debiti fluxus, quæ *tempore* deficit, & non solum reliquam *periodum* deserit, sed in specie *menstruam*, est vtique iam multo propior, non solum ad plenam æque *cessationem*, sed etiam inprimis ad *importuniores* & turbulentiores commotiones, tam *frequentiores*, quam *specie* diuersa plures, ad minimum externa: vere autem plus *motum* ἀτάξίᾳ turbantes, quam simplicioribus *stagnationum*, *infarctuum*, *stasium* effectibus. Hæc aberratio quanto plus recedit a *tempore* non solum, sed etiam ipso prorsus *ordine*, nempe, vt aliquando hoc, proxime alio modulo & ambitu temporis qualitercunque reuertatur, eo proprior est aliis eiusmodi ataxiis vlterioribus & *grauioribus*. Quid, quod etiam ille non plane negligendus sit *temporis*

2. Cunctatio tempore deficiens.

 huius

huius flexus, quando a *phasium* potissimarum *lunarium*, *nouæ* inquam aut *plenæ* lunæ ambitu, multum recedunt.

3. Oppressio seu emansio.

§. XII. *Oppressio* denique plenior quam maxime etiam sub *duplici* differentia consideranda venit. *Primo*, quando *languide*, & tanquam per occasiones deficiendo tandem plane subsistit: *secundo*, quando *simul & semel* velut opprimendo cohibetur, in constitutione insuper reliqua largius abundante *plethorica*. Quamuis autem aliquid etiam diuersitatis omnino inferat *ætatis* ratio, sub qua eiusmodi suppressiones eueniunt; vbi omnino, quæ *iuniori* adhuc ætati obtingunt, tanto magis vlteriores grauiores turbas post sese trahunt: sunt tamen in genere etiam *cuilibet* ætati quasi certi *periculi* prænuncii; & quidem non solum in præsens, sed communissime in *longum*, quam familiariter in *omne*, quod adhuc restat, vitæ tempus.

Caussæ horum defectuum.

§. XIII. CAVSSAE huiusmodi defectuum sunt quidem etiam diuersi tam *generis* & *ordinis*, quam *ponderis*; commode autem considerantur 1) vt *internæ*, aut manifestius *aduentitiæ*; 2) vt *materiam* magis, aut *motum* afficientes; 3) vt *præsentioris* atque fortioris, aut *remotioris* atque languidioris efficaciæ.

Internæ.

Primum quod concernit, sunt sane ipsæ *internæ* huiusmodi caussæ non solum *familiariores*, sed & re vera, si res recte æstimatur, *potentiores* ad *imminutionem* atque *perturbationem*, quin ipsam vsque *sublationem* plenam, quam fere *externæ*. Multo efficaciores autem communissime aliquæ illarum, inprimis importuniores, ad concitanda etiam deteriora *consectaria* vlteriora, *promtius* & proinde *frequentius*, quam *externæ* quæcunque, exceptis plurimum *rarioribus*. *Prima* ordine, neque certe postrema dignitate atque energia, est ipsa *plethora*; & quidem vsitatis illis suis *duobus* offendendi modis, nempe vel *spissitudine* consistentiæ humorum, hinc sensim innidulante; vel nata hinc occasione *commotionum* importuniorum, quæ ante hac sub moderatiore mensura, adeoque nulla æque iusta caussa exonerationis, vt *superflui*, minime cooriri sueuerant. *Priorem* efficaciam fouet atque promouet duplex illa morum popularium familiaris circumstantia: parum *bibendi*, licet sub reliquo solidorum largo pastu; deinde *desidem* insuper viuendi rationem seruandi. Hæc certe caussa duplex potest longe plurimum in illis, quæ frequentius eueniunt, *simplicibus* mensium imminutionibus.

§. XIV.

§. XIV. Ex *assumtis* extrinsecus accusantur quidem, crassioribus hodiernorum quorundam conceptibus, talia, quæ famosis illis *potentiis salinis* humores alterare valeant; & eminenter talia, quæ vel *acida* manifestius sint, vel ad *acescendum* prona atque promta videantur. Quamuis autem his rebus minime denegem omnem huiusmodi energiam, qua coagulatoriam, seu *inspissatoriam* qualemcunque consecutionem habere possint, eoque tam motui reliquo, quam exitui tandem sanguinis moram obiicere: tamen si vere attendamus, quod nempe vnice vtique necessarium est, potius illa, quæ *manifesto* eueniunt, & sine fictione aut suppositione potius vere SOLENT euenire, quam, e simplici materiarum habitu, euenire POSSE videntur; dilucescet ita facillime, quod illa supposita ingens procliuitas, quæ e *potentia* dispositionis præmature infertur, re vera a *veritate facti* sit alienissima.

Num assumta simpliciter noceant, & quid potentiæ salinæ valeant?

§. XV. Dum vel vniuersum sexus muliebris vulgus æque, atque delicatiores intemperantiores, & cupediarum cupidissimæ, magno numero, imo innumeris penitus exemplis, & confirmant & intelligunt etiam, seu consciæ ad minimum sunt, quod varia talia *assumta* minime simplici aut directo *materiali*, licet valde largo & satis immoderato esu aut vsu, tanquam simpliciter noceant, atque damna talia incutiant: sed simplicius magis *formali* inconueniente *administratione*; repentina immodica *ingurgitatione*, *primas* potius adhuc *vias* luculenter prægrauante, quam quidquam conspicuum in ipsos *humores* siue *transmittente*, siue *introducente corporaliter*; vlteriores illas malas *consequentias*, etiam in *mensium* successus sensim redundantes, post se trahant: *eminus* & *languidius*, sane *mediate*. *Immediate* vero magis & *promtissimo* euentu tunc demum maxime ita noceant, quando illo ipso *tempore specialissimo*, neque tam solum in vsum modestum, quam verius abusum trahuntur, quo ipso *motus* ad hanc excretionem maxime dirigi & ordinate instrui debebat.

Quando, & qua ratione assumta noceant.

§. XVI. Vbi certe omnia præiudicia reliqua facile euertere potest, si modo animus adhibeatur ad illud, quod efficacissima in hoc genere sint inprimis talia, quæ vel absolute nullam probabilem aliam, quam simpliciter *in primas vias* & *primam coctionem*, turbationem edere valeant, qualia sunt v. gr. *placentæ*, imo simplex ordinarius *panis*, tam *secalinus* domesticus, quam *triticeus*, optimæ de reliquo notæ, & vere *quotidianus*; nec enim *copia* noxia ingurgitatus, sed sola illa cir-

Efficacissima assumtorum talia sunt, quæ primas vias & primam coctionem turbant.

cumſtantia, ſi adhuc *a clibano calens*, in denſam *paſtam tenacem* per hæc momenta compingi aptus, ita peruerſe vſurpetur. Vbi nempe etiam manifeſtiſſimis penitus ſignis paſſim dilucеſcit, quod præcipua illa *prima* atque *directa* noxa, quam talis peruerſus vſus introducit, vere ipſi *ventriculo* obtingat: vnde etiam extra tempus *menſium* in *ventriculum* pariter ab eiusmodi erroribus ingruit, vix quidquam minus, quam ſi tempore *menſium* vna conſpirante etiam horum ſucceſſum ſimul impediuerit.

Non quælibet ſapida, ſed ad fermentationem apta, inprimis fæx cereuiſiaria, hos effectus edunt.

§. XVII. Sicut etiam e *ſapidis* non tam ſimpliciter actu talia, aut quoquo modo in eminentiores *ſapores* tranſire apta, nec etiam temporis proportione tali methodo conſona, huiusmodi effectus edunt: ſed talia præ aliis, quæ efficaciam coniunctam habent, in ipſis *primis* præcipue *viis* in effectum deducendam; cuiusmodi ſunt tum quælibet ad velocem *ſpumidam* atque halituoſam *fermentationem* maxime apta; tum ſpecimen atque documentum ſimilium luculentum (quod inquam ipſa maxime *fermentatione*, & eminenter ſimplicius *quatenus fermentantia* etiam hos effectus edant) ipſa *fæx cereuiſiaria*, tam in *potu* adhuc turbido, quam *farinaceis* mixturis, ad *liba* atque *frixa* varia admixta. (Vbi certe contra omnem demonſtrationem experientiæ pugnat, quod *fæces* vllius *fermentati* proprie, nedum directe, ad *acidam* præcipue, ne dum directe, *acuitionem* conferant, ne dum tendant, imo ita, vti hic fingitur, *ruant*. Cum potius per *ſeceſſionem* atque *depoſitionem fæcum*, *pinguium* nempe & *acrium*, *aceſcentia* tota contingat: &c.) Vnde quidem etiam paſſim videre eſt, plebeias *acetum*, a lactucæ & ſimilium acetariorum ferculorum apparatu reſiduum, acre, & non paucum, epotare, ſine vllo ſenſibili detrimento.

Effectus ſalium volatilium tam accidorum quam vrinoſorum, ſi ad corpus viuum applicatur, perit omnis eorum vſus.

§. XVIII. Impingit autem tota illa opinio tandundem, quantum altera illi in hoc ordine directe oppoſita, de vtilitate & efficacia *ſalium volatilium* in his ipſis caſibus, vere craſſo modo contra ſimplicem illam, vti prætexitur, *mechanicam rationem* & *proportionem*. Cum enim opinio hæc de tali modo nocendi huiusmodi rerum innitatur *experimentis* illis, quibus *acida coagulare*, *vrinoſa* vero *reſoluere* & colliquare *ſanguinem* deprehenditur: perit tamen omnis vtique vſus huiusmodi rei ipſa *applicatione*, ſi illa ſecundum iuſtam alteram experientiam in corpore *vt viuo* æſtimetur. Cum enim primum illud experimentum omnino fundetur ſuper peculiari iuſta, præcipue vero etiam *larga proportione* huiusmodi ſalium vtriusuis generis; *acida* vero illa ex

huius-

huiusmodi assumtis neque tam *largo* prouentu, neque tanta *energia* (vti quidem pro illis experimentis *fortissima* adhibentur, *mineralia*) prognasci possint: neque ex aduerso, quod expertis practicis nimio plus notum est, *volatilium vrinosorum* vel *centesima* pars in corpore, quantumcunque ægro, sine notabilibus *perturbationibus* toleratur, quam necesse esset pro corrigenda eiusmodi ita potenter & vndique *coagulante* aciditate, qualis per illas vsitatas fictiones supponitur; quæ nempe adeo coagulet totam massam humorum, vt etiam minima quælibet illorum particula ad *stases* subeundas apta sit.

§. XIX. Pro quarum rerum vero intellectu, quantumlibet vtique simplicissimo, commendo simplex illud experimentum, vt semuncia *crystallorum Tartari* puluerisf. saturetur spiritu *volatili vrinoso*, & adhibeatur prudens æstimatio *proportionis* mutui ponderis: & hinc instituatur comparatio, cum *tartarus*, vt abunde notum, sit sal *moderatæ aciditatis*, & tamen tantum eiusmodi spiritus *vrinosi* requirat ad sui saturationem; quid concipiendum esset de illa *proportione*, qua sanguis tantopere *coagulatus* non solum *priuatiue*, subigendo *aciditatem*, sed plane *positiue*, vlterius adhuc *attenuando*, instruendus foret, si & supposita illa caussa vera esset, & hinc etiam illa eiusmodi efficacia oppositorum vera esse deberet. Breuiter & asseuero hoc, & concludo confidenter, quod etiam illa, quæ qualicunque materiali *corporeo* actu *mensium* successum *imminuere*, inprimis autem *cito* & *potenter* cohibere, sine fictione & opinione de *potentiis*, vere *solent*, longe manifestius in *motus* potius directe, quam simpliciter in humorum *crasin*, minime omnium autem nude *coagulando*, operentur.

Experimentum cum crystallis tartari spiritu volatili vrinoso saturatis.

Caussæ hæ materiales magis in motum quam in humorum crasin operantur.

§. XX. Sicut autem etiam energiam *spissitudinis* sanguinis ad *successiuas* inprimis *imminutiones* minime nego; ita quæro solum *caussam* eius in illa potius simplicissima *spissescendi* ratione *triplici*, vere *solita* œconomiæ animali: 1) deficiente *dilutione* debita: 2) insufficiente *subagitatione tenui* sanguineæ spissioris partis cum diluente (illo pingui huius *nimiam aquositatem* respuente): 3) *seroso-lymphalis* substantiæ nimio *lentore* & *tenacitate*. Quibus longe simpliciore ratione quadrant & respondent & ipsæ caussæ, quæ hos effectus non tam putantur *posse* præstare, quam vere ipso *effectu* hoc præstant: quam indoles illarum, ad modum & conspicuas circumstantias *fiendi* comparata.

Spissitudinis caussa triplex.

§. XXI.

Caussæ externæ spissitudini fauentes.

§. XXI. Conspirant cum his insigni consensu caussæ etiam *externæ*; quæ, ne circa enumerationem per nomina prolixi simus, omnes vtique, quotquot vere & certa efficacia his rebus aliquid præiudicii adferunt, vel defectum *dilutionis* sufficientis, vel *heteroclite* diluentis excessum, vel *seri lentorem* conciliant: aut denique plus in *motus* atque *vias*, quam *vniuersaliorem* talem *crasin* humorum efficaciam suam exercent.

Animi pathemata.

§. XXII. Merito vero peculiari plane loco constituo caussas, ad *defectum* mensium præsentissime subinde inducendum præ omnibus aliis quam maxime efficaces; quæ nempe sunt ANIMI PATHEMATA, ante omnia vero repentinus ingens *terror*. A tali enim menstruum etiam actualem *fluxum* vel in *medio cursu impetu* prorsus repentino opprimi, vix vlli hominum ignotum est, quamuis etiam vtique *nausea vomibunda* insignis aliquid hic conferre posse videatur: vix tamen sola simpliciter. (Exemplum eius rei est in *epistola de motu tonico vitali*, supra etiam, vbi de *vomitu cruento*, memoratum.)

Venæ sectio largior sub mensium fluxu.

§. XXIII. Adiicere tamen his caussis, aut verius tanquam specimen *externæ* caussæ, *motum* humorum simpliciter alterantis & auertentis, nominare placet, sanguinis *repentinas subtractiones*, non tam promiscue per quaslibet, quam seorsim per *oppositas* vias atque regiones. Vnde quidem & alias nota est, & a *Foresto* etiam peculiari exemplo illustrata, efficacia *largioris V. Snis in superioribus*, brachiis, fluentibus aut instantibus ipsis mensibus.

Quæ ex his caussis præsentioris sint efficaciæ.

§. XXIV. Iam vero, vt omnino magis dilucescere possit ipsa veritas *efficaciæ*, secundum quam huiusmodi caussæ hos effectus ipso facto, & vero experientiæ testimonio, exhibere & exserere *soleant*: considerandum omnino est *fundamentum* a nobis constitutum *caussalitatis*, in hoc ordine *tertium*, nempe, a qualibusnam etiam verarum hactenus indicatarum caussarum FAMILIARIVS, PROMTIVS atque SAEPIVS effectus ille vere produci atque præstari SOLEAT. (In hac enim certe re familiarissime impingit speculatiua pathologia, ante omnia vero ἄπρακτος, vt magis intenta suis speculationibus vndique præferat illas, quæ sibi tales *videntur*, caussas, alteris, quæ potius *ipso facto*, & experientiæ testimonio quam maxime actiuæ esse, & vere *operari*, indies obseruantur.)

§. XXV. Hanc ad normam si etiam veras caussas *frequentioris* mensium defectus expendamus, facillime vtrique palam erit, quod præcipuæ caussæ, quæ hic in considerationem veniunt, sint illæ, quæ MOTVS inprimis directe magis alterare sentiuntur; & tanto certius quidem & eminentius, quanto *certius* æque atque *fortius* hoc perpetrare sentiuntur. Vnde *prima* in hoc ordine sunt *animi pathemata;* ad *repentinam suppressionem*, *terror*, ad *successiuam* quidem, sed tamen minime quoque segnem, *desiderium* anxium & *mæror*. *Secundum* locum occupant, quæ *primas vias*, imo sincere primam *coctionem*, *eximie* turbant aut prægrauant. *Tertium* inter hæc locum vindicant sibi alia *externa*, quæ vel *sensu*, vel *partialibus inspissatoriis* effectibus, illo *motum* ipsum, his *mobilitatem* humorum alterare possunt. *Vltimum* autem profecto locum inter omnia talia occupant, *rarius* inquam atque *tardius* edunt effectus tales illa, quæ re vera humorum CRASIN alterando quidquam hic efficiunt. Imo vero si res exquisite sine omni præiudicio, cum sufficiente solum vera & solerti *obseruatione* ipsius experientiæ, consideratur, non poterit fallere obseruatio illa, quod etiam hæ ipsæ caussæ longe *rarius* suum effectum *sincerum* edant *per se, propria energia*: quam *remoto* solum *mediato* concursu cum illis priorum classium atque graduum caussis, *motus* ipsos magis *a priori* alterantibus, aut *particulares* demum in *humores*, aut priuatius in ipsas *vias* perturbationes introducentibus.

Præcipuæ harum caussarum directe magis motus alterant, reliquæ cum illis conspirant. 1. Animi pathemata, 2. quæ primas vias turbant, 3. externa motum & humores alterantia, 4. humorum crasin alterantia.

§. XXVI. Quæ certe res, quantum ad *medicam* considerationem attinet, maximi est momenti; quatenus inde longe luculentius vtrique comparet diuersa vti *efficacia*, ita etiam *æstimatio* illarum huius seriei caussarum, quæ re vera *conspirando*, aut *succedendo*, tandem potius hos effectus absoluunt, quam directe & simpliciter vniuersam *energiam* complectuntur: adeoque illis neque simpliciter *solis*, sed in *subordinationis* suæ ordine recte *subueniri* potest. Interim tamen, si etiam hæ, & iterum dico, *in suo ordine*, negligantur, etiam aliarum huiusmodi *concurrentium* caussarum plena coërcitio spei minime obsequetur. Vbi rursus commendo veram agnitionem & æstimationem illarum caussarum, quæ non tam directe ad *successum* euacuationis menstruæ impediendum, quam ad *motus* euacuatorios inordinate & intemperanter *incitandos* atque perturbandos faciunt. In quo quidem genere remote *plethora*; propius autem *sensuum incitamenta*, & *ventriculi*

Vsus huius considerationis.

onera; proxime vero *animi pathemata* plurimum omnium possunt: sed tamen in *reciproca conspiratione*.

Magnus numerus fœminarum, licet his caussis afficiantur, tamen nullum vitium mensium inde contrahunt.

§. XXVII. Vt autem, tanquam de superfluo, huic etiam rei tanto magis iustum *ætiologiæ* veræ scrutinium adhiberi possit, affundet vtique lucem etiam illa consideratio, quantus passim, & maximus quidem omnino numerus occurrat, variis huiusmodi caussis *seorsim* affectarum fœminarum, quibus tamen propterea *menses* etiam vllum, nedum effatu dignum vitium aut damnum nequaquam contrahant: sed tunc demum, quando mutuis *concursibus* & *reciprocis* concitationibus conspirando, his effectibus portam aperiunt, imo vero non magis velificantur, quam operantur. Sicuti profecto pro vniuersa *vera pathologia* immensum quantum momenti habet consideratio illarum caussarum, quibus illæ veteribus dictæ *antecedentes*, quas recentiores propemodum solas commemorant, vbicunque adhuc aliquid veri adsequuntur, in ipsum *actum* vere deducuntur. Cuius nempe rei exempla in nostro casu certe innumera sunt, *plethoricarum* inquam, *spisso* sanguine affectarum, *mucido lentore* seri laborantium, *sedentaria* satis vita segnium; quin etiam *iracundia*, *terrore*, *frigore*, praui succi *cibis*, excedentium: quas tamen aut nunquam, aut *tarde*, aut *parum* in hoc genere perturbari ipsa experientia testetur. Et hoc *exemplis*, quod vtique iterum iterumque monendum duco, vtique velut *innumerabilibus*. Quæ certe res non solum vulgatam, sed omnem penitus, nisi quidem *circumspectissimam*, *pathologiam* euertit.

Duæ circumstantiæ hanc rem explicant. Hinc pellentia reiiciuntur.

§. XXVIII. Sicut autem iusta tandem pensitatio præcipuam rationem habebit *duarum* illarum circumstantiarum, I. *concursus* harum caussarum mutui; II. efficacioris (commotiones inprimis turbantium) *incursus* in ipsa *tempora* menstruæ debitæ commotionis irrumpentis: ita redundat ex hac vtique tali consideratione etiam illa *therapeutica* cautio, ne plus iusto hic tribuatur *pellentibus*, nempe ad concitationes *motuum* disponentibus remediis; neque vias quantumcunque *stringendo* liberum successum impedire aptis, inprimis versus ipsum *tempus* debitarum spontanearum commotionum: quæ cum secundum naturam *tranquille* penitus, *tacitæ* atque *placidæ* exsistant, non solum non postulant, sed neque facile ferunt eiusmodi *incitamenta*, nisi quidem summa cum prudentia administrentur.

§. XXIX.

§. XXIX. Quamlibet autem hodie passim in dubium vocetur energia *incantamentorum* atque *fascini*, tamen cum ad minimum *veneficiorum* per materias non cuiuis cognitas peculiaris insolita energia non possit pari audacia negari, placet proinde mentionem etiam illorum aliquam facere circa hoc nostrum negotium. Ipsarum certe veneficarum etiam iudiciariæ publicæ confessiones loquuntur hoc passim, quod puellas hic illic malis suis artibus in damna sanitatis coniecerint, vti summa, ita circumstantiarum ratione penitus inusitata. Communissime autem dicuntur talia initium facere a *mensium* vitiis, maturam eorum plenam *suppressionem* post se trahentibus. Et quidem cum *inusitatis*, non solum magnitudine atque frequentia, sed tota etiam *specie*, symptomatibus, circa *phantasiam* inprimis & *motus tonicos* occupatis; nempe *melancholiis*, *apparitionum spectrorum phasmatibus*, *anxietatibus*, imo passim a mitiore initio ad *maniacam* violentiam præcipitibus: *motibus* tum *conuulsiuis*, tum *firmiter* & inusitato more atque partium situ membra *contrahentibus*. *Excretionibus* etiam, inprimis *vomitu*, rerum alienissimarum, *pilorum*, *segmentorum vnguium*, *corticum ouorum* &c. Nec insuper fere comparentibus prægressis *physicis* caussis, sed vel e media florida *sanitate*. Ergo certe ex huiusmodi rebus, post excretionem talem *absurdorum* huiusmodi, præcipua suspicione dignam existimo inprimis *contracturam* illam vehementissimam, vtpote aliis vehementissimis tam *conuulsionibus*, quam *artuum doloribus* minus vsitatam.

De veneficiorum energia ad mensium vitia contrahenda.

§. XXX. Sicut autem de caussis, & *physico* quocunque illarum agendi ordine circa hæc negotia, irritum puto esse omne conamen: ita non dubito fateri, quod etiam simplici tali *physicæ* efficaciæ re ipsa parum hic tribuam; aut minus certe, quam efficaciæ *impressionis* per malignam *imaginationem*, præsertim si actio non simpliciter in distans fiat, sed præsentes *horridi* obtutus, quin verbis ambiguis, imo disertis, expressæ *minæ*, *pensitabundas*, *meticulosas*, & *anxias* insuper reddiderint patientes. Quamlibet autem luculenta vlla pathologia in his negotiis omnino deficiat; non tamen propterea *rem ipsam* etiam vanam atque falsam esse, vti rationes habeo, quamobrem credam, non vanas: ita mentionem etiam huius secundum τὸ ὅτι ad minimum iniicere, non absonum existimaui.

Caussas & physicas rationes hic allegare irritum est. Interim tamen imaginationi plus quam efficaciæ physicæ hic tribuendum est.

Vitia mensium, quæ non vniuerso fluxui, sed tantum initio & fini obtingunt.

§. XXXI. Quemadmodum autem hæ fere sunt læsiones atque perturbationes fluxus *mensium* qua talis: ita non indignum tamen est, etiam illa vitia tanquam seorsim intueri, quæ non tam indifferenter vniuerso fluxui obtingunt, quam primariis eius *circumstantiis*, *initio* atque *fini*. Cum enim hic fluxus & *incipiendi* circa *secundi septenarii*, & sponte *desinendi* circa *septimi septenarii* exitum omnino habeat certa tempora; & vtrinque satis familiariter *defectus* aliquos experiatur: erit vtique iustum de illis etiam aliquid monere.

Initium ante completum 14. annum nihil damni infert.

§. XXXII. *Initia* huius fluxus *excessu* vix peccant aliter, quam vt sic satis *mature* emicent, nempe ipso 13. anno. Interim adeo certe parui æstimatur vulgariter hæc circumstantia, vt etiam potius solenne sit, vel ipsi etiam medicæ scholæ, terminum hunc pro legitimo agnoscere. Propterea maxime, quia hæc circumstantia inprimis per se, & citra alias, etiam propria efficacia hic incommoda inducere compotes, nihil sensibilis alterationis, ne dum damni, inferre consueuit. Præter vnam illam consecutionem, sed nec ipsam satis certam, quod quibus admodum *mature* menses emicuerunt, his etiam solito *maturius* interdum *desinant*.

Excessus mensium longe minus occurrit quam eorum defectus, inprimis circa initium.

§. XXXIII. Sicut autem omnino secundum ipsarum rerum indolem iam supra passim monui, quod in genere *excessus* hæmorrhagiarum longe minus familiariter occurrant, quam *defectus* earundem; ita valet hoc certe tanto magis de hoc etiam initio mensium. Vtpote quod longe vtique familiarius *defectu* incommode sese gerit, imo negotia facessit, quam *excessu*. Siquidem cum fere, vt etiam iam innui, non solum vulgus experientia edoctum ita arbitretur, sed etiam scholæ medicæ consensu suo hoc omnino confirment, quod illa eruptio mensium ante completum 14. annum velut indifferens exsistat, ita ex aduerso neutri horum inficias eunt, quod *emansio* diuturnior vltra 14. annum satis certa, & propemodum indubia incommoda introducat: & ante omnia quidem etiam promtiorem, succedente ipso tempore denuo coorientem *defectum*, aut sane *impeditum* & *inordinatum* successum.

Emansio vltra 14. annum, quas caussas agnoscat.

§. XXXIV. *Emansio* hæc agnoscit vtique passim communes caussas cum aliis eorundem mensium *imminutionibus* aut *defectibus*. Ea solum differentia, quod in hoc quidem genere maior sit efficacia *simpliciorum* vitiorum, *consistentiæ*, aut *motus* alio inclinantis: minus autem illarum rerum, quæ ipsum *fluxum* alias in medio sui actu occupare aut opprimere obseruantur; nisi quidem etiam in tali iam ætate penitus

for-

fortuito casu in ipsa forte tempora molientis huiusmodi exitus forte inciderent. *Mœror* autem, tum alias tristis, tum cum *desiderio* vehemente iunctus, potest vtique hic non parum. Sunt autem huiusmodi diuturnioris *emansionis* præcipuæ conspicuæ caussæ, 1) *spissitudo* notabilis sanguinis; 2) *animi* quidem *mœror*; *corporis* autem etiam aliæ morbidæ *dyscrasiæ* & *ataxiæ*; 3) quin imo ipsa insignis *plethora* cum vita *deside*, aut repentinis *exundantiis* exposita. Sicut etiam hæ ipsæ caussæ circa recentiorem adhuc *ordinem* huius fluxus passim vtique nouas turbas atque moras obiicere sentiuntur.

§. XXXV. Quæ res recte & obseruata & æstimata lucem præferre potest alteri compari, quomodo nimirum sæpius certe, quam quidem vulgo agnoscatur, tam mulierum ipsarum ausibus, quam inauspicatis consiliis Medicinam facientium, per intempestiua *pellentia commota plethora*, loco speratæ *prouocationis* etiam in his temporis periodis non solum nihil cum fructu absoluatur, sed passim etiam adhuc deteriora incommoda conflentur, tum alia, tum omnino ipsius adhuc pertinacioris *cunctationis*, imo subsequentis tanto citius actualis *suppressionis*. Cui nempe rei tanto propius fauet opinio illa recepta, non solum de *materiali* correctione sanguinis necessaria, sed etiam nominatim *aciditate* & *coagulatione* eius resoluenda; vbi partim *acria* salina, partim *tenuia pellentia* segnem sanguinem, temere in vsum tracta, turbas edere solent. Vt de *martialium* falso nominata *aperitiua* efficacia nihil dicam; quæ verius *stricturas* prouocando, & *quantitati* abundanti, & *qualitati* non satis dilutæ, minime quadrant. Vnde, nisi tandem ipse naturæ vigor, nouis molestiis excitatus, perrumpat, (in *robustioribus*, *plebeiis*,) familiarius ipsæ potius *suppressiones* hinc subnascantur: aut certe non tam in vllum conuenientem *ordinem* redigantur, aut sponte reuertantur; sed certius *anomalos* fluctuantes, quantitate atque tempore, *motus* inde experiantur.

Intempestiua pellentia, sanguinem corrigentia, martialia in hac periodo adhibita, pertinaciorem cunctationem imo suppressionem mensium inferunt.

§. XXXVI. De *cunctantibus* erumpere iuuencularum mensibus valet certe, quotidiana experientia teste, quam maxime, quicquid hic tetigi de necessaria cautione, tam in *pellendo* quam vulgo ita dicta *aperiendi* intentione & opinione; quandoquidem vtrisque his modis, & inprimis ipsarum mulierum arbitrariis artificiis *pellentibus*, ita affectæ puellæ familiariter in maiores *obstipationes*, cum *angustiis* & *anxietatibus*, *becticas* aut sane *lentas* extenuantes *febriles*, *phthisicas*, *cephalalgicas*, *spasticas*, imo *conuulsiuas* consecutiones coniiciuntur: quæ

Quæ damna per ista pellentia & ita dicta aperientia inducantur.

 vero

vero *ſpongioſioris* ſunt habitus corporis, *cachecticas*, malorum *colorum*, variarum *oppletionum*, *anguſtiarum*, *grauationum* ſenſus, imo tandem *œdematum* euentus incurrunt. Ad minimum autem familiariſſime omnium in eiusmodi *perturbationes* vlteriorum ſucceſſuum inde coniiciuntur, vt in poſterum nihil *ordinati*, aut *moderati*, aut *æqualis* & *conſtantis* inde reſultet; quin potius iterum iterumque poſthac neceſſariis viſis nouis huiusmodi adiumentis denuo confuſiones aut peruerſiones coorianttur: quod tandem vndecunque commendata aliqua *ventilatione* per *venæ ſectionem*, (ſi illa bona fortuna *tempeſtiue* inſtituatur) aut abſtinentia diuturniore *a medicamentis* talibus vſitatis, aut denique mutata *ſegniore* vitæ ratione in *agiliorem*, res in meliorem ordinem reuertatur.

Monitum practicum de ſubordinatione medicamentorum.

§. XXXVII. Vbi profecto non poſſum, quin aliquid moneam, quod conſideratione omni vtique digniſſimum iudico. Nempe quod ſano ſenſu etiam ipſe quam maxime agnoſco, & verisſimum eſſe ſcio, illud tamen cordatæ reliquæ conſiderationi etiam ita commendandum cenſeo, vt non magis ſolers, quam etiam ingenua penſitatio a practicis cordatis de eo inſtitui poſſit. Ante omnia conſideranda hic eſt hæc ipſa vera atque conſtans *ſubordinatio* medicationum, vt alia quomodocunque *alterantia* ſubiungantur maxime tam præmiſſis *ventilationibus*, quam *coniunctis* modeſtis *commotionibus* ſanguinis per *agiliorem* vitæ rationem. Quandoquidem longe certe ſæpiſſime contingit, vt etiam *medicamenta*, quæ ſub huiusmodi debitis *ſubordinationibus* vere efficacia fuiſſent, citra has iam prorſus inania, iam re vera *noxia* (ſi vſu paulo minus circumſpecto adhibeantur) euadant; aut ad minimum nihil quidquam *ſincerum* aut *durabile* perficiendo, tanto magis hinc animum inclinent ad *largiorem* aut *frequentiorem* vſum: quo interim longe ſæpius *damna* induci poſſunt, quam maior efficacia vere *melior* obtineri.

Citra hanc methodum alia ita reputata remedia & reliquæ methodi dubiæ imo ſiniſtræ ſunt efficaciæ.

§. XXXVIII. Interim merito etiam vere ingenue & cordate conſideranda venit illa huiusmodi rerum efficacia, quæ, ſi decenter adminiſtretur atque dirigatur, non ſolum maximam, imo vere præcipuam dignitatem & energiam pro ſubſequente exoptato euentu exhibent; ſed etiam variorum huiusmodi tam *methodorum* reliquarum, quam ſimplicius ipſorum *medicamentorum* plerorumque efficaciam ita re vera *dubiam* reddunt, vt vel eximiam ambiguitatem ſuggerant, *an etiam iſta medicamenta re vera quidquam, ne dum tantum & præcipuum,* con-

contulerint, si vtique melior successus adhuc sequatur? an vero solum ab illis tam *methodis*, quam *ventilationibus*, & subiuncta sufficiente *dilutione*, totum negotium dependeat? Aut ex aduerso, quomodo illa ita reputata *remedia*, quando citra has reliquas etiam *propria sua efficacia vtiles* methodos adhibentur, potius re vera incommoda, imo damna sensibilia obiiciendo, testatum ita reddant, quod ipsa verius ad hos affectus nullius sint pretii: sed quicquid tandem etiam eueniat, id vnice potius reliquæ illi *methodo*, quam vlli efficaciæ horum *medicamentorum* tribuendum veniat: nisi quidem aliquando vere *heteroclitæ*; vt nempe per *molestiam* potius, aut *intricationem* ex huiusmodi rebus obortam, vegetior natura ad excutiendam tam *pristinam* spontaneam, quam hanc *accessoriam* molestiam consurgat, adeoque tandem vniuersum negotium feliciter expediat.

§. XXXIX. Hoc satis certo scio, quod *prouocandorum* mensium negotium, qui nunquam adhuc emicuerunt, interim tamen iam *tempus* debitum præsto est, imo concurrit, nimio plus obsequatur *spontaneis* potius illis naturæ consonis *lenibus motoriis incitamentis*, quam variis stricte *artificialibus* & *materialibus* remediis: imo vero plura horum etiam reuera nullius veri vsus exsistant sine istis *subsidiis*; non pauca vero, neque certe postrema, etiam *cum istis* subsidiis nullius sint veræ energiæ, quin potius tota vera efficacia atque felix exitus illis demum dictis *subsidiis* proprie & vnice debeatur, quibus potius passim *impediendis* aliqua horum inseruiant.

Menses prouocandi certe plus obsequuntur naturæ consonis incitamentis, quam aliis artificiis.

§. XL. *Cessationem* autem mensium per ipsam *ætatis* periodum, nempe sub *septimi septenarii finem*, quod attinet, & inprimis *morbidas* eius ataxias, est omnino satis familiare, vt fœminis in hac mutatione constitutis insoliti quidam tales euentus obtingant, vt vel, postquam per alterum aut tertium mensem emansit omnis fluxus, vel etiam simplicius breuioribus interuallis, inusitato *impetu* inconuenienter succedat; aut veris nimiis *profusionibus* excedendo, certioribus peioribus successibus ansam ita præbeat, inprimis, quando *artificialem* opem postulare apparens, occasionem ita præbuit repentinis *oppressionibus* per adstringentia, aut *palliationibus* per opiata; neglectis subsidiariis aut vicariis *ventilationibus*. Vnde nihil solennius, nisi vt varia *hypochondriaco-hysterica* pathemata, *profusionum* noui impetus, post repetitas *oppressiones* repentinas *œdemata* & *hydropes*: sæpissime vero sensim sensimque inualescens, & familiariter etiam omnem reliquam

Cessatio mensium, & morbidæ illam subsequentes ataxiæ.

vitam

vitam complectens, *mala valetudo* circa talia pathemata fluctuans, ita introducatur.

Subiecta & caussæ harum declinationum.

§. XLI. Qui iam etiam in huius rei caussas inquirere auidi ipsam præcipue experientiæ veritatem cordi habere velint, deprehendent facile, quod huiusmodi variationes & ab vsitato tranquilliore successu & exitu huius *cessationis* declinationes, præter simpliciores *aduentitias* caussas, nullis certius eueniant, quam 1) eminentius *plethoricis*; 2) *largæ* euacuationi alias etiam *adsuetis*; 3) per *animi pathemata* insignia varias eiusmodi alterationes commotionum subire suetis. Imo vel penitus 4) etiam alias adhuc arbitrarias *artificiales* euacuationes celebrare solitis, quas circa hæc tempora minus sollicite & exacte, quam decebat, prosequi, imo potius plane negligere cœperunt.

His rebus si accedat peruersa tractatio, grauior exacerbatio mali subsequitur.

§. XLII. His rebus, semel aut iterum qualemcunque perturbationem obiicientibus, si deinde adhuc accedat minus circumspecta *tractatio*, siue ipsarum fœminarum arbitrio, siue quorumcunque Empiricorum inconditis ausibus: certius nihil est, nisi talium etiam gliscentium errorum adhuc grauior exacerbatio; siue simpliciter ad pristinum modulum *immodicæ* eruptionis; siue ad *spasticorum* vlteriorum conatuum vel nouas, vel multo ferociores, quam vnquam consueuerant, exagitationes. Quæ quidem, quantumlibet denique *desinente* vtique fluxu vterino sanguineo, vel in frequentiores illas *spasticas*, *hysterico-hypochondriacas* contentiones transmigrant; vel alteri fluori, etiam in seram vsque senectutem continuanti, viam sternunt, nempe *albo* sic dicto vteri *fluori*. Et tales sunt propemodum consecutiones exerrantis ita *cessationis* fluxus menstrui, prout illa vel paucioribus titubationibus tandem acquiescit; vel magis in transuersum acta, atque alieno modo & loco vlterius perturbata, *diuturnis*, imo *perpetuis* in posterum repullulantibus insultibus, patientes exponit.

Lochiorum vitia.

§. XLIII. Placet vltimum locum tribuere LOCHIORVM vitiis. Horum sicut iterum vel in *excessu* vel *defectu* præcipua contingunt vitia; rariora vero propemodum in *consistentia* materiæ fluentis admodum insolita: ita venit vtique notanda, non solum maior *frequentia defectus*, quam insignis *excessus*; verum etiam longe præsentior *energia defectus* insignis, quam *excessus* non absolute extremi & immoderati; tanto magis, cum, vti modo dictum, talis summe *intemperans profusio* longe *rarius* eueniat, quam repentinus atque plenus *defectus* seu suppressio.

§. XLIV.

§. XLIV. Est autem omnino etiam horum vitiorum, quæ *lochiorum* fluxui debito accidere solent, primariarum caussarum minime postrema *abundantia* insignis, *spissitudo*, & denique *commotio* sanguinis insigniter expansoria, siue, vt loquuntur, *turgefactoria*. Cuius quidem postremæ tanta omnino est *prærogatiua*, vt, nisi illa præcipue concurrat, reliquarum vel in genere minor sit directa energia, vel in specie, ratione adhuc *subsequentium* plurium vlteriorum damnorum atque incommodorum. Quamuis enim vtique ipsa etiam notabilis sanguinis *abundantia* æque atque vera *spissitudo* a defectu *dilutionis* impedire passim soleat & imminuere *lochiorum* fluxum eiusque successum; non faciunt tamen hoc tam *certo*, tam *cito*, adeo *præsentanea* efficacia, tam *profunde*, tanta *pertinacia*, quam nominata illa vlterior *expansio* exundantis abundantiæ, & ipsa *irruptione* eruptionem impedientis. Caussæ eorum.

§. XLV. Vnde quidem in illis locis, vbi *vini* potus non plane promiscuus & quotidianus est fœminis, non raro contingit, vt ipso improuido vsu *vini*, quando eousque etiam rectissime omnia successerunt, demum incurrant *lochiorum* suppressiones. Quanquam, ne hic *vino* aliquid simpliciter peculiare tribuendum videatur, etiam calidorum *alexipharmacorum*, *myrrhatorum*, *crocatorum*, *salinouolatilium* vsus, pro tergiuersantibus atque imminutis lochiis adhibitorum, nihilo segnior sit effectus ad inducendam plenam *oppressionem*: tanto magis, si ipsa etiam illa dicta tergiuersatio atque parcitas successus originem sumsit a *commotione* tali expansoria, per aliam occasionem prægressam suscitata; v. gr. per immodicos & festinatos puerperæ *labores* ad partum, conclaui etiam insuper vehementer *concalefacto*, imo per remedia etiam *pellentia*, *myrrhata*, *crocata*, *salina*, ad promouendum partum simul ingesta. Interim possunt etiam huc omnino plurimum, & efficacia etiam præsentiore æque atque impetuosiore, conferre *animi pathemata*, & inprimis *terror*: cuius nempe hic etiam communes cum aliis hæmorrhagiis sunt effectus. Commotio sanguinis per vinum, alexipharmaca &c. magis suscitat lochiorum suppressionem.

§. XLVI. Sicut autem *lochialis* etiam hæc euacuatio ita pleraque communia habet impedimenta atque detrimenta cum reliquis sanguineis eruptionibus, & inprimis talibus, quæ cum minore periculo etiam largius procedunt, quam penitus, & inprimis *cito*, *deficiunt*: ita differt tamen ab omnibus talibus reliquis in eo, quod nulla sit alia, cuius *defectus præsentiora*, & passim etiam *importuniora*, vlteriora damna, pericula, incommoda post se trahat, quam hæc ipsa ita male Defectus lochiorum longe præsentiora damna & pericula post se trahit, quam reliquarum hæmorrhagiarum.

succedens. Habet enim consecutiones huiusmodi partim *mitiores*, *angustias præcordiorum*, *appetitus deiectiones*, *inquietudines*, *capitis dolores* atque *perturbationes*: aut *ferociores*, *febres acutas*, & vere *inflammatorias*, feroces, *præcipites*, cum inuasionibus irritis, tanquam *hæmorrhagicis*, in *caput*, *deliriorum*, *anginarum*, *aphtharum* feracibus, satis familiariter *funestis*. Iterum autem hoc dico, & experientiam quotidianam testem cito, quod *defectus* lochiorum, quando non æque a vehemente *concitatione* concurrente pendet, sed simplicius ab insignis *abundantiæ* suffarctu, *spissitudinis* autem simul qualicunque concursu, habeat proprie consecutiones illas maxime *mitiores*, neque tam *præceps* sit, tanquam sponte sua, in grauiores illas modo dictas *acutas* consecutiones.

Reliquiæ secundinarum fluxum lochiorum enormem & refractarium reddunt.

§. XLVII. Sicut autem antea sub agendo caussarum censu illas maxime allegauimus, quæ *suppressioni* lochiorum, vtpote vere familiariori, ansam præbere consueuerunt; ita est adhuc aliquid monendum de illa constitutione, quæ *lochiorum* solito *maiorem*, imo enormem subinde fluxum & *profusionem* post se trahit: tum inquam, vno *impetu* repentino atque vehemente profusione patientem exhaurit; tum alibi *diuturnæ* & maxime *refractariæ* huiusmodi fluxionis verum fomitem suppeditat. Est hæc ipsa inprimis *secundinarum* non plena & perfecta excretio; qualis equidem & alias interdum, maxime omnium autem post *abortum* euenire solet: & quidem tanto certius, quanto *minor* toto sui incremento atque vniuersa mole ille ipse, dum excuteretur, adhuc fuit. Talia enim *laciniarum* ramenta, facile potest concipi, quomodo occasionem præbeant huiusmodi largiori *manationi*, tam per ipsam *communicationem vasorum*, quam inprimis per *impulsum*, conitentem ad horum elisionem & plenariam exclusionem.

Exclusio earum nisi procuretur, irrita sunt omnia.

§. XLVIII. Est certe hæc res tanti momenti, vt, si illi non ita consuli possit, vt omnino *exclusio* ipsa in effectum deducatur, irrita sint interea omnia alia conamina aliter subueniendi: medicatio vero per *adstrictionem* etiam actu noxia.

Non possum, quin huius rei exemplum allegem, notatu, nisi me quidem omnia fallunt, certe dignissimum: Illustr. Matrona, quæ iam aliquando abortum experta fuerat, postea tamen bis feliciter & gestauerat prolem & pepererat, cum denuo concepisset, interim autem variis animi perturbationibus afficeretur, ista duodecima septimana quasi simplicem, placidam & maxime moderatam mensium reuersionem experiebatur. Cum etiam hic fluxus per succedentes aliquot dies

dies eadem æqualitate permanens dubiam haberet & ipsam, & ministras, quid de eo sentire deberent; cum vtique venter interea temporis incrementum sumsisset vera impraegnatione omni modo dignum, neque sub hoc fluxu tantisper vllum imminutionis signum exhiberet: septimo fluxus die cooriebatur tantus profusionis impetus, vt patiens inde cito atque grauiter debilitata in magnum periculum adduci videretur. Nulli concurrebant dolores, sed nudæ anxietates & angustiæ circa præcordia, cum leuibus tantum morsibus in hypogastrio. Præscribebantur a Medicis analeptica & lenissima adstringentia, roborandi laude vulgo celebria, confectio de hyacintho, corallata; tandem etiam fortiora, sub plus trium horarum decursu. Tandem excludebatur conceptus oui gallinacei magnitudine & propemodum figura. Erant tamen tunicæ eius ruptæ, nec inueniebatur in eius cauitate quidquam: exterior autem substantia, textura & vniuersa conformatio exhibebat vtique sincera fœtus inuolucra. Simulatque substantia hæc elisa esset, cessabat impetus fluxus, angustiæ, inquietudines & anxietates, & vniuersus ille anxius languor: redibat mox ad sese ipsa patiens, & consequebatur sub exitum 14. dierum illam bonæ valetudinis integritatem, vt contineri non posset, quin iterum in publicum prodiret. Apparebant post alios 14. dies menses; fluebant recte & ordine, patiens non habebat quidquam, de quo quereretur etiam post hunc fluxum, & cum ille succedente proxima periodo æque ac sequente adhuc altera denuo emaneret, venter autem interim tanquam legitime augesceret: anxias habebat matronas Illustr. patientis ministras & assistentes, quod hac vice ipsi non euenissent circumstantiæ alias eidem vsitatæ circa appetitum, carnium fastidium, imo vomitus; iam enim edebat, & cum viuido etiam appetitu, patiens, & habebat satis commode, ita vt etiam habitior a prægressa sensibili extenuatione euadere appareret. Redibat ita duodecima septimana, & cum illa exquisite fluxus ille, cum omnibus sui circumstantiis, tanquam menstruus. Septimo die larga profusio, non desistens prius, quam sub magna patientis virium interim iactura, iterum exclusa substantia huiusmodi tunicacea, sponte mitesceret omnis impetus, patiens ad se sensim rediret, sanitatem omnino tolerabilem recuperaret, & ita satis recte restituta videretur. Interim redibat vniuersa hæc, & vere in solidum eadem scena, etiam tertia, & denuo quarta vice: nisi quod patiens sensibiliter magis magisque languesceret, & intercurrentibus etiam tranquillis temporibus satis appareret, debilitatam ipsam esse. Quartus autem insultus tanta vtique vehementia æque atque pertinacia concutiebat patientem, vt tribus ingentibus lipothymiis perfuncta, quarta vere syncoptica, instantis mortis exspectationem faceret. Donec tandem eliso iterum tali concremento statim & fluxus minueretur, & anxietates languescerent, & lipothymia non reuerteretur, & patiens licet summe languida maxima capitis debilitate, aurium tinnitu, auditus hebetudine, & multa tam grauedine, quam fluente etiam coryza, exagitata, valde pallida, & tam colore malo, quam habitu corporis vaga inflatione corripi incipiente, peiora metuendi occasionem præberet. Reuersa tamen qualitercunque ad tolerabilem orthostadiam, vt alias indole quidem satis alacri atque vegeta erat, tanquam affectata quadam sanitatis firmitate, incurrebat mox quinta vice hanc eandem

 cha-

charybdin! Habueram præcedentibus illis temporibus collegam, aut certe socium alterum Medicum; qui vero ante aliquot septimanas paralysi correptus, & non solum corpore, sed etiam memoria insigniter debilitatus, neque poterat commode iam in subsidium vocari, neque desiderabatur etiam a patiente. Cum interim ita trium mensium decursu omnia atque singula ad priorem formulam fierent, propter insignem autem patientis debilitationem non iustus solum sed ingens esset metus, ne reuertens denuo eiusmodi verus paroxysmus abortus, omnino perficeret illud, quod proxime prægressus velut ante oculos iam obiecerat, vt non solum famæ & existimationi meæ, sed ante omnia ipsi conscientiæ satisfacerem, consultandum mihi exquisitissime ducebam cum nobilibus Matronis, Illustr. Patientis partim ministris, partim adsistere eidem solitis: tanto magis, cum nulla iam esset harum, quin tanquam certum funestum exitum instantis huius periodi ominaretur. Illud quod me hucusque non perplexum solum habuerat, sed etiam conatus omnes irritos reddiderat, erat summum fastidium patientis, a puluerulentis quibuslibet formulis æque, ac inprimis pilulis. Vnde etiam coacta voluntate ad huiusmodi formularum assumtionem, tanquam adsuetudinis ergo, semel iterumque consentiens, remouebat tamen, vel interposita horæ quadrantis mora, talia. Interim non ita multis diebus ante impendentem iterum duodecimæ septimanæ terminum offendebam illam ingentis cuspidis cultri mensura assumentem candidum tenuem puluerem; quem cum pro sacchato nudo interpretari non possem, interrogando comperiebam esse puluerem contra ventriculi ardorem, quem sodam vocant, e creta, oculis cancrorum, macere, & modico sacchato, paratum a fœmina, cui longe plurimum fauebat Illustr. Patiens, cubiculi eius, vt vocant, præfecta. Arripiebam hinc occasionem, vt huic æque, atque genere & dignitate superioribus, proponerem, commendarem, iniungerem, vt quantum in ipsis esset, prædisponerent, sub ipsa etiam exhibitione, quoquo modo dissimulare iuuarent consistentiam, quamuis parum & subtiliter, tamen omnino vtique puluerulentam, medicamenti, quod vnum erat, de quo in rebus ita summe ancipitibus, spem adhuc fouebam meliorem. Cum omnes anxie compromisissent, ineunte mox duodecima septimana, redit ipse quoque fluxus, & pergit solita moderatione etiam ita per sex dies. Capiebat interim patiens semel quotidie dosin medicamenti ita diluti, vt liquoris forma qualicunque non quidem plane imponeret patienti, interim seuera tamen dissimulatione primo ambiguam haberet, mox etiam facilem & consentientem. Nihilo secius septimo die sequebatur exquisitissime ad methodum hucusque seruatam impetus par profusionis sanguinis, & anxiorum illorum symptomatum. Quæ cum proxime duas horas ita continuassent, & iam secundam lipothymiam profundam incurreret patiens, conclamantibus omnibus circumstantibus, misceo scrup. j. hepatis anguillæ cum modico mixturæ analepticæ, & cum iam iterum leuiter respirare atque suspirare inciperet, inclamando cito excitatæ, neque satis adhuc sui memori, exhibeo. Minimo abhinc tempore sequitur iterum moles eiusmodi, circiter pyri mediocris magnitudine, sed tunicis & tenuibus, & in inæqualia multa loculamenta discretis, quæ denso nigro sanguine turgebant. Excluso hoc, cum omnia iterum satis promtis succes-

sibus

fibus mitefcerent, continuabat interim vfum prædicti illius liquaminis, quamdiu adhuc quidquam indicii manationis ex vtero fupereffet; quod hac vice multo diutius continuabat, quam prægreffis. Redibat inde patiens præfentioribus fucceffibus ad firmam fanitatem, concipiebat autem non multo poft iterum, fed cum fignis antehac fibi vfitatis faftidii carnium, & facilis vomitus, per initia. Geftabat autem recte & feliciter, interpofito aliquoties vfu, inprimis circa duodecimam feptimanam, medicaminis illius liquidi: valebat fatis commode vsque ad partum, quem profpere abfoluebat, & viuit per Dei gratiam hodienum, fedecim nunc annorum Ill. Filia. Totam autem culpam toties rebellis huiusmodi noui repetiti abortus, non poffum certe veriori alteri cauffæ adfignare, quam huiusmodi imperfectæ expurgationi vteri, cui medicamentum hoc, quam certos & confpicuos vfus præftet, præ vfitatis quibuslibet aliis, multis ab illo tempore huc vsque exemplis non aliter quam fimplicibus experimentis perfpectiffimum habeo. Illud autem, quamuis tot repetitis euentibus in hac patiente etiam vna, tamen non fola, didici, quod abortiui eiusmodi connifus hæmorrhagias concitent & prodigas, & incoërcibiles, priusquam elifum fit, quicquid in vtero delitefcens, ita commotum iam eft, imo decerptum, vt retineri amplius minime poffit.

Quamuis autem hæc hiftoria plus loquatur de hæmorrhagia *ante* exclufionem feu *partum*, aut ad fummum *fub* illa coorta; eft tamen omnino ita, quod etiam aliquando, *cohibito* præcipuo primo impetu, (per *adftrictiones* & *fopitiones* impedita plena excuffione, ne dum plena expurgatione) *longus*, *pertinax*, fubinde *repullulans*, & vndiquaque *intemperans* huiusmodi fluxus eueniat: ficut eius exemplar etiam iam fupra innui & exhibui.

§. XLIX. *Euentus* lochialium perturbationum, fi illæ tam per fe grauiores eueniant, quam minus conuenientibus *artificiis* perperam tractentur, exeunt quam maxime promte tam in *vteri*, & fpecialiffime *fœcunditatis*, varia vitia, quam ipfius *fluxus* debiti *menftrui* perturbationes: tum denique varia, antiquitus *hyfterica* dicta, in abdomine pathemata, non ita raro cum huius etiam peculiari *inflatione* conftante, præcipue fi quid in ipfo *vtero* remanferit *reliquiarum* e fecundinis, inprimis teneris, *abortiuis*. Euentus lochialium vitiorum.

Enim vero occurrunt fubinde vtique talia in praxi exempla, quæ, nifi animus æque aduertatur, atque circumftantiarum rationes prouide exquirantur, & poffunt fæpe numero Medicum atque patientes fallere, & tanto magis iam medicamenta fruftrari, iam, quantumcunque etiam optimorum remediorum energiæ fufpicionem, aut plane calumniam, machinari. Non ita dudum eft, quod fœmina gente Hebræa, quamuis iam octo liberorum mater ita fatis circa has res felix, cum iterum perperiffet, & obftetricum affeueratione omnia exquifite peracta effent,

essent, & quam maxime ad votum cessissent, habuit tamen ipsa non solum admodum male, & experta est inprimis valde abundantem, vt interpretabantur, certe nimium & vires exhaurientem sanguinis fluxum, ad quartum vsque diem, tanquam veris quibusdam insultibus, per vices grauius erumpentem; sed simul etiam ingentem inquietudinem in ventre, veris quidem vsitatis doloribus post partum, non simpliciter & continue parem, interim intercursantibus etiam satis acribus huiusmodi doloribus sociatam. Imo obruebat patientem etiam sub initium quarti diei tum insignis horror, tum angustia suffocatiua, quin tandem sincerum animi deliquium. Cum tandem his symptomatibus diffidentes non solum puerperæ proximi cognati, sed tandem etiam ipsæ obstetrices, compellerent ad quærendum auxilium, oblato decente remedio illo ipso quarto die inclinante, post varia anxia apparentia pathemata, excreuit patiens frustum adhuc secundinarum, ad mediocris palmæ magnitudinem, & tunc demum continuato remedio sensim recuperauit tranquillitatem, vires, imo sanitatem.

Adstringentia & motus exclusorios opprimentia quæ damna in his rebus adferant.

§. L. His autem rebus quando simplicibus, *adstringentibus*, & *motus* opportunos adhuc exclusorios opprimentibus, resistitur, quid inde boni adhuc consequi possit, palam vtique est, & loquuntur idem certe non exiguo numero exempla indies occurrentia. Dum passim eiusmodi exempla audiuntur fœminarum, quæ & in genere sanitatis suæ integritatem a prægresso inde aliquo *puerperio* amisisse conqueruntur: tum in specie ventris *inflationes*, *sanguinis* vel *suppressiones*, vel maxime *turbatos fluxus*, vel denique, cum aut sine talibus rebus, multiplicia alia grauia pathemata abunde commemorant & accusant. Imo vero si quæ etiam talium adhuc postea iterum *concipiant*, sunt vel expositæ *abortibus*; vel si etiam gestationem absoluant, conflictantur tamen interea cum multiplicibus incommodis: incurrunt etiam *sub* partu & *a partu* noua incommoda & pericula; vel edunt simul etiam infantes *debiles*, *valetudinarios*, *minus viuaces*, & conqueruntur inde memori querela, **sie seyen in jenem Kindbette so verwahrloset worden, so zurücke gekommen, daß sie es nicht mehr überwinden können.** Quoniam autem de *fluxibus* indomitis post non recte atque plene *expurgatum* vterum, æque atque de ataxiis ordinis atque ipsis posthac *suppressionibus* & *defectibus* mensium iam præcipua diximus, placet aliquid adhuc subiicere de peculiari efficacia MOTVVM *vterino-hæmorrhagicorum*, ad pathemata *in infimo ventre*, ipsis etiam *fœminis* peculiari ad minimum ratione familiariora quam *viris*, & proinde ab antiquissimis inde temporibus vsque ad hæc propiora, pro veris specie *distinctis*, & huic sexui re vera *propriis* affectibus æstimata.

ARTI-

ARTICVLVS I.

DE

PASSIONE HYSTERICA.

§. I.

DE *Hysterica passione* notum est, quid senserint veteres, & quomodo illam non solum tanquam in solidum & sincere ab *vtero* seu *matrice* deduxerint, verum etiam *Hippocrates* hoc intuitu fœminam morbos bis pati suspicatus sit; semel secundum propriam illorum sedem & indolem, iterum autem & altero non magis *modo*, quam veluti *loco*, secundum *vterum*. Habuit etiam hæc opinio adsensum vsque ad hoc, quo viuimus, æuum, quo demum partim *mali hypochondriaci*, paulo vetustioribus *splenetici & scorbutici* dicti, aperta est scena, partim ad huius cancellos etiam hoc ita dictum *hystericum* malum reuocauit *Highmorus:* eoque ipso illud præcipue penitus nouum & peculiare egit atque præstitit, vt ita demonstraret, quod malum illud veterum opinione *soli* muliebri sexui simpliciter *proprium*, nequaquam tale exsistat, sed potius vtrique sexui *commune* sit, adeoque consequenter tali *subiecto* atque *loco*, quale mulieribus vere *proprium* exsistat, non nisi falso adscribatur.

Hysterica passio a veteribus solis fœminis attribuitur: Highmorus autem eius conuenientiam cum malo hypochondriaco ostendit.

§. II. Quamuis autem satis promtum inuenerit assensum, natum tamen hinc est e nuda, sine vlteriore consideratione atque pensitatione, positionum huius viri assumtione atque perpetua nuda commemoratione *duplex* non exigua difficultas, imo vero vera hallucinatio & offensio, vt neque vera intima *sedes* quorumlibet horum affectuum, nempe tam *hysterici*, quondam dicti in fœminis, quam *hypochondriaci* in vtroque sexu, verum *primarium subiectum* in lucem protraheretur; vera inquam ratio redderetur, *vnde*, *vbi*, & *in quantum* hæc incommoda in vtroque sexu vere *communem sedem* habeant, communem *indolem*; breuiter, vna eademque sint res. Deinde, & cum vtique ingens *disparitas*, ad minimum *gradualis*, tanquam manifesta præsto sit, *vnde* proprie, vere atque euidenter hæc *diuersitas* pendeat? quibus *fundamentis* innitatur, neque solum quidem *theoriæ*, sed etiam ipsi *praxi* scitu necessariis magis, quam solum dignis.

Duplex difficultas, quæ ex nuda assumtione asserti huius nata est.

§. III.

Neque Helmontiana neque Syluiana placita rationem aliquam disparitatis inter hypochondriacum & hystericum malum reddunt.

§. III. Sicut enim etiam in hodiernum vsque diem vigent, & sub varia specie recoquuntur, tam *Helmontiana* illa placita, vt omnium propemodum morborum, ita tanto magis horum *hypochondriacorum*, & secundum hanc præfigurationem *præcordialium* pathematum, sedem in *ventriculo* constituentia; quam *Syluiana* phantasmata, qui e *conflictu*, quasi innumeris modis vitioso, *bilis & succi pancreatici* in intestino duodeno omnes propemodum, ne dum circa abdomen sentiendos affectus arcessit; neglecta interim & *structura* specialissima, & *vsu* VENAE PORTAE, & MOTVVM sanguinis *per ipsam*, per *viscera* connexa, per *exitus* ab illa & ab his dependentes: ita tantum abest, vt verior aliqua ratio reddita hinc sit verissimæ interim prorsus ingentis disparitatis inter muliebres & viriles huiusmodi *hypochondriacos* affectus, eiusque veras caussas; vt ne quidem generalis horum rationis verum fundamentum immanens atque vere radicatum in considerationem venerit.

Differentia hæc in quo consistat.

§. IV. Consistit autem differentia hæc in eo, quod fœminæ non solum secundum *historiam* morbi *pathematibus* iisdem, qualibus etiam viri, multo *frequentius*, & numero *plures*, multo *sæpius*, & numero pluribus insultibus, multo *promtius*, & longe facilioribus ad leuiores etiam occasiones exacerbationibus, multo *citius* secundum ætatis proportiones, multo *diutius*, secundum ætatis etiam augescentis successus, exerceantur: verum etiam tam in genere communissime *gradu* longe *ferocioribus*, quam in specie tota apparente *indole diuersis* huiusmodi pathematibus percellantur. Cui rei porro, circa historiam *caussalitatis*, iungenda venit disparitas illa, vtique omnino in toto hoc genere vere absolute *specifica*, quod fœminis hæc sua mala non aliunde certius, præsentius, ferocius cooriantur, quam a *menstruæ euacuationis* ataxiis, aut *partus & puerperiorum* erroribus. Qualia vti a *masculino* sexu penitus aliena sunt; ita non exiguam vtique inuoluere videtur difficultatem, quando a *caussis* ita penitus diuersis eiusdem generis *effectus*, nempe *vere iidem affectus* prognasci possint.

Differentia specifica.

Affectus passionis hystericæ.

§. V. Sunt autem huiusmodi affectus repentinæ atque violentæ exacerbationes 1) *circa præcordia*, 2) in *meditullio ventris*, circa *intestina*, 3) circa *respirationem*, *deglutitionem*, 4) circa *caput* & ipsos *sensus internos*, qualiter insolescentium variorum symptomatum.

Vbi circa *præcordia* vehementissimæ *angustiæ*, *anxietates*, *oppressiones*, *suffocationes*, *inflationes*, *conatus* & *præferoces* atque præcipites

cipites & *contumaces vomendi*, interim tamen aut *vacui*, aut denique *sanguinem* ipsum extundentes; *inappetentia* perpetua, imo *nausea*, aut appetitus *vagus*, & frequenter *absurdus*, & rerum non conuenientium aut idonearum, aut certe ipsa raritate, aut ad minimum obstinata illa eligendi singularitate, *alieniorum*. In *medio ventre* iam repentinæ violentæ *correptiones* pressoriæ, (quasi duabus manibus prehendendo corriperetur, seu *raptim comprimeretur* hæc portio) vt propterea tanquam duplicato corporis situ sedere aut iacere cogantur; correptiones violentissimæ, *succussatoriæ* primo intuitu, & hinc etiam vulgata loquendi formula *singultuosæ*, (Hertzstöße vulgo appellant:) in *intestinis flatulentiæ* tum *variæ* atque *vagæ*, tum *statariæ*, & inprimis specialissimo loculo vel pertinaciter inhærentes, vel per eiusmodi paruum complexum *volutando* oberrantes (waltzet ihnen wie eine Kugel im Leibe:) *tormina* vehementissima: *alui* non solum *siccitas*, sed etiam manifesta *strictoria* constipatio.

Circa *respirationem*, tam e *diaphragmate*, quam vere ex ipso *pectore*, concurrentibus tamen etiam per *hypochondria* & *abdomen* insignibus huiusmodi incommodis, respirationis difficultates, imo veræ pectoris *oppletiones*; *palpitationes cordis* vehementes. In *faucibus strangulationes* & *deglutiendi* vitia, etiam citra vllam *tonsillarum* alterationem, simpliciter per ipsas *fauces*, & sincere per *œsophagum*.

In *capite* insultus & veri *paroxysmi dolorum*, & *inuadendi* impetu & reliquo *durationis* successu velut immanium; *vertigines mentis* & obnubilationes & vacillationes &c. Et omnia quidem hæc talia huic *sexui* præ virili maxime familiarissima: ex aduerso vero aliqua horum *virili* sexui non solum prorsus inusitata, sed etiam propemodum incognita.

§. VI. Vt vero huius rei non solum in se vera atque realis, sed etiam *Medicinæ* atque *Therapiæ* consona *ætiologia* supperat, est vtique ante omnia consideranda *generica* vera *conuenientia* horum affectuum in vtrolibet sexu. Suppeditauit hanc popularis *Highmori Willisius*, indicando, quod mala hæc, tam *hystericum* fœminarum dictum, quam *hypochondriacum* virorum, sint veluti sororii affectus CONVVLSIVI. Cum autem revera differant non solum *gradu*, sed inprimis euidentiore *caussali* ratione; dum fœminis non solum exacerbari sensibiliter, sed etiam plane suscitari obseruantur a *menstruæ* euacuationis vitiis: videtur vtique hoc intuitu rectissime ita referri ad illos respe-

Conuenientia horum affectuum in vtroque sexu.

ctus *vterinarum* conſpirantium cauſſarum, vt, ſi vel maxime non *directus & immediatus* nexus cauſſalis præſto ſit inter hæc pathemata & euacuationes *vterinas* vitiatas; tamen *mediatus* ille eius dignitatis exſiſtat, vel re vera pro *fundamento* ſolido totius mali ita agnoſci debeat, vt niſi hoc in ordinem redacto de felici non ſolum *reſtitutione*, ſed omnino *imminutione*, & qualicunque leuamine nihil *conſtantis* ſperare ſit integrum: his autem neglectis, & inprimis paſſim ad alia quælibet directis & intentionibus & remediis, etiam plane *damna* concilientur.

Conſiderandum quod, licet motus contentioſi loca remotiora aut etiam propinquiora exerceant, tamen vterum & excretiones per illum reſpiciant.

§. VII. Vnde certe *medica* conſideratione conuenit maximopere prudenter æſtimare, quid in his pathematibus mulierum agnoſcendum veniat, quæ ratione *ſubiecti affectus* equidem vere *hypochondria*, *abdominis* contenta, *pectus* atque *caput* exercent, interim ratione *cauſſæ*, *ſubiecti cauſſæ*, vt vocant, vere habent ipſum *vterum* aut ad illum vtique *pertinentes* excretiones: quæ impeditæ partim variis circa hæc loca *conſpirantia contentionibus* pathemata huiusmodi excitant & efformant; partim *translationibus* ad loca quidem *remotiora*, cæterum *generali* huiusmodi *deſtinationi excretoriæ* omnino dicata, qua *vterinæ* illius exonerationis interceptæ vices ita ſubeunt, atque defectuum pœnas luunt.

Conuenientia & diuerſitas inter hos affectus, in quantum vtrique ſexui communes vel vni proprii ſunt.

§. VIII. Quo nempe intuitu commode vtique agnoſci poterit & *conuenientiæ* & *diuerſitatis* ratio inter affectus tales, in quantum vel re vera *communes* ſunt vtrique pariter ſexui; vel alterutri, & inprimis fœminino, vere ſpecialius *proprii*. Sunt *communes* ratione *loci*, tam per *hypochondria* & *præcordia*, quam ipſa *inteſtina*, & *meditullium* veluti *meſenterii*. Sunt communes ratione *cauſſæ generalioris*, *commotionum* & *contentionum*, ſanguinis euacuationem e *vena portæ* eiusque conſpirationibus emoliri connitentium. Sunt autem magis *proprii* ratione tam *loci* quam *modi*, *ſpecialis* non ſolum, ſed etiam re vera pariter *proprii*; dum in *virili* ſexu vere ſincerius ad *hæmorrhoidales* exitus inclinant, in *muliebri* vero ad *menſtruas* debitas ventilationes: & hoc quidem adeo, vt niſi etiam his vere ſatisfiat, vel directe, vel ad minimum per indirectum, irritæ hinc propemodum ſint reliquæ curandi intentiones & inuentiones; imo vero quanto ab *hoc ſcopo* alieniores, tanto magis etiam non ſolum inutiles, verum etiam facile penitus *noxiæ* euadant.

§. IX.

§. IX. Quo respectu cum vtique ita verum euadat, quod talium fœmininorum pathematum primariam culpam eximiam re vera gerat ipse *vterus*; imo etiam hæc consideratio Medicum simul decenter instruere possit, ad formandas eo melius suas iudicationes & intentiones veras, & rerum indoli consonas: non iniquum hinc certe fuerit, etiam secundum hanc diuersitatem respectuum differentiam intueri ipsorum quoque diuersorum *sexuum*. Discretionem autem vere tanto prudentiorem postulat illa differentia, dum aliis quidem mulieribus non solum eminentius, sed etiam euidentius ab *vteri* & *mensium* turbationibus incommoda illa obtingunt: aliis autem etiam simplicius, aut sane maiorem ad minimum partem ab ipsis *flatulentis*, circa primas vias, turbis euenire, aut plurimum foueri sentiuntur.

Quia vterus horum pathematum præcipuam culpam gerit, respectus diuersorum sexuum habendus est; eo magis; cum multis mulieribus ab vteri & mensium turbis multa incommoda obtingant.

§. X. Vt nempe ita tam secundum *ætiologiam* realem, quam secundum *medico-therapeuticam* relationem etiam hi tales affectus nulla iniuria ab illa parte denominentur, cuius defectus non solum in culpa (non magis ordine, quam subinde etiam dignitate prima) exsistunt, sed etiam ad horum defectuum *reparationem* in ipsa methodo medendi primaria intentio dirigenda venit magis & diligentius, quam ad quælibet alia subsidia: quæ in hoc genere vere nullum alium quam simpliciter *secundarium* vsum habentia, si præter decentem *methodum* administrentur, ne illum quidem effectum adsequuntur, quem in suo ordine, & decente *harmonia* cum dignioribus administrata, præstare possent.

Hæc ætiologia etiam methodum medendi adiuuat.

§. XI. Vnde quidem licet verum omnino esse possit, quod *præcipui* tales affectus circa *hypochondria* maxime effectus suos edant *mediatos*, in ordine ad primam sui *originariam* sedem: agnouerit tamen puto quilibet, quod frustra hic futurum sit *hypochondria* directe & simpliciter ipsis medicamentis atque tota curatione respicere, cum verior potior respectus dirigi debeat omnino ad illam potius partem, per quam legitimum, & re vera debitum *exitum* assequi deberent eiusmodi *contentiones*, quæ iam vel vera *directione* irrita & minus conueniente, vel ad minimum *redundantia*, seu, vt vulgo loquuntur, *regurgitatione* atque *restagnatione* ad aliena loca, (inprimis ad verum *debitum* locum & exitum comparata) ita *per accidens* alienos tales, a vera sui *fundamentali* caussa, effectus exsequuntur.

Licet affectus hystericarum circa hypochondria effectus edant, curatio tamen ad locum exitus dirigenda est.

§. XII. Sufficiet autem puto hæc ita mouisse, & in *medica pathologia* etiam *medicorum* respectuum rationem habendam commendauisse.

Destinatio illa in sexu fœminino ad eua-

euationes vterinas, harumque ataxiæ declarant, cur hic sexus tot & tam ampla atque acerba symptomata perpeti debeat.

dauisse. Sicut autem ex his tanquam vniuersalior conspectus sese offert efficaciæ illius, quæ ex *vterinarum* exonerationum ataxiis tum propius in totum systema *venæ portæ*, & viscerum sub eius quasi ditione comprehensorum, redundat; tum altioribus & generalioribus *transsumtionibus* tam in *pectus*, quam *caput*, impetuose transfertur: ita haurit indidem sufficientem lucem etiam illa *specialior* circumstantia, quamobrem *fœminino* sexui hæc talia pathemata talibus maxime modis atque modulis, tanto *pluribus*, tanto *promtius*, tanto *sæpius*, tanto *impetuosius*, tanto *prolixius*, & cum ampla quasi *syndrome* multorum acerbiorum symptomatum, ita satis familiariter obtingant. Non certe absolute ob maiorem *debilitatem* sexus fœminini, siue, vti vulgo hodie loquuntur, *debile genus neruosum* huic sexui secundum hanc opinionem magis proprium putandum: sed propter *institutum* œconomiæ corporis humani fœminei, ad *euacuationes* illas *vterinas* non solum *sæpe*, & non *parce*, verum etiam per determinatos *connisus* perpetrandas. Quæ *destinationes* quando non, vti decet, procedunt, sed impetus ille *exoneratorius* ad alias *vias* aut *exitus* inclinat; non potest propemodum aliter fieri, quin vsitatos suos *mores* ad minimum generalius ita seruet, vt *sæpius*, & propterea etiam *promtius*, & tanquam per veros *insultus*, etiam has desultorias sui vicissitudines instruat.

Licet in virili sexu circa sanguineas & in specie hæmorrhoidales euacuationes oppressas vehementia etiam conamina eueniant, talia tamen non sunt, qualia in muliebri sexu.

§. XIII. Quale quid cum *virili* sexui tam circa quaslibet in genere *euacuationes* sanguineas, quam *hæmorrhoidales* in specie minus solitum exsistat vniuersim: mirum sane esset, si in heteroclitis talium *inclinationibus*, *machinationibus*, aut qualibuscunque longinquis *apparatibus*, dispar methodus, (nisi forte per *adsuetudines*, etiam plane *externarum* occasionum) susciperetur. Vt tamen hæc res etiam vere, quod aiunt, sua luce radiet, confirmat vtique harum rerum *caussalem* energiam illa in ipso quoque *virili* sexu experientia, vt, non solum, quibus viris, v. gr. *hæmorrhoidales* ventilationes, iam qualemcunque *adsuetudinem* susceperunt; sed tanto magis, quibus exquisitiorem aliquam, quin omnino ipsam etiam *menstruam* aut qualemcunque breuiorem *periodum* assumserunt: his, si talium etiam euacuationum oppressiones eueniant, non admodum disparia, sed & *certa*, & *promta*, & *frequentia*, & *vehementia* talium commotionum conamina eueniant; nunquam tamen vere & in solidum simpliciter eadem, *quot* & *qualia* *mulíebri* sexui occurrere obseruantur. Sed puto de his satis dictum esse.

MEMBRVM VI.
DE
MICTV CRVENTO.

§. I.

Dixi etiam de hoc ſanguinearum euacuationum exitu iam in parte ſpecialiore propemodum pleraque, vnde h. l. illa ſolum præcipue perſequi conueniet, quæ rem in ſe quoquo modo & *incommodam* & *periculoſam* tanquam ſpecialius *deteriorem* reddunt, & exquiſitius *morbidam* velut efficiunt. Eſt autem huiusmodi *morbida* conſtitutio vlterior *mictus cruenti*, velut in genere ſeorſim placidioris, quando ille vel *quantitate*, & ſub hac ſiue impetuoſis *inſultibus* ſiue irrequieta *continuatione* excedit; aut, quando vere *ſymptomatice* ab aliis morbidis adfectibus ſimpliciter excitatur; quin denique, quando diu iam *adſuefactus*, & ſiue propemodum ſiue vere & in ſolidum *continuus*, ſimul & ſemel occupatur & *opprimitur*. Morbida mictus cruenti conſtitutio in quo conſiſtat.

§. II. De reliquis illis circumſtantiis actum iam eſt, quantum ſatis eſſe poſſit, in parte ſpecialiore; hoc loco ſupereſt aliquid dicere de *ſymptomatico* ſanguineo mictu. Accidit hic aliis vehementibus læſionibus aut ſtimulationibus, *renum* inprimis, rarius autem veſicæ. *Læſio* oritur interdum a *calculo*; non temere vero dico *interdum*, quandoquidem a vero in renibus calculo *mictum cruentum* re vera obtingere adeo certe parum familiare aut *commune* exſiſtit, vt facile ingens numerus vere *calculoſorum* confici poſſit, etiam acerrimos ſubinde dolores a progreſſu calculi expertorum, quibus tamen talis *laceratio* partium continentium aut transmittentium, quæ *ſinceri ſanguinis* talem fluxum inferat, penitus incognita ſit. *Stimulationes* autem vehementes primo *diureticas* nimias, quas tandem etiam ſinceri *ſanguinis* expreſſio ſequatur, inducunt quidem aliquando etiam alia medicamentoſa acriora & fortiter pellentia; efficaciſſime vero *cantharides*. Mictus ſanguineus ſymptomaticus, num calculoſis communis exſiſtat.

Inprimis in *non adſuetis*, *plethoricis*, & quantumcunque *bilioſiore* ſanguineæ maſſæ intemperie adfectis. Adſueti enim dantur, qui vel *duas* aut *tres* cantharides ſine damno adſumant.

Tales *læſiones* quamuis ita quaſi ſimpliciter *per accidens* tali ſubiecto *mictum cruentum* incutiant: eſt tamen minime contemnenda cir-

cumstantia illa valde promtæ in posterum etiam *inclinationis* ad eiusmodi euacuationem, quatenus simpliciter talem: quantumlibet *loci* inidonei prorsus nulla vndique *opportunitas incommoda*, *pericula*, *damna* vtique post se trahat, imo vero quasi secum inuehat.

Duplex consideratio therapeutica.

§. III. Sicut autem de *calculorum caussali* tali efficacia verbum addere superuacuum esset, cum tota res pro se loquatur; ita est tamen adhuc locus non iniustæ, & vere quidem *medicæ* considerationi duplici *therapeuticæ*. *Primo*, an non aliquando *mictus cruentus* ita cum *calculo* eueniens verius debeatur *remediis* pellentibus; etiam proprio ausu, aut concursantium muliercularum suasu, nisi quidem Medici, aut ad minimum pharmacopolæ consilio & præscripto, assumtorum. *Secundo*, quid bonæ spei hic velut eminus promittat huius generis patientibus dextre, & *tempestiue* quidem, *præseruatiua* methodo, adhibita *ventilatio sanguinis* etiam *vniuersalior*; (& quidem inprimis ob caussas proximo articulo sequ. producendas.)

Mictus cruentus contumax quidem, interim rarus affectus est, & senioribus magis proprius.

§. IV. Cæterum cum *mictus cruentus*, iuxta supra iam dicta, affectus vtique sit *contumax*, vbi quantumcunque vel *inualuit*, vel post *diuturniorem* iam connisum demum perrupit & exitum inuenit; præterea etiam spontaneus quidem & magis directus *senioribus* quasi proprius sit, & velut ex ipsius etiam huius ætatis indole *pertinacior*: ita est tamen eo melius, quod omnino valde *infrequens* exsistat, & non æque facile, aut *multis* hominibus, minime omnium autem *promiscue* quibuslibet, impendeat.

Hinc iunioribus hæc perruptio incognita est; & si a calculo iis eueniat, securius cohibetur quam in senioribus.

§. V. Quæ tamen ipsa etiam circumstantia omnino ingens momentum offert, ad peculiarem penitus *caussarum* rationem, pro tali euentu reuera ita *peculiari*, reperiendam. Certe eo magis, postquam illis *ætatibus*, quibus præcipua magis est *alacritas* ad eruptiones instruendas, imo, quibus etiam adhuc hæc ipsa loca quasi directis *insultibus* (*nephriticis*) exercentur, tamen hæc perruptio velut *incognita* exsistat. Et sicubi etiam per *calculorum* violentam aliquam læsionem his ætatibus eueniat, tamen longe *securius*, etiam tanquam simpliciter & directe, tanto magis autem perite, rursus *cohibeatur*, quam in senioribus; iam *adsuetis* autem nihil nisi certa pericula propinquioris *funestioris* exitus minentur paulo præsentiores & firmiores *oppressiones*. Quod bene notandum. Interim cum iam supra de his rebus, quæ conueniunt, dixisse mihi videar, ad ea progredior, quæ adhuc dicenda sunt.

ARTI-

ARTICVLVS I.

DE

NEPHRITIDE.

§. I.

SI quidquam eſt, quod vere prudentem æque atque peritam æſtimationem theoreticam poſtulet, eſt illud omnino tam ipſa *exſiſtentia*, quam præterea *energia* MOTVVM HAEMORRHAGICORVM. *Contentionum* inquam & variarum & *longinquarum*, *diuturnarum*, *pertinacium*, *rebellium* & itendidem *repullulantium*, neque facile prius, quam *exitu*, quem affectant, potitæ ſint, fidas aliquas inducias & qualemcunque moderationem & tranquillitatem promittentium. Sicut enim in hoc negotio omni profecto iure notanda venit recentioris ætatis incuria, quæ, dum minimorum corpuſculorum inanibus mechaniſmis tempus fallit, interim corporis *organici* mechanicam rationem ad *organicos* ſuos effectus ita præteruidet, vt etiam ipſa manifeſtiora phænomena eius rei non attendat, adeoque præcipuorum ſymptomatum rationem reddere vtique impos, hæc potius ipſa diſſimulando totam hiſtoriam morborum corrumpat: ſolidiſſime vero amittat omnem *ætiologiam*, imo hactenus etiam propemodum nudam *hiſtoricam* agnitionem vel ſolius *exſiſtentiæ* ne dum mutuæ *conſpirationis*, & vt loquuntur, *dependentiæ* morborum *ætatum*; non, inquam, ſolum perdant, ſed re vera verius peſſundent.

Motus hæmorrhagici ſeu contentiones prudentem æſtimationem poſtulant.

§. II. Eſt enim vtique ſola hæc MOTVVM *hæmorrhagicorum* vera atque iuſta conſideratio, quæ tam *ſpaſticæ* indolis, inprimis *moderatioris* adhuc, veram ſcenam aperire poſſit, quibus *temperamentis*, *ætatibus*, *cauſſis coniunctis*, *occaſionibus* euenire, quos *actus* edere, quos *effectus* ſortiri, quomodo *procedere*, *redire*, *exire* ſoleat, quid boni aut mali perpetrare; quam ipſorum *exituum*, ſiue, vti vulgo loquuntur, *fluxuum* variorum ingenium pandat, quo *reſpectu* illi *vtilitati* alicui ſubſeruiant, & *grauiora* adhuc incommoda tantiſper differant: quin denique diuerſorum adhuc, præter hæc omnia, *ſtagnatoriorum*, *oppletoriorum*, *rheumaticorum* dictorum, *æſtuantium* particulariter, *pruriginoſorum* particulariter, *inflammatoriorum*, inprimis per occaſiones etiam *internas* ſolas, *recurrentium*, imo ab vna corporis regione

Ex hac motuum hæmorrhagicorum vera conſideratione præcipua phœnomena & ſymptomata diiudicari & illorum rationes reddi poſſunt.

in aliam *migrantium*, *veras*, ſed & omnino *ſimplices* & euidentes rationes reddere poſſit.

Longinqua collineatio apparatuum ad hos effectus.

§. III. Interim ſicuti *apparatus* ſemper vtique prior eſt ipſo pleno *actu & effectu* completo: ita venit etiam in toto hoc MOTVVM hæmorrhagicorum negotio omnino conſideranda *longinqua* illa paſſim veluti *collineatio apparatuum* ad huiusmodi ipſos effectus; quales nempe hinc inde re vera *eminus* agitantur, & late *diffuſa* circumcirca conſpiratione: qui interim, quo latius ab *ambitu* moliuntur, eo *tardius*, imo abſolute *minus*, ad vltimum ſuum effectum atque *ſcopum* (vtpote a quo vere hac ratione longius adhuc abſunt) perueniunt ſeu pertingunt. Quæ interim res, (adhuc maior inquam, & longe quidem, *frequentia*, variorum eiusmodi affectuum, qui quamlibet a *motibus* ad *eruptiones* tendentibus pendent, tamen effectum ipſum *eruptionis* minime aſſequuntur) cum proprie vera theoria prudente æſtimari decenter, & luci exponi debuiſſet; vt ſunt res mortalium, potius nude & ſimpliciter in contrarium vertit, & quantum a ſenſu craſſo alienior eſt, tantum etiam ab intellectu minus attento refugit. Cum tamen *clauis* pro his rebus ſinceriſſima, ad manus veluti præſto eſſet in eo, quod plane *paria* ſymptomata, qualia *deſtinationibus* eiusmodi *eruptoriis* veluti *præludunt*, eædem etiam SEQVANTVR, eruptiones tales iam libero multo exitu potitas, ſi illæ denuo ad *ſuppreſſionem* deuoluantur. Quæ ſane res ſincerarum *clauium* inſtar toti gazophylacio *pathologico* vero & reali recludendo vnice inſeruiunt.

Hiſtoria nephritidis.

§. IV. Non ſine cauſſa præmitto hanc breuem ſed neruoſam repetitionem contemplationi, quam præ manibus habeo, *nephritidis*; vtpote plus quam vno intuitu *longinquorum* eiusmodi *apparatuum ſpaſticorum*, *congeſtoriorum*, *hæmorrhagicorum* ſpecimen exhibentis. Quæ res vt veram ſui theoriam adſequatur, opus ante omnia eſt veram eius *hiſtoriam* commemorare. Conqueruntur nempe, qui hoc genus incommodi experiuntur, de *doloribus*, per initia quidem magis ſolum *tendentibus*, *prementibus*, ad liberiorem motum etiam exquiſitiorem quendam veluti *contuſionis* moleſtum ſenſum exhibentibus, circa *lumborum* maxime regionem. Fiunt autem hi dolores etiam ſenſim magis magisque *acutiores*, *ardoris*, imo exquiſitæ *inflammationis*, *lancinationis* penetrantis, & prorſus *anxiæ inquietudinis* acerbitate; cum *appetitus* deiectione, *virium* ſummo lapſu, *agrypnia*, *ſiticuloſitate*, *capitis* dolore *obtuſo*, aut ad minimum *perturbatione* & *vertiginoſa*

debi-

debilitate; interdum etiam concurrentibus circa *primas vias* tam *ventriculi vomitoriis* ſubuerſionibus, quam *inteſtinorum torminibus.*

§. V. De qua etiam re nequaquam ſilentio præterire licet, quod non raro, etiam in certioribus *nephriticæ* conſtitutionis exacerbationibus incipientibus, adeo familiaris ſit hæc talis circa *ventriculum* & *primas vias* exquiſitiſſime & eminentiſſime ſenſibilis turbatio, vt etiam hac quam maxime ferociente ſpecialiores *lumborum* dolores nullum prorſus adhuc indicium ſui faciant. Neque hoc ſolum, ſed meretur ſane etiam hoc ipſo ſtatim loco memorari illa ſpecialiſſima huius conſiderationis circumſtantia, quod vera quantumcunque *nephritis* præſentiſſime incitetur ad formandos paroxyſmos, mediantibus *primarum viarum* & *concoctionis* ipſius *primæ* onerationibus. (Vnde edulia partim *flatulenta* dicta, *leguminoſa*, partim *concoctu difficilia* habita, vt *caſeus* macrior, carnes fumo *induratæ*, *piſces* duriores, *nephritidem* cito exacerbare ſentiuntur.)

Familiaris huic affectui eſt turbatio circa ventriculum & primas vias; imo harum vitia hunc affectum exacerbant.

§. VI. Occupat autem hic dolor patientes ſæpe numero etiam cum circumſtantiis, *febrili* commotioni alias magis quaſi propriis; *frigidi* nempe *horroris*, quem moleſtiſſimus *calor*, licet non tam *æſtu* ſemper exquiſito, quam *acri* quodam *ardore* moleſtus, inſequitur: aut, ſi quam maxime *horror* talis nullo eminente concurſu, ſed potius *inſultu*, ſeſe prodat, eſt tamen indiuiſus omnino comes *horridula vaga* percurſatio, vt, quoties vel leuis aura frigidula illis allabitur, dum vel parturiunt paroxyſmum doloris, vel etiam iam ſentiunt, cito illos ita moleſtæ *horripilationes* percellant. Interim dignum inſuper eſt notatu etiam illud, quod *verus nephriticus* dolor non ſolum *alterutrum* tantum latus lumborum obſideat potius, quam *vtrumque*: ſed etiam, adhuc ſpecialius, *ſiniſtrum* latus communiſſime præ dextro.

Febriles commotiones, ſeu horripilationes.

Dolor alterutrum tantum latus & ſpecialius ſiniſtrum occupat.

§. VII. Præterea vero eſt etiam vtique hic notanda huius ipſius *nephritici* mali ſatis euidens INFREQVENTIA; *veri* inquam, & extra ambiguitatem talis. Hoc autem intuitu non euenit *promiſcue* quibuslibet, vti vocant, *temperamentis*, ſed ante omnia peculiariter magis *ſanguineo*, *ſincero*, aut *dominanti*. Neque promiſcue quibuslibet *ætatibus*, ſed præcipue *iuuenili* accreſcenti & *virili*, niſi quidem *hæreditaria* diſpoſitio ſubſit; quo caſu etiam iuniores, quin ipſam *infantilem* ætatem inuadit. Præterea ſeruat adhuc illam *infrequentiæ* rationem, vt non *continuo* impetu patientes exerceat, ſed *interpoſitis*, ſæpe numero etiam, ſi patientes cautius viuant, vere *diuturnis* inter-

Infrequentia nephritidis.

Frequentia eius ex quibus caussis.

uallis. Interim *frequentiam* maiorem in genere nanciscantur ipsa *adsuetudine*; in specie vero per malum regimen circa *occasiones externas*, seu caussas *procatarcticas*, quibus huius mali *repetiti* tales insultus familiariter excitantur: quæ, *generalius*, versantur in rerum *non-naturalium* incondito abusu; *specialius* autem sunt illæ maximæ eædem res, vt *caussæ*, quæ ipsas etiam *hæmorrhagias* passim concitare & exacerbare obseruantur.

Nephritis simplex differt a calculosa; illa facilius curari potest, hæc vix vnquam.

§. VIII. Interim supersunt adhuc *duo* circa hanc rem notabilia, nempe, *primo*, quod *nephritis* simplex omnino distinguenda veniat a *calculosa*; dum vtique etiam datur ingens *nephritis*, & multis etiam *repetitis* insultibus, per prolixum temporis decursum infesta, sine vllo calculo: sicut ex aduerso etiam passim *calculus* & præsto est, & mouetur atque decedit, sine vlla vera *nephritide*. *Secundo*, quod vtique *nephritis* quidem *simplex*, & nequaquam adhuc *calculosa*, si ipsi *mature* & *recte* inprimis consulatur, *percurari* iterum possit, vt patientes ab illa liberentur in posterum: *calculosa* vero, vere talis, vix vnquam.

Abstrahendo inprimis ab illis confusionibus *arthritico-rheumaticorum*, quin sæpe *nephriticorum* verorum, sed *simplicium* adhuc, & minime *calculosorum*, phænomenon in *vrinis*; quæ vulgo hominum pro *sabulo* imponunt, cum nihil sint, nisi verum *salinum* concrementum, quod sub *refrigerio* demum vrinæ coalescens lateribus vitrorum æque adhærescit, atque ad fundum partim decidit ex vrina, quæ sub emissione vniuersa *limpida* prodierat: cum *sabulum* verum atque genuinum non minus, quam ipsi etiam *calculi*, iam in illa sua consistentia *solida*, intra corpus concreta, statim iam cum reliqua limpida vrina e vesica in vas vrinarium decidant, & immediate mox huius fundum occupent.

Conspiratio nephritidis cum malo ischiadico, hæmorrhoidibus & podagra.

§. IX. Vltimo vero loco venit omnino etiam notanda *conspiratio* solennis *nephritidis* & vera συζυγία penitior tam cum *ischiadico* malo & *hæmorrhoidibus*, quam cum ipsa etiam *podagra*: adeo, vt satis frequentes occurrant *hæmorrhoidarii* & *podagrici*, non solum tanquam ambiguis forte & generalioribus circa *lumbos* doloribus vna obnoxii, vt quasi anceps esse possit, an magis *rheumatico-ischiadici* sint effectus, an vero verius *nephritici*; sed ita vera *nephritide*, vt etiam *calculosa* simul exsistens nullum dubium relinquat indolis suæ. Cui etiam constitutioni merito annumeranda venit illa *nephritidis* passim obuia circumstantia, vt dolore in lumbo præsente, quasi peculiariter *grauatiuo*, *tensiuo*, *rigido*, totum simul illud *femur*, imo *crus*, non solum *stupescat*, sed etiam *rigescat*, imo vel *doloribus* etiam eo excurrentibus simul afficiatur. Vltimo loco

Dolor nonnumquam per totum femur excurrit.

Nephritis & calculus fœmi-

loco accenſeo huic *hiſtoriæ* illam obſeruationem, quod vera *nephritis* æque atque ipſe *calculus* longe *rarius fæmineum* ſexum exerceat, quam virilem.

nas rarius exercent quam viros.

§. X. Has vniuerſas circumſtantias, prout in facto ipſa hiſtoria ſeſe offerunt, ſi iam ad *rationes* reuocemus, & huic ſcopo adhibeamus *conuenientiam* ſecundum pares cauſſas & effectus conſpicuorum diuerſorum *hæmorrhagicorum* moliminum, ante omnia vero *hæmorrhoidalium* apparatuum *externorum*, & *conſenſuum ſtricturæ*, circa has regiones equidem *venæ cauæ* & *iliacis internis* deſtinatæ, ſed faciliime in portiones etiam *emulgentes* redundantis: poterit inde ſine magna difficultate vtique eluceſcere, quomodo harum rerum ita mutuus valeat apparatus; vt nempe etiam *nephritica* pathemata ab *hæmorrhoidalibus* tentaminibus pullulent.

Oſtenditur nexus, quo modo nephritis ab hæmorrhoidalibus tentaminibus oriri poſſit.

§. XI. Sicut enim etiam vel ipſa ſimplex ocularis inſpectio *implicationis* illius ſpiſſiſſimæ tenuiter fibroſæ innuere poteſt, quæ in corpore humano complectitur tam *venam cauam* a diaphragmate deorſum, quam partem *venæ portæ* dorſo contiguam; quæ *hæmorrhoidalis* maxime eſt, quod huius, fibroſæ inquam implicationis, varia *ſtrictura* varie etiam impellere atque dirigere poſſit progreſſum ſanguinis circa hæc loca, & conſequenter variis *detentionibus* atque *reſtagnationibus* inſtruendis inſeruire: ita non poſſum, quin pro huius negotii notabili illuſtratione hoc etiam loco commemorem plane peculiarem effectum, qui e *ſtrictura*, præter opinionem profundius operante, plus quam ſimplici vice mihi ſeſe obtulit.

Strictura fibroſæ illius implicationis, venam cauam & hæmorrhoidalem complectentis, varias detentiones & ſtagnationes inſtruere ſolet.

Præſcribit *Paulus Barbette* in ſua praxi cap. de *catarrhis* ad arthritidem incipientem *emplaſtrum e ceruſſa, minio, oleo oliuarum, & ſapone Veneto*. Hoc commendat lectori peculiari quadam epiphoneſi. Idem proponitur in ita inſcriptis *experimentis Digbæi chymicis*, ſub titulo: Herrn Digby fürtreffliches Pflaster aus Bley. Hoc emplaſtrum ſicut vſu ſuo non caret, ita paraueram ante hos XVI. annos primo ipſe; cum vero vſum eius annotaſſem largioris diſpenſationis fini, commendabam eius præparationem pharmacopolæ publico, e cuius officina illud poſthac præſcribebam ſub titulo *Empl. ſaponati Barbette*. Cum vero hoc non ego ſolum, ſed etiam alter in eodem loco Medicus (qui raro in hac arte decore, quamlibet annoſior, nec experimenta neque rationes audire, imo vero amiciſſimis colloquiis etiam prouocare adſpernabatur; nempe vir in copioſa praxi conſtitutus, facillime agnoſcens, quid per vera phænomena practica probaretur, & verum in illis nexum adſequeretur) aliquoties hoc emplaſtrum præſcriberemus; & ego quidem ſemel aut iterum idem aliis iam prius ipſe etiam dediſſem in ſubſtantia, qui forte poſthac audiebant, me idem etiam in pharmaco-

polio parandum curasse: nescio quomodo hinc euenit, vt talium hominum occasione emplastrum hoc simpliciter meo nomine adpellaretur, id, quod hac ratione demum comperi, quæ mihi simul eximiam peculiarem obseruationem suppeditabat sequentem.

Veniebat ad me hortulanus mercenarius, commemorans, contigisse sibi insignem *dolorem nephriticum*, (nempe *lumbarem*, qualem statim promiscue hoc nomine notare solent, Stein-Beschwerung; quamuis huic patienti etiam sinistrum maxime lumborum latus occupauisset:) huic dolori adhibuisse se emplastrum meum, (darauf habe ich des Herrn Doctors Pflaster gelegt, aiebat) sublatum hinc esse satis feliciter dolorem; agnoscere se vero, quod sine dubio nimis diu emplastrum hoc ibi reliquerit, per tres circiter dies, postquam iam dolorem sustulisset. Euenisse sibi hinc alterum non magis molestum, quam metuendum etiam accidens, vt *testiculus sinister* magnopere *inflatus*, quin *inflammatus*, valde doleret; & superabat certe testiculus ouum maioris gallinæ Indicæ seu Calicuticæ. Ego, cum non meminissem, quod huic viro prægressis forte diebus empl. hoc commendassem, nec etiam, plus iam anno, emplastrum hoc domi amplius paratum habebam; esset autem interim alius Medicus, qui sub suo nomine empl. quoddam distrahebat; monebam ita patientem, ne erraret forte, præcipue cum mihi nullum vsitatum sit emplastrum, quod specialiter sub meo nomine venire vel sciam, vel velim. Agnoscebat ille, quod neque consilium a me, nec emplastrum ab aliquo meorum accepisset; nominabat autem virum primarium eius loci atque temporis, qui & suaserit illi emplastrum hoc, & e pharmacopolio sub hoc nomine petendi autor fuerit; imo proferebat ipsum quod vltimo gestauerat frustum. Ego, fateor, non assequebar statim efficaciam talem ab hoc emplastro pendere posse, imo vero respondebam hoc ipsum patienti; recordari iubens aliarum forte concurrentium caussarum, quandoquidem ab emplastro talis effectus minime sequi valeret. Excusabat se ille modeste, quod contrarium sentiat, cum nota sibi iam sint facta, duo alia huiusmodi exempla, quod a iusto diuturniore in hoc loco gestatione *testiculi tumor* obortus sit, pœnitendo, vt aiebat, effectu tam boni emplastri, ad dolores illos de reliquo subigendos, si ita per imprudentiam nimium diu gestetur. Hunc effectum cum ita, quod omni modo ingenue profiteor, ex horum ipsorum hominum ita plane propria experientia perciperem, capto interim ex ipsa re consilio, iubeo idem emplastrum, simpliciter inuerso ordine, toti ambitui sinistro scroti, & testiculi inflati, circumponere, camphora etiam largius imbutum. Ita quidem feliciter iterum discessit tumor.

Tanta est efficacia stricturarum circa hæc loca spinæ dorsi connexa.

§. XII. Mihi vero, & quotquot tandem animum huc solerter aduertere voluerint, exhibuit ita luculentum, imo profecto tanquam ad oculum manifestissimum documentum, quænam sit efficacia *stricturarum* talium circa hæc loca *spinæ dorsi contigua*, etiam vsque a tam *longinqua*, & *spissa*, & si *anatomico-physiologicam* conspirationem spectemus, velut alienissima efficacia strictoria a cute dorsi per

muscu-

musculos iuxta spinam dorsi, non solum externos, sed etiam ipsos penitus internos, *Psoas*, non solum in *venam emulgentem*, sed omnino *spermaticam* sinistram; (quæ nempe ordinarie e *sinistra emulgente* vena, vti dextra *spermatica*, communiter e *trunco venæ cauæ*, ortum suum habet.)

§. XIII. Iam cum etiam tam fortis inter has res præsto sit conspiratio, vt *per transuersum* integumentorum non solum, sed ipsorum vsque musculorum spissorum tales *stricturæ* ad ipsa vsque vasa, & satis *tenera* quidem illa, propagentur; & vasa grandiora, vt hic venam emulgentem sinistram, stringendo regurgitationem ad ipsum *testiculum* inflatoriam & inflammatoriam ita efforment: quid non possint *propiores* huiusmodi stricturæ & compressiones, in ipsa magis proxima vicinia vasorum *emulgentium* institutæ? Vbi nempe certe omni modo, & maximo prorsus opere, etiam obseruandam commendo illam disseminationem illorum ramorum venosorum, qui *non procul* ab ipsis *emulgentibus*, si res oculis potius inspiciatur, quam minus accuratis figuris credatur, non solum secundum ductum vertebrarum lumbarium excurrunt ad vtrumque latus lumborum: sed etiam partim *maioribus ramis*, *venæ musculæ superioris* nomine, ad multos atque crassos musculos, partim ad femur, partim ad nates, vsu tamen etiam præcipuo femoris, multis ramificationibus discurrunt. Quorum *ramorum*, iterum dico, *vero situ* ab emulgentibus non valde distantium, qualiscunque *strictura* extrinsecus, quomodocunque suscitata, potest profecto nulla difficultate etiam ita ad ipsos vsque *emulgentes* diffundi, & per hos etiam in *renes* ea ratione redundare, vt imminuto hinc satis libero sanguinis per illos *refluxu* in venas, *restagnatio* aliqua in ipso renum habitu hinc cooriens, *infarctum*, *distensionem*, *ardoris*, *lancinationis* sensum, quin verum *inflammationis* genium, ibi exhibeat.

Ex hac conspiratione facile colligi potest, quod ex hac strictura dolores vsque ad emulgentes & ad renes, ad femur, ad nates & vasa spermatica, quæ ad testes procedunt, se diffundi possint.

§. XIV. Iam cum *dolores nephritici* non solum in easdem periodos *ætatum* incidere soleant, quibus veluti *prima molimina hæmorrhoidalia* micare consueuerunt, imo vero etiam in posterum cum *ischiadicis & hæmorrhoidalibus fluxibus* concursare, (sicut etiam iam *Hippocratis* temporibus notum, & hinc ab ipso annotatum fuit IV. Aphor. §. XI. quod hæmorrhoides non solum *superuenire* soleant *nephritidi*, sed hoc etiam vtili euentu ita facere; quasi diceret, *inuenientibus exitum hæmorrhoidibus desinit contentio circa renum regionem*,) sed etiam, quibus minus familiares sunt *hæmorrhoidales* excretiones,

Nephritidis caussæ sunt motus sanguinis congestorii versus renes, hæmorrhoides eminus respicientes.

velut euidenter eadem proportione pariter minus familiares sint *nephritici* dolores; (vt *fœminino* sexui) imo recte procedente *hæmorrhoidali fluxu*, per allegatam *Hippocratis* obseruationem, hi dolores mox subleuentur; ex aduerso vero per incommode procedentes hæmorrhoides ipsa *nephritis*, etiam serius, & fere fortius, cooriatur, (sicuti reapse *Hippocrates nephritidem* quasi magis *propriam senibus* recenset alleg. III. Aph. 30.): ita videtur certe mihi ex his veris circumstantiis nihil magis atque certius dilucescere, quam, quod ipsius etiam *nephriticæ stagnationis*, *infarctus* & *inflationis* nullæ sint certiores *occasiones* & velut introductiones, quam MOTVS eiusmodi *congestorii*, qui *sanguinem* ita velut eminus ad *hæmorrhoidales* ventilationes, præcipue *externas*, veluti destinare atque compellere aggressi, *restagnationibus* huiusmodi specialioribus circa *renes* occasionem subministrant, quæ semel ita *præualescentes* etiam in posterum specialiori ad hæc eadem loca redundantiæ aditum præparant.

Sanguinei hæmorrhoidalibus moliminibus externis, nec non ischiadicis & podagricis pathematibus subiecti, etiam nephriticis expositi sunt.

§. XV. Non possum autem mihi temperare, quin etiam iam hoc ipso loco aliqua pro confirmatione maiore huiusmodi adsertionis adferam ex ipsa *historia*, partim *pathologico*- partim *therapeutico-practica* vera, & experientiæ consona. *Primo*, sicuti *externis* hæmorrhoidariis moliminibus & *apparatibus* inprimis obnoxii sunt homines *habitus corporis spongiosioris*, mollis, qualem vulgo *sanguineum* vocant, (siue magis *sincerus* ille sit, siue in qualicunque compositione *prædominans*,) &, nisi *molimina* hæc exitum adsequantur, redundat in *ischiadica* aut *podagrica* pathemata, talibus subiectis proinde præ aliis familiariora: ita eueniunt etiam maxime talibus iisdem *nephritica* pathemata vel *frequentiora* præ aliis aliter constitutis; vel certe sensibiliter omnino & *grauiora*, & *acrius inflammatoria*. *Secundo*, monstrat prudens experientia *practica therapeutica*, quod tempestiuæ *ventilationes* tum *generales* sanguinis, inprimis in *inferioribus* partibus corporis, tum *specialior*, e locis *hæmorrhoidalibus* externis per *hirudines*, *calculosis* non solum per se multum emolumenti & leuaminis adferant; sed etiam omnium reliquorum medicamentorum feliciori operationi viam sternant, vt illa longe veriorem ita exhibeant efficaciam, quam si sine præmisso huiusmodi subsidio in vsum trahantur.

Venæ sectio tempestiua multum leuaminis adfert.

§. XVI.

§. XVI. Supereſt autem omni modo adhuc aliquid dicendum de *inclinatione* etiam ſanguinis verſus hæc loca, poſtquam ſemel, ne dum iterum, reſtagnatio hæc illa loca inuaſit & expandit. Siquidem non ſolum quaſi ſua *ſponte* etiam in poſterum hanc eandem ſemitam velut iterum affectat, & facile ſequitur natura: ſed quando etiam, inprimis *in actu* iam fientis huiusmodi congeſtionis atque reſtagnationis, remedia ſpecialius *ad renes* pellentia intempeſtiue adhibentur, obtingit hinc adhuc tanto maior circa talem *ſpecialiſſimum* locum non magis *commotio*, quam vera *contentio*; a qua & facillime, & inde propemodum familiariſſime, reſtagnatio *nephritica* non ſolum ad veram *inflammationem* augetur, ſed ab hac etiam ſuccedens aliqualis *vlceratio*, poſthac *calculi renalis* prouentui ſcaturiginem quaſi ſubminiſtrat. Vnde quidem valde familiariter occurrunt animum ſolerter aduertentibus eiusmodi exempla, vbi mox a primis dolorum *per lumbos* velut initiis adhibita *acriora*, *terebinthinata*, *ſuccinata*, *ſpiritus nitri dulcis acrior*, & *largiore* vſu; quin ipſa aqua *petroſelini*, *fragorum*, *amygdalæ rancidæ* & *amaræ*, tum *diuretica* acriora &c. patientes tales mox eo deducunt, vt admodum tempeſtiue *calculi* prouentum experiantur, cuius ante hac nulla adhuc veſtigia perceperant: niſi quidem forte phænomenon illud, iam ſupra tactum, impoſuerit *tartareo-limoſi* concrementi in vrina, ſub emiſſione *limpida*, poſthac demum ſub *refrigeratione* coaleſcentis.

Recurſus congeſtionum & ſtagnationum ſanguinis per leues occaſiones.

Inprimis per pellentia ad renes & alia diuretica acria calculus renalis prouenit.

§ XVII. Habet autem inſuper, vt etiam iam ſupra notatum eſt, *nephritis* ſimplex illud peculiare, vt etiam non ita multos dies iugiter perennet; quin iterum quaſi ſponte diſſoluatur; remiſſa nempe ſenſim *contentione* illa congeſtoria, ad *renem* ita redundante. Præter hæc omnia vero habet vtique *nephritis* etiam illam *cauſſalem* rationem conſideratu dignam, quæ hactenus a me adſtructam eius *ætiologiam* confirmare poſſit, quod *nephritis* omnino ab iisdem cauſſis *occaſionalibus* exacerbetur, quæ etiam ſimplices quaslibet *hæmorrhagias* pariter incitare & exacerbare obſeruentur; & inter tales velut eminenter ab ipſis *animi pathematibus*. Qualia tamen quid de reliquo peculiaris inferant ſtabile & materiale circa *renes*, *vrinam*, *vias vrinales*, quatenus tales, nemo vtique hominum agnouerit: niſi quidem cum antiqui cenſus *ſpiritibus*, ſine omni reliqua comparatione hic turbas concitantibus, vel recentiore illo monſtro, *Gorgonio ſpiritu*, nudæ fabulæ ſcenam inſtruere arrideat.

Nephritis ſimplex non multos dies iugiter perennat: eædem cauſſæ occaſionales illam exacerbant, quæ alias hæmorrhagias incitant, inprimis nimi pathemata.

§. XVIII.

Aliæ pathologiæ nephritidis & calculi de spiritu lapidifico, seminiis & fermentatione minime respondent circumstantiæ essentiali.

§. XVIII. Cæterum placet etiam hanc considerationem iterum illo monito obsignare, quod quælibet aliæ *pathologicæ* opiniones tam circa *nephritidem*, quam *calculum*, vel minime respondeant circumstantiæ *essentiali* penitus circa hos affectus, eximiæ *infrequentiæ*: aut si denique hanc dissimulare non amplius ipsis concedatur, noua, & adhuc minus toleranda vanitate ad absolutas huiusmodi fabellas dilabantur *spirituum Gorgonicorum*, & *materialium* quorumlibet *seminiorum*, non solum per *tot annos* delitescentium, & per longas demum ætatum *periodos*, vt Aloë Americana, maturescentium ad progerminandum; aut per modum cereuisiarum *fermentando* paroxysmorum varios recursus formantium: nisi quod vtique etiam hoc ipsum *simile* grauiter, quod vulgo dicitur, *claudicet*; dum nullum in toto mundo concretum occurrit, quod in *eodem*, maxime vero *exiguo*, *loco* detentum *fermentationis* commotionibus solum ita *per particulam* afficiatur, vt illa quidem *fermentando* emoueatur, ad reliquam vero veluti *mineram*, seu *farraginem*, *commotio* illa non pertingat, sed illa semper nouos demum *insultus* exspectet, qui tamen singuli non plus, quam *exiguam* qualibet vice particulam ita emouere valeant, & tamen hæc omnia indole *fermentatiua*: profecto absurde. Sed de his plura, vbi de ipso calculo.

Nephritis non solum senioribus sed etiam consistenti ætati euenit.

§. XIX. Sicut autem hanc tractationem de *nephritide* subieci tractationi de *mictu cruento*, ita posset forte non iniuria a me exspectari *connexio* etiam ipsius vtriusque huius affectus. Cum autem secundum *Hippocratem* quidem hæc res facile expediri posset, qui e sui temporis atque climatis experientia & obseruatione ipsam etiam *nephritidem* non nisi *senioribus* familiarem obseruauit; quibus iisdem, quod præced. membro notaui, quamlibet *Hippocrates* illud in illis *aphorismis* præterierit, ipse etiam *mictus cruentus* sine vi externa veluti proprius est: quia tamen in nostris regionibus, imo verius nostris *moribus*, *nephritis* etiam reuera iam ad *consistentem* ætatem appropinquantibus passim euenire notatur; posset videri, quasi hæc res nexum talem inter *intentionem* directe hæmorrhagicam, & *apparatus* atque *exitus* similes hic implicaret.

Connexio inter mictum cruentum & nephritidem.

§. XX. Sed cum non sine prægnantibus, & certe plane solidis rationibus in ipso initio præs. artic. repetierim differentiam, quæ vere intercedit inter MOTVS *ad hæmorrhagias* destinatos, & ipsos *exitus* seu *fluxus*, ad quos illi collineant; & huius eiusdem rei eximia vtique prorsus specimina præsto sint, non solum in *hypochondriaco*

malo,

malo, ſed etiam ipſis *arthritico - iſchiadico - podagricis* contentionibus: (& in his quidem maxime in eo, quod ibi & *longinquæ*, & *diuturnæ*, & *pertinaces* tales *contentiones* fiant circa *eruptiones hæmorrhoidales*; quamlibet ad illas in multis ita affectis vel nunquam plenum hunc *exitum* aſſequantur: in *hypochondriaco* vero apparatu reuera geminum ipſum contingat cum præſentis *nephritici* MOTVS ingenio; vt, inquam, hic etiam, quamuis ad actualem *perruptionem* hæmorrhoidalem illa ætas, quæ *hypochondriacis* pathematibus quam maxime obnoxia eſt, non pariter procliuis exſiſtat, & illam omnino aſſequatur) ita pari ratione in noſtris certe regionibus obtinet hoc omnino ita, vt etiam illis, quibus ad actualem *perruptionem cruenti mictus* non tam directe & ſimpliciter procliuis eſt progreſſus atque ſucceſſus, tamen longinqua hæc veluti *molimina* ad illum, quæ *reſtagnationem* inſignem circa *renes*, & per hanc *nephritica* illa pathemata efformant, etiam prius, quam ad ipſam *perruptionem* pertinacius pertendat totus conniſus, tantisper huiusmodi veluti progymnasmatibus præludat, & veluti *tentet* & aditum expeditiorem & exitum.

Dubium cur Hippocratis tempore tales apparatus nephritici ſeriores obtigerint, quam mictus cruenti.

§. XXI. Quamuis autem hæc forte ita facile agnoſci poſſint, agnoſcet tamen ſine dubio etiam, quicunque naris eſt emunctioris, quod etiam hoc ipſum nondum exhauriat *dubium* illud, quamobrem, teſte experientia, vtique tales *apparatus præmaturi* familiariores ſint, qui *Hippocratis* tempore aut climate *ſeriores* obtingere ſoliti ſint: cur inquam *Hippocratis* tempore non etiam *maturius* euenire cœperint, quam proxime ipſa illa ætate, qua etiam *mictus cruentus* ipſe ad exitum peruenire familiarius obſeruatur? Hic licet nulla affectata ratione etiam allegare poſſem, quod *Hippocrates* non abſolute illibata *ἀκριβείᾳ* omnes circumſtantias morbidarum diſpoſitionum exhauſerit: (vel ipſo *hypochondriacorum* affectuum teſtimonio, qui apud illum vix attinguntur veluti:) minime tamen hoc facere opus habeo, cum ſufficere mihi poſſint aliæ etiam vere *poſitiuæ* circumſtantiæ huiusmodi diuerſitatis, ipſa re veræ, inter *calidiorum* regionum & noſtrarum genium intercedentis.

Duplex cauſſa ſubeſt, ſpiſſior ſanguis, & peruerſa medicandi methodus per

§. XXII. Subeſt enim hic duplex cauſſa, altera vere *immanens* & prorſus inſita; altera *aduentitia* & arbitraria. Illa, *ſpiſſior* diſpoſitio ſanguinis, tam a frigidiore *aëris* temperie & viciſſitudinibus, quam a craſſiore *victu*, & ante omnia *potu*: cum in calida *Græcia* & potu *vinoſo*, græcæ generoſæ indolis, longe familiariores fuerint,

diuretica & alia pellentia.

imo hodieque sint, tum ipsæ actuales *eruptiones* sanguineæ, tum exquisitiores ambitus *apparatuum* ad illos pertinentium. *Secundum* autem quod attinet, est illud nihil aliud, quam *mos* longe vsitatissimus hodiernus, vt non solum *arthritodes-ischiadicæ* contentiones familiarissime cum vere *nephriticis* ipsa diagnosi confundantur: verum etiam pandemia sit illa ad ita semel iudicatum *nephriticum* malum consultandi atque medicandi proteruia potius quam promtitudo, non solum *simplicioribus* remediis, vulgo vti notissimis ita vsitatissimis, arillis *cynosbati*, *baccis alkekengi*, *petroselino*, *raphano rusticano* &c. sed etiam, (postquam famosa Chymiatrica ita ad homines syluestres diuertit, vt, qui inter syluas & materiis huiusmodi & instrumento præcipuo pro his artificiis, ligno quasi gratuito abundant, etiam iam tam præparatione abundantissima, quam distributione & consiliis vtendi cum oppidanis talium rerum præconibus certant, non notissima solum inde, sed &) vsitatissima vtique facta sunt *olea destillata terebinthinæ*, *piceæ*, *iuniperi*, *succini*, *spiritus acris empyreumaticus tartari*, *spiritus nitri* tum minoris apparatus simplex, tum maioris apparatus cum *silicibus*, clyssiformis, interim vtique *nitrosa* parte satis sincerus. Qualium quidem rerum noti familiarissimi *abusus* quotidiani, si res recte secundum indiuidua æstimetur, deprehenduntur vtique passim præcipuam penitus partem habere in illo hodie adeo frequentiore prolapsu qualiumcunque circa *dorsum* & *coxendices* contentionum, velut recto gradu ad *renes* inclinando.

Mictus cruentus magis pro euentu nephriticarum contentionum quam effectu habendus;

§. XXIII. Reuera autem est etiam ita considerandum negotium hoc vniuersum, vt memori mente teneatur, quod ipse etiam *mictus cruentus* non sit *euacuatio* talis hæmorrhagica primaria atque *directa*, ad quam tanquam *recto gradu* tendat, adeoque pertendere satagat, natura. Sed, quemadmodum ipse quoque *mictus cruentus* nihil aliud est, nisi *deuia* quædam eruptio *hæmorrhoidalium* intentionum atque contentionum: ita, si res sine omni præoccupatione vere solertissime æstimetur, est ipse *mictus cruentus* magis pro *euentu nephriticarum* restagnationum & contentionum, quam directo qualitercunque destinato *effectu* habendus. Ipsæ vero etiam hæ *nephriticæ* congestiones atque contentiones non æque pro tali effectu aut *apparatu*, simpliciter ad *cruentum mictum* pertendente, agnosci inde possunt; quam potius pro *euentu* magis quam *effectu* latiorum connisuum *arthritico-ischiadico-hæmorrhoidalium* æstimari.

nephriticæ congestiones autem pro connisum arthritico-ischiadico-podagricorum.

§. XXIV.

§. XXIV. Vt ſit ſenſus, *nephriticos* quidem affectus ex *hæmorrhoidalium* moliminum occaſionibus euenire, ſed nullo æque directo atque deſtinato *agendi* ſcopo aut conniſu: *mictum* autem *cruentum* vel conſequi ſimpliciter *fortuita* magis ratione has etiam *nephriticas* contentiones, ſine efficacia tanquam *deſtinati*, & ad hunc effectum obſtinati conniſus: vel, ſicubi reuera ad hunc exitum *tendere* apparet, ibi maxime ſubeſſe etiam illas *ætatis hæmorrhoidalium motuum* & conatuum, imo iam paſſim *adſuetudinum*, certiores circumſtantias; ſed ſimul etiam, quod oppido bene notandum venit, in iſtiusmodi conſtitutione, etiam reuera longe minus exquiſita, vera *nephritica doloroſa* eiusmodi ſiue molimina, ſiue pathemata: dum in talibus caſibus potius omnia etiam ipſos ſucceſſus planiores, ad ſimiles intentiones abſoluendas & vere in effectum deducendas, aſſequuntur, vt nempe ipſa *eruptio* cruenta promtius obtingat. Et hoc quidem etiam magis exquiſite in ipſis *ſenioribus*, effectui huiusmodi reali omni modo verius ſubiectis. Vt adeo hæ ipſæ quoque res, ſi ſine fictionibus potius vere ita vti ſunt accipiuntur, etiam *ætiologiæ* illarum ex *hæmorrhagicorum motuum* & moliminum indole ſatis luculenter comprehendi poſſint.

Ita nephritis ex motibus hæmorrhoidalibus, mictus cruentus autem ex nephriticis contentionibus oritur.

ARTICVLVS II.
DE
CALCVLO RENVM ET VESICAE.

§. I.

NOn dubito, quin primo intuitu, & ſecundum præconceptas opiniones, *ἀτοπώτατον* apparıturum ſit plerisque, quod præſenti ſeriei tractationis, vbi de *hæmorrhagiis* earumque proximis conſpirationibus agere promiſi, CALCVLI mentionem immiſceam, & eo ipſo ingentem, vt habet prouerbium, ſcrupulum ipſis iniiciam. Interim confido omnino, quod, ſi modo æquo animo rationes meas audire ſuſtinuerint, confeſtim ſenſum illius ſcrupuli amiſſuri ſint. Sicut enim non dubito, quin ſuperius illud meum monitum de nexu *phthiſeos* cum congeſtionibus *hæmoptyicis* citra difficultatem aſſenſum aſſequi poſſit: ita ſpero tantundem etiam de eiusmodi *congeſtionibus*, ad minimum autem omnium conſenſu *reſtagnationibus* atque *inflammatoriis* planè

Remouetur ſcrupulus, cur in ſerie hæmorrhagiarum calculi mentio immiſceatur.

ſtaſibus nephriticis; quod nimirum aliquando actualibus *ſuppurationibus*, magis autem *vlcerationibus* ſanioſis, viam ſternere poſſint in *renibus*, quemadmodum alteræ illæ in *pulmonibus*. Quamuis autem facile præuideam, quod non defuturi ſint, qui, quicquid etiam de habitu *nephritidis* ad *ſuppurationem* aut *vlcerationem renum* conſentiant, non tamen eadem facilitate perſpecturi ſint, quanam ratione ex *vlcerationibus* talibus *calculos* velut efformare integrum eſſe poſſit: ſpero tamen hic etiam ab ipſis omnia æqua, ſi modo vere ſinceram ante omnia agnouerint *calculi hiſtoriam*, quam proinde omni modo neceſſe eſt primo loco conſtituere.

Calculi hiſtoria.

§. II. *Calculus renum*, vt ipſius tanquam propriam omnino hiſtoriam texam, eſt ante omnia conſiderandus tam ſecundum *materiam* ſuam, quam ſecundum *formam*: vtrumque tamen non tam exquiſite ſcholaſtico ſenſu, quam craſſiore veluti, quo in ſenſus incurrit, habitu. Tali intuitu eſt *calculus renalis ordinarius* minime vere & ſimpliciter *lapideæ terreæ* indolis; vnde quidem in menſtruis *ſalinis*, quæ alias ſimplicia *terrea* concreta cito ſoluunt, non ſolum non *totus*, ſed etiam *languide* communiter ſolutioni obſequitur. Secundo vero eſt hoc inter omnes *calculoſos* notisſimum, quod *vſitati calculi renales*, ſi recenter emisſi probe conſiderentur, poſtquam per aliquot horas in libero aëre iacuerunt, quaſi ad ſimplicem adſpectum menſura *decreſcere* obſeruentur, & veluti *exſiccatione* ipſa *contabuiſſe*. Neque tamen etiam hoc ſolum, ſed concurrit adhuc alterum non ignotum ſpecimen maioris *exſiccationis*, dum vtique recens excreti *calculi* tales facilius franguntur, & magis *friabiles* ſunt, quam poſt diutius tempus ipſa deſiccatione *denſati*. Præterea tertio, quando calculi tales vruntur, nigreſcunt non ſolum modo, & fundunt tam *humiditatis*, quam *pinguedinis* empyreumaticæ & *ſalis volatilis* notabile quiddam: ſed amittunt etiam eo ipſo non parum de ſuo *pondere* priſtino, contra ſinceriorum *lapideorum* genium.

Eius materia.

§. III. *Formam*, nempe externam, quod attinet, eſt in illa conſideranda partim vſitata *magnitudo*, partim *firmitas* atque denſitas, partim *color*: partim denique peculiaris, ſpeciei tamen magis communis, quam ſimpliciter indiuiduis magis propria, *figuræ* ratio. *Magnitudinem* quod attinet, *vſitatam* vti vocaui, vix quenquam propemodum latet, quod vſitatisſimo more calculi renum non nimium *magni* prodeant, ad *piſi* qualiſcunque menſuram, imo etiam longe

Forma externa ſecundum magnitudinem.

com-

communius, minores, ad ſeminis *cannabis*, *milii*, imo *arenæ* & *ſabuli* proportionem Qui vero maiores, ad nuclei pruni arborei, Herbſt-Schlehen, pruno-mali perſici, Marellen und Abricoſen, adſcendunt, illi & minus vſitati ſint, ſed vere rariores; & minus etiam propemodum frequentis exacerbationis exhibeant circa *conamina* veluti excuſſoria. Inuſitatæ vero omnino ſunt magnitudines veluti monſtroſæ tales, quales hic illic apud obſeruatores occurrunt, cum concurrente etiam paſſim adhuc magis inſolita configuratione externi ambitus vniuerſi.

§. IV. *Firmitatem* quod attinet, eſt illa vſitata admodum fragilis atque *friabilis*, inprimis antequam ſiccior euadat. Minus vſitata vero occurrit vtique partim in multo maioribus ſolito, vltra *pruni* maioris aut *perſici* minoris (Marellen) nuclei menſuram, conſiſtentia vero cætera viſibili vſitata; partim autem vere rariſſimo euentu in vniuerſa prorſus inſolita conſtitutione, duritie atque pondere penitus ſingulari, & textura quaſi ſincerius *ſilicea*, cuiusmodi tamen, quamlibet in *graminiuoris* animantibus repertam, in *humano* corpore genitam, in renibus inprimis nondum ſpectaui. *Color* calculi renalis quaſi perpetuus eſt fuluus, ex obſoleta flauedine palleſcente quaſi leuiter ruffeſcens. Secundum firmitatem & colorem.

§. V. Peculiaris conformatio vero conſiſtit communiſſime in *aſperitate* tam externi ambitus, & veluti cruſtæ ſui; quam per totam ſui conſiſtentiam, qua velut e *granis* ſubtilibus ſibi mutuo cohærentibus communiſſime conſtare apparet: ſicut etiam paſſim ſub ipſa conſiſtentia *granulorum* talium ſingularium, & nihil dum cohærentium, ſic ſatis ſæpe prodit *ſabuli* nomine. Aliquando tamen conſpiciuntur circa hanc ipſam ſuperficiem mediocrium calculorum etiam magis *faſtigiata* aliqua veluti granula, quæ *cryſtallorum ſalinarum* indolem innuant. Ratione peculiaris figuræ.

§. VI. Iam ſi huic *hiſtoriæ* calculi ipſius vlterius ad latus ponatur etiam hiſtoria *prouentus* calculi huiusmodi, innoteſcet ex illa *primo*, quod calculus communiſſime ſequatur *dolores nephriticos*, *inflammatorios*, & ad minimum a ſuſpicione *ſuppurationis*, aut *vlcerationis*, non alienos. Et hoc maxime, quando cum *impetu* inuadunt atque ſæuiunt hi dolores. Quando vero etiam hoc non faciunt, & tamen tandem *calculus* ſequitur, incumbunt ad minimum tanto diuturniore atque conſtantiore moleſtia, antequam tandem ipſius calculi Prouentus calculi.

prouentus ſeſe exſerat: *ſuſpicione* etiam in hoc caſu iniuſta, nec etiam vulgo inuſitata, *vlceroſæ* affectionis in rene. Adhuc magis autem & nota eſt & euidens renum in calculoſis demortuis *vlceroſo-ſanioſa* conſtitutio reperta, tanta ſæpe numero, vt etiam præcipua pars de mole renis abſumta appareat, reſiduum autem *cuniculis* peruium, interim etiam vndiquaque *flaccidum* deprehendatur.

Manatio ſaniei vlceroſo-ichoroſæ vlteriorem prouentum calculi inhibuit.

§. VII. Quibus rebus vltimo loco adiicere licet trigam obſeruationum, quomodo calculoſa ſubiecta, manante poſthac ſincerius atque copioſius *ſanie vlceroſo-ichoroſa*, ab iſtis temporibus, quibus talis *manatio* cœpit, ab vlteriore prouentu calculi immunes vixerunt.

Vir ſexaginta annis appropinquans, cum etiam alias calculi quædam indicia ſenſiſſet, corripiebatur grauioribus inſultibus nephriticis, adeo, vt licet iuſta eſſet ſuſpicio, quod impatientia & anxietas partem etiam habeant in grauiſſimis illis quiritationibus & anguſtiis, quas patiens præ ſe ferebat, tamen etiam ſubſequens actualis etiam excretio aſperioris ſemel iterumque calculi, quamuis vel paruum piſum non ſuperantis, faciebat etiam fidem, non inanes eſſe patientis quiritationes atque planctus; cum etiam textura corporis laxior & ſanguine floridior attendentibus confirmare poſſet, quod in tali habitu exquiſitior ſit patientis ſenſus, & omnia, vt irritationibus ſenſibilius, ita affuſionibus atque congeſtionibus inflammatoriis paratiora. Habebat vxorem non multo iuniorem, neque textura ſeu habitu corporis æque ac animi ab ipſo diuerſam; quin etiam gemini huiusmodi pathematis experimento ſociam. Vtebantur partim proprio auſu e vulgatis & vſitatis in hoc genere conſiliis, remediis partim euporiſtis & domeſticis, partim artificioſis, vſitatæ praxeos medicæ commendationibus, terebinthinatis, ſuccinatis, cum ſalinis volatilibus æque atque fixis. Vxor aliquanto moroſior viro, rarius & parcius; & habebat etiam minus male, quod tamen an a priori factum ſit, an magis a poſteriori, & proprie propterea, quia minus obſequebatur ad frequentem & largum vſum talium medicamentorum admittendum, diuinent qui poſſunt.

Cum autem hoc ipſo tempore mihi quoque Matrona nobilis obtigiſſet, nephriticis calculoſis inſultibus opem expetens, cui ex vſu ſimpliciorum quorundam pharmacorum, ſabuli æque atque calculi prouentus, quibus alias admodum adſueta erat, in ſatis notabile tempus iam emanſerat, eaque hoc factum, vti fere ſolent, paſſim memoraret: obtigit hinc, vt etiam Medicus duorum illorum coniugum me de ratione huius feminæ tam morbi quam medicationis amice compellaret. Ego nihil diſſimulabam, ceſſaſſe quidem iam plus annuo ſpatio omnia ſabuli nedum calculi indicia in dicta nobili femina; ſed non ſanatam propterea

a me

a me reputari, cum aliud hactenus successerit, quod mihi non magis placeat quam ipse calculus: quamuis ipsa patiens dissentiret, parui faciens hoc, vt interpretabatur, incommodum præ formidabilibus calculi tragœdiis, quibus alias subinde exagitari sueuerat. Medicus sicuti Pathologiæ meæ circa totam scenam calculi animum ita statim submittere non poterat (quod postea fecit, cum hanc ipse experientiam obseruaret) non dissimulabat assensum suum circa meæ patientis opinionem; & abunde vtique fore reputans, si patiens ipsius, vir vtique, in quo cardo satis diffusæ administrationis publicæ, consiliis & ordinationibus instruendæ (Cancellarius erat) non solum eriperetur doloribus illis, quos per paroxysmos (si non simpliciter impatienter, moraliter, tamen physice) ægerrime ferebat: sed etiam meliore orthostadia officio suo fungi posset, nempe exemplo vtique dictæ illius nobilis feminæ, longe meliori statu futura omnia interpretabatur. Cum itaque methodum æque atque medicamenta a me vsurpata commemorassem, licet cum parenthesibus meæ circa has res considerationis, non quidem exquisite scio, num laudatus ille Medicus etiam hanc methodum & medicamenta simpliciter secutus sit; illud autem satis scio, secutum esse in vtroque horum coniugum eundum effectum, qualis in mea patiente. Consistebat autem hic in eo, quod patientibus his fabuli quidem atque calculi prouentus in solidum cessaret; interim experirentur valde frequentem, & feminæ quidem, vix non continuum (quantitate solum differente) prouentum tenacissimæ mucositatis cum vrina, rarius propemodum simplicis atque nudæ, sæpius longe cruentæ; quin satis sæpe etiam multo sanguine imbutæ. Erat huius etiam mucilaginis alias quidem minus, ita tamen vt fere nycthemeri spatio mediam ad minimum vnciam æquaret, non raro vero vel vna emissione cum vrinæ forte sex vnciis, plus vna vncia huius materiæ prodiret, inprimis si rheda vehendo, & itinera ita faciendo, præter modum dorsum atque lumbos concussissent. Obseruabat tamen mea illa patiens, matrona si quæ alia & prudens ad discernendum, & eloquens ad exacte describendum quæ sentiret, quod, quanto minus materia hæc, ad occasiones tamen proportionatas oblatas, procederet, tanto plus sese exhiberet incommodorum in dorso circa lumbos, & nominatim quidem sinistrum. Interim, vti hæc cum nephritico-calculosis comparari non merebantur, ita raro eousque affligebant patientem, vt impar esset, plus ad summum vno die, ad ambulandum, imo vel in publicum prodeundum. Quamlibet autem huius etiam eiusdem patientis æque, atque coniugum illorum, hæc etiam talis mala dispositio sensim sensimque ingrauesceret; cum ante omnia, dictæ illius meæ patientis hectica lenis, qua iam plus duodecim annis, antequam mihi innotesceret ipsa, eximie contabuerat, exacerbationibus interdum insignibus, semel, aliquando bis per annum, exacerbaretur: vixerunt tamen in huiusmodi constitutionibus omnes tres, per aliquot adhuc annos; vir quidem plus quinque annis, coniux eius plus septem annis; nobilis autem illa matrona plus decem annis. Habeo autem caussam legitimam, cur suspicer, coniuges illos (sine præiudicio tamen Horoscopi, seu potius diuinæ voluntatis,) magis a cohibitione huius euacuationis accelerasse funestam efficaciam; cum vtique vxoris illius huiusmodi exitus adhuc præsens quasi testis fuerim, sicut historiam eius rei supra Part. II. Art. V. curatius exhibui (nisi quod sphalma sit typo-

typothetæ; loco 65, ponentis 55) Matrona vero, cui ego consulueram, etiam iam pluribus annis post meum discessum secuta tamen adhuc consilium pristinum, vsurpatis tempestiuis venæ sectionibus, & euitatis multis & variis medicamentis, ita tolerabiliter etiam tamdiu adhuc superstes vixit.

Ex his autem exemplis conficio maxime illud, quod cum in his patientibus leuior *manatio vlcerosa* fuerit, quoad *sabulum* & *calculi* nascerentur, increbescens illa posthac, ad largam penitus & multiplicem excretionem, huiusmodi spissioribus *concrementis* veluti per otium efformandis, non amplius par fuerit.

Calculi renalis fabrica seu natiuitas.

§. VIII. Vt autem omnino etiam propius accedam ad formandum conceptum de ipsa *fabrica* calculi renalis ab his initiis, iudico, quod basis veluti sit *exsudans* materia eiusmodi mucida serosa, qualis in superficialibus *vlcerationibus* corporis, vbi humiditas diuaporare potest, *escharam* seu crustam constituit. Huic materiæ e tenui vtique *vlcusculo* exsudanti, & quicquid etiam eius defluat, tamen circa orificium veluti reliqui vlcusculi limbum quendam mucidum affigenti, sensim reor substantiam *salino-limosam*, qualis etiam ipsi vrinæ largius inexsistens vtique tales alterationes imprimere potest huic lentescenti mucilagini, imo cum illa magis magisque in *coagulum* mutuum coalescere. Hoc tale concrementum arbitror omnino posse ita excrescere sensim sensimque, donec tandem qualicunque occasione excussionis, aut detrusionis, aut auulsionis liberatum, etiam ipsius peluis atque vreteris strictorio motu ad prouolutionem, seu potius propulsionem in vesicam deducatur.

Probabilior est hæc sententia de genesi calculi, quam altera de spiritu lapidifico.

§. IX. Confirmat me in hac sententia consistentia illa calculi, qualis in illo sentitur, partim ex illa sui dum adhuc humescit, *mollitie*, & maiore expansione *turgida*; partim ab *soluentium acidorum*, qua talium, imparitate, ad illum subigendum: dum vtique notum est, quod *acida* mucositatem animalem magis densent quam dissoluant.

Specimen huius rei manifestum est, si magnus *lapis cancrinus* integer iniiciatur in *aquam fortem*, præcipue paulo debiliorem, soluit aqua fortis totam oculi cancri portionem *terream*; manet autem tota moles eius pristina, nisi quod semipellucida sit, integra, quæ si, effusa solutione, edulcoretur, subtilissima veluti spongia comparet, e glutine quodam, sed non indifferenter solubili coagmentata.

Illu-

Illustrat autem hanc indolem & *natiuitatem calculi renalis* etiam insuper tam inæqualitas illa superficiei, quam etiam exiguorum granulorum instar tam coalitus maior, quam secessio sigillatim, sabuli & arenariorum granorum instar. Et hanc sane simplicem huiusmodi genesin tamen immensum quantum probabiliorem arbitror, quam productionem *spiritus Gorgonii*, & directa efficacia *petrifici*; reclamante primario tam languido vsitatissime (nisi peculiares *stimulationes* intercedant) ipsius calculi prouentu atque *regeneratione*: cui quomodo par prouentus huiusmodi *lapidifici* monstri ita respondere possit, vt, iuxta terminos hypotheseos, *languidus prouentus* talis materiæ *languide producat* calculum, dispicient quorum interest.

§. X. Interim illud non solum non inficior, sed omnino potius etiam ipse respicio, quod etiam vere calculosis familiaris esse possit, imo soleat, non tam æque continuus, sed per occasiones, inprimis ab assumtis, exsurgens *concursus materiæ* talis peculiariter *salino-mucido-limosæ*, aut *salino*-veluti *tartareæ*, quæ etiam subiectis, a vera *nephritide*, nedum *calculo*, liberrimis, interim *arthritico-ischiadicis*, siue vulgo etiam dictis *rheumaticis* affectibus expositis, quin aliquando a peculiarium *assumtorum* occasione, non ita raro euenit.

Materia salino-mucida aut salino-tartarea, vere calculosis familiaris, non raro etiam in affectibus arthritico-ischiadicis & rheumaticis euenit.

Habeo huius rei exempla, & specialissime & exquisitissime nota & perspecta. Hominum, inquam, ab omni *nephritide* sincere alienorum, *ischiadicis* vero *arthriticis*, *rheumaticis* insultibus tentari solitorum, quibus per illos paroxysmos veluti (non solum orthostadiam & obambulationem, sed ne itinera quidem, non impedientes) vsitatissime quidem in vrina, limpida emissa, post *refrigerationem* & diuturniorem moram crystalluli tales *rhomboidei* subnascentes, etiam ipsum ambitum vitrorum largiter inficiunt, bonam vero etiam eiusdem materiæ partem ad fundum demittunt: quæ etiam substantia, vti mediocris, *grana milii* dimidiata æquat, ita sæpe etiam minimarum arenularum instar, sed inprimis tanto magis numerosissimis granulis, sese sistit; aliquando tamen etiam *longitudine* granum hordei æquantes, *latitudinem* vero eiusdem dimidiam non excedentes crystallos efformat. Aliquibus tamen, aut his ipsis reliquis talibus, aliquando etiam talis materia in limpida emissa vrina succrescit, quæ tantundem ad latera vasorum, præcipue tamen *stanneorum*, quam ad fundum spissam magis magisque coalescentem eiusmodi consistentiam efformat, vt *liquido-mucido-limoso-arenosa* compareat, granorum nempe exilissimorum, reliquo huic spissamento abundantissime insitorum, tam visui quam tactui obuia præsentia: qualia interim *lapidosa* non æque esse, sed potius *salina*, monstrat vtique ipsa *consistentia* vrinæ, sub emissione limpida, & hoc ipso SALINAM *dissolutionem* huiusmodi materiæ, æque ac postea salinam eiusdem *concretionem* ita confirmans.

Energiæ petrificæ irritæ sunt.

§. XI. Certe quicquid tandem de *petrificis* illis energiis non solum confuso, sed verius nullo conceptu in medium proiicitur, est tam in se irritum & ineptum, quam dissonum a vera *historia* tam spontaneæ languidæ *concretionis*, quam per occasiones largioris & *citatioris* aliquando *productionis*, & denique huic etiam communis variæ & facilis *irritationis*. Alterius autem vtique & iustioris multo considerationis esset tam genesis quam indoles peculiarium *mucositatum*, earumque maior aut minor *solubilitas*, tum in se, tum quando cum *terreo - salinis* quibusdam aliis concreuerunt.

Iustioris considerationis est concretio mucositatum quarundam, earumque maior aut minor solubilitas.

Quamlibet autem ad præsens hoc negotium de renali calculo etiam hæc consideratio forte non tantundem pertineret, quantum ad vesicæ calculum, placet tamen illam vtique attigisse. Vbi nempe non solum iam ante allegatum experimentum circa lapidem cancrinum in considerationem venire meretur, sed etiam alterum illud, quando calx viua cum albumine ouorum, tanto magis autem cum mucido - caseoso coagulo lactis, etiam in inexspectatam duritiem coalescit, vti pariter gypsum tostum cum glutine in marmoream firmitudinem: sed licet maxime omnium ante oculos conspicuum, ita minimum omnium ad animum reuocatum phænomenon quotidianum, productionis corticis ouorum. Sicut enim hæc productio paucissimarum horarum spatio peragitur: ita meretur vtique attendi, quod materia illa limosa, quæ proprie terrestrem quasi consistentiam huic cortici largitur, non solum ex & per se ad omnem indurationem inepta sit, sed etiam non solum interuentus, sed copiosus omnino alterius, nempe glutinosæ materiæ, maxime dilucescit ex vstulatione, & inde nascente copiosa nigredine non solum, sed effumante etiam substantia olida empyreumatica. Vbi interim tam de corticibus his, quam eminentissime de conchyliis, obseruanda vtique venit specialissima illa indoles, quod vstione in consistentiam vere calcis viuæ æmulam facessant, quæ etiam iterum cum proportionatis mucaginibus indurescat, &c. Ceterum hæc ipsa etiam vt vniuersim ad *calculi* ætiologiam, inprimis *renalis*, nihil directæ illustrationis specialioris afferre tanto magis ex eo in propatulo est, quod *ouipara* talia animalia, licet materia illa pro corticibus formandis maximam partem in illorum *renali* substantia colligatur, & e massa humorum secernatur, tamen nunquam *calculo renum* laborent: quamuis profecto hic *Gorgonii* illi effectus maiore iure in suspicionem venire deberent, postquam vtique tanta quantitas concrementi duri in singula oua tam breui temporis mora succrescens propius videretur inferre veriorem talem efficaciam velut ἀπὸ μηχανῆς erumpentem, quæ ita, nempe iuxta Gorgonis Medusæ fabulam & Helmontianas irradiationes, nudo conspectu petrificæ essent.

Quod calculus renalis vlcerationem re-

§. XII. Vltimo loco audeo sententiæ huius meæ, quod *calculus renalis* proprie *vlceroso - escharoticum mucum* pro fundamento ha-

habeat; adeoque vlcerationem ipsam licet exiguam renum, (vbi breuiter monere placet illos, qui de vera indole subiecti inflammationum realem aliquem conceptum fouent, quod substantia renum spissisime *glandulosa*, inprimis in densissima sui portione *centrali* versus peluim, sint corpus quam maxime *exsangue*) huius, inquam, sententiæ testem citare commendationem *empiricam* practicam, antiquissimam partim, partim ad minimum ita a longo tempore inter Septentrionales nostros famosam, vt quamdiu etiam Septentrionalium nostrorum empirias, typographia fauente, publico commendare licuit, vnanimi consensu hoc celebrent, nempe, quod multa, quæ cæteroquin non solum eximie, sed etiam velut vnice, *solutæ vnitatis* vitiis prodesse laudantur, *traumatica* vulgo dicta, eorum non solum multa, sed propemodum etiam hoc ipso nomine laudabiliora pleraque *calculo* etiam prodesse laudentur: (iterum dico *calculo*; non æque vero simplicius forte *nephritidi*, tanquam *inflammationi*: cum vtique hæc ipsa *traumatica*, quæ ita passim a Botanographis *calculo* dicantur, in *traumaticæ* efficaciæ ordine, minime *inflammationibus* satisfaciant, verum simpliciter actualibus *vnitatis solutionibus*.)

num pro fundamento habeat, testantur remedia traumatica.

§. XIII. Imo vero non dubito aliquid his rebus adiicere etiam de mea obseruatione. Non sine caussa monere soleo, vt ratio habeatur non tam in genere vago motu oberrantium traditionum de *specificis* effectibus, qualibuscunque etiam demum certorum remediorum; quod etiam iam *Ettmüllerus* ex vsus practici peritia notissima commendauit: sed habeo rationes, quamobrem & alia *Paracelsi* chirurgica prudenter passim consideranda commendem; & specialissime illud, quod habet im Spital - Büchel, vbi simplicia quædam nominibus commemorat, quæ illi scopo seruiant, quem alibi aliquoties maximopere vrget, vt *partem vlceratam ab intimis* sui atque corporis veluti penetralibus *extrorsum purgent*; imo non solum *expurgent*, sed ita funditus *perpurgent*, vt inde *sponte* naturæ in integrum restituantur, iusta & solidissima consolidatione. Nemo credet, nisi decenter expertus. Ego eadem experientia teste vti possum, per illa exempla, quorum paulo ante historias dedi: quandoquidem etiam ibi præcipuum locum habuerant huiusmodi vlcerationum *cathartica*, *expurgationem* inquam *per ipsum vlcus* perficientia. Effectus sane ipse, qualem memoraui, a nemine viuentium aliter explicabitur, nisi quod *fluxio* fuerit *vlcerosa*, *ipso medicamento fortius incitata*: (quamlibet

Traditiones de specificis, item Paracelsi assertum de purgatione vlcerum ab intra, prudenter consideranda sunt.

prouentu *calculosi concrementi*, e segniore fluxione sensim coalescere soliti, posthac sublato.)

Virga aurea Gesneri ab auctoribus tanquam panacæa calculi laudatur.

§. XIV. Possem videri ineptire velle, si e satyra, tanquam licentiosa fabula, argumenta probationum allegare susciperem. Loquor de *Euphormione Barclaii*, in quo *virga aurea* (*Gesnero*) dicta tanquam panacæa *calculi* prodigis laudibus effertur. Si vero Medicos laudauero non postremi nominis, qui audacis huius assertionis comicæ auctores haberi mereantur, nihil caussæ video, quin valeat auctoritas. Sunt autem tales *Arnoldus Villanouanus*, *Ioh. Præuotius*, *Alexius Pedemontanus*, circa vsum ad *calculum*: sicut ad vsum pro *vulneribus* imo *vlceribus*, etiam *antiquis*, *cacoëtheis*, *fistulosis* generalius, præter eundem *Arnoldum* etiam *Forestus* & e proximis *Grülingius*. Loca ipsa indicante *Pancouio*.

Calculi vesicæ diuersitas a renali.

§. XV. Hæc quidem tantisper sufficere poterunt de *renum calculo*: dispiciendum est de *vesicario*. Notabilis est huius *diuersitas* a renali, non solum in vna pluribus, sed reuera etiam *præcipuis* circumstantiis. Sunt autem tales circumstantiæ, quibus *vesicæ* calculus a *renali* plurimum differt, *primo ætas* subiectorum, quibus maxime familiarius obtingit. *Secundo* diuersitas *numeri*; dum *vesicæ* calculi pauci, sed communissime *vnicus*, patienti obtingunt, cum *renum* plures fere deinceps pullulent. *Tertio* decidunt vsitato more *renum* calculi non solum singulatim breuiore tempore, sed tanto magis mutuis successibus; *vesicæ* calculus vnus idemque non solum per longum tempus, sed sæpe numero per totam vitam obhæret.

Differunt etiam magnitudine, consistentia & exitu & elisione.

§. XVI. *Renum* calculi vsitatius non assequuntur eximiam magnitudinem, sed fere sub moderata admodum, veluti decerpti, exitum affectant; *vesicæ* calculus augescit ordinarie, quam diu obhærescit, non solum tanquam familiariter in maiorem, sed etiam passim in ingentem molem, *oui* non solum *columbini*, aut *dimidii gallinacei*, sed etiam *integri*, imo *anatini*. *Consistentia* etiam & tota *textura* discrepat. Siquidem *renalis* est, qualem descripsi superius; *vesicalis* autem equidem nec ipse communiter aut multo *durior* renali, aut multo *ponderosior*: interim tamen tenerioris, æqualioris, & proinde *glabræ* atque *leuis* structuræ, subinde etiam tanquam poliendo *læuigatæ*. Tandem cum *renum* calculi per vices etiam vel *granulorum sabulosorum* paruitate familiariter recedant & exitum affectent, non conspirant neque in hac indole *vesicæ* calculi, longe familiarius ad quietem

com-

compositi, quoad non solum eximia, sed fere penitus specialissima *commotio* obtingat.

Placet huius etiam rei specimen allegare, vt alias obseruatu dignissimum, ita plerarumque etiam vesicæ calculi exquisitiorum circumstantiarum compos. Adolescens Illustr. stirpis, parentibus satus vtrisque nephriticis insigniter calculosis, habuerat etiam fratrem primogenitum, qui septem annorum cum signis calculi vesicæ mortuus, cum aperiretur, lapidem in vesica exhibuit, tanquam exacte dimidium ouum gallinaceum non magis æquantem, quam repræsentantem (nempe secundum latitudinem dissectum.) Hic autem de quo loquor vsque ad sextum decimum annum eximia indicia calculi non æque exhibuit, sed ita satis sanus apparuit. Cum autem in hac ætate, vt erat reliquo corpore in omnem dimensionem non æque infirmo, ad equitationem artificiose exercendam admoueretur, cœpit manifestiora incommoda circa regionem pectinis & perinæi persentiscere, eoque ipso vesicæ calculi suspicionem incurrere. Non habebat interea vsquam ita male, vt pro ægro esse posset; Illustr. interim Dominus Parens solicitus vtique de filio iusto hærede futuro, si viueret, cum quacunque fortuna sermo ad aures perueniret de bubulco quodam in illis ditionibus famoso vromante, qui ex vrina exquisite dispic re nosset pleraque, non morborum solum, sed integrorum hominum; ioco-serio tentamine experiri constituit, quid ille diuinaturus esset. Mittitur vrina per hominem silentii fidei satis compotem; qua simpliciter conspecta, patientem cupediis adsuetum prædicit, es seye ein Patient, der Special-Bißgen gewohnt sey. Cæterum commemorat non solum exacte, quid patiens queratur, quod sentiat; sed calculo etiam vesicæ laborare edicit. Limpidam autem fuisse illam vrinam, quæ ipsi transmissa fuerat, fidem faciebant & qui miserat, & qui tulerat: sicut etiam vtriusque & inprimis vesicæ calculi participes non solum alias, sed sæpe sane etiam sub paroxysmis, inprimis renalibus, sanam, si tenuitatem qualemcunque eximas, vrinam sæpe emittunt. Satis fuerat hic acquieuisse; sed ne curiositas temeritati elaberetur, interponit sua artificia bubulcus, minime solus vrinæ theoreticus, sed plane curationum practicus. Nihil tamen amplius, quam scribit duabus schedulis vna quaque quatuor aquas destillatas, sed singula diuersas, vernaculo idiomate, & alias vsitatas, & quæ nihil vel in specie ad hanc rem posse, vel in genere turbare, ne dum nocere posse, iudicari possent. Hoc ipso forte intuitu decernitur tentamen: wenn es ja nichts helffe, so könte doch so etwas auch nichts schaden. Simulatque vero Illustris patiens haustum de illis aquis assumsisset, cooritur sensim sensimque, sed minime languido successu, conatus quasi strangureticus; inualescit magis magisque, præualescit ad dolores atque cruciatus patientis intolerabiles, sed &, quæ summa erat infortunii, incessabiles. Elliditur ita frustum, quod amygdalam longam exquisite talem non solum longitudine, sed tota reliqua figura exprimeret, pollice operario longius; læue tamen & bene molle, vnde etiam cum patiens illud erecto situ, & stans innixus famulis, elisisset, in pauimentum conclauis gypso fuso formatum, prolabendo in aliquot frusta dissiliit. Non cessabant interim spasmi vesicæ & insultibus

tibus conuulſiuis, & doloribus ita enormibus violenti, vt patiens, de vita deſperantibus omnibus, etiam a miniſtro eccleſiæ euangelico-Lutherano vltima benedictione iam munitus, propinquæ morti ab omnibus deſtinaretur. Sedata tamen iterum eſt huius impetus violentia, ſed tamen admodum languide, niſi quod prima illa enormis vehementia non eadem reuerteretur, ſed magis magisque ſeneſceret. Cum autem poſt 8. circiter ſeptimanas ſtabili euphoriæ aſſertus videretur, & iam brumali anni tempore aëre, poſt tantam delaſſationem, minus caute vteretur, muſſitante iterum malo, vti fere fieri ſolet, officioſa vtique commendatione nominatus eſt operator quidam lithotomus, qui ſectioni calculi dexterrime par eſſe laudabatur. Vocatus, & in rem præſentem ductus, inſtituit vſitatas explorationes. His tanquam ſigno dato euocatæ rurſus immanes illæ ſpaſtico-conuulſiuæ commotiones, intra paucos dies vitæ finem impoſuerunt. Aperta defuncti veſica exhibuit calculum ab anatis ouo non multum abeuntem, niſi quod non æque per totum ambitum rotundus, ſed compreſſus appareret.

Obſeruatio de elidendi conamine, alias de calculo veſicæ inaudito.

§. XVII. Sicut autem hoc ipſum exemplum equidem notatu quam digniſſimum videtur, ita eſt tamen in eo præcipuum notabile incoërcibile illud, & in *veſicæ calculo* vero (non ſimpliciter *renali* aſperiore, recenter in veſicam depulſo, & quidem per ipſam *ſtimulationem* medicamentoſam,) vix auditum *elidendi* conamen peruicaciſſimum; cum alias etiam ſat magni imo eximii huiusmodi calculi citra ſummam æque moleſtiam, nedum intolerabilem talem vehementiam, paſſim diutiſſime patientibus inhæreant, & ab illis tolerentur.

Ita cis paucos annos duo talia noui exempla virorum, quorum alter quinquagenario maior, alter ſexagenarius aut proxime, a longis inde annis calculi veſicæ certi quidem, ſed etiam ſic ſatis ſecuri erant, dum paucas ipſis effatu admodum dignas moleſtias obieciſſet; quantumlibet a multo corporis motu minime alienis, & ad itinera multa atque longa ita adſuetis, vt inprimis ſenior horum in regiones maxime diſſitas excurreret, e Germania in Angliam, ex hoc in Moſcoviam, iterum per mediterraneum Conſtantinopolim, inde rurſus in Belgium. Nacti tamen in eodem Belgio operatores habiles, etiam tali ætate ſectionem experiri non dubitantes, felicem euentum ſortiti ſunt. Erat autem ſenioris huius calculus mediocri ouo gallinaceo nihilo minor. Nec induxerat ipſos æque, inprimis hunc, tanquam peculiariter forte vrgens neceſſitas; ſed nuda laus dexteritatis operatorum, vnde ad ſubeundam operationem animi præſentia peculiari procedebant, quæ in hoc ipſo ſeniore tanta certe erat, vt animi ad hanc rem applicatio, deliberatio & operatio, omnia inquam hæc ſimul in continua ſerie facta, horæ ſpatium non excederent.

§. XVIII. Præter dicta autem est omnino adhuc notabilis illa huius calculi circumstanstia, quod semel quidem succrescens familiariter *vnus* maneat, *magnitudine* solum augescens; æquabili interim fere atque læui superficie, & communissime ad qualemcunque rotunditatem *oualem* accedente ambitu. Si tamen vnus talis excernatur, aut sectione extrahatur, solet subinde alter succrescere.

Vesicæ calculus numero vnus manet, magnitudine solum augescit.

Præter alia huius generis vulgo non ignota meretur memoriam illud apud *Tulpium* exemplum *fabri ferrarii*; qui cum sibi calculum e vesica semel, propria manu & cultro, quo panem suum edere consueuerat, vt Germani loquuntur, exsecuisset, expertus tamen est nouum succedentem. Exsecuit iterum eadem ratione; succreuit tertio ille etiam tertio; exscindere pertinax, victus tandem est in opere, & succubuit.

§. XIX. Vltimo autem loco venit vtique notanda illa intima constitutio, qua fere semper *vesicæ calculus*, tanquam in *meditullio* sui, non solum *vestigium* diuersæ substantiæ a reliqua eius consistentia exhibet; sed etiam, inprimis in iis, quibus non æque a prima inde infantia inhæsit, sed iam adolescentibus succreuit, tanquam ordinaria propemodum indicia *renalis calculi*, quantumcunque etiam tandem exigui, ibi offert: vt inde non magis suspicio forte aliqua, quam iustum potius indicium sit, quod tota reliqua moles huic tanquam primo seminio *superaccreuerit*.

Calculi vesicæ intima textura seu constitutio.

Exemplum huius etiam rei ante annos aliquot inuenire contigit hic locorum in viro aliquot supra sexaginta annorum. Fuerat ille a multis iam annis renum calculo obnoxius, & habuerat ab illo satis sæpe graues insultus & molestias. Hoc tempore nescio quid vsurpauerat; inueniebam autem illum iam in septimum diem plena vrinæ suppressione laborantem, conatibus interim aliquibus, imo etiam doloribus eximiis, maxime omnium autem angustia præcordiorum spastica & anxia tanquam per insultus, seu veluti paroxysmos quosdam, ita male habentem, vt summe infirmus a viribus absumtis esset. Concurrebat autem, vti solet, febris lenta quidem & propemodum continens, sed satis æstuosa. Nondum erat catheter admotus, sed interna solum vsurpata. Vrgebam itaque huius applicationem: fiebat, sed sine fructu vllo, dum ne gutta quidem obsequeretur. Patiens euanescentibus in horas viribus moriebatur die sequente. Aperta vesica, illa quidem sine omni vrinario humore inueniebatur, sed plus decem (exquisiti numeri oblitus sum, non præsens sectioni) calculos exhibebat, auellanarum varia magnitudine. Quos renales fuisse, & figura reliqua & textura testabatur: interim erant tamen etiam qualicunque crusta magis læui singuli propemodum obducti.

§. XX.

Accretio huius calculi quomodo peragatur.

§. XX. Ceterum peragitur vtique *accretio* illa veluti visibiliter per totum ſemper *ambitum*, ita, vt calculus inde ceu per *foliatos* quosdam cortices ſucceſſiue ſuperinductos, *cæparum* ſimilitudine, efformari videatur. Notabili tamen vtique illa circumſtantia, quod hoc *accrementum* non ita ſimpliciter continuis ſucceſſibus iugiter procedat; ſed veris diſtinctis etiam *ſpiſſitudinis* cruſtarum harum differentiis monſtret, quod reuera *diſtinctis temporibus*, veluti per certas *periodos* temporum, ſingulæ tales cruſtæ ita prognatæ ſint. Quod etiam ita fieri nulla difficultate agnoſci poteſt ex eo, quod vtique prouentus ille *tartareo - limoſæ* materiæ, quæ huic calculo veram præcipuam *ſubſtantiam* præbet, nunquam vno continuo æquali prouentu e ſanguine in vrina compareat; non ſolum apud alios *arthritico - iſchiadicos*, ſed etiam omnino apud veros quoque genere *calculi* laborantes. Vnde nempe facile comprehendi poteſt, qui ita fiat, vt accretio huiusmodi non ſimpliciter velut inſenſibili *continua appoſitione* ſucceſſiue appareat: ſed tanquam euidentius diſcretis, copioſis veluti productionibus, efformata compareat.

Infantum diſpoſitio ad veſicæ calculum in hæreditaria diſpoſitione fundata eſt.

§. XXI. Sicut autem antea notauimus de hoc *veſicæ* calculo, quod ille peculiariter, præ *renali*, etiam *teneriori* ætati familiaris obſeruetur: ita ſupereſt circa hoc phænomenon adhuc tanquam pro *colophone* monere, quod talis *infantum* diſpoſitio ad hunc *veſicæ* calculum primario obſeruetur fundari in *hæreditaria diſpoſitione*; non quidem directe *veſicæ* calculo pariter obnoxiorum parentum; ſed *renali* nephritidi atque calculo addictorum. Vt ita vere *renalis* calculus atque ſabulum etiam in talis ætatis ſubiectis vera *baſis* & veluti *ſeminium* euadat, cui *accrementum* illud ſecundum ſuperficiem deinde ſuperinducatur; aut certe ad minimum ab aliis occaſionibus grauiſſimarum irritationum *renum* in *teneris* corporibus, vt a *cibis* enormiter ſalſis huiusmodi *vlceroſo - ſabuloſa* intemperies, renibus inducta, *baſin* ſuccedentibus inpoſterum talibus accrementis *veſicalis* calculi ſubminiſtret.

Cauſſalis nexus & efficiendi modus.

§. XXII. Has circumſtantias veluti nudas *hiſtoricas* cum ita ob oculos poſuerim, non exiſtimo neceſſarium eſſe, vt longiorem ſeriem *reſpectuum*, *nexuum*, & *efficiendi modorum* cauſſalium quaſi denuo hinc eliciam: cum vtique veluti propria ſponte hæc ex ſe mutuo ita fluant, vt 1.) a *redundantia* ſanguinis inſolentiore ad *renes*; 2) non ſolum ſtaſis *inflammatoria* exoriatur; ſed ex hac etiam 3) aliquando tandem *apoſtema*, vlceroſæ ſanioſæ *manationi* poſthac obnoxium:

for-

formetur hinc denique 4) ex hoc *vlceroso-glutinosa* materia, & transeuntis per hæc loca *vrinæ*, per vices externarum occasionum *salino-limosa* coagulascente substantia, materia huiusmodi tanquam *limi*, *glutine* subacti: textura interim per superficiem *inæquali*, & veluti rugosa; ab illius lentoris circa vlcusculum obhærentis vtique successiua ita protrusione ex ipso foraminulo, e quo scaturit. Neque vero multum dispar est ratio *vesicæ* calculi; nisi quod in *vesica* etiam perpetuo præsto sit spissa admodum eiusmodi *mucositas*, quæ totam internam superficiem vesicæ, velut ordinarie & directe secundum naturam, ita oblinit, vt acrimonia vrinæ hanc violare non valeat. Ceterum, vbi semel huiusmodi aliena *concrementa* non solum, sed etiam in renibus ipsa *solutio continuitatis*, sensibilitati vtique adhuc maiori occasionem subministrans, præsto est, ibi in numerato vtique esse potest energia harum rerum *irritatoria*, per quam etiam frequentioribus tam *affusionibus*, quales plus materiæ offerant, quam ipsis tandem *excussoriis* spasticis moliminibus occasio præbeatur.

§. XXIII. Superest vt pauca dicam de habitu constitutionis calculosæ ad restitutionem seu *curationem*. Offert se hic diuersa vtique consideratio, *calculi* ipsius semel formati, & *mineræ* vt loquuntur, seu veluti scaturiginis eiusdem, vnde repullulet. Calculum semel formatum *renalem* commouet aliquando etiam ipsa natura; aliquando tamen etiam adiuuant aduentitiæ occasiones *externæ*: *concussio* lumborum equitatione aut vectura succussatoria, saliendo, in lumbos *cadendo*. **Curatio calculi.**

Qua de re, lapsu inquam in lumbos, cum mentio incidat, venit simul in mentem exemplum aliquod, quod tam geneseos calculi, vt illa hic a me delineata, tum aliarum non quotidianarum circa hoc negotium circumstantiarum, notatu digna specimina exhibet. Vir quadraginta aut amplius annorum incidit in calculum renalem, quo non solum grauiter conflictatur per quatuor annos, sed contabescit etiam enormiter. Venit aliquando ad me vxor eius vrinam apportans, nihil aliud, vt fere solent, quam viri illam esse, professa. Erat vrina a sana constitutione nihil de reliquo aliena, nisi quod paullo pallidior esset, & ita tenuior, vt, sub limpiditate vtique reliqua, dubium esset, verane consistentiæ totius esset illa tenuitas, an coloris magis vitium, aut reciproce.

Vti semper detestatus sum fallacias & simulationes, & hoc nomine etiam promiscuas vromantias, vt sine huiusmodi deceptionibus non absoluendas; ita huic etiam fœminæ hoc vnum dicebam, ex hac vrina nihil me effatu dignum diiu-

 dicare

dicare posse; si vero ille, a quo hæc sit, patiens vere incommode habeat, neque forsan a nudo aliquo metu inducti sint, vt iudicium ex vrina de patientis valetudine petant, non posse fieri, quin vel malignior esset morbus, si illum cito & grauiter affecerit, vel, si hoc non sit, languide chronicus & assiduus veluti existat. In talibus enim posterioribus familiariter euenire, v. gr. veris phthisicis affectibus, vt vrinæ mirifice varient, iam totæ sanis similes, iam visibiliter mutatæ & alterationi obnoxiæ prodeant. Apprehendebat fœmina ingenue sermonem, & recte quidem atque ordine me dixisse assentiebatur, dicens: Es ist gantz recht, der Herr D. hat recht; ja wol ist es eine langwierige Kranckheit, und es ist wahr, sein Urin verändert sich vielmal, wird manchmal so trübe, wie Thon darunter gerühret wäre. Edicebam ipsi, ex hac præsente vrina nihil me dispicere posse; aut itaque dicendum esse, quid patiens sentiat, aut afferendam esse vrinam, quæ ad sensum a tali, qualis sit præsens, sana temperie discrepare videatur.

Fœmina non vtique imprudens edisserere potius malebat, conflictari virum cum calculi cruciatibus; non nunc quidem æque acerbis, sed cum & raras ferant, & breues inducias, deliberasse maritum de audienda mea sententia, inductum occasione petendi mei consilii, quam memorabat &c. Faciebam, quod soleo in hoc casu, dissuadebam, sæpe & multis medicamentis vti; iubebam autem iterum me conuenire tunc, cum insultus aliquis cooriretur. Fiebat hoc post dies non ita multos. Erat autem initium Martii mensis; dabam duos pulueres salinos nitrosos cinnabarinos. Altero mane reuertitur fœmina, laudat mitigationem, concepisse hinc maritum spem melioris, etiam vltra successus, rogare vero, vt ipsum inuisendo occasionem darem, vt pluribus mecum communicare possit, quæ in rem eius fore existimem. Promitto, visito. Sed profecto cum adspexi ægrum, perdidi fiduciam. Non enim pallidus erat, aut extenuatus, sed verum viuum funus. Ambulans, sed ad parietem. Exquiro ab eo quamdiu cum hoc malo conflictetur, quartum esse annum ait. Quæro de prægressa valetudine; ille cum exclamatione, sed gemebunda, sanissimum se semper fuisse, floridissimum, starck und fett, wie Milch und Blut, habe wie eine Rose geblühet, habe ihm nie kein Finger wehe gethan. Ego temporis & rei compendium facturus, meas vias insisto; interrogo de commotionibus sensibilibus, aut euacuationibus sanguinis, spontaneis, aut arbitrariis: negat: de hæreditaria dispositione, negat; de abusu rerum non naturalium, nihil reminiscitur: de hæmorrhoidibus, nihil. Continuabat medicamentum; habebat se ita, vt versus instans pascha, cum etiam tempestas non inamœna esset, cupido incesseret in publicum prodire tentandi, si festo tempore forte templum visitare, auram autem prius ferre adsuescere posset. Prodit in templum breuiori precum publicarum mora, fert commode. Erat per illos dies moris, ciuilem armorum inspectionem instituere, & consuetos ordines, quod appellant, exercere, vt in armis suis decurrant. Erat patiens turmarum ciuicarum, vt hodie loquuntur, locum tenens Centurionis, seu legatus; auebat exercitiis his ad minimum præsto esse, & credebat suffecturas sibi ad hoc esse vires. Fungebatur hoc officio vno mane; & quod animus esset alacris, commode hoc sibi euenisse adseuerabat. Idem repetit altero mane. Videbatur inde sibi fatigatus, & temperandum

esse amplius reputabat. Altero iterum mane mittit ad me vitrum vrinarium, multo, & sane fœdo liquamine pene plenum, cum indicio, pessime sibi fuisse hac nocte. Materia erat ad adspectum fæci similis crassiori: Vitrum autem erat tectum charta duplici, quin etiam filo obligatum. Cum offerretur e xire e domo parato, seponere iubebam. Circa vesperam repetunt vitrum, simulque quæstionem patientis nomine proponunt, possitne fieri, vt, quod quis edisset, per vrinam iterum eiiceret? negabam ego fieri hoc posse, nisi methodis vix credendis, adeoque mire raris. Allegant caussam interrogandi, quod patiens, cum pridie aliquid petroselini in iusculo assumserit, huius diei horis pomeridianis in emissa vrina conspicatum se esse eius portiunculam arbitretur. Altero mane rogat me patiens, vt visitem se, & colloquendi faciam copiam: noctem se exegisse miserrimam. Cum conuenissem, vnica erat illa quæstio, quam heri, per nuncios mouerat; possit ne per vrinam exire, quod ore assumtum fuerit Loquebatur autem cum summa fiducia, & serio, quantum fieri posset, gestu Ego subridendo negabam posse, nisi modis ita raris, vt vix fides esse possit, euenturos. Asseuerat ipse non posse se, quæ sibi hac nocte euenerint, aliter interpretari. Familiam suam hesterno prandio brassicam crispam, braun Kraut, esitasse; sano sibi præ aliis gratissimum semper hunc cibum, nunc etiam appetitum illexisse, vt tria forte cochlearia plena absumserit. Obtigisse vero sibi hac nocte cruciatus ingentes per vrethram, vrgente vrina, sed obstructo canali, quoad cum summo nisu elisisset spissam materiam, quam demum subsecuta sit vrina: istam vero fuisse luculenter brassicam illam, vt assumta fuerit, non concoctam. Cupiebam inspicere, sed effusa erat e matula. His ipsis autem momentis recrudescit mingendi conatus cum impetu; arripit cum excusatione vitrum, & cum quiritatione multa, me tamen præsente, elidit iterum cum vrina non plane pauca propemodum cochleare plenum brassicæ, ne bene quidem commasticatæ. Non dissimulo quod res est, eram admiratione perculsus, & profecto inuadebat mentem cogitatio plane singularis: monente memoria, quod socrus huius viri, quæ ante paucos annos mortua erat, paucioribus ante mortem annis e grauissima inquisitione magicorum veneficiorum, quod antiqui aiunt, ambusta euaserit. Quia tamen certe nec temere credere, nec temere suspicari de alio, siue institutione, siue indole, didici, redibam in meam viam, repetebam pristinas meas quæstiones, vnde huiusmodi tam insolito euentui caussæ suppetere potuerint? monebam itaque, excuteret memoriam suam, quo impetu, aut quibus successibus, ex illa pulcherrima sanitate, quam mihi laudauerit proximis septimanis, in hanc valetudinem transierit, certe pessimam & penitus insolitam. Orditur hinc nouam historiæ suæ ægritudinis telam. Reperit: fuisse se ita florida sanitate præditum, vt non putet, posse homini vico melius esse; colore, habitu, alacritate, robore, tolerantia, omnibus summis. Nominabat autem nuptias, domum, scalas spirales lapideas, tempus & locum, mihi quoque exquisite nota: his nuptiis se adfuisse. Post copulationis ceremonias, cum conuiuio inchoando considere posceret tempus, coortos clamores, & sonitus publicos incendii in vrbe indices. Sui, vt custodiarum vrbanarum legati, officium, imo sacramentum postulare, vt in eiusmodi casibus præsto sit, & custodiarum atque auxiliorum ordines instruat. Ita quidem se cursu e triclinio per scalas properantem, errore gradus grauissime retrorsum lapsum, quo

 fuerit

fuerit illa tempestate corporis pondere, allisisse lapidei gradus acutiori termino sinistrum lumbum tanta vi atque impetu, vt adsportari se hinc domum suam necesse fuerit. Immanibus hinc se doloribus per dies multos grauissime habitum. Balneatorem vero (& erat de reliquo homo non contemnendæ dexteritatis) vnguentis & emplastris ingentem illam contusionem, concussionem, inflammationem (Quetschung, Schüllerung und Entzündung, recitabat satis distincte) expugnauisse. Ab illo autem proprio tempore & incepisse, & continuasse hucusque constitutionem suam calculosam. Ita euanescebant omnes difficultatum vmbræ. Contusione enim illa grauissima profunde affectum corpus non solum renis eiusdem lateris inflammationes simul induxisse facile comprehendi potest: verum etiam vsitato non minus, quam continuato emplastri catagmatici effectu compulsum statim magis totum illum humorum ad contusionem affluxum ita ab exterioribus ad interiora, & ibi tanto plus efficaciæ exhibuisse. Imo vero, quod præcipuum hic est, coaluisse tandem renem firmius cum ipso intestino recto, aut coli certe parte, vbi in rectum deflectens renem hunc præterit, eique incubat. Euenisse autem sub his rebus reni vlcerationem; quæ per initia adhuc leuior productum hoc, de quo loquimur, nempe calculum, pepererit; quorum per hos quatuor annos largo prouentu affectus fuerat. Consumsisse interim magis magisque & intimius hanc corruptelam ipsum renem, imo exedisse: vnde vsitata huius indolis atque gradus vlcerationibus & consumtionibus viscerum hectica febris cum tabe corporis; donec tandem cuniculus vlceris etiam ad ipsum non solum intestinum, sed cauitatem omnino eius penetrauerit, & ita illud perfecit, quod commemoraui.

Breuiter percensere placet successum & exitum huius constitutionis. Iniungo statim vt patiens ab omni cibo solidiore abstineat, solis iusculis & pultaceis recte paratis, amygdalatis etiam atque pinearum additamento mollitis, (erat enim patiens in re satis lauta) vteretur: inprimis cum corporis ipsius vires & sanguinis penu, per tabem illam summam æque atque calorem hecticum indesinentem irrequietum, afflictissime esset. Ita quidem vlterior huiusmodi densæ substantiæ emissio per vrethram non potuisset amplius insignem molestiam creare: sed cecidit sponte aliter negotium. Siquidem ipso die proxime subsequente, vrina quidem tota emansit, sine vllo siue sensu eius mittendæ, siue instinctu; occupauit autem eius locum primo deiectio frequentior liquida, mox conatus deiiciendi, paulo post stimulus a sensibili acredine, quæ intra 24. horas etiam orificii intestini & ambitum eius excoriauit. Nempe vrina iam tota per patentiorem hunc locum liberius prodeunte.

Erat autem etiam circa hanc rem adhuc peculiariter notabile phænomenon, quod ipse patiens etiam quereretur de sensibili quadam irruptione, ac si siphone aliquid impelleretur in intestinum rectum, quo ita facto confestim cogebatur deiicere nihil nisi liquidam hanc vrinariam substantiam. Quod ego non potui aliter accipere, nisi quod reuera ex ipsa vesica, etiam e sano rene opposito in hanc deposita vrina, heteroclito tali motu ex ipsa vesica per vreterem sinistrum, longa illa vlcerosæ materiæ transmissione ipsum quoque ad hunc motum dispositum circa illam

illam sui insertionem in vesicam, alias contra tales retrocessiones mirifice præmunitam, rursus ad renem, & per hunc ad intestinum rectum, regurgitet.

Ita quidem cum in quartum vsque diem nulla gutta vrinæ per vrethram prodiret, interim stimulus ille intestini recti augesceret potius quam decresceret, parum contra efficacibus iniectionibus oleosis, emollientibus, lenientibus, euanescentibus interim tanquam in horas omnibus viribus, sumsit patiens cuspide cultelli confectiones de hyacintho bis forte, quantum illa capiebat. Claudebatur hinc aluus: mox autem cooriebantur patienti angustiæ præcordiorum & anxietates immanes, cum dolore colico non torminoso, sed ita, cum inflatione etiam visibili, tensiuo, vt disruptum sibi iri intestina clamitans, alui reuocationem summis clamoribus efflagitaret. Admoto iterum clystere oleaginoso, rediit quidem eadem ipsa excretio: sed ruentibus prorsus viribus, postero die exspirauit.)

§. XXIV. Dixi equidem ante de *exacerbatione* magis solum per *lapsum in lumbos*, calculosis eueniente; interim hæc etiam *genesis* tota calculi, seu potius veræ *constitutionis calculosæ*, vti quidem me in conceptu meo de calculo firmissime confirmauit: ita, quamuis huc non proprie pertinere videatur, possum tamen eadem occasione merito breuiter notare, quod hic maxime patiens exemplum mihi fuerit, quæ sit differentia inter *spiritum nitri dulcem*, & *nitrum simplex*, & quanta sit istius vehementia *diuretica*, præ huius efficacia omnium stimulationum potius *mitigatoria*.

Differentia inter spiritum nitri dulcem & nitrum simplex.

§. XXV. Hæc quidem pro *calculi renalis* vsitati & *ordinarii* ætiologia, & caussalitatis etiam ordinariæ, documentis habeo atque affero. *Extraordinariorum* extraordinarias esse rationes, inusitatas, vti simplici rationi consonum est: ita profecto cauendum, ne, contra omnem rationem, talium rerum phænomena alienissimo argumento imo documento adhibeantur *communium* calculi rationum; & vere *generalibus*, *specialissimis* siue exemplis siue argumentis atque declarationibus, præiudicium afferatur. Interim vti huiusmodi aduersa plane ratio, rerum *specialissimarum* phænomena & consequenter etiam ætiologias confundendi cum *generalibus*, admittenda minime est: ita tanto magis etiam longe *rarissimarum* rerum phænomena cum *familiaribus* in eandem tribum collocare certe *ἄτοπον* est.

Specialissima & extraordinaria phœnomena cum generalibus non sunt confundenda.

Si *historias* rariorum commemorare sufficeret, habeo sane etiam ego, quod proferam. Fœmina triginta forte annorum cum in puerperii purgamentis versaretur, grauissimis variis accidentibus pessime habuit, quibus opposita consilia & auxilia medica non solum eo tempore nihil proficiebant, sed subsequentibus etiam multis mensibus, imo anno vno vel altero parum promouebant, quin pessime semper haberet mulier, quoad denique abstinere potius a multiplici hucusque medicamentorum vsu animum obstinaret. Conspicuum maxime malæ ipsius dispositionis specimen erat tumor abdominis enormis, non autem sphærice rotundus, aut deorsum propendens, saccatus, sed antrorsum prominens tanquam ingentis panis similitudine, larga spithama antrorsum protuberans in latitudinem ab vmbilico extrorsum, vix autem eximiam spithamam altus; interim totum vtique abdomen sub tali forma ita comprehendens. Tumebant autem simul etiam pedes, crura, femora; angustiæ & anxietates frequentes, & leuissimis occasionibus commouendæ: aluus autem plane refractaria, post multos communiter dies semel obsequens. Concursabant cum his rebus nephritica quædam incommoda. Viuebat ita duodecim annos; cum autem ad prodeundum in publicum omnibus modis impar, neque magis propemodum ad agendum quidquam domi idonea, facultates suas ita successiue absumeret, euadebat hinc vehementer morosa & intolerans. Mane quodam aduocat familiares, iisque indicat, quod vrina impetu non cohibendo sibi eruperit in ipso lecto, & aliquid simul calculorum. Hos collectos ad me afferebant; erant plus 60, absolutissime eiusdem figuræ, qualis est Pisolithus dictus; maximi æquabant mediocre pisum vulgare, minimi minimum. Intempestiua mea modestia amissi hi sunt; cum enim crederem asseruaturos esse, vt rem certe inusitatam, nec ante homines hos nouissem; nolebam illos ab ipsis petere, sed reddebam sorori vtique patientis. Cum tamen altero mane rediret, & plures non obseruatum esse excretos audirem, partem hesternorum memoriæ caussa poscens, abiecisse audio. Quod cum ægre ferrem, tanto magis cum etiam ipsa hesterna die vel alterum tantum, quantum ad me attulerat, audirem, dum patientem e lecto madido detrahunt, e stragulis in pauimentum deuolutum sub pedibus protritum esse: promittit diligentiam visitandi, si quid forte succedentibus vrinæ missionibus exclusum in matula reperi posset. Adfert etiam paulo post non minimam portionem, sed solum minimorum, quorum maximus semen saluiæ aut raphani maioris vix æquaret: nihil præterea glabros, sed, licet vtique asperi non essent, tamen longe distantes ab illa læuitate, quæ in hesternis illis maioribus plane potissima fuerat, ita vt vere imitarentur notas illas vulgo pro immaturis habitas margaritas; nec satisfaciebant etiam figuræ ἀκριβείᾳ, quæ, cum in maioribus pulcherrime sphærica fuisset, in his, etiam ad minimos vsque, papaueris semini proximos, rotunda quidem esset magis, quam vllius alterius habitus, interim magis tamen inæqualis, quam exquisite rotunda: quos hodieque asseruo. Notari autem insuper illud merebatur, quod cum vtique sæpe alias calculos a se reiectos memoraret ægra mulier, his tamen geminos vnquam a se obseruatos negabat.

§. XXVI.

§. XXVI. Talia, inquam, licet vtique aliquando occurrant, agnoſcet tamen facile quilibet, quod re vera *raro* contingant; adeo quidem, vt ſi omnino alicui rei ita *ſpecialiſſimæ* petrificos etiam tales *ſpecificos* fabros Archæos præficere conſonum videretur, tamen illos ad generales etiam vniuerſas illas calculoſas productiones diducere, merito inconueniens videri poſſit. De talium autem ita prorſus *extraordinariarum* productionum ætiologiis fateor, non placet etiam hoc loco in communi pathologia ῥηθογέυειν; ſed *extraordinariarum* rerum etiam conſiderationes potius extraordinariis opportunitatibus reſeruare.

Aetiologia harum productionum extraordinariarum non eſt huius loci.

§. XXVII. Interea tamen etiam pro ipſorum *renalium* calculorum natiuitate ex *vlceroſo - ichoroſa* mucoſitate veluti generaliſſime confirmanda puto facere poſſe non plane diſpar phænomenon, etiam in *pectoris vlceribus*, imo vero diſpoſitionibus diuturnis vlceroſis, non ita raro ſeſe exſerens: de quo ſupra, vbi de *phthiſi* iam aliqua memorauimus. Quod nempe etiam in illis veri aliquando *calculi* generali ſoleant: minores quidem communiter, & *cannabis* granum non ſuperantes; aliquando tandem etiam maiores, ſicut ad dimidii *piſi*, quin integri minoris magnitudinem omnino conſpexi.

Ex pectoris vlceribus, etiam calculi ſeu tophi generantur.

§. XXVIII. Vbi certe duæ opiniones, meo quidem arbitrio, non poſſunt niſi pro friuolis haberi. Vna de *ente* ſimpliciter *lapidifico*. [Pudet mentionem iniicere monſtroſarum phantaſiarum, certe interim non ſolum audiendarum aliquando, ſed etiam quam maxime a talibus, qui per huiusmodi ſpeculationes proprie a vulgo hominum diſtingui volunt. Certe enim tale quid exiſtimatum eſſe recordor de ægroto *ſabuloſo - calculoſo*, qui tum ſub artificiis illis, (quæ tunc quidem peculiaria haberi contendebant, cum vulgaria eſſent, intemperantius ſolum, quam vulgo vſurpata,) excretiones ſabuloſo-calculoſas frequentiores experiebatur; cum tandem etiam vehementia pathemata *colico - hypochondriaca*, imo vero *hæmorrhoidea*, concurſarent: decretum eſt ab artifice, omnes in abdomine *meatus*, & ipſam maxime *cauitatem inteſtinorum*, *cruſtis tophaceis* obſideri. Quæ tamen mox euanuerunt, cum ſolum conſilio obtemperaſſet æger, artificis iſtius & methodum & medicamenta rude donandi.]

Duæ friuolæ opiniones: 1. de ente lapidifico.

§. XXIX.

2. de exsiccatione muci per exhalationem.

§. XXIX. *Secundo*, est etiam inanis hoc loco illa speculatio, ac si talis veluti tophacea constitutio in huiusmodi casibus simpliciter oriretur a muci huius *exsiccatione* per exhalationem. Sicut enim talis effectus longissime abest a proportione verorum euentuum; siquidem si hac ratione negotium procederet, necesse vtique esset, sequi ita magis magisque auctiores, adeoque passim etiam ingentes huius generis concretiones. Cum autem hoc nequaquam ita sese offerat aut gerat, manifestum vtique est, inanem esse de hoc negotio conceptum.

Pulmonum vitia & concretiones tophaceæ in ouibus, ex masticatione fœni limosa illuuie obruti.

§. XXX. Mihi cum peculiaris quædam circumstantia e brutorum animalium indole considerationem mereri circa hoc negotium videatur, placet sane illam ampliori contemplationi commendare. Quando riui atque fluuii qualescunque ita per valles decurrunt, vt imbrium inprimis æstiuis torrentibus, per montes cito in vallem, & hinc adeo in ipsum riuum confluentibus, inflentur, ita exundant, vt prata non magis aquæ inundatione, quam illa *limi* turbidi illuuie obruant: si hoc adulto iam gramine fiat, nec alter mitior aliquanto imber hunc *limum* iterum abluat, prius, quam gramen demetatur; notum est, euenire hinc *ouillo* generi ex eiusmodi *fœni* masticatione familiariter pulmonum vitia, non solum *phthisica*, sed inprimis talia *tophaceorum* concrementorum in pulmonibus feracia. Iam licet *ouillum* genus propter eximiam totius suæ temperiei siccitatem ad concipiendas huiusmodi *indurationes* omnino videatur magis idoneum: nemo tamen vtique est, quin agnoscere possit, quod par etiam ratio, secundum proportionem, esse debeat illorum subiectorum, quæ, oborta iam alicunde huiusmodi *lenta* collectione in ipsis pulmonibus, tales occasiones incurrunt, quæ materiam, cum illo muco *indurescere* aptam, iisdem obiiciant: inprimis per *externas* caussas, vt *puluerem terreum* vehementer commotum, *halitu* in pulmones attractum, huiusmodi indolis, vt *indurationi* tali cum muco plurimum aptus sit.

Traditionem de noxio effectu puluerulentorum, vt calcis viuæ, lapidum &c. refutant fabri murarii & mercenarii.

§. XXXI. Interim tamen neque hic etiam indulgendum esse sentio fictionibus. Vbi nempe neminem fugit, qualis opinio, imo propemodum traditio, passim audiatur de puluerulentis commotionibus *calcis viuæ*, quin etiam simpliciter *lapidum*, siue sub scalpro exercitorum, siue etiam sub deiectione ædificiorum huiusmodi dissipationem subeuntium. Vbi tamen certe pro tali conceptu admittendo necessarium vtique foret ad minimum illud primo loco constituere, quod

pecu-

peculiaris iam *prædispositio* huiusmodi in pulmonibus ſubeſſe deberet, vt talia effectum huiusmodi aſſequerentur. Cum vtique notiſſimum ſit, & ante oculos omnium, quod illi homines, qui vtique inter has res quotidie verſantur, *murarii fabri*, & qui his operas addicunt mercenarii, nec æque *in genere* vitiis pulmonum, inprimis ſub *proportionibus* huiusmodi progreſſionum, quales hic omnino ſupponendæ venirent, obnoxii ſint: neque *ſpecialiſſimæ* tali coagulationi lapideſcenti, de qua hic eſt ſermo. Niſi forte ita rem decernere verius videatur, quod talibus demum tale periculum proxime impendeat, qui iam *vlceroſa* tali corruptela aliunde actu obſeſſi exſiſtant. Quin hoc etiam ipſum non æque ſimpliciter promiſcuo effectu. Ceterum monui vtique iam proprio loco, quæ ſit differentia inter *excitandam* ſimpliciter phthiſin, & *exacerbandam* eandem. Sed hæc vt per occaſionem ſufficere poſſunt.

§. XXXII. Supereſt aliqua addere de *euentu* calculi vtriusque. Certe ſi in vlla re ſolidi *iudicii* medici merito deſiderandi occurrit ſpecimen, eſt illud in hoc ipſo negotio *ſucceſſus* & *euentus* calculorum. Primo apud noſtrates Germanos vti popularia plane ſunt, vt etiam iam ſupra notaui, *præſagia* illa *calculi* quidem falſa paſſim, dum nempe *nephritidem* illis affingunt, qui reuera eius nihil patiuntur: *pro calculo* vero adhuc magis falſa, dum totos catalogos *remediorum*, maxime euporiſtorum, ad illum expugnandum recenſent.

Euentus calculi vtriusque.

Falſa calculi præſagia.

§. XXXIII. Deinde, eſt hæc profecto nihilo minor obſtinatio, etiam paſſim apud Medicos, quod magnum apparatum *remediorum* aduerſus calculum, & inprimis quidem ad illum *frangendum*, commemorent: dum interim non ſolum numeroſa, ſed profecto vniuerſa experientia *vere* calculoſorum traditiones has in ſolidum damnat, & ſubleſtæ fidei notam illis inurit certiſſimam. Vbi nempe, quicquid deinde horum in vſum trahi, & imitando pollicitationum talium periculum facere ſuſcipias, vel in ſolidum *falſa* ſint omnia, vel manifeſtiſſimum *fucum* ita faciant, vt in caſibus quidem dubiis de inſignis alicuius calculi latentis præſentia *turbulentiorem vrinam* excutiant; interim vbi verior eſt calculi præſentia, talis omnino, quæ etiam poſthac actuali reiectione ſeſe adhuc exſerat, ibi nihil eſt certius atque notius, quam quod talia ita deprædicata talibus temporibus aut nihil prorſus, ſolidiſſime vero *nihil in calculum* talem perficiant; aut ſolitas illas reliquas ſibi vſitatas *commotiones* tunc etiam excitando, intempeſtiuas

Incerta remedia aduerſus calculum, inprimis ad illum frangendum, quæ ſub expulſorio connifu vehementiam dolorum augent.

turbas dent, inprimis augendo vehementiam *expulſorii conniſus.* Dum interim ſub reliqua calculi eo tempore præſentis magnitudine atque figura vix rariſſime fiat, quin in *peius* potius ita coniiciantur ſymptomata: Quandoquidem *commotionem* calculi dolorificam, nempe vehementem, quoquo modo adhuc magis *incitare* fere inconſultum eſt; vnice vero conueniens & vtiliſſimum, *placare* potius atque *mitigare.*

Promiſcuæ commendationes remediorum ad calculum innituntur ſpeculationibus.

§. XXXIV. Apex vero & ſpei vanæ & polliciatationis falſæ verſatur vtique in *promiſcuis* pollicitationibus atque commendationibus variorum *remediorum* ad calculum *percurandum.* Si leuiter aduertere animum placuerit, dilucefcet facile, quod pleræque, aut certe neque paucæ neque poſtremæ, laudationes, commendationes atque pollicitationes huiusmodi ſimpliciter innitantur *ſpeculationibus* inanibus; 1.) de *indole* calculorum non tam *lapidea*, quam *terrea*, adeoque 2.) neceſſaria in hanc energia *ſoluentium;* vbi 3. apud alios *tartari ſpiritus*, ex *ſymbolismo*, ad concretiones *tartareas* diſſoluendas audacter laudatur; alibi *ſpiritus nitri*, quia *nitrum* lapides in pollinem reducere videatur; alibi *ſilices* adduntur, & iterum e *ſymbolismis*, *magnetismis* &c. longi ſermonis materia quæritur; alibi ex *vrina* parandi ſpiritus & ſalia; alibi ex ipſis *calculis*, imo alibi ipſi *calculi*; & quæ percurrere longum eſt. Interim res a *ſpeculatione* alieniſſima, in ipſo nempe omnino facto fundata, eſt hæc, quod *calculoſi*, poſt varias neque mediocres communiter expenſas, acerbiſſimos *dolores*, & graues ſubinde de tota vita *periclitationes*, non tam *maneant* calculo obſeſſi, ſed ruant indies *in peius.*

Calculoſi interim in peius ruunt.

Latere quidem poteſt vnum aut alterum experimentum; ſecundum falſas autem traditiones neque theoria inſtrui, neque praxis adornari poteſt.

§. XXXV. Sub qualibus conſtitutionibus licet minime negare penitus & abſolute velim, poſſe fieri, vt alicubi adhuc lateat vnum aut alterum *experimentum*, dignum conſideratu circa efficaciam, tam forte *concrementa* ipſa talia iam formata aliquando iterum reſoluendi, quam *ſcaturiginem* eorum abſtergendi, aut forſitan prorſus obſtruendi, (inprimis ex ipſa conſideratione indolis præcipue *vlceroſæ:)* cum tamen interim *vſitatæ* illæ traditiones non ſolum ipſo facto manifeſto *falſæ* ſint, ſed etiam fictitiis huiusmodi traditionibus atque ſpeculationibus partim ſimpliciter innitantur, partim fomitem iis ſimpliciter ſubiiciant; non video profecto, quamobrem amplius non ſolum palliari, ſed potius ornari debeat, ſummo profecto damno, non ſolum *theoriæ* ſincerius inſtruendæ, ſed etiam omnino *praxeos* ita adornandæ, aut

certe

certe moderandæ, vti potius veris circumstantiis tam *prægressarum* atque *coniunctarum* caussarum, quam *concurrentium* quorumlibet phænomenων indoli atque proportionibus conuenire videtur.

§. XXXVI. Vnde quidem notandus omni modo venit hic *euentus* calculi, quod non solum, quicunque iam *coaluit*, *vsitatis* artificiis re vera frustra speretur resolutum iri: sed etiam vlterior *prouentus* siue *accrementi* maioris, siue *numeri* nouorum frustulorum ordinarie & grauiter vexet & exerceat patientem; & quod præcipuum est, ita pertinacissime etiam patientes, quos semel inuasit, *teneat* obsessos, vt ad mortem vsque illos non amplius omittat.

His artificiis calculus neque resoluitur, neque patientes liberantur.

§. XXXVII. Vbi simul consideranda vtique venit circumstantia *occasionum* etiam, quibus calculorum *commotiones* familiariter exacerbari consueuerunt: quales non solum eædem exsistunt, quæ etiam *sanguinearum* commotionum perturbationes edere soleant, inprimis in *fœminino* sexu; sed etiam *spasticos* (αἱμοῤῥοΐς tamen inprimis,) affectus tales pari *exagitatione* adficere quotidie sentiantur.

Occasiones, quibus calculorum commotiones exacerbantur.

§. XXXVIII. Vnde quidem etiam omnino maximæ considerationis in hoc genere est illa constitutio, qua, vti *nephriticis simplicibus*, nondum *calculosis*, ita tanto magis etiam iam *actu* talibus *commotiones* etiam e CONSVETVDINIS occasione obtingunt certissimæ: adeo, vt si etiam tandem aliquando innotesceret artificium, *calculum* ipsum iterum subigendi, vix tamen sine imprudentia sperare licuerit, etiam huius *recursus* sublationem plenam *ab illo eodem* artificio sperandam fore; ne dum, vt hoc vel *simul & semel* præstiturum esset, & vt *calculum*, ita etiam nouos *insultus* non tam *ab ipso* quam *ad ipsum*, velut in plenam obliuionem adducturum.

Commotiones etiam e consuetudinis occasione obtingunt.

§. XXXIX. Dum ex aduerso & verarum circumstantiarum obseruatio, & iusta exinde deducta æstimatio longe plenius exhaurit & veritatem, & rationes Φαινομένων: & *artificiosæ* etiam administrationi viam veluti planam sternit, vt inde medicationes vere secundum *indicationes* instrui possint: in quo nempe totus cardo veræ *pathologiæ medicæ clinicæ* vnice versatur.

Circumstantiarum obseruatio & iusta æstimatio phœnomenorum veritatem & rationes explicat.

MEMBRVM VII.
DE
HAEMORRHAGIIS A NVDA VI EXTERNA.

§. I.

Specialissimæ diuersitates hæmorrhagiarum.

QVAntumuis generalis ratio huius generis hæmorrhagiarum etiam iam *speciali* loco a me tractata sit, & habitus illarum pro eius loci conditione, quantum illi conuenire videbatur, commemoratus: restat tamen, vt hoc *specialissimo* loco illa adhuc exsequar, quæ re vera specialissimas eius *diuersitates* complectantur. Sunt autem talium sanguinis *profusionum quatuor* inprimis, consideratu omnino dignæ, *diuersitates*; quamuis sub *duplici* simpliciore genere stantes, nempe LOCI seu viæ, & MOTVS seu impulsus. *Loca* quod attinet, sunt hæc vel simpliciter *meatus spongiosarum* partium; vel *vasa*; & quidem *venosa*, aut *arteriosa*. *Motum* quod attinet, occurrit ille singularis; partim a *turgefactione*, per ingurgitationem *vini*, aut *cursum* & similia corporis exagitatoria exercitia; aut per *animi pathemata*, *iracundiam* vehementem, *venereas* libidines. (Sicut interdum, inprimis in *meatuum* magis, quam insignium *vasorum* violatione, etiam ingens *terror* profusionem tantisper minuit; communiter tamen postliminio deinde reuertendo inducias illas male compensat.)

Hæmorrhagiæ, quæ per vulnera partium porosarum aut incisione vasorum erumpunt.

§. II. E partibus *porosis* quæ procedunt hæmorrhagiæ, per harum vulnera, sunt quidem sæpe satis prodigæ; inprimis in talibus subiectis, quorum tota structura corporis laxe *spongiosa* exsistit: non tamen æquat communiter illas profusiones, quæ ex ipsis *vasis* incisis erumpunt. Est tamen interim etiam *vasorum* ipsorum in hoc genere dispar efficacia; dum non solum facile cogitari potest, quod etiam ipsæ minores vasorum *ramificationes* diuersum quid inferant a *capacioribus*: sed omnino etiam *venosorum ramorum* valde dispar hic sit ratio ab *arteriosis*. Dico vero *ramorum* potius quam *truncorum*; cum non solum quilibet differentiam hanc quasi propria sponte comprehendat, sed etiam capacium *truncorum* vulnera vix in quæstionem veniant nimiæ & *funestæ* profusionis, vtpote omnibus sensibus satis manifestæ.

§. III. Quod autem adhuc vlteriorem quandam diuersitatis rationem attinet, in ipsa etiam læsionum harum propria & specialissima indole, præbet mihi occasionem obseruatio iam aliquot omnino vicibus obseruata inprimis circa *arteriarum* vulnera. Vbi sicuti satis notum est, & statim sana ratio, etiam quasi parum exasciata, illud intelligit, quod arteria simpliciter *incisa* seu *conuulnerata* insigniter, v. gr. *dimidia sui capacitate*, aut amplius, incisa, longe minus cohiberi possit ab effusione sanguinis, quam simpliciter plane *resecta*; dum *arteriæ*, etiam vix vllo positu molliorum partium cuiuscunque membri, ad tantam *remissionem tensionis*, quæ ipsis familiariter inest, deduci vere possint, quin semper adhuc eximia illa sui *tensione* vulnusculi inflicti perpetuum quendam *hiatum* efforment, per quem interim vtique sub actuali, & certe tam *impetuoso* actu *pulsus* sanguis plane peculiari impetu extrudatur; (tanto vtique, vt etiam ingentes *musculos*, non obstante robustissimo illorum ordinario tono, a se mutuo depellat, & nexus ipsos fibrillarum, quo hi tantisper colligantur, temere disrumpat:) ita est adhuc longe deterioris, & re vera simpliciter desperatæ conditionis illa infausta tractatio, quando per summam negligentiam quantumcunque considerataæ pensitationis, seu æstimationis, *arteriarum* vulnera a Chirurgis ad simplicem experientiam a nudo auditu, sine omni ratiocinatione obstinatis, pro cohibendo sanguinis profluuio *cauterio actuali* inuruntur.

Arteriarum vulnera pessime cauterio actuali inuruntur.

Non est ita dudum, quod huius rei specimen notaui omnino dignissimum, quod memoretur. Erat vulneratus iuuenis robustus atque floridus, instrumento acie simul insigni instructo, quamlibet punctim inflictum esset vulnus. Ita incisa erat ex parte arteria. Vulneris reliqui nulla erat adeo æque summa difficultas: hæmorrhagiæ vero maxima. Adsciscebat inde Chirurgus, qui primus vocatus fuerat, alterum adhuc: cum autem etiam per 4, 5, dies non possent cohibere impetum sanguinis, quin non solum, quoties religaretur vulnus, impetuosa fieret profusio, sed etiam, quoties strictura tam remediorum, quam vinculorum languescebat, sponte quasi ingens proruptio rediret, adsciti sunt adhuc duo Chirurgi. Proponebat horum vnus *vstionem* vasis; adhibebatur: obturabat eschara densati sanguinis profluuii libertatem. Sed non diu. Simulac elisa esset eschara, procedebat effusio pristina penitus vehementia. *Vritur* adhuc semel; sed eodem euentu, & tanto maiore interim reliquo etiam ægri periculo, dum vtique in loco etiam tendinoso (erat enim non longe a sura) vstio ipsa, nec sine præsenti periculo profundius fieri consulto poterat, neque leuis *adustio* sangui-

guinem impetuoſius prorumpentem ſatis inſpiſſare valeret. Interim, vt de *doloris* noxa nihil dicatur, quotidianis illis & largis admodum profuſionibus amittebat patiens vniuerſas vires. Petebatur adhuc, ſed ſimpliciter per indirectum, meum etiam conſilium; iubebam quantocyus *diſcindi penitus* arteriam, *præligatam* ſi fieri poſſit; ſin minus etiam ita liberam, adhibita ſolum in propinquo decente compreſſoria deligatione. Quid actum ſit vltra, non comperi; ſed hoc non tum ſolum, ſed longe prius fuiſſe agendum, nemo intelligens dubitabit.)

Quod vſtio arteriarum cœptum irritum & rationi contrarium ſit oſtenditur.

§. IV. Arteriarum enim *vſtionem* cœptum eſſe ab omni bona ſpe in ſolidum alieniſſimum, & toti ſanæ rationi contrarium, ex eo facile agnoſci poteſt, quod ſimpliciter *vulneratæ* arteriæ cum difficillime coaleſcant, imo nunquam, niſi inſignis *compreſſio* vulneri immediate adhiberi poſſit; id quod vulnera *molliorum* partium coniuncta circa *ſphaceli* periculum non permittunt: *vlceratæ* vero *arteriæ* non coaleſcere poſſint, dum nullum *vlcus* curatur, niſi *labia* eius iterum ad crudum *ſubcruentum* ſtatum reuertantur; quod in huiusmodi conſtitutione ne quidem fieri poteſt, dum vtique neque ſub *compreſſionibus* hic neceſſariis illi ſcopo locus relinquitur, neque ſine his violenta illa eruptio ſanguinis interim coërceri poteſt. Ita ſi iam plane aliquid de ipſa ſubſtantia arteriæ, *vſtione* corruptum, etiam abſcedere demum deberet; quis inde eſſet reditus ad talem hiatum, denuo ſuccreſcente quacunque portione explendum? cum etiam ſimpliciſſima recens *diſſectio*, non niſi *languide* & difficulter, ſaltem nudo & immediato coalitu potiatur.

Arteriæ violatæ aut laceratæ diſſectio.

§. V. E quo certe tanquam luculenter diſpaleſcit, quod ſemel ita *ambuſtione* violata, aut a *ſclopetario* forte globulo *lacerata* arteria nullum certius remedium *ſalutare* reliquum faciat, præter ſolam plenam *diſſectionem*. Vbi interim in vulneribus *arterioſis*, etiam *recentibus*, omnibus aliis rebus palmam præripere poteſt *ſpiritus vini optimus*, ad *ſiſtendum* ſanguinem applicitus: dummodo ſatis dextre adhiberi poſſit.

Spiritus vini ad ſiſtendum ſanguinem.

Nemini graue erit, ſi, poſtquam de hac materia ipſa ſuppetit occaſio, vnum adhuc exemplum commemorem vulneris arteriæ peculiari ſucceſſu, imo potius euentu, curati. Adoleſcentulus ſcholaſticus cum ſcalpello improuide vteretur, ita, vt hoc ipſi de manu excideret, adhuc magis improuida feſtinatione deprehendere idem etiam adhuc cadens auſus, cum acumen huius ſurſum manubrium deorſum ſpectaret, adegit ſibi hoc ita circa internam partem flexuræ

manus,

manus, carpum vocant, ita fortuito modo atque directione cuspidis, vt illa ab inferiore portione sursum versus, vbi maiuscula arteria, quæ vulgo tactu explorari solet, sita est, sub cute tamen solum progrediendo, apice suo vulneraret allegatum hanc arteriam. Nascebatur hinc profusio certe & ita veluti seorsim atque generatim vehemens, & successu inprimis pertinacissima, ita vt totis sex diebus, vti tales solent, non solum, quoties religaretur interdum vulnus, præsentissima profusio præsto esset, sed etiam sponte remittente sensim vigore deligationis hæmorrhagia ita etiam sponte quasi sub ista prorumperet. Faciebat, qui ad hanc difficultatem vocatus erat tonsor, quicquid poterat, sed nullo successu; patiens perdebat vires, sine vlla alia corporis afflictione. Accurrit tandem alius tonsor, iam annosior altero, & qui bellicis expeditionibus ante annos aliquot adhibitus intemperante sua viuendi ratione effecerat, vt chirurgi quidem castrensis officium ipsi adimeretur, & in ordinem cogeretur, militis simpliciter stipendium facere ita adactus. Hic colliquabat emplastrum quoddam a Norimbergense vulgo dicto non multum diuersum, nisi quod petroleo, balsamo peruuiano, & mumia odoratiore locupletatum diceretur, (certo t. t. Medico, & posthac hæredibus eius veluti proprium) hoc infundebat in cuniculum illum vulnerarium, compressa interim fortius arteria, extersum, & exiguo stylo leuiter distentum, & superimponebat extrinsecus miculas aliquot Vsneæ cranii. Effectus certe erat, vt non solum in præsens commodam deligationem ferret vulnus, sine vlteriore eruptione; sed etiam hac opera vna vere in solidum cessaret omnis vlterior recursus similis insultus. Siquidem post quartum diem educta iterum hac velut exquisita emplastica, omnis turunda impetus sanguinis in solidum subsederat, arteria coaluerat, nullum sequebatur aneurismatis vestigium, vulnus etiam reliquum obsequebatur promte iustæ consolidationi. Suspicabatur alter chirurgus, nescio quorum carminum & incantamentorum interuentum; ego vero non hoc solum non crediderim, sed ne illud quidem, quod singularis hic concurrerit efficacia ipsius etiam solum vsneæ: imo ne quidem vllius adeo specialissimæ efficaciæ emplastri istius, præter generaliorem vulnerariam aut balsamicam qualemcunque. Certe enim de nulla vsquam alia re vlla hic subest difficultas, dum modo eruptio actualis tantisper obturari possit sine peculiari impedimento orificii seu labiorum vulnusculi in ipsa arteria, siquidem hoc concessis his conditionibus facile certe sponte iterum coalescit. Efficacia vero vsneæ, quatenus simpliciter hæmorrhagiæ cohibitoria, profecto hic plane fuisset ridicula, propterea maxime, quod vti ne simplicissimus quidem homo crediderit, quod vsnea vniuersum progressum sanguinis in arteria inhibeat, hoc autem manente nulla absolute alia supersit consideratio, nisi solius vulneris arteriæ primo obturandi, deinde conglutinandi, seu occludendi; ita certe, quod ad tales effectus quidquam specialissime contulerit vsnea, nemo profecto crediderit, nisi simpliciter ad omnem credulitatem natus atque factus fuerit &c.

§. VI.

Hæmorrhagiæ motus impetu excedentes non ſtatim ſupprimendæ ſunt.

§. VI. Vti vero etiam manationis ex ipſis *poroſis* partibus nihil difficilem arbitror eſſe conceptum ſeu theoriam; ita prorſus in procliui poſita eſt ratio effuſionis ex ipſis *vaſis* patulis. Vnde potius verba adhuc aliquot facere expedierit de altera illa circumſtantia hæmorrhagiæ, ipſo *motus impetu* præcipue excedentis. Vbi ſcilicet etiam iam dudum *Paracelſus* in hoc monito multus fuit, vt in vulneribus, ſub *crapula*, ſub *actibus venereis*, ſub magna corporis *commotione*, ante omnia vero ſub *enormi iracundia* incuſſis, ſanguis non *ſupprimatur* præcipiti impetu, ſed potius permittatur fluere largius. (Vbi quidem deridiculo eſt aliquibus, quod rudi illo tum ſibi vſitato, tum ab illis adhuc incultis etiam temporibus non alieno eloquio, formula vtatur obſcura, in negotio exquiſitam potius determinationem poſtulante dicens, **man ſolle es lauffen laſſen, bis auf ſeine ſtatt**: quod ſi intelligatur, **bis es ſelber ſtille ſtehe**, eſſet vtique abſurdum.) Sicut autem non tam reſpiciendum eſt, quid dixerit, quam quid voluerit, potuerit, imo ſecundum rei veritatem *debuerit* dicere: pluris vtique merito haberi debet monitum ipſum in genere, quam circumſtantia in exacta ſpecie, quam adeo potius propria prudentia temperare conuenerit.

Hæ hæmorrhagiæ per violentiam, iracundiam, venerem & motum corporis concitatæ ad exceſſus procliues ſunt.

§. VII. Sufficit itaque præſente loco illud ad minimum commendauiſſe, quod vtique hæc res vere ita ſeſe habeat, his inquam concurrentibus circumſtantiis hæmorrhagiæ per occaſiones externæ violentiæ concitatæ admodum procliues ſint ad exceſſus. Imo ſunt harum rerum aliquæ etiam ipſæ per ſe idoneæ ad *concitandas* hæmorrhagias, & quidem vehementes; ſiquidem non ſolum *iracundia* repentina ingens ſubinde ſanguinis *eruptiones* prouocat, & brutâ *venereorum* actuum intemperantia plus ſemel loco ſpermatis ſincerum denique ſanguinem erupiſſe ſatis conſtat. Eſt in hoc genere præterea ſatis quoque nota efficacia immoderati *motus corporis*.

Exemplum huius rei memini eueniſſe in fœmina, quæ iuuentute, victus ratione & moribus intemperantior, florido interim corporis habitu inſtructa, prægnans & partui proxima, cum nuptialibus turbis intereſſet, & vero indulgeret his intemperiebus, poſt mediam noctem choreis dedita, vino etiam præterea æſtuans, in tantum exagitauit corpus atque ſanguinem, vt inde male habere incipiens, cum domum deducta eſſet, partus laboribus correpta, poſtquam infantem vtique edidiſſet, tantum profluuium vterinum incurrit, cum lipothymiis,

vt,

vt, dum obstetrix & assistentes fœminæ repentina consternatione illi subuenire studerent, interim infantis modo nati vmbilicalis funiculus non obligaretur: vnde priusquam puerpera ad se reuocaretur, infans vitam amiserat: ipsa vero etiam fœmina incoërcibili fluxu in præsentissimum discrimen vitæ adducebatur.

§. VIII. Hæc ipsa res vti *historice* summa vtique consideratione digna est; ita quod *ætiologiam* eius attinet, neque alia tam prolixa opus esse reputo, neque tamen plane nulla. Versatur autem illa inprimis partim in *abundantia* plethorica, *remotius*; partim *connisu* illo *commotæ* naturæ ad excutienda *molesta*, *propius*; inprimis, quando semel *libera* suppetit *via*. Vnde quidem hæc ipsa inprimis circumstantia veræ *plethoricæ* constitutionis debet hic omnino in considerationem venire, vt decente iudicio dispicere sit integrum, vbinam hi casus ita vere exsistant, quibus huiusmodi consideratio æque atque tractatio vere conueniat. Aetiologia huius rei.

§. IX. Venit tamen his rebus adhuc subiicienda illa peculiaris profusio, quæ, licet non ab *externa vi* eueniat, tamen subinde mensuram tolerabilem valde *excedere* apparet: imo vero facit hoc re ipsa satis sæpe, si *artificialis* vis, nempe secundum aliquas etiam regulas exercita, viam impetui sternit. Sermo est mihi de hæmorrhagiis *criticis*; quæ quidem, vti *sponte* aliquando erumpentes, si *febris* reliqua tota fuerit *vehemens*, nihil *modici* seruant: ita si ipsis per qualemcunque *vim* via quasi pandatur, v. gr. per *V. Sem sub lingua*, euenit non raro, vt venæ ita incisæ deinde ingentem quantitatem sanguinis profundant, & difficulter admodum cohiberi possint: imo vero, si iusto maturius, nempe priusquam *largam* ad minimum quantitatem emiserunt, talium temporum fluxiones iterum compescantur, vel amittunt *omnem* efficaciam *salutarem*, vel ad minimum *potissimam* eius partem; adeo, vt patientes tales, si omnino vtique vitam auferant è morbo, tamen diuturnis *languoribus*, *fastidiis*, *inquietudinibus*, *lentis & hecticis febribus*, *rheumatismis* ita dictis, aut *apostasibus* ad certa solum membra, obsideantur: aut denique titubante iugiter valetudine, & magis magisque in adhuc peiora, aut pertinaciora schemata morborum ruente, metum illum veris damnis compensari sentiant. Hæmorrhagiæ criticæ per venæ sectionem incongruam aut non satis largam incitatæ.

Modica eruptio aut emissio in his circumstantiis parum satisfacit.

§. X. Vnde certe in his etiam ipsis rebus decente circumspectione opus esse quilibet intelligere poterit. Imo commendo merito illud circa hæmorrhagias *propius ad exitum connitentes*, & acrem talem *contentionem* præ se ferentes, vt animaduertatur, quam parum communiter, si huc vsque processerit negotium, tunc satisfaciat *moderata* quæcunque, nedum *modica* huiusmodi eruptio aut *emissio*; quin potius vel plane *exacerbet* connisum vniuersum; vel ad minimum nullum omnino operæ pretium faciat: ea sola de caussa, quod eo tempore *incitata* ad huiusmodi effectum Natura, & quod diu mussitando veluti parturiuit, tandem absoluere pertinax, neque ipsa iam ita quidquam *exiguum* perpetrare, nec etiam *apparatus* illos congestorios, quibus sanguis totius reliqui corporis tonicam *stricturam* ad vnum talem locum compellitur, ita postliminio *simul & semel* iterum omittere ac dissoluere soleat. Quod interim, quamdiu non fit, mechanicæ vtique necessitatis est, quicquid ad hasce partes ita *comprimendo adigitur* & ita detinetur, data via maximam partem effluere debere.

Hæmorrhagiarum criticarum tres conditiones seu confectaria.

§. XI. In quo quidem genere summopere dignas notatu esse existimo illas, duas *ante* mortem, & *vnam post mortem*, conditiones illorum affectuum, qui *criticas* etiam tales, aut proxime, eruptiones in aliquibus indiuiduis assequuntur, nempe acutarum febrium; dum videlicet non solum circa hæc tempora, frequentissimis omnino exemplis, *inflationem arteriarum temporalium*, *dolorum capitis exacerbationem*, *perturbationes* eius *vertiginosas*, *cogitationum confusiones*, *stupores*, *phrenitides* inferunt: sed etiam, si *contentio* hæc sit valde fortis, & in *mortem* vsque pertinax, patientes tales, vti vulgus loquitur, *ab infimis* partibus corporis emoriendi initium faciant, id est, tanta vtique sit huius *restrictionis* versus caput, (tanquam locum hæmorrhagiarum talium) & impetuosa violentia, & pertinax contentio, vt inde *inferiores* corporis partes non solum *frigidæ*, & veluti *tabidæ*, sensibus se offerant, sed etiam magis magisque *stupidæ* & sensus expertes euadant. *Tertium*, quod *post mortem* ipsam vsu venire dixi, est in eiusmodi etiam emortuis hac ratione cadaueribus ordinarie succedens iam illo ipso adhuc die, iam proxime subsequente, ingens *eruptio sanguinis* ex ipsis *naribus*, & quoniam per infundibulum eo diffluit, ex ipso etiam *ore* ita defunctorum. Nulla vsquam alia quam vnica hæc commemorata caussa, quod nempe ita etiam adhuc *ante mortem* iam facta *congestio* copiosa sanguinis versus caput, dum ipsa etiam mors pa-

tientem in eiusmodi ſtatu occupat, & *vigor emortualis* ipſe partes inferiores vti *ſtrictas* inuenit, ita etiam vlterius intendit & exacuit *conſtrictionem*: non eſt inde mirum, ſi etiam ipſæ vtique proportiones reliquæ totius huiusmodi conſtrictionis, poſtquam corpus iam ipſa directione affectum inuaſerunt, pergant vtique ita verſus caput impellere & vrgere, quoad denique actualis eruptio ibi ſequatur. Sed de his rebus plura atque peculiaria propriis etiam locis, vbi de contentionum æque ac intentionum febrilium efficacia pluribus agendi erit occaſio.

§. XII. Cæterum venit vtique, neque vero etiam vltimo plane loco, hic notanda etiam illa *ſucceſſio*, qua paſſim hæmorrhagiis, *vno* aliquo *impetu* violento erumpentibus, non ſolum *eſcharæ* veſtigia legunt, quæ præmatura aut rudiore atque minus prouida ſui *remotione* non ſolum fluxum ipſum reuocant, ſed inprimis etiam hoc ipſo pertinaciorem *inclinationem* ad proſequendas eiusmodi eruptiones, adeoque paſſim etiam *adſuetudinem* qualemcunque ita poſt ſeſe trahunt, vt niſi tandem huic *peritiſſime* occurratur, certa alia plura pathemata his poſtea ſuccedant: quæ vulgo ſimpliciter *debilitationi* partis adſignata, indolis iam *ſtagnatoriæ*, iam *ſpaſticæ*, vtrinque longe ſimplicius quadrant *apparatibus* illis *congeſtoriis* & velut *expreſſoriis*, quales in ſinceris etiam atque directis aliis hæmorrhagiis *adſuefactis* vſitatæ ſunt, quam vt diuerſo, nedum nouo, more aut modo vere diuerſam etiam *cauſſarum* rationem hinc inferre deberent. Euentus hæmorrhagi[illegible]rum a vi externa ſuſcitatarum.

§. XIII. Neque vero vllo modo negligendam exiſtimo circumſtantiam illam, quam iam ſupra de hæmorrhagiis *violentis* in genere conſideratis commendaui; nempe, quod etiam tales, inprimis in corpore cætera ſatis *vegeto* atque ſano, per *vim* concitatæ, certiſſime omnium in *plethoricis* conſtitutionibus, poſthac vel aliis etiam, vel inprimis *anniuerſariis* viciſſitudinibus, admodum familiariter poſt ſe trahere ſoleant, nouas eiusmodi *commotiones*, iam magis *particulares*, circa ipſa *loca* atque *partes* præcedente tempore violatas; iam etiam circa ipſam totam corporis *œconomiam*: tum *eminus* veluti longinquis *apparatibus*, ſiue, vti vulgo loquuntur, *languoribus*, ſiue actualibus etiam *febrium* euentibus. Inprimis obſeruandi ſunt commotionum recurſus anniuerſarii.

§. XIV. Quam quidem rem ſpecialiſſimis obſeruationibus mihi affatim cognitam propterea tanto magis commendo omnium, quibus placet, atque ſuppetit ſolertia, attentiori obſeruationi. Curio- Heteroclitæ eruptiones menſium inſolitis regioni-

bus a prægressis eiusmodi hæmorrhagiis.

riosiori vero considerationi relinquo pensitandas illas etiam prægressas aut coniunctas caussas, quæ occasionem dare agnosci possint, vti specialissimis, ita vere etiam rarissimis, *heteroclitis* plane eiusmodi *eruptionibus*, quales passim apud scriptores memoratas inuenire contingit, præsertim de *muliebris* sexus *menstruis* excretionibus; quando nempe illæ, locis etiam alienissimis, non solum a tali speciali, sed omni etiam in genere sanguinis euacuatione erumpunt. Vbi nempe extra omne dubium peculiarem penitus lucem, quod aiunt, præferent tres hæ circumstantiæ bene examinatæ: 1.) qualem *aditum* ad talem *regionem* patiens huiusmodi etiam iam olim experta sit ab hæmorrhagica aliqua *generaliore* inclinatione, v. gr. ad caput; vnde postea fluxionis menstruæ eruptio e *media gena*, e *cantho oculi*, ex *aure* &c. 2.) Qualem occasionem dederint vel plane friuolam immodesta *scalptione*, aut fortuita *sectione*, aut *contusione* cum concerpta cute: aut tenuissimis quibusdam *varicoideis* tuberculis, (de quorum censu tum vulgo dicti *vari* exsistunt, tum inprimis quibus & *color* est saturatior, & *consistentia* mollior, & *ardor* pruriginosus maior; & hinc etiam si scalpello immoderatius concerpantur, ingens mox ad proportionem tam reliquæ molis, quam vsitatæ etiam indolis reliquæ, profusio, aut fluxus certe eximius sanguinis inde sequatur: vnde Germani nostri Blutfinnen appellare audiuntur.) 3.) Tertio, & quod intuitu *specificæ* circumstantiæ palmarium est, quomodo *specialissimam* huiusmodi fluxuum *occasionem* præbuerint pariter omnino *specialissima* perpetratione talium rerum *circa ipsum maxime vsitatum tempus menstruum*; inprimis autem, vbi via etiam *ordinaria*, vel *interclusa* penitus, vel admodum *impeditiore*, *conatus* tamen ipse vtique sibi satis constat. In his enim *tribus* circumstantiis, concurrente tamen præcipue conspicua *sensibilitate* patientium, reperietur passim clauis veluti, pro recludendis apparentibus eiusmodi difficultatibus *insolitarum* harum eruptionum.

MEM-

MEMBRVM VIII.
DE SVPPRESSIONE SANGVINIS FLVXVVM.

§. I.

QVantumlibet iam in prægressa parte mentionem aliquam non solum fecerim, sed etiam pleraque certe, si non omnia, notauerim, quæ ad hoc propositum pertinere videntur: cum tamen hæc res in recepta pathologia vllum locum consideratu vere dignum adeo non inueniat, vt potius communissime simpliciter ex *opposita* quasi consideratione peti videatur *ætiologia* variarum morbidarum consecutionum; minime a meo scopo alienum ducere ita possum, vt hanc rem iterum, tanquam denuo commendem, & verum eius nexum cum nostra non solum tractatione, sed omnino etiam rerum solida veritate decenter exsequar.

Quia plerumque ex opposita consideratione ætiologia variarum morbidarum consecutionum petitur, verus earum nexus denuo commendatur.

§. II. Si sanguis in corpore *plethorico*, *indole actiua* aut *intenta* & *sollicita*, *ætate* inprimis adhuc *agiliore* atque *floridiore*, aut eiusmodi veluti *gradibus* præcipuis ætatum, *commotiones* turgefactorias insignes & inprimis *repentinas* incurrat; vel etiam incommodo vitæ genere liber sanguinis *abundantis circuitus* multum impediatur; aut plane *hæreditario* instinctu, & veluti commendatissima memoria, indoles ad hanc intentionem feratur: cooriri inde non tam solum *speciales* veluti eruptiones, sed etiam *generales* prorsus, & latum ambitum complectentes ad eiusmodi finem *apparatus*, vti huc vsque prolixe innui, ita omnibus animum huc decenter aduertentibus facile appariturum esse confido. Hi *conatus* quando temere inhibentur, aut *apparatus propiores* ad eosdem circa *peculiaria* loca, & inprimis quidem *exterioris* ambitus corporis, reprimuntur: subnascuntur inde ordinarie variæ aliæ ægritudines, de quibus huc vsque maximam partem egimus.

Ex abundantia & commotione sanguinis varii apparatus & conatus erumpendi oriuntur: his autem suppressis variæ ægritudines subnascuntur.

§. III. Sicut autem in *pathologia* vulgata etiam horum huc usque ad has tribus reuocatorum affectuum longe aliæ texuntur passim ætiologiæ; quas tamen, nisi plane gratuita credulitate, re vera nemo pro illis scopis, quibus vulgo destinantur, recipere potuerit, si

Si genius horum morborum cum hæmorrhagicis circumstantiis coincidens,

 solum

recte consideratur, vulgaris ætiologia recipi non potest.

solum considerauerit *genium* illorum, simpliciter coincidentem cum HAEMORRHAGICIS tam sensui quam rationi perspicuis circumstantiis, inprimis *apparatuum* ad tales *exitus*, etiam dictante sane ratione velut a priori, requisitorum; nempe 1) *spasticæ*, 2) alibi *depulsoriæ*, alibi *congestoriæ* 3) *insultoriæ*, imo *desultoriæ*, *alternantis*, & varie *transcurrentis*, indolis: ita, cum huc vsque aliqua iam ex parte ad proprium censum reuocauerim complures huiusmodi affectus; superest vt vnum adhuc præsente loco adiiciam, & ex illo inprimis animaduertenda quædam ostendam; quæ a communi scholæ medicæ acceptione vere multum distant; imo potius ab ista in transuersum rapta, adeoque ab omni vsu solido medico-pathologico auersa, non nisi hac vna via in ordinem sui verum reduci possunt.

ARTICVLVS I.
DE
HYDROPE.

§. I.

Historica veritas frequentiæ morborum attendenda commendatur.

QVod toties iam monui, imo profecto summo iure, quin ipsa potius necessitate solida monendum habui, vt HISTORICA veritas FREQVENTIAE morborum ante omnia attendatur, & deinde etiam prudenter æstimetur: illud omnino etiam exquisite valet de eo affectu, quem suis caussis verioribus assignandum præ manibus habeo, nempe HYDROPE.

Valde rarorum morborum euentus negliguntur, & specialibus & rarissimis rebus generales & quotidianæ caussæ affinguntur.

§. II. Non iam vacat, neque vero profecto placet etiam vllo modo notare, nedum ex merito perstringere, insaniam illam, qua homines fatali infortunio ad artem saluandorum mortalium immissi, vti cæco impetu ad exercendos *temerariis experimentis* ægros ruunt; ita etiam ad *rationes* morborum explicandas conuolantes, non solum omnia reliqua negligentissime tractant, sed inprimis etiam in ipso, quod aiunt, limine grauissime offendentes, circumstantiam hanc VALDE RARI morborum euentus in solidum negligendo, statim in Charybdin illam incidunt, vt rebus plane *specialibus generales* prorsus, & *rarissimis quotidianas* plane caussas affingant.

§. III.

§. III. De præsente certe etiam affectu est hoc maximopere notandum, quod ille omnino quolibet intuitu adeo inter *minus frequentes*, imo vero *rariores*, numerandus veniat, vt nec *ætatibus*, neque *sexui*, neque *caussis* conspicuis, neque tandem *indiuiduis* aliter, quam re vera RARIVS obtingat: vbicunque vero etiam sese sistit, ibi adhuc multo *rarius* contingat, vt aliæ *generaliores*, aut multis *communiores* caussæ subesse sentiantur, quam *certæ* magis; & quidem vti plane *peculiares*, ita tum hoc tum quolibet alio respectu vere *rariores*.

Hydrops rarior est affectus.

§. IV. Cum autem morbum hunc hoc præcipue *loco* in scenam producere susceperim, placet eius rei rationem ante omnia reddere. Est hoc non solum hodierna experientia constanter verum, sed etiam a superiorum seculorum Medicis eadem ratione animaduersum, & ad nos transmissum, quod tales inprimis patientes, qui *enormibus hæmorrhagiis* correpti fuerint, post has incidant in HYDROPEM. Ne tamen plus dixisse videar, quam velim, & res ipsa ferat, dico, quod constans experientia hoc ita confirmet, inprimis *Medicis*; apud illos, inquam, patientes, qui *Medicorum* inprimis *ope* vtentes his ita materiam & occasionem obseruandi obtulerunt. Minime vero vsquam frustra adiicio hanc conditionem & hoc monitum; sed propterea maxime notanter, & quod ita omnino velim obseruari, quod *euentus* hic nequaquam *simpliciter* & *vniuersaliter* sese ita sistat, sed potius re vera contrario modo se habeat. Dum *innumeræ contingunt huiusmodi profusiones*, v. gr. in *bellicis* aut *hostilibus* quibuscunque inuasionibus atque vulnerationibus; in *fœminarum puerperiis* æque ac aliis *diuturnis* atque *copiosis vterinis* hæmorrhagiis; in *viris* e longo *hæmorrhoidum continuo quasi fluxu*: quarum tamen nulli succedat *hydrops*; minime omnium autem *ascites*. Cum ex aduerso, quibuscunque sanguinem ita enormiter profundentibus INTERNA maxime *artificia* adhibentur, ad *supprimendos* hos fluxus, per remedia dicta *adstringentia*, illis adeo *familiariter* & veluti certo eueniat hæc successio *hydropica*, vt, nisi paucissimis, euentum talem effugere vix contingat.

Ex enormium hæmorrhagiarum suppressione hydropis euentus potius deducendus est, quam ex profusionibus ipsis.

§. V. Neque vero hoc solum, sed vbi etiam præcipua aliqua *commotio sanguinis localis* suscipitur, *patulos* inprimis meatus *internorum* organorum postulans; ibi obiectæ tales repentinæ atque potentes *stricturæ* internorum in *visceribus meatuum* non raro trahunt post sese hunc eundem euentum, vt ab illis *hydropica* tumescentia corporis subsequatur. Quod ipsum quamlibet re vera neminem fallat aut

Euacuationes sang uinivsitatæ quando per adstringentia obstruuntur, hydropem post se trahunt.

aut fugiat, qui animum ad hanc rem decenter aduertere cordi habuerit; ita non eſt tamen etiam hæc velut vna atque ſola via, aut vnum ſolum experimentum atque documentum harum rerum, vt inquam *hydropici tumores* non niſi *adſtringentium* vſum internum ſequerentur: ſed eſt vtique adhuc *duplex*, etiam vndecunque natarum *obſtructionum* pertinacium euacuationis vſitatæ ſanguineæ, ſpecies huius ipſius euentus ita compos, vt de *vnius* quidem efficacia etiam ipſum omnino vulgus ſatis luculentam habeat notitiam: alterius autem certitudo, quamuis forte multis Medicorum non ad animum admiſſa ſit, tamen vel leuiter aduertentes animum non poſſit fallere.

Cuius duæ ſpecies ſunt, fluxus nempe menſtrui ſuppreſſio & hæmorrhoidum.

§. VI. Prioris illius generis eſt ipſum fluxus *menſtrui* ſuppreſſi negotium. Non quidem *promiſcue*, in cuiusuis generis ſubiectis; ſed in talibus omnino, quibus ſub conſtitutione *plethorica*, & aliàs vſitata ſatis promta, imo vero *larga* fluxus eruptione, *ſuppreſſio* a quacunque tandem cauſſa ſimul & ſemel obtigit; non ceſſante interim *impulſu* interno ad huiusmodi exitum conſtanter adhuc pertendente: tanto magis autem, ſi adhuc inſuper etiam *ſtimulus* plane quidam addatur per domeſtica fœminis vſitatiſſima artificia, cum qualicunque *impetu* expulſionem incitantia. *Alterum* horum eſt vtique in vulgari praxi in hunc propemodum diem minime condigne ad animum reuocatum *hæmorrhoidalium* tam *exituum*, quam *motuum* ſeu *moliminum* frequentia; & horum rerum intempeſtiuas, imo temerarias *ſuppreſſiones* inſequens *hydropicorum* talium tumorum ſucceſſio.

Id quod per experientiam confirmatur, his tertia ſpecies additur, nempe febrilium exagitationum ſuppreſſio.

§. VII. Quem enim in praxi vere frequente conſtitutum, imo vel animum ſolum ad ea aduertentem, quæ ab aliis hinc inde fiunt, poteſt effugere euentus ille, profecto magis locuplere, quam quidem optandum eſſet, experientia indies confirmatus, quod non ſolum *hæmorrhoidum* fluxui largiori iam *adſuetis* viris, ex huius repentina *cohibitione*: ſed etiam *podagræ* obnoxiis, ab huius imprudente cohibitione, & *motuum* retropulſione, vſitatiſſimo ſucceſſu eueniat HYDROPS. Adeo certe, vt teſte multiplici non ſolum, ſed etiam vere conſtante & perpetua experientia, minime dubitem aſſeuerare, quod ordinarie veluti ſimpliciter *vſitatæ indolis* hydrops (pauciſſimis longe *extraordinariis* exemplis, re vera plane præter ſolitum aliter ſe habentibus) originem ſuam debeat vel *ſpontaneis*, aut *fortuitis* ad minimum, vel *artificialibus* intempeſtiuis, *repentinis* inprimis, quin etiam *pertinacibus*, *ſuppreſſionibus* hæmorrhagiarum: præcipue vero *menſtrua-*

strualium aut *lochialium* in fœminis ; *hæmorrhoidalium* autem in viris: aut denique *febrilium* exagitationum ipsis vsque viscerum meatibus per intempestiuas, imo quouis modo inconuenientes *adstrictiones* cito & potenter stipatis.

§. VIII. Antequam autem progressum faciam ad propius inspiciendam indolem & intimiorem rationem *fiendi & agendi*, quatenus ipsa, de qua sermo mihi potissimus fuit, *suppressio* hæmorrhagiarum ad huiusmodi effectum concurrat : erit ex vsu, *diuersitatem* etiam veram & realem *hydropicorum* tumorum indicare ; vt cuique classi, quod conuenit atque iustum est, tribui possit & assignari. Est nempe *hydrops* alius *vniuersalior*, alius *particularis*. *Vniuersalior* iterum alius in totum ambitum corporis se diffundens, *anasarca* vulgo dictus: alter *inferiorem* corporis regionem *exteriorem*, simul tamen etiam *interiora abdominis* occupans, *ascites* vsitato nomine dictus.

Differentia tumorum hydropicorum.

§. IX. Minime vero anxie metuo, ne quis mihi vitio vertat, quod *tympanitem* hic veluti silentio prætercam; qui totius *scholæ medicæ* consensu & re vera, quod aiunt, vno ore inter *hydropes* memorari consueuit. Quamuis enim ego certe alienissimus sim a vocabulorum captatione, adeoque rigide exigenda acceptione *hydropis*; ne adspectus & contactus *aquosus* cum adspectu & contactu *flatulento* temere confundatur : est tamen profecto *rerum* etiam ipsarum ingens penitus differentia ; tam a priori *caussarum* & *materialis* constitutionis veræ, quam a posteriori *medicæ tractationis* intuitu. Vnde certe res, tot & plane præcipuis inprimis modis differentes, iisdem nominibus notare, vix potest quin confusionem qualemcunque, imo etiam facile nequaquam leuem introducat.

Cur tympanites hic non numeretur inter hydropes.

§. X. Interim de hac ipsa etiam diuersitate notanda est omnino iterum circumstantia illa, quam non vtique sine prægnantibus caussis toties soleo laudare, & denuo non solum commendare, sed re vera potius inculcare, & quouis modo vrgere. Nempe respectus ille *frequentioris* aut *rarioris* prouentus; quo intuitu quamlibet in reliqua sui propria satis notabili *infrequentia*, tamen longe vtique *frequentior* adhuc est *ascites* hydrops, quam *anasarca*. Ex aduerso vero, noua etiam vlteriore differentia, redit longe facilius in viam & obsequitur medicationi ipse *anasarca* dictus hydrops, quam verus *ascites*.

Ascites longe frequentior est quam anasarca; sed hæc curatu facilior quam ille.

Differentia inter ascitem & anasarcam.

§. XI. Vltima vero differentia inter *ascitem* atque *anasarcam* hydropem, vera etiam atque realis, & omni prorsus consideratione digna, est vtique illa, quod etiam *anasarca* non tam ab iisdem CAVSSIS cooriri obseruetur, a quibus *ascites*; siquidem neque ab eiusmodi *suppressionibus* sanguinearum euacuationum, nec a *febrium* repentinis oppressionibus, a quibus vtrisque *ascites* satis familiariter inducitur, pariter etiam *anasarca* cooriri obseruatur.

Quale temperamentum hydropi idoneum.

§. XII. Praeterea vero in *historia* qualiumcunque concurrentium *caussarum* non est vtique negligenda peculiaris *praedispositio* illa, quae in *textura* corporis & qualicunque *temperie* humorum fundata, *temperamenti* totius (seu *complexionis*, aliorum appellatione) nomine venire solet. Vbi nempe ita dicta complexio *phlegmatico-sanguinea* praerogatiuam quandam habere intelligitur, ad facilius receptandam horum generum vlteriorem malam dispositionem.

Cui aetati & sexui familiarior.

§. XIII. Deinde non est etiam tali euentui pariter idonea quaelibet AETAS; quandoquidem *infantilis* atque *puerilis* ab *hydrope ascite genuino* quasi penitus exemta videtur: *anasarcodi* (licet hoc ipsum etiam omnino raro) intumescentiae aliquando propior; quale quid ab *vlcerosis*, *scabiosis* impuritatibus *cohibitis*, solum extrinsecus, aliquot exemplis obseruaui. Imo, sunt inter reliqua exempla re vera etiam oppido rara *adolescentis* aetatis *hydropica* phaenomena. Familiarius autem eueniunt hydropes tales *adultiori* aetati, *iuuenili* & *consistenti*: *foeminini* praecipue sexus; & ab his per *internas* occasiones cumprimis obtingentibus initiis atque caussis. In *virili* vero sexu euenit longe familiarius haec talis constitutio *consistente* demum aetate atque *senescente*.

Caussa propior & occasionalis.

§. XIV. Vtriusque vero sexus tum *senioribus*, tum aliquando etiam *iuuenibus* obtingit quidem etiam a *propiore* caussa non plane dispari, nempe ea, quam antea nominaui, *viscerum obstipatione*: *occasionali* vero remotiore caussa magis *singulari*, *spirituum ardentium* nimia ingurgitatione. (Quamuis in hoc etiam genere re ipsa tanta sit huius talis *sinceri* effectus infrequentia, vt, cum familiarissimus passim sit certe intemperans abusus horum potuum, tamen euentus *hydropici* tumoris secundum hanc *proportionem* re vera adhuc sit summe *infrequens*. De qua tamen re proximo loco plura.)

Suppressiones haemorrhagiarum ad hydro-

§. XV. Quod iam attinet ad edendas harum rerum *caussas*, earumque *respectus* atque *nexus*, secundum meam consideratonem statuo ego, quod *suppressiones haemorrhagiarum* ad hunc euentum pertingant

tingant *triplici* inprimis ratione. *Primo*, ſub certa præſertim *ſpecie*; *ſecundo*, *efficacia* ſimplici *corporali*, *poſitiue*; *tertio*, occaſione *morali*, & hinc ſecuto effectu *priuatiuo*. *Hæmorrhagiæ* ipſæ, quæ inprimis *poſitiua* ratione huc faciant, ſunt non quælibet promiſcue; ſed tales inprimis, & quaſi *ſpecifice*, quæ plurimum conſpirationis habent cum *vena portæ*; nempe *menſtruæ* fœmininæ, & *hæmorrhoidales* maſculinæ; quin etiam *vomitus cruenti*. Per *indirectum* autem ſolum etiam *generaliores*, *narium* & *pectoris*. per inconuenientem vſum *internum adſtringentium*. *Modus* ille *poſitiuæ* efficaciæ conſiſtit inprimis in pertinaci *congeſtione* ad viſcera *venæ portæ* contermina; quæ hinc *oppletione* peculiari ſenſim *obſtipata* effectum illum ita edunt, a quo deinde *reſtitationes* & *infarctus hydropici* initia ſua deſumunt. *Alter* autem modus, cui quidem in noſtra commemoratione *tertium* locum dedimus, *moralis* efficaciæ, *occaſionalis*, verſatur in eo, quod hæmorrhagiæ in cauſſa eſſe ſoleant, vt *medicatio* neceſſaria reputetur *adſtrictoria*. In qua ſi exceſſus committatur, inprimis poſt euacuationem valde *copioſam* iam factam, conniuentes ab huiusmodi inanitione meatus viſcerum hac ratione ita intime & pertinaciſſime *conſtipentur*, vt inde effectus illi malæ *depurationis* humorum originem trahant, a qua *ſtagnationes* huiusmodi ſenſim cooriri ſoleant.

pis euentum triplici modo pertingunt.

§. XVI. Interim, ſicut vtique *prima* illa conditio hæmorrhagiarum, inprimis circa *venam portæ* occupatarum, vtique præcipua eſt in hoc genere: ita eſt omnino illi, in hæmorrhagicarum quidem cauſſarum ordine ſecunda & proxima, cæterum autem etiam magis diffuſa atque latius patente energia, *prior* adhuc atque *potior* modo *tertio* loco memorata illa efficacia, per inconuenientes *adſtrictiones* malo huic occaſionem præbendi. Quandoquidem hic error non ſolum in hæmorrhagiis temere ita *cohibendis* damna hæc infert; ſed etiam contra *febriles* commotiones in vſum temere tractus.

Inter has conditiones tertia ratione efficaciæ ſuæ prior & potior eſt.

§. XVII. Placet omnino iuſtam hoc ipſo loco mentionem facere traditionis cuiusdam *pathologicæ*, quam poſteritati commendat *Martinus Liſterus* in Exerc. Pract. cap. de *Hydrope*. Vbi primo *hiſtorice* notat, quod ab aliquot annorum decadibus obſeruata ſit longe maior frequentia *hydropis* in *Anglia*, quam Patrum & Maiorum tempore.

Liſteri obſeruatio de frequentia hydropis in Anglia.

Sicut autem Auctor in hoc negotio minime falſus eſt; ſubnixus inprimis pulcherrimo inſtituto Londini vſitatorum indicum funebrium, quibus non ſolum quot homines deceſſerint, ſed e quibus etiam morbis, publice declara-

tur: ſed venit etiam merito iungenda huic obſeruationi altera illa omnino ſororia, quod non ſolum longe adhuc plures, quam hydrope, ſed etiam plures, quam vllo alio morbi genere, imo longe plures moriantur tabe *phthiſica* atque *hectica* in eadem *Londinenſi* vrbe.

Cauſſam huius rei putat eſſe abuſum ſpirituum ardentium.

§. XVIII. Huius rei ætiologiam ſubiicit Auctor, ſua ſententia eſſe abuſum, enormem a pari propemodum, vt ſupponit, tempore, *ſpirituum ardentium.* Cum autem non modo par, ſed & certiſſime imo notorie longe maior ſit *ſpirituum ardentium* abuſus, non hic illic forte, ſed apud nationes totas, *Anglica* certe nihilo minores, imo potius longe numeroſiores hominum multitudine, *Polonos* atque *Ruſſos*; neque tamen ibi horum morborum par ad proportionem occurrat prouentus, qualem Auctor ſua illa hypotheſi tanquam *directe & ſimpliciter* aut certe *eminenter* ab hac cauſſa præ aliis deducere ſatagit: neceſſe eſt proinde falli ipſum in hac ſua ſententia, & aliam potius quærendam eſſe cauſſam inſolentis huiusmodi euentus.

Corticis chinæ abuſus potius in cauſſa eſt.

§. XIX. Neque vero difficile erit hanc inuenire, quisquis experientiam diligenter attenderit. *Efficaciam* puto ad huiusmodi res æque atque *abuſum* familiariſſimum *per Angliam corticis Ieſuitici*, ſeu *Chin-chinæ.* Qui vt in noſtris etiam regionibus, & vbique ſine dubio gentium, *intempeſtiuo & intemperante* ſui vſu in feruidiore adhuc commotione febrili, hoc idem ita præſtat. (Neque vero ille ſolum, ſed omnes omnino etiam ſpecies medicamentoſæ, quæ cum inſigni *adſtrictione* febribus æque certo atque *cortex Ieſuiticus* obicem ponunt, vt *martialia* varia, *alumen*, imo *quercus cortices*, *quinquefolium* &c.) Ita in *Anglia* quoque harum earundem rerum fabrum exſiſtere & architectum hunc corticem tanto minus dubium eſt, cum notiſſimum vtique ſit, quod nemo intemperantius illo abuti audiatur, quam ipſi *Angli*: ſicut etiam publicæ illorum commendationes eiusdem hoc palam profitentur.

Huius corticis efficacia & euentus.

§. XX. Sicut autem hoc ipſum etiam medicamentum præcipuam ſuam efficaciam omnino poſitam habet in *adſtrictione*: ita accedit inſuper eiusdem tam *prodiga* vſitata aſſumtio, quæ non ſolum tanto certius, ſed omnino tanto fortius effectum hunc perpetrat; quod vel ex illa pertinaci *alui adſtrictione*, quæ hoc remedium etiam in longum ſubinde tempus proſequitur, colligere & agnoſcere licet. Succedunt etiam mitiores adhuc *ſtipationis* huiusmodi in *viſceribus* aliæ *hypochondriacæ*, inprimis tamen *hypochondriaco-hepaticæ* turbæ. Vt patientes tales tum alias *anguſtias* & *anxietates* experiantur per

hypo-

hypochondria; tum inprimis a *cibis* assumtis, in dextro hypochondrio *ardores*, *dolores* & *pressiones*, *angustias* anxias, *phlogoses*, & *rubores* faciei, *vertigines* &c.

§. XXI. Sicut autem a tali medicamento, *plethoricis* subiectis nihil adhuc imminuto *impetu* commotionis febrilis, & inprimis *ingruentibus* iam *paroxysmis* exhibito, & hi affectus, & ipse successus *hydropicorum* tumorum sequitur: ita contingit simile quiddam etiam ab aliorum purius *adstringentium* repente copioso aut continuato vsu, in hæmorrhagiis e locis altius *internis* v. g. *vterinis*, quin etiam *pectoralibus*, maxime vero *hæmorrhoidalibus*; certissime vero omnium, si tales fluxus ab *actiuo* aliquo motus *connisu* eximio foueantur, & *in* ipsis *mediis* huiusmodi *contentionibus* ita cito reprimantur.

Aliorum adstringentium vsus similem effectum edit.

§. XXII. Sicut autem ita *suppressio* hæmorrhagiarum non tam *simpliciter* & *directe* hydropicas inflationes arcessere videri potest; sed per *viarum* potius & *meatuum* in visceribus, & nominatim quidem in *hepate*, *obstipationem*: ita euenit tamen etiam tale quiddam contrario quoque modo per *infarctum* & *obstipationem oppletiuam*; si in corpore *plethorico*, *euacuatoriis* huiusmodi contentionibus iam *adsuefacto*, & ad vegetiores inde horum generum *connisus* promto, euacuationes tales inposterum etiam aliunde, ante omnia tamen *cito* & *impetuose*, cohibeantur.

Hydrops ex illa suppressione non solum per constrictionem viarum & meatuum arcessitur, sed etiam per oppletionem.

§. XXIII. Quæ res tum aliquando tacite & successiue, tanquam vere sponte aliqua, ita procedit & subnascitur; partim impetu magis aliquo nouo superueniente velut *excitatur*: quando videlicet huiusmodi homines insuper potibus *spirituosis* sese ingurgitare non dubitant; aut *iracundiæ* vehementis repentinis exagitationibus percelluntur; aut in tali iam constitutione repentino abusu *martialium* aut *salium volatilium*, quod aiunt, e Charybdi in Scyllam incidunt. Illud, inquam, est omnino & vndiquaque certissimum, quod *adstringentium* intemperans talis, *mensura atque tempore*, abusus, aut vndecunque tandem prognata promta *suppressio hæmorrhoidalium* inprimis & *menstrualium*, cum conspirante reliqua *dispositione*, sanguineæ euacuationis *contendentis* successuum, præcipua fit caussa plerorumque hydropicorum tumorum velut *vsitatissima*.

Caussæ aduentitiæ, quibus oppletio hæc subnascatur.

§. XXIV. Quod autem attinet ad ipsum harum rerum *agendi* aut *fiendi* modum, vocanda est hic in subsidium *historia phænomenon*, quæ in his, qui hydrope denique intereunt, etiam post mortem adhuc sese offert; præmissa tamen illa etiam adhuc viuis quam maxi-

Phænomena, quæ in hydropicis tum adhuc viuis, tum mortuis obseruantur.

maxime infesta circumstantia, quod inprimis *vrina* ipsis parcissime procedat, & per initia insuper adhuc valde *tenuis* & aquosa, successu vero temporis demum *ruborem* & *crassitiem* induens. Illa vero, quæ post mortem adhuc inueniuntur, sunt vitia *hepatis*, & *glandularum, pancreatis* atque *mesaraicarum*, duplici & ad adspectum omnino vtique differente alteratione; dum aliorum quidem *hepar* totum *condensatum* & velut *exsiccatum* conspicitur, *durum* & *aridum*; aliorum autem hepar enormiter *expansum*, non *inflatione* forte aliqua, aut distensione simpliciter *mollicula* & velut aquea, sed mutata reapse tota sua vsitata *textura*; dum inuisibiles s. n. eiusdem glandulæ in tali hydropica constitutione non solum ita expanduntur, vt etiam *lentium* variæ magnitudinis mensuram assequantur, sed insuper etiam *fibrosis* staminibus non solum immenso numero sed etiam ingente (ad ordinariam inuisibilem illarum constitutionem s. n. comparando) texturæ *firmitate* conspicuis, inter se etiam ita satis laxe connexæ testentur tota hac constitutione abunde de mutata etiam insigniter tota conformatione sua: auctis nempe re vera, in totam etiam soliditatem sui, *structuræ* insolitis incrementis, quorum nouam *destructionem*, adeoque verum reditum ad pristinam constitutionem, nemo hinc temere exspectare susceperit.

Hepatis constitutio.

Glandularum constitutio itemque viscerum.

§. XXV. *Glandulæ* vero mesaraicæ velut ordinarie in his casibus eximiæ vtique sunt *duritiei*, licet non paris vbilibet etiam in magnitudine eximii incrementi: quod tamen non raro vna concurrere tum alii obseruatores notant, tum *Scultetus* in *Obss. Armamentario* annexis. Et huiusmodi solet etiam esse familiariter constitutio viscerum horum in illis inprimis, qui a *copioso* valde potu, qualitercunque generoso simul, in huiusmodi affectum prolabuntur. Cum e diuerso illis, qui a simpliciter *ardentium spirituum* abusu hoc malum incurrunt, *aridum* potius sit & extenuatum hepar. Sicut etiam illis, qui post immodicas *adstrictiones* in talem affectum deuoluti fuerunt: nisi quidem adscita mox, per *becticam* febrem concursantem, *potus* intemperantiore mensura diuersum euenerit.

Hæc violatio structuræ hepatis & glandularum mesaraicarum fundamentum est pertinaciæ hydropis ascitis.

§. XXVI. Hæc autem inprimis violatio ipsius *conformationis* hepatis per *structuram* etiam eius *solidam*, æque atque *glandularum mesaraicarum*, vti immutabilis in posterum & *incorrigibilis* omnino habenda videtur: ita est sine dubio genuinum fundamentum incoërcibilis illius *pertinaciæ*, qua *adultum* hydropis *ascitis* malum laborat; dum vtique mutatam adeo eximie ipsam plane *structuram* ad

frugem

frugem reuocare merito iudicatur difficillimum, imo mihi ſine omni diſſimulatione *impoſſibile* videtur.

Cum enim mihi vtique obtigerit, experimenta huiusmodi partim ipſe inſtituere, partim pluribus exemplis alibi perpetrata cognoſcere; quibus *viſibilia* hydropis *ſymptomata* non ſolum *penitus*, ſed inſuper etiam *promte* prorſus, & breui tempore, paucorum dierum ambitu, & inſuper, quod conſideratione tanto maiore dignum eſt, etiam citra effatu dignas *euacuationes* materiæ, quæ tamen præcipue collectione multa moleſta eſſe videtur, auferuntur vtique; interim dum non ſimul ipſe quoque *fons* & origo mali circa viſcera ipſa vna tolli poteſt: eſt proinde tota curatio non niſi ſimpliciter *palliatiua*, & vere, etiam ſano ſenſu loquendo, *ſuperficialis*; interim in eo probabiliſſime deficiens, quod ita ipſis vtique organis in *ſtructura* ſua temeratis neque hæc medicina opem ferre valeat, nec etiam vlla alia huc vsque ſuppetat ſpes, vt ipſas omnino *conformationes* eximie mutatas, & in *ſolida* ſtructura auctas, iterum *deſtruere* liceat nudo pharmaceutico vſu.

§. XXVII. Quemadmodum autem hæ ſunt præcipue *fundamentales cauſſæ* ad producendum hydropem; nempe vel *oppletiua* magis magisque, vel *coſtrictiua hepatis* & meſaraicarum *glandularum* obſtipatio: ita eſt tamen vtique etiam intimior & exquiſitior modus fiendi & agendi in eo particulariter poſitus, quod per hanc *obſtipationem* glandularum hepaticarum reuera impediatur princeps *officium* hepatis, conſiſtens in copioſa *ſeparatione* genuinæ *lymphæ*, non tam ſolum a *ſanguine*, quam ipſo præcipue *ſero excrementitio*. (Cuius, eadem opera, etiam *bilioſa*, *oleaginoſa*, *acrior* pars ibidem interim in cyſtidem *felleam* ſeponitur, adeoque iam *vappidum* magis dehinc ſerum in venæ cauæ ramos cum ſanguine transmittitur.) Hæ *ſecretiones* quando ita, violato hoc ipſo organo eximio, deficiunt, adeoque *lympha* maxima ſui parte a *ſero ſalino-bilioſo* nunquam ſegregatur, ſed in perpetuo huiusmodi commercio atque conſortio hæret: fit ita, vt a *ſalſo* ſero, imo *bilioſo-ſalſo*, lubrica illa tenera *gelatina* lymphalis in ſpiſſitudinem *mucilaginoſam* quaſi *ſaponiformem* deducta, ſerum ipſum ita reciproce *inſpiſſet*, vt nullus locus relinquatur etiam tenuioribus ſeroſis portionibus *excrementitiis*, paſſim per conſueta ſua emunctoria *dimittendis* & *excernendis*. Dum videlicet vtique etiam hæc ipſa *inſpiſſatio* lymphæ cum ſero fluidiores huius portiones ita implicat atque præpedit, quo minus ſecedere & excedere, nempe ad tranſitus & exitus ſuos ſatis alte *penetrare*, valeant. Vnde nempe etiam vtique remedia, talem ſpiſſitudinem humorum, quod aiunt, *fundentia*, euacuationem quidem horum promouent, interim *fontem*, e quo hæc intemperies pullulat, non exhauriendo aut obſtruendo

Modus fiendi & agendi.

do morbum ipſum non *curant*, ſed *productum* ſolum morboſum, quantum poſſunt, ſubtrahunt.

Sic hydropis genesis ex ſuppreſſis hæmorrhagiis ſatis dilucide deriuatur.

§. XXVIII. Puto poſſe ita diluceſcere, quamobrem *hydropis* geneſin non ſolum *hæmorrhagiis*, ſed inprimis *ſuppreſſionibus* illarum adiunxerim. Et maxime omnium quidem per *artem*, *adſtringendo* cito introductis: & adſtrictione quidem præcipue *vias* ipſas ad decentem tranſitum ita ineptas efficiente, *ſtabili* prorſus, atque *pertinaci* effectu; dum *oppletio* ſimplicior, ſi ipſi tempeſtiue ſuccurritur, adhuc aliquanto facilius iterum diſſoluitur, quam *ſtrictura* illa actiua, facile in ſtabilitatem *obrigeſcens*.

Remedia vanis traditionibus ſuperſtructa non ſunt adhibenda.

§. XXIX. Vbi tamen interim facile eſt conceptu, quanta hic opus ſit prudentia, ne vel *intentiones*, vel inprimis *medicationes* per vanas traditiones confundantur. Sane enim ſi remedium arripiatur, quod ſub inani opinione effectus in *humores*, potius *ſtringentem* qualemcunque effectum in ipſas *ſolidas* partes perpetrare valeat, a quacunque tandem cauſſa, ſiue ab infarctu, ſiue iam ab ipſa *ſtrictura* pendeat ipſum incommodum, nocebit vtique quolibet intuitu inconditum tale atque præpoſterum artificium: neque vero leuiter, ſed grauiſſime certe nocebit.

Monitum de prudenti æſtimatione ſucceſſuum hæmorrhagiarum.

§. XXX. Ipſa vero hac vera prorſus & reali deductione & *hiſtorica* indicatione ſuppedito iuſtum monitum, vt tanto peritius æſtimentur *ſucceſſus hæmorrhagiarum* & *opportunitates cohibendi*, ne hic aliquid temere audendo offenſio grauis oriatur. Qui vero has res, tam vti reuera *fiunt*, quam vti *cauſſis* ſuis allegatis ſimplici quodam & euidente nexu reſpondent, decenter perpenderit, ille facile deprehendet, quod non ſolum aliis operoſis ſpeculationibus, per quas immediata aliqua in *humores* redundans peruerſio adornetur, minime ſit opus, ſed quod omnino huiusmodi præfigurationes ab ipſa veritate factorum ita in diuerſum abeant, vt cum illis ne quidem conciliari poſſint: minime omnium autem in illa plane præcipua, tum ſingularum harum, tum *ſociarum* rerum, veluti conditione, certe vero circumſtantia peculiari, quod non ſolum ita ſingulariter inter ſe mutuo *conſpirent*, & a ſe inuicem maxime, niſi quidem penitus vnice, *pendeant*; ſed etiam, *ſingulæ* atque *ſociæ*, ita vt omnino faciunt, RARO eueniant. Quibus vniuerſis circumſtantiis commenta illa vſitata non modo non reſpondent, ſed etiam in multis contraria penitus, quam res ipſa ferat, inferunt: quo ipſo etiam hincinde contrariis effectibus re vera plus nocent, quam vt quicquam conferant.

ARTI-

ARTICVLVS II. DE CACHEXIA.

§. I.

CVm de hydrope ſermonem habuerim, & eo præterea ordine ſeu loco, vbi mores *ſcholæ medicæ* vſitati nomen eius recipi non probauerint: potero tanto magis videri ὕστερον πρότερον committere velle, ſi poſt *hydropem* CACHEXIAM collocem, tanquam plerorumque conſenſu *initia* veluti hydropis, & prima huius rudimenta complectentem affectum. Cum autem intentio mea omnino ferat, non quæ vulgi rumore differuntur, ſed quæ re ipſa vere exſiſtunt, vt in rerum naturæ ordine ſeſe offerunt & commendant; & vti reuera in *praxi*, non ſolum circumſpecta ſed omnino ſolum ad veritatem factorum attenta, ſeſe ſiſtunt, ita ſumere & æſtimare: nihil dubito proinde hanc rem etiam præſentem hac ipſa, qua cœpi ſerie proſequi, & *cachexiam* non ſolum diuerſo loco, ſed etiam alio veluti commemorare. Ita tamen, vt ipſi quoque locum vtique tribuam inter *euacuationum ſanguinis vitia*; propterea, quod etiam hic affectus, ſed etiam non abſolute & ſimpliciter, tamen omnino præcipue, communiſſime, & omnium facillime, imo ita veluti vere ordinarie, ortum ſuum omnino debeat euacuationum illarum debitarum defectibus. Cachexia poſt hydropem non ſine ratione collocatur.

§. II. Imo placuit tanto magis diuerſo ab hydrope loco, quin *poſteriore*, *cachexiam* tractare; vt ita ſimul auferam modo dictum illud præiudicium, quaſi *hydrops* eſſet veluti ſimpliciter *fructus*, imo veluti ſupremus gradus *cachexiæ*. Cum enim numeroſis vtique vicibus hydrops non ſolum cooriatur ſine *prægreſſis*, imo etiam ſine *coniunctis*, veræ *cachexiæ* phænomenis; & ex aduerſo *cachexia* quoque perſæpe citra *conſecutionem* hydropis, eximia tamen vtique & maxime conſpicua, corpus obſideat; præterea etiam *curationis* ratio minime ita ſimpliciter coincidat: placuit vtique ad minimum auferendi ipſius præiudicii gratia hunc ordinem ita ſeruare, & proprium locum tanquam ſeparatum huic tribuere. Hydrops ſine prægreſſa cachexia multis vicibus oritur, & hæc ſæpe citra conſecutionem illius.

§. III. Vbi nec illud me mouet, quod vtique etiam aliquando e *cachexia* fiat actualis progreſſus in hydropem. Cum enim hoc non Licet aliquando cachexia in hydropem

transfeat, hoc tamen neque perpetuo neque ita sæpe fit.

non modo non *perpetuo*, sed ne quidem ita *sæpe* fiat, vt inde simplex eiusmodi nexus colligi deberet; ex aduerso vero, vt iam ante dictum, hydrops non solum cooriatur, sed communiter etiam grauissimus, sine proportionata *cachexia vniuersaliore*; (quod quidem ante omnia in *masculino* sexu præcipue ita euenit:) insisto proinde merito proposito, vt distinctis locis hæc agitem.

Cachexiæ descriptio, frequentia, sexus, ætas.

§. IV. *Cachexia* vt ipso nomine *deprauationem habitus* corporis indicat, ita notat etiam talem habitus corporis ab ordinaria sua constitutione alienationem, qua hic e *florida* non solum in *pallidam*, sed etiam e *firma* & *subrigida* in *fluxam*, *laxam*, *pendulam*, & tandem indecenter *turgidam* deformationem transmigrat. Euenit hic quidem affectus *non* ita admodum *infrequenter*; certe tamen vere raro in *virili* sexu, illud autem in *fœminino*. *Aetate* præterea minime promiscue quacunque, sed *adolescente* cumprimis, aut prima *iuuenili*.

Eius signa.

§. V. Difficultas in cognoscendo hoc affectu nulla penitus subest, cum signa eius, vt in *externo habitu* hærentia, statim in oculos incurrant. Non desunt tamen etiam *interna* coniuncta pathemata, interioris vtique etiam indolis eiusdem testimonium aliquod exhibere idonea: *angustiæ* inprimis in *hypochondriis*, imo *præcordiis*, & inde nascens difficultas aliqua *spirandi* anhela, grauiter increbescens a *motu* corporis, inprimis autem *inferioris* regionis, *pedum*, *coxarum*, *abdominis*, in *ascensu* altiorum locorum. Sensus *duritiei*, *grauitatis*, *pressionis*, *constrictoriæ detentionis* sub hypochondrio *dextro* aut *sinistro* aliquando, aut supra *vmbilicum* introrsum. *Abdomen* neque pariter semper, neque simpliciter constanter, neque adeo singulari vehementia & magnitudine *inflatum*, *durum*; aliquando tamen *inæqualitatibus* tactu sentiendis intus obsessum. *Appetitus* interim *iners* aut *vagus*; post cibos incommoda *tensiua*, *grauatiua*, *flatulenta*; *concoctio* infida, *alui* iam lubricitas, iam segnities. Totius *corporis*, & hinc fere etiam *animi*, *sensuumque* omnium *languor*, *torpor*, *inertia*, *fastidium*, *somnolentia*. Actualis *tumor* œdematosus non quidem per essentiam, vt aiunt, nempe *inseparabilis* comes, interim nec etiam valde alienus ab hoc affectu; minime tamen alibi, quam in artubus.

Duratio eius & exitus.

§. VI. *Duratio* interdum reuera longa & plane *contumax*, ad alterum aut tertium annum: *exitus* tandem iterum *salutaris* ad integram sanitatem: & hoc quidem minime raro, sed vere *frequentius*; nisi

nisi intempestiua & aliena *artificia*, aut malum patientis regimen aliquid damni inferat aduentitii. Sin autem peius exeat, *hydrops* ab obstinato malo, aut *hectica*, aut *catarrhus* dictus *suffocatiuus*, a retropulso.

§. VII. *Historia caussarum* notissimarum inprimis sistit ante omnia *euacuationum muliebrium defectus*, tum *spontaneos*, aut certe nullam euidentem *externam* occasionem directe secutos, tum vi quasi quadam *extrinsecus* allata introductos. Inter quas tamen res veluti primatum ducunt, *mensibus* per *malam diætam* & alienarum rerum *ingurgitationem* inductæ *emansiones*: *rarius* autem certe ab aliis potentioribus *repentinis* cohibitionibus profectæ huiusmodi oppressiones. Ita etiam rarum profecto est, *fœminam* videre *cachecticam*, quæ hunc affectum illibato mensium successu toleret; neque hoc certe alio vllo modo, nisi vel leuiore gradu affectus: vel cum valde insignibus *diætæ* vitiis, inprimis in *cibo & potu*, & *frigore* ac *humiditate* ambientis aëris, & vitæ genere & *habitatione*. Id quod vnice veluti valet in *virili* sexu; *iuniorum*, inquam, quorumcunque tandem. Nam *seniorum* quidem alia ita vtique est ratio, dum illis *cachexia* vel a *dispositione* proxima atque tacitis *moliminibus* (minime tamen ita simpliciter obscuris) *hæmorrhoidalibus* aliquando euenit: tanto magis autem & exquisitius ab actualis huiusmodi *adsuetudinis* omissione, aut certe insolitis *ataxiis*. Caussæ.

§. VIII. Merito vero traho ad hunc inprimis locum, & in viam quasi reuoco traditionem illam, in limine præcedentis articuli allegatam, de *hydropis* successu post profusas *hæmorrhagias*. Cum enim maximo iure, & plane secundum nudam veritatem indicauerim, quod hæc res ipso facto sese ita minime habeat; quin verius a *suppressionibus repentinis* huiusmodi effectus demum consequatur: ita, quantumlibet etiam ipsa *impeditior* euacuatio sanguinis, præter debitum ordinem, *cachexiæ* quoque portam velut aperiat; est tamen simul notandum, quod ipsa etiam huiusmodi *amissio* insolentior sanguinis ad deprauationem habitus talem subinde non parum conferat. Sicut enim sic affectis *pallor* eximius, & *refrigeratio* habitus per ambitum corporis satis familiaris est, imo veluti inseparabilis comes; ita succedit vtique facillime etiam reparandi sanguinis aliquis *intemperies*, vt ille *aquosior* non solum exeat, sed etiam vniuersa subordinatio *secretionum* & *excretionum*, e mensura totius massæ eximie alterata, non sufficienter

Amissio sanguinis insolentior non parum confert ad habitum cachecticum.

ita succedens, *humido-mucidum* eiusmodi prædominium post sese trahat.

Illa vero intemperies potius a minus exquisita commixtione sanguinis sub diuturno largiori fluxu ortum trahit.

§. IX. Interim quantumcunque etiam hæc res conceptui accommodetur, vt plausibilis euadat; est tamen omni modo circa illam etiam seruanda ipsa *historica* veritas; quæ omnino confirmat, quod etiam ipsæ profusiones ingentes sanguinis repentinæ tam *facile*, aut *frequenter*, & velut *vsitate*, *cachexiam* nequaquam post se trahant, quam *diuturnæ continuationes largi* huiusmodi profluuii. Adeo, vt longe verisimilius euadat, quod huiusmodi *intemperies* massæ sanguineæ potius ortum suum sumat ab ipsa *diuturna*, *sub* copiosiore *fluxu* & qualicunque noua reparatione, minus exquisita commixtione: quam ab eiusmodi *simul & semel* veluti factam qualemcunque læsionem *organicam* insequente post hac praua operatione *priuata* ad sanguificandum.

Differentia duplicis assertionis, vnde intemperies hæc oriatur, nec non de hepatis vsu.

§. X. Quandoquidem vtique non parua diuersitas in hoc genere intercedit inter receptam iam inde ab antiquitate opinionem, quasi, in *hydrope* præsertim ipso, post prægressas eximias *hæmorrhagias* succedente, positiua κάκωσις seu *deprauatio producendi sanguinis* contingat, vt ille hinc malæ *qualitatis* particeps euadat. Et inter illam assertionem, quod solum per defectum sufficientis *secretionis* & *excretionis* potius huiusmodi *intemperies* vere *excrementitia* in humoribus *coacervetur*: ita subest simul etiam notabilis vtique disparitas inter suppositum illum per priorem opinionem *vsum* hepatis *sanguificatorium*; & verum eiusdem vsum, simplicius magis *secretorium*: (*lymphæ* inprimis; vt e copiosis illis atque capacibus vasis *lymphaticis*, humorem hunc ab ipso ad *mesenterium* vehentibus, in sensum incurrit.)

Fundatur illa assertio in deprauatione hepatis hydropicorum.

§. XI. Sicut autem, qui ita rem contemplationi offerunt, vtique præcipuam suam considerationem fundant super illa vsitata obseruatione, quod ipsum *hepar* in *hydropicis*, mortuis inprimis, deprehendatur euidentissime deprauatum; neque hoc quidem male: ita habet tanto magis vtique locum modo dicta hæc discretio *suppositìtii* magis, & contra *veri* vsus huius visceris: & consequenter damnorum etiam, inde peculiari ordine redundantium.

Vtrum vitium humorum an vero organorum pro caussa horum malorum supponi debeat.

§. XII. Præbet autem vtique etiam ipsa hæc præsens tractatio occasionem de illa dubitatione, an *hepatis* atque *glandularum mesaraicarum* labefactationes pro *caussa* huiusmodi adfectuum supponi vere mereantur: an vero potius verisimilius haberi possit, quod *alibi subnata* illa mala humorum temperies, inuerso ordine, ipsa hæc viscera

demum

demum ita violet? Vbi nempe dubium nullum est, quin etiam *ali-unde* in ipsos humores velut immediate magis introducta *intemperies* huiusmodi *mucido-viscosa* possit etiam hanc in ipsa viscera *colatoria* efficaciam obstipatoriam inferre, atque ita illa *vsui* suo destinato tanto magis inepta reddendo, intemperiei huic magis *fouendæ* apta reddere.

§. XIII. Non est, inquam, dubium, *posse* hoc ita fieri, imo ne quidem *solere* etiam aliquando ita contingere: quod autem *sæpe* hoc ita fiat, tam iusta est dubitatio, vt potius omnino *contrarium* non verum magis sit, quam notum. Adeo quidem, vt etiam exempla minime rara sint, vbi tum ab aliis morbis, *serum* notorie spissum atque mucidum reddentibus, tamen huiusmodi *cachexia*, nedum *hydrops*, non sequatur: sed omnino etiam veræ *ædematosæ* stasi formandæ apta huiusmodi *dyscrasia* in aliqua parte corporis v. g. *pedibus*, per caussas *externas*, *frigus humidum* diutius toleratum, diuturnam præter morem imo tolerantiam perpetuo *standi* necessitatem, suscitata, sæpenumero diu ibi toleretur, per *annos* continuos, & omnino etiam *plures*, & tamen hunc effectum in ipsa *interna organa* non edat.

Posse & solere aliquando vitium humorum in culpa esse, non est dubium, interim tamen raris exemplis.

§. XIV. Interim est hoc vtique ex aduerso vt omnino nimio certius, ita ad hanc dubitationem eximendam tanto aptius, quod *artificiales* eiusmodi *repentinæ stricturæ*, per remedia potenter *constringentia visceribus* ita manifesto inducendæ, vt etiam ipsas *secretiones* mucidas ad *aluum* ordinarie deponendas non solum præsente sed etiam peruicaci energia remorentur, huius effectus vlterioris etiam in ipsum vsque *hepar*, nedum *glandulas*, euidenter magis compotes, effectum, hunc *cachectico-ædematoso-hydropicum* & *certissime* & *citissime* edant, & *penitissime* organa hæc principalia ita temerando, *pertinacissime* imo *insolubiliter* etiam obfirment atque foueant. Adeo vt, veritatem experientiæ decenter respiciendo, satis vtique ex illa comprehendi possit, quod equidem *hydropica* contumax *obstipatio hepatis aliquando* subnasci possit etiam ex illa humoribus *aliunde* conciliata intemperie, *secretionem* lymphæ & seri, & huius etiam liberam sufficientem excretionem impediente: sed hoc etiam ita *raris* exemplis contingat, vt multi omnino eiusmodi casus occurrant, vbi talis intemperies, tum *genere* tum ipsa *specie* huic effectui par, reuera præsto sit; & tamen hic talis effectus vlterior vel plane non sequatur, vel ita *tarde* ad minimum & languide, vt inde generales quascunque tales *potentias* simpliciter ad

Artificiales repentinæ stricturæ in hepar & glandulas effectum cachectico-hydropicum edunt.

perpetuam specialem talium euentuum efficaciam transferre importunum certe sit.

Ex ante dictis ita colligendum est, quod cachexia ab hydrope diversa sit.

§. XV. Est autem huius rei verum plane documentum in ipsa vtique *cachexia*; vtpote quam non vtique sine caussa notaui, esse ab *hydrope* hoc ipso maxime intuitu ita *diuersam*, vt illa quidem & totum corpus velut æqualiter occupans, & per totos etiam annos *persistens*, imo in verum etiam *infimarum* partium, pedum atque tibiarum, *ædema* passim se extendens, tamen verum *hydropem* non producat: (nisi quidem vel per *martialium* minus conuenientem vsum, siue per fortiorum cito *pellentium* parem intempestiuum & immoderatum abusum, demum peruertatur totum negotium, & quod *sponte* factum non fuisset, *arte* inauspicata ita vere producatur.)

Et licet tam cachexia quam hydrops ab interceptione euacuationum sanguinearum initium sumat, fit tamen diuerso modo.

§. XVI. Vnde quidem, licet ipsi etiam *cachexiæ* impeditus exitus consuetarum atque adeo debitarum *euacuationum* sanguinis pariter *initia* æque atque *fomitem* præbeat, sicut ipsi etiam hydropi: fit hoc tamen minimo pari *respectu*, seu potius *actu* & *modo* atque *ordine* agendi, verum ita diuerso, vt *cachexiis* quidem leuiores & omnino leniores huiusmodi regurgitationes restagnatoriæ atque *oppletoriæ* (per *venam portæ* ad hepar inprimis redundantes) originem præbeant; *hydropi* vero non nisi & *impetu*, & toto effectu *stabili* eminentes, ad *obstipationem* vsque plenam, aut proxime, efficaces tales horum viscerum occupationes demum sufficiant.

Glandularum mesaraicarum induratarum color nigricans quid indicet.

§. XVII. Vbi non possum, quin illud peculiariter adnotem, quod mihi in illis exemplis, quæ per autopsiam consequi contigit, *glandularum* mesaraicarum vehementer induratarum *color* insuper occurrerit semper vehementer *nigricans*, & *sanguini grumoso siccescenti* plane geminus. E qua certe constitutione tanquam ad oculum dilucescit non tam *seroso-mucidi* cuiuscunque infarctus, quam *sanguinei* potius, sensim per hæc loca intercepti, præcipuam esse culpam. Cum alias vtique totus *color* glandularum s. n. ab exquisito *rubore* quam maxime alienus exsistat.

Alia adhuc diuersitas cachexiæ & hydropis.

§. XVIII. Neque vero hæc solum subest inter caussas & ortum hydropis atque cachexiæ *diuersitas*, sed omnino insuper etiam illa, quod cachexia reuera a *fluxibus* sanguinis *nimiis*, in primis autem nimis *diuturnis*, ortum passim ducat; cum hoc ipsum *hydrops verus*, nisi quidem *externæ* aliæ caussæ potentiores, & inprimis cohibitionis *adstrictoriæ* minus perita atque dextra administratio, concurrunt, ab hac

hac tali caussa vix vnquam vere obseruetur. Dico *verus* hydrops; inductus ad hoc monitum in primis a iustissima illa suspicione, imo morali certitudine, quod ex vsitato præiudicio, quod hos *vtrosque* affectus velut indissolubili nexu inter se mutuo *iungit*, etiam ipsa illa vsitata obseruatio de *hydrope* ab his *iisdem caussis*, a quibus *cachexia*, cooriente prognata sit.

§. XIX. Quod interim cum non solum in ipso facto vero & exquisite obseruato, adeoque vera æstimatione *frequentiæ*, & consequenter idonearum atque certarum caussarum hydropis, nequaquam ita simpliciter sese habeat; imo præterea etiam implicationes deinde iniiciat, non solum IN praxi, sed etiam DE praxi; quamobrem nempe in *vero* hydrope tam difficillima imo potius, diserte eloquendo, *nulla* sit spes curationis: (quæ res per confusionem *cachexiæ* cum *hydrope* vero passim parit historiolas, iam hoc iam illo experimento *curati* hydropis, cum *cachexia* solum insolentior fuerit, imo sæpe etiam simplicior) arbitror propterea esse omnino maximum operæ pretium, imo vero iustissimum, vt potius simplici rerum, *vti reuera sunt*, commemorationi atque contemplationi insistendo, & *historia* medica atque *ætiologia*, & ipsa practica tam *prognosis* quam *therapia* recte hinc instituí possit, & rerum in fiendi & efficiendi modo ita differentium conueniens ratio haberi potius, quam vt has res inter se permiscendo aut permutando, omnino confusio hinc resultet.

Obseruanda omnino est hæc diuersitas etiam propterea, quia hydropis difficillima imo vere nulla est spes curationis, cachexiæ vero aliqua.

§. XX. Sicut autem hæc ita se habere experientia ipsa vtique passim manifesto demonstrat, ita est tamen omnino simul adhuc attendendum ad circumstantiam illam peculiarem, quod ipsi etiam *cachexiæ* ante omnia plurimum faueat, imo vero contribuat, *habitus corporis* in talibus indiuiduis reuera valde *laxus* atque *spongiosus*, & *massæ sanguineæ* temperies, abundantiore *lympha atque sero instructa*, qualem vulgo *phlegmaticam* aut *phlegmatico-sanguineam* appellant. Talis enim vt ordinarie fouendo copiosiori prouentui substantiæ talis inseruit, quæ posthac copiosiore sui infarctu incommoda illa *oppletionis* spissioris tum in *visceribus*, tum in ipso *emunctorii* serosi præcipui *cutis* habitu, & formare & fouere maxime potest: (vnde etiam & *cachectici & hydropici* ad *sudandum* inepti communiter sunt, & *vrinam* etiam pauciorem aut paucissimam dimittunt) ita eo ipso, si iam semel transcolatio, secretio & excretio sufficiens intercepta est, fit ex ipso substantia hæc etiam quantitate ita in talibus veluti luxurians, tanto

Cachexiæ fauet habitus corporis spongiosus & temperies phlegmatico-sanguinea.

magis

magis ad formandos huiusmodi vlteriores *mucescentiæ*, & in ipsis partibus moræ, adeoque harum *turgescentiæ*, euentus.

Anasarca a scabie repulsa.

§. XXI. Cum superius mentionem iniecerim *anasarcodis* effectus, a *scabie* quoque improuide cohibita, non abs re erit de hoc ipso paulo exactius commemorare, quæ ipsis circumstantiis facti sese exserunt. Nempe in *tenerioris ætatis*, a quatuor ad decem annorum, subiectis aliquot exemplis hoc obseruare contigit, quod ex vnguentis sulphuratis, debilioribus tamen a sulphure, sed eo largius etiam vsurpatis, & valde præsertim pinguibus, seruato præterea in patientibus regimine notabiliter calido, (imo in adolescente iam forte 16. annorum etiam cum internis medicamentis coacto sudorifero) euenerit *œdematosa totius* corporis inflatio, reuera *anasarcodes*; cum *respirationis* etiam, *appetitus*, *quietis*, *virium* languentium, intimioribus vitiis. Sicuti in iuuene 24. annorum, robusto de reliquo, *scabioso* facto, & multa æque atque importuna humida scabie obsesso, in conclaui præterea epigæo, & ad hybernum frigus non satis calefacto, habitante, ex huiusmodi vnguenti circa talos applicatione pedum atque crurum *œdema* ingens atque præceps præsto fuit. Sicut autem hæc talis constitutio non magis verisimiliter, quam euidenter veluti, circa externum potius habitum solum & per ipsam cutim nata atque defixa reputari poterat: ita abstinendo etiam a talibus medicamentis, quæ ad cachexiam veram a penitioribus caussis pertinere videntur, sola vtique talium administratione, quæ scabiosam impuritatem citra commotionem humorum extrorsum propellere intelliguntur, citra ingentes difficultates & temporis etiam ipsius dispendia, hæ restagnationes iterum remiserunt.

ARTICVLVS III.
DE
OEDEMATE.

§. I.

Oedema quo modo tam ab hydrope quam cachexia differat.

QVemadmodum *œdema* tam ab *hydrope* quam *cachexia* differt; dum hydropis quidem vulgo potius consecutio quædam est, aut sane *symptoma* potius quam simpliciter ipse morbus; *cachexia* vero non tam pro-

proprie supremus gradus, quam potius noua quædam species deprauati habitus: ita habet etiam *respectus caussales* vtique differentes, tam ratione productionis, quam inhæsionis. Est nempe *œdema*, recepto vocabuli vsu, *tumor* partis cuiusdam cum insigni plerumque infarctu, *pallidus*, *frigidulus* aut promte *frigescens*, *indolens*, tactui non solum in genere *mollis*, sed in specie quoque fortiori pressioni ita cedens, vt *scrobiculum* formet & aliquantisper seruet; *extremos* in primis *artus* & communissime *pedes* occupans: *pertinax* communiter & refractarius, facile præterea *augescens* & latius se diffundens.

§. II. Quamlibet autem etiam *hydropis*, imo & *cachexiæ*, *materialis* caussa ad productionem *œdematis* adeo eximie vtique quadret, vt ab *hydrope* velut inseparabile exsistat; *cachexiæ* vero auctiori etiam passim vestigia legat; imo vero cito & copiose sese diffundens *œdema* etiam *simplex*, *particulare* per sui initia, ad *hydropem* ipsum introducendum demum faciat atque valeat: non est tamen etiam hinc concludendum, quasi propior &, vt aiunt, *formalis* sit paritas caussarum aut constitutionum, sed *materialis* solum, remotior, *generalis*. Nempe subest vtique etiam in œdematis formatione *seroso-lymphalis* humiditatis *spissitudo* huiusmodi, quæ liberum eius progressum remoratur; sed subnata simplicius in ipsa potius parte, & ibidem plus minus augescens, in primis per temporis successus: a caussis præterea simplicius fere *externis*; dum & *cachexia* & *hydrops* ab intimioribus caussis non solum initia sua sumunt, sed etiam *sedem præcipuæ* caussæ circa *viscera* formant, non solum summæ dignitatis, sed etiam grauissimarum consecutionum, maximi periculi, & summæ pertinaciæ energia. Licet caussa materialis eadem sit cum hydrope & cachexia, in caussa formali tamen differunt.

§. III. Præcipuæ caussæ ad inducendum tale œdema *simplex particulare* sunt 1) penitiores & inprimis diuturniores *perfrigerationes* artuum, in primis *pedum*, & quidem inprimis *cum humiditate* coniunctæ; a frigore nempe *actuali*, hos effectus in partes ita inferente: 2) *discussiones* e tumoribus etiam calidis diffusis (*phlegmone* veteribus dicta, imo *erysipelate* non nimium feruido) *sanguineæ* subtilis portionis, remanente interim *seroso-lymphali*, neque deserente infarctum. Habeo eius rei exempla, quod etiam a nimis diuturna tensoria pressione femorum, intercepto ita decente libero refluxu humorum ex inferioribus partibus crurum, originem duxerit *œdema* pedum; ab *equitatione* diuturna præter modum, imo continua, inprimis super equo lati admodum dorsi, adeoque nimia diuaricatione crurum con- Caussæ œdematis particularis.

 cur-

currente. Interim, si res recte perpendatur, non est neque sola hæc conditio tantæ efficaciæ simpliciter & directe, sed re vera potius per concurrentes inprimis ante dictas illas duas conditiones: nisi quidem generalis *prædispositio* peculiari plane energia concurrat; nempe *habitus corporis* eminenter *phlegmaticus*.

Exempla vtriusque generis caussarum.

§. IV. Sicut autem primi generis exempla passim exhibent fœminæ in lauandis linteamentis, aut in profluente elutriandis, nimis diu immersis aquæ cruribus commorantes: ita habeo etiam exempla alterius illius constitutionis, vbi in eiusmodi *phlegmonode* tumore recente adhibitus *spir. vini camphoratus optimus* velocem *ruboris* discussionem equidem perpetrauit, *tumorem* vero reliquum reliquit simpliciter *œdematosum*, & sub hac consistentia certe *refractarium*.

Vulneribus etiam œdemata superueniunt

§. V. Sane vero non vanum hic esse videas *Paracelsum*, quod *vulneribus* etiam *œdemata*, siue, vt ille loquitur, *vndimiam* superuenire asserit, si vulnus *refrigeratione* nimia (*artificiali*, *potentiali*) inconuenientius tractetur. Quod ipsum certe, si maxime non mox & velut immediate ita obtingat, fit tamen aliquando *post* vulneris curationem, aut ad minimum tardius adhuc *sub* illa. (Vbi tamen abstrahendum vtique est ab illis tumoribus *inflammatorio - suppurascentibus*, qui ex intercepto sufficiente commeatu libero aliquando in vicinia ipsa vulneris, aliquando in partibus saltem propinquis contingunt: nisi quod aliquando etiam hi ipsi, si ad *suppurationem* non pertingant, veram talem *œdematosam* consistentiam subeant.) In genere vero non æque euenit, vt circum ipsum *vulnus œdematosus* tumor cooriatur: longe magis autem e qualibuscunque phlegmoνώδεσι collectionibus, etiam vulnerum *occasione* coortis, œdema efformetur, & inprimis *succedat*.

Congestio phlegmonodes & œdematodes ex apostasi febrili.

§. VI. Peculiaris autem plane est in hoc genere *congestio* illa *phlegmonodes* & *œdematodes*, quæ *febrili apostasi* aliquando ad vtrumque pedem, aliquando ad *alterutrum* diffunditur; aliquando breui quodam impetu circa ipsos dies *criticos*, aliquando *tardius*, & languidioribus quidem, non tamen æque adeo nimium, *successibus*. Quæ tamen *œdemata phlegmonodea*, sicuti *contumacissima* communiter fiunt: ita habent etiam familiariter *fomitem* re vera profundiorem, & vere *hydropicæ* indoli longe propiorem, quam vero *simpliciori* statario œdemati geminam.

Vt

Vt alias non rarissima sunt huius census exempla, ita placet duo talia memorare. Vir 50. aut proxime, annorum cum febre acuta correptus esset, non solum e graui terrore & summis animi angustiis, sed etiam a praegressa ante septimanas 3. aut 4. febre intermittente quidem, sed valde tamen aestuosa, in habitu toto sanguineo, sub tertium paroxysmum cohibita: cum valde vtique *inquietus* esset, tum generalis suae sanguineae indolis, ad aegrotandum impatientioris, atque trepidioris, tum praesentiorum animi pathematum culpa: interim *languebat* tamen plus fere, quam vt exquisite *debilis* haberi meruisset, imo procedebant ita omnia ea cum moderatione & tolerabili ordine, vt *periculum* funestioris exitus nullum compareret. Erat interim *aluus* versus & ad ipsum *septimum* diem pigra, imo clausa; qua re inductus patiens sumebat ipso *septimo* medicamentum *laxans*: leniter quidem solum, siquidem non plus tribus vicibus aluum mouebat; interim incurrebat intra duas circiter horas *inflationem* totius alterius cruris omnino spectabilem, & quae in diametrorum ratione facile alterum tantum, quam s. n. deberet, pedem inflabat, in posterum etiam irreparabilem.

Quamuis autem etiam huiusmodi *inflationes*, ita *cito* acutis febribus accidentes, a simplici oedemate differant, *rubore* perpetuo, & *calore*, tum continuo, tum exacerbationes subeunte: interim est tamen etiam hoc certum atque notum, quod tum ita per se omnino *oedematosam* illam digitorum impressiones admittentem *mollitiem* passim mox post prima sui initia exhibeant; tum sine difficultate peculiari, inprimis autem per nudas valde subtiles *discussiones*, depulsis *sanguineis* portionibus, etiam ita sincera *oedematis* facie compareant.

Foemina 30 annorum cum in puerperio per repetitas irae, terroris, anxietatis, occasiones (quantumcunque etiam his rebus alias ita satis adsueta) exagitata esset, sexta iam septimana per eximiam huius generis exacerbationem incurrit in *febrem erysipelatodem* admodum acutam & vehementem, a qua tamen post septimum diem ad se ita reuertebatur, vt vniuersus febris impetus in solidum euanescens patienti spem vtique faceret non solum, sed &, vti fere fit, securitatem persuaderet etiam immaturam. Cum pomeridianis horis amicae quaedam (vt erat honoratioris conditionis) illam visitarent, suscepit illa *octauo* morbi die vestita, secundum hodiernos mores, cubiculari apparatu venturas amicas lecto insidens accipere: quod etiam non solum ita egit, sed & diuturniore mora, duarum propemodum horarum, super lecto altiore sponda ad antiquiorem morem instructo, breuioris ipsa staturae, sedendo, acutiori parti spondae incumbentibus ita poplitibus, & quae per hos decurrunt maioribus vasis, cum, digressis amicis sedendo, loquendo & audiendo fatigata sibi videretur, & supra lectum quietis caussa considere vellet, inuenit interea sinistrum crus enormiter prorsus tumefactum. Vnde vehementer consternata curriculo vocari iubet Medicum alium, absente per illum diem peregre ordinario suo. Abstinebat hic quidem prudenter ab omnibus *retropulsionis* forte incitandae idoneis; & *camphoram* solam extrinsecus suadendo, *ruborem*

quidem ita discutiebat, remanente interim atque persistente *œdematoso* tumore, sub capacitate semel concepta; qui tamen *tumor* cœptis postridie, & per plures dies continuatis remediis idoneis *internis*, vt in re recenti, iterum feliciter dissolutus est, intra 14. dierum spatium: nisi quod per impatientiam ægræ, cum illa præsentibus adhuc circa *talos* eiusdem vestigiis ambulare totos propemodum dies pertinacis, hoc in loco non solum diutius hæsit, sed etiam plus semel maiore ambitu occupato, altioris denuo diffusionis metum iustum iniecit, &c.

Ex vsu spiritus C. C. in febribus acutis œdemata pedum.

§. VII. Peculiari vero obseruatione hoc deprehendi, cum Practicus quidam *spiritu C. C.* non solum promiscue, sed etiam vnice vteretur in *febribus acutis*, quod inde adeo familiariter euenerint *œdemata pedum;* vt etiam Practicus ille ipse, consilio ex ipsa re arrepto, patientibus talibus persuadere laborauerit, Die Kranckheit ziehet zu den Füssen hinaus: quod nempe optime ita fieri interpretabatur, dum a nobilioribus partibus depulsa ita malignitas ad ignobiliores, in his acquiescat &c. Cæterum sunt vtique huius generis *œdematosi* tumores, qui magis ab *interna* caussa aut occasione ortum ita ducunt, multis vtique modis deteriores ipsis œdematibus, quæ manifestius ab *externis* caussis subnata, bona fide *priuata* sunt, & vni parti veluti domestica.

Aetiologia œdematis.

§. VIII. ÆTIOLOGIAM autem œdematis quod attinet, versatur illa vtique in *humorum* atque *partium reciprocis* vitiis; illorum nempe *spissescentia* mucida introducta, harum autem *tono* relaxato. Sicut autem *humorum* illud vitium propemodum magis immediate a caussarum directarum energia procedit, nempe *refrigeratione* iam actuali, iam, vt vocant, potentiali; dissipata nempe, quæ *mucidoserosos* humores maxime *fluxiles & caloris vitalis* participes reddit, *sanguinea* portione: ita euenit solidis partibus continentibus *eneruatio* velut illa atque *relaxatio*, *fouendo* tumori præcipuum locum præbens, ab ipsa *emollitione* insistentium ita *aquoso-mucidorum* humorum; defectu vero sufficientis commeatus *sanguinei*, qui & *calorem* vitalem, & *desiccationem fibrarum* proportionatam, & ipsum robur *tonicum*, *sensui* caloris plurimum insistens, largiri debebat.

Oedematosi frigus in parte affecta non persentiscunt.

§. IX. Quantumlibet enim in corpore alias sano *frigoris* sensus maiorem adhuc *stricturam* excitet *tonicam*, quam moderati caloris perceptio: cum tamen in constitutione *flaccida* atque *molli* per *humectationem* nimiam fibris inducta *sensus* grauissime eneruetur; fit ita, vt etiam *tumido* valde œdemate affecti *frigus*, quod alii tangentes in illo-

rum

rum tumoribus deprehendunt, & ipsi manibus palpare possunt, tamen in parte affecta directe minime persentiscant.

§. X. Sicut autem huiusmodi constitutio, iuxta communem loquendi atque concipiendi modum, vtique conceptui non solum ad intelligendum, sed etiam ad *consultandum*, & *remediorum* seriem & indolem aduersus has res instruendam, nullam difficultatem obiicere videtur: ita est tamen omnino notatu vtique dignissimum, quod in ipsa deinde praxi minime par sit promtitudo *effectus*, quam fuit *verisimilitudo* intellectus circa rerum harum agendi & fiendi seriem & *actiuitatem*.

Therapeutica œdematis consideratio.

§. XI. Imo, superest etiam adhuc alia penitus peculiaris harum rerum conditio, quæ, vt in ipsa praxi plane specialissimam exigit animaduersionem; ita postulat insuper etiam iustissimam consideratio nem atque theoreticam *æstimationem*. Versatur autem hæc in eo, quod œdematosi hi tumores, & omnino quidem valde capaces & insignes, a discussione sui, vt inquam hanc partem, quam occupauerunt, imo tantisper obsessam tenent, plane liberaliter deserant, & omittant, minime alieni sint; adeo, vt tumores huiusmodi etiam *repente* stationem suam deserant, vt membrum ita adfectum totum *subsideat*: interim autem redundatio eiusmodi ad ipsa *intima viscera* ita hinc sequatur, vt non solum inde graues *angustiæ*, & familiariter etiam ipsæ *inflationes* succedant *abdominis*, aut ad minimum *hypochondriorum* & *præcordiorum*; sed etiam non æque ita raro, obrutis *impetu* & *quantitate* hic *visceribus*, verus demum *hydrops* hinc cooriatur.

Peculiare his tumoribus œdematosis est, vt repente stationem suam deserant, & ad interiora redundent.

§. XII. Quæ quidem res aliam re vera quam tumultuariam vsitatam *ætiologiam* postulat; siquidem hic certe non ita amplius argui potest tam simplex vitium *consistentiæ* humorum, & ab illo ita directe dependens *ineptitudo* ad discedendum, eoque deferendum locum, quem tumore ita occupauit: quandoquidem vtique *mobilem* sese esse, non solum ipso *discessu*, sed specialissime *promtissimo* penitus illo & expeditissimo, abunde comprobat. Et sicuti quidem ipsæ *partes* ipsa huiusmodi medicatione eousque *roborari* possunt, vt etiam velut *impetu* quodam *subsistentem* ibi humorem depellere valeant: cur non possent in hac ipsa etiam *firmitate* continuato auxilio ita suffulciri, vt ipsarum quidem culpa semel ita dissipatus tumor nequaquam repullulare valeret?

Hic vsitata ætiologia & huic superstructa therapia non sufficit.

Fundamentum curæ fundatum in prudenti æstimatione horum affectuum, specialtim autem energiæ caussalis.

§. XIII. Verum enim vero vti quidem certe in harum rerum prudentissima æstimatione solidum fundamentum totius curationis huiusmodi affectuum fundatur; ita tamen, vt omnino vtique peritissime æstimetur *veritas sincera practica & experimentalis*, quales medicamentorum species non per quaslibet vulgatas *opiniones*, *traditiones* atque friuolas *transscriptiones* cum mendacibus nouis encomiis, citra omnem propriam, nedum solidam, experientiam, *resolutioni*, *discussioni*, *alterationi*, *correctioni*, *euacuationi* huiusmodi rerum vere pares sint, adeoque illis ipsorum effectibus non magis *fidere*, quam etiam exoptato *potiri* liceat: ita dilucescit tamen etiam ex hoc ipso, quam sobria opus sit æstimatione totius energiæ *caussalis* harum rerum; ne nimium simpliciter & crasso modo illas accipiendo, contra manifestam experientiæ ipsius veritatem offensio committatur.

Vbi directio humorum ad speciliores partes inprimis considerari debet.

§. XIV. Sane vero quid in hoc etiam negotio valeat directio ipsa humorum ad specialiores partes; & quidem vti recte veteres, sano sensu, interpretantur, ignobiliores: non male æstimant illi, non patientes solum sed etiam Medici, *falsitatis* triuialium traditionum de *materiæ medicæ* hic *energia* conscii, qui in huiusmodi casibus *ad interiora compulsorum tumorum* præ irrita spe promtæ *percurationis* tam *euacuatoriæ* quam *alteratoriæ* præsentioris subinde potius optant, vt solum ab *intimioribus* ad pristinam suam *externam* sedem reuocari collectio illa atque restagnatio possit.

Non solum in habituali œdemate pertinax congestio, sed etiam apostasis post febres pensitanda est.

§. XV. Est itaque ad minimum in diuturno & iam *habituali* œdemate bene considerandum, quid conueniat in huiusmodi constitutione tribuere ipsi etiam pertinaci *congestioni* atque *contentioni* circa hæc loca, ita non solum semel sed etiam *diu* obsessa. Maxime omnium autem sensibilissimi sunt in hoc genere œdematodes illi tumores, qui per *apostasin post febres* efformati, & inprimis *vnius* tantum lateris membrum, v. gr. *crus alterutrum*, aggressi, non mox per ipsa initia idoneis remediis iterum obsequuta sunt, sed semel ita firmam sedem occuparunt. Hos enim, inprimis per *externa* remedia, posthac demum dissipare tam alienum certe est & malæ fidei, vt etiam *sponte* sua, *tacite* quasi, & nullis æque conspicuis e caussis disparendo, periculum creent ita certum, vt serius ocyus alium inde morbum exspectare necesse habeant patientes, imo potius experiri.

§. XVI.

§. XVI. Interim quicquid etiam *specificæ* differentiæ necessario hic agnoſcendum veniat, intuitu præſertim diuerſæ *partis*, *nobilioris intimioris* aut *ignobilioris exterioris*; & *modi* etiam aſſiciendi in parte de reliquo vna eademque: eſt tamen vtique generica aliqua talis harum rerum conuenientia, ita, vt inprimis *diſpoſitio* ad denuo obhæreſcendum maneat, neque ita ſimul & ſemel, facta alicubi *diſcuſſione*, euaneſcat, ſeu vniuerſa tollatur; inprimis quando ab *externis* partibus, *craſſioris* vtique & *capacioris* texturæ, redundatio ita fit ad *interiora teneriori*s vtique imo tenuiſſimæ *capacitatis* viſcera. Vbi nempe etiam illud, quod e *capacioribus* meatibus adhuc *ſecedendi* copiam, & pro hac re ſufficientem *attenuationem* admiſit, tamen circa *tenerrima* illa organa non parem perrumpendi facilitatem nactum illic quidem denuo ita obhærendo, pro quantitate, qua ita concurſat, variante, etiam varias magis magisque difficiles atque ſonticas vlteriores læſiones formet & inducat.

Diſpoſitio ad denuo obhæreſcendum in his affectibus manet; hinc redundatio ab exterioribus ad interiora vlteriores læſiones format.

§. XVII. Et hæc quidem ſufficere hactenus poſſunt pro horum affectuum partim vera *hiſtoria*, quomodo *ſanguinis euacuationum*, ſub *certis reſpectibus vtilium*, imo *neceſſariarum*, (vt in *fœminis*) inconuenientes *ſuppreſſiones*, & *inprimis* quidem *artificiales*, minus dextre ſuſceptas, ſubſequi ſoleant: partim pro diuerſis eorundem *cauſſalibus reſpectibus*, tam ad productionem ſui, quam diuerſitatem inſuper mutuam. Quæ quidem huic potius loco inſerta eſſe, quam ad *congeſtionum* claſſem reſeruata, nemo vitio verterit, qui conſiderare voluerit, quod ad *medicum vſum* ſine dubio propius trahi & applicari poſſit notitia talis veri *ortus* cauſſalis harum rerum, pro euitandis ita facilius *offenſionibus* talibus, alias in ipſa praxi facile committendis: tum etiam agnouerit, quod *primariæ*, tam in *hydrope* quam *œdemate*, efficaciæ ſit potius *aliunde* inducta *obſtipatio* viarum, & *ſuccedens* demum *denſatio* humorum; quam ſincerior *congeſtio*, quæ magis ſecundariis, rarioribus & propemodum leuioribus, nempe mitioribus horum generum exemplis ſatisfacit.

Cur horum affectuum conſideratio huic loco potius inſerta ſit.

MEM-

MEMBRVM IX.

DE

INCONGRVIS HAEMORRHAGIIS.

§. I.

Distinctio inter morbos congruos & incongruos.

MOuent me certe exempla consideratu & animi aduersione prudente dignissima ad formandam hanc *distinctionem*, & commendandam eius solertem obseruationem & æstimationem. *Congruos* morbos a Medicis diligentiori clinicæ praxis obseruationi addictis notari tales, qui *habitui* corporis, seu *temperamento* vulgo dicto, *sexui*, ante omnia vero *ætati*, aut ab *externis* caussis, affectibus iam forte *prægressis*, aut rerum *non-naturalium* diuersis vsibus, quadrant, notum est inter peritiores.

Morbi ætatum, & inter hos hæmorrhagiæ, frequentissime aberrant.

§. II. Sicut autem ex his omnium pene frequentissimi sunt illi, qui *ætatis* rationi non satis respondent; ita cum etiam ipsam totam *hæmorrhagiarum* historiam atque pertractationem iure meritoque secundum seriem hanc *ætatum* instruxerim; soleat autem etiam hæc res, de qua loquor, ita secundum hanc ipsam circumstantiam peculiariter difficili successu & euentu variare: placet propterea tanto magis, secundum hunc maxime respectum, etiam huius *anomaliæ historiam* sistere, quæ propemodum secum, quod aiunt, fert *caussarum* euidentiorem enarrationem.

Exempla anomaliæ hæmorrhagiarum.

§. III. Nempe, solent *iunioribus* aliquando obtingere eiusmodi *euacuationes sanguinis*, quæ *vsitate senioribus* demum debebantur; & reciproce *annosioribus* illiusmodi euacuationes, quales *iunioribus* potius *vsitatæ* esse debebant. Ita obseruatur aliquando exemplum eruptionis sanguinis per *genitalia infantum fœminini* sexus, semel iterumque, etiam cum *menstrua* periodo, mihi oblatum. *Puerili* ætati euenit aliquando *deiectio sincera* sanguinea, nequaquam vlla verisimilitudine pro *symptomatica* declaranda; tanto magis autem *adolescentibus*, aut *ineunte iuuentute* conspicuis. Ex aduerso *annosioribus*, viris, & iam *senescentibus* eueniunt *hæmorrhagiæ narium*, rarius *hæmoptyses* sinceriores. *Fœminis* iam *annosis* fluxus sanguinis ex *vtero*; seruantes aliquando *menstruam* periodum, aut affectantes ad minimum; aliquando etiam simplicius citra ordinem erumpentes.

§. IV.

§. IV. Ex his, quantum mihi adhuc experiri datum est, exemplis de *infantibus* fœmellis paucioribus, de *pueris* autem paulo pluribus, obseruaui non adsecutos esse *ætatem*, sed mature desiisse viuere, ante omnia *infantes* tales. Quia vero etiam *adolescentes* a pubertate ad 20--24. annorum ambitum, etiam per *hæreditarias* dispositiones, *veris hæmorrhoidalibus euacuationibus* adfecti occurrerunt, illis partim nihil *temperans*, ne dum *ordinatum* euenisse animaduerti: partim autem maturius *ischiadicos*, *podagricos*, imo vlteriores deteriores euentus, ex harum etiam rerum *intemperantibus* progressibus, successisse. Imo, sicuti plures ita affectos obseruaui, simpliciter *turbulentam* & impetuosam *podagricam* constitutionem (vbi tamen etiam inconditis *medicationibus* partem suam detrahere non laboro) ad ætatem etiam effatu dignam perduxisse: ita commemini tamen etiam omnino satis memoriter plurium talium, qui a talibus initiis ætatem suam vltra 40, aut ad summum 50, minime produxerunt, omnes autem tales communissime cum adflicta perpetuo reliqua valetudine & imbecillitate ad negotia quælibet multiplici,

Subiecta harum anomaliarum raro ætatem adsequuntur.

§. V. Qui præter ætatis rationem iam *annosiores superiorum* partium, narium inprimis, *hæmorrhagias* experiuntur, si hunc morem ex *adsuetudine* ita seruauerint, vt per *iuuenilem* etiam ætatem frequentiore huius euacuationis vsu conspicui fuerint: illis quidem neque tam frequentes æque, nec inprimis tam *vehementes* euenire solent vlteriores perturbationes. Interim, vti vix etiam vnquam conspicuis admodum *incommodis* carent: ita tanto magis, quicunque *præter* continuatam hanc *adsuetudinem*, ante omnia vero per occasionem aliarum *magis conuenientium* hæmorrhagicarum euacuationum *deficientium*, ad narium hæmorrhagias procedunt iam *annosiores*, illis aliquoties obseruaui *immoderatissimas* euenisse huiusmodi hæmorrhagias, vti mox exquisitius memorabo.

Hæmorrhagiæ narium in annosioribus.

§. VI. *Vetulis* quæ reuertuntur *vterinæ* euacuationes, solent fere etiam apud ipsum vulgus infames esse, compertæ huiusmodi *breuitatis* veluti solennioris *vitæ* nomine, ab illo tempore successuræ. Et communiter certe raro fallit præsagium, nisi *dexterrimis* medicationibus æque atque remediis vere *mature* & admodum *tranquille* obtemperauerint: alias vtique per triuiales *adstrictorias* methodos tanto fere citius, & aliis deinde respectibus præsentioribus, huiusmodi maturioris exitus metam adsequentes.

Vterinæ euacuationes in vetulis.

Morbi incongrui plurium & grauiorum incommodorum feraces sunt.

§. VII. Breuiter, vt omnes alii adfectus, ita omnino etiam ipsæ *hæmorrhagiæ*, quanto magis *incongrui* notam merentur, eo *plurium* atque *grauiorum* incommodorum feraces exsistunt; partim in ipsa *quantitate intemperanter* se gerendo; partim *qualitate* insolentiores fere *effectus* producendo, quam in sua periodo vsitata soleant: nisi quod vtique *generalem* rationem seruent communiter eandem, eiusdem inquam *generis superioris* effectus, aut eiusdem *speciei subalternæ* affectus ita producant.

Caussæ.

§. VIII. *Caussas* harum rerum quod attinet, in *iuniore* quidem ætate, & inprimis valde *teneriore*, certissima est efficacia & communissimus etiam hinc effectus *hæreditariæ* dispositionis. Imo, licet per vsitatas hodie etiam in medicina, vbi tamen minime omnium quadrant, *hypotheticas* tales ætiologias etiam supponi posset, quod *aduentitia* quædam, v. gr. *medicamentosæ* efficaciæ concreta interuenientia, *possint* etiam ita, præter *ætatis* rationem, intempestiuas huiusmodi veluti *specificas* excretiones prouocare: cum tamen etiam fundamentum rerum gerendarum sit maxime lubricum, nempe vere *specifica* operatio *emmenagogorum*, vulgo celebrium; non *solet* proinde ipsa re vere deprehendi talis euentus, qui *posse* contingere videri potuisset.

Myrrhatorum vsus in iuniore ætate quid efficiat.

§. IX. Vnde quidem a *myrrhatis*, per *infantiam* & *pueritiam* vsurpatis, huius *ætatis* subiectis eruptiones ex vtero euenisse, ego certe nunquam ne audire quidem vsquam memini, nedum vt videre licuisset; licet vsus *myrrhatorum* in his ætatibus non modo multiplicis, sed propemodum etiam immoderati hinc inde, abunde habeam exemplorum. Idem omnino valet etiam de *hæmorrhoidali* excretione, quam ab ipsis etiam *myrrhatis* non adeo facile concitari, nisi quidem in *dispositis* iam *iuuenibus*, aut excessiua simul quantitate vtendi, ab eadem experientia liquet.

Habeo etiam huius rei exemplum memoratu non indignum, vbi iuuenis 23. forte annorum, cum de Medico illorum temporum Chymiatricæ coryphæo narratum esset, quasi hic solitus sit, capta semel per annum larga dosi, nempe 180, vel circiter, guttis *Elix. P. P.* magnum prophylacticum ita experiri, seu iuxta terminum iocantis iuuentutis, wider die Kranckheiten sich feste zu machen: vt erat sciola indole iuuenis, imitando vtique experiri hoc arcanum in animum induxit. Vt autem erat temperamento, quod vocant sanguineo-phlegmatico, per ipsam tamen ætatem ita adhuc floridiore, incidit hinc non solum in reliquam, insignem, & anxiam, per hypochondria & præcordia in primis,

primis, ſed & per totum reliquum corpus, contendentem & æſtuantem ſanguinis turgefactionem: ſed & omnino mox ſuccedentem altero die ipſo hæmorrhoidum largam emicationem, tumidam tamen ſolum, cœcarum, cum ingentibus & pertinacibus doloribus; quod incommodum etiam per reliquam ſuam vitam iteratis vicibus expertus eſt, quali occaſione totum hoc ipſum ex ore eius proprio ita audiui. Sicut etiam per occaſionem hoc vtique addere licuerit, quod a frequente huius *Elixiris* vſu, tanto magis in ipſis adultis *annoſioribus*, velut aditus certus detur, ſeu potius introductio plenior obtingat hæmorrhoidali fluxui.

§. X. Cæterum, quorumlibet talium *intempeſtiuorum* fluxuum ſucceſſus eſt velut ordinarie & indubie *anomalus* & fere *indomitus*; alienior vtique a *moderatione* & *ordine* omni conueniente, & non magis pronus quam *præceps* ad intemperiem. Ex aduerſo vero *annoſioribus* eueniunt paſſim *incongrui* tales fluxus, tum ipſa eruptione, tum etiam impeditiore huius ſucceſſu, ad alia, ſæpe ſontica incommoda ferente, pluribus modis *intemperantiores* & *anomali*. Intempeſtiui fluxus immoderati ſunt.

Ita intra temporis ſpatium ſatis modicum, & vnum quidem his diebus habui harum rerum exemplar, vbi viri duo 50. annum prætergreſſi, floridæ, bene coloratæ conſtitutionis, de reliquo ad omnem ſenſum ſatis ſani, vitæ genere parum mobili potiti, ſpirituoſis potibus indulgentes, conſpirante etiam temporis atque tempeſtatis ſymbolo, (vt inprimis proximo adhuc exemplo familiariſſimi erant, & re vera velut epidemici affectus tales congeſtorii circa caput, tumorem faucium anginodem, parotidum tumores, vehementes grauedines, formantes. Corripiebatur horum vterque immodica prorſus narium hæmorrhagia; ad multas horas continuante, & omnino intolerabilem profuſionem perpetrante. Laborauerat alter horum iam ab aliquot annis reſpirandi inſigni anguſtia, & breuitate anhelitus; hypochondriacis autem anguſtiis, tanquam per inſultus, præcipue poſt animi pathemata, ita vrgentibus, vt non ſolum de interceptione anhelitus ex his maxime locis eo tempore quam maxime conquereretur, ſed etiam tanta animi anguſtia atque triſtitia irrationali afficeretur, vt a lacrymis ipſis nequaquam moderari ſibi poſſet. Poſt hæc autem tempora impetrato fluxu ſanguinis hæmorrhoidali, & vſurpatis etiam tempeſtiuis V. S. bus, ab aſthmate quidem illo per aliquot menſes a profuſa illa hæmorrhagia veluti perfecte liber fuit: hypochondriaco-melancholicarum autem illarum anguſtiarum quoque ingens leuamen & raros inſultus adſecutus eſt; quoad poſt aliquot annos moralibus etiam faſtidiis & ſollicitudine grauiter perturbatus, potui autem ſpirituum ardentium decentem modum nequaquam adhibens, hecticam inde tabidam vitæ cataſtrophen incurrit, cum etiam acribus reſinoſo-oleaginoſis aromaticis, elixirium, ſtomachicorum, vitæ, cardiacorum vanis titulis deceptus languoribus ſuis ſolatium reperire infeliciter tentauiſſet.

Alter autem nuperrimi huiusmodi exempli patiens tam profuſam huiusmodi euacuationem expertus, vt cum ab octaua matutina ad 6tam veſpertinam

propemodum ſine vllis induciis ita nares fluxiſſent, & vſurpato remedio ſympathetico in lipothymiam incidiſſet, erat a multis annis euacuationi hæmorrhoidali frequentiori adſuetus; quæ vero cum a tribus forte annis proximis ipſum deſtituiſſet, ſecuta hinc eſt præſens memorata ita enormis e naribus proſuſio.

Poteſt huc etiam reuocari exemplum iam ſupra allegatum viri, qui hæmorrhoidalibus euacuationibus adſuetus, cum hæ minuerentur, ipſe vero ſpirituoſioribus potibus indulgere adſueſceret, incurrit inde in vehementes vertigines, quæ V. S. bus iterum in ordinem redierunt. Ita etiam legi meretur exemplum Salmuthi in Obſſ., qui ex hæmorrhoidum diuturna emanſione in immanem cephalalgiam lapſus, his per euphorbium in pilulis reuocatis ab hac liberatus eſt &c.

Cohibitiones aut neglectæ ventilationes in his affectibus quid faciant.

§. XI. His autem talibus ſi quæcunque præſentiores, inprimis nudæ & directæ *cohibitiones* temere adhibeantur; aut contra etiam *negligenter* aut *imprudenter* hæc talia æſtimando, *ventilationum* magis congruarum nulla decens ratio habeatur: quid vtrisque talibus modis tandem ſuccedere ſoleat, moneo POSTEROS, vt ſolerte *practica* obſeruatione animaduertere meminerint. Placet autem huic tractationi adhuc vnam animaduerſionem ſubiicere, cuius ipſius etiam vſum pari ratione commendo.

ARTICVLVS I.

De

EMISSIONIBVS SANGVINIS NON SPONTANEIS INCONGRVIS.

§. I.

Sanguinis profuſiones naturales quomodo vni præ altero incommodæ ſint.

QVemadmodum, vt vulgo aiunt, verbera non dantur ad *menſuram*, tanto minus autem fere vnquam ad *tempus* accipienti ſatis commodum; ita naſcentes vtique ex huiusmodi conſtitutione *profuſiones ſanguinis* nihilo magis vtique etiam ipſæ æſtimari poſſunt *a priori*, ſecundum hanc circumſtantiam, quanto magis aut minus patientibus *intolerabiles* & ſumme *noxiæ* exſiſtant: interim vbi vtique etiam euenerunt, minime profecto inanis eſt conſideratio, quanto plus illæ vni præ altero, vno etiam *tempore* præ altero, non tam ſolum *præſentis* periculi, quam inprimis *ſuccedentis* grauioris & inprimis multiplicis *incommodi* poſt ſeſe trahant.

§. II.

§. II. Tanto magis autem meretur summam omnino considerationem illa *arbitrariarum*, quas vocant, *artificialium* sanguinis eductionum minus conueniens administratio, cuius interuentu non solum patienti non ita, vti poterat & debebat, consulitur, sed plane plus incommodorum imo periculorum obiicitur. Est autem *incongrua* talis sanguinis partim *amissio* partim *emissio* inprimis superstructa TEMPORI, & LOCO, e quo emissio adornatur.

Artificiales sanguinis euacuationes incongruæ ex temporis, loci, & quantitatis ratione.

§. III. Temporis intuitu venit merito in considerationem primo *ætas* valde tenera, in qua, *puerili* imo *prima adolescente*, licet ipsa *natura* sponte sua passim euacuationes instituat per *narium* hæmorrhagias; neque tamen est tanti, nec etiam satis securum propter consequentias, arbitrio artis huiusmodi emissiones in his ætatibus libere, nedum liberaliter, instituere. *Tanti*, inquam, non est per artem hoc suscipere, cum reuera non solum damna, quæ a molientibus, sed non bene succedentibus in hac *ætate* hæmorrhagiis vere exspectari merentur, minora reuera sint, quam vt simplicem talem veluti vicariam compensationem exigant: sed etiam re vera facilius nuda magis *methodo diætæ*, aut aliorum subsidiorum artificialium, satis suppleri possint.

Prima incongrua sanguinis missio intuitu temporis.

§. IV. Quomodo vero etiam talis methodus plane minus *secura* esse possit, est vtique ita intelligendum, quod *natura* quidem, quicquid cum quantocunque labore perpetrat, illud adhuc tamen minus *generaliter* in *consuetudinem* trahat, quam eiusmodi res, quæ ipsi quidem quadantenus fere quasi exquisite ad *intentiones* suas quadrant & satisfaciunt; simul vero sine omni labore, ita penitus liberalissime, & longe *facillime* succedunt. Quæ profecto res etiam in his generibus *artificiosorum* subsidiorum summæ considerationis est, ne temere expeditissimis subsidiis vndique *occurrendo* ipsi naturæ etiam circa res *vitales* eueniat, quod circa *moralia* negotia passim agnoscitur, quam prauas consequentias post se trahat; vt nempe imprudente prorsus *indulgentia* & sensibilissima naturæ, & in posterum impatientissima atque omnino peruicacissima ita reddatur indoles: imo non solum *tandem* post longiorem vsum, sed multo familiarius potius satis *mature* imo *præmature*, harum etiam rerum *fastidiosus* neglectus succedat; aut certissime insolentissime procax & tumultuaria turbulentia, & longe maior solito e simplici propria *adsuetudine* in has res posthac *connitendi* proteruia æque atque vehementia, si semel ita adsuefa-

Cur securum non sit, naturam in hac sua methodo imitari.

ſuefacta liberalis eiusmodi otioſa *ſubleuatio* in poſterum non ſatis officioſe, & velut ad veram indulgentiam *tempeſtiue*, continuetur.

Incommoda aliis methodis expugnari poſſunt; ventilationibus autem natura facile adſueſcit aut eas faſtidit.

§. V. Illud certiſſimum eſt, quod in his ætatibus *incommoda*, imo pericula, quæ ſanguinis *ventilationibus* vel præoccupari poſſent vel auferri, nequaquam talia atque tanta exſiſtant, quin etiam aliis methodis ſatis efficaciter expugnari poſſint. Aut, quæ etiam hoc non faciunt, illa neque huiusmodi ſubſidio ſatis obſequantur: omni modo vero ita & promtiſſime & firmiſſime introducatur præmatura *adſuetudo*, quæ poſthac iam *inſoleſcat* paris officii adfectatione; iam *contemtim* ad eiusdem ſufficientem efficaciam proſequendam ſeſe gerat.

Altera incongrua ſanguinis emiſſio, quæ in ipſis affectibus ſeu inſultibus inſtituitur.

§. VI. Proxima huic haberi meretur, par omnino in genere, illa quoque emiſſionum ſanguinis minus tempeſtiua talis adminiſtratio, quando in eiusmodi adfectibus, qui etiam de reliquo verius non poſtremum concurſum *quantitatis* ſanguinis abundantis, imo vel ad exitum omnino inclinantis naturæ, ſub ſe complectuntur; interim præſente certa conſtitutione magis iam *effectum* eiusmodi tanquam cauſſarum inuoluunt, quam ſingularem adhuc veluti perpetuam atque continuam *cauſſandi energiam*, cui ſimpliciter ita *ſubtrahendo* ſuccurrere, *neceſſarium* videri poſſit; imo vel ſolum vera & conſtanti experientia notabiliter *vtile* ſentiatur.

Quatuor argumentis refellitur hæc methodus.

§. VII. *Primo* enim non niſi rariſſime diſſoluit iterum atque *ſuſtollit* ipſum *affectum*; quod tamen fere maxime propterea communiter ita rarius facit, quia re vera rarius, in noſtris præſertim regionibus & climatibus, affectus, quos iſta excitant ſeu poſt ſe trahunt, vere & ingenue *ſimplices* exſiſtunt. *Secundo*, quia communiter etiam vſitatæ noſtræ miſſiones ſanguinis vſitata parca *quantitate* emiſſionis non ſatisfaciunt etiam tali effectui; ſi vel maxime ſub decente larga quantitate hoc forte poſſent. Interim *tertio*, cum communiter confuſa ſint *ſigna* non ſolum, ſed ipſa rei veritate, vt ante dictum, etiam *indoles* horum effectuum re vera rariſſime ſincera ſit; quæ vero non talis eſt, illi etiam *euacuationes* ſanguinis, maxime omnium autem quantitate non exquiſite *ſufficientes* & *congruentes* tanquam ad amusſim quadrant: perit non ſolum omnis quæſita bona efficacia, ſed ingruit perquam familiariter potius mala. Id, quod de V. S. in *febribus* prudenter æſtimandum venit. *Quarto* vero, & quod profecto in his rebus digniſſimum eſt notatu, ſi quam maxime *exacerbatæ* ita

natu-

naturæ, & ad sua consilia, expugnandæ per impetum molestiæ pertinaci, semel tali ratione satisfit; arripit illa hinc familiarissime hanc indulgentiam ita in deteriorem partem, vt alia vice, etiam propter leviores occasiones, pari proteruia cooriatur ad similes tales impetus. Neque præterea illos aliis post hac methodis sibi facile eripi patiatur, nisi *solo* hoc eodem directo obsequio. Qua tamen methodo reuera coniiciuntur, aut manu ad minimum deducuntur ad huiusmodi, imo plurium congenerum affectuum, & promtiores & magis magisque ferociores & pertinaciores *recursus*: quales longe præsentius & securius præcauentur, si *extra insultuum* tempus, *placidis* rebus, naturæ occurritur, & illud tunc maxime *præoccupando* subducitur, quod illa, *quando concitatur*, intemperantiore impetu exagitatura foret.

§. VIII. *Tertia incongrua* missionis sanguinis administratio complectitur *specialissimorum* temporum inauspicatam occupationem; aliquando quidem per incogitantiam, forte fortuna sola aberrantem, sæpius autem fere per imperitiam harum rerum, & ex eadem radice contemtum ignotarum: dum nulla ratio habetur *superiorum* aut *inferiorum* corporis regionum, aut veræ vtilitatis, adeoque ipsius omnino *directionis* huiusmodi euacuationum. Quod nempe v. gr. *sub eruptione mensium*, aut sub *hæmorrhoidum* fluxu bene *ordinato*, & plus minus *stato*, temere *larga* euacuatio *in superioribus* corporis regionibus administratur. Inprimis autem si de reliquo *spontaneus* successus huiusmodi euacuationum *largo* fluxu procedere adsueuit; aut sub satis exquisita *periodi* obseruatione exitus ipse impeditior & laboriosior obtingit: vnde patefacta alibi non solum expeditissima, sed omnino ad largum & breuissimum exitum porta, facile in posterum ad eandem viam respectat imo incumbit, memor & indulgentiæ auida natura. Sane vero turbas ita & heteroclitas auersiones inductas passim legere est de *mensium negotio*: *hæmorrhoidali* vero, delicatissimo communiter, *ordini* quid præiudicii offerre valeant hæc talia, illi demum animaduertere poterunt, qui ad ipsum vniuersum negotium hæmorrhoidale in praxi clinica animum pariter dirigere meminerint.

Tertia incongrua missio sanguinis, quæ sub ipsis euacuationibus naturalibus instituitur.

§. IX. *Quarta* vero ataxia in hoc genere introducitur per simplicem neglectum *supernæ* aut *infernæ* regionis corporis, inprimis secundum ætatum gradus in genere, *sexum* autem fœmininum in specie. Ita enim, quibus ipsa natura ad hæc *loca* vergit, illis longe maiore

Quarta incongrua emissio, quæ in discriminatim in superioribus aut

inferioribus regionibus administratur.

iore cum *euphoria* vniuersaliore adhibentur ventilationes tales in *inferioribus* corporis regionibus, modo *temporis* opportunitas iusta simul obseruetur. Tanto magis autem habet hoc locum in vtramque partem, *iuuandi* & *nocendi*, quando iam *sponte* & inprimis præter rem, ita ad *superiora* grassatur *congestio* sanguinis, exitum non inueniens, nec etiam illis locis per allegatas circumstantias satis *conueniens* & respondens.

Specimen huius rei, quod etiam iam alibi exhibui, producere hoc loco, tanquam omnino conueniente, non piget. Fœmina 25. annis maior, laborabat cum inordinato progressu mensium multiplicibus grauissimis cephalalgiis, quin harum propemodum continua vehementia. Cum tandem obsecuta esset, omissa inutili hæmophobia, consilio sanguinem mittendi e pedibus, obtinuit inde, aliis etiam conuenientibus subsidiis, & inprimis tempestiuo vsu pediluuiorum coniuncto, huius mali non solum inducias frequentiores, sed etiam mitigationem maxime conspicuam. Decurrebant ita tres amplius anni, quibus consuetis illis vernis & autumnalibus in pede vtens, sic satis recte habebat, nec impetum illum antiqua vehementia vsquam experiebatur. Cum autem autumno quodam denuo incommodius aliquando a mensibus æque atque quadantenus etiam ita e capite habere cœpisset, tanto magis ad præsidium V. Sis vsitatum confugere cogitans, cum tonsor summe etiam hæmophobæ pedem bis frustra tentasset, interim patiens pertinax vtique esset ad absoluendam potius sub metu ventilationem, quam alia vice denuo similem subeundum, persuaderi sibi ita sinit a tonsore, esse simpliciter vnum idemque in brachio aut pede sectionem instituere, nisi quod operatio in brachio fallere non possit, in pede vero vix non possit. Cum ita obsequeretur denique, & incisa vtique hic in brachio tandem satis dextre vena, emisisset 4. vncias circiter sanguinis, post tres circiter horas corripitur impetu cephalalgiæ, non solum ita immani, sed eodem etiam ita pertinaci, qualis non solum per totam vitam percepti conscia non esset, sed a quo etiam cum ingente inflatione vasorum circa caput oculi ita extra orbitam protruderentur, vt non tantum tota veluti specie seu vultu alia videretur, sed etiam dilatatis per illam ad anteriora protuberantiam pupillis, summum detrimentum visus; & re vera iam penitus amavρῶσις quid incurreret, a quo etiam cum balneatores prius consuluisset, qui ipsi pari stoliditate catarractam ineuitabilem minabantur, tardius quæsito Medico consilio vix 3. septimanarum decursu iterum liberata est.

Ita etiam iam alibi proposui illud exemplum palindromes talis, in brachio celebrata V. Se, prouocatæ ad caput, in fœmina, quæ a mensium vitioso motu per multos menses toties quoties ad caput fiente & copiosa & pertinaci congestione, cum medicatione menses in ordinem suum restituente, iam plus anno ab huiusmodi incommodis libera vixisset, bis etiam V. Se in pede vsa; postquam iterum hanc anniuersario more suscipere volens, gemina tonsoris imperitia frustra tentatæ essent pedis venæ, & simpliciter ita eidem etiam persuasioni

tonso-

tonsoris de absoluta paritate missionis e brachio vel pede auscultanti, e brachio facta esset missio, post illam meridiem statim iterum insigniter inflata est facies & totum caput, licet sine doloribus pristinis, aut ipso praecedente mensurae excessu: sicut etiam praesentissima medicatione statim opposita vires non adeptum malum per noctem iterum discussum est.

§. X. Quamuis autem vtique non desint, etiam secundum ipsam hypothesin, velut ad hanc ipsam *intentionem* directo consilio propositae missiones sanguinis, *in superioribus* instituendae, eo ipso proprie scopo, vt ita euacuationes circa *inferiora* minus moderate procedentes, tanquam per modum quendam *reuulsionis*, ad superiora reuocentur: tamen cum non solum iuxta ea, quae, ex veritate, praecedente articulo dicta sunt, *recursus moliminum* etiam huiusmodi euacuatoriorum *ad superiora temperantiam* minus seruet, sed etiam ipsa aliarum incommodarum *consecutionum* longe & *incommodior* & passim *periculosior* sit indoles, *in aliena aetate*, circa *superiora* haec loca; vt nihil dicam de inauspicata *infernorum* eiusmodi decubituum haemorrhagicorum etiam periculosa *interpellatione*, propter *futurum* tempus, vtpote quam rem sola circumspectissima praxis perita docere valet; deprehendetur hinc, decente animi aduersione, in practicis huiusmodi rerum abusibus certissima talis ataxia, vt nec *inferno* illi adfectui vsquam satisfactum esse sentiatur, aut ille potius ad vtilem *abolitionem* plenariam, quam nudam forte temporariam dilationem aut *dissimulationem* traductus inde sentiatur, aut ante dicto illo *aetatibus incongruo* transitu seu *palindrome* ad *superiora* nihil nisi *importunior* & passim *periculosior* constitutio ita cooriatur; *hypochondriacis*, *pectoralibus*, *catarrhalibus*, *suffocatiuis*, *vertiginosis*, *apoplecticis*, *paralyticis*, varii generis *arthriticis*, *anomalis* etiam ipsis, multiplicem portam aperiens.

Etiam illa intentio, per V. S. in superioribus reuulsoriam immoderatas euacuationes circa inferiora interpellare velle, minus secura est.

§. XI. Vltimum in hoc genere incongruarum missionum sanguinis specimen atque speciem exhibet circumstantia *quantitatis* minus conuenientis. Vbi partim *defectu* erratur, qui iterum vel in quantitate *emissionis*, vel in libertate *eruptionis* offendit: partim *excessu*, seu *nimium* vna vice, seu nimis *saepe* emittatur: partim denique erratur circumstantia minus opportuni *temporis*; siue minus *commodo*, siue prorsus *alieno* negotium hoc suscipiatur.

Quinta incongrua sanguinis missio ratione quantitatis.

§. XII. Initium enumerandi feci a *defectu*; eo praesertim intuitu, quod ex hoc capite communiter error committatur in illo proposito, quando *curatiue*, vt aiunt, V. S. proponitur. Cum pro

Defectus. V. S. curatiue instituta.

tali ſcopo, niſi quidem ſenſibiliſſima ſint ſubiecta, & tamen ad tranquillitatem ſimul maxime propenſa, *parca* miſſio tali tempore ſimpliciter fruſtranea ſit: imo non ſolum *fruſtranea*, ſed etiam ad maiores *commotiones*, quas vulgo *turgefactiones* appellant, prouocandas demum inſeruiens.

Defectus in libertate eruptionis.

§. XIII. Deinde vero peccatur hic defectu *emiſſionis* ſimpliciter, quando minus, quam prodeſſe poſſit, *effluere* permittitur. Quantitate *eruptionis* vero committitur defectus, quando nimis exili punctura fluxus ipſe *languidiſſime* ſuccedit; cum ex aduerſo, quæcunque ſubiecta ad *alterationem* V. Se ſubeundam exquiſita ſenſibilitate quam maxime diſpoſita ſunt, ad ſenſum veluti etiam hac ipſa circumſtantia *alacris* atque *repentinæ copioſæ* eruptionis notabiliter magis afficiantur.

Exceſſus.

§. XIV. Interim neque rarus eſt in his ipſis rebus etiam *exceſſus* 1.) *generalius*, quando ſimpliciter ita, quod alicubi balneatores aut tonſores proprio auſu facere amant, plus quam expediat emittitur: aut 2.) *ſpecialioris* illius circumſtantiæ *magnitudinis*, *roboris*, *abundantiæ* plethoricæ per indiuidua nulla ratio habetur, ſed omnibus atque ſingulis ad eandem normam, & veluti modiolum, emiſſio *paris* quantitatis ſimpliciter adaptatur.

Opportunitatis ſpecialioris neglectus.

§. XV. Patientium autem æque ſpontanea in hoc genere, atque friuolorum conſultatorum culpa erratur ſæpe numero in eo, vt promiſcue temere *repetendo* miſſiones plus vno reſpectu error admittatur. Si quidem huc omnino pertinet allegatus etiam ille *opportunitatis* ſpecialioris neglectus, pro miſſione non ſolum vtili poſitiue, ſed maxime non periculoſa priuatiue adornanda; id quod quam maxime valet de V. Sbus *media æſtate*, feruida *tempeſtate*, quin imo vel promiſcue ad *phaſes lunæ* nullo prorſus habito reſpectu, in quibuslibet patientibus pariter, ſuſceptis.

Scarificationis vſus magis aut minus congruus.

§. XVI. Dicendum adhuc venit verbum etiam de SCARIFICATIONE, eiusque vſu magis aut minus *congruo*. *Scarificatio* vt in genere corporibus non admodum *ſpongioſis* non congruit; nec etiam tam ſimpliciter *euacuationi*, quam *deriuationi* ſatisfacit, & inprimis in *contentioſioribus* atque *pertinacibus congeſtionibus* circa *caput*, *hæmorrhagico rheumaticis*: ita *incongruum* certe eſt, quicquid alieno ab his rebus ordine ſuſcipitur & agitatur. Deinde, quamlibet re vera *euacuatio* per *ſcarificationem* vix efficaciter inſtituatur, niſi *repe-*

titis

titis vicibus; tamen vulgatiſſima illa prodiga *ſingulis menſibus* eductio, *indifferenter* ad vrgentium moleſtiarum aut pathematum conſuetorum quæcunque tempora aut directiones, incongrua certe eſt: longe prudentius nempe magis *ordinanda* ad anni temporum, tempeſtatum, externarum occaſionum exacerbantium variantes *proportiones.*

§. XVII. Præcipuum autem, quod circa hanc rem incongrue euenit per has incongruas *methodos*, eſt notiſſima illa atque decantata penitus per hos abuſus introducta *adſuefactio*, cuius certiſſimus effectus eſt ille *duplex*; *primo*, vt quanto intemperantius emisſio hæc admittitur, tanto maturius *parum*, imo *nihil* amplius ſatisfaciat illis ſcopis, quibus per initia vtilitatem aliquam attuliſſe viſa fuerat: *ſecundo*, ſi nihil æque ſenſibilis commodi vel adiumenti adferat, tamen propterea illam iterum penitus omittere, &, quod aiunt, rude donare, ſumme *incongruum* ſit, & omni omnino ſtudio cauendum; ſiquidem illud hic certiſſimum eſt, quod, ſi maxime tales ita *adſuefactæ* ſcarificationes etiam nihil *prodeſſe* poſſent, tamen temere penitus omiſſæ *certa damna* poſt ſe trahant.

Eius adſuefactio.

§. XVIII. Neque vero minus incongrua eſt etiam illa *adminiſtratio* ſcarificationum, vti ſupra de V. S. monitum fuit, nulli reſpectui inclinationum hæmorrhagicarum ſecundum *gradus ætatum* adaptata; dum videlicet *annoſioribus* non minus quam *iunioribus* quibusque plures cucurbitulæ circa *ſuperiores* partes affiguntur, quam circa *inferiores*; *quo facto* iterum *arthriticis rheumatibus*, eorumque anomalo motui, via ita ſternitur, & vix non certis damnis introducendis aut fouendis vere ita indulgetur.

Eius incongrua adminiſtratio ſine reſpectu hæmorrhagiarum ſecundum ætates.

§. XIX. Supereſt, vt aliquid etiam dicamus de re in medica praxi re vera non parui momenti atque poteſtatis, nempe *incongrua* OMISSIONE ſemel *adſuetarum* euacuationum talium *artificialium.* Agitur hic aliter quam congruit pluribus modis. *Primo* etiam illo intuitu, quando *adſuefactæ* frequentiore vſu, dum forte non ad inconditam exſpectationem minus peritorum *omnia ſolæ* perficiunt, imo peruerſis *artificiis*, quod illæ prodeſſe debebant, iterum deſtruitur, propterea ſimpliciter iterum *omittendæ* cenſentur; cum frequentisſime, vtut ita nihil proſint, certius noceat *omiſſio.*

Omiſſio euacuationum adſuetarum.

§. XX. *Deinde* valet hic ſtolida profecto communisſime illa locutio, tam de *annoſioribus* promiſcue, quam ſpeciatim de *iunioribus* etiam, *phthiſicis*, aut a ſanguinis turbatis liberis progresſibus

Anilis perſuaſio de omittendis ventilationibus.

 quo-

quoquo modo *tabidis* apparentibus, non ſolum *vetulis*, ſed etiam aliis paſſim in ore verſans: *præſtare, vt tales potius ſanguinem ſibi in corpus ſuum aliunde coemerent, quam vt illum ita temere prodigerent:* Sie ſolten ſich lieber das Blut in den Leib kauffen. &c. Sicut enim hæc certe locutio, quamdiu patiens tolerabiliter edit atque bibit, de *quantitate* ſanguinis intelligendo ſimpliciter anilis eſt; *qualitati* autem neque hoc conſilium ſatisfacere poteſt, neque *quantitatis* aliqua iuſta ventilatio vsquam plus detrahit, quam potius ſuccurrit atque ſubſeruit. Ita obiicit longe certius vere poſitiua non ſolum qualiumcunque commodorum detrimenta, ſed certiorum maiorum aut plurium incommodorum fomenta imo incitamenta, vbicunque iam *diutius adſuetis* temerarius huiusmodi *neglectus* perſuadetur. Intelligit hoc propemodum ipſum etiam vulgus in negotio *ſcarificationis*, dum illius friuolum neglectum etiam apud ipſos *annoſiores* paſſim antiquis incommodis portam aperire ſatis compertum habet; niſi demum a ſciolis experientiæ expertibus vana auctoritate in transuerſum agatur.

Dextre inſtitutæ ventilationes ſanguinis quem effectum & vſum habeant.

§. XXI. Illud autem circa hoc vniuerſum negotium certiſſimum vtique eſt, quod dextre inſtitutæ ſanguinis *ventilationes* in *conuenientibus ſubiectis* talem vtique præſtare poſſint effectum, vt non ſolum plurimum detrahant liberis progreſſibus, effectibus & euentibus proportionatorum variorum affectuum; ſed etiam meliori *efficaciæ* conuenientium *remediorum* præcipuam portam aperiant: adeo, vt hac via patientibus non ſolum vt in genere melius conſulatur, vt illi hac ratione a multis irritis expenſis in medicamenta & conſilia aliena liberentur; ſed etiam honeſti Medici non magis exiſtimationi quam ipſi conſcientiæ hac ratione ſuccurratur, vt, quod ſine his ſubſidiis ad votum adſequi non liceret, horum perito atque prudente vſu ita obtineatur, vti *Conditoris voluntati*, *artis poteſtati*, *Medici conſcientiæ*, & *patientium voto* competit. Omnes autem *ſpecialiores* circa adminiſtrationes incongruas ἀταξίας tanquam viritim ad cenſum citare; non eſt vtique noſtri propoſiti, neque tam *theoriæ* occurrit, quam circumſpectæ *praxi* indies obuerſatur. Vnde ſolum prudentem animi aduerſionem ſolertibus ingeniis commendamus.

SECTIO

SECTIO II.

DE CONGESTORIIS SPECIALISSIMIS ADFECTIBVS.

§. I.

EGimus superius conueniente loco inter *specialiora* de proxima circumstantia *apparatus ad hæmorrhagiam* respectantis, *congestione* sanguinis circa illa loca, quæ *emissioni* magis idonea sentiuntur; e quibus quanto minus expedite procedit totus *exitus*, *contentio* interim ad illum perficiendum vtique est peruicax, incumbat ita & coaceruetur quasi tota moles *restagnationis* circa sic adfectas partes: adeo, vt ita varia hinc incommoda originem suam trahant, & quidem tam *diffusionis* altioris atque largioris *restagnationis*, quam passim denique plenæ *staseos*, & ita subnascentium *corruptionum*. Stagnationes sanguinis ex congestione, inde stases & corruptiones.

§. II. Sicut autem, quando sanguis ita circa *partem* aliquam imo *regionem* totam *stagnatione contenta* diu atque fortiter detinetur, (vt de specialissimis admissionibus & emissionibus nihil dum pressius vrgeamus,) certe ipsa omnino *detentionis* æque auctioris *mora* atque *pressionis* energia, secundum proportiones humorum ad vias, etiam humores alios de tota massa altiorem quendam *secessum* & *insinuationem peculiarem* perpetrare posse, adeoque non sola simpliciter *sanguinea* schemata producere, vti planæ rationi, ita etiam populari experientiæ, recte solum intellectæ, palam est. Vnde quidem etiam, cum *effectus sanguinearum congestionum* qua talium, exceptis adhuc simplicioribus *doloribus*, familiarius fere *inflammationes* ipsas gignere, contentione sui, soleant: producit e diuerso qualiscunque altior *secessio partis* solum alicuius de massa sanguinea, prouti plus aut minus de *tenui sanguine* participant & in consortio sui retinent, *phlegmonodes*, *erysipelatodes*, *rheumaticos*, & simplicioris acceptionis denique *mucido-serosos catarrhales* aut *lymphatico-saliuales* effectus & adfectus. Sub detentione & stagnatione sanguinis alii humores se insinuant; vnde phlegmonodei, erisypelatodei, rheumatiei & catarrhales affectus

Ordo tractationis huius materiæ.

§. III. Vnde quidem ſecundum hanc ſeriem etiam *methodum tractationis* meæ proſequi ſuſcipiam, vt *primo* quidem loco de affectibus, qui a *reſtagnatione* & *diſtenſiuo* ſolum infarctu ſimpliciore pendent, ſermonem habeam; *deinde* de actualium tandem in his infarctibus oborientium *ſtaſium* phænomenis loquar; *tandem* autem de *corruptionum*, quæ hinc prognaſcuntur, diuerſis ſpeciebus agere abſoluam. Sequendo autem inſuper etiam illum ordinem ſpecialiorem, vt *primo* quidem loco de huiusmodi ſucceſſibus, ab ipſo maxime *ſanguine* prædominante pendentibus, dicam; *ſecundo* loco de illis, qui a *ſanguineo-lymphatico-ſeroſa* ſubſtantia pendent; *tertio* vero demum loco de iis, qui ſimpliciori *exſangui*, *lymphatico-ſaliuali-ſeroſæ* materiæ huiusmodi detentionibus originem ſuam debent.

Genius horum affectuum inſultorius per periodicas inuaſiones.

§. IV. Priusquam autem has res ita ſecundum ſpecies perſequar, erit adhuc verbum dicendum de illarum generaliore conſtitutione, conſideratione longe digniſſima, & verum fundamentum pathologiæ ipſarum quam maxime complectens, nempe *genium* illarum *inſultorium*, qua per *inuaſionum periodos*, frequentius quidem veluti fortuitas magis, non ita raro tamen etiam omnino *ſtatas*, tragœdiæ ſuæ ſcenam aperiunt.

Fictiones veterum de acrimonia, coagulatione, obſtructione viarum congeſtiones non recte explicant.

§. V. Eſt nempe hæc vtique circumſtantia illud, quod inania illa phaſmata atque ſomnia triuialium gerrarum tam de hæmorrhagiis, quam de his etiam illarum adfinibus adfectibus, in iuſtiſſimam vtique confuſionem dat: dum pars quidem illarum *acrimoniæ*, velut *erodenti* vaſorum exitus; pars *fermentationi* turgeſacienti humores; pars *coagulationi* humorum; pars *obſtructioni* viarum, tum illinc, tum aliunde, hos effectus & euentus, (& inprimis hoc vltimum contra omnem *hydraulicam* generalem, & ſtructuræ atque *vſus vaſorum* ſpecialem rationem atque proportionem) adſignant.

Nec recentiorum cauſſæ paſſiuæ, materiæ omnia tribuentes.

§. VI. Vltimis tandem his tempeſtatibus ſuperuenerunt adhuc illi, qui, licet tandem adhuc diſcant, tamen ingratiſſimi in præceptores, tanto magis autem in veritatem ipſam & vnicum eius conditorem, nunquam potiuntur, nec etiam ea cura eſt, ipſa veritate, ſed nebulis potius gaudentes res etiam rectas in confuſionem agere geſtiunt, ſed certe in confuſionem dantur. Hi, toties in ſenſus ingeſtam phænomenωn etiam plebi abunde notorum veritatem, quomodo in peculiaribus huiusmodi *inſultoriis*, aut plane tandem per *ſtatas* dimenſiones repetentibus, partim *eruptionibus*, partim *congeſtionibus*, aliæ qui-

quidem partes, totæ inquam late patentes *regiones* corporis, *constrictiones* visibiles subeundo, oculis vtique sic ingerant non solum simplicem necessitatem *diuertendi* ad alia loca, ipsis humoribus, sed etiam per illa vel *erumpendi*, vel ad minimum *restagnandi*: trahunc hæc, quantum in ipsis est, ad censum *obstructionum*; exquisite scilicet secundum vsitatam hypothesin, nempe, cum obstructio inter hos, vt aliquid simpliciter *mechanicum*, perpetuo denotet *passiuum* quiddam, & inprimis a vitio *materiæ* simpliciter, siue in *humoribus*, siue in *partibus* dependens; intelligi proinde velint etiam totum negotium ita simpliciter a *materia* non solum, sed *a vitiis* eius *corporalibus* proficisci.

§. VII. At ego quidem hæc omnia ad *illum* reiicio, qui talis ordinis & talis veritatis fons est: pro meo vero virili insisto veræ veritati, quæ circa hæc negotia tria potissimum sistit, imo in illis veluti consistit, nempe I. quod *congestiones* etiam tales variorum generum & frequentissime, & exactissime, iam *comitentur*, iam *insequantur*, imo eundem locum occupando non magis æmulentur, quam tantisper quasi suppleant *adfectus euacuatorios hæmorrhagicos*. Congestionum vera indoles in tribus momentis sistitur.

II. Quod maximopere sequantur occasiones *sensibilitatis corporis* & *animi vagis* insultibus: interim autem etiam *statas* periodos sæpenumero forment atque seruent, tum dictis illis συζυγίαις cum *hæmorrhagicis* motibus, etiam *statis*, tum *adsuetudinibus*, ad leuissimas occasiones promte consurgendi.

III. Quod tales *congestiones* passim etiam eandem penitus cum *hæmorrhagiarum* negotio *indolem* atque *methodum* in eo præcipue sequantur, vt etiam secundum illos successus vicarios, tam *motuum* quam *locorum*, *palindromes* eiusmodi exerceant, vt iam directe ad partem *eruptionibus* alias expositam, iam ad *oppositas*, aut sane e longinquo solum *conspirantes*, ita incumbant. Ita enim non solum ad *caput*, *pectus*, *hypochondria*, *intestina*, *renes*, *vterum* interne: sed etiam ad *ceruicem*, *scapulas* & *humeros*, *thoracem* anteriorem, *dorsum*, *lumbos*, *os sacrum*, *coxas*, *femora*, *genua*, *crura*, *pedes*, exterius, fiunt huiusmodi *congestorii* affectus, iam cum hæmorrhagicis manifestioribus apparatibus. Tanto magis autem, quando hæmorrhagiæ *consuetæ* alias *supprimuntur*, & tamen *incitationes* ad easdem non emanent; vbi tunc quidem omnium certissime huiusmodi *congestorii* effectus

ctus ſubſequuntur, & variis talibus affectibus ſe produnt. Progredior itaque ad rem ipſam.

MEMBRVM I.
DE
DOLORIBVS CONGESTORIIS.

§. I.

Cur dolores poſt congeſtiones collocentur.

IN parte *ſpeciali* collocaui dolores *vltimo* loco inter effectus generaliores congeſtionum; eo maxime reſpectu, quod non æque ſolum quaſi ſimpliciter a *congeſtionibus* ortum ſuum ducant, ſed etiam valde frequenter ab ipſis *motibus* & *contentionibus ſpaſticis* non magis foueantur, quam concitentur; certiſſime vero omnium, ſi maxime *congeſtio* in culpa ſit, tamen hæc ipſa *contentio* etiam quam plurimum contribuat, imo *formaliter* certe potiſſimam partem totius effectus conferat.

Differentia dolorum.

§. II. Interim dum *medicæ* conſiderationi illud inprimis faueat atque ſatisfacit, quod *indicationibus* ad recte ſubueniendum viam ſternit; re vera vero *differentia* certa & indubia intercedit inter illos *dolores* qui *plus* a *congeſtione* pendent, & illos, qui magis, imo (vel *vnice*, a *contentionibus ſpaſticis*: placet proinde præſente loco *ſpecialiſſimæ* tractationis ſuum cuique tribuere, & vbi plurimum poſſunt *congeſtiones*, illos affectus præmittere.

§. III. In quo quidem inſtituto naturæ ipſius ordinem ſine dubio ſequi inueniar; vtpote cuius mos vſitatiſſimus eſt, *congeſtionibus* huiusmodi vere ſimplicibus dolores reportare.

ARTICVLVS I.
DE
CEPHALALGIA SANGVINEA.

§. I.

Cephalalgiæ ſubiecta.

DOlor *capitis ſimpliciſſimus*, & ſucceſſu etiam ſimpliciſſimo euentum *ſalutarem* iterum aſſequens, eſt vtique ille, qui, *ſanis* de reli-

reliquo, imo omnino *floridis*, habitu & colore, quin etiam *sanguinis copia*, restante vasorum perpetua plenitudine, instructis, vigore quin etiam *ætatis* & *indolis* conspicuis, passim obtingere obseruatur.

§. II. Exserit se hic dolor aliquando quidem circa *totum* caput; communissime vero maxime in ipso *syncipite*: in *fronte*, inquam, & per *tempora*, sursum ad *bregmata*. Imo vero, multo magis adhuc familiaribus exemplis, ita presse ad *radicem nasi*, vt etiam patientes ita affecti iuxta intimarum narium *ardorem*, & in osse ethmoideo eximiæ *pressionis* sensum accusent: simul autem fere in intimis oculorum *bulbis* & *prementem* grauiter, & appulsus incursu veluti *compungentem* talem dolorem commemorent.

Historia eius, quibus in locis se exserat præcipue.

§. III. Cum hac constitutione iungitur velut ordinarie *calor* etiam, tactui manifestus, circa frontem atque tempora: *color* etiam faciei communiter *rubet* affatim; nisi quidem iam *spasticum* quid immodicum dolorem partim constituat atque foueat, partim magis magisque sectetur: quo casu etiam *pallor*, aut *male distributus* eiusmodi rubor, locum habet. Imo comitatur in tali dolore, si habitus corporis in patiente est *spongiosior*, etiam ruborem illum satis familiariter manifesta quædam faciei *turgescentia* & *inflatio*: quæ, si quidem in ipsa *facie* non vndique pariter conspicua exsistit, tamen certo occupat *vasa temporum*, & fere pariter *iugularia*. Quin etiam *oculi*, si non semper simul exquisite *rubent*, aut ad minimum aliqua per ipso *vascula* notabili inflatione distenduntur: efficiuntur tamen simul illa molestia, vt *visui* libero non satis sufficiant, sed *lumine* liberiore offendantur, eiusque tolerandi impotes sint.

Calor, color, turgescentia & inflatio faciei atque vasorum temporum.

§. IV. Decedunt iterum hi dolores, *duobus* modis: vel enim *remittunt* iterum successiue; vel erumpunt in *euacuationes* aliquas. *Cessatio* illa euenit iterum vel satis *mature* atque promte; vel *languide* & admodum tarde, post diutinas demum *contentiones*. Promtius fere *iunioribus*, tum inprimis *virili* sexui; tardius *annosioribus*, & maxime *fœminis*, tardissime omnium, *adsuetis* iam magis, & quibus per veros impetuosos *insultus* cooritur, quos vtique vix vnquam *cito* iterum deserit. Bene vero potius etiam certa tempora ita *insistendi* atque durandi seruans, horum demum veluti *periodis* absolutis iterum decedit.

Remissio horum dolorum duobus modis euenit, vel cessatione.

§. V. Cum *euacuationibus* aliquibus fit, quando ante omnia sinceras depletiones *sanguinis* format. Huiusmodi sunt hæmorrhagiæ,

Vel euacuationibus hæmorrhagicis.

giæ, inprimis in admodum *iunioribus* ſerius ocyus cooriendo, effectum hunc ita *deplendi*, eoque ipſo *diſtenſiui* infarctus ſenſum diſſoluendi, abſoluentes.

Inter quotidiana huius generis exempla occurrit vnum in iuuene 20. annorum, qui, cum non æque quotidiani potus vini compos, quando deinde illo potiebatur, non æque ſeu temperare ſibi, ſeu re vera etiam ferre poterat vel leuiorem abundantiam. Adſuefactus præterea erat iam a tribus vel amplius annis non quidem ita plane frequenti, interim tamen per bimeſtre aut ſæpius ſuſcipiendæ ſcarificationi. Hic dum præſertim etiam hanc euacuationem negligeret, habitu interim ſanguineo-phlegmatico inſtructus, corripiebatur, inprimis circa æquinoctia, ſenſibilioribus cephalalgiis eiusmodi, familiariter minime leuibus; inprimis autem circa illa tempora grauioribus. Cum autem etiam in teneriore adoleſcentia, per agiliorem vitæ rationem, & frequentiores vini potandi occaſiones, hæmorrhagiis narium crebrioribus adſueuiſſet; quæ tamen tunc etiam non æquali ſucceſſu potitæ, ophthalmicas paſſiones comites inuexerant, quibus maxime ille ſcarificationis vſus oppoſitus erat: eueniebant ipſi etiam hac ætate, ſed longe rariores huiusmodi eruptiones. Bis autem commemini, poſt triduanos huiusmodi admodum anxios & contendentes dolores, verno & autumnali æquinoctio ſecutam tandem ſanguinis per nares eruptionem, vere in inſtanti ita ſuſtuliſſe dolorem, vt ille non aliter, ac ſi diſparuiſſet, deſiuerit.

Aliis obtingit eruptio grauedinoſa & catarrhalis.

§. VI. Aliis autem obtingit quidem etiam *eruptio*, iam *grauedinoſa* e naribus, iam *lippitudo* ex oculis: in grauiſſimis & vere *inflammatoriis* huiusmodi cauſſis tandem etiam eruptio *puris*, iam e *naribus*, iam ex *auribus*. Quæ tamen vtraque res, cum propemodum magis ad *catarrhorum* & *inflammationum* claſſes propius pertineat, directam eius mentionem præſente loco tanto minus neceſſarium videtur peragere, quanto ſimplicius *fiendi* ratio etiam illorum, quatenus *dolores* primo loco formant, non ſolum cum his noſtris *ſanguineis* ſimpliciter conſpirat; ſed etiam *cauſſæ primæ* intuitu vnam eandem illam habet, nempe *ſanguinis* vtique ad hæc loca *congeſtionem*.

Cauſſæ horum dolorum; defectus euacuationum ſanguinearum in fœminis.

§. VII. Sicut autem ita manifeſtæ etiam paſſim huiusmodi *eruptiones* cum maxime ſalutari effectu ad *ſoluendos*, *minuendos*, *præoccupandos* huiusmodi dolores ſeſe ſiſtunt: ita non minus etiam, pariter ſolum *hiſtorice*, notanda venit ipſa illa *cauſſandi* ſeries, quæ etiam ad ſenſum euidenter poteſtatem ſuam ad hoc negotium inſtruendum exſerit. Ita nempe ne in vulgus quidem ignotum eſt, quomodo *ſanguinearum* alibi *conſuetarum* atque *debitarum* euacuationum *defectus* huiusmodi *dolores in capite* poſt ſe trahere ſoleat; Exemplo inprimis *fœmini-*

mini-

minini ſexus, e *menſium* ſucceſſu vel penitus *ſuppreſſo*, vel nequaquam ad *proportionem* plenitudinis conſpicuæ reſpondente.

§. VIII. In *virili* autem etiam ſexu neque *iuniorum* exempla frequentiſſima ignota ſunt, quæ a *conſuetis* alias hæmorrhagiis, & quamdiu ita ſuccedebant, nullam *dolorum* moleſtiam ſerentibus, ſi illæ in poſterum *emaneant*, cauſſæ vero priſtinæ *commotionis* minime ceſſent, huiusmodi conſecutiones *dolorum* poſt ſe trahere, etiam vulgo ipſi notum atque teſtatum paſſim fecerunt. Et tanto euidentius etiam hanc ſuam *euacuatoriam* rationem ad ipſa hæc conſectaria *dolorum* in eo exhibent, quod hi quoque *dolores* tanquam ſimpliciter, certe eminenter, *tunc* maxime, & poſt tales etiam prægreſſas *cauſſas* ſeſe exſerunt, quando alias ipſæ illæ *conſuetæ eruptiones* euenire obſeruatæ erant. **In virili ſexu tam iuniorum**

§. IX. Nec vero etiam *annoſiorum* paſſim exempla deſunt attendentibus, qui, vt aliis horum generum adfectibus circa caput, *vertigine*, *ſtupore & inertia* internorum ſenſuum, *externorum* etiam *viſus* & *auditus* debilitationibus, *olfactus* atque *guſtus* vitiis, per tales occaſiones, quibus alias illæ ipſorum ſanguineæ euacuationes inſiſtebant, poſtquam tandem diu emanſerunt, varie exercentur: ſed inprimis etiam ipſis his, de quibus nobis hic ſermo eſt, ſenſibilibus *doloribus*. **Quam annoſiorum exemplis.**

Facit certe huc exemplum propriæ experientiæ in ſuo corpore, adductum a *Salmutho*, qui ex hæmorrhoidali fluxu, diu deficiente, immanem talem dolorem expertus eſt, euacuatione ſanguinea, per euphorbium ipſum, reuocata, ſtatim iterum euaneſcentem.

§. X. Sicut autem *fæminarum* quidem dolores huiusmodi, ſecundum circumſtantias tales *euacuationum* tergiuerſantium prægreſſas & coniunctas; tanto magis autem per phænomena illa manifeſta *ruboris*, *caloris*, *inflationis* faciei, imo *capitis* totius, viſibilis, aut ad minimum vtique *vaſorum* circa tempora, imo & *collum*, quin in *oculis*, & impatientia oculorum ad liberum *lumen*, quin denique *pulſatili* illo ſenſu, arteriarum ſeu cordis ipſius reliquæ pulſationi ſynchrono: & præterea *euacuationum* illarum in debitam libertatem reuocatione atque *reſtitutione*: quin ſimplicioris *auocationis* ab ipſo capite, per mera *pediluuia*, ſucceſſu: ſicut, inquam, tales dolores, e talibus *hiſtoricis* conſtitutionibus atque ſucceſſibus vtique aditum patefaciunt ſatis planum atque ſimplicem, ad percipiendum huiusmodi rerum etiam *ætiologicos* nexus: ita diluceſcunt illi tanto euidentius ex eo, quod in omnibus **Omnes tales dolores cum omnibus ſuis circumſtantiis nexum ætiologicum patefaciunt.**

bus talibus etiam *virilis* sexus exemplis omnes caussæ tam *antecedentes* & *occasionales*, quam *coniunctæ*, hanc, & *congestionem* ad caput, & *restagnationes* circa caput, & *distensiones* viarum atque partium, & *tensiuum* atque *pressorium* sensum, & effectus cum *contentione* in his locis ita coaceruati sanguinis, affatim loquantur.

Therapeutica consideratio.

§. XI. Quæ vera *scientia*, & de rationibus harum constitutionum *intellectus* sincerus, præfert vtique ipsi *medicæ* intentioni lucem non exiguam, dum veram simplicem *caussalem* rationem ita ostendit, cui hæc pathemata vere insistant. Vt illis ita per harum verarum *caussarum* peritissimam *mitigationem*, *diuersionem*, *imminutionem*, & *subtractionem*, præcipue vero ad vera sua propria loca & exitus *reuocationem*, vere recte atque directe consulant: & longinquiora etiam talia *præseruatoria*, diætæ, circa *cibum*, *potum*, *motum*, & decentes *excretiones*, media atque consilia, pro vera præoccupatione, rectissime inuenire & instruere intelligant: eoque ipso irritas illas *correctiones* nudas iam *acrimoniæ* simplicis humorum. nempe ita *vellicantis*, *irritantis*, *pungentis*; iam, per aliam phantasiam, & quidem *contrariam*, *crassitiei* humorum, obstructiones atque stases tales his locis incutiendo, dolores tales formantis; iam specificæ *scorbuticæ* intemperiei, vt horum effectuum tanquam ἀπὸ μηχανῆς architecti; tum etiam nudas atque simplices, vnice perpetuo *discutiendi*, magis magisque irritas tentationes; quin denique inconuenientissimas nudas perpetuas *sopitiones* & *narcoses*, prudentissime euitare discant: vana videlicet, & proinde etiam ipso effectu inania non solum omnia; sed sæpe numero etiam, quod non in vanum dico, grauius *peruertendo* non huic solum negotio, sed vniuersæ etiam *sanitati*, plus minus directe inseruientia.

ARTICVLVS II.

De CEPHALÆA.

§. I.

Cephalææ differentia a ce-

CEphalæam communi acceptione interpretantur *medicæ scholæ* de dolore capitis *pertinacissimo*, & veluti *continuo*. Qui si *vere con-*

continuus eſt, diſcerni quam maxime debet ab illo, qui ſolum per faciliimas *concitationes* iterum iterumque reuocandus, ſenſim vt qui *continuitatis* non ſpeciem ſolum præ ſe fert, ſed ipſa omnino *adſuetudine* ſenſim etiam *continuitati* proxime accedit.

phalalgia continua.

§. II. Talis poſterioris generis dolor ſicuti vix non ſimpliciter illius eſt indolis, quam præcedente Artic. deſcripſimus; in *conſuetudinem* ſolum plenam, *frequentia* cumprimis *cauſſarum* non euitata, magis magisque deductus: ita ex aduerſo dolores tales ita *continui*, qui citra etiam pariter euidentes *ſanguineos* concurſus eueniunt, ſicuti, quando vere a cauſſa non plane *ſpecialiſſime ſpecifica* fouentur, (de qua ſtatim) *rheumaticæ* maxime indolis eo ipſo exiſtunt; *adſuetudine* vero pari magis magisque in talem *continuitatem* pergunt. Ita cum *rheumaticarum* etiam *congeſtionum* non ſolum *genericum* inſtrumentum, ſed perfrequenter etiam verior *prima* atque *fundamentalis cauſſa* ſit ipſe *ſanguis*: non alio proinde loco proprie conſtitui debet talis, niſi hoc loco, de quo modo habitus eſt ſermo, nempe *ſanguineorum* dolorum; ſi nempe verus *generalior* ortus illius recte conſideretur.

Vtriusque cauſſa generalior ſunt motus ſanguinis congeſtorii, in cephalæa tamen dolores rheumaticæ ſunt indolis.

§. III. Quæ vero *fixo* quaſi, imo tanquam *infixo* in vnum locum dolore patientem indeſinenter adfligit, citra *ſanguinearum congeſtionum* atque *contentionum euidentia* indicia; & inprimis quidem etiam *proportionata*, ita, vt tam vehementi effectui etiam ſatisfacere poſſint: illa talis pendet communiſſime a conſtitutione in his locis *vlceroſa*, aut actu iam *vlcerata*; eaque vel adhuc *ſimpliciore*, ab initiis tamen, vel *ſcabioſo impetiginoſis*, aut circa *parotidas vlceroſis*; aut per *externas* violentias, vehementes *contuſiones*, *vulnerationes*, *vlcerationes*, non commode tractatas, relictis; aut denique a ſinceris *ſpecificis*, *venereis*, *oſſa* ipſa *carie* afficientibus & exedentibus huiusmodi ſubcutaneis vlcerationibus; aut maligne *pſoricis leproſis* inquinamentis: (completa vero *lepra* ſtupida eſt.)

Cephalææ cauſſæ ſpecialiſſime ſpecificæ.

Equidem plura huiusmodi exempla vtique obſeruaui, quibus pertinaciſſimæ tales cephalalgiæ, quæ nunquam penitus ceſſabant, leuibus autem occaſionibus magis, grauioribus autem etiam quam maxime exacerbabantur, variis opinionibus, & ſecundum illas conſiliis fruſtra varie tentatæ, obſeruatis ſanguinearum congeſtionum moliminibus, & his applicitis methodis atque remediis, ad illorum alterationes applicatis, euidentiſſime non ſolum alterabantur atque diuertebantur, ſed etiam ſalutariter mutabantur atque deſtruebantur.

Placet *tria* horum speciminis loco sistere. Nobilis matrona paucos annos supra triginta habens, bonæ staturæ atque habitus corporis satis floridi, in familia æque atque re familiari ampliore constituta, adeoque in quantocunque etiam animi moderamine, vidua præterea, neque primos motus in absoluta potestate habens, neque, vt maxime fit, cohibitorum seu suppressorum pathematum noxas propterea effugere compos; de reliquo vero in diæta, lauta satis, omnino vero plena constituta: patiebatur iam ab aliquot annis adeo frequentia capitis pathemata, quantumlibet cum aliis etiam, vt mox dicemus, conspirationibus, vt vix vnquam sine omni satis molesto harum rerum sensu viueret. Erant autem pathemata hæc talia: adfectum erat caput dolore grauatiuo atque premente, aut exquisitius tendente, simul autem ita etiam compunctorio, vt tanquam ordinarie quidem mitiores essent lancinationes, quando vero vel caput alacrius, vel totum corpus promtius moueret, cito & grauiter increbescentes hæ lancinationes non perfunctorie percellerent: tanto magis autem intendebantur hæc, quando ab animi pathematibus, (minimum autem iræ, sed plusculum sollicitudini patebat,) vel a muliebrium purgationum commotionibus, vel ab assumtorum qualicunque difficultate, vel a tempestatum mutationibus, (vt nihil dicam de medicamentis, eorumque si non vsu, certe suasu perpetuo,) humores, aut commotiones præter solitum agitabantur. Calebat simul per exacerbationes huiusmodi caput, pulsabant fortius tempora, adfligebantur interdum oculi & aures, iam grauabantur, iam fremebant. Cum his concurrebant palpitationes cordis, promtæ, frequentes, neque parcæ; ardor autem peculiariter molestissimus per spinam dorsi, & ad patientis quidem sensum internus sub his locis. Angustiæ tam præcordiorum, quam hypochondriorum frequentes, anxiæ non ita raro, ad animi etiam irrationalem mœstitiam. Aluus inordinata, menses satis quidem iusto ordine, nec etiam parca quantitate fluentes, sed tamen ad eruptionem vsque tanquam laboriosiorem negotium facessentes, dum horum omnium incommodorum tanquam ordinaria exacerbatio per illos dies maxime se exsereret. Erat vsa medicamentis, ante omnia antiscorbuticis, martialibus, sanguinem resoluere destinatis, cephalicis etiam, volatilibus, imo etiam nephriticis propter ardores & ipsos etiam dolores in dorso, interpositis vinis medicatis, & aliis formulis purgantibus: sed non persistebant solum omnia, verum insolescebant etiam magis magisque; accesserat a proximo tempore vertigo, & ingens insuper ventriculi flatulentia, angustias temporarias hypochondriorum & præcordiorum exasperans. In tali constitutione exposcebat meam sententiam. Suadebam ante omnia abstinentiam a pristini moris methodo atque medicamentis, loco horum autem ante omnia tempestiuam sanguinis missionem e pede, secundum æquinoctia repetendam. Dabam medicamentum, quod mensibus subueniret, vt libere potius quam liberaliter fluerent; maximopere vero in subordinatione ad hæc talia alterum, quod commotionibus excretoriis intempestiuis placidissime temperandis, & omnibus, vt vulgo loquuntur, turgescentiis sanguinis moderandis satisfaceret. Inculcaui autem fideliter, ne temere & promiscue etiam his rebus vteretur, prædicto etiam confidenter, quod, si circumspecte saltem hæc adhiberet, certo non opus habitura sit frequentibus medicamentis. Omnino autem commendaui simul dextrum vsum pediluuiorum. Horum remediorum & huius metho-

methodi ope effectum omnino est, vt iam post nouem annos Nobil. Matrona ante duos forte, ex quo hoc scribo, menses adhuc, quod etiam hucusque sæpius fecerat, iuxta decentes pro diuina bonitate gratias, quæ & obtulisset & felici successu beasset hoc consilium, etiam mihi humaniter gratias ageret: subleuata simul a stipendio non contemnendo, quod pro medicamentis, & consiliis ante hac quotannis pendendum fuerat, cum dispendio euphoriæ, ne dicam sanitatis.

Fœmina altera pariter 34. annorum, habitu corporis tenero, statura modica, cholerico sanguinei temperamenti, quæ per adolescentiam suam narium hæmorrhagiis prorsus intemperantibus laborauerat, maritata vero, & puerperia experta per plures annos ab his libera vixerat, cum a 6. forte annis non amplius peperisset, interim, vt in re familiari ampla, & multis etiam pecuniarum versuris tractandis, animi motibus multum atque varie exposita, incidit in cephalalgias exquisitissimas, sensim sensimque non solum acerbiores atque diuturniores, sed etiam magis magisque crebriores, & insultibus ad leues occasiones ferocientes, cum illo etiam speciali symptomate, vt in summa nucha, vbi subtiles sunt musculi, caput secundum ceruicem regentes, acerrimum spasmum experiretur. Superuenit tandem ita constitutis rebus Medicus, qui dato circa solstitium autumnale, dum hic affectus ita mussitaret, colocynthiaco medicamento, præter opinionem obtinuit, vt hæc quidem cephalalgia simul & semel euanesceret, interim autem, tanquam cuneus quidam ipsissimo ossi sacro impingeretur: qui posthac ischiadicis doloribus exquisitissimis latius excurrens, grauia incommoda his in locis produxit &c.

Tertium exemplar est fœminæ 25. annorum, quæ per tres ad minimum annos vix non perpetuis cephalalgiis eximiis, & rarissime insigniter mitescentibus, cum mensium etiam inordinato, semel etiam a temeraria medicatione prodigo, fluxu, cum nudo adspectu sanguine non æque abundare appareret, motus solum contentione anomala inprimis adflicta, ventilatione per V. S. in pede, tempestiuis abductionibus a capite, temperationibus ebullitionum vulgo dictarum, mensium autem συμμετρία diligenter adiuta, liberata etiam hæc est ab hoc pertinaci dolore.

Certissimum, inquam, hoc est, quod hæc etiam *pertinax* dolorum cephalicorum non tam æque vera peculiaris *species*, quam successiue insolescens *frequentia* atque *contumacia* eximie ad minimum *foueatur* atque sustentetur ab illis *sanguinis congestoriis* per hæc loca *contentionibus*.

§. IV. Interim venit hic non immerito vtique æstimanda etiam *rheumatica*, aut *catarrhalis* dolorum talium caussa, aut certe culpa. Cum enim proprio loco satis deduxerimus, quod ipsæ, *rheumatici* dicti affectus, *congestiones* atque *contentiones*, *primario* sanguinem verius, quam aliam quamcunque substantiam pro *fundamento* habeant: *Cephalæa rheumatica cum motibus sanguinis congestoriis stipata.*

quod

quod profecto tanto magis confirmant tum generalis motus humorum ad quascunque huiusmodi partes non nisi sub tota massa sanguinea; tum inhabilitas materiæ talis, si specifica esset, ad hic præcipue secedendum, æque atque partium talium inhabilitas, ad peculiarem materiam specifice secernendam e reliqua massa veluti notoria: vnde, cum non solum quicquid rheumatismo in partes impelli censetur, sanguinis vtique impulsu eo perferatur, sed etiam sub illa qualicunque restagnatione, quando vtique vera comparet, plus minus euidens est, licet dilutioris, sanguinis tamen, concursus: id quod e colore, calore, contusoriis sensationibus, præcipue vero e veræ experientiæ testimonio, de conspiratione rheumatum etiam cum debitis excretionibus sanguineis, positiua nocendo, aut priuatiua præoccupando aut tollendo, ratum facere potest:

non difficile proinde est hinc colligere, quod etiam, si *rheumaticæ* apparentes *congestiones* aliquæ ad caput oboriantur, respiciendum sit ad ipsum habitum *sanguinis* in talibus subiectis: quomodo, inquam, ille etiam vel *occasionem* præbeat primariam, *propter* quam, tanquam hæmorrhagico scopo, sanguis commoueatur ad hunc locum; sub cuius tali *restagnatione* deinde *secessio* eiusmodi altior contingat: aut etiam specialissime iam, ad certam etiam veluti particulam adacta illa restagnatione *sanguinea*, vbi exitum directe moliatur, exundationes dehinc, tanquam strictissimo loco coorientes, *rheumatodes*, tanquam simpliciter *accidentali* ratione rheumaticam constitutionem ita mentiantur.

Cephalalgia continuæ muliebri sexui non ignota. Eius signa.

§. V. *Prioris* certe generis dolor non parum notus est *muliebri* sexui, & accedit satis multis exemplis, imo propria intimiore rei indole, magis magisque ad *continuam* quasi *cephalææ* adsignatam affligendi pertinaciam. Sumit autem propemodum initia ab eiusmodi *coaceruatione*, qua patientibus talibus tanta circa totum caput *restagnatio* euenit, vt inde maxime visibilis *inflatio*, prorsus insolita, contingat, iam cum *rubore* eximio, iam sine eodem. *Dolore* interim omnino *exquisito*, imo prorsus præter modum & vsitatum morem *enormi; pungente & vibratili*, & qualis etiam alias *cephalalgiæ* solet esse sensus, *gradu* solum excellens. Interim simul *duplici* diuerso, & altero quidem vere *specialissimo* symptomate illo conspicuus, quod apud alios quidem *ardorem* insignem comitem habeat; apud alios autem *frigus*, etiam communiter *excellens*: & hoc vltimum quidem, inprimis in ipso maxime *vertice*, nempe per totum ambitum *bregmatum* dictorum. Appellant vulgo hanc constitutionem *erysipelaceam*, & inprimis quidem

dem

dem *posteriorem*; aut si vel maxime *frigus* absit, tamen etiam *rubor* desit, *erysipelas album*, die weisse Rose.

§. VI. Quamuis autem in hac constitutione ita *rheumatica* tanta *congestionis* intensio minime perpetuo adsit, quæ *inflationem* talem formare valeat: est tamen huic generi perquam familiaris, imo vero magis magisque etiam omnino certa, tanta *dolorum* in genere *pertinacia*, vt, nisi quam maxime dextre atque conuenientissime illis consulatur, nequaquam *diu*, imo familiariter ne quidem vnquam *plene*, cessent.

Dolores in hac congestione rheumatica admodum pertinaces sunt.

Varia huius rei habui exempla, inprimis autem cum frigore illo coniuncta, e quibus duo allegare sufficiet. Fœmina honesta 36. annorum, robusti pro suo sexu habitus, interim minime viribus etiam tali adspectui paribus, sed vt in otio, & lautis quam maxime diætæ rebus, in officio aulico, & præcipuo fauore dominæ suæ victitans, irascendi etiam occasionibus, & indignandi per auctoritatis suæ adfectatæ sæpius irritos successus exposita, sanguineo-phlegmaticæ indolis, sed per adscitos mores turbatæ, plethorica omnino euidenter: cum tandem mœror, & commodi otii atque quietis repentinæ quædam mutationes obiectæ essent, incurrit huiusmodi cephalalgias, quæ magis magisque quidem & quantitate & duratione augescentes, non ita tarde ad talem continuitatis affectationem progrediebantur, vt vix vnquam sine omni, non molesto solum, sed prorsus eximie tali sensu exsisterent; ad minimum si corpus temere fortius commoueret, imo caput solum versaret aut quateret, aut ad terram prona cito sustolleret; vbi nempe etiam cum repentina vertigine dolor intendebatur. Menses interim succedebant non infeliciter; nec erat etiam alia insignis querela, præter hypochondriacas, seu potius præcordiorum, insignes angustias post pastum, inprimis aliquanto largiorem aut ciborum duriorum. Quando vero exacerbatis commotionibus vehementius concitabatur etiam hic ipse dolor, tunc vtique eximium gradum occupans, grauissime exercebat patientem, inprimis symptomate illo molestissimo frigoris circum totum verticem valde exquisiti: cum faciei interim visibili turgescentia insolita. Liberata est V. Se. in pede, pediluuiis, nitratis, alui successu seruato, & externo vsu camphoræ.

Altera fœmina Nobil. 30. annos prætergressa, quæ vero ab intermittentibus febribus, 4tana, plus duobus annis, nisi coactas aliquandiu inducias non dante, & 3tianis pariter rebellibus exagitata, frequentiore autem vsu chin chinæ, non in has tantum ἀταξίας, sed mensium etiam coniecta, incurrit hanc specialissimam perturbationem, vt menses quidem periodum seruarent exquisitam; interim non duraret fluxus illorum, nisi paucissimas tantum horas: post quas sensibilissimus adscensus feruidissimi cuiusdam tractus, sed tenuis, (patiens exprimebat, es seye nicht anders, als wann ein glüender Drath in die Höhe durchgezogen würde,) per spinam dorsi & ceruicem ad caput pertendens sentiebatur: & hoc quidem exiguo temporis tractu. Cum hoc ipso inuadebant tempora dolores acutissimi, tan-

quam si claui infixi essent; qui cito etiam totum caput occupantes, & inprimis sensum illum frigoris exquisitissimi inferentes, inflatione faciei non solum, sed æqualiter totius capitis admodum insigni, quæ cum rubore etiam, sed leui tamen coniuncta, durabat ita propemodum fine vllo remissionis æque, ac inprimis intermissionis, indicio, ad 4tum vsque diem, quo sic satis prompte diminuens præter languorum & debilitatem qualemcunque ab appetitus, & inprimis omnis quietis per hos dies, defectu, redibat de reliquo sensim ad pleniorem euphoriam: leuissimis tamen quibuslibet sensibiliter iterum intendendus. Non tamen nisi vertentibus tribus septimanis, ab eadem scena mensium recurrentium denuo iterum prorumpens. Hæc autem harum rerum facies continuabat ita plus decem totis mensibus. Depulsa vero est contentiosæ commotionis atque congestionis mitigatione per nitri decentem vsum, mensium restitutionem, & V. Sem. in pede, subiunctis tempestiuis pediluuiis: adeo certe, vt cum etiam febrilia noua incommoda, subsequente proximo vere circa paschatos tempus, inordinato typo atque more, tertianariam tamen mensuram affectante, recurrerent; qui etiam post hac varia rheumatico-arthritica incommoda varie patientem exercerent, quin denique post quinque demum annos, acerrima hemicrania, inter animi pathemata grauissima, inprimis autem assidui summi mœroris corriperetur, quæ etiam per sex forte sequentes annos sæpius reuertens, & alias miserrime exercuit patientem, & visu quoque penitus priuauit: tamen hic talis motus, & talis etiam modus cephalalgicus, æque, atque symptoma etiam illud frigoris per summam capitis, nunquam amplius recurrerunt. Fuerat autem per tractationem illam alienissimam febrium prægressarum mensibus inprimis inducta ἀταξία, circa egressum fundamentum vtique totius huius succedentis peruersi motus congestorii ad caput; sicut etiam specialissimo altero phænomeno sese exhibuit, altero statim mense ab eo, quo impetus ille ita ad caput assurgendi expugnatus fuerat. De quo proprio loco plura dicemus: vtroque interim modo conspirationem vehementissimorum etiam talium dolorum, cum sanguineis ad qualemcunque eruptionem contentionibus euidenter conspicuam notantes.

Cur fœminæ hanc constitutionem erysipelaceam appellent.

§. VII. Est, inquam, hæc talis constitutio diuersis solum gradibus inter *fœminas* minime ignota, quæ illam *erysipelatodem*, vt ante dictum, reputare solet. Permotæ procul dubio illa maxime obseruatione, quod minime profecto rarissimis exemplis ex hac constitutione *male tractata* etiam *vitam amitti* experiantur, & *acuto* quidem progressu, paucorum dierum: quod *erysipelati* alias male cedenti ita euenire meminerunt.

In cephalæis a serosa caussa pendere apparentibus congestio sangui-

§. VIII. Iterum autem moneo, vt etiam in eiusmodi *cephalæis*, quæ externo adspectu tanquam euidentius etiam a *catarrhali* potius *serosa* caussa pendere apparent, nunquam tamen negligatur intuitus *congestionum* eiusmodi ad hæc loca, *vt propter sanguineam* caus-

caussam atque destinationem fientium: licet deinde, pro peculiari habitu *temperamenti*, vtique altior *diffusio* magis *phlegmatodes* compareat, quam vlla alia.

nea non negligenda est.

§. IX. Commendo interim, quibus rem altius considerare sedet animo, vt ad talium etiam *cephalæarum*, qualiacunque *exacerbationis* temporariæ signa exhibentium, indolem referant illa, quæ dixi de *rheumatismi* natura. Vbi simul nequaquam negandum venit, quod etiam per *serosas* aliquando excretiones, *exitum facilem & frequentem* adeptas, eiusmodi *contentiones congestoriæ* in posterum repullulent: non tamen hoc etiam, vt ad nudam *serosam* excretionem, qua talem, vere simpliciter; sed omnino potius, vt *vniuersaliore*, aut præcipua ad minimum, *sanguinis* euacuatione, aut *ventilatione*, sub his *contentionibus* comprehensa: cui, si non in totum satisfiat, at in tantum succedere, aliquid solaminis adferat.

Cæphalææ, quæ per serosas excretiones exitum adeptæ sunt, pertinacioris indolis obseruantur.

§. X. Alia vero res est de *vlceroso-ichorosis* congestionibus, siue a *vi externa*, siue a qualicunque demum *intemperie* humorum, aut *motus* eorum, originem suam traxerint. Interim in his etiam talibus non solum *occasionaliter* ad minimum, sed passim etiam magis *directe* (vnde illi euentus demum, vt per accidens, succedant) primum fundamentum præbere *sanguinis* ad hæc loca *congestiones* atque *contentiones*, ostendet facile circumspectior obseruatio practica clinica.

Vlceroso-ichorosæ congestiones etiam a sanguinis contentionibus oriuntur.

Vt nihil hoc loco dicam de ante allegati posterioris exempli Matrona, quæ sub illis hemicraniis, quæ pristinæ congestoriæ menstruæ acerrimæ cephalalgiæ post aliquot annos vestigia insistebant, copiosam eruptionem, & quasi perpetuam manationem ex illius oculi cantho experiebatur; quæ tandem etiam, sub reuertentibus huiusmodi paroxysmis, acerrima euadebat, vt non solum oculum grauissime roderet, sed etiam oculo subiectam cutem circa os Zygomatis arroderet: possum aliud simile exemplum sistere, certe minime obscurum. Honesta fœmina & genere & matrimonio, rebus satis commodis atque lautis adsueta, fœcunda, sed & felix in gestando atque pariendo, ita vt hæ res reliquæ plenæ sanitati & floridi sanguinis abundantiæ nihil quicquam detraherent, quæ ex manifestissimis signis luculenter comparebat: cum a pluribus iam annis scarificatione interdum vsa esset, aliquando etiam V. Se., sed nec ordine aliquo, neque tempore obseruato, cum circa has res etiam tandem neglectui pleniori indulgeret, interim occasiones variorum animi pathematum frequentius incurreret, quin etiam acrium calidorum elixirium gratuito abusui auscultaret, incurrit inde in congestorios eiusmodi dolores occipitis, inprimis autem dextri, a summa sutura lambdoidea, ad infimum

 pro-

processus mastoidei, vt non solum per tres aut quatuor dies acerbissimos in his locis sensus tolerarer, sed etiam post aliquot recursus huius insultus paroxysmus primo quidem in tumorem sensibilem, tandem etiam actualem vlcerosam eruptionem super processum mastoideum semel atque iterum terminaretur, cum adeo sensibili etiam pertinacia, vt iam non tantum pluribus diebus persisteret dolor, sed etiam remisso præcipuo impetu, tamen etiam postea vix non continuam mussitationem exhiberet, & perpetuo insolita sensibilitate caput obsideret. Infestauit huiusmodi constitutio patientem magis magisque intolerandis veluti doloribus. Cum autem denique me quoque in consilium aduocanti ordinatum vsum V. Sis. in pede, tum etiam tempestiuus interdum scarificationis commendauissem, laxationibus autem tempestiuis, aliis vero commotionem sanguinis temperantibus succurrissem, & præter hæc omnia pediluuiorum conuenientem vsum commendassem, liberata est ab huius adfectus insultibus effatu vsquam dignis. Cum autem tertio post anno (neque quidem, quod mihi notum sit, intra huius temporis ambitum, medicamentis frequentioribus opus habuerit) vterum iterum gerens, & inquietudine multa, quin denique animi perturbatione per mortem mariti perculsa, incurrit vehementissimos dolores arthritico-ischiadicos per dorsum ad coxendices sæuientes. Suppeditabantur contra hos ab vno & altero Medicorum, qui marito eius præsto fuerant, remedia vsitata, genus neruosum roborantia, balsamica dicta, antiscorbutica, anodyna. Cum per multos dies nihil subleuaretur, tandem in animum inducit seponere aliquandiu medicamenta; cum etiam hoc quatuor diebus nihil profuisset, petitur iterum meum consilium. Cum serio prohibuissem quorumlibet acrium, *calidorum & volatilium*, hoc tempore, vsum, dedi ante omnia *temperans* remedium ad commotiones sanguinis, vt omnino etiam calore sensibili non destituebatur: post duas huius doses per diem sumtas egregie placidam noctem expertæ, cum aluus hucusque siccior magis quam humida fuisset, lenem laxationem institui mane, cui tamen meridie circa prandii, & vesperi ad cœnæ tempus temperans illud, nempe nitrosum, iterum subiungo; in noctem vero diapnoicum addo: sublatis sensibilibus doloribus transigit illam noctem penitus tranquillam, somno quoque, licet adhuc ad strepitus sensibili, potita. Nihil supererat præter tensionis sensum, cui mussitationes rariores etiam micationum quarumcunque concursabant. Repetitis autem, leni & quadantenus peculiari laxatione, temperantibus illis per diem, discutiente vero illo, quod etiam lenes sudores eliciebat, in noctem, datis, paucissimis æque diebus, atque liberalibus prorsus progressibus obtinuit ita plenam atque constantem, inprimis autem cum fida alacritate coniunctam, huius etiam doloris liberationem. Cui cum proximis post diebus etiam sanguinis missionem, (vt erat paulo supra medium tempus gestationis,) iunxisset, non solum placidissime penitus absoluit hanc periodum, & partu etiam felici potita est; sed cum etiam tunc lochiorum exquisite haberetur ratio, & post puerperium quoque per æquinoctia, moderatæ ventilationi sanguinis operam dedisset, freta est hucusque, fauente Deo, sanitate florida prorsus, neque pristinis in capite, neque hactenus vllis in dorso, lumbis aut coxis insultibus amplius tacta.

§. XI.

§. XI. *Caluariæ* vero *cariei* grauissima sunt damna, & necessario *pertinacissima*, imo *insanabilia*: priusquam nempe ipsa hæc caussa originaria auferatur. Cum autem hæc res proprie ad *cephalalgiæ* classem non pertineat, non damus illi etiam hic prolixum locum. Sufficiet nobis illud solum, quod hic propius conuenit, dixisse, nempe *differentiam* inprimis huius doloris a reliquis indicasse: quæ in eo consistit, quod hi dolores non tam neque *calentes*, sed magis *falso ardore rodentes*; neque tam *tendentes*, sed tanquam incumbentis *ponderis* sensu *prementes*; non tam *lancinantes*, quam acriter *morsicantes*, imo, vt eloquuntur specialissime, *terebrantes*, inde sentiantur; *pulsatilis* etiam dolor his non tam acutum *lancinatorium* sensum conciliet, quam re vera crassam, & cum lata percussione grauiter imprimentem quandam *concussionem* sensui incutiat: vnde tales percussiones etiam sub eiusmodi comparationibus exprimunt, es seye nicht anders, als wann ihnen ein Hammer auf den Kopff schlüge.

Dolorum ex carie caluariæ differentia ab aliis doloribus.

§. XII. Præcipua vero huius specialissimi doloris circumstantia, & signum prorsus *pathognomonicum*, est *duplex* illud: *primo*, quod sic adfecti reuera *continuos* experiantur suos illos dolores, nec vnquam vere, & in solidum penitus desinentes: *secundo*, quod hi, constanter & æqualiter fere, *nocturno* tempore eximie exacerbentur; & tanto magis fere, quanto magis corpus ita per quietem incalescit, inprimis in *plumaceis* lectis, vnde etiam vulgata locutio ortum duxit, diese Schmertzen können die Federn nicht leiden.

Præcipuum signum pathognomonicum horum dolorum.

§. XIII. Antequam autem ab hoc negotio penitus discedam, mentionem adhuc facere conuenit de rariore quidem, sed non tamen absolute rarissimo, dolore capitis vehemente, vere *conuulsiuo-spastico*. Qui quamlibet frequentius *hemicranicus* potius sit, quam *totum* caput occupet: cum tamen hoc etiam non ita rarissime faciat, meretur vtique etiam sub hoc schemate commemorationem. Sistam autem illam ipso exemplo.

Dolor capitis vehemens vere spastico-conuulsiuus.

Fœmina, tenerrima certe corpore animoque, alacris tamen & admodum promtæ indolis, cum aliquando per mediam æstatem, turbido tamen iam cœlo, excursionem in rheda suscepisset, & in editum satis, per aliquot circum milliarium planitiem, montem pedibus maximam partem, quia rhedæ aditus minus patebat, ascendisset, adeoque a motu insigniter concaluisset, incidit hic non solum in valde ventosam aëris intemperiem, sed cum etiam tempestas, quæ iam diu ante oculos fuerat, non solum magis magisque, sed prorsus impetu repentino, erumpens, & vehementissimum ventum, & frigidissimum cum im-

bre non ſolum, ſed multa quoque & inuſitatæ magnitudinis grandine extuliſſet, illa vero, perdito illo hodierno veſtitus more, totum propemodum caput nudum gerens, ne ab aquæ quidem pluuiæ largiore adſperſione libera manſiſſet, imo in eadem adhuc tempeſtate, qualitercunque deferueſcente, aëre tamen interim & importuno & humido inprimis atque frigido, domum reueheretur in rheda patente: ſenſit ſtatim grauationem & mox dolorem capitis, non exiguum, nondum tamen enormem. Cum autem ipſa illa veſpera, reuertente graui vi tempeſtate, ingens fulgur ita in conſpectum eius emicuiſſet, dum per apertam feneſtram proſpiceret, vt etiam non dubitaret paoximas ædium partes inde violatas eſſe, & grauiſſime inde conſternaretur, auctus hinc eſt admodum dolor. Sequente die cum grauiſſima animi exacerbatione commota eſſet, e qua certe tota acerrime tremebat, & vix tardius ad ſe reuerteretur, cum incremento doloris ingente, incidit in actualem conuulſionem epilepticam. Augeſcebat autem dolor in horas; adhibebantur medicamenta, ſed irrito ſucceſſu, augeſcebant potius re vera dolores, ad intolerandum prorſus exceſſum. Cum autem etiam per vertiginoſas capitis perturbationes, imo forte etiam per veros actuales prægreſſos diætæ errores, nauſea etiam, & vomendi conatus incidiſſent, inductus hinc eſt Medicus ad vſurpandum vomitorium. Horruerat autem talis aſſumtionem, & deprecata erat patiens ſummopere. Dabatur tamen inſciæ vtique, ſed cum tamen effectum ſuum ederet, ſubſequente hinc ipſius ſumma cum indignatione. Intendebantur autem dolores capitis illi immanes hinc eousque, vt omnino vtique vix mentis compos patiens ne momentum quidem quietum exigeret; interim oculi inſolito penitus more extra orbitam expellerentur. Eo ipſo vero incidebat proxima ſtatim veſpera in plenam ἀμαύρωσιν, a dilatatione pupillarum prorſus enormi: cum continuitate interim doloris illius, vt illa quidem geſtibus æque atque verbis exprimebat, inenarrabilis. Quamuis autem hic temperantibus mitigatus, ſenſim etiam, quatuor forte dierum decurſu, ita ſucceſſiue infractus, imo ſubactus ſit, vt ſenſim euaneſceret, & inſultus etiam, ſub qualium forma repullulabat, omitteret, quoad octo dierum exitu prorſus ſublatus appareret: imo etiam continuatis remediis in ſolidum ceſſaret; perſtitit tamen cœcitas plenaria &c.

Poſſent certe exempla, huic non multum concedentia, multa allegari, de quibus valeat illa vulgo vſitata locutio, es wolle ihnen die Augen aus dem Kopff reiſſen, es habe ihnen den Kopff gantz zu ſchanden geriſſen; comitantibus etiam manifeſtioribus *ſpaſtico-conuulſiuis* motibus: ſed cum talium conſideratio potius ad ipſorum ſpaſmorum cenſus jure meritoque referenda ſit, non placet iisdem præſente loco diutius immorari. Vnde potius progreſſum facio vlteriorem ad *catarrhales* congeſtionum effectus.

ARTI-

ARTICVLVS III.

De DOLORIBVS CAPITIS CATARRHALIBVS.

§. I.

EGImus iam superius de *fluxionibus catarrhalibus* per nares, *phlegmatorrhagia* minus quotidiani exempli; cuius autem familiarissimum exemplar, & propemodum quotidianum, est vtique ita dicta *coryza* Græcis, & fere vsitatissimo etiam secundum hunc sensum nomine Latinis, *grauedo*. Coryza & grauedo.

§. II. Interim cum illa circumstantia, cui nomen *grauedinis* quam maxime quadrat, non omni absolute huiusmodi *fluxui* communis, sed certa potius conditio sit, quæ non tam æque hunc *fluxum*, quam *impeditum* eius successum stipet: maiore certe iure hinc tribueretur *grauedinis* appellatio etiam illi peculiari circumstantiæ, cui proprie respondet, quam vt ita promiscue toti *fluxui* in genere dicetur. Germani appellant, den Stock-Schnuppen; *cunctantem* eiusmodi, & progressu destitutam, *vrgentem* tamen vtique & *incumbentem* talem, re vera hoc sensu potius, quam a *fluxu* ipso, dicendam *grauedinem*. Grauedinis nomen cui proprie respondeat.

§. III. Quando nempe circa infimam *frontem*, circa os *ethmoides*, *tensio* quædam sensibilis, imo veræ *pressionis* incommodum percipitur; quod simul *oculis* fere ipsis vna molestias facessens, & ad *tempora* quoque se diffundens, eminenter quidem præcipue dictam talem *pressionem* format, vt hinc patientes etiam illa loquendi formula vti sueuerint: es drücke ihnen in der Stirn nicht anders, als ob ein Stein darinnen läge; können kaum die Augen dafür aufthun, und ins Licht sehen, drucke sie in denen Augen wie Sand &c. Eius signa.

§. IV. Hic *dolor* augescit passim eousque, vt etiam non solum peculiarem *fremebundum* sensum, sed etiam *compungentem*, tam in *fronte*, quam per *tempora*, inde percipiant: imo etiam ita *vibratiuum* motum accusent, qui a nudis *compunctionibus* diuersis sentiatur: vnde locutiones illæ: es summe ihnen im Kopff, dohne ihnen der Quas partes capitis hic dolor occupet.

der Kopff, reiſſe ſie im Kopff, fahre ihnen durch die Schläffe &c. Quibus rebus etiam *inertia* peculiaris *ſenſuum internorum* ad vſum *cogitabundum* coniungitur; *faſtidium* potius peculiare, & plus minus *ſomnolentum* quendam *ſtuporem* præ ſe ferens. Occupat autem interdum huiusmodi varia moleſta ſenſatio etiam *ſummitatem* quaſi capitis; extendendo ſe quoque ad *occiput*, & inprimis ad ipſos vſque proceſſus *maſtoideos*.

Eius ſymptomata in malo leuiore.

§. V. In quibus caſibus familiariter etiam *vertigo* concurſare ſolet; ſequens tamen demum magis quascunque agitationes capitis, & comitata etiam transcurſibus eiusmodi *lancinatoriis*. In *leuiore* huiusmodi malo expedit hæc talia dolorum incommoda erumpens tandem *fluxus narium*, etiam *catarrhalis* ſolum, nempe veræ *coryzæ*. Sin autem diutius perſtet, infert etiam familiariter non ſolum *auditui* incommoda quædam; verum etiam *appetitus* familiariſſime mox detrahit: imo obtundit etiam *guſtum* æque ac *olfactum*, haud multo minus, quam ipſa etiam fluens *coryza* facere conſueuit.

In malo graviore.

§. VI. Si vero non tam ſimplicior *ſeroſa* eſt, quæ ita cooritur *congeſtio*, & cum illa concurrentium *dolorum* indoles, fiunt illi non ſolum *acutiores*, *acriores*, *ardentiores*; inprimis tamen etiam cum eiusmodi ſingulari *tenſionis* atque *grauitatis prementis*, imo *frementis* ſenſu, & *ſemiſtupida* & qualitercunque *ſomnolenta* turbulentia: ſed etiam cum valde familiari, eximie quoque ſenſilis, imo pro quantitate, ſeu potius *qualitate* acrimoniæ illius rheumaticæ, *acrioris febris* concurſu. Imo vero incumbit ſæpe numero huiusmodi *congeſtio* etiam magis iam ad *aures internas*, iam ad *externas*; familiarius autem vtrumque hoc, ſi illud parturiat, de quo hic proprie ſermo eſt, nempe *dolorem* eximium: *otalgiam* dico, cum aut ſine *parotidum* dura inflatione.

Otalgia ſæpe cum ſtaſi inflammatoria coniuncta eſt.

§. VII. Licet autem hic dolor communiſſime fere pertinacia ſua peculiari actuali *inflammatoriæ* ſtaſi, ex illa congeſtione formatæ, innitatur, adeoque non ſit ſtrictiore acceptione præſentis loci: tamen, cum etiam aliquando ſatis iam acris, iterum tempeſtiuam *diſcuſſionem* admittat, inprimis autem vix aliis ſubiectis eueniat, quam talibus, quæ peculiariter ad *catarrhalem*, ſeu potius *rheumaticam* diſpoſitionem ipſa *corporis habitudine* peculiariter apta comparent, tribuimus illi propterea non immerito locum etiam in ipſo hoc cenſu.

§. VIII.

§. VIII. Enim vero non possum hic silentio inuoluere circumstantiam illam, huic adfectui, *otalgiæ* inquam rheumaticæ, pariter peculiari ratione competentem, quod satis certe sit *infrequens*: adeo quidem, vt facile aliquot *mille* numerentur, non solum *sanguinea* magis, sed omnino etiam huiusmodi *catarrhali* seu rheumatica *cephalalgia* adfecti, priusquam *vnus* inter illos occurrat, vera *otalgia* laborans; numerosa vero *millia insultuum cephalalgicorum* erga vnum insultum *otalgicum* verum. Vbi nempe certe distinguenda est *accidentalis* magis subministrata occasio huiusmodi *dolori*, contradistinguenda *spontaneo* decubitui, ne dum *habituali* tali ad hæc loca inclinationi. Licet enim etiam *otalgia*, quando plus semel hanc semitam institit, posthac non raro eandem *repetat*, & huius rei quasi *habitum* suscipiat: est tamen omnino certum etiam hoc ipsum, de quo loquor, quod nempe talis constitutio ita habitualis quam maxime sit *infrequens*.

Otalgia catarrhalis s. rheumatica infrequens, cephalalgia vero frequentior est.

§. IX. Interim, quod etiam hæc, vbicunque occurrit, plus debeat *seroso saliuali*, quam vlli alteri constitutioni, confirmat omnino etiam ipsa in *parotidem* sese insinuandi efficacia: quam quidem non tam simpliciter *sanguineum* quidquam, quam *saliuali* indoli adhuc magis congener maxime subire posse certissimum est. Cum autem etiam in hoc adfectu, æque atque *odontalgia*, aut certe non multo minus, *spasticum* quid complicari soleat, quod præcipuam illorum vehementiam absoluat; imo vero etiam *otalgiæ* inualescenti perpetui comites adsistant *inflammationes*; quin imo maximam partem difficultatis earundem constituant & absoluant: erit proinde ille *respectus*, secundum quem tantas difficultates deinde fouent, etiam seorsim ad illa loca ita referendus, vt ex illarum circumstantiarum indole tandem iudicium instituatur.

Otalgiæ historica ratio & explicatio.

§. X. Idem sentiendum est etiam de *aliarum partium* doloribus, a *congestione* sanguinis quocunque intuitu pendentibus. Cum enim hi quoque præcipuam propemodum sui partem debeant *spasticis* stricturis, quibus ita ad eiusmodi loca *compelluntur*, in illis detinentur, imo variis *impulsibus* ita agitantur, vt inde variationes illarum vibratiuæ hinc resultent; quod nempe de variis ita dictis *rheumatico-arthriticis* doloribus, inprimis cum visibili aliqua partis *inflatione* non simpliciter *œdematosa* factis, & varium sensum dolorum passim formantibus, omnino valet; interim autem etiam de ipsis *circa caput*

Dolorum aliarum partium, a congestione sanguinis pendentiæ, explicctio.

Eee eee *conge-*

congestoriis huiusmodi *doloribus* non solum certum est, quod ibi sanguinis inprimis talis redundantia seu *stagnatio* praecipuum fomitem constituat, sed etiam re ipsa propius ad *euacuatoriam* ventilationem tendat: quo intuitu etiam praesente loco conuenientissime tractanda fuit.

MEMBRVM II.

DE RHEVMATISMIS SPECIALIORA.

§. I.

Caussarum rheumatismi distinctio.

QVamuis vix quidquam superesse censeam, quod non in *speciali* parte satis declarauerim, quicquid ad *rheumatismum* spectat: non erit tamen simpliciter superfluum, tanquam spicilegio aliquo instituto, breuiter adhuc semel hanc rem percurrere. Distinguenda nempe vtique est *caussa*, vt vulgo loquuntur scholae medicae, *occasionalis* & *antecedens* a qualitercunque *instrumentali*, & ipsa maxime *continente* dicta. In substrata materia distinguenda est *caussa, quamobrem* congestio rheumatica suscipitur, imo etiam *actus* & *effectus* ipse congestionis talis, a *modo* atque *motu*, cuius ope illa perpetratur. Hoc intuitu aestimari debent variae etiam huiusmodi *rheumaticae* congestiones, *vnde* maxime ortum suum ducant; inprimis vt in *talia* loca, talibus *temporibus*, talibus *successibus*, ita irrumpant; & qualem tunc vere *propriam*, & ab actualibus *inflammationibus distinctam*, indolem exhibeant.

Eius subiecta, & caussae.

§. II. Est hoc intuitu ante omnia sciendum, quod ad *rheumatismum* promtius subeundum nemo magis *aptus* sentiatur, & plane *procliuis*, quam ita dicti habitus *phlegmatico-sanguinei*, inprimis subtilius *exagitati*, homines. Interim autem porro ad *actum* ipsum huiusmodi *rheumaticae congestionis* facit vtique propinquius iam *abundantia plethorica*, etiam huiusmodi sanguinis. Tanto magis autem *exagitationes* actuales immoderatae, vel magis *corporales*, ex aëris constitutione, assumtis, motu corporis, aut quiete, multum excedentibus; vel etiam *intentionales*, ex *animi pathematibus*: imo ipsarum

rum etiam partium corporis exteriorum prædispositiones huiusmodi *accidentales*, a *vi externa* quacunque prægressa, *vulneribus*, *vlcerationibus* manantibus, *contusionibus* grauibus, *ambustionibus*, *congelationibus* &c. Tanto plus autem potest hic semel introducta qualiscunque *consuetudo*; vtpote quæ prædictas omnes *occasiones*, & fundamenti quasi loco ipsam inprimis *plethoram* per quam facile insequitur: sicut etiam in hac classe *hæreditaria* dispositio non postremæ est efficaciæ.

§. III. Quemadmodum autem iam superiore parte secunda innuimus diuersitatem illam *rheumaticorum* & *arthriticorum* affectuum, quæ in mutuis veluti *subordinationibus* consistit; dum *rheumatismus* quidem verus cum sensibili *appulsu* materiæ contingit, adeoque actualem *restagnationem* in parte format; *arthritici* autem adfectus fere magis in *spastica* per ipsam partem *contentione* consistunt, qua *congestiones* illæ non tam simpliciter & directe *renitendo* quasi repellantur, quam etiam qualiscunque intentio ad aliquam *excretionem* per illorum locorum confinia instrui videatur: (& hoc quidem longe certius atque sincerius pro *sanguineis* potius sinceris, quam ex hypothesi, quomodocunque *alteratis*, & tali sensu strictiore *rheumaticis* euacuationibus:) ita valet vtique circa hoc negotium, equidem vt *specialissimum*, allegata vtique discretio; interim *generalis* harum rerum communionis, circa verum sui *fontem*, solida etiam comprehensio, cuius intuitu nempe *conspiratio* illa cum *sanguineo-hæmorrhagicis* occasionibus omni modo attendatur; exceptis tamen illis *occasionibus*, quæ per *externam* violentiam introductæ fuerunt.

Rheumatismi differentia ab arthritide.

§. IV. Differunt autem *rheumatismi* etiam tales maxime omnium *sanguinis* inprimis *temperie*, qui ita in partes impellitur, & altius intra illas diffunditur; prouti vel magis vel minus *tenuiter serosæ* substantiæ *interagitatus*, *acriorem* ita in parte, in qua stagnat, *calorem* efformat; aut ipse quidem per se *spissior*, sinceriorem magis de se dimittit *serosam* portionem ad illam stagnationem intra penitissimas porosarum partium angustias: quæ nempe proprie est illa constitutio, quam veteres *biliosam* appellare consueuerunt; maxime *importuna*, & *stasibus mali* omnino *moris* formandis idonea, si serum quidem sit *viscosius*, sanguis autem *tenuius* ipsi intertextus ita alicubi in *arctum* impellatur.

Rheumatismorum differentia.

Rheumatismi ex tenuiore sanguine, sero viscoso intertexto, immoderatius se gerunt.

§. V. Hæc inquam constitutio quanto magis *rheumaticis* huiusmodi dictis stagnationibus contingit, auget quam maxime omnia illarum incommoda; vt tam ipso propemodum *infarctus impetu*, quam etiam *calore*, *colore* rubicundo, *ardore* acri, & hinc etiam *spasticis contentionibus*, immoderatius se gerant. Vnde etiam loco solius *exæstuationis* a simpliciore *stagnatione*, quæ *rheumatismo* alias propria est, veræ ita potius *inflammationes*, *phlegmones* inquam & *erysipelata*, cooriuntur, aut certe harum veræ indoli quam proxima ita obtingit constitutio.

Damnum, quod ex imprudente therapia eorum oriatur.

§. VI. Hæc quando per *externa* calidiora, sanguinis substantiam *exagitantia*, aut *refrigerantia*, lympham atque serum *densantia*, aut multa *humectatione viarum* tonum grauius relaxantia & eneruantia, imprudentius tractantur: aut per *interna*, sanguini aut sero ita perperam afficiendis idonea, vel etiam *partium stricturas tonicas* intempestiuas suscitare compotum remediorum præpostero vsu, aut prorsus inconueniente abusu, tractantur: leuissimum tunc inde omnium damnum est notorium illud, & omni mundo perspicuum, quod patientes sub talibus medicationibus non solum *nihilo melius* habeant, quam alii, qui *plane nullis* remediis in pari constitutione vtentes, tam naturæ, quam malo ipsi suum, quod aiunt, cursum relinquunt; sed etiam, si abusus committatur, manifesta hinc *modi* atque *temporis*, decursus & euentus, mirum quantum *plura*, *maiora*, *deteriora* symptomata reportentur, quam apud illos occurrunt, qui non solum talibus vsi non sunt, sed etiam ab omni auxiliorum vsu in solidum abstinuerunt.

Vera therapia eorum.

§. VII. Cum ex aduerso etiam ipsa vere *iuuantia*, in oppositione ad ista *nocentia*, de veriore harum rerum indole, (cui per *rationem* bene ponderatam applicata fuerunt,) testatum faciant, quod *præseruatoria imminutio sanguinis*, *curatoria auersio* affluxus, (citra vllas tamen *turbulentas* concitationes instituta) *contemperatio* feruidioris cuiuscunque *tenuitatis* ipsius sanguinis, *acrimoniæ*, tum *adventitiæ* tum *productitiæ*, post parem *temperationem* modesta euacuatio *diuretica*, cum blanda *transpirationis* promotione, & tenuissimorum *resoluentium externo* vsu, energiam hic exserant etiam ad sensum efficacem.

V. Sis & scarificationis ne-

§. VIII. Quemadmodum etiam vulgo notum est, quod non solum V. Sis., sed præsentissime omnium *scarificationis* alias adsuetæ,

teme-

temerarii NEGLECTVS vere *rheumatica* symptomata vsitatissime producant. *Fœmininus* autem sexus, nisi quidem simpliciter fictionibus indulgere magis placeat, re vera per *sanguinearum* euacuationum sibi debitarum vitiosos successus *rheumatibus* magis obnoxius viuat: sicut de *hæmorrhoidali* etiam *adsuetudine* illis, qui harum rerum solertes sunt, satis manifestum est, quod minus recte amplius succedens nihil citius, quam eiusmodi *restagnationes* efformet, quales *rheumaticas* vulgo interpretantur; ante omnia *ischiadicas*.

Neglectus, mensium & hæmorrhoidum vitiosi successus rheumatismos producunt.

§. IX. Cæterum iterum iterumque commendo discretionem adhibendam inter *stagnationum* rheumaticarum *calores*, & *acres* magis, quam simpliciter *feruidos ardores*: & inter *inflammatoriarum stasium* veros *æstus*. Quæ nempe animaduersio vnice vtique facit ad comprehendendam veram illam constitutionem differentem, qua *rheumatismi* quidem, in exterioribus robustioribus partibus, sæpe per dies plures subsistendo, tamen nullam neque *maturationem* nec *abscessionem* formare neque *soleant*, nec etiam *debeant*. Quo nempe intuitu abstinendum eo magis esse dilucescit ab omni eiusmodi cœpto, quod maturationi equidem fauere possit, interim eo ipso a vera affectus indole potius longe absit, quam vt illi conueniat, ne dum vsum aliquem præbeat.

Rheumaticarum stagnationum calores differunt ab inflammatoriarum stasium æstibus.

MEMBRVM III.

DE INFLAMMATORIIS AFFECTIBVS.

§. I.

INflammationes, quæ veræ *stasi*, & maxime quidem sincerius *sanguineæ*, aut certe *prædominio* sanguinis, superuenientes siue operosiorem *discussionem* exigunt, siue in *corruptionem* talem abeunt, quæ similiter perpetuo adhuc *vitali placido concursu* opus habeat, requirunt certe attentiorem considerationem; qua nempe tum *successus* atque *decursus*, *tempus* inquam vniuersum illarum recte innotescat, tum etiam *successuum* & *euentuum* earundem maius aut minus *incommodum*, imo *periculum*, recte intelligi valeant.

Inflammationes requirunt attentiorem considerationem.

Stasis sanguinea inflammationis subiectum materiale est.

§. II. Comprehendit nempe *inflammatio* vtique vere eminenter, & veluti simpliciter, sub sese *sanguineas stases*; quicquid autem a sinceriore *temperie* sanguinea abit, illud vitiat etiam atque temerat *inflammationis* genium sinceriorem, vt tam *decursu* quam *exitu* diuersum quiddam & heteroclitum subnascatur: nempe, sicut e sinceriore *sanguinea* stasi *pus* laudabile atque bonæ consistentiæ; ita ex *intemperie* serosiore, aut *lymphatico saliuali*, aut plane iam etiam *seri aduentitia* quacunque dyscrasia, diuersi & magis magisque peioris moris, *vlcerosa*, *colliquatiua* & *corrosiua* corruptio emergat. Imo vero e male cedentibus cuiusuis propemodum generis inflammationibus vel prorsus deleteria, funesta corruptio *sphacelosa*, originem sumat.

Inflammatio quas partes occupet.

§. III. Ita etiam *subiecti* intuitu, quod inuadunt, sinceriores *sanguineæ* quidem *inflammationes* eueniunt inprimis eiusmodi *partibus*, quæ copiosiori *aditui* sanguinis patent; inprimis *pororum* sui receptiuitate, tum etiam *vasorum* eo peruenientium copia. Quæ vero partes *propria* quidem sui dispositione aditui non solum *copiosioris*, sed etiam *tenuioris* atque diluti sanguinis minus aptæ, bene vero tenuiorum *seroso-lymphalium* humorum transitui commeatum præbere solitæ, *per accidentales* occasiones, infarctu talis humoris aliquando afficiuntur: illæ non solum discussioni posthac difficiliori subiacent, sed subministrant etiam materiam atque fomitem tam *vlcerationi* acrius *salsæ*, quam *manationi* posthac vberiori, & difficiliori etiam *consolidationi*; sub his autem rebus, sensuum etiam maioribus molestiis, licet propria sua sponte, & citra immodestas *aduentitias* deprauationes, sunt a corruptionibus actualibus grauissimis alieniores. Perlustrabimus itaque ordine conueniente singulas huiusmodi species exquisitius.

ARTICVLVS I.

De

INFLAMMATIONE APOSTEMATODE.

§. I.

Inflammationis apostema-

A*Postematodes* inflammatio, vere strictiore sensu iuxta rei ipsius specialissimam indolem sumta, est maxime talis, quæ a *sinceriore*

riore sanguinea stasi intra *partes*, sanguinis aditui familiari etiam alias expositas, cooritur; *coaceruatione* non enormi, nec etiam *contentione* nimium feroci. Talis format *infarctum*, & consequenter *inflationem* in parte, quam occupauit, satis conspicuam, *rubentem*, *duram* atque *tensam*, *tactu* etiam externo præter ordinarium modum *calidam*, tanto magis autem *patienti* præter omnem verum etiam gradum maxime *sensibilem*, & excessiui *æstus* ideam offerentem. Hæc ita facta alicubi *detentio*, si quidem *sibi* simpliciter *relinquatur*, non potest aliter, quam in *corruptionem* exire, non solum *intimam*, sed ante omnia *præsentissimam*, maxime vero etiam *simplicissimam*.

todes formalis explicatio.

§. II. Cum autem talis toti *naturæ animali* opposita vere exsistat, non patitur propterea vniuersa *destinatio* œconomiæ vitalis hanc constitutionem, quin eidem omni cum vigore obsistat: *actionum* inquam *vitalium* vsitatarum, *secretoriarum* & *excretoriarum*, energiam contra impendat. Cum autem vt in *particulari* loco, qualem huius generis *stases* perpetuo occupare solent, vniuersalis *commotio* locum non habeat; nisi quidem periculi magnitudo etiam subsidiorum fortiorem, quantum fieri potest, oppositionem suadere videatur: fit ita, ad minimum per *partem* ipsam immediate affectam, maior omnino *contentio* huiusmodi motus, quem deinde consequuntur effectus illi vsitati, *tumor* durus, partis immediate obsessæ *rubor* inusitatus, *calor* eximius, ante omnia vero *patienti* longe, quam re vera exsistit, sensibilior, imo pluribus modis velut intolerabilis, præcipue tamen etiam *lancinationis*, seu *compunctionis* sensum obiiciens.

Inflammationis huius modus fiendi.

§. III. Hæ circumstantiæ quanto acrius exagitant patientem, excepto nimium *repentino enormi* impetu horum omnium; tanto certius venit hinc exspectanda actualis *abscessio*. Hæc in *simplici* legitima inflammatione est omnino *suppuratoria*; tanto sincerius, quanto melius constituta sunt omnia: tam, inquam, ratione *materiæ*, inflammationem ipsam constituentis, sincerius sanguineæ; quam ratione *partium* adfectarum, *magnitudinis* staseos ipsius, quin etiam *regiminis motuum vitalium* moderati & æqualis, simul tamen decenter *assidui* & nihil *neglecti*. Quibus rebus tamen iungendus etiam omnino est liber *exitus*, ne recte etiam progressa moderatio corruptionis, nimio diutius denegato exitu, grauioribus corruptionibus demum exponatur.

Abscessio hæc suppuratoria est.

§. IV.

Temporis ratio, quo absoluitur.

§. IV. Hæc eſt conſtitutio illa inflammationis *abſceſſoriæ*, & ante omnia quidem, vt vulgo loquuntur, quam maxime *laudabilis*, *ſuppuratoriæ*; quæ interim adhuc complectitur ſpecialiſſimam rationem *temporis*: cuius nimirum intuitu abſoluenda vtique venit intra ſpatium *quatuor*, aut ad ſummum *octo* dierum; niſi quidem partis valde *exſanguis* plane peculiaris conſtitutio & faciat maiorem *moram*, & ferat. Sed tamen cum perpetuo periculo alienioris, a benigne *ſuppuratoria* indole, corruptionis.

Effectus eius.

§. V. *Effectus* vltimus huiusmodi inflammatoriæ *abſceſſionis* eſt *ſanguinis* quidem ibi detenti, & vna ipſius *partis* continentis, ita intima *diſſolutio*, vt totus ille complexus, quem ſtaſis vniuerſa comprehenderat, in *liquamen* ſpiſſiuſculum album, nullo, aut certe paruo, & nihil putido *odore* conſpicuum, nec etiam in vlteriorem acrem *putidam corruptelam* amplius propenſum, ſed ad ſummum *ſalſæ* acrimoniæ efformandæ expoſitum.

Indoles & requiſita ſuppurationis inflammatoriæ.

§. VI. Præterea vero eſt *ſuppuratoriæ* conſtitutionis energia plane ſingularis, & quam optime merito notanda atque conſideranda, quod deperditio hæc, quæ ipſi *ſolidæ texturæ* partis ita euenit, promte iterum *reſarciatur*, niſi quidem ſpecialiſſima conſtitutio *glanduloſo-tubuloſa* ſingularem, inprimis *manationis* refractariæ, contumaciam obiiciat; aut plane in deterius procedens, *corruptionis* abſceſſoriæ indoles e ſimplici *ſuppuratione vlcerationem* fecerit. Complectitur autem *ſuppurationem* iuſtam & plane decenter ſuccedentem, per totum ſui *circuitum*, perpetua adhuc inflammatoria auctior *appulſio*; *circulum* proinde rubicundum efformans, & omnino paulo auctiore etiam ſenſu, tam reliquo generaliore, quam inprimis *caloris* exquiſiti, eminentem. Quando vero *rubor* hic, & quanto magis inprimis, deficit, eo minus minusque obſequitur etiam reſtitutio *conſolidatoria*; ſed manet potius *fluxio vlceroſa*, *coalitui* omni refractaria.

Apoſtema cur abſceſſus latinis audiat.

§. VII. Ita quidem inflammatio *abſceſſoria* vera & omnium ſimpliciſſima ſe habet; & tale eſt vero exquiſito atque ſtricto ſenſu *apoſtema*, & latinis, recte interpretando, dictus *abſceſſus*. Quod nimirum actu ipſo portio aliqua ita *abſcedat*, & tanto magis quidem tam maxime promte atque vegete, quam etiam *ſalubriter* ad nouam promtam *reparationem*, aut ſane ad minimum *conſolidationem*: dum *vlceroſi* abſceſſus non ſolum longe ſegnius procedunt, ſed etiam *dubio* magis atque vere *fluctuante*, in *anomalias* per initia proniore, ſucceſſu; maxi-

maxime omnium autem a primis, & vere æstimando, *originariis* initiis *suppuratorio-inflammatoriis*. De qua re paulo post plus dicemus, postquam hic solum adhuc aliqua subiecerimus ad *apostematodem* classem propius pertinentia.

§. VIII. Nempe breuem perlustrationem eiusmodi solenniorum euentuum, qui in diuersis locis corporis, præter manifestas *externas* occasiones ita efformari atque euenire solent. Sunt autem tales *ophthalmia*, *odontalgia*, *parotis* acuta, *angina* simpliciter inflammatoria, *vomica* pulmonum, apostemata *externa* spontanea *mammarum*, repentinæ & in floridis corporibus *nodosæ* inflammationes. Vti rariores autem, ita etiam minus prosperi, & quam maxime *ambigui* euentus, *hepatis*, *pancreatis*, *glandularum intestinalium* apostemata: difficillima, *renum* atque *testium* inflammatio *suppuratoria*. Euentus inflammationum apostematicarum.

§. IX. Sicut autem iustissima vtique distinctio valet inter *apostematodes*, & ipsum actuale *apostema*; illud, inquam, quod ad abscessionem ipsam *procliue* atque satis idoneum est, & actualem *effectum*; dum omnis vtique *inflammatio*, & quam maxime quidem etiam illa, quæ ad abscessionem *purulentam* satis idonea esset, per prima sui initia ad *resolutionem* iterum atque *discussionem* inclinat: ita valet hoc etiam apprime de his partium talium *certarum* affectibus inflammatoriis, quod nimirum illi quoque passim nec *debeant* maxime, nec *soleant* etiam ad effectum ipsum *abscessionis* suppuratoriæ peruenire; interim habeant vtique hanc dispositionem, vt, nisi tempestiue atque decenter *resolutionem* & *discussionem* omnino adsequantur, tamen ad illam subeundam *dispositæ* penitus & omnino aptæ exsistant. Differentia inter apostematodes & apostema.

§. X. Vnde non solum in *oculis* ὑπόπυον, sed omnino etiam in *maxillis* non ita rarissime per gingiuam *suppuratorii* tales dolores enascuntur; e quibus tandem pus manifesto non tam erumpat fere sponte, quam *incisione* educendum veniat. *Angina* simplicius inflammatoria in corpore *plethorico* & *diæta* calidiore, cumprimis autem in iam *prædispositis*, per semel aut iterum factum ad hanc partem decubitum, quantum *apostematodis*, nempe ad actualem *suppurationem* propendentis habeat indolis, non potest *peritos clinicæ praxeos* latere. *Pulmonum vomica* sicut etiam nusquam exhibet *indubia* alia sui signa; ita neque aliunde fere, nisi ex ipso *actu suppurationis* proprie deprehendi potest. Hypopyum, gingiuæ suppurationes, angina, vomica pulmonum.

Viſcerum abdominis inflammationes difficillimæ curationis & reſtaurationis ſunt.

§. XI. Aliorum autem *viſcerum abdominis* ſicut *inflammationes* tales communiter acutiora impetu irrumpunt, ita dignoſcuntur etiam facilius atque luculentius: & nauatur merito quantacunque poteſt opera, vt *diſcuſſio* potius tempeſtiua impetretur, quam vt ad effectum *ſuppurationis* negotium penitus pertendat. Quantumlibet enim in aliis partibus corporis, vbi *euacuationi* immediatæ & nihil impeditæ *reparationi*, aut ad minimum *conſolidationi*, locus eſt, *ſuppuratio* non vtique ſit res adeo magni momenti: tamen, cum *viſcerum* ea ſit exquiſitiſſima indoles & textura, imo inſuper ille *perpetuus* & nunquam vsquam interrumpendus *vſus*, vt prioris intuitu *reſtauratio*, præſertim repente multum abſumentis corruptionis, vix etiam *poſſit* iterum fieri; minime omnium autem *ſoleat* ita perpetrari, quin potius talis ſtructuræ tam prima *conformatio* non niſi in vtero materno fieri agnoſcatur, quam qualiscunque ſaltem *conſolidatio* quoque difficillima prorſus & languidiſſima obſeruetur; ſed etiam *vſus* interim organi talis difficulter omitti poſſit: quin etiam ipſe non intermittens *appulſus* humorum pro tali vſu, diſſoluta interim continuitate partis talis, tantopere difficillime afficiat, vt ab *affluxu* indeſinente etiam *effluxus* minime tolerandus ſequatur; nedum vt ſub illo locus eſſe poſſet *conſolidationi*, quam omnes *manationes* perpetuo impediunt & perturbant.

Abſceſſus glandulosarum partium ſponte non conſolidantur.

§. XII. Eſt certe eius rei ſpecimen ſatis luculentum in *glandulosarum* partium exteriorum vere profundioribus abſceſſibus; vtpote qui non ſolum *ſponte*, ſine *artis* ſubſidiis, vix vnquam iterum *conſolidantur*, ſed etiam, niſi dextra & perita prorſus medicatio adhibeatur, etiam *artis* ipſius conatus ſatis pertinaciter eludunt: nedum vt ita in intimioribus tam facilis, imo potius ſaltim *non difficillima* atque rariſſima, qualiscunque conſolidationis conſecutio inde exſpectari mereretur.

Therapeutica conſideratio harum inflammationum.

§. XIII. Tota theoria harum talium inflammationum conſiſtit inprimis in animaduerſione ad veram rationem atque methodum *diſſolutionis* inflammationum *diſcuſſoriæ*; quæ nempe *ſucceſſiue* vtique, *modeſte* atque *ordinatis* ſucceſſibus, etiam quantumlibet feliciter vnice peragenda eſt. Quarum proinde rerum *proportio* ſicuti proportioni *quantitatis* ſtaſeos neceſſario reſpondere debet: ita vbi tamen hæc vel non ſatis dignoſci poteſt, vel etiam potenter regi atque gubernari non valet, ſed *naturæ* potius *motus* & *capacitas* viarum prudenter iudicanda venit; ibi habent ad minimum in genere perpetuum locum *intentiones*,

tiones, non nisi *modeste* necessarias has ad discutiendum commotiones regendi.

§. XIV. Allego merito pro exemplo harum rerum *ophthalmiam*: *rubescit* hac notabiliter tunica adnata, seu, vti vulgus hominum loquitur, album oculorum, a visibili *infarctu & distensione* vasorum; *calet*, imo *ardet* velut oculus, cum *compunctionis* etiam acri sensu. Interim durat hæc constitutio sæpe numero ad aliquot etiam dies, priusquam in ordinem decentem redigatur. Manifesto exemplo, quod etiam ipsa *discussio* inflammatoriarum stasium non æque *festinationem* admittat, sed *successus* seruet, qui omnibus œconomiæ animalis actionibus ita perpetui sunt, vt nec in rationis ipsius exercitio communiter fida atque secura habeatur festinatio, sed potius experientiæ testimonium placidos successus commendet.

Ophthalmiæ exemplum docet, quod discussio stasium inflammatoriarum festinationem non admittat.

§. XV. Illud, quod in omnibus inflammationibus (ne ipsis quidem ab *externa* caussa equidem prouocatis, sed ab *interna* sustentatis, prorsus excipiendis,) ad *dissolutionis* seu *discussionis* scopum quam maxime obseruandum venit, est *contentio congestoria* ad & circa locum ita immediate affectam. Quæ certe, quicquid etiam de reliquo *coagulatio* spissescentis sanguinis difficultatis obiiciat, quasi simpliciter *mechanice*, ipsius resolutionis promtitudini; est tamen hæc *contentio* adhuc maioris considerationis, vbicunque, quod quidem sæpe fit, intensius fouetur: nec quidem, nisi illa demum *remittente*, vlla etiam dissoluendæ staseos spes locum inuenit.

Contentio congestoria in discussionis scopo maioris considerationis est, quam coagulatio sanguinis.

§. XVI. Hæc interim contumacia *contentionis* vt inprimis innititur, vel *generalius*, *plethoricæ* abundantiæ commotioni; vel *specialius*, *excretoriæ* per certum locum qualicunque intentioni atque *destinationi*; imo vero etiam *sensus* ipsius importuniori passim *irritationi*: ita & format aliquando harum rerum *concursus* ipsam *contentionis* contumaciam, & fouet etiam ipsam vtique *detentionem*, directo continenter ad partes ita obsessas *appulsu*.

Plethoræ concursus huius contentionis contumaciam fouet.

§. XVII. Respexerunt huc omnino veteres in methodo illa, quam dissoluendis inflammatoriis stasibus quam maxime dicauerunt, *sanguinis ventilatoria* per V. Sionem. Quæ quidem res vti recte intellecta, & vbi quam maxime conuenit adhibita, non solum egregium vsum habet; imo tantum, vt sine illa re vera omnia quam plurimum difficilius succedant: ita *postulat* tamen verius, quam admittit solum, etiam vere prudentem *æstimationem* in eo, quod non ita simpli-

Venæ sectio quibus inflammationibus, & quando prosit.

citer & *promiscue* quibuslibet inflammationibus, earumque gradibus; æque insigniter proficuæ, nedum necessariæ exsistant V. S. Dum inprimis inconuenienś illud consectarium non raro post se trahere visæ sunt attentis practicis, vt *suppuratio* tanto certior dehinc potius, quam *discussio* exspectanda veniat, si factam huiusmodi euacuationem non *promte* secura sit *discussio*.

In dissoluendis inflammatoriis stasibus natura certas temporum mensuras obseruat.

§. XVIII. Sicut autem non negari potest, quod etiam in *dissoluendis* penitus inflammatoriis stasibus *natura* subinde etiam certas temporum *mensuras* obseruare sentiatur;

Siquidem minime rarum est, peripneumoniam exquisite critico die æque, atque motu eceritico absolui: tamen minime putandum hinc est, quod etiam simpliciter totius materiæ dissolutio ita simul & semel tunc maxime vnice demum absoluatur; siquidem signa coctionis in vrina per aliquot dies largiter procedentia contrarium satis ita innuunt: sed quod tunc maxime contentio ad minimum circa stasin hucusque occupata atque obseruata, tum demum dimittatur, & excretio illa iusta sui directione ita instruatur, vt quicquid etiam adhuc forte residuum in humoribus hæret, de producto potius, quam simplici atque directa caussa morbi hac ratione penitus eliminetur.

Tamen nulla apparet verisimilitudo, quod talis actus vnquam simpliciter *vnito impetu* simul & semel absoluatur: sed omnino potius magis *exitus* tandem *contentionis* congestoriæ ita fiat; quam simplex stasis, & *statarius infarctus*, illo breui temporis ambitu non tam solum *discutiatur*, quam, quod præcipuum est, & absolute vtique prius necessarium, *resoluatur*, tam paruo nempe illo temporis spatio, & vno velut impetu.

Discussio debet esse successiua & assidua, non repentina, ne congestio augeatur.

§. XIX. Quæ quidem res ad medicam considerationem illum inprimis vsum habet, vt optime Medicus meminerit, quod *discussioni* quarumlibet inflammationum *successiua* potius, & quantumcunque *assidua* discussio debeatur, quam vt vlla *repentina impulsio* dispulsionis cuiuscunque spem admittat; siue mox per *initia*, siue *longioribus interuallis* tale quid exspectandum veniat, nedum *importuna arte* temere tentandum. Imo vero cauendum potius est omni modo, ne *incitatione* ipsa minus modesta potius notatæ illi immoderatiori *congestioni* demum occasio præbeatur.

Commendatur methodus præoccupato-

§. XX. Maximo vero vtique opere consideranda circa has res venit vera *vtilitas præseruatoria* illa, seu *præoccupatoria*, qua caussa *antecedens* dicta Medicis, quam nempe huiusmodi & congestiones &

tan-

tandem stases *sequi* amant, hac ratione præoccupetur. Si vere iam *facta* sit stasis, ante oculos vtique habenda est methodus proportionata *discussoria*, *assiduitati* potius, quam *impetui* superstruenda. ria & discussoria.

§. XXI. Quando vero etiam hæc frustra est spes, *maturationi* inuigilandum; cauendo, ne nimia *commotione* infarctus augeatur, aut huius commotionis circa partem *contentione* infarctus non solum pertinaciter foueatur, sed etiam plane & *aditus* liber & *transitus*, vt vnum salutare remedium, opprimatur. Facta vero *maturatione*, dirigendus omnino est animus ad ipsam quoque tempestiuam *euacuationem*; eiusque, si sponte perrumpere non possit, artificialem subleuationem. *Euacuati* abscessus deinde opus est vltra *mundificatione*, vtpote quæ per *artem* vtique promouetur: imo aliquando hac ope etiam maximopere indiget: quoad tandem denique etiam tam effluxu forte importuniore, quam affluxu per idem artificium represso, *consolidatio* placide succedere possit.

Quid circa maturationem obseruandum. Euacuatio mundificatio & consolidatio.

§. XXII. In his enim fundatur vtique *apostematodis inflammationis*, in plenum sui effectum deductæ, conueniens plenaria medicatio atque restitutio: adeo, vt vbi harum rerum aliquid plurimum deficit, ibi non solum commodus effectus & *salutaris* euentus locum non inueniat; sed etiam *periculum*, nunc minus nunc maius, hinc impendeat. Quo intuitu omnino illarum partium abscessionis, e quibus neque *spontanea* euacuatio facile succedit, nec *arte* commode iuuari possit; neque *mundificatio*, & nimii effluxus aut affluxus *interceptio* locum habet, nisi plane singulari naturæ bonitate spontanea resarciantur, non raro certe exemplo funesti, aut certe incurabilis penitus euentus exsistunt. Cæterum consistit vtique *præcautio* medica aduersus occasiones *repullulandi* forte, & ita qualemcunque *habitum* decubitus huiusmodi subeundi, in ante laudata caussarum ipsarum congestionis *præoccupatione*, cui proinde rei tempestiue danda est opera.

Hac methodo neglecta periculum impendet.

ARTICVLVS II.

De GANGRÆNA.

§. I.

VTi de aliis variis affectuum generibus e scholæ medicæ communis dogmatibus verum simplicem conceptum passim quidem merito desi-

Vera & simplex gangrænæ acceptio ex

scholæ medicæ dogmatibus comprehendi non potest.

desiderare, ex vsitatis autem præfigurationibus re ipsa elicere, nedum simplicius comprehendere, minime est integrum: ita valet hoc profecto etiam de vera simplici, & sub nulla aliena acceptione dicta atque sumta *gangræna*. Sicut autem alienas acceptiones siue delineare siue declinare, nonfert mea intentio, sed potius res, vt in se vere sunt, ita exhibere & elucidare: ita sequar hanc methodum etiam in hoc ipso affectu, eiusque rationibus describendis.

Gangræna quid sit.

§. II. *Gangræna*, Germanis der heisse Brand, dicitur, quando inflammatio aliqua insignis in omnibus vsitatis sui circumstantiis ita præualescit, vt *tumore magno*, inprimis autem maximopere *duro*, *rubore* non solum saturatissimo, sed ita spisso, vt obscuritate peculiari ad *nigredinem* vergat, *ardore* etiam ingente, & veræ *adustionis* sensum imitante, cum *spasticis* quoque circumiacentium partium doloribus, & fere *anxietate* peculiari patientis, pars adfecta ita difficillime habeat, vt inde ingens periculum, immo familiariter verus successus ipsius *sphaceli* sequatur. Adeo etiam, vt sæpe *gangræna* ita adfectam partem actu *septicis* intercipere necessarium sit. Superuenit autem hæc constitutio stasibus inflammatoriis, quæ vel cum magna *copiá adfluxus*, & inprimis quidem *præcipitis*, factæ sunt: vel etiam iuxta cum adfluxu admodum copioso etiam irritationem ingentem secum trahunt.

Eius euentus.

§. III. *Euentus* gangrænæ tam succedit breui, quam est omnino teterrimus, nempe certo in *sphacelum* aut *vlcus*, per circuitum loquendo, *pessimi moris*, secundum rei vero veritatem enunciando, *putrilaginosum* seu *sphacelosum*.

Historia eius.

§. IV. Non placet huic rei prolixe immorari, sed potius illam, vt in se est, rotunde eloqui. *Gangræna* est *inflammatio* vel per impeditissimam *stasin*, vel per nimium *præcipitem impulsum* appulsus, a *salutari* efficacia debiti progressus, cui vniuersus effectus, & destinatio tota *inflammationis*, quatenus *salutaris*, inniti debebat, aberrans. Ab his rebus fit, vt non solum *infarctus* maiore hac contentione *detineatur* potius, quam imminuatur aut *dissoluatur*; sed re vera potius tota *stasis* ita actu *intendatur*: hac ipsa vero ita simplici libera & *irresolubili* stasi nihil nisi *corruptio* sincera locum inueniat; intercepto nempe vnico *salutis* remedio, *dispulsione* atque *depulsione* vel *totius* materiæ corruptibilis, vel *agilissimarum* ad corruptionem portionum: (sicut eius rei totum successum iam supra, sub *inflammationis in genere* histo-

historia, latius deduxi.) Vt adeo, breuiter, *gangrana* nihil aliud sit, quam *inflammatio* nimia *præcipitantia congestionis*, aut *contentionis*, aut nimia *labefactatione* partis, (vnde liberiori atque copiosiori infarctui locus præcipue pateat,) vel summo *impetu* & coaceruatione *staseos* ita fiens, vt equidem *motus* ille ad salutarem vel discussionem, vel ad minimum mitigationem suppuratoriam *tentetur*: sed per allegatas circumstantias immoderatas debitum *effectum* assequi non possit. Ita videlicet contingit huiusmodi insolentior *commotio* inflammatoria, quæ deinde ipsum *salutarem* exitum non adsequatur, sed potius *contrarium* effectum, noxium prorsus, sortiatur.

§. V. Sicut enim *discussionem* nimium impetuosus *appulsus* adeo non valet adsequi, vt potius re vera *infarctui augendo* ita par fiat hæc abundans & vere irrumpens in partem iam obsessam *congestio*, adeoque omnino in locum *dissolutionis constipatio* succedat: ita est etiam hæc eadem res aliena a bono effectu *suppuratorii* scopi. Dum enim hic non tam per *appulsum*, quam continuum *transpulsum* sanguinis proprie fieri debeat, nempe *expedite* vtique, sed etiam *moderate* procedentem: Congestio impetuosa infarctum auget, & suppurationem impedit, immo euentum sphaceli permittit.

Quo scil. actu particulæ e corruptione in sanguine omni modo suboriente tanquam de momento in momentum auferantur, ne vel collecta vi adhuc grauius exacerbare possint ipsum corruptionis impetum, vel difficilius deinde e tota reliqua sanguinis massa eliminentur, & illi ipsi etiam corruptelam machinentur: quibus omnibus rebus re vera, tanquam mechanica quadam methodo, per illam successiuam huiusmodi subductionem consulitur.

Hoc ipso vero, quando ita vnicum subsidium interuertendæ *liberæ corruptionis* sanguinis ita male procedit, sequitur directa *physico-mechanica* necessitate huiusmodi directus euentus, cui impediendo cum dicata esset tota hæc *appulsio* inflammatoria, dum ita male *succedit*, *pro non facta inde habenda*, permittit ita potius *euentum* illum, quem impedire debuerat: id est, sequitur directe ipse *sphacelus*. Quem in vsum, pro meliore perceptione adhuc semel commendo theoriam totius *suppurationis*, e tractatione nostra inflammationis *in genere* repetendam: sicut etiam quæ statim de *sphacelo* dicentur, huic negotio elucidando inseruire poterunt.

ARTICVLVS III.
De
SPHACELO.

§. I.

Sphaceli ſignificatio.

AN immerito conquerar de ſuperuacua *ſubtilitate* & ſcrupuloſis *præfigurationibus* variis medicis, poterit puto teſtatum maxime facere conſideratio ipſius *ſphaceli*. Cum enim nusquam certe ſincerum aliquem de *ſphacelo* conceptum inueniam, præter inuolutos illos & propemodum tropicos loquendi modos, *ſiderationis*, aut *venenatæ malignitatis*, aut ſimplicis *mortificationis*; vnde etiam græcum *ſphaceli* nomen nullam vsquam ſimilitudinem *deriuationis* præ ſeſe fert, niſi quod σφακτὸς, vt præterito paſſiuo verbi σφάζω attributum vocabulum, ſimilitudinem qualemcunque offerre videri poſſet: interim obſcura puto tamen maneret ratio conuenientiæ, a σφακτὸς *mactatus*, & σφάζω, *macto*, *iugulo*, ad *ſphacelum*; (niſi quidem a *generali* ſignificatione verbi σφάζω, qua latinum *interficio* æquat, σφάκελος, ſimpliciter *interfectum*, *mortificatum*, *morticinum* denotare debeat) certe nulla penitus iniuria noto intricatas huiusmodi loquendi formulas de re merito ſimpliciſſimo nomine appellanda, nempe ſimplici *putredinoſa* corruptione, parti alicui reliqui *viui* corporis ſuperueniente, quæ eſt illud ipſum, quod *ſphaceli* nomine indicatur.

Cur potius putrefactio quam mortificatio appellandus ſit ſphacelus.

§. II. Merito vero dico *putrefactio* potius, quam ſimplicius forte *mortificatio*; quo nempe nomine *medicas* etiam ſcholas, tanquam æquipollente, vti notum eſt, nempe νεκρώσις. Cum enim *mortificatio* talis, iuxta verum ſenſum vſitatum philoſophicum, deſignet vitæ *priuationem*; *priuatio* vero ſimpliciter inferat *negationem redeundi ad habitum* priſtinum; ſolide & ſecundum facti veritatem autem hæc diſpoſitio *redeundi ad habitum* vitalem nulli vsquam parti corporis vere incumbat, niſi quando demum *putredine* correpta, imo *corrupta* iam eſt: præſtiterit certe, ſi quid ego recte video, rem totam ſimplici ſua vera *phyſica* ratione eloqui, quam circuitione ſuperflua vtendo magis confundere. Et hoc quidem tanto magis, cum non tam ſolum rei ipſius indoles *a priori* huic fundamento innitatur; quam etiam tota *medica directio* a poſteriori huic eidem ſuperſtrui debeat, ſi quidquam non ſolum vtiliter fieri, ſed etiam, quomodo vere fiat, intelligi debeat.

§. III.

Sphaceli historia.

§. III. Vnde quidem veram *sphaceli* ætiologiam, vere simplicissimam, & nullis gratuitis *malignitatis* aut *venenositatis* vmbris affinem, & omnes reales circumstantias totius affectus exhaurientem, loco speciminis veræ pathologiæ sistam; veram *historiam*, quomodo re vera fieri soleat, primo loco exhibendo. Fit itaque *sphacelus* cum tali circumstantiarum sensibilium apparatu, vt ante omnia *calor* & *color* in parte ad visum & sensum externum, *sensatio* vero, seu *perceptio* cuiuscunque tactus patienti ipsi deficiendo, eximie ita mutetur. Vnde quidem *calor* vitalis in ita affecta parte plane disparet, & in *frigus* mutatur; *color liuidus*, imo *nigrescens*, in parte immediate affecta, per ambitum autem eius *pallidus*, & a florida viuida temperie alienus. *Amittit* autem simul æger omnem *sensum* in affecta portione; adeo, vt etiam scalpello factam incisionem minime percipiat. *Turgescit* autem ordinarie membrum, per viciniam seu ambitum portionis immediate affectæ, tumore pallido & frigido, *œdematoso* vulgo dicto: si tamen, post aliquot horarum spatium etiam ita tumore affecta pars scalpello feriatur, non percipitur ibi sensus, neque fluit etiam e vulnusculis *sanguis*, sed merus tantum *ichor cruentus*; apparente in vulnusculis manifesto *nigro* densato sanguine, a fluxilitate debita alienato. Interim ruit portio immediate adfecta magis magisque præcipiti progressu, & minimi temporis ambitu atque successu in *fœtidam putredinem* manifestissimam: adeo, vt non solum *mollis* plane, & quasi *semifluxa* euadat, sed omnino etiam olidissimum *fœtorem* putrilaginosum statim concipiat.

Duplex notabilis circumstantia huius affectus.

§. IV. Est autem quam maxime notabilis duplex circumstantia, in hoc tali effectu eminenter sese exserens: 1) *progressus repentinus* huius corruptionis ex originaria parua portione, primo correpta, in circumambientes; 2) *destitutio sensus* atque *toni vitalis* circum circa partem ita immediate affectam, quæ non solum sese ibi exserit, antequam vera plenior actualis *corruptio* partibus his euenerit, sed re vera tali adhuc tempore, atque harum partium constitutione, vt etiam ita amissi *sensus* atque *motus*, si curatio feliciter succedat, iterum compotes euadant. Illa vero portio, quæ actu vero *sphacelo* correpta est, non admittit vllam restitutionem, sed est omnino *auferenda*, aut excidit a reliqua adhuc viua parte ipsa quasi sua sponte: nempe *abscedendo*, per legitimam *suppurationem* reuocatam, a viuis circa confiniis separata.

Eius ætiologia. §. V. Quod autem porro *historiam* etiam *caussarum* attinet, quas huiusmodi *sphacelosa* constitutio sequi solet, exhibet illa ante omnia *interceptionem* debiti *liberi commeatus sanguinis* per partem affectam, seu potius detentionem huius, seu *incarcerationem* immobilem; qualem partim *coagulatio*, in ipso loco inducta, partim *viarum tonus* grauissime læsus, partim *continuitas meatuum* laceratione violata, sed *exitu* tamen non concesso, partim *irruptio* præceps & maxima *contentio affluxus*, partim simplex *interceptio*, v. gr. per fortes *ligaturas* aut *compressiones* violentas &c. introducunt. Vnde quidem partim a magno *frigore*, partim *adustione* coagulatus simpliciter sanguis in poris partium hunc euentum incurrit; aliquando etiam, facta iam magna stasi, per *refrigerantia immoderata* huic adhibita: partim *paralytica* aut *hemiplectica* destitutio *toni* partium *vitalis*, infarctum repentinum ab *affluxu* sine debito *refluxu* introducens, huic effectui viam sternit: aut grauissimæ *conquassationes* partium fibrosarum, quibus fibræ partim actu *lacerantur*, partim grauissime *extendendo*, sed statim facto influxus impetu, *restitutionem* tonicam non admittendo, *copiosæ stasi* ita locum præbent: cuius rei notissimum exemplum est in *vibicibus*, a graui percussione prognatis &c. Aut quando *sensus* cum læsione aliqua, inflammationem simpliciorem inuitante, *acerrimus* concurrens *affluxus impetum* insignem prouocat, ante omnia vero *repentinum*, & cuius irruptio *progressui* impar *incarcerationi*, & proximæ hinc *coagulationi*, ansam præbeat.

Interceptiones per stricturas & ligaturas fortissimas sphacelum efficiunt. §. VI. De simplicibus autem *interceptionibus* per stricturas fortissimas, præter nudam constrictionem qualemcumque, notari vtique simul meretur imperita *deligatio* grauiorum contusionum, cum *fractura* ossium, aut *hæmorrhagia* feroci: quibus casibus *colligatio* fortior, & alicubi *compressio* per *asserculos* atque *splenia*, si minus modeste instituatur, & (quod tamen fere simul opus est,) diutius ita relinquatur, si deinde iterum soluatur ligatura, exhibet passim *sphaceli* superuenientis effectum: quod vulgata loquendi formula *suffocationi* partis (seu *energiæ vitalis* in illa) imputant: ersticktel Schåden &c.

Ratio caussalis. §. VII. Iam, vt harum rerum etiam *ratio* caussalis dilucescat, non est locus peculiari prolixæ *theoriæ* specialiori, cum abunde sufficiat vera *generalis* ratio *vitalitatis* & *partium* ad illam *habitus*. Nempe, quod partes quidem omnes corporis, præcipue *molles*, longe autem ante omnes ipse *sanguis*, tota sua constitutione propria ad *corru-*

ptio-

ptionem putridam sint quam maxime propensæ; *conseruentur* autem simpliciter per *indesinentem progressum sanguinis*, &, mediante hoc, fientes perpetuas *secretiones & excretiones*. Vbi nempe *sanguis* perpetuo suo progressu & præterlapsu a *solidis* partibus omnes non recte cohærentes portiones *abstergit* & aufert: has ipsas vero, & vndecunque alias conceptas *heterogeneitates*, sub perpetuo sui circuitu, passim per *colatoria* & *emunctoria* reiicit, adeoque & reliqui *corporis*, & suam *propriam* puritatem & integritatem ita perpetuo conseruat. Hic actus *conseruatorius* quandocunque in solidum *tollitur*, adeoque partes hæ ipsæ suæ *propriæ* intimæ *corruptibilitati* relinquuntur, cum huius habilitas omnino sit *præsentissima*, simul autem reliquæ adhuc viuæ circumambientis partis *calor* effectum nudæ *putrefactionis* potentissime promoueat: fit ita, per *concursum* harum rerum vndique conspirantium, vt effectus etiam simplex & planus, nempe actualis *putrefactio*, ita omnino promte sequatur.

§. VIII. Altioris autem indaginis videri potest circumstantia illa, quod mox tam late circum *deseratur viuidus tonus*; adeoque tam *sensus* quam *motus* (ad progressum sanguinis necessarius) ita destituatur, antequam re vera *actualis* aliqua *corruptio* vere *sphacelosa* adhuc facta sit. Sicut autem *physicam* qualemcunque rationem hic sperare irritum puto; cum indefinitæ illæ locutiones, quod *vapores putridi* in viciniam diffusi *calorem* vitalem, seu potius *calidum* innatum, nempe *spiritus insitos* vitales suffocent, certe nihil significet: elocutiones autem recentiores quædam, quod corruptionis *sphacelosæ materialis* constitutio sit *aciditas volatilis*, quæ ita in partes ambientes sese expandendo, *coagulationem* illam sanguinis, quæ ibi primo omnium conspicua euadit, ita perpetret, alienissimæ & vere e diametro oppositæ sint simplicissimæ veræ indoli *sphaceli*, nempe absolutæ liberæ *putredinis*. (Cum coagulationem sanguinis, quando ille *progressum* suum & *agitationem* per partes spongiosas amittit, a *positiua* aliqua *materiali* caussa *superueniente* arcessere ridiculum certe sit, ex ipsa sanguinis simpliciter extra vasa sua educti non magis certissima, quam præsentissima *coagulatione*, vbicunque ille, vel intra vel extra corpus ita a motu suo impediatur, citra vllius *nouæ materiæ* superuenientis, nedum *sphacelosæ* MATERIALIS corruptelæ, vel præsentiam vel energiam: intemperies autem illa *acido volatilis* non solum impertinenter ab hoc solo phænomeno comparentis *spissescentiæ* sanguinis inferatur, sed etiam

Ratio cur mox viuidus tonus deseratur, & tam sensus quam motus destituatur, ante actualem corruptionem sphacelosam.

iam ab omni *chymica* potentia ad oppositum vsque alienum sit, *acidi volatilis* IMMEDIATAM præcipitem transmutationem in *alcali volatile* supponere; quale tamen vtique per *putrefactionem* sphacelosam certissime produci notorium est.)

Effectus sphaceli.

§. IX. Illud autem potius certum est & indubium, quod *actus* seu *effectus* ipse corruptionis *putridæ* e diametro *oppositus* sit negotio totius apparatus *vitalis*. Qui *apparatus* proprie in eo consistit, quod perpetuis *successibus* placidis successiue distrahantur & eliminentur materiæ *corruptiuæ* inprimis & *corruptæ*. Quando iam huiusmodi corruptio *confertim* cooritur, & in illis ipsis partibus, quas inuasit, *textura* simul ita sit violata, vt *vitalibus* illis necessariis *progressibus* locus non amplius pateat; interim autem *corruptio* illa, præter *proprium* suum liberum progressum promtissimum, etiam eius sit efficaciæ, vt omnino potenter *corripere*, & in parem *corruptionem* deducere possit præsentissime partes, quas proxime attingit, reliquas alias corporis: nemo certe negauerit, quin hæc talis constitutio vere *perplexa*, *incerta*, *dubia* atque *iusti metus* plena reddere possit omnia *ordinaria consilia*, vtpote non nisi *successiuis*, *lentis* atque *placidis* agendi methodis superstructa, quæ vero ad præsentem *præcipitem* corrumpendi energiam non quadrant, aut vllo modo satisfaciunt.

Desertio concursus vitalis potius a fuga & desperatione principii agentis, quam a materiali corruptiua efficacia deriuanda est.

§. X. Vnde certe minime absurdum mihi videtur, quod hæc vera *desertio* concursus vitalis in his locis tam grauiter adfectis, vt illa quidem immediate nullam *saluationem* amplius admittant, *circumstantibus* autem partibus omnino potens & copiosa paris corruptionis periclitatio hinc impendeat; quod inquam, hæc huiusmodi *destitutio* vere potius fiat a *scopi* totius desperatione, adeoque etiam *mediorum* ad illum tendentium, vt irritorum, *neglectu*; imo vera *abhorrescentia* ab illa iam in actum deducta *morticina* efficacia, vt ne quidem proxime ad *contactum* eius accedere, & actionem suam *motoriam vitalem*, tanquam certius irritam, adhibere satis fidat quodcunque tandem dicatur illud œconomiæ *motuum vitalium* REGENS Principium. Certe vero confirmare videtur quam maxime hanc considerationem obseruatio illa, quod res valde *analepticæ*, vt nominatim *oleum cinnamomi*, ad retinendam quasi aut reuocandam illam *vitalis* influxus energiam, longe plurimum conferant. Manifestiore indicio, quod vere potius *a priori* ipsius *actiuitatis* vitalis *energia* aduocanda & retinenda hic in

con-

considerationem simplicius venire debeat, quam vllus *materialis* cuiuscunque *corruptiuæ efficaciæ* simplex respectus.

§. XI. Huic rei ex aduerso respondet, sed ad confirmandam hanc theoriam etiam directe conspirat, altera illa efficacia, ad producendum *sphacelum* certissima & maxime spectabilis, *morsus* animalium *venenatorum*. Si enim hæc res secundum simplicem suam veram *succedendi* methodum expendatur, comparebit certissime, quod caussa eius, *morsus* inquam *venenatus*, *qua talis*, sit tale damnum, quod simpliciter & absolute non possit subigi aut corrigi ab ipsa natura *sine externa ope*: imo vero externa ope *simplici & absoluta*; quæ sola *totum* illud efficiat, quod requiritur, neque natura ad illud *directe* quidquam conferre possit.

Morsus animalium venenatorum ad producendum sphacelum efficax est.

§. XII. Iam, quando hæc talis læsio, *cui ipsa natura mederi nullo modo possit*, contingit, proxima præsto est *destitutio* huiusmodi, (anxia quidem, *lipothymica*, *mortifera*, successiue vniuersos *actus vitales* obnubilans) *specialissime* vero in parte immediate tacta & affecta *sphacelum* velut *admittens*; omissis videlicet necessariis vitalibus *actibus*, adeoque cito præualescente *sphacelo*, nempe nuda *putrefactione*, citra debitam ACTIONEM vitalem, sibi nude relicta. [Quantumlibet quidem minime in totum in dubium vocare velim, quod etiam morsuum illorum ita dictorum venenosorum *materialis* quædam energia, ad *fortius* incitandam corruptionem *putredinosam*, tanquam *fermentali* quadam energia, operari possit: quicquid etiam argumentorum in contrarium comparere possit.]

Sphacelum stipant moralia anxietatis, incertitudinis, metus pathemata.

§. XIII. Vt autem tanto luculentius pateat vera *sphaceli* indoles, per iuxta-positionem, imo potius oppositionem *suppurationis*, placet vtrarumque harum rerum tam *communes*, quam plane *diuersas* circumstantias æque atque habitudines declarare: imo vero vnicam *salutarem* sphaceli occupationem, qua vna, *& non aliter*, etiam concurrentibus manualibus exstirpationibus, iterum obrui veluti & vere *circumueniri* possit, commonstrare. *Communem* habet sphacelus cum salutari suppuratoria constitutione eandem *materiam*, *sanguinem* nempe stagnantem in partibus ita dictis *sanguiferis* maxime, nempe in poros patentiores, sanguinem *sincerum* magis receptantes. *Diuersitas* autem in eo fundatur, si *quantitas* staseos, *impetus & contentio* appulsus sit *enormis*, (nempe placidæ, *successiuæ*, vsitatæ vitali dimotioni adeo impar, & minus respondens) vnde deinde *corruptio* insuperabilis:

Sphaceli formalis explicatio per oppositionem suppurationis.

Circumstantiæ communes.

lis: ex aduerso autem, pro *suppuratoria* salutari dissolutione, *moderata* & *appulsio* & *collectio* seu restagnatio. Communes habent sphacelus & suppuratio easdem maxime *partes*; nempe *sanguiferas* ante omnia prorsus, musculosas. Interim corripit vtique *sphacelus* etiam sensim partes exsangues; non solum si in illas sanguis, *præter solitum*, congestus & incarceratus corruptionem ibi incurrerit, sed etiam si hæc *e vicinia* ad has sese extenderit: dum interim *suppuratio* in partibus vere *exsanguibus* absolute nullum locum habet.

Circumstantiæ diuersæ.

§. XIV. *Diuersitas* autem præcipua, imo plenaria, *suppurationis* ad *sphacelum* consistit in eo, quod in hac perpetuus *aditus* atque subtilis *transitus* pateat motui sanguineæ massæ reliquæ; vnde ita perpetuo abstergendo & auferendo tenuissimas partes, non relictis, nisi crassioribus, desideratus hic salutaris effectus ita sequatur: dum ex aduerso in *sphacelo* interceptus hic transitus, portionem coagulatam simpliciter *sibi relinquendo*, nihil aliter ita efficit, nisi vt eius libera *corruptio* vere *sibi* quoque ita *relicta* grassetur non in hanc solum, sed etiam contiguas quaslibet partes. Simulatque vero in confinio & *ambitu* partis, quæ *corruptioni* eripi non valet, *vitalis* vegetus *motus* re vera iterum suscipitur, circumscribitur statim eo ipso, imo *tollitur* vlterior progressus sphaceli: euanescit, inquam, statim *sphacelus*, simulatque vera *suppuratio* locum inuenit. [Vnde quidem non solum in *anthracibus* pestilentibus tantopere commendatur *suppuratoria* maturatio; sed laudatur etiam merito, tum in his tum aliis *sphacelosis* initiis, actualis *cauterisatio*, cum procuratione quanta potest *suppuratoria* subiungenda. Sicut etiam *potentialis* καῦσις eo præcipue intuitu laudatur, quod vere iam *emortuam* portionem non aggrediendo, *viuam* autem adhuc corrodendo omnino hac etiam ratione *separationem* mortui a viuo perpetret: interim si etiam hæc ipsa *corrosiua* separatio exitum speratum sortiatur, non potest tamen huius vlterior restitutio recte cedere, nisi æqualis libera *suppuratio* decentem concursum nanciscatur.]

In sphacelo nulla specifica corruptio est, sed simplex putrefactiua.

§. XV. Secundum hanc euolutionem non opus vtique est, sphacelo, qua tali, vllam peculiarem, *innominatam*, & plane *specificam* corruptionis rationem adsignare, cum vtique simplex eius *putrefactiua* energia simpliciter satisfacere possit, tam, inquam, *a priori*, ex absolutissima propria, imo intima temperie *mixtionis* animalis, & eminentissime *sanguinis*, vtpote quæ, nisi specialissimo & plane dire-

ꝭo *conſeruatorio* actu vere *contrario*, impediatur, non poteſt quin velut impetu quodam in corruptelam illam labatur; quam *a poſteriori* & ipſo manifeſto effectu, dum corruptio *ſphaceloſa* ad omnem ſenſum eſt *putrida*, & nihil aliud.

§. XVI. Efficacia vero putredinis *fermentatiua*, ad veram energiam *vitalem* comparata, non poteſt vtique, quin illa ipſo effectu quidem difficulter *mutanda* aut *curanda* agnoſcatur: interim, quia etiam vniuerſo *vitalitatis* ſcopo & *intentioni* actus talis corruptionis e diametro aduerſatur, poteſt etiam facile concipi, quod tota hæc *intentio* non poſſit non *confundi*, ſi hæc *oppoſita* corruptio citius *præualeſcat*, quam *vſitatis proportionibus* motuum vitalium ſatis præoccupari poſſit. **Effectus ſphaceli.**

§. XVII. Vnde quidem mirum, ſecundum hanc conſiderationem, eſſe non poteſt, ſi etiam *adminiſtratio motus vitalis* in rebus ita conſtitutis re vera *tergiuerſando*, non ſatis *confidenter* ſed omnino *timide* imo *fugitiue*, magis *deſeratur* quam vt vegete *exerceretur*. Quæ interim *trepidatio*, imo trepida *deſtitutio*, ingens damnum vtique in eo incurrit, quod hac ratione, in locum operoſioris & omnino magis curioſi atque ſolliciti concurſus *ſuppuratorii* admiſſa, per *deſtitutum tonum* potius ampliore ſtagnatione corruptio illa *putredinoſa*, *fermentatiuæ* vtique prorſus energiæ, liberrime diffundatur; atque adeo geometrico, vt loquuntur, progreſſu ampliſſimo vlterioris ſalutaris effectus *vitalis*, qui auctiorem hanc corruptionis vehementiam adhuc cohibere poſſit, tanto minor vtique relinquatur ſpes, & conſequenter etiam nulla *tentandi intentio*, nedum neceſſaria alacritas & *contentio*. **Ex prævaleſcente corruptione trepidatio, fuga & deſertio naturæ.**

§. XVIII. Illud eſt certe conſideratu digniſſimum, quod *ſpontanea*, potentibus artis ſubſidiis non ſuffulta, huiusmodi expugnatio ſphaceloſæ corruptionis fit res longe *rariſſima*. **Sphacelus rariſſime ſponte expugnatur.**

Vnde tanto maiorem attentionem meretur exemplum illud, quod Bartholinus hiſt. Anat. cent. I. hiſt. 69. commemorat de paupere puella, cui, cum ſphacelus pedem corripuiſſet, circa medium eius tandem ſponte ſubſtiterit, diffluente & decidente portione corrupta, reliqua vero viua atque vegata conſeruata, ſine vllo artificiali adminiculo. Quod quidem, ſicuti e conſideratione conformationis atque *communicationis*, mutuæ inquam *cohæſionis vaſorum*, *tendinum* cum ſuis *muſculis* & ipſorum *muſculorum*, non poteſt non mirabile videri, imo vere pro miraculoſa ope diuinitus pauperi ægræ præſtita agnoſci: ita poteſt tamen ſimul etiam conceptus locum habere, quod peculiaris illa diuina benignitas veluti directe

magis affecerit ipſam naturam, mortiferam illam formidinem conſolando, placidam autem debitæ ſuæ alacritatis, & omnino diuinitus impreſſæ actiuitatis, energiam potenter excitando; quam vlla alia magis ſimpliciter poſitiua præſtatione. Siquidem certe energia illa, admiranda quidem, ſed tamen ſecundum methodum phyſicam merito recte conſideranda, ad hunc etiam effectum merito prudentiſſime comparatur, quando nempe e friuola excitatione pathetica, natura adhuc tota ſibi conſtans, & nullis adhuc aliis, nedum alienis, motibus in diuerſum acta, actiuitatem talem vitalem, non ſolum conſeruatiuam, ſed ſua ſponte factæ iam ſtructuræ denuo reſolutoriam, & inuſitatæ penitus efformatoriam, non ſolum exercet, ſed etiam cum incredibili quaſi prorſus promtitudine: id quod in grauibus deformationibus ab imaginatione matris, manifeſtum eſt, vbi etiam iam formata debita partium ſtructura, intra breuiſſimum quoque tempus, non ſolum iterum tota reſoluitur, (nulla corruptiua forte colliquatione, ſed omnino ſtrictiſſimi ſenſus deſtructione) ſed etiam noua, non ſolum inuſitata, ſed etiam a tota ſpeciei idea paſſim aliena huiusmodi alia ſtructura exercetur. Quod vniuerſum ſicut longe plus certe eſt, quam ſimplex vegetus concurſus vitalis, ſolum intrepide continuandus; & tamen hic etiam a nuda friuola impreſſione aliena, tam alacriter ſuſcipitur & exercetur; ita pato certe adhuc potentiorem diuinam excitationem, ad impigre, ſtudioſe, ante omnia vero intrepide proſequendum actiuitatis ſibi commiſſæ officium, tanto potentius hic valiturum eſſe, adeoque ſalutarem effectum vitalis ſuæ energiæ ita præſtiturum.

Duplex ſphaceli infrequentia,

1) inter bruta,

§. XIX. Merito vero addenda adhuc venit obſeruatio illa realis, & nequaquam temere parui pendenda, de duplici *infrequentia* ſphaceli; nempe primo *generali*, in regno animali vniuerſo, deinde *ſpeciali*, in *homine* etiam ſeorſim. Primum quod attinet, venit ita notanda ſumma *infrequentia* ſphaceli inter animalia *bruta*: ſed & in menſum quantum adhuc maior, *progreſſus* eiusdem, tanta, quanta in homine ordinarie euenit, præualendi *vehementia*. Ita enim in brutis certe, quam minimum promta inueniuntur *ſphaceli* exempla in genere: imo vero adhuc inſuper rariora *progreſſus* eiusdem ita inſoleſcentis ſpecimina.

Quamuis enim in *equis* occurrat illa peculiaris ſatis promta corruptio, quæ a compreſſione aut contuſione quaſi mortificante veram talem corruptionem ſuſcipit, quæ neque ſuppuratoria, nec alio modo ſanioſa, ſed propius ſimpliciter putida, etiam ita tota exſcindenda venit, aut ambientis portionis maturatione tandem ſponte excidit: quod etiam veterinarii propterea Brandfleck, ſo ausfallen muß, appellant: eſt tamen velut inauditi exempli, quod talis portio, omnino ita non ſolum mortificata, ſed etiam actu putens, cito latius ſerpat, & ſimilem corruptelam ita diffundat, vt in humano corpore perpetuum eſt. In aliis autem animantibus eſt omnino eiusdem huius generis corruptio adhuc longe rarior, & minus vſitata, ſphaceli inquam veri euentus, niſi læſiones violentæ ſummæ prorſus eueniant.

Interim in ipſa etiam *humana* ſpecie eſt vtique ſphaceli prouentus mirifice *rarus*: rectiſſime & ſummo merito dico, eſt *rarus*, *per Dei gratiam*; ſed intelligo etiam illam *duplicem* pariter, quam maxime certam, imo manifeſtam: *immanentem*, quæ totos nos gerit, ſeruat, & vere continet atque complectitur; innumera illa grauiſſima pericula, quibus expoſiti viuimus ad mortiferos effectus, auertendo: altera *emanans*, indita nempe ſeu impreſſa humanæ œconomiæ indoli, *actiuitate* illa & *actiuaratione*, qua *ingruentibus* etiam, imo *innidulantibus* huiusmodi corruptionis cauſſis, tamen *placida ordinata methodo*, *actiua*, *vitali*, ita occurritur, vt hæc vitalis *actio energiam contrariam* lethalem præoccupet, & antequam vere *in actum* deducatur, iterum euertat & eradicet. Quæ certe inſtitutio talis *indoli* huic non aliunde, quam ab ipſius ſacratiſſimi *Conditoris* ſapientia atque potentia inſita ita eſt atque indita: nec aliunde, quam ab illa *diffidente*, & ad omnia plura, imo aliena reſpectante & euagante *trepidatione* labefactationem incurrit & exercet. Ne tamen ſuper hac re nimium diffundam conſiderationem longe extra medicum ſcopum, acquieſco in huc vsque dictis. 2) in hominibus.

ARTICVLVS IV.
DE
VLCERE.

§. I.

VLceris nomen generaliter quidem vſurpari obſeruatur ab antiquis pro qualibet corruptione, *humoribus & partibus* inter ſe *communi*. Interim vſurpatur etiam vere *ſtrictiore* & iuſtiſſima quidem illa acceptione pro corruptione, humoribus & partibus communi ſeu ſocia, *ſuppurationi* contradiſtincta, & omnibus illius indoli connexis affectibus. Vlceris nomen quo ſenſu accipiatur.

§. II. Vnde quidem hoc ſenſu alieniſſima eſt illa propemodum vulgata loquendi formula, *vbi pus*, *ibi vlcus*; cum potius, vbicunque pus occurrit, ibi nihil minus, quam vlcus, ſed vnica ſuppuratoria ſtricte dicta *abſceſſio* locum habeat. Sicut enim *apoſtematis* vocabulum Alieniſſima loquendi formula: vbi pus, ibi vlcus.

bulum, (segregato solum decenter ab *apostemate*, etiam *apostaseos* actu generaliore) nusquam indifferenter pro nuda quoque ἕλκωσι vsurpari obseruatur: ita, contra, deprehenditur omnino sæpius ἕλκωσις omnino *generaliter* magis & indifferenter pro constitutione tam *abscessoria*, *suppuratoria*, quam *saniosa*, *ichorosa*, *serosa*, *acri*, *salsa* adhiberi.

Vlcus differt a suppuratione.

§. III. Vt autem tales corruptelæ, quæ neque *materiam* veram, neque *formam suppurationis* assequuntur, vero etiam suo nomine gaudeant, potest non solum de illis *vlceris* vocabulum sub tali contradistinctione vsurpari: sed solet etiam hoc maxime sensu adhibitum ab ipsa inde antiquitate obseruari, si veræ circumstantiæ rerum, de quibus tales appellationes loquuntur, recte perpendantur. Nempe *strictiore* huiusmodi sensu sumtum *vlcus* est partis, a *sanguinis* sincerioris commercio alienæ, corruptio talis, qua & *humor* in illo loco, & *partis* solidæ substantia colliquescunt, & in *corruptionem* fatiscunt.

Quid sit vlcus.

Quæ partes generatim vlcerationi subiectæ sint.

§. IV. Hæc autem talis constitutio vti directe non potest euenire eiusmodi partibus, quæ cum multo *sanguinis* aditu conspirare & commercium habere solent: ita obtingit potius *exsanguibus* partibus, sed tamen *seroso-lymphalis* humoris commercio libero maxime dicatis; aut *per accidens* ita dispositis, vt sanguini sinceriori *receptus* penitior in illas, *quatenus*, & *vbi* vlceratæ sunt, hoc tempore non æque pateat. Sunt itaque vlcerationi ante omnia subiectæ partes *cutaneæ* & *membranaceæ*, *tendinosæ* atque *ligamentosæ*, tandem *glandulosæ*. *Per accidens* autem transeunt in *vlcerosam* constitutionem etiam *suppuratorii* abscessus, perperam cedentes; & ipsa *vulnera*, a viuida *consolidationis* successione, & *suppurationis* intercessione, temere depulsa. Vnde quidem facile est conii cere, quales maxime partes, tanquam *in specie*, inuadere soleant vlcerosæ constitutiones; vbi partim in *capite*, per huius partes superficiales, *achores*; in teneris infantibus *crusta lactea*, vlcerosæ excoriationes *retro aures*; in variis ætatibus, *scabies*; *intertrigines* variæ; vlcerationes e *scalptione*, ab *allisione* v. gr. *tibiarum*; ab *erosione*, aut *vstione*, vel *fonticulorum* exemplo; &c.

Speciatim.

Sanguinis accessus simplicem vlceris constitutionem mutat.

§. V. Sicut autem ita *simplex* vlceratio omnino contingit in partibus *seroso-lymphalis* humoris feracibus: ita mutat quadantenus *simplicem* talem constitutionem *collusio* & intercessio qualiscunque sanguinis. Vbi quidem *tenuissimum* sanguinis commercium, *flauescente* solum tenerrima atque modica admixtione, *acres* & *vrentes* efficit *serosæ* cor-

corruptionis effectus: *auctior*, *subruffa aestuosas* & *ardentes*, imo etiam vulgo dictas *colliquatiuas* & *erodentes* corruptelas: adhuc copiosior atque *spissior* etiam *putridas*, *acrius* dolentes, aut *stupidas* re vera, cito grauiter dehiscentes corruptiones. Et talia quidem per constitutiones vere simpliciores, citra *specifici* alicuius *fermenti* concursum; quale alias re vera etiam plane *peculiares* corruptelas post se trahit, vt in *lue venerea*, *lepra*, & *phagedaenicis* quibusdam specialissimis corruptionibus.

§. VI. Propius iam ad *formalem* rationem vlcerationis facit *materiae* ipsius *seroso-lymphalis* temperies; quae eo magis simpliciter *salsae* indoli est proxima, quanto plus stricte dictae *serosae* substantiae complectitur: *acrior* iam quanto plus *lymphalis* materiae comprehendit: *acrius fermentescens*, quanto plus *salivalis* materiae admittit: magis magisque *acerrime*, quo plus de *sanguinis* miscela participat, qui *salsam* corruptelam potentissime *exacuit*. Quae materia vlcerationi faueat.

§. VII. Proxime post hunc materiae ipsius habitum disponit vlcerationis *formalem* rationem, imo simul etiam *diuersitatem*, ipsa constitutio partis; quandoquidem pars magis *tubulosa* & valde *porosa manationem* vlcerum praecipue post se trahit. Qualis ita iusto porosior constitutio cum alibi *insita* sit, alibi *aduentitia*; inprimis autem de hac posteriore mereatur omnino aliquid notari: faciemus hoc praesente, vt maxime conueniente, loco. Simplicior nempe est vtique illa vlceratio *manans*, quae directe in partem *glandulosam*, *spongioso tubulosam* illata, postquam hanc arrosit, apertis ita multorum *meatuum*, imo *tubulorum* orificiis, aperit ita exitum copiosius allabenti humori, qui alias per talem partem lente moueri debet. Vlceris differentiae ex constitutione partis.

Vidi, & mecum certe tunc temporis multi homines, aliquod huius rei exemplar ante aliquot annos in viro, qui iam tunc sexagenarius a pluribus retro annis habebat in sinistra gena leue vlcusculum, sed perpetuo manans apertum. Attigerat hoc, imo adfecerat, nempe arroserat, *ductum salivalem Stenonianum*; vnde neque poterat facile sisti, neque debebat etiam: quandoquidem hoc quomodocunque cohibito, statim inflabatur parotis. Sicut etiam aliae vlcerationes, v. gr. *strumarum*, per initia propemodum ad incoërcibilem *manationem*, vti successu ad valde acres corruptiones, tanquam directe tendunt.

§. VIII. Altera vero illa vlceris e *purulento abscessu* obnascentis vera theoria meretur omni modo animi aduersionem. *Abscessus* stricte dictus, legitime *suppuratorius*, cum inseparabilem habeat *stasin sanguineam* & *affluxum*, aditum atque *transitum* sanguinis au- Abscessus in vlceris indolem conuersus.

ctiorem; & conſequenter effectus, huius maxime poſterioris, velut inſeparabiles *tumorem*, *ruborem*, proportionatam *duritiem*, & *calorem* ſenſibilem, cum partis adfectæ ſuperficie, poſtquam *pus* obhæreſcens abſterſum eſt, tanquam *ſubcruenta* recentis vulnerationis more, floride rubente: ita quando *affluxus* ille floridi ſanguinis *viuidus*, qui tempeſtiuam *conſolidationem* vnice promouet, ceſſat, *progreſſus* tamen per poros partis manet liber, partis, inquam, ita maxime conformatæ, ita denſæ ſtructuræ, vt ordinarie nihil aliud, quam *ſerum*, & cum eo dilutam *lympham* receptare & tranſmittere poſſit; ſequitur ita, dum *continuitas* partis violata eſt, & quamdiu talis manet, libera *effuſio* ſeroſo-lymphalis humiditatis, &, prout maior vel minor per ipſa labia vlceris, antequam libere profluat, obiicitur mora, evenit ita maior maiorque *corruptio*, primo *muceſcens*, dehinc autem *ſalſuginoſa*.

Inconueniens abſceſſus tractatio.

§. IX. In partibus autem, quæ alias etiam largiori aditui *ſanguinis* patentes, non ſolum laudabilem *ſuppurationem* formauerant, ſed etiam *conſolidationi* ſatis aptæ ſunt, ſi hæc vel per neglectam *mundificationem*, vel per inconuenientem tractationem per *vnguinoſa* impediatur, & *ſalſuginoſa* concepta intemperie fibræ partis, per ſuperficiem hiatus per abſceſſionem formati, *arroſæ*, tanquam ambeſis *laciniis* ita perſtent, vt neque hæ *ad viuum* adſumtæ, legitimæ nouæ ſtructuræ locum concedant, neque manentibus his quidquam de integro recte ſubnaſci poſſit, ſeu denuo *conformari*: deſeritur ita ſenſim *viuidus influxus* ad conſolidationem alacrem vſitatus, ſimpliciter *ſanguineo-rubellus*, & manet ſolus velut ordinarius *leniſſimus* aditus; vnde non ſolum in ambitu pars tota *pallet*, ſed exitu etiam non niſi ſimpliciter *ſeroſo-ſanioſo* moleſtiam patienti & artifici talem vtique atque tantam obiicit, vt niſi illa ſolide correcta conſolidatio nulla exſpectari poſſit.

Eiusmodi degeneres abſceſſus in obfirmata vlcera tranſeunt.

§. X. Vnde videlicet eſt, quod neglecti per patientes, aut imperite tractati *abſceſſus* in *vlceris* indolem conuerſi, *ſuperficie pallida*, *liuido* quaſi nitore decolore, pruriginoſo *ardore* moleſta, *ſaniem* decolorem tenuem exhibente, (quales etiam vulgus Chirurgorum verwahrloſte, unreine, angelauffene Schaden arguit) tandem penitus in longam durationem inſoleſcendo velut inſeneſcant, & in obfirmata vlcera, Chirurgis alte Schaden, tranſeant.

§. XI.

§. XI. De qualibus omnibus si quis est Chirurgorum qui nesciat, quod, nisi *ablata* tali ita male constituta *superficie*, nunquam ad *consolidationem* reduci possint: adeoque ante omnia *superficiem* hanc sufficiente *abstersione* (pro re nata tolerabiliter *septica*,) ad vivum mundificando restituat. vt *crudam subcruentam* illam faciem denuo exhibeat: daß der Schade wieder einen frischen Grund bekömmet, nisi, inquam, hoc ita perficiat, non irriti solum sunt omnes alii labores, sed passim etiam & familiariter damno vario expositi. Quo modo tractandi & in viam reducendi sint.

Maxime omnium autem, quando, pro more in Medicina æque atque Chirurgia hodie vsitatissimo, ad inanes speculationes de aliis specificis caussis ita refractariæ vlcerationis, & necessitate specificorum remediorum dilabentes, mercurialia, nondum mundificato, aut non æqualiter mundo vlcere balsamica, calidiora, aut præter rem, partis indolem aut tolerantiam, acriora septica, & profundiorem nouam erosionem, sine virorum etiam deinde balsamicorum necessariam & tempestiuam subordinationem, artificia sua præpostere exercent, nec adeo siue suum scopum attingunt, vere etiam imaginarium: neque rei, ita vti decebat, consulunt aut satisfaciunt.

§. XII. Cæterum est vtique consideratu dignissima plane peculiaris illa *successiua deprauatio* vlcerosæ huiusmodi constitutionis, quando illa diutius durans, inprimis autem adhuc insuper qualicunque siue *affluxus*, siue *effluxus* largiore successu potita, in posterum *confluxui* huic ad talem locum ita magis magisque exponitur, vt posthac non solum quicquid propemodum in vniuerso corpore *commotionem* subit, ad locum ita affectum veluti peculiariter *dirigatur* atque compellatur; sed etiam, quando maxime iam occlusa iterum est talis exitus libertas, *consolidato* decenter vlcere, tamen *inclinatio* talis, ad hunc maxime locum etiam in posterum *compellendi* quomodocunque *peccantes*, adeoque *exonerationi* destinatos humores, ita incumbat, vt non solum inde variæ molestæ *congestiones*, *stagnationes*, *inflationes*, *rheumatismi* vulgo dicti, hinc formentur, sed etiam actu pars iam antea passa denuo vsque ad ipsam actualem *perruptionem*, nempe nouam *vlcerationem*, aut heteroclitæ *abscessionis* apparatum, deducatur. Vlceris successiua deprauatio quando fiat.

§. XIII. Vnde quidem etiam, vti mox in prima simpliciore *vlcerationis* tractatione, nimio *affluxui*, tanto magis autem *heteroclito*, prudenter resistere necessitas postulat: cauendo tamen dexterrime, ne etiam legitimus *viuidus aditus* sanguinis boni atque *floridi*, ad *consolidationem* simpliciter necessarius, penitus excludatur, cum Affluxui nimio resistendum est.

 nullum

nullum vnquam *vlcus* iterum consolidetur, nisi *viuidum* hunc influxum impetrauerit, *colore* etiam *viuace* facile noscendum.

Vlceris mundificatio.

§. XIV. Ita postulat mox vlterius necessitas, vt *interna superficies* vlceris etiam omnino ita *munda* atque *subcruenta* & *viuida* exsistat, vt non solum a qualiscunque *saniei* immunditie, sed & inprimis ab illis *solidæ* ipsius substantiæ (*fibrillarum*, inquam, in lacinias subtiles inæquales erosarum) reliquiis fortiore *absterſione*, seu proportionata etiam, non violenta promiscue, *sepsi*, liberata, atque ita iusto nouo accremento plena libertas pateat.

Remedia balsamica.

§. XV. Tunc demum locus est verus veris remediis *balsamicis*: quamuis quidem illa *necessitatis* absolutæ minime exsistant, sed facile Natura sibi ipsi consulat, modo his, de quibus loquor, duobus scopis decenter satisfactum sit. Alias habent vtique pro hoc scopo vsum, quando pars est *carnosa*, *myrrhata*; quando magis *exsanguis*, *resinoso-oleaginosa* acriora: seruando tamen etiam hic prudentem modum, ne temere inflammatorii *affluxus* nimii & *ardores* inuitentur.

Mundificatio debet esse æqualis.

§. XVI. Plurimum autem refert, vt hæc ante dicta mundificatio superficiei internæ fiat *æqualiter*; siquidem, vbi ex aliqua parte mundificatum est vlcus, ex alia vero adhuc *immundum*, & ad recipiendam nouam accretionem inidoneum; adhibitis tunc *balsamicis*, sequitur in parte illa mundificata *præmatura* & *immatura* etiam, *mollis* atque *laxa* textura noua, non immerito inde vulgo *luxurians* dicta; in carnosis partibus *spongiosa*; in *exsanguibus fungosa*.

Tonica partis roboratio.

§. XVII. Quando vero iam hæc omnia ita satis recte successisse visa sunt, est vtique adhuc necessaria velut *obfirmatio* huiusmodi, vt pars *robur* suum debitum recuperet, & *affluxui* decenter resistere valeat; inprimis autem hoc in vlcerationibus iam *diuturnioribus*, eoque ipso *affluxum* veluti adsuefactum retinentibus.

Superficies vlceris male texta, decolor pallida, liuida, nigrescens consolidationem impedit.

§. XVIII. Iterum autem moneo, quod maximopere obseruanda veniat notata illa constitutio *superficiei* male textæ; siue consistat in nominata illa *lacera* velut arrosione, siue (quod in *sanguinearum* partium vlceratione fieri solet) repulsa viuidiore sanguinis affusione, nihil nisi immatura quædam, tanquam telæ aranearum textura superficialis instituta, perpetuam adhuc *transsudationem* humiditatis serosæ admittens, in culpa sit: siquidem, nisi ablata iterum tota hac *super-*

ſuperficie, neque *mundificationi* ſatisfactum vsquam erit, neque conſequenter vlla *conſolidatio* locum inueniet.

Exemplar harum rerum certiſſimum eluceſcit in vlceribus illis ſuperficialibus, quæ in anteriore parte tibiæ, e contuſione grauiore coorta; ſi vel alias cacochymum, imo vel ſolum plethoricum ſit corpus, aut incommodis vnguentis, aut emplaſtris indulgeatur: ſiquidem paſſim huiusmodi vlcera ita inſoleſcunt, vt etiam in annos plures durent. Fouet hæc etiam per ambitum complectens ſpongioſior mollis atque laxa conſtitutio cutis, cum infarctu valde diluti, adeoque colorem ſolum pallidum roſeum formantis ſanguinis: vnde tota hæc portio turgidula, nitida, ſed mollis, valde pruriginoſa, & leuiſſima ſcalptione cuticulam amittens, obſeruatur; ſuperficies vlceris ſemper decolor, pallida, liuida, aliquando etiam nigreſcens: a conſolidatione vera atque firma ſimpliciter alienum. Tali interim, ſi leuiſſima ſepſi auferatur deprauata illa ſuperficies, & nutrimentum illud acris vlceroſæ corruptionis, ſanguineo-ſeroſa circumambiens ſtagnatio latior ſubtrahatur; vel ſponte ſuccedit poſtliminio conſolidatio, vel obſequitur certe balſamicis etiam leniſſimis. Sicuti profecto commemoratio hæc talium in hoc affectu indicationum prolixior eſt propemodum, quam ipſe medicationis apparatus, paucis profecto, modo debitis & conuenientibus mediis abſoluendus.

§. XIX. Vnico verbo placet adhuc mentionem iniicere effectus in vlceroſa conſtitutione *conſolidatorii*, exemplo *fonticulorum* in brachio, e debita ſua ſede in parte *exſangui*, per minus dextram obligationem, ſenſim ſuper *carnoſam* partem musculi translatorum, adeoque rubicundam ſuperficiem ita ſenſim adeptorum, cum *dolore*, imo etiam frequentiore *cruentatione*. Quales, ſicuti non ſolum inutile atque moleſtiſſimum, ſed etiam propemodum impoſſibile eſt, *apertos* adhuc ſeruare, & coalitum illorum impedire: ita pendet hæc coaleſcendi pertinacia ſimpliciter a conditione *loci cruenti*, dum, quamdiu in *exſangui* parte hærebat, nullus ſit metus, ne nimium promte conſolidationem adſequatur. Progredimur autem vlterius, tam *apoſtematis*, quam *vlcerationis anomalias* quasdam tanquam ſpecimen dictorum tradendo.

Fonticuli e debita ſede in parte exſangui in carnoſam translati promte coaleſcunt.

ARTICVLVS V.
DE FVRVNCVLO ET CARBVNCVLO.

§. I.

FVrunculus, Germanis ein Blutſchwären, Blutenßen, eſt *nodus inflammatorius*, plurimum *doloris*, & inprimis *ardoris*, præ ſe ferens,

Furunculus quid ſit.

ferens, valde *rubens*, imo familiariter ad *purpuream* vsque obſcuritatem, difficulter *ſuppurationem* ſubiens: quando vero etiam hanc concepit, ſi *paruus* ſit, & mature *aperiatur*; *foraminulum* exhibens *acu mediocri*, raro maius, e quo *puris* non niſi vna aut altera *gutta* expreſſioni obſequitur; ſin autem hæc fortior adhibeatur, *cruentus* mox *ichor* ſequitur. Quando vero maioris ambitus eſt furunculus, & iam *emplaſticis*, iam *vnguinoſis* minus conuenientibus perperam tractatur, atque *tarde ad apertionem* peruenit; tunc abſcedit ſenſim totus ille complexus, & excidit, relicto poſt ſe inſigni foramine ſeu hiatu: format autem velut ordinarie *pus* valde *ſpiſſum*, aut *inæquale*, alibi ſpiſſum, alibi fluidum quidem, ſed ſimul discolor, *ichoroſum*.

Dolor vehementiſſimus cumfurunculo coniunctus.

§. II. Concurrit cum omni *furunculo* maior, quam pro mole ſua, in comparatione ad alias inflammationes, inprimis autem in *maiore* furunculo, etiam maxime inſolens *vehementia doloris*; non ſolum reliqui ordinarii *inflammatorii*, *pungitiuo-æſtuoſi*, ſed eximie *vrentis*, ſimul autem *ſpaſtico-vibratici*, per totum etiam reliquum membri ambitum excurrentis: non ſolum ingentem *inquietudinem* & *agrypniam*, imo etiam *anxietatem* veram ægro inferentis: verum etiam actuales *febriles* calores *vniuerſaliores* ſecum trahentis.

Furunculus in ſphacelum præceps.

§. III. Eſt autem *furunculus*, ſi minus proſpere ſuccedit eiusdem *ſuppuratio*, in *ſphacelum* admodum præceps: imo hoc ipſo etiam ad *fœtidam* qualiscunque ſuppurationis deprauationem pronior. Quando iam etiam rupta eſt furunculi *ſuppuratio*, manet ambitus circa ipſam non ſolum longe *latius*, quam in aliis etiam capacibus ſuppurationibus ſolet, valde *durus*, ſed etiam *dolens* adhuc & *ardens*, præter ſimplicium morem. Vbi iterum iterumque valet obſeruatio illa, imo vero *cautela*, ne *intempeſtiuis* & præter neceſſitatem *diuturnis maturatiuis*, *emplaſticis* & *vnguinoſis* artificiis *ſuppuratio latius*, quam par ſit, extendatur: ſed potius ſimplicioribus *emollientibus*, & quantum fieri poteſt, etiam *discutientibus* inſiſtatur.

Furunculus eſt ſtaſis ſanguinis, quæ per inflammatorios motus iterum discuti debet.

§. IV. Eſt autem *furunculus* nihil aliud, niſi *ſtaſis* ſanguinis, non tam intra *poros* muſculoſæ partis latius diffuſa, quam ſimplicius *in tubulo* aliquo *ſanguifero* detenta. Cum autem ſanguis actu in *ſtaſin* deuolutus (niſi quidem locus ſuperficialis *tranſpirationem* liberrimam tenuium partium concedens, reliquarum *ſcirrhoſam* indurationem poſt ſe trahat) abſoluta neceſſitate in putredinem ſeu ſphacelum ruat; niſi per *appulſum* & *transpulſum inflammatorium* libertas

illa

illa *putrefactionis* alteretur, per *amotionem* tenerrimarum secedentium actiuiorum portionum; interim talis *transitus* per portionem intra *tubulum* aliquem inclusam fieri minime possit, & consequenter periculum *putredinis* seu sphaceli hac ratione sit velut ineuitabile; ad hoc autem omni vtique modo auertendum, tam anxiis *conaminibus*, quam agilissimis *contentionibus* natura indefessa conniti laboret: nascuntur hinc ante omnia intensiones illæ *motuum* inflammatoriorum adeo insignes, & multis modis *anxiæ*, sed & *vigilantissimæ*, late circa *exiguam* portionem vere affectam extensæ, vera actuali *stasi* nequaquam subnixæ, nec etiam inde simpliciter ad *suppurationem* actualem respicientes aut pertinentes, & hinc re vera, si portiunculæ illius vera *stasi* affectæ iusta *suppuratio*, & *matura* apertio atque euacuatio ad votum successerit, omnino iterum *discussionem*, citra illam in pus aut qualemcunque aliam corruptionem, omnino subeuntes.

§. V. Hæc talis constitutio quando quantitate *staseos* maiore, aut *impetu* præcipiti atque *pertinaci* contingit; aut plane specialissima quædam valde *fermentescens putredinosa* energia concurrit, præter simplicem generalem indolem sanguinis sinceri ad *nudam* putrefactionem: nascitur inde, generali quidem constitutione, verus *furunculus*; speciali vero maxime *periculosus*, *sphacelosi* euentus habilitate. Qui propterea, auctis omnibus illis (etiam sub leuiore tali constitutione *anxiis*) vehementissimis commotionibus inflammatoriis, non solum vniuersi *doloris*, & inprimis vehementis *æstus*, summum excessum ita format; sed etiam *coloris* supremum in hoc genere gradum adsciscit, e *rubro purpureo nigricantem*: *anthracis* inde seu *carbonis* nomen, vsitatius *carbunculi* accepit; tum, quod ita *vrat*, & primo veluti rubore *excandescat*: tum denique etiam *nigrescat*, & veluti *adustam* relinquat partem, desinens vtique in *sphacelum*.

Furunculus maioris staseos & ambitus, vehementissimis commotionibus inflammatoriis coniunctus, anthracis, carbonis seu carbunculi nomen habet.

§. VI. Est enim, vt vtique totam rem breuissimis complectar, *inflammatio*, per summe *necessariam* sed tamen *difficillimam* commotionem, pro impetranda *suppuratione* & *occupando* sphacelo, *intensissima*; & hoc ipso omni modo *gangrænodes*: si vero totum tentamen re vera sit irritum, actu in *sphacelum* desinens. Distinguunt *carbunculum*, hoc intuitu, in *benignum* & *pestilentem*. Intelligendo tamen etiam hanc *benignitatem* solum simpliciter, vt in comparatione ad summe *malignum*, nempe *pestilentem*: alias enim *vere benignum*

Carbunculi definitio & differentia.

gnum genus eſt ipſe *furunculus*; *malignum* anthrax *citra peſtem*; *peſſimum cum peſte*.

Carbunculus peſtilens, & ſine peſte.

§. VII. Enimuero etiam ipſe carbunculus *peſtilens*, niſi *actuali vſtione* afficiatur, aut *exſcindatur*, ſed lenioribus magis remediis tractatur, in meditullio quidem ſui *putreſcit*, per ambitum autem ad *maturationem* peruenit, adeoque *ſuppuratione* circum circa facta, excidit eius veluti *meditullium*, ſi *ſalutariter* exire debeat. Neque vero etiam non ſimpliciter cum *peſte* coniunctus, ſed tamen vehemente præter modum *ardore* affectus, tranſit vnquam totus in *laudabile* pus: quin *meditullio* ſui *putrilaginem* ſpiret, & potius *colore* & *ſubſtantia* tota corruptus, quam *fluidum pus* repræſentans, excidat. Imo vero eſt omnino huiusmodi carbunculus tam notorii *periculi*, vt inde natum ſit illud plebis dicterium, quod *carbunculus* (ſine *peſte*) *ſi in parte corporis oriatur*, *vbi æger illum conſpicere* poſſit, *mortem minetur*. Nempe totum negotium fundatur in *ſphaceloſæ* corruptionis euentu; quæ ſi a *peſtilente* contagio etiam grauiſſime *fermenteſcentem* energiam conceepit, graſſatur hinc tanto violentius ad huiusmodi *funeſtum* vniverſaliorem effectum in totum corpus.

Phœnomenon puſtulæ illius conſpicuæ & in corruptionem profundam abeuntis periculum non aufert.

§. VIII. Neque vero me quidem hic turbat phænomenon, quod de *peſtilentibus* carbunculis narrant, quod nempe ſubinde videantur initium ſumere a *puſtula* quadam, *ſuperficiem* ipſam partis occupante; cui deinde *corruptio*, & præceps & profunda, mox ſuccedat. Sicut enim huiusmodi conſtitutio *omni* carbunculo ſimpliciter & abſolute nequaquam contingit; dum *peſtilentes* potius etiam *latentes* adhuc, aut *retrocedentes*, quam maxime perículoſi, imo funeſti multoties memorantur: ita confirmant tamen plerique harum rerum ſcriptores, qui hiſtoriam ſolertius exſequi laborant, quod non ſolum patientes tales, etiam antequam ſæpe numero carbunculus *extrorſum* conſpicuus fiat, immanibus plane *doloribus*, *ardentibus* atque *ſpaſticis*, per illa membra grauiſſime adficiantur: ſed inprimis etiam ipſi *carbunculi*, vtut huiusmodi *puſtulam*, tanquam *apicem* quendam, formare videantur, tamen introrſum in profunditatem partis, veluti *pyramidali* more in duram amplam *baſin* dilatari ſentiantur; ſatis luculento indicio, quod verior *ſedes* mali *intimior* ſit, nec ab illa *externa* puſtula, tanquam ſimpliciter *introrſum* iterum operando, dependeat.

§. IX.

§. IX. Quid, quod potius talem *furunculi* & *carbunculi* diversitatem constituere æquum videatur, vt *furunculus* simplicius circa *superficiem* corporis sedem suam habeat; *carbunculus* autem profundius introrsum hærens, eoque ipso *capaciorem* vasis *ramum*, & simul etiam aliquanto firmioris iam *texturæ*, comprehendens, omnia ita difficiliora habeat atque faciat. Certe enim *furunculus* simplex & legitimus protuberat notabiliter *extrorsum*; quod *carbunculus* non pariter facit, sed tanto magis *introrsum* indurescere, & *corruptione* succedente, etiam quantumcunque *felici*, insigniter *dehiscere*, & aliquid *excidendo* amittere solet.

Carbunculi & furunculi differentia.

§. X. Cæterum hæc allegata constitutio videtur non solum reliquam indolem horum effectuum exhaurire: sed etiam tanto magis viam sternere ad veriorem *tractationem* eorum therapevticam, aut luculentiorem agnitionem, *quatenus*, & *quamobrem* curatio *difficilis* aut prorsus *irrita* euadat. Sicut etiam ex his respectibus vniuersis *differentia* horum affectuum a simplici *apostemate*, & vltimo *sphacelo*, ex his manifesto dilucescit; & quidem secundum veram *mechanico-organicam* rationem & operationem *progressus sanguinis* vitalis *conseruatorii*, veras autem & nihil vsquam fictas circumstantias *materiales* singulorum horum affectuum.

Vsus huius differentiæ.

ARTICVLVS VI.

De CANCRO.

§. I.

QVam parum commodi ad solidam theoriam *physiologicam* adferunt remotissimi conceptus *generalissimi* physici, siue antiqui, de *elementis* & *elementaribus temperamentis*; siue *neoterici*, de *figuris* corpusculorum & *potentiis* salinis: tam multum ex aduerso seruiunt meliori intellectui *propiores* conditiones *materiarum*, & *locorum* œconomiæ humanæ debitorum, & horum vtrorumque mutui *habitus* ad simpliciores etiam, sed graues quoque imo penitissimas *corruptiones*. Sic enim *sanguinem putredini*, *serum* & *lympham salsedini*, *saliuam fermentescenti* agilitati & subtili *acrimoniæ*, *lac acescenti*, *bilem* causti-

Notitia de conditionibus materiarum & locorum œconomiæ humanæ, eorumque mutuo habitu ad corruptiones, multum inseruit theoriæ solidæ.

causticæ penetranti *corruptelæ* obnoxia esse, si *vitali secretione* & *excretione* destituantur, non difficulter obseruari potest. Præterea vero facile mente comprehendi potest, quibus in *locis* præcipue huiusmodi *humores* plus loci atque iuris habeant. Si posthac inde comparatio instituatur harum constitutionum cum suis *effectibus*, vt certis *affectibus*: potest inde & simplicior atque verior, & hinc etiam euidentior *ratio* facile concipi, qua vniuersæ huiusmodi res ita exsistant & succedant.

Cancri species & differentiæ.

§. II. Est huius rei, vt in hactenus tractatis exemplis *corruptionis* humorum intra *partes* certas, ita etiam in vera nihil coacta, nedum *ficta* pensitatione *cancri*, manifestum specimen. *Cancri* nomine maxime proprie & eminenter notatur *mammarum* affectus, qui primo quidem in *concluso*, & adhuc citra actualem *corruptionem* summam, patientes grauissime afficit; tandem autem etiam in manifestam *continuitatis* violationem erumpens, pessimo longe *vlceris* genere grassatur, & miserrime habet patientes. Applicatur hinc etiam hoc ipsum nomen ad alias consimiles *vlcerosas* constitutiones, quæ in præcipuo, vti vulgo loquuntur, *tertio* cum *cancro* illo eminente conspirare videntur, nempe, quod *exedendo* grassentur, & magis magisque circum se depascant. Proxima quidem post *mammas cancrosa* talis dispositio est illa, quæ strumis vlceratis euenit; proxima ab hac, quæ *labio* vlcerato obtingit; tandem, quæ *vterum* fœmininum occupat; tum quæ alias *glandulosas* partes; vltima, quæ *fungosis* excrescentiis superuenit.

Cancri significatio.

§. III. *Cancri* nomen vt apud ipsos *Græcos* inuenit, ita apud *Latinos* etiam retinuit ab externa *similitudine*; sed μετὰ πολλῆς φαντασίας sumenda, neque tamen in cancro *omni* & simpliciter ita reperienda. vt etiam quantælibet phantasiæ satisfacere possit. Nimirum *vasa* in circuitu *vlceris* cancrosi, magno infarctu sanguinis *inflata*, æquiparant hi nomenclatores *brachiis* & *pedibus* cancri; quales tamen cum non solum *omni* cancro nequaqam ita statim eueniant, nec etiam tam quomodocunque ordinato situ cum *cancrinis* conueniant, sed potius varie tortuoso processu conspicua sint, longe magis *polypi* (seu mauis *polypodis*) nomine venire poterat talis constitutio. Sed in verbis simus faciles.

Carcinoma quid sit.

§. IV. Maiorem autem forte considerationem mereri posset appellatio *carcinomatis*, tanquam *cancro* simpliciter sumto quadantenus

tenus contradistincti nominis: nempe innuens etiam cancrosam [magis], seu cancro *proximam* & *simillimam* constitutionem, quam simpliciter & absolute ipsum *cancrum*. Siquidem non Latini solum practici scriptores vlcus *cancrosum* a *cancro* simpliciter non immerito distinguunt; sed etiam Germani vocabulo vsitato, ein Krebs-Schaden, non tam simpliciter ipsum *cancrum*, quam constitutionem cancro plurimum *similem* indicare solent.

§. V. Vt ante omnia historice vera indoles *cancri* innotescat, sumimus merito pro specimine exquisito ipsum *mammarum* cancrum. Oritur autem hic vel alia aliqua ἐπιγενέσε☉ ratione, vel simpliciore & veluti directa magis *natiuitate*. Illud fit ante omnia a vitiis *lactis*; tum etiam a *contusionibus*, *compressionibus* acutis, *compunctionibus* subtilissimis mammarum: hoc etiam simpliciter tacite, a *menstruae* euacuationis vitiis. In aliis partibus, inprimis tamen *glanduloso-tendinosis* aut *cutaneis*, ex insigni *contusione* sugillationibus in *scirrhum* induratis affectis; similiter iam a vi externa, inprimis violentis compressoriis vellicationibus, kneipen, zwicken, klemmen, acutis *contusionibus*, subtilibus *puncturis*, *affluxum* sanguinolentum post se trahentibus, qui in *scirrhosam* duritiem siccescat. Quin etiam a *subtili*, sed copiosa tamen *varicosa* vasculorum, sensim *scirrhosa*, constitutione, vndecunque *coorta*. Cancer mammarum.

§. VI. In *mammis* autem etiam ipsis est vtique planissima ad *cancrosam* vlcerationem & certissima via, *sanguineo-scirrhosa varicosa* illa crispatura, sanguine turgentium illorum vasculorum, quae ordinarie flexuoso *pampiniformi* situ per *glandulosa* corpora distribuuntur; si nempe *primo* infarctu nimio distendantur, *deinde* plane impeditissimus per illa progressus suboriatur, & *tertio* tandem, plena stasi facta *corruptio* subsequatur. Eius historia.

§. VII. Vbi videlicet prudente vtique theoria indiget illa constitutio, quando vasa talia ita magis magisque suffarciuntur, atque sensim largius *distenduntur*. Quod nempe phaenomenon merito allegari debet aduersus ἀμηχάνες illos conceptus & loquendi formulas, quasi talia loca simpliciter *obstructa* essent. Cum omnino haec ipsa maxime, magis magisque per totam etiam sui *longitudinem* procedentis, maioris ampliationis circumstantia omni modo contrarium doceat, nempe, quod vtique, licet *impeditus*, *progressus* tamen omnino ita fiat; vbi vero, quandocunque tandem, vere in plenam *sta-* Conceptus de obstructione horum locorum simplici refellitur.

sin deuoluitur, tunc non solum corruptio ineuitabilis, & quidem ab eo tempore omnino præsentissima, succedat, sed etiam vt in talibus constitutionibus etiam *specialissime* talis: nempe e sanguine *grumoso* magis, quam simpliciter *coagulato*, agilioribus sui particulis sensim depauperato, non solum æque cum *serosa*, sed maxime cum *chylosa*, *lactea*, ad *acescendum* prona materia, talis specialissima indoles corruptionis.

Historia successus cancrosæ vlcerationis.

§. VIII. Cuius *ætiologiam* priusquam proxime & velut immediate aggrediar, præmitto adhuc specialiorem historiam successus ipsius *vlcerationis* cancrosæ. Fit nempe ita sæpenumero, inprimis in illa *cancrosa* dispositione, quæ non magis *immediate* veluti ab actuali *vlceratione* statim initium sumit, vt collectio talis *varicoso-scirrhosa*, *nodi* duri & *inæqualis* instar, in *mamma* hæreat per insigne temporis spatium, ad plures vsque annos: & quidem non ita rarissime etiam citra *omne* eximium, neque raro quidem etiam citra vllum *sensibile* incrementum; aliquando tamen etiam *cum* insigni tali, adeo vt nodus eiusmodi vel ad *pugni* magnitudinem perueniat, citra summam sui energiam.

Habeo huius rei exemplum viuum in matrona generosa, iam 45. annorum, aut circiter; quæ cum virgo adhuc 18. forte annorum cum sodalibus captatorios aliquos lusus exerceret, cursu minus prouido aduersus ostii acutiorem oram impingens, & mamma quidem sinistra proprie, fortiter offendens, dolorem quidem inde statim insignem; cum autem hic successiue iterum euanesceret, duritiem nihilo minus aliqualem, & omnino sensibilitatem maiorem, quam in reliquo circa ambitum, ibi retinuit. Maritata, duorum liberorum mater facta, nihil nec sub gestatione, nec in puerperio vlterioris incommodi sensit; præter incrementum tactui distincte magis occurrens, & leues interdum, sed tamen subtiliter acutas compunctiones veluti vibratiles, aut subtilem, sed penetrantem ardorem, transitorium tamen etiam ipsum. Increuit tamen ita tacitis augmentis, plurium annorum successu, ad molem magis magisque conspicuam, donec oui mediocris magnitudinem, anno ætatis forte 36. aut 37. æquaret; quo tempore maritus defunctus varias occasiones sollicitudinis, & variarum animi commotionum ipsi relinquens. A quo tempore ab octo circiter abhinc annis successiue ita increuit hic tumor, vt, quantum introrsum occupat, & extrorsum simul protuberat, mediocris pugni magnitudinem omnino excedat; vasorum mirabiliter flexuosis anfractibus partim visui, partim tactui obuiis; vtique postquam numerosa vasa calamorum stramineorum, aliqua etiam mediocrium scriptoriorum capacitatem adæquant. Quamlibet autem, inprimis inter menstruas ataxias, & hysterico-torminosa pathemata proximis annis non solum coorta,

sed

sed etiam insolescentia, hæc mammæ constitntio non solum sensibilis facta sit, sed etiam sæpe satis acutos, neque breues quidem, aut transitorios sensus conceperit: sunt tamen omnia adhuc eousque tolerabilia, vt exquisitas ingentes molestias, nedum cruciatus, nusquam adhuc incurrerit: postquam adhuc obtemperauit seriis monitis, vt ab omni ausu qualiumcunque oblatorum artificiorum externorum æque, ac internarum quarumlibet exagitationum humorum, sub peruersis illis modernis prætextibus subigendæ & inuertendæ acrimoniæ humorum, sollicite sibi caueat.

§. IX. Sub tali constitutione *inflationis* atque *collectionis* eiusmodi, inter *anfractus* vasorum, *nodum* duriusculum portionis ita affectæ repræsentante, cooritur aliquando *dolor*; non quidem æque solum *leuis* atque *moderatus*, sed *acutissimus*, & multis modis ægram exquisitissime excrucians, *vrentis* ardoris, *punctionis* subtilissimæ atque penetrantissimæ, imo quasi *sectilis* acuminis sensum offerens, cum tanta sæuitia, vt non solum hac ipsa voce illam maxime accusent: **es wüte und tobe darinnen**, sed etiam ingente *animi* inquietudine, *angustia*, imo *anxietate*, vel ad ipsam vsque *lipothymiam*, inde percellantur. Equidem sunt omnino varii huiusmodi sensationis *gradus*; & occurrit frequentius *minor* potius aliquis, quam maior. Interim est tamen etiam illud manifestum, quod sæpe numero *paruæ molis* huiusmodi scirrhus *ingentes* cruciatus adferat; dum alibi longe *maior* nihil simile præstat, sed satis quietum se gerit.

Inflatio & collectio hæc nodosa acutissimis sæpe doloribus & anxietatibus stipata est.

§. X. Quid, quod etiam satis sæpe feroces eiusmodi *dolentes* nodi nihilo minus per multos adhuc menses, imo annum vnum & alterum, etiam citra insigne *incrementum*, ne dum plenam *eruptionem* seu *corruptionem*, persistant. Quales quidem scirrhos *sanguineos* ita dolentes mox *cancros occultos* salutant. Et sunt omnino in *proxima potentia*, in cancrosam *corruptionem* erumpendi, & nihil aliud: neque tamen interim meretur dolor ille, quem concitant, pro vera *actuali* solutione continui salutari; cum talis nequaquam sine actuali *corrosiua* corruptione materiæ, hæc autem sine *manifesta* potius, quam quoquo modo *occulta*, vera vlcerata etiam *eruptione* non possit consistere.

Scirrhus hic sanguineus cancer occultus nominatur.

§. XI. Vbi nempe respicienda vtique venit modo dicta hæc circumstantia, etiam diutius, imo per *longum* omnino *tempus* manentis adhuc, sine alia sensibili in deterius mutatione, ipso tali occulto cancro: quod tali ratione fieri minime valeret, si *actualis* vlceratio subesset.

Diu & per longum tempus sine mutatione & vlceratione persistere potest.

esset. Cui rei tanto maiorem adhuc lucem fœneratur illud, quod illi dolores *occulti* adhuc cancri etiam sæpe numero per satis longum tempus eximie iterum *quiescant*; quod ab *actuali* vlcere, & inprimis conclusa & nullum exitum adepta *sanie* nemo exspectauerit. Quando vero iam denique *corruptio* vere præualescit, tunc erumpit certo incoërcibili impetu, aut grassatur tam *dolore* intolerabili, quam vel qua diffusione ampliore etiam intus in concluso, donec *perrumpat* aut *emittatur*: quod quidem in tali constitutione necessarium prorsus est.

Corruptio cancrosa qualis sit.

§. XII. *Corruptio* ipsa ratione consistentiæ suæ est, vt optime monent veteres, neque simpliciter *corrosiua*, nec etiam simpliciter *putredinosa*; sed de *vtroque* participans. Nequaquam autem neque *purulenta*, nec etiam lenius & simplicius *vlcerosa*; sed omnino valde *acris*, manifestius *acido-salina*, vt instrumenta *metallica* corrodat: imo etiam *odorem* de se spargat velut *acetosum*; non quidem *perpetuum*, sed per vices tamen omnimodo sensibilem: simul autem etiam *putredinosum*; ita tamen, vt hic etiam *fætor* minime *æqualiter* perpetuus sit, sed omnimodo per diuersa tempora, & inprimis, quoties acrius *grassatur* malum, conspicuus.

Successus diuersi huius corruptionis.

§. XIII. Siquidem omnino *successus* suos diuersos habet, magis *per accidens* differentes: vt alio quidem tempore mitius grassentur & *dolores*, & *corruptio* exedens; alio vero & ille grauius agat, & hæc latius depascat. Quanto magis autem *depascit*, tanto maior est *fætor*. Quando minus quidem depascit, sed tamen acerrime *cruciat*, præualet tunc acris *corrosiua* energia: quando hæc *mitior* est, (sed tamen non nimium talis, & quasi fatua,) tunc sunt, vt in tali afflicto statu, omnia mitissima; si vero nulla prorsus acrimonia effatu digna oriatur, *præualet* mox *putrefactio*.

Duplex venenum in cancro statuitur.

§. XIV. Vnde quidem rectissime rem interpretatur *Heurnius*, agnoscens non solum in cancro duplex tale, vt ille imo tota schola medica loquitur, *venenum*; vnum *putrefaciens*, alterum *corrodens*. Nec alteri quidem sine alterius præiudicio potentius *detrahi* posse conqueritur, quin, si *corrosio* supprimatur, *putredo* præualescat: sin autem *putredini*, vsitatis illo tempore remediis, potentius occurratur, *corrosio* insolescat.

Quomodo hæc venenata indoles, in primis

§. XV. Est autem omni modo accusatio hæc *corrosionis* intelligenda non tam de *absumtione grassante* substantiæ solidæ, quam potius præcipue de *acerrimo sensu*, *rosione* magis quam *erosione*. Ita

vero,

vero, si vera indoles corruptionis *serosæ*, *sanguineæ*, & ex vtrisque *concurrentibus cruentæ*, etiam ita simpliciter satis perspecta sit; simul autem ad *extraordinarias* exacerbationes etiam extraordinariarum *incidentium* caussarum ratio conuenienter habeatur: non erit opus ad illam *innominatam* indolem confugere, quæ *corrosionem*, ne dum quæ *putrefactionem* siue faciat, siue subeat.

corrodens, intelligenda sit.

§. XVI. Si enim *sanguinis* quidem indoles ad *putrescendum* præceps sine vllo etiam alio *stimulo* positiuo, sed simplici *priuatiua* perpetui eius progressus interceptione, attendatur; & harum rerum præsentia in *cancrosa* vasorum *varicosa crispa* inflatione, & in illa *coaceruationis*, & denique *staseos* non tam *energia*, quam ipse effectus tanquam manibus palpetur: non erit puto necessarium, vsquam *aliunde* arcessere quodcunque *materiale actiuum* principium; & inprimis quidem, vti loquuntur de *veneno* scholæ medicæ, *tota substantia*, adeoque, iuxta philosophos, *toto genere* corpori humano contrarium: sed inuenietur *materia* hæc corpori, imo substantiæ humanæ quam maxime *intrinseca*, imo vero *intima*.

Sanguinis indoles ad putrescendum præceps est satis apta & intrinseca cancri materia.

§. XVII. Ita etiam de *acrimonia salsuginosa* vlcerosa facile poterit agnosci, quod illa e serosis stasibus, citra vllum interuentum *nouæ* cuiusquam rei, rectis gressibus procedat. De *acrimonia* vero *salino-vlcerosa*, & ad talem producendam præsentissima efficacia subtilis admixtionis *sanguinis*, licet minime ignorem, quod nulla in hunc diem sit sufficiens consideratio: audeo tamen de circumspectioribus, & *simplicitati* potius rerum, quam (profecto nimio adhuc simpliciori) *fictioni* speculationum animum submittere paratis, meliora sperare, ad agnoscendum, quod *bilis* veterum, qualem ad *vlcerosas* energias allegant, nihil sit aliud, nisi simplex *miscela* paucissimi *sanguinis*, cum *salsuginoso* sero & *gelatinosa lympha* conspirantis; *tenuiter* inquam *commixti*, in partibus alias magis *exsanguibus*, ad *stasin* correpti, & denique in *corruptionem* prorsus deuoluti.

Acrimonia salsuginosa, & salino-vlcerosa ex miscela sanguinis cum sero & lympha.

§. XVIII. Tanto magis autem facile agnoscent quoquo modo attentiores tam *prouentum*, quam *genium crudioris* adhuc *chyli*, seu *lactis*; ad *mammas fœmininas* tam ordinarie destinati, quam sub auctioribus caussis *affluendi*, etiam *extra reliquum ordinem*, tanto promtius confluentis.

Prouentus & genius crudioris chyli s. lactis.

§. XIX. Iam si hæ res inter se debite comparentur, non video, quid eximiæ difficultatis subesse possit, ad conceptum planum atque

Ex his facile concipi potest quo modo san-

guis ſtagnans in corruptionem deuoluatur.

que ſimplicem, quod, quando ſanguis a *ſtagnatorio* illo *ſegniore* ſui motu ſenſim etiam aliquid *vappidi* concipiens, tandem in *ſtaſin* veram plenam deuoluatur, tunc denique etiam actualem *corruptionem* incurrat: & illam quidem, e ſua propria indole, non aliam, quam ſimpliciter *putreſcentem*

Corruptionis cancroſæ theoria.

§. XX. Cum autem hæc talis corruptio in huiusmodi loco non ſolum non poſſit contingere, ſalua illa ſubſtantia, quæ alias etiam *ordinarie*, & magna quidem quantitate, per hæc loca mouetur, *lymphatico-ſeroſæ*, imo vero *chyloſæ lacteæ* indolis; cum *lac* etiam *cruditates* adhuc *alimentares*, *aceſcentes*, *fermenteſcentes*, ſecum vehat: imo veto non ſimplici forte ſui *affluxu* huic tali corruptelæ ſuperueniat aut accedat; ſed potius etiam ſui *ſtagnatione*, & inde nata viarum & meatuum *dilatatione*, imo tandem copioſo *infarctu*, & tunc demum vltimo *corruptione*, partim *antecedat* aliquando, partim *comes* incedat, partim *ſuperueniat* atque ſuccedat illi *ſanguineæ* ſtagnationi, dilatationi, infarctui, corruptioni: hæc vero talis ſubſtantiæ ſubnaſcens corruptela *ſalina* fit, a *chyloſa* ſeu *lactea* ſubſtantia etiam *aceſcens*, a *caſeoſa* æque atque ſimpliciore quoque *ſeroſa* excrementitia materia ad *acrem vrinoſam* intemperiem procliuis; ante omnia vero tanquam magis directe & ſimpliciter *ſalſæ* indoli proxima: naſcitur vtique inde, recte atque ordine, corruptela talis *putrefactionis muriaticæ* veluti, aut *acetariæ*, nempe non ſecundum eandem ſubſtantiam, vt *eadem* materia & *aceſcat*, aut *ſalſeſcat*, & deinde in *putredinem* quoque progrediatur; ſed re vera materiæ & tota ſubſtantia *differentes*, & *loco* etiam atque receptaculis ſuis *diſtinctæ*, tanquam *ſeorſum*, vnaquæque nempe ſuam *propriam* corruptionis ſuæ indolem ſequantur: *ſanguis* inquam *putredine* ſimpliciore afficiatur; *ſeroſo lactea* vero ſubſtantia ſibi quoque propriam *ſalinam* acrimoniam incurrat; & hoc quam maxime in illis ſuis adhuc *ſeparatis* receptaculis: quicquid autem *tenuius* de his, & *inter hæc* effluens, ante *propriam* pleniorem corruptionem, & ita *confluendo* confuſum, *mixtam* ita & veluti *communem* corruptionem incurrit, illud fit vtique ab hac miſcela nimio *acrius*, quam neutrum *ſeorſim*, ſolum, ſibi relictum, futurum fuiſſet.

Locorum genius quid ad cancroſam vl- [illegible]tionem [illegible] cer- [illegible]at. conſe.

§. XXI. Iam vero ſi his *materiæ* ipſius conditionibus vlterius ad latus ponatur *locorum* etiam genius; quomodo inquam *tubuloſo-ſpongioſa* textura vniuerſa mammarum, quando ſemel late *eroſa*, numeroſiſſimis *foraminulis* peruia facta, *effluendi* ita modum plane nullum ſer-

ſeruare poteſt, ad minimum autem finem nullum aſſequi: naſcitur inde *manatio* illa perpetua; quæ, ſi vel maxime *materia* non eſſet *proprii* ita mali moris, nihilo minus *conſolidationem* omnem impediendo, non poſſet, niſi *peruicaciſſimam* ita talem continuationem vlceroſi huius ſtatus fouere. Tanto magis autem ſuſtentat atque fouet omnino hanc pertinaciam tam *aditus* quam *effluxus* ipſe *infarctus* materiæ, poſtquam ſemel concepit *corruptionem*, non ſatis amplius *mobilis*: *viarum* autem etiam iam præcedanea *diſtenſio*, imo eiusdem plena *obfirmatio*.

Quandoquidem ante oculos vtique eſt in hoc malo æque atque aliis diuturnis congeſtionibus & inde natis diſtenſionibus, quod v. gr. ſanguifera vaſa, quæ in his locis ſ. n. ne viſui quidem occurrunt, in his caſibus non ſolum maximopere ad adſpectum ampliata, ſed etiam pro ampliationis huius proportione, ſenſim tota ſui textura mirifice aucta, firma, & tali denſitate inſtructa reddantur, (vero actu ſtruendi, ſeu conformandi) vt quorumlibet aliorum eiusdem indolis, venoſæ quam plurimum, proportionem denſitatis ad capacitatem ſecundum naturam hæc æquent, imo ſuperent, aduentitia illa denſatione, iuxta proportionem capacitatis adſciticiæ p. n.

§. XXII. Cæterum cur hæc corruptio, quantumlibet actu aliquid *putrefactionis* concipiat, tamen ita præcipitem progreſſum, vti *ſphacelus*, ſeu ſimplex *putrefactio*, non adſequatur; ante omnia vero *influxus* motuum tonicorum *vitalium*, qui in ſphaceloſa *ſimplici* libera corruptione a parte affecta quaſi *abhorret* atque *refugit*, eamque neceſſaria illa ope, qua per *ſuppurationis* conſtantem ſucceſſum ſphaceli *progreſſus* certo inhiberi poſſet, ita deſtitutam liberæ corruptioni relinquit; quod inquam hic *influxus* in *cancroſa* corruptela nequaquam pari ratione partem ita deſtituat, ſed potius variis *congeſtoriis* & fortibus *ſpaſticis* motibus, circa ita obſeſſam partem, ſollicite influere, ſeu *actiuum* ſeſe exhibere perſeueret: totum hoc, inquam, pendet maxime ab illo, per ipſam materialem hanc conſtitutionem *ſegniore* progreſſu *ſinceræ* putrefactionis; dum illa ita per *ſeroſæ*, valde *ſalſæ*, maxime vero ipſius *lacteæ*, etiam *aceſcentis*, corruptelæ, & *copioſiorem* quidem concurſum actu impeditur, vt tam libere ſuccedere, & conſequenter etiam tam ſimplicius *ſulphurea* ſanguinis temperie, in *putredinis* actiuitate, omnino valde *fermentatiua* futura, per hanc ſalſedinis, & inprimis quidem *aceſcentis* interceſſionem progredi non poſſit; quin non ſolum in actiuitate ipſa fiat multo *ſegnior*, ſed etiam omnino ipſius ma-

Cancer cur aliis apparatibus formetur quam ſphacelus.

teriæ indole, seu potius *temperie* tota atque consistentia, ad illam tantam energiam lentior, inertior, grauior, adeoque omnibus modis ineptior.

Cancri effectus per spasticos dolorificos & anxios motus.

§. XXIII. Est enim vtique luculentissime conspicua ingens illa actiuitas, quæ in hoc affectu *spasticis* motibus longe lateque extensis, inprimis autem circa partem ipsam affectam & per viciniam eius passim sese exserit; *doloribus*, non *prementibus* solum, *tendentibus*, *contendentibus*, sed inprimis *micantibus* illis, *vellicantibus*, *frementibus*, *palpitatoriis*: quibus etiam internæ *stricturæ*, & ab his *angustiæ*, imo vero *anxietates* ipsius *animi*, largo prouentu iunguntur. Neque hoc forte solum secundum inauspicatas illas crassas subtilitates, per *materiarum* directam tali effectui simpliciter proportionatam *acrimoniam*, aut *infarctum*, *incubitum*, *distensionem* tubulorum, imo ipsarum penitus *fibrarum* inflationem, quæ *spasmum* formet; cum passim *acres* huiusmodi commotiones non exspectent aut sequantur *quantitatem*, aut veram simplicem *qualitatem* huiusmodi *materialis* constitutionis: sed in cancro adhuc *occulto*, nequaquam actu adhuc *corrupto*, nedum plenam suam *specificam* malignitatem adepto, imo minima etiam mole *auellanæ* aut *fabæ* conspicuo, nihilo secius hæ tales *actiuæ spasticæ* contentiones & *patheticæ* intentiones, *anxietates*, & summæ *inquietudines*, immensum quantum plus negotii facessant, quam apud alios eiusdem classis patientes non solum pares, sed etiam vel centuplo *maiores* eiusdem generis *humores*, *infarctus*, *distensiones*, nequaquam facessunt, imo vero nec ipsæ quoque plenæ, ad absolutam suam veram *ἀκμὴν* deductæ *corruptelæ* ipsius iam formaliter, vt loquuntur, *exulcerati* cancri nequaquam post se trahant.

Spastici illi dolores & patheticæ anxietates non a materia ipsa acri deducuntur, sed ab energia animi pathematum.

§. XXIV. Cui rei omnem verisimilitudinem porro penitus detrahit illud, quod omnes horum generum, & inprimis ipsius *occulti* cancri, *spastici* eiusmodi & *vibratiles dolores* nequaquam *perpetui* sint, sed subinde etiam longissimis interuallis iterum *quiescant*; neque *mole* tumoris, nec vlla alia circumstantia suadente conceptum talem, ac si sub *dolore* fiente aut vigente vel *distensionis* illius proportionatum *augmentum* in culpa fuisset, vel plane *corruptela* actualis, iterum dico ad hanc *proportionem*, ingrauescens talis temporariæ *irritationis* auctor simpliciter exsisteret: quorum tandem vtrumuis iterum *recedendo*, etiam effectum illum *spasticum* ita *remittat*. Vnde etiam tanto præsentior hic est energia *animi pathematum*, si non *maior*, (quamuis

tis hoc certum sit in *occulto* cancro) certe *par*, cum *assumtis* minus congruis, ad *salsam acrem fermentationem* subeundam, imo *putredinem* iuuandam, idoneis.

§. XXV. Et hæc quidem valent omnino ita de *cancro*, *in se* & secundum suam *propriam* indolem considerato: vbi interim quilibet facile hariolabitur, quod reliqua *accidentalis* corruptio *cacochymica* generalior in vno indiuiduo præ altero vtique plurimum hic valeat, & re vera peculiares prorsus *exacerbationes*, maiores non solum, sed etiam re ipsa *proprias* potius, quam cancro simpliciter qua tali *communes*, formare possit, aut certe *informare* atque introducere.

Reliqua corruptio cacochymica indiuidualis quid in cancro efficiat.

§. XXVI. Cæterum, cum magis de *propriis*, vere *sibi constantis cancri* conditionibus atque moribus est sermo, ibi quadrant vtique in illum hæc singula, quæ huc vsque dicta fuerunt. De hac vera atque *simplici* genealogia ipsius *cancri* si verum solidum conceptum semel assequamur, parum poterit morari altera illa velut *allusio* nominum, appellatione *carcinomatum* seu *cancrosorum* vlcerum: dum facile hinc erit colligere, quodnam vlcus vere hoc nomen mereatur; aut magis ab accidentali deprauatione sustentatum, si illa corrigatur, facile etiam in ordinem redire possit.

Carcinomata seu vlcera cancrosa.

§. XXVII. Cum enim dubium nullum sit, & nimio plus etiam testatum faciat experientia, quod vtique etiam deprauationibus malæ *tractationis* vlcera alias *simpliciora*, circa *glandoso-spongiosas* corporis partes, in *deteriorem* eiusmodi corruptelam omnino deuolui possint, quæ a vere *cancroso* genio non multum abludat; nempe vere *vlceroso-putrilaginosæ* consistentiæ effectus exhibeat conspicuos: intercedit tamen insignis vtique differentia inter hos tales affectus & effectus, qui ex ipsa *intima* dispositione partis tam *ortum* suum habent, quam *successum* seruant; imo, quod non postremum est ipsius *veri cancri*, etiam *essentiale* tanquam proprium ex hac ipsa *intima* conditione partis, vix vlla ante *coërcendam*, si semel veluti radices egerit, hanc deprauationem in posterum seruent, & quasi prosequantur.

Differentia inter verum cancrum & vlcera cancrosa.

§. XXVIII. Cum autem in ipso cancro *primaria* propemodum efficacia tam *incoërcibilis* euentus sit læsio ipsius *conformationis* viarum duplex; vna *a priori*, *varicosa* inflatio atque distensio sanguiferorum vasorum; altera *a posteriori*, *tubuloso-spongiosarum* glandularum mammariarum deprauatio, per erosionem difficillime iterum consolidandam, ob perpetuum largum *affluxum & effluxum* humiditatis,

Difficultates, cur cancer vix vlla arte coërceri possit.

tis, (nisi dexterrima arte occupetur); præterea vero etiam ipsa intemperies *materialis* huiusmodi dyscrasiæ *cancrosæ* summe sit *refractaria* vsitat s artificiis; imo vero minime negare in me suscipiam, quod etiam hæc ipsa corruptela e parte *sanguinea* sui, omni modo *putredinoso-fermentatiua*, e *salsugine* vero seroso-chylosa, peculiarem vtique & vere *specificam* temperiem assequens, sit non solum *fermentescens*, sed etiam specifico quodam singulari more atque modo *fermentans*: innititur certe omnibus his atque singulis ingentibus *difficultatibus* difficultas etiam illa omnino vere rationabilis, hoc malum *solide sanandi*, non solum per *pharmaciam*, sed re vera etiam per immediatam *chirurgiam*.

Difficultates quæ pharmaciæ obstant.

§. XXIX. Sicut enim *pharmaciam* grauissime premunt certo respectu necessariæ, interim vsitatis methodis & remediis propemodum simpliciter *contrariæ* intentiones; *materias* coagulatas *euacuandi*, eliquandi, & extergendi; *affluxum* nimium *reprimendi*; *corruptionem* præsentem *infringendi*; futuram eius actiuitatem euertendi; *consolidationem*, non solum in genere alacrem atque vegetam, sed etiam in specie *regularem*, & iustæ *conformationis*, *instaurandi* seu reuocandi; ne dum adhuc residuæ malæ conformationis *reliquias* tempestiue æque atque perfecte & penitus exstirpandi; imo vero omnium potentissime hos scopos inuicem *perturbent* quorumlibet talium reliquorum conaminum tardissimi *successus*, in ordine ad valde agilem *energiam corruptionis* vigentis: non est, inquam, proinde mirum, quod machinationes illæ, ad hunc finem respectantes, adeo difficillime ad bonum successum, ne dum plenum optatum effectum perducantur.

Difficultates quæ chirurgiam premunt

§. XXX. Quod autem *chirurgicam* plenariam *exstirpationem* attinet, reddit certe etiam hanc ipsam (si vel maxime operatio reliqua ad amussim feliciter succedat) tamen difficillimam *duplex* periculum, ipsius experientiæ testimonio luculento admodum familiare, & modo non solenne.

Prima.

Nempe *primo materiæ* ipsius genius vere *fermentatiuus*; cuius si quidquam adhuc in parte integra manente residuum restet, nihil actum est reliqua tota operosa *resectione*; dum hoc relictum ita verum *fermentum* reliquam eiusdem generis corruptelam non solum certo iterum propaget, sed etiam nominatim per partes pectoris simpliciter potius *carnosas musculosas*, iam simplicius atque sincerius *putrescentem* seu sphacelosam: vnde etiam in hanc charybdin proiecti patientes de hinc minimo communiter temporis spatio penitus intereunt.

§. XXXI.

§. XXXI. *Secundo* venit hic omnino in considerationem, vtut *erronea* penitus, interim tamen *adsuescens*, *pertinacia* illa, ad certam partem *congerendi*, imo cum summa *contentione* constringendi humores. Vnde *exstirpata* etiam vna mamma non ita raro etiam in altera oriuntur pares *stases*; & quidem citius etiam communiter *inualescentes*, & in actualem *corruptionem* non magis ruentes, quam vere *tendentes*. Sicut etiam hinc fere in genere rarissima audiuntur exempla patientium talium, quæ post *exstirpatam* vnam mammam multos adhuc annos superuixerint: sicut *in specie* sine *alterius* mammæ pari correptione. Secunda.

§. XXXII. Sane vero, secundum has considerationes rationales, ne ipsa quidem *exsectio* scirrhosi *noduli*, adhuc quantumcunque veluti *superficialis*, exhaurit hic ita vniuersum negotium, vt quoquo modo omne *periculum* in solidum sublatum esse inde sperare sit integrum, ne dum *confidere*. Cum enim verum veluti *seminium*, aut magis apposite loquendo, vera *radix* aliqua de huiusmodi inquinamento quam maxime subsistat in *sanguiferorum* tubulorum huiusmodi distensione & infarctu, *stagnatione*; imo non improbabiliter sensim etiam alicuius portionis tali *stasi*, seu detentione, (vt illa quidem non totam capacitatem vasis simpliciter obturet, interim tamen *arctiorem* progressum ad minimum concedat:) potest ita omnino fieri, vt etiam profundius *introrsum* hac ratione affecti ramuli aliqui ampliores *fomitem* adhuc retineant eiusdem constitutionis; vt excisa etiam portione, quæ per vlteriorem *disseminationem* ramulorum huiusmodi numerosissimorum ad *extremas* partes & *latiorem* ambitum membri totius efformata fuerat, tamen remanentes *intimiores* illæ non solum totius mali sublationem hinc non ferant seu permittant, sed etiam, facta semel tali *apertione*, *corruptio* vlcerosa tanto certius inde succedens, periculum eo vsque *occultum*, & magis adhuc circa *superiora*, & ipsam quasi *superficiem* hærens, velut immediate in *intima* partis deducat, & multis modis incommodum vniuersum veluti præcipitet, seu ad minimum acceleret. Exsectio seu exstirpatio cancri non exhaurit vniuersum negotium.

§. XXXIII. Ex hac rerum ipsarum, vti re vera sunt, consideratione confido dilucescere posse longe simplicius schema affectuum & symptomatum, quæ *cancri* negotium *absoluunt*, & ex parte etiam *stipant* atque *comitantur*; quam e multis speculationibus, varias alias absolute *specificas* rationes tali constitutioni assignantibus. Et hoc quidem Hæc est vera theoria & therapeutica consideratio cancri.

dem saluis absolute omnibus eius *difficultatibus* in ordine ad *curationem*; imo ex hac potius ita euoluta eius indole in verum manifestum atque distinctum realem conceptum cadentibus, sine *occultis* illis *malignitatis* aut *venenositatis* machinis vere ἀμηχάνοις.

ARTICVLVS VII.

De

SCIRRHO.

§. I.

Scirrhi definitio & differentia.

INduratus tumor, qui ab *humoribus* magis magisque *spissescentibus* & tandem, dilabentibus aut exhalantibus *tenuissimis* aqueis portionibus, siccescentibus suam originem trahit *scirrhi* nomine, in latinæ etiam scholæ pomœria suscepto, vulgo notatur. Huius est certe digna consideratu ita diuersa conditio, vt alii quidem *scirrhi* magis simpliciter veluti *seroso-gelatinosæ* sint indolis, alii autem magis *sanguineæ*. Ita tamen, vt vtique illa *sanguinea* substantia *seroso-mucidæ*, aut *seroso-lymphali*, *gelatinosæ* substantiæ plurimum debeat, eiusque multum contineat: & huius ipsius maxime interuentu a reliqua promtitudine ad *corruptionem* simpliciter *putridam*, sanguini sinceriori adeo vsitatam, segnior reddatur, & ab illa actu distineatur.

Eius caussæ.

§. II. Sicut autem omni modo hæc talis *materialis* constitutio *scirrhi* indolem propemodum absoluit: ita quod *antecedentes* ad illum caussas attinet, sunt hæ ipsi communes cum aliis tumoribus, & inprimis *glandulosis*, & *varicosis*, aut *varosis*. Quando videlicet largius alicubi coaceruatæ tales materiæ, vsque ad plenam liberi progressus amissionem, eo modo tandem *constipantur*, vt *tenerioribus* fluidis dissipatis solæ *spissiores* relinquantur; cum humiditas, nominatim vero *aquosa*, omnino *præsentia* sua, seu concursu largo, impellat *corruptionem*, *defectu* vero sui eundem *remoretur*: fit ita, vt reliqua humorum in tali tumore conclusorum corruptibilitas, hac ipsa ratione non ita in actum deducta, veluti quiescat, donec iterum irrumpente copiosiore humiditate, tandem in actum adhuc deducta, varios graues effectus ita adsequatur.

§. III.

§. III. Non autem ita intellectum volo, aut vllo modo ipse ita capio, quasi in tali semel ita facta *stasi* omnis aditus & *communicatio* cum reliquis humoribus in solidum intercepta sit: sed potius agnosco quam maxime, quod etiam ita incluso re vera *grumoso* sanguine tamen subtilissimi *serosi* humoris perpetuo adhuc transitui via sufficiens pateat; cuius interim in ipso omnino *motu* constituti & semper *recentis acrimonia salina* impediat continue liberum simplicem effectum *corruptionis* eiusmodi, quali alias talis substantia *sibi* simpliciter *relicta* omni modo obnoxia esset, *putridæ*.

In tali stasi tamen humor serosus subtilis adhuc transitum inuenit.

§. IV. Confirmat autem huius considerationis veritatem ille inprimis euentus, quod, quando huiusmodi *scirrhis* postliminio largior *humiditas* super inducitur, *corruptio* illa sine mora in actum deducatur: & quidem in scirrhis *sanguinea* stasi nixis simpliciter quasi *pessimi moris*, *cancrosæ* velut indolis; certe inter *acrem vlcerosam* & *putridam sphacelosam* intemperiem velut ambigentis.

Largior humiditas affluens corruptionem inducit.

§. V. Quo nimirum intuitu non solum iam pridem *Hippocrates* consulit, *cancros occultos*, qui nempe sunt simpliciter tales in *glandosis* locis *scirrhi sanguinei*, *intactos* potius relinquere: sed vno etiam ore Practici Chirurgici omnes nominatim vetant vsum ad tales *emollientium*. Quorum interim propemodum ita inseparabilis sit nexus cum *maturantibus*, vt vel nullum *maturans* vulgo notum sit, quod huius quidem energiæ vere compos, non simul euidenter etiam *emolliens* exsistat: fit certe inde, vt etiam quantumcunque bona opinio & intentio, stases tales ad laudabilem *suppurationem* perducendi, (quamuis re vera ex ipsius materiæ *situ* & *habitu* tota irrita exsistat) exitum sortiatur a spe atque votis vndique alienissimum; omnino vero veræ omnium circumstantiarum indoli simpliciter consonum.

Hinc cancer occultus seu scirrhus sanguineus intactus relinquendus est.

§. VI. Sicut autem ita *scirrhosa* constitutio tanquam medio modo se habet inter *inflammationem salutarem* aut *vlcerationem* quoque moderatam, & simplicem sibi relictam *sphacelosam* corruptionem: ita habet tamen perpetuam *dispositionem* ad subeundam adhuc vnam horum generum corruptionem. In quo omnino differt a simpliciore *inflammatoria* stasi, dum talis facilius adhuc *discussionem* consequitur felicem: qualis ex aduerso in *scirrhosa* vera dispositione vel plane nulla exspectari potest, vel certe non nisi difficillima, & summe ancipitis euentus; & quidem præcipue, quanto plus *scirrhus* talis de *sanguinea* concreta atque siccescente substantia participauerit. Vnde etiam in quo-

Scirrhi differentia a stasi inflammatoria eiusque tractatio medica.

quoquo modo tractandis huiusmodi *scirrhis* praecipuus omnino respectus haberi debet *sanguinis* vna comprehensi, aut liberius concursantis. Quanto maior autem etiam in huiusmodi constitutionibus concursus *salivalis* humiditatis subest, eo maior etiam fit *acrimonia*, tanquam simplicius *vlcerosa*.

Nodi venerei & arthritici, ganglia, huc non pertinent.

§. VII. De *nodis* enim & *gummatibus venereis*, vtpote *specificae* magis consistentiae atque corruptelae subiectis, hoc praesente loco prolixius verba facere etiam ἄτοπον esset. Quid, quod nec *athriticorum nodi*, inprimis cito saepe numero coorientes, tam aeque simpliciter & directe ad hunc censum pertineant. Minime omnium autem tales, qui saepe magis ipsarum *fibrarum tendinosarum crispatione* nituntur, quam vllo *humorum* infarctu: *gangliorum* more.

Scirrhi & cancri occulti infrequentia.

§. VIII. Illud, quod etiam de *scirrhis*, & consequenter ipso quoque *cancro occulto*, nequaquam negligendum veniat, est omnino illud, quod vterque affectus sit satis INFREQVENS seu *rarus*: ducentes nempe communiter originem magis ab *externo* quodam neglectu atque mala administratione debitarum tempestiuarum *resolutionum* atque *discussionum*, quam vlla alia, inprimis autem *spontanea*, cooriendi ratione.

Caussae occasionales scirrhorum.

§. IX. Sicut etiam occasio congestionis ipsius huiusmodi communissime omnium ortum trahit a *violento* quodam coaceruandi impetu, prouocato per vehementes *contusiones*, sensibiles *vellicationes*, (zwicken und kneipen) aut vndecunque natorum huiusmodi *tumorum* ita peruersas *medicationes*, vt potenter & cito quidem, discussis *tenerrimis* portionibus, solae *spissiores* remaneant; vel etiam potenter *inspissatis* crassioribus tenuiores tanquam sponte ab illis dilabantur. Quale quid etiam per nudam patientium negligentiam, & temerariam praematuram *perfrigerationem* huiusmodi tumoribus *lymphatico-sanguineis* haud rarissime conciliatur: *coagulascente* videlicet per *frigoris* energiam ita *gelatinosa* incarcerata substantia, & *exhalante sensim* per transpirationem subtilissima *serosa* humiditate.

Scirrhorum specialior indoles.

§. X. Sicut omnino *specialior* indoles *scirrhorum* maxime variat secundum partium, in quibus subnascuntur, peculiarem habitum ad receptandos ordinarie, aut extra ordinem & per nudam vim admissos *humores*, vel *seroso-glutinosos*, vel spissius *cruentos*; atque promtitudinem maiorem aut minorem ad pertinaciorem *subsistentiam*, aut promtiorem iterum *dimissionem*.

MEM-

MEMBRVM IV.

DE

AFFECTIBVS SPASTICIS.

SPasticos affectus dum nomino, complector sub hac appellatione tum *crassiore sensu* & euidentius tales, qui nempe motuum *irregularium* varia schemata præ se ferunt; tum *subtilius* tales, qui sola prudente *æstimatione* diiudicari possunt. *Prioris* generis sunt simpliciter dicti *spasmi*, & *conuulsiui* motus varii: *posterioris* generis *dolores* varii, *tractorii* & *vibratiles*, *catarrhalium*, *rheumatum*, *arthritidis* quoque variis nominibus vulgo notati. Sicut autem e *prioribus* illis pleraque, scitu vere necessaria, iam tractaui in ipsa parte *speciali*: ita hoc loco *specialissimam* eorundem considerationem exsequar omnino paucis, quantum fieri poterit, *peculiarium* circumstantiarum iisdem solennium contemplationibus; paulo prolixius deinde persecuturus *dolorum spasticorum* præcipuas species, earumque singulares circumstantias.

ARTICVLVS I.

De

SPASMO SIMPLICI, CYNICO, ET ASTHMATE SPASTICO.

§. I.

SPASMVS *simplex*, vulgaris acceptionis, est eiusmodi tractorius atque fortiter *tensiuus* motus, quo partes *musculosæ* breui successu, & præsentanea vehementia, in certum aliquem situm ita corripiuntur, vt illum per notabile temporis spatium ita conseruent, sensim sensimque demum remissa hac *tensione rigida*, ad liberam sui *flexilitatem* redeuntes. Spasmus simplex quid sit.

§. II. Occupat hic *spasmus* interdum solum vnum aliquem musculum, citra peculiarem vlteriorem exquisitiorem sensum: interdum Quas partes corripiat & occupet.

dum autem occupat etiam plurium tenuiorum, inprimis autem inter se *conspirantium*, musculorum veluti *systema*, vt consuetam suam *sociam* operam vna tantisper veluti amittant, & solam illam *rigidam tensionem* ingressi membrum, in quod agunt, non solum insolito more *inflectant* & incuruent, sed etiam omnino satis exquisitum *doloris* sensum incurrant, ac si plane *rupturæ* cuiusdam periculum præ manibus esset. Corripit talis *spasmus* aliquando *manum*, interdum *femur*, aut *tibiam*, imo *pedem*, & inprimis *digitos pedis*.

Eius subiecta, §. III. Est autem huiusmodi *spasmus* præcipue familiaris habitu corporis *spongiosiore* & constitutione *plethorica* instructis; adeo, vt tales etiam veluti per leues *occasiones* spasmo tali corripiantur. Præterea vero obtingit etiam *gracilioribus* quidem, sed non tamen certius aut promtius, quam si tales quoque non solum *plethorici* existant, sed etiam *euacuationibus* sanguinis per *hæmorrhagias* aut *venæ sectiones* alioquin *adsueuerint*, sed harum successum aut vsum amiserint aut omiserint.

Eius caussæ. §. IV. Cæterum ita omnino dispositos *frequentioribus* æque, ac etiam *acerbioribus* spasmorum exacerbationibus exponunt, partim quæ sanguinem ipsum *exagitant*, partim quæ *motus* tanquam magis directe incitant: vt *vini* inprimis minus vsitatæ ingurgitationes, *aromaticorum* & *medicamentosorum calidiorum* aut *volatilium* intempestiuæ & intemperantes assumtiones; imo etiam immoderati *præcipites fortes motus* corporis. *Posterioris* autem ordinis sunt vtique animi *pathemata*, & *venerearum* rerum intemperantia. Quantumlibet interdum etiam re ipsa peruerse inflexus atque flexus *situs* partis, aut *contentio* præter vires & partis capacitatem, ad incitandum ita *spasmum* aliquid conferat. Quod inprimis *manibus* euenit, quando illis aliquid vel nimio fortius tenere, vel maius quam illæ recte capiant, simul tamen fortius, complecti tentes.

Prognosis. §. V. *Frequentiores* admodum spasmi, inprimis in *ætate* reliqua conspirante, præludia exhibent *arthritico-rheumaticorum* vulgo dictorum adfectuum. Cæterum in *iuniore* reliqua ætate, aliud quodcunque grauius *periculum* non portendunt: vere autem, quanto *frequentiores* hi tali ætati occurrunt, tanto certioribus *arthritico-spasticis* affectibus exposita viuunt illa subiecta, *crescentibus* annis, & increbescentibus occasionibus. Cæterum a *spasmis* veris *simplicioribus* ad *conuulsiuos* strictiore sensu affectus re vera nulla est vsquam specialior conspi-

ſpiratio aut connexio; niſi quod alias *minus conſueti ſpaſmi*, ſi actu iam in morbo aliquo magis *ſontico* ſeſe exſerant, tunc demum non iniuſtum metum gliſcentium etiam veriorum *conuulſionum* iniiciant.

§. VI. *Spaſmus* vero vulgo dictus *cynicus*, quod os hominis ad modum *rictus canis a curſu anhelantis* dehiſcere, ſeu circa angulos *hiare* aut pertinaciſſime *claudi*, cogat, eſt vtique non ſolum *conuulſioni* actuali propinquior, & in illam denique deſinendo *funeſti* exitus, ſed etiam vel ſua magis directa indole *lethiferi* effectus compos. Spaſmus cynicus.

§. VII. Cæterum eſt etiam huius affectus circumſtantia notatu vtique quam maxime digniſſima, quod ſumme INFREQVENS, ſeu quolibet ſenſu *rariſſime* eueniens deprehendatur. Vnde quidem non ſolum de qualibuscunque eius abſolute *propriis & directis* cauſſis cum maxima prudentia atque diſcretione iudicare æquum eſt: ſed omnino etiam de eiusdem *accidentalibus* quoque occaſionibus nihil valde *commune* & quotidianum ſtatuere, ne ita ſtatim, quod aiunt, in limine ipſo facta offenſione, vniuerſus deinde progreſſus talis *ætiologiæ* in irritum recidat. Summe infrequens eſt.

§. VIII. Vnde quidem magis omnino dehortandi cauſſa, ne pro huius affectus *ætiologia* miſeræ illæ & nullo ſui merito vexatiſſimæ *acrimoniæ*, neruos ſtimulantes, aut *obſtructiones* eosdem inflectentes & obtorquentes, rem & artem ludibrio exponant; quam vt ipſe aliquid ita ſpeciale pro hac theoria adferendum vel habeam, vel cenſeam: placuit huius affectus hoc ipſo loco mentionem iniicere. Quandoquidem cum ille re vera magis pure *ſymptomaticus* appareat; aut certe neque habeat æque manifeſtas *directas* cauſſas, nec, illas directæ *medicationi* obſecuturas, vlla ſpes adfulgeret: non videtur mihi quidem propterea adhuc inſigne operæ pretium in hoc ſcrutinio multum argutari; vnde potius luculentiorem talium dubiarum (ſed non *verbalem* ſolum, aut ſimpliciter *hypotheticam*, aut plane *ficticiam*,) rerum *ætiologiam*, ſiue *phyſicam* ſiue *medicam*, facile aliorum ſolertiæ relinquo. Eius ætiologia.

§. IX. Interim vti *ſimplicioris ſpaſtici* cuiusdam huius modi affectus, qui a neglectu vſitatarum *ſanguinis* euacuationum originem duxerat, etiam alibi iam mentionem feci: ita nequaquam ἄτοπον erit, eundem etiam præſente, tanquam proprio loco allegare. Spaſmi ſimplicioris exemplum, a neglectu euacuationum ſanguinis.

Vir 45. annorum, habitus corporis cholerico-melancholici, literatus, & rerum ſuarum alias curioſe ſatagens, gentis etiam quadam indole ad promtum animi impetum diſpoſitus, Hungarus; præterea officiis primo ſcholaſticis, deinde eccleſia-

 eccleſia-

clesiasticis Inspectoriis admotus, & varii certe zeli occasionibus minime destitutus, corripiebatur aliquando circa æquinoctii verni appropinquationem tali repentino vehemente affectu, vt, cum functioni suæ publicæ iam accingendus prodire deberet, matutinis horis repente corriperetur scapularum compressione adeo vehemente, anxia & arcta, vt vix dimidiam respirandi libertatem retineret: simul autem dolores in scapulis experiretur vibratiles, ardentes, vrentes, ita anxios, vt trium dierum atque noctium spatio in summis corporis & animi angustiis versaretur. Adhibebantur quidem varia medicamenta, tam interna quam topica externa; sed sine alio successu, nisi vt scapulæ quidem pruriginosis & ardentibus pustulis occuparentur: symptomata vero propria totius huius affectus ipso demum tertio die circumacto mitescerent. Redibat quidem non ita difficulter ad sese ipse patiens; sed non excidebat ex animo ingens illa angustia, & ab ipsis etiam Medicis maximi certe habita, suffocationis plenariæ periclitatio. Cum autem tribus ab eo tempore mensibus ipse totus idem affectus denuo recrudesceret, imo propemodum adhuc maiorem impetum præ sese ferret, perculsus eo grauius patiens conquisiuit vtique vndique consilia medica, sicut, in honorifico vtique officio constitutus, a 20. circiter Medicis non postremi ordinis sententias æque atque consilia collegerat. Consentiebant ad vnum omnes, quod adfectus ortum suum debeat salibus scorbuticis; aduersus quæ præscribebant martialia, antiscorbutica, anticatarrhalia, & antirheumatica, quæ sanguinem torpidum agiliorem redderent, & stasibus talibus, quales hic agnoscebant, minus idoneum efficerent. Plerique omnes etiam commendauerant acidulas; quas non nisi vnus & alter præterierat; vnus autem etiam positiue dissuaserat. Petebat patiens, ferente peculiari occasione, etiam meum consilium; & cum opportunitas ratione temporis esset aliquanto breuior, pro meliore mei, etiam in antecessum, informatione, mittebat tum totius casus historiam amplissime descriptam, tum etiam illas Medicorum sententias præscriptas. Veniebat aliquot post horis etiam ipse, & repetebat historiam suam nihilo arctioribus, quam scripto iam proposita fuerat, circumstantiarum ambagibus. Ante omnia remouebat sermone æque atque scripto omnem suspicionem mali hypochondriaci. Commemorabat autem omnino, fuisse se huic per plures annos obnoxium; sicut etiam totam eius historiam omnino graphice prorsus commemorare sciebat; interim liberum se penitus ab illo duodecimum iam annum prædicabat; extollens nominatim, tanquam effectum ad hoc negotium specificum, & sibi veluti adsensum perceptum, Ὀρθοςαδίας voluntariæ, seu standi potius, quam sedendi studii. Prædixeram iam alteri, collegæ patientis, summam meæ circa hanc rem coniecturæ, simulatque transmissa illa documenta perlegissem: sed negabat ille aliquid simile sibi a Domino patiente auditum esse, nec proinde dissimulabat dubitationem suam, an huic caussæ in hoc negotio aliquid imputari mereatur. Præsenti propterea etiam ipsi postea patienti, priusquam ita hanc meam sententiam diserte eloquerer, proponebam quæstiones aliquot, concernentes primo quidem malum hypochondriacum; deinde vero etiam scorbuti, verius, & magis proprie dicti, vera signa complectentes. Agnoscebat statim illa mali hypochondriaci opprobria, & notissima sibi vtique antehac fuisse, sed iam a tot annis subiugata esse asseuerabat. Scorbutica vero illa ne nouerat quidem. Imo vero non habebat de

reli-

reliquo, de quo conquereretur, præter hoc accidens, eiusque iustum omnino metum. Edisserebam itaque simpliciter mentem meam; quod arbitrer, addictum illum alias fuisse vel venæ sectioni, vel vero similius scarificationi; neglexisse autem propiore tempore, vnde ipsi iam hæc contentio & congestio coorta sit. Cum tacitus aliquandiu me adspexisset, dicebat: solte das etwas dazu thun können? Omni modo vero per plures annos vsum se esse scarificationibus, menstruis etiam periodis ita magna frequentia repetitis; a paucis autem propioribus annis destitisse ab harum euacuationum vsu, quod a Medico eximio intellexerit, viam hac sterni tabi, cui vero se iam ipsa tota dispositione corporis sui, nempe gracili illa & sicciore, expositum reputet. Eximebam hunc metum, imo monebam, quod potius plenus neglectus euacuationis tam diu adsuetæ huiusmodi effectus post se trahere possit: attribuebam autem vtique hunc ipsum præsentem affectum eminentissimæ contentioni illi spasticæ, qua circa hos exitus sanguis ita detineatur, natura hunc exitum omnino potenter & contumaciter ita affectante. Vnde quidem dissuadebam vsum antiscorbuticorum, inutili, imo nimia exagitatione sanguinis etiam nocendi compotum; neque minus martialium, inutilibus stricturis particulares eiusmodi translationes non tam dissoluere, quam incitare aptorum. Ante omnia vero damnabam vsum acidularum, vt huic affectui inutilium, ita toti huius temperamenti systemati aduersarum. Solam autem suadebam scarificationis vsitatæ reassumtionem. Cum etiam Dominus patiens rogaret, vt ipsi quæ modo sermone protuleram, scripto pro memoria comprehensa subministrarem, satisfaciebam desiderio eius, & exprimebam claris verbis, quod ab acidularum inutili non solum, sed etiam periculoso penitus vsu, vel hecticam, aut phthisicam tabem, vel hydropicam intemperiem, vel etiam vtrumque simul, metuere haberet. Ille vero non irrationali vtique argumento pluralitatis votorum, & existimationis nominum, inhærens, reuertebatur proximo anno ad acidulas Egranas (a quibus etiam tum venerat redux, cum mihi hæc omnia ita proponeret, sed & senserat iam ibi turbas, & retinebat adhuc insignem atoniam,) sed corripiebatur etiam mox ibi tumore hydropico, quo etiam intra 6. septimanarum spatium mortuus est.

Ita etiam alius vir iam senior, aliquot supra 60. annorum, qui a multis retro annis scarificatione frequentissima iugiter vsus, cum eiusdem prosecutionem ab vno vel altero anno quidem neglexisset, interim & de reliquo florido faciei colore conspicuus, & spirituosorum etiam potuum vsui, non tamen quotidiano, sed quando occasio ferebat, plurimum indulgens, statura quoque reliqua corporis robusta instructus, vitæ vero genere otiosiore, musicæ vtique ciuili atque mercenariæ vacans, præterea vero etiam animi commotionibus frequentioribus per domesticas rationes a propioribus temporibus expositus, incidebat tandem non solum in similem qualem modo allegaui, sed omnino potius multo importuniorem huiusmodi affectum. Corripiebatur videlicet, simul & semel, tanta respirationis angustia, a rigida contentione thoracis, præcipue vero in posteriore parte circa scapulas, etiam acerrimum sensum, veluti ruptorium imminentem effectum exprimentis, vt inde nihil restaret, nisi breuissimis periodis spiritum trahendi libertas; cum longiorem eius haustum non solum exquisitissimi sensus exacerbatio per scapulas,

pulas, ſed etiam veluti cunei ibi infixi firmiſſimus reniſus ſimpliciter inhiberet, cum ſanguinis miſſionem ſimpliciter detrectaret, pharmacorum ope vix quatuor dierum decurſu ſubleuari potuit: remanente etiam inſuper ſummo virium detrimento. Imo vero, cum etiam ad ſe magis reuerſus, tamen & venæ ſectionem & ſcarificationem pertinaciſſime aſpernaretur, (auſcultans neſcio quorum hominum interpretationibus, quod affectus ille inſultus quidam apoplecticus fuerit, ein Schlagfluß, qui ſi paulo altius ad nucham vsque incidiſſet, ſimul & ſemel ipſum exſtincturus fuerit: oriri vero quam maxime a ſpirituum inſufficiente influxu, qui ſanguinis miſſione adhuc magis ſubtrahantur &c.) recurrente adhuc ſemel, licet debiliore eiusmodi inſultu, & vel nulla, quod ego ſciam, vel quacunque tandem alia, medicatione vſus, incidit in ſucceſſiuam hecticam tabem, qua etiam tertio circiter menſe deceſſit.

Spaſtici affectus circa thoracem, reſpirationem intercipientes, vnde veram originem ſuam habeant.

§. X. Sane vero dixi etiam iam ſupra ſententiam meam de certis illis quibusdam affectibus circa *thoracem*, *reſpirationem* cito & ita ſimul & ſemel *intercipientibus*, vt etiam omnis energia reliquorum corporis *motuum* vna auferatur, & intereat: vbi præcipue *apoplexiæ* vulgo ſimpliciter creditæ ſæpe merito dubiam adhuc rationem vna notare auſim, dum inprimis *genarum* color augeſcens, & *vaſorum* circa tempora *inflatio*, non obſcuram ſimilitudinem effectuum, etiam ab *arbitraria ſpiritus detentione* conſequentium, exprimentes, non adeo iniuſtam faciunt ſuſpicionem, quod in hoc etiam caſu nihil aliud, niſi huiusmodi nuda atque ſimplex *præcordiorum motus coarctatio* primarium mali fomitem conſtituat; quemadmodum *ſuffocatiui catarrhi* ortum etiam non parum debere autumo *paralytodi* harum partium, ad ſufficientem energiam reſpirandi, defectui.

Aſthma ſpaſticum ſeu conuulſiuum.

§. XI. Cæterum & modo dicta ſane eximia ſpecimina *ſpaſtici* affectus, & leuiora etiam huius cenſus, quæ communiter *aſthmatis conuulſiui* nomine notari ſolent, debent etiam communiſſime ortum ſuum, humorum ad ſatis liberum progreſſum *vniuerſaliorem impeditioni*, *generalius*; aut ad *certa* talia *loca inclinationi*, *ſpecialius*: aut, tanquam ad actualem *expulſionem*, *directioni*, imo *contentioni*, *ſpecialiſſime*.

Eius ſubiecta.

§. XII. Vnde quidem *primi* illius ordinis tales affectus familiares ſunt, ſeu communes etiam, omnis quaſi generis inſigniter *plethoricis*, aut inſigni plethoræ *commotione* adfectis; *medii* ordinis, inprimis ſimul in *iuuenili* periodo conſtitutis; *vltimæ* vero ſpeciei, ſimpliciter *euacuationi* eiusmodi iam exquiſitius *adſuetis*.

§. XIII. Est tamen interim etiam exquisitius tale *spasticum asthma* omnino nequaquam ita *quotidianum* & valde frequens, sed vere sic satis rarum & *infrequens*: inprimis, quod etiam citra *externas* insignes occasiones insultus suos suscipiat; & praeterea non tam *transitorios* illos, & vt veri simplicioris *spasmi* motus, cito iterum remittat. Rarúm & infrequens est.

§. XIV. Caeterum nullum quidem tale indignum est solertiore animi aduersione, quanto magis *impetuosum* atque *diuturnum* fuerit. Quandoquidem immediate vtique testatur de valde *vegeto* tali *naturae*, & sane nec *intrepido* penitus ad *motus* promtius administrandos *studio* ac *intentione*: qualis quidem vel non sine *praegnantibus caussis* suscipitur, vel si fiat, *insolens* talis, *trepida* atque *anxia* naturae tam *vehementia*, quam *pertinacia* neque facile, vbi coorta est, iterum dissoluitur, neque, ne per proximas occasiones recrudescat, satis commode occupatur. Affectus illi spastici impetuosi & diuturni animi aduersionem merentur.

§. XV. Ante omnia vero merito valde suspecta sunt huiusmodi *spastica respirationis* vitia, quando morbis *acutis* superueniunt. Sicut enim ibi omnes insigniter *spastici*, nedum actu *conuulsiui*, motuum errores semper peioris sunt ominis: ita habent etiam huius generis *insultus*, quo considerationem ad se trahant, & omnem securitatem excutiant. Asthmatici insultus in acutis suspecti sunt.

§. XVI. Vnde certe nihil rusticum aut confusum ferunt loca aliquot *Hippocratis*, vbi de *rigoribus*, *febrem*, cui superueniant, *soluentibus*, mentionem facit. Sed peritissime vtique ibi discernendum venit tum, quid ipse *Hippocrates solutionis* talis nomine intellectum voluerit, & an illud verius ad *febrem*, an vero *paroxysmum* solum referendum videatur; tum etiam, quid ipsis *factis* in veritate practica consonum sit & respondeat: quidque simplicius *tonico-spasmodici salutaris* ita alicubi euenire vere obseruetur; quidue contra *conuulsiuum* sub *ferocioribus* huiusmodi *contentionibus* subsit, a quo deteriores illae consecutiones. Sicuti manifesto aliquando *solutionem* simpliciter, aliquando *salutarem nominatim* & specialiter, aliquando *nouae exacerbationis* praesagia, aliquando denique propinquiores *funestos* exitus illis assignare obseruatur. Quae res omnino vtique decentibus distinctionibus indigent, vere in hac diuersitate reperiundis: dum Loca Hippocratis de rigoribus, febrem soluentibus, quomodo intelligenda sint.

spasmi simplicius semper adhuc *benigniorem*, quam *conuulsiones*, & *caussam* & *efficaciam* præ se ferunt; *conuulsionibus* interim perpetuo *violentius*, & inde etiam fere quouis intuitu *grauius* quiddam inferentibus.

ARTICVLVS II.

DE

EPILEPSIA.

§. I.

Variæ opiniones de morbo epilepsiæ.

SI quisquam est affectus, qui varie propemodum exercet ingenia Theoreticorum, est certe hic ipse, EPILEPSIA. A præsentis nostri instituti (simplicissimis *positionibus res ipsas* potius vti sunt, non autem *opiniones*, vti *videntur* aut *reputantur*, recensendi) scopo vtique alienum est, in *opiniones* antiquorum paganorum inspicere; quando illi *casum epilepticum* ita religionibus suis immiscuerunt, vt eius euentu illas turbari, imo illum tanquam præsens aliquod signum rerum suarum Diis suis non probatarum interpretati sint: ac si innuerent, talem affectum tanquam immediate a Diuinitate aliqua præsentanea mortalibus ita incuti. Vnde etiam otio idoneo potientibus relinquimus, quo vsque nomen morbi *attoniti* huic affectui, aut etiam *apoplexiæ*, commune aut proprium fuerit. Eodem loco relinquimus etiam tum generalem magis illam locutionem sacræ N. T. paginæ, quando de fœmina (quæ alibi disertis verbis *hæmorrhagia*, aut *hæmorrhoo* affectu laborasse memoratur) alibi dicit, quod *spiritum morbi* habuerit; tum vero specialiorem illam expressionem de *puero*, aliquando in *aquas*, aliquando in *ignem* cadente, *maligni spiritus* vi: quem *epilepsia* exagitatum fuisse videri posset.

Oritur vel ex caussa spirituali, vel materiali, vel animi pathematibus eminentibus.

§. II. Interim est vtique merito consideranda illa, etiam per tralatitiam communicationem aut impressionem per omnes propemodum gentes dissita, affectus huius tanquam specialissima *perhorrescentia:* qua veterum illam morbi huius pro *sacro* agnitionem non magis probare, quam re ipsa sequi videntur. Enim vero subesse in hoc talia quædam phænomena, quæ ortum etiam eius aliquando veluti vere *spiritualem* innuere possint, nemo plane negauerit, cui exempla nota fue-

fuerint; ortus eius aliquando per *superstitiones*, *fascinum*, & nefarias *magicas* artes incussi, seu excitati; imo per nefandas *imprecationes* velut euocati; quarum vtrarumque rerum exempla vulgo notiora sunt, quam vt prolixam assertionem postulent. Interim cooriri etiam hoc genus affectus *certo ordine & respectu* a caussis simplicibus *materialibus*, & ad corporis *œconomiam* omnino pertinentibus, nihilo minus manifestum est, imo veluti notorium: ita tamen vt etiam in hoc genere non quidem simpliciter *aduentitii*, sed omnino vtique *domestici*, & a domesticis prorsus caussis producti, *motuum* errores huius mali veri sint architecti; nempe *animi pathemata* a præfigurationibus summe *anxiis* atque *terrificis*.

§. III. Quemadmodum autem hæc ita satis vera sunt, & vere sese his modis gerunt & habent: ita est tamen etiam illud nihilo minus euidens, quod hoc ipsum malum etiam corporeis quibusdam vitiis, *corporearum* inquam rerum *motui* non debite succedenti, passim superueniat & accidat. Vnde quidem alicubi a *mensium* negotio non bene succedente; alibi a *vermibus* in intestinis hærentibus; aliquando etiam a rebus toto genere præter naturam, siue *conformationis*, siue vndecunque factæ *illationis* & *incussionis* culpa, affectus hic ortum suum ducit & initia: nisi quod longe vtique familiarissima sit illa eius constitutio, vt *animi pathemata* præcipuam vtique energiam in primo *prouocandis*, aut magis magisque *exacerbandis* his commotionibus heteroclitis omnino sibi vindicent. Quandoquidem re vera rariores omnino sunt casus, vbi *epilepsia* eueniat, nisi ab his maxime pathematibus, *terrore*, inprimis *anxio* magis, & ad *euadendum* aut *eluctandum* parato; *iracundia*, cum ingente perturbatione vehementissima; & denique diuturna *mæstitia*, simul *trepida* atque *anxia*; aut denique *hæreditaria* ipsa dispositione. Eius caussæ.

§. IV. Antequam autem ad *caussarum* historiam progrediamur, proferenda est primo loco ipsa totius affectus *historia*. Consistit hæc in eo, quod patiens hoc malo laborans corripitur plus minus *repentinis motibus conuulsiuis* & quidem non tam solum qualibuscunque, sed ad ingentem sæpe vsque *vehementiam*; adeo, vt vnum etiam adhuc exemplum propiorum temporum in A. N. C. præsto sit, tantæ huius mali violentiæ, in subiecto puerilis ætatis, vt etiam *ossa artuum magna*, vt in tali corporis mensura & proportione, confregerit: frequenter autem etiam quantumcunque non ita plane insu- Epilepsiæ historia.

tato impetu, eo vsque tamen ferociat, vt etiam violenta *cohibitione* contra opposita, mediocribus conatibus cohibendi nihil agatur.

Interdum nudo adspectui imponit, & corpus rigidum tenet sine agitationibus.

§. V. Interim sunt vtique etiam huius eiusdem generis affectus tam exigui sæpenumero impetus, vt nullam insignem *vim* motuum præ sese ferant; nisi quod re vera in hoc genere aliquando imponant nudo adspectui; dum *reciprocas* quidem *agitationes* non perpetrando, quietius aliquid fouere apparent: sin autem manus in qualecunque auxilium admoueantur, deprehenditur, quod *contentio* præsto sit contumacissima æque atque *fortissima*, *rigidum* seruans corpus potius, *motu* omnino *forti*, nequaquam autem *quiete* vlla *flaccida*.

Peculiaris huic morbo est pollicum in pugnum impressio.

§. VI. Peculiariter autem solenne quasi & vere *proprium epilepsiæ* habetur, vt patientes sub eius paroxysmo, manibus in *pugnum* collectis, *pollices* in hanc fortiter inprimant; neque fere eripi sibi illinc eosdem sinant, præ magna vi contentionis: aut si *pollices* ita impressi, magna vtique vi adhibita, iterum ipsis extendantur, fere etiam simul vniuersus paroxysmus veluti distrahatur: (quamuis si hoc statim per ipsa eius *initia* suscipiatur, hunc effectum non æque assequatur.)

Oculos habent apertos epileptici.

§. VII. Dum autem ita *cadunt*, aut sub quocunque tandem situ conuulsionum impetu *exagitantur*, habent quidem *oculos apertos*, (quo proprie differunt a *lipothymicis*, sicuti *rigoribus* ad minimum fortibus, nisi actualibus *reciprocationibus* conuulsiuis, ab *apoplecticis*:) interim nullum habent reliquum *sensum* vllum, neque *recordationem* vllam eius, quod hoc tempore ipsis accidit.

Quæ corporis partes præcipue exagitentur.

§. VIII. Afficiunt autem hi conuulsiui motus vehementes inprimis *artus*; simul vero etiam ita redundant in ipsum *pectus*, & motum eius *respiratorium*, vt non aliter *contendendo* fiat, quam alias sub *voluntariis laboriosis* virium contentionibus solenne est. Illa propemodum diuersitas obseruatur, quod admodum *iunioribus* veluti solennibus *caput* vehementer exagitent hæ conuulsiones; *oculos* & agitent variæ, & distorqueant; *maxillas* ad stridorem dentium vehementem corripiant: *linguæ* autem indecentes motus, quibus illa inprimis *antrorsum* longe exporrigatur, obtingunt ab hoc morbo non solum *minori*, sed omnino etiam iam *adultæ* ætati, adeo, vt inauspicato aliquando concursu horum *linguæ*, & simul *maxillarum* heteroclitorum motuum, lingua a dentibus grauiter lædatur. Sicut etiam vehementior

tior illa *oculorum distorsio* non valde raro *durabilem* posthæc *strabismum* post se trahit. Imo valde *sæpe* facta, & *caput* inprimis admodum grauiter afficiens *epileptica* vehementia *stupefacit* passim energiam sensuum, vt vulgo vocant, *internorum*, seu potius ipsius *rationis* promtitudinem. Sicut aliquando in teneris iam annis valde violenta *paralytodes* impotentias vni aut alteri membro incutit, posthac durabiles.

§. IX. Vltimus propemodum actus aut potius *effectus epilepticarum* conuulsionum paroxysmi est *spumæ* e glandulis salivalibus largior expressio, & ita *ante os* etiam effluxus. Finito paroxysmo ad se reuertentes patientes nullius rei memores sunt; nisi quod a grauissima exagitatione contractarum forte *læsionum* adhuc *dolores* persentiscant: licet vnde illæ ipsis euenerint, non recordentur: ordinarie vero vtique *lassitudinis* proportionatum sensum seruant, non aliter, quam ab alio quocunque *laborioso* motuum genere.

Spuma ante os. Dolores & lassitudo post paroxysmum.

§. X. Peculiare est, quod *epilepsia* subinde sequatur mutationes insigniores *lunæ*, inprimis *nouilunia* & *plenilunia*. Quale quid etiam circa *quadras* eius, a peculiari occasione accidentalium exacerbationum, tali maxime tempore factarum, in pares *periodicas* reuersiones, denuo recrudescentes, aliquando obseruare licet, vt eius rei exemplum superius iam allegaui, sub generali mentione conuulsionum.

Epilepsia sequitur phases lunæ.

§. XI. Quod iam *ætiologiam* epilepsiæ attinet, licet illa re vera nunquam speranda sit luculentior, & vere plenior; ante omnia vero, qualis *medico* scopo vllatenus quadrare possit, ne dum satisfacere: si tamen habitus illarum caussarum consideretur, a quibus *valde sæpe* originem trahit, imo etiam ipse propemodum habitus illorum *motuum*, quos ipsa proprie agitat; non minor certe ex horum comparatione elucescit probabilitas, quod hi *motus ideam* aliquam seu qualemcunque impressionem, tanquam *iracundam* aut tanquam *anxie trepida* intentione subnixam, pro fundamento habeant; quam ex illis opinionibus quoquo modo agnosci potest, quæ *caussis* harum rerum *vellicationi* materiarum peculiarium in neruos incurrentium, & *spirituum animalium* impetui, citra vllam *directionem* ad quemcunque tamen *finem* seu effectum, sed simplicem solum *euentum* tanquam fortuitum, tribuere satis habent & haberi volunt.

Eius ætiologia.

Effectus anxiarum perturbationum motus vitalis materiæ attribui non potest, sed æstimatorio motui.

§. XII. Certe enim sicuti effectus ille, in genere quidem valde familiariter obuius, in specialissima vero etiam *ἀνεξεβεία* non ita absolute rarissimus, *anxiarum* valde perturbationum motus *vitalis*, passim fientium ab *auersione*, vel a *matre impressa*, vel a propria summe *anxia* impressione inducta, nulla vna verisimilitudine attribui potest *materiarum* cuicunque peculiari dispositioni in ipso corpore patientis: dum non solum manifesta ibi est tota prima vera ratio cooriendi a nuda *falsa fictione* & simplicissima *erronea æstimatione*, quæ sola faber est & architectus tam *metus* horridi, quam *fastidii* & *auersionis*; sed etiam omnino vtique *primarii* non solum, sed &, si res exquisite æstimetur, *vniuersi* illi tales effectus, qui hic vt affectus, passim etiam vehementes, sese sistunt, non tam directe *materias* qualescunque occupant aut concernunt, sed simpliciter potius *motus*.

Exemplo nauseæ.

§. XIII. Neque quidem tam solum vnice *vitales*, quam etiam *mixtos*, imo manifesto etiam ipsos *rationales*: (dum vtique ab his initiis natæ *auersiones nauseosæ* patientibus talibus passim etiam ad solam *mentionem* prolixiorem, adeoque vere *speculabundam* & sub sola imaginatione condemnantem *nauseam* conciliant.) Et tamen interim ad harum etiam grauissimarum auersionum (iterum dico, simpliciter *æstimationi falsæ* innitentium) ipsos paroxysmos prouocandos vtique quidem etiam passim vera atque realis corporalis præsentia inseruit, præcipue vero potenter concurrit. Quantumlibet etiam neque *sensus* crassior manifestus, neque, vbi etiam sensus præsto est, vllus alius verior, quam simpliciter *æstimatorius* præcipuus actus, aut illis ad minimum vnice & simpliciter quadrans talis effectus, comparet & præsto est,

Auersionis felis.

§. XIV. E quo itaque exemplo vtique ita parallelo maximo iure subsumo etiam ad *epilepticos* conuulsiuos motus: quod, licet etiam in illis ipsis sensus exquisitus nullus occurrat, tamen nihilo secius etiam huiusmodi tanquam *æstimatorio-motorius* effectus inde sequi possit. Nempe non aliter, quam a fele, non quia præsens est, neque quia felis est, neque quia quicquam de eius corpore, a solidis ossibus vsque ad effluuia & halitus insensiles, ita materialiter molestum est; neque propterea etiam vllas ipsi corpori, directe, & in materia eius, alterationes aut corruptiones imprimit: sed manifestissime primo *motus* non tam *inducit*, quam solum *prouocat*; & *specialissime* quidem *motus*, non tam alii *materiali* corporis constitutioni aut *alterationi* vel

vsita-

vsitatos, vel proportionatos; bene vero *æstimatoriis animi auersionibus*, etiam per simplicem *moralem* fictionem alias coorientibus, & vsitatos, & *finali* æque atque *organico* ad talem finalem habitu vere conspicuos, eique omnino *proportionatos* atque respondentes.

§. XV. Quas res quisquis inter se decenter contulerit, simulque alteram illam similitudinem comparauerit, qua & *epileptici* motus (siue confessa magis *pathetica* impressione, siue *hæreditaria*, siue propria; aut vere ad *excussionem* quasi pertinentibus materialibus caussis, fientes) propemodum tantundem *infrequentes* sunt, quam alteri tales tumultus, a magnis *auersionibus* ortum ducentes: poterit certe tanto facilius credere, quod huiusmodi *parium* circumstantiarum reliquarum etiam *pares genericæ rationes* merito agnosci possint. *Incitamenta* dico, non *materiarum* aut *partium*, ad exercendos tales motus, quales insitos & proprios habere confusissime fingitur, tam contra *habitus organici* totam indolem in genere, quam insuper pariter gratis fictorum *spirituum* scenam vniuersam in specie: sed incitamenta *motuum*, non tam simpliciter IN *partes* inducendorum, aut IN partibus agitandorum, sed vere PER partes exercendorum, & non aliter, quam alias etiam ad manifestos certos *fines* solent, instruendorum.

Hæ æstimatoriæ animi auersiones sunt incitamenta motuum per partes exercendorum.

§. XVI. Vbi adhuc semel commendo ante iam tactam illam obseruationem, quod *motus epileptici* eminentiores, nempe *vehementiores*, etiam *inscio* patiente, simpliciter sint tales, quales alias ad ipsos veros effectus scopi *iracundi*, & cum magna *indignatione pugnabundi* esse vsquam possunt aut solent; *errabunda*, & ad festinatam quandam actionem velut impatienter respectans *oculorum vibratio*; aut *fixus* atque *truculentus* obtutus; aut *toruus* atque *tortus* adspectus; *stridor dentium*; *linguæ volutatio*, tanquam ad loquendum tendens; *contentio artuum* fortissima, tanquam ad manifestos nisus etiam *anhela*, & collecto per vices spiritu, vere *contentiosa*; imo sæpe numero illa ipsa ratione *clamosa*, qualis in vere iracundis maximis contentionibus iam inter agendum, iam inter patiendum extrudi solet.

Motus & actiones epilepticorum scopum iracundum & magna indignatione pugnabundum indicant.

§. XVII. Sicut etiam in aliis totus paroxysmus, ab *ingurgitatione* insatiabili, inprimis *sicci panis*, prægressa primo ortus, in vomitum tandem desinendo soluitur: apud alios, post diuturniores etiam contentiones, vltimo fiente *membri virilis* erectione, & nondum constante sibi vsquam mentis recordatione, *spermatis* eiaculatione fini-

In aliis ad certum euacuationis finem motus instruitur.

finitur. Nempe vndique & vndique vel manifestioribus tandem *elisionibus*, in quas tota illa vehementia motuum *desinit*: vel ad minimum ad insignem vsque *fatigationem* continuatis motuum tentaminibus; quæ si maxime nullum effectum adsequantur, tamen ipsa *delassatione* veluti suadente tandem iterum omittantur.

Exempla epilepticarum conuulsionum, in variolis, vermibus, dentitione difficili &c.

§. XVIII. Quemadmodum autem horum variorum generum specimina itidem varia passim etiam obseruationi occurrunt: ita placet hoc etiam loco præcipue commendare exempla illa, primo in vulgus quoque nota. *epilepticarum* conuulsionum, variis rebus *excernendis*, sed excretioni non obsequentibus, superuenientium; inprimis *variolarum* & *vermium*, neque minus *dentitionis*, nec ita rarissime *obstructionis*, & inde *cardiogmi* infantum, des Hertzgespanns. Sicuti apud *teneriores* adhuc infantes notissimum est, minime ita rarissime, etiam ipsi omnino *tussi* vehementius impeditæ, & cum magna materiæ *tenacitate* coniunctæ, tandem ad vehementiores tussiendi paroxysmos etiam *conuulsionis* paroxysmum accedere. Tanto magis autem poterit harum rerum meliori conceptui inseruire illa historia, quam certe notatu longe dignissimam nobis sistit *Guil. Fabric. Hildanus Cent. 1. Obs. IV.*

Vbi nempe puella decem annorum, cum ipsi globulus vitreus pisi minoris instar in aurem intrusus, & irritis conaminibus chirurgorum non solum altius insinuatus, sed tam instrumentis quam medicamentis variæ irritationes atque dolores inductæ essent: incurrit inde primo capitis, deinde etiam artuum totius eius lateris, iam stupores, iam dolores acutiores: inprimis tamen cœlo humido & pluuio, humido & frigido, imo vero verno & autumnali tempore. Cum hæc ita per 4. 5. annos durarent, accedentibus demum etiam conuulsionum paroxysmis, perculsa mater, consulit denuo Medicos. Cum autem auris, imo etiam capitis dolores iam aliquamdiu plane requiescentes, suspicionem qualiscunque nexus inter hæc noua vehementia symptomata, & primæuam illam occasionem, nemini propemodum amplius suspectam redderent: frustra adhibitis ad hæc omnia, & inprimis ipsas conuulsiones, consiliis omnibus & auxiliis: superueniens tandem denique Auctor, & percepta prolixius historia illa rei insolitæ in vnam aurem insinuatæ, & inde successiue subsecutorum huiusmodi variorum adfectuum in eodem latere primo caput, deinde etiam plures & remotiores partes varie adficientium & magis magisque demum ingrauescentium, felici vtique instinctu applicuit animum, ad agnoscendum huius rei fomitem ipsum maxime illud alienum, meatui auris tam per se molestum, quam variis irritationibus tanto intolerabilius redditum: vnde ad hoc maxime tanquam fundamentum

subru-

subruendum, & ipsam radicem excidendam, præcipuam suam intentionem dirigens, cum hac denique per instrumenta ingeniose excogitata feliciter potitus esset, dedit postea manus etiam alter ille insolentior adfectus, nempe epilepticus. Vbi quidem, cum hodie nec ipsi amplius plebi ignota sit vanitas viatorum illorum quotidianorum antepilepticorum, longe certe simplicius probabile sit, quod epilepsia illa magis sponte cessauerit, sublata ita caussa illa ipsa, propter quam proprie variæ illæ motuum contentiones susceptæ erant, & sæpius denuo exacerbatæ: (cui geminum quiddam notissimum est in symptomatibus calculi, eorumque paroxysmis,) quam vt vlla verisimilitudo occurrat, quod hæc conuulsionum actiuitas vere potius medicamentis, aut vlla alia arte methodica ablata sit.

§. XIX. Inseruit autem hæc consideratio etiam illi maxime vsui, vt omnino vtique Medicus animum aduertere meminerit eiusmodi caussis, quæ quidem in ordine ad ipsum actum conuulsiuorum motuum non sunt nisi antecedentes, aut plane procatarcticæ dicendæ; interim ita verum fundamentum huic præbent, vt omnino vtique, nisi hæ exstitissent, actus ille nunquam in effectum deductus esset. Imo vero, quantumlibet etiam hoc omni modo sit verum, quod motus tales quam oblique ad veras illas eiusmodi caussas ipsorum procataracticas proxime quadrant; sed vnice vt in qualecunque subsidium, imo vero, vt Helmontius sana acceptione non prorsus vane interpretatur, vel per modum ipsum indignationis huiusmodi impetuosa contentione exercentur; & hoc ipso etiam sublata tandem tali caussa non propterea eo ipso vna simul & semel tolluntur, (vt nempe alius forte aliquis directus effectus, sublata sua caussa:) non est tamen vllum dubium, quin & per primam illam directam sui occasionalem caussam huiusmodi affectus fortius foueantur, eamque tam positiue, quam priuatiue certius sequantur, quam si sine eius respectu habito tractandi suscipiantur. Vsus huius considerationis medicus, quod epilepsia interdum per primam caussam occasionalem foueatur.

Non male certe huc quadrat biga obseruationum, quas circa hoc negotium obseruare mihi contigit. Puella 9. annorum laborabat iam a quinque annis frequentioribus magis magisque, & omnino sæpe recursantibus paroxysmis epilepticis; requirebatur a me, vt suppeditarem aliquot dose specifici mihi vsitati antepileptici. Transmisso hoc cum instructione, quomodo illud vsurpare conveniat, renunciatur per literas, quod nihil adhuc solidi leuaminis præstiterint. Quamuis autem vna allegaretur, quod singularis circumstantia circa vsum ipsarum tempestiuum maxime necessaria non tam exacte obseruari potuerit, suspicabar tamen statim, quod alius subsit quasi continentis cuiusdam caussæ peculiaris concursus. Mittebam ita quidem denuo aliquot doses, sed perscripta simul hac

mea suspicione; respondebant ad hanc proximis diebus, quod nihil tale hariolari possint. Postquam autem continuationi per plures vices porro institissent, licet sub aliquali solum tam vehementiæ, quam inprimis frequentiæ, (non vt alias hoc medicamentum solet, etiam penitissima) remissione obseruauit ceu ex accidenti mater, quod puellæ collum intumescere incipiat. Quæ res ipsi in mentem reuocauit, quod ipsa puella tenera adhuc sua ætate 3. 4 annorum, inflationem colli conceperit: quæ quidem per artificia quædam externa iterum discussa, ab illo autem tempore mox epilepticorum paroxysmorum initia subsecuta sint. Vnde etiam mox spem iterum concepit, quod affectus hic ita optatum finem iterum assecuturus sit, quando illa prægressa occasionalis caussa iterum proprium suum tramitem ingrediatur.

Puer autem sex annorum nunciabatur circa sextam vespertinam horam iam plus duabus septimanis quotidie corripi paroxysmo tali epileptico, vt ante omnia sensum quendam innominati doloris in abdomine percipiat; a quo ipsi mox male sit, & statim turbato capite, nisi sponte desideat, cadendum sit præ vertigine: vtrouis autem modo pereunte omni recordatione, experiatur vtique conuulsiuos, inprimis autem anxie anhelos quosdam contentiosos motus, a qua constitutione ante horæ quadrantem vix ad se redeat. Statim vtique in mentem veniebat, quod probabiliter lumbrici subsint, idque diserte matri indicabam; respondebat autem illa tanquam cum fiducia, lumbricos non subesse. Cum autem de reliquo pueri corporis & valetudinis habitu interrogans audirem, quod ille quidem quasi perpetuo malo, nempe pallido colore conspicuus, simulque subtumido faciei adspectu sit, confirmatus eo magis in ipsa suspicione monebam mulierem, quod illa vtique rebus ita constitutis secura esse non possit, quin vermes non solum subsint, sed proprie hoc negotium puero facessant. Edebat illa ita argumentum suum præcipuum, imo, vt illa interpretabatur, potius documentum, quod vermes sub hac re nequaquam subsint; cum enim tertia prægressa septimana nundinæ celebratæ fuissent, emerat a circumforaneo probatissimum eius remedium, & propinauerat puero, a quo vti nullam vermium expulsionem obseruauerat, ita nullos subesse pro certo habebat. Quamuis autem denuo monerem, verosimillimum potius esse, quod intempestiuis illis artificiis commoti solum, sed non emoti vermes, has turbas cieant; tanto magis, cum hic talis adfectus proprie ab illo demum tempore coortus sit: illa tamen sui propositi pertinax insistebat soli petitioni plane nominatim remedii illius antepileptici, cuius efficacia proprie ipsi maximopere commendata sit. Dabam aliquot doses, sed cum diserto præsagio, dubitare me, quod aliquid insigniter effecturum sit remedium, nisi caussa præcipua sublata, quam vermes esse non desistebam suspicari. Cum puero secundum præscriptum dedisset vnam dosin, ipso tempore gliscentis vespertini paroxysmi, supprimebatur huius eruptio: sequente die repetebat ex præscripto similem exhibitionem, sed sequebatur paroxysmus vehementior atque longior, quam ad eum diem vnquam eruperat. Cum ita tandem ita denuo consilium petenti anthelminticum dedissem, emansit. Post quartam demum septimanam reuersa, petebat consilium pro filia 16. annorum intermittente febre correpta. Cum autem

autem de puero nullam mentionem faceret, interroganti quomodo tandem negotium cesserit, velut admirabunda, & incerta, an nondum rei euentum mihi denunciauerit, fuisse vtique vermes declarabat, & adunata inuicem vtraque vola, tantum paruorum vermium, ascaridum, reiectum esse, statim autem ab illa exoneratione paroxysmum emansisse, nec amplius perceptum esse, memorabat.

Imo vero nemini puto graue erit adhuc vnam non disparem valde huius rei historiam legere, epilepsiæ inquam, equidem sublatæ, sed secuti grauioris alius pathematis. Adolescens ex honestissima familia, liberis tamen aliquanto fœcundiore, destinabatur mercaturæ addiscendæ; eoque nomine mittebatur in celebre quoddam emporium, vbi tamen morum vrbanior, quam ciuilior ratio loquacitatem non solum, sed & maxime dicacitatem familiarissimam reddit. Ita adolescens hic, paulo tardioris etiam, & serii magis, quam volatici ingenii, in domo paterna ingenue & liberaliter educatus atque habitus, cum inter dicaces plebeios famulos institorios alienissimam vitæ rationem inueniret, imo vt inter tales vsu venit, etiam ita magis magisque exagitaretur, vt loco domesticæ consuetæ commoditatis, & somni breuitatem atque perturbationem, & labores sibi minus decoros visos subeundos experiretur, tacito hinc animi dolore atque indignatione, quin acriore subinde iracundia commotus, incidit in epilepsiam. Adhibentur a Medicis varia, sed in cassum: reuocatur a parentibus domum, sistit se ludimagister quidam e, nescio quo, pago, pollicitus certam curationem per arcanum quoddam, quod in adolescentia sua Austriacæ cuidam Illustri matronæ, medica talia secreta describere conductus, in futuros vsus memoria complexus sit &c. auscultant parentes; & ferebatur tinctura lunæ præcipuas partes habuisse; quid multa, decrescit sensim epilepsia, imo desinit post tertii forte mensis periodum. Manebat tamen patiens languidus, torpidus, imo sepistupidus. Post tempus duorum forte mensium increbescente magis magisque stupore, sed cum vertiginosa quadam capitis perturbatione coniuncto, incurrit mentis alienationem, quæ magnis gressibus in maniacam vehementiam procedebat. Nec obsequebatur vtique amplius remediis, quin, ægre re vera simul, & hectica quadam tabe fatiscens patiens, post tres forte alios menses moriretur.

Sane vero plurium omnino memini similium exemplorum, vbi vel optima remedia irrita fuerunt, non obseruata decenter *caussa continenti* quasi *materiali*, hunc effectum *fouente*: vel *mutato* etiam hoc affectu, alii, re vera tam *pertinacia*, quam reliqua *indole* aut periculosis *progressibus*, nihilo leuiores mali adfectus successerunt.

§. XX. Cæterum est vtique notatu digna illa *duplex* circumstantia; *primo*, quod alii huiusmodi patientes *præsentiant* paululum, quando paroxysmus inuadere machinatur; alios autem *inopinato* simul & semel corripiat totus impetus; vt etiam ad se reuersi nihil, nisi a post facto colligendo, factum esse recordentur. *Secundo*, alios grauibus

Duplex circumstantia circa inuasionem paroxysmi.

bus *motuum contentionibus* paroxyſmus exerceat; dum ex aduerſo iterum aliis ſegniores huiusmodi commotiones eueniunt, & ſimplicius magis *tetanώδεις*, nempe *in rectum* tendentes, daß ſie wie ein Stück Holtz ſtarren.

Efficacia pulveris ſpecifici antepileptici.

§. XXI. Faciunt hæ circumſtantiæ inprimis ad feliciorem *applicationem* certioris remedii mihi vſitati; quandoquidem & ita *impendente* paroxyſmo maxime datum, & aduerſus ſumme maxime *conuulſiuam* atque *contentioſam* epilepſiam præclaram efficaciam exſerit: peculiari, ſed omnino luculento ſpecimine, quod fruſtra energia huiusmodi remediorum collocetur in quacunque efficacia *in materias* aliquas; cum in hoc remedio & *quantitas* ſumme exigua, *ſubſtantiæ* re vera *minime cito diſſolubilis*, effectum tamen ita præſentiſſimum edat, vt hoc ipſo iam momento *impendentem eruptturum* paroxyſmum *retineat*, ne erumpat: ſi vero, quantumcunque etiam auctiore doſi, extra hæc ita *opportuna* veluti *momenta* exhibeatur, amittat re vera omnem hanc efficaciam, neque quidquam prorſus ad totam hanc rem pertinuiſſe vllo modo videatur. Cum, ex aduerſo exquiſite *tempeſtiue* ita dati etiam pauca grana ſufficiant, ad prorſus etiam *exſtirpandum* malum; adeo, vt cum hoc antea *ſingulis* etiam *diebus* aliquoties patientem exercuerit, poſthac etiam penitus ceſſet, neque vnquam reuertatur, ſi tales *occaſiones* recte euitari poſſint, quæ ad *reſuſcitandam* diſpoſitionis huius habilitatem tanto magis pares ſint, cum etiam, *fortiore* ſui concurſus impetu, ipſam talem *epilepticam* tragœdiam, vel in eousque ſana corporis œconomia, de integro concitare valeant.

Vis adſuetudinis in epilepſia.

§. XXII. Omnino vero conſideranda vtique eſt etiam in ipſa epilepſia vis *adſuetudinis*: cui certe non parum debere veriſimile eſt ipſam hanc, ita *adſueſcendo*, in poſterum continuandi *contumaciam*, vt v. gr. quos iam *adultos* inuadit, illos vix amplius deſerere tanquam pro certo habeatur; ſicut ex aduerſo, quibus *iunioribus* ab *infantia* aut *prima pueritia* affectus hic negotium faceſſere cœpit, circa tempus inprimis *pubertatis* facilius iterum deſueſcere iam inde ab antiquitate traditum eſt; vtpote vbi totius etiam *animi* tales *alterationes*, & *priſtinarum adſuetudinum* ſpontaneæ *omiſſiones* & *faſtidia* in conſiderationem venire merentur.

Intentio excuſſoria in moti-

§. XXIII. Sicut autem *cauſſalem* rationem *epilepſiæ* merito collocandam reputamus in *generali* quadam *intentione excuſſoria*, *motibus*

tibus transpressoriis, *congestoriis*, & ad *expressionem* quasi collineantibus, tentanda; vnde etiam tam ad ipsam primam totius huius mali *excitationem*, quam inprimis ad paroxysmi *reuocationem* & grauiorem *exacerbationem*, intentiones *patheticæ animi* tam multum possunt: ita inseruiunt vtique his euentibus omnino *materiales* etiam huiusmodi caussæ, quæ hunc *respectum* pro *formali* sui *ratione* habent, vt *emotionem* e corpore *respiciant*. Vnde *dentitio* difficilius procedens, *variolarum* eruptio, *mensium* negotium, *vermes*, *sperma*, sine exitu *commotum*, *epilepticis* conuulsionibus passim fomitem præbent: nulla certe ita simpliciter *materiali* actiuitate, *stimulatione* aut *impulsu*; bene vero ita illo *finali* respectu, quatenus *mouendo propelli*, imo *expelli* debent. Quod quidem omni modo debitam considerationem meretur. — bus hisce respicienda est.

Vti certe nec ita rarissima sunt exempla *epilepsiæ*, *in spermatis excretionem desinentis*: ita memini exempli, quod in iuuene 26. annorum obuenit, quamuis etiam iam ante aliquot annos altera ad minimum affectus parte laborauisse memoratus sit. Corripiebatur nempe, velut ex improuiso, *delirio* magis maniacde, quam melancholico, certe neque tristi, aut multum cogitabundo, neque valde timido, sed potius, præter reliquam suam consuetudinem, cum valde modestæ & in loquendo moderatæ esset indolis, satis audaci, loquaci, clamoso, imo minitabundo & euadendi cupido: qua propter etiam vinculis coërcendus erat, cum custodiam perpetuam adponere paupertas eius non permitteret. Cum autem hæc scena per mensem forte durasset, & tam reliquis voluntariis tentaminibus per vim eluctandi, quam animi furiosa indignatione, cum harum rerum nihil procederet, varie exagitaretur, erupit *epilepsia*, fortibus non solum, sed omnino etiam diuturnis paroxysmis, vel ad horam integram durantibus. Increbuerunt etiam hi tales, adeo, vt bis, ter, imo quater per nycthimerum conuelleretur. Tandem accessit etiam hic euentus, vt sub magna vehementia paroxysmi *membrum virile* tenderetur, imo magis magisque rigide intentum tandem eiaculationem spermatis exsequeretur. Quo ipso facto non solum mox mitescebat paroxysmus, sed eueniebant ab eo tempore etiam magis magisque *rariores* insultus, & omnino *mitiores*, nisi quibus *excretio* talis iterabatur, qui & longiores erant & importuniores. Imminuta vero posthac magis magisque sunt omnia pathemata mentis & corporis, licet omnino vtique tardis progressibus, donec post *quartum* demum *mensem* iterum ad se plenius reuerteretur, *sexto* tamen, aut quod excurrit, a primo *delirandi* initio &c.

§. XXIV. Alias autem nequaquam certe in hoc genere penitus & simpliciter etiam contemni debet energia *impressionis per fascinum*, aut quæcunque tandem *veneficia*. Qua de re vti passim audiun- — Energia impressionis per fascinum & veneficia.

diuntur exempli, quomodo patientes aliqui tales ex *esu* oblatorum sibi a suspectis hominibus qualiumcunque eduliorum aut cupediarum, aliqui etiam *repente* post assumtionem, alii vero tardioribus progressibus, in huiusmodi grauissimum adfectum inciderint: aut *puellæ*, suppressis posthac *mensibus*, coortis autem variis oppido *insolitis* atque *grauissimis* aliis pathematibus, tandem non solum *conuulsiones*, sed etiam insolita peculiari vehementia insigniores euenerint. Placet harum rerum exemplum aliquod commemorare.

Aulici cuiusdam tubicinis filius, decem annos egressus, mittitur cœnæ tempore, vt e proxima ædibus patriis cella senatoria cereuisiam accersat. Dum ille per porticum paulo obscuriorem transit, occurrit vetula puero incognita, quæ ipsum alloquitur, an non tubicinis illius sit filius? affirmanti offert schedulam quandam; ad matrem eius pertinere dicens, quam ipsa iam voluerit deferre, sed commodum obuio tradere velle, matri exhibendam. Descendit puer in cellam, accipit cereuisiam, deportat domum: indicat simul matri nuncium de schedula, eamque de vestis recessu expromere gestiens non inuenit; dum autem intentius quærit, corripitur vehemente paroxysmo epileptico, nunquam antehac ipsi cognito, nedum familiari. Expauescunt quidem parentes, & familiares, sed non venit vlli in mentem, quod aliud tale quiddam suspectum subesse possit. Corripitur interim puer, per tres proximos annos, frequentibus atque vehementibus paroxysmis epilepticis, ex improuiso coorientibus, & grauiter illum exagitantibus. Accusatur sub hoc tempus vetula de infima plebe veneficarum superstitionum, cum subsecutis grauibus damnis, qualia etiam minitata erat incutere: adhibitis scrutiniis decentibus, & examine, confiteatur rea talia facta, quorum nomine ad supplicium condemnatur. Cum executio huius in effectum deducenda esset, in ipso loco supplicii profitetur adhuc, sponte sua, vetula, quod ante tot annos tali puero, illorum parentum filio, nempe huic, de quo loquimur, veneficium tale obtulerit, a dæmone sibi concreditum, sub euanidæ schedulæ specie, vnde illi *epilepsia* euenerit. Liberatus etiam iterum est patiens, sed non ita mox post huius supplicium.

Ita etiam alia huius commatis exempla non ignota sunt, vbi ex oblatis schedis, epistolam externa facie mentientibus, sed vacuis repertis, cum inspiciendi gratia aperirentur, statim epilepsia vehemente correpti sunt, quibus oblatum erat illud fascinum.

Habeo etiam *imprecationis* exemplum; vicini e sinistre intellecto ioco in rixas atque iurgia asperrima exardescebant; vbi, vti proprie filiarum pubescentium occasione natum erat iurgium, pater alterius partis, venaticæ atque syluestri asperiori vitæ rationi addictus, increpans inhumanius filiam aduersæ partis, imprecatur simul impuro ore & animi impia contentione epileptica pathemata; more horum locorum genti ita familiari, vt ne liberis suis hæc imprecari vereantur.

tur. Corripitur autem re ipſa puella mox vehemente penitus, & ad plures horas porrecta epilepſia, vt etiam vitæ periculum timeretur. Quamuis autem in illo puero ſenſim elangueſceret malum, non tamen ſedatum eſt ante alterum, imo vere tertium, ab eo tempore, annum, quin & ſæpe, & per initia inprimis grauiſſime, patientem exerceret. Vixit autem poſtea per annos adhuc bene multos, etiam eidem arti buccinatoriæ addictus, quæ præſertim per initia diſcendi caput vehementer exagitat, ſine vlteriore incommodo.

§. XXV. Sicut autem totum negotium *faſcini & incantamentorum* intricatiſſimum vtique eſt, eo vsque non poteſt de eius energia quidquam veriſimile concipi: niſi quod generaliſſima quaſi quædam proportio locum habere videatur inter *intentiones fortiſſimas mentales*, & qualescunque *ideales impreſſiones*, & *motus*: vbi tamen via *communicationis in diſtans*, aut per qualecunque *ſymbolum corporeum*, conceptum vtique transcendat. Faſcini & incantamentorum negotium intricatum eſt.

§. XXVI. Si tamen etiam alteram illam conuulſionum epilepticarum plane ſingularem circumſtantiam attendimus, quomodo *lunæ phaſium* præcipuas mutationes ſæpenumero etiam prorſus *exquiſite* ſequantur; vti certum hoc & notum adeo eſt, vt in dubium vocari a nemine facile poſſit: ita eſt tamen ſimul nihilo vsquam euidentior vlla eius rei ratio *theoretica* vere atque ſcientifica. Sicut enim certe hoc intuitu re vera otioſa penitus eſt locutio illa, *lunam* eſſe *humorum dominam*, eandem eſſe *cerebri præſidem*, (& conſequenter *generis neruoſi*, *ſpirituum animalium* &c.) ita ſi quam maxime his dicteriis acquieſcere vellemus, eſt tamen vtique ante oculos, quod parem dehinc difficultatem denuo obiiciat circumſtantia illa peculiaris *phaſium* lunæ; cur inquam hanc talem *energiam* ita proprie demum exſerat circa hæc veluti *puncta locorum*, & ſecundum ea *temporum*. Vbi, ſi etiam iterum diceretur, (nempe a nuda ſimplici *experientia*) quod hæc res ita *inſita* ſit huic ſideri; intercedit denuo noua realis diuerſitas imo difficultas, quod omnino etiam hæ ipſæ ſecundum has *phaſes* veluti *ſolennes* exacerbationes epilepticæ adeo non ſimpliciter ad has *ſolas phaſes* adſtrictæ ſint, vt paſſim etiam alios dies his phaſibus ſolum propius *accedentes* ſeruent, non minore *exactitudine*, quam ipſas illas phaſes *ſtricte* determinatas. Sane vero manebit hæc res, quo loco iam dudum eſt, imperſcrutabilis circa *modum fiendi*: interim cauendnm tamen etiam perpetuo erit ab illa adhuc longe craſſiore, vtique circa rem *rationi* proprie expoſitam, hallucinatione, quaſi Explicatio, cur lunæ phaſibus reſpondeat epilepſia.

propter-

propterea, quia satis percipi non potest, quomodo vtique sit aut fiat, propterea etiam *esse* & *exsistere* non habenda venit.

συζυγία voluntatis patheticæ cum motuum epilepticorum indole.

§. XXVII. Quicquid autem circa hanc etiam rem *conceptui* vsquam adhuc adfulgere potest lucis, est vtique simpliciter comprehensum sub *συζυγείᾳ voluntatis pathethicæ* (non *speculatiuæ*, *rationalis*, sed secundum *ideam*, ipsam quoque *non* simpliciter *rationalem*, *iucundi* aut *aduersi*, ad suscipiendas *motuum* contentiones conuolantis) cum ipsa *motuum indole* & habitu tam *essentialis conuenientiæ* quam *caussalis energiæ*.

Motuum vitalium perturbationes ab anxio & vano terrore a fede.

§. XXVIII. Sane vero felicius has res expediendi *occasionem* habebit, imo *methodum* maxime procliuem, quisquis expediuerit illam *agendi* atque *fiendi* rationem, quæ subest in *anxiis* illis *perturbationibus motuum* omnino modo *vitalium*, quæ cooriuntur in homine, cuius *mater* eo tempore, quo illum gestauit in vtero, VANVM *terrorem* aut *anxium metum* concipit a *fele*; vnde ille quidem, si posthac per totam suam vitam in conclaui moretur, vbi felis delitescat, non aliis, quam omnino paribus illis *perturbationibus vitalium motuum* adficitur, quales MOTVVM VITALIVM PERTVRBATIONES VANVM, si recte æstimatur, sed tamen SVMMVM & fortissimum ANIMI PATHEMA *timoris summe anxii* alias consequi solent: imo vero ad conspectum propius felem non tam æque simpliciter dictis hisce motuum *perturbationibus* percellatur, sed omni modo vero etiam ANIMI PATHEMATE TALI exagitetur, *metu* inquam vehemente, *absurdo* a tali animali grauissime concutiatur. Vt de aliis huiusmodi *absurdarum auersionum*, aut *desideriorum*, *theoriis* quidem irritis vtique, & omnimode inanibus, nihil dicam; quæ tamen, quantum ad ipsum *factum* attinet, non solum *veræ*, sed etiam omnibus hominibus familiariter *notæ* sunt, eoque ipso ad congenerum difficultatum *theoreticarum veram explanationem*, maximi vtique sunt momenti & vere paris habitudinis. Quod proinde merito bene notandum venit.

Conuulsiones aliquando fiunt propter excussionem aliquam subiectis quibusdam familiariores sunt.

§. XXIX. CONVVLSIONES autem, quæ aliis iam vrgentibus adfectibus vlterius *accedunt*, possunt certe adhuc tanto melius huic ortui vindicari, quomodo inquam maxime *finalibus* eiusmodi respectibus PROPTER aliquam *excussionem*, debito suo progressui minus auscultantem, tanquam per *indignabundum* aut *anxie pauidum* quendam *nisum* & *contentionem* cooriantur. Vbi tanto plus lucis vniuerso huic negotio affundit, merito solertius, quam fere vsquam fieri solet, obseruan-

uando illa circumstantia, quod ad *conuulsiones in genere* proniores maxime sint atque *promtiores* illi per indiuidua, qui *iracundiæ præcipiti* & *acri*, & *pauidis angoribus animi* præcipue indulgent: cuius contrarium sese sistit in illis, qui *liberiore*, *sedatiore* aut *firmiore* sunt animi indole & morum habitu.

Commentum crassum de acrimonia materiæ in genus neruosum irruente.

§. XXX. Vbi quidem etiam facile in omnes sensus veluti incurrit inanitas traditionum illarum, de *materia* morbida *acri*, *qua tali*, quæ in *genus neruosum* irruendo idque *stimulando* has turbas excitet: cum huiusmodi crassum commentum non solum ab omni respectu ad *tempus* alienissimum sit, (nisi quod eius auctores atque fautores suæ opinioni in eo melius consulere videntur, quod peculiares illas *rationes temporis*, quibus maxime *conuulsiones* exoriri obseruantur, circa *indicatorias* aut *criticas* male procedentes *periodos* potius attendere, imo vel admittere, supersedent) sed inprimis etiam minime omnium quadret alteri illi iustissimæ considerationis circumstantiæ manifestissimæ, quod nempe *conuulsionum accidens* re vera, iusta *proportionis* æstimatione instituta, sit mirifice INFREQVENS. Cuius rei ne vlla longius petita exempla allegem, cito testem atque documentum tot *millenarios* infantum plebeiorum atque rusticorum, *variolis* & *morbillis* rectissime perfungentium, non solum sine vllis *conuulsionibus*, sed etiam cum reliquarum secretoriarum & excretoriarum *commotionum moderamine* plane mitissimo: vbi *vrbani* infantes per intempestiuas *artificiales* perturbationes demum in illas *indignabundas* aut *anxie pauidas* ataxias coniecti, horum ita pathematum exempla fiunt. Neque vero minorem cohortem *millenariorum* percensere integrum fuerit *febrium* omnis generis, tam *salutariter* exeuntium, quam *funeste* quidem decedentium, interim tamen non nisi velut in ipso demum *articulo mortis conuulsiones* exserentium.

Conuulsionum infrequentia.

Actiuiores motuum commotiones, infelicius exeuntes, conuulsiones comites habent.

§. XXXI. Vbi certe longe alterius considerationis est obiectum hæc ipsa circumstantia, quod omnium affectuum, cum *actiuioribus motuum vitalium commotionibus* coniunctorum, quando infelicius ad ipsam mortem exeunt, vltimus finis *conuulsiones* comites habere soleat: & tamen aliquando etiam ita *exiguas*, præcipue vero *breues*, vt, sicuti nulla harum circumstantiarum, ita minime omnium hæ postremæ vsquam conciliari possint cum istis phantasiis *acrimoniæ*, *in genus neruosum* irruentis, aut vndecunque tandem arcessendæ *stimulationis*, ceu tali maxime *tempore demum* in ipsam œconomiam *systematis neruosi*,

aut qualiumcunque motuum, mechanice potius, quam sub destinatione ad qualemcunque finem fientium. Cui rei ex aduerso egregie satisfacit simplicior illa consideratio, quod etiam desperatis reliquis ordinatioribus tentaminibus quibuscunque natura hunc tanquam *vltimum conatum*, per fortiores *motus excussionem* qualemcunque tentandi, velut *vltimas* suas *vires* experiri aggressa, irrito etiam hoc qualicunque ausu, tandem omnem *agendi* conatum merito deserat, quando simpliciter irritum & nullius efficaciæ amplius compotem eundem experitur.

Contra post fortiores motus, excussionem tentantes tandem natura deficit.

§. XXXII. Cæterum propemodum frustra sunt simplices illæ historicæ distinctiones *emprosthotoni*, *opisthotoni*, *tetani*; nempe de *regione*, *versus* quam illæ tractiones corpus inclinant, loquentes: sed re vera sine omni *vsu*, siue ad *caussarum* discretionem, siue vlteriorum *effectuum* qualemcunque meliorem perceptionem. Vtique cum ne quidem illud adhuc satis certum aut indubium exsistat, quod *conuulsiones*, quanto *ferociores* sunt atque violentiores, eo etiam absolute *periculosiores* sint: quod certe, quomodo ambiguum sit, notari meretur. Omnino enim satis notum est, quod tam aliqui *moriantur*, qui quam *leuissimas* conuulsiones exseruerunt; quam alii non moriantur, qui quam *grauissimis* exerciti fuerunt.

Distinctiones conuulsionum inanes.

Conuulsiones fortiores num periculosiores sint.

§. XXXIII. Vnde longe magis ad medicam contemplationem tam *pathologicam*, quam *prognosticam* atque *therapeuticam* faciunt illæ considerationes, quod 1) *deteriores* sint conuulsiones, quæ *declinationi* potius debito tempore superueniunt, quam ipsi adhuc *incremento*; 2) omni modo deteriores, quæ iam *adolescenti*, ne dum *adultæ* ætati eueniunt in morbis aliis *acutis*, quam quæ in aliam quamcunque *teneriorem*, imo inprimis plane *tenerrimam*, cadunt. 3) Deteriores vtique, quæ *adultioribus fortiores* eueniunt; non item, quæ *tenerrimæ* ætati (nempe re vera contra generalis veri similitudinis rationem, ac si ætas atque textura *tenera* tanto magis *impar* iudicanda sit tolerandis eiusmodi violentiis; cum potius contra se res habeat.) 4) *Minoris periculi*, quæ ad *epilepticas* conuulsiones *extra acutos* morbos *procliuibus* eueniunt etiam in talibus, quam quæ penitus alias *ignota* erumpunt.

Contemplacio medica; quæ conuulsiones deteriores sint.

§. XXXIV. Sed profecto in hunc vsque diem *sterilior* est vniuersa harum rerum *theoria*, quam vt illi adhuc prolixius immorari æquum censeam. Illud autem certissimum, quod & conuulsiones *symptomaticæ*, & omnia prorsus alia *symptomata*, quamdiu re vera *symptomata* sunt, minime *certius*, *promtius* & *solidius* percurentur, quam

Omnia symptomata, & sic etiam conuulsiones symptomaticæ certius curantur sub-

quam adfectu ipso *primario* partim in genere ad feliciorem progressum deducto, partim *in specie* secundum *illam* maxime sui *circumstantiam* in meliorem successum deducto, secundum quam ipsi *conuulsiones* magis proprie superuenerunt; quæ nullæ sunt certiores, quam vel nimium *præcipites* incitationes motuum *excretoriorum*, vel nimium *deficientes* atque *impediti* successus & exitus illorum, interim quantumcunque vtique *molientium*. Vbi tamen re vera *prior* caussandi ratio fere familiarior est, & certissime inprimis ad conuulsiones ipsis *incrementis* accedentes; *posterior* contra illis inprimis, quæ *tardius* cooriuntur. Ex omnibus autem his æque atque singulis respectibus frustra vtique fuerit vel *propiorem* theoriam elicere, vel *vtiliorem*, quam huc vsque adumbraui. lato adfectu primario.

ARTICVLVS III.

De DOLORIBVS SPASTICIS, ARTHRITICO-PODAGRICIS.

§. I.

CVm iam supra *generaliora* de his rebus abunde proposuisse confidam, subiungam præsente loco ipsa præcipue *specialiora*. ARTHRITIS dicitur *generaliter dolor*, *artus* aut *articulos* grauius atque *pertinacius* affligens, in quacunque tandem corporis *regione* exsistat. *Specialius* autem vsurpatur de articulorum *superioris* maxime corporis affectu, *dolores* exquisitos (iuxta vulgatissimam acceptionem) & *contumaciores* exhibente. Arthritis quid sit.

§. II. Secundum veritatem autem rei minime nudi valde *exquisiti* dolores absoluunt penitus *arthritidem*; sed sunt omnino etiam *arthritica*, ad minimum vera *initia* potius, quam *præludia*, quæ *stupidiore* aut *obtusiore* ad minimum sensu patientes exercent, & magis magisque vehementiores *exacerbationes* successiue post sese trahunt. Interim, cum vtique hæc *arthritica*, aut *arthritodea*, non solum alias magno numero passim familiariora exsistant, sed etiam tanto magis *radiori* tandem *arthritidi* vix non semper præludant; eo ipso vero maximopere ad veram *historiam* vniuersam, & tam *caussarum* quam Eius vera indoles & historia.

effectuum nexum declarandum omnino pertineant: est certe tanto minus negligenda, vt propemodum vulgo fit, vera illorum *historia*.

Arthritidis species.

§. III. Tanto minus autem admittenda *confusio*, quæ sub persona exquisitioris *distinctionis* passim in scenam producitur: nempe, ad stabiliendas operosas illas *differentias* inter *rheumatismum* & *arthritidem*, vt res maxime *diuersas*, cum *subordinatæ* potius sint. Cæterum *chiragra*, *gonagra*, *podagra*, sicut vtique nihil aliud sunt, nisi *arthritis* in *certas* corporis *regiones* incumbens: ita habent tamen, quo veri vnici naturæ *fundamenti* ignaros non parum distrahant eo, quod *arthridis* strictiore accepione non nisi *iunioribus* magis familiaris sit; aut ad minimum certe *podagra* non nisi iam *annosioribus*, minus autem *iunioribus*, vt *arthritis*.

Eius subiecta.

§. IV. Sicut autem iam superius generaliore loco memoratum est, quod tam *rheumatici*, quam *arthritico-podagrici* affectus quam maxime cadant in subiecta *spongiosioris* atque *succulentioris* habitus corporis; & præterea constitutionis non solum reliquæ *plethoricæ*, sed in specie *commotæ*; (vnde familiaris illa traditio, quod *podagræ* maxime obnoxii sint, *vino*, *iræ*, *veneri* valde indulgentes; &, quia maxime talia *paupertas* minus suadet, aut fouet, *abundantia* vero vtrumque facit, *diuites*): ita facit ad propiorem harum rerum considerationem vtique tam *locorum*, quam *temporum* illa diuersitas, qua re vera *differunt*; sicuti reliquis velut *essentialibus* magis conditionibus simplicius vnum idemque sunt.

Quas partes corporis præcipue occupet.

§. V. Seruiet huic rei melius commonstrandæ præcipue vera *historia*. De *habitu* generaliore, *spongiosiore*, *succulentiore*, *plethorico*, & inprimis *commoto*, iam diximus. *Hæreditaria* quoque dispositio quid in talibus possit quid etiam *adscititiæ* & *adsuefactæ commotiones*, tam *turgefactoriæ* atque *translatoriæ*, quam *euacuatoriæ*, indicauimus tum ibidem, tum sub *ischiadis* descriptione. Addimus itaque hic, quod *arthritis* strictiore acceptione sumta, magis eueniat iuuenibus, ab anno XX. ad XL. Occupet autem partes potius corporis *superiores*; nempe secundum communem opinionem *scapulas*, *axillas humeros*, *brachia*. Quibus autem ego accenseo *dimidium caput*, *nucham & ceruicem*, inprimis *dimidiam dorsum medium* seu posteriorem partem *thoracis*, *anterioris* thoracis alterutrum *latus*; *hemicrania*, *pleuritide spuria* vulgo dicta, & *rheumaticis* illis, iuxta vulgus,

gus, *ceruicis* affectibus: neque minus *dorsalibus* atque *lumbaribus* pathematibus, passim *nephritidi* adsignari solitis.)

§. VI. Detrahit autem laruam fere etiam ipsa schola medica, quando *dolores*, quantumlibet *genua*, *pedem*, *digitos pedum*, *manus*, *coxas* pariter acriter exagitantes, sed simul etiam *superiores* corporis partes modo nominatas exercentes, *arthritidis vagæ* nomine notat. Reliquas suas conditiones atque circumstantias quia cum *podagra* fere communes habet etiam *superiorum* partium *arthritis*, memorabo primum huius historiam. — Arthritis vaga.

§. VII. Exserit se hæc pariter quam maxime in subiectis habitus corporis *spongiosioris*; *sanguinei*, *sanguineo-cholerici*, imo etiam de *phlegmatico* participantis. *Plethoricæ* vero constitutionis; sub commotionibus, siue simpliciter e reliquo *otio* cito corpus exagitantibus, siue *vino*, aut *animi pathematum* intemperantia, *excretorias* intentiones excitantibus. *Aetate* regulariter non alia, quam *virili*; aut iam plane *prouectiore*: maxime autem a prægressa reliqua iuuentute *alacriore*, & omnino *vegeta* atque bene *sana*; nisi quod forte *sanguinis excretoriæ* aliquæ vel *commotiones*, aut plane *eruptiones*, vel ad minimum tales *congestiones*, & ad easdem tendentes *spasticæ contentiones*, forte perceptæ fuerint. Faciunt tamen vtique eodem etiam *arbitrariæ* ventilationes sanguinis, præsertim *non immerito* susceptæ, sed omnino *plethoricæ* constitutioni præsenti ita satis recte adhibitæ: si tales in posterum temere negligantur, *plenitudine* tamen *sanitatis* reliqua interim continuante: *incitamentis* autem ante nominatis *patheticis* perennantibus, ne dum augescentibus. — Eius subiecta.

§. VIII. Sicut autem *modus*, *motus* atque *locus* adficiendi variat; dum aliis magis a superioribus *deorsum*, a *coxa*, inquam, *capite ossis femoris*, imo *longitudine* femoris, ad *genu*, & deorsum ad ipsum *pedem* progreditur; aliis ab *infimo pede* orditur; iam ab ipso *pollice maiore*, iam ab vltimo eius *articulo*, quem a densiore atque firmiore textura, nodo veluti cuidam simili, Germani den Ballen appellant: afficit tamen vtique in omnibus *portionem* aliquam, an *artum* hunc, qui sub vno complexu, a summo femore ad apices digitorum vsque, *pedis* nomine notari solet. — Locus afficiendi variat.

§. IX. Ita etiam *motus* ipsius adfectus est vtique perpetuo *molesta sensatio*, siue *dolor* qualiscunque; apud alios tamen *acrior*, *vibratilis*, & *acute vellicatorius*, imo aliquando acutissime *interlancinans*. — Motus huius affectus.

nans: tantus etiam aliquando, vt omnem *quietem* excutiat non ſolum, ſed etiam *eiulatus* imo *clamores* patientibus exprimat. Apud alios tamen, & inprimis nominatim *phlegmaticæ* magis conſtitutionis patientes, eſt prorſus *obtuſus*, & alia quidem effatu digna querimonia non æque notabilis, niſi quod *ſtuporem*, *grauitatem*, & *impotentiam* inſiſtendi; aut ſi hoc fiat, ſubtiliorem acutum ſenſum, tanquam *aciculæ*, aut ad minimum *ſetæ acutæ* plantas penetrarent, exprimens. Quanto *acrior* autem eſt ſenſus exquiſitioris, & nomine hoc digni *doloris*, eo minor communiter comparet alteratio vlla *externa*, ſiue *coloris*, ſiue *magnitudinis*, ſiue etiam ſenſibilis *caloris*. (Vbi recordor vidiſſe tales patientes, qui *genu* exquiſitiſſime dolens, intimo illo & ſubtiliſſimo ſenſu, extrinſecus etiam pugno percutere non vererentur, ſine vllo præiudicio interni illius ſenſus.)

Præludia paroxysmi podagrici.

§. X. Interim omnino maximopere notabis eſt illa circumſtantia, quam peculiariter, nempe in proprio maxime corpore, obſeruauit *Sydenham*; veriſſimam apud eos, qui paulo *amplioribus vaſis* ſanguiferis inſtructi ſunt: quod nempe prima veluti *præludia*, aut ad ſummum *initia podagriei* paroxyſmi *vaſorum* horum, per *tibiam*, conſpicuam *inflationem* oculis offerant. Cui omnino iungenda venit eodem tempore admodum ſenſibilis *grauatio* aliqualis, verius autem *tenſio* per ipſum femur deorſum; cum *adſpectu* etiam omnino muſculoſarum partium magis *compreſſo*, ſeu veluti denſato; *colore* etiam *pallidiore* & *calore* ad ſenſum *remiſſiore*.

Tumor in aliis œdematodes, in aliis eryſipelatodes.

§. XI. Qui valde *laxi* ſunt habitus, *phlegmatico-ſanguinei*, his, ſub *ſtupidis* illis magis & ſimplicius *grauatiuis* ſenſationibus, obtingit *inflatio* maior & vere *tumida* totius etiam *artus* ita affecti; non raro etiam vere *œdematodes*. Quibus autem media eſt huius *ſpongioſæ* conſtitutionis menſura, illis ſolet euenire huiusmodi *tumor*, quando iam ſenſibilioris *doloris* impetus non nihil *remittit*: imo ſolet potius ipſa hac *tumoris* eruptione *dolor* maxime *imminui*, imo remittere. Talis *poſterioris* generis *tumor* eſt familiarius *ſubruffus*, imo aliquando adeo ruber, vt *eryſipelaceum* affectum æmulari videatur. Vnde etiam nata eſt quibusdam, præter priſtinas opiniones, ſententia, quod *podagra* & *arthritis* ſint *inflammatorii* adfectus: confuſione non ſolum *arthriticorum* affectuum *ſpaſticorum* cum *rheumaticis* adhuc congeſtoriis, ſed etiam *calorum ſtagnatoriorum*, cum *æſtu ſtaſibus* ſuper inducendo vere *inflammatorio*, ſub *rheumatis* deſcriptione latius diſcreto.

§. XII.

§. XII. Cæterum *podagricis* etiam recrudeſcentibus inſultibus coniungi circumſtantias quasdam, quas vulgo pro *febrilibus* ſymptomatibus habent; imo vero *turbatæ* &, vt aiunt, *retropulſæ podagræ* vere *febrilia* talia incommoda *ſuperuenire*, nemo quidem mirabitur, cui perſpecta fuerit indoles *apparatuum* febrilium *inſtrumentalium* vniuerſa, *ſpaſticis* ſtricturis *directiones* motuum *ſecretoriorum & excretoriorum* inſtruendo, vtique *mechanica* illa conſectaria *perfrigerationis* & *incaleſcentiæ* varie alternantis poſt ſe trahentium.

Febriles motus podagricis inſultibus ſuperuenientes,

§. XIII. Vnde quidem, ſi perite vere diſtinguantur *commotiones antecedentes* & *conſequentes*, directæ & indirectæ; facile vtique erit perſpicere, quicquid ſine his conſiderationibus non poteſt non difficile apparere. Omnino nempe facile imo veluti familiariter ſub illis *stricturis* inæqualibus *tonicis*, quibus in integris ita veluti *artubus* etiam diutius *tenentur* tales quædam *tractiones*, ſimul vero etiam omnino ſubtiliſſimæ quædam *vibratiuæ* tonicæ *motitationes* vigent, non poteſt fieri, quin huiusmodi *alternationes* vigent, non poteſt fieri, quin huiusmodi *alternationes* vagæ atque variæ motuum etiam *internorum*, & conſequenter *caloris*, ſubſequantur. Quibus rebus tanto plus fauet *altera* illa circumſtantia *inquietudinis* ſummæ, & conſequenter etiam *impatientiæ*, quæ huiusmodi affectus perpetuo acerbiores reddit, ipſa vtique anxie *palpitatoria* cordis atque ſanguinis agitatione. Vt adeo, niſi *conſecutiue*, vllam *intimiorem* participationem *febrilium* motuum in *podagræ* negotio ſupponere aut agnoſcere re vera irritum ſit. Minime omnium autem vtique negligenda eſt illa *podagræ* veluti *proprietas*, quod ab eius circa *exteriorem* ſui ſedem factis perturbationibus ingentes ataxiæ ſuſcitari ſoleant circa *interiora*.

ex diſtinctione commotionum antecedentium & conſequentium diiudicandi.

§. XIV. Non nego, quod huius rei etiam alibi a practicis fiat mentio, nedum vt mihi hic aliquid imputare velim, niſi quod ſpecialiſſimarum hiſtoriarum conſcii ſatis vtique ſciant, quicquid ſciunt. Interim certiſſime longe familiarior eſt huius rei ſolidior obſeruatio inter teliquos homines, extra medicorum pomœria viuentes, quam in ipſis penetralibus huius ſynagogæ. Id quod profecto etiam tanquam ad oculum probare licet per alteram animaduerſionem, adhuc multis paraſangis a Medicorum conſideratione vſitata remotiorem, interim inter reliquos mortales veluti communiſſimam; nempe quod, qui *admodum iuniores* podagræ obnoxii fiunt, minus diu *ſuperuiuant*, aut certe *ſenium* fere nunquam attingant.

Podagra iunioribus ſuperueniens ſenectutem non promittit.

§. XV.

Nexus caussalis, cur præcoces podagrici non solum aliis affectibus expositi sint, sed etiam iisdem ad mortem deducantur, a practicis nondum annotatus est.

§. XV. Illud autem certe non erubesco manifesto profiteri, nescire me, quisnam Practicorum scriptorum annotauerit, nedum vt rem consideratu in his negotiis maxime dignam, imo penitiori nexui *caussali* seu ostensioni *conspirationis* atque *connexionis* pathologicæ idoneam, monstrauerit illam circumstantiam, quibusnam maxime *modis*, *effectibus* aut *euentibus* tales veluti præcoces podagrici non solum magis deinde *expositi* viuant, sed etiam ita penitus iisdem *obnoxii* sint, vt illis omnino ad *mortem* deducantur. Iterum dico, e classicis doctoribus, quorum auctoritas vel possit solum adspirare ad auscultationem impetrandam, ne dum assensum ipsum assecuta sit, neminem mihi notum esse, qui hanc rem vel decenter ad animum reuocasse videri possit, (excepta vna circumstantia, synchronismum intelligentibus facili) nedum vt illam *condigne* exsecutus sit, & ad veram sui *connexionem* adhibuerit.

Podagrici iuniores expositi sunt pathematibus hypochondriacis & retrocessionibus ad interiora.

§. XVI. Est autem hæc, quod hi, qui *iuniores* admodum podagram incurrunt, ante omnia (1) expositi sint euidentiori eius *conspirationi* cum pathematibus *hypochondriacis* admodum vehementibus: (2) etiam prompti hinc obseruentur ad *retrocessionem* illam ab artubus ad *interiora*: (3) aut ad minimum magna *vehementia* non solum *spastica*, sed plane *conuulsiua* circa corpus externum facilius exagitentur. (4) Vbi inprimis *introrsum* factæ illæ regurgitationes communius quidem *inflammationes* viscerum: (5) paulo rarius, in peculiaribus magis dispositionibus *phlegmatis* prædominantis, *hydropicos* adfectus: (6) vtrinque vero tanquam generice *obstipationes* viscerum: generalissime vero vt a *congestionibus* ad interiora vel *repentinis*, vel *pertinacibus*, vel vtroque, satis manifesto præ sese ferunt.

Multi etiam podagrici variis ischiadicis, hæmorrhoidalibus, nephriticis & calculosis pathematibus obnoxii sunt.

§. XVII. His hactenus adhuc *historicis* conditionibus podagræ si iungamus historias aliquot minus quotidianas, poterit ex illis probabiliter etiam aliqua lux affulgere, ad faciliorem *ætiologiam* huius affectus. Est nempe etiam in vulgus non adeo ignotum, tanto magis autem prudente animaduersione tanto vberius deprehendendum, quod multi *podagrici* vel fuerint, quin adhuc sint obnoxii variis *hypochondriacis*, *lumbaribus*, *ischiadicis*; vel plane manifestis & veluti confessis *hæmorrhoidalibus*, *nephriticis*, *calculosis* pathematibus.

Hæmorrhoidales conatus suppressi vergunt ad ischi-

§. XVIII. Paulo minus autem vulgo, & ipsorum etiam adeo Medicorum, perspectum est, quod manifestiores *hæmorrhoidales conatus*, aut plane iam qualitercunque adsuefacti *exitus*, si posthac *sup-*

supprimantur, sanitate interim reliqua satis *vegeta* manente, (neque aliis vere *συζύγοις eruptionibus*, aut ad minimum *congestionibus*, & alicubi *obstipationibus* succedentibus) per quam familiariter vergant ad *ischiadicas*, *gonagricas* atque *podagricas* passiones.

adicas & podagricas passiones.

§. XIX. Tanto minus autem huius rei specimen duplex, *historice* memorandum, e triuio scholæ medicæ dogmaticæ, seu potius didacticæ, petitum est, quod adhuc afferam, cum nihil ad illud conspirans vsquam ab ipsius Magistris Classicis stabilitum meminerim. Vnum erit illud, quod a *Mouffeto Theatr. Insect. lib. II. c. 41.* memoratur, quod *podagra sublata* sit per eductionem sanguinis *menstruam* e locis *hæmorrhoidalibus*, per applicationem *hirudinum*. (Cui obseruationi commodissime iungi possunt plures allegationes, quas partim e variis auctoribus, inprimis autem e *Zacuto Lusitano*, allegaui, partim propriis obseruationibus in eadem specie auctius illustraui disp. *de sanguisugis*.

Podagra sublata per applicationem hirudinum.

§. XX. Alterum, quanquam in solidum vtique proprium mihi, nempe simpliciter vtique domesticum est, tanto minus quidem scamnis scholæ medicæ debeo: interim omnino tanto maioris facio, dum proprie ipsum illud fuit, cuius consideratione magis sollicita totius vulgaris *pathologiæ* ornatus displicere mihi cœpit, *simplicioris* autem longe naturæ processus, totus ordo atque conspiratio, magis magisque mihi diluxit. Est vero illud ipsum, quod iam superius, vbi de *ischiadica passione* commemoraui: in quo nempe illud inprimis in rem præsentem memorabile est, quod *adsuefactio hæmorrhoidalis fluxus successiue introducta* non solum *ischiadicas* passiones, sed veram omnino *podagram* cum gonagrico - *chiragricis* interscenniis vsitatis ita in solidum aboleuerit, vt non solum huius mali nulla vsquam successio repullulauerit, sed (quod profecto circa hoc negotium solertiam, quantulacunque etiam vsquam esse possit, non possit non prouocare) etiam *ab omnibus aliis incommodis*, vsque ad ipsam propinquitatem LXXIX. ætatis anni, sincere sanus vixerit pristinus ille patiens; nisi quod obrigescentiam quandam poplitum incurrerit LXXV. circiter anno, postquam a V. S. ad illud tempus per æquinoctia regulariter vsurpata, sinistra chirurgia deterritus, postac abstinuisset.)

Hæmorrhoides adsuefactæ podagram soluunt.

§. XXI. Hæc quidem obseruatio, cum omnino viam mihi strauisset ad aliter intuendum *podagræ*, *ischiadicorum*, imo *arthriticorum* affectuum, & *hæmorrhoidalium inclinationum*, *propensionum*, *conatu-*

Podagræ reciproca conspiratio cum hæmorrhoidali-

bus & arthriticis conatibus. *natuum* scenas: inueni vtique per hos 24. annos, imo certe amplius, curiose inquirendo in *reciprocas conspirationes arthritico podagrico-hæmorrhoorum* affectuum, non solum tantum *numerum*, sed quod præcipuum est, tantam *constantiam* & vniuersalem quasi veritatem harum rerum, vt hinc merito occasionem sumserim, longe diuersum de his rebus conceptum formandi, quem *naturæ* consentaneum esse *a priori & posteriori* abunde expertus sum. Vnde adhuc semel animum ad *historicam* etiam veritatem *conspirationis* huiusmodi *hæmorrhoidalium*, *ischiadicorum*, *nephriticorum*, *sanguinei mictus* & *podagricorum* consensuum, & *reciprocarum* collusionum aut *concursuum*, omnino aduertere cohortor.

Reciprocatio arthritico-podagricorum pathematum cum hypochondriacis affectibus.

§. XXII. Neque tamen hoc solum, sed superest vtique circumstantia adhuc ad *historiam* ipsam pertinens, nullatenus postrema *dignitate* æque atque *ordine*; nisi quod hunc familiarius ita potius inuertat aut turbet, vt nulla habita ratione prioris aut posterioris, vel quolibet tempore, ceu promiscue, minus auspicato successu sese exserat. Est hæc RECIPROCATIO *arthritico-podagricorum* pathematum cum *hypochondriacis*, impetuosis quantumcunque, affectibus: nempe, non simpliciter *spastico tensiuis*, sed omnino grauiter *congestoriis* sanguinis; & hoc ipso *viscerum inflammatoriis*, non magis *periculosis*, quam subinde etiam *funestis*.

Ratio & nexus caussalis cur iuniores podagrici non ad senectutem perueniant.

§. XXIII. Ita enim est vtique summopere notandum illud, quod iam paulo superius commendaui, quod *iuniores* præcipue, minus *tempestiua* tali ad suam ætatem *podagra* correpti, famosam illam e vulgi obseruatione *vitæ* suæ *breuitatem* atque *senescendi* rariorem spem præcipue in hac circumstantia effectiue experiantur, vt eiusmodi *regurgitationibus ad interiora*, & inde coortis *febribus inflammatoriis*, vitæ iacturam incurrant. Quandoquidem qui a *podagra retrocedente* non tam simpliciter intereunt æque, quam etiam solum ægrotant, *iuniores* quidem, certissime vel *internis inflammatoriis*, vel manifestius *conuulsiuis* affectibus ita laborant: sicuti *senttiores lenioribus becticis* atque *atrophicis* huiusmodi pathematibus tandem absumuntur.

Podagræ succedentis, seu sibi relictæ, & retropulsæ consectaria.

§. XXIV. Vtrique vero etiam experiuntur *languidiora*, *hectico-ascitica* pathemata, quando *retropulsio* illa minus *impetuose*, sed *languide* potius facta est. Quale quid passim obseruare licet ab hodiernis illis artificiis, interne & externe *stupefacientibus*, *repellentibus*, *martialibus* etiam atque *salibus volatilibus*. Vbi iterum iterumque moneo

POSTE-

POSTEROS, vt animum huc aduertant, quomodo *podagrici* quidem *sibi relicti*, & patientius incommoda sua tolerantes, familiariter ad ætatem perueniant omnino *prouectiorem*, & reliquo corpore *interno* satis *sanæ* constitutionis compotes sese ostendant: quicunque vero artificiis, a *ventilationibus sanguinis* alienis, tractati, a podagra *subleuati* aut *liberati* videntur, tum variis aliis, & inprimis *internis* talibus pathematibus longe grauius exerceantur; tum summam totius *vitæ breuem* experti; nominatis præcipue illis e *viscerum abdominis malis* consectariis & affectibus intereant. Vbi sanior POSTERITAS dispiciet, quid debeatur illis *artificibus*, qui hisce rebus operam suam locant; & quid intersit inter *salutares naturæ*, & illam *perite* obseruantis *artis* intentiones: aut ad summum *tolerabiliora incommoda*; aut *veram* etiam *artem* atque METHODVM, *naturæ intentionibus* respondentem; & contra illis quidem *resistentem*, interim nihil melius, aut quoquo modo conuenientius præstantem.

§ XXV. Superest, vt tam vsitatiorem, *generaliorem*, quam etiam *specialiorem* quendam, per indiuidua, *exitum* paroxysmorum podagricorum attingam. Posteaquam tamen primum omnium præmonuerim, quod hi affectus, *arthritici* inquam in genere & specie, per *paroxysmos* quosdam clientes suos inuadant: nempe *vernis* inprimis, vel *autumnalibus* temporum atque tempestatum mutationibus; tum etiam aliis quibuslibet insignibus huiusmodi varietatibus, inprimis *frigido-humidis*, tanquam nominatim corpori minus tolerandis. Quamuis etiam errores in *diæta*, maxime omnium autem *animi pathemata*, non postremum in hoc genere locum sibi vindicent; primo quidem ad *exasperandos* iam præsentes paroxysmos, sensim vero etiam ad eosdem omnino *prouocandos*, extra reliquum ordinem sibi sincerius relictæ vitalis œconomiæ. Paroxysmi podagricorum certis temporum mutationibus &c. inuadentes.

§. XXVI. Quando vero iam hi paroxysmi debitam illam suam *procedendi & progrediendi* rationem ita seruant, ludunt ante omnia hactenus dictam scenam, vt 1) *tensiuas* illas atque *grauatiuas* inquietudines in *artubus* illis primitus, vel in toto corporis *habitu* exserant; 2) sensim autem, (nisi ab impetu quodam *pathetico* incitetur paroxysmus) magis magisque sensibiliorem foueant in parte magis immediata *dolorem*: 3) qui vagas illas sensationes *volaticæ refrigescentiæ & incalescentiæ* per habitum corporis, *appetitus* imminutiones, perpetuam *inquietudinem*, ne dum *somni* perturbationes, *phantasias*, *angores*, Modus & ratio eorum procedendi & progrediendi.

res, *pauores* ſub qualicunque ſomno, varie tædioſos *languores*, *ſiticuloſitatem*, ſed fere cum vſitatorum potuum *faſtidio*, imo in ſenſibilioribus ægris multimodam *impatientiam* ſecum inferunt.

Eorum exitus.

§. XXVII. Hæc quando ita per notabile tempus, ad minimum propemodum 14. dierum, aut 3. 4. ſeptimanarum, ita durauerunt, ſi non æque ſimpliciter paribus & exquiſite *continuis*, tamen nihil in ſolidum & vere *intermittentibus doloribus*) imminuitur ſenſim illorum ferocia: ſimul autem augeſcit in membro affecto viſibilis *ſpaſtica ſtrictura* ſeu *compreſſio* muſculorum eius membri; vnde quidem partim *adſpectus* ita affecti membri quaſi plane *tabidus* oculis ſeſe offert; partim autem *flexiles* membri portiones, *digiti*, *manuum* non ſolum in *chiragra*, ſed etiam *pedum* affectorum, ita obrigeſcunt, vt in eo ſitu, ceu alias ſimplici *ſpaſmo* adfectæ partes, firmiter detineantur, nec vsquam inflecti, aut ex illa ſua ſtatione dimoueri poſſint. Quin, per huius etiam rei adhuc initia, ſi extenſio tanquam per vim tentetur, (aut per incogitantiam, pes ita affectus contra ſpondam fulciendo, temere arbitrarie tendatur, aut prematur,) recrudeſcat ita, tanquam in momento, leuiter diſſimulatus dolor, & non ſolum per horam vnam aut alteram, ſed vel per diem demuo ferociat. Senſim ſenſimque vero poſt octo vel amplius dierum ſpatium remittens etiam hic *vigor* exquiſitus, reſtituit patienti *ſucceſſiue* vſum partium illarum modeſtum atque temperatum: manente tamen propemodum diuturna *imbecilliate* ſeu *minore robore*.

Podagra miteſcit quandoque poſt voluntariam, ſed moderatam & repetendam commotionem illius partis.

§. XXVIII. Neque vero prætereundum h. l. eſt illud, quod *Sydenham* commode monet, quod *voluntaria* motus illarum partium, quæ paroxyſmo tentari incipiunt, ſuſceptio equidem ab illis partibus ſæpe veluti *depellat*, aut *diſtineat* ad minimum paroxyſmum; interim communiter pathemata circa *interiora*, qualia *retrocedenti podagræ* accedere ſolent, poſt ſe trahat. Eſt hoc vtique, inquam, apprime notandum; interim non diſſimulo, quod multum hic ſitum eſſe putem in *moderamine* tam *ſuſcipiendi* huiusmodi motus, quam inprimis decenter *repetendi*: cum omni modo huius prudentis *regiminis* iuſta obſeruatio in *hypochrondriacis* tam *congeſtionibus*, quam *compreſſionibus ſpaſticis*, mirum quantum energiæ ſibi vindicet, ad *inutile* imo *intolerabile*, aut contra recte *vtile* atque maxime *poſtremum* reddendum hoc ſubſidium.

§. XXIX. Quadrat autem huic loco certe eximie peculiaris illa obseruatio, in vno pluribus subiectis annotata, *Hildani*, quomodo hominibus, podagræ alioquin vehementi obnoxiis, per aliud infortunium obiecta *tortura mechanica* e caussis criminalibus, liberos illos in posterum præstiterit a podagræ carnificina: sicut etiam ipsius huius auctoris experimentum, *brachii arthritodea* talia pathemata per voluntariam exercitationem brachii interpellandi, imo tantisper supprimendi atque dissoluendi, pluribus exemplis ita ratum deprehendi, vt nihil ipsi decedat, nisi admodum *prouidæ administratio* in re præsenti, maxime vero *fundamentalium* subsidiorum reliquorum tempestiuæ *subordinationes*, inprimis *præseruatoriæ*. Tortura podagram curauit. Brachii exercitatio arthritodea pathemata soluit.

§. XXX. Cæterum huius etiam eiusdem vtique obseruationis, quomodo *podagrico-arthritici* affectus *regurgitationem* veluti quandam ad *interiora* præ sese ferant, vsum exhibebunt mox subiungendæ nostræ ætiologiæ. Consistit autem vtique ipsa etiam hæc nostra horum affectuum *pathologia* omnino in *connexione* illa, quæ vniuersam reliquam nostram *pathologiam* tanquam præcipuum *fundamentum* constituit, *motuum*, *conatuum*, *directionum* atque *destinationum*, *sanguinis ventilationi* per sinceram euacuationem dicatarum. Et hoc quidem in præsente affectuum genere, etiam in generali huiusmodi *hæmorrhagiarum* apparatu; deinde vero *in specie* etiam in *specialioribus*, secundum diuersa *loca* atque *regiones* corporis, *inclinationibus* imo *directionibus* huius intentionis. Podagræ ætiologia.

§. XXXI. Nempe, in *arthriticis* quidem *strictiore* acceptione, & quatenus *podagræ* contradistinguuntur, habet vtique locum inclinatio huiusmodi adhuc ad *superiora*. Quo ipso maxime minime dubito, etiam *hemicraniam* inter *arthritodes* dolores numerare; (*abstrahendo merito* a traditione illa vulgatæ pathologiæ, quasi, quod aiunt, iurata, quod *arthritis* tanquam absoluta necessitate simpliciter in *articulationibus* sedem suam habeat; cum illis, qui rem diligentius perpendunt, & discretorum ægrorum expressiones solertius examinare cordi habent, satis perspectum sit, quod maior vere ratio habenda esse compareat partium potius vt *tendinosarum* atque *ligamentosarum*, quam simpliciter vt quoquo modo *articulatarum*.) Arthritis stricte sumta inclinat ad superiora.

§. XXXII. Ante omnia vero maxime quidem notatam velim iam supra etiam, vbi de *rheumatismo* verba feci, commendatam veram illam συζυγίαν, *conspirationem*, imo *subordinationem*, *rheumatismi* & Arthritidis & rheumatismi conspiratio & subordinatio.

& *arthriticorum* dolorum; quæ, cum etiam omnino *a priori* passim compareat, vt nempe, qui primo veriora signa *rheumatismi* exhibuerunt, illi posthac *arthritici* euadant: sistit se etiam omni modo a posteriori, ipsorum *humidiorum* seu *succulentiorum podagricorum* exemplo, vtpote qui ipsam suam podagram iam *incipiunt* cum artuum affectorum *inflatione* atque *tumore*, iam solutionem ipsius sui paroxysmi, desinendo ita in huiusmodi *tumores*, assequuntur; quod inprimis *sanguineo-cholericis* magis obtingit. *Tumores* inquam, omni modo cum *influxu* atque *suffarctu* humorum coniunctos, eoque ipso ambitum etiam non minimum complectentes. Quamlibet autem hi postremi omnino vtique magis directe ipsorum proprie *articulorum* ambitum complecti soleant; dum *rheumatismis* locus magis assignatur circa *medios* artus, verius autem circa *musculorum* carnosam partem, seu vulgo dictos *ventres* eorundem: non abludit tamen ab illa etiam circumstantia alter ille vniuersalior *tumor*, qui totam ita partis capacitatem omnino æqualiter occupare solet; *phlegmatico-sanguineis* vsitatior.

Tumores podagricorum.

Ratio huius subordinationis.

§. XXXIII. Consistit autem hæc *subordinationis* ratio in illis maxime tribus circumstantiis, 1) quod *rheumatismo* sincero atque simplici, præsertim in subiectis *porosioribus*, humores vegetius, & eo ipso tam *sincerius* quam *copiosius* ad partes impellantur; 2) quia in *moderatione* aut *sæpius*, citra vllum impetratum *exitum*, facto sensim ita *delicatiore* congestionis actu ex regimine, moderatius quidem, sed nihilo propterea minus *pertinacius* administrato, *pauciorem* non solum, sed plane etiam *tenuiorem*, & eo ipso *acriorem* serosam humorum partem ita imprimit: vnde non solum sensibiliores *ardores*, *pruriginosos* & *acutos*, sed etiam vel ex hoc capite propiorem occasionem ad *spasticos* in ipsis partibus renisus ita suppeditat. Vbi nempe *tertio spasticæ* hæ ipsæ micationes atque vibrationes propius iam deinde *arthriticorum* talium dolorum scenam instruunt.

Arthritici adfectus sunt veri motus spastici.

§. XXXIV. Sunt autem *arthritici* adfectus *materialiter*, vti scholæ loquuntur, omnino vtique veri SPASTICI motus; non tamen æque simplicissima statim sui scena totos musculorum plexus complectentes atque exercentes, sed per *fibras* magis solum ipsas singularius occupati: quarum interim & fortior inde fit tractio, quam si in omnes musculi fibras distribuatur illa motionis energia; & ab eadem consequentia etiam exquisitior tractionis huiusmodi *sensatio*, nempe vtique *dolorifica*.

§. XXXV.

§. XXXV. Hæc talis itaque *spastica contentio* in ambitu, licet diffusiore, *locorum hæmorrhagicorum*, vel etiam *arbitraria emissione* affectorum (inprimis *scarificatione*) suscepta, atque diu & pertinaciter continuata, constituit vtique tanquam *materialem* rationem podagræ generalissimam. Quod autem solum ita per *fibrillas* potius, quam totos musculorum *complexus* fiat, (tergiuersando magis, nec ad summam totius scopi tanquam *directius* procedere audendo) specialius iam est: *specialissimam* vero & vere *formalem*, quam vocant, in hoc genere rationem habet intensio horum motuum ita *subtilium* atque *pertinacium*, vsque ad exquisitum *dolorem*; vt inquam exquisitus *dolor*, a *spastica subtili tractione* atque *vibratione* oriundus, fit vtique *formaliter* in *externo habitu* corporis illud, quod alibi *arthritidem* in genere, alibi *chiragram*, *gonagram*, *podagram* appellant; *ischiadem* etiam, contra illorum opinionem, qui illam pro simpliciter *rheumatico* affectu habendam, & *arthriticis* pathematibus *contradistinguendam* contendunt. Podagrici apparatus.

§. XXXVI. Imo etiam *hemicraniam* & *odontalgiam*, quam aliqui quidem magis veluti rhetorice *dentium podagram* iam pridem appellarunt: ego vero, ipsa ratione exquisitissima duce atque magistra, minime per vllum tropum *arthritodi* familiæ adscribendam puto, sed omnino cum illo conuenire interpretor. Quamuis enim etiam multi tales dolores non propter *hæmorrhoam* destinationem, sed re vera ipsorum *dentium* impeditiorem *emersionem* cooriantur; id quod inprimis de illo *tempore* valet, quando vltimi *molares*, *gemini*, aut *sapientiæ* vulgo dicti, excludi debent. Est tamen velut essentialis paritas, duplici vtique illo respectu; 1) quod etiam ita totus affectus, etiam ad *dentium* expulsionem tendens, vtique sit *spasticus*; 2) deinde etiam ex confesso tales *dentium* dolores, qui cum *exclusione* illa nihil vsquam amplius commercii habeant, omnino non *exsistant* solum, sed etiam *violenter* & plane *ferociter* sese gerant. Hemicrania & odontalgia ad arthritidis familiam adscribuntur.

§. XXXVII. Sicut autem non absolute per omnia indiuidua simpliciter par esse vel solet, vel vllo intuitu debet, vehementia: adeo, vt etiam quorundam *podagricorum* pathema in solo magis *stupore* atque *obtuso* ad summum sensu subsistat, non nisi immodestiore artis vsu insolescens: ita non video certe vllam rationem, quam ob rem *arthritodem* affectuum tribui non liceat accensere illos, qui vulgo magis *rheumatibus*, vsitato etiam nomine inter ipsam vsque plebem, adsignati, Ratio cur affectus, qui vulgo rheumatibus adsignantur, arthriticis accenseantur.

cerui-

ceruicem, *ſcapulas* & *humeros*, *dorſum*, *lumbos* atque *coxas* occupantes, atque ſæpe ſic ſatis diu vexantes, neque tamen rheumaticæ indolis, vllo *tumore* aut *inflatione* proportionata, adeoque conſequenter *infarctus* alicuius probabilitate, exſerunt documentum: nec etiam vllam cuiuscunque *materiæ ſecretionem* & *excretionem* per illa loca, exhibendo, veræ *humoralis continentis* cauſſæ vllum indicium de ſe præbent.

Podagræ & arthritidis cauſſas in neruorum irritatione vulgo collocant, occaſiones vero humorales pro rheumatiſmo habent.

§. XXXVIII. Dico *continentis* cauſſæ. Cum vtique præiudicium hoc iam pridem præoccupatos circa hanc ipſam materiam teneat omnes pathologos; dum *podagræ* atque *arthritidis* cauſſas, ſimpliciter in neſcio qua *neruorum* ſubtiliore *irritatione* collocantes; quicquid vsquam etiam *occaſionem* ſolum largius *humoralem* ſequi videtur, minime *arthriticum*, ſed ſimplicius *rheumaticum* habendum interpretantur. Iam cum huiusmodi vulgo dicti *catarrhales* aut *rheumatici* affectus, circa artus externos, alibi *initium* quaſi ſumant ab *humoralibus* quibusdam euacuationibus neglectis; alibi per tales in ſubſidium ſuſceptas *mitigentur*, *præoccupentur*, imo ita *compenſentur*, vt his ſubſidiariis atque vicariis recte inſtitutis & continuatis illæ etiam tantisper plane ceſſent: præbuit ſane hæc res ſpeculationi illud offendiculum, vt propterea omnia talia non niſi *humoralibus* eiusmodi cauſſis, & earum ſimplici *materiali* efficaciæ adſcribendo, *rheumatiſmi* potius nudi, quam *ſpaſmi contendentis* atque *connitentis* efficaciam ſubeſſe augurarentur; & hoc ipſo veros *fontes horum* affectuum, vna cum vera *conſpiratione* cauſſali *rheumaticis* & *arthritidis* amitterent, imo perderent.

Quilibet ſenſus & motus ſecundum vulgarem pathologiam ab humoribus producuntur.

§. XXXIX. Nempe vnice e fundamento illo, quod totam illorum pathologiam, quia deſtituit, etiam, ſit venia verbo, proſtituit, quod quoslibet *ſenſus* atque *motus* magis ſimpliciter ab *humoribus* produci arbitrentur; quam quicquam horum, & inprimis ipſarum *motitationum* PROPTER *humores* fieri agnoſcant: vtique *tonici* motus, eiusque vtilitatis, imo *neceſſitatis* ad debitum progreſſum humorum; *efficaciæ* vero exquiſitiſſimæ ad ſpeciales *reſtrictiones*, & particulares *directiones* eorundem, nedum *genealogiæ ſpaſtici motus a tonico*; omnium inquam harum rerum incurii, ne dicam in illas etiam ad oculum demonſtratas paſſim iniurii.

Arthritidis formalis explicatio.

§. XL. Eſt itaque *arthritis*, tam generice quam ſpecifice ſumto vocabulo, *ſpaſticus* huiusmodi affectus; vbi *propter* ſanguinis, ad ſolita veluti ſpiracula *excretoria*, (quamuis e longiore ambitu, deſtina-

ſtinatam magis, quam definitam & exactam) directionem, per *preſſorios* vtique *tonicos* moderatos impulſus adminiſtrandam, dum exitus non obſequitur, magis magisque *tentaminis* potius indirecti, quam directe *ordinati* moliminis inſtar, & aſſumuntur, & inſtruuntur, & pertinaciter diutius ita continuantur *ſpaſticæ* eiusmodi leues & *inſtabiles contentiones:* interim minus minusque ad ſimplicem illum ſiue *ſucceſſum*, ſiue *exitum* exquiſita *proportione* ita exercentur; ſed potius ſucceſſiua nuda *adſuetudine* poſthac, oblata occaſione denuo receptæ, omnis *conſuetudinis* more, & *promtius* repetuntur, & *obſtinatius* adminiſtrantur.

§. XLI. Eſt enim hæc omnino circumſtantia huius affectus minime poſtrema, ſed quam cum omnibus ſub eodem genere, nempe *motuum efferatorum*, ſtantibus in genere communem habet; quod in *conſuetudinem* promtius faceſſat, eoque ipſo deinde nullas amplius *proportiones* ſequatur, quæ *materiarum*, aut *ſcopi* ſimpliciter ad illas directi, proportionibus magis velut abſolute quadrarent. Quod vti non verum magis, quam certum eſt, ita poſtulat omnino obſeruari, quandoquidem ex inaduertentia huius rei, tales deinde irritæ opiniones paſſim vtique profluunt, quæ animum ad inanes energias *directas materialium* cauſſarum deflectendo, non ſolum veritatem amittere inducunt, ſed *poſitiuo falſo* conceptui addicunt & ſubiiciunt.

Arthritis promte in conſuetudinem tranſit, & deinde nullas proportiones ſequitur.

§. XLII. Quod autem *ſpecialiores* conditiones æque *arthriticorum* affectuum, ac earum *rationes* concernit, ſunt vtique harum etiam veluti generaliores, (1) diuerſitas ſecundum *ætates:* (2) diuerſitas ſecundum *vehementiam* atque *pertinaciam:* (3) *infrequentia.* De prima dictum iam eſt; nempe quod illa arthritis *ſpecialioris* acceptionis, quæ, & quatenus, *podagræ*, *gonagræ* & *chiragræ*, tanquam ſtrictiore ſenſu dictis atque ſumtis, cum podagra maxime conſentientibus, *contradiſtinguitur*, ſit affectus *iuniori* potius ætati familiarior, quam *prouectiori*: (niſi quid huic etiam ætati ab *externis* maxime occaſionibus ſubnaſcatur, *ſcarificationis*, aut V. Sum in brachiis, *fonticulorum*, *veſicatoriorum* familiarius vſurpatorum, intempeſtiuo neglectu; inprimis in *fœminino* ſexu, vbi *hemicraniæ*, iam annoſioribus oblatæ, talium rerum vſum aliquando ſuadent, a quibus autem in poſterum imprudenter neglectis, paſſim eiusmodi incommoda incumbunt.) Rationem huius rei licuerit certe ſimpliciſſimam intueri in inclinatione illa euacuationum ſanguinis, in his maxime *ætatibus* ad ſuperna loca,

Arthritidis ſpecialiores conditiones.

Arthritis, quatenus podagræ contradiſtinguitur, qua occaſione prouectioribus obtingat.

caput & pectus, ordinarie tendente: ficut ex aduerfo *podagricorum*, *annofioribus* demum euenientium, huiusmodi affectuum ratio ex inclinatione ad *hæmorrhoidales* euacuationes propius pendente, minus difficulter agnofci poteft.

Eft autem certe hoc nomine iterum laudandus iam fupra commendatus ille locus apud *Hippocratem*, fine dubio ab antiquioribus ad ipfum delatus, quem lib. de Affect. fub *coxendicum doloris* adumbratione profert, dicens, quod hic dolor dependeat a decubitu ferofo biliofi, iuxta hodiernam formulam, humoris in VENAM HAEMORRHOON, quæ per crus excurrat. Vbi, licet ego profecto alieniffimus fim ab affectatione quantacunque palæologias, feu antiquis ex vno forte aliquo verbo, penitiffimam prolixiffimarum rerum & cognitionem & plane profeffionem adfcribendi, (fiquidem perfuafiffimus fum, plus fubinde opprobrii in illos redundare, quod huiusmodi rebus non decentius pofthac vfi effent; fed ipfo potius contrario pofthac rerum fuarum inftituto ordine atque dogmate, quod alicubi ita profeffi fingendi effent, turpiter iterum deftituiffent, imo diffeffi effent &c) non poffum tamen, quin hanc confiderationem exinde defumam, quod omnino probabiliter ipfi illi veteres, aut ipfe *Hippocrates*, facti ipfius, manifeftioris inquam *confpirationis* talis αἱμοῤῥόϊ negotii cum illo dolore a coxis ad femur fefe diffundentis notitiam habuerint; licet vlteriorem negotii huius deductionem minus commode exfecutus effe videatur. Quod quidem propemodum ordinarium eft, & certe tam ab ipfo, quam promacho eius *Galeno*, ad vniuerfam pofteritatem transmiffum, vt rem ipfam quidem, tanquam hiftorice, fatis bene expromant: fimulatque vero ad rationes reddendas conuertuntur, longe aliam faciem obuertere fentiantur. Placuit autem omnino hoc velut iudicium ex antiquitate non plane negligere.

Arthritis iuniorum non tam pertinax eft vti podagra.

§. XLIII. Eft autem etiam fecundi illius phænomeni, nempe diuerfæ *vehementiæ* atque *pertinaciæ* ratio, haud multo maiori difficultati implexum. Omnino tamen vtique fciendum, quid de illa re ipfa *verum* fit, & de quonam fubiecto fermonem habeamus. Nempe verfatur hoc in eo, quod *arthritis*, circa *fuperiores* corporis partes occupata, in iunioribus fubiectis neque tam *fæpe*, neque fere tam *obftinate*, tamque *diu* in fingulos paroxyfmos, patientes exagitet, vti *podagra*: quamlibet vulgo quidem vere confeffæ *arthritidis dolor* ipfe haud minus *acris* eft, quam ipfius *podagræ*. Deinde vero etiam, quod *arthritici* dolores iuniorum vix vnquam eandem pertinaciam feruent, vti podagra, ad conftanter veluti *adfuefcendum*, fed facilius propemodum, augefcente ætate, vel penitus iterum *ceffent*, vel ad *pedes* defcendant: dum vtique *podagra* ex aduerfo longe communius ita *infolefcit*, vt vix quisquam ab illa in folidum iterum liberetur, quin

magis

magis magisque firmiter potius *adsuescat:* aut *artificiis* alienioribus suppressa communissime in grauissimas illas alias pertinaces adfectuum species prolapsi patientes, ad insignem vlterioris ætatis extensionem minime perueniant. Vbi etiam generalis illa *maior pertinacia* in semel formatis propositis consistenti magis, nedum senescenti ætati præ iuuentute magis propria, nullo certe iure hic simpliciter negligi potest.

§. XLIV. Minime vero rara occurrunt exempla *arthriticorum* talium iuniorum, qui ab *hæmorrhoidum* posthac superuenientium adsuetudine ab his doloribus liberantur.

Arthritis iuniorum soluta per successum hæmorrhoidum.

E multis aliis placet huius rei exemplar allegare. Generosus quidam iuuenis, illo tempore forte 25. annorum, habitu corporis sanguineo-phlegmatico instructus; cæterum insolita ingente diligentia atque assiduitate iurium studio vacans, incidit in arthriticos dolores acerrimos, & vti per duos forte annos aliquoties reuertentes, ita toties quoties grauissime vtique patientem exercentes. Viuebat his annis Lipsiæ, & vtebatur consilio & auxilio practici laudatissimi illorum temporum: sed perseuerabat malum vix ante tertiam septimanam mitescere, quoties inuadebat; aliquando vero etiam diutius contumaciam suam exercere, impetu etiam tanto, vt tangi patienti intolerandum esset, neque nisi cum ipsis lodicibus e lecto tantisper dimouere liceret, dum ille denuo sterneretur. Erat autem dolor per totam longitudinem dorsi, ab ipsis etiam scapulis, imo humeris atque brachiis, vna grauissime dolentibus, ad infimas vsque coxendices, vibrationibus acutissimis immaniter sæuiens. Tandem erumpebat fluxus hæmorrhoidalis sanguinis. Ita liberabatur ab arthritide, vt plures posthac annos ab hoc pathemate immunis viueret, interim hæmorrhoidum vix non simpliciter continuo fluxu, neque certe parco, affici iam totus adsuetus, quo tempore per ipsam occasionem huiusmodi largæ excretionis sanitatis suæ hanc constitutionem mihi ita prolixius commemorabat. Mutauerat autem eo ipso tempore vitæ suæ rationem in eo, quod e Comitum quorundam officiis in Ducalem aulam euocatus, lautius, quam pro consuetudine acceptus, vinosiore etiam diæta vti non sibi temperaret. Cum autem, nescio vnde, euenisset, vt fluxus hic subsisteret, correptus est citissime coxæ & femoris totius, imo cruris ad pedem vsque, primo stupidiore, pedetentim etiam sensibiliore affectione. Consuluit hunc in finem Medicum, alias etiam sibi atque familiæ suæ vsitatum, prædio vtique suo vicina in vrbe degentem. Quid actum sit, equidem curiosius exquirere non placuit; factum autem hoc esse memorabat vtique ipse patiens, vt loco hæmorrhoidum, mictu sanguineo largo corriperetur: qui sedatus quidem iterum est, sed patiens incurrit tumores pedum ad ipsum vsque abdomen. Commodum autem euenit, vt negotia Principis sui in Curia imperiali procurare necesse haberet; vnde Viennam profectus, partim medicationibus, partim Hungarici vini subsidio, quamuis aliquot demum mensium successu, hæmorrhoidum fluxus beneficium iterum assecutus, ex hac parte commodius iterum habuit. Mortuus autem est postea e febre epidemica petechizante,

Vt autem etiam specimen occasionum, a quibus hæ tales caussæ *antecedentes* in actum deduci solent, exhibeam, addo alteram historiam.

Tam ætate, quam corporis habitu ante dicto illi arthritico geminus iuuenis generosus, cum in comitatu Principis sui epulis interesset, quibus hic a ciuitatis suæ Magistratu peculiari quadam solennitate accipiebatur, non inter epulas solum, sed etiam post illas, per totam vsque noctem, vino, cum numerosiore sociorum nobilium cœtu, indulgere suscipiebat. Senatorii vero illi promicondi iocum, prout erat, intelligentes, cum per ipsas epulas vinum ministrassent purissimum, huic compotoriæ assiduitati consulebant indigena suo vino, non debili quidem illo, aut acido; interim caput vtique acriter feriente διὰ τὸ λαβεῖν γύψον, vt ait Athenæus de *Zacynthio* & *Leucadio* vino, falckichter Wein. Cum corpus, sanguinem atque caput immodice onerasset noster, sobrie certe domi, si non parce, viuere doctus, & ad summum mane continuato potu, demum somno vacare vellet, super lectum prolapsus, & vestimentis etiam negligenter apertis sub somno perfrigeratus, post tres circiter horas a rustico, quem famuli loco secum habebat, seruo tumultuose excitatur, cum vtique Principem excursioni sese præparare audiuisset, quem comitari nobiles conueniebat, eius autem rei præcedente vespera nulla mentio facta fuerat. Perturbatus ita nobilis nuncio hoc, & somno vinoque adhuc nimium quam grauis, proripit se tamen ad satisfaciendum etiam huic suo officio; cum autem ante omnia ocreæ pedibus inducendæ essent, quas nouas e firmo illo indurati corii genere, etiam arctiores iusto, habebat, vt alias ab ipso corporis habitu ordinario, ita nunc etiam vino, turgidus, & exæstuatione a somno, cum pedem in ocream plus quam dimidiam fortius intrusisset, corripitur ipso illo momento dolore cruris ita acutissimo intolerabili, vt tangi amplius ocream, ferre minime posset. Dum autem consultant, an vtique nullum esset subsidium, citra simplicem conscissionem in frusta, illam a pede separandi, & huic fini sutorem demum vocant, assurgit interim doloris huius vehementia per totam longitudinem tibiæ atque femoris ad coxendicem: imo diffundit se hinc, subtracta etiam per conscissionem plenariam ocrea, in totum corpus; obsidet autem & exagitat patientem in tertiam vsque septimanam, priusquam eousque ad se reuerteretur, vt sensim sensimque sincerius liberatus, auram iterum ferre adsuesceret, quo domum in prædia sua se conferre liceret. Hic tamen auscultans in posterum tempestiuæ V. Sis. consilio, nullo amplius insultu tentatus est.

Podagræ pertinacia præ arthritide.

§. XLV. Ita quidem absoluitur omnino etiam hæc diuersitas *pertinaciæ constantis podagræ* præ *arthritide* strictius; nempe eo, quod in ipsis arthriticis, vt *iunioribus*, in quibus etiam ipsæ actuales sanguineæ excretiones *vnum eundemque locum* constanter & immutabiliter seruare non soleant, sed a superioribus sensim profundius deorsum deuolui: nec etiam ipsa *indolis* in genere eadem sit pertinacia in iunioribus, quanta in senioribus. Pariter, vti iuuenilis etiam indoles lenio-

leuiores occaſiones ſuſcipiendi ipſos motus tales promtius arripiens, tanto iuſtius etiam poſthac minus tenacem eorundem ſeſe gerit, quam annoſior: nempe ſicuti non niſi *conſultius* laborem quemcunque decernens, ita etiam *conſtantius* deinde eidem ad optatum exitum perducendo incumbens.

§. XLVI. Maxime vero conſideratu digna vtique eſt tertia illa ſupra a nobis notata ratio INFREQVENTIAE. Nempe, cum certiſſimum vtique ſit, quod tam *arthritis*, quam ipſa maxime *podagra*, affectus ſint oppido ſatis rari; vſitatæ vero illæ *cauſſæ*, quæ pro horum affectuum tanquam *fundamentis* allegantur, ita certe ſint comparatæ, vt non ſolum in homines quam plurimos cadant, qui tamen *podagrici* non fiunt, neque ſincere *arthritici* quoque ſolum; nec etiam apud ipſos illos, qui his affectibus obnoxii fiunt, æque conſtanter deprehendatur *proportionatus* eiusmodi exceſſus præ aliis, etiam nullam plane noxam inde ſentientibus: meretur certe tanto magis expendi, quid e diſpari conſideratione rationis affulgere poſſit, pro hoc offendiculo tam manifeſto decenter vtique remouendo. Arthritidis & podagræ infrequentia.

§. XLVII. Huic fini nullum aptius puto eſſe remedium, vti videlicet nullum etiam verius, niſi illud, vt animus aduertatur ad veram illam *genealogiam*, adeoque mutuam etiam *conſpirationem*, aut quaſi *dependentiam*; diuerſorum affectuum eidem fundamento inſiſtentium. Sicut enim vulgo ſatis verum eſt illud philoſophicum, quod *vnius rei plures poſſint eſſe fines;* ita accipitur etiam omni iure, ſatis omnino recte atque commode, etiam de *exitu* atque *euentu* vario vnius eiusdemque rei. Hæc infrequentia ex genealogia diuerſorum affectuum eiusdem fundamenti aptius diiudicatur.

§. XLVIII. Secundum hunc reſpectum ſi *infrequentia* illa etiam ipſius *arthritidis* atque *podagræ* ita prudenter atque perite expenditur, vt notetur, quam variis *modis*, *motibus* atque *locis*, nullo *imaginario* ſed quotidianæ experientiæ quam maxime reſpondente progreſſu, ab iisdem illis *materialibus* & *occaſionalibus* cauſſis, *ſpecie* quidem differentes ſed *genere* vtique conuenientes, præterea autem, quod palmarium eſt, etiam inter ſe *conſpirantes*, &, datis iuſtis occaſionibus, vere *tranſitiui*, tales affectus ſubnaſcantur, qui *ſimul ſumti* ab illa *ſingulorum infrequentia* multo longius iam, imo lougiſſime, abeant: poteſt certe res vniuerſa cum ipſa veritate longe propius conciliari, & veritas *ætiologica* euidentius eluceſcere. Multi quidem affectus inter ſe conſpirantes ſubnaſcuntur ab iisdem cauſſis materialibus, qui ſimul ſumti ſinguli infrequentes ſunt.

Arthritidis & podagræ συζυγία cum excretionibus sanguineis.

§. XLIX. Ita enim certe si res consideretur, vt absolute decet, non difficile erit intelligere, quomodo non tam multi quidem *arthritide* proprie, aut *podagra*, afficiantur; bene autem interim συζύγοις illis affectibus, ad *excretiones sanguineas* pertinentibus atque respicientibus. Ita enim demum magis vera deprehendetur partim illa *experientia*, quod *generalioribus* eiusmodi *caussis* subiacentes, earumque vsu conspicui, si non simpliciter & absolute VNVM aliquem SOLVM EVNDEM effectum & affectum, tamen *e pluribus* vnum re vera experiantur atque tolerent: tum etiam, qualis deinde sit *conuenientia* inter tales; imo non solum conuenientia, sed vera etiam *conspiratio*, imo vero vera atque realis *permutatio*, atque *transitus* omnino *mutuus*, vnius in alterum *reciprocus*.

Duplex specimen huius rei: 1) podagræ & arthritidis retrocessio; 2) affectuum spasticorum internorum expulsio in partes exteriores.

§. L. Cuius quidem rei vix vllum vel postulari posset specimen luculentius, nempe *simplicius*, quam *duplex* illud, non dicam notius, certissime tamen non minus ignotum ipsi quoque plebi, quam Medicorum choro. Nempe *primo podagræ & arthritidis* facilis retrocessio ab *exterioribus ad intima* corporis, nominatim autem *venæ portæ* ambitum: *secundo*, affectuum circa intimiora occupatorum *tonico spasticorum consensualis* eiusmodi velut *elisio* aut expulsio in *ambitum* corporis; de quo nempe vulgus hominum certe non raro secundum ipsam veritatem quiritatur, Die Kranckheit seye ihnen in die Glieder geschlagen, ja in die Glieder getrieben: *apostasibus* nempe iam *segnioribus*, succedentibus inde *rheumaticis*, tandem autem obstinatioribus *arthriticis* doloribus; aliquando autem etiam præsentissimis non tam *spasticis*, quam *conuulsiuis* acerrimis contentionibus.

Arthritidis & podagræ hæreditariæ & consuetudinalis conspiratio cum euacuationibus sanguinis.

§. LI. Superest vt verbum adiiciam de illa consideratione partim *hæreditariæ* impressionis; partim *adscititiæ* CONSVETVDINIS; partim *inordinati* & inconsiderati reliqui *regiminis*, tam circa *arthriticorum*, quam in specie *podagricorum* pathematum *conspirationem* cum *euacuationibus* tam *hæmorrhoidalibus* spontaneis, quam *artificialibus* eiusmodi ventilationibus. Nempe, quod exquisitior harum rerum consideratio non magis laudanda sit, quam penitus inculcanda, quasi generatim admonent inprimis exempla etiam talium, qui cum peritiores esse possent, prudentiores autem certe esse deberent, neutrum cordi habentes, etiam optimarum rerum vsum non solum amittunt, sed etiam peruertunt.

§. LII. Si detur patiens, qui *hæmorrhoides fluentes* habeat, & quidem iustis imo plane regularibus progressibus, & tamen *podagræ* etiam obnoxius sit; sequitur, quod *hæmorrhoides* non sint *absolutum* remedium *podagræ*. Certe. Et ego parum, quam alius quisquam, dissentio, qui non solum multa huius rei exempla scio, & inter illa etiam notissimum mihi & aliis, si animum aduertere cordi esset, in Illustri viro, qui quamlibet a triginta & quod excurrit annis hæmorrhoidalibus euacuationibus, minime *parcis*, aut quod effatu dignum sit *impeditioribus*, *adsuetus*, tamen propterea non *absolute liber* est ab omnibus *podagricis* insultibus. Nisi quod etiam notum satis sit *duplex* circa hoc exemplum phœnomenon; *primo*, quod incommoda illa podagrica quam maxime senserit, quando solitus ille *liber* progressus huius non recte procederet; *secundo*, quod etiam tota indoles huius *podagræ* tum in genere multo *lenior* sit, tum in specie *habitui* Viri insuper conueniens, totus *indolentior*, sed *stupidus* solum magis, *fremebundus*, ad summum *grauatiuus*, (cum illo sensu, qualis obtingere solet in illo affectu quem Germani nostri Einschlaffen eines Gliedes appellant) sed & simul regulari huius indolis more cum *intumescentia* coniunctus, neque mediocri quidem, sed omnino *notabili*: vnde etiam propemodum imposuit curiosioribus, vt pro tam simplici re minime agnoscentes, sed nescio quid speculantes, (cum etiam *vnum* solum pedem, licet non semper *eundem*, nec etiam simpliciter *vnum*, sed solum *sensibilius*, neque *semel* tantum, sed iam *toties* affecerit) medicationes etiam susceperint, quas podagræ non quiuis certe alius dicaret; sed in cassum.

Exemplum viri illustris podagrici & simul hæmorrhoidarii.

§. LIII. Ita etiam notissimum est exemplum *typographi*, non ita pridem demortui, qui cum (ab hæreditate) ita *podagricus* esset, vt etiam per annos multos nunquam veram plenam *intermissionem* persentisceret: tamen non solum *hæmorrhoidum* etiam fluxum sensit, sed etiam a pari tempore, a quo podagræ obnoxius fieri cœpit, & *vtraque* hæc incommoda ita *iugiter* vel per triginta annos tolerauit.

Aliud exemplum typographi podagrici & hæmorrhoidarii.

§. LIV. Vbi vero etiam ego nunquam oblitus sum, quoties prolixiorem sermonem de his rebus instituere tulit occasio, sedulo hoc monere, quod *podagricis etiam hæmorrhoidum concursus non insoliti* sint. Nempe ingente omnino pretio dignum esset, si emi posset,

Podagricis hæmorrhoidum concursus non est insolitus.

ſet, tum alias ſanam rationem in poteſtate habere, tum maxime circa negotium *modi & methodi operandi* remediorum. Profecto enim non *medicum* eſt, ſed *ruſticum*, vel ſimpliciter *nulla* credere remedia; vel ſola talia, quæ tanquam penicillus aut ſpongia lineam, ita illa morbum *ſimplici tractu extergant & exſtinguant*. Sed maiore profecto opus eſt *prudentia*, *peritia*, *dexteritate*, & ingenua etiam *ſollicitudine* atque *ſolertia*, tam ad *intelligendum*, quam *inueniendum* & *inſtruendum* tales res, quæ *ordine*, *tempore*, *proportione*, *ſucceſſibus*, *reſpectibus*, quantæ quantæ ſunt, nitantur. Ita enim vnice & diſcitur, & ſolide etiam docetur, quid iuuet atque proſit; quid *non iuuet*, & *nihil proſit*, vtique mirifice facilius eſt & ſcitu & dictu: ſufficiunt enim duæ illæ circumſtantiæ, vt neque agatur recte & ordine, neque intelligatur: imo vnum, ne quidquam recte fiat.

Ex mutuis harum rerum reſpectibus & recte inſtitutis conſiderationibus agnoſci tandem poterit, quo modo & quando hæmorhoidum fluxus podagræ proficuus ſit.

§. LV. Cæterum in applicatione harum rerum operoſius occupari, & identidem inculcare, quid vel ſub *prudente moderamine vtile*, vel ſub *confuſo neglectu irritum*: quid *hæmorrhoidum* fluxus podagræ *ſuperueniens*, non *efferæ*, non iam toti *adſuetæ*, non varie *perturbatæ*, *Medicos* nondum expertæ, *opium* nondum aſpernanti &c. conducat; aut contra, *podagra hæmorrhoidibus* ſimiliter ſub, imo vel ab eiusmodi machaoniis artificiis *accedens*: *hæreditaria*: peſſimis corporis & animi *intemperantiis* furioſa &c.: quid, inquam, *boni* aut *mali* talia partim ferant, partim vehant; hæc, inquam, talia iterum iterumque inculcare, non ſolum tempus atque locus non patitur, ſed certe nec ipſe etiam animus. Dixi quantum ſatis eſt, ad harum rerum *mutuos veros reſpectus* ſatis luculenter exhibendos. Illis, qui exercitatam habent ſanæ rationis promtitudinem, non erit difficile, præſertim ſi cætera huius *pathologiæ* huc vsque dicta ſatis perceperint, comparando imo vero certe intelligendo, recte elicere verum huius rei habitum. Tunc demum promtum erit agnoſcere non ſolum quid e recte ita inſtitutis rerum harum verarum conſiderationibus veriori atque luculentiori conceptui quadrare poſſit, circa *ſimplicem* harum rerum indolem; ſed etiam, quid de eiusmodi *anomaliis* apparentibus, ſed a vera prorſus intima indole, vt varie *complicata*, vt varie *perturbata*, vt diutius *adſuefacta*, manifeſtius dependentibus iudicandum ſit aut ſuſpicandum: quod tamen vtique adhibi-

ta diligentiore contemplatione minime difficulter cum ipsarum rerum veritate tanquam ad amussim conciliari dehinc possit.

§. LVI. Dicendum adhuc est aliquid de peculiaribus quibusdam, sed tamen *accidentalibus*, & proinde non solum *indiuidualibus* tantum, sed omnino etiam *rarioribus* huiusmodi obseruatu circumstantiis, & tanquam *accidentibus* podagræ. Sunt horum maxime duo: *nodi tophacei* circa articulos, & *contracturæ* membrorum. *Nodos* illos si debita cum attentione inspicere contingat, oriuntur quidem circum *iuncturas*, sed & emicant sæpenumero ita *repente*, & *resoluuntur* etiam ita *promte*, vt simpliciter ab *influxu* quorumcunque tandem humorum prognati minime videri possint; sed longe verisimilius vel a simplici *tendinoso-ligamentosarum* partium *densatione* atque *crispatura*, aut ad summum his ipsis deinde superueniente vlterius huiusmodi detentione spissescentium *glutinosarum* lymphæ partium, quales circa *ligamentosa* loca etiam vulnerata, & *doloribus* simul aut *irritationibus* affecta, euenire & profluere notum est, sub vulgato nomine *synouiæ*.

Podagræ accidentia & rariores circumstantiæ.

Nodi tophacei vnde.

§. LVII. Vbi vtique iterum, qui compotes sunt considerandi atque distinguendi, habebunt, quod considerent in disquirenda veluti *dependentia* mutua, an videlicet, quod quidam κατὰ πόδα volunt, totus ita affectus, *tota* inquam *podagra*, *gonagra*, *chiragra*, imo *arthritis*, hinc a *synouia* pendere videri debeant; quia *aliquibus*, & *aliquando* tandem, talia ita euenire solent, quæ (etiam *fortassis* & *opinabiliter*) huic humori qualicunque iure imputari posse videantur: an vero potius illud quam maxime probabilius sit, quod vere *accidentali* nuda quadam *superueniendi* ratione obtingat.

Num tota podagra a synouia pendeat.

§. LVIII. Est enim vtique illud de hac etiam re plane memoriter tenendum, quod cum ipsa podagra satis *infrequens* sit affectus, hæc eius constitutio, tam valde *nodosa* in genere, quam ad *tophaceam* vsque duritiem insolescens in specie, sit vtique etiam in hac raritate adhuc rarum quiddam, quod vix *decimo* cuique podagrico eveniat; vix autem certe *vigesimo* cuiquam prius, quam stricturæ acres *spasticæ* contradictoriæ præcesserint imo vel diutius *perstiterint*, quibus demum *superueniat* illa nodositas; & quidem re vera familiariter etiam longe magis *exigua*, quam vt *proportionem* habere possit ad ita suppositam rationem *directam* agendi aut fiendi.

Constitutio nodosa vix decimo cuique podagrico euenit, neque prius quam post stricturas spasticas contractorias.

In tumoribus podagricis nodositates non obseruantur, quæ autem post acres dolores, in specie vero post animi pathematum concursum & membrorum agitationem eueniunt.

§. LIX. Ne dum quid deinde dici posset de illorum podagricorum phænomenis, qui cum *latam* & æqualem *diffusionem tumidam* incurrunt, & quidem essentialiter vtique totis suis paroxysmis, tamen huiusmodi *nodositates* vel nunquam incurrunt. Proniores autem ad illas sunt illi vtique, qui *acres* dolores persentiscunt; ita tamen, vt omnino etiam ipsorum talium non solum *pauciores*, atque ita vere rarius, hæc ipsa quoque incommoda experiantur, sed inprimis etiam qualiscunque illa ipsorum eiusmodi correptio *nodosa* neque ad hanc circumstantiam *vehementiæ dolorum* vllam verisimilem rationem habeat, sed omnino etiam his tanquam simpliciter *per accidens* magis eueniat: maximopere tamen 1.) per *animi pathematum*, *iracundiæ* aut *erroris*, insignem concursum; 2.) per membrorum intempestiuam *fortiorem* ad vsum aliquem aut *nisum* applicationem.

Dolor post synouiæ fluxum non sequitur, contra fluxus synouiæ post acres dolores obseruatur.

§. LX. Præterea vero iuuabit necessario solidiorem considerationem illius circumstantiæ consideratio, quæ in *synouiæ* fluxu maxime sese prodit; dum videlicet *dolor* synouiæ fluxum nequaquam tam vllo modo *sequi* obseruatur: quam plane contra, *synouiæ* veræ fluxus *acres* partium talium *dolores* insequuntur. Imo ne quidem perpetuo & absolute *omnes* atque *semper*.

Nodus repente enatus per spir. vin. camph. iterum discussus.

§. LXI. Cæterum quod factum ipsum attinet, vidi repente & vix *quadrantis horæ* spatio enatum huiusmodi *nodum*, non in *iunctura*, neque tam *iuxta* ipsam, sed simpliciter in ipso *medio olecrano*, *nucis iuglandis dimidiæ* mediocris magnitudine & propemodum figura; qui tamen *spiritus vini camphorati* optimi sæpius repetito litu intra *sex* forte *horarum* spatium totus iterum euanuit: sicut etiam tum in fiendo, tum iam factus, imo quam diu etiam durabat, propemodum sine omni *sensu* fuerat.

Nodi per multos dies durati iterum euanescentes.

§. LXII. Notum vero etiam alias esse potest attendentibus, quod *nodi* tales etiam sæpenumero ad bene *multos dies* durantes, tamen sensim iterum sponte subsideant & *euanescant*; quod de *tophaceæ* materiæ ad tantam *duritiem* spissæ coacervatæ indole nemo facile conceperit. Sicut etiam vix quisquam *nodos* tales *cito*, sine *artificiis* adhibitis, *sponte ruptos* materiam talem *mox* suppeditare obseruabit: sed vel per *annos*, etiam vix leuibus *augmentis* & satis, extra reliquos podagricos *paroxysmos*, *quietos* sese gerere deprehendi potest, &c. E quibus videlicet omnibus circumstantiis nequaquam verisimi-

le fiat, quod vel *materia*, vel plane *efformatio* huius *nodositatis directam* aliquam essentialem *energiam* circa podagram possideat.

§. LXIII. CONTRACTVRARVM autem *arthritico-podagricarum* genius postulat non minorem discretionem a *directa* sui *conspiratione* cum stricta *podagrica* indole. Equidem familiarissimum est cuiuscunque tandem *texturæ*, in specie tamen *gracilioris* paulo *choleriodis*, patientibus, vt non solum sub ipsis suis *doloribus* variam experiantur impotentiam partes *flectendi*, obstante nempe vero aliquo rigore; sed inprimis efficacem sentiant hanc tam *tractionem*, quam eiusdem *rigorem*, sub *finem* exquisitiorum dolorum; vbi sæpenumero certe etiam ad complures dies ita persistit, priusquam sensim iterum libertatem aliquam adsciscat. Sunt etiam præterea podagrici, inprimis quando *frequentius* insultibus suis exagitantur, ad *promtas* tales, sed etiam *transitorias*, partium præcipue affectarum & cum illis coniugatarum spasticas tensiones *subrigidas* satis proni. Interim veriores *contracturas*, *stabiles* & *exquisitas*, nulli *podagricorum*, quantum ego adhuc vel viderim vel perquirendo perceperim, incurrunt, qui a perpetuo promtioribus grauibus *animi pathematibus*, *diæta* intemperantius *vinosa*, aut nimia etiam *desidia*, aut inconditis *artificiis*, & inprimis *alienius medicatorum balneorum* abusu, alieniores manent.

Arthridico-podagricarum contracturarum consideratio.

§. LXIV. Cæterum quando *contracturarum* complicatio cum *tophaceis*, imo vel simplicioribus adhuc stabilibus tamen *nodis* conspirat; tunc minus vtique impedita esse potest eius *ætiologia*: quando nempe etiam manifesta ante oculos sunt indicia vel simplicioris *abbreuiationis* tendinum a *crispatione* fibrarum; vel *infarctus* simul cuiuscunque materiæ, *abbreuiationem* huiusmodi etiam *suffulcientis*.

Contracturarum complicatio cum nodis tophaceis.

Quod autem etiam ipsa *contractura* satis sæpe nudis eiusmodi spasticis tendinosarum partium *rigidis* tensionibus innitatur, visum mihi est confirmare exemplum *senis* cuiusdam, a pluribus annis ferocissima podagra diuexati, &, sub vitæ quoque ratione minus prouida aut temperante, tandem *contracturis* correpti. Quas cum iam per aliquot annos tolerasset, per vsum *spiritus formicarum* inprimis eo vsque iterum ab illis liberatus est, vt vtique circa parietes atque scamna connitendo atque fulciendo, *septuagenario* maior, per *quatuor*, & quod excedit, annos moderatam motus potestatem iterum consecutus sit.

God. Kirchii remedium in podagra.

§. LXV. Placet autem, pro conclusione huius tractationis & confirmatione huc vsque dictorum, adhuc memorare traditionem quandam, quam celeberrimus ille Astronomus Societatis Regiæ Borussicæ, *Godofridus Kirch*, calendariis ad annum 1691. 92. 93. consignatis, repetitis vicibus, nempe vt ad publicam notitiam perueniret, suffixit, tanquam expertæ fidei consilium, quod vir aliquis optimus in suo corpore probatum expertus aliis ita affectis communicare hac ratione voluerit. Consistit autem in eo, vt patiens talis iubeatur in ipsa *hora nouilunii scarificationem* pedis instituere; & quantum in *aqua calida*, *sine cucurbitularum suctione*, sed lignei tamen quasi cultelli *pressione* concurrente, obsequatur, sanguinis emittere. A quo remedio cum autor huius diuulgationis egregium leuamen sese expertum esse publice asseueret; neque res ipsa a reliqua historia mihi notæ huiusmodi constitutionis abludat: iudicaui allegationem eius hoc ipso loco non incommodam neque a priori neque a posteriori futuram. Sed puto sufficere hæc posse etiam de his *spasticis doloribus*; quapropter ad *defectus motuum* adhuc specialius contemplandos facio progressum.

MEMBRVM V.

DE
DEFECTIBVS MOTVVM.

§. I.

In motuum ætiologia attendendi sunt respectus quos habent ad organicos seu finales vsus & rationes.

NOn ero etiam in hac materia prolixior, sed sequar omnino perpetuam illam meam sententiam, quod de MOTIBVS in corpore fientibus præter solos illos RESPECTVS, quos habent ad *organicos* seu *finales vsus* atque *rationes*, omnis de illis reliqua *ætiologia inanis* sit; & quicquid de *spirituum inordinato motu* vulgo memoratur, non solum *in genere* ab omni *conceptu* alienum exsistat, sed insuper etiam in eo sterilissimum, quod cum mirifica *raritate* eueniendi æque atque

cum

eum omnium reliquarum circumſtantiarum, quando maxime eueniunt tales effectus, *ratione* atque *proportione* abſolute nihil conſentiat.

§. II. Eſſet quidem longe latior campus hanc maxime rem κατ' ἀντίθεσιν confirmandi, quam abſonæ ſint illæ vſitatæ næniæ a vero habitu talium adfectuum, quando vtique eueniunt: ſed abſit, vt huiusmodi tricis extricandis tempus, imo vel ipſam chartam prodigam. Sufficiet certe illud inprimis notare, quod etiam propemodum maxime neceſſarium apparet; eſt autem ante omnia ſumma illa præcipuorum *defectiuorum* motuum INFREQVENTIA: dum re vera mirifice *rara* eſt *vera* PARALYSIS & vix e *decem mille* hominibus, imo verius *centies mille*, vni eueniens.

Infrequentia motuum defectiuorum.

§. III. Præterea fere nusquam ſequatur eminentes adeoque tanto magis veriores *cauſſas* tales, quæcunque alias *obſtructioni* illi *nervorum* & intercipiendo *influxui ſpirituum* non debebant magis, quam re vera etiam ſolent a ſpeculatoribus adſignari. Quotusquisque enim *paralyticus* incurrit mali ſui *initia* vere ab *eximio hiberno frigore*? cum interim omnes reliqui homines vtique *tot* vitæ ſuæ *hyemes* non ſolum ſub variis, ſed omnino mirifice maioribus tam *gradibus*, quam *alternationibus* ſumme incommodis *frigoris* ſalui exigunt. Cum qua ſimilitudine ſi etiam conferantur omnes atque ſingulæ reliquæ imputationes, quæ huiusmodi patientibus ſemel ita infelicibus imponuntur, nemo certe ruſticus aut de plebe poſtrema tam ſtupidus fuerit, quin facile dignoſcat, longe aliud quid ſubeſſe debere, quamobrem *talibus* tantopere, nempe plane vtique *ſummopere* nocere debuerint *talia*, quæ toti *innumero* reliquo cœtui hominum nihil quidquam, nedum ita ſummum damnum intuliſſe arguantur.

Paralyſis longe aliis innititur cauſſis, quam quæ vulgo ipſi adſignantur.

§. IV. Et habet ſane hic locum lepida illa conſideratio *Gideonis Haruæi*, qua (in *The Conclave of aſſociated Medicins*) *pathologiam* Practicorum *vſitatam proceſſui inquiſitorio criminali* comparat; vbi quæcunque tandem prægreſſæ cauſſæ (tot *millenaris* aliorum hominum *innoxiæ*) ab œgro tali ipſo, quando ſemel male habere cœpit, pro ſummis *criminibus* agnoſcendæ, & quod iisdem grauiſſimam morborum *pœnam* imo ipſam *mortem* promeritus confitendum ſit.

Haruæi ſatyrica conſideratio pathologiæ vſitatæ.

Applicatio ad peruersam explicationem paralyseos.

§. V. Quadrat autem profecto hæc res exquisitissime in tales effectus, quales sunt ipsi *paralytodes*, imo *paralysis*, ita longe rarissimos, vt e *tot millibus* hominum aliquando *vni* eueniant. Certe enim quando iam talis audit, quod hæc, illa, ista *caussa* in culpa fuerit, quam ob rem in hoc infortunium inciderit; si reminiscatur, quam *familiares* omnium earundem rerum sint vsus imo vero *abusus* omnibus reliquis hominibus, idque tanquam in sui *defensionem* Medico tanquam vaticinando αἰτι λογεμένῳ obiicit pro sui exculpatione, quod his rebus tam grauem culpam in se admisisse, & tanquam pœnam promeruisse sibi non videatur: cogitur mox longe maiorem specialissimam accusationem audire, quod ipse vtique specialissime ita malus sit, iam *intemperantia* varia, iam *mollitie*, *pigritie* atque *desidia*, iam singulari *absoluta debilitate torpore*, & totius suæ *indolis inertia* merito in hæc damna inciderit. Et licet vtique nihil horum omnium ita grauiter impingi possit patienti, quin fere perpetuam habeat exceptionem *inæqualitatis iuris*; dum videlicet *innumera* passim exempla inueniat, in quibus omnia atque singula, quæ ipsi ita *grauissime* imputantur, notorie in longe proteruiore *abusu* habeantur; imo vbi passim etiam illæ sibi imputatæ vndecunque tandem contractæ *imbecillitates* atque *debilitates virium* quarumlibet etiam manifestissimæ sint, & tamen nullus *huiusmodi effectus* pessimus sequatur: quando tamen semel vtique damnum ipsum incurrerunt, piget propemodum ipsos circa *ætiologiarum* impeditiores *difficultates* prolixe argutari atque disceptare.

Paralyseos generalior consideratio & conspiratio cum affectibus spasticis.

§. VI. Interim quando συζυγία, mutuus inquam *habitus* & mutui *respectus* adfectuum *motoriorum*, communissime quidem magis *excessu* peccantium, *spasticis* iam *congestionibus* humorum, vulgo dictis *rheumaticis*; iam *agitationibus fibrarum*, *doloribus arthriticis*; iam *tensionibus* constantioribus, verum *torporem*, *grauitatem*, motus liberi *impotentiam*, *stuporem*, præ se ferentibus; & quomodo hæc quidem huiusmodi incommoda etiam in *contracturas*, *rigores* constantes, *stupores* perennes, *atrophias*, & *ariduras*, imo aliquando etiam veram *paralysin* procedant; & sic etiam vti sunt, *paralyseos* indoli propius accedant, &c. considerantur: potest ita certe ex huiusmodi considerationibus, iam non solum ipsi veritati similior conceptus inde formari *ætiologicus*, sed habetur etiam inde tanto propior aditus

aditus ad *respectiuas* considerationes *therapeuticas*, inprimis *praeseruatorias*; cum vtique *curatoriae* in rerum veritate immensum quantum difficiliores imo *steriliores* obseruentur.

Memini profecto memori plane mente exempli huiusmodi, quod tanquam manifestis successibus a neglectu talis praeseruatoriae exonerationis emergebat. Vir phlegmatico-sanguineus, 46. forte annorum, vino non quidem ad exquisitam ebriositatem sed certe tamen licentius indulgens, & ebrietatis primis ludis, alacritatem sensuum obfuscantibus, familiarius obnoxius, cum iam a quatuor vel amplius annis de grauitatis atque torporis sensibilis veluti paroxysmis quibusdam per aequinoctia & solstitia mussitantibus, eumque in finem, quamlibet ipse quereretur, Medici tamen amico consilio auscultaret, V. Se subleuationem aliquam quaerendi, (a qua etiam toties quoties commode leuabatur prorsus ad sensum:) cum tandem circa aequinoctium autumnale, praegressa aestate feruidiore, reliqua illa sua viuendi ratione liberius vsus, tanquam insolentius se exserentem sentiret grauitatem illam, & tamen tam monitis quam propriae recordationi securius, aut verius negligentius, defectum satis commodi temporis & qualiscunque otii opponeret, adeoque V. Sem. diu extraheret, euenit, vt aliquando in media platea inter ambulandum pes sinister ipsi ita deficeret, vt vix a casu se sustentaret, omnino vero languide prorsus & famulo comitanti ex parte innixus domicilium suum attingeret: vbi sedenti, magis magisque augescebat pedis torpor. Consternatus grauissime, & ad alia potius vulgo dilaudata pharmaceutica auxilia respectans, distulit V. Sem.: quam cum tamen alius Medicus etiam accitus ipse quoque laudaret, administrata illa est in pede sano; (sicut etiam alias iam in brachio, iam in pede emiserat sanguinem). Sequebatur autem nocte illa etiam brachii eiusdem lateris aegri, & longe quidem verior, nempe penitior paralysis, cum ipsius etiam linguae balbutiente impotentia. Et haec quidem remanebant ita firmiter; dum pedis impotentia adeo tolerabilis esset, vt baculo in posterum vtens, satis commode ambularet, famulo non nisi animi maioris securitatis ergo solum praesente, non autem vsquam ducente, ne dum fulciente: nisi quod per vices aliquanto maior sentiretur ipsa talis impotentia, quae tamen iterum etiam ad tolerantiam dictam mitescebat. Tolerabat huiusmodi constitutionem per tres propemodum anni quadrantes; quibus demum praetergressis, cum inprimis memoriae, & magis magisque ipsius iudicii acies valde hebescens, etiam minus idoneum redderet ad prodeundum in publicum, deside ita porro tota vitae ratione, increbescente vero torpore, tandem perpetuo decumbens, incidebat vltimo in lentam quandam febrem, quae illum sensim consumendo e viuis eximebat.

§. VII. Placet vnicam adhuc in hoc genere obseruationem allegare, occasione modo nominatae illius debilitationis *linguae & memoriae a paralysi*. Quotquot mihi adhuc contigit videre, qui *paralyti-*

Linguae & memoriae debilitatio a paralysi

lyticam linguæ debilitationem incurrerant, experti illi ſunt omnes ſucceſſiuam *memoriæ* debilitationem; quoad vix ſui ipſorum ſatis amplius memores, tanquam *puerili* quadam inſipientia, mentis ipſius impotes magis magiſque deficerent. E quibus quidem qui *iuniores* erant, etiam diu ſuperſtites, vitam tamen trahebant miſeram: quos autem *annoſiores* corripuerat talis affectio, illis deficiebat maturius tota *vitalis* energia, vt intra annum forte, recrudeſcente fortiore *paralyſi* aut potius *paraplexia*, morerentur.

Ita iuuenis 30. annos prætergreſſus, cum *plethoricus* admodum, neque de cætero æque infirmæ valetudinis eſſet, *ſanguineo-melancholicæ* indolis, cum in otio & admodum vinoſa diæta diutius degeret, & rarius forte exquiſite ſobrius cubitum iret; euigilans aliquando mane, cum famulis aliqua imperaret, non intelligebatur; imo vix iterum interrogatus ſatis intelligi poterat. Tribuebant hi hoc ipſum crapulæ nondum ſolutæ; cum autem perennaret, & inſuper manifeſta alia ſpecimina mentis ſibi minus conſtantis emicarent, imo ad plures dies eadem conſtitutio perſiſteret, agnoſcebatur facile alia rerum facies. Adhibebantur multa atque varia, dum affectus pro melancholia hypochondriaca declarabatur: maxime poſtquam magis magiſque ſtupidus, taciturnus, inquietus tamen interim & ſuſpirioſus euadebat patiens. Cum etiam meum conſilium peteretur, & vidiſſem ſemel iterumque patientem, affatim coloratum, & pro breuiore ſua ſtatura ſatis bono habitu conſpicuum, nihil etiam æque alieni ſiue dicentem ſiue agentem, niſi quod taciturnus, & niſi repetitis quæſtionibus excitaretur, inaduertens, mox etiam faſtidioſus, & multarum quæſtionum impatiens eſſet, ſimul autem inſignem illam loquelæ difficultatem & balbutiem exhiberet; prædixi ego non tam hypochondriacam hanc eſſe delirii ſpeciem, quam paralytodem memoriæ & iudicii defectum. Vnde etiam medicamentis, qualia etiam a peculiari experientia laudabantur, parum fidei adhibere poteram, quoniam melancholiam huiusmodi non eſſe ſatis certum habebam. Confirmauit autem etiam hanc meam ſententiam omni modo ipſe euentus; dum ille quidem cum balbutie illa ſua etiam inſipientiam eandem firmiter retinuit &c.

Iterum autem dico, & pro meo virili ingenue fateor, nihil circa hanc materiam effatu magis dignum dici poſſe, mihi pro certo penitus haberi.

Apoplexiæ differentia ſpecialior.

§. VIII. Quemadmodum autem hæc ita omnino ſe habent circa *paralyſin*, eiusque tam *infrequentiam* quam reliquas circumſtantias: ita parum hinc abit etiam ipſa APOPLEXIA; nempe repentina omnis *motus* ſumma *impeditio* aut prorſus *abolitio*, illic cum præſentiſſimo

tissimo & fere certissimo *periculo* subsecuturæ mortis, hic cum ipso eiusdem *euentu*. Vsitatissima fere circumstantia non plane simul & semel *mortiferæ apoplexiæ* est *duplex* illa: primo, *vasorum circa tempora inflatio*, & *rubor* aliqualis *genarum*; secundo, *stertor* e pectore seu *sibilus* qualiscunque, tanquam ab *infarctu* aliquo, aut certe resistente libero progressui *anhelitus*, *mucido* aliquo obstaculo.

§. IX. Cæterum perit in paulo *fortiore* malo mox vniuersa *mouendi* energia; in *leuiore* autem manet adhuc aliquando aliquamdiu *mediocris* mouendi potentia, quæ tamen etiam ipsa fere mature penitus euanescit.

Apoplexia fortior energiam mouendi aufert.

Vir 46. annorum, lautioris, & inprimis a pluribus mensibus vinosioris diætæ, inter iram & metum varie & sæpe iactatus, habitus etiam corporis cholerico-melancholici, & sanguinis missionibus adsuetus quidem, iisque satis iam frequenter vsus, sed tamen nullo ordine, aut tempore opportuno; cum in perplexum negotium rationum administrationis suæ pecuniariæ reddendarum deuolutus esset, & magis magisque sollicitudine æque atque domesticis aliis turbis varie agitaretur, tandem, æstiuo iam tempore, cum per ipsum prandium cum vxore sua graui contentione coorta vehementer excanduisset, interim autem nihil quidem esculenti assumsisset, bene vero dimidiam mensuram vini satis cito ebibisset, proripit inde se a mensa, & in hortum, plus trecentos passus ab vrbe distantem, tanta festinatione excurrit, vt etiam inde notabiliter exagitatum esse probabilissimum esset. Imo vero peius ipsi hinc fuisse, videbatur etiam illud confirmare, quod ante horti ostium iterum se domum versus conuertens non minore festinatione remensus sit hanc ipsam viam, quam antea in exeundo vsus fuerat. Cum autem hypocaustum seu conclaue suum vsitatum, in quo vxorem reliquerat, intus pessulo occlusum inueniret, fecit quidem peculiaribus quibusdam summe anxiis verborum atque gestuum expressionibus suspicionem, quod de vxoris aliquo magno periculo metueret: vnde etiam cum illa magnis eius obtestationibus nihil auscultaret, ille vero tanto magis arte aut vi aperiendum ostium anxie contendens & efflagitans omnia summæ consternationis indicia per horæ quadrantem exhibuisset, tandem aperiente muliere ipsa ingreditur quidem, sed iam sui parum compos: sicut etiam post pauca vix intelligenda verba in sellam magis lapsus quam residens mox articulatæ vocis vsum amisit. Vocantur Medici vnus post alterum; præscribit primus statim vomitum, cui mox iungitur V. S. non parca: interim ante oculos ipsos est, quod sinistri totius lateris impos omnino sit patiens, sicut etiam apertis prolixe oculis velle quidem contueri adparebat, sed & non posse satis euidens erat. Cum autem magis magisque etiam reliquo latere, cuius tam brachium quam pedem primo adhuc motitabat, flaccescere notaretur, (quod intra horæ circiter spatium euidentissime fiebat;) supra lectum deportatus amisso voluntario motu reliqui corporis imo vniverso,

verso, maxillarum inprimis, tum etiam aliquas adhuc oculorum conuulsiones insignes expertus, post tertiam horam exspirauit. Extuberabant autem oculi, & apparebat tota facies inflata: circa vesperam autem erumpebat cum impetu e naribus & per infundibulum ex ore copiosus sanguis; quod etiam continuabat per totum sequentem diem, licet minus minusque, donec sepeliretur.

Hemiplexiæ differentia ab apoplexia.

§. X. Quamuis autem *hemiplexia* omnino non iniuste distinguatur ab *apoplexia*; dum aliquando in nudam affecti lateris stabilem *paralysin* obfirmata, interim ipsius *vitæ periculum* ad aliquot menses, imo vel *annum* aut alterum differt: fit tamen re vera etiam satis familiariter, vt vera *hemiplexia*, quæ nempe ita totum dimidium latus affecit, vt etiam *capitis* medietatem pariter ita debilitet, nequaquam in nudam *paralysin* transeat, sed longe certius in *apoplexiam* plenariam veluti se diffundat.

Apoplexiæ differentia generalior, eiusque applicatio.

§. XI. Constituitur vulgo differentia inter *sanguineam* & *serosam*, seu antiquorum *pituitosam*, *apoplexiam*. Neque vero etiam contradicendo contendere vsquam in animo est; interim respicio solum ad illa, quæ iam supra de *catarrho suffocatiuo* & *spasticis affectibus*, eorumque effectibus *congestoriis*, monui & annotaui. Sicut etiam illa, que de *rheumatismo* & indole *serosæ secessionis* a sanguineis *congestionibus* indicata sunt, huc eodem omni modo pertinent, Illud certum est, quod præcipua phænomena *præcurrentia* apoplexiam sint talia, quæ etiam aliis, imo omnino confessis *sanguineis congestionibus* versus caput simpliciter eodem modo familiares sunt & omnino vsitatæ. Ita enim ante omnia veluti familiarissima harum est vtique ipsa *vertigo*, etiam cum *aurium* passim *sonitu*, aut ad minimum *susurris* variis atque *murmuribus*: inprimis *repentinis*. Neque minus *oculorum splendores* transitorii, contra vero etiam *tenebrarum* intercedentium, & *repentinæ obfuscationis* visus frequentiores sensationes.

Apoplexia cui ætati propria.

§. XII. Habet autem vtique hoc adhuc longe magis peculiare *apoplexia*, etiam *vtraque*, quod minime promiscue cuilibet, sed certæ penitus AETATI ita vtique propria sit, vt huius intuitu non immerito dici possit ab aliis *ætatibus* vere abesse, aut longius certe, imo longissime distare. Ita enim in solidum certe abest a *puerili* & *adolescente* ætate; imo, si rem recte eloqui placeat, re vera etiam ab ipsa *iuuentute*: ita, vt verior *ætas* huc inclinans non sit, nisi vere iam *con-*

sistens

ſiſtens ipſa *virilis*, & hinc ipſa iam *ſenio* appropinquans, quin actu *ſenilis*.

§. XIII. *Sanguinea* interim verior apoplexia non inuadit, niſi in *viridi*, vt loquuntur, atque *vegeta ſenecta* vtique conſtitutos, aut ipſos adhuc *viros*; nempe ad 45. ad 50, ætatis annum, magis quam vsquam *iuniores* vllos: nec vero etiam æque pariter quoslibet *ſeniores*. Interim nihilo magis etiam ita dicta *ſeroſa* apoplexia inuadit ſimpliciter cuiusuis generis patientes, quantumlibet etiam de reliquo & *ætate*, & *ſeroſa* diſpoſitione &, vt vulgo loquuntur, *catarrhali*, imo *catarrhoſa* ſeu *catarrhis obnoxia* conſpicuos. Niſi quidem ipſos veriores *ſuffocatiuos* catarrhos huc trahere vna placeat, quod tamen minus conuenire conſtanter exiſtimo: niſi quod pares vtique tandem euentus hinc pullulare iam alibi, & quidem, vbi proprie de *catarrho ſuffocatiuo*, monuerim; quantumcunque etiam *ſigna* ſint veluti implicata atque perplexa.

Subiecta apoplexiæ ſanguineæ; ſeroſæ.

§. XIV. Præter hæc omnia vero eſt vtique ipſe etiam affectus hic *apoplexiæ* inſuper re vera ſatis RARVS; eo vsque, vt *vera* certe apoplexia minime *milleſimus* quisque hominum emoriatur; dum interim multi cuiuslibet, imo omnino etiam *prouectioris* ætatis *ſenes*, longe familiarius *febrilibus*, iam *inflammatoriis viſcerum* abdominis, iam *hecticis* & *atrophicis*, iam *œdematoſis* affectibus exſtinguuntur. Imo etiam illi ipſi, qui varia huiusmodi pathemata experiuntur, qualia vulgo *apoplexiæ* præludere reputantur, emoriuntur quam frequentisſime modo dictis illis longe diuerſis eiusmodi pathematibus; citra vllum veræ eiusmodi *properæ* exſtinctionis non ſolum euentum, ſed ipſam vsque ſimilitudinem: nempe potius *actiuioribus* illis *tonicis* commotionibus *febrilibus*, quam *defectibus* huiusmodi.

Differentia apoplexiæ a catarrho ſuffocatiuo.

Apoplexiæ infrequentia.

§. XV. Quamuis autem etiam ex *hiſtoria antecedentium* cauſſarum aliqua ad aliqualem conceptum conſpirantia aut manuducentia agnoſci poſſint: ſunt tamen vtique adhuc ita ſatis velut obſcura, quam vt ad luculentiorem quamcunque collectionem minime ſatis idonea haberi poſſint. Sunt autem re ipſa 1.) *ſolitæ* alioquin *euacuationes ventilatoriæ*, ſiue *ſpontaneæ*, inprimis *hæmorrhoidales*, aut *ſpontaneorum ſudorum* recurrentium, aut *ſudorum pedum* ſeorſim largiorum, poſthac emanentium: 2.) aut *fortuitorum* quidem, aut *artificialium*, interim tamen corpus quoquo modo ventilantium, *fonticulorum*, *vlcerum*

Eius cauſſæ.

rum manantium in cruribus aut pedibus, *V. Sis* aut *ſcarificationis*, aut *ſudorum* a *vitæ genere* antehac mobiliore per ſubſequentem neglectum ceſſationes. 3.) Ne dum magis adhuc præcipites atque *repentinæ*, debitæ *conſpirationis* atque *tranſpirationis imminutiones*, per repentinam *frigoris* admiſſionem circa ſummum caput: 4.) aut penitus iam *congeſtarum* catarrhalium *ſtagnationum* per has easdem occaſiones citata, ad *interiora* capitis repreſſoria coacervatio.

Apoplexia oritur etiam ab iracundia, anxietate & ebrietate.

§. XVI. Sicut autem iam ante in ipſa *hiſtoria* caſum talem indicauimus, vbi ab *iracundia* atque ſumma *anxietate* formidoloſa, *apoplecticus* talis euentus initium traxiſſe obſeruatus eſt: ita faciunt huc etiam aliæ *repentinæ* magis materiales, partim *ſanguinis* exagitationes, partim ad caput *congeſtiones* eiusdem; cum ſuccedentibus præſertim huiusmodi *occaſionibus*, quæ liberum progreſſum ipſi denegent, ſed potius ad *intimiora* eundem conſtringant. Vnde quidem huiusmodi exempla inter reliqua *apoplexiæ* ſpecimina nequaquam poſtremum locum ſibi vindicant, vbi ab *ebrietate* enormi primo quidem *aphonia*, mox etiam *apoplexia* ſubſecuta eſt.

Ita memini certe huiusmodi caſus, vbi vir literatus, cum officiis eiusmodi admotus eſſet, quæ ipſum ad conuerſationem aulicam inuitarent, eique ſe accommodare quam maxime geſtiret, cum ſemel aliquanto intemperantius reſpondere propinantibus auderet, & mox comitatum hoſpitum proſequi ſuſtineret, frigida admodum aura, in carpento etiam aperto, ipſe leuiter veſtitus, & inter 50. & 60. annos non amplius medius, obnubilante etiam ipſa aura libera, vt a vino ſolet, mentem penitius: cum a ſodali ſuo primum pro ebrio, mox autem, cum rigidior appareret, & ſtatim flaccidior, pro ſemiſopito reputaretur: dum hic manum admouet ad tenendum eundem, & modeſte excitandum, iam totus apoplecticus deprehenditur: ſicut etiam retro, vnde exierat, reuectus, ſine vllo ad ſe redeundi effectu poſt paruum tempus penitus exſtinctus eſt.

Imo vero ſunt etiam paſſim nota huiusmodi exempla, vbi tum *immaniter ebrii* etiam ſtatim *apoplectici* interierunt; tum *ebrioſi* ad enormem gradum tandem *hemiplectici* aut *apoplectici* mortui ſunt.

Apoplexiæ ætiologia.

§. XVII. Non placet neque circa hoc etiam negotium prolixis ſpeculationibus indulgere, aut vllo modo etiam iis ſolum fauere. Nihil enim certe etiam in hoc genere ſeſe offert, quod vllam bonam ſpem admittat melioris, veri atque realis *conceptus*. Illud, quod de hac materia conſideratu ſit proprie dignum, eſt maxime hoc, quod *antecedentes* & *occaſionales cauſſæ*, quæcunque ad *apoplexiam* quoquo

Cauſſæ antecedentes & occaſionales.

modo

modo conspirare comparent, sint illi *communes* cum *catarrhalibus* fortioribus, *cardialgico-vertiginosis*, *spastico-asthmaticis*, *suffocatiuis* affectibus: & quidem inprimis in eodem genere quoque *subiectorum*, nempe *senili ætate*.

§. XVIII. Ad quas omnes atque singulas res quid conferant *congestoria contentiones*, siue, vt vulgo aiunt, *decubitus*, *defluxiones*, *regurgitationes*, *restagnationes*, & ad has ducentes *occasiones* prægressarum *adsuetudinum*, iubeo omnino animum curatius aduertere. Quemadmodum etiam tanquam *a posteriori* huc certe facit tum *serosiorum apoplecticorum* tandem comparens *spuma ante os*; tum *sanguineorum* post mortem adhuc citius atque certius subsequens *eruptio* sanguinis e naribus & infundibulo: sicut etiam ipsarum *iugularium* venarum in talibus *inflatio* peculiarem talem *restrictionem* versus & circa superiora indicare videtur, minime certe simpliciter tribuendam *refluxui* per venas ad cor, & *distributioni* liberæ in pulmones denegatæ, cum talis opinio mox turbetur a reciproca æstimatione *prouentus* huiusmodi sanguinis ex *arteriis* in *venas*, interim omnino *aduentus* huius in ipsas *arterias* vtique e *venis*: sub qua *compensatione* vtique *tanta* regurgitatio non haberet locum in *venis*, nedum nominatim maxime his *cephalicis*; cum vtique quod vno loco in *venas* per *arterias* infundendum est, altero loco e *venis* in *arterias* recipitur. Contentiones congestoriæ & consuetudo. Spuma ante os. Eruptio sanguinis e naribus. venarum iugularium inflatio.

§. XIX. *Aetiologia* itaque, quæcunque tandem pro *apoplexia* veriorem aliquem conceptum, & cum ipsis rebus conspirantem suppeditare possit, est, ita quidem eminus *generice*, & quod aiunt *materialiter*, regurgitatio seu *congestio* humorum ab aliis corporis regionibus versus & circa *caput*; imo etiam aliquando *restagnatio* eiusdem in his locis ab *externis* occasionibus, repentinæ *mutationis*, *frigoris* aut *caloris*, *inebriaminum*, *violentarum* concussionum &c. Caussa generalis.

§. XX. *Formalem* autem magis *specificam* atque *proximam* caussam pono vtique in eiusmodi præsentanea congestoriæ talis ad caput compulsionis quacunque *prouocatione*: siue *tacita* illa sit, *meteorica*, imo secundum aliquos *astrologica*, *extrinsecus*; siue *intrinsecus*, tacitis periodis ad *exclusiones* aliquas humorales tendens, contraria vero via, sed fere tanto *ferocius*, ad caput *directa*; siue *patheticis* repentinis & acribus *intentionibus* contentiosa, simul tamen propemodum cum proxime dictis *humoralibus complicata*. Quibus nempe singulis modis Caussa formalis & specifica.

dis atque methodis *generalior* illa dispositio *antecedens* non solum *specialiter*, sed etiam *velociter*, imo aliquando *præcipitanter*, in effectum deducitur.

Diuturnæ mussitationes antecedentes & minantes.

§. XXI. Quamlibet etiam re vera hæc ipsa res non ita raro satis *diuturnis* mussitationibus primo veluti *minetur*, antequam tandem in effectum deducatur. Vnde quidem vtique illis, in quibus reliquæ etiam circumstantiæ ad hunc exitum conspirant, non nullo iure suspectæ esse possunt illæ *repentinæ* inuasiones *vertiginis*, inprimis acrioris, quæ *visum* & *auditum* imo *internos* sensus *cito* turbent; *aurium repentini sonitus* & acutissimi *tinnitus*, cum vertiginosis talibus quantumlibet etiam citissime transeuntibus insultibus. Quin etiam frequentiores *catarrhales* restagnationes, caput valide grauantes, & profunde *somnolentam impotentiam* magis, quam *inertiam* comitem ducentes. Sicut etiam *vertigines sub somno* non leuissimæ sunt considerationis. Omnia tamen hæc, quod merito iterum repeto, ita inter se *conspirantia*, vt & illorum nihil *solum* sit; & omnino AETATIS ratio inter reliqua vere primatum ducat.

Apoplexia semel coorta alia vice iterum consurgit.

§. XXII. Cæterum minime vtique negligenda est illa etiam consideratio, quæ tam ad *generaliorem apoplexiæ* cum aliis συζύγοις affectibus communem, quam ipsam magis *specialem* atque *propriam* eius indolem proprius intelligendam non leuissimum vsum habere potest; nempe, quod *semel coorta*, etiamsi *leuior* fuerit, tamen communissime *denuo* iterum alia vice consurgat, & communiter ita *repetendo* perficiat, in quo primo defecerat.

Cur curatu & præseruatu difficilis sit.

§. XXIII. Quod quidem illi præcipue vsui maxime inseruit, vt inde agnoscatur ratio, quamobrem tam *curatu*, quam fere *præseruatu* tam difficilis sit *vera apoplexia*: in qua nempe cum firmiore *intentione* & præsentiore *contentione congestiones* huiusmodi susceptæ esse intelligi possunt; quæ semel ita conceptæ, inprimis in hac *ætate*, vix vnquam a sua *pertinacia* in posterum iterum desistunt, aut constanter *auocari* possunt.

In destinationibus hæmorrhagicis iam instructis aut

§. XXIV. Quod nempe ego quidem pro præcipuo penitus fundamento habeo multorum affectuum, quæ ab *hæmorrhoicis* destinationibus dependent: quod nimirum, quando semel aut iterum magis *dire-*

directe ad huiusmodi effectum *quam proxime instructæ* sunt, ne dum in ipso *actu* exsistunt, illo tempore, tum in rem præsentem, seu, quod vocant, *curatiue*, nihil boni obtineatur: tum etiam *præseruatiue*, iam multo impeditior sit efficacia, quam si vere a *longiore* iam tempore, & antequam his consiliis natura sese intentius accingat, re vera *præoccupando*, in vsum tractæ fuissent.

in effectum deductis difficilis est cura & præseruatio.

§. XXV. Vnde certe iterum iterumque solertibus & humanioribus ingeniis commendo considerationem illam, vt sibi caueant a crudis vtique illis crassioris *automaticæ mechanicæ* vere *automaticis* commentis, ac si tales res nudis & vere simplicissimis *corporeo-materialibus* fluctuationibus, aut fortuitis *detentionibus* atque *incarcerationibus* innixæ, etiam simplicibus atque directis *machinis*, *vectibus*, & *impulsibus* ita *repellendæ*, atque vere ἀπὸ μηχανῆς *euertendæ essent*. Qualia nempe equidem in charta & in symposiis satis creperum sonum habent, ad rem ipsam autem collata nec *historiæ* seu experientiæ, nec *ætiologiæ* seu rationi vllo modo respondent, adeoque non solum *scientiam*, sed omnino *conscientiam* misere destituunt. Interim hæc res tam prolixe, quam latum vtique ambitum complectitur, æstimata alium certe vsum suppeditat Medico cordato *præseruatoriarum ventilationum*, *diuersionum*, *auocationum* in PRAXI; vti *connexionum* atque mutuarum *conspirationum* & *consecutionum* variorum affectuum cognatorum in THEORIA: quibus vtrisque tam *naturæ* veram *methodum* percipere, quam illi recte conuenientem artificiosam *subordinare* comprehendat. Quod quidem vnum est totius *theoriæ medicæ*, quatenus talis, quatenus inquam ad *vsum vere curatiuum* & *præseruatiuum* respicit, *methodicum* atque *dogmaticum*, non simpliciter *empiricum* (minime profecto ipsum quoque contemnendum, sed rarissime inueniendum) fundamentum.

Consideratio therapeutica.

MEM-

MEMBRVM VI.

De

SOLIDARVM PARTIVM VITIIS.

§. I.

Solidas partes ars non restituit sed natura.

SOLIDARVM partium læsiones prolixam theoriam *medicam*, & quæ artificiosæ efficaciæ subseruiat, vix vllam admittunt. Cum enim *restitutionis* partium solidarum architectus sola vtique sit *natura*; neque certe vlla *ars* vel vnius *puncti*, ne dum *staminis* aut *fibræ* in corpore *construendæ* sit compos: facile hinc est subsumere, quem vsum hæc *contemplatio* ipsi arti præstare valeat.

Empiria quomodo efficaciam naturæ subleuet, aut impediat.

§. II. Iterum dico, ad *methodicum* quemcunque vere *artificialem* vsum. Dum ex aduerso *empiriæ* artificium, vbicunque optatum suum effectum adsequitur, longe plus debet huic theoriæ veræ efficaciæ ipsius huius *actiui intrinseci principii*, quod antiquitus sub *naturæ* nomine laudatum est in œconomia corporis VIVENTIS, inprimis *humani*. (Quando, verbi gratia, *malas conformationes* temere *incohoatas* contactu *manus mortuæ* potenter non solum cohibet, ne vltra progrediantur; sed ad *destruendum* iterum, *retexendum* inquam, atque *distrahendum* adigit, quod curiose *contexere* aggressa erat: imo, quod in ipso adhuc *materno vtero*, minus tamen operose aut alienius, aberrauerat, *tollere* iterum atque *amouere* inducit *sanguinis lochialis* & *secundinarum* affrictu &c.) De reliquo vero potest quidem *impedire* iustam atque tranquillam *efformationem*, vel *distorquere* etiam atque male *inflectere*: re vera tamen etiam hoc non nisi *crassiore* aliquo atque rudiore conatu, nequaquam autem *simpliciore* atque vere *tenuiore* aut *intimiore*.

Partium solidarum restitutio quibus fundamentis innitatur.

§. III. Vnde quidem sufficiet mihi, pauca solum de hac materia proferre, quæ paulo magis directe ad meum scopum facere videntur. *Primum* erit illud, quod vtique Medicus rationem habere debeat *numeri* veri partium corpori debitarum; vt inde agnoscere possit, non tam si quæ *deficiat*, quam ille certe *supplere* conuenienter nunquam

potest,

potest, sed si quæ fortassis *abundet*, quam *exstirpare* sit integrum, si insignem *deformitatem*, ingens *impedimentum*, aut adhuc grauiora *incommoda* vel plane *pericula* minetur. *Secundo*, vt prudenter æstimet eiusmodi concrementa in solidam texturam efformata, quæ *struens* illud principium cum peculiari *cura* atque *solertia* effinxisse videtur: cuiusmodi vere sunt *næui materni*, ad exemplar obiecti maioris inprimis prolixius elaborati.

1. Partium numerus.

2. Næui materni.

§. IV. In talibus enim *tria* maxime attentiori contemplationi atque obseruationi sese sistunt: *primo* quod talia insolita denuo efformata atque effecta a natura efformante instruantur vbere admodum *nutrimento*, per *vasa* magnitudine atque copia largiore eo distributa: *secundo* quod similiter omnino largiter ditentur *motus vitalis tonici* instrumentis primoribus *neruis*, & robustis & multis: *tertio*, quod ipsa natura huius sui *specialissimi extraordinarii producti* ita pertinaciter amans atque tenax videatur, imo sentiatur, vt huius simpliciter quasi temerarias *læsiones* ita vtique ægerrime ferat, vt iam *destitutionibus motuum repentinis formidolosis sphacelo* velociter locum concedat; iam *conuulsionibus* summam sui *trepidationem* & *anxia* penitus conamina prodat; *vtrinque* vero, tantæ *perturbationi* subiectam se exhibeat, vt non raro vel ipsa *mors* inde subsequatur.

Næuorum maternorum indoles tribus momentis indicatur.

§. V. E talibus enim indolis *solidarum* partium ad sui *structuram* atque *restitutionem respectibus* redundat vtique ad Pathologum Medicum, qui nempe *habitum* talium læsionum ad artificialem *methodum medendi* inprimis considerat, illa varia vtilitas, vt partim prudens moderamen præmittere & instruere meminerit, quando huiusmodi *malas conformationes* aggredi cogitat; partim æstimare recordetur, vbi potius *præsentissima* quadam, quam *languida*, aut *contra*, medicandi ratione vti expediat; partim, quid successiuis *intercipiendi* ac *impediendi* artificiis tentare integrum videatur, inprimis peritis *ligaturis*; partim denique, quid a *magneticis* atque *sympatheticis* curandi methodis exspectandum veniat.

Restitutionis partium solidarum medica consideratio.

§. VI. *Tertio* loco habenda vtique est ratio *actiuitatis structoriæ*, *restauratoriæ*, maioris in vno indiuiduo præ altero, de qua sequentes circumstantiæ valent. *Primo*, quod quidem vbilibet moderatus concursus *sanguinis*, ad consolidationes mollium partium plurimum vtililatis adferat: interim *secundo*, iusto *largior* eiusdem affluxus

3. Actiuitas structoria & restauratoria in vno indiuiduo maior præ altero.

facile impedimento potius sit quam vsui. (Vnde quantumcunque etiam *sanis*, *sanguineis* tamen subiectis, mirum quam familiare est, vt leuissimis *continui solutionibus*, *cultelli acie*, *acus punctura*, *festucæ* aut *spinæ* infixione contractis, non defungantur citra *inflammationes* atque *suppurationes*: quales gracilioribus, *melancholico-cholericis* passim omnino tacite & promtissime decedunt.) Tanto magis autem *tertio* etiam alius *cacochymicus* status, dum solutiones continui contaminat, *reparationis* promtitudinem multis modis remoretur. Quorsum etiam *quarto* aliæ conspirantes energiæ vitalis *a priori debilitationes* non parum conferunt, vt ab ipsis *animi pathematibus*, inprimis anxii *desiderii*, **der Sehnsucht**: (a qua etiam vniuersi corporis incrementum sæpenumero diu sufflaminari solere notissimum est:) vel etiam in *visceribus* alicubi latentis alicuius labis intuitu natura ad totius corporis in solidum structuram segnior deprehenditur: **daß ein Mensch nicht zunimmt, wann er ungesund im Leibe, Lungen- Schwind- Darr-süchtig, angewachsen ist.**

4. Inæqualitas in parte restauranda.

§. VII. *Quartum* locum vindicat sibi specialior constitutio *partis* magis immediate affectæ; quando nempe non solum per se satis *vegeta*, sed plane per peculiaria *analeptica* velut *exhilarata* structoria illa *energia* interim in parte ipsa restauranda *inæqualis* huiusmodi dispositio relinquitur, vt ex aliquo quidem latere remotis omnibus impedimentis, in altero talia adhuc relicta *æqualem* restaurationis progressum ita frustrentur. E quali nempe constitutione ingentes illæ inæqualitates pullulant, quæ in *carnosis* partibus *carnem luxuriantem*, vulgo **wild Fleisch**; in *membranosis*, tenacioribus *glandulosis*, *ligamentosis fungosas* excrescentias; in *ossibus* inæquales *callos* introducunt.

5. Grauidarum languidiores consolidationes.

§. VIII. *Quinto* non negligenda est etiam illa specialissima circumstantia, qua *grauidis* fœminis obseruatum est languidius succedere consolidationes operosiores, v. gr. *ossium fractorum*. *Sexto* ignorari vtique non debet illa peculiaris *temporis* ratio & mensura, intra quam certæ partes solidæ, inprimis autem *firmiores* atque densissimæ, *fistulosæ* osseæ tardius ad plenam sui consolidationem perducuntur: qua de re, etiam iam inde ab *Hippocrate*, satis diligenter præcipiunt chirurgicarum rerum Doctores.

6. Peculiaris temporis ratio & mensura consolidationis.

7. Aetatis differentia in restituendo.

§. IX. Minime autem omnium *septimo* negligi potest aut debet diuersitas illa structoriæ energiæ in subiectis ÆTATE cumprimis diffe-

differentibus; dum *iunioribus* vtique, & in quibus vniuersi corporis *augendæ* structuræ atque istæ conformationi adhuc valde intenta est natura, vitiorum solidis quoque partibus oblatorum mirum quantum *promtior*, *tranquillior*, & toto effectu *exquisitior* est restauratio atque reparatio, quam in *senioribus*: talibus inquam, qui illa simplicis corporei *incrementi* tempora, L. annum, longius prætergressi sunt: salua tamen omnino indiuiduali illa maiore *actiuitate* hominum, & reliqua *robusta indole*, & omnino *florida* senectute pollentium; vtpote qui etiam in hac parte prærogatiuam huiusmodi *actiuitatis* tuentur; nequaquam tamen simpliciter & in *eodem* etiam *genere*, nempe ad iuuenes aut adolescentes, *robustæ* pariter, *viuidæ* atque *floridæ* indolis, sed solum in *summo genere*, ad quoslibet *iuniores* simpliciter *qua tales*; siquidem in eadem classe reliquæ conuenientiæ veluti tribulis semper eiusdem tribus *iuuenes* promtiores vtique sunt ad consolidationes, quam contribules *senes*.

§. X. Cæterum habet vtique hic suas partes iam ante notata illa intercessio *accidentalium* impedimentorum ad retardandam restitutionem structoriam seu consolidationem: aut contra, *remotio* quoque talium opportuna ad hanc promouendam. Quin imo non denego penitus arti etiam experimenta quædam, ipsam omnino *actiuitatem* structoriam, tanquam per *analepseos* quandam methodum, ad maiorem alacritatem excitandi. Interim si ipsa etiam vtique talia remedia laudem suam longe solidius sibi vindicare ac tueri possent, quam re vera vulgo fit, vbi nimio plus debent credulitati quam luculentæ certitudini: nihil tamen ita etiam splendidioris lucis fœnenarentur solidæ *theoriæ*, ad *methodum* veram therapeuticam referendæ; sed merito simpliciori considerationi *historicæ* potius quam *ætiologicæ* accenseri deberent: vnde a nostra tractatione merito alieniores iudicantur.

Accidentalium impedimentorum intercessio.

Actiuitas structoria per analeptica excitari potest.

§. XI. *Vltimo* loco pono illam considerationem, quæ e dictis per prudentem comparationem nulla difficultate elicitur: nempe *irreparabilium* læsionum in solidis partibus. Circa quales nempe prudenter vtique æstimare conuenit, quid penitus *ablatum*, quid *tardando* aut alias quouis modo impediendo *temeratum*, & alienius *repositum*, si denuo auferatur, & impedimentis illis obex ponatur, de noua restitutione sperare liceat.

8. Irreparabiles læsiones in quibusdam partibus solidis.

Cicatrices quædam iterum absterguntur.

§. XII. Cæterum ad omnia *specialissima*, inprimis circa *cicatrices* a densiore, sed magis confusa structura, vlterius excurrere vetat certe temporis habenda ratio. Placet autem leuiter attingere illud, quod in nupera dissertatione de *motu locali* etiam commendaui, nempe quod variæ *cicatrices* non admodum profundæ in talibus partibus, quæ immediate *locali motu* & inprimis *attritorio* fortius exercentur; dictæ *cicatrices* sensim sensimque iterum penitus velut abstergantur, noua de integro tacita *substitutione* in earum locum iustæ regularis texturæ succedente. Id quod inprimis in *vulneribus*, *vlceribus*, *ambustionibus*, apici *pollicis* aut *volis manuum* incussis, quotidianæ obseruationis est.

Respectus mutuus solidarum ad fluidas partes, & harum ad illas.

§. XIII. Neque vero etiam placet, aut vlla exigit ratio, denuo prolixius prosequi mutuum illum *respectum* atque habitum partium *solidarum* ad *fluidas*, & vicissim; in ordine ad *detentionem* atque *corruptionem* reciprocam. Omnino autem dignam consideratione hanc rem iterum commendo: sicuti eiusdem mentionem iam feci supra, vbi de *inflammatione*, *suppuratione*, *vlceratione*, *cancro*, dixi.

Circumstantia circa partium mollitiem aut duritiem tonicam.

§. XIV. Vnum adhuc incidit commendandum circa *solidarum* partium vitia, vt ratio habeatur *toni mollium* ad *firmitatem*, aut *restitutionem* situs debiti duriorum. A quo nempe dependet *contractio* illa seu *abbreuiatio*, quando *ossa* insigniora e sua sede dimota sunt; vnde porro *extensionibus* illis opus est, ad ossa talia in sedem suam restituenda. Sicut etiam eadem hæc res subinde in culpa est, vt *densatis* ita fibris tam *vasa* interspersa, quam ipsi inprimis *meatus* vsitatam suam liberam *capacitatem* atque *conspirationem* ita amittendo tumoribus ansam præbeant.

MEM-

MEMBRVM VII.

DE

DELIRIIS.

§. I.

QVanto longius a *corporali* habitu atque vſu res recedunt, eo inanior certe de illis eſt omnis *ſpeculatio* & impeditior *conceptus*. Luculentum eius rei teſtimonium offerunt nobis variæ *perturbationes mentis*; de quibus prolixe *argutari* quidem datur, *argumentari* autem, & *conceptum* ſolidum formare irritus ſimpliciter eſt conatus. Quicquid de illis dici poteſt, quod rerum veritati aliquanto propius conſentiat, eſt illud, quod DELIRIA alia ſint ſimplicius *pathetica*, alia *ſympathetica*: illa magis *directe* & quaſi ſimpliciter *mentem* afficiant; hæc *mediate* demum *vitali œconomiæ* eiusque primariis *deſtinationibus* & *intentionibus*, magnopere perturbatis, *accedentia* & ſuperuenientia.

Deſiriorum differentia.

§. II. Imo vero fit ſæpe numero *vtriusque* huius conſtitutionis verus *concurſus*, vt, inquam, *corporis* laborioſis perturbationibus & *periculis* propius impendentibus, & propter hanc rem *anxiæ* atque *ſollicitæ naturæ*, etiam *morales angores*, *timores*, *terrores* comites accedant: adeoque *vnita vi* vniuerſa perturbatio tanto vtique vehementior eueniat. Sicut etiam viciſſim magis *directæ* mentis perturbationes tales, ſi ſimul etiam *corporearum adminiſtrationum* impedimenta & intricationes ipſis adiiciantur, facile hinc etiam *fomitem*, aut peculiarem maiorem *increbeſcentiam*, incurrunt.

Concurſus vtriusque generis deliriorum.

§. III. Sumunt autem huiusmodi *primi generis* deliria occaſionem ab ipſius *mentis* tam *abuſiuis* quam *patheticis* perturbationibus, v. gr. *memoriæ atque phantaſiæ* nimia *concitatione*, & plus quam ferre poſſit *exagitatione* Vnde multa eiusmodi exempla ſuppetunt, vbi e nimium intenta *diſcendi*, *ſpeculandi*, imo *præfigurandi* ſeu *effingendi* aſſiduitate ſenſim deliria naſcuntur. Quorſum etiam plurimum contribuit, ſi nimia talis *ſpeculandi* atque *comprehendendi* pertina-

Deliria pathetica vnde occaſionem ſumant.

tinacia vel ad neglectum vsque necessarii *somni* extendatur; vel ita *viuida* atque *importuna* ipsa euadat, vt neque sub *somno* qualicunque quiescens phantasia *somniis* viuacissimis quietem omnem pessundet & euertat.

Caussæ eorum patheticæ.

§. IV. *Patheticæ* vero deliriorum caussæ sunt varia *animi pathemata*; proprie vero cum *phantasiæ* fortibus impressionibus coniuncta. Inter quæ notissimum omnium est, quid passim efficiat non simpliciter *quilibet*, etiam *præsentissimus* & summe *anxius*, *terror*; sed ille proprie, qui ab *impressione spectri* comparentis, & damnum aliquod machinantis, concitatur. Sicut etiam *personalis erotomania*, cum inanibus sed perpetuis *phantasiæ* atque *memoriæ* præfigurationibus, quas in hoc genere turbas *menti* aliquando obiiciat, exempla vtique passim testantur. Neque vero nimio plus ignota sunt etiam exempla *ambitiosæ superbiæ*, homines ita tandem a *mentis* sanitate abalienantis, vt esse quod volunt firmissima sibi posthæc phantasia persuadere aut præfigurare non possint desistere. Sicut autem, vt recte iam pridem notat Poeta, *ira furor breuis est*: ita mirum quantum vtique contribuit ad minimum *iracunda dispositio* ad *fouenda*, inprimis autem ad *determinanda* veluti *deliria*, vt *furiosa*, *temeraria*, *violenta* hinc fiant, vndecunque alias primam sui originem traxerint.

Deliriorum symptomaticorum classes. 1. Libidinosa.

§. V. *Posterioris* autem generis deliria reducuntur commode ad *tres classes*: *libidinosæ*, *melancholicæ* & *febrilis* alienationis mentis. *Libidinosa* illa, *generaliore* sensu, non æque simpliciter *personalis erotomania*, in fœminis *furoris vterini* nomine notari solita, trahere solet primum propemodum sui ortum a *spermatis commotione*, sub *libidinosis* speculationibus atque *desideriis*, exitu tamen nullo potientibus.

Consideratu dignum huius generis exemplar legere est in *Zodiaco Gallico Blegny*; vbi monialem quandam, quæ maniam passa, eique immortua sit, post mortem apertam exhibuisse memorat alterutrum *testiculorum*, ad pugni magnitudinem inflatum, multis *globulis pellucidis*, tanquam vuarum acinis, veluti totum consitum: *ouis* nempe ita inflatis. Sicut etiam supra *epilepsiæ*, cuius paroxysmi in *spermatis eiaculationem* desinebant, cum *maniæ de delirio* coniunctæ exemplum memoraui. Et occurrunt sane eius rei, in monachorum atque monialium claustris non ita rarissima specimina.

2. Melancholico-hypochondrica deliria.

§. VI. *Melancholiæ* autem *veræ*, & nominatim atque specialissime *hypochondriacæ*, paulo propior vero conceptui est *ætiologia*, quod *præfigurationes* illæ, in quibus mens sub huiusmodi affectu occupa-

cupata est, *generice* commodissime quadrent imo vero respondeant habitui *motuum vitalium*, & nominatim *sanguinis progressuum*, quales in tali corpore tali tempore fiunt atque vigent. Cum enim in huiusmodi casibus *sanguis* vtique soleat esse *spissus*, & libero sui motu minus obsequens, eoque ipso partim minetur, partim forte iam subierit ingentia impedimenta *progressus* sui, e quibus *impendent* stases; subsistentis autem omnino sanguinis *funesta* vtique sint pericula: conspirat cum his realibus, quamlibet maximam partem adhuc solum *impendentibus* œconomiæ corporeæ *periculis* satis exquisite *idea* illa *mentis*. Vt, quemadmodum hic verum est *periculum* facilioris metuendæ plenariæ *detentionis* & *incarcerationis*; in genere vero maioris, quam tolerari possit sine periculo probabili, *angustiæ meatuum* ad liberam sanguinis progressum: ita *idea* talis rei, *angustiæ* inquam *anxiæ*, *impendentis* tanquam per insidias *deprehensionis*, imo destinatæ sibi *incarcerationis*, etiam *menti* magis magisque imprimitur. Sicut autem veræ *statariæ incarcerationes* sanguinis omnino *funesti* exitus euentum veluti certo præsagiunt: ita nequaquam dispar ab hac constitutione est vera illa *mentis* in talibus præfiguratio similis *ideæ*, etiam circa illam *meticulositatem moralem*, vt ita affecti non tam solum *incarcerationes* & eo tendentes *insidias*, sed omnino *capitales* destinationes perpetuo sibi figurent.

§. VII. Prudenter autem vtique æstimari in hoc genere meretur ante iam laudata illa *mutua conspiratio moralium* caussarum atque *idearum* cum ipsis huiusmodi *physicis* proportionibus, earumque veluti sensu, certe vero tanquam apprehensione vera ac reali. Vbi vtique, in quibuscunque tandem huiusmodi *angustia* vera corporea cum *anxietate* timoris seu *angustiæ* moralis vere complicatur, ibi habet etiam tanto faciliorem successum harum ipsarum rerum tanto pronior atque certior euentus: imo tanto acrior etiam variæ *perturbationis* tumultus. Cui nempe maxime conditioni etiam illud innititur, quod non ita pauci passim occurrant, etiam notoriis *oppilationibus*, v. gr. ipsius *lienis*, adfecti, qui tamen *melancholiam exquisitam*, & tanquam ad veram *proportionem*, nullam experiantur: qui nempe in genere a speculationibus *mentis* alieniores exsistunt.

Mutua conspiratio moralium caussarum atque idearum cum physicis proportionibus.

§. VIII. Interim illud tamen constans propemodum atque certum est, quod omnes tales, qui huiusmodi *spissitudine* sanguinis, ad

Omnes spissitudine & stagnatione [illegible]

guinis affecti, ab eiusmodi anxiis præfigurationibus liberi non sunt.

ad actualem *obstipationem* prona, affecti sunt, vtut non *constantem* atque *indesinentem*, nec adeo æque fortem & importunam experiantur *melancholicam* mentis aberrationem, minime tamen liberi sint a *frequentibus* quantumcunque transitoriis huiusmodi *perturbationibus*, *cogitabundis*, *tædiosis*, *tristibus*, qualitercunque *anxiis*, & moraliter etiam *angustis suspiriosis*, *plorabundis*, & de *vitæ* suæ breuiore ambitu atque propriore *termino* speculantibus. Sicut etiam talibus omnes *ciuiles* implicationes, cuicunque curæ atque *sollicitudini* fomitem præbentes, ad tanto citiorem *mœstitiam* & anxiam *sollicitudinem*, & omnium grauiorum successuum *metum* longe præsentius inseruiunt.

3. Deliria febrilia.

§. IX. Febriles mentis perturbationes cum in res œconomiæ corporeæ omnino *vere periclitantes* incidant, tanto minus iniustæ vtique haberi merentur, si *moralis* illarum proportio vt ita omnino *iusta* agnoscatur & æstimetur. De *physica* enim caussandi & agendi ratione fateor, me tantumdem comprehendere, quam de *cygnorum nigredine*, *coruorum* autem *albedine*.

Pathologica eorum explicatio.

§. X. Cæterum vti quidem illa ita generalior ratio *errabundæ* huiusmodi *perturbationis mentis* in præsentiore *periculo vitæ* rationabili æquitate minime destituitur; ita habet adhuc *duas* familiares circumstantias, quæ ab hac *rationabili* iustitia trepitandi nihilo magis abludunt. Est autem prima harum, quod *deliria* febribus quam maxime superueniant, *periculosis* vere iam admodum rebus. (Vbi iterum seorsim perpendenda venit peculiaris, per indiuidua promtior ad *indulgendum speculationibus* dispositio.) *Secundo*, quod communiter *duo* præcipua obiecta habeant, *præsenti* aut proxime *impendenti* ad minimum vere *constitutioni œconomiæ vitalis* exquisite parallela: *primo depulsionem molestorum*, tanquam circumsistentium hostilium & metuendorum virorum vel spectrorum, aut actualem *euasionem* e maximo *æstu*, summis *angustiis*, iniustis *detentionibus*; *secundo*, quod quidem fere *morti* iam appropinquantium est phantasma solennius, in *aliena domo*, *alieno conclaui*, *alieno lecto* sese constitutos putantes, *suam* domum, ad *sua* abire hinc cordi habeant, & toto animo quasi contendant: quid aliud, quam quod ipsa re verum est, tacita quasi conscientia agnoscentes, ita iam peruersum esse suum corpus, vt merito pro *alieno*, ad retinendum, inhabitandum, vsurpandum *inidoneo*, non dese-

Præcipua obiecta.

deferendum magis quam fugiendum sit, & ex illo euadendum. Imo probabiliter, deprauato iam ita hoc suo *domicilio*, vt placere amplius non possit, tanto sincerius reminiscatur alterius mansionis, suæ propriæ indoli veluti magis consentaneæ, ad quam, tanquam verius sibi ceu gentilem, ita respiciat.

§. XI. Iterum iterumque vero prudenter omnino æstimandas censeo circumstantias illas, omni modo faciles & familiares eiusmodi ingeniorum, quæ ad varias *imaginationes* seu *phantasias*, ad intentas *impressiones* meticulosas, ad *pauores conscientiæ*, aut *formidinem mortis* præ aliis promta sunt: quandoquidem talia singula, ne dum plura inter se conspirantia, huiusmodi *perturbationes* eo facilius inuitare possunt, quando *vera* etiam aliqua *caussa trepitandi*, e *vero periculo* corporis œconomiæ oblato, imo insistente, vna concurrit. **Aestimanda hic præcipue est ingeniorum ad imaginationes & speculationes promtior dispositio.**

§. XII. Sicut omnino etiam in *chronicis deliriis* ratio habenda venit sensim *adsuescentis memoriæ* earundem, quantumcunque etiam in se *falsarum* rerum: vt nempe illas semel tam diu ipsa mente agitatas, & *phantasiam* percurrendo veluti firmiter receptatas, etiam in posterum e *memoria* exigere non liceat; adeoque e constanti talium rerum *memoria* constans *delirium* formetur. **Deliriorum chronicorum explicatio.**

§. XIII. Cæterum non absurdam iudico illam animaduersionem, quam *Valleriola* in suis obseruationibus plus simplici vice profert, nempe, quod vix quisquam *absolute* deliret, seu *simpliciter contraria rationi* in delirio cogitet aut agitet; verum vnice potius in vna *prima hypothesi* falsum aliquid quasi supponat, cui interim plures alias consecutiones, siquidem etiam non plane acute atque argute, tamen subinde sic satis commode subsumendo & subordinando, adiiciat: præterea vero in eo maxime erret atque peccet, quod fere in nulla re vna diu *persistendo* prolixas vtique atque diuturnas *connexiones* qualescunque circa singulos non prosequatur: interim *varias* vtique res *seorsim* prosecutionibus minus diuturnis, quasi frustillatim & tanquam singulis quibusdam *breuibus & volaticis* speculationibus, ita satis adhuc verisimiliter exsequatur. **Deliria quidem absolute rationi contraria non sunt, sed tamen falsæ hypothesi superstructa.**

§. XIV. Vnde quidem etiam ipsa *deliria*, vt in ordine ad *periclitationes œconomiæ vitalis eximias & periculosas*, eidem fundamento vt propter finem superstructas vtique agnosco: illas autem, quæ aliis pure *speculatiuis phantasiæ & memoriæ* abusibus superstruuntur, **Certis respectibus finalibus quandoque superstructa sunt.**

 quo-

auocatione potius ad *vitales* necessitudines ab illis otiosioribus *speculationibus* circa res alienas, aliquando corrigi experientia testatur.

Deliriorum melancholicorum exacerbatio post sanguinis expansionem.

§. XV. Quemadmodum autem de *melancholicis* deliriis, eorumque *habitu* ad *sanguinis* magis aut minus impeditum *motum*, antea diximus: ita minus difficilis hinc esse potest conceptus, quamobrem huiusmodi deliria *exacerbentur*, quando sanguis in maius spatium cito aut valde *expanditur*; quod partim fit per *spirituosorum* potuum ingurgitationes, partim *solis æstum* toti atmosphæræ diutius incumbentem; quo nomine præcipue infames sunt *menses æstiui*, & *Sirio* ardente feruentes; vnde Germanorum formula menses hos appellandi **Die schweren Monathe, welche dergleichen Zufälle dergestalt rege zu machen pflegen.**

Maniacorum deliriorum peculiaris physica circumstantia & tolerantia intensi frigoris.

§. XVI. Ad *physicam* autem potius, sed veram, *æsthiologiam*, quam *medico-pathologicam ætiologiam* referenda est singularis illa circumstantia vehementer *maniacorum*, quando etiam *hyberna frigora* non solum parum *sentiunt*, sed & omnino actu inter illa corporis sui eximium *calorem* retinent seu *conseruant*: nempe, abalienato quidem a *tenero sensu*, eiusque *trepida* atque *molli æstimatione*, animo, æqualiter autem æque atque acriter continuato *vegeto motu sanguinis*, non solum sine præiudicio *sensus* frigoris, sed potius sincerius & simplicius *aduersus* hunc qualemcunque *sensum*. Cum vtique ipsorum *maniacorum* præcipua *intentio* maxime versetur circa hoc obiectum generale, contra quælibet *aduersa*, *audacia*, *vigore*, *impetu*, *vi* resistere. Et cum *maniaci* præter hanc vegetiorem *pulsus* perennitatem etiam frequentioribus, & vix non continuis, *localis motus* contentionibus plurimum dediti esse obseruentur, conspirantibus ita in mutuum subsidium *vegeti progressus sanguinis* vtrisque his motibus: mirum non est, si exquisita tam *incalescentia* sanguinis, quam libera eius *æqualis distributio* inde sequatur.

Rabies canina & hydrophobia.

§. XVII. Impeditioris autem profecto ad conceptum efficaciæ est *contagium rabiei caninæ* & *hydrophobiæ*. Cui, *qua tali*, & vt *specificæ insaniæ*, nihilo plus lucis affundit illa circumstantia, quod *cum febre* coniuncta sit *acuta* atque *deleteria*. Ego huc vsque hanc rem ita considero; cum illi neque *natura* nec *ars* vlla vera METHODO consulere valeat, sed simpliciter *experimento* ars succurrere didicerit: non esse propterea hanc rem *theoriæ* medicæ verum aliquod obiectum, sed solidæ atque simplicis *empiriæ*.

MEM-

MEMBRVM VLTIMVM.
DE
VENENIS.

§. I.

QVam intricata sit speculatorum aliquorum inprimis recentiorum fluctuatio circa veram notationem nominis VENENI, notius esse puto, quam vt de eo prolixe loqui necesse sit. Nos, relictis cuique suis opinionibus, *medico* sensu *pathologico*, quo nempe proprie appellatio *veneni* locum habet, intelligimus per illud tale *materiatum*, quod *vitalem* œconomiam ita *cito* & *grauissime*, *intime*, & citra proportionatam violentiam *in sensus incurrentem*, peruertendam imo euertendam aptum natum sit, vt inde, nisi *festinatum* feratur auxilium, vix reparabile damnum, imo vero *mors* ipsa *præcipitibus* successibus consequatur. Venenúm quid sit sensu medico pathologico.

§. II. Hæc res quod ita se habeat, quod talia subiecta dentur, quæ huiusmodi efficaciam exserant, notius est, quam vt circa probationem eius laborare cordi mihi esse debeat. Quæ, inquam, ita *summe* & *præsentissimam* & *penetrantissimam* huiusmodi *summe noxiam* efficaciam possideant; citra *proportionem* vel *quantitatis molis* suæ, vel sensibilis siue *qualitatis* propriæ, siue *effectus* directi *manifesti* in ipso corpore. Vtrúm detur venenum.

§. III. Interim meretur tamen vtique hæc res veram discretionem, quod aliæ quidem tales *venenorum* species deleterium illum suum effectum absoluant etiam simpliciter sine vlla vere *sensibili materiali* directa noxia efficacia in corpus humanum: alia vero *coniunctam* omnino exserant etiam hanc qualemcunque *corpoream læsionem*. Quamlibet *proportio* eius, quoad *in sensus incurrit*, cum tanta vehementia atque promtitudine penitissimæ *lethiferæ* energiæ minime satis conspiret. *Prioris* illius generis sunt eminenter *ictus* atque *morsus venenatorum* animalium, vere talium. *Vegetabilia* etiam venenata exquisitiora, *napellus*, *hyosciamus*, *solanum furiosum*, *cicuta vera*, *datura*, & quæ exotica toxica passim memorantur. Imo & *fungi* quidam Species venenorum & quo modo efficaciam suam lædentem exserant.

dam deleterii. *Posterioris* ordinis sunt *mineralia* aliqua, supremo loco *cobaltum* & *arsenicum*, proximo *mercurius sublimatus*, hinc *praecipitatus*, *cuprea*, inprimis *viride aeris*, *vitrum antimonii*, impellucidum inprimis &c. Haec enim partim cito *septica* subtiliter *corrosiua* & *colliquatiua* energia in ventriculum; partim, vt inprimis *arsenicum* & *cobaltum*, singulari *putredinoso-fermentatiua* efficacia in sanguinem omnino multum operari obseruantur: sicut quidem etiam a peius venenatorum *animalium* laesionibus, post properam inprimis mortem, huiusmodi repentina *putrescendi* vera *fermentescentia* passim obseruatur.

Effectus remediorum empirico-specificorum.

§. IV. Interim sicuti huiusmodi qualescunque praecipue vero *corrosiuae* illae laesiones, quatenus *integritatem ventriculi* laedentes, tam praesentissimo mortifero euentui minime satisfaciunt: ita accedit adhuc argumentum, imo vero potius documentum huiusmodi rerum, vix non simpliciter *contrarium*, quod veram illorum efficaciam in tali *simplici atque directa corruptione* partium aut humorum minime fundatam esse vix non simpliciter conspicuum reddat. Est hoc efficacia *empiricorum* quorundam remediorum ab eiusmodi v. gr. *corrosiua*, *colliquatiua*, secundum aliquos *coagulatiua*, imo vero *putredinoso-fermentatiua* efficacia adeo in solidum aliena, vt nullam vsquam rerum tam *crasso modo ad sensum* fientium vel suspicionem admittant.

Animalium venenosorum partes venena curant.

§. V. Loquor autem de effectibus illis *empirico-specificis*, mediantibus quibus v. gr. cum homo a *vipera* acriter vulneratus citra *externum* auxilium certae morti sit obnoxius, assumto tempestiue frustulo de *corpore viperae* sub qualicunque formula, tam liber sit ab illius morsus *vt venenati* euentibus, quam si illum simpliciter mus momordisset: a *cane* vere *rabido* demorsus, qui citra *externam* opem certo perditus est, si de *hepate* aut *corde* talis canis aliquid *mature* assumat, velut *euanescente* tota illa *vt rabiosi* morsus energia, nihil nisi *morsus* simplicis, vt *a sano* quocunque cane, vlla ratio aut consideratio remaneat: quale quid etiam de *scorpionis* ictu non ignotum est, per *oleum scorpionum* ad ictus *apis* innocentiam statim reducendo.

§. VI.

§. VI. Quæ certe res cum nusquam vllam ſimilitudinem habeant cum qualicunque ſufflaminatione illorum nocendi *modorum*, quæ ſecundum dictas *ſenſibiles* circumſtantias in conſiderationem venire poſſent: eſt ſane inde ſatis manifeſtum, quod nulla dictarum eiusmodi agendi rationum *ſenſibilium* abſoluat veram vniuerſam horum & ſimilium *venenorum*, *qua talium*, tam *potentem*, inquam, & ſimpliciter *deleteriam* nocendi energiam. Vnde quidem, & cum nulla conſideratu digna & vero conceptui idonea *ætiologia* atque *theoria* veri *modi agendi* venenorum vllam bonam ſpem promittat, ſed vnice per *experimenta* illis occurrere neceſſe ſit: non indulgebo etiam ipſe inanibus conatibus *theoreticis*, circa hoc ipſum negotium temere prodigendis.

De qua agendi ratione nulla theoria ſuppeditari poteſt

§. VII. Quod autem res hæc omnino vtique ita ſeſe habeat, nulla, inquam, vna veriſimilis *cauſſa* vere *venenatæ tam cito* & *potenter* deleteriæ efficaciæ ſuppetat, placet in duobus exemplis quam maxime vulgo euidentius operari creditorum venenorum intueri, *arſenici* & *mercurii ſublimati*. De vtrisque dicitur, quod peſſimum illum *tam cito* mortiferum effectum edant *corroſione*. Cum autem etiam alia *ſalina corroſiua*, v. gr. *oleum vitrioli*, *ſpiritus nitri*, imo ipſum ita dictum *oleum ſalis*, nempe concentratior eius *ſpiritus*, pares præſentiſſimos effectus non edant; interim etiam in ipſo omnino, *mercurio ſublimato* vere *corroſiua* portio ſit longe *minima*: (dum *tria*, *quatuor grana* mercurii ſublimati mirificas turbas in corpore concitare, & inopinata damna producere valent, in quibus tamen longe minima ſit portio *acidi corroſiui*, vltra mercurii iam corroſi proportionem abundantis:) nulla alia hinc exire poteſt conſideratio, præter illam ſolam, quod *corroſiuitas* hæc *augeatur*, & tanto *peiorem* efficaciam adſequatur per *ſocietatem* metalli, nempe *argenti viui*.

Quod nulla cauſſa venenatæ efficaciæ ſuppetat exemplis docetur.

§. VIII. Cum autem *argentum viuum* per ſe, etiam in larga, nedum tantilla quantitate, nihil vsquam turbidum in corpore aut vehemens efficiat; neque etiam concretio eius cum hoc *corroſiuo* acido, ſeu *ſocietas qua talis*, vllam etiam in hoc genere abſolute importunam efficaciam pariat, luculentiſſimo teſtimonio *mercurii dulcis*, ex hac ſocietate huius *corroſiui* acidi cum *argento viuo* omnino vtique con-

Mercurius viuus neque per ſe neque in connubio cum ſublimato vllam abſolute importunam efficaciam parit.

conflati: nihil aliud vtique inde restat, præter *demonstrationem* illam, vti vocant, hodiernæ curiositatis, quod *mutatio texturæ* particularum hic sit in culpa, vt *saturatum* penitus mercurio currente acidum *corrosiuum* ne leuissimam huius generis efficaciam exserat, *semisaturatum* autem tam potentissimæ sit efficaciæ, & quidem *quatenus corrosiuum*; cum nihil vsquam imbutum argento viuo, adeoque *sincerum*, tam sæuum effectum non edat, adeoque solum simpliciter *quatenus mercurio* vnitum. Et tamen iterum neque hoc faciat ex *alterutrius* propria energia, nec ex *vtrorumque concursu* simpliciter, (teste *merc. dulci*) sed vtique, adeoque vnice, sub huiusmodi plane singularis *proportionis* coalitu. Vnde tota res simpliciter redit *in circulum*; *est quia est*, *fit quia fit*, hoc & non aliud *facit hoc*, *quia facit*: abrumpit autem certe misere pro *demonstrationis* dignitate: facit hoc, *quia textura particularum est mutata*, nempe *ita*, *vt talem effectum edere possit*. Punctum! Neque certe vsquam felicius cedit, quamuis primo intuitu appareat strictior esse determinatio illa, quod huiusmodi pessimos effectus post se trahat vel mercur. subl. vel arsenicum, quia ventriculum & intestina *corrodant*. Cum vtique simplex *solutio continuitatis* ventriculi, *qua talis*, etiam *præsentissime* facto *vulnere*, nec *in genere* simpliciter *lethalem*, nec *in specie* tam cito & anxie *lethalem* effectum edat: exemplo *cultriuororum*, *ventriculi sectione* curatorum. Nec etiam *erosio*, *qua talis* & simpliciter, huiusmodi effectus edat; inprimis ita *specialiter*, quod nempe proprie *veneficum* est, tam *promte & violenter deleterios*: exemplis, vno in obseruationibus *Saltzmannii*, vbi Chirurgus post frequentem vsum mercurii vitæ diu prægressum demum mortuus, ventriculum exhibuit, inter viuidiorem attactum statim lacerum factum: altero in *Act. Nat. Cur.*, vbi in furto faciendo occupatus, venabulo in ventriculum vulneratus, manente in posterum per multos annos aperto *semiulceroso foramine*, commode satis vixit. Vnde, si res non secundum illas hodiernas *demonstrandi* methodos decidi debeat, sed prudentius expendi, (citra nihilo minus solidæ vllius *simpliciter corporeæ* efficaciæ rationem in tenendam:) nascetur inde ad minimum illa propior contemplatio, quod hæc etiam vere *corrosiua* concreta *lethiferos* illos effectus edant *non absolute & simpliciter quatenus corrosiua*, sed ad minimum *respectiue*, nempe quatenus tam *repente* & *præsentissime* corrosiua.

[Quan-

[Quantumlibet neque hanc ipſam etiam rationem abſolute ſufficere, cum etiam *vulnera* ventriculi ipſa tamen tales affectus ita plane pares non exhibeant, ſatis vtique agnoſcam.]

§. IX. Vnde, quomodocunque verſetur negotium, re vera omni modo *incomprehenſibilis* eſt vlla veroſimilis harum rerum *ratio;* nam de *frigidis* illis argumentis *texturæ corpuſculorum mutatæ*, ſine vllo poſſibili vlteriore progreſſu, *quæ, qualis, quanta* illa ſit *textura, in ſe, ad alias*, imo ad noſtrum *corpus*, comparata? multum allegare, vt in ſe ſterile eſt, ita ad vlteriorem applicationem *methodi medicæ* tam inutile, quam ſimpliciter tacuiſſe. Ratio harum rerum incomprehenſibilis eſt.

§. X. Vnde nempe iterum etiam hic merito decerno, quod *venenorum* etiam nulla ſit *vera*, ne *phyſica* quidem, ne dum *medica*, THEORIA; adeoque non tam vsquam ad METHODVM, quam ſimpliciter ad EMPIRIAM reſpiciat harum rerum *hiſtorica* nuda notitia. Vbi certe conſideratio iam pridem adfecit animum meum, quod in *remediis* aduerſus *venena* proprie ingens eluceſcat documentum ſummæ *benignitatis diuinæ;* & ſimul iuſtiſſima conſideratio vere medica circa *artificioſam* tractationem non ſolum venenorum, ſed omnino etiam aliorum morborum. Venenorum nulla eſt vera theoria.

§. XI. Cum enim *venena*, & quæcunque tandem eſt illorum efficacia, ita vtique extra *naturæ poteſtatem* omnem poſita ſint, vt ipſa nihil vsquam in illa poſſit, præter nudos *feſtinatos conatus* violentis motuum generibus illa in tota ſua ſubſtantia iterum *excutiendi*: largita tamen ſit diuina clementia varia ſimplicia *experimenta*, notitiam inquam tralatitiam eiusmodi remediorum, quæ citra *methodum* ſcientificam aliam præſentanee *venena* velut obruant. Cum ex aduerſo ad illos affectus, qui partim *naturæ* ſpontaneo regimine atque *methodo ſecretoria & excretoria* expugnari poſſunt, & hæc operatio veris *artis ſubſidiis* vere ſubleuari & iuuari poſſit: ad talia, inquam, morborum genera huiusmodi *ſimplicia empirica remedia* fortaſſe ne quidem *ſuppeditauerit*: certe pariter ad *notitiam* venire cordi habuiſſe minime videatur. Venena extra naturæ poteſtatem poſita ſunt.

§. XII.

Discretio historiæ nudæ & ætiologiæ, physicæ & pathologiæ medicæ, methodi & empiriæ.

§. XII. Vnde maxime etiam ex hac re, pro conclusione totius meæ tractationis MEDICO-PATHOLOGICAE, iterum iterumque commendo discretionem *historiæ* nudæ & *ætiologiæ*; *physicæ*, & veræ MEDICAE *pathologiæ*: posterioris *directionem ad vsum* MEDICVM *rationaliter*, secundum veros mutuos rerum *respectus*, instruendum; & denique huius vsus rationalis, nempe METHODI, diuersitatem a nuda EMPIRIA, ipsa tamen omnino vera, & realiter efficaci, sed eu dentibus *caussalibus respectibus* destituta, adeoque ad tractationem AETIOLOGICAM medicam non pertinente. DEVM autem serio imploro, velit etiam circa has res quam maxime cœcutientem adhuc intellectum humanum ita erudire, vt tam eorum, quæ RATIONALI METHODO subiacent, quam quæ simplici sed VERA & CONSTANTI EXPERIENTIA, quantumlibet per rudiorem nostram imaginationem non comprehendenda, conseruationi sanitatis humanæ re vera salutariter subuenire possunt, ad solertium & de salute proximi sollicitorum proborum Medicinæ sectatorum solidam cognitionem largiter peruenire sinat, nosque omnes, etiam in hac parte, ad salutaris suæ veritatis assecutionem clementissime deducat. Illi sit laus, honor & gloria sempiterna, &c.

INDEX

INDEX.

A.

Xxx xxx *Aci-*

aquæ

Auri-

C.

inna-

acri-

qui-

cor-

febri-

sym-

ener-

etiam

eius

resusci-

K. Kir-

M.

par-

rarius

O.

idea

Πνέυμα-

Praxis

etiam

sangui-

V.

eius

CORRIGENDA.

Pag. 30. §. 74. in marg. leg. exsistentiæ. p. 36. lin. 29. l. anima. p. 53. l. 29. l. suarum. p. 54. l. 30. l. reparandis. p. 70. §. 10. in marg. l. ostenditur. p. 75. l. 12. l. tenuiter. p. 82. §. 37. in marg. l. vicina. p. 104. l. 11. l. ordinatissime. p. 116. l. 17. l. vt. p 117. l. 1. in marg. l. Medicus. p. 148. l. 22. l. prolixissimis. p. 176. §. 104. in marg. l. frequentia. p. 216. l. 8. l. tales. p. 220. in marg. l. ligatione. p. 260. l. 12. l. tenerrima. p. 270. l. 9. l. hactenus. p. 319. l. 3. l. suppeditare. p. 331. §. 9. in marg. l. modus. ibid. §. 11. in marg. l. & p. 424. l. 9. l. putrefactio p. 425. sequentes columnæ huius plagulæ non recte impressæ sunt, paginæ tamen verum nexum indicant. p. 463. l. 14. l. suscipiendis. p. 486. l. 14. l. nancisci. ibid. §. 3. in marg. l. constitutione. p 553. §. 1. in marg. l. vt. p. 649. l. 18. l. eadem. p. 812. l. 37. l. gratulantibus. p. 858. §. 23. in marg. circa finem leg. pro effectu connisuum arthritico-ischiadico-hæmorrhoidalium.

(o)